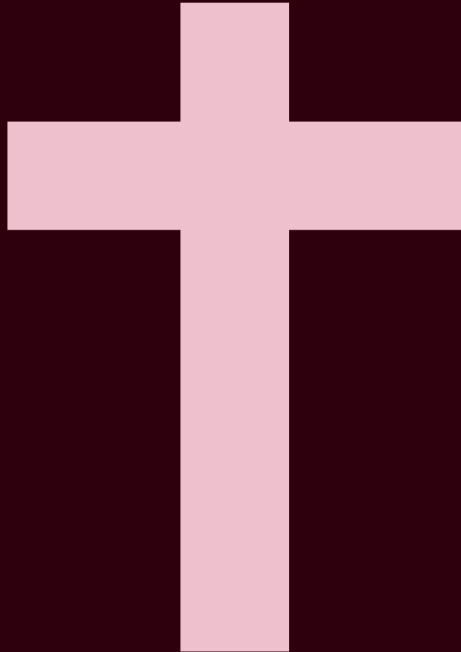

Lologena Wo Kienane
Yesu Kristo Kome
Kewo

The New Testament in the Lewo Language of Epi Island,
Vanuatu

Lologena Wo Kienane Yesu Kristo Kome Kewo
The New Testament in the Lewo Language of Epi Island, Vanuatu
Le Nouveau Testament en Lewo langue de l'île d'Epi au Vanuatu — Niutestamen long Lewo
lanwis, blong Epi Aelan, Vanuatu

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Lewo

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents.

For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 22 Nov 2019
ee028e1c-7e53-571d-8041-681daaf580e8

Contents

INT	1
Matiu	2
Mak	70
Luk	110
Yoane	183
Yunãena Lala	235
Rom	308
1 Koren	343
2 Koren	374
Kalesia	396
Episas	408
Pilipãe	418
Kolosi	427
1 Tesalonaika	435
2 Tesalonaika	442
1 Timote	446
2 Timote	455
Taetas	462
Pilimon	466
Le Yu Lala	469
James	495
1 Pita	504
2 Pita	514
1 Yoane	520
2 Yoane	527
3 Yoane	529
Sut	531
Nakilologianega	534

Preface

This publication is the New Testament in the Lewo language. The 3,500 speakers of Lewo live on the east coast of Epi, an island in the Shefa province of central Vanuatu. It was translated over the years 1982 to 2015 by the Lewo Translation and Literacy Project, which operated under the Epi Council of Chiefs and the churches on the island. The translators were Kapiapo Melio, Andrew Avio, and John Sethy. The translation advisor and editor was Robert Early. Numerous Lewo speakers assisted as committee members and reviewers, and the support provided by many overseas donors is acknowledged.

Visena Pesa

Visena lala e Naviranarena Viyu naga molue susumo kome visena na Krik. Sir- aunia, apilopu pim kome visena taḗena la moki talivi viora e yomerava. Mis lala naḗa apim Vanuatu asiar navilopuena kome kieta visena.

Mis Graham Horwell amio elta laḗas apilopu tusi laḗas sumo, ana pe punu re poli. Asiar si na siriena kome Lewo e 1982 pog naḗa Maltarwo Robert Early myuḗae amio Elta Kapiapo Melio sumo, ḗisna Andrew Avio mila towe yuḗaena, ḗisna John Sethy naga ḗena mila yuḗaena nawuloveveena namaro.

Yuḗaena nene pa ḗaga tol kasi nini 2016 naḗa yuḗaena keviu pimi ḗisi, ana tusi kiena ne Ntewa pimi pani yeririna lala naḗa apisin visena na Lewo. Potena keviyu pan ita punuga nae Epi, sane suḗe lala, suḗare lala, la naḗa akoan kilavaru a la naḗa amila yuḗaena sane asike loyuḗa e komiti na vilopuen visena pona amiyuḗae sane yaru na vilopuen visena, pona lala na wuloveveena visena.

Po pon telavia sane pe nalaena wo tanea naḗa Ntewa na mava mla pan ita, ve teligan lua re, ana teuloia, tesuḗalu ea, telelaga ea naḗa naga pisawali ke Suḗe Yesu pan ita, vena ilaen kieta maliena lala e yomarava nini, a e ḗena e legiena maro.

Nono naḗa teke ea kulus nen tusi wa naga kinas sanini

Tusi Wa ḗeke e wosnen klavaru ana kapi tego ke ea.

Klavaru – toutouena na suḗalu ḗareraena ve kulul re pogos tai

Tusi Wa – Visena kiena ne Ntewa

Kapi – Ninuna ne Ntewa tego li yo punuga

Lologena Wo Kiena Ne Yesu Kristo Naña MATIU Siriyuia Visayuena Na Tusi Nene

Kompasnen suniena plas na tusi nini

Tusi nini, “Lologena Wo Kiena Ne Yesu Kristo Naña Matiu Siriyuia”, naga pisawal lologena wo sape Yesu, naga yaru naña Ntewa pisaar pa kiena yeririna la nanua sumo rui sape yoko naga imi vena tamalia la. A e Yesu, navisaarena la naña Ntewa pisaar pa kiena yeririna lala e Tusi Pesa ana pimi m̄alivi narui. Yesu paeme e yo kiena lus nae Israel lala, a kiena lologena wo nene, naga pe kiela re ga poli, naga pe kiena yeririna punuga na yomarava nini.

Matiu mligan ruru kompasnen tusi la nene sumaga sanene. Naga pisayu p̄esania, naña Yesu paeme, a naga pisayu m̄enaga naña Yoane kea, a naña Yermare kilalia. A siraunia, naga pisayu naña Yesu siari kiena yum̄aena e yo naña Kalele sum̄a pisawal ke lologena wo pa yaru lala, pian la, a kila ruru kiela inanena lala. Siraun nene, naga pisayu m̄ena naña Yesu pa ma Yerusalem, amio suri la naña Yesu kila maron e kiena legiena na olua maro. A naga pisayu maron naña Yesu mare, a yoko mal sina.

Matiu pisayu naña Yesu naga pe navianiena tai naña po taulu navianiena taņena lala a nam̄areraena na visawalen kinasnen navisaluaena kiena Ntewa sike e naga, a pisayu p̄elaga naña Ntewa pimi pe Parin Suņe kiena ne kiena yeririna lala.

Suri la moki naña Yesu pian la ea, Matiu miliņere kompas lima, sanene:

Yesu pian kiena yeririna lala metava e kunusa. E kiena vianiena nena, naga pisawal p̄elaga naña yaru la monar akila, vena aimi naña Ntewa ve kiela Parin Suņe. A naga pisawal kiela yum̄aena lala, ana taman pan la vena ayum̄aenia, a pisayu sur la naña yoko atolia e luwasnen kiela maliena

e yomarava viu naña Ntewa imi ve Parin Suņenia. Kiena vianena la nene sike e marana na keviu lima vito tol marana na keviu olua.

Yesu pian kiena yeririna lualima taaga pa lua. A mila m̄areraena pan la vena ava avisawal kiena lologena wo va yaru taņena lala. Navianena la nene sike e marana na keviu lualima.

Pakaiwa la naña Yesu pisa vena visayuen yaru la naña Ntewa pe kiela Parin Suņe, e yomarava viu naña yoko ava asike ea. Pakaiwa la nene sike e marana na keviu lualima taaga pa telu.

Yesu pian kiena yeririna lala e p̄elaga naña yaru monar kila vena tavevea. Navianena la nene sike e marana nakeviu lualima taaga pa orelu.

Yesu pian kiena yeririna lala, pisayu suri la naña yoko imi m̄alivi e legiena maro, a e yomarava viu naña Ntewa ve Parin Suņenia. Navianena la nene sike e marana na keviu lualima lua pa vari a lualima lua pa lima.

Kompasnen tus la nini

Repinane Yesu lala a Yesu paeme 1:1—2:23

Yum̄aena kiena Yoane Nakeena 3:1-12
Yoane kee Yesu, a Yermare taņalia 3:13—4:11

Yesu kila kiena yum̄aena e lepas naña Kalele 4:12—18:35

Yesu moluwe Kalele pa ma Yerusalem 19:1—20:34

Legiena na maro kiena Yesu naña kila kiena yum̄aena garu Yerusalem a yo la naña lavisin ga Yerusalem 21:1—27:66

Yesu mal sina a kiena nalogena lala apisu naga 28:1-20

Repina ne Yesu lala

Luk 3:23-38

¹ Yesu Kristo naga molue kome lus na yermarua keviu lalua kiena ne repina ne le Yu lala, nane Epraam naga sumo, amio Tepet naña naga sirau. Repina ne Yesu la punu ga, la kiela kia sanini:

² Epraam naga narina naña Aisak. Aisak naga narina naña Sekop.

Sekop naga narina naþa Suta, amio wenla taþena lala.

³ Suta naga narina lua, Peres amio wenla Saera, naþa lalua na ape kaora, naþa lalua na anela naþa Tamã.

Peres naga narina naþa Ebron.

Ebron naga narina naþa Ram.

⁴ Ram naga narina naþa Aminatap.

Aminatap naga narina naþa Nason.

Nason naga narina naþa Salom.

⁵ Salom naga narina naþa Poas, a Poas nene naþa naga anena Reap.

Poas naga narina naþa Opet, a Opet nene naþa naga anena Rut.

Opet naga narina naþa Sese.

⁶ Sese naga narina naþa Tepet, a Tepet nene naþa naga pe þarin suþe kiena ne le Israel lala.

Tepet naga narina naþa Solomon, a Solomon nene naþa anena, naga wona ne Uraea na sumo.

⁷ Solomon naga narina naþa Reopoam.

Reopoam naga narina naþa Apia.

Apia naga narina naþa Asa.

⁸ Asa naga narina naþa Seosepat.

Seosepat naga narina naþa Soram.

Soram naga narina naþa Usaea.

⁹ Usaea naga narina naþa Sotam.

Sotam naga narina naþa Eas.

Eas naga narina naþa Isakaea.

¹⁰ Isakaea naga narina naþa Manasa.

Manasa naga narina naþa Amon.

Amon naga narina naþa Sosaea.

¹¹ Sosaea naga narina naþa Sekonaea, amio wenla lala. Ana e pogos kiena ne la nene narui, yaru lala na purvanua taþena naþa Papilon apanon aþure plan le Israel lala ava ayumãe korena garu Papilon.

¹² Sekonaea naga narina naþa Seltiel, nane pogos naþa le Israel lala amiyumãe korena ke garu Papilon wa. Seltiel naga narina naþa Seruþapel.

¹³ Seruþapel naga narina naþa Apiut.

Apiut naga narina naþa Eliakim.

Eliakim naga narina naþa Aso.

¹⁴ Aso naga narina naþa Satok.

Satok naga narina naþa Akim.

Akim naga narina naþa Eliut.

¹⁵ Eliut naga narina naþa Eliesa.

Eliesa naga narina naþa Matan.

Matan naga narina naþa Sekop.

¹⁶ Sekop naga narina naþa Yosop, naþa wona ne Maria. Maria nene, naga anenane Yesu, naþa apisape naga pe Navisaarena.

¹⁷ Siar e Epraam, teras lelei lala pimi tol Tepet, teras la nene tol lualima taaga pa vari. A siar e Tepet pimi tol pogos naþa le Papilon lala aþure plan le Israel lala avanon ayumãe korena garu Papilon, teras lelei lala tol mñena ga lualima taaga pa vari, a siar e pogos naþa la asike garu Papilon, pimi tol Kristo, teras lelei lala tol ke sina ga lualima taaga pa vari.

Yesu paeme

Luk 2:1-7

¹⁸ Suniena nini kiena ne Yesu Kristo, naþa naga paeme sanape, naga sanini: naga anena, sira naþa Maria, naþa la apisaaria sumo asape yokorena talopa amio yaru tai, kiena kia Yosop. Ana pogos naþa lalua pe atalopa re poli wa, Maria naga mlogekilale naþa naga mñeþena, na pimi kome Ninuna Wa. ¹⁹ A Yosop naþa la apisaaria apisape yokorena naga talopa amio Maria nene, naga pe yaru wo tai, a naga pe pisa re pisape Maria naga kila suri tai piowa poli. Ana naga pisu sane þisi na lalua na monar akilaro kiela navisaarena nene, ana naga sitom ke pisape kila ga e þelaga tai naþa malumu ga, vanon naþa naga yepen mavin kilaen Maria memawa manenea vanon suri nene. ²⁰ A pogos naþa naga sitom ke sape kila sanene, naga mñenia, pisu navisi tai kiena ne Ntewa mñalivin naga, ana navisi nene pisa pania, pisape “Yosop, ko lus kiena ne Tepet, ko na ve ologe re viowagan naþa oure Maria ve womã, vanon sisi naþa teke e naga, naga pimi ga kome Ninuna Wa. ²¹ Yokorena Maria war narina yernene, a monar osikia kiena kia Yesu Natamaliaena, vanon yokorena naga warplan mlamulena viowa lala vetan kiena yeririna lala.”

²² Ana suri la nene pimi kakate sanene, vena kila visena kiena ne Ntewa tai vim

ve lelaga, sa naþa Navisawalena Aisea naga pisawal sumo, ²³ naþa naga pisape “Yokorena sira m̄ee tai naþa yerm̄ene pe p̄isu re poli wa, naga m̄eþena, p̄isi na war narina tai ve yerm̄ene, ana p̄isi na asikia kiena kia ve ‘Emanuel.’” *Ais 7:14*
Kia naþa “Emanuel” naga kana kinas sane “Ntewa sike amio ita.”

²⁴ Pogos naþa Yosop tavolo sina, kila sa naþa navisi kiena ne Ntewa pisa pania, ana naga talopa amio Maria, p̄ere pe wona. ²⁵ Ana pe pa p̄isu re Maria tol pogos naþa Maria p̄arlua narina nene. A pogos naþa Maria p̄arlua sisi nene, ana Yosop sikia kiena kia “Yesu.”

2

Yaru la naþa akilia ruru p̄elaga kiena ne verue lala apimin asape avisu Yesu

¹ Yesu naga paeme e pulkumali tai, kiena kia Petleem, lepas nae Yutea. E pogos naþa Yesu paeme, Erot naga pe p̄arin suþe kiena ne le Yu ke lala. A siraunia, pe piavi re nena poli, ana yaru la p̄asia naþa la akilia ruru p̄elaga kiena ne verue la po paþisi, apimi atol garu Yerusalem. Susumo la nene amolue e kiela purvanua, e lepas naþa mrae molue ke komea, ana apimi. ² Ana la apiun tan yaru lala, asape “?Sisi naþa paeme mare ga na wa, naþa asape p̄isi na naga vim ve p̄arin suþe kiena ne le Yu lala, naga m̄eke pe? Imimi moñal kiena verue rui, molue ke e yo naþa mrae molue ea, ana imimi mepimin ke mesape meieluar naga.”

³ Ana pogos naþa P̄arin Suþe Erot tol visena la nene, amio yaru taþena laþasia nae Yerusalem, amloge, ana la pe akekaran re nena ga. ⁴ Ana Erot pio yerkawa kiena ne yaru wa lala amio navianena navisaluaena lala apimi apisuia, ana naga piun tan la, pisape “?Navisaarena naþa apisape p̄isi na naga imi, la apisa ke asape p̄isi na naga vaeme pe?”

⁵ La naþani apisatam̄ea, asape “Yokorena Navisaarena naga vaeme garu lepas nae Yutea, e pulkumali naþa Petleem.

⁶ Nanene vanon naþa sumo na, navisawalena tai siriyuia, pisape “Ntewa naga pisa sanini, pisape “Amiu nae kumali naþa Petleem, amiu taþatete avisavenua, yerkawa taþena nae Yutea lala, la atola metavan amiu, ana amiu na ato ga tano, peraga, vanon yokorena nasumonena keviu tai molue nenaga kom pun amiu, ana naga visuar ruru kiau yeririna lala nae Israel.” ’ ” *Maika 5:2*

⁷ Pisi na P̄arin Suþe Erot naga pio vinaun ga yaru na kilia ruruen p̄elaga kiena ne verue la nene, vena aimi avis ga amio naga taaga, vena naga loge ruru tan la, pisape la apisu verue naþani kate na pogwai. ⁸ Ana naga pisa pan la, pisape “Amiu na monar ava akale sisi nene vano-o alualia, ana awasuþe si aimi avisawal van inu, vena inu m̄ena ga nevano neieluar naga,” ana naga mligan la apa garu Petleem. Ana kiena visena nene naþa naga pisa ana pisokan ga, naga sinenan pisape visae lual sisi tomtom nene, ana wem̄aria.

⁹⁻¹⁰ Ana yaru la nene la amloge visena kiena ne p̄arin suþe nene p̄isi, ana apa sina ga e kiela mrapplepa, ana apisu sina verue nene naþa tego p̄esia e lepas naþa mrae molue ke komea. Pogos naþa la apisu si verue nene, akekara paþisi, ana verue naþa naga sumon la m̄a ga pano-o atol e naþa sisi nene m̄eke ea. ¹¹ Ana la apa loyuma e yuma nene, apisu sisi nene, amio anena naþa Maria. Ana la akinai, amieluar naga. A la apikeþa kiela karo lala, aþar plan kiena nalaena la pania, suri tai naþa kol, amio suri lalua naþa ponos taninu po paþisi sa naþa m̄aþes, naþa kiela kia prakensis, amio mer, naþa mer nene naga kana kilavaru keviu paþisi.

¹² Ana kolemallo, Ntewa pisi pan la e m̄eniena tai, p̄isaluþar la pisape “Ve ava akom re si lepas naþa puna ne Erot.” Ana la amligan yo nene, aþasuþela ke sina ga, akome mrapa taþena apa kiela.

Aþurelua Yesu, aþure apa Isip

¹³ Pogos naþa yaru la nene amial rui, ana Yosop mēnia mā navisi kiena ne Ntewa tai pimi puna, pisa pania pisape “Yosop, osuṃalu, owar ninis nene amio anena, amiu aure ava garu Isip, vanon lavisi ke Parin Suþe Erot kale ninis tomtom nene vena weṃar narui. Ava asuṃa garu Isip vano-o tol pogos naþa nevisa van ko, ana awasuþe amiu si aimi.”

¹⁴ Ana Yosop mlogear visena kiena navisi naþani, ana suṃalu þarlua ninis tomtom nene amio anena, ana amligan plan ke e yemalo nene, ana amialin ke ava garu Isip. ¹⁵ Ana la apa asuṃa garu Isip yam piavi li mā ga, pano-o tol pogos naþa Parin Suþe Erot mare.

Suri la nene pimi kakate sanene, vena kila visena kiena ne Ntewa tai naþa Navisawalena Osea naga pisawal nanua sumo vena vim ve lelaga, naþa naga sapenua “Naruu na yermēne sike garu Isip, ana nevio naga wasuþe imi.” *Ose 11:1*

Yaru nakilaen mara lala aṃe moṃar ninis lala

¹⁶ Pogos naþa Parin Suþe Erot naga kilia sape yaru nakilia ruruen þelaga kiena ne verue lala pe akila re sa naþa naga pisa poli, pe apimi akom re si puna poli, ana naga sinena mimi paþisi, ana naga pisa pan kiena yaru na mara lala, pisape “Ava akale ninis la punu ga naþa ape yermēne asike Petleem, a la mēna ga naþa asike lavisinia, la naþa pe kiela kas lua re poli wa, ana awe moṃar la make ga amarmare.” Parin Suþe nene naga polo pogos nene sanini, vanon mloge visena tan yaru la nene, naþa apisawal mesmesun pania nanua e pogos naþa verue nene kateþesia.

¹⁷ Suri la nene kila visena naþa Navisawalena Sereṃaea naga pisa sumo pimi pe lelaga, naþa naga pisape

¹⁸ “*Le Raṃa lala amloge sira nae pula tai tagi na tagi, naga mloge piowa paþisi, sira nene naga Resel, naþa naga tagin ke mapina lala.*

Ana naga yepena mavin yaru tai kila luþeluþeena vena loge wo sina,

vanon mapina la akokovio make þisi rui.” *Ser 31:15*

Yosop þar Yesu nene molue Isip, þasuþe si pa Nasaret

¹⁹ Ana pogos naþa Yosop lala asike garu Isip wa, ana Parin Suþe Erot naga mare. Ana Yosop mēnia, pisa sina navisi kiena ne Ntewa tai pimi puna, ²⁰ ana navisi nene pisa pania, pisape “Yosop, osuṃalu, oure ninis nene amio anena, awasuþe amiu si, ava garu kiamiu purvanua naþa Israel, vanon Parin Suþe Erot nene naþa naga sape weṃar ninis nene, naga mare rui.” ²¹ Ana Yosop naga mlogear visena nene, naga suṃalu, þar ninis nene amio anena, aþasuþela ke sina ga apa e kiela purvanua naþa Israel.

²² Pogos naþa la amialin ke asape ava tol garu Yutea, ana Yosop mloge asape Akaleas kus ke lelana ne arimana naþa Erot, pe þarin suþe ke garu Yutea. Ana Yosop maraun si vaen garu Yutea, ana naga mēni si tai, māal Ntewa naga pisi pania, pisaluþar pisape “Ve ova re si garu Yutea,” ana Yosop lala apalein e yo taþena tai, kiena kia Kalele. ²³ Ana la apa asike e kumali tai e lepas nene, kiena kia Nasaret.

Suri nene pimi kate sanene vena kila visena kiena ne navisawalena lala vim ve lelaga, naþa la apisayu Navisaarena nanua sumo rui, naþa la apisa apisapenua “Yokorena, lala avisave naga ve yaru nae Nasaret tai.”

3

Yoane Nakeena sike ga e yokorena, mlologon ke navilopuena

Mak 1:1-8; Luk 3:1-8; Yoane 1:1-28

¹ Yesu naga kapuru pimi keviu, gar ga Nasaret, ana e pogos ke nene narui, Yoane Nakeena naga pimi þarpoyo e yokorena e lepas nae Yutea, ana naga suṃa mlologon ke, pisapenua ² “Amiu na monar avilopu amiu, vanon Nasuþenena kiena ne Ntewa pimi ke narui.” ³ Yoane Nakeena nene naga pe yaru naþa Navisawalena Aisea pisawal nanua sumo rui, naþa naga pisa, pisapenua

“Pulgon yaru tai suña pio ke e yokorena, pisape

‘Amiu akila ruru make mrapa kiena ne Ntewa, vena naga kilia imi m̃alivi e kiamiu malena lala.’” *Ais 40:3*

⁴ Yoane Nakeena nene naga sane Navisawalena Elaisa nene nanua sumo, sa naña naga pe miyen re kulsota naña po poli, m̃ana kulsota na ape ga e vilulus nen kamel, a kiena kilika na kararen m̃eņena na amiyum̃aen ga e kulus nen puluk. A kana kinanena e yokorena, kan ga narin suri la naña asape kurpo ne, amio suri kiki naña sukapak tetan la amiyum̃aenia. ⁵ Naga suña e yokorena nene pano pano, ana yeririna nae Yerusalem lala amio m̃ena ga pulkumali taņena lala nae lepas naña Yutea, a pulkumali m̃ena ga la naña lavisin wii nae Yortan, la apanon apisu naga. ⁶ La amiyagogon kiena lologena lala, a la apisa plan kiela mlamulena viowa lala pania, ana Yoane kela e wii nae Yortan.

⁷ Ana e pogos tai, Yoane pisu naña yeririna la moki na p̃egas nalotena lua nene kiena ne le Yu lala, naña Varasi lala amio Satusi lala, la apimin ke naña naga ke la, ana naga pisi m̃arera pan la, pisape “?Amiu na sane lom̃ara lala, naña la amaraun kapi tai ana la aņure, ana amiu na asitom asape akilia aurmatan kapi naña Ntewa naga p̃isi na ligam imi, naña pe amiu apilon amiu re poli wa?” ⁸ Ana visae ve lelaga kemua naña amiu amaraun nakoena nene, ana kiamiu malena naga monar war mras la naña powo, naña torokin kiamiu navilopuena nene. ⁹ Ana avisuar amiu, popon amiu na ve awarwar amiu re sina, sa naña asum̃a akila ke rui, naña apisa ke asape ‘A, ita na poga ga rui, okilakan ita na tepe lus ruru kemua kiena ne yermarua Epraam.’ Ana nanene na pe suri re tai nene poli, vanon visae Ntewa naga sinenania, naga kilia la ga kilavaru la nene, kila la aimi ave lus kiena ne Epraam la ve moki, vena akus lelemiu. ¹⁰ Nevisa van amiu, nesape m̃ekiavi mon ruru rui pisape teroro purlaki la naña pe p̃ar re mras wo poli, ana yokorena

ateroro la ana akoven la ava e kapi. ¹¹ In na nepimi sumo, ana nekee amiu ke ga e wii, vena kila merarava sa naña amiu apilopu amiu rui, ana yaru taņena tai naga pimi ke siraun inu wa. Yaru nene, naga to laa metavan inu, a in na nepiowa ga, netorokin re nowar plan kiena kulus nen lana poli, pona nekilia nekila kiena yum̃aena taņena lala. Ana naga ke narui, naga kilia kee amiu e Ninuna Wa, amio kana kapi nena, vena kekan plan kororaki lala e kiamiu malena lala. ¹² Naga na sane mlarar ke koruak nayuraren wit e limana, ana sisilin plan mrasa la akekapil vito lele taņena, a vinus vito lele taņena, ana war plan mrasa va um̃a m̃ana, a yokorena naga kilia kuan vinusa va e kapi naña taņatete mare pogos tai.”

Yoane ke Yesu

Mak 1:9-11; Luk 3:21-22

¹³ Ana Yesu mligan lepas naña garo Kalele, pam e wii nae Yortan vena Yoane ke naga. ¹⁴ Ana Yoane pisape visaluņaria, pisapenua “?Sanape na ko opamin osape nekee ko? Suri nene na pe mesmesu re poli. Popon ga ko na okee inu.”

¹⁵ Ana Yesu pisatam̃ea, pisape “Peraga, p̃isi na ve ve sa re nene, popon ita na tetam̃an ga tetaveve suri wo la naña Ntewa naga sinenania sape tekila.”

Ana Yoane tam̃an Yesu pimi puna, ana kea.

¹⁶ Ana pogos naña naga ke p̃isi, Yesu naga molue e wii pa metava, ana veraga ma e peni pietava pania, ana naga m̃al Ninuna ne Ntewa pitomi ke tano sa naña lom̃e, pitomi tol Yesu. ¹⁷ Ana la amloge Ntewa nae ma e peni pisi pitomi tano, pisape “Nene na naruu ne, naña nesitom naga paņisi. Kiau sitomena teke ga e naga, a nekekaran naga paņisi.”

4

Parin suņe kiena ne yermare lala taņali Yesu

Mak 1:12-13; Luk 4:1-13

¹ Suraun naña Yoane Nakeena kee Yesu p̃isi, ana Ninuna Wa naga sumon Yesu

pa e yokorena tai, vena Yermare tařali naga. ² Ana e pogos nene, Yesu monsilun leniena tol legiena lualima vari a lemalo mēna ga lualima vari, a siraunia naga viso kari pařisi. ³ Ana Yermare, yaru na tařalien yeririna lala, pimi pisa pania, pisape “Visae ko na ope narina ne Ntewa kemua lelaga, ko ovisali van kilavaru la nene aimi ave kilaparavi, vena okan tai.”

⁴ Ana Yesu pisa pania, pisape “Peraga, vanon Visena Wa pisa sanini pisape

‘Kinanena ga tařatete kila yaru mali, ana visena punu ga nařa Ntewa pisa, naga ga nene kilia kila yaru mali.’”
Naw 8:3

⁵ Ana Yermare pisape wereli sina ga sitomena kiena Yesu va garu e Yumā Wa nařa garu Yerusalem, ana mligan naga sike e yo tai nařa pa manene metava pařisi e wosoyumā Mana Ntewa. ⁶ Ana naga pisa pania, pisape “Visae ko ope narina ne Ntewa kemua lelaga, ko oula, oto tano e nene. Ana yoko ko okila woga ga ne, vanon Visena Wa pisayu Ntewa, pisape

‘Naga yoko ligan kiena navisi lala aimi avisuar ko mēga,

ana la ayukop yaun ko ga omēke metava e limala, vena ve owan re lařa e kilavaru tai.’” *Yauena 91:11,12*

⁷ Ana Yesu pisatamē ke sina ga Yermare, pisa pisape “Peraga, vanon Visena Wa pisa mēna ga sanini, pisape

‘Ko na tařatete otařali kiořa Suře Ntewa, nařa otařali omāreran osape naga kila kiořa suri tai.’” *Naw 6:16*

⁸ Naga na, Yermare pēre ke sina ga sitomena kiena Yesu pa metava e pupia kunus tai, pisape “Visae ova ose kunus nene, okira vito tano ovisu purvanua kerkeviu la ne sike e yomarava nini, amio kala suri wo la nařa asike ea.” ⁹ Ana tařali ke sina ga Yesu yam telu narui, pisa pania, pisape “Suri punu la nene na yokorena netamān van ko, visae okinai olotun inu.”

¹⁰ Ana Yesu pisatamēa, pisa pisape “Koure, Yermare. Visena Wa pisa sanini, pisape

‘Pisi na monar olotun ga Ntewa naga taaga, nařa pe kiořa Suře, a okila ga kiena yumāena naga taaga.’”

¹¹ Ana Yermare purmatan Yesu, ana navisi la apitomi, apisuar ke naga.

Yesu siar kiena yumāena garu lepas nae Kalele

Mak 1:14-15; Luk 4:14-15

¹² Ana e pogos nene, li na mara lala kiena Parin Suře Erot la atarar Yoane Nakeena, amligan naga pa e yumā nakoena. Ana pogos nařa Yesu mloge nalogeena nene, naga sitom sape wasuře si vito garo Kalele. ¹³ A pogos nařa naga řasuře si pito garo Kalele, ana naga pe pa re si garo Nasaret poli, naga pito la garo Kapeneam rui, pulkumali nařa mēke lavisin lapa nae Kalele. Yo la nařa siar Kalele pito tol yo losi, yo la nene porotano kiena ne lus lalua kiena yermarua lalua na nanua sumo, Sepulan amio Naptali. ¹⁴ Suri nene pimi mālivi vena kila visena kiena ne Ntewa nene vim ve lelaga, sa nařa Navisawalena Aisea naga pisawal sumo rui, nařa pisape

¹⁵ *‘Amiu yaru lala nae yo kiena ne Sepulan amio yaru lala nae yo kiena ne Naptali,*

nařa asike likan wii nae Yortan amio pupia sive, amiu yaru la nae garo Kalele, e lelen yaru la moki nařa pe ape le Yu re poli asike ea, amiu aloge visena nini:

¹⁶ *Yeririna la nařa asike e yemalolo, řisi na alual pupia yomerarava tai.*

La nene asuke ga e yemalolo silaga, nařa la na ape namarena ga, ana pupia yomerarava tai tego pařisi pimi tegoli la.’” *Ais 9:1,2*

¹⁷ Ana siar e pogos nene, Yesu suřa ga mlologon ke, pisapenua “Amiu na monar avilopu kiamiu sitomena vetan kiamiu mlamulena viowa lala, vanon nařa nasuřenena nae ma e peni pimi ke lavisi narui.”

Yesu pio yaru na wereen ika la vari
Mak 1:16-24; Luk 5:1-11

¹⁸ Ana Yesu sumã ga miyaloro ke e isinen pupia lapa nae Kalele, ana m̃al yaru la lua, Saemon Pita amio wenla naña Antru. Lalua asuã ga akuan ke lilivi, vanon lalua na ape yaru na wereen ika. ¹⁹ Ana naga pisa pan lalua, pisape “Amiu lua ataveve inu, ave kiau yaru lala, vena nevian amiu ana ave yaru na wereen yaru lala.” ²⁰ Ana lalua nene amligan kiela lilivi nañani veraga ga, lalua ataveve Yesu.

²¹ Ana Yesu mial li ga pa laa sane, m̃al si yaru la lua Semes amio wenla naña Yoane, la lua na la narina ne Sepeti. Lalua asike e kiela los nen wa tai amio arimala, lala asuã ga akila ruru ke kiela lilivi. Ana Yesu pio lalua pisape lalua atavevea, ²² ana la lua asuãmalu veraga, amligan arimala m̃eke e wa, ana ataveve Yesu apano.

Yesu mlologo, pian ke yaru lala, a kila ruru ke namaiena lala

Luk 6:17-19

²³ Ana Yesu miyaloro ke pa e yo punu ga garu Kalele, pian ke le Yu lala e loyuma e kiela yuma na lotuena lala. Ana naga pi-sawal ke nalologena wo nene nasuñenena kiena ne Ntewa, a kila ruru ke yaru la naña maiena sike e yepela, a kila yaru la naña yepela lañas malmalumu, apimi amloge po sina. ²⁴ Ana la asunyu kia kiena Yesu pa kalo m̃ena yo punu ga e lepas naña Kalele na vito tano, naña apio asape Seria. Ana la aþure yaru la naña amai e yo punu ga nene apimi puna Yesu. La nene, lañasia naña amai, lañasia naña magka kar kare la amloge piowa pañisi, lañas naña yermare la asike e la, lañas naña amarmarelu ke lala, a lañasia naña yepela lañasia marmare, ana Yesu kila ruru punu ga namaiena la nene amloge po sina. ²⁵ A yaru la moki pañisi naña ataveve Yesu e pogos nene. La nene apimi garu Kalele, a e m̃ena e lepas naña pulkumali lualima sike ea, a garu Yerusalem, a garu lepas taþena lala nae Yutea, a ma m̃ena e lepas nen þalu nae Yortan lepas þasia na vano. Ana la nae yo la nene apimi ataveve Yesu e pogos nene.

5

Yesu pian yeririna lala

Luk 6:20-23

¹ Ana e pogos tai, Yesu pisu yeririna la moki, ana naga pa metava e kunus tai. Sane kiela navianena tai, naga totano ana kiena yeririna lala apimi atovivia, ² ana naga pian la.

³ Navianena kerkeviu lañasia kiena ne Yesu sanini: naga pisape

“La naña apisu kilale naña pe am̃al re Ntewa e kiela malena poli wa, ana þisi na navisa ruruena vim van la, vanon Ntewa naga pe Parin Suþe kiena ne yeririna la ne sanene.

⁴ La naña suri viowa lala akila kare la ke pañisi, a amloge piowa, atagi ke na, ana navisa ruruena vim van la, e nakila luþeluþeena lala.

⁵ La naña ape yaru malumu ga, navisa ruruena vim van la, vanon naña Ntewa pisaar pan la rui pisape la suri wo la naña sike e yomarava nini van la.

⁶ La naña sinelan manene þelaga mesmesu lala sa naña Ntewa naga sinenania, ana navisa ruruena vim van la, naña þisi na avisu kiela malena ulen namesmesuena la nene.

⁷ La naña asuã sinela miye ke yaru taþena lala, navisa ruruena vim van la, naña yokorena Ntewa naga sinena ye manene la vañisi.

⁸ La naña sinela mekiki po, navisa ruruena vim van la, naña yokorena la avisu Ntewa.

⁹ La naña ape yaru na kilaen sumare, ana navisa ruruena vim van la, naña Ntewa naga vio yaru la nene ave narina lala.

¹⁰ La naña amlelaga e Ntewa, ana yaru taþena lala akila kare la vanon kiela nalelagaena nene, navisa ruruena vim van la, naña yokorena Ntewa ure la ava loyuma e kiena nasuñenena.

¹¹ “Amiu la naña yaru la akila kare ke kiamiu kia, a la am̃ene amiu ke na, a la apisa kare amiu, a apisa kotalia amiu,

vanon naþa amiu na ape kiau yeririna lala, ana þisi na navisa ruruena vim mēna ga van amiu. ¹² Ana ve sinemiui viowa re, akilia akekara ga, vanon kiamiu pupia suri wo tanea lala sike ma e peni. Þisi na yaru la akila kare amiu vaþisi, ana visae ve sanene, la akila ve sa ke naþa yaru na sumo lala akila kare navisawalena lala.”

Kururu sive amio kapi viaga

Mak 9:50; Luk 14:34-35

¹³ Ana Yesu pisa mēna ga, pisapenua “Amiu na sane sive na e yaru na yomarava lala. Ana visae sive ve melkalka re sina, ana pe suri re si tai naþa kilia kila melkalka si poli. Ana sive nene na pe popon re si suri tai poli, popon ga akuan va narui.

¹⁴ “Amiu na sane kapi viaga na yomarava. Pogos naþa yaru la akila kiela pulkumali metava e kunus tai, kolemalu yaru la naþa asike perina akilia avisu kapi nena, ana taþatete akilawan kiela pulkumali nene. ¹⁵ Ana pe yaru re tai poli naþa silan kiena kapi, ana kalo si kapi nene e piaki tai. Pogos na yaru silan kapi, ana monar ligam to metava e lelenu, ana yaru punu ga naþa asike loyuma ana kapi vivaga nene tegoli la. ¹⁶ Ana e þelaga ne na nene, amiu na monar atamañ kapi na kiamiu malena tegoli yaru la punu ga vena akilia avisu kiamiu yumaena wo la naþa amiu akila ke na. Ana pogos naþa la avisu kiamiu yumaena wo la nene, ana la akilia ayeluar kia kiena Arimamiu naþa sike ma e peni.”

Yesu pisayu navisaluaena kiena Mosis

¹⁷ Ana Yesu pisa mēna ga, pisapenua “Pe sineun re nenaga, naþa amiu asitom ke asape inu nepimin nesape nekuan plan navisaluaena kiena Mosis, amio visena kiena ne yaru navisawalena la poli. Peraga, pe sa re nene poli. In na nepimin nesape nevian ruru amiu e kinas nen visena punu ga la nene van amiu. ¹⁸ Suri na ne nepisa ke pan amiu ne, ana lelaga paþisi monar asitomañia, þisi na taþatete navisaluaena nene kovio, vanon sinapane amio yomarava nini lalua akovio. Ana

taþatete narin mras nen visena tai, pona ya sina naþa teke e navisaluaena nene, kilia kovio, taþatete ga, vano-o tol pogos naþa suri na navisaluaena la nene vim kakate make ga. ¹⁹ Vanon suri ne na nene, visae yaru tai kila pal narin suri tai e navisaluaena nene, pona vian yaru taþena tai kila sanene, yaru nene na ve to re e yo wo tai e nasuþenena kiena ne Ntewa. Ana yaru naþa taveve ruru visena na navisaluaena la nene, a pian ke yaru taþena lala akila sanene, ana naga yoko kiena kia wo e nasuþenena kiena ne Ntewa. ²⁰ Inu nevisa van amiu, visae sinemiun asape ava e nasuþenena kiena ne Ntewa, ana monar kiamiu þelaga la wo a mesmesu, taulu navianena navisaluaena lala, amio Varasi lala, visae peraga, taþatete ava ea.”

Yesu pisayu nasinekarena

Luk 12:57-59

²¹ Ana Yesu pisa mēne ga, pisapenua “Amiu amloge ma naþa navianena la apian ke kieta yermarua la nanua sumo rui, apisape ‘Ve awemañar re yaru, a visae yaru na weñar yaru mare, mesmesun ga naþa aure naga va kumali ana avis vania.’ ²² Ana nevisa van amiu sanini: Yaru naþa sinena kari wenla, yaru nene mesmesun aure va kumali avis vania. A yaru naþa visi viowa van wenla, visavenua ‘Ko na yaru viowa tai nene wa,’ yaru nene mesmesun aure va e kieta vioreña keviu ana aliþere naga. A yaru naþa þisi na la sinemimiena van wenla, pisape ‘Ko na þaruña pe wowe,’ naga mesmesun va e kapi naþa e lele na loge viowaena. ²³ Vanon suri ne na nene, visae oimi e wonta kiena ne Ntewa vena ola nalaena vania, ana ositomañ si naþa okila suri tai pa womla piowa teke na, ²⁴ ana oligan nalaena nene toña e lepas nen wonta nene sumo wa, ana monar omolue sina, ova okila ke ne marawo wa, ana siraunia okilia oimi ola si kiomañ nalaena naþani va Ntewa.

²⁵ “Visae okila suri piowa pa yaru tai, ana naga sinenan pisape were ko ova kumali avis van ko, ana popon okoskosin

ovisi ruru omio yaru nene, e pogos naña pe aņure ko re opa kumali poli wa. Visae peraga, pona ligan ko e limana yaru na liņereena la yo, ana la nene aligan ko e limana yaru na taren yaru lala, ana la akilia aligan ko e yuņa nakoena. ²⁶ Suri na nepisa ke pan ko ne naga lelaga, ana visae sanene, taņatete si omolue e yuņa na koena, vano-o tol pogos naña oul make kioņa nakoena.”

Yesu pisayu kolau

²⁷ Ana Yesu pisa mēna ga, pisapenua “Amiu amloge mņa naña navianena lala apisalua sumo rui, asape ‘Ve okila re kolau.’ ²⁸ Ana inu, nevisa van amiu sanini: Yaru naña yepen kawē ke sira taņena tai, naña naga sinenania sape werea, ana naga sane kila kolau amio sira nene ũisi rui e kiena sitomena.

²⁹⁻³⁰ “Visae kilamaramņa na ũamarua kila ko ke omlo ru e mlamulena viowa sanene, popon osilua kilamaramņa nene vano. A visae lumomņa na ũamarua kila ko ke oloru e mlamulena viowa, popon otelua, okuan vano. Ana popon narin lepasnemņa ga tai kovio, a visae peraga, akoven punu ga tasnemņa va e lele na loge viowaena.”

Yesu pisayu nakuwanluaen sira Matiu 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18

³¹ Ana Yesu pisa mēna ga, pisapenua “Nanua sumo na apisa sanini, apisape ‘Yaru naña koanlua wona, ana naga monar kila mņaki tai vania, naña pisa meraravan pania pisape koanlua rui, pe pe wona re si poli.’ ³² A in ne nanini, nevisa van amiu, sanini: Pe mesmesun re nena ga naña yaru tai mņenlua wona poli, visae naña wona nene naga pe kila re kolau sumo poli. Visae yaru tai mņenlua wona, naga kila kare wona nowo nene sa ga naña wona nene naga pe sira na taņaen ga kolau rui. A yaru taņena naña naga were sira tai naña wona nasumo naga mņenlua naga rui, yaru taņena nene, naga sunņa kila ke kolau narui.”

Yesu pisayu sanape naña akila navisaarena

³³ Ana Yesu pisa mēna ga, pisapenua “Amiu na amloge mņa naña navianena lala apisa pan kieta yermarua la sumo rui, apisape ‘Visae ovisa kia kiena ne Ntewa vena kila kioņa visena mņarera, siraunia ko taņatete okilaro sina visena nene. Visae ovisa kia kiena ne Ntewa, monar okila mesmesu sa naña ko opisa.’ ³⁴ Ana nanagane, inu nevisa van amiu, sanini ‘Taņatete ovisa kia kiena ne suri taņena vena kila kioņa visena mņarera.’ Taņatete ovisavenua ‘Lelaga metava,’ vanon naña ma e peni na lelana ne Ntewa naña totano ke ea, na pe yo wa paņisi. ³⁵ A taņatete mēna ga ovisa kia kiena yomarava nini, vanon yomarava nini lelen lana ne Ntewa naña naga piawa ke ea. Taņatete ovisa Yerusalem, vanon Yerusalem na lelana ne kieta Parin Suņe Wa. ³⁶ A taņatete mēna ga ovisa ũarumņa, vanon taņatete ovilon vilumņa tai imi yuwowo pona imi malolo. ³⁷ Visae avisa suri na lelaga, monar avisa ga ‘Lelaga,’ a visae avisa suri naña peraga, monar avisa ga ‘Peraga.’ A visena taņena la naña akilia avisa, naga molue ga kome Yermare.”

Yesu pisayu yaru naña kila maran si piowa pan yaru naña kila piowa pania

Luk 6:29-30

³⁸ Ana Yesu pisa mēna ga, pisapenua “Amiu amloge mņa naña navianena lala apisa nanua sumo, apisape ‘Visae yaru tai kito kilamaramņa tai, ana ko okilia okito mēna ga kilamarana. A visae yaru tai sulua maluemņa tai, ko mēna ga okilia osulua maluena tai.’ ³⁹ Ana nanagane, inu nevisa van amiu sanini: Amiu ve akilamaran re si suri van yaru naña kila viowa van amiu. Visae yaru tai lipa pipimņa e lepas na ũamarua, ana monar otamņan mēna ga lipa pipimņa lepas na ũamņeli. ⁴⁰ Ana visae yaru tai visave were ko ova avis van ko kumali, ana naga mņareran visave owar momņa kulsota vania, ana ko owar mēna ga momņa kulsaket vania. ⁴¹ A visae yerkawa tai mņareran visave owar kiena karo amio ayal va tol mrae

ve taaga, ana monar okekaran owar va tol si maran mrae ve taaga. ⁴² Visae yaru tai viun suri tan ko, monar ola vania, a visae yaru sinenan visave la kioṃa suri tai yuṃaenia, monar otamān vania vena lavia, ve ovisaluṃar re vania.”

Yesu pisayu nisape monar akekaran nasinekar lala

Luk 6:27-28,32-36

⁴³ Ana Yesu pisa ṃena ga, pisapenua “Amiu amloge ṃa naṃa navianena pisa sumo rui pisape ‘Monar ositom nalavis puṃa, a monar okila viowa va kioṃa nasinekar lala.’ ⁴⁴ A nanagane, inu nevisa van amiu sanini: Monar asitom kiamiu nasinekar lala, a monar alen wo ṃena yaru la naṃa akila ke piowa pan amiu, ⁴⁵ vena amiu ataveve ruru ṃelaga kiena ne Arimamiu naṃa sike ma e peni, vanon naṃa naga kekaran yaru punu ga maran taaga. Vanon suri ne nanene, naga kila kiena mrae tego, a kila kiena yua powo pitomi pun yaru punu ga, la naṃa apo a la naṃa apiowa. ⁴⁶ ?Visae akekaran ke ga yaru la naṃa asitom amiu ke na, amiu na asitom ke asape yokorena atol kiamiu nalaena tai? A yaru na takis lala, naṃa yaru taṃena la asape la ape yaru viowa ga, la akilia akila sanene. ⁴⁷ Visae otalopan ga kioṃa yeririna lala, nanene na pe otaulu re ṃelaga kiena ne yaru viowa la poli. A yaru la naṃa pe amlelaga re e Ntewa poli, la ṃena ga akekaran kiela namratava lala. ⁴⁸ A kiamiu malena monar mesmesu ruru wo, sa naṃa ṃelaga kiena ne Arimamiu naṃa sike ma e peni naga mesmesu ruru paṃisi, a naga po pan yaru la punu ga.”

6

Yesu pisayu nalaena lala

¹ Ana Yesu suṃa pisi pan la, pisa pisape “Suri la naṃa kieta nalotena pisa pisape popon teyuṃaenia, amiu na ve akila re sa naṃa amiu akila na vena yaru ve moki akilia avisu kilale naṃa amiu akila ke suri wo. Visae amiu asuṃa akila ṃa sanene, ṃisi na Arimamiu naṃa sike ma e peni,

6:1 Mat 23:5 6:5 Luk 18:10-14

naga taṃatete la nalaena van amiu vanon kiamiu yuṃaena la nene.

² “Visae ve sanene, pogos naṃa ko ola nalaena va yeririna la naṃa pe kiela suri re poli, vena oiila la, ana pe pon re owarwar ko vanon poli, sane li navilavenen viskorenena. Yaru la nene apisawal ke kiela yuṃaena wo lala e loyuṃa na leniena, a e yepesinas la vanua, vena yaru la ayeluar la. Ana nevisa suri na lelaga van amiu, yaru la ne sanene amla kiela nalaena ṃisi rui e nayeluarena naṃa yaru taṃena la amla pan la, a taṃatete si ala suri tai. ³ A pogos naṃa ko ola nalaena va yaru la naṃa pe kiela suri re poli, vena oiila la, monar okila ga e ṃelaga na tapolouena, yaru ve visu re, a ve kioṃa sitomena yeluar ko re e nalaena nene. ⁴ A visae okila tapoloun ga kioṃa yuṃaena wo la ne sanene, ana Arimoṃa naṃa pisu ke suri la naṃa yaru la pe apisu re poli, naga kilia la nalaena van ko vanon kioṃa yuṃaena wo la nene.”

Yesu pisayu leniena

Luk 11:2-4

⁵ A Yesu pisa ṃena ga, pisapenua “Ana pogos naṃa amiu alen, pe pon re ataveve ṃelaga kiena ne li navilavenen viskorenena la poli. La nene na sinelan manene asape asuṃalu vena alen loyuṃa e yuṃa na leniena, a vanua e yometava lala, ana yaru la akilia avisu la. Ana inu nevisa suri na lelaga van amiu, yaru la ne sanene amla kiela nalaena ṃisi rui e nayeluarena naṃa yaru taṃena la amla pan la, a taṃatete si ala suri tai. ⁶ Ana pogos naṃa visae okila leniena, ana ova loyuṃa e moṃa yuṃa ko ga taaga, okotava ana okila leniena va Arimoṃa naṃa sike na, ana pe yaru pisu re naga poli. Ana Arimoṃa naṃa kilia visu suri la naṃa pe yaru pisu re poli, naga kilia la kioṃa nalaena van ko, vanon kioṃa suri wo naṃa okila.

⁷ “A pogos naṃa alenia, ana pe pon re avisa visena ve moki poli, ve sa yaru la naṃa pe amlelaga re e Arimata lelaga poli. Yaru la nene aṃape yokorena na alual suri naṃa la amlen ke vanonia, komin

la apisa ke visena la moki manenea, ana peraga. ⁸ Ana amiu na ve ataveve re kiela þelaga lala, vanon Arimamiu, naga kilia ke suri la naþa limamiu plasan rui, pogos naþa amiu pe apiun re suri la nene tan naga poli wa.

⁹ “Vanon suri ne nanene, mesmesun naþa amiu alen sane leniena nini, naþa pisa pisape

‘Arimamimi naþa ko osike ma e peni, mesmesun ga naþa yaru la asu vatanon kionia kia wa.

¹⁰ Memlen mesape kionia nasuþenena imi sumalu marera se yomarava nini, vena yeririna la akila sa naþa ko sinomiana, sa naþa la ne ma e peni akila maga.

¹¹ Awis, ola kinanena van imimi þane, a e legiena punu ga.

¹² A oviewo imimi e kiamimi mlamulena viowa lala,

sa naþa imimi mēna mepiewo ke yaru taþena la naþa akila ke piowa pan imimi.

¹³ Ko ve oligan manene re suri viowa lala aimi ataþali imimi, okila wo Yermare ve imi kila kare imimi re.’

¹⁴ “Vanon naþa visae amiu aviewo ke yaru la naþa akila ke piowa pan amiu, ana Arimamiu naþa sike ma e peni viewo amiu mēna ga. ¹⁵ A visae ve aviewo re yaru taþena la naþa akila ke suri piowa pan amiu, ana Arimamiu taþatete viewo kiamiu mlamulena viowa lala.”

Yesu pisayu monsilena

¹⁶ A Yesu pisa mēna ga, pisapenua “A visae pogos naþa amiu amonsilu ke sina ga, ve akinan re vena amiu asitomali Ntewa a alen vania, amiu ve akila re sa naþa pe ake re maramiu poli, pona amiu akila maramiu la viowa, a kulugomiu la miyopiop sa naþa viso kar amiu paþisi, vena yaru lala avisu kilia ya naþa akila ke na. Nanene na yumāena kiena ne li navilavenen viskoreþena. Ana visae akila sanene, ana yeririna laþasia sinela ye la, naga ga nene kiela naulena naþa la akilia alavia vanon kiela monsilena, þisi na taþatete si Ntewa naga la sina ga

suri tai van la. ¹⁷ Ana ko, pogos naþa amonsilu ga sanene, popon okee maramā, okila ruru vilumā, oyowau ruru wo sa naþa ko okila ke silaga, ¹⁸ vena yaru la aninue ya naþa ko okila ke ne. Arimomā ga naþa naga sike na, pe yaru la amā re naga poli, ana naga ga þisi na kilia pisu ke suri la naþa pe yaru la apisu re poli, þisi na naga la nalaena van ko vanonia.”

Yesu pisayu kilavaru

Luk 12:33-34

¹⁹ Ana Yesu pisa mēna ga, pisapenua “Pe pon re amiu akilapolo kiamiu suri wo na yomarava la nini poli, vena avim ave yaru keviu na suri moki manenea. E yomarava nini na kirara lala akilia akar suri la nene, a suri la nene akilia avililua a amenunu mēna ga, a amio mēna ga yaru na vinauena naþa kilia kilapo yumā, vena vinaun suri la naþa amiu aþionia.

²⁰ Ana amiu na monar awarpolo kiamiu suri wo lala ma e peni, vanon naþa e nene na yo tai naþa pe kirara re e poli, a suri tai taþatete vililua a menunū, a yaru na vinauena lala taþatete akila kare kiamiu suri nowo la naþa amiu amligan ruru sike ea. ²¹ Popon vena amiu na kiamiu suri wo la ve moki sike ma e peni, vanon e naþa kionia suri wo la sike ea, ana kionia sitomena mēna ga sike e nene silaga.”

Yesu sumā pisayu naþa yaru la ve ave puluvis re

Luk 11:34-36

²² A Yesu pisa mēna ga, pisapenua “Kilamarana yaru naga pe yo taaga ga naþa kapi vivaga pimi loyumā e tasnena. Visae kilamaramā merarava ruruia, okilia ovisu kilale yaru taþena, vena oiila naga. Visae okila sanene, losinemā pulen ruru kapi pivaga paþisi. ²³ A visae kilamaramā ve merarava ruru re, yoko taþatete ovisu kilale ruru yaru taþena, yoko osumā ovisu ga kionia suri lala ove puluvisin ga. Visae okila sanene, losinemā pulen manene la yemalolo, a visae yemalolo naga sike e naþa mesmesun kapi vivaga naga se ea, nanene sane

ko na osike e yemalolo naña pe pupumalo pañisi.”

Yaru tařatete yuñae kiena suře ve lua veraga

Luk 16:13

²⁴ A Yesu pisa mēna ga, pisapenua “Yaru tai tařatete kilia yuñae kiena suře ve lua veraga. Visae sanene ana naga kekaran tai, a yepena mavin tai, pona naga logear tai, aligan tai. Amiu na tařatete akila sane ave yaru kiena ne Ntewa, ana ave yaru kiena kilavaru mēna ga.”

Sanapen yaru naña sitom manene kiena malena

Luk 12:22-31

²⁵ Ana Yesu pisa mēna ga, pisapenua “Vanon suri ne na nene, inu nevisa van amiu sanini: Pe pon re kiamiu sitomena ulen manene ga kiamiu yuñae na visuar amiuen la poli, naña amiu asumā apiuviun ke, asapenua “?Añā e nape naña yoko ita telual kata kinanena a mātā namunena?” pona “?Pisi na ita tetol mātā kulsota na yenwo e sanape ne?” Sitomena la ne sanene na pe po re nenaga, komin kiamiu malena naga po taulu kinanena, a tasnemiū naga po taulu kulsota. ²⁶ Asitomli manu la ne akaka ke ne. Manu la nene pe amapla re kala lokove poli, a pe apa ařar re kinanena pitomin naña aligan ruru sike loyūñā poli. Ana Arimamiū ga naña sike ma e peni, naga ga mla ke kinanena pan la, ana e kiena navisuena, naga pisu amiu na sane ato metavan manu lala, řisi na naga kilia visuar amiu taulu la. ²⁷ ?Amiu na asitom asape yaru kilia kila kiena malena naña plas ga ne vim ve piavi li laa sane wo ga, vanon sitom manene la kiena malena? Peraga, pe sa re nene poli, ana amiu na popon ve asitom manene re kiamiu malena.

²⁸ “?A komin ya ne asitom manene ke māmīū kulsota la vanonia? Amiu asitomli vinas nen purmeme la ne pitotovi ke e yo punu la ne. Vinas la nene na pe amiyuñae re poli, a pe asulu re mālā kulsota la poli. ²⁹ Ana inu nevisa van amiu, Āarin Suře Solomon nene nanua sumo, naga pe yaru na suri moki, ana

naga mñana kulsota la naña naga miyenia na pe miyowau ruru re sane meme la nene poli. ³⁰ A meme la nene na la ape na legiena taaga ga, peni narui asikapi la e kapi, ana Ntewa ga naga paia ruru la ke apo sanene. ?Ana amiu na asitom asape řisi na Ntewa naga tařatete la kulsota van amiu? !Aulai, amiu na pe apiawa re nena mārera e Ntewa poli!

³¹ “Komin suri ne la nene, pe pon re sinemiū la ulen sitomena la nene poli naña sape “?Yoko takan ya ne, a tomun ya ne, a telual mātā kulsota sanape ne?”

³² Lelaga, yaru la naña pe amlelaga re e Ntewa poli la asitom manene suri la ne sanene silaga, ana amiu, Arimamiū naña sike ma e peni, naga kilia mñā ga naña pisape yokorena monar kiamiu suri la nene na wa. ³³ Suri naña amiu monar asitom řesan ve keviū e kiamiu malena, nane nasuřenena kiena ne Ntewa, amio kana namesmesuena nena lala. Visae ve sanene, řisi na naga la mēna ga suri tařena la nene van amiu.”

³⁴ “Ve sanene, pe pon re sane řane na, asitom manene suri la na legiena na peni poli. Peni ga, akilia asitom suri la na peni, komin legiena na řane, ana suri viowa la moki pimi e rui.”

7

Yesu pisayu naliřere kareen yaru tařena

Luk 6:37-38,41-42

¹ Ana Yesu pisi ke pan la na wa, pisape “Amiu na monar ve aliřere kare re yaru tařena lala. Ve sanene, Ntewa mēna ga ve liřere amiu manene re, ² komin sitomena naña teke e amiu pogos naña amiu aliřere yaru tařena, řisi na sitomena na sanene teke mēna ga e Ntewa e pogos naña naga liřere amiu. Pisi na Ntewa naga liřere amiu, ve sa ke naña amiu amliřere yaru tařena lala. ³ Pe pon re naña ko osuñā ovisasawal ke narin kororaki naña teke e kilamarana ne womla poli, ana ko pe opisu kilale re pupia mora laki na mēke e kilamaramā poli. ⁴ ?Sanape narui ko ositom ke osape okilia ovisi va womla

nene, ovisave ‘Pisi na nelalua ke ne kororaki na teke e kilamaramña ne sumo wa?’⁵ !Visae sanene, na ko na pe opisul kilale re kiomña mlamulena viowa poli, ana ko osuñña omliþere ke ga mlamulena kiena ne yaru taþena lala! !Ko na ope yaru navilavenen viskorenenapaþisi wa! Okilalua ke ne pupia miasin laki naþa ñeke kilamaramña sumo wa, siraunia ana okilia ovisuveve narin kororaki naþa teke e kilamaran yaru taþena.

⁶ “Pe pon re amiu akilali naþa avisawal Visena Wa kiena ne Ntewa va yeririna la naþa la pe akekaran re ala poli. Nanene sa naþa amiu asuñña apagan ruru ke lokul tetan lala e kinanena naþa po, ana pogos naþa akinana þisi, þisi na avilon þarila ana akar amiu ke sina ga. Sa ke ñena ga naþa visae awar nalaena wo lala va nompui lala, þisi na la avie neno ga vitove sike e pulkene.”

*Yesu pisayu naviunena suri tan Ntewa
Luk 11:9-13*

⁷⁻⁸ A Yesu pisape “Yaru naþa suñña piun ke suria, silaga naga mlavia, a yaru naþa suñña kale suria, silaga naga ñalia, a yaru naþa suñña sigariga ke mratava, silaga pulutava pietava pania. Visae sanene, þisi na amiu awar ya naþa amiu asuñña apiun ke tan Ntewa, a þisi na amiu alual ya naþa amiu asuñña akale ke tania, a mratava naþa amiu asuñña asigariga ke ne, þisi na Ntewa naga vietava van amiu. ⁹ Visae narumña tai viso karia, viun narin kilaparavi naþa teke ne, þisi na taþatete ola kilavaru tai vania, ¹⁰ pona visae naga viun ruru ika naþa teke rui, ana taþatete ola loñara van kania. ¹¹ A lelaga naþa amiu na ape yaru viowa ga lala, ana taþatete amiu yaru tai kilia kila sanene, amiu na akekaran ga silaga naþa amla suri wo lala pan narimiu lala. Sanene, pogos naþa amiu aviun suri tai va Arimamiu nae ma e peni, naga kekaran ga naþa la suri wo la van amiu narina lala, va ve keviu la sane wa.

¹² “Amiu na monar akila wo va yaru taþena la silaga e suri wo ga lala, sa naþa amiu sinemiun asape yaru taþena lala,

la monar akila wo van amiu. Visena ke nene narui naga purþes nen visena kiena ne navisaluaena la nene naþa Mosis naga siriyuia, amio ñena ga ya naþa navisawalena na sumo lala la apisa.”

Mrapa lua la

Luk 13:24

¹³⁻¹⁴ Ana Yesu pisa ñena ga, pisapenua “Pupia pulutava tai naþa keviu mon ñaga, ana mrapa naþa pa þarpoyo komea ana lepalepasa a pe yotop ruru po paþisi. Yeririna la mokliu naþa ataveve ke mrapa nene, ana mrapa ñene naga va e yo natolen koaena. A amiu na monar ava loyurña e pulutava taþena tai, naþa naga ve tokak la ga. Naga kana mrapa nena ñarera paþisi, a pe yeririna moki re naþa akom ke e poli, ana mrapa nene naga mrapa na malena.”

Purlaki amio kana mrasa

Luk 6:43-44

¹⁵ Ana Yesu pisa ñena ga, pisapenua “Amiu na monar avisuar ruru yaru la naþa la apisape la ape yaru navisawalena lala, ana apian ke suri navisokanena lala. Pogos naþa la sinelan asape avian amiu, la apimi sa naþa ape erau wo amio amiu, naþa la yepela moñau ruru nenaga, sa naþa sipsip lala, ana e losinela lala la sa ga lokul tetan lala, naþa la visokarlan suri punu ga. ¹⁶ Ana þisi na amiu avisu kilale la e mras nen kiela malena lala. Vilumñini la naþa pe nenosa, amio kilika la naþa pe nenosa, la pe aþar re kinanena wo poli pona mras naþa kiki ruru poli. ¹⁷ Purlaki naþa kapuru ruru po, naga monar war mras naþa po, a purlaki naþa kapuru piowa ga, naga monar war mras naþa piowa ga. ¹⁸ Ana purlaki naþa kapuru po, ana taþatete war mras naþa viowa, a purlaki naþa kapuru piowa ga, ana taþatete war mras naþa po. ¹⁹ Naga sa ga nene narui, visae purlaki viowa la nene naþa la taþatete awar mras napo, þisi na monar ate plan la ga vena akuan la ava e kapi. ²⁰ Visae ve sanene narui, mras naþa naga molue e malena kiena ne yaru kila meraravan pisape yaru nene naga pe yaru na sanape, ana þisi na amiu akilia

avisu kilale navisawalena viowa la nene e mras viowa la naþa molue e kiela malena lala.”

“Pe nekilia amiu re nenaga”

Luk 13:25-27

²¹ Ana Yesu pisa mēna ga, pisapenua “Yaru la mokliu asumā apio inu ke asape ‘!Kiau Suþe, kiau Suþe o!’ ana taþatete la punu ga nene naþa þisi na akilia ava loyuma e nasuþenena kiena ne Ntewa ma e peni. Yeririna naþa kilia va loyuma, naga yeririna ga naþa naga suma kila ke suri la naþa Ata naga sinenania. ²² E pogos naþa þisi na Ntewa naga liþere yeririna lala, yeririna la ve moki naþa þisi na avio inu ve sanene, avisave in na nepe kiela Suþe. Þisi na la avisa avisave “?Suþe, sanapen imimi? Imimi na memiyumaen suri wo la mokliu e kionā kia, a imimi mepisawal mēna ga kionā visena, a imimi memēne plan mēna ga yermare lala, a mekila ke mēna ga kile la mokliu. ?Pona ko pe ositoñal re kiamimi yumaena wo la nene poli, yo?”

²³ “Ana yokorena inu nevisawal mesmesun van la, nevisave: Inu na pe nekilia amiu re nenaga pogos tai, naþa amiu na ape kiau. Amiu na ape yaru na mlamulena viowa ga la ne. !Amiu aурmatan inu nagane!”

Yuma lua

Luk 6:47-49

²⁴ A Yesu pisa mēna ga, pisapenua “Visae ve sanene, la naþa ataveve ruru sa naþa nepian amiu rui, la sane yaru tai naþa pe manmaruan naþa kila mēna yuma, naþa naga mapila kana kemraþe pito tano tol yo mārera tano. ²⁵ Ana siraunia, yua pimi, a womie la mlau keviu, a lagi miyui, mē yuma nene, ana yuma nene pe mloru re poli, komin naþa yaru nene pisirlua ruru mēna yuma nene e yo mārera naþa.

²⁶ “Ana la naþa pe ataveve ruru re sa naþa nepian amiun rui, la sane yaru tai naþa kiena sitomena piowa ga, ana pogos naþa kila mēna yuma, kililinia kana kemraþe lala su ga metava e none. ²⁷ A siraunia, pupia yua kove, a womie la

mlau keviu, a lagi miyui, mē yuma nene, ana yuma nene mloru. A pogos naþa mloru, yumaena kiena ne yar nene pimi piowa make nenaga.”

Amilan manene Yesu kiena visena nene þan wa

²⁸ Siraun naþa Yesu þisin kiena visena la nene, yeririna la amilan paþisi, ²⁹ komin naþa la apisuvevea sane kiena visena na pe sa re visena kiena ne kiela navianena navisaluaen la poli, ana kiena visena la urmi paþisi, a naga suma miur ke kiela sitomena lala, a naga pisawal visena sane yaru tai naþa namāreraena teke e naga.

8

Yesu kila ruru yaru tai naþa leperosi se yepena, miania

Mak 1:40-45; Luk 15:12-16

¹ Yesu mligan kunus keviu naþa naga pian ke yaru la ea, naga pitomi tano, ana yaru la mokliu naþa atavevea. ² Ana yaru tai naþa leperosi sike e yepena pimi puna, ana kinai tano pania piunia, pisape “! Suþe! In na nemlelaga e ko nesape ko na okilia okila ruru inu wo ga, ana visae ko okekara, sineun nesape neviun tan ko vena okila van inu ve sanene.”

³ Ana Yesu pe maraun re yaru naþa poli vanon kiena maiena nene, ana þuarar naga e limana, pisape “Ee, inu sineunia. Poga ga, nesape yepema ikiki.” Ana veraga ga yepena miania, leperosi nene þisi ea. ⁴ Ana Yesu pisa pania, pisape “Omloge ke ne, ovano ve ovisawal re suri nene va yaru lala wa, ana nanagane ga ne ova okom puna yaru wa vena naga kilia visuveveli yepema. Þisi na, monar ova okila lotuena va Ntewa, a okila mēna kuþaþaena nene naþa Mosis pisa sape yaru monar kila vanon suri na sanene, ana siraun naga nene, yaru wa nene naga kilia visawal visave leperosi nene þisi rui.”

Yesu kila yaru naþa yepena komþasia mare pimi po

Luk 7:1-10

⁵ Ana pogos naþa Yesu pa loyuma garu pulkumali naþa Kapeneam, yaru keviu tai kiena ne li na mara lala nae Rom pimi puna, tagi pania, ⁶ pisape “Suþe, yaru na kilaen kiau yumaena tai mloru meke e mana tog nanagane garu mau. Tasnena lepas komþas mare, ana naga mloge ke piowa paþisi.”

⁷ Ana Yesu pisa pania, pisape “Ita, tevano. Pisi na inu nekila ruru si naga loge wo.”

⁸ Ana yerkawa na kilaen mara naþa pisatamea, pisape “Suþe, in na pe nepe yaru wo re tai naþa netorokin naþa ko oimi mau loyuma poli, sane in na pe nepe yere Yu re poli, ana visae okilia ovisa ga visena tai, nekilia nesape þisi na kiau yaru nene kilia loge wo narui.

⁹ In na nekilia naþa nesape þisi na monar ve sanene, vanon nekilia nesape kiona visena namareraena keviu sike ea. Naga sane yaru na mara la naþa asike vatanon inu, naþa monar alogear kiau visena. Visae nevisavenua ‘Ovano,’ monar tai vano, pona nevisave ‘Oimi,’ monar naga imi, pona nevisave ‘Okila ve sa nene,’ ana naga monar kila. A inu mena ga monar nekila ya naþa kiau yaru keviu pisa pan inu. Ana nemlelaga naþa visae ko ovisa ga suri tai, ana monar ve sa nene.”

¹⁰ Ana pogos naþa Yesu mloge kiena visena nene, kila naga milan paþisi a kekara mena ga paþisi. Ana pisa pan þina la naþa ataveve ke ne, pisape “Nevisa suri na lelaga van amiu, in na pe nomal re nena ga yaru nae Israel tai naþa naga piawa marera e inu sane yaru nene poli.

¹¹ Inu nevisawal van amiu sanini, ve le Yu re ga la naþa akilia aimi loyuma e þaþagena keviu na legiena maro nene. Peraga, ana yokorena yaru la ve moki ve sa yaru nene e yo taþena lala na yomarava nini, naþa aimi atotano lele taaga vena akinana amio Epraam, Aisak, a Sekop. Pisi na la nene na asu ruru silaga ve sanene e nasuþenena kiena ne Ntewa ma e peni. ¹² Ana le Yu la nene naþa Ntewa pio la sumo vena ava loyuma, nanagane la pe amlelaga re e inu poli,

ana þisi na Ntewa koven plan la ava e yemalolo vanua, e yo naþa yaru la asuma atagi ke ea, akar ke maluela ea.”

¹³ Ana Yesu pisa pa yerkawa na kilaen mara naþani, pisape “Ko, okilia ova uma. Pisi na vim van ko ve sa naþa kiona nalelagaena piawa ke marera ea.” A e ke e pog nene narui, ana yepen yaru na yumaena nene pimi po sina.

*Yesu kila riru anenane wona Pita
Mak 1:29-34; Luk 4:38-41*

¹⁴ Ana pogos naþa Yesu sike garu Kapeneam wa, ana naga pa loyuma mana Pita, naga pisa anenane wona Pita naga miava karia, meke e mana tog. ¹⁵ Ana Yesu mligan limana te limana ne sira nene, ana miava naþa þisi, ana naga sumalu, mla kinanena pa Yesu.

¹⁶ A yepekilavi e legiena nene, yaru la aþure yaru la moki naþa apimi puna Yesu, yaru la naþa yermare lala asike e la. Ana naga mene plan yermare la nene e ga e kiena visena, a naga kila ruru mena ga namaiena lala apimi apo sina. ¹⁷ Suri la nene pimi kakate vena kila visena kiena ne Navisawalena Aisea imi ve lelaga, naþa naga pisape

*“Naga lalua kieta maiena lala,
a naga kuslua kieta yepe lalaea lala.”
Ais 53:4*

*Yaru la lua sinelan asape ataveve Yesu
Luk 9:57-62*

¹⁸ E legiena taþena sina ga tai, Yesu suma amio yaru la mokliu naþa la amier-vivi naga telivi piora, ana naga sinenan pisape yali vetan la, ana naga pisa pan kiena nalogena lala, pisape “!Aulai! Ita, teva e lepas nen lapa nene lepas þasa.”

¹⁹ Ana asun ke asape avano, ana navianena navisaluaena tai naga pimi, pisaar pa Yesu, pisape “Navianena, þisi na netaveve ko, e nape naþa ko okom ea ana inu netaveve ko teva ea.”

²⁰ Ana Yesu pisatamea, pisape “Lokul tetan lala, la mala pulus na monena la asuma ga, a manu mena ga lala mala ponovi la asuma ga. Ana inu, Narina ne Yeririna na, pe mau yo re tai naþa neva nomomalia e poli. Visae ko okekarana

m̄ena ga malena na sanene, ko okilia oimi.”

²¹ E ke e pogos nene, ana nalogena tañena kiena ne Yesu tai pisa pania, pisape “Awis Mara, otam̄an inu neva nevisuar ke ne ata sumo wa, a visae pogos naña mare pae, ãisi na neimi netaveve ko ga na wa.”

²² Ana Yesu pisa pania, pisape “Ko oimi otaveve inu ga. Ko oligan yeririna la naña ninula mare rui, vena la asin kiela yaru la naña la amare.”

Yesu pisi pa lagi amio sive

Mak 5:1-20; Luk 8:26-39

²³ Ana Yesu amio kiena nalogena lala apitomi atol lapa nene narui, ana añiyu apa e waa tai e yo nene. ²⁴ Ana apa li ga metava pe piavi re poli, pupia lagi tai molue, miyui kila pupia lapa nañani kululu keviu pañisi, ana kila waa nañani siar sape talilu. Ana Yesu m̄eke e waa, naga momalio ruru ga m̄eke na, ²⁵ ana la apito akilañegea, apisape “!Suñe, opisu ke ne! Lavisi tetalilu narui, monar otamalia ita.”

²⁶ Ana Yesu pisa pan la, pisape “!Ei! ?Amaraun ke ya ne sanene? Aa, amiu na pe apiawa re nena m̄arera e kiau nam̄areraena poli.” Ana naga sum̄alu, pisaluñar lagi, pisape ve yui re sina, a pisaluñar sive, pisape malumu. Ana pog pimi po, amalumu.

²⁷ Ana pogos naña nalogena la apisu yo pimi pa ruru make nenaga po sanene, ana amilan pañisi, apisape “!Suwala! Yaru nene na pisa ga sanene, ana lagi amio sive lalua amlogear naga. !Yaru nene na pe yaru re nene poli yo!”

Yesu pile plan yermare lala petan yaru lua

Mak 5:1-20; Luk 8:26-39

²⁸ Ana pogos naña Yesu pimi tol lapa nene lepas ãasa, naga pa gare yo kiena ne le Katara lala. E yo nene, yaru la lua amolue e puluve m̄ana ne yaru mare lala, ana la lua am̄al Yesu. Ana la lua nene na yermare lala asike e la, ana la lua ape wowe asirag pañisi, ana kila yaru la amaraun vaen e mrapa nene pañisi.

²⁹ Ana pogos naña apisu Yesu, lalua apio

manene pañisi, apisape “?Ko Narina ne Ntewa, kiom̄a ya naña teke e imimi? ? Ko opimin osape ola nakoena van imimi naña pe kana pog re poli wa, ne?”

³⁰ Ana e yo nene, na ãegas nen nompui tai asum̄a akolkol m̄a porotano lavis ga, ³¹ ana yermare la nene atagi, apisa pa Yesu, asape “Visae om̄ene plan imimi, awis oligan imimi mava e los nen nompui la ne asike ne.”

³² Ana naga pisa pan la, pisape “Avano.” Ana la amolue petan lalua nene, apa e los nen nompui la nañani. Ana pogos ke nene, nompui la nañani akiriri apano, apitove e yeparpasa tai, amloloru apito tano e pupia lapa nene, atalilu apito akokovio ea.

³³ Ana yaru na visuaren nompui lala apureure apa e kiela pulkumali, apisawal suri la naña kakate, a ya naña tol lalua naña yermare la ase lalua sumo. ³⁴ Ana pogos ke nene, yeririna la punu ga naña e kiela pulkumali nene apimi apisu Yesu. A pogos naña apisu naga, apisi m̄arera pania apisape naga ure vetan kiela yo.

9

Yesu kilia viewo mlamulena viowa

Mak 2:1-12; Luk 5:17-26

¹ Ana Yesu ãasuñe sina amio kiena nalogena lala, amiyai ke ga e waa nañani, ana akusro si lapa keviu nañani, ana añasuñe apimi e kiena pulkumali naña Kapeneam. ² Ana yaru lañasia akus nam̄aiena tai pimi puna naña naga tasnena kom̄pas mare, naga m̄loru ga m̄eke e m̄ana tog. Ana pogos naña Yesu pisu kiela nalelagaena m̄arera asape Ntewa naga ãisi na iila nam̄aiena nene, naga pisa pania pisape “Naruu, ve sinem̄a kona re. Kiom̄a mlamulena piowa lala, nepiewo ãisi rui.”

³ Ana e pogos nene navianena navisaluaen lañasia asum̄a ga, ana amloge ke visena kiena ne Yesu nene. Ana verakorena la apismumunia, apisape “Yaru nene naga ãarnena kare kia wa kiena ne Ntewa rui. Naga pisa ke sanene sa ga naga Ntewa rui.”

⁴ Ana Yesu kilia m̃a kiela sitomena lala, ana pisape “?Vanon ya ne kiamiu sitomena la pulen sitomena viowa sanene?”

⁵ Visae nevisa sanini va yaru nene, nevisavenua ‘Inu nepiewo kioña mlamulena viowa,’ pona nevisa nevisavenua ‘Osum̃alu oyali,’ e visena lua nene, tai m̃areran na visaena, a tai meme ga navisaena. Visena nãa pisapenua ‘Osum̃alu oyali,’ naga m̃arera, vanon nãa yaru la apisu kilale asape yaru nene sum̃alu pona ve sum̃alu re.

⁶ Ana p̃isi na nekila suri tai nãa amiu asitom sane Ntewa naga ga taaga kilia kila, komin nãa sineun nesape nekila merarava van amiu nãa sane Narina ne Yeririna naga torokin nãa viewo mlamulena viowa lala e yomarava nini.” Ana Yesu pisa pan namaiena nene, pisa pisape “Osum̃alu osilowar mom̃a tog, oyali, ova mom̃a.”

⁷ Ana yaru nãpani sum̃alu, mial pa m̃ana.

⁸ Ana p̃ina na yeririna la nãa apisu suri nene amarau, a amieluar m̃ena ga Ntewa vanon nãa naga tam̃an nam̃areraena nene pisape yaru tai kilia kila ve sanene.

Yesu pio Matiu pimi taveve naga

Mak 2:13-17; Luk 5:27-32

⁹ Ana Yesu mligan yo nene, naga mial ga pa m̃a sane. Naga pa m̃aga, ana m̃al inu neteke tano e lelen kiau yum̃aena. Kiau yum̃aena e pogos nene, nawarpoloen kilavaru na takis. Ana Yesu pio inu, pisape “Matiu, oimi otaveve inu.” Ana nesum̃alu veraga, netaveve Yesu.

¹⁰ Siraunia, Yesu pimi kinana e m̃au yum̃a, ana e pogos nene nepure li nawarpoloen takis la moki, amio yaru viowa tãp̃ena lala, apimi atotano, vena akilia akinana veraga amio Yesu a kiena nalogena lala. ¹¹ Ana le Varasi lãp̃asa asike e pogos nene, ana apisu nãa Yesu teke veraga amio yaru la ne sanene, ana apiun tan kiena nalogena lala, asape “?Komin ya ne kiamiu navianena kinana ke veraga amio yaru viowa la ne sanene?”

¹² Ana Yesu mloge kiela visena nene, ana naga pisatam̃e la, pisape “Yaru la nãa yepela poga ga, pe sinelan re yaru

na kilaruruen maiena poli, ana la ga nãa ãpar maiena, ana la sinelania. ¹³ Popon amiu asitomyuli kinas nen visena tai nãa teke e Visena Wa, nãa Ntewa pisa, pisape ‘In na pe sineun re kiamiu kũpãaena la poli,

ana sineun ga nasineyeena se kiamiu malena lala.’

In na pe nepimin re nãa nevio yaru la nãa asitom asape la amesmesu p̃isi rui, peraga, inu na nepimin ga nesape nevio yaru viowa lala vena ataveve inu.”

Naviunena tai e lepas na monsilena

Mak 2:18-22; Luk 5:33-39

¹⁴ Siraun suri nene, ana nalogena lãp̃asia kiena ne Yoane Nakeena apimi pu Yesu, apiun tania, asape “Sinemimin mesape ovisawal suri nene van imimi. ?Imimi na memonsilu ga silaga vena mekila leniena, a Varasi m̃ena ga lala akila ke sanene, ana vanon ya ne kioña nalogena lala pe akila re poli?”

¹⁵ Ana Yesu pisatam̃e la, pisayu naga amio kiena nalogena lala, sane la akekara pãp̃isi pogos nãa naga sike amio la, ana p̃isi na sinela monar viowa siraun pogos nãa naga ure matan la, ana pisape “? Pogos nãa yaru nãa talopa naga sike e p̃ap̃agena amio kiena erau lala wa, amiu asitom asape akilia ataginia? Peraga. Ana e pogos tai, visae nasinekar kiena ne yaru nene lãp̃asia aimi aurelua naga vetan kiena erau lala, e pogos nene narui p̃isi na kiena erau lala la akilia amonsilu ga vanon nasineyeena.”

Sur viu amio sur marua

¹⁶ Pelaga na monsilena nene, naga p̃elaga marua na lotuena kiena ne le Yu lala, ana Yesu sinenan pisape kila meraravan van la sape p̃elaga marua la ne sanene, la tãp̃atete akilia asikolia amio suri viu la nãa naga pian la ke ea, ana naga pisa p̃akaiwa tai e lepas nene pan la, pisape “Tãp̃atete ola kinakina kulmrae tai nãa pe urviu ana osuluwo ruru pulus nãa teke e kulsota marua. Vanon nãa kinakina kulmrae viu nene kilia kilaroro kulsota marua nene kom̃pasa, ana kana pulus kilia vim ve keviu la sane.

17 “Ana tařatete okonkonkia kuruta na munena nařa sirpup pava ke ea wa, vito e kulus nen nani nařa pe urmarua, nařa akonkonkia kuruta na munena pito ea yam moki rui. Ana visae akila sanene, kuruta na munena nene lapa e kulus nen nani nene, ana yukuswinia na m̃apoa, ana kuruta namunena nařani lau, ana pias nene naga m̃ena viowa. Ana kuruta viu monar okonkonkia va e pias viu, nařa m̃arera ruru po, ana okilia oligan ruru mo m̃a kuruta na munena nene mo m̃a ga.”

Yesu kila ruru sira kawa tai amio nin sira m̃ee tai

Mak 5:21-43; Luk 8:40-56

18 Ana pogos nařa Yesu pisayu ke pa nalogena kiena ne Yoane la sanene, ana yaru keviu nalotena kiena ne le Yu lala pimi lavisi, kinai pito tanon Yesu, tagi pania, pisape “!Awee! Kiau lom̃earu mare ga na wa, ana sineun nesape oimi, oligan lumo m̃a towar naga, vena naga kiena malena imi sina.” 19 Ana Yesu su m̃alu, taveve yaru nene, naga amio kiena nalogena lala apano.

20-21 Ana pogos nařa Yesu pa ke sanene, ana sira tai su m̃a ga nařa maiena na kupario teke e naga legiena punu ga pano-o pimi tol kas lualima taaga pa lua rui. Ana naga pisu nařa Yesu mial pimi, naga sitom sape “Visae netol ga m̃ana kulsaket, vena kiau maiena řisi.” Ana naga kom rana Yesu, pimi tol ga m̃ana isinen kulsaket.

22 Ana Yesu pilon veraga, pisu sira nařani, pisa pania, pisape “Auia, ve sinem̃a kona re. Kio m̃a naviawaena e inu kila ko owo sina.” Ana e ke e pogos nene, maiena nařani řisi e sira nene.

23 Ana pogos nařa Yesu pa tol yu m̃a m̃ana yerkawa nene, naga pisu yaru la sinela mie manene la sira m̃ee nařa mare m̃eke ne, ana asu m̃a atagi a amiyaun ke yauena na marena lala. 24 Ana naga pisi pan la, pisape “Amiu amolue, ayal tetai sina. Sira m̃ee nene na pe mare re nene poli, naga momalio ga ne.” Ana la nařani apitalia kare ga naga.

25 Ana amligan plan yaru la nene apa vanua, ana Yesu pa loyu m̃a. Naga pa tarar limana sira m̃ee nene, ana naga su m̃alu, mali sina. 26 Ana amlologon suri nene pa e yo make ga, kalo make yo punu ga e lepas nene.

Yesu kila ruru kilamara řala lua

27 Ana Yesu molue petan yu m̃a m̃ana yerkawa nene, a pogos nařa naga mial ke pano, ana kilamara řala la lua atavevea, la asu m̃a apio ke, asapenua “Ko lus kiena ne Tepet, ko Navisaarena, awis ko sinem̃a ye imimi lua nini ka.”

28 Ana Yesu mial pano, pa pa loyu m̃a e yu m̃a tai, ana kilamara řala la lua nařani apimi puna. Ana Yesu piun tan la luoka, pisape “?Amiu luoka ga amlelaga e inu, asape nekilia nekila ruru amiu sanene?”

Lalua apisatam̃ea, apisape “Ee Suře, imimi memlelaga.”

29 Ana Yesu mligan limana te kilamara, pisape “Pisi na ve sa nařa nalelagaena kiamiu amlua.” 30 Ana lalua kilamarala pimi po ke e pogos nene. Ana Yesu pialuřar m̃arera pan la luoka, pisape “Pisi na amiu lua ve avisawal re suri nene va yaru lala.” 31 Ana lalua amolue petania, ana lalua amlologon suri nařa Yesu kila pan la ne, pano-o kalo make yo la punu ga e lepas nene.

Yesu pilelua yermare petan puru tai

32 Ana pogos nařa lalua nene amligan Yesu apano, yaru tařena lala ařure yaru tai pimi puna. Yaru nene pe puru, vanon yermare sike e naga. 33 Ana Yesu pilelua yermare nene, ana puru nařa pisi ruru narui, ana yeririna lala sinela kurkur pa řisi, apisape “Suwala, pe tepisuli re suri tai e Israel sanene poli wa, řane ga.”

34 Ana Varasi lala apisayu Yesu, apismunua, apisape “Yeririna nene pile plan ke ga yermare lala e nam̃areraena nařa suře kiena ne yermare lala naga mla pania.”

Yesu sinen mie yeririna lala

35 Ana Yesu su m̃a mialili ke pulkumali lala, a pian ke yeririna lala e kiela yu m̃a

na lotuena lala. Naga pisawal ke nalologena wo nasuŕpenena kiena ne Ntewa, a naga suŕña kila ruru ke namaiena lala a la naŕa tasnela la piowa. ³⁶ Ana pogos naŕa suŕña mialili ke yaru la sanene, naga suŕña pisu ŕina lala, naga pisu la sa naŕa kiela sitomena la pule paŕisi, a suri la piowa pan la e kiela maŕena lala, ana naga sinena mie la paŕisi, komin naŕa asuŕña ga sa ga nene sane sipsip la naŕa pe yaru navisuar laen re poli, la amninue asape ŕisi na la ave sanape narui. ³⁷ Ana naga pisa pan kiena nalogena lala, pisape “Lelaga, kinanena moki paŕisi naŕa marua sike lokove, ana yaru la lua la ga naŕa asuŕña aŕar ke pitomi uŕña. ³⁸ Ana amiu na, monar aviun manene tan suŕe na lokove nene, vena naga ligana plan re si yaru laŕasia la avano vena awar kana kinanena la nene vim.”

10

Li nalogena kiena ne Yesu lala *Mak 3:13-19; Luk 6:12-16*

¹ Ana Yesu pio kiena nalogena la lualima taaga pa lua pisape aimi puna. Ana la apimi, ana naga pisi ruru pan la ŕisi, a naga mligan plan la apano vena akilia aŕene plan ninuna viowa e yeririna lala, a vena akilia akila ruru namaiena lala a nainanena viowa taŕena lala.² Ana kia kiena ne li nalologena ne la nanini narui:

nasumo, Saemon, naŕa apio asape
Pita, naŕa naga pe kiela yerkawa,
amio wenla, naŕa Antru,
Semes, naŕa narina ne Sepeti, amio
wenla naŕa Yoane,

³ Pilip,
Patalomiu,
Tomŕas,
inu Matiu, in na nepe yaru na waren
takis,
Semes, naŕa naga narina ne Alpeas,
Tateas,

⁴ Saemon, naŕa naga kila manene politik sape kuan plan le Rom lala, a Sutas nae Kariot, naŕa siraunia, naga pielua Yesu.

Yesu mligan plan kiena li nalologena lala

Mak 6:7-13; Luk 9:1-6

⁵ Ana Yesu pisi ruru pa la lualima taaga pa lua nene, a siraunia naga mligan plan la apano. Visena wo la nene naŕa naga pisa pan la nanini, naŕa naga pisape “Amiu na ve ava re puna ne la naŕa pe ape le Yu re la poli, a amiu ve ava re e pulkumali nae Samaria lala wa. ⁶ Amiu na avanon ga sipsip nae Israel la naŕa akilalu mrapa. ⁷ Ana pogos naŕa avanon la nene, ana monar alogon, avisave ‘! Nasuŕpenena kiena ne Ntewa pimi ke pun ita narui!’ ⁸ Ana amiu monar akila ruru namaiena lala, a monar akila namarena lala aimi amal sina. A la naŕa leperosi sike e yepela, monar akila yepela la imi ikiki sina, a amiu monar aŕene plan yermare e yaru lala. Ana yuŕaena la nene, ŕisi na ayuŕaen e namareraena tai naŕa amla korenan ga, ana amiu monar ala korenan lein ga va yaru lala. ⁹ A amiu na ve awar re kiamiu kilavaru laŕasia e kiamiu pultaga lala, ¹⁰ a ve awar re ŕena kiamiu karo tai, naŕa akon ŕamiu kulsota taŕena lala, a kiamiu kulus nen lamiu taŕena lala se ea, a ve awar re ŕena kiamiu plasgai vano. Yaru la naŕa akila yuŕaena wo la ne sane amiu, ŕisi yaru taŕena la naŕa la amiyuŕae pan la, monar avisuar ruru la vanonia.”

¹¹ Ana Yesu pisa ŕena ga, pisape “Pogos naŕa amiu avano-o atol pulkumali tai, ana monar akale yaru tai naŕa kekarana naŕa were amiu ava ŕana, ana asuŕña ga ŕana, vano vano-o tol pogos naŕa amiu avatani si pulkumali naŕani. ¹² Ana pogos naŕa avano asike mratava ŕana yaru nene, ana monar atalopan ruru la, avisavenua ‘Suŕare sike amio amiu.’ ¹³ A visae mratava nene kila wo van amiu, ana suŕare naŕa apisa ana ŕisi na sike amio la, a visae la akila viowa ga van amiu, ŕisi na suŕare nene wasuŕe ke sina ga, vim van amiu. ¹⁴ Ana visae yaru laŕasia yepela mavin were amiuena ava ŕala uŕña, pona yepela mavin loge amiuena, ana popon aligan ruru mratava nene

pona pulkumali nene m̄eke na. Ana pogos naḡa amolue e yo nene, amiu atanvan puluyavi nae e yo nene naḡa sike e lamiu, sane kiamiu visena m̄arera tai ne pan la ne, pisape ḡisi na la akus nakoena naḡa mesmesun ga kiela ḡelaga viowa la nene. ¹⁵ Lelaga naḡa nevisa meraravan van amiu, e legiena na liḡereena, ana la nene na m̄arera la van la, taulu naḡa Ntewa mliḡere le Sotom amio le Komora lala nanua sumo.”

Pisi na yaru la am̄ene nalogena kiena ne Yesu lala

Mak 13:9-13; Luk 21:12-17

¹⁶ Ana Yesu pisa pan la, pisape “Amiu asitom ruru wo. Inu neligan plan amiu avano, a amiu ala limamiu ga ava sanene, amiu na sa ga sipsip la naḡa asike likan ḡegas nen lokul tetan lala. Visae sanene, ana monar ave manmarua ruru wo, a amiu monar amom̄au ruruia. ¹⁷ Ana monar avisuar ruru amiu, vanon naḡa saḡisi yaru lala aure amiu ava kiela kumali, a e kiela yum̄a na leniena lala, vena avis van amiu, ana ḡisi na ala nakoena van amiu, a avisuaria saḡisi awe amiu. ¹⁸ Ana ḡisi na aligan amiu ava asum̄alu ase marana ne yerkawa na purvanua vanon ga naḡa amiu ape kiau nalogena lala, a e pogos nene amiu akilia avisawal kiamiu nalelagaena e inu e maran la nene a e marana ne la naḡa pe amlelaga re e Ntewa poli. ¹⁹ Ana pogos naḡa la nene aimi aure amiu, ana amiu na ve asitom manene re avisave ‘ḡisi na nevisa sanape ne, a nevisa ya ne van la ne?’ vanon naḡa ḡisi na Ninuna Wa naga la visena na visawalena van amiu naḡa avisa, mesmesun e pogos na visena. ²⁰ A pogos naḡa amiu avis, ana pe kiamiu visena re nene poli, ana visena kiena ne Ninuna ne Arimamiu naḡa naga visi e amiu.

²¹ “E pogos m̄arera nene, ḡisi na yaru kilia tam̄an yaru viowa taḡena la nene la aimi aurelua wenla ruru naapo pona narina ruru naapo, vena awe mon̄ar la

amarmare, nanene komin naḡa la nene amlelaga e inu. A nisisi lala la m̄ena ga akilia asum̄alu avisawal anela lala a arimala lala naḡa la amlelaga e inu, vena la m̄ena ga amare sanene. ²² Ana ḡisi na yaru lala ve sinelan amiu re sina, akawe kiamiu visena silaga, vanon kiau kia teke e amiu, a yaru naḡa sum̄alar m̄arera sum̄a ga vano-o pog m̄arera nene ḡisi, ḡisi na Ntewa tamalia naga. ²³ Ana pogos naḡa la asum̄a am̄ene manene amiu la e pulkumali tai, amiu monar aure ava e pulkumali taḡena, a visae am̄ene amiu ke sina ga e yo nene, amiu monar aure sina. Ana nevisa ruru van amiu, nesape kiamiu yum̄aena nene e pulkumali nae Israel lala, ḡisi na ve ḡisi ruru re wa ana Narina ne Yeririna vim warpoyo ke sina ga.”

²⁴ Ana Yesu pisa, pisape “Naloge-na, naga pe to re metavan kiena navianena poli, a yaru na yum̄aena, naga pe to re m̄ena metavan kiena suḡe poli. Ve sanene, amiu na ve asitom re avisave ḡisi na taḡatete m̄arera van amiu pogos tai, ²⁵ komin ḡelaga m̄arera naḡa la akila va navianena, ḡisi na la akila ke m̄ena ga va nalogena, a suri m̄arera la naḡa suḡe naga kusia, ḡisi na kiena yeririna naga m̄ena ga monar tolia. Sa naḡa yaru la apio kare inu, naḡa in na nepe yerkawa e m̄au mratava, apisape in na Pielsipel, naḡa naga pe suḡe kiena ne yermare lala, ḡisi na la akilia avio kare amiu la sane na wa, amiu la naḡa ape kiau e mratava taaga.”

Nalogena kiena ne Yesu taḡatete maraun yaru lala

Luk 12:2-7

²⁶ Ana Yesu pisape “Vanon naḡa ḡisi na avis viowa van amiu ve sa ke ga naḡa apisi piowa pan inu, ana amiu ve amaraun la re. Suri viowa la punu ga naḡa yaru lala akila vinaunia, pona apisawaniga, ḡisi na vim kakate e yometava na wa, vena yaru la punu ga akilia. ²⁷ A

amiu m̄ena ga, suri wo la naṣa nesuṃa nepisa ke pan amiu e yemalolo, amiu monar avisawal ke sina ga e yomerarava, a suri la naṣa nesuṃa nepragogen ke ga e kiligamiu, amiu na monar avion manene va metava e maran yeririna lala, vena yar punu ga akilia aloge.

²⁸ “Ana amiu na ve amaraun re yaru la naṣa akilia aweṃar tasnemiū mare, komin naṣa la taṣatete aweṃar ninumiū mare. Ana amiu na monar amaraun ga Ntewa, naṣa naga kilia kilalele kare tasnemiū amiō ninumiū luwoka e lele naloge viowaena. ²⁹ Amiu asitoṃalia. Ninlaea la ne akaka ke la ne, la moki paṣisi, sa ga kororaki ga, a la asuṃa aṣiliwilin ke lua e narin kilavaru ga tai, ana visae tai loru vitove tano e porotano, ana Arimamiū naga kilia ṃa ga. ³⁰ A vilṣarimiū m̄ena ga moki paṣisi, ana Ntewa naga poloar make ga peve taaga, naga kilia la ṃaga. ³¹ Sanene, ana amiu ve amarau re, vanon naṣa Ntewa pisu amiu na po manenea taulu ninlaea la nene, ana ṣisi na naga kilia visuar ruru amiu e suri punu ga e kiamiū malena.”

Yaru naṣa naga pisawal pisape naga pe kiena ne Yesu

Luk 12:8-9

³² Ana Yesu pisa pisape “Yaru naṣa naga visawal e marana ne yaru lala visave naga pe kiau yeririna tai, ṣisi na inu m̄ena ga, nevisawal naga e marana ne Ata naṣa ma e peni, nevisave yaru nene pe kiau. ³³ Ana yaru naṣa visawal e marana ne yaru lala visave naga pe pe kiau yeririna re poli, ana inu m̄ena ga nevisawal e marana ne Ata naṣa ma e peni, nevisave yaru nene naga pe pe kiau yeririna re poli.”

Yesu naga pe purṣes nen kaween visena

Luk 12:51-53

³⁴ Ana Yesu pisape “Amiu na ve asitom re avisave inu nepimin naṣa nekila sane pupia suṃare pimi sike e yomarava nini. Peraga, inu pe nepimin re ga neligan suṃare e poli, ana inu nepimi nemio playu na kilaen mara tai, naṣa ṣisi na

yaru la aveveyu la, a akila mara van la vanon inu. ³⁵ In na nepimin nesape nekila sane ṣisi na yaru m̄ee lala akawe visena kiena ne arimala lala, a sira m̄ee lala akawe visena kiena ne anela lala, a sira la naṣa atalopa ga na wa, ṣisi na akawe visena kiena ne anela simem lala. ³⁶ Ṣisi na la naṣa sinela kari manene kiau nalogena lala, naga pe yaru taṣena re la poli, yaru na mratava ga ṃala lala.”

Yesu naga sumo e malena kiena ne kiena nalogena lala

Luk 14:26-27

³⁷ Ana Yesu pisa, pisape “Yaru naṣa sitom manene la arimana, pona anena, pona narina, taulu naṣa naga sitom inu, yaru nene naga mesmesun re imi sane ve kiau nalogena poli. ³⁸ Ana visae yaru tai naṣa ve kus re kiena laktorovia taveve inu, sane naga pe taṃan re naga loge viowa vanon inu poli, yaru nene taṣatete imi ve kiau nalogena. ³⁹ Visae yaru tai naṣa naga sitom manene la kiena malena, yaru nene naga ṣisi na kilalu kiena malena nene. A visae kiau nalogena tai naga kilalu kiena malena vanon inu, ṣisi na naga tol malena naṣa taṣatete ṣisi.”

La naṣa avisuar ruru nalogena lala, ṣisi na la atol kiela nalaena

Mak 9:41

⁴⁰ A Yesu pisa, pisape “Visae yaru tai naṣa were amiu ava ṃana loyuṃa, nanene sa ga naṣa ṣere inu ke ga nepa ṃana loyuṃa ne. A visae yaru tai were inu neva ṃana loyuṃa, ana nanene sa ga naṣa pere ke ga naga naṣa naga mligan inu nepimi, pa ke ṃana loyuṃa. ⁴¹ Visae yaru tai were navisawalena tai pona yaru mesmesu tai ne sanene va ṃana loyuṃa, komin naga kilia ke sape yerkawa nene naga pe yaru wa nayuṃaena kiena ne Ntewa, yoko naga kus ke ga nalaena torokin naṣa yoko Ntewa la va kiena yerkawa la nene. ⁴² A inu nevisa ruru van amiu sanini, visae yaru tai naga la piala na wii manini ve taaga va kiau nalogena tai, naṣa naga pe sitom re

pisape nalogena nene naga pe yerkawa tai poli, pona yaru tai naŕa naga to ga tano, ŕisi na yaru nene la kiena nalaena tai komin suri wo nene naŕa naga kila pa kiau yeririna tai.”

11

¹ Ana pogos naŕa Yesu pisa ruru pa kiena nalogena la lualima taaga pa lua nene ŕisi, naga mligan yo nene, ana naga pa e pulkumali nae Kalele lala, vena vian la a lologon van la.

Nalogena kiena ne Yoane Nakeena lala apimi

Luk 7:18-23

² E pogos nene, Yoane Nakeena sike e yuŕa nakoarena, a naga mloge ke yuŕaena la naŕa Kristo kila ke ne, ana naga mligan kiena nalogena laŕasia, ³ apanon apiun tan Yesu, apisape “? Sanape? ?Ko na yaru nanua apisa ke sumo asape ŕisi na yaru keviu tai imin vena ve kieta nasumonena, pona pe naga re nane ko poli, ana imimi na monar mesuŕate laa na wa, ŕisi na yaru nene imi?”

⁴ Ana Yesu pisataŕe la, pisape “Awasuŕe amiu sina, ava ke ga puna ne Yoane, a avisawal vania e suri la naŕa amiu apisuia naŕa nemiyuŕaen ke e yo nini, a suri la naŕa apisayu inu ke pan amiu, sane suri la naŕa Navisawalena Aisea naga pisayu sumo rui, naŕa naga pisape:

⁵ *‘Kilamarapala lala, nanagane akirava si rui,*

a yaru la naŕa ape lapele a ape laulu,

nanagane akilia amial po si narui,

a yaru la naŕa leperosi sike e yepela,

nanagane yepela pimi mian ruru si narui,

a yaru la naŕa ape kiligapoŕe, nanagane amloge si suri narui,

a yaru la naŕa amare, nanagane amal si rui,

a yaru la naŕa limala korena ga, nanagane nemlologon ke Nalologena Wo pan la rui.’

Ais 35:5,6

⁶ “A amiu avano avisa ŕena va Yoane, avisave ‘Yaru naŕa pe kiena sitomena pe

peve lua li re e inu pogos tai poli, ŕisi na navisa ruruena sike e naga.’”

Yesu pisayu Yoane Nakeena

Luk 7:24-30

⁷ Ana pogos naŕa nalogena kiena ne Yoane Nakeena lala amolue vena awasuŕe sina, Yesu pisayu Yoane nene pa yaru la naŕa asike ne, pisape “?Nanua sumo na, pogos naŕa amiu apa e yokorena nene, amiu na apanon apisu ya? ! In na pe nesitom re naŕa nesape amiu apanon apisu kiai na yokorena la naŕa lagi miyuia ana kulkulul luen ga poli! ⁸ A pe nesitom re ŕena ga nesape amiu avanon vena avisu yerkawa tai naŕa naga miyowau ruru po poli, komin yaru la ne sanene ana taŕatete ase lele viowa tai sane yokorena nene, ana silaga asike ga e pupia yuŕa wo ŕana ne suŕe kerkeviu lala. ⁹ ?Peraga, ana in na nesitom ke nesape amiu apanon ke vena avisu navisawalena tai, ne? Ee, ana naga nene na poga ga ne, ana inu nevisa van amiu, yaru nene naŕa amiu amoluen apa apisu naga, naga to laa metava, taulu navisawalena nasumo lala, ¹⁰ komin Ntewa naga pisayu Yoane nene sumo rui e kiena Visena Wa, naŕa naga pisape

‘In na nemligan kiau navisi pimi sumon ko, vena kila ruru kioma mrapa.’ *Mal 3:1*

¹¹ “Lelaga nevisa van amiu sanini, e yomarava nini, Yoane Nakeena naga to la metavan yaru taŕena la punu ga. Ana yeririna la punu ga naŕa ŕisi na la ava loyuŕa e nasuŕenena kiena ne Ntewa, vano-o tol kiela yaru naŕa su maro la garo tano, la punu ga nene la apa la metavan Yoane, naŕa la awar kiela navisa ruruena kiena ne Ntewa pa laa taulu naga. ¹² A siar e pogos naŕa Yoane Nakeena siar mlologo, pimi tol nanagane, yaru lala asuŕa akawe ke nasuŕenena kiena ne Ntewa, a nasinekar ŕarera na kilaen mara lala la ŕena ga akilali naŕa atauluia. ¹³ Nanua sumo manene la, pimi tol pogos kiena ne Yoane, navisawalena lala, a navisaluaena naŕa Mosis siria, ana la apisayu suri la moki naŕa kilia kakate

sirau. ¹⁴ A visae amiu akekaran alelaga e suri la nene naþa þisi na amlivi sirau, ana þisi na amiu akilia avisu kilale naþa Yoane Nakeena naga pe Elaisa nene, naþa la apisaaria sumo rui apisape þisi na naga monar wasuþe sina ga imi. ¹⁵ A visae kiligamiu toþa ga, popon ayagogon ruru kiau visena la nene.”

*Yesu pisi m̄arera pan kiena teras lala
Luk 7:31-35*

¹⁶⁻¹⁹ A Yesu pisi pa laa sane, pisa pisape “?Ana þisi na nevisawal visena ya naþa kilia tol þelaga kiena ne yeririna na nanagane lala? E lepas punu ga naþa Ntewa naga kila vena kilali wo van amiu, ana amiu yepemiu mavin ga, amiu apisa kare ga naga vanonia. Komin pogos naþa Yoane naga pimi sike ga wa, ana monsilu ga pe kinana re poli vena len, a naga palia m̄ena ga kuruta na munena, pe mun re poli, ana yaru la apisu naga sanene, la apismumun naga, apisape ‘Yaru nene yermare pa e naga.’ A pogos naþa Narina ne Yeririna naga pimi sike na, naga kinana ruru ga a mun ruru ga, sa ke ga yaru taþena lala, ana yaru la apismumun naga, apisa apisape ‘Opisu ke ne, yaru nene naga pe yaru na kinan merorolen paþisi, a pe yaru na munena m̄ena kuruta na munena paþisi, a naþa naga kiena erau lala na, la ape yaru nawarpoloen ga takis, a ape yaru viowa ga lala.’

“Komin suri ne nanene narui, inu nepisu amiu yeririna na nanagane lala naþa amiu na sa ga sisi lala naþa visae asum̄a akirakirai e yometava na kumali, þisi na la asum̄a aviovion va kiela erau lala, avisave ‘!E, amiu na apiowa nene! Visae imimi mesum̄a mowe plaþe, ana amiu ve awol re amio imimi, a visae imimi meyaun yauena na marena, ana amiu ve atagi re amio imimi.’

“Ana suri punu ga naþa la amolmolue e namanmaruaena kiena ne Ntewa, sumonia yaru la mokliu naþa apisu sane piowa ga, ana siraunia þisi na Ntewa naga kila imi merarava sane kiena manmaruaena nene naga mesmesu a naga pe lelaga ruru nenaga.”

Yesu pisaar ruru pa la naþa pe amlelaga re e naga poli

Luk 10:13-15

²⁰ Ana Yesu pisaar ruru pa yeririna lala na pulkumali la punu ga naþa naga kila kile la moki pan la, komin naþa apisu kiena suri la nene rui, ana pe apilon la re poli. ²¹ Naga pisa pisape “Yaru nae Korasin lala, amio yaru nae Petsaeta lala, amiu na akila kare amiu keviu paþisi wa! Visae le Taea amio le Saeton la nanua sumo, ana la avisuli ga kile la naþa amiu apisu þisi rui, pona avilopu la nanua sumo yo rui. La pe ape le Yu re poli, ana þisi na vera na ayen þililis nen karo, a pona la akuwani posnoy-avi e þarila yo rui, vena yaru la avisu kilale sane amloge kemua piowa lelaga vanon kiela mlamulena piowa lala. ²² Inu nevisa mesmesun van amiu, e legiena na liþereena, þisi na kiamiu nakoena naþa van amiu taulu naþa van la nene. ²³ ! Ana amiu le Kapeneam lala, naþa amiu asum̄a aþarwar amiu, a naþa sinemiun asape amiu ato manene metava, ana amiu avisuar amiu! Pisi na Ntewa koven plan amiu ato tano, ato tano vaþisi e pulukapi. Visae le Sotom lala la avisuli ga kile la nene naþa amiu apisuia, vera na la apilopu la rui, a vera na pupia kapi nae ma e peni nene taþatete kekan kiela yo nene kovio. Ana amiu apisu pa kile la nene rui, amiu pe apilopu amiu re nena poli, ²⁴ nane nevisa van amiu, e legiena na liþereena, þisi na Ntewa naga sinena ye la manenea taulu amiu.”

Yesu pisa potena pa Arimana

Luk 10:21-22

²⁵ Ana e pogos nene, Yesu mlen, pisa pisape “!Ata-o, ko ope Suþe nae ma e peni a Suþe nae yomarava nini! Nevisa potena van ko, Ata, vanon naþa ko opian suri la naþa e inu pan la naþa kiela sitomena sa ga nisisi lala, ana yaru la naþa asitom asape ape manmarua a la naþa asitom asape akilia ruru suria, ko okilawan suri la nene van la. ²⁶ Lelaga, Ata, nanene ve sa ga naþa ko sinom̄ania.”

²⁷ Ana Yesu pisa m̃ena ga, pisape “Arimau naga mligan make suri la punu ga e lum̃au p̃isi rui. A Arimau naga taaga naga kilia ruru inu, a inu naṗa nepe narina, in ga taaga ga nekilia ruru naga. Inu nemio la naṗa nemligan la vena nekilologia Arimau van la vena awasinea, ana imimi ga nene mekilia ruru naga naṗa naga pe Arimamimi.”

“Amiu aimi pun inu vena ava ruru amiu”

²⁸ Ana Yesu pisa m̃ena ga, pisape “Amiu punu ga naṗa amiu sinemiu mare paṗisi vanon naṗa amiu asum̃a aṗar ke suri urmi lala e kiamiu malena lala, amiu aimi, amiu aimi pun inu, vena nekilia nekila amiu ava ruru amiu. ²⁹ Amiu alarar kiau visena lala ve sa naṗa ṗeligas tai e kiamiu malena, a amiu alarar kiau ṗelaga lala, vanon naṗa inu na nepe yaru mom̃au tai, a kiau sitomena to ga tano. Sanene, ṗisi na amiu alual naṗa kiamiu sitomena lala varuruia, ³⁰ vanon naṗa kiau vianena lala ameme ga a amelala ga, a suri la naṗa ṗisi na inu nowar van amiu vena amiu awaria, ṗisi na naga taṗatete urmi manene van amiu.”

12

*Yesu naga pe suṗen Legiena Wa
Mak 2:23-28; Luk 6:1-5*

¹ Ana e legiena taṗena si tai, naṗa naga pe Legiena Wa, Yesu amio kiena nalogena lala amial apano, ana kiela mrapa pa ga likan lokove na wit lala. Amial ke sanene, ana kiena nalogena lala viso kar la, ana apeve plan mras nen wit laṗasia vena akania. ² Asiar akila ke sanene, ana Varasi la ṗasia asike e yo nene, ana apisula m̃aga, ana la apisi pa Yesu, asape “!Ei, opisu ke ne! Kiom̃a nalogena lala la asum̃a aṗar ke kinanena e lokove sanene, la asum̃a amiyum̃ae ke e Legiena Wa ne, a visae ve sanene, la asu m̃a akilaro ke kieta navisaluaena ne.”

³ Ana Yesu pisatam̃e la, pisape “?Ana, sanene yo, pona amiu pe apuloli re Tusi Wa pogos tai poli yo, e suri la naṗa ṗarin Suṗe Tepet naga kila sumo? Naga amio

kiena yeririna lala viso kar la paṗisi, ⁴ ana naga pa loyum̃a e silparpara wa m̃ana Ntewa, ana naga mla kilaparavi wa nene naṗa Navisaluaena pisape yaru wa ga lala, la akilia akania, ana Tepet m̃ena ga la akania. ⁵ ?Pona amiu na pe apulo re m̃ena Navisaluaena kiena ne Mosis poli yo, naṗa e Legiena Wa punu ga, yaru wa lala, la monar ava loyum̃a e Yum̃a Wa m̃ana Ntewa vena akila kiela yum̃aena la ea? Sanene na, la akilaro ke Navisaluaena naṗa p̃isaluṗar ke sape yaru ve yum̃ae re e Legiena Wa ne, ana Ntewa naga p̃isu suri nene ana pe sitom re pisape suri viowa tai nene poli. ⁶ Inu nevisa van amiu, nesape nasuṗenena viu tai sike nanagane, naṗa naga to laa metava taulu navisaluaena na Yum̃a Wa m̃ana ne Ntewa, ⁷ ana naga sa naṗa e Tusi Wa, Ntewa pisa pisape

‘Inu na pe sineun re kiamiu kuṗaṗaena la poli, ana in na sineun ga ṗelaga na sineyena.’ *Ose 6:6*

?Pona amiu na amninue ke kinas nen visena nene wa? Visae amiu akilia, a ṗisi na amiu taṗatete asum̃a aliṗere kare kiau nalogena la nene naṗa pe akila re ṗelaga viowa tai poli. ⁸ Narina ne Yeririna, naga ke naṗa pe suṗen Legiena Wa narui.”

*Yesu miyum̃aen ruru limana yaru tai
Mak 3:1-6; Luk 6:6-11*

⁹ Ana Yesu molue e yo nene, mial pano, ana pa loyum̃a e kiela yum̃a na lotuena tai. ¹⁰ E yo nene, yaru tai sike ea ana naga limana ve tokak, a pe lima mare, ana yaru m̃ena ga laṗasia naṗa asum̃a ga sinelan asape alual li suri laṗasia naṗa Yesu naga kila na pe mesmesu re poli yo. Ana yaru la nene apiun tan Yesu, asape “?Sanape, kieta navisaluaena p̃isaluṗar yum̃aena na kilaruruen tas nen yaru e Legiena Wa, pona pe p̃isaluṗar re poli? !Ovisali suri nene!”

¹¹ Ana Yesu pisatam̃e, pisape “Visae yaru tai kiena sipsip ve taaga ga, ana e Legiena Wa tai, kiena sipsip nene va loru vitove e ṗiliṗili tai, amiu asitom asape ṗisi na yaru nene taṗatete va werelua sina? !Ee, ṗisi na ita punu ga monar

tekila sanene va kieta suri mali lala!
¹² Ana visae mesmesu ga ve sanene e kieta navisaluaena vena teila kieta sipsip tai sanene e Legiena Wa, ana sanene ita tekilia tekila mēna ga yuṁaena naiilaen yaru taṁena e Legiena Wa, komin yaru naga po taulu sipsip.”

¹³ Ana Yesu pisa pa yaru naṁa limana mare, pisape “Okian mesmesun lumomā.” Ana yaru naṁa kila sane Yesu pisa, kian mesmesun limana, ana limana pimi po sina, sa ke ga limana komṁas. ¹⁴ Ana Varasi la naṁa asike e pogos nene apielue, ana amolue apa vanua, vena avisayu sanape naṁa akilia aweṁar Yesu mare.

Yesu naga pe yaru nayuṁaena kiena ne Ntewa

¹⁵ Ana Yesu kilia mā naṁa Varasi lala asape awe naga, ana naga molue e yo nene, amio yeririna la moki naṁa atavevea. Ana naga suṁa kila ruru ke namaiena lala, ¹⁶ ana naga pisi mārera pan la, naga pisaluṁar la pisape la ve avisayu re naga va yaru taṁena lala. ¹⁷ Naga kila sanene vena visena kiena ne Ntewa tai vim ve lelaga, naṁa Navisawalena Aisea pisawal sumo rui, a visena nene pisa sanini, pisape

¹⁸ “*Nanene yaru naṁa naga miyuṁae kiau, naṁa in na nemligan lua naga.*

In na nesitom naga paṁisi, a kiau sitomena kekaran naga paṁisi.

Pisi na inu neligan Ninuu van naga, vena naga visawal ṁelaga mesmesu lala va yolai lala na yomarava nini.

¹⁹ *Pisi na naga taṁatete visin sinekar van yaru, pona visi molmolue va ṁisi, a naga taṁatete koven visena ve moki e yo metava.*

²⁰ *Ana naga taṁatete telua kiai naṁa poroli ṁisi rui, a naga taṁatete vilonṁar kapi vivaga naṁa lavis mare rui.*

Naga ṁisi na yuṁae mā sanene vano vano-o, tol naṁa ṁelaga mesmesu suṁalu mārera taulu nena ṁelaga viowa.

²¹ *Ana ṁisi na yolai lala na yomarava nini, la alelaga mārera e naga, avisave ṁisi na naga tamalia la.” Ais 42:1-4*

Apisa apisape Yesu myuṁae e naṁareraena kiena ne Yermare

Mak 3:20-30; Luk 11:14-23, 12:10

²² Ana yaru lala asumon yaru tai naṁa yermare pa e naga pimi puna Yesu. Yermare nene kila naga pe kilamara ṁala, a pe puru mēna ga, ana Yesu kila ruru si kilamarana amio pulgona apimi apo sina. ²³ Ana yeririna la naṁa apisu suri nene amilania, a sinela kurkuru paṁisi, ana apiun ke sina ga tan la, apisape “! E! ?Yaru nene naga narina ne Tepet naṁa tesuṁate ke yo, pona peraga?”

²⁴ Ana pogos naṁa Varasi lala amloge visena kiena ne yeririna la nene, ana apielue paṁisi, naṁa apisape “Yaru nene mēne plan yermare lala e ga e naṁareraena kiena ne suṁe kiena yermare lala, naṁa Pielsipel, naga taṁan pania.”

²⁵ Ana Yesu mlogekilale mā kiela sitomena nene, ana naga pisa pan la, pisape “Visae suṁe tai, kiena yeririna lala aliṁerela, naṁa laṁasia akawe si visena kiena ne lala komṁasia, ṁisi na suṁe nene kiena yuṁaena lala monar loloru ga vito sike na; a visae pulkumali tai pona mratava tai, kiela yeririna lala aliṁerela, naṁa sane laṁasia sinelan asape aṁene plan si laṁasia, ṁisi na yeririna la nene taṁatete asu ruru pogos tai. ²⁶ ?A sa mēna ga nini, visae yermare lala kiena ne Yermare Lego, laṁasia aṁene plan ke sina ga lala ṁasia, nanene na kana kinasia sane amlṁere la ṁisi narui, ana nasuṁenena kiena ne Yermare Lego naga yoko suṁalu ve sanape ne? ²⁷ !Ana amiu na apisa ke asape sanene narui, asape in na nesuṁa nemēne plan ke yermare taṁena lala e naṁareraena kiena ne pupia yermare naṁa Pelsepel, ana pe sa re nena nene poli! Ana visae ve sa naṁa amiu apisa, sanape na amiu mēna laṁasia naṁa aṁene plan ke yermare lala? ?Ane mla naṁareraena nene pan la, pona Yermare Lego mēna yo? A popon visae kiamiu nalogenā la naṁa aṁene plan ke yermare lala, la alogeveveruruli kiamiu visena la nene. ²⁸ Ana peraga, amiu

apisa suri nene na pe mesmesu re poli. Inu na nemene plan ke ga yermare lala e namareraena kiena ne Ninuna Ntewa, ana suri nene na sane nasuŕenena kiena ne Ntewa sike likan amiu ŕisi rui.

²⁹ “!Amiu na apisu ke ne! Visae yaru tai sinenan ke pisape va loyuma m̄ana ne yaru m̄arera tai, vena vinaun kiena suria, naga monar war kilika viar ke ne yaru nene sumo wa, ŕisi na naga kilia va loyuma ana war plan make kiena suria. Ana in na nekila ke sanene pa yaru m̄arera nene naŕa Yermare Lego.

³⁰ “Yaru naŕa pe taveve inu re poli, naga suwo inu ke ne, a yaru naŕa pe miyuma re amio inu poli vena moure kiau yeririna lala aimi lele taaga, naga sane suma m̄enetetain la ke ne. ³¹⁻³² Ana sanene narui, in na nevisa van amiu, mlamulena viowa lala, a visena viowa lala, a visena naŕa kila kare Narina ne Yeririna, Ntewa naga kilia viewo yaru vanonia, ana yaru naŕa pisayu kare Ninuna Wa, naŕa pisa pisape kiena yumaena naga Yermare Lego ga miyumaenia, yaru na sanene, Ntewa taŕatete viewo naga pogos tai, e pogos na tesike e ne, a e pogos naŕa pimi ke sirau.”

Purlaki amio kana mrasnena
Luk 6:43-45

³³ A Yesu pisa m̄ena ga, pisape “Ita tekilia tevisu kilale purlaki lala e mrasnela naŕa aŕaria. Purlaki naŕa kapuru po, naga mrasa m̄ena ga po, ana purlaki naŕa piowa ga, ŕar m̄ena ga mrasa naŕa piowa ga. ³⁴ A malena kiena ne yeririna naga sa ke m̄ena ga nene, naŕa e losinena naga sane pe purŕes tai, a visena la naŕa amolmolue e kiena malena, la sane mras la naŕa amolmolue ke e purŕes nene. ? A inu nepisu kiamiu purŕesia menununi ŕisi rui, ana sanape naŕa yoko mras wo laŕasia kilia molue kome kiamiu visena lala? !Amiu na ape lus kiena ne lom̄ara kemua lelaga narui! ³⁵ Yaru naŕa po, ŕarpolo suri wo lala sike e losinena, ana silaga naga kiena sitomena wo toma ga naŕa kilia lalua va yaru. Ana yaru viowa,

naga suma ŕarpolo suri viowa lala sike e losinena, ana naga taŕatete kilia lalua kiena sitomena wo tai pogos tai.

³⁶ “Inu sineun nesape amiu akilia naŕa e legiena na liŕereena, ana yaru la punu ga monar akila navisawalena tai vanon kiela visena viowa la veve taaga naŕa apisa e kiela malena lala, ³⁷ vanon naŕa ŕisi na Ntewa naga liŕere kiona malena e ga e kiona visena lala. Nanene, vanon naŕa kiona visena lala akilia akila ko vena omal, pona akila ko vena owar nakoena.”

Yerkawa laŕasia la sinelan asape avisu kile

Mak 8:11-12; Luk 11:29-32

³⁸ Ana navianena na navisaluaena laŕasia, amio Varasi laŕasia, apisa pa Yesu, apisape “!Ei, ko naŕa apio ko ke asape Navianena, imimi sinemimin mesape okila kile tai van imimi vena imimi mevisu kiona namareraena.”

³⁹ Ana Yesu pisatame la, pisape “Yaru la naŕa sinelan ga asape avisu kile la sanene, la ape yaru viowa la paŕisi, akila ke wowe pa Ntewa sane la naŕa akila ke kolau. Peraga, ŕisi na taŕatete amiu avisu kile tai, ana kile naŕa kiena ne Navisawalena Sona sumo, naga ga nene na akilia avisuia. ⁴⁰ Sona nene meke e lom̄ep̄en pupia ika lesumsum nene pano-o tol legiena telu a lemalo telu, ana ŕisi na ve sa ke m̄ena ga nene e Narina ne Yeririna, naŕa ŕisi na naga meke e los nen porotano vano-o tol legiena ve telu a lemalo ve telu. ⁴¹ Ana la nae Ninive nanua sumo amloge visena kiena ne Sona narui, ana apilopu la, a e legiena na liŕereena, ŕisi na la nene asum̄alu avisa lologia kiamiu naviowaena lala, komin naŕa yaru tai naŕa naga to laa metavan Sona naga sike amio amiu nanagane, ana amiu na pe apilopu amiu re nenaga.

⁴² “Nanua m̄ena ga sumo, ana sira kawa tai naga pe ŕarin suŕe tai, naŕa naga mligan kiena purvanua naŕa sike koperina paŕisi, ana pitomi tano vena loge visena namanmaruaena kiena ne ŕarin Suŕe

Solomon. Ana sira kawa mēna ga nene p̄isi na suñalu e legiena nalipereena, naga visa lologia kiamiu naviowaena lala, komin naḡa yaru tai naga pe manmarua to laa metavan Solomon sane, naga sike amio amiu nanagane, ana amiu na pe sinemiun re nenaga.”

*Ninuna viowa naga kilia wasuḡe sina
Luk 11:24-26*

⁴³ Ana Yesu pisa mēna ga, pisapenua “Pogos tai, pogos naḡa visae amēnelua yermare e yaru tai, yermare nene kilia va yom̄arua vena kaleli yo tai naḡa va se ea vena ve m̄ana uḡa. Ana visae ve lual re, ⁴⁴ p̄isi na naga visavenua, ‘A, p̄isi na nevito li si e m̄au uḡa marua na sumo wa.’ Ana pogos naḡa naga wasuḡe vitomi, p̄isi na naga vitomi wal yuḡa naḡa mon korena ga, ana merarava po paḡisi, a akila ruru make suri la e yuḡa naḡa p̄isi rui. ⁴⁵ Ana naga kilia wasuḡe sina va were si yermare taḡena lala ve olua, naḡa la apiowa manene la taulu naga sane, atomi amio naga, ana akilia ava si asike e los nen yaru nene. Ana yaru nene, nanua sumo kiena malena piowa, ana siraunia kiena malena viowa la sane. A p̄isi na ve sa ke m̄ena ga nene e malena kiena ne yaru viowa nanagane lala.”

*Yesu, anena amio wenla lala
Mak 3:31-35; Luk 8:19-21*

⁴⁶ Pogos naḡa Yesu pisi ke amio yaru la nene wa, ana anena amio wenla lala apimi aporu e yo nene, asuñalu asuḡa ga vanua, la sinelan asape avis amio Yesu. ⁴⁷ Ana yaru la tai nene pisa pa Yesu, pisape “Ei, anoḡa amio womla lala asuñalu asike vanua, la sinelan asape avis re amio ko wa.”

⁴⁸ Ana Yesu pisatamea, pisape “?Ana ane pe aneu, a ane pe wolai lala?” ⁴⁹ Ana naga kiar kiena nalogena lala, pisapenua “?Apisu ke yaru la ne asike ne? Aneu a wolai lala, yaru ne la nane asike ne. ⁵⁰ Komin visae yaru naḡa kila ke ya naḡa Ata nae ma e peni naga sinenania, yaru na sanene naga pe wolai, a pe vineu, a pe aneu.”

13

Pakaiwa na kurus nen wit la naḡa akekapil apa e porotano la naḡa ape taḡena la vari

Mak 4:1-9; Luk 8:4-8

¹ E ke e legiena nene, Yesu molue uḡa, pito totano e yepas nen pupia lapa nene vena vian yeririna lala. ² Ana yeririna la moki paḡisi apitomi puna e pogos nene narui, ana kila naga p̄iyu pa to meta e waa tai, ana yeririna la punu ga yo pule ga asike ura, ³ ana naga pian suri moki pan la e ga e ḡakaiwa lala.

Ana naga pisa pan la, pisape “Yaru tai pa peven kurusa e kana lokove. ⁴ Pogos naḡa naga suḡa sisilin ke kurus la nene, ana kurus laḡasia kekapil pa e mrapa, ana siraunia manu lala apimi ate plan make ga. ⁵ Ana kurus laḡasia akekapili pa e naḡa kilavaru m̄eke tano, ana pe porotano po re teke meta poli. Ana akakapur vilaga, vanon porotano meninivi ga. ⁶ Ana pogos naḡa mrae pa m̄arera, kekan kurus nen suri la naḡa pitotovi memeu veraga, vanon ḡeligas lala pe pito ruru re tano poli wa. ⁷ Ana kurus laḡasia akekapili apa e naḡa sumo pe ate plan ruru re kilika viowa la e poli, ana p̄isi na kilika viowa naḡa pitovi pimi keviu sina, ana piwo kare kurus nen suri la naḡa pitotovi ne ana amarmare. ⁸ A kurus taḡena si laḡasia akekapil apa e porotano tai naḡa po, ana akapuru po, ana aḡar mrasnela, naḡa laḡas aḡar mras tol ponotia taaga, laḡasia aḡar mras tol lualima orai, a laḡasia lualima telu.”

⁹ Ana Yesu pisa, pisape “Yaru naḡa kiligana teke ea naga monar yagogon ruru visena nene.”

*?Vanon ya ne Yesu pis e ḡakaiwa lala?
Mak 4:10-12; Luk 8:9-10*

¹⁰ Ana siraunia, nalogena lala apimi puna ne Yesu apiunia, asape “?Vanon ya ne ko osuḡa opian ke yeririna lala e ḡakaiwa la sanene?”

¹¹ Ana Yesu pisatamea, pisape “Ntewa naga kila ke sape p̄isi na amiu akilia

alual nakilia wanena kiena ne kiena nasuþenena, ana naga taþatete la kiliaena ne va yeririna taþena la nene. ¹² Nevisa sanini van amiu, visae yaru naþa kiena suri moki rui, þisi na war va la sane vena ve moki va þisi, a yaru naþa pe kiena suri re poli, þisi na naga kilalu narin suri ya naþa naga kiena. ¹³ Sanene, nepian la e þakaiwa lala, vanon naþa la asuþa apisuia, ana apisu kilale þele ga, ana asuþa amloge, ana amloge kilale þele ga. ¹⁴ Yaru suri la ne sanene, akila narui ana Ntewa pisayu la nanua sumo rui e visena lelaga naþa Navisawalena Aisea pisawal sumo, naþa pisa pisape

‘Ana þisi na amiu aloge vano-o, ana taþatete alogakilale pogos tai.

A þisi na amiu avisu vano-o, ana taþatete avisu kilale pogos tai,

¹⁵ *vanon naþa amiu na sane yaru la naþa kiela sitomena la amarmare þisi rui, sa naþa aþiwo pulkiligala, a sane aþelawa rui.*

Visae ve akila re sanene, pona vera na akilia avisu kilale suria, a vera na akilia alogakilale suria, a vera na kiela sitomena akilia asitomkilale suria, ana sanene, akilia avilopu la aimi pun inu vena nekila ruru la.’
Ais 6:9,10

¹⁶ “Ana nevisa van amiu, kiau nalogenena lala, navisa ruruena sike e amiu komin naþa kilamaramiu la asuþa apisu ke suri la naþa amiu apisuia, a kiligamiu la amloge ma suri la naþa nesuþa nepian amiu ke ea. ¹⁷ Inu nevisa van amiu, navisawalena la moki amio yeririna kiena ne Ntewa lala la moki liu nanua sumo, naþa sinelan manene paþisi naþa asape avisu suri la naþa amiu apisu ke nanagane, ana pe apisu re poli, a la akilayon manene naþa aloge suri la naþa amiu amloge ke nanagane, ana pe amloge re nenaga.”

Yesu pisawal kinas nen þakaiwa na kurus nen wit

Mak 4:13-20; Luk 8:11-15

¹⁸ Ana Yesu pisa pan la, pisape “Amiu, ayagogo ruruia, þisi na nevisayu kinas nen þakaiwa nene, naþa naga pisayu

yaru nene naþa pa peven kurusa e kana lokove.

¹⁹ “Suri nasumo, naga kurus la naþa kekapili e mrapa, naga sa naþa yaru la ne amloge nalologena wo nasuþenena nene ana pe amloge kilale re poli. Kurus wo lala kekapil e kiela sitomena lala, ana yaru viowa nene naþa Yermare, naga pimi þar plan ke sina ga nalologena wo nene e losinela.

²⁰ “Taþena, naga nene na kurus la naþa kekapili e yo naþa kilavaru meke tano, a naga sa naþa yaru la ne amloge lologena wo nene, ana akekaran veraga, ²¹ ana sa naþa þeligasa pe po re poli. Akilia asu ve plas ga, a visae pogos marera tai, pona yaru la amene la vanon naþa la amlelaga e visena kiena ne Ntewa, þisi na la aloru ke veraga.

²² “Taþena mena ga, naga na kurus la naþa kekapil e yo naþa kilika viowa sike ea, ana naga na sa naþa yaru la ne amloge lologena wo nene, ana la asitom manene la kiela malena lala, a sinelan manene la suri na yomarava nini. Pelaga la nene apimi sane kilika viowa, ana la apiwo kare nalologena wo nene vena ve war re si mrasa e kiela malena.

²³ “Ana na maro, naga na kurus la naþa kekapili e porotano naþa po, naga na sa naþa yaru la amiyagogo ruru e lologena wo nene, ana amloge kilale ruru po, ana aþar mras nen nalologena nene e kiela malena lala, naþa sane laþasia aþar lualima telu, laþasia aþar sane lualima orai, a laþasia aþar moki sane mrasa tol ponotia taaga.”

Þakaiwa na vilumini viowa amio kurus nen wit lalua akapuru lele taaga

²⁴ Ana Yesu pisa sina ga þakaiwa taþena tai pan la, pisape “Pelaga naþa Ntewa þere yaru lala apimi loyuma e nasuþenena kiena naga sanini. Yerkawa tai naþa naga pa peven kurus nen wit la naþa po e kana lokove, ²⁵ ana pogos naþa yaru lala amomelio ke kolemallo, kiena nasinekar tai naga pimi, mapila kurus nen vilumini viowa tai e lokove nene þisi, ana pure pano. ²⁶ Ana suri la lua

nene apitotovi, ana lalua maran taaga ga, ana pogos naŋa wit lala asiar naŋa awar mrasa, ana yerkawa nene, kiena yaru na yuŋaena lala apisu kilalea sane vilumŋini viowa mŋena ga kapuru ke amio wit nene. ²⁷ Ana la apimi puna, apiun tania, asape ‘?Yerkawa, sanape? Kurus la naŋa tepeven e komŋa lokove, ana kurus wo ga lala. ? Ana vilumŋini viowa nene pimi sanape?’

²⁸ “Ana naga pisa pan la, pisape ‘Peraga, nene na kiau nasinekar tai ne kila suri sanene.’

“Ana kiena yaru na yuŋaena lala apiun ke sina ga tania, asape ‘?Poga ga, ana sanape, sinomŋan osape imimi meva moure plan vilumŋini viowa la nene?’

²⁹ Ana naga pialuŋaria, pisape ‘Toko, aligan suwa wa. Visae amiu ava aure plan vilumŋini viowa la nene, pona visae akila palia sa aure plan lae mŋena ga amio wit la nene veraga. ³⁰ Lalua akilia akakapuru mŋa veraga vano-o tol pogos na waren kinas nen wit imi. E ke e pogos nene, ŋisi na nekilia nevisa va yaru la naŋa ava awar wit, vena ava ate ke ne vilumŋini viowa nene sumo wa, aviaria e ŋegasia akoven va e kapi. Siraunia, la akilia ava ate wit lala vena awar vitomi uŋa.’ ”

*Pakaiwa na kurus nen mras nen purpa
Mak 4:30-32; Luk 13:18-19*

³¹ Ana Yesu pisawal ŋakaiwa taŋena tai pan la, pisape “Nasuŋenena nae ma e peni naga sane kurus nen mras nen purpa tai naŋa pito pelan te laki tai. ³² Kurus nene na ve tokak na ve tokak paŋisi, ana pogos naŋa kapuru pano-o, ana pimi pe purlaki tai naŋa keviu taulu make purlaki taŋena lala, ana manu lala akila mŋala ponovi lala e kana korowas lala.”

*Pakaiwa na is
Luk 13:20-21*

³³ A Yesu pisawal sina ŋakaiwa taŋena tai pan la, pisape “Nasuŋenena kiena ne Ntewa, naga sa naŋa sira tai ŋalelar narin is amio puluyavi na kilaparavi e pupia pialora tai, ana narin is nene kilia kila kilaparavi la nene punu ga mlapa.”

*Yesu pisi pan la e ga e ŋakaiwa lala
Mak 4:33-34*

³⁴ E visena kiena ne Yesu la nene, naga pisawal suri la ne sanene pa yaru lala, a silaga naga pisi pan la e ga e ŋakaiwa lala. ³⁵ Sanene, naga kila visena kiena ne navisawalena nanua sumo imi ve lelaga, naŋa Ntewa pisa, pisape “Pisi na inu nevisawal kiau visena lala e ga e ŋakaiwa,

ŋisi na nevisawal suri la naŋa tapolou su nakonua rui, asike ga perina wa, siar e pogos na sien yomerava nini, pimi tol nanagane.” *Yauena 78:2*

Yesu pisawal kinas nen ŋakaiwa na vilumŋini viowa

³⁶ Ana Yesu mligan ŋina lala, pa loyuŋa, ana kiena nalogena lala apimi puna, apiunia apisape “?Yesu, imimi sinemimi mesape ovisawal van imimi ya ne kinas nen ŋakaiwa na vilumŋini viowa naŋa kapuru ke e lokove na wit nene?”

³⁷ Ana Yesu pisataŋe la, pisape “Yerkawa naŋa peven ke kurus wo lala, nane Narina ne Yeririna nene. ³⁸ A kana lokove nene, nane yomarava nini. A kurus wo la nene, nane yeririna la naŋa asike loyuŋa e nasuŋenena kiena ne Ntewa nene. A vilumŋini viowa la nene, nane yeririna kiena ne Yermare la nene.

³⁹ A nasinekar nene naŋa pa peven kurus nen vilumŋini viowa nene, nane Yermare na ga. A pogos nawarpoloen kinas nen wit la nene imi, nane luas nen pog nini. A yaru na yuŋaena la nene naŋa avanon ate wit awarpuloia, nane navisi lala. ⁴⁰ A yuŋaena nene na warpiloena vilumŋini viowa la nene vena asikapila, nane ŋelaga ke sina ga nene naŋa ŋisi na imi e pogos maro, ⁴¹ naŋa Narina ne Yeririna, naga ligan kiena navisi lala vena avano awar plan suri la naŋa kila yaru lala amloru e mlamulena viowa, amio yaru la nataŋaen mlamulena viowa, vena ve asu re si veraga amio yaru la nasuŋenena kiena.

⁴² Pisi na navisi lala akoven la ava e pupia kapi, e yo naŋa yaru lala asuŋa ga atagi, a asuŋa ga akar ke maluela ea. ⁴³ Ana siraunia, yaru mesmesu lala ŋisi na atego ve sa mrae, loyuŋa e nasuŋenena kiena ne Arimala. A yaru naŋa kiligana teke e naga monar yagogo ruru e visena nene.”

Pakaiwa na pupia kilavaru wo tai natauluen kilavaru

⁴⁴ A Yesu pisape “Pelaga kiena ne yaru naŋa sinenan sape va loyuma e nasuŋenena kiena ne Ntewa, sane ŋakaiwa nini: yaru tai pa pisu kinakinas nen porotano tai, ana naga milan pupia kilavaru wo tai naŋa monyouyou ga meke ea. Ana naga sinwan rurulein kilavaru naŋani, ana naga pitove ŋiliwilin plan make kiena suri lala punu ga, vena kilia vam ul lua kinakinas nen porotano nene, vanon naŋa mloge po manene la paŋisi e suri wo naŋa maia.”

Pakaiwa na kilavaru yuwowo naŋa teke e mratamelilivi

⁴⁵ A Yesu pisa mena ga, pisape “A sa ke sina ga nini, ŋelaga kiena ne yaru naŋa sinenan pisape va loyuma e nasuŋenena kiena ne Ntewa, sa ke mena ga nini: yaru tai naŋa naga pul ke kilavaru yuwowo la naŋa po tan yaru lala, naŋa sike loyuma e mratamelilivi. ⁴⁶ Ana pogos tai naga maal tai naŋa po na po, pisa pisape ‘!Lelaga ŋa, in na sineun suri nene paŋisi wa! Visae in na nokus ga ve kiau ga rui vera wo wa. Yoko in na neto nowilwilin plan make kiau suri taŋena lala, vena nevam nowul lua suri wo nini.’ ”

Pakaiwa na lilivi

⁴⁷ Ana Yesu pisa ke sina ga, pisape “A naga ke sina ga, ŋelaga kiena ne Ntewa nawereen yaru lala ava loyuma e kiena nasuŋenena, naga sa mena ga nini, naŋa pogos na yaru la aŋure lilivi e lapa, la akilia asuwoia ana aure ika la naŋa veve taŋena ve moki vaŋisi ea. ⁴⁸ Ana pogos naŋa lilivi pule ruru po, ana yaru lala aŋurelua pa ura e yomema, ana atapurpurga atotano, amliŋere ika lala. Ana ika la naŋa po, akon apito e kiela karo lala, a ika la ne piowa, ana akuwani pano. ⁴⁹ Pisi na ve sa nene e luas nen pogos nini, naŋa ŋisi na navisi lala ava aliŋere yaru lala, aware plan yeririna viowa lala, ⁵⁰ vena akoven la ava e pupia kapi nene, naŋa yaru lala asuma ga atagi, a asuma ga akar ke maluella ea.”

13:57 Yoan 4:44

Pakaiwa na suri marua amio suri vii

⁵¹ Ana Yesu piun tan kiena nalogena lala, pisape “?Amiu amloge kilale ke visena la nene?”

Ana lala apisatamea, asape “Ee, pona mekilia ma yo.”

⁵² Ana naga pisa pan la, pisape “Suri la nene naga sane yaru tai naŋa sumo, naga pe navianena tai e navisaluaena lala na Visena Wa kiena ne Ntewa, ana siraunia, naga pimi sane kiau nalogena tai e nasuŋenena kiena ne Ntewa. Yaru na sanene naga sane yerkawa tai naŋa kiena suri wo na yumaena lala moki e mana yuma. Ana silaga naga kilia lalua kiena suri marua naŋa po ke ga wa, akilia mena ga lalua kiena suri vii, vena kila kiena yumaena amio la.”

Le Nasaret lala pe sinelan re Yesu poli Mak 6:1-6; Luk 4:16-30

⁵³ Ana pogos naŋa Yesu pisawal ŋakaiwa la nene ŋisi, naga molue e yo nene, ⁵⁴ ŋasuŋe sina ga pimi kiena. Ana naga suma pian ke yaru lala nae yo nene, loyuma e kiela yuma na leniena, a la sinela kurkurun kiena visena la pano paŋisi. Ana la asuma apisavisa ke pan la, apisape “!Aulai! ?Yaru nene tol nakiliaena na sanene sanape, a naga kila ke kile la nene sanape? ⁵⁵ Ita tekilia ke yaru nene rui. Naga arimana, yaru na yumaenen ga yuma, naŋa Yosop, a anena naga naŋa Maria. A wenla lala yaru la nene, Semes, a Yosop, a Saemon, a Sutas, naga pe wenla la nene. ⁵⁶ A vinena lala, la ga nene naŋa asike ga amio ita ne. ?Ana yaru nene naga molue pun ita pa ŋar suri la nene pe?” ⁵⁷ Ana sinela karia, pe sinelan re nena naga.

Ana Yesu pisa pan la, pisape “Yaru naŋa pe navisawalena, yaru taŋena lala akilia avatanon naga, ana yaru na mana mratava lala, amio yaru na kiena yo lala, la ga nene na taŋatete avatanon naga.” ⁵⁸ Ana e yo nene, naga pe kila re kile la moki e poli, vanon naŋa pe amlelaga re e naga poli.

14

*Parin Suře Erot Antiņas pisayu Yesu
Mak 6:14-16; Luk 9:7-9*

¹ E pogos nene, apisayu Yesu pa tol Suře Erot, nađa naga pe řarin suře e lepas nae garu Kalele. ² Ana Suře Erot mloge visena la nene, ana naga pisa pan kiena yerkaawa lala, pisape “?Yaru nene nađa apisayu ke ne, pona naga Yoane Nakeena nene, nađa nanagane naga mali sina e marena yo? Vanon suri ne nanene, naga kila naga tol namareraena nakilaena kile la nene.”

?Yoane Nakeena mare sanape?

Mak 6:17-29

³⁻⁴ Ana Suře Erot pisa sanene, vanon nađa naga męmar Yoane Nakeena mare rui, ana naga marau pařisi. Ana marena kiena ne Yoane Nakeena kana suniena nena sanini: wenla Suře Erot nene, naga kiena kia Pilip, nađa lalua arimala taaga, ana anela lua. Ana sumo, Pilip nene talopa amio sira tai, kiena kia Lerotias. Ana siraunia, Suře Erot pa řerelua sira nene. Ana e pogos nene, Yoane pisi pa Suře Erot, pisape “Suri nene pe mesmesu re nene poli, nađa ko oure sira nene, komin naga pe wona ne womla.” Ana Erotias naga pe kekaran re nena visena kiena ne Yoane poli, ana naga pisi pa Suře Erot, ana Suře Erot mligan kiena yeririna la řasia apa atarar Yoane, ana apiari naga, amligan naga pa e yuņa nakoena. ⁵ Ana Suře Erot sape weřmar Yoane, ana naga maraun li mņa le Israel lala, vanon nađa amlelaga e Yoane asape naga pe kiela navisawalena tai.

⁶ Ana Lerotias nene, naga narina na lomęaru mņa tai, ana pogos nađa la akila řařagena nasitomęalena legiena nađa Suře Erot paeme ea, lomęaru nene naga polu e marana ne la nađa asike lele taaga e řařagena nene. Ana Suře Erot kekaran kiena wolena pařisi, ⁷ ana naga pisaar męrera pan lomęaru nene, pisape suri ya nađa naga visa, řisi na naga la vania.

⁸ Ana Lerotias pisi amio narina nađa sira męee nene, ana sira męee pa pisalein pa Suře Erot, pisape “In na sineun nesape okus řarina ne Yoane Nakeena, męene pialo tai, imi van inu nagane ga ne e nini.”

⁹ Ana visena nene kila Suře Erot mloge piowa vanon kiena navisalaweena nene, ana naga pisape akila ga ve sa nađa sira męee nene pisa, vanon nađa naga pisaar męrera sanene e marana ne kiena erau la řisi rui. ¹⁰ Ana apa e loyuņa nakoena nene, atelua kolmekina ne Yoane, ¹¹ ana la amligan řarina męene pialo tai, akus pimi pa sira męee nařani, ana sira męee nene kus pa anena. ¹² Ana siraunia nalogena kiena ne Yoane lala apimi akus tasnena, apa asinia, ana apano apa apisawal pa Yesu.

Suniena kiena ne Yoane Nakeena nane maro e nene.

*Yesu pagan yermęene lala tol manu lima
Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Yoane 6:1-14*

¹³ Ana pogos nađa Yesu mloge sanene, nađa Suře Erot naga pisayu ke męena naga, sape naga Yoane Nakeena nađa mali sina petan marena, ana Yesu molue e yo nene, ana řiyu e waa tai, vena va e yo mņano tai nađa pe yaru re e poli. Ana pogos nađa yeririna lala akilia asape naga pa ke e sanene, la męena ga amolmolue e kiela pulkumali lala, la amial akom ura. ¹⁴ Ana pogos nađa Yesu pa ura, naga pisu nađa řina na yeririna męeke pa ura rui, ana naga sinena mie la pařisi, ana naga kila ruru si kiela yaru namaiena lala apimi apo sina.

¹⁵ Ana pogos nađa mrae pito tano, nalogena lala apimi puna Yesu, apisa apisape “Ei, Suře, yo nini pe po re nenaga, a lavisi męena ga yemalo narui. Popon ko oligan řina na yeririna la nene awasuře ava e pulkumali lala vena auli kala kinanena la řasia.”

¹⁶ Ana Yesu pisatamęe la, pisape “Toko, akilia asumņa ga ve sanene woga ga ne. Popon amiu awar kinanena lařasia van la.”

¹⁷ Ana la apisa, apisape “!Ke peraga yo, imimi memlarar narin kilaparavi lima ga teke na, amio narin ika nađa satin lua ga!”

¹⁸ Ana Yesu pisape “Ala imi van inu,” ¹⁹ ana naga pisi pan yeririna la nene, pisape “Amiu atotano e viluņini sumo wa.” Ana naga mla narin kilaparavi lima amio narin satin lua nařani, kirava pa

metava ma e sinapane, pisa potena pa Ntewa vanon kinanena nene, ana kauroro narin kilaparavi lima nañani, kian pa kiena nalogena lala vena avion plan va yeririna la nene. ²⁰ Ana la akan pano-o, mēpela kawa pañisi, ana kinakinas nen kinanena la naña pe akan re poli, torokin akon va e karo mavava la naña kerkeviu ve lualima taaga pa lua. ²¹ Ana yaru la naña akan kinanena nene, la pa sane manu lima, ana pe apulo re sira la poli amio ninis lala.

*Yesu mial yau metava e wos nen sive
Mak 6:45-52; Yoane 6:15-21*

²² Ana Yesu pisa pan kiena nalogena lala, pisape “Inu sineun nesape amiu akus kieta waa, ana asumo akusro pupia lapa nene ava lepas ãasia navano, ana in na nesuwa nesuã neligan plan kone yeririna la awasuãela avano wa.” ²³ Ana pogos naña naga mligan plan yeririna lala apavano ãisi, ana naga pa metava e kunus tai, naga taaga, vena len. Pogos naña yemalolo, Yesu naga ga taaga sike na, ²⁴ ana e pogos nene, waa nene mēke perina pañisi, mēke likan lapa nañani, mēke va yotena narui. Ana sive keviu, a la asuã akawe lagi pañisi, a kila sane akus mēna ga sive naña akus sive. ²⁵ Pogos naña lavisi yelagi merarava, Yesu pimi pula, naga mial yau ga metava e wos nen sive.

²⁶ Pogos naña kiena nalogena lala apisu naga mial yau ke e wos nen sive pimi pula sanene, amarau pañisi, apisa apisape “!Aulai! ?Suri ya na pimi ke sanene? ?Yermare yo, pona ya ne sanene?”

A la asuã ga amlolokai keviu, vanon naña la amarau pañisi, ²⁷ ana Yesu pis pan la vilaga, pisa pisape “!Ei, ve amarau re, in ga nini!”

²⁸ Ana Pita pisatamea, pisape “Suãe, visae ko kemua nene, otamãan naña inu mēna ga neyal yau metava e wos nen sive, neimãasu puãa.”

²⁹ Ana Yesu pisa, pisape “Ko, poga, otomi.”

Ana Pita mligan waa, pito tano, siar mial yau e sive, pa lavisin Yesu, ³⁰ ana pogos naña naga sitoãal si lagi mãrera

nene, naga marau. Naga marau sanene, siar mian pito tano narui, ana naga pio Yesu, pisape “Suãe, ko otamalia inu.”

³¹ Ana Yesu kian limana pa veraga, tarar Pita, ana pisa pania, pisape “?Vanon ya ne sinemã miyuwawa sanene? !Ko pe opiawa re nena kawa e inu poli wa!”

³² Ana pogos naña lalua aãiyu si apa meta e waa, lagi nene mare, ³³ a la naña e waa amieluar Yesu, apisa, apisape “Lelaga kemua, ko ope narina ne Ntewa lelaga.”

*Namaiena lala atol ga isinen kulkota
mãana Yesu*

Mak 6:53-56

³⁴ Ana Yesu lala akusro pupia lapa nene e kiela waa, apa e laãas ãasia, ana apa ura e yo tai, kiena kia Kenasaret. ³⁵ Ana pogos naña yaru lala nae e yo nene apisu kilale Yesu, amligan visena telivi piõra pa e yo punu ga. Ana yaru lala aãure namaiena lala apimi puna, ³⁶ apiun tan naga vena naga tamãan namaiena lala atol ga mãana isinen kulkota. Ana la naña atol ga sanene, kiela maiena la kokovio nenaga, apimi apowo sina.

15

*Nalogena lala kiena ne Yesu pe ataveve
re ãelaga marua kiena ne le Yu la poli*

Mak 7:1-13

¹ Ana e pogos nene, Varasi la ãasia amio navianena navisaluaena laãasia amolue garu Yerusalem, apimi apisu Yesu. ² Apiun tan naga, apisa apisape “?Vanon ya ne kioãa nalogena lala pe ataveve ruru re kieta ãelaga marua na lotuen nanua sumo poli, naña kieta nasumonena lala apian ita, sa naña la asuãa apisa, apisape visae yaru tai sinenan sape kinana, naga monar taveve ruru ãelaga mesmesu lala na kevanen limana sumo wa, ana ãisi na naga kilia kinana?”

³ Ana Yesu pisatame la, pisape “?Ana amiu mēna ga, vanon ya ne amiu amãraran naña ataveve kiamiu ãelaga marua lala, ana e kiamiu ãelaga marua la nene, amiu asuãa akilaro ke navisaluaena kiena ne Ntewa? ⁴ Ana Ntewa pisa rui, pisape ‘Ovatano e arimoãa amio anoãa,’ a naga pisa mēna ga, pisape ‘Yaru

naþa pisi piowa pan arimana pona anena, awem̄ar naga mare.’⁵ Ana nanagane, pogos naþa yaru tai visaar visave kiena suri lala ve suri wa, þisi na la va Ntewa pogos tai, ana naga pisa sanene ana siraunia naga pe pisuar ruru re kiena yermarua la luwoka poli, pona ve iila re si la luoka e suri la nene,⁶ ana amiu asum̄a ga apisa ke asape sanene na poga ga ne, pe pe sur re tai nene poli. A e þelaga nene, amiu asum̄a ga akila ke navisaluaena kiena ne Ntewa pimi pe suri korena ga tai ne, vanon naþa amiu sinemiun asape auarar ga kiamiu þelaga marua lala.⁷ !Ana amiu na apisokani ke nene, amiu apisi korena ga ne! Navisawalena Aisea naga pisayu amiu sumo rui, naþa naga pisawal visena nene naþa Ntewa pisa, naþa pisa pisape

⁸ *‘Yaru la nene apatanon inu e ga e kiela visena lala, ana kiela sitomena lala asike perinan inu wa.*

⁹ *Akila ke lotuena pan inu, ana pe suri korena ga, vanon pogos naþa akilapian yeririna lala, apisa ke asape visena nene naga pe visena kiena ne Ntewa nene, ana visena la nene pe kiela ga la ga yeririna lala.’ ”* *Ais 29:13*

Suri la naþa kila yaru namname e marana Ntewa
Mak 7:14-23

¹⁰ Ana Yesu pio viraviran yeririna lala vena aimi puna, ana naga pisa pan la, pisa pisape “Amiu ayagogo ruruia, amiu monar alogekilale kiau visena nene.¹¹ Pe kinanena re naþa pa e logon yaru poli naþa kilia kila naga namname e marana ne Ntewa, ana visena lala naþa molue e logona yaru, suri ne nanene naga kilia kila naga namname.”

¹² Ana siraunia, kiena nalogena lala apimi, apisa pania, apisape “?Ei, ko okilia m̄a naþa Varasi lala sinela mimi paþisi vanon kio m̄a visena la naþa osu m̄a opisa ke ne?”

¹³⁻¹⁴ Ana Yesu pisatam̄e la, pisape “Amiu na ve asitom re yaru la nene. Ya naþa la asum̄a akila ke ne, naga pe yu m̄aena

kiena ne re Ntewa nene poli, a yoko kau Ata nae ma e peni, þisi na naga wereplan make suri la naþa naga pe mapila re poli. ?Yeririna la nene na ape kilamara þala ga, ana sinelan asape asumoni yeririna lala, ana sanape narui, yaru tai naþa pe kilamara þala kilia sumon yaru taþena naþa pe kilamara þala lalua ayal? !Þisi na lalua akilia aloru veraga atotano e þiliþili tai ne!”

¹⁵ Ana Pita piun tan Yesu, pisape “Suþe, sineun nesape ovisawal ke ne kinas nen þakaiwa nene sumo wa, naþa opisa þesan ga na wa.”

¹⁶ Ana Yesu pisa pisape, “?Sanape ne, pona þarimiu m̄ena ga merorol ke yo wa? ¹⁷ Pona amiu akilia m̄a ve tokak ga yo, naþa suri ya naþa vito kome logona yaru, pito tano vitove kome m̄eþena narui, ana kilia pa vanua si kome tasnena,¹⁸ ana suri ya naþa molue e logona yaru, naga molue e losinena sumo, a suri ne nanene, naga kilia kila yaru namname.¹⁹ Naga nene na vanon naþa nasitomiena viowa lala amomolue e los nen yaru, sa naþa nawemo m̄aren yaru, nataþaen kolau, nakilaena lau, navinauena, navisokanena, a nasisienena visena.²⁰ Nanene þelaga la naþa akilia akila yaru namname e marana ne Ntewa. A þelaga nene naþa yaru kinana ana pe ke re limana sumo poli, suri nene naga taþatete kila yaru namname sanene.”

Yesu pilelua yermare e sira m̄ee tai
Mak 7:24-30

²¹ Ana Yesu molue e yo nene, naga pito e lepas naþa pulkumali lua asike ea, naþa Taea amio Saeton.²² Ana sira tai nae lepas naþa Kenan, naga pe wolawa ga, sike e lepas nene, ana naga pimi puna ne Yesu, pio naga, pisape “Suþe, ko ope Navisaarena naþa ko omolue e lus kiena ne Tepet, neviun tan ko vena sinem̄a ye inu. Kiau lo m̄earu, yermare tai sike e naga, naþa sum̄a kila kare naga silaga.”

²³ Ana Yesu mloge visena nene, ana pe pisa re nena suri tai pa sira nene poli.

Siraunia, nalogena lala apimi, apisa pa Yesu, apisape “Sira nene sum̄a taveve ita

ke sanene na, naga sumã pio manene liu wa. Popon oligan lua naga vano.”

²⁴ Ana pe Yesu pisatamẽ la re poli, ana naga pisi pa sira nene narui, pisa pania, pisape “Ntewa mligan inu nepimi vena neva ga puna ne le Israel lala, la naña sane sipsip la naña akila pal mrapa.”

²⁵ Ana sira nañani pimi, kinai tano e lana ne Yesu, pisape “Awis, Suþe, nepiun tan ko, nesape oiila inu.”

²⁶ Ana Yesu pisatamẽa, pisa pisape “Ana pe mesmesu re naña nelalua kinanena kana ne nisisi lala, vena nela va lokul poli.” Naga pisi sanene vanon naña naga kilia mña sape e pogos nene, le Yu taþena lala, naña la asitom asape la ga ape narina ne Ntewa, asumã apisayu kare yaru la naña pe ape le Yu re poli, apisape la ape lokul ga la ne.

²⁷ Ana sira nene pisi, pisa pisape “Ko opisa pe lelaga, Suþe, ana lokul lala akilia akan mña kororos nen kinanena naña amloloru vatano e lelen kinanena kana ne taena ne lokul lala.”

²⁸ Ana Yesu pisatamẽ ruru naga narui, pisa pisape “Sira, ko opiawa ruru ke mñarera e inu pañisi. Pisi na ko ovisu ga nanagane imi van ko ve sa naña ko omlelaga ea.” Ana e ke e pogos nene narui, sira mñee kiena ne sira nene pimi po sina.

*Yesu kila ruru namaien la moki
Mak 7:31-37*

²⁹ Siraunia, Yesu molue kesina ga e yo nene, þasuþe si pa lepas naña Kalele. Naga sumã mial pano, ana pa kom ga lavisin pupia lapa na lepas nene, ana pa totano metava e kunus tai. ³⁰ Tomã sane, ana þegas nen yeririna lala apimi puna, amio laulu lala, amio latakin lala, amio kilamara þala lala, amio kiligapoþe lala, amio mña namaiena taþena mña ga laþasia. Ana aþar la nene apimi, amligan la asike ga lavisin Yesu, ana Yesu kila ruru la apo ke sina ga. ³¹ Ana yeririna lala sinela kurkuru pañisi, pogos naña apisu puru lala apisi, latakin lala apimi apo, laulu lala amial po, a kilamara kata lala

akirava, ana la amieluar Ntewa kiena ne le Israel lala pañisi vanonia.

*Yesu pagan yermene lala tol manu vari
[4000], amio mña ga sira lala a nin sisi
lala*

Mak 8:1-10

³² Ana Yesu pio kiena nalogena lala apimi puna, ana naga pisa pisape “Inu sineu mie þina na yeririna la nene pañisi wa, komin naña asike amio ita legiena telu narui, ana pe kala kinanena re si poli. A inu taþatete neligan la ava si umña naña pe kala kinanena re sanene poli, vanon naña visae nekila sanene, pona e mrapa komsusa ana yaru laþasia viso kar la vano-o marala malko yo.”

³³ Ana nalogena kiena ne Yesu lala apisa pania, apisape “?Ana þisi na ita towar kala kinanena pe ne? Ana komin yo nini na yo korena ga nini, a la moki manene la wa.”

³⁴ Ana Yesu piun tan la, pisape “?Ana amiu kami kilaparavi via na sike na?”

Ana la apisa, pisape “Olua ga, amio narin ika naña satin laþasia.”

³⁵ Ana Yesu pisa pa þina na yeririna la nañani, pisape “Atotano e nene sumo wa.” ³⁶ Ana naga þar kilaparavi la olua nañani, amio narin ika naña satin la nene, ana naga pisa potena pan Ntewa vanonia, ana siraunia ana kawewowala, ana kian pa kiena nalogena lala, ana la lein aþar apiovion pa yeririna lala. ³⁷ Ana la punu ga akan pano-o mñeþela kawa ruru po pañisi. Ana siraunia, akon kinakinas nen kinanena la nene naña sike na, pa e karo popos olua, ana puleule pañisi. ³⁸ Ana yermene la naña akania, tol manu vari, ana pe apulo re sira lala amio ninis la poli.

³⁹ Ana Yesu mligan þina na yeririna la nene aþasuþe apa si umña, ana naga pa si e kiela waa, ana mligan yo nene, pimi suli ga plas ga e lepas naña kumali keviu naña Makatan mñeke ea.

16

*Yer kawa la þasia asape avisu kile tai
Mak 8:11-13; Luk 12:54-56*

1 Ana pogos tai Varasi la p̄asia amio Satusi la p̄asia apimi puna Yesu, naḡa sinelan asape akilali naga, ana apisa, apisape “Imimi sinemiminia mesape ko okilali pupia kile tai van imimi, naḡa ko okila e puriukawa nae ma e peni.”

2 Ana Yesu pisatam̄e la, pisape “Pogos naḡa mrae pito ke tano, ana visae amiu avisu naḡa yo vivaga e lepas naḡa mrae pito ke tano ea, amiu akilia avisa avisave ‘Pisi na yepisun peni,’ 3 a pogos naḡa mrae pa p̄arpo yo, a visae amiu avisu sinapane tano vivaga a lul la malolo m̄ena ga metavana, amiu akilia avisave ‘Pisi na yua kove p̄ane.’ ?Nane amiu asum̄a apisu kilale ke kile la nene e sinapane p̄isi narui, naḡa p̄isi na pog ve sanape pona ve sanape, ana sanape naḡa amiu pe apisu kilale re kiau kile lala na pog keviu nini naḡa nesike nemio amiu poli?”

4 Ana Yesu pisa m̄ena pan la, pisape “Yaru la naḡa sinelan ga avisu kile lala, la ape li viowa la paḡisi, la akila wowe pa Ntewa, la apilon m̄asila pania, sane la naḡa akila lau, aḡure matan wola lala. Peraga, p̄isi na taḡatete amiu avisu kile tai narui, ana yoko amiu avisu ga naḡa m̄alivi e inu ve sa ke ga kile naḡa pa Navisawalena Sona nanua sumo, naḡa Ntewa kila naga mali sina.” Ana Yesu purmatan la, naga mligan la asikena.

“Amiu avisuar e is kiena ne Varasi lala amio Satusi lala”

Mak 8:14-21

5 Ana pogos naḡa Yesu amio kiena nalogena lala amligan e nene, ana aḡaro e pupia lapa naḡa apa e lepas p̄asa, ana nalogena lala sinela p̄esania naḡa pe aḡar re si kala kilaparavi laḡas poli. Ana pogos naḡa atol lepas p̄asa, 6 ana Yesu mla visena tai pan la, pisape “Amiu na monar avisuar ruru amiu, e is kiena ne Varasi lala amio Satusi lala.”

7 Ana la amloge visena nene, ana la apisayulein pan la, apisape “?Pona naga p̄isi sanene vanon naḡa pe toḡar re kilaparavi laḡas pimi poli yo?”

8-9 Ana Yesu kilia m̄a kiela sitomena nene narui, pisape “?Pe na ya naḡa amiu asitom manene ke m̄eḡemiu la sanene, naḡa apisape yoko takan ya ne? ?Sanape naḡa amiu pe amloge kilale re suri la nene poli wa? !Kiamiu lelagaena ve tokaki paḡisi wa! ?Pona amiu sinemiu p̄esan m̄ena ga kilaparavi la lima nene yo, naḡa inu nemla pa yeririna lala tol manu lima nene, amio m̄ena karo la naḡa amiu akon puleule? 10 ?Pona amiu sinemiu p̄esan m̄ena ga kilaparavi la olua nene, naḡa inu nemla pa yeririna lala tol manu vari nene yo, a karo via naḡa amiu akon sirau? 11 ?Sanape naḡa amiu pe amloge kilale re naḡa pe nepisi re pan amiu vanon kilaparavi poli? Inu nevisa ke sina ga van amiu, nesape amiu na monar avisuar ruru amiu e is kiena ne Varasi lala amio Satusi lala.”

12 Ana e pogos nene, la akilia m̄a naḡa naga pe pisayu re is nakilaen kilaparavi pan la poli, ana naga pisa ke visena navisokanena la naḡa Varasi lala amio Satusi lala akilia avian la ea, naḡa kilia kila p̄arin yaru lapa imi ve keviu, ana kilia kila kare make kiena malena, sa naḡa is na miyum̄aen ke e kilaparavi.

Pita pisawal sape Yesu naga pe Navisaarena kemua lelaga

Mak 8:27-30; Luk 9:18-21

13 Ana Yesu lala apito garo e lepas naḡa pulkumali keviu nene Sisaria Piliḡae m̄eke ea, ana e pogos nene naga piun tan kiena nalogena lala, pisape “?Amiu asum̄a amloge m̄a naḡa yeririna lala asum̄a ga apisavisa ke Narina ne Yeririna, apisape naga ai?”

14 Ana lala apisa, apisape “La p̄asia apisa apisape ko Yoane Nakeena ke sina ga, a la p̄asia apisape ko Elaisa, a la p̄asia apisape ko Serem̄aea, pona navisawalena taḡena tai na nanua sumo.”

15 Ana naga piun tan la, pisape “?Ana amiu, amiu na asape inu na ai?”

16 Ana Saemon Pita pisatam̄ea, pisape “Ko, ko na Navisaarena, ko ope Narina ne Ntewa Mali.”

¹⁷ Ana Yesu pisatamē pania, pisape “Saemon, narina ne Yoane, navisa ruruena imi van ko. Suri naŕa ko opisa ne, pe yaru re na pian ko e poli, ana Ata ga nae ma e peni naga pian ko ea. ¹⁸ A ko nene ko kioṃa kia taŕena naŕa Pita, naga kana kinasia sanini, sane ‘kilavaru,’ ana lelaga paŕisi, sa naŕa nanagane, in na nepisu ko na sane ko ope varsu tai, ana ŕisi na in na nevisirlua ŕegas nen kiau li nalotena lala e kilatapili na sanene narui, a puriukawa na marena taŕatete kilia taulu ŕegas nene. ¹⁹ ŕisi na in na nela kii lala navietavanena amio nakotaween nasuŕenena kiena ne Ntewa van ko, a suri ya naŕa ko ovisaluŕar e yomarava nini, ana Ntewa nae ma e peni naga ṃena ga visaluŕaria amio ko, a suri ya naŕa ko otamānia e yomarava nini, ana Ntewa nae ma e peni naga ṃena ga tamānia amio ko.”

²⁰ Ana Yesu pisa ṃarera pa kiena nalogena lala, pisape “Amiu na ve ava avisawal re van yeririna la avisave in na nepe Navisaarena.”

Yesu pisawal kiena marena

Mak 8:31-33; Luk 9:22

²¹ Ana siar e pogos nene, Yesu kilali naŕa kila merarava va nalogena lala, sape naga monar va ma Yerusalem, ana e yo nene, ŕisi na suŕe kiena ne le Israel lala, akila kare manene naga vaŕisi, amio ŕarin yaru wa lala, amio ṃena ga navianena navisaluaena lala, la make narui ŕisi na akila kare naga vaŕisi. Yesu pisa ṃena ga pisape ŕisi na la nene aweṃar naga mare, ana kana legiena na telu ŕisi, Ata Ntewa kila naga suṃalu mali sina.

²² Ana pogos naŕa Pita mloge visena nene, piolua Yesu pano, pisi ṃarera pania, pisape visaluŕaria, pisape “Yesu, Ntewa monar visaluŕar suri nene. Suri la nene taŕatete kilia imi ve lelaga e ko ve sa nene.”

²³ Ana Yesu pilopuia, pisi ṃarera pa Pita, pisape “!Yermare Lego, oure vetan inu! Ko osuṃa okilali inu ke sina ga e kioṃa sitomena nene naŕa pe sitomena

kiena yaru ga, pe sitomena kiena ne Ntewa re nena ga.”

Nalogena kiena ne Yesu monar sitom korenan ga kiena nasinenanena lala

Mak 8:34–9:1; Luk 9:22-27

²⁴ Ana Yesu pisa pa kiena nalogena lala, pisape “Yaru naŕa sinenan sape siraun inu, monar sitom korenan ga kiena nasinenanena lala, ana monar kus kiena laki torovia, ana taveve inu. ²⁵ Yaru naŕa sinenan sape visuar ruru kiena malena, naga ŕisi na kilalua, ana yaru naŕa naga kilalu kiena malena vanon inu, naga ŕisi na kilia tol malena lelaga. ²⁶ Ana visae yaru tai naga tol make suri na yomarava la punu ga, ana kilalu mrapa na malena, naga pe taulu re nena suri wo napo lelaga tai poli, ana siraunia, taŕatete kiena suri wo la nene aulimaran si kiena malena. ²⁷ Ana lavisi ke Narina ne Yeririna wasuŕe ke sina ga imi narui amio navisi lala, naga imi amio naurarena kiena ne Arimana, ana naga ul yaru lala mesmesun kiela nayuṃaen lala. ²⁸ Inu nevisa suri na lelaga nene van amiu, nesape yaru la ŕasia asuṃalu asike e nini, naŕa ŕisi na taŕatete amare asuṃa ga vano-o avisu Narina ne Yeririna warpoyo amio kiena nasuŕenena, vena vim ve suŕen yeririna la punu ga.”

17

Yepena ne Yesu pilonia pimi pe taŕena

Mak 9:2-10; Luk 9:28-36

¹ Siraun e pogos nene, legiena orai ŕarovia, ana Yesu ŕere Pita, a Semes, a wenla naŕa Yoane, ana la ga vari nene apa metava e ravie tai. ² Asuṃa sanene, ana nalogena la telu nene apisu naŕa yepena ne Yesu pimi ke pe taŕena, a marana pilavila manene sa naŕa mrae, a ṃana kulkota lala apimi amiyuwowo pano-o amiyuwowo po paŕisi. ³ Ana la telu nene apisu ṃena ga Mosis amio Elaisa, lalua aṃaliv, ana lalua asuṃa ga asun ke amio Yesu. ⁴ Ana Pita pisa pa Yesu, pisape “Suŕe, popon tanea ita tesuṃa ga e yo nini. Visae ko sinomānia,

ana neyumãen silparpara ve telu e nini, momã tai, mãana ne Mosis tai, a mãana ne Elaisa tai.”

⁵ Ana pogos naãa Pita sumã pisi ke ga wa, ana lul tai naãa pilavila paãisi pitomi kalo la, ana amloge visena tai molue e lul nene, pisa pisape “Nene na naruu nene, naãa in na nesitom naga paãisi. Kiau sitomena sike ga e naga, a nekekarana naga paãisi. Amiu na monar alogear ruru naga.”

⁶ Nalogenana lala amloge visena nene, ana amarau na amarau, ana amloru e porotano, aãariwani marala lala.

⁷ Ana Yesu pimi pulu, mlipalipa la telu nene, ana pisa pan la, pisape “Amiu asumãlu, ve amarau re.” ⁸ Ana pogos naãa la aãar plan si ãarila pa metava, apisu re si lalua nene poli, ana la apisu ga Yesu naga taaga sike na.

⁹ Ana lala amolue e ravie nene, aãasuãe la ke sina apitomi tano, ana Yesu pisaar mãarera pan la, pisaãuãar la, pisape “Suri naãa Ntewa kila amiu apisu ne, ãisi na amiu ve avisawal re va yaru la nanagane, vano-o tol naãa Narina ne Yeririna mali sina ga e marena, e pogos nene narui amiu akilia avisawal va yeririna lala.”

La apisayu Elaisa

Mak 9:11-13

¹⁰ Ana nalogenana la telu nene apiun tan Yesu, apisape “?Sanapen naãa navianena na navisaluaena lala asuãa ga apisa ke, apisape ‘Monar Elaisa naga wasuãe ke sina ga imi sumo wa, siraunia na Navisaarena nene kilia imi mãalivi?’”

¹¹ Ana Yesu pisataãe la, pisape “Naãa la apisa sanene, naga lelaga kemua, komin Navisawalena Malakaea naga pisa sanene rui e kiena tusi. Elaisa naga monar imi sumo vena kila ruru make suri punu ga, ãisi na Navisaarena naga kilia imi sirau,

¹² ana in na nevisa van amiu sanini, Elaisa nene pimi ãisi rui, ana pe yaru lala apisu kilale re asape naga poli, ana pe asitom re naga poli. Ana e ke e ãelaga nene, ãisi na akila ke mãena ga viowa va Narina ne Yeririna.”

¹³ Ana e pogos ke nanene, nalogenana la telu nene akilia ga na wa, naãa Elaisa naãa Yesu pisayu ke ne, nane Yoane Nakeena nene.

Yesu pilelua yermare e yaru mãee tai

Mak 9:14-29; Luk 9:37-42

¹⁴ Ana Yesu amio la telu nene aãasuãela, ana apito asikolila amio ãina la naãa asike e pogos nene, ana yaru tai pimi kinai tano e lana ne Yesu, ana pisa pisape ¹⁵ “Suãe, inu sineun nesape ko sinemã ye kiau yaru mãee nini, oiila naga, komin naãa maiena tai teke e naga. Maiena nene kila naga marmarlusia yam moki paãisi, ana kila kare manene la naga wa, sumã kila ke naga mlorvavae mãa pano, mloru pa e kapi pona e mãena ga e wii lala. ¹⁶ Inu nepureli naga pimi puna ne kioãa nalogenana lala, ana amiyumãen pano-o, peraga, ana akila ruru ãele naga.”

¹⁷ Ana Yesu pisi pa kiena nalogenana lala, pisape “?Amiu la nene, sanape na sanene? Amiu na pe apiawa re nenaga e Ntewa poli, silaga amiu asuãa ga apa ape wowe yo. ?Monar nesuãa si nemio amiu vano tol pogwai? Inu sineu maren amiu paãisi rui. Ana poga ga, aure yaru mãee nene imi pun inu.” ¹⁸ Ana la aãure yaru mãee nene pimi, ana Yesu pisaar pan yermare naãa sike e naga, pisape “!Omolue e naga nanagane ga ne!,” ana verakorena yaru mãee nene pimi po sina.

¹⁹ Ana siraun e pogos nene, pog naãa Yesu sumã naga taaga, nalogenana lala apimi puna, apiun tania apisape “?Sanape na imimi mepilelua ãele yermare naãa sike e yaru mãee nene?”

²⁰ Ana Yesu pisa pan la, pisape “Nanene na vanon naãa amiu pe apiawa ruru re mãarera e inu poli wa. Lelaga nevisa van amiu, visae aviawa e inu ve tokak ga ve sa ga narin kurus nen mras nen purpa, ana visae kiamiu naviawaena ne ve lelaga kemua napo, ana ãisi na amiu akilia avisa va tavie na mãeke ne, avisave ‘Ko oure,’ ana ãisi na naga monar ure. Pisi na pe suri re tai naãa amiu akilia akila ãele poli.

²¹ Ana naãa namãeneplanen yermare la ne

sanene, ana kana mrapa ne sanini: yaru na monar len, ana monar monsilu ga ve kinan re. E ga e p̄elaga nene, p̄isi na naga kilia m̄ene plan yermare kar la ne sanene.”

*Yesu pisawal ke sina ga kiena marena
Mak 9:30-32; Luk 9:43-45*

²² Ana pogos tai naḡa Yesu amio kiena nalogena lala apimi lele taaga garu Kalele, Yesu pisa pan la, pisape “Lavisi ke naḡa aligan Narina ne Yeririna va e limana yaru la narui, ²³ naḡa p̄isi na awem̄ar naga mare, ana siraunia, e kana legiena na telu, p̄isi na Ntewa kila naga mali ke sina ga.” Ana pogos naḡa Yesu pisa visena nene, kiena nalogena lala amloge piowa vanon paḡisi.

*Kilavaru na takis na Yum̄a Wa Mana
Ntewa garu Yerusalem*

²⁴ Pogos naḡa Yesu amio kiena nalogena lala apimi atol Kapeneam, yaru lala na warpoloen takis na Yum̄a Wa Mana Ntewa, apimi puna ne Pita, apiunia apisape “?Sanape, kiom̄a navianena m̄ena ga pul m̄a takis ne, pona peraga?”

²⁵ Ana Pita pisatam̄ea, pisape “Naga pul m̄aga.”

Ana Pita p̄asuḡe si pa e yum̄a naḡa Yesu sike ea, a naga pe pis re poli wa, ana Yesu naga pisḡesia, piunia pisape “Saemon, ko ositomveveli p̄arin suḡe na yomarava la nene. ?Li pe la ne apul ke takis nene pan la? ?Yaru na m̄ala mratava ga lala, pona yaru taḡena lala?”

²⁶ Ana Pita pisa, pisape “Yaru taḡena ga lala, la monar aulia.”

Ana Yesu pisa, pisape “Ee, sanene narui, ana kana kinasia sanini, mratava kiena ne p̄arin suḡe lala, la taḡatete aulia. Ana in ke nena naḡa nepe mratava kiena ne Suḡe Keviu na Yum̄a Wa naḡa narui, ana vanon suri ne nanene, in na pe pon re neul takis naḡa la apiun ke tan ko poli.

²⁷ Ana popon italua na ve tekila kare re yaru lala na warpoloen takis, italua m̄ena ga monar toul ga. Ko, oto garo e lapa, oto om̄ate ika, a ika naḡa om̄ate p̄esania, p̄isi na ko olual kilavaru tai e logona,

naḡa torokin italua toul kieta takis ea, ana olavia ola ova oulia.”

18

*“?Yaru ai naḡa naga to laa metavan
yaru taḡena lala?”*

Mak 9:33-37; Luk 9:46-48

¹ Ana e pogos ke nene, nalogena taḡena lala apimi am̄alivi, apimi nena puna Yesu, apiun tania, asape “Imimi sinemimin meviun mesape: ?Yaru ai naḡa naga to laa metavan yaru taḡena lala e loyuma na nasuḡenena kiena ne Ntewa?”

² Ana Yesu pio sisi tai naḡa sum̄a ga pimi puna, ana mligan sisi naḡani sum̄alu su likan la, ³ ana naga pisa pan la, pisape “In na nevisa van amiu, visae amiu ve avilopu amiu re naḡa kiamiu p̄elaga la aimi ve sa p̄elaga kiena ne nisisi nene, p̄isi na amiu taḡatete kemua aimi loyuma e nasuḡenena kiena ne Ntewa pogos tai.

⁴ Ana yaru naḡa kila kiena sitomena su ga tano ve sa nisisi nini, yaru nene naga yoko kilia imi to laa metava, taulu yaru taḡena lala e nasuḡenena kiena ne Ntewa. ⁵ Yaru naḡa kiena sitomena pito tano e inu, ana naga kekaran naḡa naga kila wo va nisisi kokan tai ne sanene, yaru nene naga sa ga naḡa naga kekaran inu ke ga narui.”

Nataḡaliena lala

Mak 9:42-48; Luk 17:1-2

⁶ Ana Yesu pisa m̄ena ga, pisape “Ana visae yaru tai kila nisisi tai ne sanene ligan inu, ve viawa re si m̄arera e inu, ana p̄isi na yaru nene kus nakoarena tai naḡa m̄arera manene la. Visae am̄atear pupia kilavaru tai m̄ene kolmekina, ana akuwani naga talilu vitove e lowe memaena, nanene naga nakoarena tai ne meme ga ne, ana yaru nene naga yoko war va re la na wa taulu nanene. ⁷ ! Aulai! Yomarava nini piowa manene la narui, naḡa pulen manene la suri la naḡa silaga asum̄a akilali ke yaru lala vena kila la akilalu kiela naviawaena e inu. Nataḡaliena la nene p̄isi na asum̄a likan amiu silaga, ana p̄isi na viowa manene la

va yaru la naþa aþar nataþaliena viowa la nene pimi e yaru taþena lala.

8-9 “Visae lumoña tai, pona lamña tai, pona kilamaramña tai, pona suri ya sina naþa e kioña malena, visae suri la nene tai kila ko ve oviawa re si mñarera e inu, popon otelua suri nene vetan ko, okuwan vano. Visae otelua þelaga na mlamulena viowa vetan kioña malena ve sanene, þisi na ko okilia ova loyumuña e malena, a visae ko ova loyumuña e malena naþa lumoña, pona lamña, pona kilamaramña, pona suri ya sina e kioña malena, visae suri la nene tai kovio þisi rui, ana nanene na poga ga nene. Ana piowa manene la naþa visae tasneña la punu ga amio kioña þelaga viowa lala asumña woga ga e ko, ana siraunia akoven ko e kapi naþa taþatete mñewo pogos tai e yo naloge viowaena.”

*Pakaiwa na sipsip naþa kilalu mrapa
Luk 15:3-7*

10 Ana Yesu pisa mñena ga, pisape “Amiu na monar avisuar ruruia vena amiu ve asitom korenan re naruu la tai nene pogos tai. Visae peraga, amaramñe amiu, vanon naþa naruu la nene, la kiela navisi lala nae ma e peni naþa la asumña apisuar la mñaga, a navisi la nene silaga asike e marana ne Ata nae ma e peni. 11 Ana yumñaena kiena ne Narina ne Yeririna naga sanini: naþa naga pimin pisape tamalia la naþa akilalu mrapa.

12 “Amiu ayagogon ruru li suniena nini: Yaru tai naþa naga kiena sipsip lala tol ponotia taaga, ana lala tai kila þarina, pa la perina, ana kila pal mrapa, pa kovio. ?Pisi na yaru nene kila sanape narui? Naga monar ligan kiena sipsip la lualima ovari pa ovari nene, asumña ga akinana ke e yo na vilumñini, ana naga monar vano vena kaleli sipsip nene naþa kilalu mrapa. 13 Lelaga nevisa van amiu, pogos naþa naga mñal si sipsip nene, ana naga kilia kekaran va þisi, taulu naþa naga kekaran kiena sipsip taþena la moki naþa asu ruru asumña ga, pe amial re naþa apa akovio poli.

14 “Ana Arimamiu nae ma e peni, naga mñena ga sa ke ga, naþa naga yepen mavin

narina tai nene yepe vetan mrapa vena vano va kovio.”

*Visae womla tai naþa kila viowa van ko
Luk 17:3*

15 Ana Yesu pisa mñena ga, pisape “Visae womla tai naga kila viowa van ko pogos tai, monar ko ova ovisu naga naþa amiu ga lua nene asikena, ana ko monar ovisawal kiena naviowaena vania. Visae naga kekaran logeen kioña visena, nanene naga sa naþa kioña visena kila amiu luwoka ape mara wo si þisi narui. 16 Ana visae naga yepen mavin yagogonen kioña visena, ana monar ko ovano oure si yaru taþena la ve lua pona ve telu aimi amio ko, vena aiila ko e kioña visena, sa naþa Tusi Wa pisa pisape ‘Visena la punu ga, monar yaru naiilaena visena, yaru ve lua pona ve telu, vena kila visena nene kilia sumñalu.’ 17 Ana visae womla nene yepen mavin ke yagogon ruru koena wa, ana ko monar ovisawal kiena þarkawa nene va þegas nen li nalelagaena lala, vena la þasia akilia aimi avisuli re mñena ga naga. A visae naga mñarera ke ga wa, ve yagogon re mñena ga nalelagaena lala, amiu monar avisu naga sa naþa naga pe wolawa ga tai, pona naga sa ga yaru na warpoloen takis, naþa yaru lala pe ape erau ruru re nenaga amio la poli.”

*Leniena naþa yaru la mras ve lua la ga
avirantar la ea*

18 Ana Yesu pisa mñena ga, pisape “Lelaga, inu nevisa van amiu, ana suri ya naþa amiu avisaluþaria e yomarava nini, ana Ntewa nae ma e peni naga mñena ga visaluþaria amio amiu, a suri ya naþa amiu atañania e yomarava nini, ana Ntewa nae ma e peni naga mñena ga tañania amio amiu.

19 “A naga sina, nevisa mñena ga van amiu, visae amiu yaru la ve lua naþa la lua avirantarlan suri tai e yomarava nini, ana visae lalua alenwoia, ana kau Ata nae ma e peni þisi na naga kila suri nene van lalua. 20 Vanon naþa visae yaru ve lua pona ve telu aimi lele taaga e kiau kia, ana inu mñena nesike likan la.”

*Pakaiwa na ðelaga na viewoena
Luk 17:3-4*

²¹ Ana Pita pimi puna Yesu, piun tania, pisape “?Suþe, visae kiau wolai kila ke pe mesmesu re pan inu silaga poli, inu monar neviewo naga yam ve via? ?Monar va tol yam ve olua pona sanape?”

²² Ana Yesu pisatamea, pisape “Peraga, þisi na ko ve oviewo re ga naga yam ve olua ga, ko monar oviewo naga yam ve lualima yam ve olua, ko oviewo ma naga sanene vano tol sina ga kana yam ve olua [70 x 7]. ²³ Pelaga naviewoena loyuma e nasuþenen kiena ne Ntewa, monar ve sanene narui. Amiu ayagogo e suniena tai naþa pisayu þelaga naviewoena, naþa pisa sanini, pisape: Þarin suþe tai, naþa naga sinenan sape visuveveli lapui la naþa kiena yaru na yumaena lala akila pania. ²⁴ Ana naga kila ma sanene pano-o, ana aþure kiena yaru nayumaena tai pimi puna, naþa yaru nene naga kila lapui na kilavaru na tenario via puna ne kiena yerkaawa nene. ²⁵ Pogosa naþa apiun kilavaru tan yaru nene, naga pisape naga taþatete si ulmaran lapui nene. Ana yerkaawa nene pisa pa kiena yeririna lala, pisape ‘Poga, akilalua naga a auliulinlua naga ve kiena ne yerkaawa taþena, vena yuma korena ga vania. Ana auliulin maena ga wona, amio narina lala, a amio make kiela suri lala, a awar kana kilavaru imi vena auli kiena lapui nene komþasia ea.’

²⁶ “Ana yaru nene mloru e lana ne þarin suþe nene, tagi marera pania, pisape ‘Ko ope yerkaawa, awis, inu sineun nesape neviun tan ko vena ko ola re narin pogosa tai van inu sumo wa, vena inu nekilali neul maranli lapui nene van ko.’ ²⁷ Ana yerkaawa nene sinena miye yaru nene, naga piwo make lapui nene pania, vena ve ul marana re sina, ana taþan yaru naþani molue ga sa ga ne.

²⁸ “Ana pogosa naþa yaru nene pano, naga pisu kiena erau tai, naþa kiena erau nene kiena lapui tai teke e yaru nene. Ana kiena lapui ne ve tokaki ga, ana yaru nene pano þuarar kolmekina, pisa pania,

pisape ‘Ko monar oul lua kioma lapui nene vetan inu nanagane ga ne.’

²⁹ “Ana kiena erau nene pimi mloru e lana, tagi manene pania, pisape ‘Mara, ko ope kiau erau, awis, sineun nesape neviun tan ko vena ko ola re narin pogosa tai van inu sumo wa, vena inu nekilali neul maranli lapui nene van ko.’ ³⁰ Ana yaru nene yepena mavin viewoen kiena erau nene, þisi na naga pa kila la amligan naga pa e yuma nakoena, vena suma vano-o ul plan kiena lapui nene, þisi na naga kilia molue sina.

³¹ “Ana pogosa naþa yaru taþena la naþa kiena ne þarin suþe nene apisu þelaga nene, amloge piowa paþisi, ana apa puna ne kiela þarin suþe, apisawal suri la nene pania. ³² Ana þarin suþe nene pio kiena yaru nene vena vim si puna, ana sinena karia, pis marera pania, pisape ‘!Aa, ko na ope yaru þilþil ya na sanene! Inu nepiewo ko e kioma pupia lapui nene rui, vanon naþa otagin manene pan inu, ana okila sineu miye ko. ³³ ?Vanon ya ne ko taþatete maena ga sinema ye kioma erau sa naþa inu sineu miye ko sumo rui?’ ³⁴ Ana þarin suþe nene sinena mimi pa la narui, ana naga pisape monar aligan yaru nene va e yuma nakoena, ana la monar ala ma nakoena vania vano-o naga ul plan make kiena lapui nene.”

³⁵ Ana Yesu pisa, pisape “Visae amiu ve aviewo re womlamiu lala silaga, ve lelaga e sinemiu la wetelu, þisi na kau Atanae ma e peni, naga sinena kar amiu ve sanene, þisi na naga la nakoena ve sa ke ga nene van amiu.”

19

*Yesu pisayu sanape naþa yaru mligan
lua wona
Mak 10:1-12*

¹ Ana Yesu pisa visena la nene þisi, ana naga mligan Kalele naga kome wii nae Yortan lepas na vano, ana pa metava e lepas nae Yutea. ² Ana þina lala ataveve ke naga e pogosa nene, ana e yo nene naga kila ruru namaiena la moki.

³ Ana Varasi mēna ga laḡasia asike e pogos nene, ana apimi puna ne Yesu, apisape akilali ke sina ga naga, la apiun naviunena tai pania, la apiunia, apisape “?Kieta navisaluaena pisa ya ne e lepas nen ḡelaga kiena ne yaru naḡa ligan lua wona? ?Mesmesu ga naḡa yaru kilia kila sanene vanon suri kar punu ga naḡa pe miasia, pona kilia kila vanon ga suri kerkeviu ga laḡasia?”

⁴ Ana Yesu pisatamē la, pisape “?Pona amiu na pe akilia re Visena Wā kiena ne Ntewa naḡa naga pisa, pisape

‘E purḡesia, Ntewa naga sii suri punu ga, ana sii mēna ga yeririna lua, yermēne tai, a sira tai?’

⁵ Suri nene amiu akilia ḡisi rui, amio mēna ga visena taḡena nene naḡa pisa, pisape

‘Sanene, ḡisi na yaru ligan arimana amio anena, ana naga vano vilolar wona na sira, ana lalua aimi ave taaga ga narui.’ *Nas 2:24*

⁶ Nanene kila sane lalua ve ave lua re sina, ana lalua apimi ape taaga ga narui. Ana ya naḡa Ntewa naga vilolaria aimi ave taaga, pe pon re si yaru kilapure la poli.”

⁷ Ana Varasi la nene amloge visena la nene, ana apiun ke sina ga tan Yesu, asape “?Poga ga, ana vanon ya ne Mosis naga pisawal navisaluaena nene naḡa tamān sape yaru naga kilia la mākai naliganluaena tai vena la va wona, vena ligan lua naga vano?”

⁸ Ana Yesu pisatamē la, pisape “Ee, ana sumon naḡa nasiien yomarava nini, naga pe sa re nene poli, ana vanon naḡa amiu ḡarimiu lala apimi mārera paḡisi, nane kila Mosis tamānia sanene sape siar e repimiu la pimi, amiu akilia aligan plan womiu lala. ⁹ Ana nanagane, inu nevisa van amiu, visae yaru tai, wona kila kolau, yaru nene kilia ligan lua wona nene. Ana visae sira nene ve kila re kolau ve sanene sumo, ana yaru nene ligan lua naga, ana ḡisi na va were sira taḡena, visae ve sanene, ana Ntewa pisu sane yaru nene naga kila kolau narui amio sira taḡena

nene, naga kila kare sira nene naḡa wona na sumo.”

¹⁰ Ana nalogena kiena Yesu lala apisa pania, apisape “Visae ve sanene, ḡelaga na talopaena pe suri mārera tai ne paḡisi ne. Pe pon re si tekila ita tetalopa poli.”

¹¹⁻¹² Ana Yesu pisa pan la, pisape “Ee, lelaga naḡa yaru laḡasia naḡa ḡisi na la ve atalopa re pogos tai, sa naḡa sane laḡasia apaeme ana tasnela la piowa pa rui, pona laḡasia akila kare tasnela, sa naḡa asila, ana la taḡatete atalopa. A laḡasia, pe atalopa re poli vanon naḡa la amligan talopaena vena la ayumāe e nasuḡenena kiena ne Ntewa. Ana Visena Wā, naga pisa pisape popon yermēne amio sira, lalua atalopa, a popon lalua asu ruru māga sanene tol luas nen kiela malena la luoka. A ko naḡa ko okekarān visena nene, ana opisu naḡa Ntewa naga kila sanene pan ko rui, popon olarar ruru visena nene mārera e kiomā malena.”

Yesu pisa ruru sisi lala

Mak 10:13-16; Luk 18:15-17

¹³ Ana laḡasia akus narila lala apimi puna Yesu, vena naga ligan limana te la, len wo la. Ana nalogena lala apisuia, ana apisi mārera pan yaru la nene, apisalupar la, ¹⁴ ana Yesu pisa, pisape “Amiu ve avisalupar re sisi la nene, amiu atamān la aimi pun inu, vanon naḡa sisi la nene na asa ga la naḡa asike loyumā e nasuḡenena kiena ne Ntewa.”

¹⁵ Ana naga mligan limana te sisi la nene, ana suraunia, naga mial pano.

Yaru mēe tai naḡa kiena suri moki

Mak 10:17-22; Luk 18:18-23

¹⁶ Ana e pogos taḡena tai, yaru mēe tai pimi pisu Yesu, piun tania, pisape “?Navianena, ana in na monar nekila yumāena wo ya, naḡa vena kila inu ḡisi na netol malena naḡa ve uro re?”

¹⁷ Ana Yesu pisa pania, pisape “?Vanon ya ne ko opiun tan inu sanene, osape nevisa yumāena wo tai van ko? Ntewa ga naga po, a visae ko ologear kiena navisaluaena lala, ḡisi na ko okilia otol malena wo nene.”

18 Ana yaru nañani piun ke sina ga tan Yesu, pisape “?Ana ko opisa ke navisalu-aena ya la nene?”

Ana Yesu pisa pania, pisape “Navisalu-aena ne la nanini narui, naña pisa pisape: ve owenar re yaru mare, ve okila re kolau, ve ovinau re, 19 ve ovisokan re, ko ova tanon arimoma amio anomã, a ko ositom nalavis puña lala, ovisuar ruru la, ve sa ke naña ko opisuar ruru ko ke ga.”

20 Ana yaru m̄ee nene pisa pania, pisape “Navisalu-aena la naña ko opisa ke nene, inu nesuma nemlarar make punu ga rui. ?Suri ya si naña teke ga wa, naña inu pe nekila re poli wa?”

21 Ana Yesu pisa pania, pisape “Visae ko sinoman osape oimi omesmesu ruru wo va p̄isi, torokin naña ko otol malena naña ve uro re, p̄isi na ko na monar okila ve sanini: ko ovano, oululin plan make kionã suri la punu ga, ana owar kana kilavaru nena, ova ovioviaonia van yaru la naña pe kiela suri re poli. Visae ko okila sanene, p̄isi na ko kionã suri wo lala ve moki vañisi ma e peni. Ko, ova okila, siraunia oimi otaveve inu.”

22 Ana pogos naña yaru m̄ee nene mloge visena nene, kiena sitomena urmi a sinena piowa pañisi, vanon naña naga kiena suri la moki manene la. Ana naga pure matan Yesu.

Yaru naña kiena suri moki, naga m̄arera la naña va loyuma e nasuñenena kiena ne Ntewa

Mak 10:23-31; Luk 18:24-30

23 Ana Yesu pisa pa kiena nalogena lala, pisape “Lelaga nevisa van amiu, visae yaru tai naña kiena suri moki, naga sinenan pisape va loyuma e nasuñenena kiena ne Ntewa, suri nene na m̄arera towe ma naña. 24 Ee, inu nevisa van amiu, visae kamel tai naga va warpoyo e pulus nen nitil nene, nane naga m̄arera vañisi ne, ana visae yaru tai naña naga kiena suri la moki ana sinenan sape va loyuma e nasuñenena kiena ne Ntewa, naga m̄arera la na wa.”

25 Pogos naña nalogena lala amloge visena nene, amilania pañisi, ana la apisape “?Suwala, ana visae ve sanene, p̄isi na ane kilia tol namalena nene?”

26 Ana Yesu kirava pisu la, naga pisa pisape “Ee, lelaga naña yaru tañatete kilia kila yaru tol malena nene, ana Ntewa ga kilia kila make suri punu ga.”

27 Ana Pita pisatamea, pisa pisape “?Ana sanapen imimi? Imimi meligan make kiamimi suri la rui, ana imimi metaveve ko. ?Pisi na imimi metol ma suri wo lañas ne, pona peraga?”

28 Ana Yesu pisa pan la, pisape “Lelaga nevisa van amiu sanini, pogos naña Narina ne Yeririna totano e kiena lelana wa natotanoena e yomarava viu nene naña p̄isi na imi, amiu naña ataveve inu ke nanagane, ana amiu m̄ena ga atotano e pupia lelemiu wa natotanoena ve lualima taaga va lua, vena avisuar lus nae Israel lala lualima taaga pa lua nene, sa naña amiu ape kiela p̄arin supe lala. 29 Ana yaru naña visae ligan maana yuma, pona wenla pona vinena, pona arimana pona anena, pona narina, pona kiena porotano, ana visae naga ligan suri la nene vanon ga inu, p̄isi na naga warmarana sina ga e yomarava nini kiena suri la naña naga mligania, kilia tol sina ve ponotia tai, ana metavana, p̄isi na naga kilia tol m̄ena ga malena naña ve uro re.

30 “Ana yaru la moki liu naña asu metava, p̄isi na ato tano, a yaru la naña ato tano, p̄isi na la asu metava.”

20

Pakaiwa kiena ne yaru na yumaena lala

1 Ana Yesu suma pisa maaga pano-o, pisape “Suri naña nepisa ga na wa, sa ke pelaga naña Ntewa kila ke pa yaru lala loyuma e nasuñenena kiena. A p̄isi na nevisayu suri nene van amiu e pakaiwa tai, naña pisa sanene, pisape: Yerkawa tai, naña kana pupia lokilmãsmã tai. E kolulagi tai, naña pe yemlagi ruru re poli wa, naga pa e pulkumali tai vena were yaru lañasia ava ayuma e kiena lokilmãsmã nene e legiena nene. 2 Naga

mñal la pñasia, ana pisaar pan la e kilavaru tai naña torokin yumñena na legiena wetelu tai, ana mligan plan la apano vena ava ayumñae e kiena lokilmñasmñas nene. ³ Ana e mrae ovari, naga pa sina ga e pulkumali nene, pisu yaru tañena lala asu korena ga, asumña sane pe kiela yumñena re poli, ⁴ ana naga pisa pan la, pisape ‘Popon amiū mñena ga aimi ayumñae re e kiau lokilmñasmñas, ana pñisi na nowul amiū ke ga.’

⁵ “Ana la nene apa amiyumñae, a sirau-
nia, kolpae mñena ga, a mrae telu mñena
ga naña yepekilavi, ana yerkawa nene
pñasuñe si pano, pñere ke sina ga yaru lañas
apimi amiyumñae kiena sanene. ⁶ A yam si
tai, e yepekilavi mrae lima, naga pñasuñe
sina ga pa e pulkumali nene, pisu yaru
lañasia naña asuñalu asike e yo nene na
wa, ana naga pisa pan la, pisape ‘?Komin
ya ne asu koren ke sanene na wa e yo nini,
naña pe akila re nena yumñena tai poli?’

⁷ “Ana la apisatamñea, apisape ‘Peraga,
pe yaru tai pimin re sape meva meyumñae
kiena poli.’

“Ana yerkawa nene pisa pan la, pisape
‘Poga, visae sanene, in na neure amiū
narui. Amiū, aimi ayumñae kiau.’

⁸ “Ana e ko yepekilavi la rui, amiyumñae
pñisi, ana yerkawa nene pisa pa kiena
navisuaren yumñena nene, pisape ‘Poga,
ovio yaru na yumñena la nene aimi, oul
la. Pisi na ko okila sanini: oul pñesan
la naña apimi mare ga na wa, vano-
o oñisi e la naña apimñesani kolulagi.’

⁹ Ana pogos naña yaru la naña asiar
ga yumñena e mrae lima apimi, yaru
nene mla kilavaru pan la torokin ke
legiena wetelu na yumñena taaga. ¹⁰ A
pogos naña la naña apami amiyumñae
sumo apimin vena awar kiela kilavaru, la
amape pona la ala va la metava, taulu la
naña amiyumñae plas ga, ana yaru nene
mla kilavaru pan la, la punu ga torok ga.

¹¹ “Ana pogos naña la apisu kiela
kilavaru sa ke ga nene, la amloge pi-
owa, asumña apisimumun yerkawa nene.

¹² Ana amligan lala tai pa piun tania,
pisa pisape ‘La naña apimi mare ga na

wa, la amiyumñae aora taaga ga, ana im-
imi memiyumñae legiena wetelu e pupia
yepisusun nene. Imimi mepisu naña ko
omla kilavaru maran taaga pan la, sa ke
naña omla pan imimi. ?Suri nene na
sanape na sanene?’

¹³ “Ana yerkawa nene pisatamñe naga,
pisape ‘Mara, in na pe nekila kare ko
re nene poli. Italua tepranar pñisi rui,
tesape ko oyumñae e legiena wetelu ve
taaga nene, ana tesape pñisi na nowul ko
torokin ga kiomña yumñena nene. ¹⁴ Ve
sanene, popon ko ola kiomña kilavaru ova
ga umña. Naga kiau sitomena ga tai nene,
naña kilavaru naña nemla pan ko, sineun
nesape nela mñena ga marana ve taaga va
la naña apimi mare ga. ¹⁵ ?Ko ositom
osape in na tañatete nekila sa naña inu
sineunia, e kiau kilavaru? ?Sanape na ko
opielue e yaru la naña nekila ke po pan
la? Ana pñakaiwa nini pñisi e nene.’ ”

¹⁶ Ana Yesu pisa make kiena visena e
pogos nene, pisa pisape “Ana yaru la naña
asirau, pñisi na la asumo, a la naña asumo,
pñisi na la asirau.”

*Yesu pisawal kiena marena yam telu
narui*

Mak 10:32-34; Luk 18:31-34

¹⁷ Ana Yesu pa ke metava ma Yerusalem
narui, ana pogos naña amial ke e
mrapplepa apavini, naga pio kiena nalo-
gena la lualima taaga pa lua apimi puna,
ana pisi pan la, pisape ¹⁸ “Amiū aya-
gogo ruruia. Nanagane ita tepa ke ma
Yerusalem narui, naña pñisi na ve ve piavi
re, pñisi na aligan Narina ne Yeririna e
limana ne yerkawa lala kiena ne yaru
wa lala, a amio navianena kiena ne
navisaluaena mñena lala, ana pñisi na la
nene la aliñere naga avisave pñisi na naga
monar mare. ¹⁹ Ana siraunia aligan naga
e limana ne le Rom lala, naña pñisi na la
nene akirakirai viowa vania, a pñisi na la
akoa naga, ana pñisi na asuaria naga e laki
torovia vena mare. Ana pogos naña naga
mare pae, ana e kana legiena na telu, pñisi
na Ntewa kilamalia sina naga.”

Anenane Semes amio Yoane, naga piun suri tai tan Yesu
Mak 10:35-40

²⁰ Ana wona ne Sepeti, naga p̄ere narila luwoka nene nāpa Semes amio Yoane, apimi puna ne Yesu. Sira nene kinai e lana Yesu, piunia pisape “Inu sineunia nesape otam̄an suri tai van inu.”

²¹ Ana Yesu pisatam̄e naga, pisape “? Ana ko sinom̄an osape oviun ya?”

Sira nene pisatam̄ea, pisape “Inu sineunia nesape otam̄an sanini: pogos nāpa ko ovisirlua kiōma nasūpenena, p̄isi na naru la luwoka nene akilia atotano amio ko e kiōma yo wa nāpa metava lavisin ko, tai e lepas nen lumom̄a na p̄amarua, a tai e lepas nen lumom̄a na p̄am̄eli.”

²² Ana Yesu pisatam̄e la, pisape “Amiu pe akilia re suri nāpa apiun ke ne poli. ? Sanape, amiu lua nene asitom asape amiu lua atorokin nāpa ita tomunpae e piala naloge viowaena nene nāpa inu monar nomun ea?”

Lalua apisa pania, apisape “Ee, imimi lua metoroki.”

²³ Ana Yesu pisa pan la luoka, pisape “Ee, lelaga nāpa p̄isi na amiu luwoka amun m̄ena ga e m̄au piala naloge viowaena nene, ana suri nene nāpa amiu lua apiunia, apisape amiu lua atotano amio inu e lepasneu luwoka, suri nene naga pe kiau re nāpa nela van amiu poli. Yo la ne sanene, kiena ne la ga nāpa kau Ata naga kila ruru pe kiela, a nāpa naga pisaar p̄isi rui pisape p̄isi na la atotano ea.”

Narina ne yeririna pimin vena yum̄ae kiena yaru lala

Mak 10:41-45

²⁴ Pogos nāpa nalogena tāpena la lualima nene la amloge suri nene, nāpa wolai lalua nene Semes amio Yoane apiunia, ana la sinela kari lalua. ²⁵ Ana Yesu pio la, vena aimi puna, vena naga visi van la, ana naga pisa pisape “Ita tekilia rui p̄elaga kiena ne yaru la nāpa pe amlelaga re e Ntewa poli. Ita tepisu m̄a nāpa sūpe lala amio yerkawa lala na yomarava nini, la sinelan asape am̄areran yaru tāpena

lala vena asu vatanon la silaga. ²⁶⁻²⁷ Ana amiu kiau nalogena lala, kiamiu p̄elaga monar ve ve sa re nene. Visae amiu yaru tai sinenan sape imi ve kiamiu yerkawa tai pona kiamiu nasumonena tai, kana mrapa nena sanini: yaru nene monar imi ve sa ga yaru na yum̄ae kiamiuena tai. ²⁸ Narina ne Yeririna naga kila sanene p̄isi rui, nāpa naga pe pimin re nāpa vena yaru la akila yum̄aena naiilaen naga poli, ana naga pimin vena naga yum̄ae vena iilaen lala, a vena tam̄an kiena malena vena ul plan yaru la ve moki.”

Yesu kila ruru kilamarakata lua
Mak 10:46-52; Luk 18:35-43

²⁹ E pogos nene, Yesu amio kiena nalogena lala asike garu Seriko, ana pogos nāpa amligan e pulkumali nene apano, ana yeririna la moki pāpisi nāpa ataveve la. ³⁰ Ana kilamara kata la lua, nāpa lalua atom̄a tano e isinen mrapplepa. Ana pogos nāpa lalua amloge nāpa apisape Yesu mial ke e mrapplepa pimi, lalua apio ke asape “!Sūpe-o, ko lus kiena ne Tepet, imimi lua mesape ko sinem̄a ye imimi!”

³¹ Ana yaru tāpena lala apisin sine-mimien pan lalua nene, apisa apisape “Ee, amiu lua nene am̄aaga.”

Ana lalua apio manene la, asape “!Sūpe-o, ko lus kiena ne Tepet, imimi lua mesape ko sinem̄a ye imimi.”

³² Ana Yesu sūmalu su mrapa e yo nene, pio lalua, pisa pisape “?Amiu lua sinemiun asape nekila ya ne van amiu?”

³³ Ana lalua apisatam̄ea, asape “Sūpe, awis, imimi lua sinemimin mesape kilamaramimi la imi wo, vena mekilia mekirava.”

³⁴ Ana Yesu sinen mie la, ana tol kilamarala, ana lalua apisu ruru ke ga suri e pogos nene, a lalua asum̄alu ataveve Yesu apano.

21

Yesu pimi tol yo Yerusalem
Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Yoane 12:12-19

¹ Nanagane, Yesu lala apami lavisin Yerusalem narui, ana la am̄alivi e narin

pulkumali tai sumo, kiena kia Petpas, naþa teke e kunus nene naþa la apio asape Kunus Na Purolip. Ana Yesu miila kiena nalogena la lua, pisape ² “Amiu lua ava e pulkumali na gare, a mesmesu e pogos naþa ava loyuma ea, þisi na amiu lua avisa togki tai, naþa amatear sike na, naga amio narina. Ana amiu lua aluþar plan la, a amiu aure ga la luoka aimi pun inu e nini. ³ Ana visae amiu lua aloge yaru tai visi van amiu, þisi na amiu lua avisa ga vania, avisave ‘Suþe na sinenan suri mali lalua nini vena ava akila kiena yumaena tai wa,’ ana pogos naþa amiu lua avisa sanene, naga kilia tamãan lalua aimi veraga.”

⁴ Suri nene pimi þarpoyo vena kila visena nene kiena ne navisawalena nanua sumo vim ve lelaga, naþa naga pisa pisape

⁵ “Amiu avion va le Saeon lala, avisave ‘Amiu apisu ke ne, nanagane kiamiu þarin suþe pam ke pun amiu narui.

Naga pe yaru tai naþa kiena sitomena to ga tano, kila naga kus ga togki, togki tai naþa ve tokaki ga, naþa pe ninus ke ga wa.’ ” **Sek 9:9**

⁶ Ana nalogena lalua nene apano, ana lalua akila sa naþa Yesu pisa. ⁷ Ana pogos naþa lalua aþere togki nene amio narina apimi, ana lala aþatetae mla kulkota lala e wos nen togki lalua nene, ana Yesu naga pa totano meta e navetokak.

⁸ Ana yaru la mokliu naþa aþatetae mla kulkota lala suvileviles nen mrapplepa, ana yaru laþasia apa ate mamela lala pitomi aþatetae mna ga, vena togki kiena ne Yesu yali ea. Ve sanene, akila sa naþa la apatanon Yesu sa naþa naga pe pupia þarin suþe tai. ⁹ Ana la amial ke apano vena ava loyuma Yerusalem, ana þina na yeririna la naþa asumon Yesu, amio la naþa asiraunia, asuma apiovionia sanini, apisa apisape

“!A ke suwala, po na po! !Teyeluar naga naþa pe lus kiena ne Tepet tai nene!

!Ntewa na mava, ko ovisa ruru naga nene naþa pimi e kionia kia!

!Amiu nae ma e peni metava amiu mna ga ayeluar naga!” **Yauena 118:26**

¹⁰ Ana pogos naþa Yesu pa loyuma e Yerusalem, yaru lala sinela pulaula, ana la asuma akila ke visena la moki, asuma apiuviunia, asape “?Yaru nene naga ai?”

¹¹ Ana yeririna la naþa apimi amio Yesu, la apisatamela sanini, apisa apisape “Nanene na navisawalena nene naþa naga molue e pulkumali nae Nasaret garu Kalele, naþa kiena kia Yesu.”

Yesu mne plan la naþa asuma apuli-wilin ke suri e Yuma Wa Mana ne Ntewa Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Yoane 2:13-22

¹² Ana Yesu pa e Yuma Wa mana ne Ntewa, a e pogos nene naga pisa sane yaru la moki liu naþa la asuma e kopkop na yuma nene. La nene la asuma akila ke ga yumaena lala natauluen kilavaru, naga nene e lepas nalaena lala a e kuþaþaena na Yuma Wa nene, ana la asuma akila kewia ke ga yaru lala. Ana pogos naþa Yesu pisa suri nene, naga pe kekaran re poli. Ana naga pa mne plan la, naga kawepu narin varvara kiena ne yaru na keueen kururu varu lala, a naga koantetain lele na totanoena kiena la naþa apuliwilin ke kupa lala. ¹³ Ana naga pisa pan la, pisape “Ntewa pisa e kiena Visena Wa, pisape ‘Pisi na la avisa mau Yuma Wa avisave naga yuma na leniena,’ ana amiu apilon þisi pimi sa ga puluve mana yaru na vinauena la narui.”

¹⁴ Ana pogos naþa Yesu sike e Yuma Wa nene na wa, kilamara kata lala amio laulu lala apimi puna, ana naga kila ruru la sina. ¹⁵ Ana yerkawa lala kiena ne yaru wa lala, amio navianena na navisaluaena lala, apisu yumaena wo kiena ne Yesu la nene, a amloge mna ga naþa sisi lala asuma ga apiovion ke ga wa, asape “!A ke suwala, pona po! Teieluar naga naþa naga pe lus kiena ne Tepet nene!” ana yerkawa la nene sinela mimi manene la. ¹⁶ La sinela mimi sanene, ana la apisa pa Yesu, apisape “?E sanape, ko omloge ma visena naþa la asuma apisa ke ne?”

Ana Yesu pisatame la, pisape “Ee, nemloge ma ne. ?Ana sanape, amiu asitom ke asape visena nene piowa ga? Pona pe apuloli re Visena Wa kiena ne Suþe naþa pisa, pisape

'Ntewa o, ko okilia okila nin sisi kokan lala, amio m̃ena sisi tomtom lala, amieluar ruru ko pãisi.' ” *Yauena 8:2*

¹⁷ Ana Yesu mligan la nene, molue ke sina ga petan Yerusalem, pa e narin pulkumali nãpa Petani, pa mono ea.

Purlaki tai nãpa pe p̃ar re mras poli
Mak 11:12-14,20-24

¹⁸ Ana Yesu mon m̃a e nene, ana yemlagi kolulagi naga pisape wasũpe sina va Yerusalem, a naga sum̃a mial m̃a pavini, ana naga mloge sane viso karia. ¹⁹ Naga kira pa e isinen mrapplepa, naga m̃al purpiliva tai, nãpa naga m̃as ga moki, ana pe mras su re e poli. Ana Yesu pisa pa purlaki nene, pisape “Ko ove owar re si mrasnom̃a pogos tai.” Naga pisi sanene, ana veraga ga purpiliva nene mano tãpa nenaga.

²⁰ Nalogeña lala apisu nãpa purlaki nene pimi mano sanene, ana sinela kurkur pãisi. La apiun tai Yesu, apisape “?Ya ne kila purpiliva nene mano ke veraga sanene?”

²¹ Ana Yesu pisatam̃e la, pisape “Lelaga nevisa van amiu, visae amiu aviawa m̃arera e inu, nãpa amiu kiamiu sitomena ve veve lua re, p̃isi na amiu m̃ena ga akilia akila sanene, a p̃isi na amiu akilia akila m̃ena ga va re laa na wa taulu nene. Sane visae amiu avisa va pupia kunus nene, avisave ‘Osum̃alu otove oula ova e sive,’ p̃isi na ve sanene narui. ²² A visae amiu aviawa kawa e Ntewa, nãpa amiu alelaga kemua lelaga, p̃isi na amiu akilia atol suri ya nãpa amiu amlen vanonia, amiu aviun tan naga.”

Nasumoñen le israel lala sinelan asape avisalũpar Yesu

Mak 11:27-33; Luk 20:1-8

²³ Ana Yesu p̃asũpe si pa loyuna e Yuna Wa Mana ne Ntewa, ana naga pa sum̃a pian ke sina ga yaru lala. Ana yerkawa kiena ne yaru wa lala, amio nasumoñena lala kiena ne le Yu lala, apimi puna, apiun tania, apisape “?Ko osum̃a okila ke suri la ne sanene e yo nini e kia kiena ai, a

a m̃ena ga nãpa tam̃an ko sape okila ve sanene?”

²⁴ Ana Yesu pisatam̃e la, pisape “Poga ga, ana inu m̃ena ga nesape neviun naviunena tai van amiu wa. Visae amiu avisatam̃e ruru kiau naviunena nene, p̃isi na nekilia nevisawal van amiu sanape nãpa nekilia nekila ve sanene. ²⁵ Poga ga, kiau naviunena sanini narui, sape: ?Nakeena nãpa Yoane naga kila mare ga nanua e yaru lala, naga suri tai nãpa Ntewa naga pisa pania pisape naga monar kila, pona yaru ga la apisa pania?”

Ana naviunena nene kiena ne Yesu kila na la apisi ga pan la narui, nãpa la asum̃a apisa apisape “?Pisi na ita tevisa sanape na vania? !Tevisuarurua! Visae ita tevisa tevisave nakeena nene Ntewa naga pisa pa Yoane, p̃isi na yaru nene viun si tan ita, visave vanon ya ne ita pe temlelaga re e Yoane poli. ²⁶ Ana siraunia ita tãpatete si tevisa tevisave nakeena nene, yaru ga la apisa pa Yoane, vanon nãpa yeririna la nene la amlelaga ke m̃arera p̃isi rui, asape Yoane nene naga pe navisawalena na lelaga tai kiena ne Ntewa, ana pe pon re yeririna la nene sinela kar ita poli.” ²⁷ Ana kiela sitomena la ne sanene narui kila la apisatam̃e Yesu sanini, apisa ga apisape “Imimi memninue ga.”

Ana Yesu pisa pan la, pisape “Visae sanene, p̃isi na inu m̃ena ga, tãpatete nevisa van amiu nevisave ane pisa pan inu pisape nekila yunaena la ne sanene.”

Pakaiwa kiena ne yaru tai amio narina lalua

²⁸ Ana Yesu pisa pan la, pisape “Amiu asitomli suniena nini. Yaru tai, narina na yerm̃ene lua, ana yaru nene pa pisu narina nãpa m̃earu, pisa pania, pisape ‘Naruu, sineun nesape p̃ane na ko ova oyum̃ae e kata lokilm̃asm̃as.’

²⁹ “Ana narina nene pisatam̃ea, pisape ‘Peraga, yepemavi.’ Ana pe piavi re poli, yaru vii nene sitom si arimana, ana naga pilon kiena sitomena, ana pa miyuna sa nãpa arimana pisa pania. ³⁰ Ana arimana ne lalua nene naga sitom ke sape p̃isi na narina nene tãpatete va yo, ana pisa si visena nene pan narina nasirau,

ana narina nene pisatamē ruruia, pisape ‘Poga ga ata, p̄isi na neva ke nanagane ga ne,’ ana siraunia, ana naga pe pa re si poli.”

³¹ Ana Yesu piun tan la, pisape “?Lalua nene, ane kila sa naḡa arimala sinenania?”

Ana lala apisatamēa, apisape “Mearu.”

Ana Yesu pisa pan la, pisape “Ee, ana lelaga nevisa van amiu, nanagane na sanene narui. Inu nesum̄a nepisu naḡa yaru viowa la moki sane yaru na war-poloen takis lala, amio sira na mrapplepa lala, la ke naḡa ape yeririna viowa la nene, ana nanagane la asum̄a akekaran ke naḡa vena aimi loyum̄a e nasuḡenena kiena ne Ntewa, la asum̄a apilon la ke rui. Ana nepisu sane amiu asike la varaun la, asike la perina paḡisi wa. ³² Ana pogos naḡa Yoane Nakeena naga pimi, naga pian amiu e ḡelaga na mrapa naḡa mesmesu, ana yeririna viowa la nene amlelaga e naga. A amiu mēna ga, amiu apisu suri la nene, ana amiu na pe apilon amiu re lelaga poli, a pe amlelaga re nenaga.”

Pakaiwa na yeririna viowa la naḡa apisuar lokilm̄asm̄as tai

Mak 12:1-12; Luk 20:9-19

³³ Ana Yesu pisi ke pan la na wa, pisa pisape “Amiu ayagogon ruru si ḡakaiwa taḡena nini, naḡa pisayu yerkawa tai, amio kiena lokilm̄asm̄as tai. Yaru nene kila ruru kiena yo nene naḡa kila kove m̄arera tai telivi p̄iora ea, a kila kana lelana navieplanen was nen m̄asm̄as, a kila mēna kana lele tai naḡa pa metava naḡa yaru kilia wiyu va se ea, vena visuar lokilm̄asm̄as nene.

“Ana e pogos tai, yerkawa nene sinenan sape yalor re va e purvanua taḡena tai, ana naga mligan kana lokilm̄asm̄as nene e limana ne yaru la ḡasia ayum̄aenia, ana aul vania. ³⁴ Ana yerkawa nene pa sum̄a perina pano-o, ana naga pisu kilale pisape nanagane pogos na mram̄asm̄as marua narui. Ana naga mligan kiena yaru la ava si puna ne la naḡa asike e kana lokilm̄asm̄as nene vena awar kiena

kilavaru na mras nen m̄asm̄as komḡasia, naḡa la nene monar aul vania. ³⁵ Ana poglis naḡa kiena yaru la nene apimi, ana yaru taḡena la nene amē la, naḡa tai la amē ga naga, a tai asum̄ar naga mare, a taḡena sina akoveḡar naga mare.

³⁶ “Ana yerkawa nene mligan si kiena yaru taḡena laḡasia, ana la moki la sane, ana la naḡani akila si ḡelaga maran taaga sa ke ga pan la. ³⁷ Ana yerkawa nene sitomyu ḡelaga kiena la nene, ana naga pisape ‘Inu monar neligan ga naruu vano, p̄isi na monar avatanon naga,’ ana naga mligan narina wawa napo nene pano. ³⁸ Ana pogos naḡa apisu naga, asum̄a apisavisa pan la, apisape ‘Naga nene na narina ne yerkawa ke narui. Yaru ke nanene narui, naḡa visae yerkawa nene kovio, p̄isi na naga ke narui naga kus porotano nene sane lalimana ne arimana. Popon ita towem̄ar mēna ga naga mare, ana p̄isi na ita ga tekilia tokus porotano nene ve kieta.’ ³⁹ Ana sanene narui atarar naga, aḡure lua naga petan lokilm̄asm̄as pa vanua, ana amēḡar naga mare.”

⁴⁰ Ana Yesu piunia, pisape “?Pogos naḡa yerkawa nene imi sina, p̄isi na naga kila sanapen la naḡa asum̄a apisuar ke kiena lokilm̄asm̄as nene?”

⁴¹ Lala apisatamēa, apisape “Yaru viowa la nene, p̄isi na yerkawa nene weḡar la, monar amare e ḡelaga tai naḡa m̄arera viowa vaḡisi. Siraunia, naga ligan kiena lokilm̄asm̄as e limana ne yaru wo taḡena lala, naḡa p̄isi na akilia auli mesmesun vania e kana pog nena.”

⁴² Ana Yesu pisa pan la, pisape “Visena tai teke e Visena Wa kiena ne Ntewa, pisape

‘Kilavaru nene, yaru na yum̄aenen yum̄a lala, apisa apisape piowa ga, akoven rui.

Ana nanagane, kilavaru nene pimi pe kilavaru wo na mrapun yum̄a, naḡa uarar yum̄a m̄arera.

Suri nene, naga Ntewa ga kila, a imimi mepisuia na po paḡisi.’ Yauena 118:22

“?Visena nene na amiu apuloli m̄a pogos tai rui, pona peraga yo? ⁴³ Inu

nevisa van amiu, ĩisi na Ntewa lalua kiena nasuĥenena vetan amiu, ana ĩisi na la va yaru taĥena lala naĥa kiela malena lala kilia war mras wo lala, torokin naĥa asike loyumuĥa ea.

⁴⁴ “Ana visae yaru tai loru e kilavaru nene, ĩisi na si kare naga vaĥisi, tasnena wororowa make ga, pona visae kilavaru nene loru e yaru tai, ĩisi na kilamumu yaru nene kila kare naga vaĥisi.”

⁴⁵ Ana pogos naĥa yerkawa kiena ne yaru wa lala amio Varasi lala amloge ĥakaiwa kiena ne Yesu la nene, akilia naĥa naga sunĥa pisayu la ke sanene.

⁴⁶ Kila narui lala sinela kar naga, sinelan asape auarar naga, ana akila ĥele ga komin amaraun manene laa ĥina na yeririna la, naĥa amlelaga asape Yesu naga navisawalena kiena ne Ntewa tai.

22

Pakaiwa na ĥaĥagena na talopaena Luk 14:15-24

¹ Ana Yesu pis sina ga pan la e ĥakaiwa, pisa pisape ² “Pelaga kiena ne Ntewa naĥa pio yaru lala apimi loyumuĥa e kiena nasuĥenena sanini: Parin suĥe tai kila ruru pupia kinanena tai e ĥaĥagena na talopaena kiena ne narina. ³ Naga piun tan yaru la moki rui naĥa yoko aimi e ĥaĥagena na talopaena nene, ana pogos naĥa mligan kiena yaru na yumuĥaena lala vena ava aure la nene aimi, ana la nene yepel mavin si imiena. ⁴ Ana ĥarin suĥe nene pisa pan kiena yaru na yumuĥaena taĥena lala, pisape ‘Amiu towe awasuĥe amiu ke sina ga avano, vena avisa kiau visena nene van la, avisavenua ita tome puluk la rui, amio mĥena ga suri mali taĥena lala naĥa amlapa ruru po, ana suri punu ga lala e kinanena nene tekila ruru la pa rui. Avisava van la avisave monar aimi lele taaga amio ita e ĥaĥagena nini.’

⁵ “Ana la apa apisa pan la sanene, ana la nene asitom korenan ga visena kiena ne ĥarin suĥe nene, lala sinelan asape asumuĥa akila ga suri naĥa la sinelania. Tai pa kana lokove, a tai sunĥa ga pisuar nĥa kiena yumuĥa na wilwilinen suria, ⁶ a

laĥasia apuarar yaru na yumuĥaena kiena ne ĥarin suĥe la nene, akila piowa pan la, ana amĥemoĥar la. ⁷ Ana ĥarin suĥe nene sinena mimi, ana mligan kiena li na mara lala apano, ana amĥe yeririna viowa la nene amarmare, a asikapi kiela pulkumali.

⁸ “Ana ĥarin suĥe nene pisa pan kiena yeririna lala, pisape ‘Kinanena nene tekila ruru ĥisi rui, ana la naĥa nepio la ĥisi vena aimi ea, la pe pon re si aimi poli narui, teligan la. ⁹ Ana inu sineun nesape amiu ataveve narin mrapa taĥena lala, ana yaru ai la naĥa amiu alualia, avio la vena aimi e ĥaĥagena nini.’ ¹⁰ Ana kiena yeririna lala apano akila sanene, aĥure yaru la apimi, pe suri korena ga naĥa visae yaru wo lala pona yaru viowa lala, aimi ga sanene vena akokonia ruru yo na ĥaĥagena nene.

¹¹ “Pogos naĥa la asike loyumuĥa e yo nene, ana ĥarin suĥe nene pimi vena talopan la naĥa apimi, ana e pogos nene naga pisa lala yaru tai, naĥa pe miyen re moĥa kulsota wo naĥa torokin ĥaĥagena poli, mien ga kulsota tai naĥa pe taĥena ga. ¹² Ana ĥarin suĥe nene piun tan yaru nene, pisape ‘?Mara, ko opimi loyumuĥa e yo nini sanape, naĥa ko pe omiyen re moĥa kulsota wo na ĥaĥagena poli?’ Ana yaru nene pe pisa re si suri tai pan poli. ¹³ Ana ĥarin suĥe nene pisa pan kiena yaru na yumuĥaena lala, pisape ‘Amiu aviar ruru limana luwoka amio lana luwoka, ana amiu akoven naga va vanua, e yo malolo, e yo naĥa ĥisi na naga sunĥa taglue, a sunĥa kar luen ga maluena ea.’” ¹⁴ Ana Yesu pisa, pisape “Ntewa naga pio yeririna la punu ga, ana ve ve moki re naĥa naga wereplan la ave kiena.”

Suri kiena ne Ntewa a suri kiena ne Sisa Mak 12:13-17; Luk 20:20-26

¹⁵ Ana Varasi lala apanon ataĥali naĥa alual naviunena mĥarera laĥasia vena ataĥali Yesu ea, naĥa naga visatame ĥele ga. ¹⁶ Lala apisayu mĥaga pano-o ĥisi narui, ana lala mligan kiela nalogena laĥasia amio mĥena ga laĥas e ĥegas kiena ne Erot, apimi puna ne Yesu. Ana la nene

akila kotalia naga e visena wo lala, la apisa apisape “Navianiena, imimi mekilia naña ko ope yaru mesmesu tai. Kioña visena lala punu ga pe lelaga, a ko opian ke yeririna lala e ðelaga naña Ntewa naga sinenania. Ana ko pe opisus re ga yaru lañas po poli, ana ko opisus yeririna punu ga marana taaga ga. ¹⁷ ?Suri ne nanene narui, imimi mesitom mesape ko ovisali van imimi, naña kieta navisaluaena pisa sanape? ?Pisa pisape, mesmesun ga naña ita le Yu lala toul takis va Sisa, naña pe þarin suþe kiena ne le Rom lala, pona pe mesmesu re na sanene poli?”

¹⁸ Ana Yesu kilia mñaga naña la sinelan asape akila kare naga, ana naga pisa pisape “Kiamiu visena lala po naña po, ana losinemi lala piowa a kona rui. ? Amiu asuña ataþali inu ke sanene vanon ya? ¹⁹ Poga ga, amiu ala kilavaru na ulen takis tai imi.”

Ana amla tai pimi, akian pania, ²⁰ ana Yesu piun tan la, pisape “?Ane marana na teke e narin kilavaru nene? ?A ane kiena kia nene?”

La apisa apisape “Marana ne Sisa nene, a kiena kia mña ga.”

²¹ Ana naga pisa pan la, pisape “Poga ga, suri naña kiena ne Sisa, amiu ala va Sisa, a suri naña kiena ne Ntewa, amiu ala va Ntewa.”

²² Ana pogos naña la amloge visena nene, amilan paþisi, ana amligan Yesu aþure apano.

*La naña amare, þisi na amal sina
Mak 12:18-27; Luk 20:27-40*

²³ Ana e ke e legiena nene narui, le Satusi lañas apimi puna ne Yesu, la sinelan asape aviun suri tai tan naga e lepas naña lala amlelaga mñarera ea, naña la amlelaga asape yaru la naña amare, taþatete amal sina e legiena maro. Vanon suri ne nanene apiun tan Yesu sanini, apisa apisape ²⁴ “Yesu, ko naña ope navianena, imimi sinemimi mesape meviun tan ko, mesape sanape e visena tai naña yermarua Mosis pisa nanua sumo. Naga pisa pisape visae yaru tai mare tan wona, naña pe narila re poli wa, naga wenla

monar talopa sina amio letano nene vena ve wona. E ðelaga nene, þisi na sira nene kilia war narila tai, vena uarar kia kiena ne wona na yermene naña mare ne, vena kia nene mali mñaga. ²⁵ Poga ga, ana e umña tai pun imimi, welelai la olua. Kiela mñearu talopa, ana naga pe narina re tai poli wa ana naga mare tan wona, ana wenla nasiraunia þere leinia pe wona. ²⁶ Ana wenla nene naga mare tan mña ga, a welelai na telu kila mña ga sanene, pano-o tol welelai na olua, la punu ga amare tan sira nene. ²⁷ A siraun e wona la punu ga, sira mña ga nene mare. ²⁸ ? Ana ko ovisali suri nene: e legiena maro, pogos naña apisa ke apisape þisi na yaru la amal sina, þisi na sira nene na ve wona ai, vanon naña naga talopa amio punu welelai la olua nene þisi rui?”

²⁹ Ana Yesu pisa pisape “Peraga, kiamiu sitomena pa pe wowe la, vanon naña amiu pe akilia re ya naña Visena Wa kiena ne Ntewa pisa poli, a amiu pe akilia re mña ga ya naña naga kiena namñareraena keviu kilia kila poli. ³⁰ Pogos naña yaru lala amal sina, þisi na lala ave saga navisi kiena ne Ntewa lala ma e peni narui, ana þisi na ve akila re si suri nene natalopaena. ³¹⁻³² ?A e lepas na malena si nene, ana Visena Wa tai kiena ne Ntewa sumña ga naga kilia iila ita e nene, pona amiu na pe apuloli re poli yo wa? Visena nene pisa sanini, pisape ‘In na nepe Ntewa kiena ne Epraam, Aisak, a Sekop.’ ?Ana visena nene pisa ya? La telu nene la amare e yomarava nini nakonua rui, ana kas moki na moki þaro rui, ana Ntewa pisa ga visena nene na wa, naña pisape naga pe kiela Ntewa. Sanene na kiena visena naga kana kinasia sape la telu nene la amare e yomarava, ana la amal kemua puna na wa. Ntewa pe sinenan re sape kiena yeririna lala la ave yaru naña mare la poli, ana naga sinenan sape naga ve Ntewa kiena ne yeririna la naña la amali.”

³³ Ana pogos naña þina na yeririna lala amloge visena kiena ne Yesu nene, la amilan suri lala naña naga sumña pian la

ke ea.

*Navisaluaena na keviu lua
Mak 12:28-34; Luk 10:25-28*

³⁴ Ana pogos naþa Varasi lala amloge naþa Yesu kila Satusi lala pe akilia re si suri tai naþa avisa poli, ana la akila narin viorena tai þisi, ana apimi puna Yesu, la mēna ga asape akilalia. ³⁵ Ana la yaru tai, naþa la apisu sane naga pe manmarua ruru e Navisaluaena, naga piun naviunena tai pan Yesu, pisape ³⁶ “?Navianena, inu sineun nesape ko ovisawali, ovisave e visena la punu ga naþa sike e kieta Navisaluaena, nape naþa keviu, a to metavan la taþena la sane?”

³⁷ Ana Yesu pisa pania, pisape “Visena Wa pisa sanini, pisape ‘Ntewa na mava naþa naga pe kioṃa Ntewa, ko monar ositom naga e losinemā wetelu, a e kioṃa malena wetelu, a e kioṃa sitomena wetelu.’ ³⁸ Nanene naga pe navisaluaena þesia, a naþa naga keviu paþisi. ³⁹ A navisaluaena na lua nene naþa naga keviu mēna ga sa ke ga nasumo nene, naga pisa sanini, pisape ‘Ko monar ositom nalavis puṃa lala, okila wo van la, ve sa ke naþa ko ositom ko mṃaga.’ ⁴⁰ Navisaluaena la lua nene, ape purþes nen navisaluaena taþena lala kiena ne Mosis, amio mēna ga visena kiena ne navisawalena lala, naþa asike e kieta Tusi Wa.”

Navisaarena naga pe Ntewa kiena ne yermarua Tepet

Mak 12:35-37; Luk 20:41-44

⁴¹ Ana e pogos naþa Varasi lala asike veraga amio Yesu sanene, naga mēna ga piun naviunena tai pan la, pisape ⁴² “? E kiamiu sitomena lala, asape þisi na Navisaarena mālivi e lus kiena ai?”

Ana la apisatamea, apisape “Pisi na naga ve lus kiena ne yermarua Tepet nene naþa naga pe þarin suþe sumo.”

⁴³⁻⁴⁴ Ana Yesu piun sina ga tan la, pisape “?Ee, naþa amiu apisa na pe lelaga, ana sanape naþa Ninuna Wa sike e Tepet, ana Tepet pisi, pisa pisape

‘Ntewa na mava pisa pa kiau Suþe, pisape

22:40 Luk 10:25-28 **23:5** Mat 6:1

*“Ko ototano pun inu e lepas na þamarua, otomate mā vano-o, þisi na inu neli-gan kioṃa nasinekar lala aimi ve sa narin takue na vilanvanen lamā ea.”
Yauena 110:1*

“E yo nene tepisu naþa Tepet naga sumā pio Navisaarena nene pisape Navisaarena naga pe kiena Suþe. ⁴⁵ ? Ana vanon naþa Tepet pisa sanene, a sanapen naþa amiu apisa apisape Navisaarena nene naga molue ga e Tepet, ana naga pe kiena lus ga tai?”

⁴⁶ Ana pe yaru re si tai naþa kilia visa si navisatameena tai va Yesu, a siar mēna ga e legiena nene, pe yaru re si tai naþa kilali si Yesu e naviunena la poli.

23

Yesu pisi mārera paþisi pa nasumonena lala nalotena

Mak 12:38-39; Luk 11:43,46, 20:45-46

¹ Ana e pogos nene, Yesu pisi pa þina lala, amio mēna kiena nalotena lala, pisape ² “Lelaga kemua naþa nanagane, navianena na navisaluaena amio Varasi lala, naþa la ke narui la akus lēna ne Mosis vena avisawal kinas nen navisaluaena lala kiena ne Ntewa. ³ Ana visae ve sanene, ana amiu na monar alogear la, akila ve sa naþa la apisa. Ana amiu na ve ataveve re kiela þelaga lala, komin naþa pe akila re suri la naþa la asuṃa apisa ke pa yaru taþena la poli. ⁴ Ana la asuṃa asikol ke si narin navisaluaena la moki naþa la ga akila, naþa mārera paþisi, naþa amāreran ke pa yeririna lala vena alogear la. Asuṃa akila ke yuṃaena la nene sa naþa akon ke suri la naþa urmi paþisi e yeririna lala, ana lala na pe akekan re nenaga naþa vena aiila la na akuspae ga suri la nene.

⁵ “Lala na aþarwar la manene la e kiela yuṃaena lala wa, naþa lala akila ga vena aware kilamarana yaru taþena lala. Amiu apisu ke kiela narin pultaga la nene, naþa akon Visena Wa kiena ne Ntewa sike e la, naþa apiari e piamenala a e pilepile na limala. La asuṃa sinelan ke asape kiela lala na monar ve kerkeviu vaþisi, taulu yaru taþena lala. Amiu apisu

m̄ena ga naṓa lala apil m̄ala in kulsoṓa na leniena lala piayavi paṓisi. Ana la apilave manene la e suri la nene, a la sinelan ga asape yaru la ayeluar la ea. ⁶ A e pogos na ṓaṓagena lala a e loyumūa na lotena m̄ena ga lala, la sinelan naṓa silaga asape atoga tano e lelen yerkawa lala, ⁷ a pogos naṓa visae la ayaloro e lelen na wilwilena, sinelan asape monar yaru lala avatanon la, a avio ruru la avisa avisave ‘!Oo navianena wo, pokolulagi!’

⁸ “Ana amiu na, amiu kiamiu navianena taaga ga rui, a amiu na sa naṓa na mratava taaga ga, ana visae ve sanene na amiu ve atam̄an re si yaru lala avio amiu laṓas avisa avisave ‘Navianena.’ ⁹ Ana ṓisi na amiu ve avio re yaru e yomarava nini avisave arimamiu, vanon naṓa amiu na Arimamiu na taaga ga, naṓa naga sike ma e peni. ¹⁰ A ṓisi na amiu ve atam̄an re yaru la avio amiu laṓasia avisave amiu ave kiela nasumonena, komin naṓa amiu na, kiamiu nasumonena na taaga ga, naṓa Navisaarena nene. ¹¹ Kiamiu yerkawa ai naṓa naga to laa metava, naga monar imi ve sa ga yaru na yumūae kiamiuena. ¹² Ana yaru ai naṓa naga ga pisirlua naga vena vim ve yerkawa, ṓisi na Ntewa kila naga sum̄a tano. Ana yaru naṓa naga ga kila naga sum̄a tano, ṓisi na Ntewa visirlua naga va metava.”

Yesu pisawal napiowaena kiena ne nasumonena nalotena lala

Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52, 20:47

¹³ Ana Yesu pisa pan la, pisape “! Amiu navianena na navisaluaena lala amio Varasi lala, ake! Amiu akila kare amiu paṓisi wa, ṓisi na viowa van amiu vaṓisi, komin naṓa kiamiu visena lala pona po, ana losinemi lala piowa a kona rui. Yaru la sinelan asape aimi loyumūa e nasuṓenena kiena ne Ntewa, ana amiu asumūa akotawela ke ga e marala, vena ve aimi re si loyumūa narui, a metavanja, amiu m̄ena ga pe apimi re loyumūa poli.

¹⁴ “!Amiu navianena na navisaluaena lala amio Varasi lala, ake! Amiu na apiowa ga. Amiu na asumūa aṓure piavin ke kiamiu leniena la paṓisi, ana apisokani

ke ga ne, vanon naṓa e ke e pogos nene, amiu asumūa akila kotalia ke letano la nene, vena avinaun kiela suri lala. Vanon suri ne nanene, ṓisi na kiamiu nakoena m̄arera re la sane.

¹⁵ “!Amiu navianena na navisaluaena lala amio Varasi lala, amiu na amiyumūae piowa ga! Amiu akekaran naṓa ayaloro e waa lala, vena ava e purvanua taṓena lala, vena akilali naṓa aure yaru lala ataveve amiu. Ana pogos naṓa amiu ataulu tai imi narui, ana ve ve piavi re naga la make kiamiu ṓelaga naṓa piowa, va viowa la sane, taulu amiu sina.

¹⁶ “!Ake, amiu na sumonena lala, na ape kilamara ṓala ga lala! Akila kare amiu paṓisi wa, ṓisi na viowa vaṓisi van amiu. E pogos naṓa yaru lala apisa kia kien suri tai vena kila kiela navisaarena sum̄alu m̄arera, visae avisa avisave ‘Nepisa lelaga nene, Yumūa Wa m̄ana ne Ntewa na m̄eke ne,’ ana siraun, visae akilaro sina navisaarena nene, amiu apisape ‘Nanene na naga poga ga nene, ve ve suri re tai.’ Ana visae avisa avisave ‘Nepisa lelaga, suri la naṓa pe kol, la ne asike e Yumūa Wa m̄ana ne Ntewa ne,’ amiu apisa apisape visena nene na m̄arera paṓisi, taṓatete si akilarovia. ¹⁷ Aa, amiu na kilamaramiu ṓala ga, a ṓarimiu pe wowe. ?Ya ne pe suri wa manene la sane: suri la naṓa pe kol nene, pona Yumūa Wa m̄ana Ntewa naṓa kila kol nene pe suri wa tai?

¹⁸ “A visae yaru tai visa visave ‘Nepisa lelaga nene, wonta na m̄eke ne,’ amiu apisa apisape visena nene pe suri korena ga. A visae naga visa visae ‘Nepisa lelaga nene, kuṓaṓaena nane m̄eke e wonta,’ nanagane amiu apisa apisape visena nene naga m̄arera paṓisi, yaru taṓatete kilarovia. ¹⁹ !Sa naṓa nepisa rui, amiu ape kilamara ṓala ga! ?Ya naṓa pe suri wo manenea: kuṓaṓaena naṓa m̄eke e wonta, pona wonta naṓa kila kuṓaṓaena nene pe suri wa tai? ²⁰ Amiu na monar avisu kilale suri la nene, vanon naṓa naga naṓa ki wonta vena kila kiena visena va m̄arera, naga sum̄a ki ke m̄ena ga amio kuṓaṓaena naṓa sum̄a e wonta. ²¹ A

yaru naþa ki ke Yumña Wa Mana Ntewa, naga ki ke mēna ga yerka wa naþa mēna yumña, ²² a yaru naþa ki ke pa ma e peni, naga sunña kipran ke mēna ga lele natotanoena wa kiena ne pupia Parin Suþe keviu nene, ana visae ve sanene, naga sumña ki mesmesun ke nena Ntewa narui.

²³ “!Amiu navianena na navisaluaena lala, amio Varasi lala, ake! Amiu akila kare amiu paþisi wa, þisi na viowa manene van amiu vaþisi. In na nek-ilia mēaga naþa amiu asuñña apisu ruru ke silaga, naþa visae amiu awar kami kinanena ve lualima, þisi na monar ala tai va e Yumña Wa mēna ne Ntewa, sa naþa navisaluaena naga sumña pisa, a amiu asuñña akila ke sanene e kiamiu suri punu ga, pano tol mēna ga narin māk lala a suri mēna ga la ne sane mrasil. Ana pupia suri la naþa navisaluaena naga pisa, ana amiu na pe asitom re nena ga, sa naþa naga pisa pisape amiu na monar amesmesu ruru wo, a amiu monar asitom yaru taþena lala, a amiu monar auarar kiamiu navisaarena lala. Visae amiu sinemiun awarar narin suri la ne sanene mārera, nanene na poga ga, ana pupia suri la nene naga popon visae amiu akila rui, ana peraga.

²⁴ “!Amiu nasumonena lala, ake, amiu na ape kilamara þala ga! Amiu asuñña akila ke sa naþa pogos naþa amiu amun suria, ana amiu asitom manene la naþa ve akilalu re naþa akilalu narin neneno tai naþa naþa talilu pito teke e māmiu piala, ana amiu pe apisu kilale re naþa amiu asuñña asinomlaunlae ke puluk la naþa asike e poli.

²⁵ “!Amiu navianena na navisaluaena lala amio Varasi lala, ake! Amiu akila kare amiu paþisi wa, þisi na viowa van amiu vaþisi. Amiu asuñña ataveve ruru ke narin navisaluaena lala e lepas na kevanen māmiu piala amio kami pialo lala, ana amiu asitom ke asape kiamiu suri punu ga mekiki ruru narui. Ana kiamiu pialo la nene punu ga pulen ga kinanena na vinauena naþa amiu aþar e þelaga na sinesunena ga lala. ²⁶ Amiu Varasi lala,

amiu ape kilamara þala kemua lelaga. Visae amiu sinemiun asape kami pialo amio māmiu piala lala imi ikiki ruru wo silaga, þisi na amiu ve akokonia la re si e kinanena la naþa kiamiu mlamulena viowa sike ea.

²⁷ “!Amiu navianena na navisaluaena lala amio Varasi lala, ake! Amiu na akila kare amiu paþisi wa, þisi na viowa van amiu vaþisi. Amiu na sa ga tampona na yaru naþa mare, naþa amioa wosia miyuwowo na miyuwowo ruru po paþisi, ana e losa na pulen ga puriu na yaru mare nene, amio tasnena naþa menun ke na wa. ²⁸ A sanene, na visae pogos naþa yaru la apisu ke yepas nemiu vanua, þisi na lala asitom ke asape amiu na amesmesu ruru ke ne, ana peraga, e losinemi lala na apuleni ga visokanena a mlamulena viowa lala.

²⁹ “!Amiu navianena na navisaluaena lala amio Varasi lala, ake! Sila ga na amiu asuñña apisi ke ga e kulugomiu. Amiu na asuñña ga apisuar ruru ke tampona kiena ne navisawalena na sumo lala, ana amiu asuñña ga apaia ke mēna ga kilavaru na nasitomālena kiena ne yaru mesmesu lala, ana sanape: ?Amiu na asitom ke asape amiu amesmesu ruru mēna ga amio la nene? ³⁰ A amiu asuñña apisa ke apisape visae amiu amal ke rui e pogos kiena ne repimiu la na nanua sumo nene, vera na amiu ve amio re la nene e pogos naþa la amē momar navisawalena lala kiena ne Ntewa. ³¹ Ana e kiamiu visena na visokanena nene, amiu asuñña apisa kare amiu ke sina ga, vanon naþa visena nene, kana kinasia sane pisape amiu ape lus ruru nenaga kiena ne repimiu lala li nawemomāren navisawalena lala. ³² Poga ga, amiu ayuññaen va mēaga, amiu akilali naþa akila make yumñaena nene naþa repimiu lala la asiar þesan nanua sumo rui.”

Nakoena kiena ne li nasumonena nalotena lala

Luk 11:47-51

³³ Ana Yesu pisi mārera ke pan la na wa, pisa pisape “Amiu na sa nena ga lomāra lala. ?Amiu asitom asape amiu

akilia aure matan kiamiu nakoena e lele naloge viowaena? !Peraga! ³⁴ Pisi na visae neila navisawalena lala aimasu, amio yaru lala naña ape manmarua ruru e visena kiena ne Ntewa, amio navianena na navisaluaena lala, visae aimasu pun amiu, ana pisi na amiu awe moñar laņasia amare e laki torovia, a laņasia amiu awela e kiamiu yuņa na leniena lala, a pisi na amene plan la mēna ga e kiamiu pulkumali lala. ³⁵ Ana pisi na amiu akilalue ga ve sanene van la vano, ana pisi na amiu ke ga narui naña akus nakoena vanon marena kiena ne yaru mesmesu la punu ga nene naña repimiu nasumo lala amē moñar la amarmare rui. Nanene siar e Epela, naña naga pe kila re suri tai piowa poli, pimi pimi tol Sakaraea naña narina ne Parakaea, naña repimiu la nene amēmar naga mare lavisin wonta, loyuma e Yuņa Wa mēna ne Ntewa. ³⁶ Lelaga nevisa van amiu, nakoena nene vanon nawemarena kiena ne la nene, pisi na imi tol amiu la nene, naña amiu amal ke nanagane.”

*Yesu Sinena Mie Yerusalem
Luk 13:34-35*

³⁷ Ana Yesu tagin Yerusalem, naga pisa pisape “!Yerusalem oo, Yerusalem oo! ? Vanon ya ne ko osuņa omē moñar ke navisawalena lala amare sanene, a okove moñar ke yaru lala naña Ntewa mligan la apimasu puņa? Yam moki liu naña inu sineun nesape neligan luņaau yervivi kionņa yeririna lala, sa naña lakaporo pēre narina lala apimi atapolou vatano e kupena, ana kionņa yeririna lala pe akekarin in re poli. ³⁸ Ana ko opisus ke ne, Ntewa mligan ko ke narui, ana pisi na ko oimi ove yo yau korena ga narui. ³⁹ Ana nevisa van ko, pisi na kionņa yeririna lala taņatete avisu inu sina, vano vano tol pogos naña kionņa yeririna lala avisa sina ga sanene, avisave

‘Ntewa Namava, ovisa ruru naga nene naña pimi ke e kionņa kia.’”

24

*Yesu pisawal naña pisi na awe plan
Yuņa Wa Mēna Ntewa
Mak 13:1-2; Luk 21:5-6*

¹ Ana Yesu molue e Yuņa Wa mēna ne Ntewa, ana pogos naña naga suņa mial pano, kiena nalogena lala apimi akilologia pupia yuņa la naña asike loyuma e kove na Yuņa Wa nene, naña la apowo paņisi, ana la apisape Yesu kiraņatau si visu la. ² Ana Yesu pisa pan la, pisape “? Amiu apisu ke yuņa la nene? Lelaga inu nevisa van amiu, yuņa la nene, pisi na taņatete si kana kilavaru ne tai naña tonņa ga towawa ruru teke e lelana, komin pisi na yar laņasia aimi, awe plan make nena yuņa la nene vano.”

*Pog naloge viowaena monar imi
Mak 13:3-13; Luk 21:7-19*

³ La amial sanene, apimi e Kunus Na Purolip, ana Yesu totano e yo nene. A pogos naña pe yaru taņena lala asu re poli, kiena nalogena lala apimi puna, ana apiun tania, apisape “?Pisi na awe plan Yuņa Wa nene pogwai, a kile ya na kionņa nawasuņeena, naña pisi na ko owasuņe ko sina e luas nen pogos nini?”

⁴ Ana Yesu pisatamē la, pisape “Popon amiu avisuar ruru e amiu, vena ve yaru imi ve visa kotalia amiu re, ⁵ vanon naña pisi na yaru la ve moki naña ala kiau kia, ana pisi na aimi avisa avisave ‘In na nepe Navisaarena nene,’ ana visae ve sanene, pisi na aure yaru la ve moki naña ava avewowe. ⁶ Ana e mēna ga e pogos nene, pisi na amiu aloge mēaagena na mara naña suņa lavisi, a lologena na mara la naña sike perina, ana amiu ve sinemiu yuyuwawa manene re. Suri la nene monar imi kakate sumo, ana nanene na pe legien maro re poli la wa. ⁷ A pārin suņe lala, pisi na akila mara amio pārin suņe taņena lala, a purvanua lala pisi na asuņalu akawela amio purvanua taņena lala. A yo kari ga e yomarava nini, pisi na pupia viso, a yokorena yemninu vaņisi e yo punu ga. ⁸ Ana suri la nene, pe legiena maro re nene po la wa, ana sa ga sira naña mēņena, naña sane mloge pēsan māsina

młaea vena war sisi, ana pupia naloge viowaena naga pere na wa.

⁹ “A e pogos nene narui, amiu nene naŕa kiau kia sike e amiu, yokorena auarar amiu m̄arera, a akoa kare amiu m̄ena ga, vano vano-o awe mom̄ar amiu amarmare. Ana yaru na purvanua taŕena lala ve sinelan amiu re nenaga, la akawe kiamiu visena lala. ¹⁰ Suri la nene, ŕisi na kila yaru la ve moki naŕa ve aviawa re si m̄arera e inu, a ŕisi na la nene naŕa amlelaga ŕesan e inu, ŕisi na ve sinelan re si la naŕa amlelaga ke m̄arera e inu na wa e pogos nini, a ŕisi na la avie plan la ava e limana ne kiela nasinekar la nene. ¹¹ Ana yokorena navisaualena navisokanena la ve moki asuŕalu, a ŕisi na la aure yaru la ve moki ava ayal wowe. ¹² Yokorena naviowaena imi ve keviu manene va laa sane, kila yaru la ve moki vaŕisi naŕa sinela la imi marmare, la pe asitom re si Ntewa poli. ¹³ Ana yaru naŕa naga suŕalar m̄arera suŕa ga e inu vano vano-o pogos m̄arera nene ŕisi, ŕisi na Ntewa tamalia naga. ¹⁴ A lologena wo na nasuŕenena nene, yokorena alologon va yolai la punu ga e yomarava nini, ŕisi na kile tai naŕa pisawal ke pisape legiena maro pimi ke narui.”

*Pupia pog m̄arera tai garu Yerusalem
Mak 13:14-23; Luk 21:20-24*

¹⁵ Ana Yesu pisa m̄ena ga visena taŕena tai, naŕa popon visae yaru naŕa wolovia, kilali naŕa kilia ruru kana kinasia. Visena nene pisa sanini, pisape “Yokorena amiu akilia avisu avisirlua nono tai naŕa viowa na viowa manene laa, naŕa yoko suŕalu ana warnena kare manene laa yo wa na Yum̄a Wa Mana ne Ntewa. Suri nene Navisaualena Taniel naga pisawal nanua sumo rui, ¹⁶ a pogos naŕa amiu avisu suri nene, amiu naŕa asike Yutea, amiu popon aure, ava atapolou e kunus lala. ¹⁷ E pogos nene, visae yaru tai va ruru teke vanua lavisin m̄ana yum̄a, naga monar ve va re si loyum̄a vena war kiena suri laŕasia, ¹⁸ pona visae yaru sike e kana lokove, naga monar ve vito re si um̄a

vena tar m̄ana kulsota, naga monar kiriri vitaŕili ga sanene vano. ¹⁹ Ana e m̄ena ga e pogos nene, yokorena viowa la va sira la naŕa la asena, amio m̄ena ga la naŕa asuŕa amla ke yu pa kiela sisi tomtom lala. ²⁰ Visae ve sanene, popon amiu alen wo amiu vena kiamiu pog na ureena nene, ŕisi na ve imi tol amiu re e pogos naŕa miava keviu, pona e legiena wa tai, ²¹ vanon naŕa pogos m̄arera nene, ŕisi na m̄arera la sane taulu m̄ena ga pogos m̄arera taŕena lala, naŕa siar e pogos naŕa Ntewa sii yomarava nini pimi tol nanagane, a yokorena ve pupia pog m̄arera re si tai ve sanene pogos tai. ²² Ana Ntewa naga sitoŕal rui pisape yokorena tero pogos m̄arera nene imi ve plas ga, vanon kiena yeririna la naŕa naga mligan plan la vena ave kiena, naŕa asike e pogos nene. Ana visae naga ve tero re ve plas sanene, yokorena taŕatete yaru tai kilia mali sike na.

²³ “Ana e pogos m̄ena ga nene, visae yaru tai visa van amiu, visa visavenua ‘Amiu apisu ke yaru nene, nanene na Navisaarena nene,’ pona visae visa visavenua ‘Nane Navisaarena ne nane gare,’ ana amiu na ve alelaga re e kiena visena la nene, ²⁴ komin naŕa navisaarena la mokliu naŕa pe ape lelaga re poli, la akilia asuŕalu, amio m̄ena ga navisaualena navisokanena la ve moki, a ŕisi na la nene akila pupia kile lala, amio suri nailanena m̄ena ga lala. Yokorena akila sanene, ana ŕisi na la aure yaru lala avano avewowe, vano-o tol naŕa ŕisi na akilali naŕa aure m̄ena yeririna kiena ne Ntewa naŕa naga mligan plan la vena ave kiena, ana la taŕatete akilia akila. ²⁵ Ana nanagane, akilia avisuar amiu, komin nepisawal suri la nene pan amiu sumo rui, e pogos naŕa pe aŕaripo re yo poli wa.

²⁶ “Ana vanon suri ne nanene, visae yaru la avisa van amiu, avisave ‘Navisaarena nene, nanagane naga sike gare yokorena nene rui,’ ana ŕisi na amiu na ve avanon re naŕa avisulia, pona visae la avisa, avisave ‘Naga ke narui,

naga nane sike ga loyuma e yuma nene,'
 pisi na amiu ve alelaga re e visena la
 ne sanene. ²⁷ Ana pogos naña Narina
 ne Yeririna wasupe sina ga vitomi, ana
 pisi na vitomi merarava ruru nenaga va
 yeririna la punu ga, sa naña yekarpla
 naña pilavila, a vivaga ruru make ga e
 yo punu ga ma e sinapane. ²⁸ E pogos
 nene, pisi na ve sa mena ga naña visae
 suri mare tai meke e yo tai, ana pupia
 pepauma la naña akan ke suri mare lala,
 pisi na aiminia, la monar ave pegas ga
 asike e yo nene."

Pisi na narina ne yeririna imi sina

Mak 13:24-27; Luk 21:25-28

²⁹ A Yesu pisa pisape

*"Ana siraunia, mesmesun nena e pogos
 naña naloge viowaena nene visae
 pisi narui, pisi na mrae imi ve
 pupumalo, a kupario ve tego re
 sina.*

*A verue la ne ma e sinapane pisi na
 aloloru, a suri marera lala nae ma
 e sinapane, yokorena Ntewa naga
 kululun la akululu."* *Ais 13:10, 34:4*

³⁰ "E pogos nene, kile nawasupeena kiena
 ne Narina ne Yeririna yokorena warpoyo
 ma e sinapane, a yokorena yolai lala nae
 yomarava nini atagtagi alolokai, a pisi
 na la avisu Narina ne Yeririna molue e
 lul lala amio pupia namareraena a pupia
 naurarenakam kiena. ³¹ Ana siraunia,
 pupia kumasua yelu, a naga ligan kiena
 navisi lala ava e yo punu ga e yomarava
 nini a ma e peni, vena aure kiena yeririna
 la naña naga mligan plan la pisi rui, aimi
 lele ve taaga puna."

*Pe yaru re tai naña kilia pog na legiena
 maro nene poli*

Mak 13:28-32; Luk 21:29-33

³² Ana Yesu pisa, pisape "Amiu asitomli
 purlaki nene, naña asape purpiliva ne.
 Naga kiena suri navian amiuena tai teke
 ea, naña amiu na monar avisururuia. Po-
 gos naña amiu avisu naña naga korowas
 nena imi memaena, a imi malumu, sitos
 la siar miyulua sina, ana amiu akilia
 asape pogos na yepisinu marera pimi ke

lavisi narui. ³³ Ve sanene, pogos naña
 amiu avisu kile la nene e yomarava, sa
 naña nepisa pan amiu rui, ana amiu
 akilia naña Narina ne Yeririna naga suna
 ga e pulutava rui, lavisi ke molue narui.
³⁴ Nevisa suri na lelaga van amiu, yoko-
 rena suri la nene pisi na imi kakate sumo,
 ana siraunia, teras kiena ne yaru la naña
 la amal ke e pogos nene, pisi na naga kilia
 kovio vetan yomarava nini. ³⁵ A yokorena
 sinapane amio yomarava nini lalua mena
 ga akovio veraga, ana kiau visena lala
 tapatete akovio pogos tai. ³⁶ Ana pe yaru
 re tai naña kilia kana legiena pona aora
 nena naña pisi na Narina ne Yeririna naga
 imi ea. Navisi lala nae ma e peni, amio
 Narina ne Ntewa, la mena ga aminue ga,
 ana Ata ga, naga taaga naga kilia maga."

Amiu monar akila ruru amiu asuma ga
Mak 13:33-37; Luk 17:26-30,34-36

³⁷ Ana Yesu pisa pisape "Vano vano tol
 pogos naña Narina ne Yeririna imi sina,
 ana pisi na tapatete yaru la akila ruru la
 wo, ve sa ke pogos kiena ne Yermarua
 Noa nanua sumo. ³⁸ Ana e pogos nene
 narui, sumon naña pupia womie mlau,
 ana yaru lala asuma akinana maga, a
 asuma amun ma namunena lala, a akila
 ke talopaena la sanene, pimi tol pogos
 naña Noa pa loyuma e kiena pupia waa
 naña naga miyumaenia. ³⁹ Ana yeririna
 la nene asuma ga sanene, la pe asitom re
 suri tai poli, ana apisu ga pupia womie
 nene mlau pimi pere plan la. Ana inu
 nevisa van amiu, yokorena e pogos naña
 Narina ne Yeririna naga wasupe sina imi,
 ana pisi na la nene maran ve taaga ke
 ga ve sa nanua sumo e pogos kiena ne
 Noa. ⁴⁰ Visae yaru la ve lua, lalua asuma
 ayuma ke e lokove, pisi na navisi lala
 aimi atarlua tai, ana aligan tai meke na,
⁴¹ a visae sira ve lua, naña lalua asuma
 ayuma ke kinanena, ana la atarlua tai,
 ana aligan tai meke na.

⁴² "Sanene, ana amiu monar asuma avi-
 suar ruru amiu, komin naña amiu amn-
 inue ga e legiena ya naña kiamiu Supe imi
 sina warpo yo. ⁴³ Amiu na monar avisu

kilale suri nene, sa naþa visae yerkaŵa tai suþa ga, ana visae naga kilia mþaga pogos naþa yokorena yaru navinauena tai imi e mþana yuþa vena vinaun kiena suri lala, þisi na yerkaŵa nene suþa visuar ruru silaga, vena suþate ruru yaru navinauena nene imi. ⁴⁴ Ana ve sanene, na amiu monar asuþa avisuar ruru amiu, vanon naþa Narina ne Yeririna þisi na naga imi kate, e pogos tai naþa amiu pe asitom re asape þisi na naga imi e poli.”

Pakaiwa na yaru na yuþaena naþa kiena yerkaŵa þasuþe sina pimi

Luk 12:41-48

⁴⁵ Ana Yesu pisa pisape “?Visae yaru na yuþaena tai, naþa naga pe manmarua ea, naga þuarar ruru yuþaena, naga yuþae sanape? Naga yuþae sanene, naþa visae kiena yerkaŵa naga ligan yo vena va perina, ana yerkaŵa nene ligan naga vena naga visuar ruru e yaru na yuþaena taþena lala, ana yoko yaru nene naga uarar ruru yuþaena la nene. ⁴⁶ Ana pogos naþa yerkaŵa nene wasuþe sina, ana kilia lual naþa yaru na kiena yuþaena nene suþa ga uarar ruru ke yuþaena lala na wa. Ana yokorena yaru na yuþaena nene loge wo vaþisi, ⁴⁷ komin naþa yokorena yerkaŵa nene ligan kiena suri punu ga e limana ne kiena yaru nene. Ee, lelaga, yoko Ntewa naga kila mþena ga ve sa ke nene.

⁴⁸ “Ana visae yaru na yuþaena nene viowa ga, a pogos naþa yerkaŵa nene ligan yo va suþa perina ve piavi, ana yaru na yuþaena nene kilia visa, visave? E suwala, yerkaŵa nene pa su piavi la wa, pona ve wasuþe re si yo narui, pona mþa sanape?” ⁴⁹ Ana þisi na naga suþalu kila viowa va yaru na yuþaena taþena lala, a yokorena naga va suþa mun mþa wii, ve wowe amio yaru na munen wii lala, ana asuþa akan kare ke ga kilavaru kiena ne yerkaŵa nene na. ⁵⁰ Ana yokorena yerkaŵa nene naga wasuþe imi e legiena tai naþa yaru na yuþaena nene ilan ga, a e pogos tai naþa yaru nene naga pe sitomþal re sape þisi na naga imi ea. ⁵¹ Ana yerkaŵa nene þisi na naga la nakoena ve

keviu va yaru nene, naþa yokorena kila naga va sike amio yaru na visokanena taþena lala e yo naþa yaru la asuþa atagi, a akar ga maluela ea.”

25

Pakaiwa na sira mþee lualima

¹ Ana Yesu pisa, pisape “E pogos naþa Narina ne Yeririna wasuþe sina ga, yokorena nasuþenena kiena ne Ntewa naga ve sa naþa þakaiwa nini pisa. Pakaiwa nini, naga pisayu þaþagena na talopaena tai, naþa taveve kiela þelaga, la ne e lepas naþa puna ne yermene la aþure naga pa e yuþa mþana ne sira mþee vena aure sira nene amio naga imi amio la. Ana vinena ne yermene nene la lualima la asike ga uþa, vena la akila ruru suri la punu ga. Ana lavisi yemalo, ana vinena lala la aþar kiela kapi vivaga lala, la amiyalilu mrapan la, vena la punu ga awasuþela si aimi. ²⁻⁴ Ana vinena la nene, lala lima la ape manmarua, asitom ruru suri po, naþa aþar mþa piawi na sirveve laþasia vena akokonia sina ga kiela nakapi vivaga lala, ana la lima na ape tamos ga, la pe asitom ruru re si sanene poli, ana la aþar mþaga kiela nakapi vivaga lala, ana la pe aþar re si sirveve laþas poli naþa vena visae taþa, ana akilia akokonia sina ga. ⁵ Ana lala asuþate mþa yaru natalopaena nene pano-o, ana naga susun paþisi, kila sanene sira mþee la lualima nene, atekavito pano-o paþisi, ana amomelio.

⁶ “Ana kolemallo ko yepelilika, ana yaru tai pio, pisape ‘!Yaru na talopaena, pimi ke lavisi warpoyo narui. Amiu aimi avitawe naga!’ ⁷ Ana sira mþee la lualima nene atavilo, akila ruru kiela nakapi vivaga lala vena vivaga ruru sina. La akila plan mþau na kilika na kapi lala, a apisuveve kiela sirveve lala. ⁸ Ana la naþa la pe asitom ruru re suri poli, apisu kilale kiela nakapi vivaga lala lavisi marmare, sirveve þisi, ana apiun tan lala þasia, apisape ‘Awis suwala, amiu akilia ala re narin sirveve van imimi wa, a visae peraga yokorena kiamimi nakapi la amarmare yo.’

⁹ “Ana la naþa asitom ruru suri po, apisa apisape ‘!Peraga yo! Sirveve nini pe torokin punu ita re poli. Popon amiu ava li si e yuþa nawilwilena vena aul si kiamiu laþasia.’

¹⁰ “Ana la apanon si asape aul kiela sirveve, a pogos naþa apa ke ga wa, yaru natalopaena naþani pimi poru. Naga pa loyuþa e mþana yuþa, a sira mþee la lima nene naþa la asuþmatea, lala amio naga apa veraga e kinanena na talopaena. Ana pogos naþa yeririna la apa asike loyuþa rui, ana la akotava ruru e mratava.

¹¹ “Ana siraunia, sira mþee taþena la naþani aþasuþe la ke sina ga, ana asuþmalu asuþma mratava, apio apisape ‘! Meneu, mþeneu, awis ovieta va meimþasu loyuþa!’

¹² “Ana yaru naþa pisa ga pan la, pisape ‘!Lelaga nevisa van amiu, nemninue amiu ga!’ ”

¹³ Ana Yesu pisa pae þakaiwa nene þisi, ana pisa pisape “Poga ga, ana amiu na monar avisuar ruru wo, vanon naþa amiu pe akilia re legiena na suri nene poli amio mrae nena.”

Pakaiwa na yaru telu naþa la apisuar kilavaru tai

Luk 18:11-27

¹⁴ Ana Yesu pisa, pisape “Ana pogos naþa Narina ne Yeririna wasuþe sina ga, þisi na ve sa mþena ga naþa þakaiwa nini pisa, pisape: Yerkawa tai, kila ruru ke pisape þisi na va e yo tai naþa koperina na koperina, e purvanua taþena tai. Ana yerkawa nene pio kiena yaru na yuþaena lala vena aimi puna, ana naga pisi pan la, mligan kiena suri lala e limala, vena avisuar ruruia ayuþae amio. ¹⁵ Ana naga pisuveve kiela na kiliaena lala þisi, ana mligan taga na kilavaru lima te liman tai, a mligan taga na kilavaru lua te limana yaru taþena, a mligan taga na kilavaru taaga e limana ne taþena, ana siraunia naga mligan la, ana pa sike koperina na piavi towe la ga. ¹⁶ Ana yaru naþa mla taga na kilavaru lima, mial ke veraga pano, kila yuþaena la moki e kilavaru nene, pano-o tol ke sina ga taga na

kilavaru taþena lima. ¹⁷ Ana e ke e þelaga nene, yaru mþena ga naþa mla taga na kilavaru lua, naga mþena ga taulu ke sina ga taga na kilavaru taþena lua. ¹⁸ Ana yaru naþa mla taga na kilavaru taga ga, naga pa kili þiliþili e porotano, vena sinwan kilavaru kiena ne kiena yerkawa nene.

¹⁹ “Ana pogos moki þaro pa rui, ana yerkawa kiena ne yaru la nene naga þasuþe ke sina ga pimi, ana naga sinenan pisape visuveveli kilavaru la naþa naga þar pa kiena yaru la telu nene. ²⁰ Ana yaru naþa naga tol taga na kilavaru lima sumo, ana naga pimi suþmalu se marana ne kiena yerkawa nene, naga þar ke sina ga taga na kilavaru nene lima. Ana naga pisa pisape ‘Mara, nanua sumo ko oþar taga na kilavaru lima pan inu, ana na nini. Ana netaulu sina ga taga na kilavaru lima nini su metavanja nanua sumo, naþa netauluia na pe kioma.’

²¹ “Ana yerkawa nene pisa pania, pisape ‘Po paþisi, potena. Ko na okila yuþaena po paþisi wa. Ko opuarar ruru narin yuþaena nene naþa nemligan e lumoma, ana þisi na neligan ko vena ko ovisuar kiau yuþaena kerkeviu la þasia. Poga ga, oimi omio inu e kiau þaþagena na kekarena nini.’

²² “Ana yaru naþa naga þar taga na kilavaru lua, ana naga mþena ga pimi suþmalu se marana ne yerkawa nene. Ana naga pisa pania, pisape ‘Mara, nanua sumo ko otar taga na kilavaru lua nini pan inu. Ana taga na kilavaru lua ne na nini, amio sina ga taga na kilavaru lua naþa netauluia na pe kioma.’

²³ “Ana yerkawa nene pisa pania, pisape ‘!Po paþisi! Potena, ko na okila yuþaena po paþisi wa. Ko opuarar ruru narin yuþaena nene naþa nemligan e lumoma, ana þisi na neligan ko vena ko ovisuar ruru kiau yuþaena kerkeviu la þasia. Poga ga, oimi omio inu e kiau þaþagena na kekarena nini.’

²⁴ “Ana yaru naþa tol taga na kilavaru taaga ga, naga pimi suþmalu se marana

ne yerkawa nene, pisawo ga, pisa pisape ‘Mara, nesitom nesape ko ope yaru m̄arera tai. Ko okilia ola kinanena e lokove naḗa ko pe omiyumaen re poli, a ko okilia ola m̄ena ga mralaki e purmraki naḗa pe ko re omapila poli. ²⁵ Vanon suri ne na nene, nemaraun ko ea, ana nepa nesinwan ga kioḗa kilavaru e porotano. Ana nanini, ovisu kioḗa kilavaru nane su ruru ga sum̄a ne.’

²⁶ “Ana yerkawa nene pisatam̄ea, pisape ‘!Aa, ko na yaru viowa tai nene naḗa ne, ko ope yowena paḗisi wa! Ko opisa kare inu ḗisi rui, osape in na nepe tewena tai, ana visae ko opisus naḗa in na nepe yaru m̄arera tai sanene, vanon ya ne ko omligan ga kilavaru su korena ga sum̄a sanene? ²⁷ Visae ko ova oligan ga e yuḗa na kilavaru vera na woga ga, vena pogos naḗa neimi si sanini, nekilia nelalua sina amio ninusa naḗa kapuru ke e yepasia.’ ²⁸ Ana yerkawa nene pisi pa kiena yaru lala, pisape ‘Aulai, avano alalua kilavaru nene vetan limana, ana ala va van yaru naḗa ḗarar ke taga na kilavaru lualima rui. ²⁹ Nevisa sanini van amiu, visae yaru naḗa kiena suri moki rui, ḗisi na naga war va la sane vena kiena ve moki vaḗisi, ana yaru naḗa pe kiena suri re poli, ḗisi na naga kilia kilalu narin suri naḗa naga mla ke na. ³⁰ Ana amiu akoven melioi nene va vanua e yo malolo, e yo naḗa yaru lala asuḗa ga atagi ke ea, a akar ke malueta ea!’ ”

Legiena na liḗereena

³¹ Siraunia, ana Yesu pisa pisape “Pogos naḗa Narina ne Yeririna vitomi amio navisi lala e kiena naurarena, ḗisi na naga imi ve Parin Suḗe narui, a ḗisi na naga vitomi va e kiena lele wa na totanoen ea. ³² Ana navisi lala, ḗisi na awere yolai punu ga na yomarava nini aimi asuḗalu ase marana. Ana e pogos nene narui, ḗisi na naga liḗere yaru lala ava e ḗegas ve lua, ve sa naḗa yaru tai navisuaren suri mali lala, naga liḗere kiena sipsip lala e nane lala. ³³ Ana ḗisi na ḗarin suḗe nene ligan kiena sipsip lala ava ase kiena lepas

na ḗamarua, a nane lala ava ase laḗas na ḗameli. ³⁴ Ana ḗisi na naga visa van la ne asike e lepas na ḗamarua, visave ‘Amiu yeririna ne la na nene naḗa Ata naga visa ruru amiu. Amiu aimi narui, a akus lelemiu loyuḗa e kiena nasuḗenena, naḗa naga miyuḗaen ruru sum̄ate amiu ke rui nanua sumo, e pogos naḗa naga sii yomarava nini ea. ³⁵ Amiu aimi, vanon pogos naḗa visae viso kar inu, amiu amla kinanena pan inu, a pogos naḗa moto kar inu, amiu amla wii pan inu. A pogos naḗa nepe wolawa ga, amiu aḗure inu nepa e m̄amiu uḗa, ³⁶ a pogos naḗa yepeu korena ga, amiu amla kulsota pan inu. A pogos naḗa nemai, amiu apimi akaten inu, a pogos naḗa nesike e yuḗa na loge viowaena, amiu apimi asun amio inu.’

³⁷⁻³⁹ “Ana yaru mesmesu lala naḗa asike e lepas na ḗamarua ḗisi na aviun tania avisave ‘?Ana Suḗe, sanape? Ko osuḗa apisa ke osape imimi memiila ko e kioḗa pogos m̄arera la ne sanene, ana imimi pe mesitom re nena mesape mekila sanene pan ko poli-i ḗisa. ?Imimi mekila suri la nene pan ko na pogwai?’

⁴⁰ “Ana yoko Parin Suḗe nene visatam̄e la, visave ‘Lelaga nevisa van amiu, pogos naḗa amiu akila ke sanene pan yaru na m̄au mratava tai, ana sa ga naḗa akila ke ga pan inu narui, pe suri korena ga naḗa naga pe yaru na sanape.

⁴¹ “Ana siraunia, ḗisi na naga pisi m̄ena ga pa la naḗa e lepas na ḗameli, yokorena visa van la, visave ‘Amiu aure vetan inu, Ntewa piain nakoena viowa tai pan amiu ḗisi rui. Amiu ava e kapi nene naḗa pivaga m̄a silaga, taḗatete mare pog tai, naḗa sum̄ate ke Yermare Lego amio kiena navisi lala vena la ava ea. ⁴² Vanon pogos naḗa viso kar inu, ana pe amla re kinanena pan inu poli, a pogos naḗa moto kar inu, ana pe amla re wii pan inu poli. ⁴³ A pogos naḗa nepe wolawa, ana pe aḗure inu re nepa m̄amiu uḗa poli, a pogos naḗa yepeu korena, ana pe amla re kulsota pan inu poli, a pogos naḗa neminana, pona nesike e yuḗa naloge

viowaena, ana pe apimi akaten inu re poli.’

⁴⁴ “Ana p̄isi na la avisatañe p̄arin supe nene, avisave ‘?Ana Supe, sanape? ? Imimi moñal ko na pogwai naña ko viso kar ko, pona moto kar ko, pona ko ope wolawa, pona ko yepema korena ga, pona omai, pona osike e yuñā naloge viowaena? ?Ana pogwai naña ko sanene, ana imimi pe mepimi memiila ko re poli?’

⁴⁵ “Ana naga p̄isi na visatañe la, visave ‘Lelaga, nevisa van amiu, nevisave pogos naña amiu na pe asitoñali re naña akila ve sanene va kiau yaru tai naña naga pe yaru na sanape, nanene na sa ga naña amiu pe asitoñali re naña akila pan inu poli.’”

⁴⁶ Ana Yesu kila make kiena visena nene, naga pisa pisape “La nene yokorena la avanon vena atol nakoena nene naña ve uro re. Ana yaru mesmesu la nene yokorena la avanon atol malena nene naña sumā vano vano ve uro re.”

26

Apisape aweñar Yesu mare

Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Yoane 11:45-53

¹ Ana pogos naña Yesu pian kiena yeririna lala e visena la nene p̄isi, ana naga pisa pan la, pisape ² “Amiu akilia mā legiena na vewo rui, ana Paḡagena Nasitoñalena Natamaliaena siar narui. E pogos na p̄aḡagena nene narui, p̄isi na aligan Narina ne Yeririna va e limana ne la naña yoko asuari naga e laki torovia vena mare.”

³ Ana e pogos nene, yerkawa lala kiena ne yaru wa lala, amio nasumonena kiena ne le Israel lala, asumā e viorena e yuñā māna ne p̄arin yaru wa, naña naga kiena kia Kaeḡas. ⁴ La apisayu ke naña p̄isi na auaravinaun ga Yesu, a ala nakoena namarena ga vania. ⁵ Ana la apisa apisape “Suri nene, ita taḡatete tekila e pogos na p̄aḡagena, vanon naña p̄isi na yaru la sinela kar ita vaḡisi, ana yokorena la añaaga vaḡisi ne wa, komin naña la mokliu naña la akekarān yaru ne nanene p̄isa.”

Maria taron ponotaninu e p̄arina ne Yesu

Mak 14:3-9; Yoane 12:1-8

⁶ Ana siraunia, Yesu sike garu e pulku-mali nene Petani, ana naga pa sike e yuñā māna ne yaru naña apio kiena kia asape Saemon Leperosi, komin naña naga p̄ar leperosi sumo. ⁷ Ana pogos tai naña Yesu kinana ke e yuñā nene, ana sira tai pimi puna, ana sira nena kus piawi naña amiyumāenia e kilavaru tai naña po paḡisi, a ponotaninu pule ga meke ea, naña kana kilavaru keviu manene la paḡisi. Ana sira nene taron make ponotaninu nene e p̄arina ne Yesu.

⁸ Ana pogos naña nalogenā kiena ne Yesu lala apisu suri nene, ana sinela mimi paḡisi, ana la apisape “?Vanon ya ne naga kila kare ponotaninu nene sanene? ⁹ Visae naga wilwilin lua ga, vera na naga tol kilavaru keviu tai, naga kilia lavia vena iilaen yaru la naña limala korena ga.”

¹⁰ Ana Yesu kilia mā naña la apisi ke sanene, ana naga pisi pan la, pisape “Ei, ve akila kare re sira nene sanene. Naga kila yuñāena wo tanea e inu ne. ¹¹ Yaru la ne pe kiela suri re poli, p̄isi na la na asumā ga likan amiu silaga, vena akilia aiila la, ana inu na, taḡatete nesike nemio amiu silaga. ¹² Suri naña sira nene kila, naña taron ponotaninu e tasneu, naga kila sane kila ruru ke tasneu vena asin inu. ¹³ Lelaga nevisa van amiu, e yo punu ga e yomarava nini naña p̄isi na avisawal kiau nalogenā wo ea, ana p̄isi na lala asunyu mēna ga suri naña sira nene kila, vena asitoñali luen ga kiena nasitomiena keviu nene, naña sinena mie inu kemua lelaga.”

Sutas pisaar pisape yoko vielua Yesu

Mak 14:10-11; Luk 22:3-6

¹⁴ Ana nalogenā la lualima taaga pa lua nene, lala tai, naña kiena kia Sutas nae Kariot, naga pa puna ne yerkawa kiena ne yaru wa lala, ¹⁵ ana naga pisa, pisape “?Visae nevielua Yesu viñasu e limamiu, p̄isi na amiu ala ya ne van inu?” Ana la nene apul pania e kilavaru naña selpa tol

lualima yam telu, ¹⁶ ana siar e pogos nene, Sutas sumã kalewele mrapa naþa vielua Yesu van la ea.

Nalogenena lala akila ruru kinanena na þaþagenena

Mak 14:12-16; Luk 22:7-13

¹⁷ Ana pimi tol legiena þesia na þaþagenena nene, naþa la apisa mēna ga apisape naga pe Þaþagenena Na Kanen Kiligaþe, ana nalogenena lala apimi puna Yesu, apiunia apisape “?Ko sinoñan osape imimi meva mekila ruru suri lala e yo nape, vena ita tekila Kinanena Na Sitomãalena Natamaliaena ea?”

¹⁸ Ana Yesu pisatañea, pisape “Ava garu Yerusalem, ava avisu yaru naþani, avisa van sanini, avisave ‘Kiamimi navianena pisape naga kiena pogos pimi ke lavis narui. Naga sinenan pisape naga, amio imimi kiena nalogenena lala, þisi na meimi mekila kanena naþani e momã umã.’”

¹⁹ Ana nalogenena lala apa akila sa naþa naga pisa, ana la akila ruru suri lala na þaþagenena nene.

Yesu pisawal naþa yoko Sutas vielua naga

Mak 14:17-21; Luk 22:14,21-23; Yoane 13:21-30

²⁰ Ana siraunia, Yesu lala apimi e umã nene, ana kolemallo, la atotano, la asuñã akan ke kinanena nene narui, ²¹ a Yesu pisa pisape “Lelaga nevisa van amiu, þisi na amiu yaru tai, naga vielua inu.”

²² Ana kiena nalogenena lala amloge naþa naga pisa sanene, ana la sinela piowa paþisi, ana lala peve taaga apiun tania, apisape “!Suþe! ?Pe inu re poli, ne?”

²³ Ana Yesu pisatañe la, pisape “Tai naþa imimi lua melapae kamimi kinanena e pialo taaga, naga ke narui.

²⁴ Yokorena Narina ne Yeririna monar mare ve sa naþa Nasiriena Wa la pisayuia, ana yaru naþa pielua naga, þisi na viowa la van naga, visae naga ve vaeme re vera wo va þisi.”

²⁵ Ana Sutas, naþa siraunia naga pielua Yesu, naga piunia pisape “?Navianena, ana ai? ?Inu?”

Ana Yesu pisatañea, pisape “Ana, sane opisa ne yo.”

Kinanena maro

Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1 Koren 11:23-25

²⁶ Ana pogos naþa la asuñã akinana ke ga wa, Yesu mla kilaparavi tai, pisa potena pa Ntewa vanonia, ana naga kawewowaia, kian pa kiena nalogenena lala, pisa pisape “Amiu alavia, akania. Nanene na pe tasneu.” ²⁷ A siraunia, mla piala na kuruta namunena, ana pisa potena pa Ntewa vanonia, ana kian pa pan la, naga pisa pisape “Amiu punu ga amunpae ga e piala nini, ²⁸ vanon naþa nanene na tau nene, naþa vena kila naviranarena kiena ne Ntewa sumãlu m̃arera, a vena lau vanon naviewoena na mlamulena viowa kiena ne yaru lala ve moki. ²⁹ Nevisaar van amiu, yokorena ve nomun re si kuruta namunena nene narui, vano vano-o yoko nemun kuruta na munena viu nene nemio amiu, e pogos naþa tesike e nasuþenena kiena ne Ata.”

³⁰ Ana siraunia la amiyau maro e yauena tai na Yauena lala þisi, a siraunia la amolue, apa maro e Kunus Na Purolip.

Yesu pisawal naþa þisi na Pita viro naga

Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Yoane 13:36-38

³¹ Ana Yesu pisa pan la, pisape “E yemalo ke nini narui, kiamiu nalelagaena e inu þisi na loloru, vanon suri la naþa imi m̃alm̃alivin inu. Þisi na ve sa ke ga naþa Ntewa pisa e Nasiriena Wa lala, naþa pisa, pisape

‘Þisi na nowem̃ar yaru na visuarena sipsip mare,

ana þisi na kiena sipsip lala ayaltetai ava e yo punu ga.’ *Sek 13:7*

³² “Ana pogos naþa nemali sina ga vetan marena, yokorena nesumo neva garu Kalele, ana yokorena amiu mēna ga monar asirau aimi.”

³³ Ana Pita pisawal pania, pisape “Yesu, pona nalelagaena kiena ne la nene punu ga loloru, ana la aure vetan ko yo, ana in na taþatete kemua neligan ko pog tai.”

³⁴ Ana Yesu pisa pania, pisape “Lelaga nevisa van ko, þisi na yemalo ke ga nene, pogos naþa termene ve kokoreko re yam

tai wa, ana ko oviro inu yam ve telu narui, ko ovisave omninue nu ga.”

³⁵ Ana Pita pisawal meraravan pa Yesu e marala, pisape “Visae la sinelan avisave awem̄ar nu nemio ko, nanene na poga ga ne, ana inu, yokorena tařatete kemua neviro ko, nevisave in na pe nepe kioṃa re poli.” A e pogos nene, nalologena tařena ṃena ga lala apisa ṃena ga sa ke ga.

Yesu pa mlen e Ketsemani

Mak 14:32-42; Luk 22:39-46

³⁶ Ana siraunia, Yesu amio kiena nalogena lala apa e yo tai, kiena kia Ketsemani. Ana naga pisa pan la, pisape “Amiu atoṃa e nene sumo wa, ana in na neva laa perina sane, vena nelen re yam ve plas ga.” ³⁷ Ana naga řere Pita amio narina ne Sepeti la luwoka, Semes amio Yoane, la teloka nene amio naga apa la perina ve tokak ga, a e pogos nene Yesu naga sinena pimi urmi manene la, mloge piowa pařisi. ³⁸ Ana naga pisa pa la telu nene, pisa pisape “Nanagane nemloge sane ninuu pilaroro la narui, ana kila inu lavisi nemare vanonia. Awis, amiu akilali asum̄a atavilo amio inu e yo nini sumo wa.”

³⁹ Ana Yesu mial ga pa la sane, ana mloru kinai mono, monar marana, vena len. Ana naga pio, pisape “!Ata o! Visae okilia okila suri nene, awis ko olalua piala naloge viowaena nene vetan inu, vena řisi na ve nomun re ea. Ana ko ve okila re nasinenanena kiau, ana okila ga kioṃa.”

⁴⁰ Ana naga řasuře sina, pitomi puna ne kiena nalogena la telu nene, ana naga pisu nařa la asum̄a amomalio rui. Ana la atavilo sina, ana Yesu pisa pa Pita, pisape “?Sanape na amiu tařatete atavilo amio inu e aora ve taaga ga nene? ⁴¹ Amiu monar avisuar ruru wo, a amiu monar alen silaga, vena nakilaliena lala ve akila amiu re aloru e mlamulena viowa. Ee, kiamiu sitomena ṃarera ruru po, ana tasnemi malumu manene la.”

⁴² Ana yam lua, naga pa sina e nařani, mlen pisape “!Ata o! Visae otařatete olalua ṃau piala naloge viowaena nene, ana monar nomun ea, komin nařa monar ve sa ga nařa ko sinoṃania.” ⁴³ Ana naga

řasuře sina pimi, pisu nařa la telu nene asum̄a amomalio ke sina ga, komin nařa marala kawa, atekavito pařisi, atavilo řele ga.

⁴⁴ Ana naga mligan la telu nene asum̄a ga, ana řasuře ke sina ga pa e nařani, mlen e visena taaga ṃa nena ga, nařa naga kila yam telu ne. ⁴⁵ Ana naga řasuře si pimi pun la telu nene, pisape “?Ei, amiu asum̄a apa ruru amiu, a amomalio ke ga wa? !Amiu avisuar! Lavisi ke pogos nařa Narina ne Yeririna va e limana ne li viowa la narui. ⁴⁶ Ita, asum̄alu, tevano. Amiu apisu ke ne, yaru na vielua inuena nane sum̄a pimi ṃa ga lavisi naṃa.”

La apuarar Yesu ṃarera

Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Yoane 18:3-12

⁴⁷ Ana pogos nařa Yesu pisa ke visena nene wa, Sutas nene, nařa nalogena la lualima taaga pa lua nene lala tai, naga pimi, naga amio yaru na mara la moki nařa ařar kiela playu na mara lala amio kiela plaki lala. La ke nene narui, nařa yerkawa lala kiena ne yaru wa lala, amio nasumonena kiena ne le Yu lala, la amligan la apimi.

⁴⁸ Ana sumon nařa la apa aṃalivi sanene, yaru na vieluaena nařa Sutas nene, naga pisaar kile tai pan la, nařa naga pisa pisape “Yaru nařa visae neva nevitawe řesania, nane yaru ne nanene nařa řisi na amiu auarar ruru naga,” ⁴⁹ ana pogos nařa la aṃalivi, Sutas mial mesmesun ga Yesu, ana naga pitawea, pisa pania, pisape “!Pokolemalo, Navianena! Sum̄are sike amio ko.”

⁵⁰ Ana Yesu pisa pania, pisape “Mara, yuṃaena nařa ko opiminia, ko okila ga.” Ana la apimi narui, apuarar Yesu ṃarera.

⁵¹ La apuarar naga sanene narui, ana Pita řerelua kiena playu, terania, tetereria yaru kiena ne Parin yaru wa tai, ana telua kiligana lepas tai. ⁵² Ana Yesu pisa pania, pisape “Ko oligan ruru si kioṃa playu e kana taga. Yaru nařa řar ke playu na kilaen mara, naga řisi na mare e playu na kilaen mara. ⁵³ ?Amiu asitom asape in na tařatete nevio Ata, vena naga iila inu? Visae nevio naga, yam ve taaga

naga ĥisi na ligan ĥegas nen kiena navisi lala ve moki naĥa vena aimi avisuar inu. ⁵⁴ Ana visae nekila sanene, ĥisi na visena nasumo lala naĥa asike e Nasiriena Wa lala, yokorena la taĥatete aimi ave lelaga, sa naĥa apisaar ĥisi rui.”

⁵⁵ Ana Yesu pisi pan yaru la nene, pisape “?Vanon ya ne amiu aĥara kiamiu playu amio kiamiu plaki lala? ?A vanon ya ne amiu asape aimi atararvinaun inu e pupumalo sanene? ?Pona amiu asitom ke asape in na nepe yaru mĥarera na vinauena tai pona na weĥaren yaru? ? Ana silaga e legiena punu ga, naĥa in na nesuĥa nepian ke yaru lala loyuĥa e Yumuĥa Wa Mana ne Ntewa, ana vanon ya ne pe apimi atarar inu re e pogos la nene poli? ⁵⁶ Ana suri la nene la poga ga ne, vanon suri la ne amiu akila ke ne, sa ke ga naĥa navisawalena nasumo lala apisawal nanua rui e kiela Nasiriena Wa lala, ana kiela visena la nene pimi ke sane pe lelaga make narui.”

Ana e pogos nene, nalogena lala amligan Yesu, la aĥure matania.

Aĥere yesu pa e kumali keviu kiena ne yerkawa kiena ne le yu lala

Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Yoane 18:13-14,19-24

⁵⁷ Ana la naĥa atarar Yesu, aĥure pimi vena akila naga suĥalu se marana ne Kaeĥas, naĥa naga pe Parin yaru wa. Ana navianena navisaluaena lala amio nasumonena kiena ne le Yu lala, apimi mĥena ga lele taaga e kiena kumali nene rui. ⁵⁸ Ana Pita mĥena ga suĥa taveve ke Yesu e pogos nene, ana pe pa re lavisin naga poli, ana pogos naĥa la apimi loyuĥa e kove na kumali nene, Pita pano totano amio li nayumuĥaena kiena ne Kaeĥas lala, vena naga logeli sanape naĥa ĥisi na la akila va Yesu.

⁵⁹ Ana yerkawa lala kiena ne yaru wa lala, amio yerkawa taĥena lala naĥa la asike loyuĥa e viorena nene, akilali naĥa akale yaru laĥasia vena la avisokan ga e Yesu, naĥa la avisa suri laĥasia naĥa la avisu sane akilia aweĥar Yesu mare vanonia. ⁶⁰ Ana la apisi narui, ana yaru

la moki naĥa asuĥalu, la apisokani pano pano-o paĥisi, ana viorena nene pe mĥa re suri tai e kiela visena la poli vena torokin la akila ve sanene va Yesu. Kiela visena la peve taĥena ga sanene pano-o ĥisi, ana yaru la lua asuĥalu, ⁶¹ ana la lua apiranari visena taaga, apisape “Yaru nene, pisa pisape naga kilia we plan Yumuĥa Wa Mana ne Ntewa, ana visirlua sina e legiena ve telu ga.”

⁶² Ana Parin yaru wa nene suĥalu, pisi pa Yesu, pisa pisape “?Sanape, yokorena ko ovisataĥe la, pona peraga? ?Sanapen visena la nene naĥa la asuĥa apisawal ke ne?”

⁶³ Ana Yesu topuru ga toĥa ga. Ana Parin yaru wa nene pisa sina ga pania, pisape “Nevisa van ko, ko na monar ovisa kia kiena ne Ntewa Mali, ovisave lelaga naĥa ko Navisaarena, naĥa ko ope narina ne Ntewa, pona pe ko re naga poli. ! Ko na monar ovisawal ruru van imimi nanagane narui!”

⁶⁴ Ana Yesu pisataĥea, pisape “Suri ne nanene narui, nane ko osuĥa opisa ke narui. Ana nevisa van amiu, nesape siraunia ve ve piavi re, ĥisi na amiu avisu Narina ne Yeririna naĥa totano e lepas marua kiena ne Ntewa namĥareraena, a ĥisi na amiu avisu naĥa warpoyo e lul lala, vitomi tano e yomarava nini.”

⁶⁵ Ana Parin yaru wa nene sinena mimi paĥisi, pitolwowa mĥana kulsaket, pisa pisape “!Nane-e, toroki! Yaru naĥa suĥa ĥarnena kare ke kia wa kiena ne Ntewa, nanene rui. ?Amiu amloge mĥa ne? ? Vanon ya ne ita tesuĥa takale ke si yaru vena visawal si suri laĥas e naga? ⁶⁶ ? Ana viorena nini sitom sanape? ?Pisi na teliĥere naga sanape?”

Ana la apisataĥea, apisape “Popon aweĥar nena naga mare.”

⁶⁷ Ana la nene la apilasiria marana, a asu naga, a laĥasia la amlipa kare naga paĥisi, ⁶⁸ ana apisa kare naga, apisape “? Ei, Navisaarena, ko ovisawalia, ane mlipa ko ga na wa?”

Pita piro Yesu

Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Yoane 18:15-18,25-27

⁶⁹ Ana e pogos nene, naña Pita toña tano loyuma e kove nene, sira mee tai na visuaren yumã pimi puna, pisa pisape “! Ei, ko mēna ga otaveve Yesu nae Kalele nene!”

⁷⁰ Ana e marala la punu ga, Pita piro suri nene, pisa pisape “Peraga, nemninue suri na ko opisa ke ne.” ⁷¹ Ana naga mial petania, pito tano e pupia pulutava na kove na kumali nene.

Ana e yo nene, sira mee tañena māl naga, ana pisa pa yaru la naña asike ga lavisinia, pisape “Yaru nene, naga mēna ga amio yaru nae Nasaret naña Yesu.”

⁷² Ana Pita piro ke sina ga suri nene, pisa visena tai naña pe visena mārera, pisape “!Peraga ãa, in na nemninue nena yaru nene!”

⁷³ Ana yam plas ga, yaru la naña asike ga lavisin pulutava nene apimi puna ne Pita narui, ana apisa pania, apisape “Lelaga, ko na ko lala yaru tai, vanon naña memloge kilale naña ko osumã oñan ke visena lala sa ga le Kalele ga lala.”

⁷⁴ Ana Pita pisi mārera la sane, naga pisaar ga visena mārera lala, pisape “! Lelaga ãa, sinapane! Nepisa pa rui, inu na pe nekilia re nena yaru nene poli.”

Ana e ke e pogos nene naña Pita pisa visena nene, termēne tai kokoreko, ⁷⁵ ana kila Pita sitomāl si visena kiena ne Yesu, naña naga pisa pania, pisape “Lelaga nevisa van ko, ãisi na yemalo ke ga nene, pogos naña termēne ve kokoreko re yam tai wa, ana ko oviro inu yam ve telu narui, ko ovisave omninue inu ga.” Ana Pita mloge piowa naña piowa, ana naga pa vanua, naga tagi naña tagi.

27

Lala añure Yesu pa puna ne Parin Suñe kiena ne le Rom lala naña pisuar ke Israel

Mak 15:1; Luk 23:1-2; Yoane 18:28-32

¹ Ana e kolulagi nene, pogos naña mrae siar pa metava, yerkawa kiena ne yaru wa lala amio nasumonena kiena ne le Israel lala, la atotano ke sina ga vena

aviranar ruru li mrapa tai, vena kilaen Yesu mare. ² Pogos naña la apisayu ãisi, ana la apiar limana ne Yesu, la añure naga pa puna ne Paelat, naña naga pe ãarin suñe nae Rom naña naga pisuar ke Israel e pogos nene, ana la amligan Yesu e limana ne Paelat nene, vena naga liñere naga.

Sutas mēñar ke sina ga naga

Yumãena 1:18-19

³ Ana Sutas, naña naga pielua Yesu ãisi, naga pisa kilale naña la amlipere Yesu ãisi rui asape naga monar mare, ana e pogos nene naga mloge si piowagan suri naña naga kila. Ana naga pilon si kiena sitomena narui, ana naga ãar si selpa lualima yam telu nene, pa yerkawa la naña apul naga sumo. ⁴ Ana naga pisa pan la, pisape “In na nekila mlamulena viowa nene, naña inu nepielua yaru tai naña pe kila re nena suri tai, ana kiau visena na kila na yoko awemñar naga mare.”

Ana yerkawa la nene apisa ga pania, apisape “Ei, ve oimi otag re si van imimi. Imimi meñisin ko pa rui.”

⁵ Ana Sutas silin tetain kilavaru nene su tano e loyuma wa mñana Ntewa, ana naga pa vanua, pa telan kolmekina e kilika, naga mare.

⁶ Ana yerkawa kiena ne yaru wa lala, la apano añar kilavaru nene, ana la apisape “Kilavaru nene, kuruta kana yaru mlau vanon rui, a e kieta navisaluaena, ita tañatete teligan kilavaru na sanene va teke karo na Yumã Wa Mana Ntewa.”

⁷ Ana lala apisayuia, ana amla kilavaru nene, apa apul kinakinas nen porotano tai naña nanua sumo, la apisape kiena kia “Porotano na piaki,” ana la amligan narin porotano nene pe lotap kiena ne wolawa lala. ⁸ Vanon suri ne nanene, pimi tol nanagane, yaru lala apisa ke narin porotano nene, asape “Porotano na Kuruta.”

⁹ A suri ne nanene kila visena tai kiena ne Navisawalena Seremãea pimi pe lelaga, naña sumo naga kiena visena pisape

“La ala kilavaru naña selpa ve lualima yam telu nene,
na torokin maran kilavaru naña le Israel lala apisa apisape mesmesun aul lua yaru,

¹⁰ ana la amla apano apul porotano kiena ne yaru na kilaen piaki nene, sa ga naña Ntewa pisa pan inu sape nekila.” *Sek 11:12-13*

*Yesu sumalu e marana ne Paelat
Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Yoane 18:33-38*

¹¹ Ana la aþure Yesu pimi sumalu se marana ne Parin Suþe Paelat, ana naga piun tan Yesu, pisape “?Ko ope Parin Suþe kiena ne le Israel lala, pona peraga?”

Ana Yesu pisatamea, pisape “Naga ke narui, sane ko opisa ke ne.”

¹² Ana pogos naña yerikawa kiena ne þarin yaru wa lala amio nasumonena lala apisavisawal suri moki e Yesu, ana Yesu pisatame re si suri tai poli. ¹³ Naga topuru ga toma sanene, ana kila Paelat piun sina ga tania, pisape “?Sanape, ko pe ositom re naña la apisa suri viowa la moki e ko poli?”

¹⁴ Ana e lepas na suri la nene naña la asuma apisa ke ne, ana Yesu pe pisatame re si suri tai pan la poli, ana Parin Suþe nene milan paþisi.

Paelat naga tamian pisape Yesu Monar mare

Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Yoane 18:39-19:16

¹⁵ Ana e pogos nene, la asike e pog na Paþagena na Sitomalena Natamali-aena na wa, ana e kayui punu ga e þaþagena nene, Parin Suþe nae Rom nene naga silaga kila suri tai pa le Israel lala. Naga kila naña visae la þasia asike e yuma naloge viowaena, la akilia avisa kia kiena ne yaru ve taaga naña la sinelania, ana yokorena Paelat naga ligana lua naga molue. ¹⁶ Ana e pogos nene, yaru na kilaen politik tai naga moma e yuma naloge viowaena, naña yaru la akilia ruru naga, kiena kia Yesu Paraþas. ¹⁷ Pisi na, pogos naña þina lala apimi ape moki lele taaga e marana ne Paelat, ana naga piun tan la, pisape “?Amiu sinemiun asape neligan lua ane molue sina imasu pun

amiu? ?Sinemiun Yesu Paraþas, pona Yesu naña apio ke asape Navisaarena?”

¹⁸ Paelat piun sanene, vanon naña naga kilia þisi rui naña yerikawa ga lala kiena ne le Yu lala, la aþure Yesu pimi puna, sane yumaena na vielueen ga, vanon naña apisu naña kiela yeririna taþena lala akekaran Yesu paþisi.

¹⁹ Ana e meana ga e pogos naña naga totano ke e lelen nalipereena vena akila navisena nene, ana wona mligan visena pimi pania, pisape “Ko ve okila re suri tai va yaru nene. Naga pe kila re suri tai poli, ana na kolemallo nomomalio, nepisu naga, ana nanagane nemloge ke piowa vanon paþisi.”

²⁰ Sanene narui, Paelat sinenan pisape ligana lua Yesu naga vano, ana yerikawa lala kiena ne yaru wa lala amio nasumonena kiena ne le Yu lala, la akila kare sitomena kiena ne yeririna lala, la amareran la paþisi vena la monar avisa va Paelat vena naga ligana lua Paraþas nene vano, a naga monar kila Yesu va mare.

²¹ Ana Parin suþe nene piun sina ga tan la, pisape “?Amiu sinemiun asape netaþan yaru la lua nene, ana ane molue ga sane?”

Ana la apisatamea, apisape “Imimi sinemimin Paraþas.”

²² Ana Paelat piun tan la, pisape “Poga ga, ana visae ve sanene, þisi na nekila ve sanapen Yesu nene naña apio ke naga asape Navisaarena?”

Ana la punu ga apionia, la apisape “!Asuar naga e laki torovia!”

²³ Ana Paelat piun tan la, pisa pisape “?Vanon ya? ?Naga kila suri ya naña piowa?”

Ana la apion manene la pa metava sane, la apisa apisape “!Asuar naga e laki torovia!”

²⁴ Ana Paelat pisa naña naga taþatete si taulu la, vanon naña pupia maagena paþisi naña pa ke metava rui, ana naga kus pialo na wii tai, ana e maran yeririna la nene, naga kevan limana ea, ana naga pisape “Kuruta na yaru nene naga pe su re e inu poli. Kiena marena, naga kiamiu yumaena ga nene.”

²⁵ Ana pogos naþa yaru la amloge visena nene, la akiikii ke sina ga, apisape “Poga ga ne, suri ke naþa imimi sine-mimin ke nanene narui e, naþa kiena marena pe kiamimi yumãena, a naþa kana kuruta sumã e imimi memio narimimi lala.”

²⁶ Ana Paelat mligan lua Paraþas molue si þasuþe pa pula, sa naþa la sinelania, ana naga mligan Yesu e limana ne kiena li na mara lala vena akoa naga, a vena aure naga va asuaria e laki torovia.

Li na mara lala akirakirai viowa pa Yesu

Mak 15:16-20; Yoane 19:2-3

²⁷ Ana yaru na kilaena mara lala kiena ne Paelat, la atar Yesu aþurelua pa vanua e yometava na kiena kumali nene, ana la apio pa kiela þegas nen li na mara taþena lala vena la aimi avisu Yesu. ²⁸ Ana la amiyenlua mãana kulsota, ana amiyen kulkota tai e naga naþa marana pe melia vivaga sa naþa þarin suþe la amiyen, ²⁹ ana la aþar nenos nen kilsirili, ana aþan ruruia, amligan e þarina, sa naþa karo na þarin suþe tai, a amligan mēna lakiavio tai e limana na þamarua vena lararia. Ana la asumã akinai tano pania, la asumã akirakirai viowa pania, la apisa apisape “!Imimi meva tanon ko, ko naþa ope Parin Suþe kiena ne le Yu lala, imimi memieluar ko!” ³⁰ Ana la asumã apilasiria naga, a amla lakiavio naþani, asumã aňe þarina Yesu ea. ³¹ Ana pogos naþa la akirakirai piowa pania þisi, aþarlua kulkota nene e naga, ana amien si mãana kulsota la e naga, ana atar naga, apano vena asuar naga e laki torovia.

Asuar yesu e laki torovia

Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Yoane 19:17-27

³² Ana pogos naþa li na mara lala la asumon Yesu apa ke narui, amal yaru tai nae Saerin, kiena kia Saemon, ana la aňareran pania asape naga towe kus laki torovia kiena ne Yesu vano. ³³ Ana la apa atol kunus tai, kiena kia Kolkota, naþa kana kinasia na asape yo naþa sane puriu na piaþarin yaru. ³⁴ Pogos naþa

apimi aporu e wos nen kunus nene, ana la sinelan asape ala kuruta namunena va Yesu vena munia, ana kuruta namunena nene was nen suri tai naþa melkalka sike ea, vena kila tasnena ne Yesu kapulu ga, ve lae manene re, ana pogos naþa Yesu munli suri nene, naga yepen mavin si munena.

³⁵ Ana la atar Yesu, asuari naga e laki torovia. Pisi na, la akila sa naþa amlil mãpila, vena alual li naþa ane war mãana kulsota tai, a ane war tai, ³⁶ ana la atotano atomãaga e yo nene vena akirakira mãaga va avisu naga. ³⁷ Ana la asiri navisawalena tai, asuari teke metavan þarina, naþa pisawal suri naþa la aňemãar naga mare vanonia, naþa pisa pisape “Yesu nene, Parin suþe kiena ne le Yu lala.” ³⁸ Ana e pogos nene, yaru navinauena lalua, asuari mēna ga la luoka e laki torovia sa ke Yesu, la amligan tai e lepasnena na þamarua, taþena e lepasnena na þaňeli.

³⁹ Ana yaru la naþa asumã amialoro ke apa e yo nene, asumã asisilin þarila, apisalele kare Yesu þisa, la apisa apisape ⁴⁰ “!Ke, suwala! Ko nene, nanua sumo ko opisa opisape ko okilia owe plan Yumã Wa Mana ne Ntewa, ana ovisirlua ke sina ga e legiena ve telu ga, ana sanape narui? !Poga, ko ga otamalia ko lia! !Visae ko ope narin Ntewa kemua lelaga, ko otapulu e laki torovia naňa, otomi tano!”

⁴¹ E þelaga mã nena ga nene, yerkawa lala kiena ne þarin yaru wa lala, amio navianena na navisaluaena, a li na sumonena kiena ne le Yu lala, la asumã apitalia kare naga paþisi, ⁴² la asumã apisa ke, apisape “!Pona naga tamalia mã yaru taþena la moki yo rui, ana naga mminue kare si narui, taþatete si tamalia naga! ? Ana naga pe kieta þarin suþe ita le Yu lala, pona peraga? Popon naga vitomi tano e laki torovia nanagane, vena ita telelaga e naga. ⁴³ A yaru nene pisape naga piawa e Ntewa, ana pisape naga Narina ne Ntewa. !Poga ga, tevisulia, visave Ntewa kekaran naga, yoko naga tamalia naga nanagane narui!”

⁴⁴ Ana yaru navinauena la lua nene, naña asuar la e laki torovia amio Yesu, la mēna ga luoka asikol sina visena viowa kiena ne la nene pania.

Yesu mare

Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Yoane 19:28-30

⁴⁵ Ana kolipae ga, yemalolo pimi kalo make yo punu ga e yo nene, pano tol mrae telu yepekilavi, ⁴⁶ a lavis ga e pog nene, Yesu mlokai keviu e kiena visena ruru napo, pisa pisape “?Eli, Eli, laña sañatani?” naña kana kinasia sape “? Kiau Ntewa, kiau Ntewa, sanape naña ko omligan inu nemēke sanene?”

⁴⁷ Ana yeririna lañasia naña asuñalu asuñā e yo nene, naña la asuñā apisuvisu ke suri la nene, ana amlogepalia naña Yesu mlokai sane, ana la apisa apisape “Ke, yaru nene suñā pio ke yermarua Elaisa, vena imi iila naga-o.” ⁴⁸ Ana veraga ga, lala yaru tai kiriri pimi, mla lumlum tai, taron kuruta namunena naña melkalka pa ea, miyurar te laki tai, ana kian va Yesu munia. ⁴⁹ Ana yaru tañena lala apisa apisape “!Osuwa! Tevisulia wa, pona yokorena yermarua Elaisa vitomi tamalia naga, pona ve vitomi re.”

⁵⁰ Ana Yesu mlokai manene sina, ana ñere maron kiena yalua, tañan ninuna pano, mare ñan.

⁵¹ Ana pogos ke ga nene, pupia kulmrae naña e Yumā Wa Mana ne Ntewa, naña mono ke yo wa naña pe yo wa pañisi, naga purña pito ga lika, siar metava pito tol tano. A yemninu, a pupia kilavaru lala pororowa la, ⁵² a e lotap, tampona na yaru mesmesu la moki na nanua sumo apikevike, ana kana yaru ne lala amamal sina. ⁵³ Ana la amolmolue e kiela tampona lala, ana siraun pogos naña Yesu mēna ga mali sina ga e marena, la nene amial apa garu pulkumali wa Yerusalem, ana yaru la moki naña apisula.

⁵⁴ Ana li na mara lala, amio kiela yerkawa, naña la asuñā apisuusari ke Yesu, pogos naña la amloge yemninu, a apisu suri la naña kakate, la amilan pañisi, la sinela kurkur pano-o

amiyuyuwawa, ana la apisa apisape “! Aulai, yaru nene naga pe Narina ne Ntewa kemua lelaga naña ne!”

⁵⁵ Ana sira la moki pañisi e yo nene, la asuñā asuñālu asike la perina sane, la asuñā apisuvisu ke Yesu. La nene, naga la naña amolue garu Kalele nanua sumo, la asuñā ataveve mā Yesu pano-o, a asuñā amiila naga. ⁵⁶ Ana likan sira la nene, ana Maria tai naña sira nae Maktala, a Maria mēna naña anenane Semes amio Yosop, a sira mēna naña wona ne Sepeti.

Yosop sin Yesu

Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Yoane 19:38-42

⁵⁷ Ana yaru tai nae Aramatia suñā ga, naña naga pe yaru na suri moki, kiena kia Yosop, a naga pe nalogena kiena ne Yesu tai. Ana pogos naña lavisi mrae vito tano, ⁵⁸ naga pa suñālu se marana ne Paelat, piun tania pisape kus tasnena ne Yesu. Ana Paelat pisa pa kiena li na mara lala, vena la akus tas nen Yesu imi vania. ⁵⁹ Ana Yosop kus tasnena ne Yesu, mliluwoia e kulmrae tai naña miyuwowo ruru po, ⁶⁰ ana naga pa mligan mēke e puluve viu naña naga māna, naña la ate mare ga ñisi ga na wa. Ana la amelilivin pupia kilavaru na monoen puluve nene, pimi mono pulusa, ana Yosop la añasuñe si apano. ⁶¹ Ana Maria lalua nene, naña lala tai nae Maktala, amio tañena nene, lalua apimi asike e yo nene, la atoñā tano ato mesmesun ga pulmaran puluve nene naña tasnena ne Yesu mēke ea.

Li namara lala akirakiravan mā puluve

⁶² Ana suri la nene la apimi kakate e legiena na kilaen suri la punu ga su ruruia suñate Legiena Wa. Ana e legiena tañena, naña sane Legiena Wa nene narui, yerkawa kiena ne yaru wa lala amio Varasi lala la apa asuñālu ase marana ne Paelat, ⁶³ ana la apisa apisape “Mesape mevisa ga van ko, Paelat, naña imimi mesitomāl ke visena kiena ne yaru na visokanena nene na wa, naña pogos naña naga mali ke ga wa, naga suñā

pisaar pisape ‘Siraun legiena ve telu, ĩisi na nemali ke sina ga.’⁶⁴ Ana visae ve sanene, imimi sinemimin mesape meviun tan ko sanini, mesape ko oligan kionā li na mara laĥasia ava avisuar e puluve nene, vano vano tol kana legiena telu nene warovia. Visae peraga sa ĩisi kiena nalogena la ava akusvinaun tasnena, ana ĩisi na la avisokan, avisawal va yaru lala, avisave ‘Naga mali sina e marena rui.’ A visae la akila ve sanene, ĩisi na kiena navisokanena maro nene yoko imi viowa la sane, taulu naĥa nasumo.”

⁶⁵ Ana Paelat pisa pan la, pisape “Poga ga, aure kiau li na mara laĥasia avano. Amiu akilia aya akila ruru make suri punu ga sa naĥa amiu ava akirakiravan ruru yo nene.”

⁶⁶ Ana la apano, amligan pilu tai e kilavaru naĥa mono ke puluve nene, naĥa visae yaru tai melilivin kilavaru nene, ĩisi na pilu nene worovia, ana ĩisi na akilia avisu kilalea. Ana la amligan mēna li na mara lala asumā akirakirava e puluve nene.

28

Puluve korena ga mēke na

Mak 16:1-10; Luk 24:1-12; Yoane 20:1-10

¹ Ana pogos naĥa Legiena Wa ĥarovia, ana e legiena na siraunia, naĥa legiena ĥesia na wik, pogos naĥa mrae ĥarpoyo, ana Maria nae Maktala amio Maria taĥena nene, lalua apanon asape avisuli puluve nene. ² Lalua apano atol yo nene, ana pupia yemninu veraga, vanon naĥa navisi kiena ne Ntewa tai mligan ma e peni, pitomi tano melilivin lua kilavaru nene, ana pa teke metava e wosia. ³ Ana marana pilavila paĥisi, a mēna kulsoa merarava ruru po, naĥa miyuwowo na miyuwowo ruru po, ⁴ ana pogos naĥa li na mara lala la apisuia, la amarau pano pano-o amarmarlula asike ea.

⁵ Ana navisi nene pisi pan sira la lua nene, pisa pisape “Marauen toko. Nekilia mēna naĥa amiu lua apimin ke Yesu, naĥa asuar naga e laki torovia, ⁶ ana naga pe mon re si e nini poli, naga mali sina, sumālu rui, sa naĥa naga pisaar sumo.

Amiu lua aimi avisuia e naĥa tasnena momalio mēnea. ⁷ Ana amiu lua ava vila ga, avisawal va kiena nalogena lala naĥa naga mali si e marena rui. Ana nanagane, yokorena naga sumo vito garo Kalele, ana amiu mēna ga yoko atove, avisu naga e yo nene. Nane kiau visena pan amlua nene.”

⁸ Ana lalua akoskosin naĥa lalua amolue e puluve, lalua apano. Lalua apano na, sa naĥa lalua amarau ke ga wa ana lalua amloge sane akekara mēna ga paĥisi. Ana lalua akiriri apano vena avisawal lologena nene va kiena nalogena lala, ⁹ ana lalua apa mēna sane, ana lalua apitawe Yesu. Lalua amilan kare naga paĥisi, ana naga pisi pan lalua, pisa pisape “Pokolulagi.” Ana lalua apa akinai tano e naga, lalua atarar lana, lalua amlotun naga. ¹⁰ Ana Yesu pisa ga pan la luoka, pisape “Marauen toko. Amiu ga luoka ava avisa va wolai lala vena ato garo tano Kalele, ana e yo nene, la akilia avisu inu.”

Li na mara lala la apa apisawal suri la nene

¹¹ Pogos naĥa sira lalua nene aĥasuĥela apa ke puna ne nalogena lala, e ke e pogos ga nene, ana li na mara lala ĥasia aĥasuĥela apa Yerusalem, la apa apisawal suri la nene naĥa kakate, van yerkawa kiena ne yaru wa lala. ¹² Ana la nene, la apio nasumonena taĥena lala apimi, ana la apa lele taaga amio la, ana la apisayu suri la nene pano-o ĩisi, ana la apiranaria asape la monar awar kilavaru keviu tai va li na mara la nene, ¹³ ana la apisi mēnera pan la, apisape “Avano avisavisawal va yeririna lala, avisave ‘! Peraga, kiena nalogena ga la nene! Apimi kolemalu, e pogos naĥa imimi mesumā momomalio ke ga wa, ana la apinaun tasnena akus apano.’” ¹⁴ Ana la apisa mēna ga pan la, apisape “A visae visena na suri nene va tol Paelat, ĩisi na imimi ga mevano mekila ruru memio naga, ĩisi na amiu ve aloge re visena tai vanonia.”

¹⁵ Ana li na mara la nene akekaran kilavaru nene, amlavia, ana la apano apisovisokani e yo punu ga sa naĥa yerkawa la nene apisa pan la, a suri nene

kila le Israel lala la apisavisa ke visena nene pimi tol nanagane.

*Yesu pimi puna ne kiena nalogena lala
Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Yoane
20:19-23*

¹⁶ Ana nalogena la lualima taaga pa taaga nene apito garo tano Kalele, e tavie naña Yesu pisaar pan la, ¹⁷ ana pogos naña la apisu naga, amlotun naga, ana la p̃asia la asitom p̃ele ga asape Yesu re nene poli. ¹⁸ Ana Yesu pimi lavisin la, pisa pan la, pisape “Ntewa mligan suri punu ga nae ma e peni a nae m̃ena ga e yomarava nini, e lum̃au, vena nevesuṽen la. ¹⁹ Sanene, nemligan plan amiu ke narui, vena amiu monar ava e yolai punu ga na yomarava nini, amiu monar aurela aimi ave kiau nalogena lala, naña amiu akela e kia kiena ne Ata, Narina, a Ninuna Wa, ²⁰ a naña avian la m̃ena ga vena alogear visena la naña nepisa pan amiu p̃isi rui. Ana amiu monar asitoṽali luen ga, naña nesum̃a nemio amiu silaga, vano vano-o tol luas nen pog nini.”

Lologena Wo Kiena Ne Yesu Kristo Naña MAK Siriyuia Visayuena Na Tusi Nene

Komþasnen suniena plas na tusi nini

Tusi nini, “*Lologena Wo Kiena Ne Yesu Kristo Naña Mak Siriyuia*”, naga siari e visena tai naña sape lologena wo nene, naga lologena wo kiena Yesu Kristo, narina Ntewa. Mak kilologia naña Yesu pe yaru na yumãena kiena ne Ntewa, a kiena visena m̃areraena sike ea. Tekilia tevisu kiena m̃areraena pogos naña piyan ke yeririna lala, a m̃eneplan m̃ena yermare lala, a naña warplan milamulena viowa kiena yaru lala. Yesu pisawal kiena kia tai, sape naga Narina Yeririna, naña naga pimin tam̃an kiena maliena vena warplanen milamulena viowa kiena yaru lala, vena akilia aure matan nalogeviowaena, yepela melala.

Mak pisayu manene yumãena kiena Yesu pa laa sane, amio kile lala naña naga myumãenia, taulu naña pisayu kiena visena lala.

E tusi nini, Mak pisayu þesan Yoane Nakeena amio kiena yumãena, a naña Yoane kee Yesu. Siraunia, pisayu naña Yermare taþali Yesu. A siraun m̃ena suniena plas na visena nene, naga pisayu yumãena kiena Yesu la narui naña kila ruru yaru la naña amai apimi apowo sina a naña naga piyan ke yeririna lala. Pogos naña Yesu kila kiena yumãena lala, silaga kiena nalogenena la asumã akilia ruru naga amio kiena þelaga lala pa laa sanene.

Ana e pogos nene, yaru laþas pe akekaran re Yesu poli, sinela kar Yesu paþisi. Marana na maro la na tusi nini apisayu malena kiena ne Yesu e kiena legiana olua na maro e yomarava nini, a pupia suri naña pisayuia, nane kiena marena, a naña mali sina.

E marana na keviu 16, yaru moki asitom asape Mak naga siri tusi nene tol ga marana na ve tokaki orelu, ana

marana na ve tokaki la ne siraun nene, pona yaru taþena naga siria yo.

Komþasnen suniena la naña sike e tusi nini

Yumãena kiena Yoane Nakeena 1:1-13
Yumãena kiena Yesu garu Kalele 1:14—
9:50

Yesu molue Kalele pa Yerusalem 10:1-52
Legiana olua na maro kiena Yesu naña kila kiena yumãena Yerusalem, a yo make la naña lavisin Yerusalem 11:1—15:47

Yesu mal sina 16:1-8

Yesu pimi malivin kiena nalogenena lala a naga pa mae peni 16:9-20

Yoane Nakeena sike e yokorena pisawal ke visena kiena ne Ntewa

¹ Na nene Lologena Wo kiena Yesu Kristo naña narina Ntewa. ² Suniena na Lologena Wo nini siar e Yoane Nakeena, sa naña Visena Wa kiena ne Ntewa pisayu naga konua rui e visena tai naña Navisawalena Aisea pisawalia, naña Ntewa pisa pisape

“*Naga pe yaru tai nalologonen kiau visena, naña nemligan naga sumon ko, pe na kilaruruen mrapa lala kioṃa mekiki ruru wo.*” *Mal 3:1*

³ *Ana naga sumã piovion ke e yokorena, piovion ke pisa ke pisape*

‘Amiu na monar akila ruru mrapa lala kiena Suþe Ntewa, amesmes ruru wo,

vena naga kilia yali ea imi kate e kiamiu malena lala.’” *Ais 40:3*

⁴ Sanene narui, Yoane Nakeena pimi kate e yokorena lepas naña Yutea, ana mlologon ke visena kiena ne Ntewa pan yeririna lala. Naga pisawal ke pan la pisape “Amiu monar avilopu amiu e kiamiu mlamulena viowa lala, aimi, vena nekee amiu e wii nakeena, þisi na Ntewa viewo amiunia.” ⁵ Ana þisi na yeririna la moki nae Yerusalem amio nae pulkumali taþena e lepas naña Yutea, la apa amiyagogan Yoane, ana la apisa plan ke kiela naviowaena lala pania, ana naga kee la e wii naña Yortan.

⁶ Ana pogos naña Yoane Nakeena sike e yokorena sanene, naga kila sa ga yer-marua navisawalena tai na konua rui naña Elaisa, sa naña pe miyen re kulsota la naña po poli, ana mña kulkota ape ga e vilulus nen sur mali tai naña kiena kia kamel, ana kulka na mēpēna amiyumāen e narin kulus nen puluk tai. A kana kinanena e yokorena nene, naga kurpo ga ne amio kopululus nen lago na yomārua, naña kiki sane purutevi. ⁷ Ana pisaar pan yeririna lala, pisa pisape “Pisi na yar tai, naña puryuna mārera taulunu, naga yoko siraun inu imi. Yar nene, naga to laa metavan inu, in na pe netorokin re poli naña neulounia neyen plan kiena kulus nen lana, pona nekila si yumāen tai ne sanene vania. ⁸ In na nesumā nekee amiu e ga e wii, ana yoko naga kee amiu e Ninuna Wa.”

Yoane kee Yesu
Matiu 3:13-17; Luk 3:21-22

⁹ Ana Yesu mligan pulkumali naña Nasaret, e lepas naña Kalele, pimi e lepas naña wii nae Yortan, ana Yoane kee e wii nene. ¹⁰ Ana pogos naña kee pae Yesu, Yesu sumālu, molue e wii pa metava, ana veraga ga ma e peni pietava pania, naga māl Ninuna ne Ntewa pitomi ke tano sa ga manu naña lomē, pitomi memes ga koan te naga. ¹¹ Ana lala amloge Ntewa nae ma e peni pis pitomi, pisape “Ko, ko ga taaga ope naru wawa, ana nepinaia ko paḡisi. Sineu si ko, nekekaran kō paḡisi.”

Yermare taḡali Yesu

¹² Ana e pogos mña ke nene, Ninuna Wa ḡere Yesu naga taaga pa laa perina sane e yokorena, ¹³ ana Yesu sumā e nene tol legiena lualima yam vari, naña Yermare taḡali naga paḡisi. Yesu sike amio sur mal tetan lala e lele nene, ana navisi kiena ne Ntewa lala apimi apisuar ke naga.

Yesu siar kiena yumāena garo Kalele
Matiu 4:12-17; Luk 4:14-15

¹⁴ Ana siraunia, apim atarar Yoane Nakeena, aḡere pa akotawea e yumā naloge viowaena. Ana pogos naña Yesu mloge lologena nene, petan yo ḡasupē pato si

lepas naña Kalele, ana siar e pogos nene, naga mlologon Lologena Wo kiena ne Ntewa.

¹⁵ Ana pogos naña naga mlologon ke, pisa ke sape “Nanagane na, Ntewa kilia sane pe pog memes naña monar avilopu amiu narui. Navesupēnena kiena ne Ntewa naga pimi ke pun amiu narui, monar avilopu amiu, alelaga e Lologena Wo nini.”

Yesu pio yar na wereen ika la vari

¹⁶ Ana siraunia, Yesu naga sumā mialoro ke e is nen pupia lapa nae Kalele, māl yaru la lua nawereen ika, nane Saemon amio wenla Antru, lalua asumā aḡere ke kiela lilivi. ¹⁷ Ana Yesu pisa pan la, pisape “Amiu lua aim atavevenu. Yoko nekila amiu ave li nawereen yeririna lala aim ave kiau.” ¹⁸ Ana veraga ga lalua nene amligan kiela lilivi lala, ataveve Yesu.

¹⁹ Ana Yesu mial pali laa sane, kirawal narina ne Sepeti la luoka, nane Semes amio wenla naña Yoane. Lalua atotano ke e pulus nen kiela waa, akila ruru ke kiela lilivi lala. ²⁰ Ana pogos naña Yesu kirawal lalua nene, pio la, vena la mēna ataveve naga, ana asumālu, amligan arimala Sepeti naga mēke e waa amio kiena yaru nayumāena lala, lalua ataveve Yesu.

Yesu pilelua ninuna viowa tai
Luk 4:31-37

²¹ Ana Yesu amio kiena yaru lala amial apa atol pulkumali naña Kapeneam, ana e Legiena Wa, apa e yumā nalotena, ana Yesu naga pian yeririna lala e Visena Wa kiena ne Ntewa. ²² Ana la naña amiyagogania amilan paḡisi, komin naña amloge navianena kiena ne Yesu naga pe taḡena, pe sa re navianena kiena ne kiela navianena la poli, komin Yesu naga kiena urmi po, puriukawaena kiena ne Ntewa teke ea.

²³ Ana e pogos nene, yaru tai naña ninuna viowa teke e naga sike amio la, ²⁴ kila yar nene, naga māmāaga kare ga paḡisi, naga pis pa Yesu, pisape “?Yesu nae Nasaret, kiomā ya ne teke e imimi? !Po ko na opimin osape okila kare imimi!

In na nekilia ko pa rui, ko na ope Yar Nowo Wa kiena ne Ntewa.”

²⁵ Ana Yesu pis m̄arera pan ninuna viowa naḗane, p̄saluḗar pania, pisape “!E, ko na ve ovis re! !Oure vetan yar nene nanagane ga ne!” ²⁶ Ana ninuna viowa naḗane kila yepen yar nene miokamar-mare, m̄aaga keviu yam si tai, ḗisi na molue petania pure pano.

²⁷ Ana yar la nae yo nene amilan sur nene paḗisi, asuḗa apisasayu ke Yesu, asape “?E, sanape na sanene? ?Navianena viu si tai nene, pona yar ne? Yar nene, naga puriuna kawa paḗisi ne, pis ga pan ninuna viowa lala, ana amlogearia.”

²⁸ Ana komin sur ne la nanene narui, akekarania, apisa ruru kia wo kiena Yesu pa e yo lala pa ḗar punu yo punu ga e lepas nae Kalele.

Yesu kila ruru anenane wona Saemon Pita, amio yeririna taḗena si laḗasia

Matiu 8:14-15; Luk 4:38-39

²⁹ Ana Yesu amio yaru ne la nini, Semes amio Yoane, a Saemon amio Antru, lala amolue petan yuḗa na lotena, apa e yuḗa m̄ana ne lalua nene Saemon amio Antru, nanene e pulkumali m̄a ke ga naḗa Kapeneam. ³⁰ Ana e uḗa m̄ana lalua nene, anenane wona Saemon naga mai m̄eke ea, yepena p̄susun, momalio ke e m̄ana tog, ana lalua apisawal pa Yesu. ³¹ Ana Yesu pa tarar limana sira marua nene, tarlua toḗalu e m̄ana tog, ana yepena pimi manin sina, naga suḗalu, pa piran kala kap.

³² Ana e m̄a nena e legiena nene ko yepekilavi, pogos naḗa Legiena Wa ḗarovia, sane mrae pito kovio pa rui, yeririna lala aḗure yar la naḗa amai, a la naḗa yermare la asike e la, apim pu Yesu, ³³ ana la moki manene la, sa naḗa lavisi la punu ga nae kumali nene apim asuḗalu e mratava na yuḗa nene.

³⁴ Ana Yesu kila ruru yeririna la moki naḗa amain inanena taḗena lala, a m̄ene plan yermare la moki petan yar lala, pisawo yermare lala sape ve avisa re si sur tai, komin akilia pa rui sane naga

pe Navisaarena kemua lelaga kiena ne Ntewa.

Yesu mlologon ke e yo lala lepas nae Kalele

Luk 4:42-44

³⁵ Ana kolulagi, pogos naḗa lakaporo pe kokoreko re poli waa, Yesu suḗalu, naga taaga mial petan uḗa, ana pa e yo m̄ano tai, mlen pa Arimana. ³⁶ Ana siraunia, yeririna la apimi akale si naga uḗa, ana Saemon la aḗa re si naga poli, la apa akalea. ³⁷ Lala akale m̄a pano-o, aḗal naga e yo naḗane, apisa pania, asape “Yeririna taḗena la moki apimin akale ko ke.”

³⁸ Ana Yesu pisape “Ee, nekilia m̄a ga. Ana peraga, monar teva m̄ena ga e pulkumali taḗena laḗas naḗa sike ga waa, vena nekilia nelologon m̄ena Lologena Wo nene van la. Sur ne na nene, in na nepetan ma ne nepitom nesike e yo nene.”

³⁹ Ana ḗisi na Yesu pato mialoro ke e yo punu ga garo Kalele, mlologon ke e yuḗa na lotena kiena le Yu lala, pile plan ke m̄ena yermare lala moki petan yeririna lala.

Yesu kila ruru yaru tai naḗa leperosi se yepena miania

Matiu 8:1-4; Luk 5:12-16

⁴⁰ Ana yaru tai naḗa leperosi sike e yepena pimi puna Yesu, kinai tano puna, piun m̄areran tania, pisape “Awis, visae ko na otam̄an ga, nelelaga sane ko ga okilia okilarurunu, neikiki sina.”

⁴¹ Ana Yesu sinena miye manene yaru naḗane, naga pe maraun re sape visae tol lae naga vanon kiena inanena, ana naga mligan limana te naga, pisape “Inu netam̄ania, nanagane monar yepem̄a ikiki sina.” ⁴² Ana veraga ga yepena miania, leperosi nene ḗisi petan yepena, naga mekiki sina. ⁴³⁻⁴⁴ Ana Yesu m̄areran pania, pisa pisape “Omloge ke ne, ovano ve ovisawal re suri nene wa, ana nanagane ga ne ova okom puna yaru wa vena naga kilia visuveve yepem̄a. Pisi na monar ova okila lotena va Ntewa a okila m̄ena kuḗapaena na ikikiena nene naḗa Mosis pisa, sape yaru monar kila vanon sur na

sa nene, ana p̄isin sur nene, yar wa kilia visawalia sape nanagane na leperosi naga p̄isi.” Ana Yesu pitetalia naga pano.

⁴⁵ Ana pogos naṗa yaru nene pano, pa pisayu sur la nene pan yeririna lala punu ga, kila sane visena nene pa p̄ar punu yo, pano-o kila sane Yesu pe mial re si pa loyuma e pulkumali taṗena la poli, komin visae vano, yoko yeririna la ve moki aiminia. Naga sum̄a ga perinan pulkumali lala, ana yeririna lala asum̄a apetan ke kiela pulkumali lala, apimi puna.

2

Yesu kilia viewo m̄ena mlamulena viowa kiena yeririna lala

¹ Ana legiena laṗas p̄arovia, Yesu p̄asuṗe si pa ma pulkumali naṗa Kape-neam, ana pe piavi re poli, yeririna la amloge asape naga pam si rui. ² Ana p̄isi na la moki naṗa apim puna, yo loyuma naga pulen la paṗisi, a vanua m̄ena e mratava naga yepa vitokaki ga. Ana pogos naṗa la asike lele taaga sanene, Yesu mlologon Visena Wa kiena ne Ntewa pan la. ³ Ana e ke e pogos nene na, yar laṗasia atar yaru tai naṗa minana pimi, naṗa yepena wetelu ga mare. Ana la vari atar ga naga e m̄ana tog naṗa mono ke ea pimi.

⁴ Ana pogos naṗa apim atol yo naṗane, apisu sane yo pule pa rui, taṗatete si atar kiela erau nene va lavisin Yesu. Pisi na lala ataryaun naga apa metava e wos nen yuma naṗane, lala aṗepo wos nen yuma metava mesmesun ga e naṗa Yesu sike ea, amligan malumun yaru naṗa mono ke e m̄ana tog, pitomi tano e pulmas naṗane, pito loyuma.

⁵ Ana pogos naṗa Yesu kira pisu sur nene, kilia sape la nene, amlelaga m̄arera e naga paṗisi sane yoko naga iila kiela inanena nene, naga pisa pania, pisape “Naruu, in na nepiewo kon kion̄a mlamulena piowa lala.”

⁶ Ana e pogos nene yaru navianena na visaluaena la p̄asia asum̄a ga, amloge ke visena kiena ne Yesu. Ana p̄isi na la kiela sitomena la miyuma e piowa ke e

sur nene, ⁷ apisa kare ke naga, apisape “?Yaru nene pisalele kare ke kia wa kiena ne Ntewa sanape na sanene? Ntewa naga taaga kilia viewo mlamulena viowa lala, pe yar re si tai poli, ana yaru nene pis ke sanene, naga sitom ke sape naga pe Ntewa narui.”

⁸ Ana veraga ga, Yesu mnunulu-p̄aria sape asitom ke piowa sanene e naga, ana pis pan la, pisape “?Komin ya ne sinemi la pulen ke sitomena viowa la ne sanene?”

⁹ Visae nevisa ve sanini van inanena nene, nevisave ‘Nepiewo pa kion̄a mlamulena viowa rui,’ pona nevisa vania nesapenua ‘Osum̄alu, osulowar mom̄a tog, oyali,’ ana e visena lua nene, tai naga m̄areran navisaena, a tai naga meme ga naṗa avisa. Naṗa sape ‘Osum̄alu, oyali,’ naga m̄arera manene laa, komin yoko akilia avisuluṗar sane kiau visena nene pe lelaga pona pe pe lelaga re poli, naṗa yaru nene sum̄alu, pona pe sum̄alu re poli. ¹⁰ Ana nagane, neyumaen sur tai naṗa amiu asitom ke asape Ntewa ga naga taaga kilia yumaenia, vena akilia avisuluṗar sane Narina Yeririna naga kiena puriukawaena torokin naṗa viewo mlamulena viowa lala na yomarava nini. Amiu ayagogan ruruia.”

¹¹ Ana Yesu pisa pa yaru na inanena naṗane, pisape “Nepisa pan ko, osum̄alu, osulowar mom̄a tog, oyali ova uma.”

¹² Ana veraga ga, e maran la naṗa apisu ke, sun̄al sanene, kus m̄ana tog, mial pa vanua pa uma.

Ana pogos naṗa p̄ina la nene apisu sur nene, amilan paṗisi, amieluar Ntewa, asape “Awee, pe tepisuli re sur tai sanene poli wa e kieta malena, p̄ane ga ne.”

Yesu pio Matiu naṗa kiena kia tai Livae pimi tavevea

Matiu 9:9-13; Luk 5:27-32

¹³ Ana Yesu p̄asuṗe si pito garo e is nen pupia lapa, ana p̄ina la moki apim lele taaga e yo nene akovivia, naga pian la ke. ¹⁴ Pisi na naga mial laa pa sane, kirawal yaru tai teke e kiena yumaenia e yuma na warpoloen kururu varu na takis. Yaru nene naga Livae, narina ne Al-peas. Ana Yesu pion pania, pisape “Oimi otavevenu.” Ana veraga ga Livae sum̄alu,

taveve Yesu. ¹⁵ Siraunia, Yesu pa kinana e yumã m̃ana Livae, ana e pogos nene, li nawarpoloen m̃ena takis la moki, amio p̃arm̃arera taņena la, naņã apimi atotano veraga amio Yesu amio kiena nalogena lala, komin e legiena nene, yeririna kar la ne naņã atavevelili m̃a Yesu. ¹⁶ Ana navianena navisaluaena la p̃asia, naņã la ape le Varasi lala, apisu naņã Yesu teke veraga amio yaru la ne sanene, apiun tan nalogena lala, apisape “?Komin ya ne kiamiu navianena kinan ke veraga amio p̃arm̃arera la sa nene?”

¹⁷ Ana Yesu mloge visena nene, pisatam̃e la, pisape “Yaru la naņã yepela poga ga la pe sinelan re asape ava puna ne yaru nakilaruruen maiena la poli, ana la ga naņã amai, la na sinelan paņisi. In na pe nepimin re naņã nevio yaru la naņã apisa ke asape amesmes p̃isi rui e marana ne Ntewa vena ataveve inu, peraga, in na nepimin li viowa la sane la nini.”

*Naviunena tai e lepas na monsilena
Matiu 9:14-17*

¹⁸ Ana e pogos nene, nalogena kiena ne Yoane Nakeena amio le Varasi lala aņuar ke p̃elaga namonsilena nakilaen lotuena van Ntewa, ana yeririna la apim pu Yesu, apiun tania, apisape “?E, sanape ne naņã nalogena kiena ne Yoane la amonsilu pe nakilaen leniena, a nalogena sa le Varasi m̃ena lala, akila ke maran taaga, ana komin ya ne kionm̃a nalogena lala pe akila re poli?”

¹⁹ Ana Yesu pisatam̃e la, pisayu naga amio kiena nalogena lala, sane la akekara paņisi pogos naņã naga sike amio la, ana p̃isi na sinela viowa pogos naņã sa naga ure matan la, ana pisape “?Pogos naņã yaru natalopa-ena sike e p̃ap̃agena amio kiena erau lala wa, asitom ke asape lala monar aligan kinanena na p̃ap̃agena? Peraga. ²⁰ Ana siraunia, visae pogos tai nasinekar kiena ne yaru nene laņasia aimi aurelua naga vetan kiena erau lala, e pogos nene narui kiena erau la nene akilia aligan kinanena, komin naņã la sinela piowagan manene naga.”

Sur viu amio sur marua

²¹ Pelaga na monsilena nene, naga p̃elaga marua tai na lotena kiena ne le Yu lala, ana Yesu sinenan pisape kila meraravan van la sape p̃elaga marua la ne sanene, la taņatete yakol si amio suri viu la naņã naga pian lan ke ne. Ana pisa p̃akaiwa tai e lepas nene pan la, pisape “Taņatete tela kinakina kulmrae tai naņã pe urviu ana tesuluwo ruru pulus naņã teke e kulsota marua nene, komin kulmrae viu nene kilia urewowa kulsota nene komp̃as, p̃isi na pulus naga kilia vim ve keviu laa sane. ²² Ana kuruta na munena naņã sirpup pava ke ga wa, taņatete tetaron vito e kulus nen nane naņã pe urmarua, naņã ataron kuruta na munena pito ea yam moki rui. Ana visae tekila ve sanene, yoko kuruta naņani lapa, kila kulus mapoa, kuruta namunena naga taroi, a kana pias nena piowa nena ga. Ana kuruta viu, monar tetaron va e kulus nen nane naņã pe urviu, m̃arera ruru po, ana tekilia teligan ruru mom̃a yam ve piavi.”

*Yesu pe suņen Legiena Wa
Matiu 12:1-8; Luk 6:1-5*

²³ Ana e legiena taņena si tai, naņã pe Legiena Wa, Yesu amio kiena nalogena lala amial apano, ana kiela mrapa naga pa kom lokove na kona lala. La amial m̃a sanene, pano-o kiena nalogena la viso kari la, ana apae plan kona laņasia akania. ²⁴ Lala akila ke sanene, le Varasi la p̃asia asumã e naņane, naņã akirawal ke Yesu lala, apisa pa Yesu, apisape “!Ei, okira! Kionm̃a nalogena la akila ke sanene, la pe pon re akila sanene e Legiena Wa poli, sa ve sanene la akilaro ke kieta navisaluaena ne.”

²⁵ Ana Yesu pisatam̃e la, pisape “?Pona pe amiu apuloli re e Visena Wa pogos tai poli yo, naņã pisayu sur la naņã Parin Suņe Keviu Tepet kila nanua sumo? ! Amiu akilia ruru pa rui! Naga amio kiena yaru lala viso kar la paņisi, ²⁶ naga pa loyumã e lele wa kiena ne Ntewa, mla kilaparavi wa naņã navisaluaena pisape yar wa ga lala akilia akania, p̃isi na Tepet la akania. Ana Apieta, naņã pe p̃arin yaru wa e pog nene, naga tam̃an ga pan la.

²⁷ “Nevisa van amiu, sane kieta navisaluaena lala pe pe na m̄areran kare itaen re si poli. Ve sanene na, Legiena Wa naga pe pe na kila kareen re si malena kiena yeririna la poli, ana pe naiila itaena. ²⁸ Ana Narina ne Yeririna naṗa pe suṗen sur punu ga, naga ke narui pe suṗen m̄ena Legiena Wa, naga ga kilia visa ya naṗa tekilia teyuṁaen e Legiena Wa, a naṗa ve teyuṁaen re.”

3

Yesu kila ruru lima ulu tai e Legiena Wa Matiu 12:9-14; Luk 6:6-11

¹ Ana e Legiena Wa si tai na, Yesu naga pa si e yuṁa na lotuena, ana e pogos nene, yar tai naga m̄eke loyuṁa naṗa limana tai pulu. ² Ana le Varasi laṗasa naṗa sinela kar ke pa Yesu rui, asike lavisin naga e pogos nene, la asape apisuar ruruli ke naga, vena alual li ṗelaga viowa ṗasia e naga, ana sinelan asape avisuli m̄ena yoko Yesu kila ruru lima ulu nene e Legiena Wa nene pona ve kila re.

³ Ana Yesu pisa pan yar naṗane, pisape “Osum̄alu, ovam metava e nini wa,” ⁴ ana naga piun tan la naṗa asike ne, pisape “? E, kieta navisaluaena pisa ke sape tekilia teyuṁaen yara la ne e Legiena Wa lala? ?Pisa ke sape tekilia teyuṁaen sur la naṗa po, pona sur la naṗa piowa? ?Po pisa ke sape tekilia tetamalia yaru, po towemoṁaria?”

Ana la nene pe apisa re si sur tai poli.

⁵ Ana Yesu kira pisuveve la, pisu marala la m̄arera ga sike na, ana naga mloge piowa manene paṗisi vanonia, ana sinena kari la. Ana naga pis si pan yar naṗa limana pulu, pisape “Kian mesmesun li lumoṁa wa.” Ana pogos ga naṗa yar nene kila sanene, limana pimi po sina ga. ⁶ Ana le Varasi la amolue, apa mesmes ga apisu yeririna kiena Suṗe Erot, naṗa lala akilia alual li mrapa tai na weṁaren Yesu ve sanape.

Yeririna la moki apimin Yesu

⁷ Ana Yesu amio kiena nalogena la apetan la, apato si garo pupia lapa, ana

3:9 Mak 4:1; Luk 5:1-3

yeririna la moki atavevela apatove. Yeririna la nene, laṗasia amolue e yo taṗena lala nae Kalele, ⁸ a la ṗasia apitom tano e lepas naṗa Yutea, amio pupia kiela kumali naṗa Yerusalem, a ṗas apitom e lepas naṗa Itumea, a ṗas apitom e wii naṗa Yortan lepas na vano, a ṗas akom ma pupia sive keviu e yo lala nae kumali keviu lua nene, Taea amio Saeton. La punu nene amloge pa visena na sur la naṗa Yesu miyuṁaen ke rui, ana asape aviminia.

⁹ Ana pogos naṗa la punu ga nene asike e is nen lapa, Yesu pisa pan kiena nalogena la pisape ava avisawo narin waa tai toṁa ga, komin yaru la nene moki liu, ana naga yepen mavin sape sa ṗisi yar la aim yo kuskus manene la puna. ¹⁰ Na nene komin naga kila inanena la moki amloge po si rui, ana yar taṗena la naṗa aminana ke wa, la m̄ena moki naṗa asusunlan ke asape aimi lavisin Yesu, vena atol ga naga.

¹¹ Ana e pogos nene, visae ninuna viowa la asike e yeririna la ṗasia, visae avisu Yesu, lala monar avatanonia, akinai e mia lana, avion m̄areran, avisave “Ko na ope narina Ntewa.” ¹² Ana Yesu pis m̄arera pan ninuna viowa la nene, pisaluṗar la pisape yoko ve avisawal re sanene van yaru lala avisave naga ai.

Yesu mliganar kiena nalogena la lualima taaga pa lua

Matiu 10:1-4; Luk 6:12-16

¹³ Ana siraunia, Yesu naga pa metava e yo naṗa pe kunusia, naga pio yeririna laṗasia pisape aimi puna. ¹⁴ Ana pogos naṗa apimi, naga mliganar la lualima taaga pa lua, pisa pisape lala ave nalogena, naṗa kiela yuṁaena na ve sanini: yoko monar la ayal luen ga amio naga, a yoko naga ligan la vena akus Lologena Wo va e yo lala, ¹⁵ a yoko puriukawaena na m̄eneplanen yermare sike e la.

¹⁶ Ana kia kiena ne nalogena ne lala sanini:

Saemon, naṗa Yesu sikiapu si ki viu tai Pita,

¹⁷ a Semes, naṗa narina ne Sepeti,

a Yoane naña wenla ne Semes nene, naña Yesu sikiapu lalua nene rui, asape Ponases, naña kana kinasia pisape la lua nene ape polilu nena ga, komin la lua nene, pulgola apismolue lue ga,

¹⁸ a Antru,
a Pilip,
a Patalomiu,
a Matiu,
a Tomñas,
a Semes naña narina Alpeas,
a Tateas,
a Saemon, naña kila politik pan le Rom lala,

¹⁹ amio Sutas nae Kariot, naña sirau-
nia pielua Yesu.

Namratava puna ne Yesu asitom ke asape naga pe wowe

Matiu 12:24-32; Luk 11:14-23, 12:10

²⁰ Ana siraunia, Yesu p̄asupe si um̄a, pupia p̄ina la apim si puna, ana Yesu amio kiena nalogena la amiyum̄aen la m̄a pano-o pe aparurula re nena ga, akinana re poli.

²¹ Ana la naña e mratava puna ne Yesu amloge naña naga miyum̄ae manene la pa sanene, amloge m̄ena yar taḡena la apisayu ke naga, apisape “!Yar nene kilalu pa p̄arina rui!” ana anena amio wenla lala, apano asape aurelua naga vetan la.

Yerkawa m̄ena lala apisa ke asape Yesu miyum̄ae ke ga e puriukawaena kiena ne Yermare

²² Ana e pogos nene, navianena na visaluaena laḡasia amligan ma Yerusalem apitomi e yo nene, la m̄ena apisayu ke Yesu pan yeririna lala, asape “Yaru nene, suḡe kiena yermare la naña Pelsepel, naga pa m̄eke e rui,” ana apisa m̄ena, asape “Yar nene, naga m̄ena pile plan ke ga yermare lala e puriukawaena naña Pelsepel tam̄an pania.”

²³ Ana Yesu pio la apimi lavis puna, pisi pan la e p̄akaiwa, pisa sape “?Sanape, amiu asitom ke asape Yermare naga kilia m̄enelua sina Yermare? !Naga taḡatete nena ve sa nene! ²⁴ Visae suḡe tai, kiena yeririna la aureure, sane komḡas

la na akawela ke amio laḡas, yum̄aena kiena suḡe nene taḡatete ga sum̄alu.

²⁵ A visae um̄a tai, la aureure naña la p̄asia asape am̄ene plan lala p̄asia, yoko yeririna la nene taḡatete asu ruru pogos tai. ²⁶ Ana sa m̄ena nene, sa yermare kiena Yermare Lego, la p̄asia asum̄alu asape akilali naña am̄ene plan lala p̄asia, nanene kana kinasia sane nasuḡenena kiena Yermare taḡatete sum̄al m̄arera, kiena puriukawaena naga p̄isi. !Ana peraga, yermare m̄arera ke ga wa!

²⁷ “Kam na apisu ke ne, visae yaru tai sinenan ke pisape va loyum̄a m̄ana ne yaru m̄arera tai vena vinaun kiena sur lala, naga monar war kilika viar ke ne yaru m̄arera nene sumo wa, p̄isi na kilia war plan kiena suria. Ana nekila ke sanene pan yaru m̄arera nene Yermare.

²⁸ “Lelaga nepisa ke pan amiu, mla-
mulena viowa kiena yeririna lala, amio visena viowa la naña apisa ke nene, Ntewa kilia viewo la vanonia, ²⁹ ana yar naña visae visanena kare Ninuna Wa, visa kiena yum̄aena p̄asia Yermare Lego ga naga miyum̄aenia, yar na sa nene taḡatete tol naviewoena pogos tai, kiena mlamulena viowa nene tolue ga vano-o taḡatete p̄isi pogos tai.”

³⁰ Yesu pisa ruru si visena m̄arera nene pan la komin la nene la ke narui naña apisa ke asape ninuna naña teke e naga pe ninuna viowa ga tai.

Anenane Yesu amio wenla lala apim asape aurelua naga

Matiu 12:46-50; Luk 8:19-21

³¹ Ana anenane Yesu amio wenla la apimi akate e pog nene, asum̄al ga asum̄a vanua, amligan visena pavinia vena naga vitom katen la. ³² Ana e pogos nene, pupia p̄ina atotano ke lavisin Yesu, ana visena nene pa tol naga, la apisa apisape “!E, anom̄a amio womla lala asike vanua, asape avis kone amio ko wa!”

³³ A Yesu pisatam̄e la, pisape “?A aneu naga ai? ?A wolai lala ai?” ³⁴ Ana kira pisuveve la naña ateke lavisinia pisa pan la pisape “!E, apisu ke ne! Aneu, amio

wolai lala, la ke nene narui. ³⁵ Komin yaru naþa miyuþnaen sur naþa Ntewa naga sinenania, yar ne sanene naga pe wolai, a pe vineu, a pe aneu þa rui.”

4

*Pakaiwa na yaru naþa peven kona
Matiu 13:1-9; Luk 8:4-8*

¹ Ana e pogos taþena si tai, Yesu pian ke yaru lala e yepas nen lapa nae Kalele. Ana yeririna la moki naþa apimi puna e pog nene, kila naga pa metava e narin waa tai naþa toþna e lapa nene, pa totano metava ea, ana yar la naþa asumþa ga ura. ² Ana naga pian la ke e sur la moki e þakaiwa, ³ naga pisa pan la, pisape “Ayagoga ruru lia. Yar tai, naga pa peven kona e kana lokove. ⁴ Ana pogos naþa naga peven kona la pa sanene, kurus la þasia kekapil lavisin laa is nen mrapplepa. Ana siraunia, manu la apimi atete plan sina.

⁵ “Ana kurus laþasia kekapil e yo naþa kilavaru sike vatano. Ana e yo nene pe porotano wo keviu re poli teke metava, ana kila narui akapuru iroro ga, ⁶ ana pogos naþa mrae þarlar pa metava, yepisuusunun sus lala, veraga ga amiyayai komin þeligas la pe pito manene re tano poli.

⁷ “Ana kurus þasia amlolor e yo tai naþa sumo pe ate plan ruru re kilika la naþa pe nonos e poli, ana þisi na kilika nene kapur sina keviu, ana piwo make ga sus nen kona la naþane pano-o amarmare, pe aþar re si mras la poli.

⁸ “Ana kurus taþena la amloloru e porotano naþa po, akapuru po, pano-o aþar mrasnela lala. La þasia aþar mrasnela tol lualima yam telu [30], a laþas aþar tol lualima yam orai [60], ana laþasia pa laa tol ponotia taaga [100].”

⁹ Ana Yesu pisa pan la, pisape “!Amiu punu ga kiligamiu sike na. !Popon sa aloge kilia kiau visena nini!”

?Komin ya ne Yesu pis ke ga e þakaiwa lala?

¹⁰ Ana siraunia, þina lala apiaþa tetai, ana Yesu naga taaga ga sike, ana yar la naþa asike amio naga amio kiena

nalogena lala, apim apiun tania apisape “?Kinas nen þakaiwa nini naga sanape? ? Ana komin ya ne ko na okuan ke visena la ne sa nene, ana opian ke mþena yaru lala e þakaiwa?”

¹¹⁻¹² Ana Yesu pisatamþe la, pisape “In na nepian la ke e þakaiwa la nene, komin la ape þarmarera la paþisi, sa naþa akila ke visena kiena Navisawalena Aisea na konua rui pimi pe lelaga, naþa pisa ke sape

*‘La akirava, akirava mþa vano-o, amloge, amloge mþa vano-o,
ana taþatete avisu kilia suri tai,
taþatete mþena aloge kilia suria.*

!Visae peraga, pona avilon kiela sitomena la yo rui, pona Ntewa viewo pa kiela mlamulena viowa la yo rui!’ Ais 6:9,10

“Vanon sur sanene, inu nepisape lala ape þarmarera lala, asumþa perina paþisi. Ana amiu ke narui, yoko wo laa van amiu vaþisi. Navisawanena navesuþenena kiena ne Ntewa, yoko in na nevisawal ruru merarava wo van amiu.

¹³ “?Ana sanape, amiu pe amloge kilia re kinas nen kona nene poli? ?Ana visae amiu pe asitom kilale re kinas poli, ana sanape yoko aloge kilia þakaiwa taþena la naþa sa nevisayu van yeririna lala?”

Yesu pisawal kinas nen þakaiwa na yar naþa peven kona

¹⁴ Ana Yesu pisa, pisape “Pogaga, yoko in na nevisayu meraravan kinas nen þakaiwa nene van amiu. Kana kinasia naga sa nini: Porotano taþena la nene, la sa naþa malena kar la ne kiena yeririna lala. A naþa yar nene peven ke kurusia e porotano la nene, naga sa naþa apisawal ke visena kiena ne Ntewa pan yeririna lala.

¹⁵ “Porotano mþarera naþa e is nen mrapplepa, naga sa naþa yar naþa pogos naþa mloge visena kiena ne Ntewa, ana visena nene pe pa ruru re nena loyumuþa e losinena poli. Ana manu la nene, la sa naþa Yermare, naþa veraga ga pimi mlalua sina visena kiena ne Ntewa petan los nen yeririna nene.

¹⁶ “Ana porotano naþa kilavaru naga sike tano, naga sa naþa yar naþa mloge visena kiena ne Ntewa, ana verakorena ga kekarania, ana mlavia, ¹⁷ ana visena nene naga pe towawa ruru re e losinena poli. Ana naga kapuru sa ga narin sus tai naþa pe pe þeligas ruru re poli naþa kila yoko kapuru ve plas ga. Ana pogos naþa sa pog m̃arera la imi pona yar la asape avevela komin amlelaga ke e visena kiena ne Ntewa, ana verakorena ga aligan sina ga.

¹⁸ “Ana porotano naþa kilika viowa sike ea, naga sa naþa yar la amloge visena kiena ne Ntewa, ¹⁹ ana þisi na, lala asitom manene la kiela malena, a sitomena na waren sur ve moki vim kila kotalia la, ana lala sinelan manene la sur wo lala na yomarava nini. Þelaga la nene pimi sane kilika viowa, piwo Lologena Wo nene kila sane ve war re si mrasa e malena kiena yeririna la nene.

²⁰ “Ana porotano wo nene, naga sa naþa yeririna la naþa amloge visena kiena ne Ntewa, amloge kilia, akekarania, amlararia e losinela, ana siraunia aþar mras nen Lologena Wo nene e kiela malena, la þasia aþaria tol lualima yam telu [30], þas tol lualima yam orai [60], þas tol ponotia taaga [100].

“Kinas na þakaiwa na kona maro ga e nene.”

Pakaiwa na kapi na tegaena

Luk 8:16-18

²¹ Ana Yesu pisa sina pan la, pisape “Ita yeririna lala, visae tesilan kap vivaga, yoko ve telawan re to vatanon paket. Peraga, monar tetelan to metava e kana lele nena vena tegoli punu yo. ²² Sanene, nanagane nasuþenena kiena ne Ntewa sane kapi te ga nene, naþa nanagane na molmolue ke e ita narui, vena tegoli sur punu ga, ana sur lala punu ga naþa apisawo sike na, a visena wan lala, monar akakate e yomerarava. ²³ !Ana ami punu ga kiligamiu sike na, popon sa aloge kilia kiau visena nini!”

La monar ayagogan ruru visena kiena Yesu

4:21 Mat 5:15; Luk 11:33 **4:22** Mat 10:26; Luk 12:2
19:26

²⁴ Ana Yesu naga pis si pan la, pisape “Amiu monar ayagogan ruru kiau visena, asitom ruru la lia. Yaru naþa mloge, ana pe taveve re poli, naga yoko taþatete loge kilia ruru si narui. Ana yar naþa mlogear kiau visena la, naga kilia loge kilia ruru m̃ena kiau navianena la moki naþa sa imi si sirau. ²⁵ Ana yar naþa kiena suri moki pa rui, yoko war ve moki laa va laa sane, ana yar naþa pe kiena sur re poli, þisi na naga kilalu narin sur naþa mla ke.”

Pakaiwa na kurusia naþa kapuru ke

²⁶ Ana Yesu pisa ke sina ga pisape “Nasuþenena kiena ne Ntewa naga sa naþa kona naþa yar tai naga peven ke e kiena porotano. ²⁷ Pogos naþa peven pae na, pe kila re si sur tai e kurus nene poli. Naga moþa momalio ga, tavilo, momalio, tavilo, suþalu, salue ga nene yemalo a legiena, ana kurus nen sur nene, naga ga sus plamolue, kapuru ke sanene. Kapuru m̃a pano-o, ana yar nene naga kiliar re kurus nen sur nene kapur ke sanape poli. ²⁸ Yar nene kilia re sur tai poli, pano-o korowas la kian pa perina piavi re na þar vinasia, þisi na tau. ²⁹ Ana pogos naþa kinas la menmene ruru po, yar nene siar si miyuþae narui, þar kiena playu pa te plan mrasnena lala.

“Ana navesuþenena kiena ne Ntewa naga kapur tekak ga sanene, telivi ke e yomarava wetelu nagane, ana e legiena tai yoko tekirawal pupia mrasnena vam metava.”

Pakaiwa na kurus nen purpa

Matiu 13:31-32; Luk 13:18-19

³⁰ Ana Yesu pisa sina, pisape “Þelaga navesuþenena kiena ne Ntewa naga pe taþena ga sike na, naga m̃arera paþisi naþa nekilia nekirawal si þakaiwa tai naþa vena visaen sape naga sanape. ³¹ Sa naþa kurus nen purpa tai yo, naþa naga tekaki ga miyuve kurus nen sur taþena la naþa temapila la ke e kata lokove lala, naga tekaki na tekaki. ³² Ana pogos naþa kapuru keviu, purþesia naga pimi keviu miyuve make ga kinanena taþena

4:24 Mat 7:2; Luk 6:38 **4:25** Mat 13:12, 25:29; Luk

la naña sike e kata lokove lala. Ana pupia korowas la pañisi, naña manu la akilia ava ase ea, vanon kana wamal po, yomanin ea.”

Yesu naga pian yeririna la e ãakaiwa

³³ Ana Yesu pian ke yeririna la e Lologena Wo e ãakaiwa la moki sanene, naña sane torokin yoko akilia aloge kilia.

³⁴ Visena la punu ga naña pian lania, ãakaiwa teke loyuma, ana pogos naña naga ga sike amio kiena nalogena la, e pogos nene narui na naga sun pisa meraravan kinas nen ãakaiwa la nene pan la.

*Pupia lagi naña Yesu naga pisawoia
Matiu 8:23-27; Luk 8:22-25*

³⁵ Ana Yesu sumã ke e waa naña naga totano e pian yeririna lala, ana ko yepekilavi, naga pisa pan kiena nalogena la, pisape “Ei, ita tokusro teva kompas nen lapa vano.” ³⁶ Ana kiena nalogena la amligan yeririna la asike na, apa e waa naña Yesu naga teke pa e rui apano. Ana narin waa si lañasia asiraun la. ³⁷ Narin waa la nene apato ma pano-o, pupia lagi tai naga molue, miyu lapa nañane kila pupia sive naga kekela ke e waa, kila na pulen ke e sive narui, lavisi talilu. ³⁸ Ana Yesu naga miyulugan ke e yulugana tai e ãeren waa, monon momalio maaga. Pisi na lala apa apiopegeia, ana apisa pania, asape “!Navianena! ?E, sanape pe ositomãl ita re na lavis tetalilu ne po?”

³⁹ Ana Yesu sumãlu, pis marera pan lagi, a pis maena pan pupia sive la nene, pisape “!Amiu ava ruru amiu!” Pisi na lagi molue re si poli, yo mare ga meke na.

⁴⁰ Ana Yesu pisa pan la, pisape “?Komin ya ne amiu amarau sanene? ?Amiu pe amlelaga re e in poli yo?”

⁴¹ Pisi na la amarau pañisi, apiuyun ke sina ga petan la, sape “?Yar a nene? Aulai, naga pis ga sanene na, lagi amio sive amlogear veraga ga.”

5

Yesu mēne plan ninuna viowa moki petan yaru nae Kerasa

Matiu 8:28-34; Luk 8:26-39

¹ Ana Yesu amio kiena nalogena lala apimi añarpo yo e kompas nen pupia lapa nene, añarpo lologia yo naña Kerasa, naña lañas apio ke asape Katara pona Kerkasa. ² Ana la apa ura e yo nene, ana e yo nene puluve na yar mare la asike ea, ana yar tai naña ninuna viowa teke e naga, naga sike e lotap nene, sa naña pe maana ma.

Ana pogos naña Yesu pula tano petan waa, veraga ga yar nene molue e lotap, kiriri pitomi puna. ³ Yaru nene marana ka pañisi, yar la akilayon asape aviaria pano-o akilapule ga yonia. ⁴ Yam moki rui apiar lana amio limana e sen pona kilika, apiviaria panon laki ana naga pureroro ga sen la nene amio laki lala, pano-o pe yar re si tai poli naña puryuna kawa torokin kila yar nene imi moñau. ⁵ Ana kolemallo punu ga amio legiena, naga sumã mialialor ke e lotap a metava maena e kunus lala, naga monon mañaul ke, a pilavilan wowa ke yepena lala e kilavaru.

⁶ Ana yar nañane, pogos naña naga sumã ke perinan yo naña Yesu la apim ura ea wa, naga mal pa Yesu rui, kiriri pitomi tano puna, patanonia, kinai puna. ⁷⁻⁸ Ana Yesu pisa, pisape “!Ninuna viowa, ovetan yar namã, oure matan naga nanagane!”

Ana ninuna viowa mlokai marera pania, pisape “A ko, Yesu, narina ne Ntewa Mali, kionã ya ne teke e inu? !In na nepiun tan ko, e kia kiena ne Ntewa, sane yoko ko na ve ola re nakoaena van inu.”

⁹ Ana Yesu piun tania, pisape “?Ko na kionã kia ai?”

Ana ninuna viowa pisatamea, pisape “In sa kia Yaru Moki na Mara, komin imimi moki liu.” ¹⁰ Ana ninuna viowa nañane piuyun mareran ke petan Yesu sape ve mēne plan la re vetan mala nene.

¹¹ Ana e yepas nen kunus nae yo nene, pupia pegas nen nompui, la asun akolkol ma e porotano, naña tol sane manu lua [2000], ¹² pisi na yermare la nañane atagi, apiuyun marera petan Yesu, asape “Awis, oligan imimi meva e nompui la nene, otaman imimi meva mese e losinela.”

¹³ Ana Yesu taman pan la, pisape “Pogaga, amiu avano.” Ana lala amolue petan yar nañane, apa e los nen nompui

la naþane. Ana veraga ga, nompui la nene akiriri, apito tano e yeparpas nen kunus nene, amloloru apito tano e pupia lapa naþani, ana la amunnar lan wii na amarmare.

¹⁴ Ana yaru navisuaren nompui la apureure, apito uña, apisawal sur nene, a lala apisawal mña e yo taþena la naþa sike ne, kila narui na yeririna la moki naþa apavin asape avisulia. ¹⁵ Ana pogos naþa la apavini, apisu Yesu naga sike amio yaru naþa sumo ninuna viowa la ase naga, mian pa kulmrae rui, pa ruru pa rui pe maran ka re si poli. La apisu naga pimi po si sanene rui, amaraunia. ¹⁶ Ana la naþa asuþesania apisu ke sur la punu ga nene, la asunyu pan yeririna taþena la naþa apam marea, la apisayu sur la naþa Yesu miyuñaen pan yar nene, a sanapen nompui la naþa amloloru apito e wii. ¹⁷ Ana la apisu sane piowa ga, amareran ke pan Yesu asape naga monar ure vetan kiela yo.

¹⁸ Ana þisi na Yesu la apito si tano e kiela waa, pogos naþa Yesu pa ke metava e waa, yar naþa sumo ne, naga pitomi piun mareran ke pan Yesu, pisape “Awis Suþe, in na sineun nesape ko otamania ita la nini!”

¹⁹ Ana Yesu pe tamñan re poli, pisa pania, pisape “Peraga, popon sa ova si uña, ovisayu van la naþa na mratava pun ko amio kionña erau lala, ovisayu van la sanape naþa Ntewa sinena miye ko paþisi, ana kila po na po sanene pan ko.”

²⁰ Ana yaru naþane þasuþe sina, pa e yo punu ga e laþas naþa puna, naþa apio ke asape Pulkumali Lualima, naþa yaru la naþa Le Yu lala pe asu re e poli, ana pisawal ke yuñaena wo naþa Yesu miyuñaen pania. Ana lala naþa amiyagagon kiena sunena nene, lala amilan paþisi.

Narina ne Saeras naþa sira, amio sira naþa tol kulkota mña ne Yesu

Matiu 9:18-26; Luk 8:40-56

²¹ Ana Yesu la akome waa, akusro sina komþas nen lapa naþa narui, ana pogos naþa Yesu pula pa ura sane na, pupia þina na yeririna la apim akovivi sina asike.

²² Ana yaru keviu tai na yuña na lotena nae yo nene, kiena kia Saeras, naga pimin sape visu Yesu, pimi lavisinia, kinai tano puna. ²³ Naga tagi pania, piun tania, pisape “Naruu naþa sira, naga mai na mai, ana nanagane na pona naga mare pa yo rui. Ana nepiun ke tan ko vena ko oim, oligan lumoña te naga, vena loge wo sina, mal ve piavi re laa sane wa.” ²⁴ Ana Yesu þarlar suñalu, amio yar naþane apavin, ana yaru la moki e þina la nene, la mña ataveve la, naþa amigagar la ga e yepas nena ne Yesu apano.

²⁵ Ana lala yaru tai naþa apa ataveve ke Yesu sanene, naga sira, naþa inanena na kupario teke e naga legiena punu ga, tol kas lualima taaga pa lua rui. ²⁶ Ana sira nene, naga pul yaru na kilaruruen inanena la pano-o kiena kilavaru la þisi, akilayon naga pano-o paþisi, ana naga mloge maran taaga sike, inanena nene naga pimi keviu lue ga legiena punu ga. ²⁷⁻²⁸ Naga mloge yam moki rui naþa yaru la apisayu ke Yesu, ana kiena sitomena tai na, sitom ke sape “Visae netol ga mña kulkota, yoko kiau inanena naga þisi.” Sanene narui na pa tapolou likan yeririna la naþane, naga pimlilue lavis varaun mñasina ne Yesu, kian limana sane na, tol ga mrapogos nen kulkota mña ne Yesu.

²⁹ Pogos naþa naga tol kulkota mña Yesu sane na, veraga ga e aora nene kiena kuruta naþane þisi, ana naga mnunun luþaria e naga sane kiena inanena naga kovio petan rui. ³⁰ A Yesu mña mnunun luþar sur tai, sane puriuna tai kovio petania, ana naga pilon veraga ga likan yeririna la naþane, piunia pisape “?E, ane tol ga mña kulkota nanagane?”

³¹ Ana kiena nalogena la apisa-tamña, asape “?Ko na opiun osape ane tol ko ga nagane, sanape ne, ko pe opisus re yeririna la moki manene na amigar la akovivi ko ke ne po?”

³² Ana naga suña kirawelee mña sape kirawal li ane tol naga. ³³ Ana sira naþane kilia pa rui, sape naga, naga marau paþisi, sinena kurkur na kurkur, þisi na pimi puna Yesu, kinai tano e mialana, pisawal sur punu ga. ³⁴ Ana Yesu pisa pania,

pisape “Auia, nalelagaena ga kioṃa e inu kila ko omloge si po narui. Kioṃa inanena naga kovio nenaga. Sumārena kiena ne Ntewa sike amio ko, owasuṓe ko sina ga oto uṃa.”

³⁵ Ana pogos naṓa Yesu pis ke pan sira naṓane wa, visena tai kom ma uṃa ṃana ne Saeras pitomi, pisawal pania sape “Naruṃa sira naṓane naga mare rui. Yoko ve oure re si pupia navianena nene vavini, ve okila kare re naga.”

³⁶ Ana Yesu mloge ṃa visena nene, pisa pan Saeras, pisape “Ve sineṃa viowa re, olelaga ga ṃarera e Ntewa.” ³⁷ Ana Yesu pisaluṓar yeririna la punu ga sape la asuṃara ga ve ataveve la re avavini, naga pure ga la telu Pita, a Semes amio wenla naṓa Yoane apavini. ³⁸ Pogos naṓa apa lavisin uṃa ṃana ne yar keviu naṓane, apisu yar la sinela piowagan ke nin sira nene rui, la asike atagin ke, amlolokain ke. ³⁹ Ana Yesu pa loyumuṃa, pisa pan yaru la nene, pisape “?Sanape ne amiu amlolokai keviu ke, atagi ke sanene? Sira nene naga mare re poli, naga momalio ga ne.” ⁴⁰ Ana la apitale viowa ga pania.

Ana Yesu pisa pan la apa vanua, purear ga anenane sira nene amio arimana, a kiena nalogena la telu naṓane apa e lele naṓa tas nen narin sira nene ṃeke ea. ⁴¹ Ana Yesu pa mlilu tarar limana, pis pania kome kiela visena, pisape “Talita kum,” kinas nen visena nene pisa ke sape “Kiau narin sira, ko osuṃalu lia.”

⁴² Ana veraga ga e aora nene, narin sira nene naṓa kiena kas tol lualima taaga pa lua [12], naga suṃalu, mial. Ana pogos naṓa la apisu sur nene, amilan na pano-o kiela sitomena plas ga. ⁴³ Ana Yesu pisa pan la pisape ala re kinanena tai vania, a pisa ṃena pan la pisape yeririna taṓena la ve aloge re sur nene.

6

*Le Nasaret lala pe sinelan re Yesu poli
Matiu 13:53-58; Luk 4:16-30*

¹ Ana Yesu molue e yo nene, ṓasuṓe sina ga pimi kiena, amio kiena nalogena la. ² Ana e Legiena Wa, naga pa amio yaru

6:4 Yoan 4:44

lala nae kiena yo nene e loyumuṃa e kiela yuṃa na lotena, ana suṃa pian la ke. Ana pogos naṓa la amloge amilan kiena visena la pano-o paṓisi. Ana la apisa apisape “!Aulai! ?Yaru nene naga ṓar sur la nene pe? ?Naga tol namanmaruaena nene sanape? A naga kila ke kile la nene sanape ne? ³ Ita tekilia ke yaru nene rui. Naga yaru na yuṃaenen ga yuṃa, naga pe narina ne sira naṓa Maria, a la nene, Semes, a Yoses, a Suta, a Saemon, naga pe wenla ne la nene. A vinena lala, la ga naṓa asike amio ita ne.” Ana sinela karia, pe sinelan re nena naga.

⁴ Ana Yesu pisa pan la, pisape “Yaru naṓa pe navisawalena, yaru taṓena lala akilia avatanon naga, ana yaru nae kiena yo, amio ṃena namratava puna, la ga nene taṓatete avatanon naga.” ⁵ Ana e kiena yo wawa nene, Yesu taṓatete kila kile la ea, ana naga mligan ga limana e yaru la lua la ga naṓa aminana, amloge si po. ⁶ Ana Yesu sinen pula mila paṓisi komin yaru la nae kiena yo wawa naṓa pe amlelaga re e naga poli. Pisi na naga petan kiena yo, mial pa e pulkumali taṓena lala ana pian ke yeririna lala.

*Yesu mligan plan kiena nalogena lala
peve lua*

Matiu 10:5-15; Luk 9:1-6

⁷ Ana Yesu pio kiena lualima taaga pa lua nene, pis ruru pan la, mla naṃareraena pan la vena akilia ataulu ninuna viowa lala, a siraunia mligan plan la peve lua apano. ⁸ Visena wo la nene naṓa naga pisa pan la sumon naṓa lala apano, naga sanini, pisape “E lepas na kiamiu mrapa, yoko amiu ve awar re sur laṓas amio amiu, ana kiamiu plasgai ga alararia avano. Yoko amiu ve awar re kamiu kinanena ṓasia, pona karo lala, pona varu. ⁹ Amiu akilia ayen kiamiu kulus nen lamiu lala, a ve awar re ṃamiu kulmrae taṓena laṓasia, ṃamiu kulmrae taaga nane amiyenar ke ne sa ayal avano.”

¹⁰ Ana Yesu pisa ṃena ga, pisape “Pog naṓa sa la awere amiu ava loyumuṃa ṃala, ana amiu monar akekarana ga nasuen

amio na mratava nene, vano tol pogos naþa sa amiu avatan si pulkumali naþane. ¹¹ Ana visae pulkumali tai, yeririna laþas yepela mavin were amiuena ava mala una lala pona yepela mavin loge amiuena, amiu aligan ruru kiela yo nene meke na, ana pogos naþa sa amolue e yo nene, monar atanvan puluyavi nae yo nene naþa sike e lamiu, sane kile tai, pona kiamiu visena marera tai pan la, sane yoko lala akus nakoena tai naþa mesmesun ga kiela þelaga viowa nene.”

¹² Pisi na kiena nalogena lala apa amologon pan yeririna lala asape monar avilopu la, ¹³ ana la aene plan ninuna viowa la moki e yeririna lala, ataron mena narin wel na mras nen olip e þarin nainanena la moki, sane kile na navisa ruruena kiena ne Ntewa, ana la amloge po sina.

*Parin Suþe Erot Antiþas pisayu Yesu
Matiu 14:1-2; Luk 3:19-20, 9:7-9*

¹⁴ Ana e pogos nene, Parin Suþe Erot naga mena mlogeli ma sur la naþa Yesu miyuaenia, komin kia kiena Yesu, apisawal ke pa rui e yo punu ga, a yeririna la punu ga akilia pa rui. Yar la þasia apisa ke Yesu, asape “Naga na, pe Yoane Nakeena si ne, naþa naga mal sina e marena; sur ne na nene kila naga puriuna kawan nakilaen kile la sanene.”

¹⁵ La þasia apisa ke asape “Naga na yer marua Elaisa na konua rui,” a la þasia apisa ke asape “Naga navisawalena tai ne sa naþa yermarua navisawalena lala nakonua manene la rui.” ¹⁶ Ana pogos naþa Suþe Erot mloge sur la naþa Yesu naga kila ke ne, ana naga pisa sape “?Yaru nene, pona Yoane Nakeena ke sina ga ne. Inu netero pa þarina pa rui, ana nanagane naga mali sina e marena yo?”

?Yoane Nakeena mare sanape?

¹⁷⁻¹⁸ Ana Suþe Erot pisa sanene vanon naþa naga memar Yoane Nakeena mare nanua rui, ana naga marau paþisi. Ana marena kiena ne Yoane Nakeena kana suniena nena sanini: Wenla Suþe Erot nene, naga kiena kia Pilip, naþa lalua

arimala taaga a anela lua. Ana sumo, Pilip nene talopa amio sira tai, kiena kia Erotias. Ana siraunia, Suþe Erot pa þerelua lein sira nene pe wona. Ana e pogos nene Yoane pis pa Suþe Erot, pisape “Sur mesmesu re nene poli, naþa ko opurelua sira nene, komin naga pe wona ne womla.”

Ana Erotias pe kekaran re nena visena kiena ne Yoane nene, naga sinena karia, ana Suþe Erot mligan kiena yeririna la þasia apa atararia, apiari naga amligan pa e yuna nakoena. ¹⁹ Ana Erotias sinenan ke sape monar wear Yoane, ana naga kila þele ga, ²⁰ komin Erot maraun wemomarena. Naga maraunia komin naga kilia ruruia sane Yoane naga pe yar mesmes tai a pe yar wa, naga puar ruru ga suna ga. Yam la moki naga mligan visenan Yoane pa puna lalua asun, naga kekaran visena kiena ne Yoane la paþisi, ana yam punu ga, visena la nene miyur ke naga, kila narui na naga kiena sitomena peve lua ke narui. ²¹ Pe piavi re poli na, Erotias mal kiena mrapa tai. Nane e pogos naþa la akila þaþagena nasitomalen legiena naþa Suþe Erot paeme ea, ana Erot naga kila kinanena kana kiena yarkeviu lala, amio nasumonena na yuaena kiena, a yerkawa taþena lala nae yo naþa Kalele. ²²⁻²³ E pogos na þaþagena nene, lomearu kiena ne Erotias naga polu e marala, ana Suþe Erot la akekan kiena wolena paþisi, naga pisaaria marera pania, pisape “Suri ya naþa visae oviun tan inu, nekilia netaman ga van ko, va tol komþas nen kiau sur make ga lala.”

²⁴ Pisi na sira naþa pa vanua, piun petan anena naþa Erotias, pisape “?Auia, yoko neviun yar ne tania?”

Ana anena pisa pania pisape “Ovisa ga vania ovisave, naga monar kus ga þarina ne Yoane Nakeena van ita.”

²⁵ Ana sira naþani miroro si pa loyuna, pisa iroron ga pa Erot, pisape “In na sineun nesape okus ga þarina ne Yoane Nakeena mene pialo tai imi ga nanagane

e nini.”²⁶ Ana visena nene kila Suḻe Erot mloge piowa, pe sinenan re sape kilaro kiena navisaarena naḻa pisaar m̄arera rui e maran kiena erau lala,²⁷ ḻisi na veraga ga e m̄a nena ga e pogos nene, naga miila kiena yar na mara tai pa pisa, pisape akus ḻarina Yoane vano. ḻisi na lala apa e loyuma e yum̄a nakoarena nene, atelua kolmekina,²⁸ ana la amligan ḻarina m̄ene pialo tai, akus pimi pan sira m̄ee naḻane, ana kus pa pan anena.

²⁹ Ana siraunia, pogos naḻa nalogena kiena ne Yoane la amloge suri nene, la apimi akus tasnena, apa amligan e lotap. Ana suniena kiena ne Yoane Nakeena maro ga e nene, ana pogos naḻa Erot mloge suniena kiena ne Yesu, kila naga marau paḻisi, m̄ape Yoane Nakeena nene naḻa naga m̄emaria, mal sina.

Li nalogena la apa amlologon visena kiena ne Ntewa ḻisi na aḻasuḻela sina

Matiu 14:13-21; Luk 9:10-17; Yoane 6:1-13

³⁰ Ana e pogos nene, nalogena la naḻa Yesu mligan plan la apa amlologo, aḻasuḻe la si apimi. Ana lala apisayu pa Yesu sur la punu ga naḻa amiyum̄aen pan yeririna lala, a sanape naḻa apian la.

³¹ Ana yar la moki naḻa asum̄a apimi ke pu Yesu, ḻisi na apano, ana ḻisi na taḻena si la apimi, ḻisi na apano, salue ga nene, Yesu la pe apa ruru la re nenaga, pe aora re tai naḻa la akilia ala narin kinanena tai. Ana Yesu pisa pan la, pisape “Aulai, ita, tevetanli la e yo nini wa. Teva takale yo tai naḻa naga yo m̄ano, akilia avaruru amiu ea.”

³² ḻisi na la apa akus waa tai, asape ava akale yo tai lepas nen lapa naḻa pe yar la asu re e poli.

Yesu pagan yeririna la moki taulu manu lima [5000]

³³ Ana yeririna la moki apisu sane Yesu la apa ke sanene, la m̄ena ga amolue e kiela pulkumali lala, akiriri ataveve la akom ura, apato atolḻesa yo nene naḻa la apisu sane waa naga pato ke ea, la asumon Yesu lala. ³⁴ Ana Yesu pa ura, pogos naḻa pisa ḻina na yeririna naḻa

asike pa ura rui, naga sinena mie la paḻisi, komin naga pisa la sa naḻa sipsip la naḻa akuspal m̄rapa, pe yar re tai naḻa kilia visuar la, ḻisi na naga pa sun pian la e visena wo la moki.

³⁵ Ana pogos naḻa m̄rae pito tano, nalogena lala apimi puna, apisa asape “E, Suḻe, yo nini naga pe po re poli, a lavisi m̄ena yemalolo narui. ³⁶ Ana popon ko oligan ḻina la nene awasuḻe ava m̄ala um̄a pona pulkumali lala vena awul kala kinanena la ḻasia.”

³⁷ Ana Yesu pisatam̄e la, pisape “Toko, popon amiu ga awar kinanena ḻasia van la.”

A lala amape Yesu naga pe pisa ruru re poli, ana la apisa asape “!Ke, peraga yo! Pona ko na sinom̄an ke osape imimi mowar pupia kieta varu ana mevato meul kilaparavi torokin lala manu moki nene akania!”

³⁸ Ana Yesu pitetalia la, pisape “Amiu avato avisulia aḻara ke kilaparavi via na sike amio amiu nanagane.”

La apato apisu pae na, apam sina ga apisape “Memlarar narin kilaparavi lima ga teke na, amio narin ika naḻa satin lua ga.”

³⁹ Ana Yesu pis pan yeririna lala, pisape “Amiu atotano e vilum̄ini wa,” ⁴⁰ ana la atotano e ḻegas lala, ḻegas laḻasia sane lualima lima [50], ana ḻegas taḻena laḻasia sane ponotia taaga [100]. ⁴¹ Ana naga mla narin kilaparavi lima naḻane amio narin satin lua nene, kira pa ma e peni, pisa potena pa Ntewa vanonia, ḻisi na kaweroro narin kilaparavi lima naḻane kian pa kiena nalogena lala vena avion plan van yeririna lala, pion m̄ena narin ika lua naḻane sa ke ga.

⁴² Ana la akan m̄a pano-o, meḻela la kawa paḻisi, ⁴³ ana kinakinas nen kinanena la naḻa akanligania, torokin akon si va e karo la tol lualima taaga pa lua [12]. ⁴⁴ Ana yaru la naḻa akan kinanena nene, yerm̄ene ga lala, la atol sur sane manu lima.

Yesu mial yau metava e wos nen lapa Matiu 14:22-23; Yoane 6:16-21

⁴⁵ Ana Yesu pisa pan kiena nalogena lala, pisape “Inu sineun nesape amiu akus kieta waa, asumo akusro pupia lapa nene ava lepas p̄asia e kumali naṗa Petsaeta, ana in na nesuwa nesum̄a neligan plan ke ne yeririna la nene wa.” ⁴⁶ Ana pogos naṗa naga mligan plan yeririna la nene apa pae na naga pa metava e kunusia vena len. ⁴⁷ Pogos naṗa yemalolo ke narui, waa naṗane m̄eke perina paṗisi, lika e lapa, ana Yesu naga taaga sike ura. ⁴⁸ Ana naga kira pisu la na m̄arera pan la na valuanen waa paṗisi, komin la apane ke pupia lagi, kila kiela waa naga pure malum ga. Pogos naṗa lavisi yelagi merarava, Yesu pimi pula, mial yau ga metava e wos nen lapa. Suri ne na nene vena naga va p̄esan ura sumon la, ⁴⁹ a pogos naṗa lala apisu naga mial yau ke e lapa pimi pula sanene, la apionia asape “!Aulai, suri ya ne pimi ke sanene! ? Yermare yo, pona yar ne sanene?” ⁵⁰ Lala punu apisu naga sa nene, amarau paṗisi.

Ana veraga Yesu pisi pan la, pisape “! E, ve amarau re, in ga ne.” ⁵¹ Ana Yesu p̄iyu pa metava e waa amio la, ana veraga ga e aora nene, lagi nene mare, ana la naṗa asike e waa amilan paṗisi. ⁵² Amilan sanene komin kiela sitomena la m̄arera ke wa, la pe apisu kilia re sur la naṗa Yesu naga kilia yum̄aenia e kiena puriu kawaena poli, sane ya naṗa miyum̄aen amio narin kilaparavi la lima naṗane.

Namaiena lala atol ga luas nen kulkota m̄ana Yesu

Matiu 14:34-36

⁵³ Ana Yesu lala akusro pupia lapa nene e kiela wa, apa atol yo tai, kiena kia Kenasaret. Ana pogos naṗa akoan kana kilavaru pa ura, ⁵⁴ apula petan kiela wa, ana verakorena ga yaru nae e yo nene lala apisu kilale Yesu. ⁵⁵ Ana lala akiriri atelivi piora e m̄ala yum̄a lala, akus kiela inanena la e m̄ala tog, apa ke e yo la naṗa amloge asape naga pa ke ea.

⁵⁶ Ana e yo punu ga naṗa Yesu pa ke ea, e yum̄a lala, pona pulkumali lala, pona mrapa lala, akus ke kiela inanena lala, amligan ruru la ke pa rui e yo metava lala, la apiun ke tania asape visae

naga tam̄ania ana inanena lala akilia atoliga m̄ana luas nen kulkota. Ana lala naṗa atolga sanene, kiela inanena la p̄isi, amloge po sina.

7

Nalogena kiena Yesu la pe ataveve re p̄elaga marua kiena le Yu la poli

Matiu 15:1-9

¹ Ana e pogos nene, le Varasi la p̄asia apimi lele taaga puna Yesu, amio m̄ena navianena navisaluaena, naṗa lala akom garo Yerusalem apami. ² Ana lala apisu ke sane pogos naṗa nalogena kiena Yesu la akinana ke, lala akila sane e nakiravaena kiena le Varasi la, la nene limala la na piowa ga. Na nene vanon pe ataveve ruru re narin mrapa la moki naṗa na kevanen limala sa naṗa le Varasi la apisa ke asape yar naga monar yum̄aen, sumon naṗa kinana.

³ Nanene komin e pogos nene, le Varasi lala amio le Yu taṗena la am̄areran ke paṗisi nayum̄aen ve sanene, vena taveve ruruen kiela p̄elaga marua na kiela nalotena na sumo lala. ⁴ La akila ke sanene pogos naṗa amiyal apa kumali, pona akom pe, ana pogos naṗa la awasuṗe la si um̄a, la monar ataveve kiela navisaluaena na kevanlaen amerarava wo pona ave wa ruru sina. Pisin nakilaen sanene, la akilia akinana narui, komin visae la ve akila re, taṗatete atol kala kinanena. Ana kiela narin navisaluaena m̄ena laṗas moki naṗa monar atavevea, naṗa p̄asia, na kevanen m̄ala piala la monar akevan ve sanene ve sanene, a p̄asia, sane monar avilvan kala piaki ve sanene ve sanene, a p̄asia, naṗa nakevanen kala pialo la naṗa amiyum̄aen e pras ve sanene ve sanene, naga pa sa la nene.

⁵ Sur ne nanene kila le Varasi la apiun petan Yesu, asape “Komin ya ne kion̄a nalogena la pe ataveve re p̄elaga marua la na kieta nalotena na sumo la poli, naṗa kieta nasumonena la apian itania. Ana kion̄a yar la nene, la akinana ga e limala namname lala, komin pe akevan ruru re limala la poli.”

⁶ Ana Yesu pisatam̄e la, pisape “Pe lelaga ga, navisawalena Aisea na sumo

naga pisayu ruru amiu ga yeririna na visokanen lala, naña naga mlologon visena naña Ntewa naga pisa, naña naga pisa sape

*‘Yeririna la nene la apatanonu ga e kiela visena lala,
ana kiela sitomena naga sike perinan inu pañisi wa.*

⁷ *La amiyeluarnu ke, ana pe sur korena ga, komin pog naña la apian ke yeririna lala, apisa ke asape visena nene kiena ne Ntewa, ana peraga, visena nene naga pe kiela ga yeririna lala!’ ”* Ais 29:13

⁸ A Yesu pisa pan la, pisape “Amiu na amligan lua ke navisaluaena kiena ne Ntewa, apuarar ke ga ðelaga marua kiena ne yeririna lala mārera. ⁹ Nanene naga pe memes re naña ayuñāen sanene poli, komin amiu amāreran ga nataveven ðelaga marua kiena ne yeririna lala, a nanagane amiu akila pano-o ðelaga marua ga la nene naga sike narui, mi-aslua make navisaluaena kiena ne Ntewa. ¹⁰ Amiu na ve asitom re asape amiu akila ke sanene, ana yoko nevisa kiamiu tai, naña amiu asuñā akila ke. Amiu asitomāl li navisaluaen kiena Mosis, naña pisape ‘Ologear arimōñā amio anōñā,’ pisa mēna sape yar naña sa vis viowa van arimana amio anena, awemōñāria. ¹¹ Navisaluaena nene pisa ke sape ita monar tevisuar ruru ita kieta yermarua lua nene, ana amiu na akila pe tañena. Visae yar tai kilawoia sape kiena sur lañasia pe kiena ne Ntewa, ana pogos naña kiena yermarua lua kiela sur re poli, aim aviunia, yoko amiu avisa ya ne vania? ¹² Yoko amiu amāreran vania, avisave ‘Toko, ve otamān re van lalua nene, vanon kieta ðelaga naga pisa sape sur naña tepisaarwoia pan Ntewa, ko na monar owar ga van kiena yar wa lala, ve otamān re van yar tañena lala.’ ¹³ ? Amiu na apisa ke sanene, ana sanape na sanene? Amiu na asuñāl ke mārera e kiamiu ðelaga marua, amiu amligan lelein ke pitove, ana kila ke naña ðelaga marua la nene naga kila ke navisaluaena kiena ne Ntewa pimi pe sur korena ga.

Ana pe naga re ga nene poli, amiu akila ke mēna sur la moki sanene.”

Suri la naña kilia kila yaru naga pe namname e marana Ntewa
Matiu 15:10-20

¹⁴ Pisi na Yesu naga pio si yeririna lala pisape aimi veraga puna, ana pisa pan la, pisape “Amiu punu ga ayagogan ruru inu, monar aloge kilia kiau visena la nini. ¹⁵⁻¹⁶ Pe sur re tai naña teke vanuan yeririna, naña sa naga va loyūñā e losinena kilia kila naga namname e marana Ntewa. Ana suri ga la naña sike loyūñā e losinena yeririna, pogos naña molmolue e naga, kila naga ve namname e marana Ntewa.”

¹⁷ Ana Yesu petan yeririna la nene, pato si uñā, siraunia kiena nalogena la apim, apiun tania e kinas nen ðakaiwa naña naga pisayu pan la. ¹⁸ Ana Yesu pisape “? Ei, sanape, pona amiu mēna pe ðarimiu pike re sane la nene poli yo? Komin ya ne amiu mēna pe apisuluñar re sur nene poli, sane suri la naña teke vanua, sane kinanena lala, visae va loyūñān yeririna, sur la nene naga tañatete kila yeririna viowa e marana ne Ntewa. ¹⁹ Nanene komin sur la nene pe tol re kiena sitomena poli, la apato ga e mēñena, ana la amolue akom sina ga e yepena.” Yesu pisa pa sanene narui, siraunia, yeririna la apisuluñar kiena visena, naga pisa kilale pisape pe kinanen re tai poli naña yeririna monar loñā vena mekiki e marana ne Ntewa, ana kinanena la punu ga naga pon na kanena.

²⁰ Ana Yesu pisa mēna sape “A suri la naña sike pa e yeririna rui, ðisi na amolmolue e kiena malena, sur ne la nanene naga kilia kila yeririna ve namname. ²¹ Nanene komin e los nen yeririna, ðelaga viowa la na amolmolue ke ea, suri ne la sane sitomen viowa, kolau, vin- auena, nawemōñāren yaru, navinaunen wona yar tañena, ²² sinenanen sur kiena yar tañena, ðelaga viowa lala, visokanena, kilaroen navisaluaena, veveyuena, navisa kareen yaru, nawarwarena, navilaveena, a ve woweena. ²³ Pelaga viowa ne la nene amolmolue e los nen yeririna,

sur la nene kilia kila yeririna ve nam-name e marana ne Ntewa.”

Yesu m̄nelua ninuna viowa e sira m̄ee tai

Matiu 15:21-28

²⁴ Pisi na Yesu petan yo nene, pato tano garo pulkumali nae Taea. Ana pa e um̄a tai, sape kila sane yaru la ve akilia re asape naga sike e yo nene, ana naga tapolou p̄ele ga sanene. ²⁵⁻²⁶ Ana sira tai sike e nene naḡa kiena lus la kom ma Kris apitom, naḡa la pe ape Yu re poli, apitom asike yo naḡa Ponosia lavisin Seria. Sira nene, narina tai na sira, ninuna viowa teke ea, pogos naḡa naga mloge asape Yesu naga sike e yo nene, naga pa kinai e mialana, tagi pania sinenan pisape naga m̄nelua ninuna viowa ure vetan narin sira nene. ²⁷ Ana Yesu pisatam̄e pania, pisape “Ana sisi mesmes la na monar akinana ko ne wa. Pe mesmes re naḡa nowar plan kinanena kan sisi la vetan la, nevagan lokul la ea.” Naga pisa sanene komin e pogos nene, le Yu la na asitom ke asape la ga ape narina Ntewa, la apio kare ke la naḡa pe ape le Yu re la poli, asape “Amiu na ape lokul lala.”

²⁸ Ana sira naḡa pisatam̄e pania, pisape “Ko na opisa pe lelaga, Suḡe, ana lokul m̄ena la apa ke lavisin lele na kinanen kan sisi kokan lala, akilia akan korkoro kinanena la naḡa kekapili sike e porotano.”

²⁹ Ana Yesu pisa pania, pisape “Ko na opisatam̄e kinas nen kiau visena nene po paḡisi. Ana komin kion̄a visena nowo nene, nepisuluḡar sane opiawa m̄arera e inu. Poga, okilia ovato si um̄a, ninuna viowa molue petan narum̄a naḡa rui.” ³⁰ Pisi na sira naḡa pato si um̄a, pisu narina pa ruru ga ton̄a ga, ton̄a momalio m̄a pogaga e m̄ana tog.

Yesu kila ruru yar tai naḡa kiligana la poḡe

³¹ Ana Yesu naga mligan yo nae Taea, pato kome pulkumali taḡena tai, Saeton, ana naga pam sina ga e lapa nae Kalele, e lepas nae yo naḡa apio sape Pulkumali Lualima. ³² Ana la nae yo nene aḡure yar tai pimi puna, vena naga ligan limana te ea, komin yar nene kiligana la poḡe,

mon m̄a mnenene ga. ³³ Ana Yesu p̄urelua yar nene petan yeririna moki la naḡa asike lele nene, lalua apa li laa perina sane. Ana naga kian mrasilmana pa e pulkiligana lala, p̄isi na mla wasirina, plan e purmenen yar naḡane. ³⁴ Ana Yesu kira pa ma e peni, pure kiena yalua keviu, pisa pan yar naḡa e kiela visena, pisape “Epata.” Visena nene kana kinasia sape “Ovike.” ³⁵ Ana veraga ga, yar naḡane kiligana la pike, a purmenena naga kululu sina, kila sane naga mloge ruru si sur lala, a pis ruru sina.

³⁶ Pisi narui na Yesu pisa m̄areran pan la, pisape ve ava asunun re sur nene van yar taḡena lala, ana silaga pogos naḡa pisa sanene pan la la apa apisalelein ke pa e yo punu ga. ³⁷ Ana la apisawal-lelein sa nene, komin sinela la pula na pulan sur la punu ga naḡa apisu Yesu kilia taḡa. La apisasa ke asape “Yesu nene kila la naḡa kiligala la poḡe amloge si suria, a kila la naḡa apis pule ga, akilia apis ruru sina. Aulai, yar nene kila sur la punu ga po na po pa p̄isi.”

8

Yesu pagan yeririna la miyuve manu vari [4000]

Matiu 15:32-39

¹ Ana e pogos tai, pupia p̄ina na yeririna la moki apimi sina pu Yesu, la asum̄a amio pano-o, viso kar la, ana la pe kala kinanen re poli. Ana Yesu pio kiena nalogena la apimi lavisi puna, pisa pan la pisape ² “E, in na sineu miye p̄ina la nini paḡisi, komin naḡa la asike amio ita legiena telu p̄aro rui, kala kinanena la p̄isi. ³ Ana visae netaḡan la ava um̄a m̄ala naḡa pe akinana re sanene poli, pona laḡas viso kar la e mrapa komsusa, kilamarala malko, komin laḡasia m̄ala um̄a la sike koperina paḡisi.”

⁴ Ana kiena nalogena la apisa pania, asape “?Ana tevagan yeririna la nene e yo korena nini sanape ne?”

⁵ Pisi na naga piun tan la, pisape “?Amiu amlarar ke kilaparavi via?”

Ana la apisatam̄ea “Olua ga p̄a.”

⁶ Pisi na Yesu pisa pan ĩina moki la nene, pisape “Amiu atotano e yo nene wa.” Naga mla kilaparavi la olua nene, pisa potena pan Ntewa panonia, ĩisi na kawewowaia, kian pan kiena nalogena lala vena akianlelein van yeririna lala, ĩisi na la apion tetain pan la. ⁷ Ana la amla mēna narin satin lua la ga e pogos nene, a Yesu mlotuwo mēna ga, pisa pan la sape ava avionlelein mēna ga van yeririna lala. ⁸ Ana la naĵa akinana pano-o, meĵela la kawa, ana korkoro kinanena naĵa akanligania, aĵar akon pa e karo olua. ⁹ Ana la naĵa akinana e pogos nene tol sane manu vari.

Pisi na Yesu miila si ĩina la nene aĵasuĵe si mēla uĵa lala, ¹⁰ ana naga pa e kiela wa, amio kiena nalogena lala, apetan yo nene, akusro apa atol yo tai naĵa kiena ki Talmanuta.

Yar keviu la ĩasia asape avisu kile tai

¹¹ Ana e pogos tai, le Varasi laĵasia apim asape agorua Yesu, asape ataĵali mēna ga naga, ana la apisa asape “Imimi sine-mimin mesape okilali pupia kile tai van imimi, naĵa sane okila e puriu kawaena nae ma e peni.”

¹² Ana Yesu naga miyuveve pa kona, sa naĵa sinena maren la pa rui, naga pisataĵe la, pisape “?Sanape na amiu na nanagane, sinemiun asape avisu kile tai ne sanene? Nepisa ke pe lelaga pan amiu, sane peraga, yoko kiamiu lus la na nanagane taĵatete avisu kile tai.”

¹³ Ana Yesu pure petan la mligan la asike na, pa si e wa, pa kusro lapa komĵasia pa lepas na vano.

Nasumonena nalotena la asumā akila ke ĩelaga viowa la kapurulue ke

¹⁴ Ana pogos naĵa la apetan yo nene apa atol komĵas nen lapa nene, amilan sane sinela pon nawararen kala kilaparavi ĩasia amio la, ana la amlarar ga kilaparavi taaga teke amio la e wa. ¹⁵ Ana Yesu pisa visena tai pan la, pisape “Amiu monar avisuar ruru amiu, vanon is kiena ne le Varasi la amio Erot.”

Yesu pisa is nene, kana kinasia ĩelaga viowa kiena ne nasumonena lala, ana nalogena la pe asitom kilia re poli. ¹⁶ La amloge visena nene, apisayu ke pan la, apisape “Pona naga pis sanene vanon ita pe toĵar re kilaparavi laĵas pimi poli yo.”

¹⁷ Ana Yesu kilia mēa kiela sitomena lala, ĩisi na pisape “?Amiu apisayu ke asape ita pe toĵarar re kilaparavi komin ya? ?Sanape, amiu pe amloge kilia re poli, pona pe apisu kilia re sur la poli wa? ! Sinemiun la mārera paĵisi wa! ¹⁸ Amiu kilamaramiu la sike na, ana apisu kilale re sur poli, ana kiligamiun la sike na, ana amloge kilia re sur poli. ?Pona amiu pe asitoĵal re si sur la naĵa nemiyuĵaen pan yeririna la poli? ¹⁹ ?Pogos naĵa nekiantetain kilaparavi lima nanua ne pan yeririna la manu lima naĵane, akan pano-o meĵela kawa, ana akon korkoro kinanena la nene pa e karo via?”

La apisataĵea, asape “Imimi mokonkonnia lualima taaga pa lua [12].”

²⁰ Pisi na naga piun sina ga, pisape “?A pogos naĵa lala manu vari nanua ne akan kilaparavi olua ga naĵane, ĩisi na amiu akon si karo via?”

Ana la apisataĵea, asape “Imimi mokonkonnia olua.”

²¹ Ana naga pis pan la, pisape “?Pogaga, ana sanapen nanagane? ?Amiu akiliali mēa sur la nene, pona pere ke ga wa?”

Yesu kila ruru kilamara kata tai nae Petsaeta

²² Ana Yesu la apam atol pulkumali nene, Petsaeta. Ana la nae yo nene, a sumon kilamara kata tai pimi puna, atagi pania vena tol ruru yaru nene.

²³ Ana Yesu tarar limana ne kilamara kata, sumon naga pano, la lua amiyuve kumali apa lepas na vano. Pisi na Yesu mla wasirina, mligan e kilamaran yar luwoka naĵane, mligan liman tea, ana piun petania, pisape “?Sanape, ko na opisu ke suria, pona pere ke ga wa?”

²⁴ Ana yar naĵane kirava, kira pisu suri lala, naga pisape “Ee, nepisu ke yar lala, ana nepisu la sa ga purĵes nen laki la amiyal ke na.”

²⁵ Ana Yesu mligan si limana e naga, yam luania, p̄isi na yar nene kilamarana pimi po ruruia, naga kilia kira pisu si suri lala, kira pisu la merarava po na po paṗisi. ²⁶ Ana Yesu pisa pania, pisape “Yoko ko ove ova re si ovisu la nene gar uña, oto mesmes ga momña.”

Pita pisawal sape Yesu pe Navisaarena lelaga

Matiu 16:13-20; Luk 9:18-21

²⁷ Pisi na Yesu amio kiena nalogena la asape avato e narin pulkumali lala naṗa lavisin kumali keviu naṗa Sisaria Piliṗae, a e pogos naṗa la amiyal ke apato e yo nene, naga piun tan la pisape “?Amiu amloge ke yar la apisa ke asape in na ai?”

²⁸ La apisatam̄ea apisape “Laṗasia apisa ke asape ko na Yoane Nakeena sina ga, laṗasia asape ko na Elaisa, ṗasia asape ko na navisawalena tai naṗa na konua rui.”

²⁹ Ana naga piun si tan la, pisape “?A sanapen amiu, amiu na apisa ke asape in na ai?”

Ana Pita pisatam̄ea, pisawalia pisape “Ko na ope kiamimi Navisaarena kemua lelaga.”

³⁰ Ana Yesu pisa mesmesun ga pan la, pisape “Pogaga, ana amiu ve ava avisawal lelein re sur nene van yeririna lala.”

Yesu pisawal kiena marena

Matiu 16:21-28; Luk 9:22-27

³¹ Ana e pogos nene, Yesu siar naṗa mlologon ke pan kiena nalogena lala, pisape Narin Yeririna, monar akila sur la ve moki naṗa naga loge viowagania, ana nasumonena kiena le Israel lala, amio yar keviu kiena yar wa lala, amio navianena navisaluaena, p̄isi na la akovenlua naga. Ana Yesu pisa m̄ena ga sape la awem̄ar naga mare, ana e kiena legiena na telu, sum̄alu sina, taulu marena. ³² Visena la nene, Yesu pisa meraravan po pan la, ana pogos naṗa Pita mloge, naga piolua Yesu, pis m̄arera pania, sape visawoia, yoko monar ve ve sa re nene.

³³ Ana veraga ga Yesu pilon m̄asina pimi pu Pita, kira pa pun kiena nalogena taṗena la naṗa asike ne, pisaluṗar m̄arera

pa Pita, pisape “!Yermare, oure vetan inu! Kioṃa sitomena nene naga pe sitomena kien yeririna ga, pe pe sitomen kiena re Ntewa poli.”

Nalogena kiena ne Yesu naga monar sitom korenan nasinenanena kiena

³⁴ Ana Yesu pio p̄ina lala amio kiena nalogena lala, sape aim puna, pisa pan la, pisape “Yar naṗa sinenan sape taveve inu, monar sitom korenan nasinenanena kiena, monar kus kiena laki torovia, sir-aun inu. ³⁵ Yar naṗa sape taulu kiena malena, yoko kilaluia. A yar naṗa kilalu kiena malena vanon inu pona vanon kiau lologena wo, naga yoko tauluia. ³⁶ Visae yar tai war make sur na yomarava la punu ga ne, p̄isi na kuspal mrapa na malena, naga pe taulu re sur wo tai poli. ³⁷ Ana kiena sur nowo la naṗa naga ṗaria, taṗatete ulmaran si kiena malena. ³⁸ Yeririna moki naṗa lus na nanagane, la ataṗa mlamulena viowa, la pe ape lelaga re pan Ntewa poli, la apiowa manene la, a la amawan ke yar taṗena la vanon inu a vanon m̄ena kiau visena. Ana siraunia, Narin Yeririna naga yoko wasuṗe sina ga, amio kiena navisi wa lala, amio naurarena kiena arimana, ana pogos naṗa avim, visae yar naṗa yepena mavin ke naga nanagane, naga m̄ena yoko yepena mavin yar nene.”

9

¹ Ana Yesu pisa m̄ena pan la, pisape “Lelaga nepisa ke pan amiu, yeririna laṗas na asum̄al ke e nini, naṗa p̄isi na taṗatete amare, vano-o tol pogos naṗa avisu nasuṗenena kiena ne Ntewa imi kate amio kiena pupia m̄areraena.”

Yepena ne Yesu pimi pe taṗena

Matiu 17:1-13; Luk 9:28-36

² Siraun Legiena Orai ṗarovia, Yesu ṗere Pita amio Semes, a Yoane, la ga vari apa metava e pupia ravie tai. Asuṃa sane na, nalogena la telu naṗane apisu ga yepena ne Yesu pimi pe taṗena ke narui, ³ apisu ga m̄ana kulkota la pilavila ke, miyuwowo na miyuwowo, miyuve make

ga sur na yomarava la naña miyuwowo. ⁴Ana akirawal mēna navisawalena Elaisa amio yermarua Mosis akate, lalua asike asun ke amio Yesu. ⁵Ana Pita pisa pa Yesu, pisape “Suḡe, po paḡisi naña ita tesuḡa ga e nini. Popon sa meyuḡaen silparpara ve telu se e nini, moḡa tai, ḡana yermarua Mosis tai, a ḡana ne navisawalena Elaisa tai.” ⁶Pita pis wowe ga sanene komin lala sinela kurkur paḡisi, amarau mēna ga, ana la amninue ga avisa yara.

⁷Veraga ga lul tai pimi kalo la, amloge visena tai molue ea, pisape “Nanene naga pe Naruu, naña nekekanan naga paḡisi. Amiu monar alogear ruru naga.” ⁸Nalogenā la amloge visena nene, ana akiraweke ke e yo nene, ḡisi na pe apisu re si lalua naña poli, akirawal ga Yesu naga taaga suḡal sike amio la.

⁹Pisi na lala apetan ravie naḡane, apitom ke sina ga tano, a Yesu pis ḡarera pan la, pisawo la pisape “Sur la naña Ntewa kila pan amiu apisuia, amiu na ve ava avisasawal re van yeririna la nanagane, vano-o tol pogos naña Narin Yeririna mal sina ga e marena, e pogos nene narui amiu akilia avisawal van yeririna lala.” ¹⁰Pisi na la amlogear visena kiena ne Yesu nene, amlarar ga pe kiela ga, ana la apiuyun ke sina ga petan la asape ya ne kinas nen kiena visena nene, naña pisape mal sina ga e marena.

Asitom ke asape Elaisa na lua sirau vim sina, ana Yesu sape naga Yoane Nakeena pa rui

¹¹Ana nalogenā la telu nene apiun tan Yesu, asape “Sanape ne navianena navisaluaena la apisa ke asape ‘Elaisa naga monar wasuḡe ḡesia wa, ḡisi na Navisaarena nene naga ḡalivi?’ ”

¹²Pisi na Yesu pisataḡe la, pisape “Naña apisa ke ne pe lelaga, Elaisa naga monar imi ḡesia vena kilaruruen sur la punu ga susumo, ḡisi na Navisaarena kilia vim. Ana nasiriena wa pisa ke mēna sur taḡena tai naña pe asitomḡal re poli, naña pisayu ke Narin Yeririna, sane naga

monar vane nataḡaliena la ve moki, ana yoko yeririna la asitom korenan naga viowa vaḡisi ne. ¹³Ana nevisa van amiu, Elaisa nene naga pimi ga na wa, ana yeririna la yepela mavinia. Sa naña Visena Wa pisa, ana la akila pa piowa ga pan rui.”

Yesu mēnelua yermare petan teras tai Matiu 17:14-22; Luk 9:37-43

¹⁴Pisi na Yesu amio la telu naḡane apa ke sina ga puna ne nalogenā taḡena lala, ana apisu na pupia ḡina na yeririna la akovivi la asike na, apisu navianena navisaluaena la agorua la ke amio la. ¹⁵Ana pogos naña ḡina la akirawal Yesu pam ke sina, amilania, akekanan mēna naña asape avisu naga, akiriri apim puna, atalopan naga. ¹⁶Ana Yesu piun tan nalogenā la, pisape “?E, amiu apisayu ke ya ne amio la nene?”

¹⁷Pisi na lala yar tai pisa pania, pisape “Navianena, in na nepure kiau sisi yermēne nini pimin ko vena ovisulia, komin purkol ḡarera tai kila naga. ¹⁸Ana pogos naña kila naga, kovenlua naga pato tano e porotano, wasirina mlau piowa ga sa naña siripu, karar ke mraluena, a yepena punu ga miokamarmare. Ana nepure naga pamin ko, ko na osu re poli, ḡisi na nepiun ga tan kiomḡa nalogenā lala vena la alen namēneluaen suri nene vetania, ana la amiyuḡaen ḡa pano-o, akilapule ga yonia.”

¹⁹Ana Yesu pisataḡe la, pis pan la, pisape “?Amiu la nene, sanape na sanene? Amiu na pe asuḡal ḡarera re nena e Ntewa. ?In na monar nesuḡa nemio amiu vano tol pog ya? Nemiwon amiu pa rui. Ana pogaga, akus teras nene vim punu.” ²⁰Ana la aḡure pimi, ana pogos naña purkol nene ḡal Yesu, kila yepen teras naḡane miokamarmare, mloru pato tano e porotano ḡeke pilolon ke, kila wasirina naga mlau piowa ga sa naña siripu. ²¹Ana Yesu piun tan ariman teras naḡane, pisape “?Ana purkol nene siar kila sanene pogwai?”

Ana arimana pisataḡea, pisape “E, sur nene siar na konua konua rui, pogos naña

pe sisi ke ga wa. ²² Ana pimi tol nanagane, yam moki rui naña sur nene kila ke naga mlolor pa e kapí po pito e puluwii. Sur nene kila kare ke ga naga pañisi, sape kilañaria, ana sa ko na okilia okila sur yan tai, imimi mepiun tan ko, awis, ko na sinemña ye imimi, oiila imimi komin narimimi nini!”

²³ Ana Yesu pisa pania, pisape “Nemloge ko na opisa sanene, osape sa in na nekilia nekila. Ana nepisa pan ko, visae ko na olelaga ga, okilia okila sur punu ga.”

²⁴ Ana ariman teras nañane pio verakorena ga pa Yesu, tagi pania, pisape “Nemlelaga tekak ga, ana pe nemlelaga toroki re poli wa. Awis, ko na oiila inu vena kiau nalelagaena vim ve keviu laa sane wa.”

²⁵ Ana pogos naña Yesu pisu ñina na yeririna la apim moki manene la akovivi la, ana naga pis pa purkol naña teke e sisi yermene nene, pisape, “Ko yermare na kiliga poñe, a na plapur, nepisa mesmes ga pan ko, omolue vetan naga nanagane, ana ve oimi re si loyumña e naga pogos tai.”

²⁶ Ana yermare nene ki viowa keviu, kila yepen sisi yermene nañane miokamarmare pano-o piowa ga rui, ñisi na molue petania, pure pano. Ana yepen yar nañane malumu ga mñeke, sa ga naña naga mare pa rui, yar la naña asike apisu ke la apisa ke sa nini, asape “Ke, teras nene mare pa ñisi rui.” ²⁷ Ana Yesu tarar limana, tarlua sumñalu, ana teras nene sumñal ruru ga sike.

²⁸ Ana siraunia, Yesu pato si umña, a e pogos nene, naña naga taaga sike, kiena nalogena la apim, apiun tania, asape “? Sanape ne imimi na memñelua ñele yermare petan teras nene?”

²⁹ Ana Yesu pisa pan la, pisape “Yermare la ne sanene, la añarera pañisi, ana leniena ga kilia mñene plan la.”

Yesu pisawal sina ga kiena marena

Matiu 17:22-23; Luk 9:43-45

³⁰ Ana Yesu la apetan yo nene, apa akom ga likan yo na e Kalele, ana e pogos nene, Yesu pe sinenan re sape yeririna la

akilia suri la naña naga kila ke poli, a e mñena yo la naña apa ke ea. ³¹ Na nene komin naña pian ke kiena nalogena lala e pogos la nene, a naga pisa mñena ga ke pan la, sape “Lavisi mñena narui naña aligan Narin Yeririna va e liman yar la naña awemñar naga mare, siraunia e legiena na telu, ñisi na Ntewa tamalia sina.” ³² Ana kiena nalogena la pe amloge kilia re sur la naña Yesu pisayu ke ne, ana la amaraun mñena naviun ruruen si tania.

“?Yar ane to metavan make yar tañena lala?”

Matiu 18:1-5; Luk 9:46-48

³³ Ana siraunia, pogos tai la apam atol si Kapeneam, apa loyumña e yumña tai, ana Yesu piun tan kiena nalogena lala, pisape “?Amiu na akawe amiun ke visena ya naña e mrapa?” ³⁴ Ana la pe apisatamñe re poli, komin naña lala amiyal ke mrapa apami, apis ke pan la, asape lala ane naga to metavan make la, po miyuve make la ga. ³⁵ Pisi na Yesu totano, ana pio kiena lualima taaga pa lua apim lavis puna, pisa pan la, pisape “Visae amiu yar tai naga sinenan sape vim sumo, pona sinenan sape kiena kia to ñesia, pogaga, naga monar kila naga imi maro, to vatanon la make ga, naga monar vim ve yar nayumñaenen yumñaena kiena ne yar tañena la wa.”

³⁶ Ana Yesu pio narin sisi tai naña sumña ga pimi puna, mligan su likan la, ana tararia, pisa pan la, pisape ³⁷ “Yar naña kiena sitomena pato ga tanon inu, ana kekaran na kilaen wo van nisisi tai ne sanini, nanene sane naga kekaran inu ke pa narui. A yar naña kekaran inu sanene, pe kekaran inu re ga ne po, kekaran mñena ke pa naga naña mliganu nepimi.”

“Yar naña pe pisaluñar ita re poli, naga miila ita ke”

Matiu 18:6-9; Luk 9:49-50, 17:1-2

³⁸ Ana nalogena naña Yoane pisa pa Yesu, pisape “Navianena, imimi mepisu yar tai, naña naga mñene plan ke yermare lala, mñene plan la ke e kionña kia. Ana yar nene na, pe mekilia re naga poli,

naga pe ita yar re tai poli, ana imimi mepisalup̄aria.”

³⁹ Ana Yesu pisa pan la, pisape “Peraga, amiu ve avisaluṗar re naga. Visae yar tai sane pe lelaga, kila ke yum̄aena keviu la e kiau kia, ana yoko naga taṗatete si visanena kare kiau kia pogos tai. ⁴⁰ Yar naṗa pe pisaluṗar ita re poli, miila ita ke ne. ⁴¹ Inu nepisa ke pe lelaga pan amiu, visae yar tai kilia sape amiu akus ke kia kiena ne Kristo e amiu, naga la piala na wii tai van amiu amunia, yar nene naga yoko taṗatete kilalu kiena nalaena nowo naṗa yoko tol sirau.”

Nataṗaliena lala

⁴² Ana Yesu pisa m̄ena ga, pisape “A visae yar tai naga kila narin sisi tai ne sanini ve suṃal m̄arera re e inu, yar nene yoko tol nakoena tai ne m̄arera laa sane taulu naṗa sa aviar pupia kilavaru tai e kolmekina, akuan naga talilu e lowe memaena. ⁴³⁻⁴⁶ Visae lumoṃa tai pona laṃa tai naṗa kila ko na pe osuṃalu m̄arera re si e in poli, popon manene ga otelua vano. Visae ko na ote plan ṗelaga naviowaena vetan kioṃa malena sanene, ṗisi na okilia ova loyuṃa e malena, a sa ova loyuṃa e malena naṗa komṗas nen lumoṃa tai po laṃa tai kovio pa rui, nanene naga pogaga ne. Ana piowa vaṗisi visae yepem̄a la asuṃa ga woga ga, ṗisi na akuan ko ova e kapi naṗa taṗatete mare pogos tai. ⁴⁷ Ana visae kilamaram̄a pona suri ya si tai e malena kioṃa naṗa kila ko pe osuṃalu m̄arera re si e inu poli, popon manene ga osiplania. ṗisi na okilia ova loyuṃa e nasuṗenena kiena ne Ntewa naṗa sane narin sur tai nene kovio petan ko, na nene naga pogaga ne. Ana piowa ga vaṗisi visae kilamaram̄a luoka pona kioṃa ṗelaga viowa tai suṃa ga, ṗisi na narin sur ga la nene aure kioṃa malena wetelu va e kapi e lele naloge viowaena, ⁴⁸ naṗa kapi nene taṗatete ṗisi pogos tai, sisu la na akakarluē ga yepem̄a.

⁴⁹ “Sa naṗa kururu sive naga kila kinnanena ponos taṗatete kona, yoko Ntewa

naga ligan kapi e yar lala vena kekan plan kororaki la naṗa e kiela malena lala. ⁵⁰ Ana tepisu m̄ena sane kururu sive kila kata kinnanena naga kiki, ana visae kana m̄areraena kovio, taṗatete si kila kiena yum̄aena narui. Ana amiu monar ataṃan kururu sive kiena ne Ntewa yum̄ae lue ga e amiu, vena kiamiu malena naga ve kona re, a vena kiamiu ṗelaga la kiki, naṗa sane suṃarena sike amio amiu silaga.”

10

Yesu pisayu sanape naṗa yaru mligan lua wona

Matiu 19:1-12; Luk 16:18

¹ Ana siraunia, Yesu mligan Kalele ana pa metava e lepas nae Yutea, kome wii nae Yortan lepas na vano. Ana ṗina lala apim ke sina ga puna e pogos nene, ana sa naṗa naga kila ke silaga, pian la ke e sur la moki.

² Ana Varasi m̄ena ga ṗasia asike e pogos nene, apimi puna ne Yesu, apisape akilali sina ga naga, la apiun naviunena tai pania. La apisape “?Kieta Navisaluaena pisa ya ne e lepas nen ṗelaga naṗa visae yaru mligan lua wona? ?Ositom sanape, mesmes ga naṗa yaru kilia kila sanene, pona pe mesmes re poli?”

³ Ana Yesu piuntaṃe la, pisape “?Ana Yermarua Mosis pialua ya ne e kiena navisaluaena rui?”

⁴ Ana Varasi la apisape “Mosis pisawal navisaluaena tai naṗa naga taṃania sape yaru kilia la lum̄aki naliganluaena tai van wona, vena ligan lua.”

⁵ Ana Yesu pisataṃe la, pisape “Lelaga, ana Mosis siri visena nene vanon ga naṗa amiu ṗarimiu la m̄arera paṗisi, suri nene kila naga taṃania sape akilia aligan plan womiu lala. ⁶ A siaria e nasiiena naga pe sa re nene poli, komin Visena Wa kiena ne Ntewa pisa sape ‘E purṗesia, Ntewa sii yeririna, yerm̄ene a sira.’

⁷ Ana visena taṗena si tai, naṗa pisape ‘Vanon suri nene, ṗisi na yaru ligan arimana amio anena, naga va iakol

amio wona, ⁸ ana lalua aimi ave taaga ga narui.’

“Nanene kila sane lalua ve ave lua re sina ga, aimi ave taaga ga narui. ⁹ Ana sur ya naña Ntewa vilolaria pimi taaga, pe memes re naña yaru kilapure si poli.”

¹⁰ Ana pogos naña lala apa si loyũa, kiena nalogena lala apiun sina ga tania e lepas nen visena la nañane. ¹¹ Ana Yesu pisa memes ga pan la, pisape “Visae yaru tai ligan lua wona, ãisi na va ure si sira taña, Ntewa pisu sane yaru nene naga taña ke pa kolau rui, naga kila kare sira naña pe wona nasumo. ¹² Ana visae sira tai ure matan wona na yermene, va pu yermene taña, naga mēna nene Ntewa pisu sane kolau.”

Yesu pisa ruru sisi lala

Matiu 19:13-15; Luk 18:15-17

¹³ Ana lañasia akus narila la apimi pu Yesu, vena naga ligan limana te la, ana nalogena la apisuia, apisi mārera pan yeririna la nene, apisalupar la. ¹⁴ Ana pogos naña Yesu pisuia, pe kekaran re nena naña kiena nalogena la amiyũaen sanene poli, naga pis pan la pisape “Amiu ve avisalupar re sisi la nene, atamān la ga aim pun inu, vanon naña sisi lala, la na sa ga yeririna la naña asike loyũa e nasuñenena kiena ne Ntewa. ¹⁵ In na nevisa ve lelaga van amiu, yar naña sinenan ke sape va loyũa e nasuñenena kiena ne Ntewa, naga monar kilia sane naga sa ga sisi kokan tai, naga tañatete kila sur tai vena kus nasuñenena kiena ne Ntewa e malena kiena.” ¹⁶ Ana Yesu kutarar sisi la nene e limana, mligan limana te ãarila pisa ruru la.

Yaru mēe tai naña kiena sur moki

Matiu 19:16; Luk 18:18-23

¹⁷ Ana e pogos naña Yesu siar mial pa ke narui, yaru mēe tai kiriri pimi kinai tano puna, piun tania, pisape “?Navianena Nowo, in na monar nekila yumāena wo ya, naña kila ãisi na netol malena naña ve uro re?”

¹⁸ Ana Yesu pisa pania, pisape “?Vanon ya ne opiun tan inu sanene, osape in na nepe Navianena Nowo? Pe yar re tai po

poli, Ntewa ga naga taaga po. ¹⁹ Ana ko na okilia mēna kiena navisaluaena la naña monar ologear la, naña apisa ke asape, ve oweñar re yaru mare, ve otaña re kolau, ve ovinau re, ve ovisokan re, ve okilakewean re yaru, ko ova tanon arimonā amio anomā.”

²⁰ Ana yaru mēe nene pisa pania, pisape “Navianena, navisaluaena la naña opisa ke ne, siar pogos naña nepe sisi ke ga wa, nesuñā nemlarar make punu ga rui pimi tol nagane.”

²¹ Ana Yesu kira pisu mā sane pano-o, kekaran naga vanon kiena visena nene pañisi, pisa pania, pisape “Sur taaga teke ga wa naña ko na okila re poli wa. Ko ovano, owilwilin plan make kioñā sur la punu ga, owar kana kilavaru nena, ova oviovionia van yaru la naña pe kiela sur re poli. Visae ko okila sanene, ãisi na kioñā suri wo lala ve moki vañisi ma e peni. Ko, ova okila, siraunia oimi otavevenu.”

²² Ana pogos naña yaru mēe nene mloge visena nene, kila naga milan karea, sinena piowa pañisi, vanon naña naga kiena sur la moki manene laa. Ana naga pure matan Yesu.

Yaru naña kiena sur moki, naga mārera laa naña va loyũa e nasuñenena kiena ne Ntewa

Matiu 19:23-30; Luk 18:24-30

²³ Ana Yesu kira pisuveve kiena nalogena lala, pisa pan la, pisape “!Nevisa ruru van amiu, visae yaru tai naña kiena suri moki, sinenan pisape va loyũa e nasuñenena kiena ne Ntewa, suri nene na mārera towe mā naña!” ²⁴ Ana kiena nalogena lala amilan visena kiena ne Yesu nene pañisi, naga pisa si pan la, pisape “Pe lelaga naruu la, navaen loyũa e nasuñenena kiena ne Ntewa naga mārera na mārera. ²⁵ Ee, nevisa van amiu, naña kamel tai naga va warpoyo e pulus nen nitil, nanene naga mārera vañisi ne, ana visae yaru tai naña kiena suri la moki sinenan sape va loyũa e nasuñenena kiena ne Ntewa, naga mārera laa na wa.”

²⁶ Ana pogos naþa nalogena la amloge visena nene, amilan paþisi, apisape “? Suwala, ana visae ve sanene, þisi na ane kilia tol namalena nene?”

²⁷ Ana Yesu kirava pisu la, pisape “Ee, lelaga naþa yaru taþatete tamalia yaru, ana Ntewa ga kilia kila make suri punu ga.”

²⁸ Ana Pita sinenan sape vis, pisape “? Ana sanapen imimi? Imimi memligan make kiamimi sur la rui, ana metaveve ko.”

²⁹ Ana Yesu pisa pan la, pisape “In na nepisa ke pe lelaga pan amiu, yaru a naþa visae ligana mña, pona wenla pona vinena, anena pona arimana, narina pona kiena porotano, ana visae naga ligana sur la nene vanon ga inu, a vanon kiau lologena wo, ³⁰ þisi na naga warmarana sina ga kiena suri la naþa mligania, kilia tol sina ga ve ponotia tai. E yomerava nini, yoko tol sina mña uña la, wenla la, amio vinena la, anena la amio narina la, a porotano la, a amio sur la nene, yoko tol pog mñarera ve moki, naþa yaru la sinela kar mña ga. Ana metavan sur taþena la nene, e pogos naþa imi, yoko tol mña malena naþa taþatete þisi. ³¹ Ana yaru la moki liu naþa asike metava, þisi na avito tano, ana yaru la naþa asike tano, þisi na la ava metava.”

Yesu pisawal kiena marena yam telu narui

Matiu 20:17-19; Luk 18:31-34

³² Ana Yesu lala amlulu ke mrapa, apa ke metava ma Yerusalem narui. Ana Yesu naga sumon ke kiena nalogena la, la sinela kurkur paþisi naþa apisu naga sumon la apa Yerusalem, komin la akilia ke asape yeririna nae yo nene la sinela kari ke paþisi. Ana li taþena la naþa asurau ke ga wa, la mña asumña amarau lili mña. A naga piolua ga kiena lualima taaga pa lua apimi puna, pisawal si pan la sanape naþa þisi na akila viowa vania gar Yerusalem. ³³ Naga pisayu pan la, pisape “Amiu ayagoga ruruia. Nanagane ita tepa ke Yerusalem narui, naþa ve ve piavi re, þisi na aligan Narina Yeririna e limana

ne yerkawa lala kiena ne yaru wa lala, amio navianena navisaluaena mña lala, ana þisi na la nene aliþere naga avisave þisi na monar mare. Ana siraunia, aligan naga e limana ne la naþa pe ape le Yu re poli, ³⁴ naþa þisi na la nene akirakirai viowa vania, avilasirkon marana, þisi na akoa naga vano-o awemñaria. Ana e kana legiena natelu, þisi na mali sina.”

Semes amio Yoane, apiun sur tai tan Yesu

Matiu 20:20-23

³⁵ Ana amiyal laa apa sane, þisi na narina ne Sepeti lalua nene Semes amio Yoane, apimi puna ne Yesu, apiun petania, apisape “Navianena, imimi lua mesape sur ya naþa meviun tan ko naganane, mesape otamñan van imimi.”

³⁶ Ana Yesu pisatamñe la, pisape “?Ana amiu lua sinemiun asape in na nekila ya ne van amiu?”

³⁷ Apisatamñea, asape “Imimi lua sine-mimin mesape otamñan sanini: pogos naþa ko na ovim ove þarin suþe na yomerava nini, þisi na mekilua metotano memio ko e kionna yo wa metava lavisin ko, tai te lepas na þamarua, a tai e lepas na þamñeli.”

³⁸ Ana Yesu pisatamñe la, pisape “Amiu pe akilia re sur ne apiun ke ne poli. ?Sanape, amiu lua nene asitom asape atorokin naþa tomunpae e piala naloge viowaena nene naþa in na monar nemun ea? ?Ana amiu asitom ke asape amiu akilia atol nakeena e wii naþa akee in ea?”

³⁹ Lalua apisa pania, apisape “Ee, imimi lua metoroki.”

Ana Yesu pisa pan la, pisape “Ee, lelaga naþa þisi na amiu amun mña ga e mñau piala naloge viowaena nene, ana pe lelaga naþa atol nakeena e wii nakeena naþa akeenu ea, ⁴⁰ ana sur nene naþa amiu lua apiunia, asape atotano amio inu e lepasneu luwoka, sur nene naga pe kiau re naþa nela van amiu poli. Yo la ne sanene, kiena ga la naþa Ata kila ruru pe kiela, pisaar þisi rui pisape þisi na atotano ea.”

Narin Yeririna pimin vena yum̃ae kiena ne yeririna lala

Matiu 20:24-28

⁴¹ Ana pogos naþa nalogena taþena la lualima nene amloge sur nene, naþa wenla lalua nene Semes amio Yoane apiunia, la sinela kar lalua. ⁴² Ana Yesu pio la apimi puna vena naga visi van la, ana pisape “Amiu akilia ruru þelaga kiena ne yaru la naþa pe amlelaga re e Ntewa poli. Tepisu sa naþa suþe lala amio yerkawa lala na yomerava, la sinelan asape am̃areran yaru taþena lala asu vatanon la silaga.

⁴³⁻⁴⁴ “Ana amiu kiau nalogena lala, ki-amiu þelaga monar ve ve sa re nene. Visae amiu yar tai sinenan sape imi ve yerkawa tai pona ve kiamiu nasumonena tai, kana mrapa nena sanini: yaru nene monar imi ve sa ga yaru na yum̃ae kiamiuena tai. ⁴⁵ Narina Yeririna naga kila sanene þisi rui, naþa pe pimin re vena yar la aiila naga poli, naga pimin naiilalaena, a vena tam̃an kiena malena nawulplanen yeririna la ve moki.”

Yesu taþa ruru kilamara kata tai

Luk 18:35-43

⁴⁶ E pogos nene, Yesu amio kiena nalogena lala apim asike garu Seriko, ana pogos naþa amligan yo e pulkumali nene apano, ana yeririna la moki paþisi ataveve la. Pog naþa amiyal ke apano, ana kilamara kata tai tom̃a tano e isinen mrapplepa. Yar nene, arimana kiena kia Timeas, ana apio kia kiena ne narina asape Patimeas. Patimeas nene, totano e mrapplepa legiena punu ga, pion ke pan yar lala sape akuan narin kururu varu vania vena ilaena kiena malena.

⁴⁷ Ana pogos naþa mloge apisape Yesu nae Nasaret mial ke e mrapplepa pimi, þisi na naga pion ke, sape “!Yesu-o, ko lus kiena ne Tepet, nesape ko sinem̃a ye inu wa!”

⁴⁸ Ana yaru taþena la apisin sine-mimien pania, asape “Ee, ve om̃aaga re.”

Ana naga pion manene la pavini, sape “!Suþe-o, ko lus kiena ne Tepet, awis, nesape sinem̃a ye inu.”

⁴⁹ Ana Yesu panar sum̃alu su mrapa e yo nene, pis pan yeririna lala, pisape avio yar nene vim lavis puna, ana lala apa apisa pan kilamara kata naþane, asape “Welu.” Ana naga sape “Pasa.” Ana lala apisape “Ve ologe re viowa. Yesu naþane sape oim puna wa. Ko osum̃alu, ita.” ⁵⁰ Ana yaru nene kuanlua m̃ana kulkota, sum̃al veraga ga, pimi puna.

⁵¹ Ana Yesu piun tania, pisape “?Ko na sinom̃an osape nekila ya ne van ko?”

Ana naga pisatamea, sape “Suþe, awis, in na sineun nesape kilamarau la imi wo, vena nekilia nekirava.”

⁵² Ana Yesu pisa pania, pisape “Pogaga, ko na okilia ova si um̃a mom̃a. Kiom̃a nalelagaena ga kila ko opim omloge po narui.” Ana naga pisu ruru ke ga suria e pogos nene, ana mial taveve Yesu e mrapa apano.

11

Yesu pimi tol yo naþa Yerusalem

Matiu 21:1-11; Luk 19:28-40; Yoane 12:12-19

¹ Nanagane, Yesu lala apam lavisin Yerusalem narui, ana la am̃alivi e narin pulkumali lalua sumo, kiela kia Petpas amio Petani, naþa sike e yepas nen kunus nene naþa la apio asape Kunus Na Purolip Lala. Ana Yesu miila kiena nalogena la lua, pisape ² “Amiu lua ava e pulkumali na gare, a mesmes ga e pogos naþa ava loyum̃a ea, þisi na avisu narin togki tai, naþa am̃atear teke na, pe yar tai totanoli re e wosia poli wa. Ana aluþarlua aure imi pun inu e nini. ³ Ana visae yar tai vis van amiu vanonia, viunia visave “?Amiu akila sanene vanon ya?,’ þisi na avisa ga vania, avisave ‘Suþe na sinenan sur mal nini vena va kila kiena yum̃aena tai wa, þisi na naga ligan wasuþe sina ve ve piavi re.’ ”

⁴ Ana þisi na nalogena lua nene apano, am̃al narin togki naþane, apiaria teke na sike ga vanua e mratava na yum̃a tai lavisin ga mrapplepa. Pogos naþa asape aluþarlua kana kilika, ⁵ ana lala naþa asike e yo nene apiunia, asape “?Amiu

akila ke ya ne, amluþarlua ke kana kilika na ya ne?”

⁶ Ana la apisa pan la visena la naþa Yesu pisa ruru pan la, naþa sane avisa van yar la nene, ana la atamãan asape akilia aure togki vano pogaga. ⁷ Pisi na lalua aþere togki nene pimi, aþatetae mñala kulkota lala e wos nena, ana Yesu pa totano metava ea. ⁸ Ana yar la moki liu naþa aþatetae mñala kulkota lala suvileviles nen mrapplepa, ana yaru laþasia apa ate mñamela lala pitomi aþatetae mñena ga, vena togki yal ea. Sanene narui, akila sa naþa la apatanon Yesu sa naþa pe pupia þarin suþe tai. ⁹ Ana la amial ke apano vena ava loyuma Yerusalem, ana þina na yeririna la naþa asumon Yesu, amio la naþa asiraunia, asuma apiovion manene sanini, apisape

“!A ke suwala, pona po! !Teyeluar naga!

!Ntewa na mava, ko ovisa ruru naga nene naþa pimi e kioña kia!

¹⁰ !Ita tekekanan paþisi nasuþenena kiena ne kieta yermarua Tepet naþa pimi ke! !Amiu nae mava peni, amiu mñena ga ayeluarial!”

¹¹ Ana Yesu pa loyuma Yerusalem, a pa tol Yuma Wa mñana ne Ntewa. Ana pa loyuma, pisuveve yo lala, a sur la punu ga naþa amiyumaen ke ea, pano-o mrae naga pato ke tano narui, naga pure kiena lualima taaga pa lua, apetan si pupia kumali naþani, apa amono gar Petani.

*Purlaki tai naþa pe tau re poli wa
Matiu 21:18-19*

¹² Ana yemlagi kolulagi la amligan si ma Petani aþasuþe sina vena ava Yerusalem, ana Yesu mloge sane viso karia. ¹³ Naga kira pa e is nen mrapplepa, mñal purpik tai sike, ana naga mial pa lavisinia vena war mras laþasia. Ana pogos naþa pimi pisuia, purpik nene mñas ga moki, ana pe mras su re e poli, komin pe kana pog re poli wa. ¹⁴ Ana Yesu pisa pan purpik nene, pisape “Ko ove owar re si mrasnoña pogos tai vena yar la akilia akania.” Ana kiena nalogenã mñena la amloge ke naþa naga pisalele kare laki na sanene.

*Yesu mñene plan la naþa asuma
aþiliwilin ke suri e Yuma Wa Mana ne
Ntewa*

*Matiu 21:12-17; Luk 19:45-48; Yoane
2:13-22*

¹⁵ Ana Yesu la apa atol si Yerusalem narui, lala apa sina ga loyuma e Yuma Wa mñana ne Ntewa. Ana e pogos nene naga pisa sane yar la moki liu naþa asuma e yepas nen yuma nene, la asuma akila ke ga yumaena natauluen kilavaru lala ea, ana yar la mok liu naþa apul ke sur la naþa aþiliwilin ke ne. Ana naga pe kekanan re nenaga, pa mñene plan la, kawepu narin varvara kiena ne yar nakeueen varu sa le Rom la pimi ve sa le Yu la, nakilaena nalaena. A naga koantetaen lele na totanoena kiena ne la naþa apuliwilin ke kupa nakuþaþaena lala. ¹⁶ A naga pisawo mñena ga yar la naþa sinelan ke asape awar kiela sur na yumaena la ayal akom likan yepa na Yuma Wa nene.

¹⁷ Ana naga pisa pian la, pisape “? Sanape, amiu pe akilia re asape Ntewa pisa e kiena Visena Wa, sape ‘Pisi na la avisa mau Yuma Wa avisave naga yuma nalotena kiena ne yolai punu ga e yomarava wetelu?’ *Ais 56:7*

‘Ana nanagane na amiu akepu pimi sa ga ponovi mñana yaru na vinauena la narui.’ ” *Ser 7:11*

¹⁸ Ana pe piavi re nena, yerkawa lala kiena ne yaru wa lala, amio navianena na navisaluaena lala, amloge sur la naþa Yesu kila e Yuma Wa mñana ne Ntewa, ana la sinela kar paþisi, asape akila suriania. Ana amaraun Yesu, pe akila re si poli, vanon apisu kilale naþa yeririna la akekanan naga paþisi, asuma amilan ke kiena navianena wo lala.

¹⁹ Ana pogos naþa mrae pato pa tano narui, Yesu la apetan ke sina ga yo naþa Yerusalem.

*Purpik naþa pe tau re poli, mare make
ga*

Matiu 21:20-22

²⁰ Ana kolulagi, la aþasuþe apa ke si Yerusalem, ana apisu purpik naþane, mñas la miaiai make nena rui. ²¹ Ana Pita sitoñal si visena kiena ne Yesu, pisa

pania, sape “Suŕe, opisu ke ne! Purpik naŕa opisanena kare nakoneva, nagane mare rui.”

²² Ana Yesu pisataŕnea, pisa pan la, pisape “Amiu punu ga monar aviawa ŕarera e Ntewa. ²³ In na nepisa ke pe lelaga pan amiu, visae yar tai naŕa pe kiena sitomena peve lua re poli, a mlelaga ŕarera, ana visae suri ya naŕa naga visa, monar ve sanene narui. Visae naga vis va pupia kunus nene, visave ‘Osumalu otove, oula ova e sive,’ ŕisi na monar ve sa ga nene. ²⁴ Nane nepisa pan amiu, ana sur ya ne ko na oviunia e kioŕa leniena, visae olelaga ŕarera sane sur nene pe kioŕa pa rui, ŕisi na monar ve sa ga nene narui. ²⁵⁻²⁶ Ana e pogos punu ga naŕa visae alen, amiu monar asitom ruru ŕena ga, visae kilapurpu tai teke e ko amio yar taŕena tai, monar ovewo sumo wa, ŕisi na okilia osumalu okila kioŕa leniena van Ntewa. Visae okila ve sa nene, yoko arimata nae ma e peni, naga ŕena sitomalu ko, viewo kon kioŕa mlamulena viowa lala.”

Nasumonon le Israel lala sinelan asape avisaluŕar Yesu

Matiu 11:23-27; Luk 20:1-8

²⁷ Ana Yesu la aŕasuŕe si apam atol Yerusalem, ana apa si loyuma e kove na Yuma Wa ŕana ne Ntewa. Ana pogos naŕa amialoro ke loyuma, yerkawa kiena ne yaru wa lala, amio navianena navisaluaena, a nasumonena lala kiena ne le Yu la, apimi puna, ²⁸ apiun tania, asape “Ko osumalu okila ke sur la ne sanene e yo nini e kia kiena ne ai? Ana a si na pisa pan ko sape okila ve sanene?”

²⁹ Ana Yesu pisataŕne la, pisape “Pogaga, ana inu ŕena nesape neviun naviunena tai van amiu wa. Visae amiu aviŕataŕne ruru kiau naviunena nene wo, ŕisi na nekilia nevisawal van amiu sanape naŕa nekilia nekila ve sanene. ³⁰ Ana kiau naviunena naga sanini narui, sape: ? Nakeena naŕa Yoane naga kilamare ga nanua ne e yaru lala, naga pe sur tai naŕa Ntewa pisa pania sape naga monar kila, pona yaru ga la apisa pania? Amiu avisataŕneli kiau naviunena nene.”

³¹ Ana naviunena nene kiena ne Yesu kila la agorua la narui, naŕa asuma apisa asape “?ŕisi na ita tevisa sanape na vania? !Tevisuarurua! Visae ita tevisa tevisave nakeena nene Ntewa naga pisa pa Yoane, ŕisi na yaru nene viun si vetan ita, visave vanon ya ne ita pe temlelaga re e Yoane poli. ³² Ana ita taŕatete si tevisa tevisave nakeena kiena Yoane nene pe sitomena kiena yeririna ga lala, visae peraga, la sinela kar ita.” Yar keviu la amaraun visaena visen nene, komin akilia asape yeririna la nene amlelaga ke po ŕarera e Yoane ŕisi rui, asape naga pe navi-sawalena na lelaga tai kiena ne Ntewa.

³³ Ana kiela sitomena la ne sanene narui, kila apisataŕne Yesu sa ga nini, apisape “Imimi memninue ga.”

ŕisi na Yesu pisa pan la, pisape “Visae sanene, inu ŕena ga, taŕatete nevisa van amiu nevisave ane pisa pan inu sape nekila yumaena la ne sanene.”

12

Pakaiwa na li viowa la naŕa apisuar lokilkerep tai

Matiu 21:33-46; Luk 20:9-19

¹ Ana pogos naŕa Yesu suma pian la ke, naga pisayu ke ŕakaiwa pan la. Pakaiwa tai na pisa sa nini, pisayu yerkawa tai, amio kiena lokilkerep. Yaru nene kila ruru kiena yo nene, kila kove ŕarera tai telivi piora ea, a kila kana lele navieplannen was nen kerep, kila ŕena kana lele tai naŕa pa metava naŕa yaru kilia wiyu va se ea, vena kiravawoen lokilkerep nene.

“Ana e pogos tai, yerkawa nene sinenan sape yaloro re va e purvanua taŕena tai, ŕisi na mligan kana lokilkerep nene e limana ne yaru laŕasia, vena ayumaenia, aul vania.

² “Ana yerkawa nene pa suma gare pano-o, ŕisi na pisu kilale sane nanagane na pogos na mrakerep la marua narui. Ana mligan kiena yaru tai pa si puna ne la naŕa asike e kana lokilkerep nene vena war kiena kilavaru na mrakerep komŕasia, naŕa la nene monar aul vania.

³ Ana pogos naŕa kiena yaru nene pano,

ana yaru tañena la nene aña kare naga, añaenelua sina naga pano, pe mla re sur tai poli.

⁴ “Ana yerkawa nene miila si kiena yaru tañena pano, ana la naña aña, ãar kuruta e ãarina, akila piowa pan naga pañisi, añaenelua pa sina. ⁵ Pisi na naga miila ke sina ga tañena tai, ana añaemoñar naga mare, siraunia, naga miila kiena yeririna moki apano, asula añaemoñar la mña ga.

⁶ “Ana yerkawa nene pisu sane yar taaga sike narui, pe narina wawa naña naga kekaran pañisi, ana naga sitomveve pano-o, pisape ‘In na monar neligan ga naru vana, vena monar avatanon naga.’

⁷ “Ana pogos naña yar viowa la nene apisu narina ne yerkawa nene pimi, la asuña apismumun pan la, asape ‘Narina ne ke yerkawa naña narui. Yaru ke na nene narui, naña visae yerkawa kovio, ãisi na kus porotano nene sane ve kiena lalimana. Popon ita toweñar mña naga mare, ana ita ga tekilia tokus porotano nene ve kieta.’ ⁸ Ana sanene narui atarar naga, añaemoñaria, akovenlua naga petan lokilkerep pa vanua.”

⁹ Ana Yesu piun tan la, pisape “?Pogos naña yerkawa nene yoko imi sina, ãisi na kila sanapen la naña amiyuñae ke e kiena yo nene? Yaru viowa la nene, ãisi na yerkawa nene imi weñar la, monar amare e ãelaga mñarera tai, siraunia naga ligana kiena lokilkerep e limana ne yaru wo tañena la ãasia.”

¹⁰ Ana Yesu pisa pan la, pisape “Visena tai teke e Visena Wa kiena ne Ntewa, pisa sanini pisape

‘Kilavaru nene, yaru na yuñaeen yuñae lala apisa asape piowa ga, akoven rui, ana nanagane na, kilavaru nene pimi pe kilavaru wo na mrapun yuñae, ve nauararen yuñae mñarera.

¹¹ Ana sur nene, Ntewa ga kila, a mepisuia na po na po.’ ” *Yauena 118:22,23*

“?Ana sanape, visena nene akilia pa rui, apuloli mña pogos tai, pona peraga yo?”

¹² Ana pogos naña Yesu pisa pae ãakaiwa nene, yerkawa lala akilia naña

naga suña pisa ke ga visena la nene vanon kiela ãelaga lala, ana sinela kar naga, kila narui sinelan asape auarar naga, ãisi narui na apisu sane yar la mokliu, amaraun la, amligan naga mñeke na aña apano.

Sur kiena ne Ntewa, a sur kiena ne Sisa Matiu 22:15-22; Luk 20:20-26

¹³ Ana yar keviu lala apa apisuveve sur nene, lala amligan Varasi lañas apimi, amio mña ga ãasia e ãegas kiena ne Erot, naña apiunli naviunena mñarera lañasia ve natañalien Yesu ea, naña sane naga visataña ãele ga. ¹⁴ Ana apimi puna ne Yesu, akila kotalia e visena wo lala, apisa asape “Navianena, imimi mekilia ko na ope lelaga kemua. Ko ope omaraun re yar tai poli, sane yar keviu, pona yar naña to metava, po yar na sanape, ana ko osuña apisalua ke mrapa mesmes kiena ne Ntewa pan la punu ga. Ana mesape meviunli tan ko, mesape kieta navisaluaena pisa sanape? ?Pisape mesmes ga naña ita le Yu toul takis va Sisa, naña pe ãarin suña kiena ne le Rom lala, pona pe mesmes re sanene poli? ¹⁵ ?Pogaga naña toul takis la nene po peraga?”

Ana Yesu kilia mña naña la apiun kotalia ga, sinelan ke asape akila kare naga, ana naga pis pan la, pisape “?Amiu asuña atañalinu ke sanene vanon ya? Pogaga, amiu ala kilavaru tai imi vena nevisuvevelia.”

¹⁶ Ana amla tai pimi, akian pania, Yesu piun tan la, pisape “Ninun marana a ne teke e narin kilavaru nene? ?Ana kia na asiri teke ea, ane kiena kia nene?”

La apisape “Marana ne Parin Suña Sisa nene, a kiena kia mña ga.”

¹⁷ Ana pisa pan la, pisape “Pogaga, sur naña kiena ne Sisa, monar ala va Sisa, a suri naña kiena ne Ntewa, monar ala va Ntewa.” Ana pogos naña amloge navisatañaena nene, amilan kare pañisi.

La naña amare, ãisi na amal sina Matiu 22:23-33; Luk 20:27-40

¹⁸ Ana siraunia, le Satusi lañasia apimi puna ne Yesu, sinelan asape aviunli suri

tai tania e lepas na sur tai naña la am-
lelaga m̃arera ea, asape sa yaru la naña
amare, tañatete amal sina e legiena maro.
Vanon suri ne nanene apiun tan Yesu
sanini, asape ¹⁹ “Navianena, sinemimin
mesape meviunli tan ko sanape e visena
tai naña yermarua Mosis siri pan ita
nanua sumo. Naga pisa pisape visae yaru
tai, mare tan wona naña sane pe narila
re tai poli wa, ñisi na wenla yaru nene
monar talopa sina amio letano nene. Ana
visae sira nene war sisi, akilia asikia e
kia kiena ne arimana naña mare pa rui,
vena kia nene mali m̃aga. ²⁰ Ana e pogos
tai, wenla la olua. Kiela m̃earu talopa,
ana naga mare petan wona, pe narila
re tai poli wa. ²¹ Ana wenla nasiraunia
ñereleinia pe wona, ñisi na naga m̃ena
ga mare petania, pe narila re tai poli,
a wenla na telu kila m̃ena ga sanene,
²² pano-o tol wenla na olua, la punu ga
amarmare tan sira naña sanene. A siraun
wona la punu ga naña amarmare, sira
m̃ena ga nene mare. ²³ Ana ko ovisali sur
nene: ?E legiena maro, pogos naña apisa
ke asape ñisi na yaru la amal sina, ñisi na
sira nene na ve wona ai, vanon naña naga
talopa amio wenla la olua nene ñisi rui?”

²⁴ Ana Yesu pisape “Peraga, kiamiu
sitomena pa pe wowe laa. ?Pona kam na
pe akilia re ya ne kila amiu ape wowe
ke sanene poli yo? Vanon pe akilia re
ya naña Visena Wa kiena ne Ntewa pisa
ke poli, a pe akilia re m̃ena ya naña
kiena nam̃areraena keviu kilia kila poli.
²⁵ Pogos naña yaru la amal sina, ñisi na
lala ave sa ga navisi kiena ne Ntewa lala
ma e peni narui, ana ñisi na ve akila re si
suri nene naña natalopaena. ²⁶ A e lepas
na malena si nene, kana visena tai teke
e tusi naña Mosis naga siria, naña pisayu
ke narin laki tai naña kapi kekania, naña
Ntewa pisa pa Mosis sanini, pisape
*‘Epraam, Aisak, a Sekop, in na nepe kiela
Ntewa.’*

“?Pona amiu na pe apuloli re visena
nene pogos tai poli yo, ²⁷ ana in na
nevisakilale van amiu vena kila ruru
kiamiu sitomena lala. La telu nene la
amare e yomarava nini nakonua rui, ana
kas moki na moki ñaro pa rui, ana Ntewa

pisa ga visena nini na wa, naña sape
naga pe kiela Ntewa. Sanene na kiena
visena naga kana kinasia sape la telu
nene la amare e yomarava, ana la amal
ke ma puna na wa. Ntewa pe sinenan
re sape kiena yeririna lala la ave yaru la
naña amare poli, ana naga sinenan sape
naga ve Ntewa kiena ne yeririna la naña
amali.”

*Navisaluaena na keviu lua
Matiu 22:34-40; Luk 10:25-28*

²⁸ Ana navianena na visaluaena tai pimi
sum̃alu sike e pogos nene, ana miyagogan
ke le Satusi lala atañali ke Yesu, ana Yesu
taulu la ga e kiena navisatam̃eena wo
lala. Ana navianena nene, naga sitom
sape naga towe lai viun va Yesu, pisape
“?E kieta navisaluaena lala, nape naña
keviu, miyuve tañena lala?”

²⁹ Ana Yesu pisa pania, sape “Visena Wa
pisa sanini, pisape
‘Yeririna nae Israel, amiu ayagoga.
Ntewa na mava, kieta Ntewa, naga taaga
pe Ntewa na mava.

³⁰ Ntewa na Mava naña pe kioñã Ntewa,
ko na monar sinem̃ã sia e losinem̃ã
wetelu, e kioñã malena wetelu, e
kioñã sitomena wetelu, a e kioñã
puriukawaena wetelu.’

³¹ “Nanene naga pe navisaluaena ñesia,
a nalua nena naga pisa sanini, pisape
‘Ko monar sinem̃ã si nalavis puñã lala,
okila wo van la, sa ga naña ko
sinem̃ã si ko ke ga.’

“Ana pe navisaluaena re si tai poli naña
naga keviu taulu lalua nene.”

³² Pisi na navianena navisaluaena pisa-
tam̃e pania, pisape “Lelaga ga navianena,
ko opisa mesmesu ga. Ko opisa pe lelaga
ga, osape yar keviu naga taaga ga, pe tai
re si poli. ³³ Ana ko opis pe lelaga m̃ena
ga osape monar sineu si naga e sineu
wetelu, e kiau nakiliaena wetelu, amio
kiau puriukawaena wetelu, ana monar
sineu si la naña asike lavis pun inu, sa ga
naña sineu si in ke ga. Pe lelaga ga ne, e
nakiravaena kiena ne Ntewa, visae nekila
ve sa nene, nanene naga to laa metava, po
manene laa taulu make nakuñapaena lala
naña netaña ke e m̃ana Yuñã Wa.”

³⁴ Ana Yesu mloge kiena navisatamēena naga po, pe manmarua po, ana pisa pania, pisape “In na nevisa van ko, sane ko ko na osike pa lavisi rui, ko na yoko p̄isi na ova loyuma e nasuḡenena kiena ne Ntewa na wa.”

Ana siraun e pogos nene, p̄isi na pe yar tai taḡali re si Yesu e naviunena la poli.

Navisaarena naga pe Ntewa kiena ne yermarua Tepet

Matiu 22:41-46; Luk 20:41-44

³⁵ Ana siraunia, Yesu naga pian ke yeririna lala e Yuma Wa mana ne Ntewa, ana naga towelai piun naviunena tai pan la. Naga pisape “?Nekilia maḡa naḡa kiamiu navianena navisaluaena lala apian amiu maḡa, ana nesape neviunlia, komin ya naḡa apisa ke asape Navisaarena naga monar malivi e lus kiena ne yermarua Tepet nene naḡa naga pe p̄arin suḡe sumo? ³⁶ Nepiun ke sa nene, komin nanua sumo, Ninuna Wa pimi e Tepet, kila naga pisi, pisape

‘Ntewa na Mava pisa pa kiau Suḡe, pisape

“Ko ototano e kiau lepas na p̄amarua, otomate ma vano-o, p̄isi na neligan kioma nasinekar lala aimi ve sa narin takue na vilanvanen lama ea.”

Yauena 110:1

³⁷ “E lele nene tepisu naḡa Tepet sum̄a pio ke Navisaarena nene sape pe kiena Suḡe rui. ?Ana vanon naḡa Tepet pisa sanene, a sanapen naḡa amiu apisa ke asape Navisaarena nene naga molue ga e Tepet, ana naga pe kiena lus ga tai?”

Ana pupia p̄ina naḡa asike e pogos nene, lala sinelan manene navianena kiena Yesu la ne sanene, la akekaran manene paḡisi.

Yesu pisi marera paḡisi pan nasumonena lala nalotena

Matiu 23:1-36; Luk 20:45-47

³⁸ Ana e pogos nene naḡa Yesu naga pian la ke, pian lan la ke mena ga e pelaga na yeluarlaena kiena ne kiela nasumonena lala. Naga pisape “Amiu avisuar amiu e navianena navisaluaena lala. Lala aplave ke paḡisi e mala kulkota piayavi lala, a pogos naḡa visae la ayaloro e lele na wilwilinena, sinelan asape yaru lala

monar avatanon la, a avio ruru la avisave “!Navianena, pokolulagi!” ³⁹ A e pogos na paḡagena lala, a loyuma e nalotena mena ga lala, la sinelan naḡa silaga asape atotano ga e lelen yerkaawa lala. Amiu apisu kilale la ke narui, ne? ⁴⁰ Ana lala asuma aḡure piavin ke kiela leniena la paḡisi, ana apisokani ke ga ne, vanon naḡa e ke e pogos nene, lala asuma akila kotalia ke letano la, vena avinaun kiela suri lala. Ana vanon suri ne nanene, p̄isi na kiela nakoena marera re laa sane.”

Letano tai mla kiena kururu varu pan Ntewa

Luk 21:1-4

⁴¹ Ana siraunia, Yesu naga pa laa lavisin yo naḡa akuan ke varu ea e Yuma Wa nene, ana kira pisulili ke yar lala naḡa akuwakuan ke kiela nalaena lala. Naga pisu yar la moki naḡa kiela sur la mokliu, aḡar kiela nalaena kerkeviu la pimi, akuwania. ⁴² Ana p̄isi na pisu mena sira marua tai pimi, naga letano tai, pe kiena sur re poli. Ana naga mla narin kururu varu lua pimi, mla pan Ntewa. ⁴³ Pisi na Yesu pio kiena nalotena lala vena aim puna, naga pis pan la, pisape “?Amiu apisu ke sira marua nene, naḡa kuan narin varu lua ga nene? In na nevisa ve lelaga van amiu, naga mla keviu taulu make nalaena punu ga naḡa yar la naḡa kiela sur la moki amlavia. ⁴⁴ Lala nene, kiela varu keviu paḡisi, ana amla ga komḡas tekak ga pano, ana letano nene, narin varu naḡa naga mlararia vena iilaena kiena malena, mla punu ga pan Ntewa.”

13

Yesu pisawal naḡa p̄isi na awe plan Yuma Wa Mana ne Ntewa

Matiu 24:1-2; Luk 21:5-6

¹ Ana Yesu molue e Yuma Wa mana ne Ntewa, ana pogos naḡa naga sum̄a mial pa ke, kiena nalotena lala tai kilologia pupia yuma lala na Yuma Wa nene, pisa sape “!Navianena, ovisuia! !Yuma la nene amio kana kilavaru lala apo paḡisi wa!”

² Ana Yesu pisa pania, pisape “?Opisu ke pupia yuṁa la nene? Yuṁa la nene, ṽisi na taṽatete si kana kilavaru ne tai naṽa toṁa ga towawa ruru teke e lelana, komin ṽisi na yar laṽas aimi, awe plan make nena yuṁa la nene vano.”

*Naloge viowaena monar imi
Matiu 24:3-14; Luk 21:7-19*

³ La amial sanene, apim e Kunus Na Purolip lala, naṽa kira pisu ke Yuṁa Wa, ana Yesu totano e yo nene. A pogos naṽa pe yaru taṽena la asu re poli, kiena nalogena la varṽ apimi puna, Pita, Semes, Yoane amio Antru. Ana apiun tania, asape ⁴ “?Pisi na awe plan Yuṁa Wa nene pogwai, a kile ya ne yoko kila sur la nene vim kakate?”

⁵ Ana Yesu pisataṁe la narui, pisape “Popon amiu avisuar ruru amiu, vena ve yaru imi visa kotalia amiu re, ⁶ vanon naṽa ṽisi na yaru la ve moki naṽa ala kiau kia, ana aimi avisave ‘In na nepe Navisaarena ṽa,’ ana ṽisi na aure yaru la ve moki ava ave wowe. ⁷ Ana visae e pogos nene, aloge ṁaagena na mara pimi ke lavisi, pona alologon pupia mara la naṽa sike perina, ana ve sinemiu kurkur manene re. Suri la nene monar imi kakate sumo, ana nanene na pe pe legien maro re poli na wa. ⁸ A ṽarin suṽe lala, yoko akila mara amio ṽarin suṽe taṽena lala, a purvanua lala yoko asuṁalu akawela amio purvanua taṽena lala. A yo kar ga e yomarava nini, yoko yemninu vaṽisi, a pupia viso ṁena, ana suri la nene, pe pe legiena maro re nene poli na wa. Ana suri la nene sa ga sira naṽa ṁeṽena, naṽa sane mloge ṽesan ṁasina mlaea vena waren sisi, ana pupia naloge viowaena naga pere na wa.

⁹ “Ana monar avisuar ruru amiu, sa ṽisi yaru la aure amiu ava e kiela kumali, pona e kiela yuṁa na lotuena lala, vena avis van amiu, ala nakoena van amiu, pona awe amiu. Yoko monar aligan amiu ava asuṁalu ase marana ne yerkawa na purvanua vanon ga naṽa amiu ape kiau nalogena lala, ana e pogos nene amiu akilia avisawal kiamiu nalelagaena e inu

e marala. ¹⁰ A lologena wo, yoko alologon va yolai la punu ga e yomarava nini sumo wa, ṽisi na sur la nene kilia imi ṁalivi. ¹¹ Ana visae la nene aim atarar amiu, aure amiu avano vena ala nakoena van amiu, amiu na ve asitom manene re avisave “?Pisi na nevisa ya ne van la ne?” Ana avisa ga visena naṽa ṽisi na Ninuna Wa la van amiu, memes ga e pogos na visena, vanon pe amiu re apis poli, komin Ninuna Wa ga naga vis e amiu.

¹² “E pog ṁarera nene, yoko yar kilia taṁan yaru viowa taṽena la aimi aurelua wenla ruru naapo pona narila ruru naapo, vena awe moṁar la, nanene komin naṽa la nene amlelaga e inu. A nin sisi ṁena ga lala akilia asuṁalu avisawal anela lala amio arimala lala naṽa la amlelaga e inu, vena lala ṁena ga amare sanene. ¹³ Ana yoko yaru la sinela kar manene amiu, naṽa kiau kia teke e amiu, a amiu yaru a naṽa suṁalar ṁarera suṁa ga vano-o pog ṁarera nene ṽisi, Ntewa tamalia naga.”

*Pupia pog ṁarera tai garu Yerusalem
Matiu 24:15-28; Luk 21:20-24*

¹⁴ Ana Yesu pisa ṁena ga visena taṽena tai, naṽa popon yaru kilia wuloyuia, vena kilia ruru kana kinasia. Visena nene sanini, pisape “Yoko amiu akilia avisu naṽa avisirlua nono tai naṽa piowa manene laa, yoko suṁalu se e yo wa tai pe pon re nena naṽa aligan se ea. A pogos naṽa avisu suri nene, amiu naṽa asike Yutea, popon amiu aure, ava atapolou e kunus lala. ¹⁵ E pogos nene, visae yaru tai va ruru teke vanua lavisin ṁana yuṁa, naga monar ve va re si loyuṁa war kiena suri laṽasia, ¹⁶ pona visae yaru sike e kana lokove, naga monar ve vito re si uṁa tar ṁana kulgota, naga monar kiriri vitaṽili ga sanene vano. ¹⁷ Ana e pogos nene, yoko viowa laa ṁena van sira la naṽa meṽela, amio la naṽa amla ke yu pan kiela sisi tomtom lala. ¹⁸ Visae ve sanene, popon amiu alenwo amiu vena kiamiu pog naurena nene ve imi tol amiu re e pog na miava keviu. ¹⁹ Nanene

vanon pogos nene, ĩisi na m̃arera na m̃arera, m̃arera laa sane taulu pogos m̃arera taĥena lala, naĥa siar e pogos naĥa Ntewa sii yomarava nini pimi tol nanagane, a yoko ve pog m̃arera re si tai ve sanene pogos tai. ²⁰ Ana Ntewa sitomañal rui pisape yoko tero pog m̃arera nene imi ve plas ga, vanon kiena yeririna la naĥa pisir plan la vena ave kiena, asike e pogos nene. Ana visae ve tero re ve plas sanene, yoko taĥatete yaru tai kilia mal sike na.

²¹ “Ana visae yaru lala avivisa van amiu, avisave ‘Amiu avisu yaru nene, naga na Navisaarena nene,’ pona avisa taĥena, asape ‘Nane Navisaarena ne nane gare,’ ana amiu na ve alelaga re e kiela visena lala toko, ²² komin naĥa navisaarena la mokliu naĥa pe ape lelaga re la poli, la akilia asumañalu, amio m̃ena ga navisawalena navisokanena la ve moki, a ĩisi na la nene akilia akila kile lala, amio sur nailanena lala. Ana yoko akila sanene, aure yaru la ava ave wowe, vano-o tol naĥa akilali naĥa aure m̃ena yeririna kiena ne Ntewa la naĥa pisir plan la vena ave kiena, ana la taĥatete akilia akila. ²³ Ana akilia avisuar amiu ruruia, komin nepisawal make suri la rui pan amiu nanagane, naĥa pe aĥarpo yo re poli wa.”

Pisi na Narin Yeririna wasuĥe sina
Mak 13:24-27; Luk 21:25-28

²⁴ A Yesu pisape “Ana e pogos nene, siraun naĥa naloge viowaena nene ĩisi, mrae imi ve pupumalko, a kupario ve tego re sina. ²⁵ A verue la ma e sinapane asumañalololu, a suri m̃arera lala nae ma e sinapane, yoko Ntewa kululun la. ²⁶ E pogos nene, ĩisi na la avisu Narin Yeririna molue e lul amio pupia kiena nam̃areraena amio naurarena. ²⁷ Ana siraunia, naga ligan kiena navisi lala ava e yo punu ga e yomarava a ma e peni, ana yoko aure kiena yeririna la naĥa naga pisir plan la ĩisi rui, aimi lele taaga puna.”

Pe yaru re tai naĥa kilia pog na legiena maro nene poli
Matiu 24:32-36; Luk 21:29-33

²⁸ Ana Yesu pisape “Amiu asitomli purlaki nene, naĥa asape purpiliva. Naga kiena sur navian amiuena tai teke ea, naĥa monar avisururuia. Pogos naĥa avisu sitos la siar miyunlua sina, imi memaena, ana amiu akilia asape pog na yepisusunu m̃arera pimi ke lavisi narui. ²⁹ Ve sanene, pogos naĥa avisu kile la nene e yomarava, la apimi akakate ke sa naĥa nepisa pan amiu rui, ana amiu akilia naĥa Narin Yeririna sumañaga e pulutava rui, lavisi ke kate narui. ³⁰ Nevisa suri na lelaga van amiu, yoko sur la nene imi kakate sumo, ana siraunia, lus kiena ne yaru la naĥa amal ke e pogos nene, ĩisi na akilia akovio e yomarava nini. ³¹ A yoko sinapane amio yomarava nini lalua m̃ena akovio veraga, ana kiau visena lala taĥatete nena akokovio pogos tai. ³² Ana pe yar re tai naĥa kilia kana legiena pona aora nena naĥa ĩisi na Narin Yeririna m̃alivi ea. Navisi lala nae ma e peni, amio Narina ne Ntewa, la m̃ena amninue ga, ana Ata ga, naga taaga kilia.”

Monar akila ruru amiu asumañaga
Matiu 24:42-44

³³ Ana Yesu pisape “Sanene, ana monar asumañavisuar ruru amiu, komin amninue ga asape kiamiu suĥe naga imi sina e legiena ya. ³⁴ Sur nene sa naĥa yar keviu tai mligan m̃ana uña vena vanon kiena pupia yalena tai. Sumon naĥa naga ligan kiena yo, naga monar ligan kiena sur la punu ga va sike limana ne kiena yar na yumañena lala, a monar vis ruru van la naĥa apisuar ke mralaea, sape avisuar ruruia. ³⁵ Ana nanagane sa m̃ena nene van amiu, amiu m̃ena asumañavisuar ruruia, komin pe tekilia re poli, yar keviu na uña vim pogwai. Pona imi kotaĥa, po kolemalu, pona sa lakaporo la akokoreko, po kolulagi, ³⁶ ana piowa ga naĥa sa naga vim m̃alivin amiu, lual naĥa kam na amomaliu m̃aga. ³⁷ Ana visena naĥa nepisa ke pan amiu, mesmesun naĥa yeririna la punu ga monar aloge, sane amiu akirarava ruruia, avisuaria.”

14

Li nasumonena la nae Israel sinelan asape yoko aweñar Yesu na wa

Matiu 26:1-5; Luk 22:1-2; Yoane 11:45-53

¹ Ana ĩisi na, pog pimi lavisi naĥa e kas punu ga asuñña akila kiela pupia ĥaĥagena lua. Legiena lua ga suwo ke wa, ĥisi na akila ĥaĥagena na sitomñalen natamaliaena naga sumo, ĥisi na akila ĥaĥagena na kanen kiligaĥe naga sirau.

A e legiena nene, ĥarin yar wa lala, amio navianena na visaluaena la sinelan ke asape yoko aweñar Yesu na wa, ana akale ke mrapa tai na tarwanen naga. ² Ana lala apisayu ke pan la, asape “Sur nene taĥatete tekila e maran yeririna la naĥa apimi e ĥaĥagena nene, komin visae pere na lasinela kar ita vaĥisi ne, yoko akila pupia mñaagena, vanon la mokliu naĥa akekaran ke pa yar nene rui.”

Maria taron ponotaninu e Yesu

Matiu 26:6-13; Yoane 12:1-8

³ Ana e pogos nene, Yesu sike e kumali naĥa Petani, naga sike e yuñña mñaana yaru tai naĥa apio ke Saemon Leperosi, komin nanua susumo naga ĥar leperosi se e yepena. Ana Yesu kinana ke e yuñña nene, sira tai pimi puna, mla piawi tai naĥa amiyuññaen e kilavaru tai naĥa po, a piawi nene na pulen ponotaninu naĥa amiyuññaen e was nen ĥeligalaki tai, naĥa kana kilavaru keviu paĥisi. Ana sira nene pilonpo gon piawi nene, taron make ga ponotaninu nene taroi e ĥarina ne Yesu.

⁴ Ana laĥas naĥa asike e lele nene e pogos nene, apisu ke sur nene, ana la sinela kar sira nene paĥisi, asuñña apisamumun ke pan la, asape “?Komin yar ne sira nene taron kare korenan ke ponotaninu sa nene? ⁵ Visae wilwilinlua ga na, vera war varu keviu ea, vena iilaena yeririna la naĥa pe kiela sur re la poli. Naga kila kare na!” Ana la asun apisa kare ke sira naĥa sanene.

⁶ Ana Yesu pisa pan la, sape “?E, kam na akila ke sanene pan sira nene komin ya? Amiu na ve avisa kare re si naga, naga kila yuññaena naĥa po tanea pan inu, pisa

ruru inu paĥisi. ⁷ Li na lima korena la naĥa apisa la ke ne, yoko lala asulue ga likan amiu, ana amiu akilia aiila la silaga e pog punu ga naĥa sinemiunia. Ana inu, in na yoko ve nesu re silaga nemio amiu. ⁸ Suri naĥa sira nene miyuññaenia, naĥa taron ponotaninu e inu, naga kila sur wo punu ga naĥa naga kilia kila, naĥa pe nakilaruruen yepeu yoko neva e marena. ⁹ Nepisa ke sur na lelaga pan amiu, e yo punu ga e yomerava wetelu naĥa avisawal kiau lologena wo ea, ana asunyu mñaena sur nowo nene naĥa sira nene miyuññaenia, vena asitomñal sina ga silaga pupia sitomena kiena e inu, naĥa sinena miye inu lelaga.”

Sutas ĥiliwilin wan Yesu

Matiu 26:14-30; Luk 22:3-20; Yoane 13:21-30

¹⁰ Ana Sutas nae Kariot, naĥa naga mñaena pe nalogenena na lualima taaga pa lua tai, naga sitom ke pa rui naĥa yoko wilwilinwan Yesu, ĥisi na pa pisu ĥarin yar wa lala. ¹¹ Ana pogos naĥa amloge yoko naga kila kiela mrapa na tarwan vinaunen Yesu, akekaran paĥisi, apisaar pania, asape “!E po paĥisi ne! Visae oiila imimi ve sanene, yoko mela narin nalaena tai van ko vanonia.”

Ana e pogos nene, Sutas siar kale ke pulmas tai yoko kilia ligan Yesu va e liman yaru wa la nene.

Yesu pitetalia Pita amio Yoane ava akila ruru kana kinanena maro

¹² Ana legiena ĥesia na ĥaĥagena na kanen kiligaĥe pe Toste, naga legiena naĥa la asuñña akila ke nakuĥaĥaena e narin sipsip lala vena sitomñalena natamaliaena. Ana nalogenena la apiun tan Yesu, asape “?Ko na sinoñan osape mekila ruru kata kinnanena na ĥaĥagena naĥa e lepas nape?”

¹³ Ana naga pisa pan lalua, sape “Ava gar Yerusalem, yoko alual yar tai kus ke pupia piawi na wii tai, imi mñalivin amiu. Ana ataveve naga avano, ¹⁴ ana yoko naga were amiu ava e yuñña tai. Ana pogos naĥa ava loyuñña e yuñña nene, amiu avis van ĥar na yuñña nene, avisa sanini asave ‘Kieta navianena piun ke sape awa yo

kiena ne wolawa lala, vena naga memio imimi kiena nalogena lala mekilia makan kinanena na sitomalen natamaliaena ea?”
 15 Amiu avisa sanene vania, ana naga vian amiu e pupia lele tai metava van amiu, naña suri la punu ga sike pa e rui, ana yoko akila ruru sur la punu ga nakanena e lele nene.”

16 Ana Yesu pisa sanene pan nalogena lua nene, ana apano, amial ña apa atol Yerusalem. Ana e pogos nene, sur la punu ga pimi ñalivi sa ga naña Yesu pisayu susumo pan lalua.

Pisi narui na, lalua akila ruru maron kinanena na pãpãgena nene kana Yesu, pisi na añasupela sina ga.

Yesu pisawal naña yoko Sutas vielua naga van kiena nasinekar lala

17 Ana kolemallo, Yesu amio kiena nalogena lala apitom garo Yerusalem, apito e yuñã nañani. 18 Ana pogos naña asumã akinana ke narui, Yesu pisa pan la, sape “In na nepisa ke pe lelaga pan amiu ne, yoko amiu yaru ga tai yoko vielua inu, amiu yaru ga tai naña ita tesike tekinana ke veraga nagane.”

19 Ana nalogena la amloge naña naga pisa sanene, ana amloge piowa pañisi, apiun veve ke tan la peve taaga, asape “? E, in re poli?”

20 Ana Yesu pisatamãe la, sape “Naga naña yoko kila sanene van inu, naga pe kiau nalualima ga taaga pa lua tai, naña naga yaru tai naña imimi lua meputon kamimi kilaparavi e ga e pulpiala taaga.

21 Ana yoko Narin Yeririna naga monar mare sa naña Nasiriena Wa pisayu pa sumo rui. A yaru naña vielua naga, yoko viowa manene laa van naga, naga popon manene sa ve vaeme re ga rui.”

Kinanena maro

22 Ana pogos naña la akinana ke sanene na, Yesu mla kilaparavi tai, pisa potena pan Ntewa, ana kawewowaia, kian pan la, ana naga pisa pan la, sape “Alavia, akania; nanene naga pe tasneu.” 23 Ana pisin nene, mla piala na kuruta, pisa potena pan Ntewa, ana kian pan kiena nalogena lala, ana la punu ga peve taaga

amunpae ea. 24 Ana naga pisa pan la, sape “Nanene, naga pe tau naña pe nakilaen naviranarena kiena ne Ntewa sumãlu ñarera silaga, naña yoko tau nene naga lauwo malena kiena ne yeririna la ve moki. 25 Nepisaar ke pe lelaga na pan amiu ne, nesape yoko sane in na ve nemun re si kuruta pogos tai, vano vano-o nemun ga kuruta viu e navesuñenena kiena ne Ntewa.”

26 Ana pogos naña Yesu kila pa sanene, ana la amiyau e yauena tai naña teke e tusi kiena ne Yauena lala, pisi na amolue petan yo nene, amiyal apa e Kunus Na Purolip la.

Yesu pisawal sape yoko Pita naga visawan naga

Matiu 26:31-35; Luk 22:31-34; Yoane 13:36-38

27 Ana pogos naña asike e kunus nene wa, Yesu pisawal pan la pisape “Ñane ga kolemallo, kiamiu lelagaena e inu naga loru, komin Visena Wa pisawal pa sur nene rui, naña sape

‘Yoko in na nowe moñar yar navisuaren sipsip, ana kiena sipsip lala yoko aureure tetai.’

Sek 13:7

28 “A pog naña netaulu si marena, yoko in na nesumo neto garo Kalele, ana amiu ñena monar asirau atom garo lele nene.”

29 Ana pogos naña Pita mloge visena naña Yesu pisa pania, pisawolia pisape “Pona nalelagaena kiela punu ga nene e ko loru, aure vetan ko, a yoko inu, in na tañatete neligan ko pogos tai.”

30 Ana Yesu pisa pan la, sape “Lelaga nepisa ke pan ko, yoko ñane ga kolemallo, pogos naña towa la ve akokoreko re yam ve lua wa, a ko, ko na yoko ovisawan inu yam ve telu rui.”

31 Ana Pita pisaluñar visena nene, pisaar ñarera, sape “Visae la sinelan asape aweñarnu ñena nemio ko, naga pogaga ne, ana inu, yoko tañatete nevisawan ko, nesape in na pe nepe kiomã re poli.” Ana e pogos nene, nalogena punu ga la apisa ñena sa nene.

Yesu pa mlen ma Ketsemani

Matiu 26:36-46; Luk 22:39-46

³² Ana sirau, Yesu lala apa e lepas nen kunusia, amiyal apito tano e narin pulŕalu tai, naŕa kiena ki Ketsemani. Ana naga pis pan la pisape “Amiu asuŕa e nini wa. Ana in na neva nelen ve plas ga wa.”

³³ Ana naga ŕere Pita amio Semes a Yoane, ataveve naga, apa li la vitokak ga sane, ana e pog nene, sinena Yesu naga pimi urmi keviu, mloge piowa paŕisi.

³⁴ Ana naga pisa pa la telu nene, pisa pisape “Nanagane, nemloge sa naŕa ninuu naga pororowa make ga, naŕa lavisi nemare narui. Awis, amiu asuŕali atavilo amio inu e yo nini wa.”

³⁵ Ana Yesu miyal pa laa sane, mlorun kinai, mlen pa arimana, sape “Ata-o, Ata-o, sa otamania, yoko aora na pog m̕arera la nene naga ve imin in re sina. ³⁶ Ko na okilia okila sur punu ga, ana nepiun tan ko vena okuslua piala naloge viowaena nene vetan inu, vena in na ve nemun re ea. Ana ko na ve okila re sa naŕa na sinenanena kiau, ana okila ga sa naŕa kioŕa nasinenanena.”

³⁷ Pisi na, naga pimi sina ga puna kiena nalogena la telu naŕane, naga pisu lala amomalio pa rui. Pisi na lala atavilo sina ga, ana Yesu pis pa Pita sape “? Sanape Saemon? Ko na omomalio? ? Kom̕in ya ne kam na taŕatete atavilo amio inu e aora nini? ³⁸ Kam na monar avisuar ruru amiu, monar alen lue ga, vena nataŕaliena la ve akila amiu aloru re e mlamulena viowa. Pe lelaga, kiamiu sitomena m̕arera po, ana tasnemi naga miyowo ga.”

³⁹ Ana siraunia, naga pa si e yo na leniena naŕane, mlen, mlenin sina ga visena naŕane. ⁴⁰ Ana pogos naŕa naga ŕasuŕe sina, pisu la telu nene amomalio ke sina ga, komin atekavito paŕisi, ana pogos naŕa pis pan la, lala pe apisataŕe re si suri tai pan poli.

⁴¹ Ana naga pavin sina, kiena leniena na telu, ana pogos naŕa ŕasuŕea, naga pis pan la, sape “!E! ?Amiu apa ruru amiu ke ga wa, amomalio ke ga wa? !Poga, ŕisi ga ne! Naga ne lavis ga pog naŕa narin yeririna va e liman li viowa la narui.

⁴² Ko pogaga, amiu asuŕalu ita tetove, yar nawilwilin wan inuena, nagane pam ke lavis gar ne narui.”

Apuarar Yesu m̕arera

Matiu 26:47-56; Luk 22:47-53; Yoane 18:3-12

⁴³ Ana e pogos nene naŕa Yesu pisa ke visen nene wa, Sutas, naŕa naga tai lala lualima yam taaga pa lua ne, naga pimi, amio yeririna la moki naŕa aŕar ke playu na mara amio kiela plaki lala. La nene, yar keviu la kiena yar wa la, amio navianena na visaluaena, amio na sumonena kiena le Yu la, lala amligan la apimi. ⁴⁴ Susumon naŕa apimi, yar na wilwilinena naŕa Sutas, naga pisapeŕ kile tai pan la sumo rui, pisape “Yar naŕa sa neva netalopan ŕesia, yar ne nanene naŕa ita sinetan ke, ana kiamiu yar na mara la monar atararia m̕arera aure naga vano.”

⁴⁵ Ana pog naŕa apimi narui, Sutas miyal mesmesun ga Yesu, pis pania, sape “Navianena, pokolemalo.” Talopania, ⁴⁶ ana kiela yar na mara la apimi atararia asape aure naga vano. ⁴⁷ Ana pogos naŕa atarar sanene, ana nalogena tai ŕurelua kiena playu, sape te yar tai naŕa nae pun yar wa la, ana naga tetereria ga ŕarina, telua kiligana komŕas pano.

⁴⁸ A Yesu pis pan yar la nene, sape “?Sanape na amiu aŕar kiamiu playu amio plaki lala? ?Sanape na asape aim ataranu sanene? ?Pona asitom ke asape in na nepe yar m̕arera na vinauena amio na weŕaren yaru la yo? ⁴⁹ Sila ga e legiena punu ga, in na nepian amiu e yuŕa m̕ana Ntewa, ana sanape na amiu pe apim ataranu re e pogos nene poli? Ana pogaga, kome sur la naŕa nasiriena wa pisayu sumo rui, monar imi ve sa ga nene.” ⁵⁰ Ana e pogos nene, nalogena la amligan Yesu, aŕure petania.

⁵¹ Ana e pogos nene, yar m̕ee tai taveve ke yar la naŕa aŕure ke Yesu pano, ana naga pitavi ga. Ana yar la nene ŕasia apisuluŕar naga, asape atarar m̕ena naga, ⁵² ana atarpal ga naga, atarar ga kiena

kulmrae aþurelua petania, pe plamome ga kiriri pano.

Aþere Yesu pa e pupia kumali kiena yar kerkeviu kiena le Yu la

Matiu 26:57-68; Luk 22:54-71; Yoane 18:13-24

⁵³ Ana lala aþere Yesu pimi sual e marana ne þarin yar wa, naþa kiena ki Kaeþas, amio yar keviu kiena yar wa lala amio navianena na visaluaena, amio na sumonena kiena ne le Yu lala, apim pa lele taaga e yo nene rui. ⁵⁴ Ana Pita mena taveve ma Yesu e pogos nene, ana pe pa re lavisin poli, ana pogos naþa apim loyumua e kove na kumali nene, Pita pa totano amio yeririna na yuaena kiena Kaeþas, lala atega ke kapi, komin miava. ⁵⁵ Ana yar keviu la naþa asike loyumua e viorena nene, lala akale ke yar laþas naþa akilia avisa plan sur laþasia naþa Yesu miyumuaenia pona pisa, vena kila la akilia awemar naga vanonia, ana pe ana re sur tai poli. ⁵⁶ La anal laþasia aþerela apimi apisawal visena moki, ana visena punu ga nene apisokan ga, asuna apisa ke ga sur la naþa pe taþena lala, ana kiela visokanena la nene mlolor ga.

⁵⁷ Ana þisi na, laþas na visokanena anal visena tai, asunal, asape ⁵⁸ “Memloge yar nene naga þarwar e visena sanini rui, sape pupia yuna wa naþa kieta yermarua ga la amiyumuaenia e limala, pisa sape yoko naga taaga ga kilia weplania, yoko yunaen ruru si yuna wa viu taþena tai e legiena ve telu ga, naþa liman yeririna taþatete yunaenia.” ⁵⁹ La apisa ma visena la nene pano-o, kaka ga, kiela visena la nene pe sual marera re poli.

⁶⁰ Ana þarin yar wa sualar se marala, pisi pa Yesu, piun tania, sape “?Ko na yoko ovisatae van la pona ve ovisatae la re? ?Sanape e visena la nene naþa apisa plan ke ne?”

⁶¹ A Yesu pe pis re si po, pisatae re si poli. Ana þarin yar wa pis si pania, sape “?Sanape? Ko na ope Navisaarena naþa pe narina ne Ntewa, pona pe ko re poli?”

⁶² Ana Yesu pisatae pania, sape “Ee, Navisaarena nene, naga inu. Ana nesape nevisa mena van ko, þisi na yam ve plas ga, avisu si Narin Yeririna naga totano ke e lepas na þamarua puna Ntewa na mareraena, yoko avisu naga vaeme e lul metava vitom tano e yomarava nini.”

⁶³ Ana þarin yaru wa sinen karia na pitolwowa mana kulkota, pisape “Pisi ga ne! ?Komin ya ne ita takale ke si yar taþena naþa kilia visa plan si sur laþasia e naga? ⁶⁴ Amiu amloge ke ne! !Yar nene naga þarnena kare pa kia wa kiena ne Ntewa rui! Viorena sitom sanape, yoko tela naliþereena van ve sanape?”

Ana la amla naliþereena pa Yesu, asape mesmes ga naþa monar awemaria.

⁶⁵ Ana laþas aplasirkon naga, apiwo kil-amarana, ana asuia, apisa karea, apiuyun tania, asape “?E, ovisalia, ane mlipa ko ke nanagane?”

Ana yar na mara laþas kiena þarin yaru wa la apim aþurelua naga petan yo nene, ana la mena nene asuia, amlilipa ke pogos naþa aþure ke naga apano.

Pita naga pisawan Yesu

Matiu 26:69-75; Luk 22:56-62; Yoane 18:15-18,25-27

⁶⁶ Ana e pogos nene, Pita sike loyumua e kove wa, ana sira na visuaren yuna mana þarin yar wa pimi e lele nene, ⁶⁷ ana mal Pita tegan ke kapi, pisuluþaria, pisa pania, sape “!E, ko nene ko mena otataveve yar nae Nasaret naþane!”

⁶⁸ Ana Pita pisawan sur nene, sape “!E! In na pe nemloge ruru re sur na ko opisa ke ne poli!” Ana naga petan lele nene, pato laa lavisin pupia pulutava na yuna nene.

⁶⁹ Ana e yo nene, sira nene naga mal sina, ana pisawal pan yar la naþa asike ne, sape “Yar nene pe yar kiena ke yar nama tai narui.”

⁷⁰ Ana Pita pisawan sina ga visena nene. Ana pe piavi re nenaga, la nene apisa pa Pita, asape “Peraga, ko ke tai narui, komin ko na yar nae ke Kalele tai narui.”

⁷¹ Ana Pita pis marera, pisaluþar marerania e visena sa nini, sape “!E lelaga

kemua rui, Ntewa na Mava, in na nepisa pa rui, pe nekiliaar re nena yar na kam na apisayu ke ne poli.”

⁷² Ana veraga ga pogos naña Pita pisa ke sanene, towa kokoreko yam lua narui, kila Pita sitomñal si visena kiena Yesu, naña pisa pania, sape “!Lelaga nepisa pan ko, ñane ga ne kolemallo, pogos naña towa ve kokoreko re na yam lua poli wa, ko na ovisawan inu yam ve telu rui.”

Ana Pita mloge sinena piowa na piowa, molue pa vanua, tag na tag.

15

Lala aþure Yesu pa puna ne þarin suþe kiena ne le Rom la naña sike Israel

¹ Ana kolulagi e Praere nene, li kerkeviu la kiena le Yu la apiora sina ga e kiela pupia kumali. La nene nane yerkaawa kiena ne yaru wa lala, amio kiela nasumonena lala, amio kiela navianena navisaluaena la. Apis ña pano-o, atol sitomena tai, þisi na apiar limana ne Yesu, aþure naga pa puna ne þarin suþe keviu Paelat, ana la amligan Yesu e limana, vena naga liþerea.

Yesu suñalu e marana ne Paelat Matiu 27:11-14; Luk 23:3-5; Yoane 18:33-38

² Ana Paelat piun tan Yesu, sape “?Ko ope Parin Suþe kiena ne le Israel lala, pona peraga?”

Ana Yesu pisatamea, pisape “Naga ke narui, sane opisa ke ne.”

³ Ana yerkaawa lala kiena ne þarin yaru wa lala apisasawal suri la e Yesu, asape naga kila sur la moki naña piowa. ⁴ Ana Paelat piun sina ga tania, sape “?Sanape, la apisa suri viowa moki e ko rui, ana ko na omla ña kana navisatameena pona peraga?”

⁵ Ana e lepas nen sur la ne apisa ke ne, Yesu pe pisatame re si sur tai pan la poli, ana Paelat sinen pulan sur nene paþisi.

Paelat tañan pisape Yesu monar mare Matiu 27:15-26; Luk 23:13-25; Yoane 18:39-19:16

⁶ Ana e pogos nene, la asike e pog na Paþagena na Sitomñalena Natamaliaena wa, ana e kas punu ga e þaþagena nene, þarin suþe nae Rom silaga kila suri

tai pan le Israel lala. Naga kila naña visae laþas naña asike e yuñna naloge viowaena, la akilia aviun yaru ve taaga naña sinelania, yoko Paelat naga ligana lua naga molue. ⁷ Ana e pogos nene, yaru na kilaen politik tai naga ñeke e yuñna naloge viowaena, naña yaru la akilia ruru naga, kiena ki Paraþas. Naga pe yar tai pogos naña asumñalun kawelaen amio le Rom lala, ñemoñar laþas amare, ana amligan pa e yuñna na loge viowaena. ⁸ Þisi na, þina lala apimi moki lele taaga e marana ne Paelat, apiun tania vena naga kila van la sa naña naga suñna kila ke ne, monar ligana lua lala yar tai naña sike e yuñna naloge viowaena molue sina.

⁹ Ana Paelat pisatame la, sape “Pogaga. ?Amiu sinemiun asape neligan lua yaru nene molue sina, naga pe kiamiu þarin suþe amiu le Yu la?” ¹⁰ Paelat piun sanene, vanon naga kilia pa rui naña yerkaawa ga kiena ne le Yu lala, aþure Yesu pimi puna, sane yuñnaena na vielueen ga, vanon naña apisu kiela yeririna taþena lala akekarana Yesu paþisi.

¹¹ Sanene narui, Paelat sinenan sape ligana lua Yesu vano, ana yerkaawa kiena ne yaru wa lala akila kare sitomena kiena ne yeririna lala pimi pisusun paþisi, asape amarerana van Paelat vena ve ligana lua re Yesu, ligana lua ga Paraþas vano.

¹² Ana Paelat mloge ke sur la naña apisa ke pania, piun tan la, sape “Pogaga, ana visae sanene, þisi na nekila ve sanapen yar nene naña amiu apio ke naga asape þarin suþe kiena ne le Yu lala?”

¹³ Ana la punu ga apioyonia, asape “!Asuar naga e lak torovia!”

¹⁴ Ana Paelat piun tan la, sape “?Vanon ya? ?Naga kila suri ya ne piowa?”

Ana la apioyoni manene laa pa metava sane, asape “!Asuar þa, asuar ma e laki torovia!”

¹⁵ Ana Paelat pisu þele narui, sinenan sape visa sur tai naña kila yeririna la nene aloge wonia, ana naga sape Yesu naga suñna ga, a mligana lua ga Paraþas pa si pula. Ana mligana Yesu e limana ne kiena li na mara lala vena akioa, aure va asuar e lak torovia.

*Li na mara lala akila lele kare Yesu
Matiu 27:27-31; Yoane 19:2-3*

¹⁶ Ana li na mara lala atarar Yesu aþerelua pa vanua e yometava na kumali kiena ne Paelat nene, ana la apio pa kiela þegas nen li na mara taþena lala vena aimi avisuia. ¹⁷ Ana la amiyenlua mana kulsota, ana amiyen kulkota tai e naga naþa marana mene sa naþa þarin suþe la amiyen, ana aþar nonos nen kilsirili, ana aþaniroron ga, amligan e þarina, sa naþa karo na þarin suþe tai. ¹⁸ Ana pogos naþa amligan sur la nene e þisi, la asuma akila lele kare ke, asape “!Parin suþe kiena ne le Yu lala-oo! Imimi mepatanon ko, memieluar ko!” ¹⁹ La amla lakiavio tai, ae þarina ea, la asuma apiasiria kare naga, akinai tano puna sa naþa apatanon ke naga. ²⁰ Ana pogosia naþa la akila lele kare naga, þisi na aþarlua kulkota mene nene petan naga, ana amiyen si mana kulsota tai ea, aþure apano vena asuar naga e lak torovia.

*Asuar Yesu ma e lak torovia
Matiu 27:32-44; Luk 23:26-43; Yoane
19:17-27*

²¹ Ana pogos naþa li na mara la asumon Yesu apa ke narui, aal yaru tai naþa naga pa yomarua ana naga mial pimi. Yar nene, naga Saemon naþa sumo naga nae Saerin, naþa naga arimanane lalua nene Alikanta amio Ruþas. Ana aareran pania asape naga towe kus lak torovia kiena ne Yesu vano. ²² Ana lala asumon Yesu apa atol kunus tai, kiena kia Kolkota, naþa kana kinasa asape yo naþa sane puryu na piaþarin yaru. ²³ Pogos naþa apimi aporu e wos nen kunus nene, ana la sinelan asape ala kuruta namunena va Yesu vena munia. Ana kuruta namunena nene ataron was nen suri tai naþa melkalka sike ea, vena kila tasnena ne Yesu kapulu ga, ve lae manene re, ana pogos naþa amla pania, yepen mavin munena.

²⁴ Ana la atarar Yesu, asuar naga ma e laki torovia. Þisi na, la akuan taes, vena alual li ane war mana kulmrae tai, a ane war tai. ²⁵ Ana pogos naþa amligan pa Yesu ma e laki torovia, naga kolulagi, maran mrae ovari. ²⁶ Ana li

na mara nae Rom la asiri navisawalena tai, naþa pisawal suri naþa nasumonena kiena ne le Yu la sinelan asape awenar naga vanonia, naþa sape “Yaru nene naga pe þarin suþe kiena ne le Yu lala.” ²⁷ Ana e pogos mena nene, yar navinauena lalua, asuari la mena ga e laki torovia sa ke Yesu, apisirilua tai e lepas na þamarua, taþena e lepas na þameli. ²⁸ E mrapa ne nanene, lala akila visena marua tai na Tusi Wa pimi kate sina ga, naþa sape “Amligan naga meke amio yar na kilaroen navisaluaena.”

²⁹ Ana yaru la naþa asuma amiyaloro ke apa e yo nene, asisilin þarila, apisalele kare ke Yesu þisa, la asape “!Koe, suwala! Ko nene nanua sumo ko opisa osape ko okilia owe plan Yua Wa mana ne Ntewa, ana ovisirlua sina ga e legiena ve telu ga, ana sanape narui? ³⁰ !Pon ko ga otamalia ko lia, ovetan laki torovia nama, otom tano!”

³¹ E þelaga ma nenaga nene, yerkawa kiena ne þarin yaru wa lala, amio navianaena na visaluaena, asuma apitalia kare ke naga paþisi, asuma apisa ke, asape “!Pona naga tamalia ma yaru taþena la moki rui, ana naga mninue kare si narui, taþatete si tamalia naga yo! ³² ?Ana naga pe kieta Navisaarena, a pe þarin suþen ita le Yu lala, pona peraga? Popon naga vitom tano e lak torovia nanagane, vena ita tevisu sane naga pe lelaga, vena telelaga e naga.” Ana la lua mena naþa asuar la e laki torovia amio Yesu, la mena ga amiyakol sina visena viowa kiena ne la nene pania.

Yesu mare

³³ Ana kolipae ga, yemalolo pimi kalo yo punu ga e yo nene, pano tol mrae telu koyepakilavi. ³⁴ A e pogos nene, Yesu mlokai keviu e kiena visena ruru naapo, sape “?Eli, Eli, lama saþatani?” naþa kana kinasia sape “?Kiau Ntewa, kiau Ntewa, sanape na omliganu nemeke sanene?”

³⁵ Ana yeririna laþas naþa asumalu asike e yo nene, apisusu suri la nene, ana amlogepal maagena kiena ne Yesu nene, ana la asape “Amloge ke ne, yaru nene

pio ke yermarua Elaisa, vena imi iila naga yo?” ³⁶ Ana veraga ga, lala yaru tai kiriri pimi, þar lumlum þasia, taron kuruta namunena naþa melkalka pa ea, miyurar te laki tai, kian pa Yesu vena munia, þisi na naga sape “!Tesu wa! Tevisulia, pona yoko yermarua Elaisa vitom tamalia naga pona pere.”

³⁷ Ana Yesu mlokai manene sina, þere maron kiena yalua, marþanu.

³⁸ Ana pogos ke ga nene, pupia kulmrae naþa merorol tamalele ke e Yumã Wa mñana ne Ntewa, naþa mono ke yo wa naþa pe yo wa paþisi, purþa pito ga lika, siar metava pito tol tano.

³⁹ Ana yerkawa kiena ne li na mara lala, naþa pisusuar mña Yesu, pogos naþa pisu þere maron kiena yaluaena, milan paþisi, pisa sape “!Aulai, yaru nene naga pe Narina kemua Ntewa lelaga naþane!”

⁴⁰ Ana sira laþasia naþa atataveve ke Yesu asike e yo nene, asumãlu asike laa perina sane, asuñia atamaren ke kiela navianena. E lala nene, la telu naþa kiela kia la sanini, Maria tai naþa sira nae Maktala, Maria mñena naþa anenane Semes kokan amio Yoses, a sira mñena tai, Salome. ⁴¹ Naga lala naþa pogos naþa Yesu sike garu Kalele nanua sumo, la asuñia ataveve naga, amiila mñena naga. Ana sira mñena la moki asumãlu asike e pogos nene, naþa lala mñena akom garo Kalele ataveve Yesu apa ma Yerusalem.

Yosop sin Yesu

Matiu 27:57-61; Luk 23:50-56; Yoane 19:38-42

⁴² Ana legiena na Praere, naga pe legiena na kilaruruen sur la punu ga suñiate Legiena Wa peni, ana pogos naþa lavis mrae vito tano, ⁴³ yaru tai nae Aramatia, kiena ki Yosop, naga pe marau re poli, kila kiena sitomena mñarera po, pa suñalu se marana ne Paelat, piun tania sape kus tasnena ne Yesu. Naga mñarera pan paþisi nakilaen ve sanene, komin naga pe pupia yar tai na kansel kiena ne le Yu lala, naþa yar la akilia ruru naga po, pe yar mñena tai naþa sinenan ke navesuþenena kiena ne Ntewa naga vim.

⁴⁴ Ana Paelat mninue ga sape e pogos nene na Yesu mare rui po pere wa, pio kiena yar kawa na mara pimi piun tania.

⁴⁵ Pogos naþa mloge sape Yesu mare rui, ana tamñan tasnena Yesu imi va Yosop.

⁴⁶ Ana Yosop temare ga mñana puluve viu tai þisi ga na wa, pa pul kulmrae nowo tai, pa akuslua tasnena ne Yesu petan laki torovia, amluluwoia ana la apa amligan mñeke e mñana puluve naþane. Ana amelilivin pupia kilavaru pimi mono pulusia, ana la aþasuþe la si apano.

⁴⁷ Ana Maria lalua nene, tai naþa nae Maktala, amio taþena nene anenane Yoses, lalua mñena apimi apisu yo naþa tasnena ne Yesu mñeke ea.

16

Puluve korena ga mñeke

Matiu 28:1-8; Luk 24:1-12; Yoane 20:1-10

¹ Ana pogos naþa Legiena Wa þarovia, ko yepekilavi e Pog Oraí, Maria nae Maktala, amio Maria naþa anenane Semes, amio mñena Salome, la telu nene apito apul suri la naþa ponos taninu vena awar va avilan e yepena ne Yesu. ² Ana e Sante kolulagi wa ke ga wa, sa naþa mrae siar molue, la teloka amiyal apa e puluve naþane. ³ Ana pogos naþa amiyal ke apano, apiuyun ke sina ga pan la, asape “? Ana visae tetol ma ne, ane kilia melilivin lua pupia kilavaru naþa mono ke pulus nena van ita, vena tekilia teva loyumã?”

⁴ Ana pogos naþa la apimi lavisin yo nene, apisu ga pupia kilavaru naþane, yaru tai melilivin lua pa rui. ⁵ Ana la apa loyumã e puluve naþane, amilan yaru mñee tai totano teke e lepas na þamarua, miyen ke kulmrae naþa miyuwowo paþisi, ana pogos naþa apisuia, sinela kurkur, miyuyuwawa pano-o paþisi. ⁶ Ana naga pis pan la, pisape “!E, ve amarau re! In na nekilia pa rui naþa amiu apimi e yo nini vanon Yesu nae Nasaret, naþa amñear naga e laki torovia. Ana naga suñalu mali si rui, pe mon re si e yo nini poli. Aimi avisulia! Na nene yo naþa amligan tasnena mñenea. ⁷ Ana ato

vilaga, avisawal va Pita amio nalogena taņena lala, avisave yoko Yesu naga sumo vito ŕes garo Kalele, ana ŕisi na la mēna monar asiraun atove, avisu naga e yo naņani, sa naņa naga pisaar pan la sumo rui.”

⁸ Pisi na la apitaņili, apetan puluve aņure apitove, komin la amilan suri la nene pano-o paņisi, amiyuwawan ga rui. Ana la amarau mēna paņisi, kila sanene la apitove na pe apisawal re si pan yaru taņena la poli, apa memes puna ne nalogena lala.

*Yesu mālavin Maria nae Maktala
Matu 28:9-10; Yoane 20:11-18*

⁹ Ana Yesu mal sina e Pog Olua kolulag wa ke ga wa, naņa pe legien ŕesia na wik. Pisi na naga mālavin ke la naņa atavevea, ana naga naņa mālavin ŕesia, Maria nae Maktala, naņa nanua sumo pile plan ninuna viowa la olua petania.

¹⁰ Pisin naņa Maria pisu Yesu, pa mālavin la naņa asumā ataveve ke naga sumo, la asumā amloge ke piowa atag ke ga wa, naga pisawal pan la pisape Yesu naga mal si rui. ¹¹ Naga pisa ruru pan la pisape naga pisu Yesu e kilamarana rui, ana la pe amlelaga re e naga poli.

Yesu mālavin kiena nalogena la lua

¹² Ana siraun sina, e pogos tai nalogena la lua apetan Yerusalem amial apa ke apa sane, ana Yesu mālavin la. Lalua apisu sane yepena pe taņena, pe sa re si nanua sumo poli, ¹³ ana pogos naņa apisu pae ŕisi, lalua apilon la sina aņasuņela, apitove apisawal sur nene pan lala taņena lala, ana yam si tai lala taņena la nene pe amlelaga re e sur nene poli.

Yesu mālavin kiena nalogena lala

¹⁴ A siraun sina, Yesu mālavin kiena nalogena la lualima taaga pa taaga, e pogos tai naņa atotanon ke kinanena. Ana naga pisli mā pan la, komin naņa pe aņasine ruru re naga poli, komin sinela la mārera paņisi, kila na la pe amlelaga re e visena kiena ne la naņa akirawal naga mali si rui. ¹⁵ Ana Yesu pisa pan la, pisape “Nanagane na monar avano,

aliureure amiu e yo punu ga e yomarava nini, monar alologon kiau lologena wo van yeririna la punu ga. ¹⁶ Visae yar tai naga loge, ana lelaga ea, siraunia tol wii nakeena, yaru nene yoko tol malena, a visae naga naņa ve lelaga re, ŕisi na Ntewa visaar marena vania. ¹⁷ Ana la naņa yoko alelaga, ŕisi na kile la asike e la, sa naņa la avile plan yermare la e puriukawaena na kiau kia, ana avisin mēna visena taņena lala, ¹⁸ a sa pogos tai auarar lomāra tai, ana yoko woga ga, a visae amun sur tai naņa monar amarenia, ana sur nene taņatete kila sur tai van la, ana yoko aligan limala la e inanena lala, ŕisi na aloge wo sina ga.”

Yesu ŕasuņe si pa ma e peni

Luk 24:50-53; Yumāena 1:9-11

¹⁹ Ana pogos naņa kieta Suņe Yesu pisa pa visena la nene pan la, Ntewa ŕurelua si naga pa ma e peni, mligan naga totano e lepas na ŕamarua puna. ²⁰ Ana kiena nalogena la amial tetai, apa amlologo e yo punu ga, ana apisu sane Suņe naga miyumāe ke amio la, kila ke kile la moki pan la, vena kilaen yeririna la avisu kilia sane kiela visena la pe lelaga ga.

A sunena nene maro ga e nene.

Lologena Wo Kiena Ne Yesu Kristo Naña LUK Siriyuia Visayuena Na Tusi Nene

Kompasinen suniena plas na tusi nini

Tusi nini, “*Lologena Wo Kiena Ne Yesu Kristo Naña Luk Naga Siriyuia*”, naga pisayu Yesu sape naga yaru naña Ntewa pisayu pa lus nae Israel lala nanua rui, sape yoko naga imin tamalia la, a vena tamaliena yeririna makega na yomarava. Luk sirilua pa e kiena tusi nini, sape Yesu nene, Ninuna Ntewa namava ke narui pio naga vena “visawal kiena lologena wo va la naña limala korena ga.” Ana komin sur ne nanene, lologena wo naña Luk siriyuia, pulen suniena la naña kilologia sape Ntewa sinena miyee yaru la naña asike e nalogeviowaena.

Suri taņena la moki naña toñal e tusi nini, nane suniena kiena yaru la naña amloge po pona akekara. Suniena la moki na sanene sike e marana na keviu taaga [1] naña pisawal sape yoko Yesu imi, a e marana na keviu lua [2] naña pisawal sanape naña Yesu paeme.

A e mēna e marana na maro, yaru la akekara paņisi kome naña Yesu mal sina, a paņupe si pa mae peni.

Yaru naña siri tusi nini naga siri si tusi taņena tai naña kiena kia “*Yumāena Kiena Li Nalologena Lala*”. E tusi na lua nene, naga pisawal suniena lala naña moluwe marea e pogos naña Yesu pa mae peni. Suniena la nene pisa lologia sape yaru la naña amlelaga e Yesu Kristo apimi moki liluwe, ana asumā apa apisawal kiela lelagaena nene e yo taņena lala.

Tusi nini “*Lologena Wo Kiena Ne Yesu Kristo Naña Luk Siriyuia*”, komsus orelu sike ea. E kompasnena na lua, amio na orai nena, pisawal suniena laņas la naña sike e ga e tusi nini, ana pe su re e tusi taņena lala naña Matiu, Mak a Yoane la telu asiriyuia.

Naga suniena la naña pisayu navisi lala naña amiyau, a suniena naña pisayu yaru na visuaren sipsip lala naña apimin apisu Yesu e pogos naña naga paeme, amio mēna suniena naña pisayu pogos naña Yesu pa e yumā mēna Ntewa pogos naña naga pe yaru viu ke ga wa, paņaiwa na yaru wo nae Samaria, a paņaiwa na ninis naña kovio.

Pupia suri mēna laņasia naña Luk pisayu kaņarania e tusi nini, naga sanini. Naga pisayu lotena, a Ninuna Wa, a yo kiena sira lala loyumā e yumāena kiena Yesu, a pisayu naña Ntewa kilia viyewo ita, kilia warplan kieta milamulena viowa lala.

Kompasnen tusi la nini

Visena na sumo 1:1—4

Yoane Nakeena amio Yesu lalua apaeme, a lalua akapuru 1:5—2:52

Yumāena kiena Yoane Nakeena 3:1-20

Yoane kee Yesu, a Yermare taņalia 3:21—4:13

Yesu kila kiena yumāena e lepas nae Kalele 4:14—9:50

Yesu moluwe Kalele pa ma Yerusalem 9:51—9:27

Legiena maro naña Yesu kila kiena yumāena garu Yerusalem a e yo la naña lavisin Yerusalem 19:28—23:56

Yesu mali sina a kiena nalogena la apisu naga 24:1-53

Visen pēsia

¹ Inu Luk nesiriyu suniena nini pan ko, Yerkawa Tiopilas. Sa naña ko okilia pisi rui, yaru la moki liu naña asiri suniena na suri la nene kompas rui naña amālmālivin ita e kas laņas paņaro rui.

² Suri la nene, ita pe tepisu mesmesun re e kilamarata poli, ana la naña apisuia, siar e purpesa, a la na sa naña la ape li Nalologena Wo pēsia, la ke narui la apisawal ruru lelein pimi pan ita. ³ Ana siar nakonua rui, nesumā nepisusu ruru ke maki taņena la naña la asiria, a nesumā nemla ke visena na suri la nene, ana nepisu sane popon visae nekilali nela sunien taņena la nene kompas, nesirikolia vena aim sane tus wo tai naña taveve ruru narin mrapa lala na suniena

nene. ⁴ A nane nesiri sike na rui, a nekekan naŋa neligan imi ve kioŋa, vena ouloyuia, okilia ovisu kilalea sane suri la naŋa osumŋa omloge ke rui, la amesmes ga a ape lelaga, la sa naŋa kiau tus nini pisawalia.

Navisi pimi pisawal pa Sakaraea pisape yoko naga war Yoane Nakeena

⁵ Suniena nena naga siar sanini, sape: E pogos naŋa Parin Suŋe Erot naga pe suŋen ke lepas nae Yutea, yaru wa tai, naga pe namratava kiena ne Apisa, a naga ŋere sira tai naŋa naga mŋena molue kome lus kiena ne yaru wa lala, nane e namratava kiena yermarua Eron, wenla Mosis nanua sumo ne. Yaru nene kiena kia Sakaraea, a wona kiena kia Lesipet. ⁶ Ana lalua nene kiela malena mesmesu po paŋisi e navisuenia kiena ne Ntewa, naŋa la asumŋa amlogear kiena navisaluaena lala, a asumŋa akila ke ŋelaga la naŋa mesmes silaga, pe akilalu re tai poli. ⁷ Ana suri ga tai, lalua pe narila re tai poli, komin sira naŋa Lesipet naga pe lumalumŋa ga, a nanagane lalua apimi ape yermarua laa rui.

⁸ Ana e pogos tai, pe pog na ŋegas kiena ne Sakaraea naŋa monar ava akila kuŋapaena e Yumŋa Wa mŋana ne Ntewa, sa naŋa ŋegas tai kila e wik tai, ŋegas tai kila e wik tai. ⁹ A silaga, pogos naŋa akila sanene, la monar akila sa naŋa amlil mŋapila, vena alual yaru ai naŋa yoko naga kila pupia yumŋaena navaen loyumŋa e Yo Wa na Yumŋa Wa nene, vena sikapen ponotaninu na wonta naŋa sike ne. Ana e poglis nene akila sanene, a kia kiena ne Sakaraea naga pa metava, asape naga narui naŋa va kila yumŋaena nene. ¹⁰ Ana e nena e pogos na sikapen ponotaninu nene, naga pa loyumŋa vena va kila, a pupia ŋina na yeririna lala asike vanua, asumŋa amlen mŋaga.

¹¹ Ana pog naŋa Sakaraea pa loyumŋa, ana milan kare navisi tai kiena ne Ntewa naŋa mŋalivinia, sumŋal ga sike e lepas nen wonta naŋani lepas na ŋamarua. ¹² Ana pogos naŋa Sakaraea pisu navisi naŋani, naga mninue kare narui sape aŋa kila ve sanape na wa, naga marau paŋisi. ¹³ Ana

navisi nene pisa pania, pisape “Sakaraea, ve omarau manene re. In na nepimin ga nesape nevisawal van ko, Ntewa mloge kiamiu leniena amlua rui, a yoko wonŋa Lesipet, ŋisi na war narumŋa na momŋe tai, a pogos naŋa vaeme, yoko oligan kiena kia Yoane.

¹⁴ “Pogos naŋa vaeme, yoko akekara vaŋisi, aloge wo, ana ve amiu re ga, ana yaru taŋena mŋena lala akekara vaŋisi.

¹⁵ “Sisi nene, yoko imi ve yerkawa tai kiena ne Ntewa, a naga sane ve yaru wa tai, ŋisi na naga valia kuruta a wii mŋarera mŋena lala. Siar e pog naŋa naga teke e lomŋeŋena anena wa, ana yoko Ninuna Wa ulen naga vaŋisi. ¹⁶ Yoko naga ve yaru tai naŋa ŋisi na vilon le Israel la ve moki awasuŋe la si puna Ntewa na Mava, kiela Suŋe. ¹⁷ Yoko avisu naŋa ninuna a namareraena naŋa se e Navisawalena Elaisa sumo sike sina ga e naga maran ve taaga, komin naŋa naga imi sumo, vena visawal visave ve ve piavi re Navisaarena naga imi raunia. Yoko naga vilon sinen ata lala vena asitomyu ruru sina ga narila lala, a yoko vilon sitomena kiena ne li nakilaroen navisaluaena lala vena ataveve si ŋelaga naŋa pe manmarua a mesmes ruruia. E mrapa ne la nanene narui, ŋisi na naga kila ruru ŋegas nen yeririna la tai va Ntewa, vena asumŋate naga imi mŋalivin la.”

¹⁸ Ana Sakaraea mloge visena la nene, ana pisa pa navisi nene, pisape “Ei, ve ovisa re sanene. Taŋatete ve sanene, komin imimi lua na mrae pito tano rui.”

¹⁹ Ana navisi naŋani pisa ke sina pania, pisape “Peraga, yoko ve sa ga nene. In na Navisi Kapriel nini, naŋa silaga nesumŋal luen ga nesike e marana Ntewa vena nowar kiena visena, ana naga mligan inu nepim pumŋa vena nevisawal lologena wo nini van ko. ²⁰ Ana pogos naŋa nepisawal pan ko, ko na pe omlelaga re e poli, ana nevisa van ko sanini, yoko ove puru, ana ŋisi na osumŋa ga sanene imi tol pogos naŋa ovisu suri la nene imi mŋalivin ko nena ga e kana pogosia.”

²¹ Ana pogos naŋa navisi pis ke sanene pa Sakaraea, yeririna la asumŋal asike

vanua na wa, asumãate mña pano-o, ana kiela sitomena lua narui, asape “Vanon ya ne naga pa loyũña, kila malion manene suri sanene.” ²² Ana siraunia na, molue sina, ana la apisu naña naga pe pis re si pan la poli, ana la apisu kilale asape naga sike loyũña, naga pisu suri tai, nane kila naga sanene. Ana naga pis ga e limana pan la, naga pe puru ga momã ga. ²³ Ana sumã kila kiena yumãena e Yumã Wa mñana ne Ntewa, pano-o kilamake kiena pogosia, ana ãasuñe si pa mñana.

²⁴ Ana asumã sanene pano-o, pe piavi re poli, wona sena, ana pogos naña naga mloge sane mñeñena sanene, naga pa momã ga mñala umã sanene pano-o tol kupario lima. ²⁵ A e pogos nene, naga sumã pisa sanini, pisape “!Ntewa kila po pan inu pañisi nene wa! Sumonia, yaru la asumã apisu memawan inu komin naña pe noñar re sisi poli, ana nanagane Ntewa pisuveve inu, sinena miye inu, ana mlalua memawaena na kiau lumãalumãena nene rui.”

Navisi pimi pisawal pa Maria pisape yoko naga war Yesu

²⁶⁻²⁷ Ana Lesipet sena tol kupario orai rui, ana Ntewa pitetalia kiena navisi nañani, Kañriel, vena vito visawal kiena visena tai va sira mñee tai, kiena kia Maria, naña naga sira mñee tai na pulkumali nae Nasaret e lepas naña Kalele. E pogos nene, la apisaar Maria rui vena va talopa amio yaru tai, kiena kia Yosop, naña naga molue kome lus kiena ne Ñarin Suñe Tepet nanua sumo, ana Maria pe pa su re amio naga poli wa.

²⁸ Ana navisi naña Kañriel pimi mñalivin Maria, pisape “O, Maria, Ntewa sitom ruru ko nena pañisi, naga sumã pisa ruru ko, sike kemua amio ko lelaga.”

²⁹ Pogos naña Maria mloge visena nene, naga sitom pañisi, sape visuvelia, pisape navisi nene pisa po pañisi, ana kana kinas sanape. ³⁰ Ana navisi pis sina pania, pisape “Maria, ve omarau re. Ntewa kekaran ko ga, ana yoko kila pupia navisa ruruena tai imi e kionã malena. ³¹ Nanagane, yoko osena, vano-o owarwal

narumã na yermene tai, a visae naga vaeme pae, monar osikia kiena kia Yesu.

³² Visena Wa nanua sumo naga pisayu pa narumã nene rui, naña pisape

‘Naga yoko ve yerkaawa, a kiena kia,

“Narina ne Ntewa na mava,”

a Suñe Ntewa yoko kila naga imi ve ãarin suñe tai naña kus lelen repina marua nene Ñarin Suñe Tepet nanua,

³³ ana ãisi na naga ve suñen la naña amolue e mratava mñana yermarua Sekop, nane le Yu ne la ne asike nanagane, a la naña yoko aim sirau, a kiena nasuñenena nene yoko tañatete ãisi pogos tai.’ ”

³⁴ Ana Maria milan visena nene pañisi naña sape yoko naga war sisi, ana naga piun tan navisi nene, pisape “?Ana suri nene yoko mñalivi ve sanape ne, komin naña in na pe nesu re nemio wou nene poli wa?”

³⁵ Ana navisi pisatamea, pisape “Ninuna Wa yoko naga vitom e ko, a ñamãreraena kiena ne Ntewa na mava ãisi na kalo ko, ana yoko osena. A komin naña yoko ove sanene, ãisi na avisave sisi wa nene naña yoko owaria, naga ve narina ne Ntewa.

³⁶ “E kionã navisuena, opisu suri nene sane mñarera pañisi naña yoko ve sanene, ana popon ositomli anomã sira marua Lesipet nene. Asumã apisu ke naga asape naga tañatete nena ga war sisi narui, ana nevisa van ko, naga pe sira marua rui, ana nanagane, kiena kupario orai narui. ³⁷ Ositomlia, sa naña Ntewa pisa pa sira marua Sera nanua sumo laa rui, e lepas na puna, pe suri re nena tai naña naga kila ãele poli.”

³⁸ Ana Maria pisatamea, pisape “Lelaga kemua naña. In na nepe sira mñee na yumãena kiena ne Ntewa ga, ana netamãan inu ga vena naga kila suri la nene imi ve lelaga e inu ve sa ga naña naga sinenania, sa naña opisawal pan inu.” Ana navisi nene purmatania.

Maria pa mñalivin Lesipet

³⁹ Ana Maria sumã sitomãl ke visena lala kiena ne navisi nene, ana sinenan manene pañisi sape va visu anena nene, naña Lesipet, ana pe piavi re poli na, mligan kiena yo, mial kawa pa e pulkumali naña Lesipet amio wona Sakaraea lalua asike ea, nane e lepas na kunus lala nae Yutea.

⁴⁰ Ana Maria pa tol m̃ala yumã, pa pio Lesipet. ⁴¹ A poglis naña Lesipet mloge kilale pulgo Maria naña pis pania, mloge narina naña teke e naga kulul keviu. Ana Ninuna Wa pitomi e Lesipet, pitomi pule ea, ⁴² ana Lesipet pio manenea, pisape “!O, Maria, Ntewa pisa ruru ko keviu pañisi, taulu make sira la punu ga, a yoko pupia kiena navisa ruruena sike m̃ena e mrasnomã naña yoko owaria. ⁴³ In na pe nepe sira wo re nena tai poli vena anenane kiau Suñe imi yal li inu sanene, ana nepisu sane po pan inu pañisi. ⁴⁴ A kiau sisi tomtom pisu kilale ko, kekara pañisi, komin pogos nena naña memloge ãesan pulgomã, naga kulul pañisi e lom̃eñeu. ⁴⁵ Ita lua tekekara na tekekara, komin temlelaga e visena kiena ne Ntewa, a yoko imi ve lelaga van ita ve sa nena naña naga pisaar pan ita.”

Maria mieluar Ntewa e yauena tai

⁴⁶ Ana e poglis nene, yauena kiena Maria tai sanini, sape

“Sineu mieluar Ntewa keviu,

⁴⁷ ninuu kekara pañisi

pa kiau Suñe Natamaliaena,

⁴⁸⁻⁴⁹ naga pisu inu nesike tano

nepe sira na kiena yumãena tai,

naga pe Ntewa namãreraena,

naga sitomãl inu, kila po pan inu.

Teras lelei la naña aim sirau avisayu inu, asape ‘Sira nene, Ntewa pisa ruru naga keviu,’

nepisirlua kiena kia wa.

⁵⁰ Sinena miye la naña apatanonia, teras na sumo, na sirau.

⁵¹ Namãreraena na limana kila suri moki, naga mlipureure la naña ape ãarmãrera, kila la apa tetai.

⁵² Kila plan ãarin suñe e lelela la, pisirilua la naña sitomena su ga tano.

⁵³ La naña viso kar la, pagan ruru la,

li na suri moki, m̃ene plan la, limala korena ga.

⁵⁴⁻⁵⁵ Kila sa naña pisaar pa repita lala, pimi miila ita kiena le Israel lala.

Pe sinen ãesan re Epraam poli, sinen ye luen ga kiena piaparavi, vano-o ve uro re.”

⁵⁶ Yauena kiena ne Maria nane ãisi e nene, a naga sike amio Lesipet pano-o tol kupario telu, siraunia ãasuñe si pa m̃ana umã.

Yoane Nakeena paeme

⁵⁷ Ana pimi tol ruru pogos na narina ne Lesipet vaeme, ana paeme pe mom̃e.

⁵⁸ Ana pogos naña namratava puna ne Lesipet amio la naña asike lavisinia amloge suri nene, akekara pañisi amio naga e pupia sinewo kiena ne Ntewa naña pimi pania, naña nanua sumo naga pe lumãalumã ga, ana nanagane narina nsumo nane paeme ne. ⁵⁹ Ana pogos naña sisi nene kiena legiena olua, apimin akila naga pe ãaviu. E pogos nene, la sinelan asape asikia m̃ena kien kia, Sakaraea, sane kia kiena ne arimana, ⁶⁰ ana anena pisa luñaria, pisape “Peraga, kiena kia, Yoane.” ⁶¹ Ana la apis pania, apisape “Ya ne sanene? Namratava puñã na pe amligan re kia tai sanene e poli!”

⁶² Ana apisi ga e limala pa ariman sisi nañani, vena aviun tania avisave naga sinenan sape aligan kia nape e narina nene. ⁶³ Ana Sakaraea pis ga e limana pan la, pisape ala m̃aki tai vania, ana siri ea, pisape “Kiena kia, Yoane.”

Suri nene kila la nae yo nene amilan pañisi, ⁶⁴ a e m̃ena e pogos nene, purmenena ne Sakaraea kulul sina, kilia pis narui, ana mieluar Ntewa.

⁶⁵ Ana yaru punu lala na lepas nene amloge suri nene, amilan kare pañisi, a suniena nene pa laa narui tol pulkumali tañena lala na lepas na kunus lala nae Yutea. ⁶⁶ A la naña amloge, asitom pañisi, komin naña la apis kilale asape limana ne Ntewa sike amio naga, ana la asumã apiuviun pan la asape “?Nin sisi wa nene yoko naga ve sanape ne?”

Sakaraea pisawal visena naña Ntewa pisa pania

⁶⁷ Ana Ninuna Wa pitomi pule e Sakaraea arimanane sisi nene, ana naga pisawal sanini, pisape

⁶⁸ “Teieluar kia kiena ne kieta Ntewa, Supe nae Israel, pitomi pun ita, pul plan ita,

⁶⁹ maplarar kana keyowo, molue e piaparavi na kiena yaru na yuñna Tepet, naña yoko tamalia ita.

⁷⁰ Nanene kiena navisaarena nanua, navisawalena apisawalia, asape

⁷¹ Naga urelua ita vetan limana ne nasinekar lala,

⁷² Tařatete mēna sinen řesan navi-ranarena amio repita lala, sinena mie la ke na wa,

⁷³ nane navisaarena mārera amio repita Epraam,

⁷⁴⁻⁷⁵ Ntewa pisaar pisape tamalia ita vetan limana ne kieta nasinekar lala,

vena ve temarau re sina, teve yaru wa,

temesmesu e marana,

teyuñae vania e legiena punu ga e kieta malena.

⁷⁶ Nin naruu, avio kon Navisawalena kiena ne Ntewa na meta mane-na, osumon Supe okila ruru kiena mrapa.

⁷⁷⁻⁷⁸ Yoko ovisawal sane Ntewa sinena ye kiena yeririna lala,

ve sinewo van la,

viewo kiela mlamulena viowa lala, tamalia la.

Yoko Ntewa kila kiena narin yomerarava řesa na kolulagi va metava van ita,

⁷⁹ vitom tegoli ita naña tesike e yemalolo, naña ninuna na marena kalo ita rui,

a vitom vivagali mrapa na suñare vena teyaloro ea.”

Yoane Nakeena kapur pa metava

⁸⁰ Ana pogos naña kas la pimi řaro pano, Yoane nene kapuru pimi keviu, a kiena sitomena marua ruru po, a suñalu mārera suwa wa se yuñna kiena ne Ntewa. A naga pa sike e yokorena, vena va tol pogos naña naga monar vaeme e marana ne le Israel lala.

2

Yesu paeme

Matiu 1:18-25

¹ Ana e pogos nene, řarin supe kiena ne le Rom lala, naga kiena kia Sisa Okastas. Ana naga pisawal pisape monar aulo yeririna punu ga e purvanua make ga naña asike vatanon kiena navisuarena.

² Yuñnaena nawuloen yaru la nene, la akila řesania, a e pogos naña la akila, yeririna kiena ne Sisa tai naga pisuar ke pupia lepas nene Seria, a kia kiena ne yerkawa nena, naga Kuarinias. ³ Ana nakilaen yuñnaena nene, apisape yeririna punu ga monar ava si e kiela yo lala, vena akilia asiri ruru kiela kia, a aulo ruru la.

⁴ Suri ne nanene kila Yosop molue e pulkumali nene Nasaret, naña naga sike ea, naga nene e lepas nae Kalele, ana naga pa ma metava e pulkumali nene Petleem, naña yermarua řarin Supe Tepet naga paeme e nanua sumo, naga nene e lepas naña Yutea, komin naña Yosop naga molue e lus kiena ne yermarua Tepet nene.

⁵ A Yosop řere wona naña Maria lalua apano, naña e pogos nene, naga lavisin ke naña kana sisi vaeme narui. ⁶ Ana lalua apano, a pogos naña asike Petleem wa, Maria mninu sane kiena pogos na waren sisi pimi narui. ⁷ Ana Maria řarlua řesan kiena momē nene, a naga mliluwo ruru e kinakinas nen kulmrae lala, ana pe mēna yo namonena po re poli, komin lalua akilali asape ava e yuñna mēna wolawa lala, ana pule rui, ana Maria mligan ga sisi tomtom nene mēne lelen navaganen surmali lala.

Navisi lala añalivin yaru navisuaren sipsip lala

⁸ Ana lemalo nene, yaru navisuaren sipsip lañas asike amio kiela surmali lala, e yo na vilumini vanuan ga Petleem nene. ⁹ Ana navisi tai kiena ne Ntewa pitomi tano pula, a naurarena kiena ne Ntewa tegoli make yo nene sane pupia kapi tai, kila yaru la nene amilan pařisi.

¹⁰ Ana navisi nařani pis pan la, pisapenua “Ve amarau re. In na nořar ke visena tanea tai ne navisaen van amiu, naña

kilia kila yeririna make ga aloge won vaṽisi. ¹¹ Yemalo ga nini, e pulkumali kiena ne Parin Suṽe Tepet nanua, nane Petleem, nin sisi tai paememare ga na wa, naṽa yoko naga ve kiamiu Natamaliaena. Naga ke narui pe kiamiu Suṽe, naga pe Navisaarena naṽa Ntewa pisaaria nanua rui pisape yoko ligan imi.

¹² “A nanene narui nane kile na sur ne tai nini. Yoko alual nin sisi tomtom nene, naṽa la akila ve taṽena vania. Yoko avisu naṽa aliluwo ga e kinakinas nen kulmrae lala, a amligan mēke e lelen kinanen kan surmali lala.”

¹³ Ana veraga ga amilan ga pupia ṽegas nen navisi tai nae ma e peni apitom asikol navisi naṽani. Ana navisi la nene amieluar Ntewa, amiyau apisape

¹⁴ “Ma metava ma e peni, asike amieluar ke Ntewa keviu paṽisi, a e yomarava nini, sumāre sike e yeririna la naṽa Ntewa naga kekaran la.”

Yaru navisuaren sipsip la apa garu Petleem

¹⁵ Navisi lala apisawal visena nene ṽisi, apur matan si yaru navisuaren sipsip la naṽani, aṽasuṽe la si apa ma e peni. Ana yaru la nene asumā apisasayu ke sina suri la nene pan la, apisapenua “Suwala, ita, tevano. Popon teva garu Petleem vena tevisuli suri naṽa mālivi ga na wa, naṽa Ntewa pisawal pan ita.”

¹⁶ Ana amiyal kawa apano, apa aṽal Maria amio Yosop, apa akaten sisi tomtom naṽani, mēke ga māna yo e lele nava-ganen suri mali lala. ¹⁷ Ana pogos naṽa apisu suri la nene ana apisawal visena make ga naṽa navisi pisa pan la e lepas na sisi tomtom nene. ¹⁸ Ana pogos naṽa yaru taṽena la amloge suniena nene, apule mamaga e pupia nailanena tai. ¹⁹ A Maria, naga mligan ruru suri la nene e losinena, pe sinen ṽesan re poli, sisitomāl luen ga silaga.

²⁰ Ana yaru la nene aṽasuṽela si apa pun kiela sipsip lala, asumā apisirlua ke kia kiena ne Ntewa, a asumā amieluar naga paṽisi vanon suri wo la naṽa amloge a naṽa apisuia, naṽa atorokin nena ga

visena kiena ne navisi naṽa pisawal pan la.

Asikia Yesu

²¹ Ana pogos naṽa momē nene kiena legiena olua, ana kana pogos na kilaen ṽaviu ea. Akila sanene ṽisi, asikia asape Yesu, kia nena naṽa navisi pisawal ṽesania, sumon naṽa Maria mēṽenania.

Akus toroun Yesu pa e Yumā Wa māna ne Ntewa

²²⁻²⁴ A pogos naṽa Yesu paeme wik orai ṽaro pae pano, pogos nakilaen kuṽaṽaena naikikena e Yumā Wa māna ne Ntewa narui, naga nene komin kuruta kana sira naṽa ṽar sisi. Ana akila kuṽaṽaena nene, taveve Navisaluaena kiena ne Mosis naṽa pisape “La naṽa limala korena ga, akilia awe ga lomē ve lua, pona narin kupa ve lua.”

Ana e ke e pogos nene, la akus toroun Yesu pa e Yumā Wa māna Ntewa, amiyawawo pania. Suri nene taveve mēna Navisaluaena kiena ne Mosis, naṽa pisape “Yermēne punu ga la naṽa apaeme ṽesia ape wa, la ape kiena ne Ntewa.”

Yermarua Simion pisu Yesu e Yumā Wa māna ne Ntewa

²⁵ Ana yaru tai sike e Yumā Wa māna ne Ntewa e pogos nene, kiena kia Simion. Naga pe yaru nae ga Yerusalem, pe yaru mesmesu tai, a pe yaru mārera tai e ṽelaga na leniena. Naga sumā sumāte ke sape sinenan visu Nasineyeena kiena ne Ntewa nene, nane Navisaarena, imi iila le Israel lala e pog mārera nene naṽa asike ea.

Ana Simion nene naga yaru tai naṽa Ninuna Wa sike e naga silaga, ²⁶ a Ninuna Wa pisawal pa naga rui naṽa yoko naga taṽatete kovio, vano vano-o kilamarana visu Navisaarena kiena ne Ntewa sumo wa. ²⁷ A Ninuna Wa ṽere pimi e Yumā Wa māna ne Ntewa, e nena e pogos naṽa akus sisi tomtom Yesu pimi, vena akila ṽelaga navisaluaena nene.

²⁸ Ana Simion miaṽear sisi nene, mieluar Ntewa, pisa potena pania, pisape ²⁹ “Suṽe Keviu o, nanagane nepisu suri naṽa opisaar pan inu, pimi pe lelaga rui.

Ana suri nene kila sum̃are pimi e sineu, ana nanagane okilia otam̃an inu, yaru na kioṃa yuṃaena, nevetan yomarava nini neiṃasu. ³⁰ E ga e kilamarau, nepisu kioṃa Natamaliaena, ³¹ naṃa omligan pimi e maran yolai lala na yomerava, ³² sane kapi tai na kipian koena van yeririna taṃena lala, a yoko aieluar imimi kioṃa le Yu lala, komin kiamimi nau-rarena nene Yesu.”

³³ Ana Yosop amio Maria lalua amilan visena kiena ne Simion nene paṃisi naṃa pisayu Yesu, ³⁴ ana Simion pis ke sina ga, pisa ruru la, ana pisa pa anena Yesu, pisape “Ntewa mligan sisi nene pimi pan ita nae Israel vena kila ita ve moki teloru, a vena kila ṃena ga ita ve moki tesuṃalu sina. Ntewa mligan naga pimi sane kile tai, ana yokorena yaru ve moki naṃa avisa kare ga naga. ³⁵ Ana ve sanene, yoko naga kila kiela nasitomwanena la nene aṃalivi e yometava.

“Ana e lepas na puṃa, ṃisi na naloge viowaena yur losineṃa sane playu na mara tai, yokorena sineṃa worovia komin suri la naṃa yoko imi ṃalivin naruṃa nini.”

Sira marua Ana pisu Yesu e Yuṃa Wa ṃana ne Ntewa

³⁶⁻³⁷ A sira marua tai naga ṃena teke e poglis nene, kiena kia Ana, naṃa naga pe navisawalena tai. Ana nene, arimana Paniel, naṃa molue kome lus kiena ne Aisere nanua sumo. Naga talopa pogos naṃa pe sira ṃee ke ga wa, ana naga sike amio wona na yerm̃ene tol kas olua ga, ana wona nene mare tania. Naga pe letano ga sanene, pano-o tol kiena kas lualima orelu pa vari.

Naga pe sira tai naṃa silaga sulueen ga e Yuṃa Wa ṃana ne Ntewa, naṃa suṃa pa ke e pogos na lotuena na kolulagi lala pa tol na yepekilavi, a silaga naga monsilu ga vena len.

³⁸ E poglis nene narui, pimi lavisin la, mlen, pisa potena keviu pa Ntewa vanon sisi nene, a siraunia, molue pano suṃa pisayu Yesu pa yeririna la naṃa asun akiravan ṃate ke asape Ntewa imi

tamalia Yerusalem, ana Ana pisawal ruru pan la, naṃa kiela Navisaarena pimi rui.

Yosop la aṃasuṃela si apa Nasaret

³⁹ Pogos naṃa Yosop amio Maria akila suri la nene sa naṃa Navisaluaena kiena ne Ntewa pisa ṃisi narui, ana aṃar Yesu aṃasuṃela si apito garo kiela pulkumali nene Nasaret, lepas naṃa Kalele. ⁴⁰ A nin sisi nene kapur pimi keviu, kiena sitomena pimi pe manmarua ruru po paṃisi, a apisu naṃa Ntewa miila naga vena naga kila sur punu ga wo e kiena malena.

Yesu pe yaru viu ga, pian yaru la e Yuṃa Wa

⁴¹ Ana e kas punu ga, le Yu la asuṃa akila ke kiela paṃagena tai, naṃa Paṃagena na Sitoṃalen Natamaliaena. A silaga, la naṃa asike e yo taṃena lala, la sinelan manene paṃisi vena ava ma Yerusalem akila paṃagena nene, a arimana Yesu amio anena, la ṃena akila ke sanene. ⁴² Ana e kas tai, pog naṃa Yesu kiena kas tol lualima taaga pa lua [12] ke na wa, apa sina, ana aṃure Yesu amio la. ⁴³ Ana la akila suri na paṃagena la nene pano-o ṃisi, ana yeririna la aṃasuṃela si apa e kiela yo lala. Ana Yesu na pe pa re poli, naga suṃa ga Yerusalem, ana arimana amio anena pe akilia re poli. ⁴⁴ Lalua asitom ke asape pona naga sike amio la ṃasia veraga e pupia ṃegas na kiela namratava lala a kiela erau lala, ana amial ṃa pano-o tol legiena wetelu tai. Ana e yemalo nene akale Yesu pano-o, ⁴⁵ pe aṃal re naga sike amio la poli, ana apisu sane la monar atayu lala awasuṃe si ava garu Yerusalem vena alualia. ⁴⁶ La amial legiena wetelu taaga, apim atol si Yerusalem, akale pano-o, ana e legiena taṃena, naṃa kana legiena na telu na kiela yalena, aṃal ga na wa, apisu teke tano e Yuṃa Wa ṃana ne Ntewa. Naga totano teke amio navianena lala nae e yo nene, toṃa miyagogon ke kiela visena lala, a toṃa piuviun ke naviunena la tan la. ⁴⁷ A la naṃa asike lavisinia e pogos nene, la amilan manene pupia manmaruaena

a nakiliaena kiena ne Yesu pañisi, amio navisatameen la naña naga sumã mla ke pan la naña apiun ke suri tania. ⁴⁸ Ana pogos naña arimana amio anena apisu naña naga kila ke sanene, amilan pañisi, ana anena pis pania, pisape “Ei, naru! Komin ya ne sinomãan osape okila kare manene imimi sanene? Opisu ke ne, imimi lua makale ko pano-o, pe moñal ko re nena ga, ana okila imimi memloge piowa pañisi wa.”

⁴⁹ Ana e pogos nene Yesu mla navisatameen tai pan lalua, pisa sanini, pisape “?Komin ya ne amiu lua apa akale inu e yo tañena la ne sanene? Sanape, amlua pe asitomãal re si sane in na monar nesumã nekila ga yumãena kiena ne kau Ata loyumã e mãana yumã poli?” ⁵⁰ Ana navisatameena naña pisa pan la, amninue logekilaleen kana kinasia. ⁵¹ Ana Yesu mligan yo nene, naga pito amio la, ana la añasuñe si apito e kiela yo naña Nasaret.

A Yesu su pogaga amio la e yo nene, sumã mlogear ruru la mña silaga. A anena naña Maria sumã sitoñal luen ga suri la nene loyumã e losinena silaga.

⁵² Ana kas la pimi ãaro pano, a Yesu kapur pimi keviu, a kiena manmaruaena amio kiena maruaena sumã pimi keviu laa narui, a Ntewa sumã pisa ruru naga keviu pañisi, kila yaru la apisu naga po na po, akekarãan manene naga pañisi.

3

Yoane Nakeena sike e yokorena, naga mlologon ke navilopuena

¹⁻² Ana kas lañas ãaro pa rui, ana Yoane Nakeena, narina ne Sakaraea, naga pimi mñaliv e yokorena. Naga nene e pogos naña pupia Parin Suñe Taepirias Sisa nae Rom naga pe suñe keviu ke tol kana kas lualima taaga pa lima rui, a e poglis nene na mliganar kiena yerkawa lañas rui, sane Ponses Paelat, naga pisuar Yutea, a Erot, naga pisuar Kalele, a wenla naña Pilip, naga pisuar lepas nae Ituraea amio Trakonatis, a Lasanias, naga pisuar lepas nae Apilin. A e mñena ga e pogos nene,

lalua naña ape ãar na yaru wa lala asike garu Yerusalem, naga Anas amio Kaeñas.

Ana Yoane sike garu yokorena, ana Ntewa mla visena la pania, ³ ana naga pa make e lepas punu ga na wii nae Yortan, naga sumã mlologon ke pisape yaru la punu ga monar avilopu la, a monar ava e nakeena, ana yoko Ntewa naga viewo kiela mlamulena viowa lala.

⁴ Naga kila sa ga naña Navisawalena Aisea pisa nanua rui e kiena tusi, naña sape “*Pulgo tai sumã pio ke e yokorena, sape Akila ruru make mrapa kiena ne Ntewa, vena naga kilia imi mñalivi e kiamiu malena lala.*

⁵ *Yoko kam na monar asinwo make pulñalu lala,*

a monar akilro kunus la su ga tano,

a yo la naña kapinia la monar aim amesmesu ruruia

a yo la naña ãilñil la monar aim ameri ruruia;

⁶ *ana sanene, yoko yolai la punu ga avisu kiela Natamaliaena naña Ntewa ligania yalin la e mrapa nene imi mñalivin la.”* **Ais 40:3-5**

Yaru la apim puna Yoane

⁷ Yumãena kiena ne Yoane, naga mlologon sanene narui, ana pogos naña ãina la moki amolue apa e yokorena vena naga kee la, naga pis mñarera pan la, pisa sanini, pisape “Kam na sa ga lomãara la naña amaraun kapi tai ana añure, ana kam na asitom asape akilia aurmatan pupia anen kapi naña Ntewa yoko ligan imi? Peraga, komin pe apilopu amiu ruru re poli wa. ⁸ Ana visae lelaga kemua naña amaraun nakoena nene, kiamiu malena lala monar war mras wo la naña torokin kiamiu navilopuena nene. Ana avisuaria, ve awarwar amiu re sina, sa naña akila ke rui, naña asumã apisa ke asape ‘E, ita na tesumã poga ga rui, okilakan ita ke narui tepe lus kiena ne Epraam nena naña.’ Ana nanene na pe sur re tai nene poli, komin naña visae Ntewa sinenania, naga kilia war kilavaru la nene, yumãen lus kiena ne Epraam la ve moki ea, vena la akus lelemiu. ⁹ In na nevisa van amiu,

nevisave m̄ekiavi mon ruru m̄eke rui, vena te plan laki la naḡa pe aḡar re mras wo la poli, akoven la ava e kapi.”

¹⁰ Ana pogos naḡa ḡina la amloge nene, amarau na amarau, ana apiunia, asape “Ana visae ve sa nene, yoko imimi mekila ve sanape narui?”

¹¹ Ana Yoane pisatam̄e la, pisape “Yar naḡa m̄ana kulsaket lua, yoko naga monar tam̄an tai va yar naḡa pe m̄ana re tai poli. Yaru naḡa kana kinanena keviu, yoko naga monar vion re komḡas va yar naḡa pe kana re poli.”

¹² A yar na takis la moki, naḡa ape li nakila keuiaen nena yar lala, apimin vena Yoane kila nakeena van la, ana la m̄ena ga apisu kilale kiela napiowaena lala, ana la apiun m̄ena ga asape “?Navianena, sanapen imimi, yoko imimi monar mekila ve sanape?”

¹³ Ana naga pisa pan la, sape “Yoko awarpolo vetan yaru lala torokin ga ya naḡa la monar aulia, ana ve yuve re, sa naḡa akila ke ḡisi rui.” ¹⁴ Ana yaru na mara m̄ena laḡasia apiun sanini pa Yoane, asape “?A imimi, yoko mekila ya?”

Ana naga pis pan la, pisape “Amiu apuarar ke kiamiu suri na mara lala, ana yaru la asum̄a amaraun amiu paḡisi, lala sane visae pog tai sinemiun kiela suri tai, amiu avisa ga ana monar atam̄ania. Ana ḡelaga nene, yoko monar ve akila re sina. A asum̄a sinemiun mimi lue silaga asape yerkaŋa la nene apul amiu ve tokak ga, pona torok ga yo, ana monar akekarana ga narui.”

Yoane sape yoko Navisaarena imi

¹⁵ E pogos nene, le Yu lala asum̄a asitom ke asape kiela Navisaarena lavisi m̄alivi, ana amloge visena wo la nene kiena ne Yoane, akekarania, ana naviunena sike e kiela sitomena lala, asum̄a apiuviun ke, asape “O, pona yaru ne nanene yo, naga pe kieta Navisaarena, pona peraga?”

¹⁶ Ana Yoane sum̄a pisawal ruru merarava pan la, pisape “Peraga. In na nepitom sumo, vena nesum̄a nekee amiu ke ga e wii, ana yaru taḡena tai vim siraun inu.

Yaru nene, naga to laa metavan inu, a in na pe netorokin re naḡa neluḡarlua kulus nen lana poli pona nekila kiena yum̄aena taḡena. Ana naga ke narui, yoko kee amiu e Ninuna Wa, amio kana kapi nena, vena kekan plan kororaki lala vetan kiamiu malena. ¹⁷ Naga sa naḡa naga tarar ke koruak nayuraren wit, vena silsilin plan kana kinas lala. Ve sanene, yoko naga war ruru kinas nen wit la nene va um̄a, ana yoko naga koven vinus va e kapi tai naḡa taḡatete mare pogos tai.”

¹⁸ Nanene narui, Yoane Nakeena mlolygon Lologena Wo pa yeririna la sa ke nene narui, a naga sum̄a pisa ke m̄ena visena wo naiilaaren taḡena la pan la, a visena nakila ḡegelaena. ¹⁹ Ana yar tai pe kekarana re nena Yoane, nane ḡarin Suḡe Erot, komin Yoane sum̄a pis ke pania vanon naḡa naga ḡerelua sira nene Lerotias, naḡa wona wenla, a pis pania vanon sur taḡena m̄ena laḡasia naḡa naga kila. ²⁰ Ana metavan kiena napiowaena taḡena lala, Erot sinen kar Yoane pano-o, sum̄al narui koven pa e yum̄a naloge viowaena.

Yoane kee Yesu

Matiu 3:13-17; Mak 1:9-11

²¹ Ana pogos naḡa Yoane pe pa re e yum̄a naloge viowaena poli wa, naga kee m̄a yeririna la pano-o, ana pog tai Yesu m̄ena pimi e yo nene, ana Yoane kee m̄ena naga. Ana pogos naḡa Yesu molue e wii, sum̄a mlen m̄aga, ana veraga ga sinapane pike, ²² a Ninuna ne Ntewa pimi pe tasa, mom̄a pitomi tano sane lom̄e tai, pitomi pran ea. Ana Ntewa pis ma e peni pitomi pania, pisape “Ko Naruu nene, naḡa nepinaia ko paḡisi. Kiau sitomena sike ga e ko, nekekarana ko paḡisi.”

Repina ne Yesu lala

Matiu 1:1-17

²³ Ana siraun naḡa Yoane kee Yesu, ana naga siar kiena yum̄aena narui, a e poglis nene, naga kiena kas la tol lualima telu. A lus naḡa Yesu molue komea, e lepas na yerm̄ene, siar e Yosop, naḡa apisu sane arimanane Yesu, pa sanini:

Yosop, naga narina ne Eli;

24 Eli, naga narina ne Matat;
 Matat, naga narina ne Livae;
 Livae, naga narina ne Melki;
 Melki, naga narina ne Sanae;
 Sanae, naga narina ne Yosop;
 25 Yosop, naga narina ne Matateas;
 Matateas, naga narina ne Amos;
 Amos, naga narina ne Neam;
 Neam, naga narina ne Esli;
 Esli, naga narina ne Nagae;
 26 Nagae, naga narina ne Mat;
 Mat, naga narina ne Matateas;
 Matateas, naga narina ne Semein;
 Semein, naga narina ne Sosek;
 Sosek naga narina ne Sot;;
 27 Sota, naga narina ne Soanan;
 Soanan, naga narina ne Resa;
 Resa, naga narina ne Seruþapel;
 Seruþapel, naga narina ne Saltiel;
 Saltiel, naga narina ne Neri;
 28 Neri, naga narina ne Melki;
 Melki, naga narina ne Ati;
 Ati, naga narina ne Kosam;
 Kosam, naga narina ne Elmñatam;
 Elmñatam, naga narina ne Ere;
 29 Ere, naga narina ne Yosua;
 Yosua, naga narina ne Eliesa;
 Eliesa, naga narina ne Sorim;
 Sorim, naga narina ne Matat;
 Matat, naga narina ne Livae;
 30 Livae, naga narina ne Simion;
 Simion, naga narina ne Suta;
 Suta, naga narina ne Yosop;
 Yosop, naga narina ne Sonam;
 Sonam, naga narina ne Eliakim;
 31 Eliakim, naga narina ne Melea;
 Melea, naga narina ne Mena;
 Mena naga narina ne Matata;
 Matata, naga narina ne Natan;
 Natan, naga narina ne Tepet;
 32 Tepet, naga narina ne Sese;
 Sese, naga narina ne Opet;
 Opet, naga narina ne Poas;
 Poas, naga narina ne Sala;
 Sala, naga narina ne Nason;
 33 Nason, naga narina ne Aminatap;
 Aminatap, naga narina ne Atmin;
 Atmin, naga narina ne Ani;
 Ani, naga narina ne Esron;
 Esron, naga narina ne Peres;

Peres, naga narina ne Suta;
 34 Suta, naga narina ne Sekop;
 Sekop, naga narina ne Aisak;
 Aisak, naga narina ne Epraam;
 Epraam, naga narina ne Tera;
 Tera, naga narina ne Nao;
 35 Nao, naga narina ne Seruk;
 Seruk, naga narina ne Reu;
 Reu, naga narina ne Pelek;
 Pelek, naga narina ne Eþa;
 Eþa, naga narina ne Sela;
 36 Sela, naga narina ne Kaenan;
 Kaenan, naga narina ne Aþaksati;
 Aþaksati, naga narina ne Sem;
 Sem, naga narina ne Noa;
 Noa, naga narina ne Lamek;
 37 Lamek, naga narina ne
 Metusela;
 Metusela, naga narina ne Inok;
 Inok, naga narina ne Saret;
 Saret, naga narina ne Malalil;
 Malalil, naga narina ne Kaenan;
 38 Kaenan, naga narina ne Enos;
 Enos, naga narina ne Set;
 Set, naga narina ne Atam; ana
 Atam, naga narina ne Ntewa.

4

*Parin suþe kiena ne yermare la naþa
Yermare Lego, kilali Yesu*

Matiu 4:1-11; Mak 1:12-13

1 Ana pogos naþa Yesu pimi si e lepas
 na wii nae Yortan naþa Yoane kee naga
 ea, naga pulen Ninuna Wa paþisi. Ana
 Ninuna þere Yesu pa ke sina ga e yoko-
 rena, 2 a naga sike e yo nene pa tol
 legiena lualima yam vari, naþa þarin
 suþe kiena ne yermare lala suþa kilali
 naga. Ana e legiena la nene, pe kinan re
 poli, suþa pano pano-o tol naþa visokar
 na visokaria.

3 Ana Yermare Lego nene pimi pisa
 pania, pisape “Visae ko ope Narina ne
 Ntewa kemua lelaga, ovisali va kilavaru
 nene imi ve kilaparavi, vena okania.”

4 Ana Yesu pisataþnea, pisape “Peraga,
 komin Visena Wa pisape
 ‘Pe yar malin re ga kinanen poli.’ ”

5 Ana Yermare Lego sinenan sape kilali
 sina Yesu, ana þere kiena sitomena pa

metava e pupia kunus tai. Kipian naga e purvanua make ga na yomarava nini, ⁶ ana pisa pania, pisape “Navisuaren yo la nene, amio kala naurarena make ga, asike pa e lumau rui. Inu noþar kian la, ana nekilia netamãan va yar ai naþa in na sineun nesape netamãan vania. ⁷ Pogaga, visae ovatanon inu, olotun inu, vera na neligan make sur la nene se lumomãa.”

⁸ Ana Yesu pisatamãea, pisape “Visena Wa pisape

‘Olotun ga Ntewa okila ga kiena yumãaena naga taaga, komin naga ga pe kiomãa Suþe.’ ”

⁹ Ana Yermare Lego sinenan sape kilali sina Yesu, þere kiena sitomena pito garo Yerusalem, mligan naga e yo tai naþa pa manene metava, e wos nen yumãa mãana Ntewa, ana pisa pania, pisape “Visae ko ope Narina ne Ntewa, oula oto tano. Okilia okila woga ga ne, ¹⁰ komin naþa Visena Wa pisayu Ntewa, pisape

‘Naga yoko ligan kiena navisi lala, vena aim asumãa amio ko, avisuar ko mãaga.

¹¹ Yoko ayukop yaun ko ga vena ve otan re lamãa e kilavaru.’ ” *Yauena 91:11,12*

¹² Ana Yesu pisatamãe ke sina ga, pisape “Peraga rui, komin Visena Wa pisa mãena ga pisape

‘Ve omãareran re okilali kiomãa Suþe Ntewa vena kila kiomãa sur tai.’ ”

¹³ Ana pogos naþa Yermare Lego kilali kiena nataþaliena la nene pa Yesu þisi, ana purmatania pano, naga pa sumate ke vena lual pogos taþena naþa sitom ke sape kilia taulu Yesu ea.

*Yesu siar kiena yumãaena gar Kalele
Matiu 4:1-11; Mak 1:12-13*

¹⁴ Ana siraunia, Yesu mialoro e namãareraena kiena Ninuna Wa, pimi tol yo Kalele, ana yar la apisayu naga pano-o kalo make yo lepas nene. ¹⁵ Ana naga sumãa pa ke e kiela yumãa na leniena lala, sumãa pian la, ana asumãa akekaran naga paþisi, asumãa apisirlua ke kiena kia.

Le Nasaret la amãenelua Yesu

¹⁶⁻¹⁷ Ana Yesu pimi tol kiena yo naþa Nasaret, naþa kapuru pimi keviu ea, ana e Legiena Wa, sa naþa kila mãa silaga,

naga pa amio la e kiela yumãa nalenena. Ana asape naga ulolua Visena Wa Kiena ne Ntewa van la, ana akian tus naþa Aisea siriyu pania. Ana naga sumãalu na pikeþa tus naþani, mãal e naþa sinenan sape ulolua van la, ana puloia, naþa pisa sanini, pisape

¹⁸ “Ninuna ne Ntewa sike e in rui, komin naþa Ntewa mligan inu vena in ke narui naþa nelologon Nalologena Wo va la naþa limala korena ga.

Naga mligan inu nepimin vena nevisawal va la naþa asike e yumãa naloge viowaena, nevisave nanagane, akilia amolue ga sa ga ne,

a vena nevisawal va kilamara þala lala, nevisave nanagane, kilamarala la kilia imi wo sina.

A naga mligan inun sape yeririna la naþa asike tano, naþa yar taþena la asumãa akila kare la ke silaga, yoko in na neure plan la, aim asu si e yo wo tai.

¹⁹ Ana sanene, in na nekilia nekila merarava nevisave nanagane, Ntewa kila kiena pog viu nowo tai pimi mãalivin yar la nene rui.” *Ais 61:1,2*

²⁰ Ana pogos naþa Yesu pulo nawuloena nene þisi, naga pulonar si tus, kian si pa yaru na visuaren yumãaena, ana pa to meta e lelen nalologena, vena vis va yar lala. Ana la make ga naþa asike loyumãa asumãa atamaria Yesu asape amãa yoko aloge ya ne visa van la ne wa. ²¹ Ana pogos naþa naga siar kiena visena, ana pisa sanini, sape “Nevisa van amiu, nevisave Visena Wa kiena ne Ntewa naþa amloge ga na wa, kana visena la nene pimi pe lelaga nagane ga na wa, e maramiu.”

²² Ana pogos naþa yar la amloge visena la naþa kiena ne Yesu, amloge sane naga pis ruru po na po, pis malumu ga a pis tanea þisa, ana la amilan paþisi, asumãa apisavisa pan la sanini, asape “!Ana yar nene, naga narina ne Yosop ga nene! ? Naga þar visena tanea la ne sanene pe ne?”

²³ Ana Yesu pisatamãe la, pisape “Pona sinemiun asape avisa kieta visena marua nene van inu yo, naþa pisape ‘Tokta, okila ruru ko sumo wa, ana siraunia

okilia oiila yar tařena.’ Nanene komin nařa amloge řisi rui nařa nesike gar Kapeneam, nekila ruru ke namaiena la moki, ana asitom asape komin ya ne pe nepim nekila re řena sanene pan amiu e kieta yo nini poli. ²⁴ Ana lelaga nevisa van amiu, sane visae navisawalena tai, ana kiena yeririna lala nae kemua kiena yo nařa, la tařatete akekarania, tařatete alogearia. ²⁵⁻²⁶ Nanene na lelaga. Sineun nesape asitomyuli pogos kiena ne yermarua Elaisa nanua sumo. E pogos nene, yua pe powo re poli pa tol kas telu komsusa, a pupia viso tai kalo make yo Israel. ?Ana Ntewa mligan Elaisa pa miila ane e poglis nene? Apisu ke ne, pe mligan re naga panon iila letano nae Israel lala tai nařa amloge ke piowa poli, ana mligan naga pa miila letano nae pulkumali keviu nene Sareřat, nane lepas tařena nařa Saeton. ²⁷ Ana asitomyuli řena ga pogos kiena ne yermarua Elisa. ?E pogos nene, yar la moki nařa ařar leperosi, ana Ntewa kila ruru ai? Naga pe kila ruru re le Israel lala tai nařa ařar maiena nene poli, ana kila ruru ga yere Seria nene nařa Neman. Lelaga-o, ita yeririna la nařa tepisa ke tesape ita nena nařa tepe yeririna lala kiena ne Ntewa, ana yar la nařa Ntewa mligan la apimin asape akila kieta yumãena, ana yepeta mavin la ke sina ga.”

²⁸ Ana pogos nařa la nene asike loyuma nalenena amloge visena nene, kiela sitomena la pilon pa pe tařena narui, nagane la sinela kar Yesu narui. ²⁹ Ana la aplamoluen Yesu, ařurelua naga petan kiela pulkumali pa vanua, ařure pa e pupia yeparpas tai nařa kiela pulkumali řeke ea, la sinelan asape akuan Yesu vito tano e yo ne nanene narui. ³⁰ Ana Yesu kila nařa la tařatete si auarar naga, ana mial ga pa řaro likan la sanene pano, mligan la asike na.

Yesu pa garu Kapeneam, pilelua yermare tai

Mak 1:21-28

³¹ Ana Yesu mial pito tol pulkumali tařena nae Kalele, nane Kapeneam, ana

e Legiena Wa naga pian la e kiela loyuma na leniena. ³² Ana la nařa amiyagogonia amilan pařisi, komin amloge kiena visena urmi pařisi, a namãreraena kiena ne Ntewa sike ea. ³³ Ana pogos nene yar tai sike loyuma amio la, nařa ninuna ne yermare viowa tai suma kila kare naga, ana yar nařani pio manene kare Yesu pařisi, pisa pania, pisape ³⁴ “?Ei, Yesu nae Nasaret, kioma ya na teke e imimi? ! Pona ko opimin osape okila kare imimi yo, a! Komin nařa in na nekilia ko rui, sane ko ope Yar Wa nena napo tai kiena ne Ntewa.”

³⁵ Ana Yesu pis mãrera pa yermare viowa nařani, pialuřaria, pisape “!Ei, ve ovis re sina! Omolue ke vetan yar nene nagane.” Ana ninuna viowa nařani koven yar nene mloru pito tano likan la, ana molue petania pure pano, ana yar ne po sina ga sike na.

³⁶ Ana yar na yo la nene amilan pařisi, ana apisasayu Yesu, asape “?Ei, visen ya na sanene? Nanene yar mãrera tai nene yo, kiena namãreraena keviu pařisi wa. Naga pis ga pa ninuna viowa lala, ana apureure ga sa nene.” ³⁷ Ana komin sur ne la nanene narui la akegara, a asumãa apisa ruru kia kiena ne Yesu mlewo pa e yo punu ga e lepas nene.

Yesu kila ruru auia simem kana Saemon Pita, amio řena yar tařena la moki
Matiu 8:14-17; Mak 1:29-34

³⁸ Ana Yesu suma lu pa vanua e yuma nalenena nene, ana pa uma řana Saemon, nanene gar ke Kapeneam na wa. Ana e uma nene auia simem kana Saemon mloru řeke e togin namaiena, yepena pisusun, ana apisawal pa Yesu, apiun pania asape sanape e sira marua nene. ³⁹ Ana Yesu pimi suma lu se yepas nen sira nařani, ana pialuřar maiena nena, ana yepen pimi manin sina, mloge nena po, ana suma lu pa miyuma en kala kinanena.

⁴⁰ Ana pogos nařa mrae pito tano, sane Legiena Wa nene řisi narui, la nařa kiela namaiena la asikena, ařerela apim puna Yesu, ana Yesu řuarar la, kila ruru la. ⁴¹ A

la moki naŕa, yermare la amolue petan la, naŕa asumã akiikii, asape “!Ei, ko kemua naŕa ope Narina ne Ntewa narui!” Ana Yesu pisaluŕar yermare la naŕani, pisape ve avisa re si suri tai, komin naŕa akilia rui asape naga Navisaarena kemua lelaga.

Yesu mlologo make ga e lepas lala nae Yutea

Mak 1:35-39

⁴² Ana kolulag kona, Yesu sumãlu naga taaga molue pa vanua, pa e yo mãno tai naŕa pa ruru po na po paŕisi. Ana siraunia, yar la apiminia, akale mã pano-o aãal e yo ne nanene, a la sinelan asape naga sumã amio la, akilali asape avisaluŕaria vena ve ligan la re, ⁴³ ana pisa pan la, pisape “Toko, in na monar neva nelologon Nalologena Wo na suŕenena kiena ne Ntewa va e pulkumali taŕena la naŕa asike ga wa, komin naga mligan inu nepimin suri ne nanene.” ⁴⁴ Ana naga petan la, pano mlologo teliv make e yumã nalenena lala e pulkumali punu ga nae lepas naŕa Yutea.

5

La naŕa Yesu pio la ŕesania, apa ataveve naga

Matiu 4:18-22; Mak 1:16-20

¹ Pogos tai, Yesu sike e yepas nen pupia lapa naŕa laŕas asape Lapa nae Kenasaret, a laŕas asape Lapa nae Kalele. A e pogos nene, yaru la naŕa asumãlu amiyervivi Yesu la moki paŕisi, sane yepa ve tokaki ga, komin naŕa sinelan asape aloge naga lologon visena kiena ne Ntewa van la. ² Ana Yesu pisa waa lua naŕa sike ga lavisinia, naŕa aŕure pimi sike ga e kukunone, a pisa kana yar ne la asumãlu asike e sive, asumã akevan ke kiela lilivi lala. ³ Ana Yesu mial pano pa miai e waa tai nene, naŕa kiena ne Saemon, ana pisa pania pisape saponlua va li laa sane. Ana Yesu teke e waa naŕani, tomã pian ke la naŕa asike ura.

⁴ Ana pogos naŕa naga pis pan la ŕisi, naga pisa pa Saemon, pisape “Ita, in

na sineun nesape teva re laa e lowe memaena, vena toure re lilivi wa.”

⁵ Ana Saemon pisatamea, pisape “E yerkaawa, imimi mekila sur nene rui pano-o yemlagi, ana pe metol re nena ika tai poli. Ana komin naŕa opisa sanene pan inu, poga, nekekarana naŕa tevali ga.” ⁶ Ana la apa akila sa naŕa Yesu pisa, ana la amilan pupia ŕegas nen ika tai pulen ga kiela lilivi naŕani, kila kiela lilivi nene siar pororovia, ⁷ ana la apio laŕas naŕa asike e waa taŕena, la akuŕin limalan la vena aim aiila la. Ana la naŕa apim, ana asumã aŕere lilivi naŕani amio kana ika ne lala apa metava e waa luwoka nene, pano-o waa luwoka ga naŕani pulemamaga ruru nena ga, lavis luoka ga talilu.

⁸ Ana Saemon pisa sur la nene, pisa kilale sane Yesu ga miyumãen e kiena pupia namãreraena wa, ana kinai tano e mialana ne Yesu, pisape “Suŕe, in na nepe yar viowa ga tai. Popon oure matan inu, ve osu re si lavisin inu.” ⁹ A pe naga re ga taaga po, ana la mãena naŕa asike amio e pogos nene, la punu ga amilan ŕan wa e pupia ŕegas nen ika naŕa la aŕar ne, ¹⁰ amio narina ne Sepeti lua nene, Semes lalua Yoane, naŕa asikol la amio Saemon amiyumãe lele taaga, la mãena luoka amilan paŕisi.

Ana Yesu pis pa Saemon, pisape “Ei, ve omaraun re si sur nene. Siar nagane, yoko ve oure re si ika, ana yoko osumã oure yar la aimi ataveve inu.” ¹¹ Ana aŕasuŕe la, aŕere si kiela waa la naŕani apa ura, ana pe akila re si sur taŕena poli, amligan kiela sur punu ga sumã sanene, ana ataveve Yesu apavini.

Yesu kila ruru yaru tai naŕa ŕar leperosi

Matiu 8:1-4; Mak 1:44-45

¹² Ana siraunia, e pogos tai, Yesu sike pulkumali tai e yo nene, ana yar tai mãlia pimi puna, naŕa yaru nena, maiena naŕa leperosi kilapel naga kila kare nena tasnena. Ana yaru naŕani pimi mloru e lana ne Yesu, tag pania, piun tania, pisape “Suŕe! In na nemlelaga nesape ko

okilia okila ruru in si wo ga, ana visae okekarania, in na sineun nesape neviun tan ko vena okila inu neikiki sina ga.”

¹³ Ana Yesu pe maraun re tolen maiena kiena ne yar nene poli, ana puararia, pisa pania pisape “Ee, in na sineun nesape yepemã yania.” Ana veraga ga yepena mi-ania, leperosi nañani ãisi e naga. ¹⁴ Ana Yesu pisa pania, pisape “Omloge ke ne, ovano ve ovisayu re sur nene va yar lala wa, ana nanagane ova nena okom puna ne yar wa vena naga visu ko lia, a kilia visawal visave tasnemã mian rui. Siraunia, ana monar ova okila lotena va Ntewa a okila kuñapaena na kioñã yepe ikikena nene, sa naña Mosis pisape monar akila.” ¹⁵ Yesu pisape yar nene vano ve visayu re sur nene, ana peraga, pe piavi re poli asumã apisayu mã Yesu pano-o pa tol yo punu ga, kila sane pupia ãina la apimin asape aloge kiena visena, ana la sinelan asape naga kila ruru kiela namaiena lala. ¹⁶ Ana e pogos la punu nene Yesu sumã petan mēna yeririna lala, pa ke e yokorena, mlen ke pa Ntewa.

*Yesu kilia viewo mlamulena viowa
Matiu 9:1-8; Mak 2:1-12*

¹⁷ Ana pogos sina tai, Yesu pian la mñaga, a Varasi lañasa amio navianena navisaluaena lala atomãga tano e nene, naña la na pulkumali tañena lala e lepas lala nae Kalele amio Yutea, a lañasia amolue Yerusalem apimi. Ana e pogos nene, namareraena kiena ne Ntewa pimi keviu manene laa e Yesu narui, kila naga kila ruru namaiena lala. ¹⁸ Ana yar lañasia akus namaiena tai pimi, naña yepena la punu ga marmare, naña akus pimi ana mlor ga mēke e mñana tog. La sinelan asape akus imi loyumã aligan mon lavisin Yesu, ¹⁹ ana apisu sane pupia ãina mēke pa loyumã rui, ana yo ve tokak pañisi, tañatete akus kiela erau nene vano. Ana akus pa metava e wos nen yumã narui, akawepo lologia Yesu, ana amligan malumun yaru naña amio mñana tog pito tano e pulus nañani, pito mēke likan yeririna lala, mēke nena ga vamon Yesu. ²⁰ A pogos naña Yesu pisu suri nene, naga kilia naña la amlelaga mñarera e naga

pañisi, asape yoko naga iila namaiena nene, ana naga pisa pania, pisape “Mara, in na nepiewo kioñã mlamulena viowa rui.”

²¹ Ana pogos naña Varasi amio navianen navisaluaena lala amloge visena nene, asitom piowa e naga pañisi, ana asumã apiuviunia, asape “?Ane ãarnena kare ke kia wa kiena ne Ntewa sanene? Ntewa naga taaga kilia viewo mlamulena viowa, pe yar tañena re si poli, ana yaru nene pis ke sa naña naga sitom ke sape naga Ntewa nene narui.”

²² Ana Yesu mminu kilale rui sape asitom ke piowa sanene e naga, ana pisa pan la, pisape “?Komin ya ne sinemi la pulen ke sitomena viowa la sanene?”

²³ Visae nevisa ve sanini va namaiena nene, nevisave ‘In na nepiewo kioñã mlamulena piowa,’ pona nevisa vania nevisave ‘Osumãlu, oyali,’ ana visena lua nene, tai mñareran navisaena, a tai meme ga. Na naña sape ‘Osumãlu, oyali,’ naga mñarera laa sane, komin naña yoko okilia ovisu kilale sane kiau visena pe lelaga pona peraga, naña yar nene sumãlu pona tañatete sumãlu. ²⁴ Ana nanagane ãisi na nekila suri tai naña asitom asape Ntewa ga naga taaga kilia kila, ana avisu kilale sane in na Narina ne Yeririna, namareraena sike e inu. A nevisa van amiu, nesape namareraena nene torokin nekilia neviewo mēna mlamulena viowa e yomarava nini. Ayagogo ruruia.”

Ana Yesu pis pa namaiena nañani, pisape “Nevisa van ko, nesape osumãlu, ovilonar momã tog, oyali ova umã.”

²⁵ Ana sa nena nene, e marana ne la naña apisu ke ne, yar nene sumãlu, ãar mñana tog, mial pa vanua, naga pa umã naña sumã miyeluarliluen Ntewa sanene paño.

²⁶ A pogos na la nañani apisu suri nene, amilan kare nena lelaga, yepela ãil pañisi, asumã amiyeluar Ntewa, asape “E suwala, lelaga kemua-o, ãpane na ita tepisu sur tai naña pe tañena pañisi!”

*Yesu pio Matiu, naña apio mēna Livae,
pimi tavevea
Matiu 9:9-13; Mak 2:13-17*

²⁷ Ana siraunia, Yesu mialili ga pa laa sane, ana m̃al yar tai totano teke e kiena yum̃aena e yum̃a na warpoloen takis. Yaru nena, kiena kia Livae. Ana Yesu pio, sape “Oim otaveve inu.” ²⁸ Ana Livae sum̃alu nena ga, mligan kiena yum̃aena, mligan kiena suri punu ga sike na, ana taveve Yesu. ²⁹ Siraunia, Livae nena kila pupia kinanena tai kana ne Yesu e m̃ana um̃a, a e pogos nene, yar na takis taḗena la moki, amio m̃ena yar taḗena la moki na sanene, la m̃ena apim ato lele taaga amio Yesu amio kiena nalogena lala e kinanena naḗani. ³⁰ Ana Varasi laḗasia, amio kiela navianen navisaluaena laḗasia, apragogo pa nalogena lala, asape “?Komin ya ne akinan ke lele taaga sanene amio yaru viowa lala a ḗarm̃arera la nene?”

³¹ Ana Yesu ke pisatam̃e la narui, pisape “La naḗa tasnela m̃arera ruru poga ga, la pe asitom re asape ava akom pun yar na kilaruruen maiena poli, ana la ga naḗa aḗar maiena, la sinelan paḗisi. ³² In na pe nepimin re nevio yar la naḗa apisa ke asape la apo rui e marana ne Ntewa vena ataveve inu, ana in na nepimin ke yeririna viowa la ne sanene narui, vena avilopu la vetan kiela mlamulena viowa lala.”

Naviunena tai e lepas na monsilena
Matiu 9:14-17; Mak 2:18-22

³³ Ana la apiun naviunena tai pa Yesu, asape “Nalogena kiena ne Yoane Nakeena la asum̃a apuarar ruru ke ḗelaga nene naḗa yam mokliu, asum̃a amonsilu ga vena alen va Ntewa, a Varasi m̃ena la akila sa ke ga. ?Ana komin ya ne kiom̃a nalogena la pe akila re poli, ana la asum̃a akinana a asum̃a amun ga sanene?”

³⁴ Ana Yesu pisatam̃e la, pisayu naga amio kiena nalogena lala, sane la akekara paḗisi pogos naḗa naga sike amio la, ana yoko sinela viowa sirau e pogos naḗa naga ure matan la. Ana pisape “?Pogos naḗa yar natalopaena sike amio kiena erau lala wa, asitom asape yoko akilia aligan kinanena na ḗaḗagena nene sike na, ve akan re? Peraga. ³⁵ Ana yoko pogos tai imi, naḗa yoko aurelua yar

natalopaena nene vetan kiena erau lala, a e pogos nene narui akilia amonsilu, komin naḗa sinela miye naga paḗisi.”

Sur marua amio sur viiu

³⁶ Pelaga na monsilena nene, naga ḗelaga marua tai nalotena kiena ne le Yu lala, ana Yesu sinenan sape kila meraravan sane ḗelaga marua na sanene, taḗatete asikol amio suri viiu la naḗa naga pian la ke ea, ana pisa ḗakaiwa tai e lepas nene pan la. Pisape “Taḗatete ola kinakinas nen kulmrae viiu tai, naḗa ovitolḗa kinakinas tai, ana osuluar e kulmrae marua vena kilawo pulus naḗa teke ea. Visae sanene, yoko opitol ḗa kare kulmrae viiu nene narui, ana kana kinakinas, yoko taḗatete nena marana ve sa ke kulmrae marua nene, ana apisu piowa ga. ³⁷ A taḗatete okokonia kuruta viiu naḗa m̃eke ḗeḗela ke ga wa va e kulus nen nane tai naḗa pe urmarua, naḗa akon kuruta pa e yam moki li rui. Visae okila sanene, yoko kuruta viiu nene lapa, kila kulus nen nane naḗani m̃apo, ana kuruta nene lau kare ga ne, ana kana pias m̃ena imi viowa nena ga. ³⁸ Ana kuruta viiu, monar okokonia va e kulus nen nane naḗa naga m̃ena pe urviu, naga m̃arera ruru po, a okilia oligan ruru moña kuruta mon m̃a ea. ³⁹ A pogos m̃ena naḗa yar la amun kuruta naḗa amiyum̃aen towe laa nanua rui, yoko ve sinelan re si munen kuruta viiu, naḗa amiyum̃aen mare ga na wa, ana yoko monar avisave kuruta marua naga kiki laa sane.”

6

Yesu pe suḗen Legiena Wa
Matiu 12:1-8; Mak 2:23-28

¹ Ana e sina ga e legiena tai, naḗa pe Legiena Wa, Yesu amio kiena nalogena lala amiyaloro apano, a kiela mrapa pa ḗaro e lokove na kona lala. La amiyal m̃a sanene, ana nalogena lala viso kar la ana akawe plan kona laḗas naḗani, apae vania, akania. ² La akila ke sanene, ana Varasi laḗas asum̃a e naḗani, apisu ke Yesu lala, ana apisa pania, apisape “Ei, komin ya ne asum̃a akila ke yum̃aena

nene e Legiena Wa sanene? Visae sanene, asumã akilaro ke kieta navisaluaena ne.”

³ Ana Yesu pisatamẽ la, pisape “?Pona pe apuloli re Visena Wa pog tai poli yo wa, e sur la naña Parin Suþe Tepet nanua naga kila? !Kam na akilia pa rui! Naga amio kiena yeririna lala la viso kar la manenea, ⁴ ana naga pa loyumuã e yumuã wa mñana Ntewa, a naga mla kilaparavi wa naña Navisaluaena sape yar wa ga la akilia akania, ana Tepet amio kiena yeririna la akania.”

⁵ Ana Yesu pisa pan la, pisape “Inu Narina ne Yeririna, inu ke narui nepe suþen Legiena Wa, ana inu ga nekilia nevisa ya naña popon akila e Legiena Wa, pona ya naña pe pon re akila poli.”

*Yesu kila ruru limaulu tai e Legiena Wa
Matiu 12:9-14; Mak 3:1-6*

⁶ A e si e Legiena Wa tai, Yesu pa si loyumuã e yumuã na leniena, pian la. Ana poglis nene yar mñena tai sike loyumuã nañani, limana marua pulu. ⁷ Ana navianen navisaluaena lala, amio Varasi lala, naña la sinela kar Yesu rui, asike ga lavisinia e poglis nene, asumã apisuar ruruia þisa, vena asape alual li þelaga viowa laþasa e naga, ana la sinelan asape avisu sane yoko Yesu kila ruru limaulu nañani e kiela Legiena Wa nene pona yoko ve kila re.

⁸ Ana Yesu kilia ruru make ya naña sike e kiela sitomena, ana pis pa yar nañani, sape “Osumãlu, ovam osu metava e nini sumo wa,” ana naga sumãlu pavini. ⁹ Ana Yesu piun tan la naña asike e ne, pisape “?Kieta Navisaluaena sape tekilia tekila ya ne e Legiena Wa? ?Pisape popon tekila sur wo pona popon tekila sur viowa? ?Pona pisape popon tetamalia yaru, pona popon towemãr yaru?” ¹⁰ Ana Yesu pisuveve la make ga, ana pis sina pa yaru nañani, pisape “Lumomã visilia!” A e ga e pogos naña yar nene kila sanene, limana nañani pimi po nenaga.

¹¹ Ana le Varasi lala sinela mimi, naña sane amloge mlae paþisi, ana apa vanua apisayu weleli sane yoko akila ve sanape na va Yesu.

Yesu mliganar kiena nalogena la lualima taaga pa lua

Matiu 10:1-4; Mak 3:13-19

¹² Ana siraunia, e sina e pogos tai, Yesu pa metava e pupia tavie tai vena naga se ea, len va Ntewa, ana sumã kila ke sanene e yo nañani pa tol yemlagi. ¹³ Ana kolulag na pitomi pio kiena nalogena lala apimi lele taaga puna, ana e la nene, naga pisawal la lualima taaga pa lua naña naga mliganar la pisape la narui, la ape nalogena.

¹⁴ Ana kia kiena ne la lualima taaga pa lua nanini:

Saemon, naña Yesu mligan kiena kia taþena, sape Pita,
a wenla naña Antru,
a Semes, a wenla naña Yoane,
a Pilip,
a Patalomiu,

¹⁵ a Mati, a Tomãas,
a Semes, naña narina ne Alpeas,
a Saemon, naña sape mñene plan le Rom lala,
a Sutas, naña narina ne Semes,
¹⁶ a Sutas nae Kariot, naña siraunia naga kom varaun Yesu.

Yesu sumã mlologo a kila ruru namaiena lala

Matiu 5:1-12

¹⁷ Ana Yesu þere nalogena la nene apitom si tano, ana amãl yotop tai, apa asike ea. A poglis nene, nalogena kiena ne Yesu taþena lala apule ga asike ea, amio mñena pupia þina lala na pulkumali taþena lala nae Yutea, a le Yerusalem mñena lala, amio le Taea a le Saeton lala, naña amolue e kiela yo lala garo losi lavisin sive apami. ¹⁸ La nene apamin asape aloge visena lala kiena ne Yesu, a la sinelan asape kila ruru kiela maiena lala. Ana Yesu kila mña sanene pan la pano-o, naga kila ruru mñena la naña yermare lala asumã akila kare la ke silaga.

¹⁹ Yaru la moki manene paþisi, ana la punu ga sinelan asape atol ga Yesu, vena la aninuli ga pupia namãreraena naña apisu sane sumã mñalivi ke ea, naña sumã kila ruru ke yar la moki rui.

Navianena lala kiena ne Yesu

²⁰ Ana Yesu kira pisu kiena na-logena la nene, ana pian la, pisape:

“Kam naþa apisu kilale sane limamiu koren ga, navisa ruruena sike e amiu, komin amiu ke narui naþa Ntewa naga pe þarin suþen amiu, ana visuar amiu.

²¹ Kam naþa viso kar amiu ke nagane, navisa ruruena sike e amiu, yoko aloge sane aim aulemaamaga nena ga e suri wo ne lala.

Kam naþa atagi ke nagane, navisa ruruena sike e amiu, yoko akilia akekara.

²² Kam naþa yar la pe akekaran amiu re poli, a naþa asumã yepel mavin amiu, a naþa asumã apisa kare amiu, a asumã akoven plan ke kiamiu kia lala sane kam na ape yar viowa ga lala, nanene komin naþa kam na ape yar kiena ne inu Narina ne Yeririna, navisa ruruena sike e amiu.

²³ E pogos la ne sanene, ve asitom manene re, aulaula ga warar pupia kekarena, komin naþa asumã akila kare amiu ke ga e þelaga mña nena naþa repila lala akila pa navisawalena la nanua sumo. Ana pogaga, yoko awar kiamiu pupia nalaena ma e peni.

²⁴ Ana kam la naþa ape nasur moki manenea, yoko viowa manene laa van amiu, komin naþa aþar kiamiu nalogewoena a kiamiu nakekarena lala e kiamiu malena wo la na yomarava nini rui.

²⁵ A kam la naþa mēþemiu pulemamaga ruru pa sike rui, yoko viowa van amiu vaþisi, komin naþa yoko viso kar amiu manene va laa sane.

A kam naþa apitale ke nanagane rui, yoko viowa van amiu vaþisi, komin þisi na aloge viowa, atagi.

²⁶ “A monar avisuar ruru amiu pogos naþa yar la asumã amieluar ke kiamiu kia. Visae ve sanene, pe pon re amiu mña asitom ke asape amiu na

apo, komin naþa navisawalena navisokanena la nanua sumo, kieta yermarua la amiyeluar kiela kia la sanene, ana Ntewa pisu la sane la apiowa ga ana mla nakoena pan la.”

Yesu pisayu sinesien manene nasinekar lala

Matiu 5:38-48, 7:1-5

²⁷ Ana Yesu pisape “Kam la naþa amloge kilale ke kiau visena nene, in na nevisa van amiu, nevisave: Monar sineta si kieta nasinekar lala, a monar tekila wo van la naþa pe asitom ita re poli, ²⁸ a monar tevisa ruru la naþa apiuelin ita, a monar telenwo la naþa akila kare ita. ²⁹ Visae yar tai lipa pipimña lepas tai, ko monar ovilopu mña pipimña lepas þasia vania vena lipa, a visae yar tai mñareran van ko vena war moña kulsaket, yoko monar okekaran ga war mña momña kulsota. ³⁰ Visae yar tai viun kiomña sur tai, monar ola vania, a visae yar tai lalua kiomña suri tai, yoko ve ova oviun re si tania vena lamaran si van ko. ³¹ Pelaga ya naþa sinomñan vena yar la akila van ko, þelaga ne nanene yoko monar okila van la.

³² “Visae tesumña sineta si ga yaru la naþa asitom ita, nanene na pe sur re tai nene po laa wa, komin yar nakilaen mlamulena viowa lala asitom ke la naþa asitom la rui. ³³ Pona visae tekila ga wo van la naþa akila ke po pan ita rui, naga mña pe sur re tai nene poli, komin yar nakilaen mlamulena lala, la mña akila ke sanene rui. ³⁴ Pona visae tetamñan ga kilavaru va la naþa akilia alamaran sina, naga mña ga pe pe sur re tai nene po laa wa, komin yaru nakilaen mlamulena la akila ke yumãena nene silaga.

³⁵ “Ana in na nevisa van amiu, nevisave: Sinemña si kiomña nasinekar, a okila wo vania, a otamñan ga kiomña kilavaru sa ga ne, naþa ve ositom manene re van naþa omla pania, ovisave pona kilia lamaran si pogos tai, pona taþatete si lamarana. Visae osumña okila ke sanene, osumña okus ke þelaga kiena ne Arimata Yaru na Meta ne, a naga yoko la nalaena tai van ko ve keviu laa sane, komin naþa naga yar sur

naþa sinen po pan la naþa pe apisa re potena pan poli, pona la naþa asitom la ke sina. ³⁶ Sanene, ko na monar sinema ye yar lala sa naþa Arimata naga sinena miye la.”

*Yesu pisayu naliþereen yar taþena
Matiu 7:1-5*

³⁷ Ana Yesu pis ke pan la na wa, pisape “Yoko ve aliþere manene re yar taþena pona ala nakoarena vania. Visae sanene, yoko Ntewa taþatete liþere manene amiu, taþatete la nakoarena van amiu. Visae aviewo yar taþena, yoko Ntewa viewo amiu, ³⁸ a visae ala sur va yaru taþena, yoko Ntewa la sur imi van amiu. A yoko Ntewa laa van amiu ve keviu la sane taulu naþa amlavia, yoko naga war ve moki vaþisi, sa naþa akokonia karo, atanaria, yoko amiyalar mēna ga, pano-o pulema-maga ruru nenaga, suri laþas kekapil pito ke tano. Lelaga paþisi, yokorena awar imi pun amiu maran ve taaga sa ke ga naþa aþarwar ke pan yar taþena.”

Monar avisuar ruru kiamiu malena

³⁹ Ana Yesu pis ke pan la na wa, pisa þakaiwa tai pan la, pisape “?Sanape, visae kilamara þala tai sumā ga, ana naga kilia sumon kilamara þala taþena tai lalua ay-alþel woga ga? !Peraga, yoko la ga luwoka aloru ato e þiliþili tai ne! ⁴⁰ Nalogenā naga pe pa manene re metavan yar naþa pian ke naga poli, ana visae naga kilia ruru make sur la naþa navianena piania, yoko naga imi maran ve taaga sa ke ga kiena navianena. ⁴¹ Pe pon re osuā ovisavisa ke narin kororaki tai naþa teke e kilamarana ne womla poli, ana pe opisu kilale re osape pupia purþes nen laki tai mēke e kilamaramā poli.

⁴² “?Sanape na osape ovisa va womla nene, ovisave ‘Wolai, yoko nowarlua kone kororaki na kilamaramā wa?’ Sanene ko na pe opisu kilale re kionā mlamulena viowa poli, a osuā omliþere ke ga mlamulena viowa kien yar taþena lala. Okilia mā naþa ko opiowa ga, ana osape okila sane yar la asape ko opo rui. Okus lua pupia miasin laki na mēke

e kilamaramā sumo wa, þisi na okilia ovisuveve narin kinakinas nen kororaki naþa teke e kilamaran yar taþena nene.”

*Purlaki amio mrasa
Matiu 7:16-20, 12:33-35*

⁴³ Ana Yesu pisa mēna ga, pisape “Purlaki naþa po taþatete war mras naþa piowa, a purlaki naþa piowa taþatete war mras naþa po. ⁴⁴ Ee, sanene narui, naþa tevisu kilale purlaki, tesape sanape e ga e mrasnela. Mralaki la naþa mam ruru po, pe toþar re e vilumīni la naþa pe nenos poli, peraga. ⁴⁵ Yaru naþa po naga miyuwon ruru suri wo la sike e losinena, ana silaga kiena sitomena wo sumā ga naþa kilia visaplania, ana yaru viowa naga sumā þarpolo ke suri viowa e losinena, ana naga visa plan ga sitomena viowa lala. Suri ya naþa pule sike e los nen yaru pona e kiena sitomena, sur ne na nene narui yoko sumā molmolue luen ga e gona.”

*Yuā lua
Matiu 7:24-27*

⁴⁶ Ana Yesu pisape “?Komin ya ne apio in ke asape ‘Suþe o, Suþe o,’ ana siraunia pe asuā amlogear re ya naþa nepisa pan amiu nesape akila poli? ⁴⁷ Yar naþa pimi pun inu, mloge kiau visena, naga monar logearia a monar kila. Yar naþa kila sanene naga sa naþa suniena tai pisayuia, naþa pisa sanini: ⁴⁸ Yar tai sumā kila ke māna yuā, a yaru nene pe manmarua ruru po, kil þiliþili la pito manene tano vena tol yo mārera tano, ana maplar kemraþe lala e pulus la naþani. Ana pogos na pog mārera, pupia womie lau, ana taþatete nena kila yuā nene kulul, komin naþa yar na kila, kila ruru mārera po. ⁴⁹ Ana yar naþa mloge kiau visen lala, ana pe mlogear re poli, naga sane yar taþena tai. Yar nena, naga mēna miyuāen māna yuā tai, ana naga pe wowe ga, miyuāen māna yuā sumā yau ga e porotano, kana kemraþe ne la pe pito manene re nena tano poli. Ana pogos naþa pog mārera, pupia womie mlau pitomi, kil lua yuā naþa, kilalua

mloru, ana yuñña naña pororovia, piowa make nenaga.”

7

Yer kawa na mara nae Rom tai mlelaga m̄arera e Yesu

Matiu 8:5-13

¹ Ana pogos naña Yesu pisa plan kiena navianena la nañani p̄isi, naga pa loyuñña e pulkumali nae Kapeneam. ² Ana e yo nene, nasumonon li na mara nae Rom tai sike ea, ana naga kiena yar wo na yuññaena tai naga mai pañisi, lavis ga kovio. ³ Ana pogos naña mloge yar la apisayu ke Yesu, asape pimi ke lavisin kiela yo rui, ana pio nasumonena kiena ne le Yu lala, pitetalia la apanon Yesu, vena aviun tania imi kila ruru namaiena nene.

⁴ Ana la nañani apim puna Yesu, apisayu namaiena naña pania, ana apiun manene tan sanini, asape “Nasumonon li na mara la nene, popon sa oimi oiila naga. ⁵ Lelaga naña sane naga pe ita re tai nene poli, naga pe yere Rom ga, ana naga pe yar tai naña sitom manene kieta p̄egas nen yeririna la pañisi, ana naga m̄ena miila imimi e yo nini keviu pañisi rui, naña miyuññaen kiamimi yuñña na leniena. Ana visae ko okekarania, oim ovisu kiena yaru nene naña mai pañisi.”

⁶ Ana Yesu tañña, ana pa amio la. La amial apano, ana pogos naña asike towe laa perinan yuñña m̄ana nasumonon li na mara nena wa, apisu yaru lañasa amiyal ke apimi. La nene, erau kienane nasumonena si lañasa, naña naga pitetalia la si apim puna Yesu, vena avisa kiena visena tai vania. Ana la apim apisawal pa Yesu, apisape “Yere Rom nañani mligan imimi mepim si puñña, pisa sanini, pisape naga suñña kila kare ko pañisi. Naga pisape naga pisu sa naña naga pe yaru tai naña pe torokin re oim m̄ana loyuñña poli. ⁷ A sitomena nene kila naga pisu sane pe pon re m̄ena naga imi kate puñña poli, komin naga pe pe yere Yu re sane ko poli, ana naga pisa ga pisape, visae ovisa ga visena tai, yoko kiena yaru nene loge wo woga ne. ⁸ Naga kilia sape monar ve sanene komin naga kilia sape kioñña

visena naga nam̄areraena sike ea. Naga sape suri nene naga sane li na mara la naña asike vatanonia, naña la monar alogear kiena visena. Visae visa van tai, visave ‘Ovano,’ naga monar vano, pona visae visave ‘Oimi,’ naga monar imi, pona visae visave ‘Okila sanene,’ yoko naga monar kila. A naga m̄ena sape monar kila ya naña pupia yerkawa nasumonon li na mara la pisa pania. Naga sape naga sitom sanene narui, visae ovisa ga sur tai, ana monar ve sanene.”

⁹ Pogos naña Yesu mloge visena nene, naga milan sitomen kiena ne nasumonon li na mara la nene pañisi, a kekaran pañisi, ana pis pa p̄ina la naña asike amio e poglis nene, sape “Nevisa van amiu, nevisave pe nom̄al re nena yere Yu tai naña suñña m̄arera se e in sane yar nene poli.”

¹⁰ Ana siraunia, la nene añasuñela si apa m̄ana nasumonon li na mara la nañani, ana la amilan naña apisu namaiena nene pimi po si rui.

Yesu kila si m̄ee kiena letano tai mal si petan marena

¹¹ Ana siraunia, pe yam piavi re poli, Yesu mial pa tol pulkumali tañña tai, kiena kia Naeni, a sa naña silaga, kiena nalogena lala amio yaru tañña la moki asuñña ataveve ke naga. ¹² Ana pogos naña Yesu lala apim ke lavisin pupia mralaea na pulkumali nene, apisu sane yar la amiyalvai apim, asuñña akus ke yar mare tai pano vena ava asinia. Naga naña mare ne, naga m̄ee tai naña anena pe letano. Letano nene, naga pe p̄ar re si narina tai poli, naga p̄ar nena taaga ne nane mare narui. ¹³ Ana Yesu la asuñña apisu ke la naña amial apim, ana pogos naña kieta Suñña pisu letano nene, naga sinen mie pano-o p̄isa. Ana pa lavisinia, pisa pania, sape “E, tagen toko.” ¹⁴ Ana Yesu pimi lavisin marena nene, mligan limana tea, a la naña akus pa ke ne asuññalar la asu, pe amiyal re si poli. Ana naga pis pa yar mare nañani, pisape “E, nevisa van ko, osuññalu si na wa.”

¹⁵ Ana m̄ee nene suññalu, suñña pivis pan la, apikevike van sina, ana Yesu

sumon naga pano, mligan si pa anena.
¹⁶ Ana pogos naña yar la apisu sur nene, sinela kurkur pañisi, a asumña amieluar Ntewa, asape “!Ake, suwala! Pupia navisawalena kiena ne Ntewa sumñalu nena sike likan ita rui.” A lañas apisa mña, asape “!Lelaga ãa! Ntewa pimi katen kiena yeririna la rui.” ¹⁷ A suniena na suri nene, asumña apisalelein pano, pano-o tol lepas naña Yutea, amio yo tañena la naña asike lavisinia.

Yoane Nakeena pitetalia kiena nalogena lala apim pu Yesu

Matiu 11:2-19

¹⁸ Ana e pogos nene, Yoane Nakeena sike e yumña nakoena rui, ana kiena nalogena la apim apisayu pania e sur la punu ga naña Yesu sumña kila. ¹⁹ Ana Yoane pis ga pan lala lua, pitetalia la apa puna kieta Suñe, vena ava aviun ruru tania, avisave naga Navisaarena naña asumñate ke ne, pona pe naga re poli. ²⁰ Ana la amial apim apisu Yesu, apiun sanini pania, asape “? Kiamimi yerkaawa naña Yoane sinenan sape kilia sanape? ?Ko na yar sur naña apisa nanua sumo asape yoko yerkaawa tai imi ve kieta nasumon itaena, pona pe ko re na nene poli wa, a monar mesumñate ke yar nene yoko imi na wa?”

²¹ Ana e nena e pogos naña apim apiun naviunena nene, Yesu sumña kila ruru ke maiena lala a sumña pile plan ke yermare petan yeririna lala, a sumña kila ke kilamara ãala lala, kilamarala la pimi po sina, ana nalogena kiena ne Yoane la apisu sur la nene. ²² Ana Yesu pisatamñe la, pisape “Awasuñe amiu si ava puna Yoane, ana avisawal sur ya naña apisuia pona amloge e nini. Suri la nene asa ga naña navisawalena Aisea pisa pan amiu rui, naña sape:

‘Kilamarañala lala, nanagane apisu si suri rui,
 a laulu lala nanagane amial ruru si rui,
 a yaru la naña añar leperosi, nanagane tasnela la mekik ruru si rui,
 a kiligapoñe lala, nanagane amloge si suri narui,
 a yar mare lala, nanagane amal si rui,

7:29 Mat 21:32; Luk 3:12

a la naña limala korena, nepisawal Lologena Wo pan la rui.’

²³ Ana ava avisawal mña va Yoane, avisave ‘Yaru naña pe sinen peve lua re e inu pog tai poli, navisa ruruena sike e naga.’”

Yesu pisayu Yoane Nakeena

²⁴ Ana pogos naña nalogena kiena Yoane la amolue sina vena awasuñe avano, Yesu pisayu Yoane nene pa yeririna la naña asike ne, sape “?Pogos naña apa ãesan e yokorena nene, apanon asape avisu ya ne? !In na pe nesitom re nesape apanon ga avisu kana kiai ne la poli, naña sisilin kare ke ga sanene. ²⁵ A in na pe nesitom re mña nesape apa apisu yerkaawa tai naña miyen mña kulsota nowo la poli, po sike e malena naapo, komin yaru sur la ne sanene, la pe asusu re e yo viowa la ne sane yomema nene poli, ana la asike ga e yumña naapo mña ãarin suñe keviu lala. ²⁶ Peraga, ana in na nesitom nesape apanon apisu navisawalena tai, ne? Nanene naapo ne, ana nevisa van amiu, Yoane naña apanon apisuia, naga pa laa sane, naga taulu navisawalena nasumo lala, ²⁷ komin naña Ntewa pisayu naga e kiena visena wa rui, sape

‘In na nemligan ãesan kiau yaru na warena visena nene pitomi pun ko, vena kila ruru kioñã mrapa.’ Mal 3:1

²⁸ “Lelaga nevisa van amiu, sane e yomarava nini Yoane Nakeena nene naga mon metavan make yar la punu ga. Ana la punu naña yoko aim e nasuñenena kiena ne Ntewa, vito tol kiela yar maro naña sike laa tano, la punu nene la asike metavan Yoane, naña yoko la awar navisa ruruena kiena ne Ntewa va laa sane taulu naga.”

²⁹ Ana pogos naña apa amiyagogon Yoane Nakeena mlologo, naga pisawal mrapa kiena ne Ntewa vena la akilia avilopu la. Ana yar viowa la moki, pa tol mña yaru na takis lala, apisu sane mrapa nene pe lelaga, ana apilon la, ana Yoane kee la e wii. ³⁰ Ana yar tañena lala, sa naña Varasi lala amio navianen

navisaluaena lala, la apilopu m̄asila e mrapa naṓa Ntewa kila vena akilia avilon la ea, ana Yoane pe kee la re poli.

Yesu pis m̄arera pa yeririna la e kiena pogosia

³¹ Ana Yesu pis m̄arera pa yar na vilaveena lala e poglis nene, pisape “? Yoko nevisa visena ya naṓa kilia tol ṓelaga ken la na nagane, sane la ape yar ya? ³²⁻³⁴ E lepas punu ga naṓa Ntewa kila vena kilali wo van amiu, ana yepemiu mavin ga, apisa kare ga naga vanonia. Komin poglis naṓa Yoane pimi, naga suṓa monsilun kinanena vena len, a naga mlon kuruta namunena, ana yaru la apisu sanene, asuṓa apisayuia, asape ‘Yaru nene, yermare sike e naga.’

“Ana pogos naṓa inu Narina ne Yeririna nepim nesike na, nekinan ruru ga a nomun ruru ga, ana apisayu si inu ṓisa, apisape ‘Apisu ke ne, yaru nene naga kinan merorol paṓisi wa, naga pe yar na mun maneneen m̄ena kuruta, a naga kiena erau lala, yar na warpoloen ga takis, a yar viowa ga lala.’

“Komin sur ne nanene nepisu yeririna na nagane lala asa ga ninis la naṓa visae asuṓa akila kokan ke e yepesinas na kumali, yoko la aviovio kiela narin erau lala, avisave ‘!Ei, kam na apilon manene visena na! Visae mowe ke plaṓe, ana pe sinemiun re wolen amio imimi poli, pona visae meyaun ke yauena na marena, ana pe sinemiun re atagipae amio imimi poli.’

³⁵ “Sur ne na nene, yeririna la yepela mavin mrapa lala kiena ne Ntewa, ana mras wo naṓa molue e malena kiena yaru naṓa taveve ke mrapa kiena ne Ntewa, kilologia sane mrapa ne nanene narui, naga pe mrapa na manmaruaena naṓa lelaga.”

Sira tai mloge kemua piowa lelaga e kiena mlamulena viowa lala

³⁶ Ana Varasi tai, kiena kia Saemon, naga sape sinenan kila kinanena tai ve kana Yesu, ana Yesu pa m̄ana, pa totano vena akinana. ³⁷ Ana e pulkumali nena, sira tai sike ea, naṓa naga kila ṓelaga

viowa la moki paṓisi, ana naga mloge naṓa Yesu pa kinan ke m̄ana Varasi naṓa Saemon ne. Ana sira naṓa pisu kiena mlamulena viowa, mloge piowa manene laa, ana mloge sane monar imi visu Yesu, ana kus kiena piawi tanea tai na ponotaninu, kus pimi e yuṓa naṓani.

³⁸ Ana Yesu pelein ke sape kinana, ana sira nene pimi suṓal su varaun lana, naṓa wamarana mlau, kekapil pito ke e lana ne Yesu. Wamarana kee ke lana sanene, ana tar viluna la naṓa piayavi ne, suṓa miyumuvan ke lana Yesu, a naga pelan pipina komṓasa te lana ne Yesu, a yokorena taron ponotaninu naṓani ea.

³⁹ Ana Varasi naṓa ṓere Yesu pimi m̄ana, naga pisu ke sur nene, ana sitom piowa towe ga ea. Naga sitom ke sanini, sape “Visae Yesu nene naga pe navi-sawalena tai naṓa lelaga, pona vera na kilia ruru yo rui sane sira nene naga pe sira na mlamulena viowa na sanene, ana yoko ve taṓan re tol lana wa nene. Ana naga taṓan kila sanene, in na nemninue kare narui.”

⁴⁰ Ana Yesu na kilia m̄a kiena sitomena nene, ana pisataṓea, sape “Saemon, in na nesape nevisa visena tai van ko sumo wa.”

Ana taṓania sape “Pogaga, Navianena. Okilia ovisa.”

⁴¹ Ana Yesu pisataṓe sanini pania, sape “Yerkawa tai, ana yar lua akila lapui pania. Llua nene, tai na kiena lapui keviu, komṓasa naga kiena lapui keviu manene laa paṓisi. ⁴² Ana pogos na ulmaranen lapui la nene, la ga luwoka apulmaran ṓele ga, ana yerkawa naṓani sinen mie la, ana piewo make kiela lapui la nene pan la. ?Ana komin sur ne nanene, llua nene ane sitom manene yerkawa nene?”

⁴³ Ana Saemon pisataṓe Yesu, pisape “Nemninue ga, pona naṓa kiena lapui keviu manenea naga monar sitom va laa sane yo.”

⁴⁴ Ana Yesu pisape “Ee, sa ke nene narui.” Ana Yesu ṓarpuia kilologia sira naṓani pa Saemon, sape “Saemon, pogos naṓa nepim moṓa, pe noṓal re yar tai ṓar wii pimi pan inu poli vena nekevan

kororak na mrapplepa e lau, sane e kieta p̄elaga na, monar okila. Ana opisu ke sira nini, naga ke naṣa kevan lau e wamarana narui, a miyumuvan si mema e viluna. ⁴⁵ In na nepim mom̄a loyuma, ko na pe otalopan ruru in re poli, sane nepe kioṃa erau wo tai, ana siar e pogos naṣa nepim loyuma, naga mligan pipina lepas p̄asia te lau silaga. ⁴⁶ Ko na pe oṣar re ponotaninu pimi otaron pito e p̄aruu po, ana naga kila e lau rui. ⁴⁷ Ana nevisa ruru van ko, nevisave sira nene, kiena mlamulena viowa moki paṣisi, ana nepiewo make ga rui, kila narui naga sinena sii inu keviu paṣisi. Ana nepisu yaru naṣa kiena mlamulena viowa pe keviu re poli, nepiewoia, ana naga pe sinen sii manene inu re poli.”

⁴⁸ Ana Yesu pisa ruru m̄ena pa sira naṣani, pisa pania, sape “Kioṃa mlamulena viowa la naṣa ositom p̄ele ke ne, nepiewo make rui.”

⁴⁹ Ana pogos naṣa Yesu sum̄a pisa ke visena nene, yaru taṣena la naṣa akinan ke amio la e pogos nene pe akekara re nena poli, asum̄a apragogo pan la, apisa ke asape “?Ana yaru nene sinenan sape naga ve ai, naṣa naga pisa ke sape naga p̄ar plan ke mlamulena viowa kien yar la sanene?”

⁵⁰ Ana Yesu pisa si pa sira nene yam tai, pisape “Kioṃa naviawaena kila otol natamaliaena rui. Ve ologe re si viowa, okilia ova narui, a sum̄are kiena ne Ntewa sike amio ko.”

8

Sira la moki naṣa ataveve Yesu

¹ Ana pe yam piavi re poli, Yesu mial sina pano, pa kome pulkumali lala, la naṣa ve torokak amio la naṣa kerkeviu, a e yo punu ga naga sum̄a mlologo, a sum̄a mla lologena wo nasuṣenena kiena ne Ntewa pimi pa yeririna lala. Ana sane silaga, kiena nalualima taaga pa lua la m̄ena asike amio e pogos nene, ² a sira la moki li m̄a naṣa la asum̄a atavevela. E sira la nene, laṣasia naṣa Yesu taṣa ruru la petan ninuna viowa lala a e inanena

viowa la naṣa se e la, sa naṣa Maria nae Maktala, naṣa sumo yermare la olua ase e naga, ³ amio Soana, naṣa naga wona ne yar naṣa Kusa, naṣa naga pe yerikawa na kilaen yumaena kiena ne Parin Suṣe Erot, a amio m̄ena Susana nene. A la moki manene ke sina ga, naṣa la asum̄a amiila Yesu lala keviu paṣisi, a la asum̄a apisuar la e nalaena la naṣa asum̄a aṣar ke pan la.

Pakaiwa na kurus nen vilum̄ini naṣa kekapil e porotano na pe taṣena vari

Matiu 13:1-9; Mak 4:1-9

⁴ Ana e pogos tai, pupia p̄ina na yeririna lala la moki amolue e kiela pulkumali la peve taaga, ana la apimi amiervivi Yesu piora, ana naga pis pan la, kuan p̄akaiwa tai pan la.

⁵ Naga pisa sanini, sape “Yar tai sape va veven kurusia e kana lokove. Pogos naṣa peven kurusia, sum̄a sisilinia, ana kurus laṣasia amloloru e mrapplepa, a siraunia, yar la apim amiyaloro ea, apie kare ga, a manu m̄ena lala apimi ate plan make ga. ⁶ A kurus laṣasia amloloru e yo naṣa kilavaru sike ea, pitotovi pavini, ana yoko miaiai ga, komin naṣa pe wii re e yo nene poli. ⁷ A kurus laṣasia mloloru e yo naṣa sumo na pe ate plan ruru re kilika viowa e poli, ana yoko siraunia kilika viowa nene kapur ke sina ga pimi keviu, kewo make kurus la naṣa pitotovi ne-e amarmare. ⁸ A kurus taṣena ne laṣasia amloloru e porotano naapo tai, ana la apitotovi akapur m̄a pano-o, la aṣar mrasnela la moki, tol ponotia taaga.”

Ana pogos naṣa Yesu pisa visena la nene p̄isi, naga pion manene pan la, sape “Yar naṣa kiligana teke ea, monar yagogon ruru visena nene.”

?Komin ya ne Yesu pis e p̄akaiwa lala?

Matiu 13:10-23; Mak 4:10-20

⁹ Ana siraunia, nalogena lala apim puna Yesu apiun kinas nen p̄akaiwa nene tania. ¹⁰ Ana naga pisatam̄e la, pisape “Ntewa kila sanene sape vena akilia alual nakilia wanena na kiena nasuṣenena.

‘Ana e yar taþena lala, nakilia wanena la nene la atapolou asike e þakaiwa na wa, ana la asumã apisu pano-o, pe apisu kilale re poli, a la asumã amiyagogo pano-o, pe amloge kilale re nena poli.’ ” Ais 6:9

Yesu pisavan kinas nen þakaiwa na kurus nen vilumãini

¹¹ Ana Yesu pisavan ruru ga þakaiwa nene pan la na wa. Naga pisapenua “Pogaga, kinas nen þakaiwa nene naga sanini. Sur nasumo, naga kurusa, a naga na sane visena kiena ne Ntewa. ¹² A kurus la naþa akekapil mrapplepa, naga na sa naþa yar la ne amloge visena nene, ana kurus nowo lala mloloru pitomi e kiela sitomena lala. Ana Parin Yermare nene pimi þar plan ke sina ga visena la nene petan sinela lala, vena kila sane ve alelaga re sina, ve atol re si natamaliaena.

¹³ “Taþena, naga kurus la naþa asike e yo naþa pe kilavaru, a na nene sane yar la naþa amloge lologena wo nene, amlavia, akekarania, ana sa naþa þeligas nela pe po re poli. La asumã amlelaga yam plas ga, a visae atol pog m̃arera, pona nakilaliena imi, yokorena la aloloru ke sina ga.

¹⁴ “Taþena m̃ena ga, naga na kurus la naþa asike e lelen kilika viowa lala, a na nene sa naþa yar la amloge, ana pogos naþa la amial ke apa sane, ana asitom manene laa kiela malena lala, a sinelan manene m̃ena kilavaru, a akekarana manene m̃ena kekarena na yomarava la nini paþisi. Pelaga la nene apimi sane kilika viowa tai naþa piwo la, ana taþatete nena kiela malena war mras naþa marua ruruia.

¹⁵ “Ana na maro, naga kurus la naþa sike e porotano naapo, nanene naga sa naþa yar la amiyagogo ruru e Lologena Wo nene, ana amligan ruru sike e losinela lala, atarar ruru m̃arera, naþa ape lelaga kemua. Yeririna wo la ne sanene, la akila kiela sitomena la viayavi, ayumãe ruru m̃a vano-o awar mras nen Lologena Wo nene e kiela malena lala.”

Pakaiwa na kapi vivaga

Mak 4:21-25

¹⁶ A Yesu pisa m̃ena ga, pisapenua “Ita yeririna lala, visae towar kap vivaga imi, yokorena ve yar tai warwan re m̃eke vatanon karo tai pona sur tai sanene. Peraga, tetelan ga m̃eke metava vena kila yar la naþa aim loyumã la avisu naþa yo merarava ruru nena ga. ¹⁷ Pogaga, ana nasuþenena kiena ne Ntewa naga sane kap vivaga nene, naþa nanagane sumã m̃alm̃alivin ita vena tegoli make suri punu ga. Suri punu ga naþa tapolou sike ga wa, a nakilia wanena punu ga, yokorena la monar amolue e yepesinasa vena yar la akilia avisu kilalea. ¹⁸ Kam na monar ayagogon ruru kiau visena lala, a akilali naþa asitom ruru la. Yar naþa kiena suri moki rui, yokorena naga war va ve mok manene vaþisi. Ana yar naþa limana plasan suri lala, yokorena naga kilalu kiena narin sur nene naþa naga sitom ke sape pe kiena pa rui.”

Anenane Yesu amio wenla lala, apim asape aurelua naga

Matiu 12:46-50; Mak 3:31-35

¹⁹ Ana anenane Yesu amio wenla lala apim aporun naga e pogos nene, ana la akila þele yon naþa ava atol naga loyumã, komin naþa þina la moki, kila yo ve tokak ga. ²⁰ Ana yar la amla lelein ga visena pimi tol Yesu, asape “!Ei, anomã amio womla lala asumãlu asike vanua, sinelan asape avisu ko sumo wa!”

²¹ Ana Yesu pisatam̃ea, sape “Naga naþa pe aneu, pona pe wolai, nanene na la ga naþa amloge visena wa kiena ne Ntewa, a la asumã akila ke sa naþa visena nene pisa.”

Pupia lagi naþa Yesu pialuþaria

Matiu 8:23-27; Mak 4:35-41

²² Ana e legiena tai, Yesu þere nalogena lala, la apa amiyai e waa tai, ana Yesu pisa pan la, sape “Ita, yoko teva e lepas nen lapa nene lepas þasia.” Ana la amligan yo, asumã apano, ²³ ana pogos naþa waa kiriri ke pa narui, Yesu maran kawa pano-o momalio. Ana siraunia, pupia lagi tai

miyui, miyu lapa nañani, ana pupia sive lala akilapela pano-o sive pule e pulu waa, apisu sane piowa ga narui. ²⁴ Ana apito apiopege Yesu, apisa pania, asape “!Supe, Supe, lavis ke tetalilu narui!”

Ana Yesu sumalu, pisaluñar lagi amio sive m̄arera la nene, ana sur la nene apito tano, yo m̄ano ruru nenaga. ²⁵ Ana Yesu pisa pan la, sape “?Awa kiamiu naviawaena?”

Ana amarau pano-o, amilan manene pañisi, ana asumã apiuviun ke sina tan la, asape “?Aulai, yaru ya nene? Naga pis ga sanene ana lagi amio sive, lalua amlogearia. !Suwala!”

Yesu pile plan yermare moki petan yere Karasa tai

Matiu 8:28-34; Mak 5:1-20

²⁶ Ana Yesu la apa atol lepas p̄asa, e naña Kalele kira ke pa ea, nanene mesmesun e yo naña Karasa. ²⁷ Ana pogos naña Yesu pa ura e yo nene, yar nae e yo nene tai pitomi pitawea, naña yar nene yermare la asike ea. Nakonua rui, yar nene pesinas ga, pe miyen re sur tai poli, a naga pe mon re e yuñã poli, naga kekarã ga naña monmon ga e lotap lala, e puluve la naña amligan ke kiela tas nen yar mare la am̄em̄eke ea. ²⁸⁻²⁹ Ana yermare la nene akila kare yar nene yam moki rui, kila sane yar la akirakiravanli naga silaga, a apiar e kilipan, a apiar lana amio limana e kilika panon laki, ana naga sumã kilaroro ga, a yermare la nene am̄enelua naga pa m̄eke e yokorena nene.

Ana Yesu pisuia, pis pa ninuna viowa, pilelua sape ligan yaru nene. Ana yar nene pisu Yesu, pio naga, a mloru e lana, ana ninuna naña sike ea pis m̄arera, sape “?Ana Yesu, ko narina ne Ntewa na Mava, kioñã ya na teke e inu? !Nepiun m̄areran pan ko, nesape ve ola re nakoaena van inu!”

³⁰ Ana Yesu piun tania, sape “?Ana kioñã kia ai?”

Ana ninuna viowa nene pisatam̄ea, sape “Kiau kia ‘Yermare lala na kilaen mara.’” Naga pisa sanene komin naña yermare la naña apa e losinena la mok liu. ³¹ A ninuna viowa la nene asumã apiuviun m̄areran ke sina ga pa Yesu vena

naga ve vile plan la re, naga ve kila la re ava aloru ato tano e pupia pulukapi.

³² Ana yepas nen kunus na yo nene, pupia p̄egas nen nompui lala asumã akolkol ke porotano, ana yermare la nene atagi pa Yesu, apiun m̄areran tania asape naga ligan la ga ava e nompui la nene. Ana Yesu tam̄an pan la, ³³ ana la amolue petan yar nene, apa e los nen nompui lala. Ana nompui la nene aplamolue yam veraga akiriri apito e yeparpas tai, ana apiovion la apito e pupia lapa nene, atalil make e sive.

³⁴ Ana yar na visuaren nompui lala apisu sur nene, la añure apa um̄ã, apisawal sur nene, ana apisa make m̄ena ga e yo la punu ga, ³⁵ kila sane yar la moki sinelan asape aimi avisuia. A pogos naña la apimi, apisu Yesu sumã ga, a yar naña ninuna viowa la añure petan rui naga totano teke e lana ne Yesu. Nanagane, naga miyen ruru m̄ana kulmrae wo la rui, a pimi moñau ruru nenaga, pe sirag re si poli. Pogos naña la apisu yaru nene pimi po si sanene narui, ana amarau. ³⁶ A la naña asuñesania apisu suri punu ga, asunyu pa la naña apim mare ga na wa, apisa meraravan pan la sanape naña yaru nene naña yermare la asuñesan ea, ana Yesu kila naga pimi po si rui. ³⁷ Ana yeririna lala na lepas nae Karasa, la apisu sane piowa ga, ana la asumã am̄areran pa Yesu asape la sinelan naga molue si vetan la, komin naña sur nene kila amarau pañisi. Ana Yesu la apitovin si vena aiai e kiela waa, vena awasuñela sina.

³⁸ Ana pogos naña la asumã apito ke narui, yar nañani pitomi piun m̄areran tan Yesu sape naga sinenan sape va su lue amio naga, ana Yesu pisaluñaria, pisa pania, sape ³⁹ “Peraga, komin naña popon manene ko owasuñe ko ga ova si um̄ã, a ova osunyu van yar lala, ovisa van la sanape naña Ntewa kila po naña po manene pan ko sanene.”

Ana yar nene p̄asuñe sina, a naga sumã pa miyervivi yo punu ga nae lepas na kiena pupia pulkumali, a pisawal yuñãena wo naña Yesu kila pania.

Nin sira kiena Saeras, amio sira naña tol kulsota m̃ana Yesu

Matiu 9:18-26; Mak 5:21-43

⁴⁰ Ana Yesu lala akusro lapa nene apa ke sina lepas p̃asia, a pupia p̃ina na yeririna lala asum̃ate ke naga, ana la akekaran naña apisu pa m̃alivin la sina. ⁴¹ Ana yerkawa na kiela yum̃a na lotena nae e yo nene, kiena kia Saeras, naga pimi lavisin Yesu. Ana kinai tanonia, tag pania, piun tania sape imi m̃ana, ⁴² vena visu nin narina naña sira, naga minana pañisi. Nin sira nene, naña yerkawa nene naga narina taaga nena nene, a kiena kas pe sur sane lualima taaga pa lua ga [12], ana kiena inanena pimi keviu manene laa narui, kila narui apisu sane lavis ke mare ne. Ana Yesu sum̃alu, amio yar nene apano.

Ana pogos naña naga pa ke sanene narui, pulen yeririna na pupia p̃ina la nene asum̃a atavevea, asum̃a amiigin la piora e Yesu. ⁴³ Ana lala tai, naga sira tai, naña maiena kien sira lala teke e naga e legiena punu ga, tol kas lualima taaga pa lua [12] rui, ana pe yar re nena tai naña kilia kila ruru kiena maiena nene poli. ⁴⁴ Ana sira nene, naga mialvan ga yaru la lika, pimi pimi lavisin m̃asina ne Yesu, kian limana sane, tol ga m̃ana isinen kulkota. Tol ga kulkota m̃ana Yesu sane, ana e ke e pogos ga nene, kiena maiena nañani p̃isi nena ga.

⁴⁵ Ana Yesu piun ke ga, pisape “?Ane tolmare in ga na wa?”

Ana la apisapenua “Pe yar tai tol ko re poli,” ana Pita m̃ena ga pisa pania, sape “?Ana Supe, sanape? Yaru la apule manene laa asum̃a amiigin la kar ga miyervivi ko pivi, asum̃a apavan e ko.”

⁴⁶ Ana Yesu pisa pania, sape “Peraga, yaru tai tol inu nena naña, komin naña in na nemninukilale sane kiau nam̃areraena kompas pa vanua e inu pa e yaru nene p̃isi rui.”

⁴⁷ Ana sira nene pisu sane naga tařatete si tapolou narui, ana pimi puna ne Yesu, marau pañisi, sinen kurkur m̃ena ga. Naga pimi mloru e lana Yesu, ana e marana ne yeririna la naña asike ne, naga

pisawal make sur la e naga pania, sa naña komin ya ne naga pimi tolia, a sanape naña pimi po si rui e pogos nene.

⁴⁸ Ana Yesu pisa pania, sape “Auya, kiom̃a naviawaena e inu kila ko opo si rui. Sum̃are kiena ne Ntewa sike amio ko, owasupe ko sina ova um̃a.”

⁴⁹ Ana pogos naña Yesu sum̃a pivis ke amio sira nene wa, visena pimi pa yerkawa nene, sape “Nin narum̃a nene kovio rui. Popon ve oure re si pupia navianena nene imi, vena ve okila kare korenan re naga.”

⁵⁰ Ana Yesu m̃ena mloge m̃a visena nene, ana pisa pa Saeras, pisape “Ve oitom re suria, owasine ga Ntewa m̃arera, a yokorena nin narum̃a sira nene imi wo si ne.” ⁵¹ Ana Yesu pa amio yar nene apa m̃ana, a pogos naña apim atol yo nene, naga pialuřar lařasa sape yoko ve ava re loyum̃a amio naga, ana naga řere ga Pita, amio Yoane, a Semes, a arimanane nin sira nene amio anena, ana apa loyum̃a.

⁵² Pogos naña apa loyum̃a apisu naña yar la asum̃a sinela miye ke nin sira naña rui, asum̃a ataginia, ana Yesu pisa pan la, sape “Ve atagin re nin sira nene sanene. Naga pe mare re nene poli, naga momalio ke ga ne.” ⁵³ Ana la apitalia kare ga naga, komin naña la akilia asape nin sira nene marřantop nena rui.

⁵⁴ Ana Yesu pa tarar limana ne nin sira nañani, pisa pania, sape “Nin naruu, osum̃al li sumo wa.” ⁵⁵ Ana e ke ga e pogos nene, apisu naña nin sira nene, kiena malena řasupe sina pimi e naga, ana sum̃alu, sum̃a miyaloro, ana Yesu pisape popon ala narin kinanen tai vania. ⁵⁶ Ana arimana amio anena, amilan pañisi naña kiela sitomena la kovio nena ga, ana Yesu pisa pan la sape yoko ve avisawal re sur nene va yar tařena lala.

9

Yesu pitetalia kiena nalogena la peve lua

Matiu 10:5-15; Mak 6:7-13

¹ Ana Yesu pio viraviran kiena lualima taaga pa lua [12], ana pis ruru pan la, naga mla m̃areraena pan la, tam̃an la

vena akilia ataulu yermare lala, a vena akilia akila ruru maiena lala. ² Naga kila sanene vena vitetalia la avanon alogon navesuþenena kiena ne Ntewa, a vena akila ruru namaiena lala. ³ A visen wo laþas naþa pisa pan la sumon naþa apano, sanini, naþa sape “E lepas na kiamiu mrapa, yokorena ve awarar re sur tai. Ve awar re kiamiu plasgai, pona kiamiu karo, pona kinanena, pona kilavaru, a ve awar re miamiu kulsota ve lua, yokorena ayen ga miamiu kulsota ve taaga ga naþa amiyenar ke ne.

⁴ “A uña ya naþa visae aure amiu ava ase ea, þisi na monar akekaran naþa asu amio mratava na uña nene, yokorena aligan ga uña nene pogos naþa amolue si vetan pulkumali nene. ⁵ A e pulkumali ya naþa visae la yepel mavin were amiuena ava e mñala yuña lala, þisi na aligan ga kiela yo nene, a pogos naþa amolue vetania, monar atan plan puluyavi na mrapa na yo nene vetan lamiu, sane kile tai pona kiamiu visena mārera tai van la, sape yoko awar nakoena tai naþa torokin ga kiela þelaga viowa nene.”

⁶ Ana nalogena lala amolue apa narui, a asumña aþaro ke e pulkumali lala, asumña amlologon ke lologena wo, a asumña akila ruru ke maiena lala.

*Parin Suþe Erot Antipas pisayu Yesu
Matiu 14:1-2; Mak 6:14-16*

⁷ Ana e pogos nene, Parin Suþe Erot mñena ga mloge towe mña ya naþa Yesu la asumña akila ke ne, ana naga sitom manene paþisi, komin naþa yar laþas asumña apisayu Yesu, asape naga Yoane Nakeena, naga mali si petan marena, ⁸ ana taþena laþas asape naga yermarua Elaisa nanua, nane mñalivi si ne, a taþena laþas asape naga pe navisawalena la tai nanua sumo sumo manene laa, naþa sumñalu si petan marena. ⁹ Ana Parin Suþe Erot pisape “Pe Yoane Nakeena re nene poli, komin nesilua þarina rui, ana yar na apisayu ke ne, naga a si nene?” Ana sitomena nene kila naga sinenan visuen Yesu paþisi.

Nalologena la apa amlologo, ana aþasuþe la sina

Matiu 14:13-21; Mak 6:30-44; Yoane 6:1-15

¹⁰ Ana nalologena la naþa Yesu pitetalia la sape ava alogo, aþasuþe sina, ana apisawal sur punu ga naþa amiyuñañena pa Yesu. Ana Yesu þere la amolue petan yar lala, amiyepe la ve tokak ga apa e pulkumali tai, kiena kia Petsaeta. ¹¹ Ana siraunia, yar la amloge asape apa ke e yo nene, ana la mñena ga asirau apano, apa mñena e yo nene. Ana Yesu kekara ga, naga sun towe amio la, a siraunia pian la e lepas navesuþenena kiena ne Ntewa, a kila ruru yar la naþa sinelan ke asape popon yar tai iila la.

*Yesu pagan yeririna la manu lima
[5000]*

¹² Ana Yesu sumña amio la pano pano-o, apisu naþa mrae pito ke tano narui, ana kiena lualima taaga pa lua nene apim puna, apisape “Ei, Suþe, popon oligan þina la nene awasuþela ava mñala uña lala pona avakar ga e pulkumali la ne sike ne, vena akilia aul kala kinanena laþasia, a vena akilia alual mñala lele na monoena, komin e yo na tesike e ne pe pon re yemalo wo ita e poli.”

¹³ Ana Yesu pisa pan la, pisape “E, peraga. Popon kam ga awar kinanen laþas van la.”

Ana la apisatamñea, apisape “!Kei! Imimi memla ke ga narin kilaparavi lima, amio narin ika lua. ?Ana visae peraga, pona ko sinomñan ke osape yoko imimi ke narui meva moul kinanena torokin pupia þina la nene?” ¹⁴ La apisa sanene komin yeririna la naþa asike ne la moki manene laa, ana yermene ga lala pa tol sur sane manu lima [5000].

Ana Yesu pisa pan la, sape “Ava avisa va yeririna lala avisave atotano ke ne wa, atotano e þegas lala, naþa yar la lualima ve lima [50] e þegas tai.” ¹⁵ Ana apa akila sa naþa naga pisa, a yeririna lala atotano e þegas lala.

¹⁶ Ana Yesu mla kilaparavi lima nene amio narin ika lua naþani, kirava pa ma

e peni, pisa potenania ana kawewowa, kian pa nalogena lala vena alalein akian va pegas la nene. ¹⁷ Ana akan panpano-o mēpela kawa ruru nena ga, a kororos nen kinanena naḡa akanligania, akon pa e karo popos lala tol lualima taaga pa lua [12].

Pita pisawal pisape Yesu naga Navisaarena kemua lelaga

Matiu 16:13-28; Mak 8:27-31

¹⁸ Ana pogos tai, Yesu sumā mlen ke naga taaga, a kiena nalogena lala asumā ga lavisinia, ana naga piun tan la, sape “? Asumā amloge yar la apisavisa inu asape in na ai?”

¹⁹ Ana apisa pania, asape “Laḡas asape ko Yoane Nakeena, a laḡas asape ko Navisawalena Elaisa, a laḡas asape ko navisawalena taḡena lala tai nanua sumo sumo nane naga mali si petan marena ne.”

²⁰ Ana naga piun tan la, pisape “? A sanapen amiu, kam asape in na ai?”

Ana Pita pisatamea, pisape “Ko Navisaarena kiena ne Ntewa nene.”

Yesu pisawal kiena marena

²¹ Ana Yesu pis mārera, pisaar nena pan la, pisape yokorena ve avisawal re sur nene va yar lala, ²² ana pisa ruru pan la pisape yoko ve sanapen naga. Naga pisape “Inu na nepe Narina ne Yeririna, a yoko nasumonena kiena ne le Israel lala, amio yerkawa kiena ne yar wa lala, amio navianen navisaluaen lala, yoko akoven lua inu, ḡisi na monar akila sur ve moki na kila kare inuena. Yoko monar awemār inu nemare, ana e kana legiena na telu, yoko Ntewa visirlua inu nemal sina.”

Nalogena kiena Yesu naga monar sitom korenan ga kiena nasinenanena lala

²³ Ana e pogos nene, Yesu pis pan la, pisape “Yar naḡa sinenan sape taveve inu, naga monar sitom korenan ga kiena nasinenanena lala, naga monar kus kiena laki torovia e legien punu ga, sa naḡa yoko inu nekus kiau, ana taveve inu luen ga. ²⁴ Nepisa sanene komin yar naḡa sinenan sape ve puluvisin kiena malena,

yoko kilalu kiena malena. Ana yar naḡa tamān kiena malena vanon inu, yoko naga taulu si kiena malena. ²⁵ Visae yar tai tol make sur wo na yomarava nini lala, ana kila pal mrapa a kilalu kiena malena, naga pe taulu re nena sur wo tai poli. ²⁶ Yar naḡa mawa e marana yar taḡena lala vanon inu pona vanon kiau visena, yoko inu Narin Yeririna mēna nemawan yar nene e marana Ntewa e pogos naḡa nowasuḡe sina, naḡa yoko nevitom nemio pupia naurarena naḡa pe kiau, a pe kiena ne Ata, a naḡa pe kiena ne mēna navisi wa lala. ²⁷ Lelaga nevisa van amiu, yar laḡas asumā asike e nini, naḡa taḡatete amare na wa, vano-o tol pogos naḡa avisu Navesuḡenena kiena ne Ntewa imi māli.”

Tasnena ne Yesu pimi pe taḡena

Matiu 17:1-8; Mak 9:2-8

²⁸ Siraun pogos naḡa Yesu pisa visena la nene, pe sur sane legiena olua ḡaro ga na wa, ana naga ḡere Pita, amio Yoane, a Semes, la vari apa metava e ravie tai, komin sape len. ²⁹ Ana apam atol yo nene, a pogos naḡa sumā mlen, nalogena la telu nene apisu naḡa marana pimi pe taḡena, a apisu naḡa māna kulgota pilavila paḡisi, a miyuwowo naḡa miyuwowo manene laa. ³⁰⁻³¹ Ana siraunia, yermarua lalua nene Elaisa amio Mosis, lalua amāliwi amio pupia naurarena nae ma e peni, ana lalua asun ke amio naga, naḡa asumā apisayu ke sanape naḡa yoko naga monar va garu Yerusalem, a monar mare vetan yomarava nini, sa naḡa Ntewa pisaaria ḡa rui.

³² Ana sumo, la telu Pita, Yoane a Semes nene asumā amloge marala kawa paḡisi pano-o amomalio, ana pogos naḡa atavilo sina, la amilan sur la naḡani, naḡa apisu pupia naurarena kiena ne Yesu, a apisu lalua naḡa asumā asike amio naga. ³³ Ana apisu naḡa lalua nene asape aligan si yo vena awasuḡela, ana Pita sinenan sape visi, ana naga mninue mā visa ya ne, ana naga pisolawe ga visen kar tai pa Yesu, pisape “Suḡe, popon

naþa ita tesuãa e nini. Popon teyuãaen silparpara ve telu e yo nini, moãa tai, mãana Mosis tai, a mãana Elaisa tai.”

³⁴ Ana pogos naþa naga suãa pisa ke visena nene, lul tai pitomi kalo la, ana pogos naþa la apisu sane apa ke loyuãa e lul nene narui, amarau paþisi. ³⁵ Ana amloge visena tai molue e lul naþani, pisape “Nanene na naruu ne, naþa nepisirlua naga rui. Naga ke narui monar alogear ruru naga.”

³⁶ Ana pogos naþa visena nene þisi, lul nene kovio sina, apisu naþa Yesu naga taaga sike si amio la. Ana siraun nene, nalogena la nene apa ruru la, asumãa ga sa ga ne, pe apa apisayu re sur nene pa yar taþena la poli.

*Yesu pilelua yermare petan ãee tai
Matiu 17:14-21; Mak 9:14-29*

³⁷ Ana e kana legiena na siraunia, Yesu amio la telu naþani aþasuþela si apitom tano, ana pupia þina na yeririna la asumãate ke naga, sinelan asape avisuia. ³⁸ Ana pogos naþa apim aãalivin la, lala yaru tai pion manene pa Yesu, pisape “Navianena, nepisa awis pan ko, ovisuli naruu na yermãene nini, komin naþa naruu wawa taaga nena nini. ³⁹ Ninuna viowa tai ne suãa pimi ke e naga sanene, kila naga mlokai manene paþisi, ana miokamarmare tasnena ãarera pano-o wasirina la mlalau. Sur nene suãa kila ke naga pa piowa laa, kila kare naga paþisi, a suãa kila luen ga, pe mliganli re naga pa ruru pogos tai poli. ⁴⁰ In na nopure naga pa puna ne kiomãa nalogena lala, nepisa awis pan la vena aãenelua ninuna viowa nene, ana la akilalia, amiyuãaen pano-o, akila þele yonia.”

⁴¹ Ana Yesu pisatãnea, pisa pan la, pisape “?Kam la nene, sanape na sanene? Pe asumãal re nena ase Ntewa poli. ? Monar nesuãa nemio kam wowe lala tol pogwai? In na sineu maren amiu rui. Ko, pogaga, oure naruãa nene imi.” ⁴² Ana apa aþure pimi, a pogos naþa apim ga sane, ninuna viowa naþani kilapel ke sina ninis naþani, kila tasnena miyuyuwawa a

ãarera. Ana Yesu pis kapuru pisaluþar ninuna viowa naþani, a kila ruru ãee nene, ana mligan si pa arimana. ⁴³ A la naþa apisu sur nene, amilan manene naãareraena nowo kiena ne Ntewa nene paþisi, naþa kila po sanene paþisi pan ãee naþani.

Yesu pisawal sina ga kiena marena

Ana siar e pogos naþa yar taþena la asumãa apisasayu ke sur wo naþa Yesu kila, ana Yesu pisa kiena visena tai pa kiena nalogena lala. ⁴⁴ Naga pisa pan la, pisape “Ayagokon ruru kiau visena nini, aligan ruru te kiamiu sitomena lala, vena ve sinemiu þesan re sina. Ee, nepisa ruru van amiu, nesape Ntewa mligan inu sane Narin Yeririna, ana lavis ke naþa aligan inu neva e limana ne yaru la naþa yoko aweãar inu nemare narui.” ⁴⁵ Ana nalogena lala pe amloge kilale re ya naþa Yesu suãa pisayu ke pan la poli wa, sa naþa kana kinas tapolou ke ga wa, kila pe apisu kilale re poli, a amaraun ãena naþa aviun ruru va Yesu e lepas na visena nene.

“?Ane to laa metavan yaru taþena lala?”

Matiu 18:1-5; Mak 9:33-40

⁴⁶ Ana siraunia, veveyuena tai ãalivi likan nalogena lala, naþa apisape ane to laa metavan lala taþena laþasa. ⁴⁷ Ana Yesu kilia ãa kiela sitomena la nene, ana pio ninis tai naþa pimi ke puna, ana mligan ninis naþani suãalu se yepasa, ⁴⁸ ana pisa pan la, sape “Yar naþa kiena sitomena patanon inu, ana naga kekaran wereruruen ninis nini, nanene sa ga naþa kekaran were ruru inuen ga narui. A yar naþa kekaran inu, naga sane kekaran ke ga naga naþa mligan inu nepim. Nanene komin naþa amiu ai naþa kiena sitomena su tano vaþisi, naga ke narui naþa naga to metavan amiu make ga.”

“Yaru naþa pe pisaluþar ita re poli, naga suãa miila ita ke ne”

⁴⁹ Ana Yoane pisa pa Yesu, sape “Suþe, mepisu yar tai, naþa suãa pile plan ke

yermare lala, naga m̃ene plan la e kioṃa kia. Ana yaru nene, memninue ga, naga pe ita re tai poli, ana mepisalup̃aria.”

⁵⁰ Ana Yesu pisa pania, pisape “Toko, visalup̃aren toko, komin yar naṓa pe pisalup̃ar ita re poli, naga miila ita ke ne.”

Yesu sitom̃al sape lavis ke monar va ma meta Yerusalem narui

⁵¹ Ana Yesu pisu kilale sape nanagane, lavis ke Ntewa were si naga va meta ma e peni narui, ana kila ruru kiena sitomena, sape kiena mrapa monar va ma meta Yerusalem narui.

⁵² Ana la amial apano, ana Yesu mligan kiena yar na waren visena lala la asumo apa e pulkumali tai kiena ne le Samaria lala, vena akila ruru make suria, naga sirau imi. ⁵³ Ana la ne e yo nene, la pe sinelan re Yesu la aim e kiela yo poli, komin la pe sinelan re iilaen le Yu la naṓa akom ke kiela yo poli vena ava meta Yerusalem. ⁵⁴ Ana pogos naṓa nalogena lalua nene Semes lalua Yoane apisu naṓa apisalup̃ar la sa nene, lalua apiun tan Yesu, asape “Suṓe, ko sinom̃an osape melen mevio kapi tai ligam ma e peni vitom tano kekan la nenaga?”

⁵⁵ Ana Yesu ṓarpuia pis m̃arera pan lalua, pisalup̃ar la. ⁵⁶ Ana pe apa re si e nene poli, la apa e pulkumali taṓena.

Yaru naṓa taveve Yesu ve kiraṓatau re sina

Matiu 8:19-22

⁵⁷ Ana pogos naṓa amial ke e mrapa narui, yaru tai pimi pu Yesu, pisaar pania, pisape “Yoko netaveve ko e nape naṓa visae ova ea.”

⁵⁸ Ana Yesu pisatam̃ea, pisape “Lokul tetan lala la m̃ala pulus la sum̃a ga, a manu lala m̃ala ponovi la sum̃a ga. Ana inu Narina ne Yeririna, naṓa nokom ma e peni nepitom, in na pe m̃au yo re poli, naṓa neva nomonea. Visae ko okekaran m̃ena malena na sanene, ko okilia oimi.”

⁵⁹ E ke e pogos nene, yaru taṓena tai, Yesu pisa m̃ena pania pisape imi tavevea, ana naga pisatam̃ea, pisape “Suṓe,

otam̃an neva nevisuar ke ne kiau yermarua sumo wa, a visae marṓan pae, ana yoko neim netaveve ko ga na wa.”

⁶⁰ Ana Yesu pisa pania, pisape “Oligan yaru la naṓa pe atol re malena poli wa ava asin kiela yar mare lala. Ana ko, oim ga teva telologon navesuṓenena kiena ne Ntewa.”

⁶¹ A yar taṓena si tai kila sa ke ga, kila sa naṓa pisa ga, pisa pa Yesu, sape “Suṓe, yoko in na netaveve ko lue narui, ana sur taaga ga, nesape otam̃an neva nevisa ke ne pokolemalo va la ne um̃a m̃au wa.”

⁶² Ana Yesu pisa visen tai sanini pania, pisape “Yar naṓa sum̃a sitom manene la m̃ana um̃a ṓarar kiena suri make ga, naga sane yaru naṓa tarar ke ṓeligas nen waa, a silaga, sum̃a kira ṓatau lue ga. Yar na sanene pe torokin re imi ve yar na navesuṓenena kiena ne Ntewa poli.”

10

Yesu pitetalia yar la moki naṓa la peve lua ava alologo

Matiu 9:37-38, 10:7-16, 11:20-24

¹ Ana e pogos nene, kieta Suṓe pisir plan si kiena nalogena laṓasa. La punu ga tol lualima yam olua pa lua [72], a naga sitom ke sape ligam la nene ava sumo, la veve lua ava e pulkumali lala a e yo la naṓa yoko naga sirau va m̃alivi ea. ² Ana naga pian la sanini, pisape “Lelaga, kinanena moki liu naṓa marua sike lokove, ana yar la lua la ga naṓa asum̃a aṓar ke pitomi um̃a. Monar aviun manene tan yerkaawa na lokove nene, vena naga ligam plan re si yar laṓasia la avanon awar kana kinanena la nene imi. ³ Sanene, monar ala kiamiu mrapa avano. Ana popon avisu kilale sane in na nemligam plan amiu apano, sa ga naṓa narin sipsip, naṓa apanon ke vena avitawe pupia lokul tetan lala. ⁴ A pogos naṓa avano, ana ve awar re kiamiu taga na varu, a ve awar re kiamiu karo, a ve awar re si kiamiu kulus nen lamiu taṓena. Ava ga sa ga ne, ve asunlilue re mrapplepa va yar lala. ⁵ A pogos naṓa ava añaliv e yum̃a ya, sur naṓa yoko

avisa p̄sania, yoko avisa sanini, avisave ‘Sum̄are sike e um̄a nini.’⁶ Ana visae yaru nāpa sike e um̄a nene naga sinenan sum̄are, yoko sum̄are nāpa avisa kilia sike amio naga, ana visae pe yar re tai ne sanene poli, yokorena sum̄are wasūpe si imi van amiu.⁷ A ve ava aulaula kare e yum̄a tāpena lala, ana asum̄a ga e yum̄a nene, a akekaran ala kinanena ya pona namunena ya nāpa ala imi van amiu. Ve amawan re ala sur wo ya nāpa akila van amiu, komin nāpa yar na yum̄aena naga mesmesun la kiena narin nalaena tai.

⁸ “Sanene na, visae kumali ya nāpa ava aworu ea, visae akekaran nāpa avisuar amiu, yoko monar akekaran ga kinanena ya nāpa sinelan asape ala van amiu,⁹ a monar akila ruru namaiena la e yo nene, a monar avisa van la, avisave ‘Nanagane, nasūpenena kiena ne Ntewa pimi ke lavisin amiu, nanagane Ntewa pimi pe kiamiu Sūpe narui.’

¹⁰ “A pogos lāpasia, yoko aworworu e pulkumali tai, ana yoko ve akekaran re nāpa aure amiu ava asike amio la. Visae sanene, amiu ataveve pupia mrapa nene ava e yepesinas na pulkumali nena, a avisawal va kana yar lala, avisave¹¹ ‘Puluyavi na mrapplepa na kiamiu yo nini, imimi metan plan petan lamimi lala, sane kiamiu kile nasitor̄malen tai. Monar ve sinemiu p̄san re, sane lavis ga navesūpenena kiena ne Ntewa imi pun amiu narui, ana pe sinemiun re poli, ana akilalu narui.’

¹² “Nevisa lelaga van amiu, e legiena na līpereena, yokorena la ne sanene la ava e nakoena tai nāpa m̄arera manene laa taulu nena nāpa la nae pulkumali nāpa Sotom nanua yoko awaria.”

Yesu pisayu la nāpa pe amlelaga re e naga poli

Matiu 11:20-24

¹³ Ana Yesu pis m̄arera pa yeririna na kumali tāpena lāpasa, pisape “!Le Korasin, amio le Petsaeta, akila kare manene amiu pāpisi wa! Visae le Taea amio le Saeton lala avisuli ga kile la nāpa kam na

apisu p̄isi rui, vera na avilopu la nanua rui. La pe ape le Yu re poli, ana vera na la ayen p̄ilili karo a akuan yavi e p̄arila rui, pona atotano m̄a sanene ana yaru la avisu sane sinela piowagan kemua kiela mlamulena viowa la lelaga.¹⁴ Nevisa van amiu, e pogos nalīpereena, yokorena kiamiu nakoena naga taulu nena nāpa kiena ne la nene.

¹⁵ “!A amiu le Kapeneam la nāpa āparwar amiu pāpisi, nāpa sinemiun asape avisir plan amiu asu manene metava, avisuar amiu! Yoko Ntewa koven amiu ato laa tano rui e pulus nen kapi.”

¹⁶ A Yesu pisa m̄ena pan la, pisape “Yar nāpa visae yoko logear amiu, naga sum̄a mlogear in ke ne, a visae yar nāpa yepen mavin amiu, naga sum̄a yepen mavin in ke ne, a yaru nāpa visae yepen mavin in ke sanene, naga sum̄a yepen mavin ke yerka wa nāpa naga mligan inu nepim.”

Ana e visena la nene, Yesu mligan yar nalologena lala apanon akila yum̄aena.

Yar nalologena la āpasūpe la si narui

¹⁷ Ana yar nalologena la nene apa akila yum̄aena wo la moki, ana siraunia āpasūpe la si apim puna Yesu, nāpa apulen manene kekarena e sur punu ga nāpa akila rui. Āpasūpe la, apisa pa Yesu, asape “!Sūpe, memiyum̄aen sur la e kion̄a kia pa tol nāpa yermare m̄ena la asu vatanon imimi!”

¹⁸ Ana Yesu pisatāne la, pisape “Ee, ki-eta yum̄aena sanene narui. A in m̄ena ga, nom̄al Yermare molue ma e peni, akoven lua naga pitomi tano sane yekarpla tai.

¹⁹ Nanagane, in na netam̄an pan amiu rui, nesape akilia avieyar lom̄ara amio logovi, a m̄areraena kiena ne kieta nasinekar sike m̄ena vatanon lamiu, ana tāpatete sur tai kila kare amiu.²⁰ Ana ve awarwar amiun re ya nāpa in na netam̄an pan amiu, nāpa ninuna viowa la asike vatanon amiu, ana sur taaga ga nāpa akilia aulen manene kekarena vanonia, na nāpa kiamiu kia lala asiri plan sike loyum̄a e tus namalena rui.”

*Yesu pisa potena pa Arimana
Matiu 11:25-27, 13:16-17*

²¹ Ana e pogos nene Ninuna Wa kila sinena ne Yesu kekara pañisi, ana Yesu mlen, pisape “!Ata o, ko ope Supe nae ma e peni a Supe nae yomarava nini! Nevisa potena van ko, Ata, vanon sur la naña e lepas na pun inu, okila meraravan pan la naña kiela sitomena sa ga nin sisi lala, ana yaru la naña asitom asape ape manmarua a la naña asape akilia ruru suria, ko okilawan sur la nene van la. Lelaga pa Ata, nanene na sa ga naña ko sinomãnia.”

²² A Yesu pisa mña pan la, pisape “Ata mligan suri punu sike e lumau rui. A Ata naga taaga naña kilia inu sape in na ai, a inu naña nepe narina, in ga taaga naña nekilia ruru naga, nesape naga ai. Inu nemio la naña ne nemliganar la vena nekipian la e Ata vena awasine naga, imimi la nene narui naña mekilia ruru naga naña pe Arimamimi.”

²³ Ana Yesu pilon pa puna ne kiena nalogena lala, pragogo ga pan la, la ga amloge, pisape “Ntewa kila po pan amiu pañisi, naña akilia avisu suri la nene. ²⁴ Navisawalena la mok liu amio parin supe la mok liu nanua sumo naña la sinelan manene pañisi asape avisu sur la nene, ana pe apisuli re pogos tai poli, a apanyon asape aloge mña sur la nene, ana la pe amloge re nena poli.”

*Pakaiwa naña yere Samaria sinen miye
yere Yu tai*

Matiu 22:34-40; Mak 12:28-31

²⁵ Ana pogos tañena si tai, yar tai naga pe manmarua ruru e navisaluaena, naga pisape kilali Yesu e naviunen marera tai ana naga sumalu, piun tan Yesu, pisape “? Navianena, visae sineun nesape nekilali netol malena naña pe luas re poli, yoko monar nekila ve sanape?”

²⁶ Ana Yesu pisatamea, pisape “Ana kieta Tus Wa pisa ya ne e lepas nene? ? Ko opuloia opisu pisa sanape?”

²⁷ Ana yar nañani pisatamea, pisape “Tus Wa pisa sanini, pisape: Ntewa na mava naña naga pe kioña Ntewa,

ko monar sinema si naga, oligan naga to sumo e losinema wetelu, a e kioña malena wetelu, a e kioña mareraena wetelu, a e kioña sitomena wetelu, a ko na monar ositom nalavis puma lala, okila wo van la, sa naña ko ositom ko ke ga.”

²⁸ Ana Yesu pisa pania, pisape “Ee, opisa mesmesun nena narui. A visae okila ve sa nene, yoko otol malena nane opiun ke ne.”

²⁹ Ana yar nene kilia sape naga pe kila re mesmes sanene poli, ana naga kilali naña kila pisape mninue ga, piun tan Yesu, pisape “?Ana a la ne asike lavis pun inu naña monar nekila wo van la?”

³⁰ Ana Yesu pisatame kiena naviunena nene e pakaiwa tai, naña pisape “E legiena tai, yar tai molue ma Yerusalem, suma mialoro pito garo Seriko. Ana naga mialoro ma sanene pano tol yomarera tai, ana milan pegas nen yar na vinauen tai, naña apulania, ame kare naga pañisi, apar plan make kiena suria apure, amligan naga marlua meke kiena mrapa komsusa. ³¹ Ana kieta yar wa tai, naga mña mialoro e mrapa nene naga sir-aun pimi, ana pogos naña pimi lavisin yar nene, naga miyepe ga pa e isinen mrapplepa, mial paro pano. ³² Ana sirau-nia, yar tañena mial pimi. Naga pe Livae la tai, naña asuma akila ke yumaena make ga e Yuma Wa mña ne Ntewa, ana pogos naña pimi tol yar nañani, naga mña ga yepen mavin iilaena, miyepe ga pa e isinen mrapplepa mial ga paro pano. ³³ Ana siraun sina, yar tañena, naña naga suma mlilu kiena mrapa viavi tai pimi. Naga pe yere Samaria tai, ana sa naña tekilia, yar la nene pe ape erau wo re amio ita le Yu la poli. Ana pogos naña pimi tol e yo nañani, pisu yar nene marlu meke e yo naña ame ea, ana sinen miye pañisi. ³⁴ Ana naga pimi lavisinia, kevan lele la naña la nene ame, plan sirveve e magka la nañani, piar ruruia. Ana tarlua yar nena, mligan mon meta e kiena togki, ana mial ma amio pano-o tol yo tai naña yuma na varuruen tai meke ea. Ana pere naga pa loyuma ea, miila naga po pañisi.

³⁵ Ana kolulagi, ãar kiena varu tai, kian pa ãar na yuãa na varuruena naãani, pisape ‘In na monar neva si e kiau mrapa narui, ana yar nene yoko sike e lumoãa sumo wa. Ovisuar ruruia e sur punu ga, a visae varu nene ve torok re, yoko in na nevisuveve si e pogos naãa nowasuãe si e kiau yalena nini.’ ”

³⁶ Ana Yesu piun tan yar naãa piun naviunena nene pania, pisape “?Opisu suniena nene sanape? ?E yar la telu naãa amiyal e mrapa naãa yar nene ãeke ea, yar ai naãa kila pania sa ga yar tai naãa ãeke ga lavisinia?”

³⁷ Ana yar naãa pisape “Nesitom nesape yar naãa sinen miyea, a miila.”

A Yesu pisa si pania, pisape “Ore, naga ke narui, a ko ãena ga, ova otaveve kiena ãelaga wo nene.”

Mareta amio Maria

³⁸ Ana e pogos naãani, Yesu amio kiena nalogena lala amiyaloro ke apa ma Yerusalem, ana apa aãalãaliv e narin pulkumali naãa Petani, ana sira naãa Mareta ãere Yesu pa ãala uãa. ³⁹ Ana pogos naãa Yesu pa sike amio la nene, luena ne Mareta nene tai, kiena kia Maria, naga totano ga teke lavisin lana ne Yesu, toãa miyagogon ruru ke kiena navianena lala. ⁴⁰ Ana e pogos nene, Mareta naga pe toãa miyagogo re poli, ana naga suãa ãareran ke sape kila ruru make sur punu ga suãate Yesu, a naga sitom manene laa e yuãaena la nene. A siraunia, pimi pisu Maria to ga tano toãa ga, miyagogon ãa Yesu, ana pisa pa Yesu, pisape “Suãe, luou naãa to koren ga toãa sanene, ana in ga taaga nekila make suria. Pona ko opisu kilale re poli yo, ana popon ovisa vania vena imi iila inu.”

⁴¹ Ana kieta Suãe pisataãea, pisape “Mareta, ko sireyar tai naãa ositom manene sur paãisi, a omloge piowagan manene sur moki laa na sanene wa. ⁴² Ana sur taaga ga toãa ga naãa yoko ko ositom manene urmi ea, nane suri ne nane Maria ãal rui e kiena malena, ana yoko in na taãatete si nelalua vetania.”

11

Leniena naãa Suãe pian ita ea

Matiu 6:9-13

¹ Pogos tai, Yesu pa mlen e yo tai, ãisi ãasuãe pitomi, ana kiena nalogena tai piun tania, pisape “Suãe, visae okilia ovian imimi lia vena imimi ãena mekilia melen, sa ga naãa sumo na Yoane pian kiena nalogena lala vena alen, vera na wo vaãisi.”

² Ana Yesu taãan, pisape “Pogaga, visae sinemiun leniena, akilia avisa sanini, avisave:

‘Arimamimi, torokin kemua naãa imimi mevatanon kioãa kia wa.

Memlen mesape kioãa navesuãenena imi.

³ Mepiun tan ko, mesape ola kinanena van imimi ãane a e legiena punu ga.

⁴ A oviewo kiamimi mlamulena viowa lala,

komin imimi mepiewo ke la naãa akila ke piowa pan imimi.

A ve oligan re suri la imi akilali manene imimi.’ ”

Pakaiwa na viunen suria

⁵⁻⁶ Ana Yesu pisape monar ve amaraun re viunen sur tan Ntewa, ana pisa ãakaiwa tai pan la, pisape “Visae kole-malo koe yepe lilika tai, oilan ga kioãa erau tai yal imi tol yo puãa. Ana pe koãa kinanen re si poli, ana monar okirir ova pun yuãa tai naãa ãeke lavisin ko, monar oviun manene tania, ovisave ‘Wolai, kiau erau tai pimi porun in ga nagane na wa, ana in na luãau plas nena ga. In na pe kau kinanena re si naãa nekilia nela van kan poli. ?Ko na koãa kinanen tai toãa ga okilia otãan van inu sumo wa?’ ”

⁷ “Ana sanape, tesitom tesape yoko yaru nene kilia visataãe visave ‘Aa, ve okila re yuãaena ãarera sanene van inu. Opisu ke ne, mokotava rui, ana memio nin sisi la, moãeke e ãamimi tog rui, ana taãatete si nesuãal narui.’ Ana peraga, yaru nene taãatete visa sanene.”

⁸ Ana Yesu yakol si visena van la, sape “Pona pogos tai yaru tai kilia sitom

korenan ko, yepen mavin iila koena vanon ga ko na osike lavisinia. Ana visae ve omawan re naŕa oviun kaŕaran nã sanene vano vano-o, yoko yar nene monar la ya naŕa opiun ke ne van ko.”

*Yesu pisayu naviunen suri tan Ntewa
Matiu 7:7-11*

⁹⁻¹⁰ Ana maran taaga e ŕakaiwa kiena ne Yesu nene, naga pisa ke sina pan la, pisape “Yaru naŕa piun ke suria, naga tol silaga, a yaru naŕa kale ke suria, naga mãlia, a yaru naŕa sigariga ke mratava, pulutava pietava pan silaga. Visae sanene, yoko akilia awar ya naŕa apiun tan Ntewa, a alual ya naŕa akale ke puna, a mratava naŕa asumã asigariga ke ne, vietava van amiu. ¹¹ Visae narumã tai viso karia, viun narin ika naŕa teke ne, taŕatete ola lomãara vania, ¹² pona visae naga viun kopululus nen lakaporo naŕa teke ne, taŕatete ola logovi tai van kania. ¹³ Lelaga naŕa kam na ape yar viowa ga lala, ana amiu yar tai taŕatete kila sanene, asumã akekaran ga naŕa ala suri wo la va narimiu la silaga. Sanene, pogos naŕa aviun tan Arimamiu nae ma e peni, naga kekara manene la a naŕa la Ninuna Wa van amiu naŕa ape narina lala.”

*Apisape Yesu miyumãae ke ga e
naŕareraena kiena ne Yermare
Matiu 12:22-30; Mak 3:20-27*

¹⁴ Ana siraunia, aŕure yaru tai naŕa yermare pa e naga pimi puna Yesu. Yermare nene kila yar nena pe pis re poli, ana Yesu pilelua yermare naŕani petania, ana naga pis ruru sina, kila yar la naŕa apisu sur nene amilan paŕisi. ¹⁵ Ana la ŕas apielue, ana apisalele kare Yesu ŕisa, apisape “Yar nene pile plan ke yermare lala e ga e naŕareraena naŕa suŕe kiena ne yermare lala, naŕa kiena kia Pielsipel, tamãan pania.” ¹⁶ Ana la si ŕasa, la mãena asitom piowa e Yesu, ana asumã akilalia, sinelan asape amãareraena vena kila kile tai nae ma e peni avisuia.

¹⁷ Ana Yesu mloge kilale kiela sito-mena lala, ana pisape “Visae suŕe tai, kiena yeririna la aliŕere la, naŕa laŕasia

akawe laŕasia, yoko yumãena kiena ne suŕe naŕani monar loru. A visae umã tai, asumã aliŕere la, naŕa laŕasa asape amãene plan laŕasa, yoko la nene taŕatete asu ruru pog tai. ¹⁸ ?Sa mãena nini, visae yermare kiena ne Yermare Lego la asumã amliŕere la ke rui, ana yoko nasuŕenena kiena ne Yermare Lego sumãlu ve sanape ne? !Kam na apisa ke sur pa sanene narui, asape in na nesumã nomãene plan ke yermare lala e naŕareraena kiena ne pupia yermare naŕa Pielsipel, ana taŕatete nena ve sa nene ŕisa! ¹⁹ ?A visae ve sa kemua naŕa apisa, ana komin ya naŕa kam la ŕasa asumã amãene plan ke yermare? ?Ane tamãan mãareraena nene pan la, pona yermare mã nene yo? Popon sa kiamiu nalogena la naŕa amãene plan ke yermare lala aloge kiamiu visena la nene. ²⁰ Ana peraga, apis pe po re nene poli. In na nesumã nepile plan ke yermare lala e ga e naŕareraena na limana Ntewa, a sur nene na kana kinasa sane navesuŕenena kiena ne Ntewa sike likan amiu rui.

²¹ “!Apisu ke ne! Sa naŕa visae pupia yar mãarera tai, naga war kiena pupia suri na mara lala, naga sumã kirawo ruru ke mãana yumã. Ana sur kiena ne yar nene su ruru ga sumã e kiena kove. ²² Ana Yermare Lego kiena yumãena naga sa ga nene. Visae yar mãarera taŕena imi naŕa mãarera laa taulu naga sane, yoko lalua akila mã mara vano naga taulu Yermare Lego, ana yoko kilia war plan kiena sur na mara lala, naŕa naga ŕasine ŕesania, a yoko naga kilia war make sur la naŕa sike loyumã e kove nene ve kiena, ana liŕere va kiena yeririna lala.

²³ “Yaru naŕa pe taveve in re poli, naga sane suwo in ke ne, a yar naŕa pe miyumãae re amio in poli, vena moure kiau yeririna la aim lele taaga, naga sumã mãene tetain la ke ne.”

*Ninuna viowa kilia wasuŕe sina imi
Matiu 12:43-45*

²⁴ Ana Yesu pisa mãena ga, pisapenua “Pogos tai, pog naŕa amãenelua yermare

e yar tai, yermare nena kilia va yom̄arua vena kaleli yo tai naṓa va se ea ve m̄ana um̄a. Ana visae ve lual re, yoko naga visavenua ‘Aa, yoko neto li si e m̄au um̄a marua na sumo.’²⁵ Ana pogos naṓa pitomi, yoko naga lual sane akilavan ruru ga m̄eke na, akila ruru make sur la e yum̄a naṓa ṓisi rui.²⁶ Ana yoko naga va were si yermare taṓena la ve olua naṓa apiowa manene laa taulu naga sane atom amio, ana yoko ava si asike los nen yar nene. Ana yar nene nanua sumo kiena malena piowa, ana siraunia kiena malena piowa manene laa sane.”

Mrapa na tolen kekarena naṓa lelaga

²⁷ Ana e pogos nene, sira tai sike amio la naṓa apisu ke sur la nene, a naṓa amloge ke visena kiena ne Yesu lala, ana sira naṓani kekaran paṓisi. Ana pion manenea, pisape “!A kee, anom̄a naṓa ṓar ko, a mla yu pan ko, navisa ruruena kiena ne Ntewa keviu paṓisi pania, naṓa naga ṓar sisi tai sane ko.”²⁸ Ana Yesu pisataṓea, pisape “Ee, nanene na lelaga, ana nevisa van ko, nesape navisa ruruena kiena ne Ntewa va ve keviu manene laa sanene sike e yar ai naṓa logear visena lala kiena ne Ntewa, a naṓa kila ya naṓa naga sinenania.”

Yar la naṓa sinelan visuen kile *Matiu 12:38-42; Mak 8:11-12*

²⁹ Ana e pogos nene, ṓina la naṓa amiagogon ke Yesu asum̄a apim la mok manene laa narui, ana Yesu kilia m̄a naṓa sane la moki naṓa apimin ga avisu kiena kile lala, ana pis pan la, pisape “In na nepisu sane lus na yeririna nanagane lala la apiowa laa. La sinelan asape avisu ga kile lala, ana peraga, Ntewa taṓatete nena la kile tai van la vena avisuia. Ana kile kiena ne navisawalena Sona nanua sumo, naga ga nene akilia avisuia.³⁰ Ntewa mligan Sona, naga sane kile tai kiena ne la nae Ninive nanua sumo, ana naga mligan m̄ena inu Narina ne Yeririna nepimi sane kiamiu kile na nagane tai.

³¹⁻³² “Ana le Ninive la nanua sumo amloge visena kiena ne Sona, la apilopu

la e pogos nene, a yoko la nene asum̄alu ase e legiena na liṓereena, la avisa lologia kiamiu naviowaena, komin yar tai naṓa naga to laa metavan Sona naga sike amio amiu, ana pe apilopu amiu re nena ga.

“A nanua m̄ena sumo naṓa sira kawa tai pe ṓarin suṓe tai naṓa molue e kiena purvanua naṓa sike koperin paṓisi, pitomi tano vena loge visena na manmaruaena lala kiena ne yermarua ṓarin Suṓe Solomon. Ana sira kawa m̄ena naṓani yoko naga sum̄alu se e legiena na liṓereena nene ana visawal ruru nena kiamiu naviowaena lala, komin naṓa yar tai naga to laa metavan Solomon naga sike amio amiu, ana pe sinemiun re nena naga poli.”

Pakaiwa lua e lepas na kapi vivaga

Matiu 5:15, 6:22-23; Mak 4:21; Luk 8:16

³³ Ana Yesu pisa m̄ena, pisape “Pogos naṓa tesilan kapi vivaga, ve tesilan re ga ṓisi na teva towarwan m̄eke e ṓiliṓili tai e porotano, pona takalo si e piaki tai, ana tesilania vena tetelan to metava, vena visae yar imi loyum̄a ana lual naṓa kapi vivaga nene tegoli make nena yo.”

³⁴ Ana Yesu pisa m̄ena, pisape “Kilamaran yar naga sane yo taaga ga naṓa yomerava pimi ke loyum̄a e tasnena. Sanene, visae kilamaram̄a merarava ruru wo, visu ruru nena sur lala, yoko ve sa naṓa tasnem̄a pulemamaga nena e yomerarava. Ana visae kilamaram̄a viowa, pinaia sur la punu ga naṓa sum̄a pisuia, yoko ve sa naṓa losinem̄a pulen nena yemalolo.³⁵ Visae sanene monar avisuar ruru amiu, vena kapi vivaga naṓa teke e losinemiun ve imi re si ve sa yemalolo.³⁶ A visae losinemiun la ulen ruru luen ga kapi vivaga silaga, naṓa ve narin malo re nena tai teke ea, yoko kiamiu malena tego ruru nenaga, tegoli make yo punu ga.”

Yesu pis m̄arera pa li nasumonon nalotena lala

Matiu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47

³⁷ Yesu pis m̃a pa p̃ina la pa sanene, ana Varasi tai naṓa tom̃a miyagogonia pisa pania pisape yoko were va m̃ana, kila kinanen tai vania. Ana amio Yesu apano, ana pog naṓa kinanena su ruru pa sike na, ana Yesu pa totano e lelen kinanena. ³⁸ Ana e pogos nene, Varasi lala la sane monar atarar m̃arera navisaluaena tai naṓa sane yar monar taveve mrapa laṓasa nakevanen limana, p̃isi na kilia kinana. A Varasi naṓani sitom pisape Yesu naga pe yaru wa tai, naga monar kila ve sa naṓa kiela p̃elaga m̃arera nene pisa, ana pogos naṓa pisu sane Yesu pe sitom manene re kilaen poli, naga milan manene paṓisi. ³⁹ Ana Suṓe pis pa yar naṓani, pisape “In na nekilia make kiamiu p̃elaga le Varasi la rui. Amiu na sinemiun manene asape akevan ruru m̃amiu piala amio kami pialora la silaga, ana apilaven paṓisi, asitom ke asape kam na amekik paṓisi ne, a ape yar wa. Ana pupia kororaki sike e amiu na wa, komin losinemiun lala pulen kilakotaliaen yaru, a nakila kareen yaru, a p̃elaga viowa la ne sanene. ⁴⁰ !E, ve ave wowe re sanene! ?Pe apisu kilale re naṓa asape Ntewa nene naṓa si make sur na vanua e sur punu ga, naga si m̃ena loyuma na sur make ga, ana po paṓisi naṓa visae akila yepas nemiu la punu ga ikik ruru nena wo lelaga, vanua amio loyuma. ⁴¹ Sur nowo la naṓa asuma akokonia manene ke e kami pialora amio m̃amiu piala lala, visae aliṓere re ga laṓas va yar la naṓa limala plasia, vera na wo na wo. Visae ve sanene, pona yoko avisu kiamiu sur la imi ikik ruru yo rui, ana ve am̃areran re si kilaen kiamiu p̃elaga taṓena laṓasia.”

⁴² Ana Yesu pisayu p̃elaga navisokanena kiena ne li na sumonen na lotena lala pa laa sane, pisape “!Amiu le Varasi lala, o! Akila kare amiu paṓisi wa, yoko viowa manene laa van amiu. In na nekilia m̃a naṓa apisuar ruru ke silaga, asape visae awar kami kinanena ve lualima, yoko monar tai va e yuma m̃ana Ntewa, sa naṓa navisaluaena sum̃a pisa, a asuma akila ke sanene e kami sur punu ga, pano-o tol m̃ena narin m̃as nen kapis lala a sur m̃ena la naṓa sane mrasil.

Ana sur kerkeviu la naṓa navisaluaena pisa, kam na pe asitom re nena poli, sa naṓa pisape monar amesmes ruru wo, a monar sinemiun si Ntewa a yar taṓena lala. Visae sinemiun uararen narin sur la nene m̃arera, naga pogaga, ana pupia sur kerkeviu la nene popon visae asuma akila ga rui, ana pe akilali re nenaga.

⁴³ “!Amiu le Varasi lala, o! Akila kare amiu paṓisi wa, yoko viowa van amiu vaṓisi. Loyuma e yuma na leniena lala, sinemiun asape ato luen ga tano e lelen yerka lala, a visae ayaloro e marana yeririna lala, sinemiun asape monar avatanon amiu, avio ruru amiu, avisave ‘A ke, navianena wo, pokolulagi!’ ⁴⁴ Yoko viowa manene van amiu vaṓisi, komin naṓa kam na sane suri korena ga, kam na sane lotap marua la naṓa yaru la sinela p̃esan rui, ana amialor ke ga meta ea, pe apisu kilia re asape suri kona tai menunu m̃eke tano e poli.”

⁴⁵ Ana e poglis nene, yar tai naṓa pe manmarua ruru e navisaluaena, naga m̃ena sum̃a miyagogonia, ana mloge sane visena kiena ne Yesu tol ruru naga amio m̃ena la naṓa amiyuma ke sane naga, ana pisape “!Navianena, nemloge sane sinoman osape ovisa kare imimi towe m̃ena ga!”

⁴⁶ Ana Yesu pisatamaea, pisape “!Ee, yoko viowa m̃ena van amiu li navisaluaen lala! Asuma apisir plan ke sina narin navisaluaena lala e lepas nen nalotena silaga, sane sur urmi la naṓa asuma akuanpolo sike e m̃asin yar lala asape monar awaria, ana amiu, asuma ga sanene, pe akululun re nena mrasilmamiu tai vena akilali naṓa aiila la. ⁴⁷ Yoko viowa nena van amiu, komin naṓa kam na asuma amiyowauia ruru ke tampona kiena navisawalena la kiena ne Ntewa, ana amiu na maran taaga ga sa ke repimiu marua la nanua sumo, naṓa la ke narui naṓa am̃e moṓar navisawalena la nene. ⁴⁸ Kam na amio la nene maran taaga, komin nanua sumo, yermarua la nene la am̃e moṓar navisawalena lala, ana nanagane kam na akekaran ke yumaena ken la nene, kam na asikol ke si ne naṓa asuma amioa ke kiela tampona lala.

⁴⁹ “Kam na sane na visena na manmaruaena kiena ne Ntewa naña pisa nanua sumo, naña pisape ‘Yoko neli gan kiau navisawalena lala a kiau li nalologena lala imi van la, ana yoko akila kare la, pona yoko awe moñar la.’

⁵⁰ Visena nini, kana kinasa sane yoko kam ke narui naña akus nakoena kiena ne nawemāren navisawalen la punu ga naña repimiu na sumo lala aña moñar la, siar e nasiaren purpes nen yomarava nini.

⁵¹ Naga nene siar e Epela nene, pimi tol Sakaraea naña repimiu la nene amemāria likan wonta amio yo wa loyuma e yuma wa mana ne Ntewa. Lelaga nane nevisa van amiu ne, sane nakoena na kuruta kana navisawalena lala kiena ne Ntewa sike e kam nanagane.

⁵² “Ee, piowa pan amiu yaru na kilia ruruen navisaluaena lala, komin kam ke naña amlawan ki na pulutava na kiliaena, ana kam na pe apa re si loyuma e poli, a asuma asuwo ke mrapa pan yar tañena la naña sinelan asape ava loyuma.”

⁵³ Ana Yesu pisa pa visena la nene, molue petan yuma nene pano, ana navianen navisaluaena lala amio Varasi lala sinela mlæan naga pañisi, naña sinela mimi kar pañisi. Ana la apanon Yesu silaga, asuma akuan ke visen marera a naviunen marera la pania vena ayurli naga, ana akilali mena naña asape naga visa visena lañasa naña ve mesmes re.

⁵⁴ La apanon Yesu sa naña naga pe sur tetan tai, komin naña sinelan asape alual kiena visena lañas naña torokin aliþere naga vanonia.

12

Navisawanena lala naña tapolou yoko aim akate e yometava

Matiu 10:26-27

¹ Ana þina la apim ke puna Yesu na wa, la ataulu manu mok liu, a poglis naña apim ke lele taaga sanene, yo ve tokaki ga, a asuma apieyepal kare ke ga lala lala. Ana pogos naña Yesu pe pis re pan la poli wa, pis þesan pa kiena nalogena lala, pisape “Kam na avisuar

ruru amiu e þelaga viowa kiena ne Varasi lala, komin naña la asuma apivis ke ga e gola, la asuma apis vilave ke sanene, ana apisokan ga ne. Pelaga viowa kien la nene kilia va tolkare yar tañena lala, sa naña is na kilaparavi naga ve tokak ga ana þarmake puluyavi na kilaparavi nene veraga. ² Sur viowa make ga naña yar la ne sanene asuma amiyumaen vinaun ke na, pona naña apisawan ke ga, yoko amolmolue e yo metava na wa, vena yar punu ga akilia. ³ Visena ya naña yar pisa ke ga e yemalolo, yoko monar aloge sina ko legiena, a sur la naña yar pisa mumun ke ga mana loyuma, yoko monar avion manene si va metava e maran yar make ga, vena yar make ga akilia aloge.”

Nalogena kiena Yesu naga monar ve maraun re yaru

Matiu 10:28-31

⁴ Ana Yesu pisa mena pa kiena nalogena lala, pisape “Eraulala, nevisa van amiu sanini, nesape ve amaraun re la naña akilia awemān ga tasnemiū mare, ana siraunia taþatete si akila sur tai va ninumiū. ⁵ Ana in na sineun nesape nevis ruru van amiu nesape yoko amaraun yar ai? Yoko monar amaraun nena Ntewa, naña naga kilia kilamān þesan tasnemiū sumo, a siraunia kilia kuan ninumiū vito e lele na logeen viowa. Lelaga þa, yar ne nanene na monar amaraunia. ⁶ Ana visae amaraunia, yoko taþatete si amaraun sur tai, komin Ntewa na sumā pisuar ruru amiu māga, sitoñal amiu māga. Asitomli narin ninlaea la naña la moki kar ga asike ne, sa ga kororaki, a yar la asuma aþiliwilin ke la lima e ga e narin varu tai, ana Ntewa naga sitoñal make la ga peve taaga silaga, pe sinen þesan la re nena poli. ⁷ A vilþarimiu mena lala, moki pañisi, ana naga polo make vilþarimiu la peve taaga na sike ne. A Ntewa na pisu amiu na po pañisi, taulu ninlaea la nene, ana yoko visuar amiu e sur punu ga na kiamiu malena lala.”

Yar naña pisawal pisape naga pe kiena ne Yesu

Matiu 10:32-33, 12:32, 10:19-20

⁸ Ana Yesu pisape “Yar a naña pisawal e maran yar lala pisape naga pe kiau tai, yoko inu Narina ne Yeririna inu mēna nevisawal e marana ne navisi lala nae ma e peni nevisave yar nene naga pe kiau. ⁹ Ana yar a naña pisawal e maran yar lala pisape pe pe kiau re poli, yoko inu Narina ne Yeririna inu mēna nevisawal e marana yar lala nevisave yaru nene na pe pe kiau re poli.

¹⁰ “Mlamulen vjowa amio visen vjowa lala, a visena naña kila kare inu Narina ne Yeririna, Ntewa kilia viewo ke yar vanon na wa. A yar naña kila kare sur wa kiena ne Ninuna Wa, pisayu yumāena kiena ne Ninuna Wa pisape Yermare Lego ga miyumāenia, yar na sanene Ntewa tañatete viewo pogos tai.”

¹¹ “A visae pogos lañasia, yar la sinela kar amiu, yoko avis van amiu. Yoko akilia aure amiu ava asuñal ase maran yerikawa lala na yumā na leniena, pona kumali, ana ve asitom manene re avisave yoko akilia avisatañe la ve sanape ne, pona yoko avisa visena ya na van la ne. ¹² E nena e aora ga nene, yoko Ninuna Wa ga iila amiu, vian amiu e visena ya naña akilia avisa.”

Pakaiwa na yaru na sur moki naña pe sitom ruru re kiena malena poli

¹³ Ana yaru na ãina nene tai pion ke pa Yesu, pisape “Navianena, wolai suñā kila kare in ke ne, pe mliþere ruru re lalimana arimamimi pan in poli. Popon ovisa vania monar kila mesmes ga van inu.”

¹⁴ Ana Yesu pisatañea, pisape “Peraga yaru, sur nene ve in re na nekila. In na pe nepe yar na liþereen re yar poli.”

¹⁵ Sanene, Yesu pe kila re sa naña yar nene pisa poli, ana mla visena tai pan la e lepas na sinesunen manenea. Naga pisape “Monar avisu ruruia, pe pon re avieluen manene yar tañena la poli, sine-miun manene laa asape awar kiela sur lala. Kieta malena pe su re e sur moki la naña towar poli, ana kieta malena na suñal ga sike e sur tañena.”

¹⁶ Ana e nene Yesu sikol kiena visena pa laa sane, naga pisa ãakaiwa tai pan la, pisape “Yar na sur moki tai, kiena porotano keviu pañisi, a po mēna pañisi, ana kana lokove la ãar kinanen moki pañisi. ¹⁷ Ana yar naña pisa kinanena la nene, sitom ãele narui, pisape yoko naga kila ve sanape ne, yoko ligan ruru kana kinanena la nene su pe ne, komin kiena yumā na kinanena lala a kiena yo tañena la puleule make rui. ¹⁸ Ana yar nañani pisape ‘Yoko nowe plan ga kiau yumā na kinanena na urmarua la nene, ana nekila si urviu lañasa, naña akerkeviu laa sane, atorokin kinanen make la nene amio kiau sur moki tañena la naña sike ne. ¹⁹ Pogos naña nekila pae, yoko nevisave in na sane in ke narui, in na nopo laa narui. !Lelaga ãa, yoko neloge wo vañisi! Kiau sur moki la nene, yoko nakan la mā sanene vano-o, la avisuar ruru inu e kas ve moki. E pogos nene, in na tañatete si neyumāe narui, yoko in na nakan ga ya naña in na sineunia, yoko nomun korena ga suria, sane nesu luen ga e malena wo narui.’

²⁰ “Yar nene sitomiyu ke sanene pano, ana mminue ga, naga ke naña Ntewa kila ruru ke sape vis van narui, visave ‘Peraga yaru, ko na ope wowe ga. Yemalo ga nini, nesape nelalua si kionā malena vetan ko. A kionā sur moki la naña omāreran omiyuwon polo pe kionā sike ne, yoko a ne ve kiena si narui?’ ”

²¹ Ana Yesu pisa pan la, pisape “Yoko ve sa ke nene narui va la naña amiyuwon polo ke kiela sur lala, la ape yar na sur moki e yomarava nini, ana la pe ape yar na sur moki re nenaga e lepas kiena ne Ntewa.”

Yesu pian la sanapen yar naña sitom manene kiena malena

Matiu 6:25-34

²² Ana Yesu pisa mēna pan kiena yeririna lala, pisape “Visae sanene, in na nevisa van amiu, nevisave, pe pon re kiamiu sitomena la ulen manene kiamiu yumāena na visuar amiuen ga la poli, naña apiuviun ke asape ‘?Yoko telual kata kinanena pe ne?’ pona ‘?Yoko tetol mñata kulmrae na yenen sanape ne?’ ²³ Sitomen

la nene pe mesmes re poli, komin kiamiu malena naga to laa metavan kinanena, a yepemiu na to laa metavan kulmrae. ²⁴ Asitomli sako la ne akaka kar ke la ne. La nene pe amapla re lokove po, la pe apanon re aþar kinanena pimi po, a pe lelen kala kinanena re tai naþa awarpolo se poli. Ana Ntewa pagan la ke ne, a e kiena navisuena, naga pisu amiu ato manene laa metavan manu la naþani, ana naga monar visuar amiu manene laa na wa taulu la. ²⁵ ?Asitom asape yar naþa naga sitom manene laa kiena malena naga kilia kila kiena malena naþa plas imi ve piavi li laa sane? ²⁶ Peraga, pe sa re nene po, komin naþa kam na taþatete akila narin sur tai ne sanene, po pon kam na ve asitom manene re sur taþena lala e kiamiu malena.

²⁷ “Asitomli meme tanea la ne pitotovi kar ke ga la ne. La na pe amiyuñae re poli, a pe asuluwo re mñala kulmrae la poli. Ana nevisa van amiu, þarin suþe Solomon nanua sumo, naga pe yar na sur moki a naga kiena sur make ga, ana mñana kulsota pe miyowau ruru re poli sane meme la nene. ²⁸ Meme la nene na legiena taaga ga, yoko peni ga na asikapi la, ana Ntewa sumña miyowauia ruru la paþisi. ?Ana asitom asape yoko taþatete Ntewa war kulsota van amiu? Peraga, kam na pe apiawa re nena mñarera e naga poli. ²⁹ Komin sur ne la na nene, pe pon re sinemiu ulen manene sitomena, naþa asape “?Sanape na yoko tekinana, pona tomun suria, pona telual mñata kulsota?” Pe pon re asitom manene sur la sanene poli. ³⁰ Ee lelaga þa, yar make ga lala na purvanua kerkeviu na yomarava nini la asuñña asitom manene sur la ne sanene silaga, ana amiu na, Arimamiu kilia pa rui sape yoko monar awar sur la nene. ³¹ Sur naþa asitom þesan ve keviu e kiamiu malena, naga navesuþenena kiena ne Ntewa. A visae akila sanene, yoko naga la mñena sur taþena la nene van amiu. ³² Lelaga þa, kiau narin sipsip lala, Arimamiu sinenan manene paþisi sape tañan amiu aimi avesuþen kiena yeririna lala, ana kam na taþatete sinemiu konan

sur tai, yoko suri punu ga woga ga van amiu.”

Yar naþa naga pe yar na suri moki

Matiu 6:19-21

³³ Ana Yesu pisapenua “Po pon auliwilin plan kiamiu sur la nene, awar kana varu la va van la naþa limala korena vena aiila la. Visae akila sanene, sa naþa aþar ke kiamiu pupia karo tai naþa mñeke ma e peni, naþa taþatete viowa pogos tai, a akokonia ke kiamiu sur moki paþisi pito ke ea, naþa akilia awasinea, naþa yar navinauena taþatete si warlua vetan amiu, naþa kirara la taþatete si akila karea. ³⁴ Popon sane kam na kiamiu sur nowo la ve moki sanene su ma e peni, komin naþa yoko kiamiu sitomena lala sulue ga e yo nene naþa kiamiu sur nowo la sike ea.”

Nalogenla la monar asu ruruian naþa Suþe wasuþe sina

Matiu 24:42-51; Mak 13:33-36

³⁵⁻³⁶ Ana Yesu pisa mñena pan la, pisape “Monar asu ruru silaga vena kiamiu Suþe imi mñalivin amiu. Kam na monar ave sa yar na yuññaena kiena ne yerkawa tai, naþa mligan la vena va e talopaena tai. A amiyowau ruruia, a asilan kiela kapi lala, asuññalu ga asuñña ga, ana pog ya naþa kiela yerkawa imi mñalivin la, sigariga mratava, ana la asu ruru asike rui, akilia avietavan veraga. ³⁷ Pupia navisa ruruena sike e yar la naþa amiyuñae sanene, pogos naþa kiela yerkawa pimi mñalivin la, ana asuññate mña naga, atavilo ga asuñña ga. Yokorena kiela yerkawa kekaran la vaþisi, ana yoko naga va yowau, siraunia imi ana la aiilan ga naþa vio la vena atotano e kana lelen kinanena, naga piozion kala kinanena tanea nene. ³⁸ Pe sur koren ga visae yemalo rui, pona pa ko yepelilika la ne, pona lavis lakaporo kokoreko, ana visae yerkawa naþani imi lual kiena yeririna la atavilon ke sanene wa, þisi na naga kila wo manene laa van la sane wa.

³⁹ “Ana maran taaga sina ga, visae yar tai kilia ruru pogos naþa yoko yar na vinauena tai imi mñana, yoko yar nene

tařatete ligan m̃ana yuṃa ana va koyo tai, ana naga monar su ruru ga suṃate m̃aga. ⁴⁰ Ana visae sanene, kam m̃ena monar asururuia, asuṃate nařa inu Narina ne Yeririna neim nom̃alivi, komin nařa yoko neim nom̃alivin amiu sina e pogos tai nařa pe yar tai kilia re poli, pona sitom ke sape yoko nowasuře inu ea.”

Pakaiwa na yar na yuṃaena nařa kiena yerkawa řasuře si pimi

Matiu 24:45-51

⁴¹ Ana Pita piun tan Yesu, pisape “?Suře, řakaiwa nařa opisa ga na wa, opisa ga pan imimi imimi kiom̃a li nalologena lala, pona pe kien yaru make ga?” ⁴² Ana Yesu pe pisataṃe ruru re poli, ana pisataṃea e řakaiwa tai.

Pakaiwa nena sanini “?Visae yar na yuṃaena tai, nařa naga pe manmarua ruru ea, a naga řuarar ruru yuṃaena nene, naga yuṃae sanape? Visae kiena yerkawa ligan yo vena va perina, ana yerkawa nařani ligan kiena yuṃaena lala se e limana. Ana yar nene naga visuar ruru yar na yuṃaena tařena lala, yoko uarar ruru yuṃaena la nene. ⁴³ A pogos nařa yerkawa wasuře sina, yoko lual sane yar na kiena yuṃaena nařani, suṃa řuarar ruru ke yuṃaena la nařa na wa. Ana e pogos nene, yar na yuṃaena nařani kilia loge wo vařisi, ⁴⁴ komin yoko yerkawa nařani ligan make kiena sur la e limana ne. Ee, a yoko Ntewa m̃ena ga kila ve sa ke ga.

⁴⁵ “Ana visae yar na yuṃaena nařani yuṃae viowa ga, ana pogos nařa kiena yerkawa mligan yo pa sike perina, yoko naga sitom visave ‘E, yerkawa nene pa sike gare piavi laa narui, pona ve imi re si yo.’ Ana yoko naga suṃalu kila viowa va kiena yar na yuṃaena lala, pona sira na yuṃaena lala, a yoko naga suṃa kinanan kilavaru kiena ne yerkawa nařani, a va mun luen ga wii e legiena punu ga. ⁴⁶ Ana yoko yerkawa nařani wasuře sina e legiena tai nařa yar na yuṃaena nene ilan ga, e pogos tai nařa yar nene pe sitom re pisape yoko imi e poli. Ana yoko yerkawa nařani la pupia

nakoena tai van yar nene, nařa yoko kila naga va sike e yo kiena ne řarṃarera lala.

⁴⁷ “Yar na yuṃaena nařa kilia ruru ya nařa kiena yerkawa sinenan pisape monar kila, ana siraunia naga pe kila re poli, yoko awe kare naga vařisi. ⁴⁸ A yar na yuṃaena nařa kila piowa sane popon awe kare naga, ana komin naga mninue ga, yoko tařatete awe manene naga.

“Yar nařa Ntewa mla keviu pania, Ntewa sinenan pisape visu yaru nene yuṃae ve keviu m̃ena amio. A yar nařa visae yar la amligan sur la moki se limana, yoko aviun ke sina sur ve moki vania va laa sane na wa.”

Yesu pe purřes nen yar na kaween yaru Matiu 10:34-36

⁴⁹ Ana Yesu pisape “In na nepimin nena nesape neligan kapi e yomarava nini, a popon manene visae kapi nene vivaga rui, ana pere wa. ⁵⁰ Ana pupia yuṃaena tai sike vamon inu wa, vena in na monar neva nowarpoyo ea, a nanagane in na nakawean in manene ke vanon rui. Popon sur nene imi vilaga, vena nekilia nekila makea. ⁵¹ ?Kam na asitom ke asape in na nepimin nekila sa nařa pupia suṃare imi sike e yomarava? Peraga, in na pe nepimin re neligan suṃare e poli, ana in na nepimin nekila řelaga na viařaena imi ve keviu. ⁵² Siar nanagane, pona e uṃa tai, yar la lima asike ea, ana yoko la ve telu aviařa vetan la ve lua, pona la lua aviařa vetan la ve telu. ⁵³ Yoko yar la asuṃa aviaviařa, nařa yoko ṃee lala akawe arimala lala, arimala lala akawe narila ṃee lala, a anela lala akawe narila sira ṃee lala, a sira ṃee lala akawe anela lala, a yoko anen simem lala yoko akawe sira la nařa atalopa amio narila na yerm̃ene lala, a yoko sira la nařani akawe anela simem la nene.”

Monar avisu kilale kile na pogos kiena ne Yesu

Matiu 16:2-3

⁵⁴ Ana Yesu pis sina ga pa řina lala, pisape “Pogos nařa ita tevisu pupia malo ṃeke e yo nařa lagi molue ke kom ea, tekilia tesape řisi na yua wowo, a ve ve piavi re yoko yua nene imi. ⁵⁵ A

pogos naþa visae teloge kieta lagi ura yui, nanene na tekilia tesape yepisusun vaþisi ne, a yokorena monar ve sa ga nene narui. ⁵⁶ ?Nanene narui, nane asuþa apisu kilale ke kile lala na sinapane a na yomarava nini narui, avisave yoko pogos ve sanape pona ve sanape, ana sanapen naþa pe apisu kilale re kiau kile la poli, na pupia pogos nanagane naþa nesike nemio amiu ea? ?Pona kam na yepemiu mavin ga visu kilaleen yo? Aulai, kam na apilaven manene laa kiamiu visen koren la nene paþisi wa.

⁵⁷ “Popon kam akilali naþa akilia towe laa narui sane mrapa ya naþa mesmesun aliluia. ⁵⁸ Visae pogos tai oveveyun sur tai omio yar tai, ana naga sinenan pisape were ko ova osumalu ose marana ne yar nalipereena, popon okilayonli naþa vena ovis ruru omio naga sumo wa, pogos naþa pe atol re kumali poli wa. Visae peraga, pona naga ligan ko e limana ne yerkawa na lipereen yar yo, ana yerkawa naþani pona naga ligan ko mēna ova e limana ne yar na taren yaru lala, a yaru na taren yar lala pona aligan ko e yuþa nakoena yo. ⁵⁹ Lelaga, nevisa van ko sanini, nesape visae sanene, yoko taþatete si omolue e yuþa nakoena, vano-o oul plan make kioþa nakoena sumo wa, þisi na okilia omolue sina.”

“Ana visena nini pe lelaga e kiamiu malena na yomarava nini, a pe lelaga mēna e lepas na pun amiu amio Ntewa.”

13

Visae ve ovilopu ko re yoko omare

¹ Ana yeririna laþas naþa asike e pogos nene, la asunyu pa Yesu e lepas kiena ne le Kalele laþasia, naþa yerkawa nae Rom naþa Paelat kila þelaga piowa tai pan la. Apisape “La nene, asike e Yuþa Wa mēna ne Ntewa, ana pogos nena naþa amlotun ke Ntewa akila kuþaþaena pania, Paelat la apim amial momar la. A la aþalelar kuruta kan la nene amio kuruta na kuþaþaena nene naþa la asuþa akila ke ne.”

Ana pogos naþa apisa sur nene pa Yesu, la asitom pa rui asape sur viowa

nene naþa pimi mālavin la nene, pona nakoena kiena ne Ntewa tai nene yo komin kiela sur viowa laþas naþa akila. ² Ana Yesu pisataþe la, pisape “?Kam na apisu le Kalele la naþa kiela marena piowa sanene, asitom sanape? ?Pona kam na asitom ke asape la nene na ape yar viowa la lala, taulu le Kalele taþena lala, pona kiela nakoena ga? ³ In na sineun nesape nevisa van amiu nevisave peraga, pe sa re nene poli. Ana kam na monar avisuar ruruia, komin visae ve avilopu amiu re, yoko kam mēna amare e þelaga tai ve sa ke nene. ⁴ A kam na asitomiþuli mēna yuþa na kirakiravaena naþa meke e pulkumali naþa Siloam. Naga mon manene metava paþisi, ana poglis nanua mloru ne, ana kowar yar lala, la lualima taaga pa orely [18] amare. ?Sanapen la nene? ?Pona kam na asitom ke asape la mēna apiowa laa taulu le Yerusalem taþena lala, pona nanene na sane kiela nakoena ga ne? ⁵ Ana peraga, naga mēna pe sa re nene poli. Ana in na nevisa si van amiu, kam na monar avisuar ruru amiu, komin visae ve avilopu amiu re, yoko kam mēna amare ke ga e þelaga tai ve sa nene.”

Pakaiwa na purpiliva naþa pe þar re mras poli

⁶ Ana Yesu pisa sina þakaiwa tai, naþa pisa sanini, pisape “Yar tai, kana purpiliva tai kapuru sike e kana lokove. Ana pogos tai yar naþani pimin purlaki nena, sinenan pisape visulia þar mēna mrasa pona peraga. Ana pimi pisulia, māl purlaki naþa pe þar re nena mras poli. ⁷ Ana pis pa yar naþa pisuar ke kana lokove, pisape ‘Nanagane tol kas telu narui naþa nepimin nakale mras nen purpiliva nini, ana peraga. Sineu maren rui, naga mono korenan ke ga yo wo nene, yoko otelua ga vano.’

⁸ “Ana yar nene sinen miye purpiliva naþani, pisa pa kiena yerkawa, pisape ‘Visae sanene, yoko teliganli mon mēna tol si kas ve taaga. Yoko nekilayonli naþa nekila ruru sumo, yoko nekilvivi purþesa, a yoko nokoven sin puluk laþas va ea vena kila kapur wo. ⁹ Ana visae kapur

wo, war towe mña mras laþas e kas na sirau, yoko kilia sumña ga sanene, ana visae peraga, naga narui yoko otelua ga na wa.’”

Ana þakaiwa nene pisayu ke sape narin pulmas teke ga wa naþa yaru la akilia avilon la, visae peraga, yoko Ntewa la nakoena van la.

Yesu kila ruru sira marua tai e Legiena Wa

¹⁰ Ana e Legiena Wa tai, Yesu sumña pian ke yeririna lala loyumña e kiela yumña na leniena. ¹¹ Ana e yo nene, sira marua tai sumña ea, naþa ninuna na maiena viowa sike ea. Ana ninuna nene kila naga pa tol kas lualima taaga pa orely [18] rui, kila mñasina ne sira nene pulu nena paþisi, naga sumñalu mesmes þele sina. ¹² Ana pogos naþa Yesu pisuia, pio pimi, pisa pania, pisape “Sira marua, nevisa sanini, nevisave ko, inanena naþa piar ko ke ne, ligan ko ga nanagane.” ¹³ A Yesu mligan limana tea amio visena nene, ana mñasina pimi po ruru veraga e nena e pog naþani, ana sira naþani mloge po paþisi, mieluar Ntewa.

¹⁴ Ana nasumonen na yumña na leniena naþani sinen kar Yesu vanon naþa kila ruru sira naþa e Legiena Wa. Ana pis pa yeririna lala, pisape “Sa naþa tekilia rui, tekilia teyumñae e legiena ve orai, a legiena ve taaga ve teyumñae re. Visae sinemiun naþa akila plan maiena vetan amiu, popon aimi e legiena orai la nene, ana Legiena Wa na sa nini pe pe kana pogos re nene poli.” ¹⁵ Ana Suþe pisatañea, pisape “?Sanape? ?Pona akepu ke kiamiu puluk la e Legiena Wa yo, pona pe akila re poli? ?Pona apagan ke kiamiu sur mal lala, pona amla wii pan la e Legiena Wa yo, pona pe akila re poli? ?Ana vanon ya ne kam na pe akekaran re naþa nekila suri wo e sira marua nene? !Kam na ape yar navilavenen ga vis korene nene! ¹⁶ Sira marua nini, naga vineta tai naþa ita punu ga tomolue e lus kiena ne Epraam, ana Yermare Lego piar manene panon inanena nene mñene kas lualima taaga pa orely rui. Ana in na nepisu sane Legiena Wa naga torokin ga naþa

tourelua naga e yo viowa naþa naga sike ea.”

¹⁷ A pogos naþa Yesu pisa visena nene, kila kiena nasinekar la naþani amloge amawa paþisi e marana ne yeririna lala. Ana yar taþena lala, la amloge akekara paþisi e yumñaena namareraena wo la naþa Yesu kila pan la.

Pakaiwa na kurus nen mrapa Matiu 13:31-32; Mak 4:30-32

¹⁸ Ana Yesu pisa ke sina ga, pisape “? Yoko nevisa visena ya ne van amiu vena kila na akilia sane nasuþenena kiena ne Ntewa naga sanape? Yoko nevisave nasuþenena nene naga sane sur ya? ¹⁹ Yoko nekilali naþa nekila merarava van amiu e þakaiwa nini, naþa pisape: Nasuþenena nene, naga sane kurus nen mrapa naþa mloru pito pelan te laki tai. Kurus nene na ve tokak paþisi, ana pogos naþa kapuru, pimi pe purlaki tai naþa keviu manene laa, ana manu la akila mñala ponovi lala e kana korowas lala.”

Pakaiwa na is Matiu 13:33

²⁰ Ana Yesu pisa sina þakaiwa taþena pan la, pisape “? Pona nevisave nasuþenena kiena ne Ntewa sa si ya narui? ²¹ Nasuþenena nene, naga sane sira tai þalelar is amio yavi na kilaparavi pa e pupia pialora tai, ana narin is naþani kila kilaparavi la punu nene mlapa.”

Mrapa lua ga Matiu 7:13-14,21-23

²² Ana Yesu mla si kiena mrapa, sinenan pisape va ma Yerusalem. Ana pogos naþa pa sane, pa kome pulkumali lala, sumña pian ke yeririna lala. ²³ Ana yar tai piun tania, pisape “?Suþe, la naþa yoko atol malena la moki, pona pe la moki manene re poli?”

²⁴ Ana Yesu pisatañe la, pisape “Monar akilayonli naþa ava loyumña e pulutava taþena nene, naþa ve tokak la ga. Nepisa ke lelaga na pan amiu ne, nesape yoko yar la ve moki naþa sinelan asape ava loyumña, ana yoko taþatete akila. ²⁵ Nanene komin naþa siraunia, yoko yerikawa na yumña, naga visu sane toroki

rui, ana yoko naga sumãalu, kotava ruru sina. E pogos nene, yoko kam ve moki naþa aim awon amiu ase mratava nene, asigar ga avio, avisave ‘Suþe-o, awis ovietavan imimi!’ Ana yoko yerkawa naþani visataþe ga sanini visave ‘Peraga o, nemninue amiu nena ga! Kam na yer pe la nene?’ ²⁶ Ana yoko akilali naþa avisa van e pogos nene, avisave ‘?Ana sanape, ko na pe ositomãal re si naþa osape ita ke narui nanua tesumãa tekinan ke lele taaga ne? Imimi ke narui naþa opam opian imimi ke e yometava la nene e kiamimi pulkumali lala?’ ²⁷ Ana yoko naga visa van la, visave ‘In na nepisa pan amiu yam tai rui, nesape nemninue amiu nena ga, nesape kam na yer pe la nene. Nekilia nesape kam la nene kam na yar na kilaen ga þelaga viowa lala. ! Pogaga, kam na aure matan inu nagane!’ ²⁸ E pogos nene, yoko kam na aloge viowa vaþisi, yoko atag vano-o þisa, asumãa akar maluemi. Nanene komin naþa yoko kam na avisu yeririna wo lala kiena ne Ntewa, naþa sane Epraam, Aisak, Sekop, a navisawalen taþena mñena ga lala, la asu ruru ga asike loyumãa e kiena nasuþenena ana kam na akoven amiu asumãalu asumãa ga vanua sanene.

²⁹ “E pogos nene, yoko yeririna taþena la ve moki naþa amolue e mrapun yomarava varoka, aimi atotano vena akinana e pupia þaþagena loyumãa e navesuþenena kiena ne Ntewa, ana kam na taþatete ava loyumãa.”

³⁰ Ana Yesu pisa make kiena visena e pogos nene, pisape “Ana yar la naþa asirau, þisi na la asumo, a la naþa asumo, þisi na la asirau.”

*Þarin Suþe Erot sape weñar Yesu
Matiu 23:37-39*

³¹ Ana e pogos nene naþa Yesu pa ke ma Yerusalem wa, Varasi laþas apim puna, apisawal pania, apisape “Pona ko pe okilia re poli yo, naþa Þarin Suþe Erot, naga pisaar rui pisape yoko weñar ko. Popon oure ova gar Ýutea sumo wa, komin naga pisuar ke lepas nini.”

³² Ana Yesu pisataþe la, pisape “In na pe nesitom re kawe nene nesape naga pe yar tai naþa kilia kila sur tai van inu poli. Yoko ava avisawal e marana, avisave in na nekila ke ne kiau yumãena sumo wa. Avisava vania avisave in na nomñene plan ke yermare lala, a nekila ruru ke namaiena lala, a yoko neyumãae ve sanene þane, amio peni, amio mñena vewo, vano-o nevisu sane nekila make nenaga. ³³ Ana nekilia nevisa van amiu, sane ve asitom manene in re, komin naþa e ke e legiena la nene narui, in na nomolue nepa ke sanene narui. Monar neva neþol ke ne yo ma Yerusalem wa, komin naþa nepisu sane siar nanua sumo yar la amñe moñar kiena navisawalena lala e ke e yo nena nene narui.”

Yesu sinen miye Yerusalem

³⁴ Ana e pogos nene, Yesu sitom manene Yerusalem pano-o taginia, pisape “Yerusalem o! Komin ya ne omñe moñar ke navisawalena lala, a okove moñar ke yar la naþa Ntewa mligan la pimi pan ko? Yam mok liu naþa sineun nesape neligan lumãau yervivi kioþa yeririna lala, sa naþa lakaporo mligan narina lala apim atapolou vatanon kupena, ana kioþa yeririna lala pe akekaran re poli. ³⁵ Ana opisu ke ne, Ntewa pilon ke mñasina pan ko narui, ana naga pitetalia inu nepim þes e nini, ana nevisa van ko, nesape yoko kioþa yeririna lala taþatete si alual inu, vano-o tol pogos naþa avisu kilale inu, avisayu inu, avisave ‘!Ntewa na mava, ovisa ruru naga naþa pimi e kioþa kia!’ ”

14

Yesu kila ruru namaiena tai

¹ Ana e Legiena Wa tai, nasumonena tai kiena ne Varasi lala þere Yesu pa kinan mñana. Ana yar taþena mñena la þasia asike e pogos nene, naþa pe sinelan re Yesu poli, la asumãa apisusu naga visae kila sur tai naþa ve mesmes re, la akilia akila sur tai vania. ² Ana yar namaiena tai sike loyumãa amio la e pogos nene,

naña yar nena yepena la sirorop pañisi. Ana Yesu pisu yar nene, ³ ana pis pa navianena navisaluaena lala, piun tan la pisape “?Sanape e lepas na kieta navisaluaena? ?Pisape tekilia tekila ruru maiena e Legiena Wa, pona pialuñar pisape ve tekila ruru re?”

⁴ Ana pogos naña Yesu piun naviunena nene, apisu sane tařatete avisatañea, atopur nenaga. Ana Yesu řere yar nařani pimi lavis puna, kila ruru sina, ana pisape kilia wasuře si va ga uña. ⁵ Ana naga pis pa la naña asike ne, pisape “Kam na asitomyulia. Visae kam yar tai nene, e Legiena Wa tai, narina tai pona kiena sur mali tai va loru vito e řiliřili na wii tai, ana yoko okila ve sanape? ?Yoko ovitařilin ne, naña ova ga ourelua si ne, pona ovisave: Ke, piowa narui e, nagane na Legiena Wa nini narui, navisaluaena pisape ve neyuñae re e Legiena Wa, ana pona naruu pona kiau sur mali nene mon ña e řiliřili wa, neva ga nourelua peni? Peraga, pona yoko ovitařilin ga ourelua yo.”

⁶ Ana la amninue kare narui aña yoko avisatañe si naga e lepas nene ve sanape, la asupur ga asike na.

Pe pon re yar ga visirlua sina naga poli

⁷ Ana pogos naña apim asun ke naña atotano e kinanena nene, Yesu pisu kilale naña la tařena lařas naña řar na řařagena pio la apimi, sinelan manene alual yo tai naña po, la apa atowo lelen yerkawa la metava. Ana Yesu pisu kiela řelaga navilaveena la nene, ana pisa pan la pisape ⁸ “Visae pogos tai avio kon ova e kinanena natalopaena tai, pona sur tai sane řařagena, ana pe pon re ovitařilin naña ova oto nena tano e lelen yerkawa la poli. Pona yo nene akila ruru monñate ke pupia yerkawa tai yo, ana pe okilia re poli, ⁹ ana yoko řar na řařagena imi visa van ko, visave ‘Ake wolai, pe sineyeena pañisi, ana yoko otom ke ne tano wa, komin naña oteke e lelen kiau yerkawa naña.’ Ana yoko omawa ologe viowa vařisi, ana yoko monar oto si tano, okilali

naña olual narin pulmas tai tano vena okilia olawan maramña ea.

¹⁰ “Ana řelaga wo na sanini, visae avio ko ova e kinanena tai, pogos naña omalivi ea, yoko ova oto ga tano omio yar kar ga lala. Ana visae řar na řařagena vim visu ko, visave ‘E, yerkawa, nepisuar ruru lelemña teke meta ma e ne rui. Yoko ita lua tevavini, neligan ruru ko otea.’ Ana e pogos nene, okilia ologe wo vařisi, naña řar na řařagena pisirlua ko sanene e maran yeririna tařena la naña akinan ke lele taaga. ¹¹ Naga sanene narui, sane yar naña naga ga pisirlua naga, yoko aligan naga mon tano, ana yaru naña mligan naga mon tano, yoko avisirlua naga.”

Popon ovio ñena yar naña limana korena ga imi e kionña řařagena

¹² Ana e pogos nene, Yesu pisa ñena visena tai pa yar naña pio naga pimi kinan ñana, pisa pania, pisape “Nagane, tepisu pogos naña visae yar la akila kinanena tai, la sinelan ga avio kiela erau wo lala, pona kiela wolai lala, pona kiela namratava tařena lala, amio ñena pupia yerkawa la naña asike lavisin la. Akila ke sanene, komin akilia ke asape visae siraunia, visae la ñena akila kinanena pogos tai, yoko monar akila maran sina van la. ¹³ Ana řelaga wo na kilaen e řařagena naga pe sa re nene poli. Popon manene ovio yar tařena lala, sane la naña limala korena ga, a la naña tasnela la pioyowa ga, pona laulu lala, pona kila-mara řala lala, yar la ne sanene, la aim akinana amio ko. ¹⁴ Yar sur la ne sanene la tařatete akilamaran si van ko pogos tai, ana pogos naña Ntewa pisu naña okekarana opure la nene apim akinana monña, yoko naga kekara vařisi. Yoko naga visa ruru ko, a yoko owar kionña nalaena wo vanonia, nanene e pogos naña naga kila kiena yeririna mesmes lala amal si vetan marena.”

řakaiwa na visawoena Matu 22:10

¹⁵ Ana yar tai toña e kinanena nene, naga mloge ña naña Yesu pisayu ke pisape yoko Ntewa visir plan kiena yar

mesmes lala e legiena maro, ana naga pisape “!Lelaga nañane, yoko wo manene laa van ita e pogos nene, naña ita tesikol ita e pupia pãpãgena nene loyuniã e nasuñenena kiena ne Ntewa!”

¹⁶ Yar nene pona naga sitom ke sape naga po narui, ana yar la na sanene la sinelan re vaen loyuniã poli, ana Yesu pisa pãkaiwa tai e lepas nene, naña sanini “Yerkawa tai, naga sinenan pisape kila pupia kinanena tai, ana pio yar la moki naña aimi. ¹⁷ Ana pogos naña kila ruru make sur punu ga p̄isi, naga pitetalia kiena yar tai vena vanon were la naña apio la p̄isi rui aimi. ¹⁸ Ana pogos naña kana yar nena pimi m̄alivin la, la make ga nene maran taaga asumã akila ke sina ga visena na visawoen suria. Tai pisa sanini, pisape ‘Pogaga, ana in na nopul ga kiau narin porotano tai na wa, ana nepavin ke nesape nevisulia aña porotano nena sanape wa. Yoko ovisa va yerkawa ovisave pe nasineyeena pañisi ana tañatete neiñas nanagane.’ ¹⁹ A tañena, pisa sanini pisape ‘Pogaga, ana in na nopul ga kiau puluk lañas na wa, vena ureen kiau kat lala, ana nesape neva nevisu la lia aña am̄arera ruru m̄aga. Yoko ovisa va yerkawa ovisave pe nasineyeena pañisi, ana in na tañatete neiñas nanagane.’ ²⁰ A tañena m̄ena ga, naga pisape ‘Pogaga, ana in na nekila ga pãpãgena na kiau talopaena nanua ga nagane, ana in na nepisu sane tañatete neiñas yo, komin sur moki pañisi.’

²¹ “Ana yar nañani pimi pisawal visena la nañani pan kiena yerkawa, mloge, sinen kar la. Ana naga pitetalia sina kiena yar nañani, pisape ‘Pogaga, oyal kawa, ova e narin mrapa la ne lavis ga naña, ova olual la naña pe kiela sur re poli, amio la naña tasnela la piyowa ga, amio laulu lala, amio kilamara kata lala, ana owere la nene aimi e kieta pãpãgena.’ ²² Ana naga pa kila, ana siraunia p̄asuñe si pimi pun kiena yerkawa, pisape ‘Suñe, sur naña opisa p̄a, nekila rui, a yaru moki apimi, ana yepa keviu m̄eke ga wa.’

²³ Ana pitetalia ke sina ga, pisape ‘Visae

sanene, ova sina, ova kare ga yo uniã la e pulkumali, a om̄areran kare ga va yar naña visae olualia, ovisave monar aimi, vena akokonia kiau kove, vena akila pãpãgena nini imi wo. ²⁴ Tañena la naña akila ke navisawoen viowa lala, in na nepio ruru la nesape aim e pãpãgena nini p̄a rui, ana nanagane, yoko tañatete nena lala yaru tai kan re narin kinakinas nen kinanena tai e pãpãgena nini p̄isa, peraga. !Nepisa ruru ga ne!’ ”

Yesu naga monar to sumo e malena kiena ne kiena nalogena lala

Matiu 10:37-38

²⁵ Ana Yesu mla sina kiena mrapa, pa ke meta ma Yerusalem na wa, a pupia p̄ina moki la ataveveia. Amiyal m̄a pano-o, pilopu naga kira pimi pula, pisa pan la pisape ²⁶ “Yar naña sitom sape taveve inu, naga monar ligam inu neto nena sumo e kiena malena, in na neto manene laa metavan arimana, pona anena, pona wona, pona narina, pona wenla, pona vinena. Yar naña pe pisu kilale re kiena malena sane naga pe pe sur re tai poli, naga pe torokin re nena naña imi sane kiau nalogena poli. ²⁷ Ana yar naña sinenan sape imi ve kiau nalogena, naga monar kila sanini. Monar kus kiena lak torovia, taveve inu lue ga, sa naña kilia tam̄an naga loge viowa vanon inu. ²⁸ Po pon asitom ruru ke ne sur nene sumo wa, p̄isi na avitañilin visena, avisave sinemiun ataveve inu.

“Nanene naga sa ga naña yaru tai, visae sitom ke sape kilia kila pupia yuniã tai, naga monar totano, visu ruru ke ne sumo wa, wolo ruru kiena kilavaru nakilaen yuniãena nene, naga monar visu kilale sane yoko naga torokin kilia kila make pupia yuniãena nene, pona pe torokin re poli. ²⁹ Visae peraga, yoko naga siaria, yuniãen ruru p̄eren yuniã nena, va laa sane, yoko ilan ga naña limana ve plas ruru nena ga ana yoko yuniãena nene loru m̄eke na. Ana pogos naña yar tañena la aimi avisu yuniã naña kom̄pas m̄eke na amio kana lepas ne lala, a pe m̄aero pa re e poli wa, yoko avitalia kare yar

nene narui, yoko avisave ³⁰ ‘Ke, yar nene, kiena sitomena po paḗisi. Sinenan sape yuḗaen ḗana yuḗa, ana pe maplar ruru re kiena yuḗaena po, ana taḗatete nena kila makea.’

³¹ “A yar naḗa sinenan sape visaar naḗa yoko imi kila yuḗaena amio inu, naga monar kila sane ḗarin suḗe tai, naḗa yerkaḗa taḗena suḗalunia, ḗere kiena pupia ḗegas nen nakilaen mara tai aim akila mara vania. Li namara kiena ne ḗarin suḗe nene pe la moki re poli sane yerkaḗa nene, ana ḗarin suḗe nene monar visu ruru sumo, monar sitom ruruia, sane naga kilia taulu pupia ḗegas naḗa pimi ke ne, pona taḗatete tauluia. ³² Visae visu sane taḗatete kilia kila, naga monar ligam visena vano va yerkaḗa, pogos naḗa sike perina wa. Naga monar viun tania, visave yoko ul ya naḗa yerkaḗa nene pisa, vena lalua asu sina e suḗare. Visae ve sanene, naga monar vatanon yerkaḗa, taḗan make nena naga vania. ³³ Ana kam naḗa sinemiun asape aim ataveve inu, monar avisu kilale sane kam ḗena monar akila ve sanene van inu. Yar naḗa pe taḗan re kiena malena poli, amio make kiena sur van inu, naga taḗatete kilia imi sane kiau nalogena.”

Pakaiwa na sive naḗa apeven e kinanena

Matiu 5:13; Mak 9:50

³⁴ Ana Yesu pisa sina ḗakaiwa taḗena pan la, pisape “Sive naga pe sur tai naḗa po paḗisi, ana visae pogos tai sive nene ve melkalka ruru re sina, taḗatete kila kiena yuḗaena naapo, a taḗatete si sur tai kilia kila imi melkalka ruru sina. ³⁵ A sive na sanene, taḗatete si kilia kila yuḗaena wo taḗena tai van ko moḗa uḗa, pona van ḗena koḗa lokove. Sur nene naga pe na kovenen ga va e kororak narui.

“Naga ke nene narui naga pe kiau totou na kiau nalogena naḗa kilalu kiena naḗareraena nakilaen kiau yuḗaena. Ana yar naḗa kiligana teke ea, popon naga loge kilale kiau visena nene.”

15:1 Luk 5:29,30

15

Yesu kila erau amio yar viowa lala

¹ Ana e pogos la ne sanene, apisu sane yar laḗas naḗa yar la pe asitom la re poli, sane yar na takis lala, amio yar taḗena la naḗa Varasi la asape la apiowa ga, la ḗena apim ke lavisin Yesu vena ayagogonia. ² Ana pogos naḗa Varasi lala amio navianen navisaluaena lala apisu naḗa Yesu sinenan pisape sun amio la nene, apisu sane piowa ga, ana asuḗa apisa ke apisape “Lelaga kemua naḗane, yar nene naga sitom ga li namlamulen viowa la ne sanene, a silaga sinenan ḗena sape va kinan lele taaga amio la. ? Pona naga pisa sane la ga kiela ḗelaga po yo, a ita na kieta piowa ga?”

³ Ana la kiela sitomena sane kila Yesu sun pan la e ḗakaiwa la naḗa pisayu sanape naḗa naga pimi e yomarava nini vanon yar naḗa kilalu mrapa.

Pakaiwa na sipsip naḗa kovio

Matiu 18:12-14

⁴ Pakaiwa ḗesa kiena ne Yesu e lepas nene naga sanini, naḗa pisa pan la, pisape “Yar tai, naga pe yar na vaganen sipsip, ana kiena sipsip lala tol ponotia taaga [100]. Kiena sipsip la moki sanene narui, ana visae pogos tai tai va kovio, yoko naga sitom korenan ga, pona naga sitom vaḗisi? Yoko naga monar ligam kiena sipsip taḗena lala asuḗa ga sanene wa, ana naga vanon naḗa kovio, kale ḗa vano-o lualia. ⁵ A pogos naḗa lualia, kekaran vaḗisi, yoko kuslua sipsip naḗani va e purkaunena, kus wasuḗe imi. ⁶ Ana siraunia, pogos naḗa ḗasuḗe si pitomi tano uḗa, yoko vio namratava la puna pona kiena erau taḗena lala vena aimi. Ana naga sunyu van la, visave ‘Aulai, sur tai nini naḗa ita tekilia teloge won vaḗisi. Kiau sipsip tai naḗa pa kovio na kovio lue, ana yoko nepanonia, nepa nakale ḗa pano-o, noḗalia. !Pogos naḗa noḗalia, nekekara na nekekara!’ ”

⁷ Ana Yesu pisa meraravan pa Varasi lala, pisape “Ana yoko ve sa ke ḗena nene ma e peni. Yar mok liu naḗa asike e yomarava nini naḗa sane amiu, la asitom

ke asape la na apogaga narui, ana asape ma e peni amloge ke pon amiu la ne sanene yo? Ana pogos naþa visae yar namlamulen viowa ve taaga ga, naga vilopu kiena malena, yoko pupia kekaren vaþisi vania ma e peni, naþa va ve keviu re laa sane na wa. Suri ne nanene kila narui inu na nekekararan sunen nemio yar la naþa kam na pe akekararan la re poli.”

Pakaiwa na kururu varu naþa kovio

⁸ Ana Yesu pisa si þakaiwa tai e lepas nene, pisape “Sira tai, naga kiena kururu varu lualima, naþa mlawan ruru teke e mana loyuma. Ana visae pogos tai, naga wasuþe imi mal tai naþa mloru rui, teke ko yo, yoko naga kila ve sanape narui? Yoko war kapi vivaga, war plan make kiena suri lala, yevan ruru mana loyuma vano vano lualia. ⁹ Ana pogos na lualia, yoko vio namratava la puna, pona kiena erau taþena lala, vena aimi. Ana yoko naga sunyu van la, visave ‘Aulai, sur tai nini naþa tekilia teloge won vaþisi. Kiau pupia kilavaru tai nekilaluia pa kovio nenaga, ana siraunia, nakale ma pano-o, nomalia. Pogos naþa nomalia, nekekararan pano-o þisa!’ ”

¹⁰ Ana Yesu pisa meraravan pa Varasi lala, pisape “Ana yoko ve sa mena nene ma e peni. Visae yar na mlamulen viowa ga tai, naga vilon kiena malena, yoko navisi kiena ne Ntewa lala avisu naþa pupia kekarena paþisi ma e peni.”

Pakaiwa na yaru mee naþa pa kovio

¹¹ Ana þakaiwa maro kiena ne Yesu e lepas nene sanini, naþa pisape “Yaru tai, narina na yermene lua, naþa lalua amiyuma ke amio naga e kiela porotano.

¹² Ana pogos tai, prasmaro na lalua nene sunalu, pisawal pa arimala, pisape ‘Ata, in na sineun nesape nowar kiau kilavaru komþasa naþa na lalumoma nagane ga ne.’

“Ana sur nene pe mesmesun re nena naþa naga viun sanene poli, komin arimana mali sike ga wa, ana arimana pe pis re poli, mliþere make kiena suria, taman komþas pa prasmaro nene, a komþas pa mearu. ¹³ A yokorena yar mee naþani

suma þiliwilin plan make sur la naþa arimana þar pania, ana siraunia pe piavi re poli, ama ga naga kon make kiena sur lala, þar kiena kilavaru pion pano. Ana naga pa sike e purvanua taþena tai koperin paþisi, ana e yo naþani, naga pa make nenaga e þelaga viowa lala, kan kilavaru naþane pano-o, kila kare make punu nenaga.

¹⁴ “Ana naga kilia ruru sane limana plas ruru ga na wa, a e legiena nene, pupia viso pimi tol purvanua naþa naga sike ea, mligan yar mee naþani sike e yo tai naþa marera paþisi. ¹⁵ Ana pa kale yumaena tai naþa pona naga kilia yumaen vena tamalia kiena malena, ana pa miyumaen kiena ne yerka wa tai e yo nene, pagan kiena nompui lala. Yar mee naþani, naga pe mesmesun re kila yumaena nene poli, komin naga palia nompui sane ita le Yu la, ana yumaena taaga ga nene naþa naga kilia malia.

¹⁶ “Ana miyumaen ma sanene pano-o, ana pe amla re kinanena pan poli, a pe mal re mrapa na lualen kinanen poli, kila naga visokar luen ga. Naga visokar ma sanene pano-o sinenan sape suan limana vito e karo na kinakinas nen kinanena ka nompui la naþa komþas pililua rui sike ea, amio purkavila na kona la naþa kiena yerka wa ponpolo suma ga vena kiena nompui la akania. ¹⁷ Ana pogos naþa naga sinenan ke sape kila sanene, naga ga pisu kilale si naga narui, pisu kilale naþa kiena þarmarera ga kila kare manene si naga. Ana sitomal si arimana amio mana uma, pisape ‘Lelaga kemua naþane, in na nepe wowe paþisi. Kiau þarmarera ga nane kila nesike viso karmarin ke e yo nini. Ositomyu la naþa sane ape yar na yumaena kiena ne ata. Naga þar ke kinanena moki pan la e legiena punu ga, naþa yoko akan make þele ga. ¹⁸ Sanene,

popon nowasuþeli in ga narui, neyumaen re ve sa la nene. Yoko neva nevisu ata, nevisa sanini vania nevisave: O Ata, in na nekila pupia mlamulen piowa pa Ntewa, a pan ko mena ga. ¹⁹ Nanagane, pe popon re si naþa ovisu inu sane nepe naruma tai poli, ana nesape neviun tan ko vena sinema ye inu, otaman inu neyumaen re

ga sane lala yar tai naþa miyuñae kioñã ke ne.'

²⁰ "Ana naga kila ruru kiena sitomena sanene, ana suñalu, pimi lelei ñã pimi þasuþe si pu arimana.

"Naga pe kilia re poli, ana arimana sitomañal luen ga naga silaga, suñã kirakira ke mrapa sape pona naga imi. Ana pogos naþa sike perinan uña wa, ana arimana pisu kilalea, sinen miye paþisi, ana kiriri pa pitawea. Ana pogos naþa pimi puna narina naþani, kutararia e limana luwoka yepen mavin liganen sina. ²¹ Ana yar ñee nene pisa pa arimana narui, pisape 'O Ata, in na nekila pupia mlamulena piowa paþisi pa Ntewa, a pan ko ñena ga. Nanagane, pe mesmesun re si ovisu inu sane narumã tai poli.'

²² "Ana arimana pialuþaria, pio kiena yaru na yuñãena lala, pisape 'E, ava vilaga, ava awar kulgota tai naþa po, amio kana kulus nen lana, a kana rig nena, sur la ne sanene, awar imi ayen ea. ²³ A narin puluk naþa apagan mlapa po ne, ava aweñaria, tekila kinanena tai takania vena tekekara temio prasmaro nini. ²⁴ Komin naruu nini naga mare rui, ana nagane mali sina, naga kovio, nanagane toñal sina.' Ana pe yam piavi re poli, la asumã akila ke þaþagena na yar ñee nene narui.

²⁵ "Ana e pogos nene, narina na ñearu naga mialoro pa miyuñae ke kana lokove rui, ana siraunia pitomi si uña. Ana pogos naþa pitomi ke lavisin uña, mloge yauena a mloge ñena ñaagena na wolena kapur pa ñeke na. ²⁶ Ana naga pisu yar na yuñãena la tai, piun tania, pisape '?Ei, ya ne akila ke garo uña sanene?' ²⁷ Ana yaru naþa pisa pania pisape '!E, womla naþani, naga þasuþe si rui, mal ga! Ana arimoñã sinenan sape kila kana kinanena tai. Añemñar narin puluk na þã rui!' ²⁸ Ana pogos naþa ñearu mloge, sinena mimi paþisi, pe pa re loyuñã amio la poli.

"Ana arimana pimi pis amio, vena were va loyuñã, ana naga yepen mavin ga vaena. ²⁹ Pisa ga pa arimana pisape '?Ata, kas via rui naþa nesumã nemiyuñae ke

nemio ko e nini? In na nemlogear ruru ko e suri punu ga, ana pe okila re sur tai sanene pan inu poli. In na pe nomñal re naþa omemñar narin nane tai pan inu pogos tai poli, vena nekila kinanena tai nemio kiau erau lala. ³⁰ Ana pogos naþa omñal narumã taþena nene þasuþe sina, ana osuñalu omemñar kieta narin puluk naþa tesuñã tepagan ruruia. ?Ana yar nene kila ya ne po pan ko? Naga þar plan pupia kioñã kilavaru komþasia, pa kan kilavaru nene na namñeen ga sira, pano-o kila makea. ?Pona þelaga ne nanene na ko sinoñania ana okila kana kinanena nena?'

³¹ "Ana arimana sinena miye ñena kiena ñearu naþani, ana pisa pania pisape 'Ei, naruu, in na pe nesitom re sanene poli. Ko okila inu nekekara manene laa rui, naþa osuñã omio inu silaga, a kiau sur la punu naþa sike ne, in na netañan punu pan ko rui. ³² Lelaga naþa kiau prasmaro nene kilalu kiena mrapa na malena, ana pogos naþa pilopuia þasuþe si pimi pun inu, sineu miyea, a in na nepisu sane popon kemua tekekaranja, a tekila kinanena tai temio. Womla nene naga mare rui, ana naga mali sina, naga kovio, ana toñal sina!'"

Ana Yesu pisa pan le Varasi lala, pisape "Pogaga, þakaiwa nini þisi e nene narui. A sa naþa pisa ne, popon yar naþa kilalu mrapa, naga monar vilopu sina, sa naþa prasmaro nene. Ana monar avisuar ruru amiu ñena ga ve akila re ve sa ñearu nene, naþa kiena sitomena ñarera paþisi, naga pieluen wenla naþa pilopu kiena malena."

16

Pakaiwa na þelaga na yuñãen amio kilavaru

¹ Siraunia, Yesu pis pa kiena nalogena lala, pisa þakaiwa tai pan la, ana pisayu yar na yuñãena tai. Yaru nene, naga pisu sane yoko kiena yerkawa kovenlua, ana suñalu miyuñãen sur tai naþa yoko siraunia kiena malena suñã woga ga. Pakaiwa nena sanini, sane: "Yerkawa tai, naga mligan lua kiena yar tai ve na visuaren kiena kilavaru. Ana pogos tai,

visena pimi tolia sape kiena yar nene sumã kan ke ga kiena kilavaru, a kila kare ke kiena sur lala. ² Ana naga pio yar nene pimi puna, pis pania, pisape ‘Ei, yar la apisawal ko pan inu rui. In na nepisu sane popon nekoventlua ko si vetan yumãena nene, yoko oþis nenaga. Ana sumon naþa yoko ovano, sineun nesape oligan ruru sur lala wa vena nekilia nevisu lapui la naþa yar la akila pan inu.’

³ “Ana yar na yumãena naþani mloge piowa, pisape ‘Lelaga o, piowa narui, yerkawa nene lalua yumãena wo nene vetan inu, nemninue sane yoko aña nek-inana ve sanape narui. In na netotano e yumãena nini nakonua rui, ana in na pe puriuu pe m̃areran re si yumãenen lokove poli, a pe sineun re m̃ena neva nesumã neviuviun kinanena vetan yar la poli. ⁴ Pogaga, kiau mrapa ve sa nini. Yoko nete plan si lapui kiena ne yaru lala vito laa tano, ana yoko la akekaran inu vano vano-o yoko la monar avisuar inu e pogos naþa yerkawa kovenlua inu vetan yumãena nene.’

⁵ “Ana naga pa pio la naþa kiela lapui sike e yerkawa, la peve taaga apim puna. Ana tai pimi puna narui, piun tania, pisape ‘?Ana ko okila lapui e sur ya, a tol kilavaru via?’ ⁶ Pisatam̃ea, pisape ‘Pias nen wel na kanena tol ponotia taaga [100].’ Ana yar naþa pisa pania pisape ‘Pogaga, yoko italua tetelua si vito laa tano. Nane kioã lapui ne nanini, ototano, oyumu plan ke ne vilaga wa, osiri lualima yam lima ga [50].’

⁷ “Ana naga pano, yar taþena pimi, piun tania, pisape ‘?A ko, kioã lapui na ya?’ Ana naga pisatam̃ea, pisape ‘Karo na wit manu taaga [1000].’ Ana naga pisa pania, pisape ‘Pogaga, yoko italua tetelua si vito laa tano. Nane kioã lapui ne nanini, ototano, oyumu plan ke ne vilaga wa, osiri ga ponotia ve orely [800].’ Ana naga kila m̃a sanene pano-o kila makea.

⁸ “Ana siraunia, yerkawa naþani pisu kilale sur nene, ana naga pisa ke pa kiena yar naþane naþa naga kan kiena

kilavaru sumo, pisape ‘Lelaga ne, opin-aun ruru inu nenaga, ana nepisu sane kioã manmaruaena po, ko þaruãa po paþisi naþane.’ ”

Ana Yesu pisape “Kam na apisu ke ne, yaru na yomarava nini lala, pogos naþa amiyumãe amio kilavaru, ana akila masisuania þisa, akilia þelaga na kilaen erau wo amio yaru lala, vena yaru la nene akila wo van la sirau. Ana nepisu naþa naruu na yomerarava lala, yam mokliu naþa pe amanmarua ruru re poli naþa ayumãe amio kilavaru naþa Ntewa mla pan la.”

⁹ Nepisa ruru pan amiu, nesape “Kilavaru naga pe na yomarava ga nini, ana visae kilia iila ko vena ove erau ruru omio Ntewa, popon oyumãe ea. Visae oyumãe ruru wo amio kilavaru kome mrapa naapo, siraunia yoko Ntewa kekaran vena were ko ova e naþa pe kilavaru re e poli, nane ma e moãa umã ma metava.

¹⁰ “Yar naþa þar yepenãen narin yumãena tai, tekilia towasinea sane yoko naga war m̃ena yepenãen pupia yumãena woga. Ana yar naþa miyumãen narin suri tai pe mesmes re poli, yoko naga yumãe viowa laa na wa e pupia suria. ¹¹ Visae kam na ve awar re yepenãen yumãena na kilavaru e yomarava nini, yoko ane ligan sina sur nowo lala kiena ne Ntewa e limamiu vena ave kiamiu? ¹² A visae kam na taþatete ayumãe ruru amio sur la naþa Ntewa tamãan pan amiu naþa ve plas ga e yomarava nini, a ne yoko tamãan si nalaena nowo naþa asike ma metava e peni ave kiamiu lue?”

Yar taþatete yumãen yumãena kiena ne suþe ve lua veraga

¹³ A Yesu pisa m̃ena ga, pisape “Naga sina nini, visae yar na yumãena tai, naga taþatete yumãen pran yumãena kiena ne suþe ve lua veraga. Visae sanene, yoko naga kekaran tai, ana yepen mavin tai, pona logear tai, ana ligan tai. Taþatete akila naþa ave yar na yumãena kiena ne Ntewa, a ave yar na kilavaru m̃ena veraga.”

Varasi lala la pe akekaran re visen kiena ne Yesu nene poli

¹⁴ Ana e poglis nene, Varasi mēna lala asike ga wa, asuñña amiyagogon ke visena la nene. Ana lala, la ape yar la naña asitom manene kilavaru silaga, ana apitalia kare ga mrapa wo na yuññaen amio kilavaru naña Yesu pisayu ke pa kiena nalogena lala. ¹⁵ Ana Yesu pis pan la, pisape “Kam na sinemiun asape akila sa naña yar la avisu amiu sane yar mesmes lala, ana Ntewa naga pisu ke ya naña sike e losinemiu. Sur mok liu naña yar la amieluaria, asape po, ana e visuena kiena ne Ntewa, pisu sane sur viowa ga lala.”

Nasuñnenena kiena ne Ntewa pimi narui Matiu 11:12-13, 5:18; Mak 10:11-12

¹⁶ Visena tañena naña Yesu pisa sanini, pisape “Nanua sumo, Tus Marua moña ga, naña tus lala kiena ne Mosis amio tus la naña kiena ne navisaluaena lala asike ea, pimi mña pano-o tol pogos kiena ne Yoane Nakeena. Yoane miyumuñae pano-o pñisi, a nanagane Lologena Wo na suñnenena kiena ne Ntewa pimi, ana asuñña amlologon kare ga, a yar la naña sinelan asape ava loyumuñña ea asuñña añar ke yon pañisi vena atolia. ¹⁷ Ana nanene pe kila re sane Navisaluaena kiena ne Ntewa naña sike e Tus Marua naga piowa poli. Pona ma e peni amio yomarava nini ava akovio yo, ana tañatete narin mras nen visena na Navisaluaena nañani kilia kovio pogos tai.”

Pe pon re teligan lua wota la poli Matiu 5:31-32, 19:9; Mak 10:11-12

¹⁸ Visena tañena si tai naña Yesu pisa, sanini, pisape “Visae yar tai ligan lua wona, ana va were si sira tañena, Ntewa pisu yar nene kila ke kolau amio sira tañena ne. Maran taaga mēna ga visae yar tai talopa amio sira tai naña wona na sumo ligan lua rui, yar mēna nene kila ke kolau.”

Pakaiwa na yar na sur moki amio Lasaros

¹⁹ Yesu pisa mēna ãakaiwa nene, naña pisa sanini, pisape “Yar tai, naga limana

pulen sur wo la moki pañisi, naga suñña miyowau ruru lue ga silaga, a legiena punu ga amiyumuññaen kana pupia kina-nena wo lala. ²⁰ Yar tañena mēna tai toña ga, naña silaga añere naga pimi amligan teke vanua e kove na pupia yuñña mēna yar na suri moki nañani. Yar nene, naga pe yar tai naña pe kiena suri re poli, naga pe yaru na loginen ga kinanena, tas nen wetelu pulen ga magka, kiena kia Lasaros. ²¹ Amligan naga teke e yo nene pona visae yoko kilia tol re kororos nen kinanen lañas naña yerkawa nene kanligan yo, ana peraga. Naga mlogin korenan ke ga sanene, ana lokul la apim asuñña amunvan ke kiena magka lala.

²² “Pano-o yar nañani mare, ana navisi lala apim akuslua pa amligan mēke e yepas nen Epraam, ma e peni. A pe piavi re poli, yerkawa mēna mare, asinia. ²³ Ana akoven naga pa e kapi, naña mloge piowa na mloge piowa pañisi, ana sirau-ña, kira pa metava, kira pa perina pañisi, pisu Epraam sike na, a pisu naña Lasaros sike amio, lalua asuñña akinana ke na. ²⁴ Ana pio laa, pisape ‘Oe, Ata Epraam, awis sinemña ye inu, oligan Lasaros vitom suan luas nen mrasilmana vito e narin wii tai, vena ligan te purmeneu. Nanagane kapi kekan inu nemloge piowa pano-o pñisa.’

²⁵ “Ana Epraam pisatamēna, pisape ‘Naruu, nagane ositomñal si malena wo naña ose sumo. E pogos nene, ko otol make kioñña suri la naña ko sinomñania po pan ko pañisi, ana Lasaros na ositom korenan ga vanon piowa ga. E kiena malena nanua, suri punu ga piowa ga, ana nanagane, naga mloge si po e nini narui, a ko omloge ke piowa manene laa pañisi e naña. ²⁶ Ana suri ga tai, tañatete iññasu iila ko, komin Ntewa mligan pupia pulus tai mēke likan ita lua, vena kila sane yar tañatete molue e yo nini vena iññasu puñña, a tañatete molue e na osike e ne vena imi e yo nini.’

²⁷ “Ana yar nene piun ke si na ga, pisape ‘Ata, visae sanene, neviun mñareran tan ko vena ovitetalia Lasaros wasuñe

si vito tano garo umā māna kau ata, ²⁸ komin naña wolai lima asike ga wa. Popon Lasaros vito visawal van la, visae peraga, sa p̄isi la mēna aimlae e yo naloge viowaena nini.’ ²⁹ Ana Epraam pisatamea, pisape ‘?Ana komin ya ne monar Lasaros vitove? La añar ke Tus Wa rui, naña nasiriena wa kiena Mosis amio navisawalena la sike e rui. Popon la auloia, yoko alual suri punu sike ea.’ ³⁰ Ana naga māreran māga, pisape ‘?Ata Epraam, pona tařatete akila yo? Ana visae yar tai wasuře si imi e marena, visawal make sur la nene van la, yoko monar avilon la ga narui.’ ³¹ Ana Epraam pisatamea, pisape ‘Visae la nene yepel mavin logeen ya naña Tus Wa pisa, pe sur re si tai naña kilia kila na alelaga poli. Pona yar tai wasuře si imi e marena, visa sur punu van la, pona ya sina, ana yoko la yepel mavin ga lelagaena.’ ”

17

Pelaga na kilaen nakilaliēna van yar tařena

Matiu 18:6-7,21-22; Mak 9:42

¹ Ana Yesu pisa pan kiena nalogena lala, pisape “Yoko nakilaliēna lala akilia aim lue silaga ne, ana yar naña kila sur lařasa naña were nakilaliēna imi lavisi, yoko viowa van vařisi. ² Visae amatear kilavaru tai mēne kolmekina a akoan talilu vito e lowe memaena, nanene na nakoena tai naña melala ga ne. Ana yar naña kila naruu tai ligan inu, ve viawa re si mārera e inu, loru e mlamulena viowa, yoko yar nene naga war nakoena tai naña mārera manene laa sane taulu naga nene. ³ Sanene, kam na monar avisu ruru kiamiu malena la silaga, vena ve okila re nakilaliēna viowa lala aim amālivin kioma erau.”

Pelaga naña oviewo womla

A Yesu pisape “Visae ovisu naña womla mloru ke pito tano e mlamulen piowa tai, monar ovis omio vena okila ruruia, a visae naga vilonia, monar oviewoia. ⁴ Visae naga kila viowa van ko yam ve olua e legiena ve taaga, a pogos punu ga,

naga kila viowa, a siraunia naga pisa ga pan ko na wa pisape ‘Ake wolai, nekila kare ko pařisi. Awis, oviewo inu,’ yoko okilakania? Pisi na monar oviewo naga e pogos make la olua nene.”

Namāreraena na viawaena

⁵ Ana nalogena la apiun tan Yesu, apisape “Suře, sinemimin mesape okila kiamimi naviawaena imi mārera la sane wa.”

⁶ Ana naga pisatamea pisape “Visae aviawa ve tokak ga e inu, sane kurus nen purpa, ana visae kiamiu naviawaena nene ve lelaga ruru naapo, ana p̄isi na akilia avisa va purlu na mēke gare avisave ‘Omolue e yo nene, omio p̄eligas neña lala, ova okapur ke gare likan lowe memaena ne, ana yoko naga logear amiu woga.’ ”

Yar na kilaen yuāen kien yerka wa naga monar kekaran ga kila

⁷ A Yesu pisape “Visae kam yar tai ve yerka wa, a kiena yar tai suāna kila yuāena la pania. Pona pa miyuāe lokove yo, pona pisuar kiena sur mali lala, pona ya sina, ana visae yepekilavi, pogos naña p̄asuře e yuāena pitomi, yoko yerka wa visa ya ne vania? Tařatete visa vania visave ‘Ko, oimi oto omio inu, italu tekina,’ komin naga pe kiena yar na yuāena ga. ⁸ Yoko yerka wa monar visa ga vania, visave ‘Pogaga, yoko ova oviran kapi sumo wa. Visae kinanena manoa, ova oyowau ruru ke ne wa, p̄isi na owar kau imi nakania, nomunia, p̄isi, okilia ola koāna.’ ⁹ A pogos naña yar nayuāena kila sur punu ga naña yerka wa pisa pania, yoko yerka wa tařatete visa pupia potena vania, vanon naga kiena yuāena ga. ¹⁰ Ana kam mēna ga monar ave sanene. Visae akila ruru make yuāena naña Ntewa pisa pan amiu, vano-o p̄isi, yoko avisa ga sanene, avisave ‘Ee, nanene na pe sur re tai nene poli. Tekila ga ya naña torokin tekila sa ke ga yar na yuāena kiena ne Ntewa lala.’ ”

Yesu kila ruru yar na leperosi la lual-ima, ana taaga ga pisa potena

¹¹ Ana e pogos nene, Yesu la asumã amial ke apa ma Yerusalem na wa, ana kiela mrapa pa likan lepas lua nene, Samaria amio Kalele. ¹² Ana amial mña pano-o, lavis ga amialivi e pulkumali tai, apitawe pegas nen yar tai na leperosi lala, la lualima, naña la asumã e yepas nen mrapa. ¹³ Ana pogos naña apisu Yesu, apion manene pania, asape “Yesu, Supe, awis sinemã ye imimi.”

¹⁴ Ana pogos naña Yesu mloge, pisa pan la, sape “Ava akom pshan pun yaru wa lala vena la avisu ruru nena tasnemi lala vena avisave kam na yepemi mian rui.”

Ana la apano, a pogos naña la asumã amial apano, amilan ga naña yepela la pimi mian ke narui. ¹⁵ A lala tai, pogos naña pisu naga po sanene narui, naga pilonia pasupe si pimi, miyeluar Ntewa pañisi, ¹⁶ pimi mloru e lana Yesu, pisa potena pania. Yar nene, naga pe pe yere Yu re naapo poli, ana naga pe Yu la kompas tai nae Samaria. Ana tañena lala, la ape yere Yu nena naapo, ana la pe añasupe re si apim poli.

¹⁷ Ana Yesu pisa sanini, sape “La naña yepela mian rui, la lualima, ana awa la ovari? ¹⁸ Naña pasupe pimi, naga yar nae ga lele tañena, ana komin ya ne naga taaga pasupe pimi mieluar Ntewa, lañas pe apim re poli?”

¹⁹ Ana Yesu pisa pania, pisape “Erau, osuñalu oyali ova unã. Kionã navi-awaena tamalia ko rui.”

Nasuñenena kiena ne Ntewa imi ve sanape?

Matu 24:23-28,37-41

²⁰ Ana siraunia, Varasi la apim apiun tan Yesu, asape “? Nasuñenena kiena ne Ntewa naña opisayu ke silaga, yoko mevisu pogwai?”

Ana Yesu pisatamea pisape “Nasuñenena kiena ne Ntewa pe pimi re sane sur tai naña yar kilia visu e kilamarana poli. ²¹ Naga pe sur re tai naña yoko avisave ‘Ke, na namã narui, nane pimi ke namã,’ pona avisave ‘Nane, sike gare rui.’ Kam na pe apisu kilale re poli, ana

nasuñenena kiena ne Ntewa sike pa likan amiu rui.”

²² Ana Yesu pisa pan kiena nalogena lala, sunyu pan la sape yoko ve sanape e legiena maro la ne pimi ke ne. Naga pisape “Siraunia, yoko kam na sinemiun manene vañisi navisuen pog naña yoko inu Narina ne Yeririna neim nomalivin yomarava, ana nanene na pe pon re kam na avisu poli. ²³ Yoko yar la avisasa sanini avisave ‘!Naga nane gare!,’ pona ‘!Naga nane garo ne!,’ ana kam na ve ava re amio la, komin pe inu re nene po laa wa. ²⁴ Ana pogos naña inu Narina ne Yeririna nowasupea ve lelaga e kana legiena nena, yoko yar make ga avisu kilalea, yoko neimi sane yekarpla tai naña kila sinapane vivaga e lepas tai va tol lepas kompas. ²⁵ Ana sur nene na pe kana pogos re poli wa, komin sumon nene, yoko inu Narina ne Yeririna, yar nanagane lala akila viowa van inu e sur viowa la ve moki, yoko monar akovenlua inu.

²⁶ “Vano-o tol pogos naña inu Narina ne Yeririna nowasupea, yoko yar la ve akila ruru la re na wa, maran ve taaga ga sa ke pogos kiena ne yermarua Noa nanua sumo. ²⁷ E pogos nene, yar la asumã akinana, amun suri lala, asumã akila ke talopaena sanene, pimi tol pogos naña Noa pa loyuma e kiena pupia waa naña naga miyumaenia. Ana pupia womie pitomi kus plan make kiela malena la punu ga. ²⁸ A e pogos kiena ne Lot sa mña nenaga nene. Yar la asumã akinana, amun suri lala, asumã apa ke e lele na wilwilena po amiyumaen ke kilavaru, asumã amiyumaen ke lokove, amiyumaen ke yuma, la akila ke ga sanene pa ke na, pe asitoñal re sur tai poli. ²⁹ Ana e nena e legiena naña Lot molue petan kiela yo, kapi amio pan na kapiapo mloloru pitomi ma e sinapane, kekan la akokovio make nenaga. ³⁰ Ana nevisa van amiu, e pogos naña yoko inu Narina Yeririna neimi, yar la tañatete asitoñal sur tai, asitoñal la ga, ana yoko ailan pupia sur kerkeviu la ne sanene imi

m̃alivin la.

³¹ “E pogos nene, visae yar tai sum̃a yum̃ae ke meta e m̃ana wos nen yum̃a, ana visu sur nene imi, ana vito tano pe pon re kilali sape va war suri laṗas e m̃ana loyuma poli, naga monar va ga narui. Yaru naṗa miyuma ke lokove, naga m̃ena taṗatete si vito uma, yoko monar va ga narui. ³² Kam na ve sinemiu ṗesan re wona Lot, naṗa kiraṗatau, ana pimi pe kilavaru. ³³ Yar naṗa kilali sape visuar ruru ga kiena malena, yoko kovio, ana yar naṗa tam̃an kiena malena kovio, yoko naga ga tamalia sina naga. ³⁴ Nevisa van amiu nevisave e pogos nene, pona kolemalo naṗa yar m̃eke amio wona yo e m̃ala tog, ana yoko aim awerelua ve taaga ga, aligan tai m̃eke na. ³⁵ Ana pona yoko sira la ve lua asike avili ke kala kinanena lele taaga yo, ana ve taaga vano tai sike na. ³⁶ Ana pona yar lalua ayumaevain ke lokove tai yo, yoko tai ure matania, ve taaga sum̃al wowe ga sike na.”

³⁷ Ana nalogena la apiun tania, asape “?Ana Suṗe, suri la nene yoko m̃alivi e nape?”

Ana naga pisatame la, sape “E pogos nene, yoko ve sa naṗa visae sur mare tai m̃eke koyo tai. E yo nene narui yoko manu la naṗa akakan ke sur mare, yoko aiminia, monar la ve moki ase yo nene. E nape naṗa mlamulena viowa sike ea, yo ke ga nanene narui yoko naliṗereena se ea.”

18

Pakaiwa na sira naṗa tagi ma pa kiena suṗe na pulkumali pano-o, suṗe miyagogonia

¹ Ana Yesu pisa sina ṗakaiwa taṗena tai pan la, vena iilaar la ve asitom ṗele re si kiela leniena lala, vena asum̃al m̃arera asulue ga ea, alen ma vano-o atol kana navisatameena. ² Kiena ṗakaiwa nena pa sanini, sape: “Pulkumali tai, naṗa kana suṗe nena naga pe yar m̃arera tai, naga pe yar tai naṗa pe patanon re Ntewa poli, pe maraun re nenaga, a naga sitom ṗele m̃ena yar la. ³ Ana letano m̃ena tai

sike e yo nene, naṗa yar tai sum̃a kila kare ke kiena sur la silaga. Ana letano naṗani pa sum̃a tagi ke pan kiena suṗe, naga sum̃a pisawal ke yar naṗani, sape ‘Awis, monar okila sur tai va yar nene, naga kila kare in paṗisi wa.’ ⁴ Ana suṗe naṗani pe sinen miye re sira nene poli, a pe yowenan visen va yar naṗani, ana kila luen ga sanene pa ke na, sira m̃ena naṗani pa tagi luen ga pan silaga.

“Ana siraunia naga pisape ‘In na nepe yar tai naṗa pe nesitom re nesape nekila ya naṗa Ntewa pona yar taṗena pisa pan inu sape popon nekila. ⁵ Ana sira pimi tagin ke pan inu, ana in na pe sineun re nesape nekila ya naṗa pisa ke poli. Ana naga pimi piun luen ga sanene, naga kila kare inu paṗisi wa, ana pona nekila ga ya naṗa naga piun ke yo. Visae peraga, yoko neloge kiena tagena vano-o sineu marenia.’”

⁶ Ana Suṗe Yesu pis pa la naṗa amiya-gogon ke ṗakaiwa nene, pisape “?Kam na ayagogon ruru visena naṗa suṗe yowena nene pisa ne? Komin sira nene tagi yam moki pania, ana yoko monar sitomli sur na sira nene piun ke ne. ⁷ ?Ana sanapen Ntewa nae ma e peni? ?Pogos naṗa mloge kiena yeririna la naṗa mligan plan la, atagi ke pania lemalo a legiena, naga kilia su kaṗar sanene ve kila re sur tai van la? ⁸ Peraga, ana nevisa van amiu sanini, visae loge naṗa alen m̃arera vania silaga, yoko naga sum̃alu vilaga e pogos make ga kilia iila amiu. ?Ana nesape neviun m̃ena van amiu, sane visae pogos naṗa inu Narina ne Yeririna nowasuṗe si neim e yomarava nini, yoko nelual naṗa yar la asum̃alu m̃arera asike e inu sanene, pona peraga?”

Pakaiwa kiena yar naṗa ṗarwar e kiena ṗelaga naṗa mesmesu

⁹ Ana pogos naṗa Yesu sike amio yeririna lala, naga pisa kilale naṗa laṗasa aṗarwar la paṗisi, asitom ke asape la kiela malena mesmes ruru po narui, a la apisu yar taṗena la apiowa ga, apisu sane la apiowa manene laa pe sa re la poli. Ana

pisayu yar la sanini, pisa ðakaiwa tai, sape ¹⁰ “Yar lalua apa ma e Yumã Wa mãana Ntewa e pogos na leniena. Lala yar tai, naga pe yere Varasi, a taþena, naga kila yumãena tai naþa yaru la pe sinelan re naga vanon poli, naga pe yar na takis. ¹¹ Ana pogos naþa yere Varasi naga sumãalu mlen, pisa sanini, sape ‘Ake Ntewa nepisa pupia potena pan ko paþisi, naþa kiau malena naga po laa sane taulu kiena ne yar taþena lala. Nemieluar ko, naþa in na pe sa re yar navinauen la poli, pona yar na kilakeuiaen yar lala, a yar na kilaen kolau lala, pona yar na takis lala sane yar na sumãalu sike ne. ¹² Peraga, in na nesumã nekila ke po silaga, komin naþa in na nomonsilun kilaen leniena van ko e legiena lua e wik taaga, a e sur make ga naþa nemla e lumãau, visae netol ve lualima, monar nela ve taaga van ko silaga. Sur ne la na nene narui naþa in na nesumã nekila, ana kila inu nopo paþisi e maramã.’

¹³ “Ana yar na takis, naga sumã mloge ke piowa vanon kiena mlamulena viowa naþa kila, ana mninu sane Ntewa pisa kiena malena pe po re nena poli. Ana naga yepen mavin va maneneen lavisi, sumãalu ga sumã perina, a naga yepen mavin kiraen va metava ma e peni, a naga þarin tau ga tomã ga, mlipalipa ke yerena, tagi, pisape ‘!Ake Ntewa, ove lemam van inu, sinemã ye inu, yar na kilaen mlamulena piowa!’ ¹⁴ Ana kam na asitomyulia leniena kiena lalua nene, ana yoko Ntewa kekaran kiena ai? Lelaga, yar naþa pisa kilale kiena mlamulena viowa, a mloge piowagania, Ntewa þar plan kiena mlamulena viowa. Ana yar taþena naþani, naga þasuþe si pa umã naþa kiena malena maran taaga ga sa ke naþa pimi. Yar naþa sumã pisirlua naga, yoko Ntewa ligan naga mneke tano, ana yar naþa mligan naga sike tano, yoko Ntewa visirlua naga.”

*Yesu pisa ruru sisi kokan lala
Matiu 19:13-15; Mak 10:13-16*

¹⁵ Ana e poglis nene, auia laþas aþar narila sisi tomtom lala apim puna Yesu,

sinelan asape kus la, visa ruru la. Ana pogos naþa nalogena la apisua, apisalupar la, asape avava sina. ¹⁶ Ana Yesu pio sira la naþani, sape aim mñaga, ana pisa pan nalologena lala sanini, sape “Kam na ve avisalupar re sisi la namã, atamãan la aim pun inu, komin naþa sisi la namã, yeririna la naþa asa ke ga la nene, la ga nene narui naþa asumã apa loyuniã e nasuþenena kiena ne Ntewa. ¹⁷ In na nepisa ke lelaga na pan amiu ne, visae yar naþa sinenan nasuþenena kiena ne Ntewa, naga monar kila naga imi ve sa sisi la nini, visae peraga, naga taþatete va loyuniã.”

*Yerkawa kiena ne le Yu lala tai sinenan
sape tol malena*

Matiu 19:16-30; Mak 10:17-31

¹⁸ Ana siraunia, suþe tai pimi piun tan Yesu, sape “Navianena wo, awis, popon ovisawal van inu sane in na monar nekila ya naþa visae nekila yoko nekilia netol malena naþa ve uro re.” ¹⁹ Ana Yesu pisatamea, sape “!Ei! Ko na okilia ya ne, osape in na nopo? Pe yaru tai po ruru re naapo poli, ana Ntewa ga naga taaga. ²⁰ Ana ko opiun osape sanape naþa yar tai sane ko naga kilia imi wo e marana Ntewa woga. Pona okilia ruru kiena Navisaluaena yo rui, naþa pisape ko ve okila re lau, ve owemãar re yaru, a ve ovinau re, ve ovisokan re, ovatanon arimomã amio anomã.”

²¹ Ana yar naþani pisatamea, pisape “Lelaga, in na nekilia kemua Navisaluaena la ne opisa ke ne, a nekilia nevisa van ko sanini, in na nopuar ruru la siar e pogos naþa nepe yar viu ke ga wa. Pimi tol nanagane, pe nekilalu re tai poli.”

²² Ana pogos naþa Yesu mloge pisa sanene, pisape “Pogaga, ana e lepas naþa punã, sur tai sike ga wa. Monar ova owilwilin plan make kionã sur moki la nene, ana owar kana kilavaru, ova okiakian kare ga va yar la naþa limala plasa. Visae okila sanene, yoko kionã sur wo la ve moki ma e peni. Ko, ova okila, þisi na oim otaveve inu.” ²³ Ana pogos naþa yar nene mloge visena nene, sinen

piowa pañisi, kiena sitomena pimi urmi na urmi, komin naga pe yar na sur moki, limana pule pañisi.

Yaru naña kiena sur moki, naga m̃arera li m̃aga vena vaen loyuña e nasuñenena kiena ne Ntewa

²⁴ Ana Yesu pisa manene yerka nene pano-o p̃isa, siraunia pisape “Visae yar tai naña kiena sur moki, naga sinenan sape va loyuña e Nasuñenena kiena ne Ntewa, sur nene naga m̃arera towe m̃a naña. ²⁵ Ee, nevisa van ami, visae kamel tai va warpo yo kome pulus nen nitil, nanene na m̃arera pañisi, ana visae yar tai naña kiena sur moki sinenan sape va loyuña e Nasuñenena kiena ne Ntewa naga m̃arera laa na wa.”

²⁶ Ana la naña amloge visena nene amilan pano-o pañisi, asape “!Aulai! Visae sanene, ane yoko tol malena?”

²⁷ Ana Yesu pisatañea, pisape “Lelaga, yar tañatete kila naga tol malena, ana ya naña yar tañatete kila, Ntewa naga kilia kila woga.”

²⁸ Ana Pita piunia, pisape “?A yoko ve sanapen imimi? Memligan m̃amimi uña la rui, ana metaveve ko ke narui.”

²⁹ Ana Yesu pisa pa kiena nalogena lala, sape “Kam na ve asitom manene re e lepas nene. Yar a naña visae ligan m̃ana uña, pona wona, pona wenla, pona arimana amio anena, pona narina lala, a visae ligan sur la nene vanon yuñea na Nasuñenena kiena ne Ntewa, ³⁰ yoko naga tol maran si kiena sur la nene va ve moki manene laa va laa sane na wa. Naga nene e pogos nanagane, a sirau m̃ena ga e pogos na pimi ke ne, yoko naga tol malena naña ve uro re.”

Yesu pisawal kiena marena yam telun nene

Matiu 20:17-19; Mak 10:32-34

³¹ Ana poglis naña amiyaloro ke apano, Yesu pio kiena lualima taaga pa lua apim puna, pisa pan la pisape “Ayagogo ruruia. Nanagane tepa ke ma Yerusalem narui, a pogos naña tetolia, sur make la naña navisawalena lala asiriyu nanua sumo rui e lepas nen Narina ne Yeririna, yoko avisuia aimi am̃alm̃alivi ve sa nena naña

apisa. ³² Yoko avisu naña aligan naga va e limana ne le Rom lala, naña yoko akirakirai viowa vania, akila karea e ðelaga viowa lala, avilasiria, ³³ alilia, akila m̃a sanene vano-o aweñaria. Ana yoko kana legiena ve telu, naga sum̃alu mal sina.”

³⁴ Ana pe sur korena ga naña Yesu pisawal meraravan make sur punu pan la sanene, ana la pe amloge kilia ruru re nenaga. Naga sa naña visena la nene na atapolou ga e la, ana kila sane tañatete atol kana kinasa.

Yesu kila ruru kilamara ðala tai Matiu 20:29-34; Mak 10:46-52

³⁵ Ana Yesu la amiyaloro apa m̃aga, apim lavisin pulkumali naña Seriko, ana kilamara ðala tai teke tano e is nen mrapa, tom̃a mlogin ke kana kinanena tan yeririna la naña apa akomkom ke e nene.

³⁶ Ana kilamara ðala nañani mloge naña Yesu la apim ke na amio p̃ina la naña asum̃a amialoro ke amio, ana naga piunia pisape “La nene na li pe la nene, akope ke ne?”

³⁷ Ana apisatañe sanini, asape “!Ke, nanene na Yesu nae Nasaret nañane, nane pimi ke ne imi kom pun ita ne!”

³⁸ Ana yar naña pio manenea, a tagi pa Yesu pisape “!Yesu, ko lus kiena ne Tepet, sineun naña sinem̃a ye inu!”

³⁹ Ana la naña asumon ke Yesu, amloge pio sanene, ana apisalup̃aria, apisape “Ova ruru ko ga.”

Ana yar naña yepen ma ga, pio ke sina ga, pa laa meta sane wa, pisape “!Yesu, ko na lus kiena Tepet, nemie awis pan ko, sinem̃a ye inu!” ⁴⁰ Ana Yesu mial pano, pimi sum̃al su puna e yo nene, pisape atar yar nene imi lavisinia. Ana atar pimi, Yesu piun tania, pisape ⁴¹ “?Ana ko sinom̃an osape nekila ya ne van ko?”

Ana naga piunia pisape “Suñe, awis, sineun nesape kilamarau imi wo, nekilia nevisu suria.”

⁴² Ana Yesu pisape “Pogaga, nanagane nela kioña nakiravaena van ko sa naña opiunia. Kioña naviawaena kila ko opim opo sina.” ⁴³ Ana e nena e poglis nene,

yar nañani, kilamarana pimi po, ana mial ke amio Yesu, suña miyeluar ke Ntewa. A yeririna mēna la naña apisu sur nene, apisu po pañisi, asuña amieluar ke kia kiena ne Ntewa vanonia.

19

Yesu pitawe Sakias

¹ Ana Yesu la apim loyuma Seriko, amialin ke naña ava awar ro ga ea. ² Ana e nañani yar tai sike ea kiena kia Sakias. Naga pe yerkawa kiena ne yar na warpoloen takis e pupia lepas nene, ana vanon naña naga miyuma piowa, kila kare ke yaru lala e kiela kilavaru na takis nena, kila naga liman pule pañisi, naga pe yar na sur moki. ³ Ana Sakias mēna pimi e poglis nene, sinenan sape visu Yesu naga pe yar na sanape, ana yeririna la mokliu naña asike lavisin Yesu, asuwo ga yo, sa naña yo kuskus ga rui, ana naga pe pisu ruru re poli, komin naga pe yar plas ga tai. ⁴ Ana Sakias pisu sane piowa narui, kiriri sumon Yesu lala, pa tol puryove tai piyu pa e korowas tai, sumate ke naña visae Yesu la ayal aimi, ana naga kilia visu ruruia.

⁵ Ana pogos naña Yesu pimi tol puryove nañani, Sakias milan ga naña Yesu kira pa pisuia, pis pania, pisape “Sakias, otapulu vilaga. In na nemninuluñar e inu sane ãane neva nesu re nemio ko sumo wa gar moña.” ⁶ Sakias mloge narui, suñalu pula nena pitomi tano, ana ãere Yesu pa mēna, amio pupia kekarena pañisi.

⁷ Ana pogos naña yeririna la apisu sur nene, la moki naña pe akekarān re poli, apismumu, apisape “Yar naña Sakias naga pe yar sur naña miyuma piowa ga, naga kila kareli yar lala wa, ana vanon ya ne Yesu sinenan sape amio ava asu mēna?”

⁸ Ana pogos naña asike loyuma rui, Sakias mloge sane naga monar vilopuia, a monar kepu kiena malena, ana suñalu pisawal e marana ne Suãe, pisape “Suãe, nanagane in na netamān kiau sur la kompas va yar la naña limala korena, pe kiela sur re poli. A suri ya naña nepisa

kotalia yar la ea, nepinaun la, yoko nowar maran si van la tol yam ve vari.”

⁹ Ana Yesu mloge pon manene visena naña Sakias pisa, ana pisa pania pisape “Nepisu sane ãane na, natamaliaena kiena ne Ntewa pimi nena tol mratava nini. Yar nene naga kilalu mrapa na kiena malena, ana naga mēna pe lus kiena ne Epraam kemua lelaga, naga pe yere Yu kemua tai, ¹⁰ ana inu Narina ne Yeririna nepim e yomarava nini vena nakale la naña amiyepe petan mrapa sane yaru nene, vena netamalia la.”

Pakaiwa na yar telu naña apisuar kilavaru kiena ne kiela yerkawa

Matiu 25:14-30

¹¹ Ana yeririna la asuña amiyagōgon ke visena kiena Yesu la nene, ana pis mē pan la pano-o, pisa ãakaiwa tai pan la. Naga pisu sane popon vian la e ãakaiwa nena, komin naga kilia ke sape sane yeririna lala asitom ke asape pogos naña ava atol yo Yerusalem, yoko naga kila nasuñenena kiena ne Ntewa imi warpo ke yo van la veraga. A nanagane apim ke lavisin Yerusalem rui, a Yesu sape vianin la sane naga monar ligan la sumo wa, yoko imi si pula. ¹² Naga pisa pan la sanini, sape “Yerkawa tai, naga pa perina e naña pupia ãarin suãe sike ea, vena avisirlua naga imi ve ãarin suãe na kiena lepas, yoko naga kilia wasuãe sina visuar kiena yo. ¹³ Ana sumon naña pe pa re poli wa, naga pio kiena yar lala, la lualima, a la punu ga mla kilavaru peve taaga pan la, sape monar ayuma amio kilavaru nañani vano-o tol pogos naña naga wasuãe sina. ¹⁴ Ana yeririna la nae lepas nene ape nasinekar kiena ne yerkawa nene, ana pogos naña naga pur matan la pa narui, la apisayua asape la pe sinelan re si naga imi ve kiela ãarin suãe poli. Ana amligan visena pa pa ãarin suãe keviu na purvanua nañani, asape ‘Pe sinemimin re yar nene imi ve kiamimi ãarin suãe poli. A pe sinemimin re nena naña oligan kia keviu nene e naga poli.’ ¹⁵ Ana ãarin suãe keviu nañani kila ga, ana yerkawa nene pimi ve suãen

ke sina ga kiena lepasa. Ana pimi pio viraviran kiena yar la naþa naga þar þesan kilavaru nene pan la, sinenan sape visu sane amiyuñae ea, ana ataulu si kiena kilavaru via.

¹⁶ “Ana yar naþa pimi suñal þesan se marana, pisape ‘Suþe kioñã kilavaru taaga naþa omla pan inu, nemiyuñae ñã amio pano-o netaulu si lualima to metavana.’

¹⁷ “Ana yerkawa nene pisu kiena yar na yuñãena nene miyuñae po, ana pisa pania sape ‘Po na po paþisi, ko omiyuñae po manene laa wa. Ana komin naþa osuñalu ñãrera ose narin yuñãena naþa nemligan e lumoñã, ana nagane nela yuñãena keviu tai van ko, neligan ko ovisuar kiau pupia pulkumali ve lualima.’

¹⁸ “Ana siraunia, yar nalua pimi, pisape ‘Suþe, kilavaru taaga naþa omla pan inu, nemiyuñae ñã ea pano-o taulu si lima to metavana.’

¹⁹ “Ana yerkawa naþani pisa pania, sape ‘Po wa, ko ñãena omiyuñae po paþisi, yoko neligan ko ovisuar kiau pupia pulkumali ve lima.’

²⁰ “Yoko kiena yar taþena pimi, pisape ‘Suþe, kioñã kilavaru naþa omla pan inu, nepiwo ruru e kinakina kulmrae tai, nemligan ruru toñã ga, nane nesape nela si wasuþe imi van ko narui. ²¹ In na nesuñã nepisu ko ke sane ko yar tai naþa okilia owar plan kioñã sur naþa yar taþena þarar sike na, a okilia okinana e lokove naþa pe ko re omapila poli. Kioñã þelaga ñãrera towe laa sanene, kila nemaraun ko, ana pe nekila re surian kioñã kilavaru nene po, nepuarar ruru ga toñã ga.’

²² “Ana yerkawa naþani sinen karia, pisape ‘Yaru, opisa kare in laa ne wa, naþa osape in na yar ñãrera tai ne sanene. Ana pogaga, kioñã visena nene naga ga kar ko ke sina ga. ²³ ?Visae in na yar sur na sanene, komin ya ne opuar kiau kilavaru sanene? Po paþisi naþa visae oligan ga e pag, vena pogos naþa nowasuþea, nekilia nowar plan sina amio narina naþa naga tauluia.’

²⁴ “Ana yerkawa naþani pisa pa yar taþena la naþa asuñal asike lavisinia, sape ‘Awar plan kilavaru nene e limana, awar va yar naþa taulu lualima.’

²⁵ “Ana apis pa yerkawa naþani, asape ‘!Ana suþe, naga þar mokliu wa, kiena lualima rui!’

²⁶ “Ana yerkawa pisa pan la pisape ‘Lelaga, ana sanene narui. Naga naþa kiena sur mok rui, yoko naga war si va laa sane na wa, ana naga naþa pe kiena sur re poli, yoko naga kilalu kiena narin sur ve tokak ga naþa naga mla ke rui. ²⁷ Ana e lepas na kiau nasinekar la nene, naþa la yepela mavin naþa in na neve suþen la, sineun nesape ava aurela aim e nini, awe moñar la amarmare e marau.’ ”

Ana þakaiwa kiena ne Yesu nane þisi e nene.

Yesu pimi tol yo naþa Yerusalem

Matiu 21:1-11; Mak 11:1-11; Yoane 12:12-19

²⁸ Ana Yesu pisa pa visena la nene, suñalu, sumon la, þere la apa ma Yerusalem. ²⁹ Ana la apim lavisin narin pulkumali lua nene sumo, naþa Petpas amio Petani, e lepas nen Kunus Na Purolip lala. Ana Yesu pisa pa kiena nalogena lua, pisape ³⁰ “Kam lua ayalor ava ke ne e narin pulkumali na gare sumo wa. Pogos naþa ava loyuñã, yoko alual togki tai, amatear teke ea. Togki naþani pe teras ga, pe yar tai to li re e ñãsina poli wa, ana kamlua aluþarlua, aure imi e nini. ³¹ Visae aviun tan amiu amlua, avisave ‘E, amluþarlua ke pe na ya?’, yoko avisatañea avisave ‘Suþe sinenan sur mal nini kila kiena yuñãena tai.’ ”

³² Yesu pisa sanene pan lalua, ana mligan la apano, ana apano apisu sarena naþa pisa pan la. ³³ Ana apano asuñã amluþarlua ke kilka petan sur mal naþani, ana pogos naþa akila ke sanene, kana þar ne la apiunia asape “?E, asuñã amluþarlua ke kilika petan pe na ya?”

³⁴ Ana apisatañea asape “Peraga, Suþe sinenan sape sur mal nini kila ke ne kiena yuñãena tai sumo wa.” ³⁵ Ana atañan narui, aþure togki naþani pimi pa Yesu,

ana aꝑatetae m̃ala kulkota lala meta e m̃asina, amligan Yesu totano ea. ³⁶ Ana Yesu kus togki nene, mial pano, ana pogos naꝑa mial ke pa sanene, yeririna lala amien plan m̃ala kulkota lala aꝑatetae sululu mrapa, vena togki kiena ne Yesu yalor ga metava ea.

³⁷ Ana amial m̃a e Kunus Na Purolip la pano-o, apim atol yo e naꝑa mrapa na vitoen garo Yerusalem. Ana pogos naꝑa pupia ꝑina moki lala na nalogena lala apisu naꝑa Yesu pimi ke lavisin Yerusalem, asitoꝃal pupia yuꝃaena lala a kile lala naꝑa apisu naga kila, a apisu sane kiela pupia ꝑarin suꝑe viu tai ne pimi ke ne, ana akekara paꝑisi, asuꝃa amieluar Ntewa keviu vanonia. ³⁸ Asum̃a apiovionia, asape “!Ntewa na mava, ovisa ruru ꝑarin suꝑe nene naꝑa pimi ke e kioꝃa kia! !Pupia kekarena ma e peni, kam nae ma metava avisirlua kia kiena ne Ntewa, kiena naurarena po na po!”

³⁹ Ana e poglis nene, Varasi laꝑas asike m̃ena likan ꝑina la nene, ana pe akekaran re naꝑa apisirlua ke kia kiena Yesu sanene poli, ana apisa pania asape “!Navianena, ovisaluꝑar kioꝃa nalogena lala ve akiikiin ko re si sanene!”

⁴⁰ Ana Yesu pisataꝃe la, sape “E, peraga narui! Visae ve akiikii re sa nene, pona yoko kilavaru ga la ne sike ne monar akiikii yo.”

Yesu tagin pulkumali wa naꝑa Yerusalem

⁴¹ Ana Yesu pimi lavisin pupia pulkumali nene Yerusalem, kira pito pisuia, sinen miyea, siar naꝑa wamarana mlau-
nia. ⁴² Kila sanene narui, pisaar nena pania, pisape “Visae ovisu kilale ga ya naꝑa molue puꝃa nagane! Ntewa suꝃa kila ke kioꝃa mrapa wo tai vena olual suꝃare ea ana opisu kilale ꝑele ga. ⁴³ Ana monar nevisa van ko sanini, yoko pogos tai imi van ko naꝑa kioꝃa nasinekar lala, la ve moki vaꝑisi naꝑa aimin ko. Yoko asuvivi ko, asuwo ruru ko nenaga, a yoko awar porotano imi ayuwonpolo e yepas nen kioꝃa pupia kove ana akila mrapa na vitoꝃasen loyuꝃa, vena awe ko. ⁴⁴ Yoko

awe moꝃar naruꝃa lala, a akilawowa make moꝃa yuꝃa lala, awar plan make nena kala kilatapili lala. Nakoena na sanene yoko imi van ko komin naꝑa ko yepmavin visu kilaleen naꝑa nagane naga pe kioꝃa pogos naꝑa Ntewa pimi m̃alivi vena tamalia ko.”

⁴⁵ Ana Yesu mial pa loyuꝃa e pulkumali, pa e Yuꝃa Wa m̃ana Ntewa, ana pisu la naꝑa akila ke yuꝃaena na tauluen kururu kilavaru ea. Ana naga m̃ene plan la, sape ⁴⁶ “Ntewa pisa e kiena Visena Wa, pisape ‘Mau yuꝃa wa naga pe yuꝃa na leniena, ana kam na apilon yuꝃa nene narui pimi sane puluve tai m̃ana yar na vinauena lala.’ ”

⁴⁷ Ana e poglis nene e legiena punu ga Yesu pa ke loyuꝃa e Yuꝃa Wa, ana pian ke yeririna lala, a yerkawa kiena ne yar wa lala amio navianena navisaluaena lala amio m̃ena yerkawa kiena ne yeririna lala, pe akekaran re nenaga. Asum̃a akalewele ke mrapa vena akilia akila sur tai vena kila narui monar aweꝃar Yesu. ⁴⁸ Ana peraga, apisu sane taꝑatete alual mrapa, komin yeririna la naꝑa amiya-
gogon ke kiena navianena lala, akekaran manene laa kiena visena lala, la sinelan ga naga silaga.

20

Nasumonena nae Israel lala sinelan asape avisaluꝑar Yesu

Matiu 21:23-27; Mak 11:27-33

¹ Ana e si e legiena taꝑena, Yesu ꝑasuꝑe si pa e Yuꝃa Wa m̃ana Ntewa gar Yerusalem, suꝃa pian ke yeririna lala a mlologon ke m̃ena nalogena wo pan la. Ana nasumonena kiena yar wa lala amio navianena navisaluaena lala amio m̃ena nasumonon taꝑena lala apim puna, apiun tania, asape ² “?Ovisali van imimi, sane okila ke sanene e nini e kia kiena ai? ? Ane pisa pan ko pisape okila sa nene?”

³ Ana Yesu pisataꝃe la, sape “Pogaga, ana yoko in m̃ena neviun naviunena tai van amiu sumo wa. Kiau naviunena sanini, sane ⁴ ‘?Nakeena naꝑa Yoane kila nanua ga ne pa yar lala, naga pe sur tai naꝑa Ntewa pisa pan pisape kila,

pona Yoane ga sitom sape kila? Amiu avisalia.’”

⁵ Ana naviunena kiena ne Yesu nene kila narui apis manene ke sina ga pan la, apisa ke asape “?Yoko tevisa ve sanape na vania? !Tevisuar ruruia! Visae tevisave nakeena nene, Ntewa naga pisa pa Yoane, yoko yar nene viun sina tan ita ne visave ana komin ya ne yepeta mavin lelagaena e Yoane? ⁶ Ana visae tevisave Yoane ga sitom sape kila, sa p̄isi yaru la sinela kar ita ana akove ita, komin naṗa amlelaga m̄arera rui sane Yoane naga pe navisawalena kiena ne Ntewa kemua lelaga.” ⁷ Ana sitomena nene kila narui apisatam̄e Yesu asape aminue kare ga narui.

⁸ Ana Yesu pisa pan la, sape “Sanene, in m̄ena ga taṗatete nevisa van amiu ane pisa pan inu sape nekila yum̄aena nene.”

Pakaiwa na yeririna viowa lala navisuaren lokilkerep

Matu 21:33-46; Mak 12:1-12

⁹ Ana Yesu pisa ṗakaiwa tai pan yeririna la naṗa asike e poglis nene, pisape “Yerkawa tai, amio kiena lokilkerep tai. Naga sinenan sape yaloro re va e purvanua taṗena tai, naṗa m̄eke laa perina, ana naga mligan kiena lokilkerep nene pa yeririna taṗena laṗasa naṗa yoko aim ayum̄ae ea, ana aul vania. ¹⁰ Ana yerkawa naṗani pa sum̄a gare pano-o, pisu kilale sane nanagane pogos naṗa mrakerep marua narui. Ana mligan kiena yar tai ṗasuṗe si pa pun la naṗa asike e kiena lokilkerep naṗani, vena war kilavaru na mrakerep komṗasa naṗa monar aul vania. Yar nene pano, ana pogos naṗa m̄alivin la, la pe sinelan re aul poli, ana am̄e kare naga, amligan si naga ṗasuṗea liman korena ga. ¹¹ Ana yerkawa naṗani mligan si kiena yar taṗena pano, ana am̄e m̄ena naga, akila piowa pania paṗisi, ana am̄enelua ṗasuṗe koren ga pa sina. ¹² Ana yam telu narui, yerkawa naṗani mligan kiena yar taṗena, ana naga m̄ena ga, am̄ea kulu ga kuruta rui, akoven lua e lokilkerep nene pano.

¹³ “Ana yerkawa na lokilkerep pisu ṗelaga viowa la ne sanene, mninue kare

narui, pisape ‘!Awe! ?Popon nekila ya narui? Pona nanagane monar neli-gan ga naruu wawa nini narui. Naruu taaga ga nini, nesitom naga paṗisi, ana visae naga vano monar avisu kilalea, avatanonia.’ ¹⁴ Ana mligan naga pano, a pogos naṗa yar la nene apisuia, asitom piowa pania. Apisayu sina pan la, asape ‘Nanene na narin yerkawa nene yo. Yar ne na nene narui, naṗa visae yerkawa nene kovio, naga ke narui naṗa yoko kus porotano nene sane kiena lalimana. Popon towem̄aria, vena ita ga touarar tano nene ve kieta.’ ¹⁵ Ana asum̄al narui atararia, akovenlua naga pa vanua e lokilkerep naṗane, ana am̄em̄aria.”

Ana Yesu sape “Suniena nene pimi maro e nini na ṗa rui, ana popon asit-omla. Pogos naṗa yerkawa mloge sur nene, yoko naga imi kila ve sanapen la nene? ¹⁶ Nevisa van amiu sanini, yeririna viowa la nene, yoko naga imi we moṗar la, yoko amarmare e nakoaen m̄arera tai, ana yoko ligan lokilkerep naṗani e limana yar laṗas naṗa apowo.”

Ana poglis naṗa amloge Yesu pisa sanene, amloge kilale naṗa visena nene sane pisawan ga sur tai, pisayu sape le Yu lala pe sinelan re naga naṗa pe narina ne Ntewa poli, ana yoko Ntewa were yar la naṗa pe ape le Yu re poli akus lelela. Ana sur nene pe sinelan re aloge po, apis m̄arera, asape “Sur naṗa opisa ke ne, Ntewa monar ve ligan re sur nene imi m̄alivi sanene.”

¹⁷ Ana Yesu kira pisu manene la, piun pisape “Pe sinemiun re poli, ana vanon ya ne asiri visen wa naṗa pisa sanini, pisape ‘Kilavaru nini, yar na yum̄aenen yum̄a lala asape piowa ga, ana akoven lua pa rui,

ana nanagane kilavaru nene pimi pe kilavaru wo tai naṗa pe na mrapun yum̄a, vena uarar yum̄a m̄arera.’
Yauena 118:22

¹⁸ “Yeririna make ga naṗa visae avane kilavaru nene, yoko aloru akove kilavaru nena, siwowa kare yepela lala. A visae vano vano-o tol pogos naṗa kilavaru nene loru, ana yar a naṗa kilavaru monoaria,

yoko kilamumu kare naga vano-o kovio nenaga.”

¹⁹ Ana navianen navisaluaena lala amio yerkawa kiena ne yar wa lala, apisu kilale p̄akaiwa kiena Yesu nene panon la nena ga, ana sinela kar manene laa narui, asum̄alu asape auarar nena naga e pogos nene. Sinelan manene laa asape akila sur tai vania, ana akila p̄ele ga, komin apisu yeririna la akekaran laa naga. ²⁰ Kila sanene narui ana silaga asum̄a apisuaria, a laḡasa apa vinau ga apa lavisinia, akila kokanin ga sa naḡa alelaga e naga, ana sur naḡa la akila ke ne, asum̄a aḡar make nena kiena visena lala. Kiela sitomena sane sinelan asape alual visena laḡas naḡa naga pisa, ana akilia avisawal va yerkawa nae Rom nene Paelat, vena naga kilia la nakoarena tai vania sa naḡa la sinelania.

*Sur kiena ne Ntewa, sur kiena ne Sisa
Matiu 22:15-22; Mak 12:13-17*

²¹ Pis na pog tai la naḡa apinaun vena aim lavisin Yesu, apiun naviunena tai tania, sa naḡa akila kotalia ga naga. Asape “Navianena, mepisu kilale sane kiom̄a visena lala a kiom̄a vianena lala ape lelaga a po paḡisi. A mepisu kilale sa naḡa kiom̄a naliḡereen yar lala pe peve taḡena re poli, naḡa opisus la maran taaga ga, ko opisawal mesmesun ke mrapa kiena ne Ntewa pan yeririna make ga. ²² Ana sinemimin mesape meviun tan ko sanini, sane “?Kieta navisaluaena pisa sanape? ?Sape mesmesun ita le Yu lala toul takis va p̄arin suḡe nae Rom, naḡa Sisa, pona pisape pe mesmes re poli?” ”

²³ Ana Yesu pisu kilale sane asape akila kotalia ga naga, ana pisa pan la pisape ²⁴ “Ala narin kilavaru tai imi van inu. ? Avisuli sane marana ne ane teke ea? ?A kia naḡa asiri teke ea, kia kiena ai?”

Apisape “Marana Sisa, a kiena kia m̄ena ga.”

²⁵ Ana naga pisa pan la sape “Pogaga, sur naḡa pe kiena ne Sisa, ala va Sisa. A sur naḡa pe kiena ne Ntewa, ala va Ntewa.”

²⁶ La nene sinelan manene asape atol ruru Yesu e maran yeririna lala e kiena

visena tai, ana pogos naḡa amloge kana navisatam̄eena nena, amilan paḡisi, apisu sane naga kilam̄ar ruru kiela kap narui, ana apa ruru la ga asikena, pe apisa re si sur tai po.

Yar la naḡa amarmare rui, yoko amamal sina

Matiu 22:23-33; Mak 12:18-27

²⁷ Ana siraun naga nene, le Satusi laḡasa, apim puna Yesu, naḡa sinelan asape aviun tania e lepas na sur tai naḡa la amlelaga m̄arera ea, naḡa asape yar la naḡa amarmare rui, taḡatete amamal sina e legiena maro. ²⁸ Ana apiun tania, asape “Navianena, sinemimin mesape meviun tan ko sanini. Sanapen visena tai naḡa yermarua Mosis siriya pan ita na nanua sumo. Naga pisape visae yar tai, wenla mare tan wona, naḡa lalua pe narila re tai poli wa, yokorena wenla nene monar were letano nene ve wona, vena kila sane sira nene kilia war sisi, vena uarar kia kiena ne wenla naḡa mare mal tom̄a ga. ²⁹ Pogaga, ana e pogos tai, welelai la olua. Kiela m̄earu p̄ere wona tai, ana naga mare tan wona naḡani lalua pe narila re tai poli wa. ³⁰ Ana wenla na surana naga towe p̄ere sira naḡani, ana yoko naga m̄ena mare tania, ³¹ ana wenla m̄ena na telu, kila sa ke ga, akila m̄a sanene pano-o tol wenla maro na olua, la make ga maran taaga ga, naḡa pe aḡar re nena narila tai poli. ³² A siraun wona la punu ga nene, sira m̄ena naḡani marḡanu. ³³ Ana ovisali sur nene: ?E legiena maro, pogos naḡa apisa ke asape yoko yeririna la amamal sina, yoko sira nene ve wona ai, komin naḡa talopa make amio welelai la olua nene?”

³⁴ Ana Yesu pisatam̄e la sape “E ga e yomarava nini, yeririna lala asum̄a atatalopa, ³⁵ ana la naḡa Ntewa pisape visae akilia amal si vetan marena vena ava loyom̄a e kiena yo, ve akila re sina. E pogos nene, taḡatete si atalopa narui, ³⁶ a yoko ve amarmare re sina komin naḡa aim sa ga navisi la narui. Yoko Ntewa kila amal sina e marena ana avim ave narina ruru nena lala. ³⁷ A e lepas namalen

si nene, Mosis mēna pisayu nanua sumo rui e suniena na purlaki naṣa kap pivaga ke ea. E nene tepisu naṣa Mosis pion pa Ntewa na mava sape naga pe Ntewa kiena ne Epraam a Ntewa kiena ne Aisak a Ntewa kiena ne Sekop. ³⁸ Ana pogos naṣa Mosis siri visena nene, la telu nene amarmare e yomarava nini nakonua rui, sane amare e yomarava nini, ana amal asike ma puna Ntewa na wa. Ntewa naga pe pe Ntewa kiena ne yeririna re ga la ne amarmare po, ana naga sinenan sape yeririna la naṣa asike amio, yeririna la naṣa amali. E navisuena kiena ne Ntewa, yeririna la naṣa amarmare e yomarava nini rui, la amal ga asike ga wa.”

³⁹ Ana navianen navisaluaena lala asumā amiyagogon navisatameena kiena ne Yesu naṣa pa le Satusi lala, ana apisu sane manmarua ruru po paṣisi, asape “Navianena, kioṃa navisatameena po na po paṣisi.” ⁴⁰ Apis sa nene vanon visena kiena Yesu nene kila sane le Satusi lala amaraun naṣa aviunli si sur la tania.

Yesu Navisaarena naga pe Ntewa kiena ne yermarua Parin Suṣe Tepet
Matiu 22:41-46; Mak 12:35-37

⁴¹ Ana Yesu pis pan la pa laa sane, piun sur tai tan la, sape “Komin ya ne la apian amiun ke asape Navisaarena naga monar mālivi e lus kiena ne yermarua Parin Suṣe Tepet, naṣa naga pe ṣarin suṣe ṣesania? ⁴² Nepiun nene, komin nanua sumo, Tepet siri e kiena tus na Yauena lala, sape

‘Ntewa na mava pisa pa kiau Suṣe, sape
“Ototano e lumāu lepas na ṣamarua,

⁴³ *otomāte mā vano-o, yoko neligan kioṃa nasinekar lala aim ve takue tai na kilavanen lamā.”* *Yauena 110:1*

⁴⁴ “Nanene na tepisu sane Tepet pio ke pa Navisaarena sape naga pe kiena Suṣe rui. ?Ana komin naṣa Tepet pisa sanene, sanape naṣa asumā apisa ke Navisaarena nene asape yoko molue kome Tepet, naga pe lus nena ga tai?”

Ana yam si tai amilan visena kiena ne Yesu.

Yesu pis mārera pa nasumonen na lotena lala

Matiu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54

⁴⁵ Ana ṣina la asike amiyagogon ke ga wa, naga pisawal visena tai, naṣa pe kiena ne kiena nalogena ga lala. ⁴⁶ Naga sape “Kam na avisuar ruru yar navianen navisaluaena la nene. Asumā aplave manene la e mālala kulsota viavi la nene, a visave ayaloro e yepesinasa e maran yar lala sinelan asape yar la avatanonla, a avio ruru la asave, ‘!Kee, pokolulagi, ko na ope Navianen tai naṣa po paṣisi!’ A e pogos na ṣaṣagena a loyuma e yuma na leniena mēna lala, sinelan asape atoga e lelen yerkawa lala. ?Kam na apisu kilale narui ne? ⁴⁷ A la akila kiela leniena la piayavi paṣisi wa, ana apisokan ke ga ne, komin e ke e pog nene, asumā akila kotalia ke ga letano lala, akila kare la. Ana vanon kiela ṣelaga la ne sanene, yoko kiela nakoena naga mārera manene laa sane.”

21

Letano tai mla narin kilavaru lua pan Ntewa
Mak 12:41-44

¹ Ana pogos naṣa Yesu la asike e yuma mēna Ntewa, apisu naṣa yar laṣasa apimin naṣa akuan kiela nalaena lala e karo na Yuma Wa. Ana Yesu teke pisu ke ne, pisu naṣa yar na sur moki la apim akuan kiela nalaena wo lala, ² a siraunia, naga pisu mēna letano tai, naṣa pe kiena sur re poli, pimi kuan kiena narin kururu varu lua ga.

³ Ana naga pisayu sira naṣani pan la, sape “Apisu ke letano nene, naṣa kuan narin kururu varu lua ga ne? Nevisa sur na lelaga van amiu, sane naga kuan taulu make yar la naṣa kiela sur moki. ⁴ Yar la nene, kiela kilavaru keviu paṣisi, ana akuan ga narin kinakinas komṣasa, ana letano nene, narin kilavaru naṣa mlararia vena ve kiena malena, tamān make nena pan Ntewa.”

Yesu pisawal naṣa yoko awe plan yuma wa mēna Ntewa

⁵ Ana siraun naga nene, yar laṗas apisayu ke Yumña Wa, asape apisu po paṗisi, amio kana kilatapili nowo lala, a kana sur tanea la naṗa aṗaria pe na vayaia punuen kana kove nena. Ana Yesu mloge mña naṗa asunyu ke sanene narui, naga sape ⁶ “?Kam na apisu sur la nene asape powo liu? Nevisa van amiu sanini, siraunia, e pogos la tai ne pimi ke ne, yoko taṗatete si kana kilatapili ne tai to ruru si teke e lлена, komin naṗa yoko yar laṗasia aim awe plan tetain kare make yumña nene.”

Yoko pog m̄arera monar imi

⁷ Ana pogos naṗa amloge Yesu pisa sanene, apiun tania, asape “?Ana Naviana, yoko awe plan Yumña Wa nene pog-wai, a yoko mevisu kile ya naṗa visawal visave lavisi sur la nene imi m̄alm̄aliv narui?”

⁸ Ana pisa pan la, pisape “Kam na popon avisuar ruru amiu, vena ve yar tai imi visa kotalia amiu re, komin yoko yar ve moki naṗa ala kiau kia, ana aim avisave ‘!In ne nanini nepe Navisaarena nene!’ pona avisave ‘!Nane, kana pogos ne nanini narui!’ Ana ve ataveve la re. ⁹ A visae e pogos nene, aloge m̄aagena na mara lala, a sur viowa la asike ga lavisi, ana ve sinemiu kurkur manene re. Sur la nene monar am̄alm̄aliv sumo, ana naga nene na pe legiena maro re nene po la wa.”

¹⁰ Ana pisa m̄ena pan la, sape “A ṗarin suṗe lala, yoko akila sina mara amio ṗarin suṗe taṗena lala, a purvanua lala asum̄alun sina purvanua taṗena lala. ¹¹ Yoko yemninu vaṗisi, a yoko yo kar ga la e yomarava nini pogos na pupia viso vaṗisi a maiena m̄arera lala, a nanene yoko amio m̄ena sur na sine kurkurena a pupia kile lala meta e sinapane. ¹² Ana pogos naṗa sur la nene pere wa, yoko yeririna la akila ke ne viowa van amiu. Yoko auarar amiu m̄arera, ala magka van amiu, ana siraunia aligan amiu e limana ne li na sumonen yumña nalenena, pona akoven amiu ava asike e yumña naloge viowaena, pona akila amiu asum̄alu ase

marana ne kiela ṗarin suṗe lala pona kiela nasumonena lala. Sur viowa la nene yoko akusia vanon naṗa kam na apuarar ke kiau kia m̄arera. ¹³ Pogos nene yoko akila m̄arera van amiu vaṗisi, ana yoko imi sa naṗa kiamiu pulmas na lologonen Lologena Wo van la.

¹⁴ “Ana nagane, pogos naṗa sur la nene pere ke na wa, ve asitom manene re sane yoko am̄a avisa ya ne e pogos nene, ¹⁵ komin naṗa yoko e nena e kana pogos nena, nela visena na manmaruaena van amiu. Ana pog naṗa avisa visena la nene van kiamiu nasinekar lala, yoko ataulu la, yoko taṗatete si avilon kiamiu visena nena.

¹⁶ “Yoko e kana pogos nena, la ga naṗa kam na apio la ke asape arimamiu pona womla pona ṗapo pona erau, la ne sanene la ke naṗa yoko aure plan amiu aligan amiu e limana ne yerkawa lala, ana yoko akilapel amiu sanene vaṗisi vano-o kam laṗasa awe moṗar la. ¹⁷ Yoko yar la sinela kar amiu vaṗisi, yoko laṗasa alamaran si visena van amiu, kam la naṗa kiau kia sike e amiu.

¹⁸ “Ana nevisa van amiu sanini yoko taṗatete vilṗarimiu tai yoko kovio lue. ¹⁹ Yoko asum̄al m̄arera asum̄a vano-o ataulu pog m̄arera nene, a e mrapa nena nanene narui, yoko atol kiamiu malena na lelaga ea.”

Pupia mara gar Yerusalem

²⁰ A e lepas na pupia pog m̄arera naṗa yoko imi, Yesu pisa sina pan la sape “Pog-gos naṗa visae avisu ṗegas nen yeririna na kilaen mara lala asum̄al asuwo ke yo yervivi pupia pulkumali naṗa Yerusalem, nane yoko akilia narui sane pupia kana pog na kilaroroen pimi ke lavis narui. ²¹ A pogos naṗa avisu sur nene, kam naṗa asike Sutea, popon aureure ana atapolou e kunus lala, a amiu naṗa asike loyum̄a Yerusalem, popon amomolue ana aureure, pona amiu naṗa asike yom̄arua, ve akilali re si naṗa ato garo um̄a. ²² Nanene vanon poglis nene, naga pe pupia legiena na kila maranen sinemimiena kiena ne Ntewa, sa naṗa nasiriena lala

nanua sumo apisaaria. ²³ E mēna e pogos nene, yoko viowa manene laa va sira la naḡa mēḡela, amio mēna la naḡa amla ke yu pa narila lala. E pog nene, yoko naloge viowaena ve keviu vaḡisi e kieta purvanua, a pupia sinemimiena imi va kieta yeririna la nene. ²⁴ A yoko playu na mara kila la ave moki aloloru, a la ve moki naḡa sen viar limala, aurela ava ayuḡae korena kiena ne ḡegas nen yeririna taḡena lala. Ita le Yu lala yoko yar taḡena lala avienena kare kieta pulkumali wa naḡa Yerusalem, la ave suḡenia vano-o tol pogos naḡa Ntewa ga kila sane lala kiela ḡisi narui.”

Yoko Narina ne Yeririna wasuḡe si imi

²⁵ A Yesu pisayu legiena maro, sape “E pogos nene yoko avisu kile lala ma e mrae a e kupario a e verue lala. E yomarava nini, yoko ḡegas nen yeririna lala aloge viowa, asitom kare sur la vaḡisi, a pogos naḡa avisu sive kululu ve keviu a lapa ke vam metava va ke ura, yoko la aninue kare narui asape mēna yoko ve sanapen la na wa. ²⁶ A pogos naḡa la avisu kilale ya naḡa pivim ke e yomarava nini, a pupia sur la naḡa ma e sinapane kulkulul kar ga narui, yoko sinela kurkur vaḡisi, asuḡa marala malon marauena, a amarmarlui. ²⁷ Yoko akila mēna sanene vano-o, avisu inu Narina ne Yeririna nomalivi e lul amio kiau pupia namareraena amio kiau pupia naurarena.

²⁸ “Ana e kiamiu lepasa, pogos naḡa viḡae avisu sur la ne sanene asiar amalmaliv, ve amarau re. Ve asitom re suria, ana asuḡalu awar plan ḡarimiu vena akira va metava, komin naḡa sur la nene kana kinasa sane kiamiu yaru nawere plan amiuna pimi ke, lavis war-poyo narui.”

Lepas na purpiliva

²⁹ Ana Yesu pisayu ḡakaiwa tai pan la e lepas na pogos marera naḡa pimi ke ga wa, sape “Kam na asitomyuli purpiliva nene pona purlaki taḡena naḡa sanene. ³⁰ Pogos naḡa avisu sane korowas la imi memaena, a imi malmalumu, a kana stos la siar miyulua, ana kam na akilia sane

pogos na yepisusun pimi ke lavis narui. ³¹ Sanene pogos naḡa avisu kile la nene aim amalmaliv ke sa naḡa nepisa pan amiu ḡa rui, yoko akilia sane nasuḡenena kiena ne Ntewa pimi ke lavisin amiu narui. ³² Lelaga nevisa van amiu, yoko sur punu ga monar imi malmaliv mēna sanene vano-o ḡisi, ana siraunia, teras na yaru la naḡa amal ke e pog nene akovio e yomarava nini. ³³ A yoko sinapane amio yomarava nini la mēna luwoka akovio, ana kiau visena lala taḡatete akovio pogos tai.”

Kam na monar akila ruru kiamiu malena lala

³⁴ Ana Yesu mla visena nene pan la e pogos nene, pe visena na weḡege laena, sape “Ana e kiamiu lepasa, kam na avisu ruru amiu. Pe pon re kiamiu malena ve taḡena si poli, pona amun manene la kuruta na munena, pona sur kar la ne sanene, a ve kiamiu sitomena su manene re mēna ga e sur na yomarava nini la silaga. Visae peraga, yoko asuḡa akila mēna sanene vano-o ailan ga pupia legiena nene imi malivin amiu veraga sa ga ekarpila. ³⁵ Lelaga, yeririna make ga e yo punu ga e yomarava nini, pe asitomal re poli, asu wowe ga pe akilia re poli, ana yoko legiena nene imi tol la sa naḡa manu milan ga ḡeregawa suḡal maneno sike e naga, marḡan nenaga. ³⁶ Ana kam na monar avisu ruru amiu silaga, monar alen lue ga vena akilia asuḡal marera vena atamalia amiu e sur la naḡa yoko imi malmaliv, vena kila naḡa akilia asuḡal ase marau Narina Yeririna.”

³⁷ Ana Yesu suḡa pian la ke sanene e Yuḡa Wa ko legiena lala, a kolemalu naga petan pulkumali pava ke e Kunus Na Purolip lala. ³⁸ A kolulagi kona lala yeririna lala atavilo koskos, aḡasuḡe la apa si e Yuḡa Wa vena aloge kiena visena lala.

22

Nasumona nae Israel lala asitom ke asape aweḡar Yesu na wa
Matiu 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11;

Yoane 11:45-53

¹ Ana siraunia, pimi ke lavisin pog naña kas punu ga, la akila kiela pupia p̄aḡagena lua, sane p̄aḡagena na kanen kiligaḡe naña pe is re e poli, amio p̄aḡagena na sitom̄alen natamaliaena. ² A e pogos nene, yerkawa kiena ne yar wa lala amio navianen navisaluaena lala, asitom ke asape aweñar Yesu na wa, ana pe añal re mrapa na kilaen poli, komin amaraun naña asape visae akila, pona yeririna la akila sur tai van la yo.

Sutas sun amio yerkawa lala, pisaar sape p̄isi na kom varaun Yesu

³ Ana e nena e pogos nene, Yermare pimi pa e sinena Sutas nae Kariot, naga nene la lualima taaga pa lua lala ga tai. ⁴ Ana pe yam piavi re nenaga, Sutas sum̄alu, pa m̄alivin yerkawa kiena ne yar wa lala amio yerkawa kiena ne kiela lokul lala, pisawal kiena sitomena nena, ana apisayu mrapa ya naña po, vena yoko kilia vielua Yesu van la.

⁵ Ana sitomena kiena ne Sutas nene kila amloge po pap̄isi, ana la apisu sane popon ala kilavaru tai vania vanonia. ⁶ Ana Sutas kekarania, a siar e pogos nene, silaga naga sum̄a kale ke kiena pulmas tai naña visae ve yeririna re lala, ana naga kilia vielua Yesu van la.

Yesu pitetalia Pita lalua Yoane vena ava akila ruru kana kinanena maro

Matiu 26:17-25; Mak 14:12-21; Yoane 13:21-30

⁷ Ana apim tol legiena na siaren p̄aḡagena na kanen kiligaḡe naña pe is re e poli, naña e m̄a nena e legiena nene monar akila kuḡaḡaena na narin sipsip lala vena sitom̄alen natamaliaena.

⁸ Ana Yesu pisa pa Pita amio Yoane, sape “Nevitetalia amlua ava gare, vena akila ruru make sur lala na kinanena na p̄aḡagena nene.”

⁹ Ana lalua apiun tania asape “?Ana ko na sinom̄an ke osape meva mekila ruru e nape ne?”

¹⁰ Ana Yesu sape “Kamlua ava atol pupia pulutava nae Yerusalem, ana pogos naña avaliga loyuma ea, alual yar tai naña kus ke pupia piawi tai imi vitawe amiu. Ana ataveve avano, yoko naga

were amiu ava e yuma tai. ¹¹ Ana pogos naña ava loyuma, avis va p̄ar na yuma nañani, avisave ‘Kieta Navianena piun sape, ?Awa m̄amimi yuma imimi wolawa lala, vena mekilia mese ea makan kinanena nasitom̄alen natamaliaena nene ea?’ ¹² Kamlua avisa ve sanene vania, ana yoko naga kipian amiun pupia lele tai metava, naña sur make sike pa e rui, ana yoko akila ruru make sur na kanen la e yo nene.”

¹³ Ana Yesu pisa pa sanene pa nalogena lua nene narui, lalua apano, ana apisu sur la punu ga pimi m̄alivi sa ga naña naga pisa ruru p̄esan kemua pan la rui.

Sanene narui, lalua akila ruru kinanena maro kana Yesu.

Kinanena maro

Matiu 26:47-56; Mak 14:2-26; Yoane 18:3-11

¹⁴ Ana siraunia Yesu la apa meta e yo nañani, ana pog na kinanena, Yesu totano e lelen kinanena, ana li na lologena lala apim atotano amio. ¹⁵ Ana Yesu pisa pan la sape “Na nanua rui, in na nesitom̄a kata kinanena nasitom̄alen natamaliaena nene. Na nene kau kinanena maro nini, naña ita ga tekinana lele taaga, ana siraunia, nekilia neva ga e kiau pog m̄arera na wa. ¹⁶ Nevisa van amiu sanini, kilaparavi nini kana kinas pisayu natamaliaena. Ana yoko in na ve nakan re si narui, vano vano-o tol pogos naña kiau natamaliaena imi m̄aliv e yomarava nini, e pogos naña nasuḡenena kiena ne Ntewa imi.”

¹⁷ Ana naga mlarar piala tai, pisa potenan pa Ntewa, ana pisa pan la, sape “Ala nanini, ataron werewere van amiu, amunia. ¹⁸ Nanene komin naña siar nanagane, in na yoko ve nomun re si kuruta na munena, vano-o tol pogos naña nasuḡenena kiena ne Ntewa imi.”

¹⁹ Ana naga mla kala kilaparavi tai, mlenin pisa potena pa Ntewa, kawewowaia pisape “Naga nini tasneu ne, naña netam̄an pan amiu. Ana yoko kam m̄ena ga monar akila ve sanene, sa naña kiamiu nasitom̄alinena.”

²⁰ Ana siraunia, pogos naña akinana pae, naga kila ke sina sa naña kila e

kilaparavi sumo, mla piala na munen tai, pisape “Piala nini naga sane kile na kau kuruta naþa yoko lau vanon amiu, vena visirluaen naviranarena viu kiena ne Ntewa amio amiu. ²¹ Ana sur viowa tai, yar naþa yoko vielua inu, naga ita ga tai naþa tekinana ke lele taaga nagane. ²² Yoko inu Narina ne Yeririna monar nemare ve sa naþa apisaar kemua nanua sumo rui, ana yar naþa yoko vielua inu, sineu miye ke nagane, yoko viowa manene vania!”

²³ Ana pogos naþa amloge, asumña apiuviun tan la asape akilali naþa alual lala ai naþa sitom ke sape kila sanene, ana pe añaal re poli.

?Ane yoko ve kiela nasumonena?

Matiu 20:25-28; Mak 10:42-45

²⁴ Ana e pogos nene, veveyuen tai molue likan nalologena lala, sape lala ai naþa yoko la monar avisu naga sane naga to laa metavan la sane, ve kiela nasumonena.

²⁵ Ana Yesu mloge, pisa pan la, sape “Ita tekilia þelaga kiena ne yerikawa na yomarava la nini rui. Parin suþe lala la ape navisuaren kiela yeririna lala, a nasumonena lala, yar la monar avatanon la, ala kia naþa tometava van la, avio la avisave ‘yar navisuar itaena.’ ²⁶ Ana kam na kiau nalologena lala, monar ve akilali re sa naþa aim ave yerikawa na yomarava nini. Kam yar tai naþa pona apisa ke asape naga pe yerikawa, yoko monar imi ve tokakin amiu, sa naþa pe pras maro. Kam yar tai naþa sape naga ve kiamiu nasumonena, monar imi ve sa yar na iila amiuena.

²⁷ “E pogos na kinanena, yar tai naga toña ga sane kikiran ga, a yar taþena naþa þar ke kana kinanena pimi pania. Ana lalua nene apisu sane ane pe yerikawa, naga mon manene laa metava? Lelaga kam akilia mñaga, ana in na pe sa re naga po, in na nepitom e yomarava nini sane naga naþa kila yuñena, miila yar taþena lala a kila po pan la.”

Yesu pisaar nalaena pan la

²⁸ Ana Yesu pisa pan la, sape “Kam nene, nepisu amiu sane kam na sane amiilar inu po e pog mñarera la naþa netolia, pimi tol nanagane. ²⁹ Ana sa naþa arimau mligan inu nepe suþen kiena yo, in mñena nevisa van amiu sanini nevisir plan amiu aim ave narin suþe lala e kiau yo la nene. ³⁰ Sanene, yoko kam ke narui kam naþa yoko ato si tano amio inu, tekinana lele taaga loyuma e kiau nasuþenena, a yoko kam mñena atotano e lele na totanoena naþa mon metava vena visuaren lus lualima taaga pa lua nene nae Israel.”

Yesu pisawal naþa yoko Pita viro naga Matiu 26:31-35; Mak 14:27-31; Yoane 13:36-38

³¹ Ana Yesu pis amio Saemon Pita, sape “Ake Saemon, ovisuar ruru ko. Yermare sinen kar amiu, sinenan sape kila kare amiu vaþisi, ana Ntewa tañan rui sape yoko naga kilali amiu ve tokak ga, kilia liþere naþa po vetan naþa piowa. ³² Ana in na nemlenwo amiu ke rui, in na nomareran ko ke e kiau leniena nesape visae ko na ve sanape, ana yoko kionña naviawaena taþatete loru makea. A sir- aunia visae ko na oim owo ruru sina, owasuþe ko oimi, yoko ko na oim ove yar tai naþa silaga okila womla lala aviawa mñarera manene laa sane.”

³³ Ana Pita pisatame Yesu, sape “Suþe, visae akoven ko ova e yuma nakoena, yoko in na nemio ko woga ga. Pona akila mña van ko vano-o ova otol marena, ana in mñena nekekaran ga naþa italua.”

³⁴ Ana Yesu pisa pania, sape “Pita, nevisa sur na lelaga van ko, sane yemalo ga nini, ve lakaporo kokoreko re wa, yoko ovisa kotalia inu yam ve telu, ovisave ko na omninue in nena ga.”

Pog mñarera pimi þarpo yo rui

³⁵ Ana Yesu piun tan la, sape “Kam na asitoñal ke nanua ne, pogos naþa nemligan amiu apa amlologo kar ga e yo la nene. In na nepisa pan amiu nesape ve awar re sur laþas amio amiu, sane taga na varu, pona karo, pona kulus nen lamiu

tañena, pona sur la ne sanene. ?Ana sanape, kam na apisu limamiu plasan sur lañas, pona peraga?”

Ana apisatamea, asape “Suñe, pe li-mamimi plasan re sur tai poli.” ³⁶ Ana Yesu pisa pan la, sape “Lelaga, naga ke narui. Ana nanagane, tesike e pog tañena nini narui. Nanagane, yar naña kiena taga na varu, pona kiena karo toña ga, yoko warar vano. Yar naña pe kiena playu na mara re poli, popon wilwilin lua mñana kulkota ana la kana kilavaru, va ul kiena playu na mara tai. ³⁷ In na nepisa nene pan amiu, komin nasiriena wa nasumo lala naña la apisayu inu, apim amalmaliv ape lelaga narui, pano-o tol visena naña Aisea pisa, naña sape

‘Akila pania sa ga naga mñena pe yar viowa ga tai naña kilakilaro ke navisaluaena.’” Ais 53:12

³⁸ Ana nalogena lala asuñña asitom veve ke ga visena kiena Yesu e lepas na playu na mara nene, ana asape “Suñe, opisu ke ne, nanini kieta playu na mara lua nini.”

Ana Yesu pisa sane la pe akilia ruru re kiena visena poli, ana sape “E, tepisayu sur nene torok narui.”

Yesu pa mlen ma Ketsemani ma meta e Kunus na Purolip lala

Matiu 26:36-46; Mak 14:32-42

³⁹ Ana Yesu la amligan yo na ma metava nene, ana sa naña kilakila ke ne, naga mialoro pa tol Kunus Na Purolip lala, naga amio kiena nalogena lala. ⁴⁰ Ana pogos naña atol yo naña Yesu pava ke ea, amap ea, ana pisa pan la, sape “Kam na monar alen silaga, vena nakilaliena lala ve akila amiu re aloru.”

⁴¹ Naga pisa pa sanene pan la, ana mligan la, pa laa perinan laa sane, ana kinai mlen pa Ntewa. ⁴² Naga mlen sanini, sape “Awis Ata, visae okilia okila woga ga, olalua piala na loge viowaena nene vetan inu ve nomun re. Ana ve okila re kiau nasinenanena, okila ga sa naña kionña.”

⁴³ Ana e poglis nene Yesu mloge urmi pan pañisi, ana apisu navisi tai mligan ma e peni pitomi tano, pitomi miila naga

vena naga mñarera sina. ⁴⁴ Ana Yesu suñña mloge piowa pañisi, sitom ãele narui ana mlen mñarera laa sane, mlen mña pano-o kana ninena sigariga sane kuruta kekapili e porotano.

⁴⁵ Ana pogos naña mlen pae, suñal sina, ãasuñe si pa puna nalogena lala, ana pisa naña nasineyeena me la rui, amiyumñen ke ga momalena narui. ⁴⁶ Ana naga pis malum kilañege la, sape “?E, amomalion ke ya ne? Popon asuñalu, akila ve sa naña nepisa pan amiu rui. Kam na monar alen vena nakilaliena lala ve aim re akila amiu aloru.”

Sutas la apim atarar Yesu

Matiu 26:47-56; Mak 14:43-50; Yoane 18:3-11

⁴⁷ Ana pogos naña Yesu pis ke pan la wa, apisu ga pupia ãegas nen yeririna tai apim akaten la, apisu naña yar tai sumon la apim ke lavis narui, nanene na lala yar ga na sumo tai, naña Sutas. Ana Sutas mial pimi lavisin Yesu, kutararia ana mun pipina. ⁴⁸ Ana Yesu pis ãesan pania sape “Sutas, omun pipiu sanene na pogaga, ana komin ya ne osape owilwilin inu Narina ne Yeririna e mrapa na sanene?”

⁴⁹ Ana la naña ape kiena ne Yesu naña asuñalu asike lavisinia apisu kilale ya naña Sutas la asape akila, la apiun tan Yesu, asape “?Suñe, sanape, tete la e kieta playu na mara lala?”

⁵⁰ Ana Yesu pe pisatame re poli wa, ana nalogena tai suñalu, ãerelua kiena playu na mara, mligan pan tai tea, naña naga yar kiena ne ãarin yar wa, ana tetereria ga, telua kiligana na ãamarua pano.

⁵¹ Ana Yesu pis pania, sape “!E toko! Ita ve tekila re si sanene van la.” Ana naga tol si lelen kiligana yar nene, kila ruru sina.

⁵² Ana kira pisa yerkawa kiena ne yar wa lala amio yerkawa kiena ne lokul lala na yumña mñana Ntewa, amio nasumonena tañena kiena ne le Yu lala, naña la mñena apiminia, pis pan la, sape “?Sanape na añar kiamiu playu lala a kiamiu plaki la sanene? ?Pona kam na asitom ke asape in na yar tai naña nepinau mñarera pona nomñeñe yaru? ⁵³ Nanua sumo, e legiena

punu ga, in na nesisike nemio amiu e Yumã Wa silaga pano-o, ana komin ya ne kam na pe apim re lavisin in poli vena atarar inu e pogos la nene? Ana nepisu sane kam na ape yar na yemalolo, naña apim amio namãreraena na yemalolo tañena lala, a nanagane kiamiu aora nena napo.”

Ana apim atarar Yesu aþere pano.

Pita piro Yesu

Matiu 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Yoane 18:12-18,25-27

⁵⁴ Ana atarar Yesu, aþere þasuþe amio la apano, apa loyumuã e kove kiena ne þarin yar wa. Ana Pita mña mial tapolou ga taveve la e pogos nene, pe pa re lavisin la poli. ⁵⁵ Ana pogos naña apim loyumuã e kove nene, laþasa apa akila kapi pivaga vena ategania, ana Pita mña pa totano amio la.

⁵⁶ Ana la asumã narui kapi pivaga tegoli marana Pita, ana sira mñee na yumãena tai naña naga sike amio la, naga pisu kilalea, sape “!E, avisulia! Yaru nene, naga mña lala yar tai naña silaga taveve yar naþani!”

⁵⁷ Ana Pita pirovia, sape “!Peraga, vineu! Nepisa ruru ke na pan ko ne, in na pe nekilia re yar nene poli.”

⁵⁸ Ana pe piavi re poli, yar tañena kira pisu Pita, pisu kilalea, sape “E, ko mña tai nene naña.”

Ana Pita pisatamña, sape “Peraga, mara.”

⁵⁹ Ana asumã ga aora si taaga þarovia, tañena pimi pilagan manene ke sina ga pan la, sape “Nevisa ruru van amiu, yar nene naga miaialor kemua amio yere Kalele nene nanua rui. !Apisu ke ne, naga mña pe yere Kalele ruru nena napo!”

⁶⁰ Ana Pita pisatamña, pisa kotalia la ke sina ga sape “Peraga, neminue nena sur na opisa ke ne.”

Ana pogos naña Pita pisa ke visena nene wa, lakaporo kokoreko.

⁶¹ Ana pogos naña lakaporo kokoreko, Suþe pilon þarina kira pimi pisu manene Pita. Ana Pita sitoñal si visena kiena ne Suþe naña pisawal þesan pania, naña sape “Nevisaar nena van ko, e yemalo na

legiena ga nene, pogos naña lakaporo pe kokoreko re poli wa, ana yoko oviro inu yam ve telu narui, ovisave ko na omninue in ga.” ⁶² Ana Pita mloge piowa paþisi, pa vanua, tagi na tagi.

Yeririna lala kiena ne þarin yar wa akila kare Yesu paþisi

Matiu 26:67-68; Mak 14:53-65; Yoane 18:19-24

⁶³ Ana la naña atarar ke Yesu e pogos nene akila piowa pania, apisa karea, asuia, ⁶⁴ akila mña pano-o apiwo marana vena ve kirava re sina, ana pogos naña asumã amlipa ke naga, apiai pania apiun tania asape “Ei, apisa ke asape ko navisawalena tai, a ko ovisawal lia, ane mlipa ko ga na wa.” ⁶⁵ Ana akila mña sanene panpano-o, apisa kare naga paþisi.

Atar Yesu pa e pupia kumali kiena ne yerikawa kiena ne le Yu lala

⁶⁶ Asumã ga sanene pano-o mrae pa metava, ana nasumonena kiena ne le Yu lala, sa naña pupia yerikawa wa lala amio navianen navisaluaena lala, apim lele taaga e kiela pupia kumali. Pogos naña apim pa e lele taaga narui, aþere Yesu pa sumal se marala. ⁶⁷ Ana apis pania, apiun asape “Visae ko ope Navisaarena kemua lelaga, naña le Yu lala akiravan ke asape yoko naga monar imi, sinemimin mesape ovisawal ruru van imimi nanagane.”

Ana Yesu pisatamña la, sape “Nekilia nevisawal van amiu, ana visae nevisa, pona taþatete akekarana naña alelaga e yo. ⁶⁸ A sineun nesape in mña neviun sur laþas tan amiu, ana visae neviunia, yoko kam na taþatete mña avisatamña yo. ⁶⁹ Ana sur tai naña in na nekekarana nesape nevisawal van amiu, nevisa sanini, nesape ‘Siar nanagane, yoko ve sa naña Tusi Wa pisa rui, naña sape yoko Narina ne Yeririna va totano ma metava e lepas na þamarua puna ne Ntewa na pupia namãreraena.’”

⁷⁰ Ana pogos naña amloge visena nene, apiun tania, asape “!Ke, ya ne sa nene! ?Opisa ke osape ko ke naña ope Narina Ntewa narui?”

Ana Yesu pisatamña sape “Naga ke narui, sane apisa ke ne.”

⁷¹ Ana pogos naña la asuñña apisu naña Yesu pisa ke sape naga pe Narina ne Ntewa, sinela mimi, apisa sanini, asape “Yar nene pisa sanene, tepisu kilale ruru sane pupia veveyuena mñeke ga e naga rui. Yoko ve takale re si yar tañena la kiena visena imi visawalia, naga kiena visena ga mliþere sina naga rui.”

23

Aþere Yesu pa puna ne Paelat, þarin suþe nae Rom naña pisuar ke Israel

Matiu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Yoane 18:28-38

¹ Ana li na kumali kiena ne le Yu lala, amloge pa visena kiena Yesu rui, ana asuññalu akuspran la e pupia þegas tai, aþure Yesu pa suññal se marana ne Paelat e kiena lele naliþereena. ² Ana apis pa Paelat, apisawal sur la mok paþisi pania naña apisayu Yesu. Asape “Yar nene, naga suñña kila kare ke sitomena kiena ne yeririna lala e kiamimi purvanua, suñña pialuþar la ke sape ve aul re si takis va kiomña yerikawa nene, Parin Suþe Sisa nae Rom, a naga ga suñña pisirlua ke naga sape kus kia naña Navisaarena, kila sane naga ve kiamimi þarin suþe keviu. Sur la nene, imimi na mepisu nena e kilamaramimi.”

³ Paelat miyagogon pae kiela visena, ana piun tan Yesu, sape “Ko towe ovisali kiomña. ?Lelaga kemua naña ko ope þarin suþe kiena ne le Yu lala, pona peraga?”

Ana Yesu pisatamñea, sape “Naga ke narui, nane opisa ne.”

⁴ Ana Paelat miyagogon visena kiena Yesu, ana pe mñal re naña naga kila sur tai piowa po, ana pisa pa pupia yar wa lala amio kiela yeririna lala, sape “Yar nene, e kiau navisuena, naga mesmesu ga, naga pe kilaro re navisaluaena tai poli.”

⁵ Ana la pe sinelan re logen visena kiena ne Paelat nene poli, ana la akila ga sane sur na vitaþilena, amñareran manene pania, asape “Peraga, yar nene na piowa ga. Naga suñña miyuyur kare sitomena kiena kiamimi yeririna lala, a suñña mlologo ke pan la e yo kar ga la ne e yo punu ga, siar

gar Kalele, pimi þar make yo Yutea, pimi tol pupia pulkumali nene rui.”

⁶ Ana pogos naña Paelat mloge asape Yesu siar kiena yuññaena gar Kalele, piun sape naga pe yere Kalele naapo pona peraga. ⁷ Paelat piun sanene komin naga pe pisuar re lepas nae Kalele po, ana þarin suþe tañena naña Erot naga pisuar ke yo nene, a pogos naña apisawal pa Paelat asape Yesu naga nae Kalele, naga pisa pan la sape yoko monar aure naga va mñalivin nena Parin Suþe Erot e kiena lepasa. Ana e pogos ke nene, ana Erot mñena pimi mialiali ke Yerusalem rui, ana aþere ga Yesu apa apisuia.

⁸ Ana pogos naña Parin Suþe Erot pisu kilale sape Yesu nene, kekarania komin naña mloge pa kiena suniena rui, kila sane nakonua rui naga sinenan sape visuia ana peraga, ana naga sitom ke sape nanagane narui, pona visu Yesu kila kile tai van yo. ⁹ Ana naga sunli amio Yesu, piun veve sur la mok pania, ana Yesu pe pisatamñe re poli, tomña ga sane, pe pis re poli.

¹⁰ Ana e pogos nene, pupia yerikawa wa lala amio navianen navisaluaena lala, la mñena asuññal asike ga lavis, apis keviu apisasawal ke sur lala e lepas kiena ne Yesu. ¹¹ Ana sur la nene akila Erot amio kiena yar na mara lala pe sinelan re si Yesu po, akila piowa pania, apisalele karea þisa. Siraunia amiyen kulmrae nowo mñana ne þarin suþe ea, vena avitalia, ana akila mña sanene pano-o, yoko Erot mligan si þasuþe pa pa Paelat vena visuvevea.

¹² Ana sumon sur la nene, lalua nene Paelat amio Erot lalua ape erau viowa ga, ana siar e poglis naña lalua amiyuññae si lele taagan liþereen Yesu, ana þere si lalua apim ape erau wo sina.

Yesu suññal si se marana ne Paelat
Matiu 27:15-26; Mak 15:6-15; Yoane 18:39-19:16

¹³ Ana aþasuþe la si apim e yo kiena Paelat, ana naga pio viraviran pupia yerikawa wa lala amio suþe lala a yeririna lala sape aim avisuia. ¹⁴ Ana pogos naña apim loyuñña, pis pan la, sape “Naña aþere þesan yar nene pimi suññal se

marau, kam na apisawal asape naga pilon kare lue ga sitomen kiena ne kiamiu yeririna lala. Ana nepiun sur laņas tania, sa naņa kam na amloge, ana in na pe nomāl re sane naga kila sur la naņa apisa poli, nomāl sane naga mesmesu ga. ¹⁵ Ana nemligan pa pa Erot pisuvevea, ana Erot pe mña re sur tai e poli, ana mligan sina pimi pan inu. Pogaga, kiau naliþereena naga sanini, sane naga pe kila re nena sur tai naņa monar maren poli. ¹⁶ Visae sanene, yoko in na nekila ga sanini vania, nekila ga naņa awea, yoko aligan si vano, kilia wasuþe si va e kiena yo.”

¹⁷ Ana komin naņa e pogos nene naga pe pogos na kilaen pupia þaþagena kiena ne le Yu lala, asitom ke asape sa naņa Paelat naga kila ke silaga, yoko naga monar ligan lua si yere Yu tai naņa apuarar mñeke e kiena yuņa na loge viowaena. ¹⁸⁻¹⁹ Ana poglis nene lala yar tai naņa Paelat þuarar ke ga wa, naga yar naņa Paraņas, naņa nanua sumo, naga þere yar taþena laņas akila sur piowa tai gar Yerusalem pa yar na kilaen mara lala nae Rom, amñe moñar la, ana Paelat koven pa e kiena yuņa na loge viowaena.

Ana pogos naņa apisu sane Paelat sine-nan sape ligan lua si Yesu molue, apion manene pania, asape “Toko, toko! Imimi na sinemimin ga Paraņas wasuþe si imi van imimi. Yar nene, mesape olalua ga kiena malena.”

²⁰ Ana Paelat yepen mavi, naga sinenan sape Yesu na molue koren ga sa ga ne va si vanua, ana kilali naņa pis sina ga pan la. ²¹ Ana la ato ga metavana, apionia asape “!Osuaria, osuar e laki torovia!”

²² Ana Paelat pis pan la yam telu narui, sape “?Ana komin ya ne, naga kila ya ne piowa? In na nepisuveve make sur la rui, ana pe nomāl re sur tai piowa teke e naga po, naņa naga kilia marena. Yoko nekila awe ga naga, yoko aligan si wasuþe va uña.”

²³ Ana la apisatamñe si Paelat, apion manene laa pan sane, amñareran asape Yesu na monar va e lak torovia, ana akila mña sanene pano-o atauluia.

²⁴ Ana yokorena Paelat mla kiena naliþereena, pisawal pisape naga tamñan ya naņa la apiunia. ²⁵ Yar naņa sike e yuņa naloge viowaena komin þelaga na kilaen mara amio þelaga na wemñaren yaru, Paelat tamñan naga molue si pa pan la, sa naņa la apiunia. Ana e lepas kiena ne Yesu, naga pisawal sape yoko kiena yar na mara lala akila vania ve sa naņa le Yu la sinelania.

Aþere Yesu pa e yo naņa Kalþari
Matiu 27:32-44; Mak 15:21-32; Yoane 19:17-27

²⁶ Ana la aþere Yesu pavini, amiyal apa e lele na suaren naga e laktorovia. Poglis naņa apa ke narui, amñal yar tai pa yomñarua þasuþea, yar nena naga Saemon naņa nanua sumo naga nae Saerin, ana amñareran asape naga kus laktorovia kiena ne Yesu, ana amligan e purkaunena, ana taveve Yesu vavini.

²⁷ Amiyal apa ke sanene, ana poglis nene yeririna taþena mñena la mokliu naņa ataveve ke Yesu, naņa sira la moki, naņa asumña atagililue amio pupia siney-eena. ²⁸ Ana Yesu mloge mña kiela visena na loge viowaena lala, ana kira þatau pisu la, pis pan la, sape “Sira re Yerusalem lala o, ve atagin in re si sanene. Visae sinemiun tagena popon atagin amiu ga, pona narimiu lala. ²⁹ Nepisa sanene pan amiu, komin naņa pog mñarera tai pimi ke ne naņa yoko yar la ne asuwal pog nena yoko avisa sanini, avisave ‘!Visae sira la ve kala sisi re ga rui! A wo manene laa sane visae ve awar re sisi la ne amun ke yu ne, komin e pogos nene yoko mñarera manene laa van ita temio narita lala.’

³⁰ “A yoko pog nene imi viowa manene laa van la vano-o asumñalu atag va tavie lala a kunus la avisave ‘Awis, aloru akoar imimi, akove moñar imimi, asinwo imimi.’ ³¹ Monar avisuar rurua, komin nanagane na lak memaena ke ga wa ana akila ke mñarera manene pan inu rui, ana siraunia va mña sanene vano-o visae lak imi mano pae, yoko akilia akila viowa manene laa sane van amiu.”

Asuar Yesu e laktorovia

³² Ana e poglis nene, apuarar ke mēna yar lua nakilaroen navisaluaena, ana aņere lalua nene amio Yesu, vena aweņar la amio naga. ³³ Ana amial mņa apano-o, apa atol kana yo nene, yo tai naņa apio asape “Yo na puriu na pņarin yaru.” Ana la atarar Yesu, asuar naga e laktorovia, apisirlua su lika, ana asuar yar na mlamulena viowa lua nene, apisirlua la tai se pņamarua a tai se pņamēli.

³⁴ Sa nene narui, Yesu telan mņeke e lak torovia, ana pis pa Ntewa, pisape “Ata, awis oviewo la nene. La pe apisu kilale re sur na akila ke ne poli.”

Ana siraunia li na mara la asumņa ga, akila sur sa naņa amlil mņapila, vena lualen lala ane yoko war kulmrae mņana Yesu tai, a ane war tai.

Apitalia kare Yesu pņisa

³⁵ A yeririna taņena la asumņalu asike laa perina, asumņa apisuar ke ga, ana kiela nasumonena lala apis piowa pa Yesu, apisa karea, asape “Akira avisu yar naņa! Asape naga tamalia yar taņena la mok rui, ana nanagane na sanape? Asape naga pe Navisaarena kiena ne Ntewa, pona naga pe yar tanea tai naņa Ntewa mligan pimi. Visae sanene, popon tamalia towe laa naga narui!”

³⁶ Ana yar na mara mņena lala apisa karea, apim akian kuruta namunena naņa melkalka pania vena munia, ³⁷ asape “!Visae ko ope pņarin suņe kiena ne le Yu kemua la lelaga, sa naņa apisa ke ne, popon otamalia ko nanagane!”

³⁸ A e pogos nene asiri navisakilaleena tai, asuar to meta e laktorovia to metavan pņarina ne Yesu, naņa sape “Parin Suņe kiena ne le Yu lala.”

Lalua na kilaroen navisaluaena apis pa Yesu

³⁹ Ana e pogos nene, lalua naņa atelan la asike meta e lak torovia amio Yesu apis pania. Tai pis piowa pania, sa ke taņena lala, sape “?Ko ope Navisaarena naņa, po peraga? !Popon ovitaņilin otamalia ita!”

⁴⁰ Ana taņena pis pania pisaluņaria, pisape “Mara, nanagane kieta pogos na marena narui, ana ko na pe opatanon re

Ntewa poli wa. Ita telu nini, naliņereena naņa akila pan ita naga taaga ga, ⁴¹ a e lepas na ita lua, mesmesun ga napiowaena naņa ita lua tekila, ana e lepas na puna, naga pe kila re nena sur tai poli.”

⁴² Ana pis pa Yesu, piun tania, sape “Yesu, pogos naņa oim ove pņarin suņe owasuņe ko sina, awis, ve sinemņa pņesan in re.”

⁴³ Ana Yesu pisatamņa, sape “Nevisaar van ko, legiena ga na pņane, yoko italua tesike e kieta yo wo.”

Yesu mare

Matiu 27:45-56; Mak 15:33-41; Yoane 19:28-30

⁴⁴ Nanagane pimi tol kolpae narui, a siar e pogos nene mrae tego re si po, kila narui yemalolo kalo make ga yo nene, mon mņa sanene pano-o tol mrae telu yepekilavi. ⁴⁵ Ana siraunia, kulmrae naņa telan mņeke loyumņa e Yumņa Wa mņana Ntewa, naņa kilawo yo wa naņa pe yo wa paņisi, naga purņa lepas lua. ⁴⁶ Ana e pogos nene, Yesu pio maro sape “Ata, neligan ninuu e lumomņa.” Pio sanene narui, ana pņere maron kiena yalua marņan top.

⁴⁷ Ana pogos naņa yerkawa kiena ne yar na mara lala pisu sur la nene, naga pisirlua kia kiena ne Ntewa, sape “!Lelaga naņane, yar nene naga pe yar mesmes ga naņa!” ⁴⁸ A pņina la naņa apim lele taaga e yo nene, la mņena apisu make sur la nene naņa akila pa Yesu, pe nasineyeena pan la paņisi. Ana siraunia aņasuņela sina, amial apano amio pupia naloge viowaena, apa si mņala umņa lala.

⁴⁹ A pņegas nen yeririna taņena mņena lala asike e pogos nene, la asumņalu asike laa perina sane, asumņa apisu make sur lala. Naga nene erau kiena ne Yesu lala amio sira la naņa amolue gar Kalele nakonua rui, ataveve mņa Yesu pano-o pimi tol yo nene, ana la mņena apisu marena kiena ne Yesu.

Yosop sin Yesu

Matiu 27:57-61; Mak 15:42-47; Yoane 19:38-42

⁵⁰ Ana yar tai, naga nae pulkumali kiena ne le Yu la naņa Arimatea, kiena

kia Yosop. Naga pe yerkawa tai na pupia kumali kiena ne le Yu lala gar Yerusalem, pe yar mesmes tai naña kiena ðelaga po pañisi. ⁵¹ Naga tai naña sinenan manene sape popon sa nasuñenena kiena ne Ntewa imi, ana nanua pogos naña apisayu ke asape akila ya ne va Yesu, naga taaga kiena sitomena pe sa re nene poli, naga kilali naña pisaluñar la sape ve akila re viowa vania. ⁵² Ana pogos naña mloge asape Yesu mare rui, naga pa sumal se marana ne Paelat, piun tania sape kilia kus tasnena ne Yesu. ⁵³ Ana Paelat tamian pania, ana pa kuslua tasnena ne Yesu e laktorovia, mliluar e kulmrae, kus pa mligan ruru mñeke loyuma e puluve viu tai naña ate mare ga na wa, pe amliganli re yar tai mñene poli wa.

⁵⁴ Ana legiena na marena kiena ne Yesu nene naga e Praere, sa naña pe legiena na kila ruruen sur lala na Legiena Wa. Ana mrae pito ke narui, lavis ke Legiena Wa siar ne, naga nene e ruru nena e pogos naña mrae pito kovio. ⁵⁵ Ana sira la naña nanua ataveve Yesu siar gar Kalele pimi tol kiena laktorovia, nanagane pogos naña akus tasnena pimi, ataveve sina. Ataveve pimi tol kana yo na nasiniena, ana apisu naña amligan mñeke e puluve.

⁵⁶ Ana apisu pae, añasuñela apa si uña vena akila ruru ponotaninu lala sa naña mñapes amio pomat. Atol yo uña, ana Legiena Wa siaria, kila narui pe pogos re si tai pan la naña ava avaija tasnena ne Yesu poli. Ana asuña ga uña sanene, sa naña navisaluaena pisape monar akila e legiena wa.

24

Puluve koren ga mñeke na

Matiu 28:1-10; Mak 16:1-8; Yoane 20:1-10

¹ Legiena Wa þaro pano, ana kana legiena taþena na peni, naga legiena þesa na legiena olua. Ana kolulag kona, sira laþas nene añar ponotaninu sa naña pomat amio mñapes naña akila ruru pa rui, amiyal apa e puluve nañani vena avaija ruru tasnena ne Yesu. ² Ana pogos naña

apitom atol yo, amñal naña pupia kilavaru na kilawoen puluve nene, amelilivin lua rui, ³ ana apa loyuma, amilan naña tasnena ne Yesu kovio rui.

⁴ Ana asuñal ga asike narui asitom wele mña pano-o amilan naña yar lua asuñalu asike amio la. Lalua nene mñala kulmrae la miyuwowo naña miyuwowo ruru nena naapo. ⁵ Ana sira la nañani amaraun naña akira avisu lalua nene, ana akinai tanon lalua, þarila tau pito e porotano. Ana lalua nene apis pan la, asape “E, sira lala, taþatete alual yar na malena e yo na marena. ⁶ Naga pe mon re si e nini poli, Ntewa pisirlua rui. Amiu asitomyuli sina ya naña naga pisawal pan amiu, pogos naña naga sike amio amiu nanua gar Kalele, pe apim re e nini poli wa.

⁷ Naga pisa sanini sape sa naña naga pe Narin Yeririna, yoko monar atamian naga va e limana ne li viowa lala, ana yoko asuar naga va e laktorovia, ana siraunia, e kana legiena natelu, yoko sumalu mal sina. Nane visena ke nanene narui naña naga pisawal þesan pan amiu.”

⁸ Sira la amloge narui, kila la asitomñal si visaarena naña pisa ruru pan la pisape yoko naga kilia mal sina. ⁹ Ana asitomñal sina, amligan yo nene añasuñela, apa apisu nalologena la lualima taaga pa taaga amio lala taþena lala. Sur la naña apisu e puluve apisayu meraravan pan la, ¹⁰⁻¹¹ ana la pe amlelaga re e poli, apisu sane sira la nene asun wowe ga.

Ana sira la naña apisu suri la nene, kiela kia la sanini: Maria nae Maktala, Soana, Maria naña anenane Semes, amio si sira taþena laþasa.

Pita kiriri pa pisuveve puluve

¹² Ana Pita ga naga taaga sinenan sape visuli sur nene pe lelaga pona peraga, ana naga sumalu, kiriri pano, sinenan sape visuveve yo loyuma e puluve. Pimi tol yo nene, pulu pa loyuma, ana pisu ga kulmrae la sike na, tasnena Yesu kovio. Ana pa si vanua, mial si þasuñe pa uña, sumña sitom liluenia sape sur nene na sanape ne, pona kana kinas na ya.

Nalogenā lalua amial apa gar Emeas, apitawe Yesu

¹³ Ana siraunia, e ke ga e legiena nene, la ke ga lalua amligan Yerusalem, sinelan asape ava e narin pulkumali tai, kiena kia Emeas. Mraplepa na vaen e yo nene pe piavi manene re poli, sur sane tasme lualima. ¹⁴ Ana pogos naña lalua amial apa ke narui, lalua asuñā asunyu manene laa sur la naña p̄aro pa rui.

¹⁵ Asunlilue m̄a sanene apano, ana Yesu mial pimi piear la, amialpil amio apano.

¹⁶ Apisu naña mial ke amio la, apisu sane wolawa ga tai, komin naña apisu kilale p̄ele naga.

¹⁷ Ana Yesu piun tan la, pisape “?Kam lua amial ke sanene asunyu liluen ke ya ne?” Ana pogos naña naga piun sanene, aparurula, asuñālu asu, marala piowa ga sike narui.

¹⁸ Ana lala tai nene, kiena kia Kleoñas, naga pisatam̄e Yesu, pisape “Yar la mok liu na yo kar ga la ne, asuñā amialiali ke Yerusalem e pogos nene, ana pona ko ga taaga manene ga pe omlogeyu li re pupia sur la ne kakate mare ga yo na wa?”

¹⁹ Ana Yesu piun pisape “?Ana ya la ne sane opisa ke ne?”

Apisatam̄ea, asape “Naga nene e lepas kiena ne yar nae Nasaret naña, Yesu. Naga pimi, pe navisawalen tai, kila kile la mok liu na kiena pupia nam̄areraena, mlologo, a pian ruru yeririna la po pañisi, kila sanene sinelan naga keviu, pano tol m̄ena Ntewa na Mava pisawal sape kekarān naga pañisi. ²⁰ Ana siraunia, nanua ga yemlagi nakoneva, pupia yar wa lala amio kieta nasumonena lala sinela karia, aḗere m̄a naga pa e pupia kumali la pano-o amlip̄erea, asape naga monar mare, ana apa asuar naga pa e laktorovia, mare rui. ²¹ Nanua sumo, kiamimi sitomena sike ga e naga, mesape naga ke narui naña yoko tamalia ita le Israel lala, yoko were plan ita vetan nam̄areraena kiena ne le Rom lala, ana nanagane, sur la punu ga pa piowa si narui. Naga kovio petan imimi, nagane kana legiena telu narui.

²² “Ana sur si tai naña kila imimi memilan manene pañisi, ana mesitomyu

kaḗaran ke na wa. Nagane kolulag pogos naña lakaporo kokoreko yam taaga, kiamimi sira laḗas asuñāla apa si e puluve naña amligan tasnena ne Yesu m̄enea, apavinin asape avāia ruru wo. ²³ Ana pogos naña apa aporu e yo nene, apisu naña tasnena pe mon re si e lelen poli, ana akirir si aḗasuḗe la apitom pun imimi, apisawalia, a pe naga re ga nene poli, ana pisawal m̄ena asape apisu navisi lalua, naña apisawal asape Yesu mal si petan marena rui. ²⁴ Ana imimi laḗasa sinelan asape ava avisulia, ana la apito e puluve, apisu sanena naña sira la apisa, pe am̄a re nena ga.”

²⁵ Nanene narui visena la naña lalua apisa pa Yesu, e pogos naña asuñāla ga asike mrapa. Ana naga m̄ena pis, pisa pan la, pisape “Aulai, kam punu ga kiligamiu la poḗe ga. Navisawalena la apisawal sur la nene nakonua rui, ana sanape naña kam na pe amlelaga re poli wa?

²⁶ Pona akilia rui naña yoko Ntewa visirlua kiena Navisaarena ve pupia yerkawa e yomarava nini. Ana kam na pe apisu kilale re nena ga naña Nasiriena Wa lala apisawal rui, asape yoko monar akila Navisaarena loge viowa e sur la ve moki, yoko akila kare naga sumo, p̄isi na Ntewa kilia visirlua naga, vena tol kiena pupia naurarena.”

²⁷ Ana Yesu sunyu ke pan la sanene, pian la pa re laa sane wa. Naga siar e tus lala kiena ne Mosis, pimi tol tus lala kiena ne navisawalena lala, suñā pisa meraravan ruru ke pan lalua nene sanape naña visena marua la nene suñā kiar ke ga naga, apisayu ke ga naga silaga.

²⁸ Ana asuñā amialor si apano, pe piavi re poli apim lavisin pulkumali naña lalua apanon ke ne. Ana lalua apisu sane Yesu suñā mlilu mrapa pa yalen silaga. ²⁹ Ana am̄areran pania vena sike ne amio la wa. Apis pania, asape “Nagane na mrae pito ke narui, lavis pintam̄a ne. Oimi osu re omio imimi sumo wa, om̄eke ga e nini.” Ana Yesu pa m̄eke amio la.

³⁰ Asuñā ga tol pogos na kinanena, ana apim lele taaga e yo na kinanena. Ana pogos na lenwoen kinanena, Yesu ga

sum̃alu mlarar kala kilaparavi, mlen pa Ntewa pisa potena pania, kawe wowaia pion pan la. ³¹ Ana pogos naña kila sanene, e nena ga e pogos nene sa naña kilamarala pike, apisu kilalea sane naga naña sike amio la ne Yesu ke narui. Ana apisu manene m̃a sanene, a yam plas ga kovio nena ga.

³² Ana lalua asum̃a apisayuia, asape “Suwala, tepisu kilale re poli e, ana kieta Supe ga naña. Ana lelaga, naga nena ga, komin naña tesun lilue ke temio mrapa naña naga pisayu meraravan ke visena wa pan ita, kiena visena lala sa ga kapi kekan ke sineta.” ³³ Ana pogos naña akilia sane apisu marana ne Yesu rui, pe amomal re si poli, ana asum̃al ke ga, amial e pupia lepamiema aņasupe apa Yerusalem vena avisawal va laḡasa.

Ana am̃alivin la lualima taaga pa taaga naña asike e viorena wa, amio laḡasa, ³⁴ ana lalua pe apis re pan la poli wa, ana la apis p̃esan pan lalua, asape “E, pogos naña kamlua apa ga sane, sur tai pimi m̃alivin imimi e nini. Visena nanua sira la apisa, lelaga kemua naña, kieta Supe sum̃alu molue petan marena rui, Pita ne nanene naga pisu e kilamarana.” ³⁵ Ana la m̃ena lua naḡani asikol kiela visena, apisayu sanape naña Yesu m̃alivin la mrapa, a naña la pe apisu kilale re poli, pano-o tol pogos naña kawewowa ga kilaparavi pan la.

Yesu m̃alivin kiena nalogena lala

Matiu 28:16-20; Mak 16:14-18; Yoane 20:19-23; Yum̃aena 1:6-8

³⁶ Ana pogos naña lalua asum̃a asunyu ke sur la nene pan la wa, amilan ga naña Yesu sum̃al ga sike likan la rui, pisa pan la sape “Sum̃are sike amio amiu.” ³⁷ Yesu pimi pula sanene, kila la am̃ape yermare, ana amarau paḡisi.

³⁸ Ana Yesu pisu kilale naña amaraunia, piun tan la sape “!E, vanon ya ne asitom manene laa sanene? Ve sinemiu veve lua re! ³⁹ Avisuli lum̃au amio lau, lelen ya na sike e la? !Apisuia, in ga nini! Aim atolili tasneu la komḡasa, komin sur sane yermare naga pe puryun re poli a pe

kilam̃iu re poli sane tasneu nini.” ⁴⁰ Ana sum̃a pisa ke sanene pan la, kipian limana amio lana pan la vena akilia avisuia.

⁴¹ Ana e pogos nene, nalogena lala kiela sitomena miyum̃ae manene sanene, naña akekara paḡisi naña apisu si Yesu, ana asitom p̃ele towe ke ga wa. Ana Yesu pis ke sina ga, piun tan la sape “?E, apran kapi rui?”

⁴² Ana la amlega ika tai, manoa ga na wa, ana amla kinakinas tai pa Yesu, ⁴³ ana mlavia, kan ga e marala.

Yesu pis maro pa kiena nalogena lala

⁴⁴ Ana siraunia, Yesu pis pan la, pisape “Pogos naña nesike nemio amiu nanua sumo ne, in na nepisayu visen la moki na lepas make ga na Siriena Wa pan amiu. In na neḡar visena la e tus lala kiena ne Mosis, e tus lala kiena ne Navisawalena lala, a e tus na Yauena Wa lala, ana nesum̃a nepisa ke nesape visena ne la nanene narui, asum̃a apisayu in ke ga, a nesape yoko aim ave lelaga e inu ve ve piavi re. In na nepisa sanene pan amiu, ana nagane kam na apisu sur la punu ga nene apim ape lelaga e maramiu p̃isi narui.”

⁴⁵ Ana Yesu pian la pa laa sane, kila kiela sitomen la pa keviu li laa sane loyum̃a e kinas nen Siriena Wa la nene, ana sur la punu ga pimi merarava ruru pan la. ⁴⁶ Naga pisa pan la, sape “Nane visen la nene kala kinas ne nanini narui, sane Navisaarena, yoko akila naga loge sinelae vano-o marena, ana e kana legiena natelu, yoko sum̃alu mal si vetan marena. ⁴⁷ A siraunia e ga e kiena kia, yoko kiena yeririna lala asiar gar Yerusalem, a yoko amolue ava e yomarava wetelu, ava alologon va p̃egas nen yeririna make ga, avisawal van la avisave monar avilopu la narui, ana akilia atol naviewoena e kiela mlamulen viowa lala.

⁴⁸ “Ana kam la naña apisu sur la punu ga nene e kilamaramiu, kam ke narui ava avisawal va yar taḡena lala avisave suri la nene na lelaga. ⁴⁹ Yum̃aena nene naga pe yum̃aena m̃arera tai naña m̃arera paḡisi, ana yoko neligan nam̃areraena tai e amiu

vena iila amiu atauluia. Nam̃areraena nene, navisaarena kiena ne Ata sike nãpa yoko naga ligan molue ma e peni vitom kokonia amiu, ana sineun nesape nevisa van amiu, ve aur mãtan re pulkumali nini wa, ana monar asũmate m̃a e nini, vano-o atolia.”

Ntewa p̃erelua si Yesu pa ma e peni

Mak 16:19-20; Yum̃aena 1:9-11

⁵⁰ Ana pogos nãpa Yesu sinenan sape ligan la, sumon la apito garo e narin pulkumali nãpa Petani. Apitom atol yo nene, asũma sanene, pano-o Yesu p̃ar plan limana metavan la, pisa ruru la.

⁵¹ Sũma pisa ruru la m̃a sanene pano-o, sũma siar mligan la palilue narui, pa si metava pa nena ma e peni.

⁵² Ana nalogena lala apisu kiela Sũpe kovio sina petan la, ana akinai tano amlotunia, ana ãpasũpe la si apa gar Yerusalem, nãpa akekara nãpa akekara.

⁵³ Ana asũma e nene pano-o, ana silaga e pogos na leniena make ga asũma apa amieluar ke Ntewa e m̃ana Yum̃a Wa.

Nane Lologena Wo kiena ne Yesu Kristo nãpa in Luk nesiria, p̃isi e nene narui.

**Lologena Wo Kiena Ne
Yesu Kristo Naña
YOANE
Siriyuia
Visayuena Na Tusi Nene**

Komþasnen suniena plas na tusi nini

Tusi nini, “*Lologena Wo Kiena Ne Yesu Kristo Naña Yoane Siriyuia*”, pisayu Yesu, sape naga Visena kiena Ntewa naña pimi sike amio ita, pe yaru. Yoane sape naga siri tusi nini vena yaru la naña auloia, akilia alelaga naña Yesu, naga yaru naña Ntewa pisaaria sape yoko ligan imi vena tamalia ita, a naga narina Ntewa lelaga. Naga siri sanene vena tekilia tetol malena e kia kiena Yesu, komin naña temlelaga ea (20:31).

Suri naña Yoane pisayu þesania, sape Yesu pe Visena naña sike kemua nanua sumo, naga sike amio Ntewa. Tusi nini pisayu kile la naña Yesu kila, naña akilia aiila ita tevisu kilalea sane Yesu naga narina Ntewa naña Ntewa pisaaria sape vitetalia naga imin tamalia ita. A siraun kile la peve taaga nene naña Yesu kila, Yoane pisayu kala kinasa. Naga pisayu sanape naña yaru laþasa amlalaga e Yesu ana atavevea, a yaru laþasa yepela mavin naña alelaga ea.

E marana na keviu 13 pa tol marana na keviu 17, Yoane pisayu suri la naña pimi e Yesu kolemalo naña nasinekar la apimin vena atararia. E yemalo nene, Yesu pis ke pan kiena nalogena lala, vena akila ruru la asumate suri la naña yoko imi tol la pogos naña akila ke kiena yuþaena. Naga pisin mēna visena na visirplanen kiela sitomena la sumo, sumon naña kiena nasinekar la apimi atararia.

E luasinen tusi nini, Yoane pisayu naña nasinekar la apimi atarar Yesu, aþure pa kumali apis pania, a siraunia apa asuar naga e laki torovia. Naga mare, a siraunia naga mali sina, a kiena nalogena lala apisu naga.

E tusi nini Yoane pisayu malena naña ve uro re, naña yaru kilia tolia e ga e Yesu Kristo. Malena nene siari nagane, a pimi ga e yaru la naña amlalaga, asape Yesu ga naga pe mrapa, a pe purþesnen visena lelaga, a pe purþesnen maliena. A pupia suri naña tusi nini pisayuia, naga þelaga kiena Yesu pogos naña piyan ke yaru lala, pisayu suri la naña yaru la akila pona amiyuþaenia e kiela maliena e legiena makega. Naga pis e þelaga na visena sanene, amio pakaiwa lala, vena kilaen totou naiilaen sitomiena kiena la naña amloge, a kila mēna amloge sane naga mēna pa yaru saga lala. Naga pisayu suri la ne sane wii, kilaparavi, kapi vivaga, a yaru na visuaren sipsip amio kiena sipsip lala, a kilika naña krep amio mrasa, vena vian kiena yeririna lala e leþas na kieta maliena amio naga.

Komþasnen tusi nini la na nini

Visena na sumo 1:1—18

Yoane Nakeena a nalogena þesa lala
kiena Yesu 1:19-51

Yesu kila kiena yuþaena 2:1—12:50

Legiena maro lala kiena Yesu garu
Yerusalem 13:1—19:42

Yesu mali sina a kiena nalogena lala
apisu naga 20:1-31

Yesu mālivi sina pan kiena nalogena
lala garu Kalele 21:1-25

*Navisaarena naga to sumon nasiiena
na yomarava nini*

¹ Na konua konua rui, e purþesia, naga naña apio Purþes nen Pelaga kiena ne Ntewa naga sike amio Ntewa, a naga pe Ntewa. ² E pogos na siien sur punu ga, naga amio pa Ntewa rui, ³ naga miyuþaen yuþaena na kilaen sur punu ga. Pe sur re tai naña naga pe miyuþaen re poli.

⁴ Malena na lelaga molue e naga, ana malena nene pimi pe sane yomerarava kiena þegas punu ga na yeririna lala.

⁵ Naga pimi sa naña yomerarava na tegolien la naña asike e pupumalko, na yemalolo nene taþatete tauluia.

Yoane Nakeena pimi mlologon ke pisape yomerarava pimi ke rui

⁶ Siraunia, Ntewa mligan kiena yar tai pimi e yomarava nini, nane Yoane Nakeena. ⁷ Naga pimi sane yar na iilaena, vena visawalen yaru na yomerarava nene naga pimi ke ne, vena iilaen yeririna la punu ga akilia alelaga asape yaru nene naga pe yomerarava kiena ne Ntewa. ⁸ Sa naña, Yoane naga pe pe yomerarava re poli na wa, ana pe yar na visawalen ga.

⁹ Ana siraunia, yaru na yomerarava nene pimi kate e yomarava nini. Naga pe yomerarava nalelaga napo, ana pimi pe na ligan kiena yomerarava nene e malena kiena yeririna punu ga.

Yomerarava na yomarava

¹⁰ Yaru na yomerarava, naga naña sii yomarava nini, ana pogos naña pimi ea, ana yeririna na yomarava lala pe apisuluñar re si naga poli. ¹¹ Naga pimi p̄es puna ne uña m̄ana ne kiena yeririna la, ana la na mratava puna pe sinelan re naga poli. ¹² Ana la ga p̄asia akekaran naga, amlelaga ea, ana e la ga nene punuia, naga tam̄an la vena akilia aim ave narina ne Ntewa lala. ¹³ Naga kila la apaeme sina yam luania, pe sa re naña sisi la na apaeme taveve lus na kuruta, pona nasinenanen sa yerm̄ene amio sira, pona sitomena kiena yeririna, ana apaeme sina taveve nasinenanena kiena ne Ntewa.

Purp̄es nen Pelaga kiena ne Ntewa pimi pe yeririna

¹⁴ Sanene na, Purp̄es nen Pelaga kiena ne Ntewa pimi pe yeririna lelaga, pimi sike likan ita, ana tepisu kiena malena napo, pulen manene laa p̄elaga na lemana amio p̄elaga nalelagaena. Naga pe nowo tanea wa m̄earu kiena ne Arimata, ana mepisu kiena pupia naurarena, kiena naga taaga.

¹⁵ Pogos naña Yoane Nakeena pisayu naga nanua ne, pisape “Naga naña nepisawal pae pan ami, nesape naga yoko siraun inu, naga su metava, in na neto ga

tano, komin naga mal nakonua laa sane, in na na nanagane ga ne.”

¹⁶ Naga pulen p̄elaga wo lala, ana silaga kila ke po pan ita pañisi, kiena pupia lemana kila temlogelue ga po pañisi. ¹⁷ Nanua Ntewa pisirlua yermarua Mosis, p̄ar ga kiena navisaluaena lala pimi pan kiena yeririna lala, ana Yesu Kristo, Ntewa pisirlua naga p̄ar p̄elaga na lemana amio visena na lelagaena pitomi e yomarava nini. ¹⁸ Ita yeririna lala pe yar re nena tai naña kilia Ntewa poli, pona pisu e kilamarana, ana yaru naña tolue ga e sitomena kiena ne Ntewa, lalua aparpran la ga veraga, naga ga pimi kila ita tekilia Ntewa amio kiena p̄elaga lala.

Yoane Nakeena mlologonyu Navisaarena

Matiu 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17

¹⁹ Ana pogos naña Yoane Nakeena mlologo m̄a pano-o, nasumonena kiena le Yu lala nae Yerusalem la asitom veve ke pañisi sane naga miyumāe ke sanape, pona naga pe Navisaarena, po naga ai. Ana la apitetalia yaru wa p̄asia amio yar keviu si p̄asia na lus wa kiena ne Livae, apim apiun petania asape “Ko na ai?”

²⁰ Ana pogos naña lala apiunia, naga pisawal ruru ga sur punu ga pan la, pisatam̄e la, pisape “Peraga, in na pe nepe Navisaarena re poli.”

²¹ Ana la apisape “?Sanene na, ko na Yermarua Elaisa nanua sumo ne, ana ko omal sina, po pere? Nanene komin naña Visena Wa pisape naga monar wasup̄e sina sumon Navisaarena.”

Ana naga pisatam̄e la sina, pisape “Peraga, pe in re nene poli.”

Ana apisape “?Pogaga, ana po ko na navisaluaena naña Mosis pisaar nanua yo rui?”

Ana pisatam̄e sina, pisape “Peraga rui.”

²² Ana la apiun ke sina ga tania, sape “?Ana ko na a si narui? Monar ovisa sur tai van imimi vena mekilua mevano mevisawal van la naña amligan imimi mepimi. Ovisawal ruru ga van imimi, sane ko na ai?”

²³ Ana kiena navisatamēena e pogos nene sanini, pisape “Inu in na pulgo korena ga ne e yokorena nini, naña Navisawalena Aisea pisawal na konua rui. Ana pulgo nene pimi pe na visawalen sape: ‘Amiu akila ruru mrapa lala kiena Supe e kiamiu malena!’ ”

²⁴ Ana lala pas naña asike e pogos nene, le Varasi lala, ²⁵ ana la apiun ke sina ga pan Yoane, apisape “Imimi memloge pa rui, ko na opisa osape pe ope Navisaarena re poli, pe ope Elaisa re poli, a pe ope navisaluaena re naña Mosis pisa poli. ? A visae sanene na, vanon ya ne ko na ositom osape ko na otorokin osun okekee lue yeririna lala sanene?”

²⁶ Ana Yoane pisatame la, pisape “Inu, nakeena naña nekila ke ne e la nene, naga e ga e wii. A yaru taņena tai yoko imi kus leleu, naña naga sike pa likan ita rui, ana pe akilia re naga poli wa. ²⁷ Naga to laa metavan manene inu, sane in na pe netorokin re neva lavisin po, pona neyal nemio.”

²⁸ Ana lele naña apa ke ea na visuen Yoane, nane e norava lavisin kumali naña Petania, e wii naña Yortan lepas na vano, nane e yo naña Yoane sumā kee ke yeririna lala ea.

Yesu, narin sipsip nakuņāņāena kiena ne Ntewa

²⁹ Ana e legien taņena si tai, Yesu mial pa katen Yoane Nakeena amio imimi kiena nalogena la e yo naña mesike ea. Ana pogos naña Yoane pisu Yesu, pisa pan imimi, pisape “!E, amiu avisu yar na mial ke pimi namā! Naga, sa ga narin sipsip kiena ne Ntewa nawarplanen nakoena na mlamulena viowa kiena ne yeririna lala na yomarava nini. ³⁰ Nanene naga naña nepisayu ke pan amiu nanua rui, nepisa nesape: Siraun inu, pupia yar tai naga imi naña sumon inu, to manene laa metavan inu sane, komin naga teke sumon inu. ³¹ Nepisa visena nene nanua, nemninue ga nesape naga ai, nemninue ga nesape erau ne nanene, ana nekilia ga nesape monar nekee ita le Israel lala e wii, vena kilaen naña tekilia tevisu kilale kieta yerkawa nene.”

³²⁻³³ Ana Yoane pisa meraravan pan imimi sanape naña naga kilia sape Yesu pe Navisaarena. Naga sape “Sa naña nepisa pa rui, in na pe nekilia re poli nesape naga ai, ana pe piavi re nena ga, Ntewa pis pan inu, pisa sanini, pisape: Visae ovisu kiau Ninuna Wa vitom ke tano, totano e yar tai, naga ke ga nene naña yoko kee yeririna lala e Ninuna naña kiau.

“Naga pisa sanene pan inu, ana pogos naña nepisu Yesu nene, nepisu Ninuna mligan ma e peni pitomi tano e naga, sa naña lomē, pitomi koan e naga. ³⁴ Vanon sur ne na nene naña nepisua, nekilia nevisawal ruru van amiu, sane pe lelaga ga, yar nene pe narina ne Ntewa kemua lelaga.”

Nalogena lua na sumo kiena Yesu apim puna

³⁵ Ana e legiena taņena si tai na, Yoane Nakeena sumā ke ga wa e yo nene, sun ke amio imimi lua Antru, naña e pogos nene mepe kiena nalogena. ³⁶ Ana mepisu Yesu mial pimi p̄aro lavis pu imimi. Ana Yoane pisa pan imimi lua, pisape “!Amiu lua avisu ke yar nene, naga sane narin sipsip na kuņāņāena kiena ne Ntewa!”

³⁷ Memloge Yoane pisa sanene, ana veraga ga mesumālu, memial mepa mesiraun Yesu. ³⁸ Ana Yesu kira p̄atau pisu imimi lua, pisape “Nepisu sane amiu lua sinemiun ke sur tai.”

Ana mepisatamea, mepio naga sane kiamimi navianena tai, mesape “?Rapae, opimi e nini na, ko na omomon ke pe?”

³⁹ Ana naga sape “Pogaga, aimi teva avisua.” Ana memial mepa metol e naña Yesu sike ea e pogos nene, ana siar sane ko yepekilavi ko e maran mrae vari, mesun mā memio naga pano-o yemalolo.

⁴⁰ Ana Antru nene naña imimi lua memloge Yoane sunyu Yesu, mesumālu metaveve sanene, naga Antru naña wenla Saemon Pita navetokak. ⁴¹ Ana pog naña pisa sape taveve ga Yesu narui, ana miroro panon p̄esa wenla nene, a pogos naña mālia pis pania pisayu Navisaarena, naña e visena na Epru kiena ne le Yu la apio asape Mesaea, a e visena na Kris

kiena ne le Krik la asape Kristo. Ana pisawal sanene, sape “Mara, Navisaarena nene, imimi meñal rui.” ⁴² Naga pisa pan wenla nañane, ana pure pimi pu Yesu.

Ana pogos naña Yesu pisu naga, pisape “?A, ko mēna nene naña narina ne yermarua Yoane tai? Nenagane na nesikia ko sina ga, kiomā ki Keñas.” Ki mēna nene kome visena nae Epru, naña kana kinasia kilavaru, naña kome visena nae Kris asape Pita.

Yesu pure nalogena lua sina apim atavevea

⁴³ Ana e legiena tañena si tai, Yesu sinenan pisape taveve si kiena mrapa, pisape kusro yo vato si kiena yo naña Kalele. Mepa sanene, ñisi na māl si yar tai, pisa pania pisape “Ko oim otaveve inu.” Yar nene, kiena ki Pilip, ⁴⁴ naña naga mēna nae yo kiena Antru amio Pita, nanene pulkumali na Petsaeta.

⁴⁵ Ana pe piavi re poli na Pilip pa kale kiena erau tai, kiena ki Nataniel, pa pisa pania, pisape “Yar keviu naña yermarua Mosis amio navisaluaena lala asiriyuia, apisawal na konua rui, naga pimi mālivi likan ita rui. Imimi meñal rui, naga nae Nasaret, narina ne yermarua tai kiena kia Yosop. Ana yar nene, kiena ki Yesu.”

⁴⁶ Ana pogos naña Nataniel mloge asape Yesu naga nae ga narin pulkumali nañani, naga piunia pisape “Ana sanape? Pupia yar keviu napo tanea sanene tañatete mālivi e narin yo nene Nasaret!”

Ana Pilip pisatamea, pisape “Ei, ve ovis re sanene, ko na oim ovisuli kone wa.”

⁴⁷ Ana ñisi na lalua apa sina puna ne Yesu, a pogos naña lalua amial apim lavis puna, Yesu pisu Nataniel, pisayu naga, pisape “Lelaga ga, nepisu yar nene sa ne yar wo lelaga tai nae Israel, yar tai naña navisokanena pe to re nena e naga poli.”

⁴⁸ Ana Nataniel mloge Yesu pisayu naga sanene, piun tania sape “?Ana sanape na ko na okilia osape in na yar na sanene?”

Yesu pisatamea pisape “Pogos naña Pilip naga pe piñasun ko re poli wa, pogos naña ko ga taaga opa ruru ko ke vatanon purpiliva, in na nekirawal ko pa rui.”

⁴⁹ Ana Nataniel milan nakiliaena kiena Yesu nene, pisape “!Navianena, ko na narina ne Ntewa kemua na lelaga! Ko na ope ñarin suñe lelaga kemua nae Israel.”

⁵⁰ Ana Yesu pisa pania, pisape “!In na nepisa ga narin visena tai van ko, naña nepisu ko e purpiliva nene, ana veraga ga kila ko na omlelaga mārera e inu! Nanene na po pañisi, ana nevisaar van ko sane yoko ovisu sur na ilanena la ve moki vañisi ne, naña ve keviu laa sane taulu naña opisu pa rui. ⁵¹ Lelaga nepisa ruru ga, sane yoko amiu punu ga avisu ma e peni naga vike ga mēke na, amio navisi nae ma metava lala avitom ke tano e inu, ava sina metava, avitom tano, ava si metava ve sanene. Sur ne la nanene akilia avisuia komin naña inu nepe Narina ne Yeririna, sane in na nae ma e peni nepimi nepe yeririna ruru nena naapo.”

2

Kile na sumo kiena ne Yesu, e talopaena gar Kana

¹ Ana Yesu lala apimi atol pa norava nae Kalele, ana e legiena na telu, ñañagena na talopaena tai e kumali nene Kana. Ana anenane Yesu naga pa kate pa e ñañagena nene rui, ² a siraunia amligan visena pimin Yesu amio kiena nalogena lala, apio la mēna ga vena ava ea. ³ Ana Yesu lala apa akate e ñañagena, asumā amio yeririna la pano-o, sur tai naga piowa, kuruta na munena na ñañagena nene naga ñisi iroro ga. Ana anenane Yesu pimi pisa pa Yesu, pisape “Namunena la naña yar keviu na ñañagena kila ruruia, amun make rui, ana nanagane na aplanan narui.”

⁴ Ana Yesu pisatamea, pis pania, pisape “?Sira marua, yumāena ya ne e ñañagena nene teke e inu? Ve oligan re te lumāu, vanon kiau pog na yumāenen sur la ne sanene, naga pere ke ga wa.”

⁵ Anena mlogear sur la naña Yesu pisa, ana pis pa yar la naña na yumāenen ñañagena, pisape “Sur ya la naña sa naga visa, amiu akila ga, ve avis re, ayumāen ga.”

⁶ Ana ñisi na Yesu pisu pupia pias nen wii lañasia sumā ga lavis, naña le Yu la

asumã apio ke wii pa ea, akevan ke kiela sur la ea sa naþa kiela lotuena pisa ke. Pupia pias nen wii la nene ate e kilavaru torokin waren lita ponotia ve taaga [100], punu ga tol orai. ⁷ Ana naga pisa pan la, pisape “Amiu ava avio wii, awar imi ataron vito e pias nen wii la nene vano-o uleule.” La apio m̃a wii pano-o apuleule ruru nenaga.

⁸ Ana Yesu pisape “Pogaga, nagane na avioli ve tekaki ga, ala van yar keviu na þaþagena munlia.” Pisi na apio, amla pano-o akian pania.

⁹ Ana yerkawa munlia, mloge sane pimi pe kuruta na munena narui, ana milan paþisi, mninue ga sape amlal namunena nene pe. Lala naþa apio, la ga akilia ke, ana pe apisawal re poli, þisi na naga pio yar naþa talopa ga na wa pimi puna.

¹⁰ Yar nene naga pimi ana yerkawa pis pania, pisape “E þaþagena taþena lala, apio ke kuruta namunena naþa po pimi þesa, ana pogos naþa yar la amun lili m̃a pano-o, atol mare ga kuruta na munena naþa pe po manene re poli naga pimi maro. Ana e þaþagena nini, la amun m̃a pano-o, þisi na ko otol ga m̃au kuruta napo tai naþa pimi maro. Komin ya ne okila sanene?”

¹¹ Ana sur naþa Yesu kila e pulkumali nae Kana e yo naþa Kalele, naga sane pe pupia kile tai, naga pe kiena kile þesia naþa miyumaenia. Naga kila, sa naþa naga sape siar na kila meraravanen kiena puriukawaena nae yo metava, ana pogos naþa kiena nalogena la apisuia, kiela nalelagaena e naga pa laa metava, sane naga pe Navisaarena kemua lelaga. ¹² Pisi narui na la punu ga nene apato si garo Kapeneam, nane Yesu amio anena, wenla lala amio kiena nalogena lala, apam atol si yo nene asu li m̃a sane pano-o tol legiena la þasia.

Yesu m̃ene plan lala naþa aþilwilin ke sur lala loyuma e Yuma Wa m̃ana ne Ntewa

Matiu 21:12-13; Mak 11:15-18; Luk 19:45-46

¹³ Ana pogos tai, lavis ke pog naþa le Yu la akila kiela pupia þaþagena tai, naþa Paþagena na Sitomalen Natamali-aena. Ana kiela þelaga marua tai, sane e kas punu ga lala punu ga monar akilali naþa ava ma metava Yerusalem e kana pog ne naapo vena kilaen þaþagena nene, vena sitomalen kala apua la naþa amolue gar Isip, ana e pogos nene Yesu m̃ena ga pavin. ¹⁴ Naga pa tol yo, ana pa kate e Yuma Wa Mana ne Ntewa, pisu lala moki naþa asike aþilwilin ke puluk la, sipsip lala amio manu la, pisu m̃ena la naþa nakepuen kilavaru taþena lala va e kilavaru nena naapo na Yuma Wa m̃ana Ntewa. Yumaena la nene ape yumaena wo tai, komin ape yumaena na wilwilinen sur lala naþa yeririna la monar aulia vena kilaen kuþaþaena ea, a pe sur viowa tai, la akila kare laa yar lala, ana metavana, akila ke loyuma e kove na yo wa.

¹⁵ Ana Yesu pisu naþa akila kare yo wa na yuma sanene, þisi na sinena mimi, þar kilika lala, þuarar luas lua sane, panon la. Naga pa sanene, pa m̃ene plan la amio kiela sipsip lala amio puluk lala apa vanua petan Yuma Wa m̃ana ne Ntewa, ana e lepas kiena ne la naþa akepu ke kilavaru, pa taron plan kiela karo na kilavaru, kawe plan m̃ena kiela varvara lala. ¹⁶ Ana yar la naþa aþiliwilin ke manu lala, naga pis pan la pisape “!E, awar plan kiamiu sur la vetan yo nene! !Amiu ve akila re yuma m̃ana ne kiau ata nene imi ve yuma na tauluen kiamiu kilavaru sanene!”

¹⁷ Ana pogos naþa nalogena la apisu naþa Yesu m̃ene plan la sanene, kila lala asitom̃al si nasiriena wa tai, sa naþa pisayu pa Navisaarena sumo rui, naþa pisa sape

“Kiau sitomena urmi paþisi e yuma wa kioþa, naga sa naþa kapi naga kekan ke loyuma e sineu.” Yauena 69:9

¹⁸ Ana vanon suri nene, yerkawa kiena le Yu lala, la m̃ena apisu ke sur la naþa Yesu miyumaenia, ana apiun tania, asape “Suria ne ko na omiyumaen ga ne, sur

keviu tanea. ?Ana ko nene okilia okila kile ya ne e maramimi, vena kila imimi mevisu kilia sane mesmesu ga naña okila sanene?”

¹⁹ Ana Yesu pisatamē pan la, pisape “Pogaga, kiau kile naga sanini: Amiu awe plan Yumña Wa nene, ana siraunia, e legiena ve telu ga, yoko nevisirlua sina ga.”

²⁰ Ana asape “Lala naña amiyumñāen yumña nene, amiyumñāen pano-o tol kas lualima yam vari pa orai, ana sanape ne ko na opisa sanene, osape okilia ovisirlua si naga e legiena ve telu ga? !Tařatete ga ve sanene řā!” ²¹ Lala apis sanene, vanon la pe akilia ruru re sur naña Yesu pisa ke e pogos nene poli. La pe apisu kilia re asape pog naña Yesu pisa ke Yumña mñana ne Ntewa nene, pisa ke ga tasnena ne. ²² Ana siraun laa sane, pogos naña naga mal sina ga taulu marena, kiena nalogena lala asitoñal naña naga pisa visena la nene pan la, řisi na kila amlelaga manene laa e nasiriena wa lala amio visena kiena ne Yesu lala pan la.

²³ Ana Yesu la asumña e řařāgena nene garo Yerusalem pano-o, naga kila ke kile la moki, ana pogos naña yeririna la apisuia, lala moki amlelaga e naga asape naga pe Navisaarena. ²⁴ Ana Yesu pe tamñan manene re naga pan la poli, pe řasine manene la re poli, vanon naga kilia ruru la pa rui. ²⁵ Yar tařena tařatete visa sur tai va Yesu e lepas na řelaga kiena ne yeririna lala, vanon naga kilia ruru make ga, kilia ruru sur punu ga naña sike e sitomena kiena yeririna lala.

3

Nikotimas pimi pisu Yesu

¹⁻² Ana pogos tařena tai na, kolemallo, nasumonena tai kiena ne le Yu lala pimi sape visu Yesu. Yar nene naga Varasi tai, kiena kia Nikotimas. Pisi na naga pimi, pisa pa Yesu pisape “Navianena, imimi mepisusu ko ke, naña mepisuluřar sane ko, ko navianena tai naña okom puna Ntewa opim, vanon pe yar re tai naña

kilia kila kile la ne sa naña ko na okila ke ne poli, sa Ntewa ve to re amio naga.”

³ Ana Yesu pisatamē pania, pisape “Ee, kile la nene apogaga, ana in na monar nevisatamē ve lelaga van ko, sane yar naña ve vaeme re sina ga imi ve urviu, yoko tařatete Ntewa ve suře e kiena malena.”

⁴ Ana Nikotimas sinena pulan visena nene, pisa pisape “!Aulai! ?Ana yar naña pe yermarua pa rui na kilia vaeme si ve sanape? In na pe nesitom re nesape naga kilia va sina ga loyumña e mēřena ne anena poli, vena vaeme sina.”

⁵ Ana Yesu pisatamēa sape “Nepisa pe lelaga pan ko, sane yar monar vaeme e wii, a monar vaeme e ninuna. Visae peraga, naga tařatete va loyumña e navesuřnenena kiena ne Ntewa. ⁶ Yar kilia war sina ga yaru, ana Ninuna kiena ne Ntewa kilia war sina ga ninuna viu e malena kiena yeririna. ⁷ Nanene na vaemeena nalua naña nepisa ke pan ko. Ve sanene, ko na ve sinemña ulan re si naña nepisa pan ko nesape ko na monar ovaeme sina.

⁸ “Ositom veve li lagi. Lagi na miyui ke ne, naga pa ke ga e yo naña sape va ea, pona temloge ga miyui ana temninue ga tesape miyui pimi ke sanape, pona pa ke pe. Ana mrapa naña Ninuna miyumñāe e malena kiena ne yeririna lala naga sa nene, naga sa naña lagi.”

⁹ Ana Nikotimas sitom manene e visen la nene, piunia sape “Aulai, ana sur nene naga sanape řā!”

¹⁰ Ana Yesu pisatamē pania, pisape “Ko na ope pupia navianena tai kiena ne le Israel la rui, ana nepisu sane sur la ne nepisa meraravan ke pan ko ne, ko na pe okilia re nenaga na! ¹¹ Oyagogo ruruia! Sa naña navisawalena la amiyumñāen pa nanua rui, in na nepisa ke ga sur ya naña nekilia amio suri ya naña nepisusia, ana sa naña silaga, amiu yeririna nae Israel lala yepemiu mavin kiamimi visena lala. ¹² In na nepisayu pa sur na yomarava nini pan amiu rui, ana yepemiu mavin lelagaen ea, ana visae nevisayu si sur nae ma metava lala, yoko akilia alelaga

e ve sanape? In na nepisu sane peraga yo. ¹³ Ana inu Narina ne Yeririna nekilia neviaan amiun sur la nae metava, vanon pe yar re si tai poli naña pisu yo nene, ana in ga Narin Yeririna nepetan ma e nene nepitom tano rui, siraunia yoko nowasuþe neva si metava ea.

¹⁴ “Nanua sumo sumo, yermarua Mosis la asike e yo korena, loñara la akar moñar ke yeririna lala, ana pisirlua laki tai, miyumaen totouena na loñara a mligan mono metava ea, ana yar la naña loñara kar la, visae akira ga va avisu loñara naña mñeke metava, Ntewa tamalia la. Ana e ga e mrapa mña nena nene, yoko monar aligan inu mña Narin Yeririna nomon metava e laki tai. ¹⁵ Ana yar naña visae lelaga e inu, yoko tol malena viu naña ve uro re pogos tai.”

¹⁶ Yesu pisa sanene komin Ntewa sinen si yeririna na yomarava la nini keviu paþisi, ana tamãan narina nowo nene, naña naga taaga ga pe kiena, pitomi mare wo ita, ana yar ai naña lelaga e naga taþatete kovio, yoko tol malena wo naña ve uro re pogos tai. ¹⁷ ?Ana vanon ya ne Ntewa mligan narina nene pitomi tanon yomarava nini? Pe mligan re pitomi vena naliþereen yeririna na yomarava nini poli, ana mligan pitomi vena tamãan kiena malena vena tamalia itaena.

¹⁸ “Yar naña mlelaga kemua e narina nene, yoko Ntewa taþatete liþere naga, ana yar naña pe mlelaga re poli, nakoena teke pa e naga rui, vanon pe mlelaga re e narina ne Ntewa poli. ¹⁹ ? Ana naliþereena nene naña Ntewa monar kila, purþesia naga ya? Nanene vanon mligan kiena yomerarava pitom e yomarava nini, ana yeririna la akila piowa ga pano-o, pe akekarana re naga poli, sinelan ga þelaga viowa la na yemalolo. ²⁰ A lala punu ga naña akila ke piowa sanene, sa naña pe sinelan re nena yomerarava nene poli, pe sinelan re aim lavisin poli, amaraun asape sa kilalae kiela naviowaena la nene vim kakate e yometava, þisi na yar la akilia avisu kilalea. ²¹ Ana yar la naña amiyumaen e þelaga naña na po a mesmes,

pe amaraun re yaru na yomerarava nene poli, apim lavisinia. Lala akekarania, komin yomerarava nini naga kila meraravania sane sur la naña akila, pe yumaena nalogearena ga na sinenanena kiena ne Ntewa.”

Yoane Nakeena kekara vanon Yesu siar kiena yumaena

²² Ana siraun sur la nene, Yesu pure kiena nalogena lala amligan Yerusalem apa e norava nae Yutea. Apa sanene, asun akee ke yaru lala. ²³ Ana e mña nena e pogos nene, Yoane Nakeena mña suna e lele taþena tai kiena ki Aenon, lavisin yo naña Salim. Naga pimi e nene vanon wii tai mñeke ea, þisi na yeririna la naña apim puna, naga kee la e wii nene. ²⁴ Nanene e pogos naña pe atarar re naga amligan pa e yuma na koena poli wa.

²⁵ Ana e pogos nene nalogena kiena ne Yoane lala akila visena tai amio le Yu taþena tai e lepas nakevanen sur lala sa naña kiela lotuena pisa ke, ana e lepas mña nakeena lala naña Yoane amio Yesu lalua akila. ²⁶ Apisayu mña pano-o þisi na apim apisu Yoane, apiun petania, asape “Navianena, mesape meviun tan ko sanape e lepas naña nanua sumo, pogos naña tesike e wii naña Yortan lepas navano, ana yaru naña Yesu pimi pisu ko, ana ko na opisa plan sur moki kom puna. A nanagane na naga mña kee ke yeririna lala, ana la punu ga asumã amliligan ita apa ke ga puna, la moki na moki.”

²⁷ Ana pogos naña apisa sanene pan Yoane, naga pe pielue re poli, pe mloge piowagan re poli, kekaran ga, pisape “Ita yeririna la punu ga monar teyumaen ga suri ya naña sa Ntewa ligan te limata. ²⁸ Sa naña amiu akilia ruru pa rui, in na nepisawal lue ga, sane kiau yumaena, in na pe Navisaarena re poli, in na nesumon ga naga nepimi, ve na visawalen sape naga pimi pa rui. ²⁹ A nenagane na, sane amiu na apisawal ga pan inu na wa, naga pimi kila ke pa kiena yumaena rui, ana suri nene nekekarania, nepisu po paþisi.

“Naga sane pog na talopaena, naña sanini. Visae yar naña talopa, kiena erau

tai, naga iila keviu nakilaruruen sur punu ga na p̄aṗagena, ana siraunia, e kana legiena nena, pogos naṗa aure sira imi, sira nene taṗatete va totano amio yaru nene, va su ga amio wona. Ana yaru nene pe mloge re piowa poli, kiena kekarena maran taaga ga sane naga naṗa talopa. Ana nanagane, in m̄ena nekekara sanene, naṗa kiau nalogena la asuṗa ataveve Yesu. ³⁰ Nanene komin Suṗe Navisaarena naga monar imi ve keviu lue ga sanene, in na monar neim neve tokak lue ga.”

?Navisaarena imi yuṗae ve sanape e yomarava?

³¹ Ana Yoane Nakeena pisayu Navisaarena, sape “Naga nae yo na mava, naga su metavan sur punu ga. Ita tomolue ga tano e yo nini, ana tekilia tevisu ga sur na tano lala. Ana sa naṗa nepisa, naga petan ma e peni pitomi tano, to metavan yeririna punu ga, ³² a naga pitomi pisawal ke sur la naṗa nanua susumo pisu ma metava, a sur la naṗa mloge. Naga pisawal sur wo la nene, ana yeririna la pe sinelan re kiena visena la nene poli, pe amlelaga re e poli. ³³ La moki pe amlelaga re poli, ana ita naṗa temlelaga, kieta nalelagaena kila sane Ntewa, naga kiena visena lala pe lelaga a mesmes ruru po. ³⁴ Kiena visena la nene, mligan Navisaarena pitomi pisawal pan ita rui, ana tekilia tesape visena la nene pe visena lelaga. Nanene komin pogos naṗa Navisaarena pitomi, tepisu sane naga pis e puriu kawaena na Ninuna Wa kiena ne Ntewa, vanon Ntewa mla kiena Ninuna pan naga pe komsus re poli, punu nenaga. ³⁵ Ntewa Arimana kekaran narina nene keviu paṗisi, ana mligan sur punu ga e limana.

³⁶ “Ve sanene na, ita naṗa temlelaga e naga, tetol malena rui naṗa pe nalue ga. Ana yar naṗa pe mlogear re poli, yoko taṗatete visu malena na sanene pogos tai, ana sinekar kiena ne Ntewa ve keviu vania.”

3:35 Mat 11:27; Luk 10:22

4

Yesu pisape wasuṗe si Kalele kom lepas na Samaria

¹⁻² Ana e pogos nene, visena tai telivi m̄a ga, apisa ke asape Yesu suṗa pure ke si nalogena taṗena la moki apim puna, suṗa kee la. Ana sa naṗa pe Yesu re kila ke nakeena e la poli, ana imimi nalogena ga la mekila, ana la apisu sane yeririna kiena ne Yesu la apim ape moki taulu kiena Yoane Nakeena.

Pisi na la apisasa lelein ke visena nene pa e yo la sanene, pano tol Varasi la, ana pogos naṗa Yesu mloge sape la m̄ena akilia, ana kila amloge piowa kominia, ³ naga pisu sane popon vetan Yutea, vato si tano garo Kalele. Pisi na naga mligan yo, pato sanene, ⁴ ana e kiena mrapa Ntewa pisaar sape monar vato war ro e norava nae Samaria.

⁵⁻⁶ Ana memial m̄a mepano, mepimi moṗarpoyo e kumali tai, kiena ki Saeka. Ana lavisin kumali nene, pupia pulus nen wii tai moṗa ga, naṗa siar nakonua konua rui, pimi tol nagane, apio asape wii kiena ne Sekop. Porotano nene, nanua susumo pe kiena ne yermarua Sekop, ana siraunia naga tam̄an pa narina naṗa Yosop.

Ana memio Yesu memial mepim metol wii nene, mrae su va ruru nena, Yesu mloge yepena mimi vanon kiamimi pupia yalena e mrae m̄arera, ṗisi na pa totano e yepas nen wii nene.

Yesu pitawe sira nae Samaria tai

⁷⁻⁸ Mesuṗa e wii nene pano-o, ṗisi na imimi nalogena la mesuṗalu mepa e kumali pe na ulen kamimi kinanena, ana Yesu naga taaga pa ruru toṗa ga. Pisi na sira tai nae Samaria mial pimi sape vio wii. Naga pimi ana Yesu piun tania pisape “?Awis, okilia ovio re m̄a wii tai?”

⁹ Ana sira nene, pe kilia re Yesu poli, ana pisu kilia ga sane le Yu tai, ana milan paṗisi naṗa naga pis ruru po pan sanene, vanon e pogos nene, le Yu la amio le Samaria la pe apivis vitawa re poli. Ana piun tan Yesu, pisape “?Vanon ya ne ko

na ope le Yu, opis panu, sira nae Samaria, opiun wii tan inu?”

¹⁰ Ana Yesu pisatamea, pisape “!Sira, visae ko na okilia ga nalaena nowo naña Ntewa sinena pisape la van ko! !Visae ko na okilia ga sape in na ai, naña nepiun wii tan ko! Visae ve sa ga nene, pona ve in re naña neviun wii tan ko, ana ko na naña oviun wii tan inu. Ana pogos naña visae oviun wii tan inu, nekilia nela wii naña pe wii na laena malena van ko.”

¹¹ Ana pogos naña sira mloge sur nene, piun petan Yesu, pisape “Yar keviu, pe kioña sur re tai naña na vioen wii e poli, ana pulus nen wii nene naga pato tano pañisi. Ve sanene, wii na malena naña opisa, yoko otol ve sanape, po yoko ovio lepas nape? ¹² Ana opisa ke wii tañena nene na, nane meke nini naga pe wii tanea tai. Kieta yermarua na susumo naña Sekop, naga mña wii nanini. Naga mun ke ea, amio narina lala, kiena sur mal lala, amligan lelein pimi tol ãane. Ko na omãpe ko opo taulu yermarua Sekop nene ana okilia ola wii tai naña wo taulu nanini?”

¹³ Ana Yesu pisatamea pisape “Lelaga, wii nene naga po, ana pogos naña tomun pae na, ve piavi re na moto kar ita sina.

¹⁴ Ana yar naña visae mun wii naña nela vania, ãisi na naga tañatete si moto karia. Yoko wii naña naga munia, imi ve sa purpes nen wii si tai loyuma e kiena malena, ve wii na malena naña ve uro re pogos tai, suma lalau lue ga vetania, tañatete mema pogos tai.”

¹⁵ Ana sira nene pe kilia ruru re visena kiena ne Yesu nene poli wa, pisape “Yar keviu, visae sanene, popon ola re narin wii tai nene van inu, vena nemunia, ana ve moto kar inu re sina, ve netom re si e nini nevio wii.”

¹⁶ Ana Yesu sinenan sape sira nene kilia sape naga ai, ana pisa pania, pisape “Nevisa sur tai van ko sumo wa: ovato sina, oto ovio omã naga amiu lua avam si e nini.”

¹⁷ Pisi na sira naña pisape “Ee, pe wou re tai poli.”

Ana Yesu pisa pania, pisape “Lelaga, ko na opisa ke mesmes ne, ko na pe omã re

tai poli. ¹⁸ Nanene vanon yar la naña ko na oñere la nanua sumo rui, la punu ga tol lima, ana nagane na osike sina amio tai, ana pe otalopa re amio poli. Sane kioña visena pe lelaga ga, ko na pe omã re tai poli.”

¹⁹ Ana sira nene sinena pula pañisi naña sane Yesu kilia ruru kiena malena sanene, pisape “Lelaga ga, yar keviu. Nenagane na nekilia narui, ko ko na navisawalena tai. ²⁰ Naga po pañisi ne, ana pona ko na navisawalena ga kiena ne le Yu la yo. Imimi le Samaria lala, kiamimi yo wa nane pupia tavie nane ma ne Kerasim, naña repimimi la nasusumo amlotun Ntewa e konua rui, pimi tol nagane. Ana amiu le Yu lala, añareran ke asape pupia kumali wa kiamiu naña Yerusalem, naga taaga ga pe lele mesmes na kilaen lotena van Ntewa. Sanene, a si na mesmesu narui, amiu pona imimi? Ovisali nene!”

²¹⁻²² Ana Yesu kekaran nakilaruruen sitomena kiena ne sira nene e ãelaga mesmes na lotunen Ntewa, naga pisa pania, pisape “Lelaga vineu, opisa pe lelaga ne, lotena kieta italua pe maran taaga re poli. A nanene pe vanon re lele na kilaen lotena la lua, naga vanon sur na sanini. Amiu na yo nini, akila ke lotena, a pe akilia ruru re naga naña amlotun ke poli, a imimi le Yu la, Ntewa kilaar pisape yaru na tamaliaen yeririna lala naga molue e kiamimi lusia, ãisi na mekilia ruru Ntewa kamimi naña memlotun ke naga.

“Ana nekilia nevisa van ko sane yoko tañatete ve sanene. Monar olelaga e inu, naña nepisa ke pan ko nagane, sane pogos tai ne pimi ke ne yoko nalotena viu tai siaria, naña ve kieta ita punu ga. Le Yu amio le Samaria, ve tesitoñal re si sape yo mesmes na lotunena Ntewa ea nane ma tavie ne, po kumali naña Yerusalem, po yo tañena si tai. ²³ A pupia sur ga naña tesitoñalia, visae telotun Ntewa, na monar tetañan Ninuna Wa yuma e ninuta, a monar telotun lelaga, torokin naña kiena visena lelaga pisa.

“Ana nanagane na Ntewa arimata kale ke yeririna la naña akilia alotun naga e ãelaga mesmesu na sanene. Pisi na

e pogos ne pimi ke na wa, po naña pimi pa rui, yoko kiena ðegas na lelaga na kiena lotena, alotun naga ve sanene.

²⁴ Ntewa naga pe ninuna, ana yar naña sape lotunia, monar lotun e ninuna, a suri nene monar ve lelaga e kiena malena.”

²⁵ Pisi na sira nene, naga mlelaga ke sape yoko Navisaarena imi, naga naña visena nae Kris pisape Kristo, naga pisa pa Yesu pisape “Sur la naña ko na opisa ke ne, pona pe lelaga yo, ana nemlelaga nesape Navisaarena naña yoko imi, naga ke narui yoko visawal sur punu ga ve lelaga van imimi.”

²⁶ Ana Yesu pisa ga narin visena nene pania, pisape “Nane ko na opisa ke ne, in ga nini, nane nesun ke nemio ko nagane.”

²⁷ Naga pisawal pa naga pan sira nene sanene, ana nalogena la añasuþe la sina apa atol yo nañane. Apam na, apisu Yesu sun ke amio sira naña ne, sane lalua ga, ana la sinela pulania. Sinela pula na aparurula ga, pe lala yar tai piun re petan sira nañane pisape sinenan ya, po piun tan Yesu pisape lalua asunyu ke ya. ²⁸ Ana sira naña suñalu, mligan mña piawi na wii mñeke na, mial si pa uña e kiela kumali. Pogos naña pa tol uña pisawal pan yeririna lala, pisape ²⁹ “Wolawa le Yu tai sike tano garo puluwii, sun amio inu, kilia make sur punu ga e kiau malena. Nepisu sane Navisaarena kemua, po peraga? Amiu aimi, teto tevisulia.” ³⁰ Ana lala asuñalu apito tano asape avisu Yesu.

Pakaiwa na kinanena naña marua sike lokove

³¹ Ana pogos naña lala amiyal ke apimi, akate re poli wa, nalogena la aþar plan kala kinanena naña apato apulia, apisa pan Yesu, asape “Navianena, oim okinana.”

³² Ana Yesu pimi re poli, ana apio sina ga pano-o þisi na Yesu pisape “Amiu akinana, in na kau kinanena taþena tai teke na naña amiu pe akilia re poli.”

³³ Nalogena la amloge sanene na, la apisasa ke pan la, asape “?Ane kus kana kinanena nene pimi pania? !Pe tepisu re nena yar tai poli!”

³⁴ Ana Yesu pisa pan la, pisape “Peraga, kinanena naña nepisa ke ne naga pe taþena. Kau kinanena, naga yuñæna na logearen nasinenanena kiena ne naga naña mligan inu nepitom tano, monar neyuñæen punu ga vano-o þisi. ³⁵ Pogos naña temapila lokove, ita tepisayu lue ga tesape ‘Kupario vari sike ga wa, kinanena marua,’ ana nagane e lokove kana Ntewa yaru la asu ruru ke asape aloge kiena visena rui, la na asa ga kinanen la mamarua rui. Ana sineun nesape amiu avike li kilamaramiu lala, akirava ruru lia e yo lala, ana yoko akilia akirawal kinanena la mamarua ruru po rui, nagane pe pog na va waren imi. ³⁶⁻³⁷ Ana la naña ava awaria, yoko akekara vaþisi vanon kiela narin nalaen tai naga teke pa rui, ana pogos naña awar kinanena la nene imi uña na malena naña ve uro re, yar keviu naña mapila, yoko naga mña kekara vaþisi. Naga sa ga visena naña asape ‘Yar taþena mapila, taþena pa þaria, ana pupia kekarena pan yeririna punu ga!’ ³⁸ Sanene, in na nemligan amiu vena ava aure yeririna lala naña li taþena ga la akila pupia yuñæna pan la rui, ana nanagane na amiu punu ga ayakol amiu veraga e na logewoena e yuñæna nene.”

Le Samaria la moki amlelaga

³⁹ Ana pogos naña le Samaria la e kumali nene amloge naña sira nene pisape Yesu kilia make sur la punu ga e kiena malena, sinela pula paþisi, kila lala moki amlelaga e Yesu. ⁴⁰ Ana pogos naña apim asape avisuia, la asun mña amio naga pano-o, þisi na apiun tania asape visae mekilia meva uña amio la. Pisi na mepa mesuñæ amio la pano-o tol legiena lua, ⁴¹ ana la moki sina amlelaga e naga vanon kiena visena wo lala. ⁴² Apisa mña pa sira nene, asape “Nanua sumo, memloge sur la naña opisa, memninue ga, a nanagane, memloge ruru nena kiena visena lala, mekilia sane pe lelaga ga narui, kieta yar keviu nene, naga pe Natamaliaena na yomarava.”

Kile nalua kiena ne Yesu ma Kalele, tamalia narina ne suþe keviu tai

⁴³ Ana legiena lua nene þaro pano, memio Yesu memligan yo nene, metaveve si kiamimi mrapa mepato si tano e lepas naþa garo Kalele. ⁴⁴ Yesu sinenan sape wasuþe si va gar kiena yo Kalele, komin naþa naga pisu li taþena lala amaagan li visayuen naga, asuþa akalewele silaga. Nanene taveve kiena visena tai, naþa pisape “Yeririna taþena lala akekaran navatanon ruruen navisawalena, ana yeririna ga la na pulkumali puna na peraga, la asitom korenan ga naga.” ⁴⁵ Ana pogos naþa mepa makate e yo naþa Kalele, yaru na kiena yo lala akekaran paþisi, aporworunia. Nanene vanon naþa sumo, lala moki la mþena asike e þaþagena ma Yerusalem, ana apisu pa nataþaen mþarera tai naþa Yesu miyumuþaen e Yuþa Wa mþana ne Ntewa e pogos nene, ana apisu po paþisi.

⁴⁶ Ana sun mialili ke yo lala nae Kalele pimi tol sina ga kumali naþa Kana, naþa nanua sumo kilapu wii pimi pe kuruta na munena. Ana e pogos nene pupia suþe tai nae pulkumali taþena nae Kapeneam sike e yo nene, mloge ke piowa vanon narina yermþene mai keviu paþisi, lavis ga mare. ⁴⁷ Ana pogos naþa mloge asape Yesu þasuþe ma Yutea pitomi si Kalele rui, naga pa kirawalia. Ana pisu Yesu, tag pania sinenan pisape va uþa vena tamalia narina nene. ⁴⁸ Ana Yesu pisa pania, pisape “Pona ko mþena sane yeririna taþena la nene. Sinelan lue ga kile taþena lala, ana visae neyumuþaenia, alelaga e in narui, a visae pe apisu re poli, pe akekaran re nalelagaena e inu poli.”

⁴⁹ Ana pupia suþe mþareran pania, pisape “Yar keviu, awis oimi vilaga, visae pere na naru naga kovio.”

⁵⁰ Ana Yesu taþali nalelagaena kiena ne suþe nene, pisape “Peraga, ko ga taaga ovano. Nevisa van ko, narumuþa taþatete mare, mal mþa woga ga.” Pisi na naga mlelaga e visena naþa Yesu pisa pania, mligan yo pa si uþa.

⁵¹ Ana e legien taþena sina, pogos naþa þasuþe ke si pavin, pitawe kiena yeririna lala, amial lulu ke mrapania. Ana apisa

pania asape “Narumuþa mloge si pogaga teke na.”

⁵² Ana piun tan la pisape “Amiu asitom veve ruru lia: Pog ya ne naga siar mloge pimi po sina ga?”

Ana apisatamea, asape “Mepisu sane yepena pimi manin ruru nakoneva kolpae, sur tai sane koe aora taaga.” ⁵³ Ana ariman yermþene nene mloge na nene, kilia ga sape naga ke narui mesmesu ga aora naþa Yesu pisa pania pisape narina taþatete mare, mal ga woga ga. Ana sur nene kila naga, amio la punu ga na mratava puna, amlelaga e Yesu.

⁵⁴ Ana natamaliaena kiena ne yermþene nene, Yesu kila suraun naþa mligan ma Yutea pitomi, ana pe kiena kile nalua gar lepas naþa Kalele.

5

Yesu kila ruru si yar tai naþa yepena mare yam piavi

¹ Ana Yesu sumþa Kalele yam piavi mþa pano-o, tol pog na þaþagena taþena si tai kiena ne le Yu lala ma Yerusalem. Ana Yesu lala apa si metava e þaþagena nene. ² Asumþa Yerusalem sanena e legien tai Yesu mial pito tano lavisin pulutava keviu na kumali nene naþa apio asape Pulutava Na Sipsip, ana apa lele tai naþa wii na kulena tai mþeke ea, naþa e kiela visena apio kiena ki Petsaeta. Ana e yepas nen wii nene, silparpara la lima sike ea, amiyumuþaen e kilavaru. ³ Ana nalue ga inanena lala, kilamara kata lala, a laulu lala, amio la naþa yepela la marmare, la ne sanene amoki manene apim amþeke e lepa yumuþa taaga la nene. Apim asike sanene, vanon wii nene yam peve taaga kulkulul, ⁴ sa naþa navisi kiena ne Ntewa tai pitomi kila wii nene kulkulul, ana pogos naþa apisu sanena, inanena la nene yar ai naþa va þes tol wii nene, yoko maiena ya naþa teke e yepena þisi veraga ga e pog nene. ⁵ Sanene inanena la asuþa apim e yo nene, ana lala yar tai naþa sike e pog nene, naga yepena marmare tol kas lualima yam telu pa orelu [38] rui. ⁶ Ana pogos naþa Yesu pimi, pisu yar nene, kilia

sape yar nene monon inanena nene yam piavi sanene, piun tania pisape “?Kiau erau, ko na sinomian osape yepema imi wo sina, ne?”

⁷ Ana inanena nene pisatamea, sape “Yar keviu, sineun papisi ne, ana pogos naŋa wii kulul, pe yar nakusnuen re vito ligan nu e wii poli. Ana pogos naŋa in ga taaga nekila wowen ke yo nayalvitoen tano, yar taŋena tai pitomi pito pes tano e wii sumon inu.”

⁸ Ana Yesu pis memes ga pan yar nene, sape “Pogaga, osumalu, okus moma tog, oyali ovatove.” ⁹ Ana taveve visena kiena ne Yesu nene, yepe marmare la nene punu ga pimi po, naga sumal kus mana tog mial pitove.

Ana e legiena na sur nene pimi kate, naga pe legiena wa tai kiena ne le Yu la, ¹⁰ kila sane pogos naŋa yar keviu pasia sa le Yu la apisu yar nene mial kus ke mana tog, apis pan vanonia, akilawoia, asape “E, pa nini na pe Legiena Wa pa! Okus ke moma tog sanene na okilaro ke kieta navisaluaena ita le Yu la ne.”

¹¹ Ana pisatame la, sape “In na yepeu pororowaia, ana yar nene pimi kila ruru inu, pisa panu sape nekus mau tog nevano.”

¹² Pisi na lala sinelan asape akilia laa sane wa, apiun tania, asape “?Ana a nene? ?Naga pe ane pisa pan ko sape okila sanene?”

¹³ Ana yar nene mninue ga visaena, vanon naga pe kilia re sape Yesu naŋa kila ruru naga poli, a tapatete visu kilalea vanon pina na yeririna la asike ea, ana Yesu mial paroro likan yeririna lala, petan yo nene rui. ¹⁴ Ana siraunia pe piavi re poli, Yesu kirawal si yar nene e Yuma Wa, ana pisa pania sape “Nanagane omloge po si narui, popon ovisuar ruru ko. Oligan punu ga kioma naviowaena lala, visae peraga yoko sur tai viowa sina ga imi van ko va re laa sane taulu na sumo.” ¹⁵ Ana e pogos nene yar nene kilia narui sape Yesu ga naŋa kila ruru naga, ana pa pisawal pan yar keviu kiena le Yu lala.

¹⁶ Ana pogos naŋa la amloge sape Yesu ke narui naŋa tamalia, sinela karia, pe

akekaran re naŋa miyumaen sur nene e Legiena Wa, pisi na la asiar naŋa apeveyunia. ¹⁷ Ana Yesu pisatame la, sape “Kiau ata, naga miyumaen ke kiena yumaena wo lala e legiena make ga, pa tol mena Legiena Wa, a in mena monar neyumaen sa ma nena naŋa naga miyumaenia.”

¹⁸ Sanene na e pogos nene, nasumonena kiena le Yu lala apisu ke pa Yesu narui sane pe yar na warnena kareen nawaena na Legiena Wa. A nanagane metavana, amloge naŋa naga pio ke Ntewa sape Arimana wawa, apisu sane naga kila ke naga maran taaga ga sane Ntewa. Ana sur ne la nene kila sane la apim pibusun manene laa sane, sinelan manene laa na wemomaren naga mare.

Narina ne Ntewa amio Arimana amiyumaen maran taaga ga

¹⁹ Ana Yesu pisa pan la, sape “Nepisa pe lelaga pan amiu, in na narina ne Ntewa, tapatete nekila sur tai inu ga taaga, ana sur ga la naŋa nepisu Arimau kila, naga ga nene nekilia nekila. ²⁰ In na narina ne Ata Ntewa, naga sinen sii inu papisi, kila pian inu e sur punu ga naŋa naga sitom ke sape nekila. Ana yumaena taŋena si pasia sike ga wa, naŋa kerkeviu laa sane, naŋa war van inu vena neyumaen sirau, ana pogos naŋa neyumaenia, yoko amiu sinemiu ulan vapisi ne. ²¹ Naga mena nanini, sa naŋa Ata mla si malena pan la naŋa amarmare, taman si kiela malena pan la, ve sa ma nena nene inu narina nekilia nela malena van yar ai naŋa sineun nesape nela vania. ²² Ana pe Ata re ga kila nalipereena poli, ana yumaena mena nene mligan e lumau, ²³ vena kilaen yeririna punu ga monar avatanon inu sa ga naŋa apatanon ke Ata. Ve sanene, visae yar naŋa pe patanon ruru re inu narina poli, ana sa naŋa naga pe patanon ruru re yerkawa naŋa naga mligan inu nepitom tano poli.”

Marena amio malena

²⁴ Ana Yesu pisa laa sanene, sape “Ayagogon ruru visena nene. Yar a naŋa logear kiau visena, a lelaga e naga naŋa

mliganu nepitom tano, e ke e pogos nene tol malena. Naga pe su re nena vatanon naliþereena m̃arera tai, sane petan þelaga na marena rui, pa tol kiena malena viu rui.

²⁵ “A nepisa visena nalelaga nini pan amiu, sane pogos pimi ke sirau nanagane naþa sane yar la naþa amarmare e þelaga naviowaena rui, aloge pulgou inu narina ne Ntewa, ana la naþa aloge kilia, yoko atol malena. ²⁶ Kau Ata, malena nalelaga teke ga e naga, ana naga tañan malena nene sike e inu, ²⁷ a tañan m̃ena sane inu Narina ne Yeririna, yoko nekila yuñnaena lala na liþereena.

²⁸ “Sur la nene pe pon re si sinemiu ulan poli, monar yoko ve sa ga nene e pog naþa nepisa ke nesape pimi ke ne. Yoko la naþa amomelio e porotano, aloge pulgou vio, ²⁹ ana amolmolue sina ga, ana la naþa amiyuñae po, kiela nasuñalena si nene pe namalena, ana lala naþa amiyuñae piowa, kiela nasuñalena pe naliþereena.”

Sur la na iilaen visena kiena ne Yesu

³⁰ Ana Yesu pisa pa laa sane, pisa þarlologia ga pan yerkawa kiena ne le Yu la naþa amon nalelagaena e naga, pisayu sur la naþa kila meraravan sape naga pe lelaga. Pisa sape “E lepas naliþereena naþa neyuñnaena, yoko taþatete neyuñnaen e nasitomienna kiau in ga taaga, ana nekila ga e sur naþa nemloge Ata pisa. Ve sanene, kiau naliþereena naga mesmes ga, vanon pe nekila re e kiau nasinenanena poli, nekila ga e nasinenanena kiena ne naga naþa mliganu nepimi. ³¹ Ana nepis sanene pan amiu, nekilia sane nepisayunu ke sina ga, pona amiu þas apisu sane pe pon re nevis ve sanene poli yo, taþatete alelaga e visena na sanene. ³² Ana pogaga, pe sur re tai nene po, vanon sur taþena la þasia naþa kilia iila kiau visena suñal ruru wo.

“Nasumo, naga yar tai naþa pisayu sur la naþa punu pe lelaga paþisi. ³³ Nane Yoane Nakeena ne, naþa nanua sumo, amiu amligan visena pato pania, apiunu sanape petania, ana pisawal sur punu

ga pe lelaga pan amiu. ³⁴ Ana piowa ga naþa asitom asape kiau visena suñal sanene vanon ga visena kiena yaru tai sa ga Yoane. Ana sineun nesape amiu asitom ruru li e visena la naþa Yoane pisa pan amiu e lepas na punu, vanon neþaryon amiu ke vena akilia atol natamaliaena. ³⁵ In na nepisa Yoane nene pan amiu, vanon naga sane pe kap tego tai na tegolien kiamiu sitomena lala, amiu naþa akekaran li m̃a naga.

³⁶ “Ana sur si tai naiilaen kiau visena, keviu laa taulu sur la naþa Yoane naga pisa. Naga kile la naþa Ata tañan panu nemiyuñnaena e maramiu. Yuñnaena keviu la naþa nemiyuñnaen, lala amiila ke visena nene keviu sane pe lelaga Ata ne nanene mliganu nepimi.

³⁷ “Ana metavan sur lua nene, taþena toñna ga, nane kiau Ata naþa mliganu nepitom. Amiu pe amlogeli re pulgona poli, pe apisuli re marana po, ana naga m̃ena, kiena visena la miila kiau visena la keviu, naþa pisawal inu. ³⁸ Ana amiu na akila sane visena nene pe lelana re e kiamiu malena poli, vanon amon lelagaen e naga naþa mliganu nepimi. ³⁹ Yam moki asuñna apisuveve ke Visena Wa lala, vanon amiu asitom ke asape yoko alual kiamiu malena naþa ve uro re ea, ana visena wa la nene naþa pisawal inu ga. ⁴⁰ Asape in na nepe purþes nen malena nene, ana amiu amon aimi atol malena nene e inu.”

⁴¹ Pisi na Yesu pisu sane þarila m̃arera paþisi, pis sanini, sape “Sur la naþa nekila ke ne, pe nekila re nesape amiu ayeluar kiau ki, peraga. Pe nesitomñal re nene poli, ⁴² ana sur viowa tai, nekilia ruru amiu pa rui, ana nekilia sane pe asitom manene re nena Ntewa poli. ⁴³ Pogos naþa nepim nakaten amiu, nepim e ki kiena ne kiau Ata, ana amiu pe akekaranu re poli. Ana visae pogos tai yar taþena imi, naþa imi ga e kiena ki naga taaga, pona amiu akekaran ga naga yo. ⁴⁴ Sineu mie amiu paþisi, ana nepisu sane m̃arera pan amiu paþisi naþa atol nalelagaena nalelaga pogos tai. Nanene vanon amiu

sinemiun lue ga nayeluaren kiamiu ki va metava. Amiu pe asitom re asape akilia avilopu si kiamiu þelaga poli, vena akila sur la naþa siraunia Ntewa kilia yeluar amiu vanonia.

⁴⁵ “Nepisa visena la nene pan amiu, pona amiu asitom ke asape ‘E, yar nene sinen kar ita, pona e legiena naliþereena naga visawal kieta naviowaena la van arimata Ntewa ma e peni!’ A peraga, ve in re naþa nekila sanene, ana yar taþena naga kila. Taþena nene nane yermarua Mosis, naþa amiu aþasine ke naga asape yoko visa visena na iila amiuenta, ana nevisa ruru van amiu, naga ke narui naþa yoko visa plan ga kiamiu naviowaena lala. ⁴⁶ Amiu na apisa ke asape amlelaga ke m̄arera e visena kiena ne yermarua Mosis nene, ana visae ve sanene, vanon ya ne amiu pe amlelaga m̄ena re e in poli, vanon yermarua nene, naga siriyunu lue ke ga. ⁴⁷ Ana nanagane, nepisu sane amiu pe amlelaga re e kiena nasiriena la poli, ana komin suri ne nanene yoko taþatete m̄ena alelaga e kiau visena lala.”

6

Yesu pagan þina na yeririna miyuve manu lima [5000]

Matiu 14:13-21; Mak 6:32-44; Luk 9:10-17

¹ Siraun naga nene, memio Yesu memiai e wa tai memligan si kiena yo nene, mepa mokusro pupia lapa naþa nae Kalele, naþa la þasia apio asape Lapa Taepirias. ² Ana pogos naþa yeririna la apisu imimi mepa ke sanene e lepas navano, la m̄ena ga asum̄alu asiraun imimi. Asape ataveve Yesu vanon apisu kile natamaliaena la naþa miyumaen pan inanena lala. ³ Ana pogos naþa mepa metol lepas nene, mepa metava e kunus tai naþa m̄eke e yo nene, memial m̄a mepano-o, memapi. ⁴⁻⁵ Ana pogos naþa Yesu totano teke na kira pa gar tena, pisu pupia þina la apim ke puna. Pisuluþar sane la moki, ape yeririna na yo taþena ga la ne amlapran la ke apato Yerusalem. Apatovin ke pupia þaþagena kiena le Yu lala, Paþagena na Sitoþalen

Natamaliaena, naþa yoko ve yam ve piavi re na akila.

Ana pogos naþa Yesu pisu la apimi, piun sur tai pa Pilip, pisape “Pilip, la nam̄a na viso kar la ke paþisi ne. ?Yoko toul kala kilaparavi ve sanape ne?” ⁶ Naviunena kiena ne Yesu, pe nataþaliena ga Pilip, vanon Yesu kilia pa rui sur naþa yoko kila van yeririna lala nene.

⁷ Pisi na Pilip pisatam̄ea, pisa ga pisapenua “Visae neyumaen kas ve taaga, taþatete netaulu kilavaru torokin naulen kala kinanena lala la punu ga akan ve torokaki!”

⁸ Ana nalogena taþena tai, Antru, naþa wenla Saemon Pita na ve tokak, pisa pa Yesu, pisape ⁹ “Suþe, nekirawal teras tai teke e nini, þar ke narin kilaparavi lima amio narin ika lua. Nanene tekaki ga, vanon yeririna la mok paþisi.”

¹⁰ Ana Yesu pisape “Peraga, poga ga ne, ovisa van þina la nene ovisave atotano wa.” Mepisa pan la, þisi na atotano e vilum̄ini lala, ana mepisu sane yerm̄ene ga lala tol sur sane manu lima [5000]. ¹¹ Pisi na Yesu þarar kilaparavi la lima nene, mlen, pisa potena vanonia. Siraunia siar kaweroroia, piovion pan la naþa atotano ke ne, kila m̄ena sa ke ga e ika, mla make ga pan la torokin naþa sinelan asape akania.

¹² Ana akan m̄a pano meþela la kawa, þisi na Yesu pisa pa imimi, pisape “Korkoro kinanena la ne sike ne, ve tekila kare re, ana popon awarpolo va lele taaga.” ¹³ Ana mepa moþar kinakina kilaparavi la lima naþa ne, naþa akanligania, mokon pa e karo pano-o tol karo lualima taaga pa lua [12].

¹⁴ Ana pog naþa yeririna la apisuluþar pupia kile naþa Yesu miyumaenia, apisa ke pan la sanini, apisape “Kieta pupia navisawalena naþa kieta li marua la apisaar asape imi kate e yomarava nini, yar ne na nene navisawalena ke narui.” ¹⁵ Ana la asitom ke asape ava atarar Yesu, asape am̄areran vania vena avisirlua sum̄al imi ve kiela þarin suþe, ana pogos naþa mnunuluþar sur naþa la asitom ke asape ayumaenia, naga petan

la, naga taaga mial pa laa sane metava e kunus la nene.

*Yesu mial yau metava e sive
Matiu 14:22-27; Mak 6:45-52*

¹⁶ Ana imimi nalogena la mepisu mrae pato ke tano narui, mepisu sane popon sa mowasuŕe imimi sina, ana mepato si tano e yepas nen lapa. ¹⁷ Mepato tano ana pe moña re Yesu katen imimi si poli, ana vanon yemalo pa rui, a mokus kimimi waa, memligan si yo nene mepalua mepanon vena mokusro lapa meva ma Kapeneam. ¹⁸ Ana mepa ke sane, na narin lagi tai miyui li mñaga, kila sive siar piowa mña paŕisi. ¹⁹ Ana pogos naŕa mepaluan pa laa tol sane kilometa lima, memilan Yesu mial ke metava e sive pimi ke lavisi. Ana memaraun naga paŕisi, ²⁰ ana naga pis pan imimi, pisape “!Ee, amiu ve amarau re! In ga ne.”

²¹ Ana memloge po sina, metar pa meta e waa, ana veraga ga mepisu kiamimi wa monlogia ke lele naŕa mesape meva ea.

Yeririna la apim akale Yesu

²² Ana kolulag, la naŕa e lepas nen lapa, naŕa Yesu pagan la ga na wa, asitomwele ke asape sanapen Yesu narui. Asitom ke sanene vanon pogos naŕa memio Yesu mepim pula, mokus waa taaga ga, ana apisu imimi nalogena la mokus waa nene mepa pa rui, a Yesu pe amio imimi re poli, naga taaga sike na. A nanagane taŕatete si alual naga amio la, ²³⁻²⁴ ana la apa akus waa taŕena lala, akusro apa Kapeneam akale imimi. Waa taŕena la nene, la pe kiela re poli, kiena ne la nae Taepirias naŕa apim akaten la, apim ga ura e naŕa Yesu mlenwo kilaparavi, kila pimi torokin naŕa akania.

Yesu pisape naga pe kilaparavi na malena

²⁵ Ana yeririna la naŕa ne apam atol Kapeneam, apa ura, apa akale Yesu. Ana pogos naŕa añalia, apiun tania, apisape “?Navianena, ko opam otol e nini pogwai?”

²⁶ Ana Yesu kilia pa sur naŕa la asape avisu vanonia, naga pisatañe la, pisape “Visae apamin akale inu sina vanon

apisu kiau kile lala a apisuluŕar inu sane in na ai, visae ve sanene na po na. Ana in na nepisu sane asitomñal asape nakoneva nepagan ruru amiu, akinana pano-o mñeŕemiu la kakawa po, ana amiu sinemiun si asape ve sa nene ãane, yo?

²⁷ “Poga ga, kiau visena na lelaga van amiu naga sanini: ve asitomñal manene re si kinanena naŕa yoko ve ve piavi re na naga kona make sina. Popon ayuñae mñarera vanon kinanena naŕa sulue ga, kilia sumña ga sanene vano-o tol pog na malena naŕa pe luas re poli. Lelaga, in na Narin Yeririna nekilia nela malena nene van amiu, vanon Ntewa arimau kilaar pan inu rui in ga taaga vena nekila ve sanene.”

²⁸ Ana apiun tania, apisape “Ana sa imimi sinemimin mesape mekila sur la naŕa Ntewa sinenania, yoko monar meyuñae ve sanape?”

²⁹ Ana Yesu pisatañe pan la pisape “Pupia sur naŕa Ntewa sinenan sape ayuñae, sanini, sape alelaga lelaga e in naŕa Ntewa miila inu nepim e yomarava nini.”

³⁰ Ana apiun ke sina ga, apisape “? A ko, kiomña kile ya naŕa sa mevisuia, yoko mekilia melelaga e ko? Ko na yoko okila yuñae na wo ya ne van imimi? ³¹ Mepiun ke sanene vanon mesitomñal kieta li marua la na susumo ne, naŕa asu e yokorena. Asumña sanena Mosis kila kile wo tai pan la, naŕa silaga la aŕar kilaparavi naŕa apio mana, ana akania, pe visokar la re nena ga. Sur nene teke e Tus Wa, a pisa sape

‘Silau ga naga pagan la e kilaparavi nae ma e peni!’ ” *Esik 16:4*

³² Ana Yesu pisatañe la ke sina ga, pisapenua “Lelaga, sur nene teke e Tus Wa, ana kilaparavi naŕa Mosis mlavia, pe pe kilaparavi nae re ma e peni poli. Kilaparavi naŕa nae ma e peni nalelaga, arimau ga kilia lavia. ³³ Kilaparavi kiena ne Ntewa naga inu ga ne naŕa nemligan ma e peni nepitom tano, vena nela malena viu van yeririna na yomerava lala.”

³⁴ Ana apisatamēa, asape “Suḡe, kilaparavi ke nene narui naḡa imimi sineminia silaga.”

³⁵ Ana Yesu pisa pan la, pisape “Inu, in na kilaparavi na malena. Yar a naḡa vim pun inu, taḡatete si viso karia, yar ai naḡa lelaga e inu, taḡatete si moto karia. ³⁶ Ana sur taaga ga na piowa, sa naḡa nepisa pa pan amiu rui, naḡa apisu inu amio kiau kile lala e kilamaramiu rui, ana amon lelagaen e inu. ³⁷ Ana monar yar ḡasia alelaga e inu, vanon la punu ga naḡa Ata mligan sike e luḡau, yoko monar aim pun inu, a la punu ga naḡa aim pun inu, ve lala yar re si tai naḡa nekilia nekuan lua sina, yoko nowarar ruru punu ga ave kiau.

³⁸ “In na nemligan ma e peni nepitom tano e yomerava nini, pe nakilaen re nasinenanena kiau poli, ana pe nakilaen nasinenanena kiena ne naga naḡa mligan inu nepitom tano. ³⁹ A pupia kiena nasinenanena sanini, sape la naḡa naga mligan la asike e luḡau, yoko ve nekilalu re lala yar tai, naga sinenan pisape e legiena maro nevisir plan la punu sina ga. ⁴⁰ Ata sinenan manene laa pisape ve sanene narui, naḡa la punu ga naḡa avisu inu, ana alelaga e inu, yoko atol malena naḡa pe luas re poli, a sinenan manene ḡena pisape e legiena maro, yoko in na nevisir plan la sina ga.”

Nasumonena kie le Yu lala pe akekaran re visena kiena ne Yesu la poli

⁴¹ Ana pogos naḡa yerkawa kiena ne le Yu lala amiyagogan ke visena kiena ne Yesu, pe akekaran re nenaga, ana la apis lili ḡa vanonia. Kiena visen tai naḡa amon logeena, nane visena naḡa pisawalia sape naga pe kilaparavi naḡa petan ma e peni pitomi tano e yomarava nini. ⁴² Apisayu pan la, apisape “?Sanape ne yar nene pisa ke pan ita pisape petan ma e peni metava pitomi tano pun ita? Naga pe yar re tai nene po, tekilia ruru pa naga rui, anena amio arimana. Naga Yesu ga ḡa, narina yermarua Yosop.”

⁴³ Ana Yesu pisatamē la, pisape “!Ei, visen mumu la e inu ḡisi, amiu ayagoga ruru kone wa! ⁴⁴ Yar ai naḡa imi lelaga

e inu nagane, e legiena maro nevisirlua naga mal sina ga. A ata naḡa tamān inu nepimi, visae naga ve ure re yar nene vim, ana taḡatete nena kilia imi punu. ⁴⁵ Tus kiena ne navisawalena Aisea pisawal visena tai, pisape

‘Lala punu ga, yoko Ntewa ga vian la,’ Ais 54:13

ana komin nanene, nepisape la naḡa aloge ruru visena kiena Ata Ntewa naḡa naga vian ruru la ea, lala nene aim pun inu. ⁴⁶ Ana la ne sanene, pe lala yar re tai naḡa pisu ke Ata Ntewa poli, vanon yar taaga pisu ke naga, nane inu naḡa nepetan ma puna nepitom.

⁴⁷ “Nepisa ke lelaga pan amiu, sane yeririna punu ga naḡa alelaga e inu, asike pa loyūḡa e malena naḡa ve uro re rui, ⁴⁸ vanon inu, in na kilaparavi na malena. ⁴⁹ Kilaparavi nene pe maran taaga re poli sa naḡa kilaparavi naḡa mana naḡa yermarua la akan e yokorena. Akan ḡa pano-o, ana siraunia pe lala yar tai mal lue re si teke poli, lala punu ga amarmare ga sa nene. ⁵⁰ Ana visae kilaparavi tai tomā ga, visae yar naḡa kania taḡatete mare pogos tai, na nene tepio tesape kilaparavi nae peni lelaga. ⁵¹ Pogaga, in ke narui nepe kilaparavi na malena nene, naḡa petan ma e peni pitomi tano e yomarava nini, vena yar naḡa kania, yoko mal lue. Kilaparavi ne nanene naga pe tasneu, netamān ke panon yomarava wetelu, nemla ke panon malena kiena ne kiena yeririna lala.”

⁵² Ana visena kiena ne Yesu la nene, ḡarera pan yerkawa kiena ne le Yu la nene akilia ruruia, ana apiun ke asape “? Ya nene? Yar nene pisape yoko war kana kilamūiu van ita vena tekania, po pisa ke ya ne?”

⁵³ Ana Yesu pisa meraravan pan la e lepas na kinas nen kiena marena, pisape “Nepisa lelaga pan amiu, sane amiu monar akan kiau kilamūiu inu Narina Yeririna, amiu monar amun kau kuruta. Visae peraga, kiau malena taḡatete te amiu. ⁵⁴ A naga naḡa kan kau kilamūiu, a mun kau kuruta, naga tol pa malena naḡa pe luas re poli, ana nevisirlua si naga suḡalu e legiena maro, nekila naga

mal sina ga. ⁵⁵ Nanene komin kau kilam̃iu, naga pe kinanena taḑena tai, a kau kuruta, naga pe na munena taḑena tai. ⁵⁶ Naga naḑa kan kau kilam̃iu, mun kau kuruta, kiena malena wetelu sike e inu, a kiau malena wetelu sike e naga. ⁵⁷ Ata naga pe purḑes nen malena, ana mligan inu nepimi, a nemalin ke kiena malena naḑa teke e inu, ana naga naḑa kan kau kilam̃iu yoko naga mali e kiau malena naḑa teke e naga. ⁵⁸ Sur ne nanene naḑa nepisa ke e kiau visena e lepas na kilaparavi naḑa petan ma e peni pitomi tano. Kilaparavi nene naga pe sa re kilaparavi naḑa repita nasumo la akan poli, ana amare ga sanene. Naga pe kilaparavi naḑa yar a naḑa visae kania, naga kilia mal lue narui.”

⁵⁹ Visena ne la nene Yesu pian lan ke e yuḡa na lotena nae Kapeneam.

Nalogenā la moki amligan Yesu aḑasuḑe la sina

⁶⁰ Ana komin naḑa Yesu pisa visena la nene, ana imimi kiena nalogenā la moki asitom pano-o, apisa asape “Kiena navianena la nene ḡarera paḑisi. ?A si na kilia loge kilale ruruia?”

⁶¹ Ana Yesu mloge kilale e naga sane kiena nalogenā laḑas apis lili ḡa vanon naga sa nene, naga piun tan la, pisape “?Sanape, pe akekarān re kiau narin visena nene poli? ⁶² Narin visena ga nene, kila amiu asape aliganu sina? Visae ve sanene, nemninue amiu narui. Sane visae pogos tai, inu Narin Yeririna neligan amiu neva si metava ma e leleu, ana yoko sanape ne? Pona sinemiu ḑesan ruru inu yo? ⁶³ Kiau visena la nene ape mrapa na Ninuna a mrapa na malena. Yaru kilia war si yaru, ana yaru taḑatete la malena lelaga nene va yaru taḑena. Sur nene Ninuna ne Ntewa ga kilia lavia. ⁶⁴ Ana nevisu kilale amiu laḑasia amlelaga pa rui, a amiu ḑas peraga.”

Yesu pisa naga nene, vanon siar nanua rui, naga kilia pa la naḑa pe amlelaga re e naga po, pano-o tol naḑa naga kilia lala ai naḑa awilwilin wan naga. ⁶⁵ Ana

Yesu pisa ḡena ga pan la, pisape “Lala ḑasia alelaga, ḑas ve alelaga re, naga nene nepisa ruru visena nene rui, nesape taḑatete yar tai vim punu, naḑa sa arimau naga ve tamān re naga imi.”

⁶⁶ Ana e pogos nene imimi kiena nalogenā laḑas apisu sane navianena kiena Yesu la nene aḡarera laa narui, apisu sane peraga, ana aḑasuḑe la sina, pe ataveve re si naga poli.

Pita pisalua ḡareran kiela na lelagaena pa Yesu

⁶⁷ Ana pogos naḑa Yesu pisa lala ḑas amligan si naga, pis pan imimi kiena nalogenā lualima taaga pa lua [12], piun pisape “?A sanapen amiu? ?Pona sine-miun asape amiu ḡena ava sina ga amio la nene?”

⁶⁸ Ana Saemon Pita pisatam̃ea, pisaar ḡarera pa Yesu, pisape “Suḑe, visae meligan ko, yoko mesiraun si a ne? Ko ga taaga naḑa lologenā wo na malena teke e ko, ⁶⁹ nanagane na memlelaga ke ga e ko ga taaga, a mekilā pa rui mesape ko, ko na Navisaarena Wa naḑa Ntewa mligan ko opimi vena otamalia imimi.”

⁷⁰ Ana Yesu pisatam̃e pisape “Lelaga, in na nekiar amiu kiau lualima taaga pa lua, vena alelelaga e inu sanene, a tai teke ḡena likan amiu naga pe Yermare Lego ruru nenaga.”

⁷¹ Ana Yesu pe pisawal re kiamimi kia lala tai e pogos nene poli, ana siraunia mepisu kilale sane kiena visena nene, naga pisa ke Sutas, narina ne yermarua Saemon nae Kariot, naḑa naga imimi na lua lima taaga pa lua tai, naḑa pe sitom re poli, ḑililinwan si kiena Suḑe naapo.

7

Yesu, wenla lala pe amlapran la ruru re amio naga poli

¹ Siraun naga nene, Yesu mial telilivi ke ga e yo lala na tavie na kiena yo nene Kalele. Naga pe pa re si metava e yo na tavie nae Yutea poli, vanon nasumonena sa le Yu la nae yo nene akale ke naga rui, asape awe moḡar naga

mare. ² Ana pogos tai, lavisin pog na kiela pupia p̃ap̃agena kiena le Yu la tai, naṗa Paṗagena na Silparpara. Ana sa naṗa silaga, la moki sinelan asape avavini ma Yerusalem vanonia. ³ Ana e pogos nene, wenla Yesu lala apis pania, apisape “E, ko na ose nini yam piavi rui, popon ova li ma Yutea, vena kioṃa nalogena la ma ne la towe avisu kile la naṗa okila ke ne. ⁴ Ko na sinoṃan osape yeririna la akilia ruru ko, ana omiyuṃae tapolou ke ga. Visae lelaga naṗa omiyuṃaen ke pupia kile lala, popon ovanon okate yo punu ga e yomerava.” ⁵ Ana visena la ne sanene, sa naṗa apisa kare ke ga Yesu, vanon lala na ape wenla ruru naapo, ana pe amlelaga re e naga poli.

⁶ Ana Yesu pisatam̃e la, pisape “Amiu akilia akila ga kiamiu sur ya e ga e pog naṗa amiu sinemiun asape ayuṃaenia, ana kiau pupia pogos naga pe pimi re poli wa. ⁷ Amiu akilia akila ga kiamiu yuṃaena la woga ga, yeririna la taṗatete avisa kare amiu vanonia, ana pogos naṗa in na nekila kiau yuṃaena, nepisawal sane p̃elaga viowa kiena la na yomarava pe mesmes re poli, ana la sinela kar inu paṗisi. ⁸ Ve sanene na amiu ga ava ma Yerusalem, in na nesuṃa e nini wa. In na taṗatete neva nakaten maran yar lala e p̃ap̃agena nene, vanon kiau pog pimi ke rui, ana pe pimi punu re poli wa.” ⁹ Naga pisa visena nene pan la, siraunia apavin, naga suṃa ga.

Siraunia Yesu pa ma e p̃ap̃agena

¹⁰ Yesu suṃa sane na, pe piavi re poli, naga m̃ena pa ma Yerusalem, ana pe pa re sa naṗa yeririna la akilia poli, naga tapoloun la ga. ¹¹ Ana yerkawa kiena le Yu lala, asitom ke pa rui sape pona naga m̃ena ga vam e p̃ap̃agena, ana la akalewele, apiun asape naga m̃eke pe. ¹² Ana yeririna m̃ena lala, asun apisayu lue ga naga, laṗasia asape naga pe yar wo tai, laṗasia asape naga pe yaru viowa ga, naṗa kila kare ke ga sitomen kien yeririna lala. ¹³ Asun apisayu ke Yesu sanene na, pe apisawal manene re pa e yo metava poli, vanon asitom ke asape visae kiela

yar keviu la aloge, yoko akila viowa van la.

Yesu pa kate e Yuṃa Wa Mana ne Ntewa

¹⁴ Ana akila m̃a p̃ap̃agena pano-o, legiena p̃as p̃aro rui, ana Yesu pisu sane monar va ma Yuṃa Wa Mana ne Ntewa vena vian si yeririna lala. ¹⁵ Ana pogos naṗa yerkawa kiena le Yu la amloge kiena navianena nowo lala, amilan paṗisi, apisape “!Sanape na yar nene kilia ruru visena kiena ne Ntewa sanene? !Naga pe apian re nena ga, ana kiena navianena po na po!”

¹⁶ Ana sanene na Yesu pisawal pan la, pisape “Sur naṗa nepian lan ke ne, pe kiau re poli, pe kiena ne Ata ga naṗa mligan inu nepitom tano e yomarava nini. ¹⁷ Visae yar tai kekaran ga kila nasinenanena kiena ne Ata, yoko naga kila yar nene loge kilia sitom ruru kiau navianena. Yoko yaru nene kilia visu kilale sane in na pe nepian re yeririna la e ga e kiau kia poli, ana kilia visu kilale sane navianena la nene, pe lelaga naṗa amolue kemua e Ntewa. ¹⁸ Visae tevisu yar tai vis ke ga e kiena kia, tekilia ga sane naga miyeluar ga kiena kia. Ana visae yar naṗa pis, miyeluar ke ga kia kiena ne kiena yerkawa naṗa mligan naga pimi, tekilia ga sane pe lelaga ga, naga pe pisokan re poli.

¹⁹ “Yar tai ne kila sanene nane Mosis. Ntewa mla kiena navisaluaena pania, a naga p̃isaliluen pimi pan amiu, ana asuṃa akilaro ke pa narui. Ana sanape na asape awem̃ar inu vanon asape nekilaro navisaluaena. ?Pogaga na sanene?”

²⁰ Ana yeririna la apisatam̃ea, apisape “!Kue-e, nagane na opis wowe ke ga, sa ga yermare tai teke e ko! ?Ane sape weñar ko? Ovisawal lia.”

²¹ Ana Yesu pisatam̃ea, pisape “Nanua e pogos naṗa nepim e yo nini, in na nekila pupia kile tai e maramiu, ne-tamalia laulu nene. Ana pogos naṗa apisuia, pe akekaran re poli, apisape in na nemiyuṃae piowa ga naṗa nekila sanene e Legiena Wa. ²² Ana popon asitoṃali kieta p̃elaga na kilaen p̃aviu, sa naṗa yermarua Mosis amio yermarua na sumo

tañena lala, sane Epraam lala, la amla pan ita. Naga mēna pe yumāena tanea, ana visae kana legiena nena sulologia Legiena Wa, pe asitomāl re poli, amiyumāen ga. ²³ Amiu asumā apisa ke asape amon kilaroen navisaluaena kiena ne Mosis, ana atañan luen ga asape nakilaen yumāena na ãaviu e Legiena Wa pogaga. Ana visae atañan nene, vanon ya ne sinemiu karnu keviu vanon ga kiau narin yumāena wo taaga ga nene naña nekila ruru si yepen yaru nene e Legiena Wa? ²⁴ Nepisu sane asitom veve ke sur la ne e ga e kulusia, ana popon ave manmarua li laa sane, asitom veve ruru li sur la va tol kana kilamīu.”

Asitom ke asape Yesu pe Navisaarena po pe naga re poli

²⁵ Ana e pogos nene yeririna moki nae Yerusalem apisu Yesu pian la ke e Yumā Wa, amilania, apisape “!Lelaga naña ne! Yar ga nene nañane, naña yerkawa la apisa ke asape awemāria. ²⁶ Ana nagane pisawal ke ga kiena visena la sanene, ana pe akila re si surian poli. Pe tekilia re poli, pona amon visaen vania vanon apisuluñaria sane lelaga, yaru nene, kieta Navisaarena lelaga. ²⁷ Ana peraga, tañatete naga, vanon kieta nalelagaena tai ãa rui, sape Navisaarena, pogos naña naga kate, yoko tañatete yar kilia sape naga su pe na pimi ne. Ana yaru naña Yesu, ita punu ga tekilia ruru pa mñana umā rui.” Apisa sanene komin amape Yesu na paeme Nasaret, ana peraga, naga paeme Petleem.

²⁸ Ana vanon naña apisa ke sanene, Yesu ãaryon ga navian laena loyumā e Yumā Wa, pisawal visena nene pan la, pisape “Asitom asape akilia inu, akilia ke lele naña nepim ea, ana in na nepisu sane pe akilia ruru re poli. Nepimi e nini, pe e re ga e kiau sitomena poli, ana yar tañena ga mligan inu nepimi, naña naga pe purpes nen lelagaena. A sa naña amninue inu ga, ana amninue mēna naga. ²⁹ A naga, in ke narui naña nekilia ruru nena naga, vanon naga ke narui naña

mligan lua inu nepitom tano e yomarava nini.”

³⁰ Ana visena kiena ne Yesu la ne sanene kila amñareran asape monar atarar naga, ana pe yaru re nena tai naña kilia tol naga, vanon kana pog ne pe pimi re poli wa. ³¹ Asape awe momar naga, ana yaru la moki amlelaga e naga rui, vanon kile la naña miyumāenia. Apisa sanini, asape “!Yoko Navisaarena nape naña kilia imi kila si kile ya la naña yuve naga? Peraga, yar nene kieta Navisaarena ke lelaga narui.”

Amligan yar na mara la apavinin Yesu

³² Ana Varasi la ãasia asumā amiya-gogon ke yeririna la amiilaar ke Yesu e kiela visena lala, ana apa iroro ga, apis pa pupia yar wa lala, na apiranar asape monar akila ga sur tai va Yesu nagane ga ne. Ana amligan kiela lokul navisuaren Yumā Wa lala, asape ava akale pulmas tai na tararen Yesu, vena aure si naga vim pula.

³³ Ana Yesu pisawalia, pisape “Yoko in na nekilia nesu si nemio amiu yam ve plas ga, ãisi na nowasuñe sina puna ne naga naña mligan inu nepimi. ³⁴ Pogos naña sa nowasuñe pae na, amiu akilali naña akale inu vano-o yoko tañatete alual inu. Lele naña neva nese ea, tañatete aim ea.”

³⁵ Ana pogos naña yerkawa kiena ne le Yu la amloge visena nene, asitom ãele narui, apisa ke pan la, apisape “?Yar nene pisa ke yo nape ne, naña yoko va ea a ãisi na tañatete ita telual si naga ea? Pona sitom ke pisape va e yo tañena lala e yomarava naña wenla ita le Yu lala añure apa ea e pog na pupia yaltetaena, ana pisape va vian la mēna ga? ³⁶ Ana naga pisa ke ya nene, sape takale naga vano-o tañatete telual naga. Ana sanapen kiena visena naña pisape naga pa ke lepas tai naña tañatete tesiraun naga, tañatete teva ea.”

Ana e pogos nene, lokul na visuaren Yumā Wa la pe atarar re Yesu poli wa.

Yesu mlologon Ninuna Wa, sape pe wii namalena

³⁷ Ana akila mña p̄pağena nene pano-o, apa atol kana legiena maro, nağa sane pe kana pupia legiena nena. Ana pogos nağa asike veraga, Yesu suñal pion manene sanini, pisawal pisape “Amiu a nağa moto karia, popon imi pun inu, mun wii na malena. ³⁸ Yar nağa mlelaga e inu, yoko wo van vağisi, sa nağa Nasiriena Wa pisa, pisape

!Yar na sanene, yoko losinena ule mamagan wii na malena, vano vano-o tataroi vetania sa nağa wii mlau!”

³⁹ Ana visena kiena Yesu nene, kana kinasia na Ninuna Wa, vanon naga kilia sape siraunia, lala nağa alelaga e naga, yoko atol Ninuna Wa. A e pogos nene, Ninuna Wa pe pimi re poli wa, vanon Yesu sike yomarava wa, pe pa totano re e kiena lele wa poli wa.

Parin sitomena la e Yesu

⁴⁰ Ana pogos nağa yeririna la amloge Yesu pion sane na, kiela sitomena la pa pe tağena lala. La p̄asia, apisa asape “Yar nene, naga navisawaliena sane Mosis, nağa temlelaga tesape yoko imi.” ⁴¹ La p̄asia apisa asape “Ana, pona visae peraga, naga pe kieta Navisaarena kemua.” Ana la p̄as apisatamea, apisape “Peraga, pe visena re tai nağa pisa sanene sape Navisaarena yoko ve yeririna nae Kalele sane yar nene poli. ⁴² Nanene komin nağa kieta Nasiriena Wa la apisa ke ga asape Navisaarena naga molue ga e lus kiena ne Parin Suğe Tepet, yoko ve yeririna nae Petleem.” ⁴³ Ana p̄arin sitomena moki la ne sanene kila narui yeririna la asu tetai vanon Yesu. ⁴⁴ La p̄as pe akekaran re poli, apisu sane popon akuan va e yuñna nakoena, ana siraunia peraga, pe yar tai pa re lavis puna poli, vena tararia.

Nasumonena la sinela kar manene Yesu

⁴⁵ Ana siraun sur la nene, lala na visuaren Yuñna Wa apa sina ga puna ne p̄arin yar wa amio Varasi lala, vena kilaen navisawalena lala van la. Ana pogos nağa añalivi e marala, yar keviu la nene pe apisu re Yesu poli, ana apis pan la, apisape “?Awa yar nağa memligan amiu

apanonia? ?Vanon ya ne amiu pe ağure re naga pimi poli?”

⁴⁶ Ana navisuarena la apisatameia, apisape “Imimi memiagogon kiena visena lala po na po, pe yar re si tai poli nağa kilia vian ruru ita wo sane naga.”

⁴⁷ Ana navisatameena nene kila Varasi la amilania, apisape “!Aulai, nagane na amiu mēna, yar nene p̄ere kiamiu sitomena la pa pe wowe! ⁴⁸ Amiu atañan naga pisa kotalia amiu, ana sanape, apisu sane e imimi yar kerkeviu lala pona imimi Varasi lala, la p̄as amlelaga ea? Peraga yo. ⁴⁹ Lala ga nağa amlelaga ea, nane p̄ina viowa ga la nağa asike ko laa ne, a la pe akilia re sur poli. Pe akilia re kieta navisaluaena poli, Ntewa piain pa nakoena pan la rui.”

⁵⁰ Asumña apis m̄arera ke sane na, lala yar tai kilayon ke sape kila kiela visena vito si tano. Nane Nikotimas, nağa nanua sumo e yemalo tai pa sun amio Yesu.

⁵¹ Naga pisa pan la, pisape, “Ita tepisayu ke yar na sanene na, sa ga nağa ita temla ke pa nalipereena pania. Ana kieta navisaluaena pisa lepas nene, pisa sape visae tesape tevis van yar tai, monar tetotano ruru temio e kumali, tela pog vania vena naga kilia visawal kiena sitomena van ita, ana monar teviun naviunena vania vena tekilia tekirawal tesape lelaga kemua naga kila sanene sanene po sanape. Naga nene pe mrapa mesmes nakilaen yuñnaena nene.”

⁵² Ana la pe sinelan re yagogonen kiena visena nene po, vanon apisu sane naga miilaar ke Yesu. Apis pania, apisape “!Aulai, ko na opis ke sa nağa ko mēna ope yar nae si Kalele tai! Asitomrurulia sur nağa Visena Wa pisa. Pe visena re nena tai nağa pisa sape yoko navisawalena viu tai suñalu garo Kalele vam e nini.”

⁵³ Ana kiela visena pa m̄arera e lele nene, p̄is na la amial tetai sina ga ağasuğe si m̄ala uña lala.

8

Sira nağa apisape akirawal tağa kolau

¹ Ana Yesu mligan Yumã Wa, mial pa si ma Kunus Na Purolip Lala. ² Monomi e nene, ana yemlagi kolulag mial pato si Yumã Wa Mana ne Ntewa. Pogos naþa yeririna la apisuia, la moki apim puna, naga totano pian la.

³ Ana pe piavi re nena ga, navianena navisaluaena lala amio Varasi lala aþure sira tai pimi puna, akila suñal e marana ne yeririna lala. Sira nene, atarar ke sanene vanon asape kila kolau, ana laþas apisuia, apisawalia. ⁴ Ana akila naga suñal sanene, apis pa Yesu, asape “Navianena, sira nene, akirawal kila ke kolau. ⁵ Ana sa naþa navisaluaena kiena ne Mosis pisa e lepas na mlamulena viowa nene, nanagane na monar mokove momãr ga naga mare. Ana navisaluaena kiena ne le Rom lala naga sape yoko taþatete mokoverãar yaru. A ko na sanape, kionã sitomena sanape?”

⁶ Ana naviunena nene, pe apiun ruru re pa Yesu poli, ana akila ke ga nataþaliena pania, vena visapal sur tai naþa siraunia akilia ala naliþereena vanonia.

Ana Yesu pe pisatamãe re poli, þarina tau pito tano, kian mrasilmana siri visena tai e porotano.

⁷ Ana apiuyun ke pania asape sanapen sira nene, ana Yesu tomãl ruru sina, pis pan la narui. Pisa pan la, pisape “Pogaga, ana amiu yar naþa kove þes sira nene, naga monar ve yaru tai naþa pe naviowaena tai to re nena e naga.” ⁸ Ana yam si tai, pulu si pato tano, siri si visena taþena e porotano.

⁹ Ana pogos naþa amloge sur naþa Yesu pisa pan la, asiar naþa amiyal tetai si lala. Naga naþa sumon la, kiela yermarua tai, a siraun naga, lala taþena m̃ena lala apiayapa apavano, pano-o sira naþani naga taaga suñal sike e marana Yesu. ¹⁰ Ana Yesu kira pa pisuia piun tania, sape “?Sira, la naþa asike pe nagane? ?Pe lala yar re si tai sape liþere ko poli?”

¹¹ Ana sira pisatamãea, pisape “Suþe, pe tai re si poli.”

Yesu pisa pania, sape “Pogaga, in m̃ena taþatete neliþere ko. Ko, okilia owasuþe

ko sina ova momã, ana ovavini ve okila re si naviowaena.”

Yesu pisape naga pe yomerarava na yomarava

¹² Ana siraunia Yesu pisi pan la, pisape “In na nepe yomerarava na yomarava, yar a naþa taveve inu taþatete si yal e yemalolo, yoko yomerarava namalena teke e naga.”

¹³ Ana þisi na le Varasi la þasia naþa asike wa apilon si kiena visena, apisape “Ko na opisa sanene, ko ga omiila ke si kionã visena, ko na oþarwar ko wa! Sanene na, imimi taþatete melelaga ne, kionã visena pe pe lelaga re poli.”

¹⁴ Ana Yesu pisatamãea, pisape “Pona nekila sanene yo, ana kiau visena la punu ga amio kiau vianena la ape lelaga. In na nekilia sur punu ga e inu, sane nesu pe na nepim e nini, po nesike e nini þisi na nowasuþe si neva pe, ana amiu pe akilia in re nena poli. ¹⁵ Amiu amliþere in ke ga e sitomena kiena ga yeririna lala, ana in na pe nemliþere re ga amiu yar ta poli. ¹⁶ Ana visae pogos tai neliþere yeririna lala, yoko kiau naliþereena mesmes ga, vanon ve in ga taaga re nekila, nemio naga naþa mligan inu nepimi.

¹⁷ “Ana e kiamiu navisaluaena, asiri sanini asape visae yar la ve lua aviranarla e visena tai, þisi na monar alelaga ea, ¹⁸ ana yoko monar ve sa m̃ena nene e imimi lua kau ata. In na nepisa ke nesape in na nepe lelaga, a naga miilaar inu, ana kila sane monar alelaga e inu narui.”

¹⁹ Lala amloge visena nene, apiun tania, asape, “?Ko na opisa ke arimomã nene, ana sike pe nagane?”

Yesu pisatamãe la, pisape, “Amiu amninue ga naga, sa naþa amiu amninue inu ga. Visae amiu akilia ruru inu, yoko kila amiu akilia ruru m̃ena naga, ana taþatete si aviun naviunena na sanene, ana peraga.”

²⁰ Visena la nene, Yesu pian la ke e Yumã Wa, e lepas naþa akuan ruru nalaena lala kiena ne Ntewa sike ea.

²¹ Ana Yesu pisa mēna pan la, pisape “In na nepur matan amiu ke narui. Pogos naṣa neva pae na, akalenu vano-o taṣatete awal inu, yoko amare amio kiamiu naviowaena lala. In na nepa ke e lele tai naṣa amiu taṣatete avam ea.”

²² Ana pogos naṣa yerkaewa kiena ne le Yu la amloge visena nene, apiunia asape “?Yar nene sinenan pisape kila ya? Pisape va e lele tai naṣa ita taṣatete teva ea, pisa ke sape yoko we moṃar naga mare yo?”

²³ Ana Yesu pisape “Kiamiu sitomen lala amio kiau naga peve taṣena manene laa. Amiu na ape nae ga yo tano nini, inu na nepe nae yo na ma metava. Amiu na yomarava nini, in na pe nae re e poli.

²⁴ Ana sa ga naṣa nepisa ga na wa, yoko amare ga amio kiamiu naviowaena lala. Visae pe amlelaga re e in poli, naṣa nepe naga naṣa sike na sike lue narui, yoko monar ve sa ga nene.”

²⁵ Ana apiun, asape “Ko ovisa li sina osape ko na ai.”

Ana Yesu pisatame la, pisape “In na nepe naga ga naṣa siar na konua rui pimi tol nagane, nepisa ke nesape in na nepe naga. ²⁶ Naga ga nene nepisa ke e lepas na punu. Ana e lepas na pun amiu, sur la moki naṣa nekilia nevisa, ana visae nevisa, pe visen nalipereena ga punu ga. Ana sur la ne nepisa ke ne e yomarava nini, naga pe visena ga la naṣa nemloge tan naga naṣa mligan inu, vanon silaga, kiena visena la mesmes paṣisi.”

²⁷ Yesu pis merarava ga sanene, pisayu ke arimana naṣa ma e peni pan la, ana pe akilia ruru re nena poli.

²⁸ Ana pis si pan la, pisape “Pogos naṣa yoko amiu atelan pae inu Narina Yeririna metava e laki, yoko akilia ga na wa sa naṣa in na nepe kiamiu Navisaarena. Yoko amiu avisu kilale naṣa sur punu ga naṣa nemiyumaenia, pe nekila re ga in ga taaga poli, silaga nepisa ga sur la naṣa Ata pisa pian inunia. ²⁹ Naga ke narui naṣa mligan inu nepimi, a naga sike amio inu nagane. Naga pe mliganu li re poli, vanon silaga nekila ke sur punu ga sa ga naṣa naga kekarania.” ³⁰ Yesu pis ke

sanene, kiena visena la ṣere le Yu la moki amlelaga e naga.

Visena lelaga kila sen lala na mlamulena alolor sina ga

³¹ Ana Yesu pis pan le Yu la naṣa amlelaga mare ga e naga na wa, pisape “Visae awarar kiau visena mārera, amiu alogearia, amiu ave kiau nalogena la lelaga. ³² Yoko akilia ruru visena lelaga, ana visena lelaga kilia kila sen loru si vetan amiu.”

³³ Apisatamea, apisape “Ee, imimi na lus kiena yermarua Epraam, imimi pe memiyumaie koren kiena ne re yar keviu taṣena tai poli. ?Ana sanape ne osape sen lala alolor vetan imimi?”

³⁴ Yesu pisatame la, sape “Nepisa lelaga pan amiu, yeririna punu ga naṣa asuma akila ke naviowaena, la ape nayumaie korenaena na naviowaena, sen la na viowaena apiar māreran la. ³⁵ Ana asuma amiyumaie korena ga kiena ne yar keviu na naviowaena, ana pe ape namratava re puna poli. A inu, in na nesulue ga nemio Ata, komin in na namratava nena puna. ³⁶ Ana in na sisi nae ma e peni, visae noul plan amiu, yoko amiu mēna akilia asulue amio inu ma uma.”

Yesu pisape la pe ape narina ne re yermarua Epraam poli, ape narina ne Yermare

³⁷ Ana Yesu pisa ke sina ga pan yeririna lala, pisape “Nekilia ruru amiu na, ape lus nena kiena ne yermarua Epraam, ana lus kiena ne Epraam la narui naṣa popon sa akekaranu. Ana peraga, amiu laṣasia na lus ga nene naṣa kiau visena pe towawa ruru re e kiamiu malena la poli, sinemiun manene asape awe moṃar inu. ³⁸ Ana popon amiu alelaga e kiau visena lala, vanon in na nepisawal ke ga sur la naṣa nepisua pogos naṣa nesike puna ne Ata, ana amiu na akila ke ga naṣa amloge arimamiu pisa.”

³⁹ Ana apisatameia, asape “Lelaga, vanon arimamimi, yermarua apua Epraam na sumo sumo laa.”

Ana Yesu pisa pan la, sape “Peraga yo! Visae amiu ape narina ne yermarua Epraam lelaga, popon amiu towe lai akilali sur wo la ve sa naña naga miyumaenia. ⁴⁰ Ana pere, amiu akila piowa manene laa papisi. Sane inu, in na nepe yar tai naña nepisa plan ke ga visena na lelaga la naña Ntewa pisa pan inu, ana amiu asape awem̄ar inu. ? Pona amiu asitom ke asape ðelaga wo ke narui naña kiamiu yermarua Epraam sape akila? ⁴¹ Peraga, nepisu sane pe naga re nene po, ana arimamiu taþena ga tai sike ga wa, naña amiyum̄ae kiena ke.”

Ana la apisape “!Ke ya ne! !Osape okila imimi meve sisi na mrapa lala, memninue ga arimamimi! Armamimi taaga ga nalelaga naña sike, nane Ntewa.”

⁴² Ana Yesu pisape “Visae visena nene lelaga, sape Ntewa pe arimamiu, yoko amiu monar akekaran manene inu, vanon in na nepetan ma puna nepitom tano e nini. In na nepim re ga sanene poli, naga ke narui mliganu nepimi. ⁴³ In na nepisasa ke sur la nene pan amiu pano-o, ana silaga amiu pe amloge kilale re nena ga. Nemninue amiu ga, vanon ya ne yepemiu mavin logekilaleen kiau visen sanene? ⁴⁴ Amiu na arimamiu na Yermare, ana amiu sinemiun ga asape akila sa naña naga sinenania. Siar nanua sumo e nasiarena pimi, naga pe yaru na wemoñaren yaru, pe sinenan re visena nalelaga poli, pe sum̄al re nena e lepas nene poli. Kiena ðelaga mesmes, pis lue ga e pupia visokanena lala, vanon naga pe purþes nen navisokanena punu ga, pe ariman navisokanena. ⁴⁵ Naga sanene, ana pogos naña in na nepimi, nepisawal visena na lelaga wo pan amiu, ana siraunia amiu amon lelagaen si e inu. ⁴⁶ ?Ana amiu ane kilia visalua kiau naviowaena tai? ?Ana visae amiu apisu nepis pe lelaga, vanon ya ne amon lelagaen e inu?

⁴⁷ “Yar naña kiena ne Ntewa, naga sum̄a miyagogon ruru visena kiena ne Ntewa. Ana amiu la naña pe sinemiun re aloge kiena visena la poli, nekilia sane nanene vanon pe ape kiena re nena ga.”

Yesu amio Epraam

⁴⁸ Ana visena m̄arera la nene kiena ne Yesu kila yerkaewa kiena ne le Yu la nene amloge piowa, ana apiun pania, apisape “Imimi na memloge asape ko na pe ope yere Yu re lelaga poli, ko na ope apkas nae ga Samaria tai. Ana mepisu naña yermare tai teke e ko, kila ko ope wowe li m̄aga. ?Visena la nene ape lelaga, po peraga?”

⁴⁹ Ana Yesu pisatam̄e pan la, pisape “Peraga, pe yermare tai to re e inu poli. Sur la naña in na nekila ke ne, nekila ke ga vena kia kiena ne ata va metava. Sur la naña amiu akila panu, akila naña kiau kia pato tano. ⁵⁰ Ana pe pe sur re tai pan inu poli, vanon in na pe nemiyum̄aen re naña na kilaen kiau kia va metava poli. Ana yar keviu tai m̄eke naña sinenan pisape yeririna la popon avatanon inu, ana naga taaga ga kilia la naliþereena e lepas la nene. ⁵¹ Ana visena tai naña lelaga nekilia nevisa van amiu sa nini, visae amiu yar tai larar kiau visena m̄arera, logearia, yoko taþatete va tol marena pogos tai.”

⁵² Ana le Yu la amloge visena nene, apisa pania, asape “Nanagane na mekilia ruru naña yermare sike pa e ko rui. Ko opisape yar naña lelaga e ko taþatete mare, ana pe yar tai naña yoko taþatete ve mare re pogos tai. Yermarua Epraam mal m̄a pano-o mare, a navisawalena lala, lala m̄ena amiyum̄ae m̄a pano-o amare. ⁵³ ?Pona ko na opisasa sane oto laa metavan kieta yermarua wa la nene yo? ?Ko na ositom ke osape ko na a si ne?”

⁵⁴ Ana Yesu pisatam̄e la, pisape “Visae nevisawal van amiu, pona avisu sane nemiyeluar ke sina ga kiau kia, ana avisu viowa ga. Yar taþena ga tai kila ke kiau kia pa metava, naga naña asape pe kiamiu Ntewa, naga kau ata ne. ⁵⁵ Naga, amiu pe akilia re poli, ana in na nekilia ruru naga. Pe nepisokan re sane amiu poli, nepisa ruru ga ne, nesape in na nekilia ruru naga, a kiena visena punu ga, nemligan ruru sike e kiau malena. ⁵⁶ Nekilia nevisa m̄ena ga sane repimiu yermarua Epraam, naga tai naña nanua sumo sinenan pisape visu kiau pog nane

pane. Naga sinenan pisape visu naña nomolue e kiena lusia, nevim nekila kiau yumãena nini, ana pogos naña naga siar pisu ke pa rui, naga kekara na kekara.”

⁵⁷ Ana le Yu la apiunia, asape “Ana ko na pe ope yermarua re tai ne sane naga po, kiomã kas pe tol re lualima yam lima poli wa. ?Ana sanape na opisa ke osape okilia yermarua Epraam na sumo ne? Ko opisus naga koyo tai?”

⁵⁸ Ana Yesu pisatãnea, pisape “Nepisa pe lelaga pan amiu, sane yermarua Epraam na nanua sumo ne, in na nesumon laa naga. Pogos naña naga pere wa, ana inu in na naga naña su sumo rui.”

⁵⁹ Ana pogos naña le Yu la amloge Yesu pisa narin visena ga nene, naña sane kia wa kiena ne Ntewa, ana akilia asape naga pisa ke sape naga Ntewa, ana sinela mimi pañisi. Akale kilavaru na kovemareen Yesu, ana naga tapoloun la, mligan Yumã Wa, pure sina ga pano.

9

Yar naña paeme pe kilamara ãala

¹ Ana imimi nalogena lala memio Yesu memial mepano, ana pogos naña mepa ke sane na, mekirawal yaru tai naña pogos naña paeme, naga pe kilamara ãala. ² Ana mepiun tan Yesu, mesape “?Navianena, sur ya ne kila yar nene? ?Pona nakoena na kiena mlamulena viowa ga yo, po nakoena na mlamulena viowa kiena ne anena po arimana, kila naga pe kilamara ãala sanene?”

³ Ana Yesu pisatãnea, pisape “Peraga, pe kiena naviowaena re poli, a pe naviowaena kiena re kiena yermarua lua poli, a naga paeme sanene vena kilaen ga sane yoko yaru la akilia avisu puriukawaena kiena ne Ntewa yumãe e kiena malena. ⁴ Sanene, yoko netamalia naga nanagane, komin pogos naña yemlagi ke ga wa, monar teyumãe mñarera, monar teyumãen kiena yumãena lala naña naga mligan inu nepimi. Yemalolo naga pimi ke narui, naña taãatete teyumãe ea. ⁵ A nanagane na, in na nesike

tano e nini, in na nepe yomerarava na yomarava nini.”

⁶ Yesu pisa sanene, ãisi na plasiria yavi na porotano ãasia, pulou ãalelar pimi sane kene, plan e kilamaran yar nañane luwoka. ⁷ Ana pis pania, pisape “Pogaga, ovano oto tano e pulus nen wii naña Siloam, okevan ruru si maraãa.”

Wii naña Yesu pisa pania, kiena kia Wii Na Liganen Vano. Ana yar nene pito tano kila sanene, ana kilamarana pimi po. Pisi na ãasuãe si pun imimi memio Yesu, sane naga kilia kira pisu sur narui.

Visena moki e lepas kiena kilamara ãala nene

⁸ Ana siraunia, la naña nalavis puna ne yar nene, amio la naña na sumo asumã apisu naga mlogi ke, apisu si naga, apisa asape “?Kilamara ãala ke nene narui, naña nanua sumã monon mlolog kare ke ne, po pe naga re poli?”

⁹ Ana lala ãasia apisape “Ee, naga ga nene ne,” a ãasia asape “Peraga, yar taãena ga tai ne kus marana ne,” ana yar nene pisa meraravan pan la, pisape “In ga nini.”

¹⁰ Ana pogos naña pisawal pan la sane na, apiun tania asape “?Ana sanape na kilamaraãa po sanene?”

¹¹ Ana pisatãne la, pisape “Yar naña Yesu, naga miyumãenia. Palelar narin kene amio kiena vilasirena, plan e kilamarau, ana pisape netotano e wii naña Siloam ne, neke plan si vetan kilamarau. Ana nekila ga sanene, nepitove, nekevan marau, nepisu sane kilamarau po narui.”

¹² Ana apiun Yesu tania, asape “?Yar nene mneke pe nagane?”

Pisatãne la, pisape “Nemninue ga, pe nepisu re si po.”

Le Varasi la amlipere la e sitomena lua e lepas na taãa ruruena nene

¹³ Ana siraunia, aãure yar naña sumo pe kilamara ãala, aãure naga pa puna Varasi lala vena avisulia. ¹⁴ Aãure naga pa sanene vanon legiena naña Yesu kila ruru kilamaran yaru nene, naga pe Legiena Wa, ana la asitom asape Yesu

kila yuññaena tai naña navisaluaena na legiena wa pisa luñaria.

¹⁵ Ana pogos naña apa apisawal pan Varasi lala, apiun tania, asape “Pogaga, ko towe ovisayu meraravan sanape naña kilamaramña pimi po.”

Ana naga pisa ga sanini, pisape “Peraga, yar nene mligan ga narin kene e kilamara, ana nepa neke plan sina ga, nekilia nepisu ruru si sur punu ga.”

¹⁶ Ana pogos naña Varasi la amloge, lañas apisape “Yar naña kila nanene, naga kila sa ga sitom korena ga navisaluaena na Legiena Wa. Sanene na, naga pe molue re nena e Ntewa pitomi poli.”

Ana la ñasia asape, “Peraga, visae pe lelaga naña pe yar viowa ga tai na kilaroen navisaluaena, sanape na naga kilia kila kile wo la ne sanene.” Ana apisayu ña sanene pano-o asuñalu ase sitomena lua narui.

¹⁷ Ana apiun ke sina ga tan yar naña nanua pe kilamara ñala, apisape “?Ana ko, ko naña naga miyuññaen kilamaramña, ko na ovisa ya ne e lepas na yaru nene?”

Naga pisatame ga la nena, pisape “Naga pe navisawalena lelaga tai.”

¹⁸ Naga pisa sanene, ana yerka kiena le Yu la pe amlelaga re e kiena navisawalena la nene poli, pe amlelaga re asape nanua sumo yar nene pe kilamara ñala, a nagane kilia kirava. Ana apio arimana amio aneña vena avim avisu la. ¹⁹ Ana pogos naña lalua apim, apiun tan la, asape “Avisu ruru li yar nene. ?Naga pe narimiu kemua lelaga, naña asape paeme ana pe kilamara ñala, pona pe naga re poli? ?Ana visae naga, sanape na kilamarana pimi po si sanene?”

²⁰ Ana lalua apisatame, asape “Imimi lua mekilia mesape naga pe narimimi, mekilia mesape pogos naña moñaria, pimi tol nanagane, naga pe kilamara ñala nenaga. ²¹ A pe mekilia re mesape naga kilia pisu ruru si sur la nanagane, pe mekilia re a ne kila ruru si kilamarana sanene. Ana popon aviun ruru ga tania, naga pe pe sisi re poli, kilia vis.”

²² Lalua apis sanene, akilawan li ña kiela sitomena, vanon yerka kiena ne le Yu la apisayu pa rui, apisawal asape yar

naña mlelaga sape Yesu pe Navisaarena, yoko akuan lua ve su re si amio la e Yuñña Wa Mana ne Ntewa. ²³ Apisawal sanena lalua amaraun pañisi, kila apisa ga asape aminue ga, asape “Popon amiu aviun ga tania, naga pe pe sisi re poli.”

Varasi la apis si pan yar naña nanua sumo pe kilamara ñala

²⁴ Ana pogos tañena si tai na, apio kilamara ñala na nanua ne pimi loyuñña pula. Apis ñarera pania, asape “Ovisa kia kiena ne Ntewa na mava, ovisa ke sur la punu ga nene van imimi ve lelaga, vanon nagane na mekirawal pa rui sane yar nene pe yar viowa kemua na kilaroen navisaluaena.”

²⁵ Ana naga pisatame la, sape “Naga pe yar viowa pona pe yar wo, in na pe nekilia re poli. Sur taaga nekilia, sanini. Nanua sumo, kilamarau ñala nena ga, ana nanagane na nekilia nepisu sur punu ga.”

²⁶ Ana apiunia, asape “?Ana visae sanene, miyuññaen ko sanape? ?Kila ruru kilamaramña sanape?”

²⁷ Ana naga pisatame la, sape “Nepisa meraravan ruru sur punu ga nene pan amiu yam tai ña rui, ana amiu amon logeena, ana nanagane na sinemiun asape aloge sina ga. ?Vanon ya? ?Pona amiu ñena sinemiun asape aim ave kiena nalogena la yo?”

²⁸ Naga pisa sanene, sa naña pisa kare li la ña ga, ana la sinela kar manenea, apeveyunia asape “!Oo! Ko ga ope kiena nalogena tai, imimi na mepe nalogena la kiena ne yermarua wa Mosis. ²⁹ Mosis nene, mekilia ruru mesape pe lelaga naña Ntewa pisawal kiena visena pania, ana e lepas na yar tañena nene, imimi pe mekilia re poli, sane naga yar nae pe pimi sanape.”

³⁰ Ana yar naña pisatame, sape “!Kue-e, nemilan amiu pañisi naña pe akilia re naga poli! Naga kila ke pupia yuññaena la sanene, pano-o kila ruru kilamarau, ana amiu akilia re asape naga ai po naga yar nae pe. ³¹ Tekilia tesape visae yar viowa vio van Ntewa, yoko Ntewa tañatete yagogonia, a visae yar naña pe yar na lotena a mlogear ke naga, visae

vio vania, yoko yagogonia. ³² Ana yaru nene, Ntewa miyagogon ke naga, vanon siar e nasiarena na yomarava nini pimi tol nagane, pe apisuli re yar tai naña kila ruru si kilamaran yaru tai pogos naña paeme pe kilamara ðala. ³³ Yar na monar petan ga Ntewa pitom e nini, visae pere, naga taðatete nena kila sur tai ne sanene.”

³⁴ Ana lala pe akekara re nena naña yar nene pis sanene pan la, asape “E, ko ope yar viowa kemua tai. Ko na ðelaga na mlamulena viowa pulemamaga e ko siar e pogos naña opaeme pimi tol nanagane. ?Ana ko ko na ai ositom ke osape okilia ovian imimi sina ga?”

Apis kare naga sanene pano-o, ðisi na aenelua si naga pa vanua.

Kilamaraðala nene mlelaga e Yesu narui

³⁵ Ana pe piavi re nena ga Yesu mloge asape aenelua yaru nene sanene, ana pa alia, piun tania, pisape “?Sanape? ? Nanagane na ko na omlelaga pa e Narin Yeririna rui, po pere?”

³⁶ Ana yar nañane piun tan Yesu, pisape “?Ana naga naña ko opisa ke ne, naga ai? Visae ko na okilia ovisali van inu, pona nekilia nelelaga e naga.”

³⁷ Ana Yesu pisataea, sape “Ko na opisus pa naga rui, ko opisus ke naga nagane. In ga ða, nane nepis ke nemio ko ne.”

³⁸ Ana pisataea, sape “O Sue, visae sanene, in na nemlelaga nena ga e ko.” Ana yar nene ðaryon lue ga na yeluaren Yesu.

Yesu pis pan Varasi lala

³⁹ Ana Yesu pis pisape “In na nepim e yomarava nini vena nevisusuveve yeririna lala, vena kilaen sane yeririna la naña kilamarala ðala akilia avisusu suria, a vena kilaen sane yeririna la naña asitom ke asape akilia apisu sur punu ga, avisu kilale sane la ape kilamara ðala ga.”

⁴⁰ Ana Varasi la ðas asuma lavis ga, amloge visena nene, apiun tania asape “?Ana opisape sane imimi ena kilamaramimi ðala ga, a?”

⁴¹ Ana Yesu pisatae la pisape “Visae pe lelaga naña amiu apisu kilale asape kilamaramiu ðala, po li a ga, yoko amiu taðatete akilia awar nakoena vanonia. Ana pogos naña visae apisa ke asape akilia avisu ruru sur punu ga, sanene na pupia naviowaena sike pa e amiu rui.”

10

Pakaiwa na kove kan sipsip

¹ Ana Yesu pis pa re laa sane, pisa ðakaiwa tai pan la, e lepas na kove kan sipsip, naña amiyuaen pae ana sipsip kiena ne yeririna punu ga akilia ava amomalia loyua veraga. Naga pisa sanene, pisape “Nepisa pe lelaga pan amiu, yar naña visae ve kom re e mralaea na vaen loyua vanon sipsip lala, ana ðiyukalawan ga kove, yar ne sanene pe yar viowa na vinauen ga. ² A naga naña silaga pa kom lologia mralaea, naga pe yar mesmes nena navisuaren sipsip.

³ Visae aligan yar tai na kirakirawoen mralaea, ana pogos naña yeririna navisuarena sipsip vim, yoko naga kilia vike ga vania. Ana pogos naña va loyua, sipsip la punu ga aloge pulgona, ana naga vio ga kia kiena ne lala naña ape kiena ga, ðisi na lala ga nene asumalu a naga sumon la ava vanua. ⁴ Ana pogos naña visae sumon la apa ava vanua, naga ya sumon la, la asiraunia avano, vanon akilia ruru pulgona. ⁵ Taðatete akila ve sanene van wolawa tai, yoko amaraun ga, vanon pe amloge kilia re pulgon yar taðena la poli.”

⁶ Ninun visena nene Yesu pisawal pan la, ana pe amloge kilia re kinas poli.

Yesu sape naga pe mralaea na kove na sipsip

⁷ Sanene na, Yesu sunyu a pan la sane e lepas na kove na sipsip nene, pisape “Nepisa pe lelaga pan amiu, sane mralaea na kove na sipsip nene, naga inu. ⁸ Lala taðena la naña apim sumon inu, naña apisokan asape yoko avisuar ruru sipsip lala, ape yar viowa na vinauen ga lala, ana pogos naña apa akaten sipsip lala, sipsip la pe amloge la re poli. ⁹ In ga

nepe mralaea na kove, yar naþa imi kom ga pun inu, yoko nevisuar ruru kiena malena. Yoko naga kilia va vanua lual kana kinanena, þisi na kilia vim sina momalio kolemalu, kilia vim vano ve sanene naga pogaga. ¹⁰ Yar na vinauena pimi vena war plan vinaunen sipsip lala, pona nawe momar laena, pona kila kare manene laena, ana in na nepimin vena akilia atol malena, vena akilia akekaran malena naþa wo vaþisi van la.”

Yesu pisape naga pe yar wo na visuar ruruen sipsip lala

¹¹ Ana Yesu pisa mēna ga, sape “In na nepe yar na po na visuar ruruen sipsip lala. Yar na visuar ruruen sipsip naga monar kekara naþa tañan kiena malena vena tamaliaen kiena sipsip lala. ¹² Visae ve yar na yuñnaena ga tai, þisi na taþatete visuar ruru sipsip la ve sanene, naga pe kekaran re la ne sanene vanon pe pe kiena sipsip re poli. Visae pogos tai visu pupia lokul tetan lala atomin sipsip la nene, yoko naga marau ga, sumalu kiriri ure, ligan sipsip la asike na, þisi na lokul tetan la nene avim akarkare la amēnetetain la. ¹³ Yar nene ure vetan sipsip la ne sanene, vanon naga pe yar tai nayuñnaenen ga kiena kilavaru, naga pe sitom manene re sipsip la nene poli.

¹⁴ “A in na nepe yar na visuar ruruen kiau sipsip lala. Nekilia ruru la naþa ape kiau, a la nene akilia ruru mēna inu. ¹⁵ Imimi na mekilua ruru imimi sa ga naþa imimi lua Ata mekilua ruru imimi lua. A in na sineu si kiau sipsip la nene torokin naþa netañan kiau malena vanon la.

¹⁶ “Ana kiau sipsip mēna la moki asuñna ke ga wa, naþa pe apim asu re loyuñna e kiau kove poli wa, ana monar neva nevio la mēna ga, ana pogos naþa aloge pulgou, yoko aimi. Nekila mā sanene vano-o kiau sipsip la punu ga aim ave þegas taaga ga narui amio inu, yar keviu na visuar laena.

¹⁷ “Vano-o yoko netañan kiau malena vanon la, ana kau Ata naga kekaran paþisi, kekaran inu vanonia. Ana nekilia nevisa mēna sane kiau malena naþa visae netañan vano-o, yoko nela maran sina.

¹⁸ Pe yar taþena re si naþa yoko lalua kiau malena vetan inu, ana in ga taaga netañania. Naga pe kiau ga natañanen vano, a pe kiau ga nalamaranen sina. Na naþa neyuñnae sanene, Ata ga mligan e inu.”

¹⁹ Ana yam si tai, visena kiena ne Yesu na sanene kila le Yu lala aþure tetai e sitomena lua sina. ²⁰ Lala moki asape “Yermare ga na sike e naga, yar nañna þarina pe wowe viowa ne. !Ve ayagoga re!”

²¹ Ana lepas þasia asape “Peraga, kiena visena wo la nene pe pe visena kiena ne re yar naþa yermare sike e poli. ?Ana sanape, yoko yermare viowa kilia kila ruru si kilamaran yaru naþa pe þala, sa naþa yaru nene kila rui?”

Yesu pisawal meraravan naga pan le Yu lala

²² Ana e pogos nene la apim atol si pog na kala pupia þaþagena tai, ma Yerusalem. Paþagena nene apio asape Paþagena Navisa Ruruen Yuñna Wa Mana ne Ntewa, ana amiyuñnaen ke e pog na miava. ²³ Ana Yesu mēna pa sike e þaþagena nene, ana pogos tai naga pa ma e Yuñna Wa Mana ne Ntewa, mial ke pa e pupia mraliu naþa apio sape Mraliu Kiena Solomon. ²⁴ Ana yerkawa kiena le Yu lala naþa asike ne apim puna, ape þegas amiyervivia, apiun mareran pania, asape “!Konua rui mesape mekilua ruru ko ko na ai, ana ko okilawan ko mā sanene pano-o! Visae ko na ope Navisaarena kiamimi na lelaga, imimi sinemimin mesape ovisa meraravan ruru van imimi nanagane!”

²⁵ Ana Yesu pisatañe la, sape “?Ana in na nepisa ruru pan amiu þa rui, po pere? Nepisa ruru pan amiu ana amon naþa alelaga ea. A pupia yuñnaena kerkeviu la naþa nemiyuñnaen e kia kiena ne kiau Ata, sa naþa amiu apisu pa rui, lala mēna akila meraravan inu pan amiu rui, ²⁶ ana naga mēna nene amiu pe amlelaga re e poli. Amiu pe amlelaga re nena e inu, pona nanene vanon amiu pe ape þegas na kiau sipsip re poli yo. ²⁷ Kiau sipsip lala amloge kilia pulgou, a in mēna nekilia

la punu ga, a lala asuñña ataveve inu.
²⁸ In na nemla ke malena naña ve uro re pan la, ana tařatete akovio, pe yar re tai naña kilia war plan la vetan luñau.
²⁹ Nanene vanon kiau Ata ke narui naña řar la pan inu, a naga řarera manene laa taulu punu ga, ana tařatete yar tai war plan sipsip la nene vetan navisuarena na limana.
³⁰ Lelaga, inu nemio ata, imimi lua mepe taaga ga.”

Le Yu la sinela kar Yesu

³¹ Ana pogos naña Yesu pisa pa visena nene, yerka wa kiena ne le Yu la sinela kar ke sina ga, ařar kilavaru lala asape akoveřaria.
³² Yesu pisuia, ana pis pan la, piunia pisape “?In na nekila řarin yuññaena wo lala e maramiu rui, naña Ata sinenan sape neyuññaena, ana amiu asape akove inu vanon nape?”

³³ Ana la apisatamea, asape “Peraga, mesape mokove ko, pe vanon re yuññaena wo poli, ana vanon ga naña ko na ořarnena kare ke kia kiena ne Ntewa, naña ko, ko na ope yeririna ga, ana silaga okila ke sa naña ope Ntewa pa rui!”

³⁴ Pisi na Yesu pisatame la, sape “E kieta Tus Wa, visena kiena ne Ntewa tai teke e Tus Na Yauena, naña pis pa yeririna nae Israel lala, pisayu sanape naña lala ape narina lala, naga pis sanene pan la, pisape ‘Amiu na sa ga ntewa lala.’

³⁵ “Sanene na, tevisu e yo nene sane la naña visena kiena ne Ntewa nene pan la, la ape yeririna ga lala, ana visena nene pisape lala ape ntewa lala, ana visena nene naga pe kieta Nasiriena Wa tai, monar ve lelaga ga.

³⁶ “Ntewa pisayu kiena yeririna la sanene rui, ana yoko ve sanape van inu, naña in ga taaga naga miawawo inu, mligan inu nepitom e yomarava nini? Mesmesun ga naña nepisawal nesape naga pe kau Ata Ntewa, ana inu nepe narina, ana amiu asape piowa ga naña nevisa sanene. Apisa ke asape in na neřarnena kare kia wa kiena ne Ntewa, ana pe sa re nene poli.
³⁷ Visae pe lelaga naña nemiyuñña ke pe pe kiena

re arimau poli, pona amiu ve alelaga re e inu, naga pogaga.
³⁸ Ana visae nekila ke kiena yuññaena lala, pona amiu amlelaga ke e inu po pe amlelaga re poli, a amiu monar alelaga e kiau kile lala, sane ape yuññaena kiena ne Ntewa lelaga. Visae ve sanene yoko amiu akilia avisu kilia sane Ata teke e inu lelaga, a inu řena neteke e naga.”

³⁹ Yesu pisa sanene pan la, ana kiela sitomena řarera maran taaga suñña ga. Lala akilali naña atararli si naga sanene na, amilan ga naga pure tan likan la pure pano.

⁴⁰ Ana Yesu petan si Yerusalem kusro pito sina e wii naña Yortan lepas na vano, e yo naña Yoane Nakeena kee yeririna lala ea nanua sumo. Ana suñña e yo nene yam piavi li řaga,
⁴¹ ana yeririna la apim ke puna silaga. Apim apisayu naga asape “Yoane nanua, naga pe kila re kile la sane yar nene kila ke ne poli, ana naga pisa plan sur moki e lepas na puna, ana tepisu e kilamarata sane sur la punu ga naña pisa ne apim ape lelaga ga narui.”

⁴² Ana kiela sitomena na sanene kila sane la moki nae yo nene amlelaga e Yesu.

11

Suniena kiena Lasaros

¹ Ana pogos naña Yesu sike perina wa, maiena řarera tai pimi tol kiena erau tai, Lasaros. Lasaros nene vinena la lua naña Maria amio Mareta, la telu nene nae narin pulkumali naña Petani lavisin Yerusalem.
² Ana Maria ne naga řa nene naña siraunia taron ponotaninu e Yesu, miyumu vania lana e vilřarina.
³ Ana pogos naña vinena la lua nene apisu řenela nene mai keviu sanene, amligan visenan pa pan Yesu, asape “Suře, kiomņa erau naña ko na sinemņa si naga, mai tai na piowa ga.”

⁴ Ana pogos naña visena nene pa tol Yesu, naga pe pito re poli, pisa ga sape “Inanena nene pe na marena re poli. Inanena nene sa ga mrapa kiena ne Ntewa tai, vena kila meraravanen kiena urarena, a vena kila meraravanen kiena

pupia puriukawaena naña mla pan inu Narina Ntewa.” Yesu pisa visena nene, sa naña kilia pa rui suri naña yoko yumaenia.

⁵ Yesu sinena si Mareta nene pañisi amio luena na ve tokak a mēnela nene, a sinena mie la pañisi, ana pe kan pog mesmes re na kilaen suri nene poli wa.

⁶ Sa nene, naga pe pa re ga poli, sumā si legiena lua e yo nene naña wii nae Yortan lepas na vano. ⁷ Sumā si sanene, pñisi na pisa pan imimi nalogena lala, sape “Pogaga, tokusro sina ga teva si yo nae Yutea.”

⁸ Ana imimi mesitoñal ke yerkawa kiena le Yu lala e yo nene naña sinela kar Yesu pañisi, ana memaraun vitoen sina. Mepiun tania, mesape “?Navianena, sanape? Nanua ga naña tesike ma ne na le Yu la akilayon asape akovenar ko, ana nanagane na osape teva si pula.”

⁹ Ana Yesu pisa pan imimi pisape “Kiau navisatanēena van amiu naga sanini. E legiena, kana aora nena lualima yam taaga pa lua, pupia mrae tegoli yo, kila sane yar kilia yal ruruia, tařatete lolor.

¹⁰ Ana yar naña yal li e yemalolo na kolemallo, naga yoko lolor ga, vanon yomerarava nene pe tegoli re si kiena mrapa poli.”

¹¹ Yesu pisa visena nene pan imimi, kana kinasia sape naga kilia yaloro ga woga ga ne, tařatete suri viowa tai vania vano tol pogos naña Ntewa ligana ruruia sape akilia awenar naga. Ana miakolkol sina ga, sape “Kieta erau nene momalio rui. Ana nanagane na tevano na neviořege sina naga.”

¹² Ana imimi nalogena la pe memlogekilale re kinas nen visena nene po, ana mepisalupar si Yesu, mesape “Suře, visae naga momalio, pogaga ne, yoko kilia loge wo sina ga ne.” ¹³ Mepisa sanene vanon mesitom ke mesape Yesu pisa ke sape Lasaros pa ruru ke ga, ana pere, Yesu pisa ke kana marena ne.

¹⁴ Ana nanagane na Yesu pisa meraravan pan imimi narui, sape “Lasaros mare pa rui, ¹⁵ komin pogos naña naga mai, pe nesu re nemio la poli. Ana sanene

na nepisu pogaga, a po mēna ga pan amiu, vanon sane kiena marena nene yoko imi ve sa pulmas tai van amiu, vena amiu akilia alelaga lelaga e inu. Pogaga, tevanon, tevisuia.”

¹⁶ Ana imimi nalogena la memaraun ke navaena wa, ana Tomās naña apio sape Tomās Kaora, pisa pan imimi sape “Amiu asuñalu, ita punu ga tevano. Kieta Suře sinenan sape va mare sanene, popon ita punu ga tevano, temare temio naga veraga.”

¹⁷ Ana imimi punu ga memial veraga mepano, mepa makate lavisin narin pulkumali naña Petani. Ana apisawal pa Yesu asape Lasaros, amligan tasnena mono e pulu kilavaru legiena vari řaro rui. ¹⁸ Ana kumali naña Petani sike lavisin ga pupia kumali naña Yerusalem,

torokin sane kilometa ve telu ga, ¹⁹ kila sane le Yu moki nae Yerusalem, pogos naña amloge marena nene, sinela miye Mareta amio Maria, ana apim vena atag amio la atagin naga naña kovio. ²⁰ Ana Mareta sike amio la nene, ana amligan visenania, asape Yesu pam sike pa garo ne e mrapa rui, ana naga sumal pato talopania. Ana luena naña ve tokak, Maria, naga sumā ga loyuma, ana pe pa re vanua poli. ²¹ Ana Mareta pitomi pisu Yesu, pisa pania, sape “!Suře, visae ko na ovim ga e nini, mēnemimi nene tařatete kovio! ²² Ana in na nemlelaga pe sur korena ga naña mare, ana sur naña ko oviun vetan Ntewa, yoko naga tamān ga van ko.”

²³ Ana Yesu pisa pania, sape “Mareta, yoko mēnenā nene sumal mal sina.”

²⁴ Ana Mareta pisatamea, sape “Lelaga, nekilia ke ne, nekilia nesape naga yoko mal sina ga e pupia nasumalena e legiena maro.”

²⁵ A Yesu pisa visena nene pania, sape “In na nepe mrapa na sumalen sina, in na nepe purřes nen malena. Yar naña lelaga e inu, pe suri korena ga naña monar mare e yomarava nini, ana yoko mal sina ga. ²⁶ Yar naña tol malena nene, ana nalelagaena e inu teke e naga, naga tařatete visu si marena pogos tai. ? Mareta, ko na omlelaga sanene?”

²⁷ Naga pisatamea, sape “O, Supe nemlelaga. Nemlelaga e ko, sane ko na Navisaarena, narina ne Ntewa, ko ko na naŋa siar nanua sumo sumo apisa ke sape yoko imi tamalia yeririna lala na yomerava nini.”

Yesu wamarana la mlalau

²⁸ Ana pogos naŋa Mareta pisa pa sanene pan Yesu, pa sina ga loyuma, pavinin vinena naŋa Maria, pis malum ga pania, sape “Navianena naŋa! Pam pa rui, sike garo e mrapa wa, pisape visu ko kone wa.” ²⁹ Maria mloge, sumalu veraga, sape vito visu Yesu, ³⁰ nane e ga e mrapa naŋa Mareta pisu ga naga e nanagane, vanon naga pe pimi re loyuma e kumali poli wa. ³¹ Ana le Yu la naŋa asike loyuma amio la, apisu naŋa sumal pa vanua pito yuroro sanene na, asitom asape naga sinenan sape va tag sina e pulkilavaru, ana la mena asumalu, ataveve naga apano.

³² Ana Maria mial ma pito sanena, pimi tol e naŋa Yesu sike ea. Naga kira pisuia, pimi lavis puna, kuan mlor pito tano e mialana, tag pania, pisape “!Supe, visae ko na oimi ga e nini, menemimi nene tapatete kovio ne!” ³³ Ana naga tag ma sanene, le Yu tapena la naŋa atavevea, lala mena atagi. Ana pogos naŋa Yesu pisu pupia naloge viowaena kiena Maria la sanene, naga mena mloge piowa, mnunu sur nene sane urmi manene e losinena, ³⁴ naga piun petan la, sape “? Amiu amligan mono ke pe?”

La asape “Supe, oimi teva tevisuia.”

³⁵ Yesu mloge sanene, ana tagena pimi e naga, wamarana la mlalau.

³⁶ Pogos naŋa apisu naga tag sanene, la pas asape “!Lelaga naŋa ne, naga sinen si kiena erau nene papisi naŋa ne, kila sinena piowa na sinena piowa!” ³⁷ Ana lala pasia, naviunena teke e kiela sitomena, asape “Yar naŋa nanua kila kilamara pala tai, kilamarana pimi po sina ga. ? Visae sinenania na, naga kilia kila naŋa kiena erau nene ve kovio re ga, a?”

Yesu pioŋege si Lasaros petan marena

³⁸ Ana Yesu mial amio pupia sineyeena, amio Maria lala apa akate e pulkilavaru

naŋa amligan tasnena ne Lasaros mono ke ea. Pulkilavaru nene naga pe puluve, naŋa amligan pupia kilavaru tai mono ke pulusia. ³⁹ Ana Yesu pisape akuslua pupia kilavaru nene.

Ana vinena tapena nene Mareta mloge naŋa Yesu sape akuslua kilavaru, pisi na sape visaluŋaria, pisa pania, sape “Supe, piowa naŋa tekila sanene, vanon naga mare legiena vari paro pa rui, yoko ponos kona va pisi ne.”

⁴⁰ Ana Yesu pisatame pania, sape “? E, ko na pe ositomal re si kiau visena naŋa nepisa pan ko rui? In na nesape sa ko na olelaga ga, ovisu namareraena na urarena kiena ne Ntewa naga yuma.”

⁴¹ Pisi na la akila ga, akuslua pupia kilavaru, ana Yesu kira pa metava, mlen, sape “Ata, nepisa siŋa pan ko keviu naŋa ko na okekaran nalogeen kiau naviunena nini. ⁴² Nekilia sane sur ya naŋa visae in ga taaga nesape neviun tan ko, yoko ko ologe ga. Ana suri naŋa neviun tan ko nagane na, nepiunia e maran la ne asumal asike nini, vena la mena akilia aloge. Ana visae avisu sane ko ovisatame van inu sa naŋa nepiunia, kilia iilala alelaga sane pe lelaga ko na omligan inu nepitom e yomarava nini.”

⁴³ Ana pogos naŋa Yesu mlen pae sane na, naga kii marera sanene pano, pisape “Lasaros, omolue ovim.”

⁴⁴ Ana amilan naŋa yar mare sumalu pimi vanua, parar kulmrae la naŋa amlular naga ea, tamalele ke e limana la amio lana a parina asike wa. Ana Yesu pisa pan la sape “Pogaga, awar plan kulmrae la nene vetania, vena naga kilia yal ruru sina ga.” Pisi na akila, ana Lasaros mal ruru ga sike si amio la.

Pupia kumali taŋan sape monar awemar Yesu mare

Matuu 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2

⁴⁵ Ana le Yu la moki naŋa ataveve Maria apim e pulkilavaru nene, pogos naŋa apisu Yesu kila Lasaros mal si e marena sanene na, amlelaga nena e naga. ⁴⁶ Ana lala pasia amon lelagaena, apasuŋe la sina ga, apa si pu Varasi lala, apisawal pan la sur naŋa Yesu miyumaenia. ⁴⁷ A pogos

naña amloge pe akekaran re nena ga, ana lala amio yerkawa na yar wa lala, apio mēna lala tañena na pupia kumali kiena le Yu lala apim lele taaga asunyua. Ana pogos naña apim pae lele taaga, apisawal pan la asape “?Yoko tekila kan yar nene narui? Naga kila ke pupia kile la pañisi e maran kieta yeririna lala. ⁴⁸ Visae ve tevisawo re naga, yoko kila mña sanene vano-o ve tai re naña ve lelaga re e naga, yoko ure la punu ga ataveve ne. Ana visae la na mara nae Rom avisu yar nene kila ke sape imi ve pupia nasumonena tai sanene, yoko sinela kar ita le Yu la punu ga. Yoko akilia aimi akila mara amio ita vano-o akila kare kieta pegas punu ga amio awe plan kieta Yumña Wa Mana Ntewa.”

⁴⁹ Apisa ke sanene na, kiela pupia nasumonena Kaeñas, naña e kas nene na naga pñarar kia naña Parin Yaru Wa, pisa pan la, sape “?E, vanon ya ne kiamiu sitomena la plas ga sanene, naña amiu aminue ga sane yoko tekila ya ne van yar nene? ⁵⁰ Sur ya na po pan amiu? Pogaga naña yar taaga ga nene kila ita make ga tokovio, pona popon naga taaga mare vena tamalia kieta pegasia ita punu ga?”

⁵¹ Pogos naña pisa visena nene, naga mñape pisawal ke sitomena tai naña kiena ga. Ntewa kila naga pñarar yumñaena na pñarin yaru wa e pogos nene, ana Ntewa ke narui mligan mēna visena nene e kiena sitomena, vena visawalen visena lelaga tai, sape Yesu monar mare vena tamaliaen yeririna punu ga. ⁵² Naga pe kilia re poli, a pisa ke sape siraunia, pogos naña Yesu mare, naga pe maren re ga pegas kiena ne le Yu ga la nene poli, ana kiena marena panon mēna narina ne Ntewa tañena lala naña asike mēna e purvanua tañena lala, ve naurepran laena punu ga aim ave na mratava taaga ga.

⁵³ Ana e pogos nene, Kaeñas pisawal visena nene, pure sitomen kiena ne yerkawa la punu ga kiena ne le Yu la asape Yesu monar mare ga. Ana siar e pogos nene, apisayu ke silaga, asape akilia

akila ve sanape. ⁵⁴ Ana kiela sitomena nene kila Yesu mialorotete sina likan yeririna lala e yo nae Yutea, naga pñere plan imimi, mepa mesike e narin kumali tai, kiena kia Ipraim, naña sike perina, lavisin yokorena.

Lavisin pog na pñagena maro na Sitoñalen Natamaliaen kiena ne Yesu

⁵⁵ Ana lavisin pog na pñagena kiena le Yu la nene, Pañagena Nasitoñalen Natamaliaena. Ana le Yu la naña asike e yo la ne, amligan ke kiela yo lala, apa ke ma Yerusalem, asape ava e Yumña Wa Mana ne Ntewa, akila kuñapaena naikikena e marana ne Ntewa, sumon naña pñagena siaria. ⁵⁶ Ana pogos naña yeririna la apa ke metava e Yumña Wa, asike akale ke Yesu. Akale pano amña re naga poli, ana la apiuyun ke petan la, asape “?E, amiu asitom sanape? ?Yoko naga vim kate e pñagena nini, po ve vim re?”

⁵⁷ Ana pñarin yar wa la amio Varasi lala, lala mēna asitom ke asape pona Yesu kate li e aora nene yo. Ana la apisaar mñarera asape visae avisu Yesu sike lele tai, monar aligan visena va van la vena aim na atararia.

12

¹ Ana pogos naña Pañagena Nasitoñalen Natamaliaena nene pere ke ga wa, legiena orai sike ga wa, ana imimi memio Yesu mepa tol si narin pulkumali nañani Petani. Ana mepa makate si e umña mñana ne naga naña Yesu kilamalia sina ga pe piavi re poli, naña Lasaros. ² Mesumña memio la pano-o, la nene asape akila kinanen tai akan amio Yesu. Ana pogos naña akila ruru punu pa sur lala, imimi memio Yesu mepim metotano, a Lasaros mēna totano amio imimi, ana vinena naña Mareta naga pñar ke kamimi kinanena pimi. ³ Ana vinena ne Lasaros tañena naña Maria, naga mēna sumña ga, naga kus pupia pias na ponotaninu pimi, ponotaninu nene apio asape nat, naga ponotaninu tai naña kana maran kilavaru pa metava pañisi. Ana kus pimi lavis pu Yesu, taronia miyumuvan la Yesu ea. Pisi na Maria tar pupia viluna piavi nene,

miyumuvan sina ga la Yesu, ana pe piavi re poli, ponotaninu naña ne ponos miyere make loyũa e naña asike e ne.

⁴ Ana e pogos nene, nalogena kiena ne Yesu naña yoko siraunia wilwilin wania, Sutas nae Kariot, naga mña pisu ke sur nene. ⁵ Naga pisape “?Vanon ya ne ve awilwilin re ga pupia ponotaninu nene? Visae sanene, akilia ataulu pupia varu tai, sane kilavaru naña yaru tai tauluia e kiena yumñaena na kas wetelu tai, ana akilia atamñan vena iilaen la naña pe kiela sur la poli. !Akila kare ga ne!”

⁶ Naga pisa sanene, ana naga pe sitomñal re yar la naña pe kiela sur re la poli. Naga pisa vanon naga pisuar ke kiamimi karo na varu, a pinaun la ke, kan ke kiamimi varu lala, a naga sitom manene laa varu na ponotaninu nene.

⁷ Ana Yesu pisatamñe e sur naña Sutas pisa, sape “Ei, piowa naña ko ovisa kare vineta sanene. Naga kila sanene pan inu vanon naga sitom ke sape legiena naña yoko asinwo inu pimi make lavis narui. ⁸ Yoko yar la naña ve kiela sur re la asulue ga amio amiu, vena amiu aiila la sanene, ana in na pe pe nasulueen re nemio amiu poli. Sanene, sur nene naña naga kila pan inu naga po pañisi.”

⁹ Ana pe piavi re nena ga, visena pato tol lala naña añarpiran la ke e pañagena garo Yerusalem, sape nagane na Yesu pam sike Petani rui. Pisi na lala apava ke asape avisuia, a pe naga re ga poli, asape avisu mña Lasaros, naña Yesu kila naga mal si rui. ¹⁰⁻¹¹ Yeririna la apa apisu ke Lasaros sanene, a sur naña Yesu miyumñaen pania kila naña lala moki, pano tol li na sumonena lañas kiena le Yu lala, aPURE petan kiela nasumonena tañena lala, apim amlelaga e Yesu narui. Ana yer keviu kiena yar wa lala naña asike ne apisayu sur nene, apiranaria asape akale mrapa naña awe moñar Lasaros mare.

Yesu pimi tol yo naña Yerusalem

Matiu 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40

¹² Lasaros lala akila pae kinanena kana ne Yesu ñisi, ana e legiena tañena sina,

visena pato tol pupia ñina la naña apam asike Yerusalem e pañagena, asape Yesu naga pimi ke rui, vena vim loyũa e pupia kumali nene. ¹³ Ana yeririna la amloge, asumñal amial apa ate lumñañela lala, amiyal apano vena avitawe naga mrapa.

Asape akila sanene vania vena naga vim ve sane kiela ñarin suñe, ana la amial apa sanene, apioyon ke sanini apisape, “!Pona we-e po! Teieluar naga, kieta ñarin suñe viu nae Israel!”

!Ntewa na mava ovisa ruru naga naña pimi e kioña kia!” Yauena 118:26

¹⁴ Ana Yesu mial pimi ke, naga kila naña aPURE narin togki tai pimi puna, pa totano ea mial pimi. Sur nene naña naga kila taveve ruru ga visena tai na Visena Wa naña pisape.

¹⁵ “Amiu le Yerusalem lala, amiu ve amara re sina,

Amiu avisuia, nanagane na kiamiu ñarin suñe naga pimi ke pun amiu narui.

Naga kus ke ga narin ninus nen togki tai, pa totano ea pimi ke.” Sek 9:9

¹⁶ Ana e pogos nene, imimi nalogena kiena ne Yesu lala pe mesitomñal re visena nene poli, a siraunia, pogos naña pa pae ma e peni, imimi mepisu kilale ga na wa sane visena marua na nanua ne naga pisayu naga mesmes, ana mepisu sane naga kila sur punu ga mesmesu ga sa naña Visena Wa lala apisa nanua sumo asape yoko Navisaarena yumñaenia.

¹⁷ Ana ñisi na pupia ñina nene kila ke naworworena pa Yesu sanene na. Lala moki la naña nakoneva asike amio naga pogos naña pio Lasaros mñal si petan marena, ana la apa apisawal pupia kile nene pan yeririna tañena lala,

¹⁸ ana pogos naña lala amloge sur la naña Yesu miyumñaenia, sinelan asape avisuia, ana la apim vena ava avisuia.

¹⁹ Ana lala punu ga nene, pupia ñina pa tai narui, ana pogos naña le Varasi la apisuia, amloge piowa, asilin ñarila, apisape “Toñaryon yar nene pano-o piowa ga. Naga taulu ita punu ga, pure yomarava wetelu nene apa ataveve naga rui.”

Le Krik lañasia asape avisu Yesu

²⁰ Ana e yeririna moki la naña ke metava ma Yerusalem vena alotun Ntewa e pãpãgena nene, lala pãsia pe ape le Yu re poli, lala le Krik la naña apim amlelaga e Ntewa sane le Yu lala. ²¹ Ana pogos naña amloge manene laa kia kiena ne Yesu, asape avisu naga. Apa akale, akirawal kiena nalogena naña Pilip nae Petsaeta ma Kalele, ana apiun Yesu tania. ²² Ana Pilip pa pisawal pa Antru, p̃isi na lalua apa apisawal pa Yesu.

²³ Ana pogos naña Yesu mloge sape la naña pe ape le Yu re la poli asape avisuia, naga pisawal sape “Nanagane na pe pogos mesmesu vena Ntewa kila kiau kia, inu Narina ne Yeririna, va metava. ²⁴ Nepisa pe lelaga pan amiu, sane visae kurus tai, visae ve amapla re, yoko naga taaga to korena ga toña sanene. Ana visae amapla, yoko menun nena ga, ana siraunia kilia war si mras ve moki.

²⁵ “Sanene, naga naña kekaran manene laa malena kiena e yomarava nini, taulu naña kekaran inu, yoko kilaluia, a naga naña pe sitom manene re naga poli, yoko naga sumã ga woga ga vano-o tol malena viu naña pe luas re poli.

²⁶ “Yere Yu pona yere Krik naña sape sinenan kiau yumãena, sinenan sape ilanu, naga monar taveve in lue ga. Ana pogos naña naga taveve inu ke sanene, yoko e lele ya naña sa neva nesike ea, a naga m̃ena kilia amio inu. Yar naña pe yar na kiau yumãena, yoko Ntewa la kia wo vania.”

Yesu sunyu kana marena

²⁷ Ana Yesu siar sitomveve ke naña yoko ve ve piavi re na, monar mare, ana mloge urmi pãpisi e naga. Pisi na sape “Nanagane na, nemloge sane sitomena la moki e losineu. ?Yoko nevisa ya ne va kau Ata? ?Popon nelen, neviun vetania, nesape: Ata, awis otarlua inu e aora ñarera na loge viowaena nene? Pona piowa ga naña nevisa sanene, vanon in na nepim e yomarava nini vanon nenaga yumãena ne nanene. ²⁸ Peraga, popon nevisa ve sa ga nene, nevisave: Ata, awis

okila kioñã kia vim ve keviu kome sur la naña sa akila van inu.”

Ana pogos naña Yesu pisa pa visena nene, pulgo tai metava ma e peni pis pitomi tano, pisape “Inu na nekila ke kiau kia pa metava kom ga e ko rui, a yoko nekila ke sina ga na wa.”

²⁹ Ana p̃ina la naña asu ke lavis ga amloge m̃aagena na pulgo nene, ana p̃asia asape polilu ga tai, la p̃as asape “Peraga, navisi ga ta ne pisi ke pania.”

³⁰ Ana Yesu pisa pan la sape “Pulgona naña temloge ne, naga pe pitomi re sape in na neloge poli, a pitomin amiu, vena amiu akilia sane inu nepimi pe. ³¹ Monar ve sanene vanon nagane na, pe pog na lĩpereen yeririna na yomarava narui, pe pog na kovenluaen p̃arin sũpe na yomarava narui naña Yermare. ³² Vena nekila yumãena nene, monar netamalele metava e laki torovia, ana pogos naña nem̃eke metava sanene, nekilia noure yeririna punu ga aim pun inu.”

³³ Ana visena kiena ne Yesu, naga pisa pe nakilaen imi merarava van la sane kiena marena pe marena tai naña ve sanape. ³⁴ Ana pogos naña p̃ina la amloge, asape “Memloge ke naña apuloyu ke Visena Wa, pisa ke sape Navisaarena naga mal lue ga, tãpatete mare pogos tai. ?Ana sanape naña ko na opisa ke osape yoko atelan Narin Yeririna metava vena mare? ?Pona ko na opisa ke ga tãpena tai yo? Narin Yeririna ya naña opisa ke ne, naña yoko ve sanene vania?”

³⁵ Ana Yesu pisatam̃e pan la, pisape “Inu na nepe yomerarava kiena ne Ntewa, a nekilia nesumã si nemio amiu yam ve plas ga. Ana pogos naña nesike nemio amiu, popon ayal e kiau yomerarava nena, visae peraga, yoko pupumalko kalo make amiu, a yar naña sape yali, tãpatete visulũpar si kiena mrapa. ³⁶ Pogos naña inu naña nepe yomerarava nene nesike ke nemio amiu wa, popon alelaga e inu, vena amiu m̃ena akilia aim ave yeririna na yomerarava lala.”

Ana pogos naña Yesu pisa pa visena la nene, naga mligan la asike, petan la pa

tapolou e lele tai naþa taþatete aimin sina naga.

Le Israel la pe sinelan re alelaga e Yesu poli

³⁷ Yesu miyuñäen pupia kile la moki e marala rui, ana pe suri korena, lala pe sinelan re asape alelaga e naga poli.

³⁸ Ana kiela þelaga na sanene, akila ke sina ga sa ga naþa le Yu marua la nasumo akila e pogos kiena ne yermarua Aisea, naþa pisayu e visena la lua naþa pisawalia. Nasumo pisa sanene, pisape

“Ntewa na mava, imimi mepisasawal ke pan la, ana lala pe akekaran re asape alelaga poli, a ko ko na okila meraravan kiomña puriukawaena na lumomña van la, ana lala a ne pisuluþaria? Pe ta re poli.” Ais 51:1

³⁹ Ana na luania, naga mñena pisa sanapen lala amon lelagaena e Yesu, pisa sanini, pisape

⁴⁰ *“Ntewa þaryon la pano-o peraga, þisi na kila ga kilamarala la pimi pe kilamara þala, kila losinela la pimi mñarera laa paþisi.*

Pisi na kilamarala la taþatete si avisu ruru suria, po losinela la aninuluþar suria.

Visae pere, yoko la avilon la aþasuþe la aim pa panu rui, vena nekila ruru kiela malena la.” Ais 6:10

⁴¹ Ana visena kiena Aisea nene pimi e naga, siraun naþa naga pisu naurarena kiena Navisaarena loyumña e Yumña Wa Mana ne Ntewa, a nanagane na tepisu sane pisayu ga Yesu lelaga, amio lala naþa e kiena pogosia. ⁴² Ana sa naþa visena la nene pisa, lala moki pe amlelaga re e Yesu poli, ana þasia amlelaga, pa tol mñena kiela nasumonena laþasia. Na nene naga po, ana sur taaga naga piowa, akilawan ke ga kiela nalelagaena, vanon amaraun Varasi lala, amaraun asape sa akoven plan la laea vetan kiela yumña na lotena.

⁴³ Kiela marauena nene, naga sane lala pe asitom re si nakilaena vena yoko Ntewa kekaran la vanonia, ana lala asitom ke ga keviu sane yar taþena ga la avisu la ve sanape.

⁴⁴ Ana Yesu pisawal pupia visena maro tai e maran kiena yeririna lala, pisape “Naga naþa mlelaga e inu, pe mlelaga re ga e inu poli, ana mlelaga e imimi lua naga naþa mligan inu nepimi, ⁴⁵ a naga naþa pisu nu ke, sa ga naþa pisu ke mñena naga. ⁴⁶ In na nepim e yomarava nini, sane kana yomerarava, na kilaen yar ai naþa lelaga e inu, yoko ve su re si e yemalolo. ⁴⁷⁻⁴⁸ Ana visae la þasia aloge kiau visena, ana pe amlogear re poli, pona visae laþasia akovenwanu amon logeen kiau navianena lala, la nene yoko akus kiela naliþereena e legiena maro. E pogos nene, ve in re naþa nesuñalu neliþere la, vanon in na pe nepimin re naliþereen re yeririna na yomarava nini poli, nepimin natamaliaena. Ana sur naþa liþerela, nane kiau visena la naþa nepisa ke pan la pogos naþa nesike nemio la nagane narui. ⁴⁹ Kiau visena kilia kila sanini, vanon pogos naþa nepisa plan ke visena la nene, in na pe nepis re ga e kiau kia in ga taaga poli, ana nepis ke e kia kiena ne Ata naþa mligan inu nepitom tano. Naga ga pisa plan ruru pan inu sur la punu ga naþa pe kiau na visaplanena, ⁵⁰ ana sanene, silaga in na nepisa ke sur punu ga naþa Ata sinenan pisape nevisa. A kiena navisaluaena punu ga nene, nekilia sane malena wo naþa pe luas re e poli, sike ga e lala.”

13

Peni na luas nen malena kiena Yesu, ana naga kevan lana ne kiena nalogena lala

¹ Nanagane na, sur la punu ga akila ruru pa rui, naþa peni ga na pupia legiena naþa Paþagena na Sitoñalen na Tamaliaena siaria. Ana Yesu pisu kilale ke pa rui sane kiena pog pimi ke narui, legiena ga na peni pe pog naþa monar ligan si yomarava nini wasuþe sina va puna ne arimana. Pimi tol pogos nene, e mrapa la moki, naga kila po paþisi pan la naþa puna naþa asike pa e yomarava nini, sitom la paþisi, a nanagane pe pog na sitom laen va ve keviu laa sane, vano- o tol naþa kiena malena kovio vanon la.

² Ana naga sike amio imimi kiena nalogena lala e yo ma metava, kila ke kana kinanena maro amio imimi. A Sutas naþa nae Kariot ne, narina ne yermarua Saemon, naga mēna sike ke amio imimi e pogos nene, naga sike amio kiena sitomena viowa na wilwilinwanen Yesu, komin naþa Yermare mligan teke e kiena sitomena rui. ³ Ana mekinana mā pano-o þisi na Yesu naga sitomveve ke sanape naþa nanua sumo, petan ma puna Ntewa pitomi tano, a sanape na Ntewa mligan sur punu ga sike e limana, a sanape naþa monar tauluia, siraunia naga kilia vetan si yomarava nini va sina puna.

⁴ Naga mloge pupia sineyeena e losinena vanon imimi kiena nalogena lala, sinenan sape kila kile tai e sineyeena nene van imimi, vena imimi mēna ga mekilia mekila van imimi. Ana suñalu, pa miyenlua māna kulkota, pitavin tawol tai, ⁵ pio wii mēne pialo tai, kus pimi, siar kevan lamimi lala, kila naga sane pe yar na yuñae kiamimiena tai. Kevan mā lamimi la sanene pano-o, miyumuvan la e tawol naþa pitavin ke ne, ⁶ pano-o pimi tol lana ne Saemon Pita. Ana Pita pisa mā naþa naga pimi tolia, pisa pania, sape “?Suþe, yar nene? Ko na ope yerka wa paþisi wa, pe mesmes re naþa ko na okevan lau sanene poli.”

⁷ Ana Yesu pisatamēa, sape “Pita, sur na nekila ke ne, nanagane na pe opisu kilale re poli wa. Ana siraunia, ko na okilia ovisu kilale ruru ga na wa.”

⁸ Ana Pita sinenan sape kilawo Yesu wa, sape “Peraga Suþe, taþatete ga netamān okevan lau.”

Ana Yesu pisape “Visae ve nekevan ruru ko re, pe kiau sur re tai teke e ko poli.”

⁹ Ana pogos naþa Pita mloge nene, kiena sitomena pe taþena narui, pisa pa Yesu sape “!Suþe, visae ve sanene, netamān ga, sineun nesape okee inu, ane ve lau re ga, okee inu punu ga va tol mēna lumāu lala amio þaruu!”

¹⁰ Ana Yesu pisatamē pa Pita e narin þakaiwa tai naþa pisayu þelaga naþa yaru mekiki e kiena mlamulena viowa lala.

Naga sape “Yar naþa kulu mare ga na wa, yepena punu ga merarava rui. Ana visae lana ve namname sina, ana taþatete naga va kulu punu sina ga, yoko naga kevan ga lana. Ana nepisu sane amiu sanene narui. Amiu punu ga amerarava ruru pa rui, a amiu yar ga tai naga pe sa re nene poli, naga pe namname ga moñga ga.” ¹¹ Ana Yesu pisa sanene, sape pe imimi punu re memerarava poli, vanon naga kilia pa rui imimi yar tai naþa yoko ve yam ve piavi re na naga wilwilinwan naga.

¹² Ana Yesu kevan lana Pita amio imimi taþena lala pano-o þisi, pa miyen sina ga māna kulkota, totano piun tan imimi, pisape “?Amiu apisuluþar ke yuñae naþa nekila pan amiu ne, po peraga? ¹³ Sur nene naga sanini. Pogos naþa amiu apio inu ke asape nepe Navianena pona nepe Suþe, amiu na apisa pe lelaga ga. ¹⁴ Ana visae apisu naþa inu kiamiu Navianena po kiamiu Suþe nekevan lamiu, popon amiu mēna akekevan ke lamiu lala, amiu akilakila þelaga wo la sanene van amiu silaga. ¹⁵ In na nekila sanene pan amiu, vena amiu na yoko ataveve maran taaga e legiena la naþa pimi ke ne, naþa amiu ga akila si van amiu sane in na nekila pa pan amiu rui. ¹⁶ Nepisa pe lelaga pan amiu, sane yar na yuñae naga taþatete to metavan kiena yerka wa, po yar na wāren visena naga ve to re metavan naga naþa mligan naga pano. ¹⁷ Ana visae amiu avisu sane kiau visena la nene pe lelaga, a visae amiu akila ke sur la naþa nepisa, yoko pupia navisa ruruena vim van amiu sirau.”

Yesu pisawal sape yoko Yutas wilwilin wan naga

Matiu 26:22-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23

¹⁸ Ana Yesu pisape “Nepisa sanene, a pe nepisa amiu punu re poli, komin ita yar ga tai naga sike ne, naþa naga kiena sitomena pa pe taþena pa rui. Lelaga, in na nekilia ruru amiu punu ga naþa nekilogia amiu, ana nekilia nesape amiu yar tai yoko kila mesmes ga sa naþa

Visena Wa pisawal nanua rui, naña pisa sanini, sape

‘Naga naña imimi lua makan pae kau kilaparavi,

nanagane na naga tarlua pa lana rui vena vielua inu!’ *Yauena 41:9*

¹⁹ “Sur nene naga piowa ga, ana nesape nevisawal van amiu sumo wa, ana pogos naña avisu sina ga ve yam piavi re na, akilia alelaga asape inu na lelaga, in na naga naña mon lue. ²⁰ Nepisa pe lelaga pan amiu, yar naña porworun yar na waren kiau visena naña nemligan naga piñasu, naga sa naña porworun inu ke ne, a naga naña porworun in sanene, naga sa naña porworun ke naga naña mligan inu nepimi.”

²¹ Yesu naga pisa pae visena nene pan imimi, ana siar mloge naña sinena pulen naurmiena lala, pano-o pisawal meraravan ga e maramimi, pisape “Lelaga nepisa pan amiu, yoko amiu yar tai wilwilinwan inu.”

²² Ana pogos naña naga pisa sanene, imimi memilania, mesuñā metamaren imimi ke sina ga, memninue ga mesape naga pisa ke imimi a ne. ²³ Ana e pog nene, inu Yoane, sane nalogena naña Yesu sinena sii inu pañisi, inu netotano ke ga lavisin naga, ²⁴ ñisi na Saemon Pita kila limana pan inu, sape “Wolai, ko na oviunli ga tania, ovisave naga pisa ke ai.”

²⁵ Siraunia nepa la lavisi tekaki ga, nekian ñaruu pa laa lavis puna ne Yesu, nepiunlili tania, nesape “?Suñe, ko opisa ke imimi ai?”

²⁶ Ana Yesu pisatamea, sape “Nepisa ke ga naga naña narin kinakina kilaparavi nene, nowuton vito e mñata pursi, ana nekian vania.” Ana naga kila sa ga naña naga pisa, mla kilaparavi tai, kian pito e mñamimi pursi, ana mlalua mla pan Sutas, narina ne yermarua Saemon nae Kariot. ²⁷ Pisi na Sutas mla kania, ana veraga ga, Yermare pimi pa loyuma e naga. Pisi na Yesu pisa pania, sape “Pogaga, sur naña pe kioma nakilaena, oto vilaga okilalia wa.”

²⁸ Ana e imimi tañena la naña metotano ke e kinanena nene memio Yesu e pog nene, pe imimi yar ta kilia re poli, sane vanon ya ne Yesu pisa visena nene pan Sutas. ²⁹ Imimi ñasia asitom amape vanon Sutas naga pisuar ke kiamimi karo, ana Yesu miila vena va ul kamimi kinanena yo, pona va la kilavaru tai van la naña pe kiela sur re poli, pona sur tai ne sanene. ³⁰ Ana Sutas naga kilia ruru ga sur ya naña Yesu pisa ke pania, ana veraga ga sumalu pa si vanua, naña sane yemalolo pa rui.

Navisaluaena vii na sinesiena

Matiu 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34

³¹ Ana pogos naña Sutas pa pae vanua, Yesu siar pian imimi ke sina ga e sur la moki. Naga pisa pan imimi, sape “Nanagane na pe pog na naurarena kiena ne Narin Yeririna vim kate, nanagane na pe pog naña yoko naga kila naurarena kiena ne Ntewa vim ve keviu laa sane. ³² Ana sur ya naña yoko naga yumaenia, kila kia kiena ne Ntewa va metava, siraun naga nene, ve ve viavi manene re, yoko Ntewa visirlua sina inu narina, kila mēna kiau kia va metava.

³³ “Naruu lala, narin aora ga teke na, naña nekilia nesike nemio amiu wa, lavis ga naña monar neligan amiu. Pogos naña amiu avisu in na nevetan amiu pae na, yoko asape akalenukia ko laa ne, ana sur naña nepisa pan yerikawa kiena ita le Yu tañena lala, nevisa mēna si van amiu, sane lele naña in na yoko neva ea, amiu tañatete asiraunu aim e nanagane. ³⁴ Ana nanagane nesape nela si navisaluaena vii tai van amiu, sane amiu monar sinemiu sisii manene amiu, va laa sanene ve sa ga naña sineu sii amiu. ³⁵ Ana visae sinemiu sisii amiu ke sanene, naga nene pe mrapa nakilaen yeririna nae yomarava la avisu kilia sane amiu ape kiau nalogena kemua la pe lelaga.”

³⁶ Yesu pisa pae pupia visena nene pan imimi narui, ana Saemon Pita sitoñal ke sina ga naña Yesu sape ligam imimi, naga

piunia sape “Ana Suře, ko na yoko okom pe?”

Ana Yesu pisatamea, sape “In na nepa ke e lele tai nađa amiu tađatete asiraun inu aim e na wa, ana akilia ga aim e sirau.”

³⁷ Ana Pita mloge, piun sina ga, pisape “Suře, sanape in na tađatete neim nemio ko ke nanagane? In na nekekaran ga netaňan kiau malena vanon ko nanagane.”

³⁸ Ana Yesu pisa pania, sape “Ko opisa osape otanjan ga kioňa malena vanon inu? Pogaga, ana nevisa ve lelaga van ko, řane ga ne kolemarko, pogos nađa lakaporo ve kokoreko re wa, ana ko na oviro inu yam ve telu pa narui osape pe ope kiau re poli.”

14

Yesu mla visena na kila luřeluřeena pan kiena nalogena lala vena ve aloge manene re viowa

¹ Ana Yesu pisu nađa imimi nalogena la memloge piowa nađa naga monar vetan imimi, řisi na pisa pan imimi, sape “Amiu ve akila re nađa sinemiu viowa manene sanene. Ařasine Ntewa rui, ana monar awasine in mēna ga. ² Sa nađa nepisa pa řa rui, neva nekila ruru lelemiu metava ma puna ne kau Ata, ana metava ma mēna yumā, lele moki sike ea torokin amiu punu ga. Visae ve ve lelaga re, ve nevisa re van amiu. ³ Neva nekila ruru lelemiu nene, ana siraunia, nowasuře sina, netom tanon amiu, noure amiu avam punu, asulue ga amio inu e lele nađa yoko nesike ea. ⁴ Ana mrapa nađa na vaen tol lele nađa nepa ke ea, amiu akilia pa rui.”

⁵ Ana Tomāas piun petania, pisape “Suře, imimi memninue ga lele nađa ko opisa ke osape ova ea, ana sanape ne yoko mekilia mrapa na vaen ea?”

⁶ Ana Yesu pisape “In na nepe purřes nen mrapa, in na nepe purřes nen lelagena, in na nepe purřes nen malena. Pe yar re tai kilia va ma puna ne Ata sa ve kom re pun inu. ⁷ Visae amiu apisu kilale inu, asape in na nepe ai, naga sa ga nađa apisu kilale mēna Ata. Ana nanagane,

amiu apisu ke pa naga narui, sane siar na ne řane, amiu akilia naga ve lelaga.”

⁸ Ana Pilip piun petania, sape “Suře, sur ne naga ke nene narui nađa sinemiminia, mesape mevisu Arimata. Awis, sa ko na ovisa lologia li naga van imimi, yoko mekekaran vařisi.”

⁹ Ana Yesu pisatamea, pisape “?Pilip, nesike nemio amiu tol kas via rui, ana ko pe opisu kilale ruru re in poli wa? Sa nađa nepisa ke pa rui, yar nađa pisu inu, naga sa nađa pisu ke pa Ata narui. ? Ana sanape na ko opiun ke sina ga osape nevisa lologia li Ata nae ma e peni van amiu? ¹⁰ ?Ko na omlelaga sane inu, in na e Ata, a Ata e inu, po ko na pe omlelaga re e poli? Visena la nađa nepisa ke pan amiu la, pe sa re nađa inu ga taaga ne nepis ke e kiau kia poli, ana Ata nađa teke e inu naga kila ke kiena yumāena la nene pimi řarpoyo e inu. ¹¹ Popon amiu alelaga e sur la nađa nepisa, sane in na e Ata, a Ata na e inu. Visae ve alelaga re e inu vanon ga kiau visena la nene, monar alelaga ga vanon yumāena la nađa amiu apisu in na nekila ke pa rui.

¹² “Nepisa pe lelaga pan amiu, sane yar nađa sa lelaga e inu, yoko naga mēna kilia kila yumāena la sane in na nemiyumāen ke ne. Yoko neligan si yo neva si puna ne Ata, ana siraunia neligan Ninuna vitomi, ana naga kilia kila kile kerkeviu la sanene, taulu nađa amiu apisu pa rui. ¹³ Nepisaar pan amiu, sane sur ya ne aviunia e kiau kia, yoko in na nekila ga van amiu. Yoko nekila ga ve sanene vam amiu, vena kilaen kia kiena ne Ata naga kilia va laa metava ve keviu likan amiu, e yumāena la nađa inu, sane narina, nemiyumāenia. ¹⁴ Sanene na, sur ya nađa aviun tan inu, yoko nekila van amiu.”

Yesu pisaar Ninuna Wa pan la

¹⁵ Ana Yesu pisa mēna pan imimi, pisape “Visae amiu sinemiu sii inu pe lelaga, monar auarar ruru kiau navisaluaena lala. ¹⁶ Yoko in na ve nesu re si nemio amiu, ana yoko neviun tan Ata vena ligan yar tařena tai vim kus leleu vena iila amiu. Naga nađa yoko imi, yoko

sulue ga amio amiu, ¹⁷ naga pe Ninuna na visawalen visena lelaga. Yeririna na yemalolo na yomarava nini tařatete atol naga, vanon tařatete akilia avisu kilale naga, pe akilia re nena, ana yoko amiu akilia ruru naga vanon naga ke narui nařa amio amiu nanagane, a yoko sike lue ga e amiu.

¹⁸ “Kiau nalogena lala, tařatete neligan kare amiu nařa asumã sane ninuyu ga la poli. Peraga, yoko nowasuře si neimin amiu. ¹⁹ Narin aora teke ga wa, pe piavi re nena, yoko yeririna na yomarava nini tařatete avisu in sina. Ana amiu ga yoko avisu nařa in na nemal sina ga, ana vanon nařa nemal, amiu mēna yoko amal. ²⁰ E legiena nene nařa avisunu nemal sina, amiu akilia sane in na e Ata, a amiu e inu, a in na e amiu. ²¹ Naga nařa sinena sii inu pe lelaga, naga pe naga nařa řuarar ruru kiau navisaluaena lala a mlogear la. Naga nařa sinena sii inu sanene, yoko Ata sinena siia, amio in mēna sineu siia, nakekaten ke naga vena nekila naga kilia inu laa sane.”

²² Ana imimi nalogena tai, nařa Yutas tařena, pe naga re nařa nae Kariot poli, piun tan Yesu, sape “Ana Suře, osape oim okekaten imimi, ana yoko okila e mrapa na sanape nařa yoko yeririna tařena la nae yomarava tařatete avisu kilia?”

²³ Ana Yesu pisatamēna, pisape “Visae yar sinena sii inu, yoko uarar ruru kiau visena lala, ana yoko Ata sinena sii naga. A yoko imimi lua meim puna, mekila mãmimi umã memio naga e kiena malena, ana yoko tařatete ve sanene va la nařa pe amlelaga re poli. ²⁴ Ana yar nařa pe sinena sii in re poli, naga tařatete logear ruru kiau visena lala. Naga nene navisatamēna na kiamiu nav-iunena nene, ana e visena nařa amiu amloge ga nagane, pe pe kiau visena re nene poli, naga pe visena kiena ne Ata nařa mliganu nepitom e nini.”

²⁵ Ana Yesu pisape “Pogos nařa nesike nemio amiu wa, in na nepisa ke sur la moki sanini pan amiu rui. ²⁶ Ana pogos nařa sa nevano, yoko Ata ligan Ninuna na iilaena vitomi, ana naga yoko kus

leleu, vian amiu e sur punu ga, ana ligan nasitomãlena e kiau visena la punu ga e kiamiu sitomena lala. ²⁷ In na nevano, ana neligan sumãarena sike amio amiu. Sumãarena kiau nene pe sumãare nowo tai nařa yomarava nini tařatete la van amiu. Ve sanene na, ve akila re nařa sinemiu viowa manenea, a ve amaraun re sur lala. Amiu ve asitom manene re, ²⁸ kome monar ve sa ga nařa nepisa pa pan amiu rui, nesape in na neure kone wa, ana yoko neim si pun amiu. Pona amiu aloge viowa nařa nevano, ana visae sinemiu sii inu, popon amiu akekara manenea nařa nekilia neva sina puna ne Ata, nařa naga to laa metavan inu keviu pařisi.

²⁹ “Sur la punu ga nene pere wa, ana nanagane na nepisawal ruru pan amiu rui. Ana pogos nařa avisu imi mālivi torokin nena ga sa nařa nepisa, ana řisi na akilia alelaga ga sane nepe lelaga.

³⁰ “A nanagane, tařatete nevisa si sur ve moki van amiu, vanon řarin suře nařa pe řarin suřen ke yomarava nini nagane na, pimin inu ke pa rui. Ana yaru nene, puriukawaena kiena pe torokin re taulu kiau puriukawaena poli, ³¹ ana netamãan inu ga e limana, monar nekila ga sur ya nařa Ata sinenan sape nekila. Nekila sanene, vena yeririna na yomarava nini avisuluřaria sane sineu sii la.

“Poga, kana pog narui, tesumãalu teva vanua.”

15

Yesu pe purřes nen kilka nařa lelaga

¹ Ana e pog nařa memial mepano, Yesu pisa ke sina ga visena řas pan imimi. Naga pisape “In na nepe purřes nen kilkerep nařa lelaga, a Ata naga pe yar na visuaren lokove na kilika lala. ² Naga pisuar ruru ke korowasneu lala, visae visu korowas tai nařa řar re mras poli, naga telua, a visae visu tai nařa řar mrasa, yoko kilavan ruruia vena war si mras ve moki. ³ Sur nene nekila pan amiu rui, nařa sane sur nařa kilavan ruru amiu, naga kiau visena la nařa nepisa ke pan amiu. ⁴ Amiu na korowasneu lala, monar ayakolkol ruru amiu e inu, a in

na neyakolkol ruru nemio amiu. Visae korowas nen kilka ve yakol ruru re amio purp̄esia, taṗatete war mrasa, a maran taaga ga amio amiu, visae ve ayakolkol ruru re amio inu, yoko kiamiu malena taṗatete nena war mras napo lala.

⁵ “In na nepe purp̄es nen kilika, amiu na ape narin korowasneu lala. Naga naṗa sikol e inu a nesikol e naga, naga ke naṗa yoko kiena malena kilia war mras ve moki, vanon sa ve in re e amiu, taṗatete nena akilia akila sur tai naṗa po e marana ne Ntewa. ⁶ Visae yar tai ve sikol re e inu, naga sane korowas tai naṗa pimi mano pa rui, atelua awar akoven va e kapi, kapi kekania. ⁷ Visae asu ruru m̄a e inu, a kiau visena to ruru m̄a e amiu, sur ya naṗa sinemiun asape aviunia, akilia atolia. ⁸ Popon amiu awar mras la ve moki e kiamiu malena lala, naga nene mesmesun kiau nalogena la asuṗa akila, a pe mrapa m̄ena nakilaen kia kiena ne Ata va manene laa metava. ⁹ Ata sinena sii inu paṗisi, ana vanon naṗa sinena sii inu, inu m̄ena sineu sii amiu, ana popon amiu asikol ruru amiu e kiau nasinesiena nene.

¹⁰ “Visae auarar ruru kiau navisaluaena lala, akilia asuṗa loyumuṗa e kiau nasinesiena nene, sa naṗa in na nepuarar ruru ke pa rui navisaluaena kiena ne Ata, nesike pa loyumuṗa e kiena nasinesiena rui.

¹¹ “Ana sur la naṗa nepisa ke pan amiu, nemla pan amiu vena kiau nakekarena sike amio amiu, kila pupia kekarena tai naṗa po na po kilia sulue ga amio amiu silaga. ¹² A kiau navisaluaena maro tai nalaen van amiu sanini, sane amiu monar sinemiun sisii amiu lue ga, sa naṗa in na sineu si amiu ke ne. ¹³ Pe sinesiena re si tai poli naṗa po taulu na sinesiena naṗa yar tai tam̄an kiena malena, mare vena tamalia kiena erau tai. ¹⁴ Ana yoko in na nekilia nekila ve sa ga nene van amiu, vanon visae alelaga e kiau visena lala, yoko ave kiau erau la rui.

¹⁵ “Pe nepio amiu re sina nesape kam yar na yuṗa kiauena ga lala poli, vanon yar na yuṗaena naga miyuṗa ga, pe

kilia ruru re navisaarena na yuṗaena kiena ne kiena suṗe poli. Ana in na nepisu amiu ape kiau erau lala, vanon sur punu ga naṗa nemloge Ata pisa pan inu, nepisawalia pimi merarava pan amiu. ¹⁶ Amiu pe apisa lologia in re poli asape nepe kiamiu, ana in na nepisa lologia amiu ape kiau, nepisirlar amiu vena ava awar mrasa e kiamiu malena lala, mras naṗa sulue ga sike na rui. Ana pogos naṗa ava ke sanene, sur ya naṗa aviun e kiau kia van Ata nae ma peni, yoko naga la ga van amiu. ¹⁷ Na nene kiau navisaluaena van amiu naga sanini, sane amiu monar sinemiun sisii amiu.”

Lala naṗa na yomarava nini yoko sinela kar nalogena kiena Yesu lala

¹⁸ A Yesu pisape “Visae yoko avisu sane yaru na yomarava la naṗa pe amlelaga re poli, sinela kar amiu, ve ailan manene re. Monar asitoṗal m̄a naṗa lala na yomarava nini sinela kar inu sumo rui, ṗisi na sinela kar mare amiu m̄ena ga ne. ¹⁹ Visae amiu ave sa ga yeririna na yomarava nini, yoko akekaran amiu ga, ana in na nekilologia amiu pa rui nesape aure vetan malena na yomarava nini. Kam na pe maran taaga re si sane kiena yar la poli, kila sane sinela kar amiu narui. ²⁰ Ana popon amiu asitoṗal lue ga visena naṗa nepisa pan amiu rui, naṗa nesape yar na yuṗaena taṗatete sukalawan kiena suṗe. Visena nene kana kinasia sape sa ga naṗa akila piowa ga akila karenu, yoko akila viowa akila kare amiu m̄ena. Sa ga naṗa la pe amlogear re kiau visena la poli, yoko ve alogear re m̄ena kiamiu visena lala. ²¹ Pelaga viowa na sanene yoko akila van amiu vanon ga naṗa amiu ape kiau, akila vanon pe akilia re naga naṗa mligan inu nepitom tano.

²² “Visae ve neim nevisa meraravan re sur la nene e marala, yoko Ntewa visu sane lala pe akilaro re kiau visena poli. Ana nanagane na, amloge kiau visena la punu ga rui, ana taṗatete avisawan si visena tai e kiela naviowaena naṗa akila ṗarm̄arera van Ntewa. ²³ Lelaga, akila ṗarm̄arera pa Ntewa rui, vanon naṗa

apieluen inu, ana naga sa naŕa apieluen mēna Ata. ²⁴ Visae ve kiau kile re la naŕa apisu nekila, naŕa pe yar re si tai naŕa kilia kila, pona Ntewa yoko ve visa re sape naviowaena sike e la. Ana pere, apisu pa rui, ana pe amlelaga re ga poli, aŕaryon nakilaen navielueena pan imimi lua Ata. ²⁵ Sur nene mesmesun ga visena tai naŕa Ntewa mligan teke e Nasiriena Wa, naŕa sape

‘Sinela kar nu paŕisi, ana peraga, pe panon re kiau naviowaena tai poli.’
Yauena 35:19, 69:4

²⁶ “Ana nevisa van amiu, sane yoko neligan Ninuna na iilaena vetan Ata mava vitom mālavin amiu, naŕa pe Ninuna naŕa molue e malena kiena ne Ntewa, naŕa pe Ninuna na visawalen nalelagaena. Naga vitom visawal inu re laa van amiu sane, ²⁷ ana siraunia, amiu mēna monar avisawal manene inu va laa sane van yar taŕena lala. Na nene komin naŕa amiu la nene asu lue ga amio inu silaga siar e nasiarena kiau yuŕaena pimi tol nanagane.”

16

¹ Ana Yesu pis mē ke pan imimi kiena nalogena lala wa, sape “Visena la nene, nepisa ke pan amiu ve nauarar ruru amiuena, vena kiamiu viawaena ve lor re pogos tai.

² “Pe lelaga, monar akilia asape kieta yerkawa lala yoko akoven plan amiu vetan kieta yuŕa nalotena lala, ana yoko viowa laa sane van amiu vano-o tol pogos naŕa sane sa awe moŕar amiu, ana yoko la avisa asape nanene yuŕaena wo tai nene, ana akila vena Ntewa kekarania. ³ Yoko la akilia akila ve sanene van amiu, komin pimi tol nagane pe akilia ruru re Ata nae ma e peni poli wa, a pe akilia ruru in re mēna poli. ⁴ Ana siraunia, pogos naŕa avisu sur la ne imi kakate ke ve sanene van amiu, akilia asitoŕal sina ga, ana yoko avisa asape ‘Lelaga ga o, nanagane na tepisu sur la nene sa ga naŕa Suŕe pisa pan ita nanua sumo ne.’”

Yesu pisa sape Ninuna Wa yoko iila la

Ana Yesu pisape “Sur la nene pe nepisa re pan amiu sumo poli, komin e pogos

nene nesike nemio amiu wa. ⁵ Ana nepisa ga na wa van amiu komin yoko ve viavi re na, monar neligan amiu, neva sina puna ne naga naŕa sumo na mliganu nepitom. Nepisa lili mē sanene pan amiu rui, ana nepisu sane pe apiun manene re si lepas nene tan inu poli, asape nekom pe po neva e yo na sanape, ⁶ vanon pogos naŕa nepisawal nesape monar neligan amiu sa nene, amloge piowagan paŕisi ne. ⁷ Ana peraga, monar ve sa ga nene. Nepisa pe lelaga pan amiu, po manene laa pan amiu naŕa nevetan amiu, komin naŕa visae ve neva re, yoko Ninuna na iilaena taŕatete imi, ana sa nevano, yoko neila naga vitomin amiu. ⁸ Ana Ninuna nene, pogos naŕa vitomi, kila pupia yuŕaena tai e yeririna na yomarava nini, kila la asitom kilia pupia sitomena ŕasia, tai e lepas na kiela mlamulena viowa, tai e lepas na kiau mesmesuena, a tai e lepas naliŕereena kiena ne Ntewa pan la.

⁹ “Na sumo, Ninuna nene yoko kila la avisu kilia sane purŕes nen kiela mlamulena viowa, naga kiela ŕelaga na yepela mavin vatanon inuena.

¹⁰ “Nalua, Ninuna nene yoko kila la avisu kilia sane in na pe nekila re suri viowa tai poli, nemesmes nenaga. Inu netorokin naŕa nekilia neva si metava puna ne Ata, ana yoko ve alual inu re sina.

¹¹ “Natelu, Ninuna nene yoko kila avisu kilia sane Ntewa kilia liŕere la, sa ga naŕa mligan ruru pa naliŕereena kiena suŕe viowa naŕa pe ŕarun ke yomarava nini nanagane.

¹² “Sur la moki sike na wa naŕa nekilia nevisa van amiu, ana nepisu amiu amloge piowa sanene, taŕatete nevisawal van amiu nanagane. ¹³ Ana pogaga, vanon sirau, pogos naŕa Ninuna na visawalen lelagaena vim pun amiu, yoko naga kilia sumon amiu, atol visena nalelagaena taŕena la nene. Visena na lelagaena la naŕa naga vian amiunia, taŕatete visa ga e kiena sitomena naga taaga, ana sur la naŕa loge ma e peni, naga ga nene visawal van amiu. Ana yoko kila sanene vano-o tol naŕa naga kilia vian amiu ruruia e lepas na sur la naŕa amolmolue

e inu ve yam piavi re. ¹⁴⁻¹⁵ Naurarena la punu ga naña kiena ne Ata, pe kiau mēna, ana Ninuna war kiau visena lelaga imi ligan ruru e kiamiu malena lala. E mrapa ne nanene yoko Ninuna naga kila mesmesun kiena yuñāena, naña pe nayeluaren kiau kia.”

Pupia kekarena nawasuḗeena kiena Yesu

¹⁶ Ana Yesu pisa mēna pan imimi, pisape “Ve yam viavi re na, yam ve plas ga, ana yoko ve avisunu re sina, ana yoko ve yam viavi re sina, akilia avisunu sina ga.”

¹⁷ Ana imimi nalogena la memloge visena nene, mepisa lelein pan imimi mesape “Ita pe tekilia re nenaga sur la naña naga pisa ke ne. Nanua sumo ne, pisa ke sape wasuḗe sina va su si amio arimana ma e peni, ana nanagane na sape yam ve viavi re na, tevisu re si naga, ḗisi na yam ve viavi re na, tevisu sina ga. ¹⁸ ?A narin aora naña pisa ke ne, kana kinasia yara? !Pe tetol re nena kiena sitomena poli!”

¹⁹ Ana Yesu kilia sane sinemimin mesape meviun meraravan sur la nene tania, naga pisawal ḗesania, pisape “? Pona amiu apiuyun ke sina ga pan amiu e lepas nen kiau visena lala yo? ²⁰ Pogaga, nevisa ve lelaga van amiu sanini, sane yoko amiu atagi, aloge viowagan ya naña yoko lala akila van inu, ana yoko yeririna taḗena lala na yomarava akekarania, aloge won vaḗisi. Yoko sinemiu la ulen naloge viowaena vano-o, ana ḗisi na, nemali sina ga vetan marena, ana avisu inu sina, a yoko kila kiamiu naloge viowaena nene vilonia imi ve nalogewoena. ²¹ Naga sa ga pogos naña sira mēḗena, naña sa tol kana aora nena, mēḗena laea naga monar loge viowaganian vano warlua. Ana pogos naña ḗar pa na, pe sitoñal re si kiena naloge viowaena poli, ana naga pulen kekarena vanon kiena sisi tomtom naña paeme mare ga pimi yomarava.

²² “Ana ḗisi na amiu ve sa ga nene narui. Nanagane na sinemiu la ulen nasineyeena keviu, ana siraunia in na nemālivin amiu si na, akilia akekara sina ga e pupia kekarena tai naña taḗatete

yar tai lalua sina ga vetan amiu pogos tai. ²³ Ana e pogos naña neimi nemālivin amiu, pona amiu asitom asape popon sa aviun sur ve moki vetan inu, ana taḗatete ga, sur la nene pe naviunen re tan inu poli, akilia aviun mesmesun ga tan Ata ma e peni. Akilia aviun tania e ga e kiau kia, ana ḗisi na naga kilia tañan van amiu. ²⁴ Pimi tol nanagane na, amiu pe apiun re sur e kiau kia poli, ana siar ga nanagane na, sa aviunia e kiau kia, ḗisi na atolia, ana kila sinemiu ulen kekarena.

²⁵ “Pimi tol nanagane na, nepisa ke sur la pan amiu e ga e ḗakaiwa, ana aora pimi ke narui naña ve nevisawan re si van amiu, nevisayu Ata ma e peni van amiu, nevisa plan meraravan sur punu ga van amiu. ²⁶ Ana e pogos nene, ve in re ga naña neviun ke sur lala van Ata vanon amiu, ana amiu ga akilia aviun mesmesun vania e kiau kia. ²⁷ Amiu akilia aviun mesmesun ga vania, vanon naga pisu amiu ke naña sinemiu sii inu, naga kilia ke naña amlelaga e inu sane nepetan ma puna nepitom tano e yomarava nini. Suri nene kila sinena sii amiu paḗisi, kekaran ga na yagoganen kiamiu naviunena lala.

²⁸ “Ana e lepas na lele naña nepa ke ea, nekilia nevisa ga sa naña nepisa ga ḗisi ne, sa naña nepetan ma puna ne Ata nepitom e yomarava nini, ana ḗisi na nevetan si yomarava nini, nowasuḗe si ma uña puna.”

²⁹ Ana mepisatañea, mesape “!Suḗe, nanagane na ve ovisawan re si kioñā visena e ḗakaiwa lala! Pogos naña opisa meraravan sur la sanene mepisu po paḗisi. ³⁰ Memloge kioñā visena lala, mepisu kilia sane ko na okilia sur punu ga, pe kiamimi naviunena re si naviunena tan ko poli. Lelaga, nanagane na memlelaga mārera sane pe lelaga, ko na opetan Ntewa opitom e yo nini.”

³¹ Ana Yesu pisatañe la, sape “Ana yo. Pona amlelaga e inu pe lelaga? ³² Popon alelaga mārera, vanon aora naña nepisa ke ne, pimi ke narui, ana visae pere, pimi pa yo rui. E pogos nene, amēḗene amiu aliureure amiu, po amiu awasuḗe

amiu veve taaga sina e mĩamiu uĩa lala, tařatete tai sike si amio inu, yoko inu ga taaga nesike. Ana nanene naga pogaga pan inu, vanon nekilia sane inu, pe in ga taaga re nesike poli, ana Ata na amio inu lue ga. ³³ Nepisa sanene pan amiu vena ve sinemiu kurkur re, a vena ve aloge re viowa. Pe lelaga nařa kiamiu malena e yomarava nini, ulen ga naloge viowaena amio pog mĩarera, ana in na netaulu pa naviowaena na yomarava nini rui. E kiamiu malena la e inu, yoko alual luen ga suĩarena wo.”

17

Pupia leniena kiena ne Yesu

¹ Ana pogos nařa Yesu pisa pa visena la nene, sape len va arimana. Kira pa metava ma e peni, pisape “Ata, nekilia sane nanagane na kiau pog na loge viowaena pimi narui. Awis, ovisuar inu naruĩa, vena kiau kia ve vito re tano, ana va metava, yoko inu mĩena ga nekilia nevisirlua kioĩa kia va metava. ² Nemlelaga sane ko na okila sanene, vanon omla pupia puriukawaena pan inu rui, vena neve suřen yeririna punu ga. Ana otamĩan pan inu osape la nařa omligan la e limau, yoko nekilia netamĩan malena nařa ve uro re pogos tai van la. ³ Ana mrapa na malena nařa ve uro re pogos tai naga sanini, nařa akilia ko, nařa ope Ntewa taaga ga nařa pe lelaga, amio mĩena inu Yesu Kristo nařa omligan inu nepitom. ⁴ In na nemligan ko nepitomin nakilaen kioĩa kia ve keviu e yomarava nini, ana nemiyuĩaen mĩa sur nene pano-o řisi, nařa lavis netaulu yuĩaena la nařa sinomĩan osape nekila. ⁵ Ana Ata, sineun nesape neviun sane sa nevaĩasu nesuĩalu si e maramĩa, oliganu sina nemio ko ita lua teve suřen si naurarena nae ma e peni sa nařa tekila nanua pogos nařa tesii yomarava nini.”

Yesu mlenwo kiena nalogena lala

⁶ Ana Yesu mlen mĩa, sape “Ata, e lepas na lala na yomarava nini nařa ko okilologia la ape kioĩa, ko na otamĩan

la panu, omligan la e luĩau, ana nekilia nevisa van ko nesape in na nepisayu ko pan la rui. Ana nanagane apuarar ke kioĩa Visena Wa mĩarera.

⁷ “Lala apisuluřar pa rui sane sur wo punu ga nařa sike e inu, ape sane kioĩa nalaena lala pan inu, ⁸ vanon kioĩa visena la nařa ořar pan inu, nepisalelein pan la, ana la atol punu pa rui, kila sane amlelaga mĩarera asape in na nomolue pun ko nepitom, ko na omiilanu.

⁹ “Nemlen pan ko nanagane, nomon nalenwoen yeririna punu ga na yomarava wetelu veraga ga, ana nesape nelenwo manene laa lala nařa otamĩan pan inu, komin apimi ape kioĩa rui. ¹⁰ La punu ga nařa ape kiau, ape kioĩa, a la punu ga nařa ape kioĩa, ape kiau, a lala nařa otamĩan la pan inu, ape purřes nen kiau naurarena.

¹¹ “Ana nanagane na pimi tol pog nařa nevaĩas si pun ko, nařa sane ve nesu re si e yomarava nini, ana kieta yeririna la nene asuĩara ga. Ve sanene, Ata Wa, awis ovisuar la nařa otamĩan la pan inu, ouarar ruru la loyuĩa e mratava pun ita, vena akilia aim ave taaga, sa nařa ita lua tepe taaga. ¹² Pogos nařa nesuĩa nemio la, nepisuar ruru la, nepuar ruru la vatanon kioĩa kia. Nepisuar la pano-o la punu ga asu ruru mĩa amio inu, taaga ga nařa monar vetan inu, sa ga nařa Nasiriena Wa pisawalia, nane yar nařa pe sisi nakovioena.

¹³ “Lavisi ga nowasuře puĩa narui, ana nesape nevisa plan visena la nene pogos nařa nesike e yomarava nini wa, vena kilaen sane pupia kekarena nařa teke e inu nanagane yoko kilia imi ve keviu mĩena van li tařena la nene. ¹⁴ In na nemla kioĩa visena pan la rui, ana pogos nařa yeririna tařena la na yomarava nini apisu la, sinela karla pařisi. Nanene komin apim sane pe ape na yomarava re si po laa rui, sa nařa in na pe nepe nae re yomarava poli. ¹⁵ Ana nemlenin la pan ko, pe nepiun re nesape oure plan la vetan yomarava, nepiun nesape pogos nařa asike yomarava wa, ko na

yoko ovisuar ruru la, vena yar viowa nene ve kila kare la re. ¹⁶ Awis ovisuar ruru la, komin la na sa ga inu, imimi mepe wolawa ga lala na yomarava nini. ¹⁷ Nemlen mēna sane ovian kioṃa visena na lelagaena van la, vena yawawo kiela malena lala aim ave wa, ave kioṃa ga ko ga taaga. ¹⁸ Nemlen wo la sanene, komin sa ga naṓa ko na omliganu nepim e yomarava nini, ṓisi na in mēna nemligan la ke avava sanene ea. ¹⁹ Nemiawawo kiau malena wetelu pan ko vanon la, vena ṓisi na lala mēna ayawawo kiela malena lala van ko ve lelaga.”

Yesu mlenwo li nalelagaena lala

²⁰ Ana Yesu mlen ṃa, pisape “Ata, nemlen ke pan ko, pe nemlen wo re ga la nene poli, nemlen wo mēna lala taṓena naṓa alelaga e inu vanon kiela visena la naṓa pisayu inu. ²¹ Nemie awis pan ko Ata, sane la punu ga nene aim ave taaga, maran taaga sane ita lua. Ko, ko na e inu, a inu na e ko, ana lala mēna monar e ita, vena yomarava wetelu kilia lelaga sape in na nemolue puṃa, ko na omiilanu nepitom tano. ²² Pupia naurarena naṓa omla pan inu, nemla pan la, ṓisi na lala akilia aim ave taaga, sa naṓa ita lua tepe taaga. ²³ Ko na e inu, a in na e la, ṓisi na akilia aim ave taaga e sur la punu ga, ana pogos naṓa yeririna na yomarava la avisuia, akilia sane pe lelaga ga, ko ga naṓa omliganu nepitom, akilia sane sinemṃa sii la keviu sa naṓa sinemṃa sii inu.

²⁴ “Nanagane Ata, nepis maro sanene, sineun paṓisi nesape la naṓa otamṃan panu, yoko sirau akilia amio inu ma e leleta. Sineun nesape amionu vena akilia avisuveve pupia kiau naurarena nene, naṓa ko na omla panu nanua sumo e nasiiena na yomarava nini, vanon ko na sinemṃa sii inu paṓisi. ²⁵ Ata, ko na ope wa a omesmes, ana yeririna taṓena la na yomarava nini pe akilia ko re poli, ana in na nekilia ruru ko lue ga. Nekila sane nanagane na kiau nalogena lala akilia sane in na nepetan ko, ko na omligan inu nepimi. ²⁶ In na nekila sane nanagane na, lala moki akilia ruru kioṃa ṓelaga wo rui, ana yoko nekila va laa sane na wa, vena

pupia sinesiena naṓa sinemṃa sii inu ea kilia sike e la, a vena inu mēna nemio la lue ga.”

Ana leniena kiena Yesu pan arimana maro ga e nene.

18

Atarar Yesu ṃarera
Matiu 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53

¹ Yesu pisa plan visena la nene, mlen pae na, ṓisi na suṃalu sumon imimi nalogena la mepetan si Yerusalem, memial ga kolemallo mepito tano e ṓalu naṓa Kitaron lepas na vano. Memial mepa metol narin los nen purolip lala naṓa Yesu pa lue ga ea yam moki ṃa rui, ana mesu li ṃa yam plas ga ea.

² Lele nene na, Yutas taveve imimi memio Yesu mesuṃa mepa ke ea nene yam moki rui, a naga kilia sape e pogos nene, imimi memio Yesu mesike e nene yo. Sanene na e pogos nene, naga pa pa sumo narui pisawal Yesu pan yar keviu la, ana la amiila kiela yar ṓasia asiraunia, ana naga sumon la apim e lele nene vanon Yesu. ³ La naṓa yerkawa kiena ne yar wa lala amio Varasi la amiila la, la nanene na ṓegas na mara nae Rom tai, amio ṓegas na yar na kiravawoen Yumṃa Wa lala. Ana amial ke apimi amio kapi vivaga lala, amio kiela sur na mara lala.

⁴ Apimi asape atarar Yesu, ana naga kilia ruru pa ṓisi rui sur la naṓa yoko vim katenia, a pogos naṓa pisu la pe milan re poli, pa ga naṓa pitawe la, pis pan la, piunia sape “?E, amiu akale ke ai?”

⁵ Ana la naṓa asuṃal ga asuṃa amio Yutas, yar na wilwilinwanen Yesu, ana apisatamēa, asape “Imimi makale ke yar naṓa Yesu, nae Nasaret.”

Yesu pisatamē la, pisape “Naga naṓa apisa ke ne, in ke narui.” ⁶ Ana pogos naṓa Yesu pisa visena nene pan la, amilania naṓa kila la apuresula veraga, amloloru kar ga lala e porotano.

⁷ Ana yam si tai Yesu piun ke sina ga tan la, sape “?Amiu avisali sina ga, akale ke ai?”

Pisi na apisa ke sina ga, asape “Makale ke Yesu naṓa nae Nasaret.”

⁸ Ana Yesu pisape “Sa naþa nepisa pa rui, in ke nanini narui. Ana visae amiu apimin inu ga taaga, popon atamãan kiau la taþena nini akilia ava ga sanene, ve atol la re.”

⁹ Naga pisa sanene pan la, kila kiena visena tai pimi pe lelaga, naþa pisalua mare ga e kiena leniena pan arimana, naþa pisa sanini, sape “E la naþa otamãan pan inu, pe nekila pal re tai poli.”

¹⁰ Asumã ga sanene, ana memilan ga naþa Saemon Pita þarlua kiena playu na mara, mligan mñene þarin yar tai kiena þarin yar wa lala, ana tetereria ga, telua kiligan yar nene lepas na þamarua. Yaru nene kiena kia Malkus.

¹¹ Ana Yesu pisa pa Pita, pisape “Pita, osuan ruru si kioãa playu vito si e kana pias nen paos nena. ?Sanape, pe sinoãan re nowar ro e pog mñarera na loge viowaena naþa Ata nae ma e peni mla pan inu? Peraga, monar nowar ro e naþa!” ¹² Yesu pisa sa nene, þisi na yar na mara la, amio kiela na sumonena, amio nakiravawoena la na Yumã Wa, apim atarar Yesu, apiar ruru limana luwoka, aþure apano.

Aþure Yesu pa e yo kiena Þarin Yaru Wa

¹³ Ana aþure Yesu pano, apa atol kove kiena ne Þarin Yaru Wa, ana suri na sumo naþa akila, aþure Yesu pa tol yo puna ne yermarua nene Anas. Anas nene naþa sumo na naga pe Þarin Yaru Wa, ana naga sike e yo nene wa amio Þarin Yaru Wa viu, komin Þarin Yaru Wa viu nene naga talopa amio narina naþa sira. ¹⁴ Yaru nene kiena kia Kaeþas, a naga naþa nanua sumo, pisawal mrapa tai pan li nasumonena kiena le Yu lala. Naga sape visae avisu sane monar awemãar yar ve taaga vena tamaliaen malena kiena yeririna la ve moki, naga kilia taãan van la vena akila ve sanene na woga ga.

Navisawan þesanena kiena ne Pita e Yesu

Matiu 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57

¹⁵ Sanene na aþure Yesu apa e lepas naþa Anas sike ea, ana e pogos nene, imimi lua Saemon Pita mesiraun la. Inu

nemio yermarua Þarin Yar Wa na sumo nene, imimi lua mepe erau, þisi na atamãan inu nepa loyumã siraun Yesu, ana apisaluþar Pita asape taþatete imi loyumã. ¹⁶ Asape naga monar sumãlu ga sumã e mratava vanua, ana pogos naþa nepisu sanene, neþasuþe si nepa nepis pan sira mñee na yumãena kiena yar keviu nene tai, naþa sumãl sike e mratava. Pisi na sira nene taãan sape nekilia noure mñena Pita imi loyumã. ¹⁷ Ana pogos naþa Pita pimi ke loyumã, sira naþa pisuia ana piun tania, sape “?Ana ko mñena nalogena tai kiena ne yar nene, ne?”

Pita mloge, þisi na miila, pisatamẽ kotalia ga, sape “E, peraga.”

¹⁸ Pisi na Pita pisu yar na yumãena la amio nakiravawoen lala akila kap tai na kilamemego, asumãl asuvivia ategania, ana naga pa lavisin la, naga mñena tegania.

Þarin Yar Wa na sumo nene Anas piun naviunena la pa Yesu

Matiu 26:59-66; Mak 14:56-64; Luk 22:66-71

¹⁹ Amligan Yesu sumãl e marana ne yermarua Þarin Yar Wa na sumo nene Anas, ana naga piun sur la moki petania. Naga piun tan Yesu sanape e nalogena la naþa amlelaga ke e naga, a piun mñena e lepas navianena la naþa pianlania. ²⁰ Ana Yesu pe pisa re sur møk pan poli, ana pisa ruru ga pania sape “Sur la naþa nepian la ke ea, in na pe nekila vinaun re poli, ana nepisa plan ke ga e yometava merarava pan yeririna punu ga. Nepian lue ga kieta le Yu lala e yumã na lotuena, pona e Yumã Wa, ana lala moki amiyagogan inu silaga. ²¹ ?Ve sanene na, komin ya ne opiun tan inu, osape nepian la sanape? Visae sinoãan osape okilia, popon oviun tan la naþa amiyagogan inu lue ga. Lala akilia ruru ga ne.”

²² Ana pogos naþa Yesu pisa visena nene, yar na kiravawoen tai naþa sumãl mña lavis puna, mloge sane Yesu pisa kare ke yerkawa nene, þisi na mlipa Yesu, pis pania, sape “Ei, ositom osape po

ne opisatamē kieta yar wa e visena na sanene? !Ovisuar ko!”

²³ Pisi na Yesu pisatamē pania, pisape “Ositomveve ruru li kiau visena. Visae nepisokan, popon ovisawal e maran yeririna la nene, okilia ovisave nepisokan sanape. Ana visae pe nepisa re sur tai naña piowa poli, vanon ya ne omlipa inu?”

²⁴ Ana p̄isin nanene aṗure Yesu, naña limana la apiar ruru ga sike ga wa, amligan lepas nene puna ne yermarua Anas, aṗure apa e kumali kiena Parin Yaru Wa Kaeṗas, vena naga kila kotena vania.

Navisawanen na lua kiena Pita pa kiena Suṗe

Matiu 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62

²⁵ Ana Saemon Pita suṁal suṁa amio la naña asike atega ke kapi wa, ana la apisu kilia li ṁa naga, apiun asape “?Sanape, pona ko ṁena ope nalogena kiena ne yaru nene tai?”

Ana naga pisawoia, sape “Peraga, in na pe nepe kiena re poli.”

²⁶ Pita pisatamē sanene, ana lala yar tai naña asuṁal asike ne, naga pe yar tai na yuṁaena kiena ne Parin Yaru Wa, naña naga pe namratava tai puna ne naga naña Pita telua kiligana komṗasa. Ana naga ṁareran manene laa sane naviunen si tan Pita, sape “?Ko na pe ope kiena re poli yo, ana in na nesitom sane nepisu ko amio naga gare pun purolip la rui?”

²⁷ Ana Pita pisaluṗar ṁarera sina, piro yam telun narui sape pe kilia re Yesu poli, ana e nena e aora nene, amloge lakaporo kokoreko.

Aṗure Yesu pa suṁalu e marana ne yerkawa nae Rom nene, Paelat

Matiu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5

²⁸ Ana kolulag wa ke ga wa, pe yomerarava ruru re poli wa, ana Kaeṗas pisi pa Yesu pano p̄isi, ana aṗure si naga apetan yo nene, apa e pulkumali kiena ne Paelat, pupia yar keviu nene naña le Rom la apisirlua naga suṁalu ve suṗen purvanua kiena ne le Yu lala.

Ana pogos naña apim lavisin kiena pulkumali, nasumonena kiena ne le Yu lala asitoṁal asape amlon yuṁa nene, sane visae ava loyuṁa ea p̄isi na kila la aim sane ve ayekiki re sina e marana ne Ntewa, taṗatete ayakol e kinanena na Paṗagena na Sitoṁalen na Tamaliaena. Sanene, vanon sur nene, aṗure Yesu apim asuṁalu ga asu vanua, pe apa re loyuṁa poli.

²⁹ Pisi na apisawal pan Paelat, ana naga pimi pisu la vanua, piun tan la, sape “Pogaga, ana amiu avisawal li sane yaru nene kila ya ne piowa, nane aṗure pimi suṁal sike e marau kolulag wa ke sanene.”

³⁰ Ana apisatamēa, asape “Yerkawa, mekilia mevisa van ko sane yar nene, pe yar na kilaen ve woweena p̄isa! Visae peraga na, taṗatete moure imi pun ko.”

³¹ Ana Paelat pisape “Visae sanene, amiu ga akilia ava ala nakoena ya naña mesmesun kiamiu navisaluaena vania.”

Ana nasumonena kiena le Yu la apisa pania, asape “E kiamimi navisaluaena, mekilia meliṗere naga sape akove moṁar naga, ana nanagane na navisaluaena nae Rom pisawo imimi sina, sape ve mekila re ve sanene. Ko ga taaga, yar keviu kiena ne p̄arin suṗe na e Rom, okilia okila, okilia otam̄an osape ala nakoena na marena vania ma e laki torovia.”

³² Ana pogos naña apisa visena nene pa Paelat, la amninue ga, ana la akila ke visena kiena Yesu tai nanua sumo pimi pe lelaga. Nanene komin naga pisawal pa kiena marena rui, pisayu ruru mesmesun nena ya naña le Rom la akila ke, naña awarear yaru pa e laki torovia.

³³ Ana Paelat sinenan sape vis towe re amio Yesu lalua ga, pa si loyuṁa e kiena kumali, pio Yesu sape va puna. A lala akila Yesu pa loyuṁa, Paelat piun petania, sape “Sineun nesape ovisa ruru van inu. ?Ko na Parin Suṗe kiena le Yu la lelaga, po pere?”

³⁴ Ana Yesu pe pisatamē mesmes re pan poli, ana naga pisatamēa e naviunena tai, sape “?Kioṁa naviunena nene, opiun ruru ga ne, pona opiun ke pan inu vanon

ya naña omloge lala tañena nene apisalele kare in ke ea?”

³⁵ Pisi na Paelat pisatamea, pisape “Aulai, neminue ga amiu le Yu lala, in na pe amiu re tai poli. Nekilia ga sane kiamiu yeririna lala amio yar keviu kiena kiamiu yar wa lala, aþure ko opimi vena nelipere ko. Sanene na, nesape nekilia ga nesape omiyuñen ya ne naña la apisu pe mesmesu re poli?”

³⁶ Ana Yesu pisatamea, sape “Sinelan asape oliþere inu, vanon la pe sinelan re neve suþen la poli. Ana kiau nasuþenena pe sa re nasuþenena na yomarava nini poli. Kiau yeririna lala pe akila re mara amio la naña apimi atararnu rui, vena ve neva re e limana ne kiamimi li kawa le Yu la. Imimi pe mepe yaru na kilaen re mara sanene poli, vanon kiau nasuþenena pe pe na yomarava re nini poli.”

³⁷ Ana Paelat pis pania, pisape “?A, ana nemloge opisayu ke kioma nasuþenena, sane ko na ope þarin suþe pa tai rui, po peraga?”

Ana Yesu pisape “Nagane e! Otol ruru pa þisi ne, sane opisa ne. In na nepim e yomarava nini, nepaeme ea, vanon sur ga nene, a nepimi vena nevisawal sur na lelaga lala van kiena yeririna lala. Yar naña sumalu se e lepas na lelagaena, yoko yaggon ruru kiau visena lala.”

³⁸ Pisi na Paelat piun ke sina ga petania, sape “Ana ane kilia, nalelagaena naga ya ne?”

Paelat sinenan sape tañan ga Yesu va si sanene

Matiu 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25

Ana pogos naña Paelat pisa pa visena nene, sumalu pa sina ga vanua, pisawal pan le Yu la naña asuñalu asike vanua, sape “Yar nañane, nepisuveve pa naga rui, pe neñal re nenaga narin sur tai piowa teke e naga. Popon sane naga va sina ga ve sa ga nene. ³⁹ Ana visae amiu asitoñal ke e kas punu ga, e þaþagena la nene, nepure ke amiu yar tai naña sike e yuñia nakoena, netañan naga imi si pun amiu ve sa ga nene. Ana nepisu sane e kas nini na, popon sa netañan yar nene,

kiamiu Þarin Suþe amiu le Yu lala, iñasu pun amiu sa ga nene.”

⁴⁰ Naga pisa sanene, ana la pe akekaran re poli, apion ñarera, asape “Pere, peraga, pe sinemimin re yaru nene poli. Otamñan tañena nene Panaþas imi van imimi sina.” Panaþas nene naña asape, naga pe le Yu tai naña sumo naga pepeyu pa le Rom lala.

19

Paelat tañan sape awe Yesu

¹ Ana Paelat sitom ke sape kila Yesu molue sina ga, ana yerkawa kiena ne le Yu lala añareran naña apisaluparia. Ana Paelat sinenan sape kila suri tai naña akekaran naga vanonia, ana pisape kiena yar na mara lala awe li naga sumo wa. ² Pisi na yaru na mara la aþure naga pano, aþar nonos nen kilsirili, aþan ruruia, amiyen te þarina, sane karo na þarin yar keviu tai. Ana aþar pupia kulkota wo tai naña memaena sane kulkota ñana ne þarin suþe, amiyen ea. ³ Ana la peve taaga apivim ke lavisinia, apisa kare ke naga, asape “!Þarin suþe kiena le Yu lala, o! !Mepatanon ko!” Apisa visena nene pania, amlilipa ke marana.

⁴ Ana siraunia, Paelat pa sina molue puna li kerkeviu kiena le Yu la naña asuñal asike vanua wa, pisawal pan la, sape “Pogaga, nanagane na sineun nesape amiu avisuluþar naña neñal re sane yar nene, pe naviowaena tai to re e naga poli, ana nanagane neligan si iñasu van amiu.” ⁵ Naga pisa pa sanene, þisi na Yesu pimi vanua, sumalu se marala, þarar karo na nonos nen kilsirili e þarina, amio kulkota naña amiyen ea. Ana Paelat pisa pan le Yu la, sape “!Nagane, kiamiu yerkawa ne nanene!”

⁶ Ana li kawa kiena ne yar wa lala, amio li nakirawoena lala na Yuñia Wa, pogos naña apisuluþar sur naña Paelat sape kila, pe akekaran re nena poli, apion ke, asape “!Awear mare e lak torovia! Awear mare e lak torovia!”

Ana Paelat taþatete taulu la narui, þisi na tañan ga, sape “Pogaga, e nakiravaena

kiau, yar nene pe kila re nena napi-owaena tai poli, ana visae amiu sinemi-unia, amiu ga aure naga, ava awear naga e lak torovia.”

⁷ Ana pogos naña amloge, pe akekara re poli, asape “Peraga yo! Okilia rui osape tařatete mekila ve sanene. Ana lelaga, popon yar nene mare, vanon naga kilaro kiamimi navisaluaena. Naga miyeluar ke naga pa lue ga metava, sape naga pe narina ne Ntewa. Ana ko ga narui okilia okila mare.”

⁸ Ana pogos naña Paelat mloge visena nene, pupia marauena tai pan si naga, sitomveve ke sina ga sape Yesu naga pe yar na sanape, ⁹ řisi na pa si loyuma e kiena kumali, pisape Yesu imi, piun tania, sape “?Ko, kioņa yo wawa nape?”

Naga piunia, ana Yesu pis re poli, pe pisa re sur tai pan poli.

¹⁰ Pisi na Paelat sape “Ei, ve ovis re sanene, ko ga okila kare ko ke si ne. Popon ovisa sur tai van inu, vanon in ke narui, teke e inu nakilaen sur ya naña sineun nesape nekila van ko. Visae sineun nesape omolue sina ga ve sanene, nekilia nekila, pona visae sineun nesape omare e laki torovia, nekilia nekila. ?Ko okilia ma sur nene yo?”

¹¹ Ana Yesu naga pis narui, pisa-tamea, sape “?Pona sanene yo, ana a ne tamān sur nene pan ko sape okila ve sanene? Visae Yar Keviu na mava ve tamān re van ko, ko na tařatete okila sur tai van inu. Visae ovisa osape nemare, na nene kioņa napiowaena tai narui, ana naga naña mligan inu e lumoņa, naga kila piowa manene laa, nanene kiena pupia mlamulena viowa tai nene.”

¹² Ana pogos naña Paelat mloge Yesu pis sanene, naga řaryo māraran ke sinenan sape ligan Yesu va sina ga, ana li kawa lala kiena le Yu la apion sina ga, asape “Yar nene miyeluar ke naga pa metava, sape pe řarin suře tai, sinenan sape kila naga to metavan kioņa yerkawa nene řarin Suře Sisa. Sanene na, visae ko oligan va ga sanene, okila ke yumaena tai naña řisi na Sisa ve kekaran re, yoko kovenlua ko e kioņa yumaena nene.”

¹³ Apisa sanene, kila Paelat kiena sito-mena peve lua sina ga, řisi na kila ařure Yesu molue pulkumali pimi vanua. A řisi na pa totano metava e kiena lele na naliřereena, naña apio asape Kilavaru Yotop, naña le Yu la apio asape Kapata. ¹⁴ Ana e pogos nene, pimi tol kolpae rui, nanene e legiena na kilaruruen sur punu ga na legiena na peni naña pe pupia legiena na Pařagena na Sitomālen na Tamaliaena.

Ana Paelat totano ke pa metava rui, kiiar Yesu e marana ne yerkawa kiena ne le Yu lala naña asumāl asike tano ne, sape “!Naga ke narui, pe pupia kiamiu řarin suře!”

¹⁵ Ana la amon ga, amāņagawoia keviu, asape “!Aurelua vano! !Asuar metava e lak torovia, awemāria!”

Pisi na Paelat pisatame pan la, sape “!Ke! ?Sanape, amiu sinemiun asape nekila awemār kiamiu řarin suře nene?”

Pisi na li kawa kiena yar wa lala apisatamea, asape “?Ane pisa sape naga pe kiamimi řarin suře? Yar keviu Sisa naga taaga pe kiamimi řarin suře.”

¹⁶ Pogos naña Paelat pisu amārera laa sanene, řisi na naga tamān ga Yesu pan la narui, mligan naga e limala vena asuar e laki torovia, sa ga naña la sinelania.

Asuar Yesu e lak torovia

Matiu 27:32-50; Mak 15:21-37; Luk 23:26-46

¹⁷ Paelat mligan Yesu e limala, řisi na ařurelua naga pano. Pogos naña apa ke narui, akila naña Yesu kus ke sina ga kiena lak torovia, ana la asumonia apa atol narin kunus naña kana kilavaru ne sane puriu na řarin yaru, naña apio e visena nae Epru, Kolkota. ¹⁸ E yo ne nanene narui asuar Yesu e laki torovia, amio mēna yar la lua, tai e lepas komřasia, a tai e lepas komřasia, a naga mon ga likan lalua.

¹⁹ Ana visena kiena Paelat tai, naga sape yoko asiria visena tai, asuar e lak torovia metavan řar Yesu, naña sape “Yesu nae Nasaret, řarin Suře kiena ne le Yu lala.” ²⁰ Visena nene asiri e visena la telu, Epru naña kiena le Yu lala, Latin

kiena le Rom lala, a Krik kiena le Kris lala, aņear mon metava e lak torovia kiena Yesu. Yo naņa lak torovia nene sike ea, lavisin ga pulkumali, ana yeririna la naņa amial ke aņaro e yo nene apisu visena nene apuloia. ²¹ Ana yar keviu kiena yar wa kiena ne le Yu lala pe akekaran re visena nene poli. Apisawal pa Paelat, asape “Yerkawa, ko na opisa osape asiri sanene sape ‘Parin Suņe kiena le Yu lala,’ ko opisa pe mesmes manene re poli. Sinemimin mesape avilopu sina, asiri ve sanini, avisave ‘Nanene, pisa sape naga pe Parin Suņe kiena le Yu lala.’”

²² Ana Paelat pe sinenan re poli, sinenan sape toņa ga ve sa naņa pisa, pisi na pisa mesmes ga pan la, sape “Sur naņa nesiria, nesiri pa narui.”

Yar na mara la amlioreure kulmrae mņana ne Yesu e la

²³ Li na mara la aņear Yesu amio la lua nene e kiela laki torovia lala, pisi na apa ruru la. Yar na mara la nene la vari, ana aņarar kulmrae mņana ne Yesu, apisayuia, asape alioreure e la pegas ve vari, tai kiena yar tai, tai kiena yar tai, sanene. Amlioreure mņa sanene pano-o, tol pupia kulkota mņana ne Yesu, ana amon vitol wowaena e lepas ve vari, vanon kulkota nene pe kana lele na yakolen re poli, amiyuņaen ga e pupia kinas nen kulmrae taaga. ²⁴ Vanon sanene, apisasa si pan la, asape “Piowa naņa tevitol kare kulkota nene, yoko telili ga mņapilania.”

Ana la amninue ga, akila ke ga mesmesun visena na yauena tai e Tus na Yauena Wa Lala na susumo rui. Visena nene pisa sanini, sape

“Amlioreure mņau kulmrae lala e la, amlil mņapila vanon mņau kulkota.”
Yauena 22:18

Visena nene pisa sanene, mesmesun ga ya naņa li na mara la akila.

Yesu pis pa anena

²⁵ Yesu tamalele mņeke pa metava e kiena laki torovia sanene, ana e la naņa asuņal asike lavisin apisu ke e pogos nene, sira la vari. La nene, anena Yesu, amio anena na ve tokak tai, amio Maria naņa wona na yermene kiena kia

Klopas, amio Maria nae Maktala. ²⁶ Ana Yesu kira pito tano, pisu anena, pisu inu mņena, naņa sane imimi lua mepe puruvi, nesuņal nesike lavisinia, ana pisayu inu pan anena, sape “Sira marua, naga nene na pe naruņa narui.” ²⁷ A pis mņena pan inu, sape “Naga nene pe anoņa narui.”

Ana siar e pogos nene nepure sira marua nene pam momalio ke uņa mņau, nepisuar ruru naga sane pe aneu.

Yesu mare

²⁸ Yesu mloge ke piowa metava e lak torovia pano-o pisuluņar sane kiena yuņaena punu ga pisi narui, pisi na pisawalia sape “In na moto karnu.” Nanene pe kiena visena si tai naņa pisa ana kila visena tai na Tus na Yauena Wa Lala pimi pe lelaga.

²⁹ Ana pogos naņa amloge sape moto karia, amla lumlum, aputon e mņala kuruta na munen tai naņa mņeke e pialo tai, amiyurar e laki tai, akian pa metava tol gona ne Yesu. ³⁰ Akian pae, ana kuruta na munena nene kee pa gona pisi, ana pisawal visena tai, sape “Pisi narui.” Ana pogos naņa pisa pae visena nene, telan parina pito tano, taņan ninuna pano, pure maron kiena yalua, mare.

Amiyurņe mraņanena ne Yesu

³¹ Pogos naņa Yesu mare, naga kolpae e legiena na kilaruruen sur punu ga na Paņagena na Sitoņalen na Tamaliaena. Sanene, legiena na peni, naga pe pupia legiena na paņagena nene, ana e legiena nene, taņatete atol tas nen yar mare. Nanene kila sane yar keviu kiena le Yu lala sinelan asape monar akus plan tas nen la telu nene sumon naņa mrae vato tano. Ana amaraun mņena asape sa pisi la telu nene pe amare ruru re poli wa, pisi na amligan visena pa puna ne Paelat, apiunia asape aweroro lala lala vena amare vilaga. ³² Pisi na Paelat taņania, ana kiena yar na mara la apa aņero lan naga naņa asuar e lak torovia lepas tai, pisi na akila pan taņena. ³³ Pisi na apanon vena akila mņena va Yesu, ana apisu naņa naga marņantop pa rui, ana pe akila re si pan poli.

³⁴ Ana lala yar na mara tai kus kiena kalie, miyurp̄e mram̄anena ne Yesu, susun pano-o apisu pupia kuruta amio wii pinin molue pito tano. ³⁵ Ana sur nene pe lelaga kemua paḗisi, vanon nepisu e kilamarau, nekilia nesape pe lelaga, ḗisi na nesape nevisawal van amiu, vena amiu m̄ena alelaga ea asape sur nene pe lelaga ga. ³⁶ Sur la nene molmolue sanene vena kilaen visena la na Nasiriena Wa na susumo la aim ve lelaga ga. Visena tai naḗa pisa sanini, pisape

“Pe puriu na yepena re nena tai poli naḗa yoko worovia,” *Yauena 34:20*

³⁷ a taḗena pisape

“Amiyur kare naga, ḗisi narui na asun avisusu m̄a naga.” *Sek 12:10*

Ana ḗelaga na marena kiena ne Yesu naga sa ga naḗa visena la nene apisawal na konua konua rui.

Amligan tasnena ne Yesu e kana puluve

³⁸ Pisi na pupia yerkawa kiena ne le Yu la tai, kiena ki Yosop, nae pulkumali naḗa Arimateia, naga pe nalogena tai kiena ne Yesu nanua m̄a rui, ana kilawan ke kiena nalelagaena komin mamaraun ke li kawa taḗena lala. Ana pogos naḗa kiena Suḗe mare pae, marauna nene kovio, pa puna Paelat, piun tasnena ne Yesu. Ana Paelat tam̄ania, pa kuslua tasnena ne Yesu petan lak torovia. ³⁹ Ana yar taḗena tai naḗa amio Yosop e pogos nene, naga Nikotimas naḗa nanua tapolou ga pimi puna ne Yesu kolemallo tai vena sun amio. Ana Nikotimas nene naga pimi e pogos nene, ḗar m̄ena sur la na liluaren tasnena ne Yesu, amio pupia pias nen sirveve na ponotaninu tai, naḗa kana kilo miyuve lualima yam telu [30]. ⁴⁰ Pisi na akus tasnena ne Yesu, apiar e kulmrae yuwowo lala, amio ponotaninu la nene, sa naḗa le Yu la amiyum̄aen ke e kiela marena lala. ⁴¹ Amlular pae naga, ana lavisin ga e naḗa aḗear naga e laki torovia, lokove tai moḗa ga, ana loyum̄a e lokove nene puluve viu tai m̄eke ea, naḗa atemare ga na wa vena liganen tas nen yar mare va ea, ana pe tai pa li re e poli wa. ⁴² Pisi na amligan tasnena ne Yesu mon

loyum̄a e nene, vanon apisu pog ḗarovia, lavis legiena na kilaruruena sur punu ga ḗisi, ana pogos naḗa sa mrae vato kovio, Legiena Wa siaria.

20

Puluve korena ga m̄eke narui

Matiu 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12

¹ Amligan tasnena Yesu m̄ene puluve nene, ḗisi na moḗa pano tol legiena ḗesia na wik taḗena. Ana sira la ḗasia, sane Maria nae Maktala lala, asum̄al kolulag wa ke ga wa, amial malo ga apam e puluve.

Ana pogos naḗa apam ke lavisi, amilan naḗa apisu pupia kilavaru pe mono re si e pulus nen puluve poli, amelilivin lua pae rui pa m̄eke ga yepasia. ² Ana pogos naḗa Maria pisuia, pilon sina ga kiriri pimi, pisu Saemon Pita amio inu, inu naḗa imimi lua Yesu mepe sa ga puruvi ga lala, pisawal pan imimi lua, sape “!Aulai, tasnena ne Yesu kovio! Akuslua kom ko yo tai, meminue ga sane m̄eke pe narui.”

³ Imimi lua memloge, mesum̄alu, mepa iroro ga ma puluve. ⁴ Imimi luwoka mekirir ke mepavin, ḗisi na nemiyuve Pita, nepa netol ḗesan yo nene, a Maria taveve imimi lua, naga m̄ena pimi sina. ⁵ Nepa netol puluve, nepa lavisinia nekira pa loyum̄a e lele naḗa amligan tasnena ne Yesu m̄ene ea. Pisi na pe nom̄al re si Yesu poli, nepisu ga kulmrae la naḗa amlular tasnena ea, akekapili ga sike sanene, ana pe nepa re loyum̄a poli. ⁶ Ana pe piavi re nena ga Saemon Pita siraun inu pam, naga pa loyum̄a e puluve. Pisu kulmrae la naḗane, sa ruru ga naḗa amlular Yesu e nanua yemlagi nakoneva. ⁷ Ana tawol tai naḗa apiar e ḗarina Yesu, naga pe to re amio kulmrae la poli, akawe ruru si naga taaga teke.

⁸ Pita pisuveve ke sur la ne sanene, ana inu m̄ena nepa loyum̄a nepisua. Imimi lua mepisu veve ke sanene, mekilia ga narui, memlelaga mesape Yesu sum̄al si taulu marena rui, lelaga na lelaga.

⁹ Sumo, imimi nalogena la pe mesitom re mesape ḗisi na ve sanene poli, vanon

pe mekilia re naña Nasiriena Wa la apisawal ke rui asape kieta Navisaarena monar mare, siraunia mal sina. ¹⁰ Nanua na memninue ga, ana nanagane imimi lua nene mepisu e kilamaramimi. Mepisu mña sanene pano-o, pñisi na moñasuñe si umña.

*Maria nae Maktala pisu Yesu
Matu 28:9-10; Mak 16:9-11*

¹¹ Imimi lua moñasuñe si umña, ana Maria sumñal ga sumña e pulgon puluve sumña ga, wamarana mlalau ke. Naga tag mña sanene pano-o, pñisi na kira si pa e puluve, ¹² milan si navisi lua, amiyen kulmrae naña miyuwowo pañisi, atotano ateke metava. Tai totano e naña sumo amligan pñarina Yesu pa ea, tai totano e naña lana la pito ea.

¹³ Pisi na lalua apis pa Maria, asape “? Erau, ko otagin ke ya?”

Pisatamñe sape “Akuslua kiau Suñe kovio, nemninue amligan mñeke pe narui.”

¹⁴ Naga pisa pa visena nene, pñisi na kiraweke sina, pisu yar tai sumñalu sike na. Pe pisuluñar re poli, ana Yesu ke narui.

¹⁵ Pisi na Yesu mñena piun tania, sape “? Erau, ko otagin ke ya? Okale ke a ne e nini?”

Ana Maria sitom mñape yar na yumñaena ga nae e nene, pisatamñea, sape “Yarkeviu, visae ko na okuslua naga petan e nini, awis, ovisawal van inu e nape naña omligan tasnena mñeke ea. Sineun nesape neva nekusia, neligan ruru sina mñeke e lelana.”

¹⁶ Siraunia Yesu pio Maria, pio kiena kia, sape “!Maria!”

Naga mloge, pilonia, pisuluñar sane Yesu, pa lavisinia, pio e kiela visena, sape “!Raponi!” naña kinas nen visena nene “Navianena.”

¹⁷ Pisi na Yesu pisa pania, sape “Maria, toko, ve otolnu re sanene. Inu tañatete nesu e nini, komin pe neñasuñe re metava puna ne Ata poli wa. Ana popon ko na owasuñe si puna ne kieta puruvi lala, ovisa van la osape nepisa sanini, nesape nanagane, nepa ke si metava puna naga

naña pe arimau, a pe arimamiu, naña pe kiau Ntewa, a pe kiamiu Ntewa.”

¹⁸ Siraunia Maria nae Maktala nene kila sanene, pñasuñe si pu imimi nalogena lala, pisawal, pisape “Nepisu Suñe e kilamarau,” a pisayu pan imimi e sur la naña Yesu pisa pania.

Yesu mñalivin kiena nalogena lala

Matu 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49

¹⁹ Ana e legiena pñesia na wik ke nene wa, ko yepekilavi, imimi nalogena la mesike lele taaga loyumña e yo naña metapolou ke ea. Mekiar ruru mratava lala, vanon memaraun ke mesape sa pñisi yerkawa kiena le Yu la sinela kar imimi mñena, sa naña sinela kar Yesu rui. Mesumña sane na, veraga ga, Yesu mñalivi pimi sumñal likan imimi, sape “! Sumñarena sike amio amiu!” ²⁰ Naga pisa sanene, pñisi na pian lologia imimi e lepas na mrapototo la naña e limana amio pupia piakapila naña e mramñanena. Mepisuaia, ana pogos naña mekilia mesape naga Suñe nene, mekekara na mekekara. ²¹ Pisa ke sina ga pan imimi, sape “! Sumñarena sike amio amiu!” A miakol ke sina ga, sape “Sa ga naña kiau Ata miñlanu vena nekila kiena yunñaena, ana inu towe neiila amiu re vena akila sanene.”

²² Siraunia, miyu yalua pimi e imimi, sape “Amiu atol Ninuna Wa. ²³ Yar a naña visae amiu aviewoia vanon kiena mlamulena viowa, yoko naviowaena nene kovio vetania, ana yar a naña visae amiu ve aviewo re vanon kiena mlamulena viowa, yoko naviowaena nene to lue ga e naga.”

Tomñas pisia, mlelaga

²⁴ Ana pogos naña Yesu mñalivin imimi, imimi yaru tai pe su re poli, naña Tomñas Kaora. ²⁵ A suraunia, mepisu naga, mepisawal pania, mesape “!Suñe mñalivin imimi, mepisu naga rui!”

Ana naga pe mlelaga re e poli, pisape “Peraga, in na monar nevisu e kilamarau. Visae ve nevisu re piakapila na mrapototo e limana, netol e mrasilmaw nini, a visae ve neligan re lumñau nini e piakapila e

mrañanena, yoko tařatete nelelaga nesape naga mal sina ga.”

²⁶ Tomñas pisawal kiena sitomena nene, řisi na wik tai řaro pano, mesike si lele taaga e yo nařane. Ana e pogos nene Tomñas mēna mesike memio, ana akiar mratava la mārera, řisi na Yesu pimi mālavin imimi yam si tai, sape “! Sumārena sike amio amiu!” ²⁷ Ana pis pa Tomñas, pisa pania sape “Lumāu na nini, okian mraslumomā, otol luřaria. Mrañaneu nanini, oligan lumomā te ea. Ve ositom řele re sina, oviawa mārera e inu.”

²⁸ Tomñas mloge na kira pisu Yesu, pisa-tamea sape “!Kiau Suře, ko ope kiau Ntewa!”

²⁹ Pisi na Yesu pisa pania sape “?Sanape, opisunu ana omlelaga e inu? Nanene naga po, ana pupia navisa ruruena sike e la nařa pe apisunu re nena poli wa, ana amlelaga ke pa e in rui.”

Visena maro tai

³⁰ Sur la moki nařa Yesu kila, nesiri plan pa e tusi nini rui, ana naga miyumaen mēna kile tařena la moki e maramimi nařa pe nesiri plan re poli.

³¹ Ana visena la punu ga nařa asike e tusi nini, ve naiila amiuenta vena alelaga asape Yesu naga pe Navisaarena, pe narina ne Ntewa na lelaga. Ana kiamiu nalelagaena e kiena kia nene, yoko ve kiamiu mrapa na tolen malena e naga.

21

Yesu mālavin sina kiena nalogena la olua

¹ Ana siraunia, imimi nalogena la řasia mesuma garo pupia lapa na garo Taepirias, pona Kalele, řisi na Yesu pimi mālivi. ² Imimi nařa mesike e pogos nene, Saemon Pita, Tomñas Kaora, Nataniel nae pulkumali nařa Kana ma Kalele, inu nemio olai na sumo Semes, amio sina imimi lua. Ana navaemeena kiena ne Yesu pan imimi e pogos nene sanini.

³ Susumo na Saemon Pita pisawal, pisape “Aulai, in na neva neure lilivi metava narui.”

Pisi na mesumalu mepisape “Poga, ita punu ga.” Pisi na mepatove mokus waa mepa mokuan lilivi. Mesuma e sive pano-o yemlagi, ana pe metol re nena ika tai.

⁴ Ana pogos nařa yemlagi merarava ruru ke narui, Yesu patom su ura e nene, ana mepisu sane sa ga yar tai ne sike ne, ana pe mepisuluřar re poli mesape naga ke narui. ⁵ Ana Yesu pion pan imimi, piunia sape “?Naruu lala, ařar mā ika lařasia, po pere?”

Pisi na mesape “Peraga rui.”

⁶ Pisi na pisa, pisape “Pogaga, akila sanini. Ava akuan si lilivi, ana ve akuan re si sa nařa akuan ke ne, aluřarli va e lepas na řamarua sumo wa, ana nekilia nesape yoko atol ika řasia.”

Ana pe mepisu kilale re poli wa sane Yesu na pis ke ne, ana mepa meluřar lilivi sa ga nařa naga pisa. Ana veraga ga pulen ga ika na ika, ana pogos nařa mesape mourelua va metava meřure řele ga, pulen manene la ika lala.

⁷ Pisi na mepisu kilale narui mesape Yesu, ana inu nařa imimi lua Yesu sane mepe puruvi, nepisa pa Saemon Pita, nesape “Pita, ovisuia, Suře nama!”

Pogos nařa Pita mloge sane na, sumalu veraga, miyen sina ga māna kulkota, pula tano e sive, miye pa ura. ⁸ Pe mesu re perinan ura poli, sur sane tasme ponotia taaga ga [100], ana Pita sumon imimi mokus waa mesirau mopure yalolog ke lilivi nařa pulen ika.

⁹ Ana pogos nařa mepim ura, mepisu kap tai momā ga, nařa amlega ika řasia e mopulusia, mepisu narin kilaparavi lařas manoa ruru pa sike rui. ¹⁰ Ana Yesu pisa, sape “Ika la nařa amiu ařar ga na wa, awar řas vam ve kata.”

¹¹ Ana Saemon Pita pitove, pa metava e waa, řerelua lilivi, řere pimi ura. Ika mok pařisi, memaraun mesape sa řisi lilivi wororowa lawea, ana peraga, meřere pimi pogaga. Pogos nařa mořar plan ika la nene, mopuloia tol ponotia taaga lualima yam lima pa telu [153].

¹² Ana pogos nařa ika la manoa ruruia, Yesu pio, sape “Aimi akinana.”

E pogos nene mepisu kilale ruru mesape Suŕe ga nene, pe mesitom re si meviun mesape naga ai. ¹³ Mepim mesike pa lele taaga narui, Yesu mla kilaparavi, pion pan imimi, amio m̄ena ika lala, ana makania.

¹⁴ Naga nene sane pe Yesu kiena navae-meena natelu pan imimi kiena nalogena lala, siraun naŕa Ntewa tamalia sina naga petan marena.

Yesu amio Pita

¹⁵ Ana pogos naŕa memla pae kamimi kinanena na kolulag, Yesu pisape sun re amio Saemon Pita. Piun tania, sape “Saemon, narina ne Yoane, sanape? ?Ko na sinema sii inu keviu, taulu naŕa la nene sinela sii inu, po peraga?”

Pita pisatame pania, sape “Suŕe, sur nene okilia pa rui, nekekaran ko paŕisi.”

Ana Yesu pisa pania, sape “Pogaga, ovagan narin kiau sipsip lala.”

¹⁶ Pogos taŕena sina ga, Yesu pisa pania, sape “Saemon narina ne Yoane, ko na sinema sii inu po pere?”

Pita pisatame ke sina, sape “Suŕe, sur nene okilia rui. Sa naŕa nepisaaria, nekekaran ko paŕisi.”

Ana Yesu pisa pania, sape “Pogaga, ovisuar kiau sipsip lala.”

¹⁷ Ana yam si tai, kila yam telun narui, Yesu piunia, sape “?Saemon narina ne Yoane, ko na okekaran inu kemua lelaga, po peraga?”

Ana pogos naŕa Pita pisu Yesu piun ma sanene pano tol yam telu, mloge piowa, pisa pa Yesu sape “Suŕe, ko okilia make sur punu ga, okilia naŕa nekekaran ko paŕisi.”

Ana Yesu pisa pania, sape “Pogaga, ovagan kiau sipsip lala. ¹⁸ Ana nevisa ve lelaga van ko sanini, sane nanua sumo, pogos naŕa ope mee ke ga wa, ko na okila ke ga sa naŕa sinoman osape okila. Ko ga taaga omiyen moña kulsota omialoro opa e lele la naŕa sinomania. Ana nekilia nevisa van ko, pogos naŕa ovim ove yermarua, yoko yar taŕena la ayenwo ko e moña kulmrae, atarar lumoma aure ko ova e lele la naŕa ve sinoman re ova ea.”

¹⁹ Visena kiena ne Yesu nene, sane pi-sawal ke sape sanape naŕa yoko awemar Pita. Ea kiena marena, naga kila pelaga tai naŕa mligan naga pito tano, a pisirlua kia kiena ne Ntewa pa metava.

Ana siraun naŕa Yesu pisa pa sanene pa Pita, pere ke sina ga naga, pisape naga kilia siraun si naga, pisape “Ovim, otaveve inu lue ga narui.”

Yesu amio Yoane

²⁰ Ana siraun naŕa Yesu sun pae amio Pita, Pita pilonia, pisu inu, erau wo kiena ne Yesu, nesike lavisin la luoka. Inu ke narui naŕa nanua, e kinanena maro, netotano lavisin Yesu, nepiun tania nesape e imimi nalogena lala, ane yoko vielua.

²¹ Ana pogos naŕa Pita pisu inu, piun tai Yesu, sape “?Suŕe, sanapen erau nene?”

²² Ana Yesu pisa pania, sape “Visae nasinenanena kiau sane yoko naga ve kovio re, ana suma sanene vano neim sina ga, sur nene naga pe kiau, pe pe kioma re naŕa ovisa sur tai e poli. Sur naŕa pe kioma na kilaena, nepisa pan ko pa rui, nesape otavevenu silaga.”

²³ Ana suraun pogos nene, pog naŕa nalelagaena taŕena la amloge naŕa Yesu pisa sanene, amlogepalia, amape Yesu pisayu inunia, sape taŕatete nemare pogos tai. Ana Yesu pe pisa re sanene poli, pisa ga sape visae naga sinenania, yoko kilia ve sanene. Sanene, kana kinasia sane sur nene naŕa Pita piunia, pe kiena re poli, ana pe kiena Yesu ga.

Visen maro

²⁴ Ana inu naŕa nepisawal ke sur la nene, nesiri plan ruru ke vena akilia auloia. Ana ita punu ga tekilia telelaga tesape visena la nene pe lelaga paŕisi.

²⁵ Poga, tusi nene pimi pisi ga e nini narui. Sur la moki naŕa Yesu kila sike ea, ana sur la moki na moki naŕa Yesu kila pe su re e poli. Visae tesiri punuia, nepisu sane pona yoko kana tus la ve mok vaŕisi, vano-o yo ve tokak e yomarava nini.

YUMAENA Kiena ne Li Nalologena Lala Visayuena Na Tusi Nene

Kom̃pasnen suniena plas na tusi nini

Tusi nini “*Yum̃aena Kiena Ne Li Nalologena Lala*”, Luk siri pan yaru tai, kiena kia Teopilas. Nane tusi na lua nãpa Luk siria, pimi siraun kiena tusi na sumo, nãpa kiena kia “*Lologena Wo Kiena Yesu Kristo Nãpa Luk Siriyuia*”. Tusi nini “*Yum̃aena Kiena Ne Li Nalologena Lala*”, kiena kia na plasa sanene, sape “*Yum̃aena Lala*”. Naga pisayu yum̃aena p̃esa kiena li nalologena lala kiena Yesu, nãpa Ninuna Wa naga sumon la e yum̃aena na visawalen lologena wo, siar garu Yerusalem a e yo punuga garu Yutea a Samaria, pano pano o p̃ar make yo e yomarava (Yum̃aena Lala 1:8).

Tusi nini naga suniena tai kiena li nalelagaena p̃esa, nãpa siari e p̃egas kiena lus nae Israel lala nãpa amlelaga, a kapuru pimi keviu kalo make yo la e yomarava.

E tusi nini, Luk sinenan sape kilologia nãpa lala nãpa amlelaga e Yesu, ve akawe re Parin Supe nae Rom nãpa naga pe supe nae make yo la e pogos nene. A naga sinenan sape kilologia nãpa suri makega nãpa lus nae Israel lala amlelaga ea asape yoko imi m̃alivi, nane apimi m̃alivi rui kome lologena wo nãpa ita li nalelagaena lala temlelaga ke ea.

Tusi nini komsus telu, nãpa kilologia sanape nãpa lologena wo sum̃a p̃ar make ke e yo punuga narui, a sum̃are sum̃a kapuru ke silaga. Komsus na sumo, pisayu sum̃are nãpa siari garu Yerusalem, siraun nãpa Ntewa p̃erelua Yesu pa ma e peni. A na lua, pisayu nãpa yum̃aena kapuru pimi keviu, kalo make yo lua nene Yutea amio Samaria. A komsus na maro, pisayu nãpa yum̃aena pano pa kalo yo punuga e puruvanua lala na yo na pawa sive nãpa apio asape Sive Nãpa Metiterenian, pa tol yo Rom.

1:1 Luk 1:1-4

Pupia suri keviu tai nãpa tusi nini pisayuia, nane yum̃aena kiena ne Ninuna Wa. Pogos nãpa li nalologena lala asike garu Yerusalem wa e pogos na legiena na Pentikos, Ninuna Wa pitom ana mla m̃areraena pala. A siraun e pogos nene, Ninuna Wa sum̃a miila ke yum̃aena na sum̃are, a miila m̃ena li na sumonien yum̃aena lala e kiela yum̃aena. Tusi nini pisawal visena lãpasa nãpa li nalologena lala apisawalia, a kila meraravan nãpa kiela visena la m̃arera po, pilon malena kiena la nãpa amlelaga, a miila li nalelagaena lala vena aimi aviran la lele taaga.

Kom̃pasnen tusi la na nini

Yesu pis maro pan kiena nalologena lala 1:1—14

Amligan lua yaru nãpa kus lelana Sutas 1:15-26

Amlologon lologena wo garu Yerusalem 2:1—8:3

Amlologon lologena wo pa Yutea a garu Samaria 8:4—12:25

Yum̃aena lala kiena Pol 13:1—28:31

Yalena na sumo kiena ne Pol 13:1—14:28

Apiora lele taaga garu Yerusalem 15:1-35

Pol miyaloro yam lua 15:36—18:22

Pol miyaloro yam telu 18:23—21:16

Visena na sumo

¹ O, kiau erau Tiopilas, inu nekekara pãpisi nãpa nevitawe ko e tusi tãp̃ena nini. E kiau tusi na sumo nãpa nesiri pan ko, nesiriyu suniena na suri la nãpa Yesu naga sum̃a kila, a nãpa naga sum̃a pian ke e sumo, naga nene naga siar e pogos nãpa naga siar p̃esan kiena yum̃aena, ² pimi tol e pogos nãpa e nam̃areraena kiena ne Ninuna Wa, naga mla maron kiena visena maro pa kiena li nalologena lala nãpa naga mligan plan la rui, ana siraunia Ntewa p̃ere naga pa si metava.

³ Ana pogos nãpa naga mali sina ga e marena, nãpa naga pe pa re si metava poli wa, ana pogos moki, naga sum̃a m̃al̃m̃alivin la pa tol legiena lualima yam vari, nãpa kila meraravan ruru pan la nãpa naga mali sina ga e marena lelaga. E

pogos la nene, la asum̃a apisu kilale ruru naga, a naga sum̃a pisayu mrapa lala na nasuṕenena kiena ne Ntewa pan la.

⁴ Pogos tai, naṕa naga sum̃a veraga amio la, naga mla visena nene pan la, naga pisa, pisape “Amiu na monar ve aur matan re yo nene Yerusalem, amiu na monar asum̃ate m̃a ga wa vena atol Ninuna Wa nene naṕa Ata pisaar ṕisi rui sape naga la van amiu, sa naṕa nepisa m̃ena ga pan amiu rui. ⁵ Sa nanua sumo, Yoane Nakeena naga kee yeririna lala e ga e wii, ana ve ve piavi re, legiena ga laṕasia warovia, ṕisi na Ntewa naga kee amiu ve lelaga, na nene e Ninuna Wa.”

Yesu pa metava ma e peni

⁶ Ana e si e pogos tai, naṕa li nalologena lala la apimi sina ga lele taaga amio Yesu, la apiun tania, apisape “?Suṕe, sanape, nanagane naga pogos ruru naṕa ko okila naṕa ita le Israel lala ita ve kieta ṕarin suṕe sina ga tai, pona pe kana pogos nen re poli wa?”

⁷ Ana Yesu pisatam̃e la, pisape “Naga nene pe pe kiamiu re naṕa amiu akilia pogos la nene poli, pona legiena la nene poli, naṕa Ata ga naga taaga mligan ruru pisape ve sanene, a ve sanene. ⁸ Ana sir-aunia, Ninuna Wa naga vim e amiu, ana e pogos nene narui akus nam̃areraena, ana ṕisi na amiu na monar ava avisawal inu garu Yerusalem nene, a e yo taṕena punu ga lala garu Yutea amio Samaria, ana vano vano-o tol m̃ena ga yo taṕena la punu ga e yomarava nini.”

⁹ A pogos naṕa naga pisa pa visena la nene ṕisi, naṕa la asike apisu ruru ke naga wa, Ntewa ṕerelua pa metava, a lul tai pitomi kalovia, ana la pe am̃a re si poli. ¹⁰ Pogos naṕa la asum̃a akirakira ke pa metava e sinapane wa, veraga ga amilan ga, naṕa am̃al yaru la lua naṕa m̃ala kulsota lala miyuwowo paṕisi, lalua apimi asum̃alar la asike amio la, lalua apisape ¹¹ “!E, le Kalele lala! Amiu ve sinemiu viowa re, ve akirakaṕar re va metava e sinapane sanene. Yesu nene

naṕa Ntewa naga ṕerelua naga petan amiu pa metava e peni, ṕisi na naga monar wasuṕe sina vitomi, a naga yoko wasuṕe sina e ṕelaga ga nene naṕa apisu ga nanagane ṕisi ne.”

Pegas kiena ne nalologena lala

¹² Ana li nalologena lala amligan kunus nene, naṕa Kunus Na Purolip lala, aṕasuṕela apito garo Yerusalem, pe perina manene re poli, sane tasme na manu taaga ga. ¹³ La nene la apimi atol yo Yerusalem, ana la apa ke sina ga loyum̃a e yo naṕa metava naṕa la asusukemua e rui. A la nene kiela kia sanini: Pita, Yoane, Semes a Antru; amio Pilip, Tom̃as, Patalomiu, a Matiu; amio Semes naṕa narina ne Alpeas, amio Saemon naṕa naga lala yaru tai naṕa sumo akila politik pa le Rom lala, amio Sutas naṕa narina ne Semes. ¹⁴ Ana e pogos nene, la nene amio sira lala, la apalue ga lele taaga vena alen. A Maria, anenane Yesu, amio m̃ena ga wenla Yesu lala, asum̃a apa lele taaga amio la.

Yaru na kusen lelena ne Sutas

¹⁵ Legiena laṕas ṕarovia ṕisi, ana li nalelagaena lala apimi lele taaga, naṕa la punu ga atol suri sane yaru ponotia taaga lualima yam lua. Ana e pogos nene, Pita naga sitom sape visayu van la vena akila sanape naṕa alual yaru na kus lelen yaru nene Sutas. ¹⁶⁻¹⁹ Naga nene vanon naṕa siraun naṕa Sutas naga sane kila kiena yum̃aena viowa nanua sumo, naga pul ke sina ga porotano tai amio kilavaru naṕa naga tauluia, ana naga ga mloru e yo nene, ana m̃eṕena m̃apo, a sinena la molmolue, ana naga mare. A yeririna lala nae Yerusalem amloge lologena nene, ana nane kila la apio kinakinas nen porotano nene e kiela visena asape “Akeltaṃa,” naga nene visena tai naṕa naga pisape “Yo Na Kuruta.”

Sanene, Pita naga sitom pisape visayu suri nene van li nalelagaena lala, ana naga sum̃alu e marala, pisi pan la, pisa pisape “Eraulala, nanua sumo, Ninuna

Wa naga pisi kome pulgona ne Tepet, naga pisayu yum̃aena kiena ne Sutas nene naḡa naga sumon yeririna lala apimi apuarar Yesu, a visena la nene apimi ape lelaga ḡisi rui, sa naḡa Visena Wa naga monar ve lelaga silaga. Sutas nene naga imimi yaru tai naḡa, naḡa Suḡe mliganar naga vena tarar yum̃aena amio imimi, ²⁰ ana nanagane, naga sa naḡa visena lalua nene naḡa teke e Tusi Kiena ne Yauena Lala, naḡa tai pisa, pisape

‘Naga popon naḡa m̃ana yum̃a mon korena ga, ḡisi na taḡatete yaru tai mono ea,’ *Yauena 69:25*

a taḡena sina ga, naḡa pisape

‘Popon yaru taḡena tai kus lelana.’ *Yauena 109:8*

²¹⁻²² “Komin suri ne na nene, ana monar yaru si tai naga imi sukol imimi sina vena navisawalen Yesu, kieta Suḡe, visave naga mali sina ga e marena. Yaru nene naga monar lala yaru tai naḡa la amio imimi nanua sumo, e pogos la naḡa Suḡe sum̃a mialoro ke amio imimi. Naga monar ve yaru tai naḡa naga sike e poglis naḡa Yoane naga mlologonyu ke kiena nakeena, pimi tol legiena naḡa Ntewa naga ḡurelua Yesu petan ita, vena va si metava.”

²³ Ana la apisawa kia kiena ne yaru la lua. Tai, kiena kia Yosop, naḡa la apio asape ḡasapas, a kiena kia taḡena sina, kien kia asape Sastas. A yaru taḡena, kiena kia Mateas. ²⁴ Ana la amlen, apisa, apisape “Ntewa, Ntewa namanmaruaena, ko ga okilia m̃a ya naḡa sike e los nen yeririna lala. Narui imimi na sinemimin mesape ko okipian imimi e lalua nene, nape naḡa ko oḡere rui, ²⁵ vena naga tarar yum̃aena kiena ne nalologena nene, naḡa Sutas naga mligan rui vena naga va ruru nena ga e kiena lele na kovioena.”

²⁶ La amlen pae, ana akila sur sa naḡa la amlil m̃apila, ana kia kiena ne Mateas naga kate. Ana la amligan lua naga, ana asikol naga amio la lualima taaga pa taaga nene, kila la lualima taaga pa lua ke sina ga.

2

Ninuna Wa pimi

¹ E legiena na Paḡagena Na Yui Marua, li nalelagaena lala la apimi asu m̃a ga lele taaga, ² a veraga ga, m̃aagena tai molue ma e sinapane, sa ga naḡa pupia lagi tai m̃ai, ana m̃aagena nene naga kalo punu yo na loyum̃a nene naḡa la ateke tano ea. ³ Ana la apisu suri tai sane kapi mluamene, ana kapi nene naga mliḡerea, ana peve taaga pa sike e la punu ga nene. ⁴ Ana la punu ga, Ninuna Wa naga pimi pulemamaga e la, kila la apivisi e visena taḡena lala, sa naḡa Ninuna nene naga kila akilia apisi komea.

⁵ Ana garu Yerusalem, le Israel la asu m̃a ga, naḡa la ape li nalenena lala. La nene na la amolue e yo la moki na yomarava nini apimi. ⁶ Ana la nene amloge m̃aagena nene, lala amio yeririna taḡena lala, la moki paḡisi naḡa la apimi e yo nene. Ana la nene sinela kurkur paḡisi, komin naḡa yaru la naḡa Ninuna pimi e la, la pogos naḡa asum̃a apisi sanene, ana yaru make ga amloge nena kiela visena la naapo. ⁷ Ana la amilan paḡisi, a amiyuwawa, apisa apisape “!Aulai! Yaru la nene naḡa asu m̃a apivisi ke sanene, ana lala na ape le Kalele ga lala. ⁸ ?Sanape naḡa ita punu tesu m̃a temloge ke naḡa apivisi ke e kieta visena la sanene? ⁹⁻¹¹ Ita tepe yaru na purvanua la moki na tesike ne, nae Patia, nae Mitia, nae Elam, nae Mesopotemia, nae Yutea, nae Kapatosia, nae Pontas, nae Esia, nae Pirisia, nae Pampilia, nae Isip, nae Krit, nae Arepia, nae Lipia e lepas na vaen Saerin, a nae m̃ena pupia pulkumali naḡa Rom. Ita laḡasia tepe le Israel ruru ga, a laḡasia pe ape le Israel re sumo poli, ana sirau la apimi ataveve kieta nalelagaena. Ana ita punu ga, ita punu peve taaga temloge ke naḡa la apivisi ke kome kieta visena lala ita punu ga, la asum̃a apisa ke pupia yum̃aena la nene naḡa Ntewa naga kila.” ¹² Ana la amilan paḡisi, kiela sitomena la kokovio, ana la aminue kare narui asape sanape narui, ana la asum̃a apiuviun ke tan la apisape “!Aulai! ?Ya ne sanene?”

13 Ana laṗasia asu m̄a apitalia la nene naṗa Ninuna pimi e la ṗisi rui, la apisa apisape “E, la nene amun ga kuruta nene, nane kila ape wowe ke ne.”

Visena kiena ne Pita pan la

14 Ana Pita amio li nalologena taṗena la lualima taaga pa taaga nene, la aṗariplan la asuñalu, apimi ase e nene, ana naga pisi manene pan la, naṗa naga pisawal sanini, pisape “Erau lala, naṗa amiu le Yu lala, a amio amiu yeririna taṗena lala naṗa amiu asike Yerusalem, amiu na ayagogon ruru inu vena nevisawal sur nene van amiu. 15 Yeririna la nene na pe amun re wii poli, sa naṗa amiu asu m̄a apisa ke ne, peraga, komin nanagane, aora ovari ga na kolulagi nini na wa.

16 Ana suri nene naṗa amiu apisuaia, naga suri nene naṗa Navisawalena Soel naga pisayu sumo rui, naṗa pisape

17 *‘Ntewa naga pisa, pisape “E legiena la nene na pog maro nene, ṗisi na nela ninuu van yeririna la punu ga.*

Ana ṗisi na narimiu lala la avisawal kiau visena,

a ṗisi na kiamiu yar viu lala yokorena avisu sur lala,

a kiamiu yermarua lala, la aṗeni nañeni lala.

18 *Lelaga ṗa, e pog nene, ṗisi na neligan Ninuu,*

naga vitomi ve keviu e yaru m̄ee lala amio sira m̄ee lala na kiau yuñaena,

ana ṗisi na la avisawal kiau visena.

19 *Pisi na nekila suri lala nailanena e yo yau,*

amio kile lala na yomarava nini, ana yoko kuruta a kapi a pupia m̄au naṗa piu asuñ ga.

20 *Sumo na, mrae naga imi malolo, a kupario naga ṗisi na imi vivaga sane kuruta.*

Ana siraunia, legiena keviu nene kiena ne Ntewa, naṗa wo vaṗisi, naga kilia imi.

21 *A e pogos nene narui, yaru ai naṗa naga vio kia kiena ne Ntewa,*

ṗisi na Ntewa tamalia naga.” ’ Soel 2:28-29

22 “Amiu le Israel lala, amiu ayagogon ruru kiau visena la nini. Yesu nene nae Nasaret, naga pe yaru naṗa Ntewa naga kipian ruru naga merarava pan amiu sape naga pe Navisaarena. Ntewa naga kila sanene nane e yuñaena na nañareraena lala, a e suri nailanena lala, a e kile lala naṗa naga kila Yesu naga miyuñaenia e maramiu nanua sumo rui. Suri la nene amiu asuñ akilia ke ṗisi rui, 23 ana pogos naṗa Ntewa naga mligan naga e limamiu, amiu asuñalu aṗeni naga mare, naṗa amiu atañan li viowa lala la asuar naga e laki torovia. Pogos naṗa amiu na pe akila re suri nene poli wa, ana Ntewa naga kilia ṗisi rui pisape ṗisi na ve sanene, ana naga tañania, komin naṗa naga taveve sa naṗa naga sitom ruru nanua sumo rui vena kila.

24 *A siraunia, nañareraena na marena pe torokin re naṗa uarar manene Yesu poli, ana Ntewa ṗerelua naga petan nasinelaea lala na marena, kila naga mali ke sina ga. 25 Naga nene naga sa naṗa visena tai kiena ne Tepet nanua sumo, naṗa naga pisayu Kristo, naṗa naga pisa, pisape ‘In na nepisu naṗa Ntewa naga suñ amio inu silaga,*

naga sike e lepasneu na marua, ana kila sineu pe kurkur re nena ga.

26 *Kila sanene narui, sineu kekara, a purmeneu naga miau,*

in na nepe yeririna ga, ana neṗasine ga Ntewa māraera.

27 *A Ntewa, ṗisi na ko na ve oligan re ninuu e yo na marena,*

a ṗisi na ko ve otañan re tas nen kioñ Yaru Wa na yuñae kioñ aena me-nunu.

28 *Ko okipian inu e mrapa lala na malena ṗisi rui,*

a ṗisi na sineu naga pulen nakekarena ve keviu, naṗa ko osuñ omio inu.’ Yauena 16:8-11

29 *Wolai lala, in na nesape nevisawal meraravan suri nene van amiu. Repita ne na nene naṗa Tepet, naga na mare nakonua rui, la asin naga ṗisi rui. Naga*

nane kiena tampona ne nane m̃eke e kieta yo ne, mon m̃a pimi tol nanagane. ³⁰ Ana pogos naḡa naga mali ke ga wa, naga kilia rui naḡa Ntewa pisaar m̃arera pania pisape ḡisi na pogos tai na, kiena lus tai naga monar to sina ga tano e kiena pupia lele natotanoena, sa naḡa naga kiena lus nene naga imi ve ḡarin suḡe va yeririna lala, sa naḡa Tepet nene naga pe ḡarin suḡe sumo. Ana Tepet naga pe navisawalena tai, ³¹ a pogos naḡa suri nene naga pe m̃alivi re poli wa, naga pisu naḡa ḡisi na Ntewa kila Navisaarena nene naga mali ke sina ga e marena. Suri nene na Tepet pisa e kiena visena nene, naḡa pisa, pisape Ntewa pe mligan re ninuna e lelen marena poli, naga pe tam̃an re tasnena pa menun poli.

³² Suri ke na nene narui naḡa imimi mesum̃a mepisawal ke ne, naḡa Ntewa naga pisirlua ke sina ga yaru naḡa Yesu nene petan marena. ³³ Ntewa pisirlua naga, ana ḡerelua naga pa metava rui, mligan naga sike e kiena lepas na marua. Ana sa naḡa Ntewa Arimata nene naga pisaaria, naga mla Ninuna Wa pania, a nanagane Yesu taron Ninuna Wa nene pan imimi, ana Ninuna Wa nene naga sum̃a miyum̃aen ke suri la nene naḡa amiu na asum̃a apisuia a naḡa amiu na asum̃a amloge. ³⁴ E visena kiena ne Tepet la nene, naga pe pisayu re naga poli, komin naḡa ve naga re naḡa naga va metava e peni, ana naga pisayu ga Navisaarena nene. A kiena visena taḡena sa m̃ena ga nini, naḡa naga pisa, pisape

*‘Ntewa na Mava pis pa kiau Suḡe, pisape
“Ko ototano e kiau lepas marua,
otom̃atea,*

³⁵ *ḡisi na inu nekila kiom̃a nasinekar lala
ve sa takue naḡa ko oviawa ea.”* ,
Yauena 110:1

³⁶ Komin suri ne la nanene narui, inu sineun nesape nevisawal ruru merarava van amiu, amiu mratava nae Israel la wetelu, sane Yesu nene naḡa Ntewa mliganar naga sumo rui pe kieta Suḡe a pe Navisaarena, ana amiu asuar naga e laki torovia rui.”

Yeririna la moki naḡa amlelaga e Yesu

³⁷ Pogos naḡa yeririna lala la amloge visena nene, amloge sa naḡa miyur sinela, pano pa tol ruru nena puriu, ana la apiun tan Pita amio li nalologena taḡena lala, la apisape “?Wolai lala, ḡisi na mekila kan imimi narui?”

³⁸ Ana Pita pisa pan la, pisa pisape “Amiu punu ga, amiu avilopu amiu, ana amiu ava e nakeena e kia kiena ne Yesu Kristo, vena ḡisi na Ntewa naga viewo kiamiu mlamulena viowa lala. A ḡisi na Ntewa naga ligan Ninuna Wa van amiu, sane kiena nalaena tai van amiu, ³⁹ komin naḡa navisaarena naḡa Ntewa naga kila, naga kila pan amiu, a naga kila pa narimiu lala, a naga kila m̃ena ga pa yeririna taḡena lala naḡa la asike perina wa. Navisaarena nene naga sike e la naḡa kieta Ntewa na Mava naga sum̃a pio la m̃a ga.”

⁴⁰ Ana Pita sum̃a pisa ke visena wo nawere laena la moki pan la vena aimi, a naga pisa pisape “Amiu na monar aligan mlamulena kiena ne yeririna viowa lala na nanagane, amiu na atamalia amiu vetan nakoena naḡa naga sum̃a pimi ke pan la.”

⁴¹ Ana la moki liu naḡa la amloge visena nene kiena ne Pita, la amlelaga ea, ana la apa e nakeena. A e yeririna la punu ga naḡa asike e legiena nene, la moki pe suri sane manu telu la apimi apiran la amio kiela ḡegas nene.

Li nalelagaena lala apiran la e nasinewo

⁴² Ana li nalelagaena la nene, la asum̃a apurari ke ḡelaga la nene m̃arera paḡisi, naḡa la amiyagogo ruru po silaga naḡa li nalologena lala la apian la, a lala apiran la silaga e nasinewo e kiela ḡegasia, a la asum̃a akinana lele taaga silaga, a la yepela m̃aen aora na leniena lala silaga.

⁴³ Ana li nalologena lala la amiyum̃aen suri nailanena la moki paḡisi, amio kile la moki, ana yeririna la apisu suri la nene, sinela kurkur paḡisi. ⁴⁴ Ana li nalelagaena lala, la sinela sum̃a maran taaga ga pano-o, a la asum̃a atam̃an kiela

suri lala ve kiela pae ga. ⁴⁵ Sanene, la asum̃a aṗiliwilin kiela porotano lala a kiela suri make ga lala, vena la avion kana kilaveru la naṗa la atolia, va lala ai naṗa limala plasan suri laṗasia. ⁴⁶ Legiena punu ga, la nene la asum̃a apiran la sane ṗegas taaga loyum̃a e Yum̃a Wa m̃ana ne Ntewa, a la asum̃a akinana ke lele taaga e m̃ala loyum̃a lala. A silaga naṗa la asum̃a apimpae ke sanene, ana la akekara paṗisi, a silaga lala apito ga tano e Ntewa, a la apotena paṗisi pania komin malena wo nene naṗa naga mla pan la, ⁴⁷ ana amieluar naga vanonia. A e pogos nene, yeririna taṗena m̃ena ga lala akekaran kiela ṗelaga viu wo nene ṗisa, a e legiena punu ga, Ntewa na Mava naga sum̃a tamalia si yeririna la ṗasia, naga sum̃a sikol la ke e ṗegas nen li nalologena lala.

3

Laulu tai sum̃alu mial

¹ Ana legiena tai, e nena e pog na leniena e mrae telu, ko yepekilavi, Pita amio Yoane, lalua asum̃a apa ke metava e Yum̃a Wa m̃ana ne Ntewa. ² Ana yaru tai naṗa naga paeme naga pe laulu, a e legiena punu ga la asum̃a akus naga pimi amligan naga e mralaea nene naṗa apisape “Mralaea Wo,” naga nene e Yum̃a Wa m̃ana ne Ntewa. Ana laulu nene naga tom̃a mlogi ke pan la naṗa apa ke loyum̃a. ³ Ana naga pisu Pita amio Yoane, naṗa lalua asum̃a apa ke loyum̃a, ana naga mlogin nalaena tai vetan lalua vena lalua ala suri tai vania. ⁴ Ana Pita amio Yoane, lalua atamaria yeririna nene, ana Pita pisa pania, pisape “Mara, okira ovisu imimi sumo wa.” ⁵ Ana naga pisu manene lalua, naga m̃ape ṗisi na lalua nene ala suri tai vania. ⁶ Ana Pita pisa pania, pisape “Erau, in na pe kiau kilavaru re nena ga, ana in na kiau suri wo ga tai naṗa inu na kiau, nela van ko. Nane suri ne nanene: e kia kiena ne Yesu Kristo nae Nasaret, nevisa van ko, osum̃alu narui, oyali.” ⁷ Ana naga pulun tarar limana na ṗamarua, miila laulu nene tarlua sum̃alu, ana lana luwoka pimi po veraga. ⁸ Ana

naga sum̃alu ke veraga e pogos nene, sum̃alu su, ana mialial lia. Ana pogos naṗa lalua apavini, naga taveve la, ana la ga teloka apa loyum̃a e Yum̃a Wa m̃ana ne Ntewa, naṗa yaru nene kekara paṗisi naṗa naga mial ke narui, naga sum̃a pulaula, sum̃a mieluar ke Ntewa.

⁹ Ana la naṗa asike loyum̃a apisu naṗa naga mial, a naga sum̃a mieluar ke Ntewa, ¹⁰ a pogos naṗa la apisu kilale yaru nene la apisa apisape “!Apisu ke ne! ! Nanene na laulu naṗane-e! Sila ga naga sum̃a mlogin ke kilavaru vanua e mralaea nene na Yum̃a Wa, ana naga pimi po sina, naga sum̃a mialoro ke narui.” Ana la amiyuwawa ruru e suri nene naṗa pimi m̃alivin yaru nene.

Pita pisi pan la loyum̃a e Yum̃a Wa Mana ne Ntewa

¹¹ Ana komin naṗa yeririna lala la sinela kurkur paṗisi, la akiriri apimi puna ne la telu nene e kopkop nene na Yum̃a Wa m̃ana ne Ntewa, naṗa kiena kia “Kopkop m̃ana ne Solomon.” E yo nene, yaru nene naga sum̃a tawa ke e Pita amio Yoane na wa. ¹² Pog naṗa Pita pisu yeririna la nene apimi lavisi, ana naga pisi pan la, pisape “?E, ita le Israel lala, sanape ne? ?Sanape na amiu amilan ke suri nene, ana amiu apisu ke imimi lua sanene? ?Pona amiu na amape imimi ga lua mekila yaru nene naga kilia mial e ga e naṗareraena ga kiamimi imimi lua yo, pona amiu na amape imimi lua mepe yaru wa yo, pona sanape? !Peraga! ¹³ Ana Ntewa ga naga kila suri nene, nane pupia kieta Ntewa na naṗa pe Ntewa kiena ne Epraam, Aisak, a Sekop, a naga pe Ntewa kiena ne kieta yermarua taṗena m̃ena ga lala. Naga kila suri wo nene vena visirlua kia kiena ne kiena yaru na yum̃aena nene Yesu, e maramiu. Ana Yesu ke ga nanene narui, naṗa amiu aṗure naga pa e kieta kumali keviu, ana Paelat naga pisu sane Yesu naga poga ga, naga pisa pisape naga kilia molue, ana e pog ke nene narui amiu na apisawal m̃arerencia e marana ne Paelat asape Yesu na pisokan ga, amiu

yepemiu mavin naga. ¹⁴ Pe suri korena ga naṓa naga ṓar kia naṓa asape Yaru Wa a Yaru Mesmesu, ana amiu na apisa sanene e pog nene narui, asape yepemiu mavini naga. Ana amiu na apisa ga pa Paelat asape sinemiun yaru nene naṓa naga m̃em̃ar yaru mare ṓisi rui naga kilia molue, ana Yesu naga sum̃a ga, ana Paelat taṓania. ¹⁵ Visae sanene, amiu ke narui, naṓa aṓem̃ar Purṓes nen Malena mare rui, ana siraunia, Ntewa naga kilamalia sina ga naga e marena, a suri ne na nene imimi mepisu e kilamaramimi, ana imimi na mesum̃a mepisawalia. ¹⁶ Kia kiena ne Yesu ne nanene naga kila ruru laulu nene naṓa amiu akilia ruru naga, naga pimi po, sa naṓa amiu asum̃a apisu ke ne. Komin naṓa imimi na mepiawa m̃arera e nam̃areraena na kia nene kiena ne Yesu narui, ana lana ne yaru nene luwoka naga m̃arera ruru nena ga e maramiu nanagane.

¹⁷ “Poga ga, wolai lala. Inu nekilia m̃a naṓa suri la nene naṓa sumo amiu amio kiamiu yerkaŋa lala akila pa Yesu, amiu punu ga akila komin naṓa amninue ga. ¹⁸ Ana naga nene naga pe mrapa kiena ne Ntewa naṓa naga kila visena la naṓa naga pisawalia nanua sumo rui pimi pe lelaga. E visena lala kiena ne kiena navisawalena lala, naga na pisawal ṓisi rui, naṓa ṓisi na kiena Navisaarena naga monar loge viowa e tasnena. ¹⁹ Poga ga, ana amiu na monar avilopu amiu, a monar awasuṓe amiu aimi puna ne Ntewa, vena naga ṓisi na yumu plan kiamiu mlamulena viowa lala. ²⁰ Visae amiu na akila ve sanene, ṓisi na Ntewa naga kilia la nam̃areraena viu e kiamiu malena lala, a naga kilia ligan kiamiu Navisaarena nene naṓa naga mliganar ruru ṓisi rui, naga nane Yesu, naga wasuṓe ke sina ga imi. ²¹ Ana Yesu naga monar sum̃a metava e peni sumo wa, vano vano tol pog naṓa yoko Ntewa sinenan sape kila suri la punu ga aimi ave urviu ke sina ga, sa naṓa naga pisawal ṓisi rui e visena lala kiena ne kiena navisawalena wa lala nanua sumo. ²² Ana lala yaru tai naṓa naga pisa sanene naga nane Mosis, a naga pisa pisape ‘Ntewa na Mava naga ṓisi na naga

kila kiamiu navisawalena tai naga sum̃alu su likan amiu sa naṓa kila inu na nesum̃alu ṓisi rui. Navisawalena nene ṓisi na naga ve yaru tai nae ga kiamiu yo, a amiu na monar ayagogon ruru kiena visena lala.

²³ Yeririna la naṓa la ve alogear re kiena visena lala, ṓisi na Ntewa naga ligan plan la vetan kiena yeririna ruru la napo, vena la ava akovio.’

²⁴ Suri nene Mosis naga pisa, a navisawalena taṓena m̃ena ga lala, sane Samiuel, amio m̃ena ga la naṓa apimi mare ga, e kiela visena lala, asum̃a apisayu ke suri lala na kieta legiena nanagane la nene.

²⁵ Navisaarena lala naṓa Ntewa naga mla nanua sumo e visena lala kiena ne kiena navisawalena lala, la ape kiamiu, a amiu na asike m̃ena ga loyum̃a e naviranarena nene naṓa Ntewa naga kila ṓisi rui amio kiamiu yermarua lala na sumo, sa naṓa Ntewa naga pisa pan Epraam, pisa pisape ‘ṓisi na in na nekila naṓa navisa ruruena naga imi e yeririna lala na yomarava nini, naga imi kom ga e kiom̃a lus lala.’

²⁶ Mesmesun navisaarena nene, Ntewa naga kila Yesu naga sum̃alu rui sane yaru tai na kilaen kiena yum̃aena, ana naga pe mligan re pan le taṓena la poli, naga mligan ga pimin amiu ṓesia. Naga mligan Yesu naga pimi vena kila wo van amiu vaṓisi, naṓa ṓisi na naga vilopu amiu, vena amiu aligan kiamiu ṓelaga viowa lala.”

4

¹ Ana Pita amio Yoane, lalua asum̃a amlologo ke pan yeririna lala wa, ana yaru wa lala, amio nasumonena kiena ne li nakirawoen yo lala e Yum̃a Wa Mana ne Ntewa, amio Satusi lala, la apimi lavisin la. ² La nene sinela mimi paṓisi, komin naṓa lalua asum̃a apian ke yeririna lala asape sa naṓa Yesu naga mali sina ga e marena, yeririna m̃ena ga lala akilia amal sina ga ve sa ke ga. ³ Ana atarar la luoka, apano amligan la apa e yum̃a naloge viowaena vena asum̃ate tol legiena na peni, komin naṓa yepekilavi

rui. ⁴ Ana yaru taḗena la mokliu naḗa amloge visena kiena ne lalua, amlelaga ea, ana pimi tol pogos nene maran kiena ne la make ga naḗa amlelaga rui apim ape moki manene la narui, lavis tol manu ve lima, nanene sane yerm̄ene ga la ne [5000].

La aḗure Pita amio Yoane apa e kumali keviu kiena ne le Yu lala

⁵ A e kana legiena taḗena, yerkawa kiena ne le Israel lala, amio kiela nasumonena lala, amio navianena navisaluaena lala, la apimi lele taaga garu Yerusalem. ⁶ Ana la apa atotano e pupia kumali amio Anas, naḗa naga pe ḗarin li wa lala, a amio m̄ena ga li kawa taḗena laḗas, naḗa sane Kaepas, a Yoane, a Alikanta, a yeririna taḗena lala na mratava m̄ana ne ḗarin li wa la nene. ⁷ Ana la akilali nalologena lalua nene asuḗalu likan la, ana la apiun naviunena tan la luoka. Apiunia, apisape “?Ane pisape amiu lua nene akila sanene e laulu nene? ?Amiu lua akila e nam̄areraena nae pe?”

⁸ Ana Ninuna Wa pitomi pule e Pita, ana Pita pisi pan la, pisape “Inu nesuḗalu e maramiu, amiu yerkawa kiena ne le Israel lala, a nasumonena lala, ⁹ a in na nepisu sane amiu asuḗa apiun ke tan imimi imimi lua, apisape sanape e kiamimi yun̄aena wo nene naḗa imimi lua na mekila e laulu nene, a sanape naḗa imimi lua mekila naga pimi po sina. ¹⁰ Poga ga, in na nekekanan ga naḗa nela navisatam̄eena na kiamiu naviunena nene van amiu, vena amiu akilia, a vena yeririna nae m̄ena ga Israel lala la akilia. Nesape laulu ne nanene, naga nane suḗalu sike e maramiu nam̄a, suḗalun ke lana luwoka ga naḗa po, naga pimi po rui e nam̄areraena na kia kiena ne Yesu Kristo nae Nasaret. Yesu nene naga naḗa sumo amiu am̄em̄aria mare e laki torovia, ana naḗa Ntewa naga pisirlua ke sina ga naga mali si petan marena. ¹¹ Naga na sa naḗa Visena Wa naga pisayu naga, pisa pisape

*‘Amiu li nakilaena yuḗa lala,
amiu na akovenlua lawe laki tai,*

naḗa nanagane naga pimi pe pupia kemraḗe na mava rui na mon lika e yuḗa.’
Yauena 118:22

¹² Ana pe mrapa taḗena re si tai naḗa ita tekilia tetol malena e poli, komin naḗa Ntewa naga pe mla re nena kia taḗena pan ita e yomarava nini poli naḗa naga kilia tamalia ita ea.”

¹³ Ana yerkawa la nene la amilan paḗisi, komin naḗa la apisu naḗa Pita amio Yoane, ape yaru kari ga, lalua pe ape yerkawa re nenaga, a lalua pe akilia re m̄ena ga suri moki poli, ana lalua nene pe sinela kurkur re nena ga. Ana la apisu kilale m̄ena ga sa naḗa sumo, lalua nene na amiyal loro amio Yesu silaga. ¹⁴ Ana la taḗatete si awem̄ar visena kiena ne Pita narui, komin naḗa yaru naḗa lana luwoka po si rui, suḗalu sike amio lalua nene.

¹⁵ Ana la apisa pa la telu nene apisape la ava vanua sumo wa, vena la akilia avisayu suri nene. ¹⁶ La telu nene apa vanua, ana yerkawa la nene apisayula, apisa apisape “?Pisi na ita tekila ve sanapen lalua nene? Le Yerusalem la punu ga la amloge make ḗisi rui naḗa lalua nene akila ke pupia yun̄aena tai nene e laulu nene ne, ana ita na taḗatete si tevirovia. ¹⁷ Ana popon ita tekilali sane tekila visena nene na ve va manene re si e yeririna lala, ana ve sanene ḗisi na ita tevisaluḗar lalua nene vena ve avis re si va yeririna lala, ve avisa re kia naḗa Yesu van la.”

Kumali keviu naga pisaluḗar Pita amio Yoane

¹⁸ Ana la apio ke sina ga la telu nene apimi loyuḗa, ana apisi m̄arera pa li nalologena la lua nene, la apisa apisape “Amiu lua nene ve avisayu re si kia kiena ne Yesu va yeririna lala, pona avian la ea.”

¹⁹ Ana Pita amio Yoane, lalua apisatam̄ela, apisa apisape “?Sanape? ?Pona mesmesu ga naḗa e marana ne Ntewa naḗa imimi ve melogear re naga, imimi na melogear amiu ga? Naga nene na popon amiu na avisali suri nene, ²⁰ ana imimi nini, na imimi taḗatete meva ruru imimi mesuḗa ne. Imimi monar mevisawal m̄a suri la nene naḗa imimi

mepisu e kilamaramimi, a naṣa imimi na memloge e kiligamimi.”

²¹ Ana yerkawa la nene la apisi manene sina ga pa lalua, apisalup̃ar la sa si nanua sumo, siraunia la apisa apisape lalua na akilia ava vanua, komin naṣa la pe aṃa re si mrapa nalaen nakoena van lalua poli, vanon naṣa yeririna lala la asum̃a amieluar ke Ntewa komin ya naṣa pimi m̃alivi e laulu nene, ²² naṣa e pogos nene, yaru nene naga kiena kas na taulu pa lualima yam vari ṣisi rui.

Leniena kiena ne li nalelagaena lala

²³ Pogos naṣa Pita amio Yoane, lalua apa vanua, na aṣasuṣela ke sina ga apa e ṣegas nen li nalelagaena lala. Ana lalua apisawal visena lala naṣa yerkawa lala kiena ne yaru wa lala a nasumonena lala apisa, ²⁴ a pogos naṣa li nalelagaena la nene la amloge visena la nene ṣisi, la amlen pa Ntewa. La apisa, apisape “Ntewa na Mava, ko osii sinapane a porotano a sive, a suri punu ga naṣa sike e yomarava nini. ²⁵ Imimi mesitoṃal si kioṃa Visena Wa tai, naṣa yermarua repimimi Tepet, naṣa naga na pe kioṃa yeririna tai, naga pisawal e nam̃areraena kiena ne Ninuna Wa, naṣa naga pisa sanini, pisapenua

‘?Komin ya ne yaru la naṣa pe amlelaga re poli sinela mimi manene sanene?’

?Komin ya ne yeririna lala la asum̃a asitom ke asape akila yum̃aena viowa, ana komin ya ne la akila ṣele ga?

²⁶ *Ṣarin suṣe lala na yomarava nini, la asum̃alu asururuia vena akila mara, a yerkawa lala apimi lele taaga vanonia,*

ana la aminue naṣa akila ke mara amio Ntewa na Mava, a amio kiena Navisaarena.’ *Yauena 2:1,2*

²⁷ Ntewa na Mava, imimi mepisu visena nene pe lelaga, naṣa mesmesun nena ga e kiamimi pogos nanagane, vanon naṣa mesmesu ruru e pulkumali nini, Erot amio Ponses Paelat, amio le Israel lala,

amio yaru taṣena la nene, la sinela kari manene la yeririna na yum̃ae kioṃaena nene naṣa Yesu, naṣa naga pe Navisaarena naṣa ko omiawawo naga, ana la asitom ke asape akila viowa manene vania. ²⁸ La nene la apimi lele taaga vena akila sanene, ana la akila mesmesu ga e ya naṣa ko ositom ruru sumo rui ana ko omliganaria osape naga monar ve sanene.

²⁹ “Ana Ntewa na Mava, imimi na mepiun mesape ko ositoṃal ruru ke visena m̃arera la naṣa la asum̃a apisa pan imimi, ana imimi mesitom mesape ko oiila imimi, kioṃa yeririna na yum̃aena lala, vena kila imimi na mevisawal kioṃa visena, naṣa kiamimi sitomena lala ve yuyuwawa re, a naṣa ve memarau re.

³⁰ A imimi na meviun m̃ena ga tan ko okianlua lumoṃa, vena okila namaiena lala awo sina, a vena mekila kile lala pona suri nailanen lala, e kia kiena ne kioṃa Yaru Wa na yum̃aena, naṣa Yesu.”

³¹ A pogos naṣa la amlen sanene ṣisi, yo nene naṣa la apiora ke ea naga kululu, ana Ninuna Wa naga pitomi pulen la, ana kila la apano apisawal visena kiena ne Ntewa, naṣa kiela sitomena lala m̃arera la e naga sane.

Li nalelagaena lala la amiila la ga e kiela suri lala

³² Ana e poglis nene, ṣegas nen li nalelagaena la nene, kiela malena pimi po paṣisi, sane la sinela taaga ga, a kiela sitomena m̃ena ga taaga ga, kila na sane pe yar re tai naṣa naga m̃areran sitom visave kiena suri lala la ape kiena ga, ana la asum̃a atam̃an kiela suri lala vena ve kiela pae ga. ³³ A li nalologena lala la asum̃a apisawal ke e maran yeririna lala, naṣa kieta Suṣe Yesu, naga mali sina ga e marena rui, a visena nene kiena la nene, naga nam̃areraena keviu sike ea, a li nalelagaena lala la apisu naṣa e pogos nene, Ntewa naga suña pisa ruru la paṣisi e kiena lemamiēna pan la. ³⁴ Pe

lala yar re tai naṣa e kiela ṣegasia naṣa naga limana plasan suri tai poli, komin naṣa yaru la naṣa la kiela porotano lala pona m̃ala yum̃a lala, la asum̃a apuliwilin

plan ke suri la nene, ana la asuṃa aṃar kana kilavaru ne lala apimi, ³⁵ amligan e limana ne li nalologena lala. Ana sirau-
nia, li nalologena lala la asuṃa amlipere
kilavaru la nene pan li nalelagaena la
naṃa limala plasan suri la ṃasia.

³⁶ Lala yaru tai nene naṃa naga taveve
ṃelaga nene naga yaru naṃa Yosop, naṃa
naga molue e lus kiena ne Livae, naga
paeme e purvanua nene Saepras, a naṃa
li nalologena lala la amligan ke sina ga
kiena kia taṃena tai, asape Panaṃas, naṃa
kia nene kana kinasa asape “Yaru na
visirluaen sitomena kiena ne yaru taṃena
lala.” ³⁷ Naga kila yum̃aena wo tanea
sanene narui, naṃa naga ṃiliwilin lua
kiena kinakinas nen porotano tai, ana
naga mla kana kilavaru pimi, ana naga
mligan e limana ne li nalologena lala.

5

Ananias amio wona Sapira

¹ Ana yaru taṃena tai, kiena kia Anana-
ias, naṃa naga wona kiena kia Sapira,
naga ṃena ga ṃiliwilin lua kinakinas
nen porotano tai naṃa lalua kiela, ² ana
mla kana kilavaru komṃasa, mla pimi
mligan e limana ne li nalologena lala.
Ana naga ṃarwan kilavaru na porotano
nene komṃasa, pe kiela ga lalua, ana
wona ṃena ga kilia ṃa suri nene, naṃa
lalua apranaria. ³ Ana Pita pisa pa-
nia, pisape “?Ananias, sanape naṃa ko
otaṃan Yermare pimi kila kare sinema
sanene, ana ko opisa kotalia Ninuna Wa,
naṃa ko osuṃa omlarar ke kilavaru na
porotano nene komṃasa wa? ⁴ !Opisu ke
ne! Poglis naṃa ko pe opilwilin lua re
kinakinas nen porotano nene poli wa, ana
pe kiena ai? Naga pe kioṃa ga. A pogos
naṃa oṃilwilinia, kana kilavaru ṃena ga
punu ga sike e limana ai? Sum̃a ke e
lumoma wa. Ana pogos naṃa ko opisaar
osape owar punu va Ntewa, ko monar
okila ga sanene narui. ?Ana ya ne kila
kioṃa sitomena naṃa okila si visokanena
sanene? !Ko na pe opisa kotalia re ga
yaru la poli, ko na osuṃa opisa kotalia ke
Ntewa narui!”

⁵ Pogos naṃa Ananias mloge visena
nene, veraga ga naga mloru pito tano e
porotano, naga marṃantop nenaga. A la
naṃa la amloge kiena lologena nene, la
amiyuyuwawa paṃisi. ⁶ Ana kiela yaru
viu lala la asuṃalu, la amluluwo tasnena,
akus pa vanua, ana apa asinia.

⁷ Lavisi aora ve telu warovia, ana wona
nene Sapira, naṃa naga mninue ke suri
ya naṃa pimi e wona na yermene wa,
naga towe pimi loyuma. ⁸ Ana Pita piun
tania, pisape “Sapira, ko ovisawal van
inu. ?Nanene na kilavaru punu nene
na kinakinas nen kiamiu porotano nene,
pona peraga?”

Ana sira ṃena ga nene pisokan, pisa-
tam̃ea, pisape “Peraga, naga ga nene.”

⁹ Ana Pita pisi pania, pisape “?Sanape
na amiu lua apisokan sanene? !Amiu lua
na apiranaria naṃa asape akilali Ninuna
kiena ne Ntewa na Mava! ?Omloge ke
yaru la ne amial ke apimi e pulutava ne? !
La nene asin wom̃a na yermene rui apimi,
a ṃisi na nanagane ga ne la aviar ko ṃena
ga ova vanua!”

¹⁰ Ana pogos naṃa sira nene mloge
visena nene kiena ne Pita, naga ṃena
ga mloru mesmesu ke e lana ne Pita
veraga, marṃantop nena ga. Ana yaru
viu la nene apimi si loyuma, la apisu
naṃa sira ṃena marṃan ṃisi rui, ana la
apiar ke ṃena ga tasnena pa vanua, la
apa asinia ṃeke ga e yepas nen wona
na yermene. ¹¹ Ana li nalelagaena na
sum̃are lala, amio yeririna taṃena ṃena
ga lala naṃa la amloge suri nene, la sinela
kurkur, amiyuyuwawan paṃisi.

Kile lala amio suri nailanena lala

¹² Ana e pogos nene li nalologena
lala la asuṃa akila ke kile la moki na
namareraena kiena ne Ntewa, amio ṃena
ga suri nailanena la moki, e marana ne
yeririna lala. A silaga, la nene amio li
nalelagaena taṃena lala la asuṃa apimi
veraga e Kopkop ṃana ne Solomon, e
Yuma Wa Mana ne Ntewa. ¹³ Yeririna
taṃena lala la asuṃa apatanon la, ana
yeririna la naṃa la pe amlelaga re poli,
la moki amaraun naṃa ava akuspran la
amio la. ¹⁴ Ana silaga, yermene laṃasia

amio sira lala la amlelaga e Yesu, la apimi ape moki naṓa moki manene laa, ana la nene, Ntewa na Mava sum̃a sikol la ke e ṓegas nen li nalelagaena lala. ¹⁵ Komin suri m̃ena ga la nene, yeririna lala asum̃a aṓure kiela li namaiena lala apimi, ana la amligan la am̃eke e m̃ala tog a m̃ala takue lala e isinen mrapa. Ana lala akila sanene vena visae Pita war ro e yo nene, visae ninuna ga, ana visae tol laṓasia, ṓisi na la aloge wo sina. ¹⁶ A puna lala naṓa e narin pulkumali lala naṓa la lavisin Yerusalem, la m̃ena ga apimi, a aṓereari kiela li namaiena lala apimi, amio laṓas naṓa yermare lala apa e la, ana li nalologena lala la akila ruru la sina ga amloge po.

Yerkawa lala nae Israel la apuarar li nalologena lala

¹⁷ Ana ṓarin yaru wa, amio kiena erau lala, naga nene na ṓegas nen Satusi lala nae e yo nene, la apieluen manene la li nalologena lala, ¹⁸ ana la apa apuarar la, akuan la e yum̃a nakoena amio li viowa lala naṓa la asike e ṓisi rui. ¹⁹ Asum̃a pano-o kolemallo, ana navisi kiena ne Ntewa naga pimi, pietava e mratava na yum̃a na koena nene, ana naga sumon li nalologena lala amolue sina ga. ²⁰ Naga pisa pan la, pisape “Amiu ava si asum̃alu asu loyum̃a e Yum̃a Wa Mana ne Ntewa, amiu avisawal ṓi visena lala na malena vii nene va yeririna lala.”

²¹ Ana li nalologena lala la amlogear visena nene, a pogos naṓa yemlagi merarava, la apa si loyum̃a e Yum̃a Wa Mana ne Ntewa, la asum̃a amlologo.

Kumali keviu nae Israel naga pisi pa li nalologena lala

Ana kolulagi ke ga nene na wa, ṓarina ne yaru wa amio kiena erau la nene, la apio nasumonena taṓena lala nae Israel vena la aimi atotano e kiela kumali keviu. La nene am̃ape li nalologena la asike e yum̃a nakoena na wa, a pogos naṓa la apimi veraga sanene ṓisi, la amligan visena pa e yum̃a na koena vena li nakirawoen yo lala aure la aimi.

²² Ana pogos naṓa apa atol yum̃a nakoena, la pe am̃al la re poli. Ana la aṓasuṓe ke sina ga apimi kumali, apisawal pan la, apisape ²³ “Pogos naṓa mepa metol yum̃a nakoena, mom̃al pulutava m̃arera ga, akiar ruru ga mon m̃aga, a li nakirawoen yo na yum̃a nakoena lala asum̃alu asum̃a e mratava nene. Ana pogos naṓa mepietava, mepa loyum̃a, pe mom̃a re yaru tai poli.” ²⁴ A pogos naṓa yerkawa lala kiena ne yaru wa lala a nasumonena kiena ne nakirawoen yo e Yum̃a Wa Mana ne Ntewa, la amloge visena nene, la aminue kare ga e li nalologena la nene narui, m̃a sanape na sanene.

²⁵ A e pogos nene, yaru tai pimi pisa suri taṓena tai pan la, pisape “!Aulai! Yeririna la nene naṓa amiu amligan la e yum̃a nakoena, la asum̃alu asike loyum̃a e Yum̃a Wa, la apian ke si yeririna la rui.” ²⁶ Ana pogos naṓa nasumonena nene mloge, ana naga amio kiena li nakirawoen yo lala, la apa aṓere nalologena la nene apimi ke sina ga, ana la akila ga e ṓelaga naṓa malumu ga, komin naṓa la amaraun asape saṓisi yeririna lala nae e yo nene ṓisi na la akovela vanonia.

La aṓure li nalologena lala apa ke sina ga e kumali keviu

²⁷ La nene aṓere li nalologena lala apimi loyum̃a, ana la akila la asum̃alu ase marana ne yerkawa la nene. Ana ṓarina ne yaru wa naga piun tan la, naga pisi pan la, pisa pisape ²⁸ “?Sanape na sanene? Imimi na mepisalup̃ar amiu m̃arera rui, mesape ṓisi na amiu na ve avisayu re si kia kiena ne yaru nene va yeririna lala, pona avian la ea. ?Ana nanagane sanape? Amiu na akila m̃aga pano-o yo nene naṓa Yerusalem naga pulen kiamiu visena la rui, a amiu na asum̃a apisa ke asape imimi ke naṓa mepe purṓes nen marena kiena ne yaru nene narui.”

²⁹ Ana Pita amio li nalologena taṓena lala apisatam̃ela, apisa apisape “Imimi na monar melogear Ntewa taulu naṓa melogear yeririna. ³⁰ Amiu na am̃em̃ar Yesu rui, amiu asuar naga e laki torovia,

ana Ntewa na Mava kiena ne kieta yer-marua lala naga kila si naga mali ke sina ga petan marena. ³¹ Ntewa nene naga pisirlua naga rui, vena naga sum̃a e lepasnena na p̃amarua, vena naga ve kieta Nasumonena a vena ve kieta Nata-maliaena. Ntewa naga kila sanene vena le Israel lala akilia avilopu la, a vena naga kilia viewo kiela mlamulena viowa lala. ³² A imimi, imimi navisuen suri la nene e kilamaramimi rui, a navisawalena va yeririna lala, naga nene imimi memio Ninuna Wa nene naṗa Ntewa naga mla rui pan yeririna la naṗa amlogearia.”

Kameliel naga pisi e kumali keviu

³³ Ana pogos naṗa la nae pupia kumali nene la amloge visena nene, miyur la pa p̃isi, ana kila sane la sinela kari li nalologena la paṗisi, ana la sinelan asape aliṗere la sa naṗa la monar amare. ³⁴ Ana lala yaru tai, naṗa la asum̃a apatanon ke naga, naṗa naga pe Varasi, naga pe navianena navisaluaena tai, kiena kia Kameliel, naga sum̃alu pisapenua aure li nalologena lala la ava vanua sumo wa. ³⁵ Ana naga pisi e kumali keviu nene, naga pisa pisape “Yerkawa nae Israel lala, amiu amaram̃e amiu, amiu na monar asitom ruru suri nene naṗa amiu na sine-miun asape akila van la nene. ³⁶ Amiu asitomyuli yaru naṗa Tutasi. Nanua ga ne, pe nakonua manene re poli, naga sum̃alu, naṗa naga pisa pisape naga pe yaru m̃a tai ne, a suri sane yaru la ponotia vari naṗa la apa apiran la amio. Ana la am̃em̃ar naga rui, la am̃enetetain kiena yeririna lala, a kiena p̃egas nene naga pimi pe suri korena rui. ³⁷ Siraun naga nene, nane e poglis nene naṗa la apolo viraviran yeririna lala, Sutas nene naṗa nae Kalele, naga m̃ena ga sum̃alu, naga p̃ere yeririna lala ataveve naga. Ana siraunia, la am̃em̃ar m̃ena ga naga mare, a la am̃enetetain m̃ena ga kiena yeririna lala apa apeve taaga.

³⁸ “Poga ga narui, a e suri nene naṗa ita tesum̃a tepisayu ke ne, inu nepisa ke sanini, nesape p̃isi na ita na teligan yeririna la nene la asum̃a ga sanene, p̃isi na ita ve tekila re suri tai van la. Naga

nene komin naṗa visae kiela sitomena pona kiela yum̃aena nene naga molue ga kome yeririna, p̃isi na suri m̃ena ga nene monar loru ne, ³⁹ ana visae naga molue e Ntewa, ita na taṗatete tevisaluṗaria. A visae ita tekilali naṗa tevisaluṗaria, pona ita na tevisu naṗa sane tesum̃a tesuwo ke yum̃aena wo kiena ne Ntewa tai.”

La amlil li nalologena lala

⁴⁰ Ana kumali keviu naga mloge visena namasisuena kiena ne Kameliel nene, naṗa pisapenua ve akila re suri tai va li nalologena la nene, a la apisa apisape p̃isi na la ataveve ga ve sa naṗa naga pisa. Ana la apio li nalologena lala apisape aimi si loyum̃a, ana la amla narin nakoena pan la, amlil la, apisi m̃arera ke sina ga pan la, apisape la ve avian re si yeririna lala e kia kiena ne Yesu, ana siraunia, la amligan plan la apano.

⁴¹ Ana li nalologena lala apa vanua e pupia kumali nene, ana la pe amloge re piowa poli, amloge ga po paṗisi komin naṗa Ntewa naga pisu la sane la atorokin kemua naṗa atol memawaena e marana ne yeririna lala, vanon kia kiena ne Yesu. ⁴² Ana lala pe amlogear re nena kiela yerkawa la nene, ana legiena punu ga, loyum̃a e Yum̃a Wa Mana ne Ntewa, a loyum̃a lala e yum̃a m̃ana ne yaru lala, la pe amligan re nenaga naṗa la apian ke yeririna lala, a la amlologon ke Nalologena Wo nene kiena ne Yesu, asape naga pe Navisaarena.

6

La apu p̃arin yeririna naiilaena la olua

¹ Ana e pogos nene, nalogena kiena ne Yesu lala apimi ape moki manene la narui, ana nasinemimiena tai pimi likan la. E lepas tai, le Yu la naṗa apisi ke kom Kris, a e lepas taṗena, le Yu la naṗa apisi ke ga kome kiela visena, naṗa Epru. Ana la nene naṗa la apisi kom Kris, la asum̃a apisimumun ke apisape e legiena punu ga, pogos naṗa la apion kiela narin naiilaena la pan letano lala, ana la akila pe po re nena ga poli pa kiela letano lala. ² Ana li nalologena la lualima

taaga pa lua amloge visena nene, la apio viraviran make nalogena lala punu ga vena aimi lele taaga, ana la apisi pan la, apisa apisape “Wolai lala, pe pon re naṗa imimi meligan yum̃aena na visawalen visena kiena ne Ntewa poli, vena imimi mesum̃a mevisuar ga yum̃aena taṗena la nene. ³ Visae ve sanene, amiu na monar akilali naṗa akale kiamiu yeririna la ṗasia ve olua, naṗa la kiela kia po e maran yeririna lala, a naṗa la apulen Ninuna Wa, a naṗa la yepela m̃aen yum̃aena, vena ṗisi na mevisiri plan la la ave narin ṗegas na visuar ruruen yum̃aena taṗena la nene. ⁴ Ana sanene, ṗisi na imimi li nalologena lala, sinemimi la wetelu kilia sum̃alu m̃arera su silaga e yum̃aena na leniena a navisawalen Visena Wa kiena ne Ntewa.”

⁵ Ana la ne e ṗegas keviu nene, la amloge sitomena nene, ana la akekaran manene paṗisi, ana la aṗal yeririna la olua sa naṗa la apisa. La olua nene naṗa la aṗalia, ana Stipen tai, naṗa naga pe yaru m̃arera tai naviawaen e Ntewa, a naga pulen Ninuna Wa, amio m̃ena ga Pilip, a Pokaras, a Nikeno, a Timon, a Pamenas, a yaru nae Antiok naṗa Nikolas naṗa naga pe pe Yu re poli, ana naṗa naga mlelaga e Ntewa kiena ne le Yu la rui. ⁶ Ana la aṗure yeririna la olua nene la apimi asum̃alu e marana ne li nalologena lala, vena la aligan limala te ṗarila, a la ayawawo la.

⁷ Ana suri nene naṗa la akila, kila sane silaga, visena kiena ne Ntewa naga sum̃a telivi laa e yaru la narui, a ṗegas kiena ne nalogena lala garu Yerusalem pimi moki laa narui, naga pa tawa m̃ena ga e yaru wa kiena ne le Yu la moki narui, ana la m̃ena ga akus nalelagaena.

Le Yu laṗasia aṗere Stipen pa e kiela pupia kumali

⁸ Ana la olua nene, lala yaru tai naṗa Stipen, naga pe yaru tai naṗa naga pulen lemamiēna kiena ne Ntewa, a naga pulen ke m̃ena ga pupia nam̃areraena kiena ne Ntewa, kila sa naṗa naga miyum̃aen kile la moki a suri nailanena m̃ena ga pa yeririna lala. ⁹ A le Yu laṗasia naṗa asike

e yo nene, la pe akekaran re nena Stipen poli, ana la sinelan asape akila veveyuena vania. La nene, le Saerin lala, a le Aliksantrea lala, naṗa la asike Yerusalem e pogos nene, amio m̃ena ga le Silisia laṗasia a le Esia laṗasia, naṗa la apimi asikolila. La moki nene la sane ṗegas taaga ga, naṗa la asum̃a apiora ke lele taaga silaga e yum̃a tai na leniena kiena ne le Yu lala. ¹⁰ Ana la nene la akilali naṗa avisaluṗar Stipen, pano pano-o peraga, komin naṗa Ninuna Wa naga sum̃a kila ke Stipen naga pe manmarua ruru po e kiena visena lala, ana kiela visena na sinekar lala taṗatete nena ataulu naga narui. ¹¹ Ana la apa aṗal sina yeririna laṗasia vena la ava avisa kotalia yerkawa lala, ana la nene la apa apisawal pan la, apisape “Imimi memloge yaru nene naga pisi na, pisa kare Navisaluaena kiena ne Mosis paṗisi wa, a naga ṗarnena kare m̃ena ga suri wa kiena ne Ntewa paṗisi.”

¹² Ana e ṗelaga nene, la akila nasumona nena lala, a kiela navianena na navisaluaena lala, amio m̃ena ga yeririna taṗena la moki, la sinela pilulun Stipen paṗisi. Ana la apimi apuarar naga m̃arera, aṗure pa e pupia kumali kiena ne le Yu lala. ¹³ Ana e pogos nene narui, visena na visokanena la molmolue pimi pe moki laa sane, naṗa apisayu kare Stipen, apisapenua “Sila ga yaru nene ṗarnena kare luen ga kieta Yum̃a Wa m̃ana ne Ntewa, a e m̃ena ga e Navisaluaena kiena ne Mosis. ¹⁴ Imimi memloge naṗa naga pisayu Yum̃a m̃ana ne kieta Ntewa nene, naṗa naga pisa pisape ṗisi na yaru suri nene nae Nasaret naṗa Yesu, ṗisi na naga we plan Yum̃a Wa nene, a ṗisi na naga vilon m̃ena ga kieta ṗelaga marua lala naṗa Mosis naga mla kemua pan ita nanua sumo laa rui, naṗa ita tepuarar ruru la asum̃a ga pimi tol nanagane. ! Yaru suri nene naṗa Stipen naga sum̃a pisawal ke suri la nene, naga kila kare ruru ita paṗisi ne!”

¹⁵ La amloge visena nene, ana apilon ṗarila lala akirava apisu Stipen vena naga visatam̃e visena la nene, ana pogos naṗa la apisuia, la apisu marana na sa ga

marana ne navisi narui.

7

Visena kiena ne Stipen: Naga sunyu p̃esan Epraam sumo

¹ Ana p̃arin yaru wa naga piun tan Stipen, pisa pisape “?Ana ko, ko na opisa ya? ?Lelaga naṗa ko osum̃a opisawal ke visena la nene sa naṗa la asum̃a apisa ke ne, pona peraga?”

² Ana Stipen pisataṃea, pisape “Ata lala a wolai lala, amiu ayagogon kiau navisatam̃eena sumo wa. Pisi na in na nevisayu repita marua la sumo wa. Nakonua konua rui, yermarua Epraam naga sum̃a e kiena purvanua naṗa Koltea, e pupia lepas nen yo nene naṗa Mesopotemia, ana kieta Ntewa na Naurarena naga pimi m̃alivinia, ana pisawal pania, pisape ³ ‘Ko na monar omolue e mom̃a mratava, a e kiom̃a yo, vena ova e purvanua tai naṗa p̃isi na in na nevisa van ko.’ ⁴ Ana Epraam naga molue e Koltea, naga pa sike e pulkumali naṗa Aran sumo, vano vano-o tol pogos naṗa arimana naga mare, ana Ntewa p̃ere naga pimi sike e purvanua nini naṗa ita tesike e nanagane.

⁵ “Ana poglis naṗa Epraam naga pimi tol yo nene, ana Ntewa naga pe mla re nena narin kinakinas nen porotano tai pania, a e pogos nene Epraam naga pe p̃ar re m̃ena narina la poli wa, ana naga p̃uarar m̃areran ga navisaarena naṗa Ntewa naga pisaar m̃arera pan sumo rui, naṗa naga pisaar pisape p̃isi na purvanua wetelu nene naga ve kiena ne Epraam amio kiena lus lala naṗa aimi siraunia.

⁶ Ana visena naṗa Ntewa naga pisa pa Epraam e poglis nene, sanini, naṗa Ntewa naga pisa pania, pisapenua

‘Kiom̃a lus la nene p̃isi na la ava ase purvanua taṗena, ana yoko la ayum̃ae korena van kana suṗe lala, naṗa p̃isi na la akila viowa manene van la vaṗisi, vano-o tol kas ponotia ve vari.

⁷ Ana siraunia, p̃isi na in na nela nalip̃ereena van purvanua nene, a p̃isi na nela m̃ena ga nakoarena van kiena yeririna lala, a p̃isi na inu

neure plan ke sina ga kiom̃a lus la nene, vena la awasuṗela aimi alotun inu e yo nena naṗa in na nemla pan amiu.’

⁸ “Ana e poglis nene Ntewa naga pisa p̃elaga na p̃aviu pa Epraam, sane totou na naviranarena nene naṗa Ntewa naga kila amio naga, ana pogos naṗa narina naṗa Aisak naga paeme, legiena olua p̃arovia, ana Epraam kila p̃aviu e naga. Ana siraunia, Aisak naga m̃ena ga kila sa ke ga nene pa narina naṗa Sekop, a p̃isi na Sekop m̃ena ga naga kila pa narina la lualima taaga pa lua nene, naṗa nanagane ita tesum̃a tepio la ke sane la ape p̃arin arimata nasumo lala.”

Stipen pisayu Yosop

⁹ A Stipen naga sum̃a pisi ke ga wa, naga pisa pisape “Ana Yosop naga pe p̃arin arimata la nene tai, ana wenla taṗena la nene la apieluen naga paṗisi, ana la aṗiliwilin lua naga vena vanon yum̃ae korena e purvanua naṗa Isip. Ana Ntewa naga sike amio naga e yo nene, ¹⁰ a miila naga e kiena pogos m̃arera lala, panopano kila naṗa p̃arin suṗe nae Isip nene, naṗa kiena kia Pero, naga pisu manmaruaena kiena ne Yosop po paṗisi, ana Pero nene mligan pupia yum̃aena lala navisuaren kiena purvanua e limana ne Yosop naga taaga.

¹¹ “Ana e pogos nene narui, ana pupia pogos na viso tai garu Isip a e yo kiena ne m̃ena ga repita lala naṗa Kenan, ana la amloge piowa vanon paṗisi, a la apisu sane peraga narui, pe kala kinanena re si po laa rui. ¹² Ana yermarua Sekop, naga mloge naṗa kinanena laṗasia na wilwilinena sum̃a ke ma Isip wa, ana naga mligan narina la nene, naṗa la ape p̃arin arimata lala, vena la ava metava ma Isip vena awar kala kona laṗasia. Naga nene naṗa sane la apa p̃esan ga ma Isip na wa. ¹³ Ana yam luan naṗa la apa ma Isip sanene, Yosop naga pisa lologia naga pa wenla lala, a suniena na mratava la nene kiena ne Yosop naga pa tol m̃ena ga Pero. ¹⁴⁻¹⁵ Ana Yosop naga mligan visena pa pa arimana naṗa Sekop, pisape naga amio la punu ga na mratava m̃ana la monar

avami asike amio naga, ana Sekop amio na mratava m̃ana lala apavini, la punu ga la lualima olua pa lima, la apa asike ma Isip. La apa asum̃a pano pano-o, ana siraunia Yosop nene amio kieta yermarua taḗena la nene la amarmare ga e yo nene. ¹⁶ Ana ko pa taḗena ga rui, la aḗar si puriula lala aḗasuḗe sina e yo kiena ne la nene, e yo tai kien kia Sekem, ana la asinila e lotap tai naḗa yermarua Epraam naga pul lua nanua sumo rui tan le Amaro lala.”

Stipen pisayu Mosis

¹⁷ Ana Stipen naga sum̃a pisi ke na wa, pisape “Ana kieta yeririna lala asike garu Isip tol si kas moki paḗisi, ana la akapuru apimi ape moki manene la narui, ana Ntewa naga pisu sane naga torokin ruru kana pogos naḗa naga kila sa naḗa naga pisaar pa Epraam sumo ḗisi rui, pisape ḗisi na naga were plan kiena lus lala e kiela nayum̃ae korenaena. ¹⁸ Ana e pogos nene ḗarin suḗe viu taḗena tai naga sum̃alu garu Isip rui, naḗa naga mninue suniena kiena ne Yosop nanua sumo amio kiena na mratava m̃ana lala, ¹⁹ ana naga kila kare manene laa kieta lus la nene na nanua sumo, naḗa naga m̃areran la ga vena la aligan kare ga narila lala asum̃a ga vena amarmare, vena ve akapuru re si avim ave moki.

²⁰ “Ana e ke e pogos nene, Mosis naga paeme, naḗa naga pe sisi tomtom tai naḗa pe sisi tanea po paḗisi. Ana arimana amio anena, lalua apisuar wan ga sisi nene e m̃ala loyum̃a pano pano-o tol kupario telu, ²¹ ana siraunia, lalua akila ḗele si yonia, ana lalua monar aligan lua naga. Ana siraunia, lom̃earu kiena ne ḗarin suḗe ga nene naga m̃alia, ana naga sane kuslua Mosis, pisuarua vena ve narina. ²² Naga sum̃a kapuru m̃a sanene pano-o, ana la asum̃a apian naga e manmaruaena kiena ne le Isip lala, ana naga kapuru pa pe yaru m̃arera tai a pe yaru na visena na manmaruaena a yepen m̃aen m̃ena ga yum̃aena.”

Mosis naga sinenan sape tamalia le Israel lala

²³ Ana Stipen naga sum̃a pisa ke, pisape “Ana pogos naḗa Mosis, kiena kas pa tol sane lualima yam vari, naga sitoḃal si le Israel taḗena la naḗa la asike na, naḗa la sa ga wenla ga lala, ana naga sum̃a siar pa m̃alivin la towe m̃aga. ²⁴ Ana pogos tai naga pano, m̃al naḗa yaru nae Isip tai sum̃a m̃e ke yaru nae Israel tai, ana naga pa miila yere Israel nene, ana naga kilamaran pa yaru nae Isip nene, m̃em̃ar naga mare. ²⁵ Naga nene komin naḗa Mosis naga sitom ke pa ḗisi rui pisape ḗisi na Ntewa naga ligan lua naga vena natamaliaena kiena ne kiena yeririna la nene, ana e pogos nene le Israel lala la pe apisu kilale re poli wa naḗa asape ḗisi na Mosis kila sanene van la.

²⁶ “Ana yemlagi ke sina ga e legiena taḗena, naga m̃al le Israel lalua asum̃a asu la a aḃe la m̃aga, ana naga panon pisape visaluḗar naḗa lalua ve awela re sina, a naga pisape kilali naḗa lalua atalopan la sina. A naga pisa pan la, pisape ‘E, amiu lua ayagogo. ?Sa ga naḗa amiu lua nene ape welelai ga rui, sanape na amiu lua akila kare amiu ke sanene?’

²⁷ “Ana naga naḗa pe kila mesmesu re pan naga komḗas nene poli, naga suponlua Mosis pa perina, ana pisa pania, pisape ‘?Sanape? ?Ane mligan lua ko pisape ko ove kiamimi yerkawa, a vena ko oliḗere imimi sanene? ²⁸ ?Pona ko sinoḃan osape oweḃar inu ve sa naḗa om̃em̃ar yaru nae Isip nene nakoneva, ne?’

²⁹ “Ana poglis naḗa Mosis naga mloge visena nene, mloge piowa paḗisi, naga sum̃alu, pionlua petan Isip, pure pa sike e purvanua taḗena tai, kiena kia Mitian, ana naga sike e yo nene piavi laa sane, a narina na yerm̃ene luwoka ga, apaeme e yo nene.”

Mosis mloge Ntewa pisi pania

³⁰ Ana Stipen pisa pisape “Ana Mosis sike e yo nene pano tol si kas lualima yam vari, ana legiena tai naga sum̃a e yokorena tai, lavisin pupia tavie naḗa Sinae. Ana e yo nene naga mali navisi tai pimi m̃alivinia e kapi naḗa kekan purlaki wetelu tai. ³¹ Ana Mosis naga

milan suri nene ana sinena kurkur paḗisi, ana naga pa laa lavisin purlaki nene vena visu ruruia. Ana naga mloge pulgona ne Ntewa, ³² naḗa pisa pisape 'In na nepe Ntewa kiena ne repimā lala, sane Epraam, Aisak, a Sekop.' Ana Mosis telmānin paḗisi, naga maraun visuena. ³³ Ana Ntewa na Mava naga pisa si pania, pisape 'Ko oyenlua kionā kulus nen lamā, komin yo na ko osuḗalu osike e ne, naga pe yo wa tai naḗa. ³⁴ Ana in na nevisa van ko sanini, nesape inu nepisuveve ruru naloge viowaena kiena ne kiau yeririna la garu Isip ḗisi rui, a nemloge kiela tagiena ḗisi. In na nepimin ke nesape neure plan la narui, a opisu ke ne, inu nesuḗa nemligan ko mēna ga nesape ko owasuḗe si ova garu Isip sumo wa, vena ove kiau yeririna nakilaen yuḗaena nene.' ”

Le Israel lala yepela mavin Mosis

³⁵ Ana Stipen naga suḗa pisi ke pan la na wa, naga pisa pisape “A Mosis nene, naga ke nanua sumo yepela mavin naga narui, naḗa la apisa visena ne nanene narui, apisape ‘?Sanape, ane mligan lua ko vena ko ove kiamimi yerkawa, a vena ko oliḗere imimi sanene?’ Ana Ntewa ke ga naḗa naga mligan kiena navisi naga pimi teke e purlaki naḗa kapi kekan ke ne, vena ligandar si Mosis naga ve suḗe a ve natamaliaena kiena ne le Israel lala. ³⁶ Ana Mosis ke ga nanene na wa, naḗa naga sumon le Israel lala amolue garu Isip, la apimi. A silaga, garu Isip, a e Sive Naḗa Pivaga, a kas lualima yam vari ke sina ga e ga e yokorena, naga suḗa kila kile lala na namāraena kiena ne Ntewa, a suri nailanena lala pan la. ³⁷ A Mosis ke ga nene na wa, naḗa naga pisawal pa le Israel lala, naga pisa pisape ‘Ntewa naga ḗisi na naga ligandar ga amiu yaru ga tai, sane kiamiu navisawalen taḗena tai, sa naḗa naga mligandar inu sumo rui.’ ³⁸ A Mosis ke ga nene na wa naḗa naga suḗa amio repita marua lala a amio le Israel taḗena lala, poglis naḗa la amialoro ke e ḗegas taaga e yokorena, a naga ke ga naḗa suḗa amio navisi nene naḗa pisi pania meta e tavie naḗa Sinae. E pogos nene narui, Ntewa mla visena namalena pa

Mosis ne na nene, ana Mosis kus pitomi kian pan la.

³⁹ “Ana repita la nene yepela mavin nena logearen Mosis, a la akoven lua kiena visena nene, ana e kiela sitomena lala, la sinelan ga asape awasuḗe la sina ga ava Isip. ⁴⁰ Pogos naḗa Mosis petan la, pa sike yam piavi ma tavie naḗa Sinae, ana la asitoḗal ke sina ga kiela malena marua nanua asike garu Isip sumo, ana la apisa pa Aron naḗani, apisape ‘Imimi na sinemimin mesape ko oyumāen kieta nono laḗasia, vena la akilia asumon ita tevano, komin Mosis nene naga ḗerelua ita garu Isip ana naga sumon ita tepimi e yo nini, ana ita temninue kare ga naga sike pe narui, pona amā sanape e naga.’ ⁴¹ Ana la apa akila sanene, la amiyuḗaen nono na narin puluk tai naḗa pe purwolu, ana la akila nakuḗaḗaena pania, a la akila pupia ḗaḗagena tai pa kiela nono nene naḗa la ga amiyuḗaenia e ga e limala.

⁴² “Ana pogos naḗa Ntewa pisu suri nene, naga pilopu māsina pan la, a naga mligan la vena la ava alotun verue lala. A suri nene naga sa naḗa visena wa kiena ne Ntewa nene naḗa Navisawalena Amos naga pisa e Visena Wa, naga pisa pisape ‘*Le Israel lala!*

?Sila ga e kas lualima yam vari e yokorena,

amiu amē moḗar suri mali lala vena kilaen nakuḗaḗaena,

ana nakuḗaḗaena nene pan inu, pona pan ai?

⁴³ *Peraga kemua rui, pe akila re pan inu poli, ana amiu na amlotun ke ga nono la naḗa amiu ga akila ne,*

sa naḗa Molek nene,

naḗa amiu na amialoro amio kana silparpara nena,

a Repan mēna ga sa ke ga,

naḗa amiu akus nono na kiena verue nena naga pa sumon amiu.

Komin suri ne nanene, ḗisi na in na nemēne plan amiu ava koperinan kiamiu purvanua, ava asuḗa garu Pabilon lepas na vano.’ ” **Amo 5:25-27**

Stipen pisayu naḗa Ntewa naga miila manene laa le Israel lala wa

⁴⁴ Ana Stipen pisa pisape “Ana e pogos naḡa kieta yermarua la nene la asike e yokorena nene, Ntewa naga pisa pa Mosis pisape naga monar yun̄aen m̄ana silparpara tai, sane kile tai naḡa pisawal pisape Ntewa naga sum̄a amio la. Ana la amiyun̄aenia torokin ruru sa naḡa Ntewa naga pisawal pania, ana la asum̄a amlenlelein m̄a silparpara nene pimi.
⁴⁵ La akila m̄a sanene pimi tol pogos naḡa Yosua sumon kieta yermarua lala apimi am̄ene plan yolai taḡena la naḡa apimi asike e kieta porotano nene, rui. Ana Ntewa naga ḡere kieta yermarua lala apimi si loyun̄a e kieta purvanua nene a e poglis nene, la akus silparpara nene pimi loyun̄a amio la, mon m̄a amio la pimi pimi tol pogos naḡa yermarua Tepet naga pe ḡarin suḡe.

⁴⁶ “Ana Tepet pisu naḡa Ntewa naga kekarania e suri la moki liu, ana naga piunia pisape visae Ntewa naga taḡania, vena naga yun̄aen m̄ana yun̄a wa tai, vena lus kiena ne Sekop lala akilia ava ea alen vania. ⁴⁷ Ana Ntewa naga pe taḡan re Tepet naga yun̄aen yun̄a tai sanene poli, ana siraunia narina nene naḡa Solomon naga miyun̄aen m̄ana pupia Yun̄a Wa nene. ⁴⁸ Ana ita monar tesiton̄al m̄ena ga, sane Yer Kawa Na Metava Manenea, naga taḡatete se yun̄a tai naḡa yaru ga la amiyun̄aenia, sa naḡa Navisawalena Aisea naga pisa pisape

⁴⁹ *‘Ntewa Na Mava naga pisa pisape
 “Ma ga e peni naga sane leleu natotanoena,
 a yomarava nini naga sane le lena liganen
 lau su metava ea.*

*?Amiu na asitom asape akilia ayun̄aen
 yun̄a ya, vena neva nese ea?*

*?Pona amiu asitom asape akilia ayun̄aen
 e yo nape, naḡa neva neva ruru inu
 ea?*

⁵⁰ *Suri la punu ga na sike ne, ana in ga na
 nesii make punu ga.” ’ ” Ais 66:1,2*

*Stipen pisi m̄arera pan la pisape le
 Israel la pe amlogear re Ntewa poli*

⁵¹ Ana Stipen sinenan pisape kila make kiena visena nene narui, ana naga pisi pa yerkaewa kiena ne le Yu lala naḡa

la asike e kumali, ana naga pisa pan la, pisape “Ana amiu na, amiu atorokin ruru nenaga kieta yermarua la na nanua sumo ne. Amiu na ape kuruḡil paḡisi wa, ḡarimiu m̄arera, a kiligamiu poḡe m̄ena ga, yepemiu mavin logeen visena kiena ne Ntewa, a sinemiu lala naga sa ga sinen yaru la naḡa la pe ape ḡaviu re poli wa. Amiu na ape yaru na suwoen luen ga Ninuna Wa silaga. ⁵² Navisawalena lala kiena ne Ntewa nanua sumo, kieta yermarua lala akila make kemua piowa pan la punu ga rui, a la am̄e mom̄ar la moki, pe sur koren ga naḡa ape yaru la naḡa Ntewa naga mligan la apimi vena avisawal avisave Yaru Wa Nayun̄aena kiena ne Ntewa nene naga ḡisi na imi. Ana amiu na apiowa laa sane, komin naḡa pogos na yaru nene naga m̄alivin ita rui, ana amiu apielua naga a am̄em̄ar naga mare. ⁵³ Amiu ke narui naḡa amiu atol Navisaluaena kiena ne Ntewa ḡisi rui, naḡa navisi lala amla pimi sumo, ana amiu na pe amlogear re nena poli, akilaroro kare make ga silaga.”

La akoveḡar Stipen

⁵⁴ Visena kiena ne Stipen ḡisi e nene narui, a pogos naḡa li navioraena lala na kumali la amiyagogon naga, visena la nene miyur manene sinela paḡisi, ana la sinela mimi paḡisi, la asum̄a akar ke maluela vanonia. ⁵⁵ Ana Stipen, naga Ninuna Wa pimi pulenia, ana naga kira pa metava ma e peni, kirava ruru m̄a sanene, pisu pupia naurarena naḡa kilawo ke Ntewa, a naga pisu m̄ena ga naḡa Yesu naga sum̄alu sike e yo na metava lavisinia, nanene na e lepasnena na ḡamarua. ⁵⁶ Ana naga pisu suri nene, naga pisa pa la naḡa asike ne, pisape “! Ake-e aulai! Inu nepisu naḡa sinapane naga suwowo ga mon m̄aga, ana Narina ne Yeririna naga sum̄alu sike e lepasnena ne Ntewa naḡa ḡamarua.”

⁵⁷ Ana yerkaewa la nene la amloge ya naḡa Stipen pisa, ana la amloge sa naḡa naga pisa kare Ntewa, ana amlokai keviu pa metava, a apuwo pulkiligala lala, vena la ve aloge re si visena kiena ne Stipen, ana la punu ga akiriri apa puna veraga,

⁵⁸ ana atararia, aþereyalolon naga petan pulkumali keviu nene pa vanua. Aþure matan pulkumali keviu nene, vena la akoveñaria, ana la apisa asape yeririna la naþa amligan la sumo vena la avisawal visena la naþa kila Stipen kus naloge viowaena, apisape la ke nene narui la monar akoven þesan kilavaru. Ana la amien plan mñala kulsota lala, ana la amligan sike e limana ne yaru viu tai naþa naga sike amio la e pogos nene, naga kien kia Sol, ana la nene asun ke naþa akove Stipen narui.

⁵⁹ Ana pogos naþa la asumña akove ke naga sanene, ana naga mlen, pio Ntewa, pisa pisape “Suþe Yesu, awis, otamñan ninuu vañasu, nesike nemio ko.” ⁶⁰ Ana naga kinai mloru mon tano, mlakai keviu, pisape “Suþe, awis, ve ola re si nakoena van la e kiela mlamulena viowa nene naþa la akila ke pan inu ne.” A siraun naþa naga pisa sanene þisi, mloru pito tano, naga mare nena ga.

8

¹⁻³ Ana Sol nene naþa naga sike e pogos nene, naga pisu suri nene, naþa akoveñar Stipen mare, a naga pisu sa ga naþa la akila ke ga yumñaena wo tai. Ana pe yam piavi re poli, yaru mñarera na leniena laþasia, la pe amarau re poli, la sinela miye paþisi, ana la apimi akus tasnena ne Stipen, ana la ataginia þisa ataginia, ana la apa asinia.

Sol naga mñene kare la naþa amlelaga e Yesu paþisi

Ana siar e pogos nene, ana Sol lala, la apilamoluen kare þegas nen li nalelagaena lala garu Yerusalem. La amñene kare la pano-o kila narui la moki naþa aþure e yo nene, apa asike e yo taþena lala garu Yutea amio Samaria, ana li nalologena ga lala, la pe apa re poli, la asumña ga Yerusalem. Ana Sol la sinela kar manene laa li nalelagaena lala va laa na wa, ana la asumña apa ke ga e mñala yumña lala, a aþere plan la, amligan la e yumña naloge viowaena, naga nene yermene amio sira.

Pilip pa mlologo garu Samaria

⁴ Ana la naþa la amlelaga e Yesu, la moki naþa apuretetai petan Sol lala e pogos nene, ana pogos naþa la asumña apa tetai sanene, ana la asumña amlologon ke visena kiena ne Yesu pano. ⁵ Ana lala yaru tai naga yaru naþa Pilip, naþa la amliganaria pe tikon sumo, naga pitomi tano e pulkumali keviu tai garo lepas naþa Samaria, ana naga mlologon þesan ke Navisaarena Yesu pa yeririna lala nae e yo nene. ⁶ Ana yeririna la moki paþisi naþa la amiyagogon ruru ke kiena visena lala, a la apisu kile la naþa naga kila, ⁷ sa naþa yermare lala amolue petan yeririna la moki, naþa pogos naþa la amolue, ana la amlokai manene paþisi ana apureure. Ana la apisu mñena sane yaru la naþa yepela la kompñas marmare, a amio mñena laulu lala, la apimi apo sina. ⁸ Ana e yo nene, a þina lala la akekara naþa akekara paþisi komin suri la naþa amloge a naþa apisuia.

Yaru na purmñaki tai, kiena kia Saemon

⁹ Ana nanua sumo, naþa Pilip naga pe pimi re Samaria poli wa, ana yaru na purmñaki tai naga sike e yo nene, naþa naga kiena kia Saemon. Siar e pogos la nanua sumo rui, naga pe yaru naþa naga kiena kimi moki paþisi a naga sumña miyumñen ke suri la moki sanene, ana naga kila sa naþa naga sumña pisawal ke naga pisape naga pe yaru taþena tai, ana yeririna lala nae e lepas nene la silaga sinela kurkurun naga paþisi. ¹⁰ Kiela yerkawa lala, amio yeririna taþena lala, la asumña amlelaga ke e kiena visena lala, a la apisa ke sanini, apisape “!Aulai! Yaru nene, naga namñareraena kiena ne Ntewa kemua tai sike e naga. Naga nene naga monar namñareraena nanene narui naþa ita tesumña temloge ke naþa asumña apisayuia, apio apisape ‘Namñareraena Keviu.’ ” ¹¹ La amilan manene naga sanene narui, komin naþa naga kila suri nene yam piavi rui, ana kila narui la amlelaga ea.

¹² Ana siraunia, pogos naþa Pilip naga pa mlologon nasuþenena kiena ne Ntewa pan la, a mlologon mñena ga kia kiena ne Yesu Kristo, ana la amlelaga e kiena

visena narui, ana yerm̃ene lala amio sira lala, la punu ga apa e nakeena. ¹³ Pimi tol m̃ena yaru nene Saemon, naga m̃ena ga mlelaga, ana la amligan naga pa e nakeena. Siraun naga nene, silaga naga su ga lavisi, pe sinamaran pa Pilip, naga sum̃a milan manene luen ga kile lala a pupia yum̃aena lala nam̃areraena kiena ne Ntewa naṗa Pilip naga sum̃a kila ke ne.

¹⁴ Ana pe yam piavi re poli, visena na suri la nene naṗa molue e nini, pano-o tol li nalologena lala garu Yerusalem, apisape le Samaria m̃ena ga lala, nanagane la amlelaga e Ntewa rui. Ana li nalologena la nene la apisayuia, apisu sane popon avitetalia Pita amio Yoane vena lalua ava akaten la, ana lalua akilali naṗa avisuveve suri la nene. ¹⁵ Ana pogos naṗa la apito am̃alivin la garo Samaria sanene, ana lalua apu ṗarila, a lalua amlenwo la vena Ntewa ligan Ninuna Wa vitom van la. ¹⁶ Ana lalua amlenwo la sanene, komin naṗa sumo ana Pilip naga kila nakee laena e kia kiena ne Suṗe Yesu, ana Ninuna Wa naga pe pitomi re e la poli wa. ¹⁷ Ana sanene, Pita amio Yoane, lalua akila sanene pan la narui, ana Ninuna Wa pitomi e la e poglis nene narui. ¹⁸ Ana purm̃aki naṗa Saemon nene, poglis naṗa naga pisu nalologena la lua nene apu ṗarina ne yeririna la, naṗa amlelaga mare ga na wa, ana kila naṗa Ninuna Wa pitomi pan la sanene, ana naga pieluen kiela nam̃areraena nene. Ana naga pa mla kilavaru tai pimi, kian pan lalua nene vena ul lua nam̃areraena nene naṗa sike e lalua nene, ¹⁹ pisa pan la, pisape “Nanene na, in na sineun nesape amiu lua ala re nam̃areraena nene komṗas van inu, vena inu m̃ena ga nekilia nowu ṗarin yaru lala, vena la akilia atol Ninuna Wa.”

²⁰ Ana Pita naga miyelu kapuruia Saemon, naga pisi m̃arera pania, pisape “Aa, in na taṗatete nela kioṃa kilavaru naṗa ko ositom ke osape okilia oul lua nam̃areraena kiena ne Ntewa ea. ?Ko na okilia oul nalakorenanena naṗa Ntewa naga mla ga sa ga nene pa yaru lala? In na nevisa van ko, kioṃa kilavaru nene ṗisi na amiu lua ava akovio e lele na loge

viowaena e kapi. ²¹ Nanagane mepisu kilale ko narui, ana taṗatete metam̃an ko okila yum̃aena nene amio imimi, komin naṗa kioṃa malena pe mesmesu re nena e marana ne Ntewa poli. ²²⁻²³ Peraga, ko na sinem̃a pule ga e vielueena lala, a kioṃa mlamulena viowa lala apiar kioṃa malena m̃arera paṗisi. Ko na monar ovilopu ko e kioṃa sitomena viowa la nene, ana ko na monar olen va Ntewa vena naga viewo ko ea.”

²⁴ Ana Saemon naga pisataṃe Pita lalua Yoane, pisape “!Ake suwala! Visae sanene, inu sineun nesape amiu lua alenwo inu, vena Suṗe naga iila inu vena suri m̃arera la naṗa apisa ke ne, ṗisi na ve imi tol re kiau malena.”

²⁵ Ana nalologena lalua nene Pita amio Yoane, asu towe laa amio yaru la nene, ana asum̃a apisawal suri la naṗa Kristo naga kila, amio visena lala naṗa Ntewa naga pisa, ana siraunia aṗasuṗela, amlilu sina ga kiela mrapa apa Yerusalem. Ana e kiela mrapa komsusa, ana lalua asum̃a amlologon ke nalologena wo kiena ne Yesu e pulkumali lala kiena ne le Samaria lala, ana siraunia lalua apimi aporu ke sina ga garu Yerusalem.

Pilip pisi amio yaru malo tai nae Itiopia

²⁶ Ana poglis naṗa Pilip naga miyur̃ae ke gar Samaria wa, ana navisi kiena ne Ntewa tai pimi m̃alivinia, pisi pania, pisape “Pilip, inu nevisa van ko, nevisave osuṃalu oyali ova otaveve mrapa naṗa kom Yerusalem, pa metava ma pulkumali nae Kasa.” Ana mrapa nene naga mrapa naṗa pa metava ṗaro e lepas naṗa e yokorena.

²⁷⁻²⁸ Sanene, Pilip mloge visena nini suṃalu, naga siar pisape va narui. Naga sum̃a mial ke pa sanene, ana milan yaru malo tai naṗa sike e kiena kat naṗa wosi ṗere ke pimi e mrapa nene. Yaru nene sum̃a pulo ke Tusi Wa naṗa Aisea naga siriyuia. Yaru nene, naga pe yerkawa tai kiena ne pupia sira tai nae Itiopia, naṗa la apio sira nini asape Kantes, naṗa kana kinasa apisape naga ṗarin suṗe na kiela purvanua. Yum̃aena kiena ne yaru nene, naga pe navisuaren pupia yum̃aena

lala e lepas na kilavaru kiena ne pupia sira kawa nene, a yaru nene, naga pe yaru mēna ga tai naŋa sumo rui la akila naga pe kalmaite. Ana e pogos nene, na pito garo Yerusalem rui vena len va Ntewa, ana naga taveve kiena mrapa vena wasuŋe sina va kiena. ²⁹ Ana Pilip naga mlilu mā mrapa pano, a yerkawa mēna ga nene mialoro e kiena lele na totanoena naŋa wosi ŋere ke ne, ana Pilip pisa naga. Ana Ninuna Wa pisi pania, pisape “Ko otaveve yaru nene, ova ga lavisin kiena kat nene.”

³⁰ Ana Pilip kiriri taveve naga pano, ana pa lavisinia, naga mloge naŋa yaru nene sumā pulo ke tusi kiena ne Navisawalena Aisea. Ana Pilip piun tan yerkawa nene, pisape “?Sanape, ko na okilia ke kinas nen visena la ne ko opuloyu ke ne, pona pe opulokilale re poli?”

³¹ Ana yerkawa nene pisatamea, pisape “?Pisi na in na nekilia ve sanape ne, naŋa pe yaru re tai naŋa visawal kana kinasa van inu poli?” Ana naga pisa ke sina ga pa Pilip, pisape “Visae sanene, oula ovami metava e lele na totanoena e nini wa, oto omio inu e nini.” Ana Pilip pa totano amio e kat.

³² Ana visena na Tusi Wa nene naŋa Aisea siriyuia, a naŋa yerkawa nene kilali ke sape wulovia e pogos nene, nane visena ne nane pisa sanini, pisape

“Yaru nene naga sane sipsip tai, komin naŋa visae atararia vena awemaria, naga pa ruru ga moŋa ga,

pona naga sa ga ninus nen sipsip ga tai, naŋa pogos naŋa aŋe plan ŋesan ke vilulusia ana pe mlokai re poli.

Ana yaru nene naga sa ke nene narui, naŋa naga e pogos mārera na kiena malena,

naga pe pisa re nena kiena visena tai poli, naga pa ruru ga mēke na.

³³ Ana la akila mēna ga memawaena pan naga paŋisi,

ana pogos naŋa la amlipere naga, la akila pe mesmesu re pan poli.

Pisi na la apisu sane ve narina re si tai naŋa naga la kiena kia narui,

komin naŋa lala la akilaro kiena malena e yomarava nini, pimi plas ga rui.”
Ais 53:7,8

³⁴ Ana yerkawa nene piun kinas nen visena la nene tan Pilip, pisape “Mara, sineun nesape ovisayuli van inu, ane navisawalena nene pisayu ke ne? ?Naga pisayu ke sina ga naga, pona naga pisayu ke ga yaru taŋena tai?”

³⁵ Ana Pilip naga pisayu ruru pa yaru nene, siar ruru e marana Tusi Wa naŋa naga puloyu ke ne, a naga taveve pano-o, pisawal wetelun mēna ga lologena wo kiena ne Yesu pania. ³⁶ Ana e pogos nene akiriri mā ke e kat wa, lalua ataveve mrapa apano, apimi atol e yo tai naŋa wii tai mēke ea. Ana poglis naŋa yerkawa naŋani mā wii nene, pisa pa Pilip, pisa pisape “Inu sineun nesape okila nakeena van inu na, okira, wii tai ne mēke ne. ?Sanape, suri laŋasia suwo ke italua na wa, naŋa taŋatete neva e nakeena e nene, ne?”

³⁷ [Ana Pilip pisatamea, pisa sanini, pisape “Visae ko olelaga kemua e sinemā wetelu, inu nekilia nekila nakeena e ko.”

Ana yerkawa nene pisape “Ee, inu nemlelaga e Yesu Kristo naŋa naga pe narina ne Ntewa kemua lelaga.”] ³⁸ Ana naga kila kiena kat pa ruru e nene, ana lalua amligan metava e lele na totanoena nene atapul apito tano, apito asuŋalu ase e wii, ana Pilip kila nakeena e yere Itiopia nene.

³⁹ Ana pogos naŋa lalua amolue sina ga e wii nene, ana Ninuna Wa pimi ŋerelua Pilip veraga pano, ana yerkawa nene pe mā re si poli. Ana naga pa si teke e kiena kat, mla ke sina ga kiena mrapa pano, ana kekara a kiena sitomena mloge po paŋisi.

⁴⁰ Ana Pilip, sa naŋa pa narui, milan ga naŋa naga sike garu pupia pulkumali naŋa Astoto rui. Ana naga sumā mialoro ke pito garove, mlologon nalologena wo kiena ne Yesu e pulkumali la moki e lepas nene, a naga pa mēna ga tol pulkumali keviu naŋa Sisaria.

9

Ntewa pilon Sol pimi pe yeririna kiena

ne Yesu

Yum̃aena 22:4-16, 26:9-18

¹ Ana e pogos nene, Sol ne nanene naṗa sumo ana naga sum̃a kila kare ke li nalelagaena la garu Yerusalem paṗisi, naga sinena kar ke nalogena kiena ne Suṗe la nene na wa, ana naga sum̃a pisaar ke ga wa pisape ṗisi na naga we moṃar la. Sanene e pogos tai, naga pa pisu yerkaṗa kiena ne yaru wa lala, ² ana piun naiilaena laṗas tania. Sol naga sinenan pisape yerkaṗa nene naga siri m̃aki laṗasia vano va li nasumonena lala na yum̃a na leniena kiena ne le Yu lala, nae garu Tam̃askas, vena visawal van la visave la monar atam̃an Sol vito garo pula, vena kale yeririna lala naṗa la asike loyum̃a e ya naṗa la apio e pogos nene asape “Mrapa Viu,” nane li nalelagaena lala. Sol na kila sanene komin naṗa naga kiena sitomena pisape vito uarar la, yerm̃ene lala amio sira lala, ana were la si awasuṗe ava ma Yerusalem, e naṗa la ase sumo ṗisi na apureure, vena koven la ava e yum̃a nakoena. Ana yerkaṗa naṗani siri sa naṗa Sol piunia, kian pania.

³ Ana Sol naga ṗar m̃aki la nene, ana mligan yo Yerusalem, ana pito ke garo Tam̃askas. Ana Sol lala la amial m̃a apano-o e legiena laṗasa, a pogos naṗa apimi lavisin pulkumali nene Tam̃askas, ana naga milan ga naṗa pupia yomerarava kiena ne Ntewa tai molue metava e sinapane tegoli yo naṗa naga mial ke ea. ⁴ Pogos naṗa yomerarava nene tegoli Sol sanene, ana kila naga mloru pito tano e porotano, ana naga mloge pulgon yaru tai pis pania, pisa pisape “!Sol, Sol! ?Vanon ya ne ko osum̃a okila manene piowa pan inu sa naṗa ko osum̃a okila ke ne?”

⁵ Ana pogos naṗa Sol naga mloge naviunena nene, ana naga piuntam̃e sina ga, pisape “?Ana Suṗe, ko anene ṗa?”

Ana naga pisatam̃ea, pisa pisape “Inu Yesu nini naṗa ko osum̃a okila kare ke naga, in ne na nini.” ⁶ Ana Yesu pisa sina ga pania, pisape “Ko, osum̃alu, oyali ova garu um̃a Tam̃askas, ana ṗisi na yaru tai imi visawal van ko visave ṗisi na ko okila ve sanape.”

⁷ Ana yeririna la naṗa la asum̃a ataveve ke Sol e pogos nene, la m̃ena ga amloge visena la nene, ana la pe am̃a re yaru naṗa pisa poli, ana la sinela kurkur paṗisi, la asum̃alu wowe ga asikena, la pe kiela visena na visaen re si poli. ⁸ Ana siraun suri nene, Sol naga kila sa naṗa Yesu pisa. Naga sum̃alu sina ga, ana pogos naṗa pikeṗa kilamarana, naga pe pisu re si suri tai poli, naga sa naṗa pe kilamara ṗala ga narui. Suri nanene kila narui ana la atarar limana, aṗure naga, ava garu Tam̃askas. ⁹ Ana la apa aporu garu um̃a e yo nene, ana Sol naga pe kilamara ṗala m̃aga sanene pano tol legiena telu, a e m̃ena ga e pog nene, naga pe kinana re poli, a pe mun re m̃ena ga sur tai poli, naga monsilu ga.

Ananaias pa mlotuwo Sol

¹⁰ Ana e yo naṗa Tam̃askas, nalogena tai sum̃a ea, kiena kia Ananaias, ana naga pisu suri tai sa naṗa m̃eniēna tai naṗa Suṗe Yesu naga kila lologia naga pania, naṗa pio naga, pisape “Ananaias.”

Naga pisatam̃ea, pisape “Ya ne Suṗe, in nanini.”

¹¹ Ana Suṗe pisa pania, pisape “Osum̃alu, oto garo likan pulkumali nene, ana otaveve narin mrapa naṗa la apisa apisape ‘Mrapa Mesmesu,’ ana ova e yum̃a m̃ana ne yaru nene Sutas. E m̃ana um̃a, ana oviun yaru nae Tasas tai, naṗa kiena kia Sol. A yaru nene, nanagane ga ne naga mlen ke e nene, ana naga pisu m̃ena ga suri sa naṗa m̃eniēna, ¹² naṗa e kiena navisuena nene, naga pisu ko ke narui, ana naga m̃al ko opa loyum̃a puna, ko omligan lumom̃a e naga, vena kilamarana imi wo sina.”

¹³ Ana pogos naṗa Ananaias mloge visena la nene, naga sitom paṗisi, naga pisa pisape “Suṗe, yaru la moki naṗa apisayu ṗelaga viowa kiena ne yaru nene pan inu ṗisi rui, naṗa naga kila ke piowa pa kiom̃a nalelagaena wa lala garu Yerusalem, ¹⁴ ana nanagane, nemloge naṗa naga pimi Tam̃askas rui, naṗa yerkaṗa kiena ne yaru wa lala la atam̃an rui vena naga imi uarar imimi la naṗa memlotun ko.”

¹⁵ Ana Suṑe pisa pa Ananaias, pisape “Ve omarau re, ova ga, komin naṑa nemligan lua naga suṑalu rui, nepisaar nesape naga ve kiau yaru na yum̃aena tai, a ṑisi na naga kilia war kiau kia va e yo punu ga va yolai la naṑa pe ape le Israel re la poli, a visawal va tol kiela ṑarin suṑe lala, a visawal towe ṑena ga van le Israel lala. ¹⁶ A yoko in na nekila naga visu kilale ṑena suri ṑarera si tai nene, sane pogos naṑa yoko naga suṑa visawal ke kiau kia, yoko naga monar loge viowa e suri viowa la ve moki naṑa la monar aimi vania, vanon ga kiau kia nene.”

¹⁷ Ana Ananaias mlogear visena la nene, naga pano pa tol yum̃a nene naṑa Suṑe pisa pania, naga pa loyumũa, pisu Sol, pu ṑarina. Ana naga pisa pania, pisape “Wolai Sol, kieta Suṑe, naṑa Yesu, naṑa naga porun ko garo mrapplepa, naga ke nane mligan inu nepam narui, vena nelenwo ko ana kilamaram̃a kilia imi wo sina, ana vena Ninuna Wa vitomi kokonia ko.” ¹⁸ Ana naga mlenwoia, a veraga ga, narin suri naṑa sane kilekilera na ika mloru petan kilamarana veraga, ana kilamarana pimi po sina ga. Ana Sol suṑalu, ana e ruru e poglis nene, aṑere naga apano akila nakeena pania. ¹⁹ A naga kinana sina ga, ana pimi mloge si po, puriuna ṑarera sina.

Sol siar mlologo garu Tam̃askas

Ana Sol sike si legiena la ṑasia garu Tam̃askas amio nalogena lala kiena ne Yesu la naṑa la nae e yo nene. ²⁰ Ana pe piavi re poli, naga suṑa pa loyumũa e yum̃a na lotena lala kiena ne le Israel lala e yo nene, naga pa loyumũa ana mlologon ke Yesu pisape naga narina ne Ntewa kemua lelaga. ²¹ Ana yeririna la mokliu naṑa amloge visena kiena ne Sol, ana la amilan paṑisi, ana la apiuviun ke tan la, apisape “!Kee suwala! Nanua sumo na yaru ne nanene naga ṑe kare yaru la garu Yerusalem paṑisi, vanon naṑa la apisa ke kia ne nane naga suṑa mlologon ke si ne. A naga pimin ṑena ga suri nene e yo nini, vena naga uarar yaru la nene, vena were la na awasuṑe si ava puna

ne ṑarin yaru wa lala garu Yerusalem, naga pimi pe taṑena narui. ?Nanagane na ya ne kila naga sanene narui?” ²² Ana Suṑe naga miila visena kiena ne Sol pimi ṑarera ruru po laa narui, a naga suṑa taulu yaru la moki laa narui, naṑa naga suṑa pisa ruru merarava po paṑisi pan la naṑa pisape Yesu, naga Navisaarena kemua lelaga napo. Ana le Israel taṑena la naṑa asike garu Tam̃askas, la pe kiela suri na visataṑeen re si poli, vena la avisaluṑar visena kiena ne Sol la nene, ana kiena visena lala la ataulu make ruru nena kiela siṑomena viowa lala. ²³ A pogos laṑasia ṑarovia, ana Sol naga suṑa mlologo ke sanene, ana le Israel la nene asuṑalu apimi lele taaga, ana apiran ruru asape aweṑar naga mare. ²⁴ Ana legiena punu ga a lemalo punu ga la apa asuṑate ke naga e yepas nen pupia pulutava lala e pupia purkove na pulkumali keviu nene, visae naga kilali visave ure, ana la akilia aweṑar naga. Ana visena nene pimi tol Sol, ²⁵ ana yemalo tai, la naṑa asike amio naga la atar naga, amligan ṑene pupia karo tai, ana la amligan malumun naga pito pito tol yo tano lepas na va vanua e pupia purkove na kumali keviu nene. ²⁶ Ana Sol mligan yo nene Tam̃askas, ana ṑasuṑe si pa Yerusalem.

Sol ṑasuṑe pa Yerusalem

Ana pogos naṑa Sol pam tol sina Yerusalem, ana kilali naṑa va viranar naga amio li nalogena lala, ana la nene pe amlelaga re e naga asape naga pe nalogena lelaga kiena ne Yesu poli, ana la yepela ṑilinia, amaraun naga paṑisi. ²⁷ Ana lala tai nene, kiena kia Panaṑas, naga pisu sane Sol naga pe lelaga, ana kilali naṑa miila naga, ana naga kila kiena mrapa naṑa naga kilia suṑalu se marana ne nalogena lala. Ana lalua apano, ana Panaṑas pisawal pan la sanape naṑa Sol naga pisu kieta Suṑe e mrapa a naṑa kieta Suṑe pisi pan naga, a naga pisawal ṑena ga naṑa Sol naga ṑareran manene naṑa mlologon kia kiena ne Yesu garu Tam̃askas. ²⁸ Ana lala amloge kiena visena, ana la akekarania, ana Sol sike

amio la, a naga sum̃a pa e yo punu ga garu Yerusalem, sum̃a mlologon ke kia kiena ne kieta Suḗe Yesu, naḗa naga pe sinena kurkur re nena ga. ²⁹ Ana naga pisi ke amio le Israel la nene naḗa la asum̃a apisin ke ga visena nae Kris, ana naga amio la asum̃a apilup pan la e visena paḗisi, pano pano asitom asape popon awem̃ar naga mare. ³⁰ Ana pogos naḗa kieta wolai la ḗasia amloge suri nene, ana la aḗure Sol pito poga ga garo e pulkumali naḗa Sisaria, ana siraunia la apisi maro amio, ana la amligan lua naga ḗasuḗe si pa kiena yo, pulkumali naḗa Tasas.

³¹ Siraun e pogos nene, ana nalelagaena lala naḗa asike yo punu ga gar e lepas nae Yutea, a garu Kalele, a garu m̃ena ga Samaria, la apisu sane pog malumu towe pan la narui. Ana Ninuna Wa naga sum̃a kila po pan la, miila la, kila kiela sum̃are kapur pimi m̃arera, a kila ke m̃ena ga nalelagaena lala la apimi ape moki la sane, ana nalelagaena la nene punu ga asum̃a apatanon ke kieta Suḗe silaga.

Garu Lita, nalologena Pita naga kila ruru lana ne Aeneas

³² Ana Pita naga sum̃a mial e pulkumali la moki e lepas nene, naga sum̃a mlologo, ana e si e pogos tai, naga pitomi pisu li nalelagaena wa la naḗa asike garu pulkumali naḗa Lita. ³³ Ana pogos naḗa naga pa tol yo e nene, naga m̃al yaru tai naḗa yepena komḗas mare, m̃eke ga e m̃ana tog tol kas orelu rui, pe mial re si poli. Yaru nene kiena kia Aeneas. ³⁴ Ana pogos naḗa Pita pisuia, pisi pania, pisape “Aeneas, nevisa van ko, nevisave nanagane Yesu Kristo kila tasneḗa wo si narui. Osum̃alu, osiloar mom̃a tog.” Naga pisa sanene, ana Aeneas naga sum̃alu veraga, yepena po nenaga. ³⁵ Ana yeririna la punu ga naḗa asike e pulkumali naḗa Lita, amio la naḗa asike e yotop naḗa Seron, apisu yaru nene naga pimi po sina, la apilon kiela malena lala ava e Ntewa.

Garu Soḗa, Pita kila Toreka mali sina

³⁶ Ana e yotop nene ana pulkumali tai m̃eke ea, kiena kia Soḗa, ana nalelagaena la tai naḗa sike ea, naga sira naḗa kiena

kia, Tapita. Naga nene kia tai naḗa e visena kiena ne le Kris lala la apisape Toreka, naḗa kana kinasia, kia kiena ne suri mali nowo tai naḗa tia. Sira nene, naga pe sira tai naḗa naga sum̃a kila ke yum̃aena nowo la silaga, naga sum̃a miila luen ga yaru la naḗa pe kiela suri re poli. ³⁷ Ana e pogos nene, maiena tai tol sira nene, ana mai m̃aga pano pano-o mare, ana akevan tasnena, ana amligan naga m̃eke e m̃ana loyum̃a na metava, vena ataginia. ³⁸ Ana pogos naḗa nalogena lala nae e yo nene Soḗa la amloge visena naḗa apisape Pita naga sike ga lavisi, e ga e pulkumali taḗena nene Lita, la apite-talia yaru la lua amiyal kawa apanonia. Ana lalua apano-o aporun Pita, la apiun m̃arera pania, apisape “Imimi sinemimin manene mesape oimi pun imimi vilaga.”

³⁹ Ana sanene Pita sum̃alu, amio la lua nene, apano. Pogos naḗa pimi m̃alivin la, la aḗure naga pa e loyum̃a na metava e naḗa la amligan sira naḗa m̃eke ea. Ana letano lala apimi, amiyervivia, la asum̃a atagin ke rui, a pogos naḗa Pita pimi, la apian naga e kulsota nowo la naḗa Toreka naga suluia e pogos naḗa naga mali ke ga wa amio la. ⁴⁰ Ana ḗisi na Pita pisa pan la pisape la amolue ava vanua sumo wa, a pogos naḗa la apa vanua, ana naga kinai, ana mlen. Ana ḗarlua ḗarina kira pisu tasnena ne sira naḗani, naga pisi pania, pisa pisape “! Tapita, osum̃alu!” Ana sira nene pike ḗa kilamarana veraga, ana pogos naḗa pisu Pita, naga ḗarlua tom̃alu totano. ⁴¹ Ana Pita tarar limana, miila naga sum̃alu, ana naga pio nalelagaena lala, amio letano la nene. Ana la apimi loyum̃a, ana naga pisa pan la, pisape “Nanene narui, kiamiu sira nanini, naḗa Ntewa naga kilamalia si naga.”

⁴² Ana lologena na suri keviu nene telivi piora e yo naḗa Soḗa, ana yeririna la moki naḗa amlelaga e kieta Suḗe vanonia. ⁴³ Ana siraunia, Pita naga su piavi towe laa garu Soḗa sane, puna yaru tai, kiena kia Saemon, naḗa naga pe yaru na yum̃aenen suri lala e kulus nen suri mali lala.

10

Ntewa pis pa Konilias

¹ Ana pulkumali keviu taḗena tai m̃eke garo losi e lepas nene, kiena kia Sisaria, a yerkawa tai kiena ne yaru na mara lala nae Rom naga sike e yo nene, kiena kia Konilias. Naga suḗa pisuar ke ḗegas nen li na mara la nene tai, naḗa yaru la tol ponotia taaga, a la apio kiena ḗegas nene apisape “Ḗegas Nae Italia.” ² Yerkawa nene, naga pe yeririna wo tanea tai nene, a naga amio namratava la m̃ana, la silaga amlen pa Ntewa, a la amlotun naga, a silaga la asum̃a amiila ke le Israel la naḗa pe kiela suri re poli, ana la asum̃a aḗarpel ga pupia nalaena la pan la. ³ E legiena tai, e ruru e pog na leniena na yepekilavi, e mrae telu, ana naga pisu suri tai sa ga naḗa m̃eniena, naḗa Ntewa naga kipian naga ea. E kiena navisuena nene, naga pisu meraravan paḗisi, naḗa naga pisu navisi kiena ne Ntewa tai pitomi e m̃ana loyuma, ana pio naga, pisa pisape “!Konilias!”

⁴ Ana pogos naḗa Konilias naga pisu navisi nene, naga sinena kona paḗisi, ana naga pisu manene navisi nene, naga pisa pisape “?Ya ne?”

Ana navisi nene pisatamea, pisape “Ntewa naga suḗa mloge ke kioḗa leniena la rui, ana naga pe sinena ḗesan re kioḗa ḗelaga wo la poli naḗa ko okila ke pa la naḗa limala korena, ana naga kekarania a sitoḗal ko ke na wa. ⁵ Ana naga pisa pan ko, pisape ko na monar oligan kioḗa yeririna laḗasia ava garu kumali naḗa Soḗa, vena avio yaru tai, naḗa kiena kia wetelu, kien kia Saemon Pita, vena naga imi e yo nini. ⁶ Ana yaru nene naga sike puna yaru taḗena tai, naga kiena kia m̃ena Saemon, naga m̃ana yuma m̃eke garo lavisin sive, naga yaru na yum̃aenen suri lala e kulus nen puluk.”

⁷ Ana navisi kiena ne Ntewa nene pisawal pa pania, ana kovio sina ga. Ana Konilias pio kiena yaru na yum̃aena la lua, amio m̃ena ga kiena yaru na kilaen mara tai naḗa naga m̃ena ga pe yaru na lotunen Ntewa, naḗa naga suḗa amio naga silaga, pisuar naga, ana yeririna

la telu nene apimi puna. ⁸ Ana naga pisawal sur punu ga nene pan la telu nene, siraunia ana naga mligan la apa garu pulkumali naḗa Soḗa, vena aure Pita imi.

Pita m̃ena ga pisu suri tai sa naḗa m̃eniena

⁹ Ana legiena na peni, pogos naḗa la nene amial ke apimi Soḗa na wa, Pita naga sike na, ana naga sinenan pisape kila leniena na kolpae, ana sa naḗa silaga, naga pa metava e yotop na wosoyuma naḗa naga sike ea. ¹⁰ Naga sike e nene wa, ana naga mloge visokaria, ana naga pisape la aviran kapi. Ana pogos naḗa la asum̃a akila ke kana kinanena wa, ana Ntewa pian naga e suri tai sa naḗa naga m̃enia. ¹¹ Naga pisu naḗa ma e peni pike, ana m̃al suri tai sa naḗa pupia kulmrae, suḗa pitomi ke tano e yomarava nini. Naga pisu naḗa la asum̃a atarar ke mrapuna la varoka, ana la amligan malumun ke pitomi tano. ¹² Ana loyuma e kulmrae nene, Pita pisu sur mali taḗena la punu ga asike ea, a amio m̃ena ga suri taḗena la naḗa Ntewa naga kila ape suri wa naḗa ve le Israel la ve akan re, sane lom̃ara lala, a nopi lala, a manu lala. ¹³ Ana naga mloge m̃ena ga pulgon yar tai pisa pania, pisape “Pita, osum̃alu, oweḗar suri mali tai nene, ana okania.”

¹⁴ Ana Pita pisa, pisape “E Ntewa, peraga yo, taḗatete nena ga ve sanene, komin suri mali la naḗa asike e nene ana pe nakanli re laḗas poli wa, naḗa imimi le Yu lala mepalia ga pe makakan re poli.”

¹⁵ Ana naga mloge ke sina ga pulgon yar naḗani, pisa pisape “Suri naḗa inu Ntewa nepisa rui nesape mekiki ga, ana ko na taḗatete si ovisa ovisave namname.”

¹⁶ Ana suri nene molue pimi yam lua sanene, ḗisi, siraunia, yaru telu nena, ana Pita pisaluḗar m̃aga, ana siraunia, pupia kulmrae nene ḗasuḗe ke sina ga pa metava ma e peni.

Pita tol kinas nen suri naḗa naga pisuia

¹⁷ Ana Pita suḗa mloge piowa paḗisi, naga suḗa sitom manene laa pisape popon sa tol kinas nen sur naḗa m̃alivinia,

ana pogos naḡa naga sitomveve ke ga wa, yaru kiena ne Konilias la telu naḡa naga pitetalia la apimi, apimi aporu Soḡa. Ana la apiun yum̃a kiena ne Saemon tan yaru la ḡasia, ana la akipian la ea, ana la apimi, asuḡalu asuḡa e mratava na yum̃a ḡana ne Saemon. ¹⁸ Ana la apio apisa apisape “? Ei, yaru tai kiena kia Saemon, naḡa kiena kia taḡena apisape Pita, naga sike amio amiu e naḡa, pona peraga?”

¹⁹ Ana pogos nene Pita naga toḡa sitomyu ke kinas nen suri naḡa pisu sane ḡeniena wa, ana Ninuna Wa pisa pania, pisape “?E, ko omloge ḡaga? Yaru la telu asuḡa akale ko ke nagane, la ne nane asuḡalu asike vanua, apio ko ke ne. ²⁰ A ko osuḡalu, oyal kawa ga ototano vena ovisu la telu nene, ana visae avisave otaveve la, ana ve okilali re naḡa ovisaluḡaria, ko na monar otaveve la, vanon in na nemligan la apimin ko.”

²¹ Ana Pita suḡalu pito tano vanua, ana pisu la telu nene, ana naga pisi pan la, naga pisape “Inu naḡa akale inu ke ne. ? Amiu sinemiun inu vanon suri tai yo?”

²² Ana la apisataḡea, apisape “Ee, yerkawa na kilaen mara nene, Konilias, naga pitetalia imimi mepimin ko, vena oimi garu ḡana, vena naga loge re visena laḡas tan ko. Navisi kiena ne Ntewa tai naga pisa pania pisape naga vio ko oimi puna sanene. Kiamimi yerkawa nene, naga pe pe yere Yu re tai poli, ana naga pe yaru mesmesu tai naḡa naga tarar luen ga kiamiu pogos na leniena la punu ga silaga, ana le Israel ḡena ga lala nae e kiamimi yo nene akekaran naga paḡisi. Naga ke naḡa pitetalia imimi mepimin ko narui, nane mesike e nini vanon ne.” ²³ Ana vanon naḡa mrae pito ke tano rui, ana Pita ḡerear la nene aḡeke amio naga e yum̃a naḡa naga sike ea, vena kolulagi ke ga wa ana la punu ga atove.

Pita pa mialiali Konilias

E yemlagi ke sina ga, Pita pa amio la nene, amio ke ḡena ga nalelagaena taḡena laḡasia nae Soḡa, la apa ḡena ga amio la. ²⁴ La apano, yemalo wola ga mrapa komsusa, la amono, ana yemlagi ke sina ga la apa aporu ga Sisaria nene

na wa. E yo nene, Konilias sike amio namratava ḡana lala, a naga pio ke ḡena ga kiena erau laḡasia vena la aimi asuḡate Pita lala. ²⁵ Pogos naḡa Pita pimi tol um̃a ḡana ne Konilias, Konilias pa pitawe, mloru pito tano e lana, sa naḡa mlotu naga. ²⁶ Ana Pita tarlua ke sina ga pa metava, pisa pania, pisape “E, awis, ko osuḡalu. Opisu ke ne, in na nepe yeririna ga.” ²⁷ Ana Konilias suḡalu, ana lalua asiar asunu lilue, ana apa loyum̃a, naḡa e pogos ke nanene narui Pita pisu yeririna la mokliu naḡa asuḡate ke naga loyum̃a.

²⁸ Ana Pita pisi pan la narui, pisa pisape “Amiu asuḡa akilia ke naḡa e lepas nen kiamimi lotuena imimi le Yu lala, naḡa imimi na taḡatete meva loyum̃a e yum̃a ḡana ne yaru taḡena la naḡa la pe ape le Yu re poli, pona meve erau wo memio la. Ana nagane, Ntewa naga pian inu merarava po, pisape pe pon re nevisu viowa e yaru laḡasia naḡa nevisave la apiowa ga, pona la ape kororaki ga. ²⁹ Komin suri ne nanene naḡa Ntewa naga pian inunia, inu pe nepisaluḡar re la nene e pogos naḡa apimin inu poli, nesape taḡatete neiḡasu, ana nepimi ga. ?Ana in na sineun nesape amiu avisawal li van inu, avisave amiu apio inu asape neimi vanon ya?”

³⁰ Ana Konilias pisataḡe Pita, pisape “Ee, potena paḡisi. Nanagane legiena telu ḡaro pa rui, mesmesun e pog suri nene narui, e mrae telu naḡa yepekilavi, in na netoḡa ga ḡau loyum̃a, nesuḡa nekila ke leniena na yepekilavi. Nesuḡa nemlen ke sane, ana nemilan ga navisi tai naga pitomi suḡalu ga sike e marau, naḡa naga ḡana kulsoḡa pilavila po na po. ³¹ Ana naga pisi pan inu, pisa pisape ‘Konilias, Ntewa naga suḡa mloge ke kioḡa leniena la ne, a naga suḡa sitom̃al ke ḡena ga kioḡa ḡelaga wo la naḡa ko osuḡa okila ke pa la naḡa pe kiela suri re poli. ³² Ana ko na monar okila sanini: ko na monar oligan yaru laḡas ava Soḡa, komin yaru tai, vena naga wasuḡe ke sina ga amio la aimi puḡa. Yaru nene, kiena kia wetelu Saemon Pita, a naga pa sike e yum̃a ḡana ne yaru taḡena naḡa naga ḡena ga kiena kia Saemon, naḡa naga, kiena yum̃aena

naga miyumaen ke suri lala e kulus nen puluk. Pisi na kioña yeririna lala akilia alual yuña mña ne Saemon nene garo lavisin sive.’ ³³ Navisi nene pisi pan inu sanene, ana nane kila na nepitetalia ke yaru la nene apitomasun ko vilaga, a nepisa potena pan ko pañisi komin kioña nasinewoena naña ko opam pun imimi e yo nini. Ana ita punu ga tesike e yo nini e marana ne Ntewa, vena imimi meloge visena naña Ntewa pisa pan ko vena ko ovisa van imimi.”

Pita pis pa Konilias lala

³⁴ Pita mloge visena la nene, ana naga pisa pan la, pisapenua “Po pañisi, a nepisa potena pañisi naña amiu amla pogos nene pan inu, vena nekilia nevis van amiu. Nekekara pañisi, komin naña nanagane nepisu kilale sa naña lelaga pañisi naña Ntewa naga pe pãveve re yaru tañena la poli. ³⁵ Yere Israel, pona yaru naña pe molue re kome lus nene poli, pona yer pe ke sina ga, ana visae naga vatanon Ntewa, kila ga sur la naña Ntewa naga sinenania, pisi na Ntewa kekaran naga.

³⁶ “Visena naña Ntewa naga mligan pimi pan imimi le Israel lala, amiu akilia pisi rui, naña naga lologena wo tai naña pisawal pisape yeririna kilia tol sumare naña pe lelaga e Yesu Kristo, naña naga pe Supe kiena ne yeririna punu ga na yomarava nini. ³⁷ A amiu akilia kana suniena nena, naña nanua sumo, ana Yoane Nakeena naga pimi mlologon kiena nakeena nene, a siraun naga nene, ana pupia suri ne malivin ita, siar garo Kalele, pano pano tol make ga yo punu ga e lepas naña Yutea. ³⁸ Pupia suri nene, nane Yesu nae Nasaret nene amio yumaen kerkeviu la naña naga, naña Ntewa naga mligan kiena Ninuna Wa pan naga, pulemamaga ruru keviu e naga, a naga mligan namareraena keviu pania, ana Yesu naga sumã pa kare ga e yo punu ga, kila ke yumaena wo lala a kila ruru ke mña ga la naña Yermare naga sumã kila kare la ke pañisi. Yesu kila ke suri la nene, komin naña Ntewa naga sike amio naga.

³⁹ “Ana suri la nene naña naga kila garu Yerusalem, a e lepas tañena mña ga lala

e kiamimi purvanua imimi le Yu lala, imimi li nalologena la, mesuña mepisawal ke suri la nene pan yeririna lala. Imimi mesuña mepisawal ke naña kiamimi yerkawa lala la asuar naga e laki torovia, ana naga mare, ⁴⁰⁻⁴¹ ana e kana legiena na telu, Ntewa kilamalia sina ga naga. Ana Ntewa naga kila imimi lapasia mepisu naga, a imimi metotano memio naga, imimi mekinana a memun wii memio naga. Ana Ntewa naga pe tamãan re naga imi vaeme sanene va yaru la punu ga poli, ana naga vaemen imimi ga la naña Ntewa naga mliganar imimi sanene, vena mevisawal va yeririna tañena lala mevisave Yesu naga mal si rui. ⁴² A pogos naña Yesu sike amio imimi sanene, naga pisi pan imimi, pisape imimi monar melologon kiena lologena wo va yeririna punu ga, a imimi monar mekila merarava van la mevisave Ntewa mliganar naga taaga vena naga lipere yeririna lala, sane la naña amare pisi rui a amio mña ga la naña yokorena la amal ke e pogos nalipereena wa. ⁴³ Nanene naga Yesu ke ga naña navisawalena lala apisawal naga nanua sumo rui, naña la apisape pisi na Ntewa naga viewo mlamulena viowa lala kiena ne yeririna la naña la amlelaga e kiena kia, la aviawa e naga.”

Ninuna Wa mloru pitomi e la

⁴⁴ Pogos naña Pita sumã pisi ke sanene wa, ana amilan ga naña Ninuna Wa pitomi tano pa tol la nini naña asuña amiyagogon ke naga. ⁴⁵ Ana li nalelagaena tañena la naña amligan yo Soña la amio Pita apimi, ape le Yu lala, ana lala amilan manene la suri nene, komin naña pimi tol pogos nene, ana lala amape Ninuna Wa naga pe nalaena tai naña Ntewa mligan ga pan le Yu lala. ⁴⁶ Ana nanagane, ana apisu la nini naña pe ape le Yu re poli, apisi e visena tañena lala, asuña amiyeluar manene ke Ntewa keviu pañisi, ana akilia asape Ntewa mla mña ga Ninuna Wa pan la naña pe ape le Yu re la poli.

⁴⁷ Ana Pita pisi pan la naña amio naga, pisape “!Amiu apisu ke ne! Nanagane, lala nene akus Ninuna Wa sa ke ga naña

ita tokus sumo. Sanene, ana tetařatete m̃ena ga tevisaluřar la tevisa ve tekee la re e wii.”⁴⁸ Ana Pita pis pan Konilias lala, pisape akeela e kia kiena ne Yesu, ana řisi na, la akeela.

Ana la am̃areran m̃ena ga pa Pita vena naga sike re laa amio la wa e legiena si lařasia.

11

Pita mla navisayuena pan nalelagaena lala garu Yerusalem

¹ Ana pe yam piavi re poli, ana lologena nene pano-o tol nalologena tařena lala garu Yerusalem amio m̃ena ga nalelagaena tařena lala e lepas wetelu na yo Yutea, pisape yeririna lařas nařa pe ape le Yu re poli nařa lala amlelaga e lologena wo kiena ne Ntewa rui. ² Ana nalelagaena lařas nae garu Yerusalem lala asitom manenea apisape nalelagaena tařena lala nařa pe ape le Yu re poli, la m̃ena monar ave řaviu vena ave sa le Yu lala, ana pogos nařa Pita naga pavini ma Yerusalem la apisa nene kare naga piowa pařisi. ³ Lala apisa pania, apisape “řanape nařa ko opa osike omio yeririna kar lala nařa pe ape řaviu re poli, nařa ko okinana ke m̃ena ga omio la?”

⁴ Ana Pita naga pisi pan la, siar e kana purřes nena, naga pisawal ruru suri punu ga pan la, naga sun pan la sanini, pisape ⁵ “Nanua sumo, nesike Sořa, ana pogos tai nesum̃a nemlen. Nesum̃a nemlen sanene pano-o netopopog ga neteke narui, ana nepisu suri tai sane pupia kanus tai, nařa naga molue metava ma e peni pitomi tano, nařa asu m̃a atarar ke mrapuna varoka, asu m̃a amligan malumun ga pitomi tano, naga pitomi tano lavisin inu.

⁶ In na nepisu ruru loyum̃a e kanus nene, ana nepisu sur mali lala na um̃a amio suri mali lala na yom̃arua, amio lom̃ara lala a nopi lala, amio manu lala, la asike loyum̃a ea. ⁷ Nesum̃a nepisuvisu ke sanene, ana nemloge pulgona yaru tai pisi pan inu, naga pisape ‘Pita, ko osum̃alu, oweřar suri tai nene, okania.’ ⁸ Ana nepisape ‘! Peraga Suře, tařatete ve sanene! Suri la

ne sanene nařa pe mesmesun re nena akan poli, a nařa imimi le Yu lala memlonia, nesum̃a nemilon ruru silaga.’

⁹ “Ana nemloge pulgona nařa pitomi metava e peni naga pisi sina pan inu, naga pisape ‘Suri nařa inu Ntewa nepisa rui nesape naga mekiki ga, ko ve ovisa re si ovisave naga namname.’ ¹⁰ Nemloge visena na m̃alivin inu sanene yam telu řisi, ana kanus nene amio suri la nařa asike ea ařure si pa metava.

¹¹ “Ana e ruru nena ga e pogos nene, yeririna la telu apimi aporu e yum̃a nařa imimi mesike ea, nařa yaru nae garu Sisaria tai naga pitetalia la telu nene apimi vena aure inu neva sina nemio la. ¹² Ana Ninuna Wa naga pisi pan inu, pisa pisape ‘Ko na ve ositom re ovisave ve okekaran re nařa ova omio la telu nene,’ ana inu nepa ga, a orueta tařena la orai nena nini nae Sořa la m̃ena ga apimi amio inu. Imimi mepano-o, meporu Sisaria, ana lala ařure imimi mepa e yum̃a m̃ana ne yaru nene, Konilias.

¹³ “Ana mepa loyum̃a, naga sun pan imimi, pisayu sanape nařa naga pisu navisi tai m̃alivinia sum̃alu nenaga se marana loyum̃a e m̃ana yum̃a, ana navisi nene pisi pania, pisa pisape ‘Ko oligan visena va garu Sořa, vena yaru nařani Saemon Pita naga monar imi visu ko. ¹⁴ Yaru nene naga imi visawal lologena tai van amiu ana visena nene naga kilia tamalia ko amio na mratava mom̃a lala.’

¹⁵ “Ana pogos nařa Konilias naga pisi řisi, inu towe re nepisi pan la, ana e ruru nena e pogos nařa nesum̃a nesiar nepisi ga na wa, ana Ninuna Wa pitomi e la sa ga nařa pitomi řesan e ita nanua sumo rui. ¹⁶ Nepisu suri nene, ana nesitom̃al visena kiena ne kieta Suře, naga pisa nanua sumo, pisape ‘Yoane naga kee amiu e wii, ana ve ve piavi re, ana amiu akus nakeena nařa e Ninuna Wa.’ ¹⁷ Ana ita le Yu lala, nařa ita temlelaga rui e kieta Suře Yesu Kristo, Ntewa naga mla kiena Ninuna pan ita, sane nalaena tai, ana pogos nařa nepisu nařa Ntewa mla m̃ena ga nalaena na sanene pan la nařa pe ape

le Yu re poli, ana suri nene kila merarava ruru pan inu naṓa sane nanagane, pe pe pon re naṓa nevisave yeririna la nene la taṓatete aimi loyum̃a amio ita. !In na nepe ai nini naṓa vena nevisaluṓar Ntewa sanene, visae naga sinenan visave kila sanene van la?”

¹⁸ Ana pogos naṓa le Yerusalem la naṓani amloge visena kiena Pita, ana la pe apisa re si suri tai pan poli, ana la akekarania, amiyeluar Ntewa paṓisi, la apisa apisape “!Lelaga paṓisi naṓa ne! Nanagane ga ne ita tepisuluṓar rui naṓa Ntewa naga kekara m̃ena ga paṓisi pan la naṓa pe ape le Yu re poli, ana naga mla m̃ena ga pulmas pan la vena lala akilia avilopu la, a vena akilia atol malena lelaga e naga.”

Pegas nen li nalelagaena lala nae garu Antiok

¹⁹ Ana nanua sumo, pogos naṓa Sol lala aṓem̃ar Stipen naga mare rui, Sol la nene la akila kare ruru m̃ena ga nalelagaena taṓena lala garu Yerusalem paṓisi, ṓisi na nalelagaena la nene la moki apuretetai apeve taaga. Laṓas aṓure manene laa apa perina apano-o atol lepas naṓa Ponisia, laṓas aṓure asum̃a akus waa lala apano atol purvanua naṓa Saepras, a laṓas apa laa ga waa, apa e kumali keviu tai, naṓa kiena kia Antiok. A pogos naṓa lala asike e yo la nene, la asum̃a amlologon ke Nalologena Wo nene, ana la asum̃a amlologo ke ga pan la naṓa ape le Yu ga sa naṓa lala. ²⁰ Ana siraunia, gar yo naṓa Antiok, nalelagaena taṓena lala naṓa amolue e lepas na Saerin a purvanua naṓa Saepras, lala apimi m̃ena ga, amlologo, ana la asum̃a apisasawal ke Nalologena Wo kiena ne kieta Suṓe Yesu pan m̃ena ga la nae Antiok naṓa la pe ape le Yu re poli. ²¹ Ana nam̃areraena kiena ne Ntewa sum̃a pimi keviu e la nene, a yeririna la moki naṓa amloge kiela visena lala, ana lala amlelaga e Yesu, la apilopu la apimi e naga.

²² Ana nalologena na suri nene pimi tol kiligana ne pegas nen li nalelagaena lala garu Yerusalem, sape visena kiena

ne Ntewa pa tol pa li taṓena la rui la naṓa pe ape le Yu re poli, ana la apitetalia Panaṓas pa garu Antiok vena naga visuli sur la nene wa. ²³ Pogos naṓa Panaṓas naga poru e yo nene, naga pisu suri nene pe lelaga paṓisi, naṓa Ntewa naga pisa ruru malena kiena ne yeririna la nene keviu paṓisi, ana kila naga kekara keviu paṓisi ea, ṓisi na naga sukol visena lala pan la vena la atarar Suṓe m̃arera e losinela lala wetelu, e pogos naṓa po a pogos naṓa piowa. ²⁴ Panaṓas naga kila sanene komin naga pe yaru tanea tai, naṓa Ninuna Wa naga pule e naga, a naga piawa m̃arera e Ntewa, ana sanene, yeririna la moki apimi e Ntewa e pogos nene.

²⁵ Ana Panaṓas naga pisu sane yum̃aena keviu garu Antiok, ana naga pisu sape popon va tol garo pupia pulkumali naṓa Tasas, vena kaleli Sol, vena were naga imi iila yum̃aena. ²⁶ Pogos naṓa naga m̃alia, ana pure naga la lua aṓasuṓe si apimi apa Antiok. La lua asike amio nalelagaena lala e yo nene, ana lala apian yaru la moki, amiyum̃ae m̃a sanene pano-o tol kas wetelu taaga. E kumali keviu nene Antiok, ana li taṓena lala la apisa kare towe la nalogena lala, lala apio la asape “La yeririna Kristo lala” pona “Kristin lala,” a nane la apisa ṓesan ke kia ne nanene narui.

²⁷⁻³⁰ Ana e pogos nene, nalelagaena laṓasia naṓa ape navisawalena, amolue Yerusalem apimi atol garu Antiok, ana la nene tai, kiena kia Akaṓas, naga sum̃alu, pisi e nam̃areraena kiena ne Ninuna Wa, naga pisape “Ana ṓisi na ve ve viavi re, ana visokarena tai ve keviu imi tol yeririna make ga e purvanua punu ga e kieta lepasia.”

Ana pogos naṓa nalogena lala nae garu Antiok la amloge visena nene, la apisayuia, ana lala apranaria apisape ṓisi na monar la punu ga akoan kilavaru ya naṓa la akilia alavia, vena aligan vano van kiela wolai lala naṓa asike e lepas nae Yutea, vena iila la vena lala asum̃ate ruru pogos m̃arera nene. Ana lala

akoan kilavaru la nene, ana lala amligan nalaena nene sike e limana ne Panaņas amio Sol, vena lalua nene awar vano van nasumonena kiena ne nalelagaena lala garu Yerusalem.

A visena kiena ne navisawalena nene pe lelaga, komin naņa sirau ana pupia pogos m̃arera tai tol yo la nene, sa ga naņa naga pisawalia, ana nanene e pogos naņa Klotias naga suņa pe p̃arin suņe ke garu Rom.

12

Yerkawa la aņe li nalelagaena lala, akila kare la manene laa

¹ E pogos nene, naņa lalua aņar nalaena nene pimi garu Yerusalem, Parin Suņe Erot suņa m̃e kare ke p̃egas nen li nalelagaena laņasia. ² Kiena yaru na mara laņasia la apa atarar wenla Yoane nene, Semes, ana la aņeņar naga e kiela playu na kilaen mara.

³ Ana yerkawa lala kiena ne le Yu lala la akekarmanene suri nene paņisi, ana kila Parin Suņe Erot naga kila p̃elaga nene pa laa sanene, ana naga pisa pa kiena yeririna la nene vena ava atarar m̃ena ga Pita. Naga kila nena ga nene e pogos na p̃aņagena kiena le Yu lala, naņa la akila Paņagena Na Sitom̃alena Natamaliaena, amio m̃ena ga Paņagena Na Kanen Tamņa. ⁴ Erot suņa sitom ke pisape visae pogos na p̃aņagena nene war ro pae, yokorena naga were Pita va suņalu se marana ne yeririna lala, vena la avis vania, a vena la avisa avisave naga monar mare.

Naga narui, yaru la nene apa atarar Pita, ana akoven naga pa e yum̃a na koaena, a la amligan p̃egas nen yeririna na mara la vari vena akirakiravan ruru naga, naņa p̃egas la nene kiela yaru na kilaen mara la peve vari ea. ⁵ Ana pogos naņa Pita sike loyum̃a e yum̃a na koaena sanene, nalelagaena lala la amlen ke m̃arera silaga pa Ntewa vanon naga.

Navisi pimi p̃erelua Pita petan yum̃a na koaena

⁶ Pita pa suņa e yum̃a na koaena pano-o, pa tol nena yemalo naņa Erot naga suņa sitom ke pisape e kolulagi, p̃isi na

naga were Pita va suņalu se marana ne yeririna lala vena la aliņere naga. E yemalo nene, Pita naga momalio, m̃eke ga likan yaru na mara la lua nene, naņa la apiar Pita panon lalua nene amio sen lua. A li na mara taņena lalua, naņa la m̃ena asum̃a apisuar ke mratava lala na yum̃a nakoena nene. ⁷ Ana verakorena ga, navisi kiena ne Ntewa tai naga suņalu sike loyum̃a e yo nene, a pupia yomerarava nenaga e naņani paņisi. Ana navisi nene pa kululun purkaunena ne Pita, pio p̃egea, ana pisape “!Ovitaņili, osuņalu vilaga!” Ana sen lua nene la ga amluņa petan limana ne Pita veraga, luoka ga mloloru pito sike e porotano. ⁸ Ana navisi nene pisape “Oviteran ruru kiom̃a kilika na kararen mopom̃a, oyen kiom̃a kulus nen lam̃a a mom̃a kulsota, italua tevano.” Ana Pita kila sanene, ⁹ ana naga taveve navisi nene, lalua apano. E pogos nene, Pita pe kilia re pisape suri nene na lelaga poli, pona sanape, komin naga sitom ke pisape naga m̃eni ke ga naņa. ¹⁰ Ana lalua apa m̃a sane, lalua amiyuve mratava na sumo naņa yaru na mara sike ea, lalua apa m̃aga amiyuve m̃ena ga mratava nalua naņa yaru na mara sike ea, ana lalua apimi atol pulutava maro na keviu naņa mrapa na vaen vanua vetan yum̃a nakoena. Pupia pulutava nene la amiyum̃aen e pototo, ana pogos naņa lalua apimi lavisinia, pupia pulutava nene naga ga pietava, ana lalua aņaro apa vanua. Lalua amialoro la ga e mrapa apa sane, ana Pita milan ga, navisi nene mligan ke naga veraga, ana Pita naga ga taaga sike na.

¹¹ Ana e ke e pogos ga nene, Pita pisu kilale ya naņa navisi nene kila ke pania, ana naga pisape “!Aulai! !Lelaga kemua naņane! Nekilia narui, naņa nesape Ntewa naga mligan kiena navisi nene pimi vena vinaunlua inu vetan limana ne Erot, a vena tarlua inu vetan suri viowa la naņa le Israel lala la asum̃a asitom ke asape akila van inu.” ¹² Pita pisu kilale suri nene narui, ana naga pa mesmes ga e yum̃a m̃ana ne anenane Son Mak, kiena kia Maria. E yum̃a ke ga nene narui, la

moki naþa la asike pa e rui vena alen wo naga.

¹³ Ana Pita tol yum̃a nene, naga sigariga mratava, ana sira m̃ee nae yo nene tai, kiena kia Rota, naga pimin vena vietava.

¹⁴ Naga pe pietava ruru re poli wa, ana naga mloge kilale pulgona ne Pita naþa pisi pania, ana naga kekara na kekara, naga mligan mratava nene m̃eke na, kiriri pa pisawal pan la, pisape “!Pita naþani! !Pita nane sum̃alu sike vanua e m̃ata pulutava rui!”

¹⁵ Ana la apisa pania apisape “!Ko na ve ovisi wowe re sanene!” Ana naga pisa ke sina ga pan la, pisape “!Peraga kemua rui! Nepisokanlae re poli, nepisa ke lelaga ne!”

Ana la apisa ke sina ga pania, apisape “!Peraga! Visae sanene, pona kana yer-mare ga nene yo?”

¹⁶ La asum̃a apivis ke sanene, ana Pita sike vanua na wa, naga sigariga mratava suluen ga sike na pano-o, ana la apa apietavana. Pogos naþa la apietava, la apisu kilale Pita, ana la amilan manene pano-o paþisi. ¹⁷ Ana Pita sisi ga pan la, kuan limana pisape vena avarurula, ana naga sunyu pan la sanape naþa Ntewa naga þerelua naga petan yum̃a nakoena. Ana naga pisa pan la pisape “Popon naþa amiu ava avisawal suri nene va Semes nanagane, amio m̃ena ga arueta taþena la nene.” A siraunia, Pita molue ke sina ga, pa tapolou e yo taþena tai.

¹⁸ Ana kolulagi, yaru na mara lala amiyuyuwawa paþisin naþa Pita pe mon re si e sen la nene poli, ana la amarau a amninue kare ga asape þisi na aña akila ya narui, la asum̃a apiuviun tan la, asape “?Ana yaru pure sanape, aña naga pa sike pe narui?” ¹⁹ Ana visena pa tol Þarin Suþe Erot pisape Pita kovio, ana Erot mligan kiena yeririna lala apa akale pano-o, akale þele ga. Ana Erot pisi pa kiena yeririna la naþa la apisuar Pita, ana la nene taþatete si avisa suri tai vania, ana Erot pisape akoven plan la nene, la awe mom̃ar la amarmare.

Ana siraunia, Erot mligan si yo naþa Yutea, pito garove sike e pupia pulkumali keviu naþa Sisaria.

Suniena na marena kiena ne Þarin Suþe

Erot

²⁰ Ana e pogos naþa Erot naga m̃ene ke nalelagaena lala wa, ana naga sum̃a peveyu keviu m̃ena ga amio yeririna na pupia pulkumali lua nene Taea amio Saeton, pano pano-o kila yeririna na kumali keviu lua nene amarau paþisi, naþa asape visae veveyuena nene imi viowa þisi na yoko m̃arera van la vaþisi. La nene asitom sanene komin naþa la asum̃a amalin ke ga kinanena la naþa la aþar ga e porotano tai kiena ne Erot nene. Ana la amligan kiela yerkawa laþasia vena la aimi akila mara wo amio Erot. Ana la nene apa ape erau wo amio yerkawa kiena ne Erot tai, naþa naga kiena kia Plastas, vena naga kilia iila la a naga kilia kila mrapa naþa la akilia avis amio Erot vena asu ruru sina e sum̃arena amio naga. ²¹ Ana Erot pisawal legiena tai pisape la akilia aimi avisu naga ea, ana e legiena nene la apimi. E pogos nene, Erot mien m̃ana pupia kulsota wo lala, sa naþa naga pe pupia þarin suþe, a naga totano e kiena pupia yo na totanoena, ana naga tom̃a mligan ke visena tai pan la. ²² Ana la nene amloge kiena visena nena, ana la sinelan asape akila kotalia yo pona aña sanape, ana la apioni manene pa metava, la apisa apisape “!Ee, nanene pe yeririna re na pisi nene poli, pona na nene na Ntewa ga nene yo, aulai!”

²³ Ana Erot mloge visena nene, ana kekarania, a naga þarwar m̃ena ga naþa la apisape naga Ntewa, ana mesmesu e pogos nene, navisi kiena ne Ntewa tai pimi m̃e naga, komin naþa naga pe pisaluþar la re poli, pisape la monar ayeluar ga Ntewa, a la monar ve ayeluar re yaru. A pe piavi re poli, ana pulen ga kular viowa lala akaria akaroro sinena ana naga mare.

²⁴ A e pogos nene, pe suri koren ga naþa yeririna la ne sane Erot nene la asum̃a akilali naþa akila yum̃aena kiena ne Ntewa vito tano, ana visena kiena ne Ntewa naga sum̃a kapuru kekei ke pa e yo punu ga, a sum̃a þar ke mras moki liu.

²⁵ Ana Panaþas amio Sol, lalua amla nalaena naþa li nalelagaena lala nae garu

Antiok la akuan rui, amla pa nasumona lala kiena ne nalelagaena lala garu Yerusalem, p̃isi ana lalua apitove, lalua aṗasuṗela sina ga apa Antiok, a e pogos nene, lalua aṗure Son Mak taveve la.

13

Amiyawa Panaṗas lalua Sol

¹ E p̃egas nen li nalelagaena lala garu Antiok naṗani, ana yeririna laṗasia la asum̃a naṗa ape li navisawalena lala, a laṗasia naṗa la ape li navianena lala. La nene ana laṗasia la kiela kia sanini: Panaṗas, a Simion Kuluyepe Malolo, a Lusias nae Saerin, a Manaen naga nanua sumo, naṗa namratava m̃ana Parin Suṗe Erot la akuslua naga pogos naṗa lalua Erot ape sisi ke ga wa, a amio la nene Sol naga m̃ena ga pe lala yaru tai. ² Ana pogos tai, la nene amio li nalelagaena taṗena lala, la amonsilu ga, ana asum̃a amlotun ke Ntewa, ana Ninuna Wa p̃isi pan la, pisape “Amiu akilalua Panaṗas amio Sol vetan amiu nanagane, ana amiu avisir plan lala lua naṗa akila yum̃aena tai naṗa in na sineun nesape lalua monar akila.”

³ Ana siraunia, lala amonsilu ke sina ga pogos tai vena alen, ana la apuarar p̃arina ne Panaṗas lalua Sol, ana amlenwo lalua, p̃isi na amiila lalua apano vena akila yum̃aena kiena ne Ntewa.

Panaṗas lalua Sol aporu garo Saepras

⁴ Ana sa naṗa Ninuna Wa miila Panaṗas lalua Sol sanene, lalua amligan yo Antiok, ana lalua apitomi e pulkumali naṗa Selusia naṗa m̃eke garo losi, ana lalua amiyai e waa tai, apa aporu e purvanua naṗa Saepras. ⁵ E purvanua nene, ana lalua apa ura e kana pupia pulkumali nena naṗa Salamis, ana lalua apa e yum̃a lala nalotena kiena ne le Yu lala, ana lalua asum̃a apisawal ke visena kiena ne Ntewa. Ana e pogos nene, Son Mak naga sikol ke lalua nene na wa, ana naga sum̃a miila la ke e yum̃aena.

⁶ Ana la telu nene amiyal ke e purvanua nene, apitom atol kana luas taṗena, e kana pulkumali keviu taṗena tai naṗa Papos. Ana e yo nene, apisu yaru tai

naṗa kilia kilaen m̃aki m̃eke e yo nene, naṗa naga pe Yu tai, kiena kia Payesu, ana apio m̃ena ga naga e visena kiena ne le Kris lala asape Eliñas. Yaru nene naga sum̃a pisokan kar ga sape naga pe yaru navisawalena tai kiena ne Ntewa.

⁷ Ana yaru na kiliaen m̃aki nene, naga pe yerkawa m̃ena ga tai e yum̃aena kiena ne p̃arin suṗe na purvanua nene, naṗa Sese Polos. Ana p̃arin suṗe nene, naga pe yaru tai naṗa naga kilia ruru suri po, ana naga pio Panaṗas lalua Sol sape aimi avisu naga, kom̃in naṗa naga sinenan sape loge visena kiena ne Ntewa tan la.

⁸ Ana pogos naṗa lalua apimi, ana yaru na kiliaen m̃aki nini naga kawe kiela visena, taṗali naṗa visaluṗar la, a taṗali naṗa kila kare sitomena kiena ne p̃arin suṗe nene naṗa naga taṗatete kus lelagaena e Yesu. ⁹ Ana Sol, naṗa naga asum̃a apisa m̃ena ga kiena kia asape Pol, naga pimi pulemamaga e Ninuna Wa, ana kiena natamariaena m̃arera nene miyur yaru na kiliaen m̃aki nene, ¹⁰ ana p̃isi pania, sape “!Ko na ope narina Yermare ruru nena ga napo! Suri punu ga naṗa po, ana ko pe sinoṃan li re nena ga, ana ko na opulen ga visokanena a p̃elaga piowa ga lala. Visena lelaga lala kiena ne Ntewa, ana ko na osum̃a opilon la silaga apimi ape visokanena ke sina ga. ¹¹ Nanagane ga ne, yoko ovisu limana ne Ntewa imi tol ko ruru nena ga. Nanagane yoko kilamaram̃a imi ve kilamara p̃ala, p̃isi na ko otaṗatete ga ovisu legiena ve piavi li m̃a ga.”

Ana veraga ga, ana yaru nakiliaena m̃aki naṗani naga p̃isu sa naṗa m̃au tai na yom̃arua naṗa malolo manenea pimi kalwo kilamarana, ana naga mom̃a mial wowe ga sanene narui naṗa taṗali sape lual re yaru tai naṗa tarar limana ana were vano. ¹² Ana pogos naṗa p̃arin suṗe naga p̃isu suri la nene, ana naga mlelaga e visena kiena ne Ntewa narui, ana pogos naṗa Panaṗas amio Pol apian naga e visena wa la nene, ana naga milan manene paṗisi, p̃isu po na po.

Pol lalua Panaṗas apa si Antiok taṗena,

e yo lepas naña Pisitia

¹³ Ana Pol la amligan yo Papos, ana akome waa apitove, ana apa ura e yo lepas nañani Pampilia, ana la amiyal apano atol pulkumali keviu nene Peka. Ana e yo nene, ana Son Mak naga mligan la, naga pe taveve la re si poli, ana naga pasuþe sina pa Yerusalem.

¹⁴ Ana Pol lalua Panañas, lalua amligan yo Peka, ana amiyal apa re laa sane apano aporu e yo lepas naña Pisitia, apa atol mña ga pulkumali keviu tai naña kien kia mña ga Antiok. La asumña e yo nene, ana e Legiena Wa, ana apa loyuma e yuma na leniena kiena ne le Yu lala, ana atotano amio yeririna lala. ¹⁵ Ana li nasumonena lala la akila lotuena, pano tol pogos naña apuloyu Visena Wa, ana apuloyu nawuloena tai e navisaluaena kiena Mosis, a tai e tusi kiena navisawalena lala. Ana pogos naña nawuloena la nene þisi narui, ana li nasumonena lala apiun tai Pol lalua Panañas, la asape “Wenlamimi lala, visae amiu lua amlarar ke visena tai naña kilia iila malena kiena ne yeririna lala, ana imimi sinemimin mesape amlua avisa van imimi.”

¹⁶ Ana Pol sumalu, ana koan limana, naña sape ava ruru la ana ayagogon naga, ana naga pisi pan la, pisape “Poga ga, ana in na sineun nesape nevisa ve sanini, amiu le Yu lala, amio li taþena la naña amiu mña ga asumña amlalaga ke e kiamimi Ntewa, ana amiu punu ga ayagogon ruru kiau visena nini. ¹⁷ Kieta Ntewa nene, naga ke narui naña naga pisir plan kieta li marua la nanua sumo, a naga ga naña kila la apimi ape moki paþisi e pogos naña amiyuma e korena ke ga garu Isip, a naga ga ke sina ga naña þere plan la e pogos marera nene, e kiena namareraena keviu. ¹⁸ Ana naga sumon la amolue apa e yokorena, ana amiyal mña e yo nene pa tol kas lualima yam vari, ana yam moki naña e pogos nene ana apilopu masila pan Ntewa, ana naga pe mligan la re nena poli. ¹⁹ Ana pogos naña la apimi atol purvanua nene Kenan, naña Ntewa pisaar pisape tamãan van la,

ana naga mñene plan lus la olua kiena ne li taþena la naña apimi asike e yo nene rui, ana siraunia ana mla porotano nene pan repita lala, la ape þarunia, ana lala apa asu wawa asike ea. ²⁰ Siar e pogos naña apa garu Isip sumo, ana pimi mña pano-o tol pogos naña pasuþe la sina apa loyuma e kiela purvanua, tol kas pe suri tai sane ponotia vari lualima yam lima.

“Ana e pogos naña asu wawa asike e kiela porotano sanene, ana Ntewa pisir plan kiela suþe lala, naña asumon la a aliþere la, ana suþe la nene la amiyuma e mña sanene pano-o tol lala yaru maro nini, Navisawalena Samiuel. ²¹ Ana la apisawal asape la pe sinelan re si suþe la ne sanene poli, ana la apisa pa Samiuel asape naga lual re yaru tai naña naga kilia ve kiela þarin suþe keviu. Ana Ntewa kilologia Sol, narina ne Kis, pan la, naña naga pe lus kiena Pensiman, ana Sol naga pimi pe kiela þarin suþe keviu nasumo, ana naga pisuar la pano-o tol kas lualima yam vari. ²² Siraunia, ana Ntewa kilalua sina Sol, ana mligan Tepet kus lelana, ana Ntewa naga kekaran manene Tepet paþisi, naga pisayu sape ‘E Tepet nini, narina Sese, ana nepisu nesape netol yaru tai naña kiena þelaga torokin ruru nena ga kiau sitomena, ana nekilia nesape naga þisi na naga yuma e ga va sa naña in na sineunia.’ ²³ Ana Ntewa pisaar pan repita la nanua sumo sumo laa rui, sape þisi na naga werelua lus tai kiena ne yermarua Tepet nene, ana ligan naga van ita le Yu lala, ve kieta Natamaliaena, ana suri nene Ntewa kila pa e yaru naña Yesu rui.

²⁴ “Sumonia, pogos naña Yesu nene pe pimi re poli wa, ana Yoane Nakeena sumã mlolog ke pan ita, sape ‘Amiu monar avilopu amiu, ana amiu monar ava e nakeena.’ ²⁵ Ana pogos naña Yoane nene lavis ga kila punu yumaena la naña Ntewa mla pan narui, ana naga sumã piun ke tan yeririna lala, pisape ‘Amiu amape in na nepe Navisaarena? Inu nevisa van amiu, in na pe nepe yaru re nena naña amiu asumña asumate ke poli, peraga. Ana siraun inu, ana naga sumã

pimi ke ne, a naga po naña po, a naga pe yaru wa manene laa, ana in na nepisu sane inu pe nemesmesu re naña neve yaru na kiena yum̃aena ga poli, inu pe netorokin re neva lavisi puna poli naña nowar plan kiena kulus nen lana.’ ”

Pol pisape yerkawa kiena ne le Yu lala, la ke naña am̃emar Yesu narui

²⁶ Ana Pol pisa pan la, pisape “Wolai lala, amiu lañas naña ape le Yu ruru lala, naña am̃alivi e lus kiena Epraam, a amiu lañas naña ape li taņena lala, ana amlelaga ke e kiamimi Ntewa imimi le Yu lala, ana sineun nesape monar avisu kilalea avisave ita ke narui naña Ntewa mla visena na natamaliaena pan ita rui, kila nesum̃a neņar ke pimi pan amiu ne.

²⁷ Lala nae Yerusalem amio kiela yerkawa lala, la pe apisu kilale re nena Yesu poli e pogos naña naga pimi, a pe apisu kilale re asape naga pe Natamaliaena poli naña li navisawalena la apisayu e Visena Wa la naña apuloyu silaga e Legiena Wa lala. Sanene, ana pe apisu kilale re poli, naña la akila visena kiena ne navisawalena la moki apimi ape lelaga, komin naña la ke nene narui la amliņere kiela Navisaarena nene asape naga monar mare. ²⁸ La pe am̃al re nena suri tai poli naña torokin naga mare vanonia, ana la am̃areran pa Paelat vena naga monar tam̃an visave la akilia awem̃aria. ²⁹ Ana la akila piowa ga pania taveve ga ya naña li navisawalena lala apisawal nanua sumo la rui naña asape ũisi na yeririna la akila vania, vano vano awem̃ar naga e laki torovia, ana siraunia la akus tasnena pano, amligan m̃eke e puluve. ³⁰ Ana Ntewa tamalia ke sina ga naga petan marena, ³¹ ana e legiena laņasia, moki li m̃a ga, ana naga sum̃a m̃alm̃alivin kiena yeririna lala naña sumo lala asu amio naga garu Kalele, a naña ataveve naga apami metava ma Yerusalem. Ana la naña apisu Yesu sa nene rui, nanagane la ke nene narui la asum̃a apisasawal ke pan yeririna lala asape naga mali sina petan marena.

13:28 Mat 27:22,23; Mak 15:13,14; Luk 23:21-23; Yoan 19:15
Yoan 19:38-42

13:31 Yum̃aena 1:3

³² “Ana nanagane, e yo nini, imimi lua mepimi pun amiu naña memla Lologena Wo nene pimi pan amiu. Imimi lua mepisawal pan amiu, mesape suri wo la naña Ntewa pisaar pan repita la na sumo, pisape ũisi na kila van kiena yeririna lala, ³³ ana nanagane suri la nene apimi ape lelaga rui e ita narin mapila lala, a e ita li taņena m̃ena ga la naña temlelaga e naga. Ana ita tetol suri wo nene e ga e kieta pogos nini, naña Ntewa mligan Yesu pimi tano e yomarava nini, ana tamalia ke sina ga naga petan marena.

“E Visena Wa, Yauena marana lua naga pisayu suri nene, naña sape

‘Kiau sisi, nepisu sane ũane ko opimi ope naruu,

a nepimi nepe arimom̃a kemua lelaga.’

Yauena 2:7

³⁴ Ana e lepas naña Ntewa kila Yesu mali sina e marena, naña naga taņatete va sina ga e puluņili pogos taņena, e lepas nene ana visena lua na Visena Wa la apisa rui. E visena tai, ana Ntewa pisa sanini, pisape *‘Navisa ruruena wa la nini naña in na nepisaar pan Tepet sumo rui,*

la asum̃alu m̃arera asike ga wa,

ana nanagane nela van amiu narui,’ **Ais**

55:3

³⁵ ana visena na lua na lepas nene, sike sina ga e Yauena tai, naña yaru naña siria pisi pa Ntewa, pisape

‘Pisi na ko na taņatete okilia otaņan kiom̃a yaru wa visu marena,

pona tasnena menun pogos tai.’ **Yauena**

16:10

³⁶ “Ana visena la nini pe apisa re yer-marua Tepet nanua sumo poli, komin naña siraun naña naga kila yum̃aena kiena ne Ntewa pan kiena yeririna la pano pano-o, naga mare ga, ana asin naga m̃eke amio repina lala, ana tasnena mon m̃a pano menun. ³⁷ Ana visena la nini apisayu ga Yesu nini, apisayu naña naga tasnena pe pa piowa re sanene poli, naga Ntewa pisirlua sina ga naga mali sina.”

Pol sape naviewoena naga m̃eke ga e Yesu

13:29 Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56;

³⁸ Ana Pol sape “Wolai lala, visae sanene, inu sineun nesape monar akilia ruru suri nene, sape e ga e Yesu nene, ana Ntewa sum̃a kila pan ita lua sape naga piowa punu kieta mlamulena piowa lala.

³⁹ Navisaluaena kiena ne Mosis tařatete were plan ita lua vetan kieta řelaga na mlamulena viowa lala, ana ko ai, nařa visae olelaga m̃arera e Yesu, ana řisi na naga war plan kioña řelaga na mlamulena viowa nene vetan ko. ⁴⁰ Sanene, ana monar avisuar ruru amiu, komin nařa visae peraga, ana řisi na amiu ve sa nařa visena tai kiena ne navisawalena lala, ⁴¹ nařa naga pisa pisape

‘Amiu apisu ke ne! Amiu asuñã apitalia kare suri wa lala, ana nanagane ga ne ana yoko avisu kilale ga na wa, siraunia amare.

Komin nařa in na nesuñã nekila ke yum̃aena tai likan amiu e pogos nařa amal ke ga wa,

ana asuñã apisavan ruru merarava pan amiu,

ana amiu na pe sinemiun re alelaga e poli.’ ” Ařa

1:5

Yeririna nae Antiok lala akekaran visena nene kiena ne Pol

⁴² Ana Pol pisi pan la řisi, ana la apa vanua, ana yeririna la apimi apiun m̃areran tan Pol, asape “Imimi sinemimin mesape e Legiena Wa nařa pimi ke ne, ana řisi na amlua awasuře amiu si aimi, ana avian imimi re laa ga wa e suri la nene.” ⁴³ Ana pogos nařa Pol lalua Panařas apano, ana le Yu la moki amio m̃ena ga yeririna tařena la nařa apimi sa ga ape le Yu la rui, apimi amiyaloro ataveve lalua apano nařa asape asun re laa sane wa. Ana nalologena lua nene apisi amio la, ana apisa pan la asape la monar awasine manene laa Ntewa sane wa, a lala monar atařali nařa ava re laa loyum̃a e kiena lemamiena.

⁴⁴ Ana sa nařa la apisa pa Pol amio Panařas rui, e Legiena Wa tařena nařa sirau pimi, ana pulen ga le Yu lala, a pulen m̃ena ga yeririna tařena lala e pulkumali nene apimi sina lele taaga, nařa asape

ayagogon Pol lologon Visena Wa kiena ne Ntewa. ⁴⁵ Ana pogos nařa yerkawa kiena ne le Yu lala apisu yeririna moki tařena la nene, ana apielue narui, ana la asuñã apisa kare Pol, asuñã apisa pan yeririna lala asape naga sum̃a pisokan ke ga nene. ⁴⁶ Ana Pol amio Panařas lalua pe sinela kurkur re poli, ana lalua asuñã apisi molmolue ga narui, a lalua kiela visena pa m̃arera laa narui, a la apisa pan le Yu la nene, asape “Imimi mepisu mesape popon nařa Visena Wa kiena ne Ntewa nařa imimi mesuñã mepisawal ke pan amiu, naga imi tol řesan amiu le Yu la sumo, sumon nařa tol yeririna tařena lala. Ana amiu na pe sinemiun re alelaga e poli, asuñã akuwan plan kare ga pano, sa ga nařa amiu atařatete si akilia atol malena nařa ve uro re narui. Ana poga ga, teke ga e amiu, ana sanene řisi na imimi meva ga melologon va la nařa pe ape le Yu re la po la rui. ⁴⁷ Komin nařa Visena Wa tai pisa rui nařa imimi monar mekila sanene, nařa Ntewa naga pisa, pisape

‘In na nepisirlua ko vena ovivaga sane kapi tai,

vena tegoli la nařa pe amlelaga re e inu poli wa.

Pisi na ko okus kiau natamaliaena va tol yo punu ga e yomarava.’ ” Ais 49:6

⁴⁸ Ana pogos nařa lala nařa pe ape Yu re poli amloge visena nene, ana amloge po manene laa ea, la apisape “!Suwala, visena kiena ne Ntewa nene naga po nařa po, imimi sinemimin pařisi wa!” ana lala nařa lala lařas nařa Ntewa pisaar la sape řisi na la atol malena nařa ve uro re, la ke nene narui nařa amlelaga e Yesu e pogos nene. ⁴⁹ Ana siar e pogos nene, ana visena kiena ne Suře sum̃a mlenlelein pa řar make yo e lepas nene.

Le Yu la sinela kar Pol amio Panařas

⁵⁰ Ana le Yu la nařa apielue apa apisu sira kawa lala na kiela yum̃a na leniena amio li nasumonena lala na pulkumali, ana apis pan la akila kare kiela sitomena lala, pano pano-o yerkawa la nene amiila yeririna la apa ařenelua Pol lalua

Panañas petan kiela yo. ⁵¹ Ana pogos naña lalua asumã apa ke narui, ana lalua akila kile tai pan la ne na pulkumali nene, lalua añevan puluyavi na mrapa naña sike e lolala lalua.

Ana lalua apetan yo Antiok, lalua apa atol pulkumali naña Ikoniam, ⁵² ana nalogena viu la naña asike garu Antiok, la sinela kekara keviu, a Ninuna Wa pimi pulemamaga ruru nenaga e la.

14

Pol lalua Panañas, lalua amlologo e yo naña Ikoniam

¹ Ana e kumali naña Ikoniam, suri punu ga amalmalivi sa ga naña Antiok narui. Lala aporu e yo nene, ana siraunia Pol lalua Panañas, lalua apa loyumiã e yumiã na leniena kiena ne le Yu lala, ana lalua amlologo. Lalua amlologo amio namareraena kiena ne Ntewa, ana yeririna la moki naña asike e yo nene, lala amlelaga e Nalologena Wo nene, naña lala pãasia ape le Yu, a lala lañas ape le Kris. ² Ana le Yu tañena lala naña asumã ga, lala pe sinelan re naña alelaga poli, ana siraunia la nene apano akilayon naña avilonkare sitomena kiena ne yeririna tañena lala naña pe ape le Yu re poli, la akila sinela la pimi kari la naña amlelaga mare ga na wa. ³ Suri ne nanene narui kila Pol amio Panañas, lalua asike e yo nene yam piavi la sane, vena akilali naña aiila nalelagaena lala. Ana pogos naña lalua asike amio la sanene, ana pe amaraun re la naña sinela kar la ke poli, ana la asumã amlologon Suñe Yesu pan la, a apisayu kiena pupia lemamiena pan yeririna lala. Ana Suñe naga kila yeririna lala apisu kilale naña kiela visena lala ape lelaga, komin naga tamãan pan lalua vena akila kile ve moki e yo nene a suri nailanena lala.

⁴ Ana yeririna lala na kumali nene la amliþere la e þegas lua narui, naña lañas akekarãan le Yu lala, ana lañas akekarãan nalologena lua nañani. ⁵ Lepas lua nene lalua asu mña apepeyun la sanene, pano-o ana le Yu lala amio li tañena lala naña pe sinelan re si li nalelagaena la poli, amio

mñena kiela yerkawa lañasia, la ke naña apisa ruru narui vena la asu nalologena la nene a akove momãar la amare.

⁶⁻⁷ Ana nalologena lua nañani lalua amloge suri nene, ana apisu sane popon naña aure vetan yo nene, vena ava atapolou e yo tai. Sanene, lalua asumãalu petan yo nene, apa e lepas tañena naña Likonia, ana lalua apa amlologon Nalologena Wo e lepas nene, amio kana pulkumali ne luwoka, naña lalua kiela kia sanini, Listra amio Tepe.

Pol lalua Panañas lalua amlologo garu Listra

⁸⁻⁹ Ana e narin pulkumali nene naña Listra, pogos tai ana Pol naga sumã mlologo ke pan yeririna lala, ana yaru tai pe laulu naga tomã tano, ana naga tomã miyagogon Pol. Yaru nene, siar e pogos naña naga paeme, naga pe mial re pogos tai poli, komin naña naga lana luwoka ga pulu.

Ana Pol pisu naña yaru nene sumã miyagogon ruru ke naga, a naga mlogeluþar naña sane yaru naña pe laulu ne naga sumã mlelaga e Yesu sape yoko naga kilia kila ruru lana luwoka. Ana Pol pisu manenea, ¹⁰ pio naga, pisape “!Laulu, ko oula ova metava, osumãalun lamã luoka!” Ana yaru nene mloge Pol pisi pan sanene narui, ana naga pula pa metava veraga, ana naga sumã mial ke amio lana luwoka naña apimi amãarera ruru narui.

¹¹ Ana pogos naña yeririna lala apisu suri nene naña Pol kila e laulu nene, la asumã apiovion e kiela visena, apisape “!Ake! !Kieta ntewa lala akus maran yeririna, apitom tano pun ita sa ga yaru narui!” ¹² Ana la asikia Panañas, apio naga asape Susu, naña naga pe kia kiena ne þarina suñe kiena ne kiela ntewa lala, a amligan kia kiena ne Pol, la apio naga asape Emis, naña naga pe kia kiena ne yaru nawaren visena kiena ne kiela ntewa lala, komin apisu naña Pol naga sumã pisi manene laa sane taulu Panañas.

¹³ Ana vanua e mralaea na kumali nene, yumiã wa tai mñana ne kiela ntewa nene, Susu, naga mon mña ga, amio kana yaru wa nena, ana yaru wa nene naga sitom

sape kila ruru naḗa vena yeririna lala monar akila kuḗaḗaena van Pol amio Panaḗas, naḗa la asitom asape yaru lua nene lala ape kiela ntewa. Ana yaru wa nene kila la apitaḗilin naḗa apanon aḗure puluk lala apimi, ana apaia la e meme, vena awe mom̃ar la e kove na yum̃a wa nene narui.

¹⁴ Ana Panaḗas amio Pol, lalua pe akilia re kiela visena poli, naḗa la asum̃a apisayu ke suri la nene, ana pogos naḗa lalua amloge ya naḗa asum̃a asitom ke naḗa asape akila, lalua amloge piowa paḗisi wa. Nalologena lua naḗani, lalua pe akekaran re nena naḗa yeririna la nene sinelan asape alotun lalua poli, kila sanene lalua apitolwowa m̃ala kulsota lala, ana lalua akiriri apano asum̃alu asike likan yeririna la nene, apionia, apisape ¹⁵ “!Avisaluḗar la, avisaluḗar la! !Ve akila re ve sanene van imimi! !Imimi lua mepe yaru ga sa naḗa amiu, pe mepe ntewa re poli! Mepimi ga memio Nalologena Wo, mepimin naḗa mevisawal van amiu monar aligan kiamiu ḗelaga marua la ne sanene sike na, amiu ve alen re si va kamiu ntewa moki la naḗa amarmare ga ne. Mepimin mesape mevisawal van amiu naḗa Ntewa mali taaga ga naḗa sike na, a mesitom mesape mevilon amiu vania, naḗa naga ga naga sii sinapane, amio porotano, amio sive, a naga sii suri la punu ga naḗa asike e yo punu ga e yomarava nini. ¹⁶ E kas kiena ne teras la moki naḗa aḗaro apa rui, Ntewa naga taḗan naḗa yeririna lala na yomarava, sane amiu, la asum̃a amiyaloro ataveve ḗelaga la naḗa peve taḗena lala, a la pe akilia re naga poli, ana akila lotena sa ga naḗa la asitom apisape mesmesun naḗa akila. ¹⁷ Nepisu naḗa amiu akila sanene komin naḗa amiu pe akilia punu re naga po, ana e lepas naḗa puna, naga pe tapoloun punu re naga pan amiu poli, komin naḗa pogos punu ga naga sum̃a kilologia naga ve torokaki ga pan amiu pisape naga pe lelaga, a naḗa kiena ḗelaga e amiu na po paḗisi. Naga ke narui naḗa naga sum̃a kila ke kiena yua mloloru pitomi e yo yau, a naga ke narui

naḗa naga sum̃a kila ke suri punu ga akapuru e kamiu lokove la ne, lala aḗar kala kinas lala e kana pogos ruru nena napo. Naga ke narui naḗa naga sum̃a kila amiu akekara a amiu amloge po keviu e kinanena wo la naḗa amiu asum̃a aḗar ke e kamiu lokove la nene.”

¹⁸ Pol amio Panaḗas lalua apisa visena la ne sanene ḗisi, ana lavis ga naḗa taḗatete akilia avisaluḗar yeririna la nene naḗa lala sinelan manene naḗa akila lotena van lalua nene pona akila kuḗaḗaena van la. Ana siraun naḗa la amloge visena kiena ne lalua nene, ana la pe akila re si poli.

¹⁹ Ana siraunia, le Yu laḗasia naḗa aḗene Pol amio Panaḗas rui garu Antiok a e yo naḗa Ikoniam, ana nanagane la nene apimi aḗalivi ke sina ga narui e yo Listra nene. Ana la asum̃a asun pan le Listra lala, pano-o aḗure plan ke sina ga kiela sitomena lala pa pe taḗena ke sina ga, ana siraunia, ana lala apanon Pol, ana la akove naga pano-o apisu amape naga mare rui. Ana lala aḗurelua tasnena petan pulkumali pa vanua, akoan kare ga naga mon m̃a ga sa ga ne, ana la aḗasuḗe sina apano. ²⁰ Ana nalogena laḗasia apimi amligan ruru Pol, ana la asum̃a amio naga, ana siraunia, naga tavolo sina, ana naga pa sina um̃a amio la. Ana kolulagi, naga amio Panaḗas, lalua amiyal, lalua apa e narin pulkumali taḗena nene naḗa Tepe.

Pol amio Panaḗas, lalua apa sina, aḗasuḗe sina ga apa akome yo la nene

²¹ Ana garu Tepe, Pol amio Panaḗas, lalua amlologo, ana e yo nene la aḗere yeririna moki apimi amlelaga, apimi ape nalogena lala kiena ne Yesu. Ana siraunia, ana lalua amolue ke sina ga e yo naḗa Tepe, la asiar apa sina, ana lala ataveve m̃a ke sina ga mrapa naḗa la akom ea apimi. Sanene, la aḗasuḗe ke sina ga apa garu Listra, sirau, Ikoniam, yokorena apano aporu garu Antiok nae Pisitia. ²² Ana e yo make la nene, la apian ke sina ga nalelagaena lala, ana amla visena wo la pan la vena iila la, a la apisape “Pe suri korena naḗa pona ita tekilia tetol

pogos m̃arera lala, pona yeririna la ve moki akawe ita, ana naŋa ita teva loyum̃a e navesuŋenena kiena ne Ntewa naga monar ve sa ga nene narui. Visae sanene, amiu ve amalumu re, ve aursu amiu re sina, ana asum̃alu asuwawa m̃arera e Kristo pogos punu ga.” La apisa visena la ne sanene, kila nalelagaena lala la apuarar naviawaena m̃arera. ²³ Ana e kumali la nene punu ga, la apu ŋarina ne yeririna la ŋasia vena ave nasumonena la e ŋegas na nalelagaena la veve taaga, ana lalua amonsilu ga vena alenwo la. Ana amligan la asike e limana ne Suŋe, naŋa lalua amlelaga asape yoko naga iila la silaga.

²⁴ Ana la aŋasuŋela sanene, ana la aŋaro e lepas na yo Pisitia, ŋisi na apimi e lepas na yo Pampilia. ²⁵ E lepas nene, la amlologo e kumali naŋa Peka, siraunia la apito garo Atalia, garo losi, ²⁶ ana la akus waa, aŋasuŋela si apa aporu garu Antiok, nanene e yo naŋa Seria. Nanene kumali keviu naŋa sumo rui, la amlenwo Pol lalua Panaŋas, apisape vena lemamiena amio navisuarena wo kiena ne Ntewa naga sike amio lalua, ana la amligan plan lalua vena ala Lologena Wo avano. Ana nanagane narui, lalua akila make nena ga pupia yum̃aena nene ŋisi, ana apimi si rui. ²⁷ Ana lalua apio nalelagaena lala vena la punu ga aimi lele taaga, ana lalua apisawal yum̃aena la pan la naŋa Ntewa miyum̃aen pan lalua, a lalua apisayu ruru pan la sanape naŋa Ntewa naga pietava pan la naŋa pe ape le Yu re poli, pisape la m̃ena ga akilia alelaga, a la akilia aviran la lele taaga e kiena nasuŋenena.

²⁸ Ana lalua asu m̃ena tol kupario lua pona telu suri tai sanene amio nalelagaena lala garu Antiok.

15

?Li nalelagaena viu lala la monar ataveve navisaluaena kiena ne Mosis pona peraga?

¹ Ana pogos naŋa Pol amio Panaŋas lalua asike garu Antiok wa, li nalelagaena laŋasia na lepas nae Yutea, naŋa la ape le Yu, la apitomi garo e yo nene. A pogos

naŋa la amlologo pa li nalelagaena taŋena lala nae Antiok, la apisawal kiela navianena tai, asape “Visae amiu li nalelagaena laŋasia, la pe ape ŋaviu re poli taveve ya naŋa navisaluaena kiena ne Mosis pisa, ŋisi na Ntewa naga taŋatete tamalia la.”

² Ana Pol amio Panaŋas, lalua pe akekaran re nenaga visena nene poli, komin naŋa la akilia asape Lologena Wo kiena ne Suŋe naga pe pisa re sanene poli, ana la apisi m̃arera pan la nene, la apepeyu amio la nene yam piavi laa sane, vena akilali naŋa avisaluŋar la vena ve avian wowen re si yaru la sanene.

Ana li nalelagaena lala nae Antiok, la asitom manene laa visena la nene narui, ana peraga, la apisu sane popon manene naŋa la avititalia Pol amio Panaŋas amio m̃ena ga laŋasia, la apa ma meta Yerusalem vena ava avisu li nalologena lala amio nasumonena lala, vena alogeli naŋa sane yerkawa la nene la asitom ke sanape e lepas na suri naŋa la apepeyu vanonia.

³ Naga narui, li nalelagaena lala apitalia la apitove, apitove akome lepas la ne sane Ponisia, ŋisi na apa Samaria, a e pulkumali punu ga naŋa la apa akomea, la asum̃a apiora amio li nalelagaena lala, a asum̃a asun amio la apisayu sanape naŋa apa atelivi e la naŋa la pe ape le Yu re poli, a apisawal Lologena Wo pan la, a sanape naŋa la moki apilon la apimi e Ntewa rui. A kiela navisawalena la nene la akila li nalelagaena lala la amloge po paŋisi, amieluar Ntewa vanonia.

⁴ La akila liluen sanene pano pano-o, apito atol garo Yerusalem, ana la apa apisu ŋegas nen li nalelagaena lala, amio nalologena lala a nasumonena na sumare lala, ana la nene la akekaran naŋa apisu Pol amio Panaŋas lala, ana la apisa visena na worworen pan la. Sanene, Pol amio Panaŋas lalua apisawal m̃ena ga e la naŋa garu Yerusalem, apisape sanape naŋa Ntewa naga kila yum̃aena moki rui pa lalua naŋa lalua apa atol la naŋa la pe ape le Yu re poli, ana amlologon pan la, apisape visae la alelaga ga e Kristo, ŋisi na Ntewa naga tamalia la.

⁵ Ana pogos naṣa lalua apisawal suri la nene sanene, li nalelagaena laṣasia naṣa ape le Yu, naṣa ape Varasi, la asuṃalu la apisawal ke sina ga kiela navianena nene, apisape “Popon visae la naṣa la pe ape le Yu re poli, visae la sinelan asape alelaga e Kristo, ana la monar ave ṣaviu ṃena ga, a la monar ataveve ṃena ga visena taṣena lala na navisaluaena kiena ne Mosis, ana visae ataveve kieta ṗelaga ita le Yu la sanene, naga nene ana ṗisi na ita tekilia tevisa tevisave ṗisi na Ntewa naga kekaran la.”

Pupia viorena garu Yerusalem

⁶ Ana la asuṃa apisayu manene laa suri nene, kila sanene li nalologena lala amio nasumonena lala la apisa apisape monar akila viorena tai vena avisayuia. ⁷ Ana e viorena nene, la apisi manene pano pano-o kila Pita suṃalu, pisi pan la, pisape “Wolai lala, amiu akilia ṗisi rui, nanua na Ntewa naga mligan inu vena in na nevaṣesan nelologon Lologena Wo va la naṣa pe ape le Yu re poli, ana nanagane ita tesuṃa temloge ke naṣa la moki asuṃa amlelaga ke e Kristo rui. ⁸⁻⁹ Ntewa naga kila sanene, komin naṣa naga pe mliṗere re la nene petan ita poli, ana naga pisu ke losinela lala maran taaga ga sa naṣa naga kilia ruru ya naṣa sike e losineta. Naga kila merarava pan ita sa naṣa naga kekaran vena la akilia alelaga ke e mrapa ṃa nenaga naṣa ita tesuṃa temlelaga ke ea, naṣa naga mla Ninuna Wa pan la, a naga kevan ke ṃena ga losinela lala mekiki, komin naṣa la aṗasine naga, sa ke ga ita. ¹⁰ Ntewa naga kila po manene laa pan la rui, ana nanagane, ita laṣasia la sinelan asape akila ke sina ga ṃarera van la. Visae ita sinetan tesape toṃareran la nene vena la awar suri urmi lala na kieta navisaluaena e ṃasila, sa naṣa la asuṃa apisa ke ne, sanene na piowa ne, ita tekilawo ke sina ga Ntewa ne. Repita lala la apisu sane navisaluaena nene naga ṃarera paṗisi wa, a ita ṃena ga tepisu sane taṗatete yaru tai kilia logear kana visena ne la

punu ga. ¹¹ Ana la amlelaga, a ita ṃena ga temlelaga temio la, tesape ita punu ga towasine ga Suṗe Yesu, a tetol malena e naga, pimi kom ga e kiena lemamiēna.”

¹² Ana la naṣa e viorena la pe apisi re si po laa rui, ana la asu puru, ana amla pogos na visena tai pa Pol amio Ṕanaṣas, la sinelan asape aloge re si kile lala amio suri na ilanen lala naṣa lalua akila e naṃareraena kiena ne Ntewa pa la naṣa pe ape le Yu re poli, pogos naṣa lalua apa atelivi pula.

Semes sikol kiela visena lala

¹³ Ana pogos naṣa lalua asunyu suri la nene ṗisi, Semes nene, naṣa naga pe kiela yerkawa tai garu Yerusalem, naga suṃalu sikol visena pa yeririna lala, pisape “Wolai lala, sineun nesape ayagagon inu sumo wa. ¹⁴ Ita temloge ga ṗisi na wa naṣa Saemon nene, naṣa Pita, naga pisawal ruru pan ita rui sanape naṣa Ntewa naga ṃalṃalivi ṗesan pa la naṣa pe ape le Yu re poli, a naṣa naga pure laṣasia apimi ave yolai viu tai naṣa kiena kia sike ea. ¹⁵ A e Visena Wa, visena kiena ne kieta navisawalena lala nanua sumo, pisa pisape yoko ve sanene narui. Lala tai naṣa pisa sanene, naga Emos, naṣa naga pisawal visena kiena ne Ntewa tai, naṣa pisa sanini, pisape

¹⁶ *‘Pisi na, inu nowasuṗe inu sina neimi, neyuṃaen ruru si lus kiena ne Tepet nene naṣa mloru, vena mali sina.*

Naga sa ga yuṃa tai naṣa kekapili kar ga sike ne, ana ṗisi na nevisirlua sina.

¹⁷ *Ana ve sanene, yeririna taṣena lala naṣa pe ape kiau re poli wa,*

ṗisi na la akale inu Ntewa Namava, a yeririna lala na purvanua punu ga na yomarava nini, naṣa nemligan kiau kia sike e la rui, la aimi ave kiau yeririna.

¹⁸ *Inu Ntewa Namava, naṣa nekila yeririna lala la apisu kilale suri la nene siar nanua sumo laa rui,*

kiau navisaarena sanene narui.’ ” Amō 9:11,12

¹⁹ Ana Semes pisi manene laa sane, pisawal kiena sitomena, pisape “E kiau

navisuena, naga sanene narui. Pe pon re ita tekila yum̃aena m̃arera pona tekila kare manene la naṗa la pe ape le Yu re poli, naṗa la apilon la ga apimi puna ne Ntewa na wa. Pe pon re tevisave la monar ave ṗaviu poli, pona la monar ataveve kieta Navisaluaena sanene pona sanene. ²⁰ A ya ga naṗa popon ita tekila van la, naga sanini, sane ṗisi na ita tesiri m̃aki tai, tevisawal suri ve telu van la. Suri na tevisaṗesania, tevisave la ve akan re si tata la naṗa yaru taṗena la akila ke kuṗaṗaena ea pan kiela nono lala, la monar avaliania. A sur nalua, la ve akila re si ṗelaga viowa, sa naṗa kolau pona lau. A natelu, ṗisi na ve akan re m̃ena ga kuruta na suri mali, sane tata na suri mali naṗa kuruta pe mlau make re poli wa. ²¹ Yaru lala la asum̃a akilia make ke suri la nene naṗa pe mesmesun re naṗa akila po laa rui, komin naṗa Navisaluaena kiena ne Mosis naga sum̃a pisa, a la asum̃a apulolua ke Navisaluaena nene a amlologon silaga e Legiena Wa lala e kiela yum̃a na lotuena e kiela pulkumali lala, siar nakonua rui pimi tol ṗane.”

Yerkawa lala nae Yerusalem la asiritam̃e pa la nae Antiok

²² Ana siraunia, la apisu sane la apisi toroki, ana li nalologena lala a nasumona lala, amio m̃ena ga li nalelagaena la punu ga, la apisu sane popon aligan laṗas ava ke sina ga amio Pol lalua Panaṗas, ato garo Antiok. Ana la apisaar kiela yerkawa nayum̃aena lalua nene, Suta Pasapas amio Saelas, apisape ṗisi na lalua nene atove. ²³ Ana la asiri m̃ena m̃aki tai vena lalua akilia alarar vitove, a m̃aki nene pisa sanini, pisape “Imimi li nalologena lala memio nasumona lala nae Yerusalem, naṗa imimi mepe wolai memio amiu e Yesu, imimi mekekara paṗisi naṗa mevitawe amiu e m̃aki nini. Imimi mesiri m̃aki nini piṃasu, amiu na pulkumali nae Antiok, a e kana lepas naṗa Seria, a van amiu m̃ena ga e lepas nae Silisia, nanene na amiu la naṗa pe ape le Yu re poli, naṗa nanua sumo ana amiu na asike ga e yemalolo. ²⁴ Visena pam tol imimi ṗisi rui,

pisape sumo, imimi laṗasia mepitoṃasu garo pun amiu, a la apian amiu asape amiu na monar ataveve kiamimi Navisaluaena imimi le Yu lala, visae peraga, ṗisi na Ntewa naga taṗatete tamalia amiu. Imimi mekilia mesape visena nene naga kila kare manene kiamiu sitomena la paṗisi, a kila amiu amloge piowa paṗisi, ana visena nene naṗa la apisa, imimi memninue ga, imimi pe mepisa re pan la mepisape la monar atoṃasu avian amiu ve sanene poli. ²⁵⁻²⁶ Ana kieta wolai wo lalua nene, Pol amio Panaṗas, naṗa lalua na pe asitom re kiela malena poli ana lalua asum̃a sinela urmin ga visawalen kia kiena ne Suṗe Yesu Kristo, amiu apitalia lalua nene apami apisu imimi vanon suri nene. Ana imimi mepiora vanonia, imimi mepisuveve-e pano-o, ana imimi mepranar mesape ṗisi na imimi meligan wolai ve lua e yo nini awar m̃aki nene, la amio Pol a Panaṗas la atoṃasu pun amiu. ²⁷ Lalua nene, Suta amio Saelas, ṗisi na lalua asunyu ruru manene laa van amiu, maran ve taaga ve sa m̃a nena naṗa imimi mesiriyu pan amiu e m̃aki nini. ²⁸ Ana e kiamimi navisuena, a e navisuena kiena ne Ninuna Wa m̃ena ga, imimi mepisu sane piowa naṗa imimi mom̃areran amiu vena amiu monar alogear kiamimi Navisaluaena imimi le Yu lala. Ana imimi mepisu sane suri laṗasia, naṗa imimi le Yu lala imimi yepemimi mavin paṗisi, a popon manene naṗa amiu m̃ena ga ve asum̃a akila re, vena kila sane amiu akilia asu ruru amio arueta taṗena la naṗa ape Yu. ²⁹ Suri la nene, tai pisa sanini, pisape ṗisi na amiu monar alon tata naṗa yaru taṗena lala la akila kuṗaṗaena ea pan kiela nono la rui. A nalua nena, ṗisi na amiu ve akan re kuruta, pona tata na suri mali naṗa kana kuruta pe mlau re petan poli wa. A natelu nena, ṗisi na amiu ve akila re ṗelaga viowa lala, sane kolau a lau.

“Visae amiu aligan ruru make suri la nene, imimi mepisu sane ṗisi na wo vaṗisi van amiu punu ga. Pogaga, kiamimi visena e lepas nene ṗisi ga e nene.”

³⁰ Ana la amligan Pol a Panaṗas amio lalua taṗena nene, la apito garo Antiok.

Pogos naña la nene aporu e yo nene, la apio pegas nen li nalelagaena lala la apimi lele taaga, ana amla m̄aki nene pan la. ³¹ Ana la nae Antiok apulo m̄aki nañani, ana la akekara pañisi e visena wo la naña la nae Yerusalem asiri pimi pan la. ³² A lalua nae Yerusalem nene, Suta amio Saelas, lalua nene ape navisawalena, ana lalua asuñã amlologon ke pa la nae Antiok, apisape la monar awasine manene ga Yesu silaga, ana lalua akila sinela la suñalu m̄arera, e kiela visena wo moki naña lalua apisa.

³³⁻³⁴ La asuñã apisi ke pan la sanene e legiena moki, ana siraunia, la nae Antiok la amligan lalua e kiela mrapa, la amlenwo lalua, asape “Sum̄arena kiena ne Ntewa sike amio amluoka.” Ana lalua añasupe sina apa ma Yerusalem. ³⁵ Ana Pol amio Panañas, lalua asike garo Antiok tol si kuñar lañasia, lalua asuñã amiila yaru tañena la naña la asuñã amlologo a asuñã apian ke yaru lala e Visena Wa kiena ne Ntewa.

Pol amio Panañas, lalua apeveyu

³⁶ Ana siraunia, Pol pisa pa Panañas, pisape “Ei, sanape, ñisi na italua teva teyaliali ke sina ga arueta amio vineta lala e yo la nene naña italua tepa temlologon Visena Wa kiena ne Ntewa e nanua sumo rui? Pisi na italua teva tevisu la li sane aña la asike sanape.”

³⁷ Ana Panañas pisape “! Po pañisi ne, nekekanan pañisi wa! Ana sineun manene nesape ñisi na italua toure Son Mak nene imi temio.”

³⁸ Ana Pol naga suñã sitom̄al ke ga wa naña la amialiali la p̄esan sanene sumo, Son Mak nene naga purmatan la yam tai rui, nene garu Pampilia, naña pogos naña yun̄aena pe ñisi ruru re poli wa ana naga p̄asupe ke sina ga pano. Sanene, Pol pisu sane, peraga, pe pon re Son Mak imi amio la ke sina ga e kiela yalena tañena nene poli. ³⁹ Suri nene kila Pol amio Panañas lalua apeveyun la ruru nenaga, ana lalua amliñere la narui. Panañas pa p̄ere ga Son Mak, ana la ga lua apa akome waa, lalua apa amiyun̄ae garu Saepras,

⁴⁰ ana Pol naga pa kilalua Saelas. Ana li nalelagaena lala amlenwo lalua nene apisape ñisi na lemamiena a navisuarena wo kiena ne Ntewa sike amio la. ⁴¹ Ana lalua amialoro apa atelivi e lepas lua nene Seria amio Silisia, amiyun̄aen ke sanene vena akila pegas nen li nalelagaena lala la aimi añarera manene la sane.

Nanene sane pupia yalorena kiena ne Pol yam lua ne.

16

Timote m̄ena ga pa amio Pol lalua Saelas

¹ Ana e kiena pupia yalena na lua nene, Pol pimi tol sina kumali lua nene Tepe, amio Listra. Ana e yo Listra nene, ana nalogena tai sike ea, nanene yaru m̄ee naña Timote. Timote nene, anena pe sira re Yu tai, naña naga mlelaga e Yesu rui, ana arimana naga pe pe yere Yu re poli, naga pe yere Kris tai. ² Ana arueta lala nae yo kiena ne Timote, amio lala nae pulkumali tañena naña m̄eke lavis ga ne Ikoniam, la apisu naña Timote naga kila yun̄aena kiena ne Supe po pañisi pan la. ³ Ana Pol naga sitom̄ pisape were Timote va amio naga e kiena yalena nene, ana suri taaga ga naga piowa, naga ga naña Timote naga pe pe p̄aviu re poli, nanene komin arimana naga pe pe yere Yu re poli. Ana Pol naga kilia naña visae Timote taveve naga sanene, ana visae e yo ya naña la ava ea, ana yoko le Yu lala, avisaluñar naga vena ve va re loyun̄ã e kiela yun̄ã na leniena lala, a yokorena la ve akekaran re aloge kiena visena lala. Ana komin suri ne na nene, ana Pol kila Timote pano ana la akila p̄aviu e naga, ana siraunia, la telu nene Pol, Saelas, a Timote, apano. ⁴ Ana pogos naña la asuñã atelivi ke e kumali lala, la asuñã apisalelein ke visena la pan nalelagaena lala, apisawal pan la e navisaluaena la naña nalogena a nasumonena nae Yerusalem la apisa e kiela viorena sumo rui, ana Pol lala apisa pan la naña monar ataveve visena la nene narui. ⁵ Ana pogos naña Pol lala asuñã

amiyalyal li laa a la apian ke p̃egas nen nalelagaena la sanene, kila sa nãpa p̃egas la nene asum̃alu asu m̃arera ruru laa, a la apisu sane silaga nãpa nalelagaena lala apimi ape moki manene laa narui.

La asike garu Troas, ana Ntewa pis pa Pol e nam̃eniēna tai

⁶ Ana Pol la asitom nãpa asape ava awar ro e kumali la ve moki e lepas nae Esia, ana Ninuna Wa pisalũpar la vena la ve ava re avisawal Nalologena Wo e yo nene, kila sanene apa atol ga e lepas na yo Prisia amio Kalesia. ⁷ Asum̃a apa ke sanene, ana pogos nãpa la apimi lavisi e lepas nãpa Misia, la akilali nãpa ato garo e lepas keviu nãpa Pitinia, ana pogos si tai, ana Ninuna ne Yesu pe tam̃an re pan la nãpa la ava sanene poli. ⁸ Ana lala apa ãparo ga e yo Misia nene, apa m̃a pano-o la atol kana kumali ne tai garo losi, kiena kia Troas. ⁹ Ana e yo nene, ana kolemallo, Pol naga momalio pisu sane yaru tai nae lepas keviu nae Masitonia e sive lepas p̃as, nãpa yaru nene naga pimi puna, naga tagi pania, piun tania, pisape “Awis Mara, imimi sinemimin mesape ko oimi owar ro pun imimi, vena oiila imimi.” ¹⁰ Ana e poglis nene, inu Luk nesike m̃ena ga nemio la, ana pogos nãpa Pol naga pisawal nãpa naga pisu yaru nene pisi pania, veraga ga imimi mepanon makale mrapa vena mekilia meva mokusro yo meva Masitonia, komin imimi mekilia nãpa Ntewa naga pio imimi rui vena meva melologon Nalologena Wo nene van la.

Asike garu Pilĩpae, ana sira nãpa Litia naga mlelaga

¹¹ Sanene, imimi mokus waa, memli-gan yo Troas, mẽpure mepano-o metol purvanua nae Sametres. Ana imimi momalio e yo nene, ana kolulagi, ana mepano-o metol lepas nae yo Masitonia, ana mepa ura e kana kumali nene Niapoles. ¹² Ana e lepas na Masitonia nene, pupia pulkumali tãpena tai mon m̃a ga, nãpa naga m̃eke vatanon navisuarena kiena ne p̃arin sũpe nae Rom. Kumali nene kiena kia Pilĩpae, ana imimi memial mepano-o meporu ea. Imimi mesike e

yo nene legiena lua pona telu, pano-o tol Legiena Wa. ¹³ Ana imimi memloge rui nãpa apisa apisape e Legiena Wa, le Yu lala nae yo nene la asum̃a akila ke lotena e yo na leniena tai garo e wii tai, e pulkumali lepas na vano. Ana imimi m̃ena memolue vena metoven mevisu la e yo nene, ana imimi mepa metotano mesun memio sira lãpasia nãpa la asumo apitom asike e yo nene rui.

¹⁴ Sira la nene tai, naga pe pe Yu re poli, ana naga sum̃a mlelaga e Ntewa. Naga pe nae kumali nae Tuatira, ana p̃uarar ke kiena pupia yum̃aena keviu tai, naga sum̃a p̃iliwilin kar ke kulmrae tai nãpa maran lavis malolo, nãpa po na po nãpa la amiyum̃aen e kiena yo. Sira nene, kiena kia Litia. Ana e pogos nene, Sũpe pietava e kiena sitomena narui, ana naga mlarar ruru visena la nãpa Pol naga sum̃a pisa pan la, a naga tarar m̃arera po e losinena. ¹⁵ Ana e pogos nene, Litia nene amio la nãpa e m̃ana um̃a, la punu ga apa e nakeena. Pisi, naga m̃areran imimi, pisa pisape “Visae amiu apisu sane nesum̃alu kemua m̃arera lelaga e Sũpe, sineun nesape amiu aimi asu re garu m̃au wa.” Sanene narui, ana naga pure imimi mepa mesike e m̃ana um̃a.

Akuan Pol amio Saelas apa e yum̃a nakoena

¹⁶ Ana e legiena si tai, ana memio Pol mepitom sina e kiela yo na leniena, ana imimi mepitawe narin sira m̃ee tai e mrapa. Narin sira m̃ee nene, yeririna lãpasia apulua naga vena yum̃ae kiela, ana ninuna viowa tai sike e naga, nãpa apio asape ninuna ne loñara, nãpa pe ninuna navisuen suri la nãpa aimi am̃alivi sirau. Ana yeririna la moki apimi apiun ke sira m̃ee nene tan yerkawa lala, vena naga visawal van la sanape e kiela malena lala. Ana pogos nãpa sira m̃ee nene pisawalia, ana la asu m̃a ãpar ke naiilaena pan kiena yerkawa lala, kila sanene ana pogos punu ga la asum̃a ataulu kilavaru moki na moki vanonia. ¹⁷ Ana imimi memial mepa laa sanene, ana narin sira m̃ee nene taveve imimi naga sirau, naga sum̃a piovion manene

pan yeririna kar ga la punu ga, naga suñã pisawal ke, pisape “!Ei, apisu ke ne! Yaru la nene la ape nayum̃aenen yum̃aena kiena ne Ntewa mali na metava manenea. La ke narui naña akilia avisawal mrapa na tamaliaena van amiu.”

¹⁸ Ana sirau, naga suñã kila ke sanene pan imimi e legiena moki, kila Pol mloge piowa pano pano-o, tol pogos tai, ana naga sinena kar ninuna viowa nena, ana naga kira pa varau, pis pania, pisape “!E, toroki! Nepisa mesmesun pan ko, nesape e kia kiena ne Yesu Kristo, ko omolue tan narin sira m̃ee nene nanagane.” Ana veraga ga, naga mligan narin sira m̃ee nene naga pano.

¹⁹ Ana pogos naña yerkawa lala kiena ne narin sira m̃ee nene apisu naña mrapa nene natauluen kiela kilavaru ea pimi piowa rui, la sinela kar Pol amio Saelas pañisi. Ana la aþure lalua nene apano asuñãlu ase marana ne naliþereena lala nae Rom garu kumali. ²⁰ Ana la apisawal pan la, apisape “Le Yu la nene, la apimi e kieta yo, la akila kare ita manene laa na wa. ²¹ La asuñã sinelan asape am̃areran ita vena tetaveve kiela þelaga laþasia, ana e navisaluaena nae Rom naña ita tesike vatanonia e yo nini, pe mesmesu re nena ga naña ita tekila sa naña la asuñã apisa ke ne poli.” ²² Ana yeririna la akila pupia m̃aagena, ana la akila kare Pol amio Saelas pañisi, asitom asape asu lalua, ana naliþereena la nene apisa apisape la avitolwowa kulsota m̃ana lalua nene, ana awe la e laki. ²³ Ana la am̃e kare lalua nene pano pano-o þisa, ana aþure lalua apano akuan la apa loyuma e yuma nakoena, ana apisaar m̃arera pan yaru na visuaren yuma nakoena, apisape naga monar visuar ruru la, lalua ve aure re sina, visae peraga, ana yoko viowa vania. ²⁴ Ana pogos naña yaru nene naga mloge visena nene, naga pure lalua nene apa manene loyuma, e yo m̃arera tai naña la apuarar ke yaru la naña ape þarm̃arera pañisi apa ea, a naga piar lala lala panon pupia laki naña m̃eke e yo nene.

Yemninu kululun yuma nakoena nene

²⁵ Ana asuñã pano-o tol kolemallo yepelika, Pol amio Saelas lalua asuñã amlen ke pa Ntewa e yauena wa lala, a yeririna taþena la naña asike amio la e yuma nakoena la asuñã amiyagogon lalua. ²⁶ Ana la amilan manene pañisi, naña veraga ga, pupia yemninu tai pimi, kila yuma nakoena nene miyuyuwawa make ga, naga kululun make kana nin kinakinas la punu ga. Ana la apisu mratava punu ga apietava, a sen punu ga naña apiarar limala lala a lala lala akekapil ga sa ga ne. ²⁷ Ana yaru na visuaren yuma nakoena nene naga tavilo, ana kiriri pimi pisu mratava la punu ga pietava ga sike na, ana naga m̃ape la naña asike loyuma, la make ga apuretetai apava make rui. Ana suri nene kila naga marau pañisi, ana naga mlalua kiena playu na mara, ana sinenan pisape yalm̃ar ke sina ga naga mare. ²⁸ Ana Pol naga pisu ke ne, ana pio manenea, pisape “!Ei, ko osuwa, ko ve okila kare ko re! !Imimi punu ga mesike ga wa!” ²⁹ Ana yaru nene naga pio sape awar kapi vivaga imi, þisi na naga kiriri pa loyuma e yo naña Pol amio Saelas asike ea, ana naga mloru pito tano e lan lalua nene, naña naga sinen kurkur na kurkur. ³⁰ Ana sirau, naga þere lalua na apa ke sina ga vanua, ana naga piun tan lalua nene, naga pisape “Ei, yerkawa luwoka, ana monar nekila ya naña þisi na nekus natamaliaena?”

³¹ Ana lalua nene apisa pania, apisape “Ko monar olelaga e Suþe Yesu, ana otol natamaliaena, ko omio la naña e moña mratava.” ³² Ana la apisawal visena kiena ne Suþe pania, a apisawal m̃ena ga pan la naña asike m̃ana uma, ³³ ana e ke e kolemallo ga nene, yaru nene naga kila ruru yepe sirorop la naña sike e yepena ne Pol amio Saelas, ana e ke m̃ena e pogos nene, lala akee naga amio la naña asike e m̃ana mratava. ³⁴ Ana naga þere lalua nene apa loyuma e m̃ana yuma, ana naga mla kinanena pan la, ana naga amio lala na m̃ana uma la asuñã akekara na akekara, komin nanagane la am̃al Ntewa e kiela malena la narui.

³⁵ Ana pa tol kolulagi, ana naliþereena lala am̃inue ke suri nene wa, ana la ato

si tano, ĩisi la apitetalia kiela yeririna lala apimi apisawal, apisape “Yeririna lua nene akilia amolue ga sane.”

³⁶ Ana yaru na visuaren yum̃a nakoena nene naga pimi pisawal pa Pol, pisape “Naliĳereena lala amligan visena pimi apisape amlua akilia amolue ga sa ga ne, sanene ana amiu aimi, ava ga sane. Ana ita ve tekila re si visena van ita vanon suri nene.”

³⁷ Ana Pol pisa pa la naĳani pisape “Ei, taĳatete ga, pe sa re nene poli. Imimi m̃ena mesike vatanon ĳarin suĳe nae Rom nene, a e kiena navisaluaena, naliĳereena la nene akila pe mesmesu re pan imimi nene poli. Pe aĳna re naĳa imimi mekila suri tai piowa poli, ana sir- aunia la aĳe imimi e marana ne yeririna lala, a akoan imimi mepa loyum̃a e yum̃a nakoena, ana nanagane la sinelan asape aĳene plan vinaun imimi ga sanene. ! Taĳatete ga, awasuĳe amiu ava avisa van la avisavenua la ke narui la monar aimi aure plan imimi e yo nini, a monar aimi avisa visena tai van imimi sumo wa!”

³⁸ Ana yeririna kiena ne naliĳereena lala amla visena nene kiena ne Pol aĳasupela si apano, ana pogos naĳa amlogeyu naĳa Pol amio Saelas, lalua m̃ena asike vatanon navisaluaena nae Rom, la amarau narui. ³⁹ Ana la apimi apisa visena laĳas pan lalua, ana aĳure la apa mrapa, apisape la sinelan asape lalua monar amolue e yo nene. ⁴⁰ Ana Pol amio Saelas, lalua aĳasuĳe la sina, lalua apa aĳaliviĳesan e yum̃a m̃ana Litia sumo, a siraunia, ana la apisu sina arueta lala, a la amla visena wo lala vena iilaar laena, a siraunia, ana lala amolue petan pulkumali nene.

17

Pol amio Saelas, lalua asike garu Tesalonaika

¹ Ana ĳisi na Pol amio Saelas, amiyaloro apano, ana akome pulkumali lua nene Ampipolis amio Apolonia, ana lalua apimi atol pulkumali nene, Tesalonaika. Pulku- mali nene yum̃a na leniena kiena ne le Yu la tai m̃eke ea, ² ana sa naĳa Pol mon m̃a kila e yo punu ga naĳa naga pa ea,

naga pa sikol la nae e yo nene, ana sum̃a pa ke loyum̃a amio la e kiela yum̃a na leniena, e pogos na leniena punu ga. Ana e Legiena Wa telu, naga kila sanene, a naga pisi yam moki amio la e ya naĳa Visena Wa naga sum̃a piania. ³ Ana Pol sum̃a pian la ea, a naga sum̃a pisawal meraravan po pan la pisape taveve ya naĳa Visena Wa pisa, ana mesmesu ga naĳa kiela Navisaarena, yeririna la akila viowa ga vania, va m̃a va m̃aga naga mare, ana siraunia naga monar mal sina e marena. Ana Pol pisawal pan la, pisape “Yesu nene, naĳa nesum̃a nepisayu ke ne, naga ke naĳa pe kieta Navisaarena narui.”

⁴ Ana laĳas naĳa la asum̃a amiyagogo- nia, apisu asape visena nene pe lelaga, la amlelaga e Yesu, ana apimi e lepas kiena ne Pol lalua Saelas. Ana e yo nene, yeririna laĳasia naĳa pe ape Yu re poli, la amlelaga e Ntewa rui, ana lala moki m̃ena ga naĳa amlelaga e Yesu narui, amio m̃ena ga li nasumonena kiena sira la moki.

⁵ Ana yerkawa kiena ne le Yu la pe akekara re poli, la apielue, ana la apisayu asape akilali suri tai. Ana la apa apisu ĳegas kiena ne ĳarkawa lala nae yo nene, ana aĳere laĳasia naĳa apiowa laa ga wa, ana apa aĳere sina yeririna la moki ana akila pupia ĳina ga nene, ana la apa akila kare ke pupia veveyuena e pulkumali nene na. Ana la aĳape Pol amio Saelas lalua asum̃a ke e yum̃a m̃ana yaru tai, kiena kia Seson, ana la apanon lalua e yum̃a nene, vena awere la ava kumali. Ana la apimi atol yum̃a nene, ana la akila kare ruru nena ga, akilaroro kana mratava nena, ⁶ ana pe aĳal re lalua asu loyum̃a e poli. Ana apuarar ga Seson nene, amio arueta taĳena laĳasia, ana aĳere la apano asum̃alu ase marana ne li nasumonena lala na pulkumali nene. La apisi keviu, asape “Yeririna la nene naĳa asum̃a apilontapon ke kieta yomarava, la apa e yo taĳena la moki rui, ana nanagane la apimlein asike pun ita narui. ⁷ Ana yaru nene, Seson, naga ĳere la apa m̃ana, ana la nene apiowa ga, asum̃a akilaroro

ke navisaluaena kiena ne þarin suþe nae Rom nene, Sisa. Sisa nene pisa rui pisape monar telotun ga naga, ana la naþani asuþa apisa ke asape þarin suþe taaga ga na yomarava nini, naga yaru tai, kiena kia Yesu.”⁸ Ana yeririna punu ga amio li nasumonena lala na pulkumali nene, pogos naþa amloge visena nene, ana la sinela mimi, ana la asuþa akiikii a asuþa apisi piowa keviu manene la.⁹ Ana li nasumonena la nene asape Seson lala la monar aligan pupia kilavaru tai sike pula, naþa kila sane þisi na Seson la ve aure re si Pol imi sike amio la pog tai, visae peraga, ana la taþatete si akilia awarmaran kilavaru nene. Ana siraun naþa amligan kilavaru nene sike na, ana la ataman la apetan yo nene apano.

Pol amio Saelas, lalua asike garu Perea

¹⁰ Ana kolemalog ga, ana arueta la nae e yo nene apa amligan vinaun ga Pol lalua Saelas e kiela mrapa, ana lalua apa sina metava e pulkumali tai, naþa Perea. Ana yam si tai, lalua asuþa apa ke loyuma e yuma na leniena lala kiena le Yu lala e yo nene.¹¹ Ana le Yu make ga la nae e yo nene la apo, a nalogearena sike e la, lala pe sa re le Tesalonaika la poli, lala kiela sitomena la po naþa la akilia amiyagogo ruru po e navianena kiena Pol amio Saelas. Ana legiena punu ga, sinelan manene asape avisuveve loyuma e Visena Wa kiena ne Ntewa, vena akirawal asape lalua apisa pe lelaga pona pa sanape.¹² La akila ma sanene pano pano-o, pe yam piavi re poli, ana la asiar naþa amlelaga narui, a nasumonena lala kiena ne sira yere Kris mēna ga lala amio yere Kris la moki, la mēna ga amlelaga.

¹³ Ana siraunia, visena þasuþe sina pa tol le Yu la garu Tesalonaika nanua ne, ana sape nanagane ana Pol mēke mlologon ke mēna ga visena kiena ne Ntewa garu Perea, ana la sinela mimi sina. Ana apam ma metava Perea, ana akila kare ke sina ga sinena ne le Perea taþena lala vena kila la aveveyu van lalua, amēnelua lalua avano.¹⁴ Ana arueta la apisu suri nene, ana apisu asape popon aiila Pol naga vito sina ga garo losi vilaga wa,

ana apisu asape Saelas amio Timote, lalua akilia asuþa ga wa, lalua na poga ga.¹⁵ Ana aþere Pol e kiena mrapa, apito garo losi, ana la akus waa tai ana apa atol pupia pulkumali naþa Atens. Ana pogos naþa amligan Pol e yo nene ana la asape awasuþe la sina, ana Pol pisa pan la pisape þisi na Saelas lalua Timote, la mēna ga luwoka monar ato garo puna vilaga ve viavi re, vena ayuma sine ga lele taaga amio naga.

Pol sike garu Atens

¹⁶ Ana Pol sike garu Atens, sumate ke Saelas lalua Timote vena lalua aimi, ana pogos naþa naga pisuveve yo la uma e pulkumali nene, ana pisu ga naþa yo pulen ga nono lala, ana suri nene miyur sinena paþisi.¹⁷ Ana naga suma pa ke loyuma na leniena kiena ne le Yu lala, ana suma kila visena la moki komin suri nene amio la a amio mēna ga li taþena la naþa amlelaga e Ntewa. Ana legiena punu ga, ana naga suma pa mēna ga e yo metava na pulkumali, vena sun amio yaru ai naþa visae naga lual e yo nene.¹⁸ Ana garu Atens, ana pupia yuma lua naþa na navianen namanmaruaena, naþa yaru navianena la na yuma lua nene, a pio la asape le Epikuru, amio le Stoiki lala, ana la asuþa apiora ke mēna ga amio Pol.

Ana laþas nene, asuþa apismumun Pol, asape “!Yaru naþa pivis kaþar ne, ana naga pe kilia ruru re suri wo tai naþa kilia visa van ita poli.” Ana lala mēna ga laþas, amloge naþa Pol suma pisayu ke Yesu amio nasumalena, ana la asitom ke asape nanene na yeririna lua nene, ana la apisa, apisape “Peraga, imimi mepisu mesape yaru nene naga suma pisayu ke ntewa taþena lala a ninuna taþena lala na purvanua nae ga gare tai.”

¹⁹ Ana siraunia, le Atens la apio Pol asape naga va totano amio la e kiela pupia kumali, metava e pupia kunus nae yo nene, naþa kiena kia, Areoþakas. Ana apiun taþ Pol, asape “Imimi sinemimin mesape ko otaþali ovisayu navianena viu nene naþa osuþa opisawal ke pan yeririna lala, ovisa van imimi wa.²⁰ Imimi mesuma memloge ke navianena nene

pe taḗna ruru nena ga, ana sinemimin mesape mekilia suri la naḗa osuḗa opisa ke ne, ana kala kinas sanape.”²¹ Ana pogos naḗa akila sanene, ana asuḗa ataveve ke kiela ḗelaga ḗarera tai, komin naḗa le Atens lala amio yeririna taḗna la naḗa asike e yo nene, ana la sinelan manene ga naḗa silaga, ana asuḗa aloge pona asun e navianena viu pona visena viu, pona sitomena taḗna lala pona lelagaena kiena ne yeririna lala.

²² Ana Pol suḗalu se marala e kumali naḗa ma metava garu Areoḗakas nene, ana naga pisi pan la. Naga pisa pan la, pisape “Yerkawa lala nae Atens, nepisu sane amiu sinemiun maḗene laa naloteḗa lala, taulu naḗa yaru taḗna la sinelania.

²³ Pogos naḗa nesuḗa nemialoro ke e kumali nene, ana nepisu punu ga yo wa lala a wonta lala, a kiamiu nono la moki manene laa, ana pogos tai ana nepisu wonta tai naḗa ate siriena tai sike ea, naḗa pisape ‘Wonta kiena ne ntewa naḗa temninue naga.’ Ee, amiu amlenin ke ntewa nene, ana amiu apisa lelaga ga, pe akilia re nena naga poli, naga a ne. Ana Ntewa naḗa pe lelaga ga taaga sike na, ana naga ke narui naḗa sineun nesape nevisawal van amiu vena akilia naga.

²⁴ Naga nene naga pe Ntewa keviu naḗa sii yomarava nini, a suri punu ga la naḗa tepisu sike ea. Naga na, naga pe Parin Suḗe nae ma e peni, a pe Parin Suḗe na yomarava nini. Naga na, naga pe su re nena e yo wa la poli, a pe su re e suri wa la naḗa yeririna ga la akila poli,²⁵ a naga pe ḗasine re yeririna poli, vena tevagania pona tevisuaria. Peraga, komin naḗa naga ke narui, naḗa naga mla malena, a mla yalua, a mla suri make ga pan yeririna punu ga.²⁶ Ntewa ke na nene narui, naga kila yolai la punu ga aḗalivi e yeririna na sumo naḗa naga siia, ana nanua nanua sumo laa rui, ana naga pisaar pogos punu ga a yo punu ga e maran yomarava nini, naḗa ḗisi na yolai la nene akilia amal ea.²⁷ Naga kila sanene naḗa kila sape ita punu ga, monar tesitoḗal tesape ita monar telual Ntewa

nene, ana kila ita tesuḗa tekian kare ga limata pa e yemalolo, vena topoporog welen kiena kapi vivaga. Ana popon naḗa tesitoḗal ḗena ga, tevisave Ntewa nene, naga pe su manene re koperin poli, naga moḗa ga lavisi pun ita ita make ga pepe taaga.²⁸ Yeririna na siriena kiamiu yauena lala la apisayu suri nene rui, naḗa lala tai naga pisa sanini, pisape ‘Ita temal e naga, ita temial e naga, ita na e ga e naga silaga,’ ana ta ḗena ga tai pisa sanini, pisape ‘Ita punu ga ita tepe kiena li viu lala.’

²⁹ “Ana komin naḗa ita punu nena ga tepe narina ne Ntewa nena sanene, ana pe mesmesu re naḗa tesuḗa tesitom tesape naga sa ga nono tai naḗa liman yeririna miyuḗaen e kol, pona e selpa, pona e kilavaru, naḗa amiyuḗaenia taveve ya naḗa sike ga e kiela nasinena-nena.³⁰ Nanua sumo laa rui, e yemalolo, ana yeririna la pe akilia re suri poli, ana Ntewa sinen po pan la, naga pe pulo re kiela naviowaena la e pogos nene poli. Ana nagane narui, ana Ntewa pisawal mesmesun ga pan yeririna punu ga e yo punu ga, pisape monar avilopu la,³¹ komin naḗa naga pisaar legiena rui, naḗa ḗisi na naga liḗere yomarava nini, ve sa naḗa torokin naga kila, a naga pisaar ḗena kiena yaru tai rui naḗa ḗisi na naga kila kiena yuḗaena nene. Naga kila suri nene merarava ruru pan yeririna make ga ḗisi rui, naḗa kiena yaru wa nena, aḗeḗar pa naga rui, ana siraunia Ntewa pisirlua ke sina ga naga mal sina.”

³² Ana pimi tol pogos nene, la asuḗa amiyagogon ruru Pol, ana pogos naḗa amloge naga pisayu pisape yaru tai mare, ana Ntewa kila naga mali sina, ana la laḗas apitalia kare naga vanonia, ana laḗasia apisa pania, apisape “Poga ga, toḗa sanene wa. Pona visae ḗisi na imimi mela pulmas tai van ko vena ko osunyu sina van imimi pogos tai yo.”³³ Ana Pol pisu sane la nene yepel mavin yagogonen naga, ana naga petan la, ḗasuḗe sina pito garo tano,³⁴ ana yeririna laḗas nae

lele nene la amlelaga, ana asum̃a apimi akuspran la apa lele taaga amio Pol, naṗa lala yaru tai, naga pe yerkaŵa tai na kumali nae ruru nena Areoṗakas nene, kiena kia Tionisia, ana ta m̃ena ga, naga pe sira tai, a naga kiena kia Tamaris, a la taṗena m̃ena ga la laṗasia.

18

Pol sike garu Koren

¹ Ana siraun e suri la nene naṗa Pol kila garu Atens, naga purmatania, naga pa e pupia pulkumali taṗena naṗa Koren. ² Ana e yo nene, naga m̃al yere Yu tai, naṗa naga pe yaru tai nae lepas nae Pontas, a naga pa sike ga e purvanua naṗa Italia, e kana pulkumali keviu naṗa Rom, ana nanagane, naga amio wona, lalua apimi ga asike Koren na wa, komin Parin Suṗe Koltias nae Rom naga koven plan le Yu lala e kiena yo. Yaru nene, kiena kia, Akwila, a wona, kiena kia Prisila.

Sanene, Pol pa pisu lalua nene, ³ a lalua apisape popon Pol sum̃a amio la, la ayum̃aen re laa kilavaru sane wa, komin naṗa lalua amio Pol, la telu, kiela yum̃aena taaga, naṗa kiela yum̃aena nasuluen kanus na yum̃a. ⁴ Ana la amiyum̃ae m̃a sanene pano-o, ana e Legiena Wa lala, Pol naga sum̃a pa ke e yum̃a na leniena kiena ne le Yu la, a sum̃a kila ke visena la moki paṗisi amio le Yu lala, a amio m̃ena ga le Kris lala naṗa asike ea, ana naga kila m̃a sanene pano-o taulu la moki.

⁵ Ana siraunia, Saelas amio Timote la apimi mare ga rau atol ga yo e nene na wa, ana e pogos nene, Pol naga tam̃an make kiena pog punu ga e yum̃aena kiena ne Suṗe, naṗa sum̃a mlologo, sum̃a pisawal ke pa le Yu lala pisape kiela Navisaarena lelaga naṗa la asum̃ate ke asape imi, naga nane Yesu nene naṗa pimi rui. ⁶ Ana visena nene kila le Yu laṗasia sinela kar Pol, ana la apisatam̃e kare naga paṗisi, ana la akila m̃a pano-o kila narui pogos tai Pol kila kile tai pan la, naṗa naga kululun plan yavi nae yo nene petan m̃ana kulsaket, naga pisa pan la, pisape “Visena lelaga kiena

ne Ntewa nepisawal ruru pan amiu le Yu la rui. Ana visae yepemiu mavin logearena, sinemiun asape ava akokovio ga, nevisa van amiu sanini nesape kamiu kuruta naga sike ga e limamiu, pe su re si e lum̃au po laa rui. Siar nanagane, neligan amiu, ṗisi na neva nevisawal ga Lologena Wo nene va la naṗa pe ape Yu re poli.” ⁷ Ana Pol molue petan la e kiela yum̃a na lotuena, ana naga pa sike ga e yum̃a tai naṗa m̃eke ga e lepas nen yum̃a na lotuena nene. Yum̃a nene, m̃ana ne yaru tai naṗa naga pe pe Yu re poli, ana nanagane naga mlelaga e Ntewa rui, kiena kia Titias Sastas. ⁸ Ana nasumonena na yum̃a na lotuena nene e pogos nene, naṗa kiena kia Krispas, naga tai naṗa mlelaga e Suṗe Yesu, naga amio la ne e m̃ana mratava, a le Koren m̃ena ga la moki naṗa pogos naṗa la amloge visena lala kiena ne Pol, ana la amlelaga, a siraunia akee la.

⁹ Ana sirau, e yemalo tai, Pol momalio pisu Suṗe pisi pania, pisape “Pol, ko na ve omaraun re yaru, ana ova ga, osum̃a ovisawal kiau visena. Ve okila re naṗa yaru taṗena la akila ko omalumu, ¹⁰ komin naṗa in na nesike nemio ko. Pisi na taṗatete yaru nae e pulkumali nene tai naṗa kilia su ko pona m̃ene ko, komin naṗa in na kiau yeririna la mokliu asike e yo nene rui.” ¹¹ Ana Pol sike e yo nene yam piavi m̃aga, pa tol kas taaga kupario orai, a silaga naga sum̃a pian ke visena kiena ne Ntewa pa yeririna lala.

Le Yu la aṗure Pol pa kumali

¹² Ana e pogos nene, ṗarin suṗe nae Rom naga mligan yaru tai vena naga ve suṗen lepas nen yo kiena ne le Kris la nene, a yaru nene kiena kia ne nanene Kalio. Ana e pogos nene le Yu la apisayuia ana la apiranari apisape la monar akila suri tai vena akila wo Pol naga ve lologo re sina, ana la apa atarar Pol, aṗure pa e kumali kiena ne Kalio nene. Ana le Yu lala apisawal pa Kalio amio kiena naliṗereena lalua, la apisape ¹³ “Yaru nene, naga sum̃a kilali ke pisape were yaru lala vena ava alotun Ntewa e mrapa

tai naṗa pe mesmesu re nenaga e lepas na kiamimi navisaluaena.”

¹⁴ Ana Pol sum̃a sinenan ke pisape la navisatam̃een visena kiena ne la nene narui, ana naga pe pisi re poli wa, ana Kalio nene suwo marana, pisl̃i m̃a pa le Yu lala. Naga pisa pan la, pisape “Le Yu lala, visae avisa van inu avisave yaru nene naga kila ṗelaga la naṗa piowa manene paṗisi, pona naga m̃e yaru tai, pona naga pinau, pona suri tai sanene, pogaga, pona nekilia neyagogon amiu yo. ¹⁵ Ana ya naṗa amiu apisa, nemloge sane pe pe suri re tai poli, pe suri korena ga nene na e kiamiu lepas navisaluaena amiu le Yu ga lala. Ve sanene, ṗisi na amiu ga avisuveve e naga, in na pe nekekaran re naṗa neyagogo e suri la nene poli pona nekila nalipereena tai vanonia.”

¹⁶ Ana e visena la nene naga m̃ene plan la ke sina ga petan kiena kumali. ¹⁷ Ana suri nene kila narui la sinela mimi manene la sane, ana pogos naṗa la apa vanua, atarar kiela nasumonena viu naṗa na kiela yum̃a na lotuena, naṗa kiena kia Sostinis, ana la asu kare naga paṗisi mon ga e mratava na kumali nene. Ana Kalio sum̃a pisu ke ne, ana naga pe sitom ṗele re poli, naga pe kila re nena suri tai pan la poli.

Pol sike Episas, siraunia pa si ma Antiok

¹⁸ Ana siraun e naga nene, Pol naga sike amio arueta lala nae Koren yam piavi towe laa sane, ana siraunia, naga mligan la, sitom sape va si Seria, a e pogos nene, Prisila amio Akwila, lalua amio naga. Ana la apito garo losi, e pulkumali naṗa Kenkria, ana e yo nene, Pol pisape awe vilṗarina. Naga nene komin naṗa naga kila navisaarena m̃arera pa Ntewa rui nanua sumo, ana nanagane, suri punu ga e navisaarena nene la ṗisi rui, ana la am̃e ga viluna e pogos nene na wa. Ana la amiai e waa tai, naṗa sum̃a pa ke garu Episas. ¹⁹ Ana pogos naṗa apimi atol Episas, la apa ura, ana Pol pisape ṗisi na Prisila amio Akwila la asum̃a ayum̃ae e yo nene sumo wa. Ana naga, naga mligan lalua, pa loyum̃a na lotuena kiena

ne le Yu lala e yo nene, ana naga kila visena moki amio la. ²⁰ La akekaran naṗa asun amio Pol, ana la sinelan asape naga su re laa amio la wa vena la akilia avis amio naga, ²¹ ana Pol pisa pan la, pisape “Potena paṗisi, ana in na monar nowasuṗe si neva garu Seria sumo wa. Ana visae Ntewa naga kiena naliganarena visave neimi sina, ṗisi na ve ve piavi re, nowasuṗe si pun amiu e yo nini Episas.” Ana naga taaga mligan si la nene, kus waa pano.

²² Ana pogos naṗa naga pimi tol ke sina ga Seria, naga pa ura e pulkumali naṗa Sisaria, ana naga pa si ma metava Yerusalem. ṗisi na naga pa m̃alivin ṗegas nen li nalelagaena lala, a siraunia, naga pitomi si garo Antiok. Nane, Pol kila make kiena pupia yalena yam lua nene narui.

Pol mial ke sina ga, yam telu narui

²³ Ana Pol pa sum̃a garu Antiok pano- o ṗisi, ana naga mligan si yo nene, naga ṗasuṗe si pa e pulkumali kar ga la punu ga e lepas nae Kalesia nene amio Prisia. Naga pa komli e yo la nene yam tai rui, ana naga pa ke sina ga vena iila li nalologena lala vena aviawa m̃arera la sane.

Apolos mlologo garu Episas amio Koren

²⁴ Ana pogos naṗa Pol pe pimi tol re si Episas poli wa, yere Yu tai pimi e yo nene, naga nae pupia pulkumali nene Alikantrea. Yaru nene, kiena kia Apolos, naga pe yaru tai naṗa ṗarina po paṗisi, naṗa naga kilia make visena la naṗa sike e Siriena Wa lala, a naga pe yaru tai naṗa mlologo po naṗa po. ²⁵ La apian ruru naga e mrapa kiena ne Suṗe rui, ana naga tam̃an kiena malena wetelu vena naga lologo pona vian ruru yeririna la e suri la e Yesu. Suri la punu ga naṗa naga pisa pe mesmesu paṗisi, ana suri ga tai, naga pe mlogeli re poli wa naṗa apisape yaru la monar ava e nakeena e kia kiena ne Yesu, naga kilia ga nakeena naṗa Yoane Nakeena naga kila nanua sumo. ²⁶ Ana pogos naṗa naga sum̃a pa mlologo ke loyum̃a e yum̃a na lotuena kiena ne le Yu lala, ana naga pe maraun la re poli, naga

pe sitom ðele re suri tai poli. Ana pogos tai, Prisila amio Akwila, lalua amloge naða naga mlologo ke sanene, ana lalua amloge kilale sane yaru nene pe kilia ruru re suri laðas poli wa e mrapa kiena ne Ntewa, ana lalua aþure naga pa akilapian ruru si e suri la moki.

²⁷ Ana siraunia, Apolos naga sinenan sape va e yo kiena ne le Kris lala, garu Akaea, ana arueta lala nae Episas la apisa apisape po paðisi naða visae naga va sanene, ana la asiri maki tai pa li nalologena lala e lepas nene naða Apolos naga kilia war vano, vena la akekaran naða aurear naga sike amio la. A pogos naða naga pa tol yo nene, naga miila ruru la naða lemamienna kiena ne Ntewa kila la amlelaga rui. ²⁸ Naga miila la naða sane e marana ne yeririna lala, naga kipian la pisape sanape naða le Yu lala la akila pal mrapa, komin naða naga kipian la e visena la moki naða sike e Siriena Wa naða la apisa meraravan rui apisape Yesu naga pe Navisaarena kemua lelaga. Ana pogos naða le Yu la amloge kiena vianena la nene, la pe apisa re si suri tai poli.

19

Pol sike sina ga garu Episas

¹ Ana pogos naða Apolos pa sike ma Koren wa, Pol sumã mialoro ke e kiena mrapa naða kom ke e lepas naða pa mã metava e kunus lala, ana naga mlilu mã mrapa nene pano-o naga pimi tol Episas. Ana e yo nene, naga pa malivin narin þegas nen li nalelagaena la naða asike ea, ² a pogos tai, naga piun tan la, pisape “?Pogos naða amlelaga e Yesu, amninu Ninuna Wa pimi e amiu e pogos nene, pona pe amninu re poli?”

Ana la apisatãne naga, apisape “?Ana Ninuna Wa ya nene? Imimi pe memlogeli re suri tai sanene poli wa.”

³ Ana Pol piun ke sina ga tan la, pisape “?Ana pogos naða akee amiu, amiu apisu sane naga nene na kana kinas sanape?”

Ana la apisatãnea, pisape “La akee imimi, imimi mepisu sane sa ke ga e

nakeena nene naða Yoane sumã kila ke nanua sumo.”

⁴ Ana Pol naga pian ruru la, pisape “Ee, naga nene naga poga ga, ana nakeena naða Yoane naga kila nanua sumo, naga kila pa yaru lala sane kile ga tai naða sane yaru la nene la apilon la rui, ana naga nene na kana kinasa na pe sa re naða amlelaga e Yesu po laa wa. Yoane naga mnea ga kilia mã suri nene, komin naða naga pimi sumo, a naga sumã pisa ke pa yeririna lala, pisape la monar alelaga van naða þisi na imi raunia, sane Yesu.” ⁵ A pogos naða le Episas la amloge naða Pol pisayu ruru suri nene pan la, la apisu sane popon la ava si e nakeena, ana la akeela e kia kiena ne Suþe Yesu. ⁶ A e pogos nene, Pol pu þarila, ana Ninuna Wa pitomi e la, kila la asumã apisi ke kome visena taþena lala, a kila mnea la asumã apisawal ke mnea ga visena laðasia naða Ntewa mla pan la. ⁷ E kiela narin þegas nene, pe la moki re poli, la atol ga lualima taaga pa lua.

⁸ Ana Pol na sike garu Episas tol sina ga kupario telu, a pogos punu ga naga pa kila ke lotuena loyumã e yumã kiena ne le Yu lala, a naga kila ke visena moki pan la. Pogos tai, naga pe sitom ðele re poli, naga pisi mmarera pan la, pogos tai naga peveyu pan la, a pogos tai naga tagin la vena aimi loyumã e nasuþenena kiena ne Ntewa. ⁹ Naga kila mã sanene pano-o, ana naga pisu naða peraga, la ape þarmmarera ga, la pe sinelan re nena naða alelaga poli. Ana la þasia la asumã apisayu kare Mrapa Viu nene pa yaru taþena lala loyumã e yumã na lotuena nene, ana Pol sumãlu þere plan si li nalogena lala, la amolue petan le Yu taþena la nene, ana legiena punu ga la apa akila viorena a mlologo pa yaru lala e yumã na viorena kiena ne yaru nene Tiranas. ¹⁰ Naga nene, Pol sumã kila mã ga sanene pa tol ke sina ga kas lua, ana kila sanene yeririna lala nae lepas keviu nene Esia, le Yu lala amio yaru taþena lala, la punu ga amloge visena kiena ne Suþe.

Yaru laṗasia la amlenpal ga e kia kiena ne Yesu

¹¹ Ana pogos naṗa Pol suṃa miyuṃae ke sanene garu Episas, Ntewa miyuṃae e naga, kila kile kerkeviu la moki ve na iilaen yeririna lala. ¹² Visae narin kulmrae tai, pona kulsota tai, ana yaru la aṗar pimi Pol pilivili sumo wa, ṗisi na aṗar pano akila tol ga yepena ne li namaiena lala, a kulmrae la nene aṃene plan kiela maiena lala, pona ninuna viowa la naṗa asike e la.

¹³ Ana e pogos nene, le Yu ṃena ga laṗasia amialiali ke yaru lala, la asum̃a aṃene plan ke ninuna viowa petan la. La nene pe amlelaga re e Suṗe Yesu poli, ana pogos naṗa amloge sane Pol miyuṃae ke sanape, la ṃena ga asitom asape ṗisi na la akilali naṗa ayuṃae e nam̃areraena na kia nene. Ana pogos naṗa aṃene plan ninuna viowa, la apisi pania, apisape “Mepisa mesmesun pan ko e kia kiena ne Suṗe Yesu naṗa Pol suṃa mlologon ke ne, pisape ko oure vetan yaru nene.”

¹⁴ Ana e pogos tai, ṃee ṃena ga laṗas sinelan asape akilali ve sanene. La nene, la olua nene la na narina ne ṗarin yar wa kiena ne le Yu naṗa kiena kia Skeva. ¹⁵ Ana la naṗani apimi amlenwo yaru tai naṗa ninuna viowa sike e naga, ana la apisi pa ninuna viowa nene vena ligania, ana ninuna viowa nene sinena kar la, pisape “Ee, nekilia ṃa kia naṗa Yesu, a nemloge ke ṃena ga kia naṗa apisape Pol, ana amiu na ai? !In na nemninue amiu nena ga, avisuar amiu!” ¹⁶ Ana veraga ga, yaru nene pula pimi pula, kila mara amio la su la pano pano-o, taulu la olua nene, kilapel la naṗa kilapel la pitolwowa make ṃala kulsota lala. Ana apurmatan yo nene aṗar kuruta paṗisi. ¹⁷ Ana yeririna la apisayu suri nene pano tol le Yu lala amio ṃena ga yaru taṗena lala, le Episas lala la punu ga amloge, a suri nene kila narui la sinela kurkur towe la sane, a kila narui amieluar kia kiena ne Suṗe Yesu pa laa sane.

¹⁸ Ana siraunia, la moki naṗa nanagane la apimi ape li nalelagaena la ṗisi rui, la apimi apisawal apisape la aṗar ke kimi, a la apisawal suri la naṗa la amiyuṃaen

ke e purkol. ¹⁹ A laṗas naṗa ape purṗes nen kimi kemua lelaga, aṗar polo suri la naṗa amiyuṃaen ke amio la apimi lele taaga, sa naṗa kana tus ne lala, ana e marana ne la naṗa apisu ke e pogos nene, la akoven make ga pa e kapi. Tusi la nene moki paṗisi, ana pogos naṗa asitom̃al kana kilavaru ne la punu ga naṗa apul la e sumo, ana la apisu sane keviu paṗisi, taulu tenario na kilavaru moki paṗisi. ²⁰ Ana pogos naṗa suri la ne sanene pimi ṗarwowo ke yo, la apisu sane nam̃areraena kiena ne Ntewa naga suṃa miyuṃae ke ṃarera paṗisi, a la apisu naṗa visena kiena ne Suṗe naga suṃa kulkululu pano taulu yaru la moki laa narui e yo punu ga.

Veveyuena keviu garu Episas

²¹ Ana Pol pisu kilale naṗa yuṃaena kiena ne Ntewa pa ke metava narui, ana naga mninukilale pisape naga ṃena ga monar yuṃae va re laa na wa, vena naga va telivi visuveveli sina ga lepas la nene Masitonia amio Akaea, gare Kris, a sirau, ṗisi na naga wasuṗe ke sina ga va Yerusalem. A naga pisaar ṃena ga e pogos nene, pisape “A siraun naṗa nowasuṗe neva si Yerusalem, ṗisi na monar neyaloro si neva re laa na wa, monar neva ṃa neva ṃa netol ma Rom.” ²² Ana naga pisu sane ṗisi na naga monar su re laa yam ve plas laa sane sumo wa e lepas nae Esia amio kana pupia pulkumali nena naṗa Episas, ana yaru naiilaen lalua nene, Timote amio Erastas, naga mligan la asumo apa Masitonia.

²³ Ana e pogos nene, naṗa Pol sike gar yo naṗa Episas wa, ana pupia veveyuena tai molue e lepas na Mrapa Viu kiena ne Yesu. ²⁴ Suri nene, kana purṗesia naṗa le Episas lala, la apisa apisape kiela ntewa, naga sira tai, kiena kia Atemis, a la amlotun ke kana pupia nono nena e kana pupia yuṃa wa nena. Ana yaru tai nae e yo nene, kiena kia Timitrias, naga ṗere yaru moki liu apimi amiyuṃae kiena, naṗa la asum̃a amiyuṃaen ke narin nono lala na yuṃa ṃana ne sira ntewa nene, la amiyuṃaen e selpa, a yaru la asum̃a apul ke tania, naṗa naga amio kiena yeririna

lala la asum̃a aṗar manene kilavaru e paṗisi.

²⁵ Ana sirau, naga pisu yum̃aena naṗa Pol kila ke ne sum̃a m̃e moṃar ke kiena yum̃aena nene narui, ana pogos tai naga pio kiena yeririna la nene, amio yaru taṗena la naṗa la amiyum̃aen ke suri la e selpa, ana pogos naṗa apimi lele taaga, naga pisi pan la, pisape “A, aulai, amiu akilia m̃a naṗa sane ita temali ke ga e kieta yum̃aena nene naṗa ita tesum̃a temiyum̃aen ke suri la e selpa. Yum̃aena ga nene kila na ita tesum̃a toṗar ke kilavaru laṗasia. ²⁶ Ana nesitom nesape amiu na amloge narui, pona ita laṗasia tepisu e kilamarata rui, naṗa yaru suri naṗa Pol nene naga sum̃a pilon ke sitomena kiena ne yeririna la pa pe taṗena. Naga sum̃a kila ke e nini, a sum̃a kila ke m̃ena e lavisin pulkumali punu ga na pupia kieta lepas nini Esia, naṗa naga sum̃a pian ke yaru lala pisape nono la naṗa yaru miyum̃aen e limana, la pe ape ntewa re nena poli. ²⁷ Ana in na nepisu sane visena kiena ne yaru nene ṗisi na kila kieta yum̃aena vito tano vaṗisi, naṗa ṗisi na yaru la ve akekaran re si auli suri la naṗa ita temiyum̃aen ke narui. A metavana, ita temio le Esia lala, amio m̃ena ga yeririna taṗena kar ga lala e yomarava nini, ita tesum̃a temlotun ke ntewa wo tanea tai nene naṗa Atemis, pona yaru nene sinenan pisape kovenlua kare naga yo, pona sinenan pisape kila m̃ana yum̃a wa imi ve suri korena tai yo.”

²⁸ Ana pogos naṗa naga ṗalelar kare kiela sitomena la sanene, kila la sinela mimi manene laa narui, ana la asum̃a apiovionia, apisape “!Atemis nae Episas naga po, tepinaia naga taaga-o!” ²⁹ Ana la sane am̃arera laa narui, ana la apa akila pupia m̃aagena gar kumali, ana apa atarar Kaias amio Aristakas, yere M̃asitonia lua naṗa amialoro amio Pol apimi asike e yo nini, ana la apurela, akiriri amio la apa loyum̃a e pupia lelen viorena nae Episas nene, a le Episas m̃ena ga lala apa amio la, apa akokonia yo nene ṗisa.

³⁰ Ana Pol m̃ena ga sinenan pisape va

loyum̃a vena kilali naṗa visi amio pupia ṗina nene, ana nalogena nae Episas lala amaraun asape sa ṗisi awem̃arlaea, ana apisalup̃ar naga. ³¹ A yerkawa laṗas na Lokol Kansel kiena ne le Esia lala, la ape erau ruru po amio Pol, ana la m̃ena ga amligan visena pimi, apiun manene pa Pol vena naga ve va re loyum̃a, akila sanene naga pe pa re si poli.

³² Ana loyum̃a e yo nene, yeririna lala la akila ke pupia m̃aagena paṗisi, la moki liu naṗa apisi veraga, laṗasia apisi pa sanene, laṗasia apisi pe taṗena, a la moki naṗa am̃inue nena ga sane am̃a akila ke viorena na ya wa.

³³ Ana le Yu lala la amaraun asape sa ṗisi yaru la asitom asape la ke naṗa la ape purṗes nen veveyuena nene narui, ana la asupon lala yaru tai, kiena kia Aliksanta, naga pa sum̃alu se maran yaru lala vena visli van la vena la ve sinela kar re le Yu lala. Naga kuan limana kila avarurula, ana la am̃ape naga ke tai naṗa pe yaru na veveyuena narui. ³⁴ Ana siraunia, pogos naṗa la apisu kilale asape naga pe yere Yu ga tai, m̃aagena pe pito re nena tano poli, ana la asum̃a apio manene ke e kia kiena ne kiela ntewa naṗa sira nene, la asum̃a apiovion ke veraga, apisa apisape “!Kiamimi Atemis imimi le Episas lala naga po paṗisi-o! !Kiamimi Atemis naga taaga po paṗisi-e!” Ana la apio m̃a sanene pano-o tol m̃rae lua pe suri tai.

³⁵ Ana siraunia, suṗe kiena ne le Episas la nene sum̃alu se marala, naga kilali naṗa aimi amalumu sina pano-o ṗisi, ana naga pisa pan la, pisape “Yeririna nae Episas lala, ita punu ga tekilia ruru rui tesape kieta pulkumali nene, naga pe kumali keviu tai, a pe pulkumali wa tai. Ita ke narui naṗa tesum̃a tepisuar ke yum̃a wa kiena ne pupia kieta ntewa nene, Atemis, a tekilia tesape kieta lelagaena pe lelaga, komin nanua sumo verue ta nene mlai, ana kana pupia kilavaru wa nena mloru ma e peni pitomi, naṗa pe mloru re e yo taṗena la poli, mloru ga e ita rui, ana ita tesum̃a tepisuar ruru m̃a ga. ³⁶ Suri la nene tekilia rui tesape lelaga make ga, yaru taṗena lala taṗatete nena ga avisa

karea. Ana sanene na, pe pon re tekila manene p̃arita poli, popon tekilali naṗa tesu ruru ga tesu m̃aga. ³⁷ Ana e lepas kien la nene naṗa amiu aṗure la apimi e nini, in na pe nemloge re naṗa amiu apisa apisape la apa apinaun suri wa tai e yum̃a wa m̃ana ne kieta ntewa poli, pona la apiuelin kiena kia, ana visae ve sanene ita taṗatete tekila suri tai va lalua nene e yo nini.

³⁸ “Ana visae yaru na kilaen selpa la nene, sane Timitrias lala, visae la kiela suri na visaen laṗasia sike ga wa vena avisa van lalua nene, poga ga, kieta kumali la sum̃a ga, a kieta naliṗereena la sum̃a ga, ana visae avisu ve sanape, la akilia aurela ava avis van la e kana yo nena. ³⁹ Ana visae amiu asitom avisave suri si laṗas sike ga wa vena ita punu ga tevisuveve sina, poga ga, tekilia tevisuveve ga e kieta viorena si tai.

⁴⁰ “Naga nene, komin p̃elaga naṗa tekila ke nanagane, ita tepa manene laa narui. Pe pe suri re tai naṗa mesmesun tekilia tekila manene m̃aagena nene vanon poli, pona tekila naveveyuena keviu sanene vanonia, a visae peraga, pona p̃isi na yerkawa kiena ne le Rom lala la p̃isi na akoven ita e yum̃a nakoena na wa vanon kieta yum̃aena na nanagane.”

⁴¹ Ana pogos naṗa naga pisa visena nene p̃isi, sitomena kiena ne yeririna lala pimi pa ruru ke sina ga po narui, ana naga kalo visena, naga pisa pan la pisape la akilia aviaṗa ke sina ga.

20

Pol mialiali sina li nalelagaena lala garu Masitonia a garu Kris

¹ Ana legiena si laṗasia, pogos naṗa pupia m̃aagena naṗa le Episas la nene akila, pito si tano, Pol naga pio nalelagaena lala apimi lele taaga, ana naga mla visena wo pan la vena asum̃alu m̃arera va laa sane, p̃isi na naga pisi maro pan la, ana mligan la, pa si garu Masitonia. ² Ana e yo nene, naga pa mial kome kana lepas ne lala, ana e yo punu ga naga sum̃a miila ke yeririna lala e kiena visena wo lala, ana siraunia, naga pa si metava ma Kris, naṗa kana

pupia pulkumali nena, naṗa Koren. ³ Ana Pol naga sike e yo nene pano-o tol kupario telu, ana p̃isi na naga sum̃a sitom sape kome waa tai naṗa m̃eke pa rui, wasuṗe sina ga va garu Seria. Ana lavisi naṗa aure vano, ana visena pimi tol Pol pisape le Yu lala nae e yo nene, la asum̃a akila ke sitomena viowa tai vena akila van ia e pogos naṗa naga sum̃a m̃eke e mrapa komsusia, ana kila naga pe pa re si e waa nene po laa rui, ana naga mla mrapa piavi tai, naga mial p̃asuṗe si pa telivi garu yo Masitonia. ⁴ Ana e pogos nene laṗas apa amio naga, sane Sopata nae Perea, naṗa narina Piras, amio Aristakas a Sekantas, lalua nae Tesalonaika, amio Kaias nae Tepe, amio Timote, a amio m̃ena Tikikas a Tropimas, lalua nae Esia.

Pol lala asike garo Troas

⁵ Ana laṗas nene naṗa asike amio Pol, la asumo apano aporu garu Troas. ⁶ Ana Pol naga sirau pimi, ana inu Luk, nesikol inu sina nemio la garu Piliṗae, a imimi mekila Paṗagena Nakanena Tamṗa e yo nene. Pogos naṗa p̃aṗagena nene p̃isi, ana mokus waa, ana mekiriri m̃a pano-o tol legiena lima, p̃isi na imimi mepimi metol yo Troas, la naṗa apa sumo la asum̃ate imimi ke e nene. Ana imimi punu ga mesike garu Troas tol legiena olua.

⁷ Ana e Legiena Wa, pogos naṗa mrae pito pa tano na p̃a rui, sa naṗa legiena p̃esia na legiena olua siar narui, imimi mepiora memio nalelagaena lala nae yo nene, imimi memlotu a makawero kila-paravi wa. Ana Pol naga sitom sape imimi meial ke kolulag ga, ana komin naṗa pe kiamimi viorena maro memio la, ana la akila visena la moki, ana kila Pol m̃ena ga pisi yam piavi, pisi m̃a pano tol yemalo pa ko yepe lilika narui. ⁸ Ana e pogos nene, imimi mesum̃a mepiora ke e lele tai metava e yotop naṗa na telu, ana yeririna lala aṗar kiela kapi vivaga moki pimi, kila yo loyum̃a nene yo pisusun keviu paṗisi.

⁹ Ana yaru m̃ee tai, kiena kia Yutikas, naga tom̃a tano e pulutava na lagi, ana pogos na Pol naga mlologo m̃a pa sanene pano-o, m̃ee nene mloge momalena na

mloge momalena. Naga tekavito na tekavito, kila m̃a sanene pano-o, p̃isi na naga momalio ruru nena naapo, ana la amilan ga naṣa naga mloru e pulutava na lagi nene, naga mloru pito koan vanua e porotano. Yo nene naga mon manene laa metava, ana pogos naṣa la akiriri apitove, atol naga, ana la apisu naṣa naga mare pa rui. ¹⁰ Ana Pol m̃ena pito tano vena visulia, naga pulu pito tano kutarar e limana luwoka, ana naga pisa pan la, pisape “Ve aloge re viowa, ve atagin re naga, nanagane kiena malena p̃asuṣe si pimi e naga rui.”

¹¹ Ana Pol lala apa sina ga metava, ana la amla Kinanena Wa nene, siraunia la akinana, ana siraun nanene, la asun ke sina ga pano-o yemlagi, ana Pol mligan la pano. ¹² Ana e lepas na ninis yerm̃ene nene, aṣar naga mali ruru sina amio apa um̃a, a la amloge po paṣisi naṣa Pol naga kila ruru naga pan la.

Pol lala asike mrapa vena awasuṣe la sina

¹³ Ana Pol naga pis pan imimi rui pisa pisape imimi mesumo mokom e waa, imimi meva mesum̃ate naga e pulkumali nene Asos, ana naga sirau imi, naga yali ga kom ura. ¹⁴ Ana imimi mepano metol garu Asos, ana naga sirau pimi, ana naga miai e waa, ana imimi punu ga mepano metol pulkumali naṣa Maetilin e narin purvanua tai.

¹⁵ Ana siraunia, imimi mekiriri si e legiena wetelu tai, mekiririn narin purvanua tai, kiena kia Kios, ana siraunia e legiena taṣena, metol e narin purvanua nene Samos, ana legiena taṣena sina, imimi metol e kumali nae Maelitas e purvanua keviu, ana imimi mepa ura e yo nene. ¹⁶ E pogos nene, imimi moṣaro ga yo Episas sanene, pe mepa re ura e poli, komin Pol naga pisu pisape pe pon re naṣa ita tokus pogos ve moki e lepas nae Esia nene poli, komin naga sum̃a sitom ke sape visae imimi mekilia mekila sanene, ana popon moworu garu Yerusalem mesmesun pogos na Paṣagena na Yui Marua.

Pol naga sike garu Maelitas, naga pis maro pan nasumonena lala nae Episas

¹⁷ Ana garu Maelitas, Pol mligan visena pa garu Episas, naga pisape nasumonena nalotena lala aimi avisuia. ¹⁸ Ana sirau nia la apimi, ana Pol pisa kiena visena maro pan la. Naga pisa sanini, pisape “Amiu, amiu akilia ruru inu rui, naṣa siar e pogos naṣa nepimi p̃esan e kieta lepas nini, naṣa Esia, pimi tol nanagane, nesum̃a nemio amiu pogos piavi paṣisi rui. Ana akilia ruru m̃ena ga kiau p̃elaga a yum̃aena kiena ne Suṣe la naṣa nekila rui. ¹⁹ Akilia m̃a naṣa yum̃aena la nene, nekila ke naṣa kiau sitomena pito ga tano, a nekila ke m̃ena ga amio wamarau, a nekila m̃ena e pogos m̃arera naṣa le Yu la akila pan inu, naṣa m̃alivi e kiela sinemimiena lala pan inu. ²⁰ Ana akilia ruru m̃ena rui, naṣa visena punu ga naṣa mesmesun navisaena, naṣa kilia iila amiu, visena la nene pe nemawan re naṣa nevisawal van amiu poli, pona pe nemaraun re naṣa nevian amiu e poli, nanene e poglis la naṣa ita tesike e yo metava temio yeririna moki lala, pona e pogos la naṣa netelivi ke e m̃amiu um̃a lala. ²¹ Ana nepis pan le Yu lala pona nepis pan la naṣa pe ape le Yu re poli, ana pe nesitom p̃ele re naṣa nevisawal van la poli, ana nom̃areran la, nepisawal ruru nena pan la, nesape la punu ga monar avilopu la ava puna Ntewa, la monar alelaga e kieta Suṣe Yesu Kristo.

²² “Ana nanagane, nepa ke sina ma Yerusalem, pe nekilia re ya naṣa le Yu la yoko akila van inu poli e pogos naṣa noworu e yo nene, ana nemlogelup̃ar e inu naṣa Ninuna Wa naga sum̃a pure inu ke sanene, ana monar neva ga. ²³ Ana Ninuna Wa naga sum̃a kila merarava pan inu rui naṣa e pulkumali punu ga la naṣa nepa ke ea, ana monar netol pogos m̃arera lala, a yeririna la asum̃ate ke ga vena akoan inu neva e yum̃a nakoena. ?Sanene nepisu visae neva garu Yerusalem, pona ve sa ke m̃ena ga nene yo? ²⁴ Ana poga ga nene, komin naṣa pe nepisu re kiau malena naga pe

suri tai poli, pona tasneu, vena monar nesitom manenea, peraga. Ana nesitom ke suri taaga ga, vena nekilia nekiriri m̄aga vano-o netol luas nen kiau yun̄aena naṗa Suṗe Yesu mligan sike e lum̄au, naṗa monar nevisawal Nalologena Wo na nalemamiena kiena ne Ntewa va e yo punu ga.

²⁵ “Ana nanagane, nekilia m̄ena rui, amiu naṗa nesum̄a nemiali amiu, naṗa nemlologon ke navesuṗenena kiena ne Ntewa pan amiu, nekilia naṗa amiu punu ga taṗatete si akilia avisu marau pogos tai. ²⁶ Visae amiu yaru tai naga pe mla re visena lala kiena ne Ntewa nene e kiena malena poli wa, naṗa nepisa pan amiu rui, ana yokorena naga va kovio, ana visae naga va kovio, kiena kuruta teke ga e naga, ana pe to re e inu poli, ²⁷ komin naṗa in na nepisawal mrapa pan amiu rui, ana pe nekilawan re sitomena kiena ne Ntewa pan amiu poli.

²⁸ “Ana amiu li nasumonena lala, komin naṗa Ninuna Wa pisir plan amiu sa naṗa yeririna lala navisuarena sipsip lala na nalotena kiena ne Ntewa nene naṗa naga pul lua e tana ne narina, ana amiu na monar avisuar ruru amiu, a amiu monar avisuar ruru la nene. ²⁹ Ee, sineun nevisave nevisa van amiu, pogos naṗa nevetan amiu pa narui, ana nekilia m̄aga naṗa yoko lokul tetan lala aimi, akila kare kiamiu sipsip la vaṗisi, akilayon naṗa am̄enetetain la, ava aveve taaga. ³⁰ Ana nekilia nevisa m̄ena ga, nevisave siraunia, ana amiu yerkawa ga laṗasia, ana asum̄alu, ana avisokan kar ga la ve moki vaṗisi, vena akilayon ga naṗa asape aurelua nalogena lala ava ataveve la ga. ³¹ Sanene, monar asururuia, a monar avisururuia, a monar asitom̄al naṗa ayum̄ae m̄arera ve sa naṗa nekila pogos naṗa nesike nemio amiu pano-o tol kas wetelu telu, naṗa pogos punu ga, e legiena a kolemallo, nesum̄a nepian ke yeririna lala, a nepisawal nena visena kiena ne Ntewa pan la, pano-o wamarau kekapili vanon la.

³² “Ana nanagane, pe su re si e lum̄au poli vena nevisuar amiu, nemligan amiu asike ga e limana ne Ntewa. A nemlen

nesape yoko Lologena Wo na lemamiena kiena, naga sum̄a iila amiu, kila amiu asum̄alu m̄arera, a kila naṗa amiu m̄ena ga, akilia awar navisa ruruena wo lala naṗa Ntewa naga yokorena war sirau va kiena yeririna wa lala.

³³ “Ana sineun nesape asitom̄al m̄ena ga, pogos naṗa nesike nemio amiu, nesum̄a nemiyum̄ae korena ga sanene, a pe sineu sun re kiamiu suri wo la naṗa sane kiamiu kilavaru la poli, pona kiamiu kulmrae lala. ³⁴ Ana pe nepisa re nesape avisuar inu e suri la nene poli, ana inu ga nepisuar inu e yun̄aena na lum̄au luwoka nini, a nepisuar m̄ena la naṗa amiyum̄ae ke amio inu e pogos nene. ³⁵ Ana e mrapa nene, a e ṗelaga taṗena m̄ena ga lala, nepian amiunia nesape popon ita teyun̄ae m̄arera teiila yaru lala naṗa yepela malumu, apisu ṗele narui, komin naṗa monar tesitom̄al m̄ena ga visena kiena ne Suṗe Yesu tai, naṗa naga pisape ‘Visae ko otol kioṗa nalaena tai, ana ko ologe wonia, ana visae ko ola nalaena tai vano, ana ko ologe wonia va ve keviu laa sane, ana navisa ruruena sike e ko.’ ”

³⁶ Ana pogos naṗa Pol naga pisa visena la nene ṗisi, ana akinai, naga mlen amio la. ³⁷ Ana la asiar naṗa atag narui, ana la atalopan Pol, akulkalil e yepena, amlipalipa naga pano pano-o paṗisi, ³⁸ komin naṗa la asum̄a asitom ke kiena visena taaga ga nene, naṗa naga pisape ve avisu re si marana pogos tai. Kiena visena ga nene narui kila la sinela miye naga keviu paṗisi. Ana siraunia, la amiyal amio naga, aṗure naga pitomi si e waa naṗa imimi mokusia mokomkom ke ea.

21

Luk pisayu naṗa naga amio Pol lala, apa atol yo Yerusalem

¹ Ana imimi memligan la asike e yo nene Maelitas, ana imimi meṗere m̄ale, mepa mesmesu ga mepa metol narin purvanua naṗa Kos, ana imimi momomalio e yo nene. Yemlagi kolulag, ana imimi mepetan ke sina ga yo nene, mepa m̄a mepa m̄a pano-o metol sina purvanua

taḑena naḑa Rots, ana imimi momon sina, ana yemlagi kolulag, meḑure sina ga, mepa metol pulkumali nene Patara e purvanua keviu. ² Ana kiamimi waa nene naga pa tol ga yo nene, ana mepa ura. Ana pogos naḑa mom̃al si waa taḑena tai naḑa ḑisi na va garu e yo nene Ponisia, ana memiai ea, aḑere m̃ale, ana mesike sina ga e kiamimi mrapa. ³ Imimi mekirir mepa m̃a sanene e sive keviu nene, va ko yotena ne, pano-o mom̃al pupia purvanua naḑa Saepras, ana memligan sike ga e kiamimi lepas na ḑam̃eli, ana mepa m̃a sanene mesape meva metol yo naḑa Seria naḑa sinemimin mesape meva ea. Waa nene ḑar ke tegaki la naḑa sape va ligan e pulkumali naḑa Taea, ana pogos naḑa mepa metol yo nene, ana mepa ura ea. ⁴ Ana mepa makale li nalologena lala e yo nene, ana siraunia, mesum̃a memio la pano tol legiena olua. Ana e pogos nene, la apisu naḑa Ninuna Wa pian la naḑa ḑisi na va ve sanape e Pol garu Yerusalem, a la apisi pania, sinelan asape avisaluḑaria asape ve va re si tol yo nene. ⁵ Ana Pol mninu e naga, sape monar va ga, ana siraunia, mepa sina e kiamimi mrapa. Ana e pogos nene, yerm̃ene lala a sira lala amio nin sisi lala, amiyal amio imimi, mepa vanua e kiela pulkumali, ana aḑere imimi sina mepito garo e kiamimi waa. Ana imimi punu ga mekinai tano e none, ana memlenwo imimi, ḑisi na metalopan la. ⁶ Ana memiai sina e kiamimi waa, ana la aḑasuḑela si apa um̃a.

⁷ Ana meḑure petan yo Taea, mepa metava e pulkumali naḑa Tolimeas, ana e yo nene ana mepa mepitawe arueta lala, mesike memio la e legiena taaga nene. ⁸ Ana kolulagi, mepetan sina yo nene, ana mepimi metol pulkumali naḑa Sisaria, mepa ura ana e yo nene, mepa mesike e yum̃a m̃ana yaru na Lollogena Wo nene, Pilip, naḑa naga lala olua tai naḑa apisiriplan la ḑesania asape la aiila yum̃aena, nane garu Yerusalem. ⁹ Ana Pilip nene, narina na sira la vari asike um̃a, ana la pe atalopa re poli wa, ana la nene, yam moki liu naḑa Ntewa mla ke

visena pan la, ana la apisawal pa yeririna la. ¹⁰ Ana mesum̃a memio la legiena laḑas ḑaro rui, ana navisawalena tai mligan yo Yutea pitomi tano e yo nene, yaru nene naga kiena kia Akaḑas. ¹¹ Ana naga pimi pun imimi, sinenan sape kila kile tai va Pol, ana naga mla kulmrae kiena ne Pol tai, ana pavinar e limana amio lana, ana pisawal pisape “Ninuna Wa pisa, pisape ‘Yaru naḑa naga kiena kulmrae nini, yoko le Yu lala garu Yerusalem, aviar naga ve sanini, a siraunia, akila naga va e limana ne la naḑa pe ape le Yu re poli, vena akila viowa vania.’” ¹² Ana pogos naḑa memloge visena nene, memio la naḑa asike e nene, metagin Pol, mom̃areran pania mesape naga ve va re si metava m̃a Yerusalem.

¹³ Ana Pol pisatam̃e imimi, pisa pisape “Ei, aulai, asum̃a atagi ke sanene, kila nemloge sane sineu sape wororo ga narui. Ana suri punu ga nene poga ga, visae le Yerusalem lala aligan inu e yum̃a nakoena komin kia kiena ne Suḑe Yesu, ana naga poga ga, ana visae m̃arera m̃a sanene vano-o nemare, ana nekekara ga.”

¹⁴ Ana metaḑali naḑa mepisalup̃ar sanene pano-o, mepisalup̃ar ḑele ga, ana mepisa ga, mepisape “Poga ga, yoko monar ve sa ga naḑa Suḑe naga sinenania.”

¹⁵ Ana mesike sina legiena laḑas gar Sisaria nene, ana siraunia, meki la ruru ke sina ga kiamimi karo lala, ana mepetan yo nene, memial mepa metava ma Yerusalem. ¹⁶ Ana li nalologena laḑas nae Sisaria ataveve imimi m̃ena ga, ana pogos naḑa mepimi metol yo Yerusalem, ana aḑere imimi mepa e yum̃a m̃ana yere Saepras tai, vena mesike memio naga. Ana yaru nene, naga m̃ena pe nallogena ḑes tai naḑa amlelaga e Yesu sumo, ana naga kiena kia, Nason.

Garu Yerusalem, Pol pa pisu Semes

¹⁷ Ana pogos naḑa arueta lala apisu naḑa mepimi metol si yo Yerusalem rui, ana la akekara paḑisi. ¹⁸ Ana memono-o, yemlagi kolulagi, imimi memio Pol

mepa mem̃alivin Semes, ana li nasumona taṣena m̃ena ga lala na sum̃are nae Yerusalem, la m̃ena asike e pogos nene. ¹⁹ Ana metalopan la, ana Pol pisi pan la, naga pisawal suri punu ga peve taaga la naṣa Ntewa kila pa rui m̃alivi e kiena yum̃aena, nanene e la naṣa pe ape le Yu re poli, naṣa naga pa telivi ke e kiela yo lala.

²⁰ Ana pogos naṣa la amloge visena na suri la naṣa Pol naga pisawalia, kila sanene la amloge po manene la, la amieluar Ntewa vanonia. Ana e pogos nene, visena la moki m̃ena ga garu Yerusalem kana Pol, ana la akilia m̃a suri nene, ana apisa pa Pol, apisape “Wolai Pol, ko okilia rui naṣa osape yaru la e nini la sane manu pe suri tai naṣa la amlelaga mare ga na wa, la nene ape le Yu ga lala, ana sa naṣa ko okilia, yeririna la ne sanene la akilia asum̃alu m̃arera manene la e kieta navisaluaena marua lala. ²¹ Ana lala amloge pa rui, naṣa yaru la asum̃a apisayu kare ko ke asape ko opa opiankare ga kieta lus la naṣa asike gare purvanua taṣena lala. La asape ko osum̃a opian ke la nene osape popon aligan rui navisaluaena kiena Mosis amio kala ṣelaga marua ne lala, ana asape osape popon manene m̃ena naṣa ve akila re si ṣaviu e narila lala. ²² ?Ana ṣisi na ita tekila ya narui, komin naṣa visena la nene kila la sinela kari ko manene pa rui? Ana nanagane, ve ve piavi re, ana ṣisi na monar la aloge m̃ena naṣa asape ko opimi osike pa e yo nini rui. ²³ Ana poga ga, ṣisi na ko okila ga ve sa naṣa ṣisi na mevisa van ko, komin naṣa mepisu pa mrapa tai rui naṣa okilia okila naṣa owe plan kiela sinemimiena nene. Pisi na monar okila ve sanene: e yo nene, ana imimi yeririna la vari naṣa nanua sumo, ana la akila navisaarena m̃arera tai pan Ntewa, apisape ṣisi na la avalia suri laṣasia va tol pogos ve sanene. ²⁴ Ana peni, la kiela pogos naṣa ṣisi na monar ava e Yum̃a Wa m̃ana Ntewa, naṣa vena la akila suri la e lepas na kiela navisaarena nene, sane leniena lala, amio nalaena naikikena, a suri la ne sanene, naṣa sane la akilia

awe ke sina ga vilula lala. Ana mepisu mesape popon sane ko m̃ena ga ova omio la nene, ova osum̃a omio la e pogos naṣa la akila suri la nene, ana popon m̃ena ga naṣa visae suri la punu ga naṣa la monar aul e pogos nene, ko ga ovisuvevea. Ana visae okila sanene, ana ṣisi na yeririna la avisu asape ko ope yaru tai naṣa osum̃a okekarana maṣe navisaluaena kiena Mosis amio kana ṣelaga la na wa, ana ṣisi na la akilia asape visena naṣa amloge, naṣa pisayu ko, ana pe pe lelaga re poli. ²⁵ Ana e lepas kiena la naṣa pe ape Yu re poli, naṣa la amlelaga rui, ita tepisayu pa suri nene nanua rui, ana kieta visena la nene nanua tepisa ne, ana imimi mesiri pa e m̃aki tai pa pan la rui. Imimi mepisawal pan la, mepisape la monar avalia tata la naṣa li taṣena lala akila pa kuṣaṣaena ea pa kiela nono la rui, a la monar ve akan re kuruta, pona akan tata na suri mali naṣa kana kuruta pe mlau re poli wa, a yokorena la monar ve akila re ṣelaga viowa, sa naṣa la ataṣa lau, pona kolau.”

²⁶ Ana Pol pa kila ga sa naṣa la apisa, naṣa e legiena taṣena, ana naga ṣere la vari naṣani, ana naga pa kila nalaena naikikena amio la, a naga pa m̃ena ga loyum̃a e Yum̃a Wa m̃ana ne Ntewa amio la, vena loge asape ṣisi na kiela navisaarena naga ṣisi na va tol legiena ve via, ana ṣisi na monar la awar kiela nalaena navisaarena la veve taaga nene e legiena ya. Ana apisape visae legiena ve olua warovia, ana ṣisi na la asiar akila suri la nene.

Atarar Pol mon loyum̃a e Yum̃a Wa m̃ana ne Ntewa

²⁷ Ana e pogos nene, le Yu laṣas asike e Yum̃a Wa m̃ana Ntewa, la nene akom perina e lepas nae Esia la apimi, nanene e yo la naṣa Pol tetelivi e nanua sumo rui. Ana pogos naṣa legiena olua navisaarena kiena Pol la nene lavis ga ṣisi, ana le Yu la naṣa am̃al naṣa Pol m̃eke loyum̃a e Yum̃a Wa m̃ana Ntewa. Ana la akila pupia m̃aagena, la apa atarar Pol, ana asunyu kare naga pan yeririna lala, ²⁸ la apion pan la, apisape “!Ei, amiu le Israel

lala, aiila imimi e yaru nene! !Yaru ke nanene narui naña naga sum̃a pa make e yo punu ga, ana naga sum̃a pisa kare ke ita le Yu lala, naña ita yeririna wa kiena ne Ntewa lala, a sum̃a pian kare yeririna la pisape kieta navisaluaena amio kieta Yum̃a Wa nini, la pe ape suri re tai poli. Ana imimi mekilia m̃ena ga mesape naga p̃erevinaun ga yeririna lañasia naña la pe ape le Yu re la poli, ana apimi loyum̃a e yo wa na Yum̃a Wa nini. !Yaru nene naga p̃arnena kare manene Yum̃a Wa m̃ana ne Ntewa pañisi, popon tekila suri tai vania!”²⁹ Apisa sanini, apisape Pol p̃ere yaru naña pe pe Yu re poli pimi loyum̃a e yo wa, kom̃in naña apisu Pol vanua e mrapa naña naga mial ke amio Tropimas naña nae Episas, naña naga pe pe Yu re poli, ana añaape pona Pol p̃ere naga pa loyum̃a.

³⁰ Ana la asum̃a akila ke sanene loyum̃a e Yum̃a Wa, ana m̃aagena nene naga pa m̃ena ga p̃ar make yo la e pulkumali nene, ana kila yeririna tañena la akiriri apimi. Apimi añaar kare ga Pol, ana añere naga pa vanua e Yum̃a Wa nene, ana pogos naña la apa vanua rui, ana li wa la akotava ruru e kana mratava kerkeviu ne lala. ³¹ Ana pogos naña asum̃a añere Pol pa ke naña asape aweñaria, ana visena pimi tol yaru keviu kiena li na mara lala nae Rom naña asike garu Yerusalem, pisape pupia mara kapuru ke gare. ³² Ana yerkawa nene sum̃alu veraga, pio kiena yeririna lala, amio kiela yaru na mara lala, ana la akiriri apito tano e yo naña asum̃a akila ke pupia m̃aagena nene ea. Ana pogos naña yeririna la apisu apisape yerkawa na mara nene pimi tol yo nene, ana la amligan Pol, la pe asu re si poli. ³³ Ana yerkawa nene pimi, pisi pan kiena yeririna lala, pisape ava atarar Pol, ana aviar limana tai va e lala yaru tai, limana tañena va e lala yaru tai, aviar e sen. Pisi na naga piun tan la, pisape “?Ana yaru nene, naga ai? ?A naga kila ya ne pan amiu?”

³⁴ Ana yeririna la moki naña asum̃a apiovion manenea, lañasia apisape sanene,

lañasia apisape sanene, pa m̃a pa m̃a ga yerkawa nene naga pe mloge kilale re si visena tai e lepas nen ya naña la asum̃a akila ke ne, ana naga pisa pan kiena yeririna lala pisape awere Pol wasuñe va e kiela kove.

³⁵ Ana pogos naña asum̃a apa ke e narin mrapa tai, ana mrapa nene ve tokak yokuskusun ga yeririna lala nene naña la asum̃a sinelan ke asape asu si Pol wa. Ana yaru na mara lala añaare ga Pol pano, ³⁶ ana p̃egas nen yeririna lala asum̃a asirau apimi, la asum̃a apiovionia, apisape “!Aweñar yaru viowa nam̃a! !Aweñar ga naga mare!”

³⁷ Ana la asum̃a apano, ana lavis ga aimi atol mratava naña navaen loyum̃a e lokove kiena ne yeririna na mara la nene, ana Pol piun tan kiela yerkawa, pisape “Awis, ko otam̃an inu neviun suri tai tan ko sumo wa.”

Ana yerkawa nene milan naña Pol pis kome Krik pania, pisape “!A, ana ko okilia m̃a naña opis kom e Krik!”³⁸ ?Visae ve sanene, nesitom nesape ko ope yere Isip nini naña pe yam piavi re poli naga tañali sape kila politik nene, ana naga p̃ere yeririna lala manu vari apa e kiena p̃egas naweena yeririna nene, ana añaare apa atapolou e yo korena. ?Ko na yaru ne na nene, ne?”

³⁹ Ana Pol pisatam̃ea, pisape “Ei, peraga, in na nepe yere Yu ke tai nini narui, ana in na nekilia nepisin visena nae Krik komin naña in na nae pupia pulkumali naña Tasas, e lepas naña Silisia. Ana in na sineun nesape neviun tan ko, naña ko otam̃an nevisi ke ne va p̃ina moki la nene sumo wa.”⁴⁰ Ana yerkawa nene tam̃ania, ana Pol sum̃alu su metava, ana kuan limana sape ava ruru la, ana la apimi apa ruru la nenaga pañisi. Ana naga pisi pan la, pisi nena ga kome visena kiena ne le Yu lala.

22

Pol pisi pa la naña asape aweñar naga mare

¹ Ana Pol pisi pan la, pisape “Wolai lala, amio ata lala, in na sineun nesape atam̃an

vena nekilali naṣa nevisa ruru suri make ga van amiu. Ayagogon ruru inu sumo wa.”² Ana pogos naṣa la amloge Pol pisi ke pan la e kiela visena, naṣa visena nae Epru, la apa ruru la narui, la sinelan asape aloge kiena visena.

Ana naga pisa, pisape³ “In na yere Yu ga nini, sa ke amiu, a in na nepaeme e pulkumali naṣa Tasas, e lepas nae Silisia. Ana pogos na nepe sisi ke ga wa, in na nepimi e yo nini, e Yerusalem, in na yaru naṣa Kameliel naga pian inu, naṣa akilia ruru naga rui. In na netotano e lana, naga pian ruru inu e navisaluaena punu ga kiena ne kieta yermarua lala, pano pano-o inu towe nepimi nepe navianena tai na navisaluaena nene. A sane amiu nanagane, amiu asitom manene asape akila kia kiena ne Ntewa imi ve keviu, inu m̃ena ga, e pogos la nanua sumo, nekila yum̃aena kiena ne Ntewa amio kiau malena wetelu.⁴ E pogos nene, inu m̃ena ga pe sineun manene re nenaga la naṣa ataveve ke Mrapa Viu nene poli, naṣa nesum̃a netetelivi ke sanene nakale ke la naṣa la asum̃a ataveveia, ana nesum̃a netarar la, a nesum̃a nokoven la ke apa e yum̃a naloge viowaena, yerm̃ene lala amio sira lala. E pogos nene sineun nesape la monar amarmare ga, a sineun nesape kiela Mrapa nene monar ṣisi vilaga.⁵ Suri nene, akilia aviun tan ṣarin yaru wa amio kiena nasumonena lala na kiena kumali, komin la akilia ruru inu naṣa nekila sanene. A e pogos nene, la asiri m̃aki laṣasia, vena kila sa naṣa nekilia neva nom̃ene yaru na Mrapa Viu la nene e kiela yo lala.

“Ana e pogos tai, nemla m̃aki tai sanene, ana sineun nesape neto garo tano Tam̃askas vena netarar la nene e yo nene, vena neviar la e sen, ana neligan plan la awasuṣe si aimi e nini vena kieta yerkaawa lala la ala nakoena van la.

⁶ “Ana e pogos nene, nemialoro m̃a nepa sane, ana tol kolpae, lavis ga netol Tam̃askas, ana nemilan ga naṣa pupia yomerarava tai pimi veraga tegoli yo naṣa nemial ke nepa ea.⁷ Ana suri nene

kila nemloru nepito tano e porotano, a nemloge visena tai, pisape ‘!Sol o, Sol o! ?Komin ya ne ko okila kare inu ke sanene sa naṣa osum̃a okila ke ne?’

⁸ “Ana nepiun tania, nesape ‘?Ana Suṣe, ko ko ai?’

“Ana nemloge naga pisi ke sina ga pan inu, pisape ‘Yesu nae Nasaret nene, naṣa ko okila ke piowa pania, nene inu ga ne.’

⁹ Ana la naṣa asike varaun inu e pogos nene, la apisu pupia yomerarava nene, ana la pe amloge re pulgona nene naṣa naga pisi ke pan inu poli.¹⁰ A siraunia, nepiun ke sina ga, nesape ‘?Ana Suṣe, ṣisi na nekila sanape narui?’

“A Suṣe pisa pan inu pisape ‘Ko osum̃alu, oyali ova ga loyum̃a Tam̃askas rui, a ṣisi na yaru tai im̃asu visawal van ko e yum̃aena la naṣa nemligan ruru ṣisi rui vena ṣisi na oyum̃aenia.’¹¹ Ana nemloge visena nene, ana pe nepisu re si suri poli, komin pupia yomerarava nene kila kilamarau ṣala, ana la atarar ga lum̃au, asumon inu e mrapa, mepa meporu Tam̃askas.

¹² “Ana pe yam piavi re nena ga, yaru nae e yo nene tai pimi pisu inu. Naga pe yaru tai naṣa naga pe yaru kiena ne Ntewa kemua lelaga, a naga mlogear kieta Navisaluaena, a kieta le Yu lala nae e yo nene, la apisu naga sane naga pe yaru wo tanea tai paṣisi, a kiena kia Ananaias.¹³ Ana naga pimi sum̃alu su lavisi pun inu, ana pisi pan inu, pisape ‘!Wolai Sol, nanagane, nesape kilamaram̃a imi wo sina!’ Ana e ke ga e pogos nene sa nena nene, ana nekilia nepisu kilale marana ne Ananaias nene.¹⁴ Ana naga pisi ke sina ga pan inu, pisape ‘Ntewa Na Mava kiena ne repita lala, naga pisaar ko sumo rui, pisape ko ke narui naṣa ṣisi na ko okilia kiena nasitomwanena keviu tai, a vena ko ke narui naṣa ko ovisu kiena Yaru Mesmesu a ologe kiena visena.¹⁵ Ntewa pisaar ko ṣisi rui, pisape ṣisi na ko ova ovisawal va yeririna lala e yo make ga, suri make ga la naṣa opisuia a omloge.¹⁶ Ana nanagane ga ne, ita monar tekila suri tai sumo wa.

!Monar osuñalu, monar akee ko e kia kiena ne Yesu, ana kia ga nene kee plan kioña mlamulena viowa lala, oimi oikiki e marana ne Ntewa!

¹⁷ “Ana siraunia, in na neřasupe inu ke sina ga e nini Yerusalem, ana nepa e Yum̃a Wa m̃ana ne Ntewa, sineun nesape nekila leniena. Ana pogos nařa nesuñã nemlen ke sanene, nemloge sane kiau sitomena pa kovio, ¹⁸ ana nepisu Suře pisi pan inu, pisape ‘Ovitařili, omolue Yerusalem vilaga, komin la nae e yo nini, visae ko osunyu van la e ya nařa inu nekila pan ko, řisi na tařatete nena ga alelaga e ko.’

¹⁹ “Ana nepisa pania, nepisape ‘Ana Suře, la akilia ruru inu řisi rui, amio ya nařa in na nesuñã nekila řesania. La akilia m̃aga asape inu ke ga narui nařa nesuñã netetelivi ke e yuñã lala nalotena kiena ne imimi le Yu lala, a nesuñã nepuarar ke la nařa amlelaga ke e ko. A la apisu ke rui nařa in na nesuñã nom̃e la nene, a nesuñã nokotawe la ke e yuñã nakoarena, ana in na nesitom ke nesape la monar alelaga e inu sa nařa nepe lelaga ga. ²⁰ A nanua ne, pogos nařa kioña yaru nene Stipen, kana kuruta mlau, la akilia ruru po pařisi nařa asape in ke nařa nesuñã nemio la e pogos nene narui. Pogos nařa la akoveñãria, in na nemiila la, in na nepisuar ruru m̃ala kulkota lala. !La monar alogenu!’ ²¹ Ana Suře pisa ga pan inu, pisape ‘Omolue e yo nini, sineun nesape neligan ko ova koperina vařisi, ovanon la nařa pe ape le Yu re poli.’ ”

²² Ana pimi tol aora nene, la nařa asuñã amiagogon ke Pol la asuñã amiagogon ruru ga, ana nanagane, kiela sinemimiena e naga pimi ke sina ga, la apisape “!E, popon aweñar ga yaru na piowa lepa ga sanene! !Ita pe sinetan re yaru na sanene naga mali sike e yomarava nini poli!” ²³ Ana la asuñã apiovion sanene, a la asuñã atatanogin Pol e m̃ala kulkota lala, a la asuñã akoven puluyavi na mrapa pa kar ga e yo punu ga. ²⁴ Ana yerkawa kiena ne yaru na kilaen mara lala pisape la aurelua Pol vetan řina nene

va loyuñã e kiela kove, a naga pisape alili re naga wa, la añareran naga vena alual li suri ya nařa naga kila řina la sinela kari manene naga sanene.

²⁵ Ana pogos nařa la apiar Pol řisi, la asape awe narui, ana Pol pisa pa kiela nasumonena tai, pisape “?Sanape, mesmesun ga nařa awe yaru tai sanene nařa naga sike vatanon navisuarena nae Rom, a nařa naga pe pali re kumali yam tai poli wa vena la aliřere ruru naga, pona akilia awe ga naga sa ga nene?”

²⁶ Ana pogos nařa nasumonena nařani mloge naviunena kiena ne Pol nene, naga pisape ve awe re si naga wa, ana naga pa pisa kiela yerkawa veraga, pisape “? Ei, řisi na ko okila ve sanapen yaru nene narui? Naga suñã pisa ke pisape naga sike vatano e navisuarena nae Rom ne.”

²⁷ Ana yerkawa nene pimi si sape visu Pol, viun tania, visave “!Ei, ko na opisa ruru ke ne! ?Ko na osike vatanon navisuarena nae Rom, pona peraga?”

Ana Pol pisatamea, pisape “Ee, in na sanene narui.”

²⁸ Ana yerkawa nene pisa pa Pol, pisape “?Ana ko na sanene na sanape ne? Nařa in na sanini, in na nopol pupia kilavaru tai ne.”

Ana Pol pisa sanini, pisape “Pona ve sanene yo. Ana inu, ata na sa kemua nene rui, ana in na nepaeme, in na sa ke m̃ena ga nene.” ²⁹ Ana pogos nařa yaru la nařa asape awea amloge visena nene, akilia narui asape Pol naga pe yerkawa ta ne sanene. Ana la apur matan veraga, akilia asape tařatete si awe naga narui, a yerkawa m̃ena ga nene, nanagane naga m̃ena ga marau li laa narui, komin naga yaru na kilaen mara nae Rom, ana naga kila piowa pa Pol rui nařa naga m̃ena ga sike vatanon navisuarena nae Rom.

La ařere Pol pa e pupia kumali kiena ne le Yu lala

³⁰ Ana kolulagi, yerkawa kiena ne yaru na kilaen mara la nene naga suñã sine nan ke na wa sape popon sa kilia ya ne pe purřes nen veveyuena nene, ana naga pio yerkawa lala kiena ne yaru wa lala amio nasumonena lala kiena ne le Yu lala,

pisape la monar asum̃ate naga gare kiela pupia kumali. Ana naga pisa pisape akila plan sen la e Pol, ana naga p̃ere naga pito garo tano e kumali nene, naga mligan Pol sike likan la.

23

¹ Ana Pol naga tarlua marana pa metava tamaria yerkaŵa la nene, ana naga pisa pan la, pisape “Wolai lala, e kiau malena wetelu pimi tol p̃ane, e yum̃aena punu ga kiena ne Ntewa naṽa nekila, in na pe nemloge re suri tai miyur sineu poli, naṽa pisape in na nekila pe mesmesu re poli. !Peraga rui!”

² Ana pogos naṽa p̃arin yaru wa nene Ananaias naga mloge visena nene, naga sinena kari Pol paṽisi, a naga pisa pan la naṽa asike lavisin Pol sape alipa gona.

³ Ana Pol pisi towe laa pan naga narui, pisape “!Ei, ko ovisuar ko, yokorena Ntewa weñar ko na wa! Ko ototano ke e yo na kieta navisaluaena, e yo na nalip̃ereen yaru, ana siraunia ko ke ga naṽa okilaro si navisaluaena nene narui, naṽa ko opisa osape la alipa inu sanene. Ko ope kulupopos ga na oteke ne.”

⁴ Ana la naṽa asike lavisin apisape “?Ei, ko osape poga ga naṽa ko opisa kare Parin Yaru Wa kiena ne Ntewa sanene, pona peraga?”

⁵ Ana Pol pisape “!Ke, lelaga o! Wolai lala, inu nemloge kiena visena, ana pe nekilia re si po laa rui, in na pe nesitom re si nesape naga pe Parin Yaru Wa nene poli. Ana sane amiu apisawal ruru pan inu narui, ana nekilia naṽa nepisa suri pe po re pan poli, komin Visena Wa kiena ne Ntewa naga pisawal ruru rui, pisape pe pe pon re ita tevisi viowa van yerkaŵa kiena ne kieta yeririna la poli.”

⁶⁻⁸ Ana Pol naga pe kilia re si ya naṽa yoko naga visa po laa rui, ana naga pisu sane la naṽa asike loyuma e viorena e pogos nene, la p̃asia ape Varasi, a la p̃asia ape Satusi. Pegas lua nene asum̃a apepeyu paṽisi, komin Satusi lala apisa ke asape yeririna lala taṽatete amal si vetan namarena, ana apisa suri la

ne sane navisi lala, pona ninuna lala, apisape suri la nene, pe sur ta sa re nene poli, ana Varasi lala amlelaga e suri la nene. Ana Pol kilia narui, yoko visa sanape ne, ana naga pio yerkaŵa la nene, naga pisape “Wolai lala, in na nomolue ruru nena e lus kiena ne Varasi lala. Arimau lala la ape Varasi, a inu m̃ena nepe Varasi. Ana amio Varasi lala, in na nemlelaga naṽa nesape pogos naṽa yaru mare, siraunia, ana yoko naga kilia mali sina. Ana nesitom nesape nesumaṽalu nesu vamo e maramiu nanagane komin naṽa yaru laṽasia asitom ke asape avis van inu komin kiau nalelagaena nene.”

Ana visena kiena ne Pol nene kila Varasi la naṽa asike e nene ana la asiar ke sina ga naṽa apeveyu amio le Satusi la naṽa asike ne, kila sanene la punu ga naṽa asike e viorena nene la amliṽere la ke sina ga. ⁹ Akila ma sanene pano-o, maagena pimi keviu paṽisi, a siraunia, navianena laṽas e lepas na puna ne Varasi lala asum̃alu, apisi maarera paṽisi, apisape “Imimi mepisu sane yaru nene naga poga ga, pe suri re ta naṽa ita tekilia tevisi van naga vanon poli. ?Ana ane kilia, pona pe lelaga ga naṽa ninuna wo tai, pona navisi tai naga pisi pan yo?”

¹⁰ Ana sinemimiena nene naga pano keviu laa narui, la asu ma asitom ke asape asulania, ana yerkaŵa kiena ne li na mara lala naga pisu sane piowa laa narui, naga maraun sape sa p̃isi la nene akarkare manene laa Pol, ana naga pite-talia kiena yaru lala apito tano, aṽerelua Pol petan yeririna lala, ana aṽere naga pa si e kiela kove.

¹¹ Ana siraunia, kolemalu, Pol pisu naṽa Suṽe sumaṽalu sike ga lavisinia, naṽa sumaṽa pisi pania, pisape “Pol, ve omarau re. Ko opisawal ruru inu pan yaru maarera lala nae e nini rui, ana sineun nesape p̃isi na ko monar okila ma si sanene yam tai, naga nene garu Rom.”

Le Yu laṽasia asape akilali naṽa aweṽar Pol

¹² Ana kolulag, le Yu laṽasia apim vinau ga lele taaga, vena avisayu ve sanape

naña akilia awem̃ar Pol. Ana pogos naña amal mrapa ta narui, ana la apisaar e kia kiena ne Ntewa naña aligan kinanena amio namunena lala, vano-o tol naña la monar awem̃ar Pol sumo wa. ¹³ Ana la naña apiranar la e visena nene a naña akila navisaarena sanene, la ataulu yaru la lualima yam vari.

¹⁴ Ana siraunia la apano apisu yerkaawa kiena ne yaru wa lala, amio nasumonena lala, ana apisawal suri nene pan la. Apisape “Imimi mepisaar m̃arera pan Ntewa rui, naña imimi mevalian kinanena punu ga vano-o tol pogos naña imimi mekilia mowem̃ar yaru nene. ¹⁵ Ana sinemimin mesape aiila imimi, naña amiu amio la naña e kieta kumali, amiu aligan visena vano van yerkaawa kiena ne yaru na mara la nene, avisave naga were si yaru nene vato si garo tano kumali, avisa kotalia ga naga avisave asitom asape avisuveve sina visena la nene. Ana imimi mesum̃ate ga e mrapa, a pogos naña atomi, mowem̃aria, naña naga sike perinan kumali wa.”

¹⁶ Ana siraunia, narina ne vinena Pol tai, naga mlogewal naña asum̃a apisayu ke asape p̃isi na la akila ve sanene ve sanene, ana sisi nañani pa mesmesu ga e kove kiena ne yaru na mara lala, pa pisawal suri nene pa Pol. ¹⁷ Ana Pol pio yaru na mara la tai, naga pisape “Ei, awis, ko oure yaru viu nene vano visu kiamiu yerkaawa, naga kilia ke sur tai naña popon yerkaawa nene naga monar loge.”

¹⁸ Ana naga p̃ere mearu kiena ne Pol nene pa puna ne kiela yerkaawa, pisania, pisape “Pol naña sike garo e yum̃a nakoena, naga pisape noure kiena mearu nene iñasu visawal suri tai van ko.”

¹⁹ Ana yerkaawa nene naga tarar limana ne yaru viu nene, p̃ere yapen ga pa sanene, ana piun tania, pisape “?Ana ko ositom osape ovisa ya ne van inu?”

²⁰ Ana mearu kiena ne Pol nene pisa plan pania, pisape “Ko opisus ke ne, yerkaawa kiena le Yu lala apisirilua kiela sitomena ta rui, naña asape awem̃ar meruou naña, Pol. La apisa rui apisape yoko aligan visena iñasu van ko, asape la sinelan avisuveve re laa visena la nene

e lepas nene wa, ana aviun tan ko vena peni, ana oure si Pol vitove garo e kiela kumali. ²¹ Ana pe pon re naña okila sanene poli, komin naña la asum̃a akila kokan ke ga nene. Apisa ruru rui apisape pogos naña visae asike mrapplepa, ato ke garo tano, ana lala lualima yam vari nene awulan amiu, awem̃ar meruou nene. La nene apisaar pa Ntewa rui apisape yoko aligan kinanena amio namunena vano-o avisu naña sane la awem̃ar naga p̃isi, a la nene na asum̃ate amiu ke rui, vena visae otam̃an naña amiu ato si garo tano.”

²² Ana yerkaawa nene, pisa pan mearu kiena ne Pol nene, pisape “Poga, ana nevisa mesmesun van ko, ve ovisawal re si van yaru tai naña ko opimi opisawal suri nene pan inu. Ana potena pañisi, ko okilia ova si um̃a narui.”

Amligan Pol pano pan p̃arin supe tai nae Rom garu Sisaria

²³⁻²⁴ Ana yerkaawa kiena ne li na mara la nene naga pio kiena yaru lua, naga pisa sanini, pisape “Suri lala naña e lepas na yaru nene naña Pol, la apimi m̃arera pañisi. Nanagane, yoko in na neligan naga va e limana ne kieta p̃arina supe naña Vilikis, naña naga sike garo tano Sisaria. Amiu lua, akila ruru p̃egas tai na kieta yaru na mara lala, vena amiu akirakirava ruru wo e Pol, amiu aure naga vito garo tano. Amiu akilia aure yaru na mara la ve ponotia ve lua, amio la lualima yam olua naña la akus wosi, amio si la tol ponotia ve lua naña la awar pupia kalie na mara lala. Ana akus m̃ena ga wosi kiena ne Pol tai vena naga kilia va totano ea. In na sineun nesape aligan kotaña kolemallo, e pogos naña yemalolo rui.”

²⁵ Ana yerkaawa nene siri m̃aki tai vena alarar amio la avano, naga siri sanini, pisape

²⁶ “Maki nini, inu Klotias Lisias, naña nesiri piñasu pan ko, P̃arin Supe Vilikis, naña ko ope yerkaawa nae Rom naña ko opisuar ke kieta pupia lepas nene. ²⁷ Inu nekekara keviu naña nevitawe ko sina e m̃aki nini.

Yaru naṓa aṓere piṓasu pan ko nene, kiena suniena nena sanini: sumo, le Yu lala nae e nini atarar naga, lavisi aweṓaria. Ana sir-
aunia, nemlogewal naṓa naga sike vatanon kieta navisuarena nae Rom, ana imimi mepato garo tano, ana meṓerelua naga petan limana ne le Yu la nene. ²⁸ Ana sineun nesape nekilia ya naṓa naga pe miasin suri nene, ana neṓere naga pito e kiela kumali keviu. ²⁹ E pogos nene, nepisu naṓa naga pe kila re sur tai naṓa torokin aweṓar naga poli, pona ala nakoena vania, ana nepisu sane la asum̃a apepeyu ke amio naga e ga e lepas na navisaluaena na kiela nalotena ga.

³⁰ Ana siraunia, visena tai pam tol inu, pisape apisayu rui a aṓal mrapa rui vena akilayonli sina vena aweṓaria mare. Ana nepisu sane popon vena nevitetalia naga iṓasu puṓa vilaga, ana nepisawal ṓena ga pan la naṓa sinela kari naga, nesape la monar aiṓasu avisawal suri la naṓa la asitom ke asape aliṓere naga vanonia e maram̃a.”

³¹ Ana li na mara la akila sa naṓa kiela yerka nene pisa, ana kolemalo la aṓure Pol, ana pupia ṓegas nene amligan yo Yerusalem, apano atol yo garu Antipatris.

³² Ana kolulag nena, yaru na mara la naṓa amial ga, la aṓasuṓe la sina apa ma Yerusalem, ana la naṓa la akus wosi, lala amio ke Pol na wa, la apito ke sina ga e kiela mrapa, apito garo Sisaria.

³³ Ana pogos naṓa apimi aporu e yo nene amla ṓaki nene pa ṓarin suṓe nene narui, a siraunia aṓere Pol, apano amligan naga sike e limana. ³⁴ Ana ṓarin suṓe nene pulo ṓaki naṓani ṓisi, ana naga piun tan Pol, pisape naga pe yaru nae lepas nape. Ana Pol naga pisape naga pe yaru nae ga yo garo Silisia, ³⁵ ana ṓarin suṓe nene naga pisa sina, pisape “Ana poga ga, ita monar tesuṓate ga yaru la naṓa yoko avis van ko, ana pogos naṓa aimi, ana nouarar visena nemio amiu.” Ana naga pisa pan kiena yaru na mara

lala, pisape “Yaru nene naga kilia sike amio ita na wa e yum̃a marua ṓana ne Parin Suṓe Erot nene, naṓa ita tesike e nanagane, ana amiu akirawo ruru naga ea.”

24

Le Yu lala la apimin apisape avis va Pol e marana ne Pilikis

¹ Ana Pol sum̃a ga sanene, tol legiena lima ṓarovia, ana siraunia, ṓarin yaru wa nae Yerusalem naṓa Ananaias pitomi garo tano Sisaria, naga amio nasumonena taṓena lala kiena ne le Yu lala, amiowar ke yaru na navisaluaena tai, vena naga visi kiela, kiena kia Tetalas. Ana la nene apa apisu Parin Suṓe Pilikis vena avisawal suri la punu ga naṓa la sinelan asape avis va Pol vanonia. ² Ana la apio ṓena ga Pol pimi loyuṓa, ana Pilikis mla pog pa Tetalas vena naga kilia vietava e kiela visena.

Ana naga pisi pa ṓarin suṓe naṓani, naga pisape “Parin Suṓe Pilikis, imimi mekekara paṓisi naṓa mesuṓalu mese maram̃a ṓane, komin mepisu naṓa ko osuṓa opisuar ruru imimi po paṓisi. Siar e pogos naṓa ko opuarar ke yum̃aena nene, pimi tol nanagane, kioṓa man-
maruaena naga kila suṓare wo sike e purvanua nini, a ko osuṓa okila ke suri viu la moki vena iilaen yum̃aena e yo nini.

³ Sanene, mepisa potena keviu pan ko naṓa silaga osuṓa okila ke po pan imimi sanene. ⁴ Ana ko, kioṓa yum̃aena moki, pe pon re mekila kare ko e kiamimi visena la ve moki poli, in na sineun nesape neviun tan ko vena ko owo van imimi, oyagogon kiamimi narin visena tai naṓa plas laa ga.

⁵ “E lepas kiena ne yaru nene, mepisu sane naga pe ṓarkawa towe laa sane. Naga sum̃a telivi ke piora e le Yu lala e purvanua taṓena lala, a e yo punu ga naṓa naga pa ea, ana naga kila ke yaru la apiaṓa a apeveyu. A naga pe nasumonena na ṓegas kiena ne yaru la naṓani, naṓa apisape naga molue garu Nasaret, naṓa pona naga pe nalotena taṓena, pona visae peraga, la asuṓa akila

ke ga politik yo. ⁶⁻⁷ A pogos naṣa yaru nene pimi sike garu Yerusalem, naga kila piowa pano pano-o ṣisa, naga sinenan pisape kila kare sur wa na kiamimi Yum̃a Wa nene, ana kila narui mepa metararia. ⁸ Visae ko oviun ga tania, ṣisi na okilia ologe sur la naṣa imimi mepisa naga pe lelaga nena ga.”

⁹ Ana pogos naṣa naga pisi ke sanene, le Yu taṣena lala la asum̃a asisilin ṣarila, la asum̃a apisa ke apisape “Naga ke nene narui, sa ke ga nene, lelaga ṣa.”

Pol pisatam̃e la

¹⁰ Ana siraunia, ṣarin suṣe nene naga kira pisu Pol, naga mla pog tai pania vena naga kilia la kiena navisatam̃eena. Ana Pol pisape “Ṣarin Suṣe Pilikis, sa naṣa ko okila m̃a naliṣereena pan imimi e purvanua nini e kas moki ṣaro pa rui, in na nekekarana naṣa nesum̃alu nese maram̃a vena nekila kiau navisatam̃eena. ¹¹ Nesape nevisa ga van ko sanini, in na nepa m̃a Yerusalem nanua ga ne. Visae oviun ruru tan yaru lala, ṣisi na olual naṣa sane in na nepa e yo nene vena neva ga nelen e Yum̃a Wa m̃ana ne Ntewa, pe tol re legiena lualima taaga pa vari po laa wa. ¹² A pogos naṣa nesike e yo nene, pe apisu re naṣa nekila suri tai poli. In na pe nepepeyu re nemio yaru tai poli, a pe nepisa re pa yaru lala nesape akila suri tai poli. E Yum̃a Wa m̃ana ne Ntewa, pona e yum̃a na leniena lala, pona e pulkumali e nape, ana in na pe nekila re nena suri tai poli. ¹³ A sur la naṣa apisa mare ga pan ko nanagane, apisape in na nekila sanene sanene, naga nene na visena na kiela ṣegas ga nene, ana la pe apisa re suri tai pan ko poli vena iilaen kiela visena nene, vena kila na ko ovisu sane kiela visena nene na pe lelaga.

¹⁴ “Ana sur taaga ga nekilia netam̃ania, nekilia nevisa van ko nevisave lelaga, in na nekila kemua naga nene. Sur nene, naga sa naṣa in na nesum̃a netaveve ke Mrapa Viu nene, naṣa la apisape naga nalotena taṣena. Ana naga pe sa re nene poli, komin naṣa e Mrapa nene, imimi

mesum̃a memlotun ke Ntewa taaga ga, naga pe Ntewa kiena ne repimimi marua lala na sumo, a mesum̃a memlelaga ke ga e sur la naṣa kiamimi navisaluaena pisa, pona naṣa kiamimi navisawalena lala la asiria. ¹⁵ Ana taveve suri la nene, in na neṣasine ga Ntewa, maran taaga sa ke ga naṣa la m̃ena ga apisu ga naga, asape ṣisi na naga kila yaru la make ga am̃al ke sina ga e marena, naga nene na la naṣa la amesmesu e marana, a la naṣa la pe amesmesu re e marana poli. ¹⁶ Ana komin naṣa nekilia m̃a nesape ṣisi na Ntewa kila sanene, in na pe nesitom re nena nesape nekila ṣelaga viowa tai sanene poli, ana e pogos punu ga, in na noṣaryo paṣisi vena narin suri tai ve yur inu re pogos tai visave in na nekila ke piowa e marana ne Ntewa pona e mara yeririna lala.

¹⁷ “Ana kas laṣasia ṣaro pa rui, in na nepa nesike e purvanua taṣena lala, ana siraunia, nanagane ga ne, in na neṣasuṣe inu ke sina ga nepimi Yerusalem. Ana yaru nae gare lala, la akuwan nalaena tai vena iilaen kiamimi yeririna lala nae Yerusalem, ana in na noṣar nalaena nene nepimi, neṣar pan la, a in na sineun nesape neva nekila ke m̃ena ga kuṣaṣaena laṣasia e Yum̃a Wa m̃ana ne Ntewa. ¹⁸ Ana pogos naṣa nesike e Yum̃a Wa, nekila kuṣaṣaena na ikikiena rui, ana la nene la apimi apisu inu. E pogos nene, pe yaru taṣena re la asike amio inu poli, a pe visena re poli pona m̃aagena re nena poli, peraga, ana siraunia, le Yu laṣasia nae Esia apimi, ana la ke nene narui naṣa asiar veveyuena nene. ¹⁹ Ana la nene naṣa ape purṣes nen sur nene, visae la asitom asape in na nekila sur tai piowa, ana popon visae la m̃ena asike amio ita e nini nanagane vena la avisawal li van ko, ana pe nom̃al la re poli. ²⁰ Visae peraga, popon oviunli tan yaru taṣena la ne asike ne, ovisave pogos naṣa la aṣere inu nepa e kiela kumali, am̃al sane in na nekila ya. ?In na nekila ya ne pe mesmesu re poli, pona nepisa visena ya naṣa piowa? In na pe nom̃al re poli. ²¹ Ana visena taaga ga naṣa nepisa, nepisa sanini, nesape:

Inu na nepisu sane sinemiun asape avis van inu ðane, komin ga kiau nalelagaena nene, naða pisape pogos naða yaru mare, ðisi na, naga kilia mali ke sina ga. Nepisa visena nene ðisi, ana kila la ga asum̄a apeveyu ke sina ga pan la.”

²² Ana Ðarin Suðe Pilikis nene, naga kilia towe m̄a sur moki rui e lepas na Mrapa Viu nene, ana pogos naða naga pisu sane veveyuena nene, le Yu lala amio Pol akila vanon ga sur nena ga la nene, ana naga kalo nena visena, pisape “Poga ga, ðisi na ita tesum̄a e nini sumo wa. Pisi na nesum̄ate ke ga yerkawa kiena ne yaru na kilaen mara la nene Lisias vena kom ma Yerusalem vitomi neloge ruru kiena visena nene wa, ðisi na nela kiau naliðereena van amiu.” ²³ Ana naga pisa pan kiena yaru na kilaen mara lala, pisape la atarar ga Pol, apisuar naga, ana naga pisape ve akila manene re m̄arera vania, la monar atam̄an naga yaloro m̄aga, a ve avisaluðar re kiena erau lala vena aimi ayaliali naga avisuaria.

Pol pisayu Yesu pa Pilikis amio wona

²⁴ Ana Ðarin Suðe Pilikis, naga wona sira re Yu tai, kiena kia Trusila, ana lalua nene la sinelan asape asun re amio Pol wa. Ana legiena laðas þarovia, ana lalua apimi e yo naða Pol sike ea, ana aþere Pol pimi pula, ana Pol pisi amio lalua, naga pisayu kiena nalelagaena naða e Kristo Yesu. ²⁵ Ana Pol mligan visena la moki la sane pan lalua, naga sitom þele la ga, naga pisayu sanape naða yaru monar kila þelaga mesmesu, a naða yaru naga monar kawe ruru kiena malena mesmesu, a pisayu m̄ena ga naliðereena kiena ne Ntewa naða ðisi na imi e Legiena Maro. Ana pogos naða Pilikis mloge visena la nene, naga mloge sane miyur manene kiena sitomena paðisi, kila narui naga marau towe laa sane, ana naga pisa pa Pol, pisape “Poga ga, toroki narui. Ko ova si loyum̄a e nene sumo wa, ana visae nelual si kiau pogos tai, ðisi na neligan si visena viñasun ko.” ²⁶ Ana pogos naða Pilikis pisa visena nene, naga kiena sitomena viowa m̄ena ga tai tom̄a ga, naða naga sitom ke pisape ðisi na Pol

naga war kilavaru keviu tai vania, vena kilia visa va Pol visave Pol kilia molue sina. Ana kiena sitomena nene kila narui naga mligan luen ga visena panon Pol, a naga sum̄a sun amio naga yam mokliu. ²⁷ Ana naga kila m̄a sanene pano-o tol kas lua, ana naga ðisin kiena yum̄aena nene. Ana naga pe tam̄an re Pol molue si e yo naða apuarar naga sike e poli, komin naða naga sinenan pisape kila le Yu la akekarar naga. A siraunia, yaru taþena tai pimi kus lelena ne Pilikis nene, kiena kia Posias Pestas.

25

Pol pisape Sisa ga naga monar liðere naga

¹ Ana þarin suðe viu nene Pestas, naga pimi garu Sisaria, pimin vena visuar kiena lepassia nene, ana siraun naða legiena telu ga þarovia, ana naga pisu naða naga monar vavini visuveve yo ma metava Yerusalem. ² Ana pogos naða naga pa tol yo nene, ana naga piora amio yerkawa lala kiena ne yaru wa lala, amio yerkawa taþena lala kiena ne le Yu lala, ana apisa kare Pol pania. Ana am̄areran pania, ³ apisape visae naga sitom sape kila suri wo tai van la, ana lala sinelan naga ligan Pol wasuðe sina imi pula, vena la akilia aure naga va kumali avis vania. La apisa sanene, ana la asum̄a asitomwan ke rui asape visae Pol imi, ana la ava asum̄ate naga gare, a vena awem̄ar ga naga mare m̄eke mrapa komsusia. ⁴ Ana Pestas pisape “Poga ga, ana ve ve piavi re inu m̄ena nowasuðe sina neva garu Sisaria, naða la asum̄a atarar ke yaru nene sike ea. ⁵ Sanene, ana amiu yerkawa laðasia, akilia ataveve inu teto garo ne, tevisu ve sanape. Visae yaru nene kila suri laðasia naða pe mesmesu re poli, ana tekilia tekila kana visena nena e pogos nene.”

⁶ Ana Pestas sike amio la gar Yerusalem pe tol re legiena lualima yam taaga pa vari poli, ana naga pito si garo Sisaria, amio yaru laðas naðani. Ana e ga e legiena na siraunia, naga pa totano ke e kiena yo naliðereena, ana naga pisape avano aure Pol imi. ⁷ Ana pogos naða Pol

pimi loyum̃a, ana le Yu la nae Yerusalem naṗa ataveve Pestas apimi, asum̃alu asu, ana asum̃a apisawal ke pupia suri viowa la moki liu naṗa apisape Pol naga kila, ana kiela visena la nene pe sum̃alu re nena ga.

⁸ Ana pogos naṗa Pol sinenan sape la kiena navisatam̃eena, naga tero plas ga, pisape “In na pe nekila re nena suri tai poli, naṗa nekilaro navisaluaena kiena le Yu lala, a pe noṗarnena kare re Yum̃a Wa nae Yerusalem poli, a pe nekilaro re m̃ena ga navisaluaena kiena ne ṗarin suṗe nae Rom poli, naṗa Sisa.”

⁹ Ana Pestas nene, naga sinenan sape le Yu lala la aloge wo e naga, ana naga sitom sape kilayonli kila ve sa naṗa la apisa pania, ana piun tan Pol, pisape “? Sanape, pona popon neure ko teva nevisi ga van ko ma kumali nae ma Yerusalem, ana yoko ko osuṗalu sina ga ose marau e yo nene yo?”

¹⁰ Ana Pol pisatam̃ea, pisape “Nanagane, e yo nini, in na nesuṗalu rui nesike e maram̃a, ko yaru naliṗereena navisaluaena kiena Sisa nae Rom. Visae suri nakilaena tai van inu, ana yo ke nini narui naga mesmesun ga naṗa ko okila. ? Ana yoko nevavin si ya ne ma Yerusalem ne? Ko opisu kilale rui naṗa e lepas kiena ne le Yu lala, ana pe kiela visena tai suṗalu re nena e inu poli, peraga. ¹¹ Ana visae ko opisu nekila suri tai piowa torokin naṗa monar nemare vanonia, ana poga ga nene, in na pe nekilayonli re naṗa noure vetan poli. Ana visae la nene, pe kiela visena re si tai naṗa kilia suṗalu suṗa poli, ana pe mesmesu re nena naṗa ko oiila inu nowasuṗe sina neva e limala vena la akila ya naṗa la sinelania van inu. Ana nanagane, sa naṗa nekilia nekila, sane nesike vatanon navisuarena nae Rom, ana nepisa ruru ga pan ko nesape sineun Parin Suṗe Sisa nae Rom, naga ga monar liṗere inu.”

¹² Ana visena nene kila Pestas pano pis amio kiena kansel la sumo wa, ana siraunia, pimi sina ana pisape “Ko opisa rui opisape sinom̃an Sisa ga liṗere ko.

Ana nepisape poga ga, yoko osuṗalu ga ose marana ne ṗarin suṗe nene narui.”

Pestas sunyu Pol pan suṗe keviu taṗena nene Akriṗa

¹³ Ana siraunia, legiena laṗasia ṗaro sina, ana suṗe keviu na yo taṗena tai pimi garu Sisaria. Naga kiena kia ne na nene, Akriṗa Nalua, ana naga pimi amio vinena naṗa Penis. Lalua amloge naṗa Pestas siar ga kiena yum̃aena na wa naṗa pe ṗarin suṗe nae lepas nene, ana la sinelan asape aimi aialialia. ¹⁴ Ana la lua asike e yo nene pano-o, ana yam moki naṗa la asum̃a asun amio Pestas nene, ana legiena tai, ana Pestas sunyu ga lepas na puna ne Pol pan lalua. Naga pisa pan la lua, pisape “In na kiau yaru tai suṗa e kiau yum̃a nakoena, naṗa sike e limana ne Pilikis nanua sumo rui, sumon naṗa nepimi e nini. ¹⁵ Ana siraun naṗa nepimi, ana nepa ma Yerusalem, ana yerkawa kiena ne li wa lala, amio nasumonena taṗena kiena le Yu lala, la apimi apisayu yaru nene pan inu, la sinelan asape nevisawal kiena naliṗereena tai vania. ¹⁶ Ana nepisa ruru pan la, nepisape taṗatete nekila ga sanene, ana monar noure lepas luwoka aimi lele taaga sumo wa, ana la naṗa akila navisawalena, monar avisawalia e marana yaru naṗa akila ke navisawalena pania, a monar nela pogos van yaru nene vena naga m̃ena la kiena navisatam̃eena. Nepisa pan la nepisape kiamimi ṗelaga na navisaluaena nae Rom naga sa ke nene narui. ¹⁷ Sanene, in na neṗasuṗe sina nepimi e yo nini, ana le Yu lala la akom ma Yerusalem apitomi vena mekila visena. Ana pogos naṗa nekilia nesape la apimi atol yo nene ko yepekilavi, pe nemla re si pog tai pan la poli, ana kolulag ga, nepa netotano e yo naliṗereena, ana nepio yaru naṗa Pol pimi loyum̃a. ¹⁸ Ana pogos naṗa le Yu lala asum̃alun navisawalena suri lala na yaru nene, inu nesitom nom̃ape yoko neloge pupia suri viowa laṗas naṗa la apisape naga kila, ana nanene na peraga. ¹⁹ La apisa ga narin suri lala e ga e lepas na kiela nalotena, naṗa la asum̃a apepeyun ke amio yaru nene. Naga nene e ga e lepas

na kiela ƣelaga marua ga lala, a e lepas na yaru tai, kiena kia Yesu, naƣa naga mare rui, ana Pol sum̄a pisa ke pisape naga mali sina. ²⁰ Ana la apisayu ke suri la naƣa pe nekilia re nena poli, ana nemninue kare narui nesape aña yoko nekila ya ne, ana nepiun tania nepisape visae naga sinenania, wasuƣe si va ga ma Yerusalem, vena la akila ga kiela visena e yo nene. ²¹ Ana siraunia, yaru nene pisape peraga, ve va re sanene, ana naga sum̄alu pisape sinenan pisape Ƣarin Suƣe ga Sisa naga liƣerea. Naga kiena visena nene kila netarar naga sike e yo nini na wa, vena nelual mrapa tai neila naga va garu Rom, vena Sisa naga visuvevea.”

²² Ana Akriƣa pisa pan Pestas, pisape “Ana inu m̄ena sineun paƣisi nesape neloge re visena kiena ne yaru nene.”

Ana Pestas pisape “Poga ga, peni ga na amlua asun.”

Pestas ƣere Pol pimin vena Akriƣa ya-gogonia

²³ Ana kolulagi, akila suri punu ga su ruru sike e kiela pupia yuña na viorena tai, la akila sane pe pupia suri tai. Ana suƣe keviu nene Akriƣa la lua vinena nene Penis, la lua apimi naƣa amiyowa ruru la rui, ana apimi loyum̄a naƣa yerkawa kiena li na mara lala amio yerkawa taƣena lala la amiyal ke varaun la. Ana la akila suri punu ga pa la lua nene sa naƣa la akila ke e pogos keviu la ne sanene. La akila m̄a pano-o, ana siraunia, ana Pestas pisape aure Pol imi loyum̄a. ²⁴ Ana la aƣere pimi, ana Pestas pisi narui, pisape “A Ƣarin Suƣe Akriƣa, amio yerkawa taƣena lala naƣa tesike e nini ƣane, nanene yaru ne nanini narui naƣa le Yu lala la apim apis pan inu vanonia. Garu Yerusalem, a e yo nini, la apimi apiun m̄areran tan inu apisape neliƣere naga, asum̄a apisi keviu apisape yaru nene, naga pe pon re si mali va re laa sane poli, la sinelan asape naga monar mare ga vilaga. ²⁵ Ana nepisuveve suri nene pano-o, pe nom̄al re sur tai naƣa torokin naga mare vanon poli. Ana siraunia, yaru

nene naga m̄ena piun pisape kieta ƣarina suƣe keviu nae Rom, naga ga liƣerea, ana nanagane nesum̄a nepisuveve nesape yoko monar neila naga va ga e limana ne Sisa narui. ²⁶ Ana monar nesiri m̄aki tai va amio yaru nene va van kieta ƣarina suƣe nene, ana pe nekilia ruru re m̄ena nesape aña nesiri ya ne te m̄aki nene wa. Nanini narui, nekekara naƣa neƣere naga pim̄asu vena sum̄alu se maram̄a, Suƣe keviu Akriƣa, amio amiu yerkawa taƣena la nene, vena ita tevisuveve ke sina ga kiena visena la nene, pona amiu akilia aiila inu navisaen ya naƣa nesiri te m̄aki nini. ²⁷ !Pe popon re neligan yaru nene va e pupia naliƣereena nene poli, naƣa pe nepisawal ruru re visena ya naƣa kila narui nemligan naga pano!”

26

Pol pis e marana Ƣarin Suƣe Akriƣa

¹ Ana Akriƣa pisa pa Pol, pisape “Poga ga, nela pog van ko narui vena osunyu ko e lepas na suri la nene.”

Ana Pol koan limana sanene, ana siar kiena visena narui, vena la navisatam̄eena na suri la nene. ² Ana pisa sanini, pisape “Ƣarin Suƣe Akriƣa, nepisu sane po paƣisi naƣa nekilia nesum̄alu e maram̄a ƣane, vena netaƣali naƣa nela navisatam̄eena laƣasia e visena la naƣa le Yu lala akila pan inu. ³ Nepisa visena nene komin naƣa ko ke narui, okilia ruru kieta ƣelaga ita le Yu la rui, a okilia ruru m̄ena suri la naƣa pogos punu ga kieta yeririna lala asum̄a apepeyun la ke vanon rui, a naƣa la asum̄a amliƣere la ke vanonia. Ana inu nepiun tan ko vena ko ve sinem̄a kar inu re, komin naƣa yoko kiau suniena naga tawa manene e suri la ne sanene narui, a ve piavi towe m̄ena ga.

⁴ “Kiau suniena naga siar sanini, sane inu, nesiar e pogos naƣa nepe nisisi ke ga wa, nesu luen ga nemio le Yu lala, nanene e kiau yo, ana siraunia, garu m̄ena Yerusalem. Ana lala la akilia ruru kiau ƣelaga lala nanua rui, a akilia m̄a naƣa pogos naƣa nepe yaru viu ke ga wa, ⁵ ana nesikol inu e ƣegas kiena ne Varasi

lala, naṗa la ke narui naṗa atarar manene kieta navisaluaena taulu ṗegas taṗena lala. Ana visae la m̃ena ga akekarar naṗa la asuñalu ase maram̃a, ana yokorena la akilia avisawal li van ko, avisave suri naṗa nepisa ke ne naga pe lelaga punu ga.

⁶ “?Ana komin ya ne la sinela kar inu si sanene? Nanene komin naṗa nesuñalu m̃arera nesike e navisaarena tai naṗa Ntewa naga kila pa repita lala nanua sumo rui, naṗa pisawal sape naga yoko kila yaru la naṗa amare amal sina. ⁷ Ana navisaarena nene, kieta lus m̃ena ga la lualima taaga pa lua [12] nene la asuñala amlen ke ko legiena a kolemallo vena yoko la akilia atolia. !Parin suṗe, opisu ke ne! Sur nene Ntewa naga pisaar pan le Yu la rui, ana le Yu lala sinelan asape avis si van inu komin nemlelaga ea. ⁸ ?Pe nekilia re poli, ana komin ya narui naṗa yaru la nene asuñala asitom ke asape Ntewa naga taṗatete si kilia kila yaru naṗa mare rui naga mali sina?

⁹ “Ana pe lelaga, nanua sumo, in m̃ena sa ke ga nene, pe nemlelaga re e suri la nene poli. Na nanua na, in na sineu kar laa la naṗa amlelaga e Yesu nae Nasaret paṗisi, a nepisu sane monar nekilali m̃arera vena nekila kia nene vito tano. ¹⁰ Ana garu Yerusalem, nesuñala nekila suri moki sanene. Yerkawa kiena ne li wa lala, la atam̃an pan inu, ana nepa nekila nalelagaena wa la nene, la moki naṗa apa e yuñala nakoena, ana pogos naṗa la amliṗere la asape monar la amare, in m̃ena ga nesike loyuñala ea. ¹¹ A nesuñala netetelivi e yuñala na leniena lala, pogos punu ga nesuñala nekila ke piowa pan la, a nesuñala nekilali la m̃ena ga, nesuñala nekilayon naṗa vena la aviuelin kia kiena ne Yesu. Ana nesuñala nekila m̃a sanene pano-o yepu pisunun paṗisi, ana nom̃ene plan la apuretetai apeve taaga e purvanua taṗena lala, ana siraunia, nepanon la ke sina ga e kumali la naṗa la apa asike e la.”

Pol pisayu sanape naṗa Yesu paemenia

26:9 Yum̃aena 8:3, 22:4,5

¹² Ana Pol suñala sun pano-o, pisape “Ana e pogos tai, nesuñala nepito ke garo Tam̃askas vena nekila ke sina ve sanene van la naṗa asike e yo nene. Yerkawa kiena ne yaru wa lala, la amiila inu nepitove, a la amla m̃aki pan inu naṗa asape nekilia nekila sanene. ¹³ Ana mesuñala memial ke mepato garo tano, ana kolpae ga, nepisu pupia yomerarava tai metava ma e peni, naṗa tego taulu mrae, ana yomerarava nene tegoli nena yo naṗa mesike ea. ¹⁴ Ana yomerarava nene naga merarava keviu sanene narui, naga kila imimi mekekapil mepito tano e porotano, ana siraunia, nemloge pulgon yar tai, pis pan inu pis ga kome visena nae Epru, naga pisape ‘!Sol o, Sol o! ?Komin ya ne ko osuñala okila kare inu ke sanene sa naṗa ko osuñala okila ke ne? Ko osuñala lam̃a te ṗataun inu ke sanene, ana kila lam̃a mlaea ṗisa.’

¹⁵ “Ana nepiunia, nepisape ‘?Ana Suṗe, ko a nene?’

“Ana Suṗe pis ke sina ga pan inu, pisape ‘Yesu naṗa ko osuñala okila ke piowa pania, nane in ne nanini narui. ¹⁶ Ana osuñalu sina, komin naṗa yoko oyum̃ae kiau. In na nem̃alivin ko sanene komin suri nena nene narui. Pane opisu kilale inu sane ovisave in na ai, a siraunia, yoko ovisu inu nesuñala nem̃alivin ko e suri la ve moki e legiena lala naṗa pimi ke sirau. Suri la naṗa nepian kon ke ne, naga ke narui naṗa ovano ovisawal van yeririna lala. ¹⁷ Ana yoko ovanon ovisawal va le Yu lala, a va m̃ena yaru taṗena la naṗa pe ape le Yu re poli, ana ṗisi na ovisu naṗa la nene, yoko akila viowa van ko, ana ve sinem̃a pepe re, yoko nem̃alivin ko e pogos la ne sa nene, vena netamalia ko.

“Nanene narui, nevitetalia ko ovanon la nene, ¹⁸ vena ovikepa kilamarala, vena ovilon la amolue vetan yemalolo naṗa la asike ea, aim e yomerarava, a vena aligan m̃areraena kiena ne Yermare sike na, aim ga puna Ntewa. Ana pogos naṗa aviawa ga e inu sanene, ana yoko Ntewa viewo kiela mlamulena viowa lala, a yoko naga sikol la e ṗegas nen kiena li wa lala.’ ”

Pol pisayu kiena yum̃aena

¹⁹ Ana Pol pis ke na wa, pisape “Naga narui, Suṽe Akriṽa, pogos naṽa nepisu pupia suri naṽa molue ma e peni pitomi e inu, in na taṽatete si nekila sur tai narui, ana nemlogear ga visena kiena ne Suṽe narui. ²⁰ Ana nepa Tam̃askas sumo, nemlologon pa yeririna lala, nepisape monar avilopu la ava puna Ntewa, a kiela malena monar awo make nena ga, torokin navilopuena nene. Ana siraunia, nepa ke sina ga ma Yerusalem, nemlologon ke sina ga sanene pan la, siraunia nepa nekila sanene e kumali taṽena lala e lepas nae Yutea, a siraunia, nepa kar ga e yo kiena ne la naṽa pe ape Yu re poli, nemla ke ga visena maran taaga sanene pan la. ²¹ Ana komin ga kiau yum̃aena nene narui, kila le Yu lala apimi atarar inu loyuma e Yuma Wa Mana ne Ntewa, ana la sinelan asape awema inunia.

²² “Ana pimi tol ṽane, naiilaena ga naṽa pimi kome Ntewa naga sum̃a amio inu silaga, a nanagane nekilia nesuma lu nese maramiu amiu yerkawa lala, a amiu li taṽena m̃ena ga lala, a in na kiau pulmas nini naṽa nekilia nevis van amiu. Ya naṽa Mosis amio navisawalena lala apisa nanua nanua sumo rui, la apisape yoko ve sanene ve sanene, ana suri ga nene, nane nesuma nepisawal ke pan amiu nanagane. ²³ Naga nene naga sanini, naṽa Navisaarena, pogos naṽa naga imi malivi, ana yeririna lala monar akila viowa vania, ana siraunia, yoko naga ve yaru naṽa naga mal ṽesania petan marena. A kiena nasum̃alena si nene petan marena, ana suri ne nanene narui ve mrapa nawaren yomerarava na tamaliaena imi tegoli yeririna la punu ga, Yu lala, a la naṽa pe ape le Yu re poli.”

Pol sinenan sape monar alelaga e Yesu sane naga

²⁴ Ana pogos naṽa Pol sum̃a mla ke kiena navisatameena sanene, Pestas sum̃alu tero kiena visena lala, naga pisi keviu, pisape “!Pol, ko ope wowe ga nene! Ko sinoman osape ove manmarua

e nakiliaena taṽena lala, ana kila ṽaruma pano-o pe wowe ga narui.”

²⁵ Ana Pol pisape “Nepatanon ko, Parin Suṽe Pestas, ana in na monar nevisa van ko, in na ṽaruu poga ga. Kiau visena la naṽa nesuma nepisawal ke e yo nini, la ape purṽes nen nalelagaena naṽa ape lelaga paṽisi. ²⁶ Suri la naṽa nesuma nesunu ke ne, nekilia ruru nesape Suṽe Akriṽa naga kilia ruru rui, la apimi atol kiena navisuenarui, nanene narui kila pe nemaraun re naṽa nevisawal e marana poli. Suri la nene, pe apimi amalivi re ga e narin yo ta naṽa yaru la pe akilia re poli, peraga, yeririna la punu ga akilia rui, asuma apisayu paṽisi. ²⁷ ?Ana Suṽe Akriṽa, ya naṽa pe kioṽa sitomena lelaga e suri la nene? ?Nepisu sane ko m̃ena ga omlelaga e visena kiena ne navisawalena lala nanua sumo, ne?”

²⁸ Ana Akriṽa pisa pa Pol, pisape “!E, peraga, peraga! ?Pona opis yam plas ga nene, osape okilia oure inu m̃ena neimasu neve yeririna kiena ne Kristo, ne?”

²⁹ Ana Pol pisatamea, pisape “E, nemninue ga, pona nevis ve plas ga pona nevis ve piavi, ana suri taaga ga nemlen nesape Ntewa kila ṽane, sineun nesape ko, omio yaru taṽena la nene, naṽa asuma amiyagokon ke kiau visena, sineun nesape aimi ave sa ga inu. Pe nepisa re nesape awar sen la nene ve sa naṽa noṽar ke poli, ana nepisape popon aimi ave sa ga inu, naṽa nemla Yesu Kristo e kiau malena, nepimi nepe yaru viu e naga.”

³⁰ Ana Parin Suṽe Akriṽa kalo visena e nene, ana naga, amio Pestas, amio Penis, amio yerkawa taṽena lala naṽa la ateke tano ma metava amio la, la nene asusum̃alu, apava si vanua. ³¹ Ana pogos naṽa apava vanua rui, asuma apisayu ke pan la, apisape “Yaru nene naga pe kila re nena suri tai piowa poli, naṽa torokin naga mare pona war nakoena nena vanonia.”

³² Ana Akriṽa pisa pa Pestas, pisape “Visae yaru nene ve visa re visvae Sisa ga

lip̃erea, vera naga kilia molue ga va vanua sanene rui.”

27

Aḗere Pol amligan yo Sisaria vena ava garu Rom

¹ Ana e pogos nene, in Luk, in m̃ena ne-sike nemio Pol garu Sisaria, ana nepisape in m̃ena ga yoko neva nemio naga garu Rom. Ana pogos naḗa yerka wa lala apisu sane meva narui, ana aḗere plan Pol amio yaru taḗena laḗasia naḗa asike loyuma e yuma nakoena, amligan la apa e limana ne yerka wa na mara tai. Yaru nene, kiena kia Sulias, a naga pe nasumonena na ḗegas na li na mara la nene naḗa apio asape “ḗegas kiena ne Okastas.” ² Ana naga ḗere imimi mepano, mepito garo losi, ana am̃al waa tai nae Atramitiam, ana memiai meta ea. Ana e pogos nene, Aristakas nene nae Tesalonaika e lepas nae Masitonia, memio m̃ena ga naga. Ana mokus waa nene mepano, naḗa kiena mrapa nena naga pano kome lowe lala e lepas nae Esia.

³ Ana kolulag, mepimi metol yo Saeton, ana e yo nene, Sulias naga kila po paḗisi pa Pol, naga tam̃an naga pa ura vena visu kiena erau lala, a naga tam̃an naḗa amiila Pol e suri laḗasia e kiena mrapa. ⁴ Ana memligan si yo nene, mekiriri ma e sive pano-o, ana makawe lagi e pogos nene, kila sane pogos naḗa metol purvanua nae Saepras, ana mepa mokom varaun lepas ḗasia, lepas navano. ⁵ Ana mokusro pupia sive nene naḗa va ko yotena narui vanua e lepas nen yo lua nene Silisia amio yo Pampilia, ana mekiriri mepimi metol kumali nae Maera, e lepas nae Laesia. ⁶ Ana waa nene naga mligan imimi e yo nene, ana yaru na mara nene Sulias naga pano kale mrapa taḗena. Ana naga mali waa tai nae Aliksantrea naḗa naga sum̃a pa ke e purvanua naḗa mesitom ke mesape mevanea, Italia, ana naga miila imimi mepa mesike e waa nene narui.

⁷ Ana mepa sina metava e sive, ana lagi piowa ga, kila mekiriri malumu ga pano-o legiena la laḗasia, ana moḗar yo paḗisi, mepilolou ma ma le sanene pano

tol kunus nae Nitas, ana lagi monwo ruru imimi nenaga narui. Ana mepilon imimi, mekirilologia kunus taḗena nae Salmone e purvanua naḗa Krit, ana mepa varaunia e lepas na sive malumu. ⁸ Imimi mokom ga lavisin purvanua nene, mesuma mekeveve ma mepano, ana lagi me kare imimi ke na wa, ana mepa ma pano-o metol lowe tai naḗa apio asape “Lowe Tanea,” lavisin kumali naḗa Lasea.

⁹ Ana mesu towe la e yo nene yam plas ga, ana la apisu sane piowa ga narui, komin naḗa lagi kila ke sanene pan imimi, ana mesike mrapa yam piavi laa rui, ana mrapa piavi ke ga wa, a nanagane, pogos na lagi amio pupia miava narui. Sila ga la apisape pog piowa nene siar e kupario na Paḗagena na Naviewoena, ana paḗagena nene ḗaro pa rui. Ana Pol mloge piowagan suri nene, naga pisa ruru pan la, pisape ¹⁰ “Yerka wa lala, in na nemninuluḗar naḗa visae tevano, ana viowa vaḗisi, yoko suri la punu ga akilia akokovio. Nepisu sa naḗa yoko waa nene naga kilia talilu ga warar kana tegaki lala, a ita m̃ena ga, kieta malena lala akilia akokovio e sive.”

¹¹ Ana yaru na mara nene naga pe miyagogon re Pol poli, ana naga miyagogon ga yaru naḗa kus ke waa, amio yaru naḗa naga kiena waa nene. Ana lalua apisape “Peraga, woga ga ne, yoko teva ga, ¹² komin naḗa taḗatete tekilia tesike e yo nini vano-o tetol ke sina ga pog wo.” Ana apisayua, la moki naḗa apisu asape popon meligan si yo nene, moureli ga mevano metol lowe taḗena tai kiena kia Pinikis, e purvanua ma nena nene, naḗa la apisu asape e nene narui popon mesike ea, tol pogos naḗa yoko pupia lagi na miava nene ḗisi.

Pupia lagi miyusesa kare la apano

¹³ Ana pogos naḗa apisu lagi pilonia, ana lagi marua naga molue towe narui, apisu apisape po narui, ana asitom asape lagi ke nene narui naga yu imimi meva e lowe naḗa mesitom ke mesape meva ea. Ana aḗere kilavaru pam metava, ana meḗure mepano, mekeveve ga yo ura. ¹⁴ Ana pe yam piavi re poli, memilan ga

pupia lagi ura tai molue pimi miyu imimi. ¹⁵ Lagi nene miyui keviu sanene, ana taṗatete si mekilia moure naṗa mokus lagi nene, ana apilon ga waa narui, ana atam̃an ga lagi nene supon imimi ga mepa yotena, ana lagi nene miyusesa imimi sanene mepano. ¹⁶ Ana mekiriri mepano, metapolou towe la sane e narin purvanua tai, kiena kia Kaota, ana e yo nene memiyum̃aen kana narin wa nene pano-o, ana aṗurelua pam metava. ¹⁷ Ana la amaraun apisape sa ṗisi waa nene wurorowaia, ana aṗere pupia kilika lala akom va tanon waa, ana apiar ruruia vena tarar ruruia.

Ana apisu naṗa lagi mom̃a miyusesa kare imimi mepa ke na wa, ana amaraun asape asum̃a apa ke lavisin piame lala nae Saetis narui, lavisin yo Lipia, ana aṗere si m̃ale. Ana lagi miyusesa kare imimi sanene mepano metaulu yo nene, ana yemalo, ana mekirir malo ga mepano.

¹⁸ Ana kolulagi, ana lagi m̃arera ke na wa, a sive mom̃a kokovenkare imimi, ana la asiar naṗa akoven plan tegaki pito e sive. ¹⁹ Ana legiena taṗena sina, yo piowa ke ga wa, ana apano amluṗar plan kilika lala a m̃ale lala a suri la ne sanene, akoan m̃ena apito e sive. ²⁰ Sa m̃a ke sina ga nene tol legiena moki, naṗa sinapane naga malo ga m̃eke na, pe mepisu re verue la poli, a pe mepisu re maran mrae poli. Mepisu sane mesike loyum̃a e lagi tai nene naṗa pe yaru tai sitom re si sape yoko memal poli.

²¹ Ana yaru na waa lala pe akinana re poli legiena moki rui, amloge piowa keviu paṗisi, ana Pol pimi pisu la, pisa pan la, pisape “Suwala, visae ayagagon ruru inu ga nanua rui, e pogos naṗa ita tesike garu Krit wa, ana yoko pupia loge viowaena a pupia nakilaluen suri la nene taṗatete imi tol ita. ²² Ana nanagane, yoko nevisa si suri tai van amiu, vena akilia aloge si wonia. Nepisawal pan amiu, nesape yoko kieta waa nene naga talilu na wa, ana taṗatete ita yaru tai kovio. ²³ Nekilia suri nene komin na kolemalu, kiau Ntewa naṗa nemlen ke pania, nepisu naṗa naga mligan kiena navisi tai pitomi m̃alivin

inu. Navisi nene pimi sum̃alu sike lavisin inu, ²⁴ ana naga pisape ‘Pol, ve omarau re. Ana monar ovano-o oworu garu Rom, monar osum̃alu ose marana ne Sisa na wa, ana nekilia nevisawal van ko sanini, malena kiena ne la naṗa asike e waa nene amio ko, Ntewa naga sitom sape tam̃an ga van ko sape yoko amal ga, taṗatete tai kovio.’ ²⁵ Na nene narui, ve aloge re si viowa, in na neṗasine manene Ntewa paṗisi nesape yoko ve sa ga naṗa kiena navisi nene pisawal pan inu. ²⁶ Ana suri taaga ga, yoko monar tokus kieta waa vano teyalar ga yo ura e narin purvanua tai.”

La apim lavisin purvanua tai

²⁷ Ana lagi nene naga sum̃a miyusesa kare imimi mepa ke ga wa, tol wik lua narui naṗa mesum̃a mekirir ke e pupia sive nae Metiterenian nene. Ana kolemalu pogos tai, yaru na waa la nene apisu kilale sane mesum̃a mepimi ke lavisin purvanua tai ko yo tai. ²⁸ Ana amligan kilika pito tano, la apulo merorol na sive nene pano-o tol meta lualima yam vari, siraunia, asu laa yam plas ga, ana akila sina, apulo asape meta lualima yam telu. ²⁹ Ana amaraun asape sa ṗisi mekirir m̃a sanene mevane lawe pupia kilavaru laṗasia pona ya, ana akoan kilavaru vari naṗa sike varau e ṗeren waa, ana asum̃a amlen ke asape vena kilavaru lala nene monar atarar imimi, a vena yelagi imi vilaga.

³⁰ Ana yaru na waa lala apisayuia, apisape yoko avisa kotalia imimi ke sina ga laṗasia, ana yoko la akilayon naṗa akus kana narin waa nene ana aure akom ea ava ura. Ana apisa kotalia imimi, apisape “Oe, yoko mokusli kilavaru nene va gare sumo wa, vena metaṗali naṗa uarar kieta purgon waa.” Ana asum̃a amligan narin waa pito tano e sive.

³¹ Ana Pol pisu kilalea, ana pis pan yaru na mara lala, pisape “Visae asitom asape amali, monar avisaluṗar la nene asum̃a ga amio ita e waa nini.” ³² Ana yaru na mara la nene amloge, asum̃alu veraga apano ateroro kilika na narin waa nene,

ana lagi miyulua ga tan waa, korur mian pano.

³³ Ana lavisi yemlagi merarava, ana Pol sitom pisape monar akan suri tai, ana naga pisa pan la, pisape “Ei, pimi tol pane, ana wik lua narui naña tesike e pogos piowa nene, pe tekinana ruru re poli. ³⁴ Ana popon pane na tekinana ruru sina, vena yepeta lala akilia aimi marera sina, ana sanene yoko tekilia temali. Sa naña nepisa rui, ana yoko tapatete narin vilparita tai kovio, ana yoko ita punu towoga ga.”

³⁵ Ana siraun naña pisayu suri nene pisi, pano mla kilaparavi tai, ana mlen e marala, pisa potena pan Ntewa vanonia, ana kawewowaia, suna kania. ³⁶ Ana pogos naña lala tapena apisu naña Pol suna kinana ke sanene, la mena ga amlelaga asape pe lelaga kemua, yoko lala awoga ga ne, ana la mena ga akekarana asape akinana sina, ana akinana. ³⁷ Ana imimi punu ga naña mesike e waa nene, metol ponotia lua lualima yam olua pa orai. ³⁸ Ana pogos naña la punu ga akinana pisi, apisu asape popon akila waa melala va laa sane, ana apar plan mras nen wit la nene naña sane kamimi kinanena, akoakoan plan pito e sive.

Waa pa tawa meke ga yotena, ana akulkul ga apa ura

³⁹ Ana pogos naña yemlagi narui, ana mepisu ma yo ura lavis ga rui, ana pe mekiliana re yo nene poli. Ana apisu pululus tai naña pe lowe meke ea, ana ura e yo nene none tanea meke ea, ana apisayua, apisape yoko la akilayonli naña vena akila kiamimi waa kiriri va ura ea. ⁴⁰ Ana ate plan kilika na kilavaru lala, amligan la asike e sive, a amlupar plan kilika la naña apiar ke peligas nen waa, ana apere narin male naña teke e purgon waa, vena lagi yu imimi meva meialar none.

⁴¹ Mesuna mekirir ma mepano-o, memilan ga, naña waa mialar lae pupia none tai naña koruru perepoloia sike lele taaga tanon sive. Purgon waa mialar lae none nene, ana tawa ruru nenaga marera meke ea, pe kululu re si po laa rui. Ana

pupia sive lala asusunalu apawanwola apimi asusu peren waa nene, asuwowaia.

⁴² Ana yaru na mara lala suna apisayu rui, asape visae suri tai sanene, ana awe monar ga yaru na suna nakoena la naña suna akirawo la ke na, visae peraga, pona lapasia akilayonli naña awula ato tano e sive, vena akulu ava ura, aure. ⁴³ Ana kiela yerkawa pialupar la, pisape ve akila re, komin naña naga sitom ke sape Pol naga monar mali ga. Ana naga pisa ga pan imimi punu ga, pisape “Poga ga, ita naña tekilia tokulu, tesumo, towula ga e sive, ana teyenli ura. ⁴⁴ Ana ita naña temiye pele ga, ana tokus kulutaki, pona ya naña tekilia telual e waa, vena tokusia tokulu, ana ita sirau tevano.” Ana e ga e mrapa nene, imimi punu ga mepano-o mepa ura e yo nene, naña imimi punu ga memali po ga, pe imimi yaru tai kovio re poli.

28

Pol lala la asike e purvanua naña Molta

¹ Ana pogos naña imimi punu ga mepimi mesu ruru ke pa ura rui, yeririna lala nae e yo nene apimi apisu imimi, ana apisa ga pan imimi na wa apisape yo nini naga pe purvanua tai, kiana kia Molta. ² Ana akila po manene laa pan imimi, la sinela po pan imimi pisi. E pogos nene, yua powo ma ga, ana la apisu naña imimi memloge miava tol imimi pisi, ana la apirani kapi, apisuar ruru imimi sanene. ³ Ana Pol pa par lukilar na yato tai, pisape kuan va e kapi, ana pogos naña kuan pa e kapi, narin lomara tai talinar naga teke likan yato la nene, pogos naña mloge kapi mlege, ana molue e lukilar na yato nene, talinar naga e limana ne Pol, karia. ⁴ Ana pogos naña yaru nae e yo nene lala apisu lomara nene na kilamaren yaru telan teke e limana ne Pol sanene, la apisamumun ga pan la, apisape “!Ovisu yaru na suna naloge viowaena nene, pona naga pe yaru tai naña me monar ga yaru la moki yo! Sive pisape kilamar naga, ana naga pure ga, ana nanagane na, lomara nene tol ruru nena naga na teke ne.”

⁵ Ana Pol silinlua si lom̃ara nene petan limana mloru pa e kapi, ana mloge re nena suri tai poli, limana pe mlae re nena ga. ⁶ Ana asum̃a apisuar m̃a naga, asitom asape p̃isi na yepena la monar sirop ve keviu va p̃isi yo, a visae peraga, pona loru vito tano na mare, ana asum̃ate m̃a sanene pano-o peraga, apisu suri nene pe kilam̃ar re nena ga naga. Ana pogos naṗa apisu naga pogaga, asitom pe taṗena narui, asitom asape pona Pol naga pe ntewa tai yo.

⁷ Ana e yo naṗa mepa ura ea, naga lavisin lokove lala kiena ne suṗe na purvanua nene, kiena kia Puplias. Ana p̃ere imimi mepa um̃a m̃ana, a pisuar ruru imimi e legiena telu naṗa mesike memio. ⁸ Ana pogos naṗa mesike memio la nene, yermarua naṗa arimana ne suṗe nene naga momalio m̃eke m̃ana tog, naga mai, naṗa yepena la pisun, a m̃eṗena piowa p̃arwowea. Ana Pol pa pisu yermarua nene, ana mligan limana tea, mlotuwoia, kila naga pimi po sina. ⁹ Ana pogos naṗa yeririna taṗena lala amloge naṗa Pol kila sanene e yermarua nene, la m̃ena ga naṗa amai apimi, ana la m̃ena ga kiela maiena la p̃isi. ¹⁰ Ana akekara keviu paṗisi e suri la nene, ana asum̃a aṗar korenan suri la moki pan imimi. A mesum̃a e purvanua nene pano-o tol kupario telu, a pogos naṗa mepiaṗa sina, la aṗar kinanena mokliu a suri la naṗa aṗar korenan ga pitomi, amligan e kiamimi waa taṗena vena iila imimiena e kiamimi mrapa.

Pol la apa atol yo Rom

¹¹ Ana waa taṗena naṗa yoko mokom ea, naga wa tai nae Aliksantrea naṗa naga m̃ena ga m̃eke e purvanua nene yam piavi rui, monm̃ate ke ga visae pogos na lagi war ro narui. Waa nene, la asikia kiena kia “Kasto a Polakis,” naṗa kia lua nene na kia kiena ne kiela ntewa lua naṗa lalua ape kaora, naṗa la ate kana nono nena sike e purgon waa nene. ¹² Ana memligan yo nini mepano metol ke sina ga yo tai, kiena kia Saerakius, ana mesike e nene legiena telu. ¹³ Ana momolue ke sina ga, mokom varaunia mekirir mekeveve m̃a yo sanene pano pano-o metol Resiam.

Mesum̃a e yo nene tol legiena wetelu tai, p̃isi ana lagi marua tanea tai miyui na po paṗisi, ana mekiriri manene laa sane tol legiena lua, mepa metol lowe nae Puteoli.

¹⁴ Ana mepa ura memligan waa m̃eke e nene narui, ana mom̃al wolai laṗasia, ana aṗure imimi mepa mesike pula tol wik taaga. Ana siraunia, mepisu sane pupia kiamimi yalena e pogos nene lavisin p̃isi narui, mepimi ke lavisin pupia pulkumali na yomarava nini narui, naṗa Rom.

¹⁵ Ana wolai la naṗa asike Rom, visena pa tol la apisape imimi na memial mepito ke pula narui, ana la amiyalilu mrapan imimi. La apam manene laa perina paṗisi, naṗa laṗasia apam asum̃ate imimi e pulkumali nene naṗa pupia lelana wilwiliena kiena ne Apias m̃eke ea, a laṗas apami manene laa sane, apam yalensilau atol pulkumali nene naṗa yum̃a telu m̃ana ne wolawa lala sike ea. A pogos naṗa Pol pisu asum̃ate ke naga sanene, naga kekara paṗisi, a pisa potena pa Ntewa naṗa suri nene kila naga mloge po paṗisi, a kila naga mloge sane naga m̃arera sina. ¹⁶ Ana pogos naṗa mepimi metol yo Rom, la pe amligan re Pol pa e yum̃a naloge viowaena poli, ana la apisape naga kilia lual yum̃a tai naga va sike ea, ana la amligan yaru na kirakiravanena tai naga sike amio.

Kas lua naṗa Pol sike garu Rom

¹⁷ Ana Pol sike garu Rom legiena telu, p̃isi na mligan visena pa pa li na sumonena kiena ne le Yu la naṗa asike e yo nene, ana pogos naṗa la apim lele taaga, Pol sun pan la. Naga pisa pan la, pisape “Wolai lala, kiau suniena sanini: inu nepim e nini komin naṗa e kas nanua p̃aro ne, nesike garu Yerusalem, ana kieta yerkawa la akuwan inu nepa e yum̃a na loge viowaena, siraunia la amligan inu e limana ne yaru nalip̃ereena lala nae Rom naṗa la apisuar ke kieta purvanua. E inu, pe nekila re nena suri tai pa kieta yeririna lala, a pe nekila re suri tai naṗa pe mesmesu re e kieta p̃elaga poli, pona e visena kiena ne repita lala, ana la akila sanene pan inu narui. ¹⁸ Ana pogos naṗa

naliṗereena lala nae Rom la apisuveve ruru suri nene, la sinelan asape nekilia nomolue ga narui, komin la pe aṃal re suri tai naṗa kila na ala nakoaena van inu vanon poli, sane monar nemare. ¹⁹ Ana siraunia, kieta nasumonena lala nae Yu la apisin sina, ana pa piowa ga ṃeke na. La akila sanene, ana nepisu sane pe yo re si po laa rui naṗa nekilia neva ea, ana mrapa ga naṗa nekilia neva ea, ana nepisawal nesape Parin Suṗe ga Sisa nae Rom nene, naga ga monar liṗere inu. In na pe sineun re nesape neligan la nae kieta purvanua ava e pupia kumali nae e nini poli, peraga, ana komin naṗa la akila ṃarera manene laa pan inu sanene, nane kila narui nepisape la monar awere inu neimi e yo nini Rom. ²⁰ Nane nesike e nini narui, ana sineun nesape monar akilia suri la nene, ana nepio amiu vena aimi tesu lele taaga sanene vena inu nekilia nesunyun van amiu. Sineun nesape monar akilia naṗa sen la nene naṗa asuṃa apiar inu ke sanene, pe komin re kiau napiowaena laṗas poli, ana komin kieta Navisaarena naṗa ita le Israel make ga tepisape tesuṃa toṗasine ke ga naga.”

²¹ Ana nasumonena kiena ne le Yu la nene naṗa asike Rom apisa pa Pol, apisape “Suri la naṗa osuṃa opisa ke ne, imimi memninue ga. Imimi pe moṃa re ṃaki tai naṗa pisayu ko poli, naṗa molue garu Yerusalem pimi pun imimi, a kieta wolai laṗasia naṗa la akom e naṃa apimi, ana pe apisayu ko re pan imimi poli apisape okila ke sanene sanene. ²² Ana memloge kioṃa visena la nene narui, ana sinemimin mesape meloge re laa si kioṃa sitomena na wa pona kioṃa nalelagaena, komin naṗa pe lelaga, memloge towe ṃaga e lepas na nalotena viu nene, ana memloge ga naṗa yaru lala la asuṃa apisayu kare ga e yo punu ga.”

²³ Ana la asitere apisape ṗisi na aimi avisu si Pol vanonia e yo nene naṗa naga sike ea. Ana siraunia, pogos naṗa la apimi, la moki na moki, ana asuṃa amiagogon ke Pol, naṗa siar kolulagi pa ne tol pogos naṗa mrae pito tano ana

naga suṃa pisi ke pan la na wa. Naga pisawal pan la sanape naṗa yaru kilia va loyuṃa e nasuṗenena kiena ne Ntewa, a naga suṃa pian la ke sanape naṗa navisaluaena kiena ne Mosis amio visena kiena ne navisawalena na sumo lala, la akila merarava ruru naṗa asape Yesu ga narui, naga pe kieta Navisaarena, naṗa la ṃena asuṃate ke naga vena imi tamalia la. ²⁴ Ana laṗasia amloge visena lala kiena ne Pol sane pe lelaga, ana laṗasia pe amlelaga re e poli. ²⁵ Ana naga nene kila na la asike e lepas lua narui, ana asitom ṗele ga apisape popon aṗisi ga rui, ava uṃa wa. Ana Pol pisa maron suri tai pan la, pisape “Ei, in na nepisu naṗa Ninuna Wa naga pisa suri na pe lelaga paṗisi ne, nanua sumo, naga pisa visena tai pa repita lala, naṗa Navisawalena Aisea naga pisawal pan la. Naga pisa, pisape

²⁶ *‘Ovanon kieta yeririna la nene, ovisawal van la sanini, ovisave “Pisi na aloge vano vano-o, ana taṗatete aloge kilale pogos tai,*

ṗisi na avisu vano vano-o, ana taṗatete avisu kilale pogos tai,

²⁷ *komin naṗa amiu na sa ga yaru la naṗa kiela sitomena lala marmare, sa naṗa aposino pulkiligala, a sane la aṗelawa ṗisi rui.*

Visae la ve akila re ve sanene, vera na kilamarala lala kilia visu kilalea,

a kiligala lala kilia loge kilalea,

a kiela sitomena kilia sitom kilalea,

ana ve sanene la akilia avilon la aimi pun inu vena nekilia netamalia la.”’

Ais 6:9,10

²⁸⁻²⁹ A nanagane, nevisa van amiu, nevisave monar akilia sane natamaliaena kiena ne Ntewa nene naga molue rui pano pa tol la naṗa pe ape Yu re poli, ana la asuṃa amloge ke ne a ṗisi na la ke narui la alogearia!”

Ana pogos naṗa Pol pisa maron kiena visena nene pan la, la apiaṗa, naṗa la asuṃa apeveyun la ga narui.

³⁰ Ana Pol sike e yo nene sanene pano o tol kas lua, a naga ga pul ṃana yuṃa, naga ga suṃa pisuar naga. A yaru ai naṗa

pimi pisuia, ana kekarã ga naãa were
va umã mãana, ³¹ ana sanene, naga sumã
mlologon ke nasuãenena kiena ne Ntewa
silaga pa yaru la punu ga naãa naga mãal
la. A naga sumã pian ke Suãe Yesu Kristo
pan la, naãa pe yaru tai pisi re si pan
vanon poli, pona pisaluãar naga pisape
naga ve kila re sina.

**Maki Naṓa Pol Siria
Pa Pan Li Nalelagaena Wa
Lala Nae Garu
ROM
Visayuena Na Tusi Nene**

Komṓasnen suniena plas na tusi nini

Pol siri m̃aki nini vena kila ruruen kiena mrapa, naṓa sinenan sape va visu li nalelagaena lala gar Rom. E kiena sitomiena, naga sinenan sape yum̃ae re yam ve plas ga amio li nalelagaena la nae yo nene, vena siraunia aiila naga naṓa sinenan sape yalen silau va garu Spen. Pol kilia ruru naṓa visae yaru lelaga e Yesu Kristo, a imi ve yaru kiena Yesu naṓa taveve kiena ṓelaga e kiena maliena, yaru nene yoko ve yaru mesmesu e marana Ntewa. Ana komin suri ne na nene, naga siri m̃aki nene vena visawlaen ṓelaga na lelagaena naṓa po van li nalelagaena lala gar Rom. Tusi nini puara purṓesnen sitomiena kiena Pol e mrapa la naṓa yaru kilia lelaga e Kristo.

Sumo, naga pisa pokolemalo pan li na sum̃are lala nae Rom, a pisawal panla sape naga sum̃a mlotu wola. Ana sir- aunia, pisawal si purṓesnen sitomiena na m̃aki nini, naṓa pisape “Lologena wo nene naga sum̃a kilologia ke ṓelaga lala naṓa yaru kilia imi mesmesu e marana Ntewa. Siar e purṓesia va tol luwasia, ṓelaga nena m̃alivi ke e ita kom ga e lelagaena.” (1:17)

E tusi nini, Pol pisayu ruru va moki kiena purṓesnen sitomiena. Naga sape yaru make ga, pe suri korena ga naṓa visae ape lus nae Israel pona pe ape lus nae re Israel poli, ana ita punuga maran taaga, tesike vatanon m̃areraena na milamulena viowa.

A yaru kilia imi ve yaru mesmesu e marana Ntewa, visae naga lelaga ga e Yesu Kristo. Suri si tai, Pol pisayu maliena naṓa yaru sikol ruru naga amio Kristo, e malena viu naṓa yaru pimi mesmesu e marana Ntewa. Yaru naṓa lelaga e Kristo, naga pe marawo amio Ntewa, a Ninunane

Ntewa kilia visaruru kiena maliena, naṓa kilalua naga vetan milamulena viowa, a kila naṓa m̃areraena na milamulen viowa amio marena pe aṓuar re si naga poli. A siari e marana na keviu 5 pa tol marana na keviu 8, Pol pisawal sanape naṓa Ntewa mila navisaluaena pa kiena yeririna na sumo lala, a pisawal m̃ena ṓelaga naṓa Ninunane Ntewa sum̃a miyum̃ae ke e malena kiena yaru naṓa mlelaga e Yesu Kristo.

A naga pisayu m̃enaga naṓa lus nae Israel lala, a la naṓa pe ape lus nae re Israel poli, la punuga akilia asikol la e namaplarena naṓa Ntewa Kila vena yaru na yomarava la atavevea. Pogos naṓa sape visi ṓisi narui, naga sape ṓelaga naṓa lus nae Israel la asum̃a apilon m̃asila pa Yesu, Ntewa naga kilia sape yoko ve sanene, ana kila naṓa naga sinena miyee makega yeririna na yomarava, ana pitetalia Yesu pimi, vena ita naṓa telelaga ea, tekilia teimi mesmesu e marana Ntewa. A Pol mlelaga sape lus nae Israel lala, yoko la na taṓatete avilon masilia va Yesu silaga, monar avilopu la yam tai.

Pito e luwasnen m̃aki nini, Pol pisayu ṓelaga naṓa li nalelagaena la monar atavevea e kiela maliena lala, a metavan m̃ena nanene pisayu ṓelaga naṓa ita monar sineta si yaru taṓena lala. Pisayu ṓelaga naṓa yaru tavevea e yum̃aena kiena Ntewa, a ṓelaga naṓa li nalelagaena la monar akila van ṓarin suṓe lala na purvanua, pona va yerkawa taṓena lala. A naga pisayu ṓelaga naṓa li nalelagaena la monar asitom rurua vena re akila kare re sitomena kiena yaru taṓena. E luwasnen kiena m̃aki, naga amio kiena erau lala apisa kiela visena na potena pan kiela erau taṓena lala garu Rom, a kiena visena maro, pisawal visena tai na yeluaren Ntewa.

Komṓasnen tusi la na nini

Visena ṓesa amio purṓesnen sitomiena na m̃aki 1:1-17

Yaru makega monar awar malena viu naṓa Ntewa kian pimi 1:18—3:20

Mrapa kiena Ntewa na tamaliaen yaru
3:21—4:25
Maliena viu kiena yaru naña sikol naga
amio Kristo 5:1—8:39
Namaplarena kiena Ntewa pa kiena lus
nae Israel lala 9:1—11:36
Pelaga wo naña li nalelagaena la monar
ataveveia 12:1—15:13
Visena maro 15:14—16:27

Visen p̄esia

¹ Erau nae Rom lala:

Inu Pol nevisa pokolulagi pona pokole-
malo van amiu e kia kiena Yesu Kristo,
naña in na nepe kiena yar na yum̄aena,
in na nepe nalologena ke naña Ntewa
pio inun narui, mligan lua inu vena
neyum̄aen navisawalen kiena lologena
wo viu nene.

² Lologena wo nene, naga sike loyuma
e visena lala na Nasiriena Wa kiena
ne Ntewa rui, nane e visawalena lala
naña kiena navisawalena lala apisawal
na konua konua rui pimi. ³ Pupia sur
naña lologena viu nene pisawalia, nane
Yesu Kristo kieta Supe, naña pe narina
ne Ntewa naña mligan naga pimi m̄alivin
ita e yomarava nini. Naga ke narui
naña e lepas na mratava puna, tekilia
tevisave naga molue nenaga e lus kiena
ne yermarua Parin Supe Tepet. ⁴ Ana e
lepas na ninuna, naga pe wa pañisi, naga
molue ruru nenaga kome lus kiena ne
Ntewa. Am̄em̄ar naga mare, ana e kiena
pupia m̄areraena, Ntewa kila naga mal
ruru sina ga. Ana tekilia tevisu kilale ruru
tesape lelaga, kieta Supe nene naga pe
narina ne Ntewa kemua lelaga.

⁵ Naga ke narui naga pisirlua inu nepe
nalologena, a mligan lua inu vena nevano
e p̄egas nen yeririna tañena la naña pe
ape Yu re poli, vena la m̄ena ga akilia
alelaga e Ntewa, vena akilia alogear kiena
visena. Yum̄aena na sanene naga pe
nalaena wo tai naña Supe mla pan inu,
ana nekekaran nakilaena vena kiena kia
va metava.

⁶ A nagane, nesuma nekila ke yum̄aena
nene e amiu, komin naña amiu m̄ena
kiamiu kia sike loyuma e, amiu m̄ena
amio li tañena la nene naña Ntewa pio la,

vena aim ave yeririna kiena Yesu Kristo.
⁷ Amiu yeririna m̄ena la naña naga sinen
si amiu pañisi, naña naga pisirlua amiu
ape kiena li nalelagaena wa lala e pupia
pulkumali naña Rom, nane nekekaran
manene narui nesiri m̄aki nini piñasu
pan amiu.

Nesiri sanene, nemlen nesape
lemamiena a nasinesiena kiena ne
Arimata Ntewa amio kieta Supe Yesu
Kristo, pimi keviu e kiamiu malena la
peve taaga.

Pol sitom manene pañisi vena va m̄alivin la gar Rom

⁸ Sumon naña nevisawal sur lañas van
amiu, nemlen e kia kiena ne Yesu Kristo,
nepisa potena keviu pan kieta Ntewa
vanon amiu. Nesape nekila ve sanene,
komin nanagane, visena e lepas na ki-
amiu p̄elaga wo na sum̄alun m̄areraena e
lelagaena e Kristo, naga suma pa mlewo
make yo moki narui. ⁹ Sur nene kila
nekekara pañisi, komin naña nemiyum̄ae
kiena ne Ntewa nakonua rui nemio kiau
malena wetelu, nemiyum̄aen visawalen
lologena wo naña pisayu narina. A naga
kilia m̄a naña nesuma nesitom̄al amiu
silaga e kiau leniena, ¹⁰ a nesuma nepiun
ke m̄ena tania nesape visae mesmes ga e
kiena nasinenanena, yoko naga kila kiau
mrapa vena nekilia neim nom̄alivin amiu.
¹¹ Sineun manene naña neim nevisu amiu
vañisi, a visae nekilia neim nelip̄ere re
nalaena kiena Ninuna Wa vena kila amiu
am̄arera laa sane, vera na wo vañisi.
¹² Nemlelaga nesape kiau viawaena kilia
iilar amiu, a sineun neimi vena kiamiu
viawaena kilia iila inu m̄ena ga, a visae
sanene ita tesuma temiila ruru ita ke sina
ga.

¹³ Erau lala, sineun nesape akilia naña
sane yam mok liu, noñion vim̄asen pun
amiu pañisi, ana silaga mrapa pe po re
poli komin sur lañas suwo ga yo, kila
narui pe nepiñas re poli wa. Ana sineun
im̄asen pañisi, vena kiau yum̄aena kilia
war mrasa e amiu naña amlelaga rui, sa
naña p̄ar mras rui e la naña pe ape Yu
re poli e yo tañena lala. ¹⁴ Yum̄aena

naþa sike e lumñau naga sanini, sane monar nelologo nenaga van ita, ita le Yu lala, a van mēna yeririna taþena lala, a monar nelologo van la naþa akilia suria a la mēna naþa pe akilia re sur poli, ¹⁵ nane kila narui sineun neim nevisawal lologena wo van amiu e kiamiu pupia pulkumali naþa Rom.

¹⁶ Lologena wo nene, nane mrapa taaga ga naþa nañareraena kiena ne Ntewa miyumaē ea vena la tamaliaena van yaru, kila sane silaga pe nemawan re visawalen poli. Lologena wo nene pimi mālivi þesan pun ita le Yu lala, siraunia mlewo palilue pun la naþa pe ape Yu re poli, ana yar ai naþa lelaga, yoko lual malena ea. ¹⁷ Lologena wo nene naga pe kieta mrapa na kilaen naþa teim temesmesu sina e marana Ntewa, vena ve tetol re si nakoena vanon kieta mlamulena viowa lala, ana popon tekilia sane monar tesiar amio naviawaena, a yoko toþisin amio naviawaena, komin naþa sane visena marua tai kiena ne navisawalena Aþakuk pisa, pisape

“Yaru naþa visae wasine ga Ntewa, yoko Ntewa kila naga imi mesmes ruru nenaga, nane mrapa nenaga nene vena tolen malena.”

¹⁸ Mrapa na tolen malena toña ga, ana þarmarera a napiowaena pule manene laa likan yeririna la naþa pe ape Yu re poli e yomarava nini, kila sane asuwo manene visena lelaga lala kiena ne Ntewa, ana sanene tepisu naþa Ntewa sike ma e peni, kiena sinemimiena monar imi mālivi kilapel la nenaga. ¹⁹ Naga sumña þi plan ke kiena þelaga wo lala pimi mālivi e yometava e maran yeririna la rui, ana popon avisu kilalea, ana pe sinelan re kiliaena poli. ²⁰ Lelaga sane Ntewa naga pe pe yar re poli, ana yar taþatete visuia, ana siar e nasiiena yomarava nini pimi tol nagane, yar la asumña apisu ke kiena þelaga wo lala, ana akilia apisu kilale asape naga pe Ntewa kemua lelaga. Visae avisu ga kiena nasiiena lala vera na taþatete si aviun avisave aña naga ai.

²¹ Visae peraga, akilia asape Ntewa sumña ga, ana pe akilali re naþa sinelan

akila kiela sitomena su vatanon poli, pe akilali re naþa sinelan visaen potena van poli vanon kiena nawoena la pan la. La pe asitom re sur ta poli, pano pano-o kiela sitomena lala pulen make ga yemalolo. ²² Asitom ke asape ape manmarua, ana apa ape wowe make la, ²³ a pe amlotun re si Ntewa naþa taþatete si mare pogos tai poli. Yepel mavin ga naga, ana amiyumaen ga nono la naþa aþar maran yaru pona maran manu pona maran sur mal la ne sane nopi lala pona ya, ana asitom ke asape alotun ga sur la ne sanene narui.

²⁴ Pogos naþa akila sanene, Ntewa sinen maren kiela þarmarera la nene, ana mligan la vena asumña akilakila ga napiowaena ya naþa la sinelania. E pogos nena nene narui tevisu naþa yar la asumña akila þelaga na mawaena lala e tasnela, ²⁵ a monar ve sanene, komin akovenlua visena lelaga kiena ne Ntewa, amligan visokanena kus lelana, a pe amlotu re si Ntewa naþa popon ayeluar kiena kia wa silaga, ana apatanon ga sur la naþa naga sii la.

²⁶ Apilopu kare suri make sanene, ana Ntewa pe pisaluþar la re si poli, ana tamñan la apa akila þarila amio kiela nasinenanena viowa lala. Sa naþa sira lala pe apa re si amio yermene poli, ana apa amio ke sina ga sira, ²⁷ a yermene mēna lala pe asitom re si asape popon atalopa amio sira poli, sa naþa Ntewa pisa pisape popon akila, ana la asumña sinelan ga yaru, asumña apa amio la ke sina ga e þelaga naþa temawan visayuena. Yumaena la ne sanene pe mesmes re nena poli, a la naþa asumña akilakila ke sanene, yoko e kiela malena lala, alual ga nakoena la naþa torokin yar naþa kila sanene monar kusia.

²⁸ Yar sur la ne sanene, pe asitom re Ntewa poli e kiela malena lala, pe sinelan re mēna kiliaena poli, ana Ntewa pe pisaluþar la re poli, ana mligan la vena kiela sitomen viowa lala were la ava nena e þelaga viowa lala. ²⁹ Akila mña sanene pano-o opisu kiela malena pimi pulen þelaga na kilaroen navisaluaena, amio

napiowaena lala, navinayaena, amio sitomen viowa lala na kila kareen yar taþena. Amloi, aþmemoþar yar lala, apeveyun la, apisokani, sinela kar yar taþena lala, asuþña apisasayu la, ³⁰ apisataþnela, a e lepas kiena ne Ntewa, la pe sinelan re nena ga. A amio þelaga viowa la nene, ape þarmarera paþisi, aþarwar la, apis vilave, amaplar na kilaen sur viu viowa lala naþa nanua sumo na peraga, a pogos naþa kiela yermarua la apis pan la, pe sinelan re nena loge laen poli. ³¹ Yar la nene tekilia tevisave la pe ape manmarua re poli, pe apuarar ruru re kiela navisaarena poli, pe ape lemam re poli, pe kiela nasineyeena re nena poli.

³² Akilia ruru visena kiena ne Ntewa, akilia ña naþa Ntewa pisaar marena pa yeririna la ne sanene rui, ana pe asitom re nena ga. Asuþña akila luen ga sanene, a metavana, akekaran manene paþisi naþa visae avisu kiela erau taþena la asuþña akila ke viowa sanene amio la.

2

Ntewa naga taaga liþere yaru lala

¹ Sanene, visae ko na yere Yu tai naþa osuþña opisu ke napiowaena kiena yaru taþena la nene, yoko ositom ve sanape? Pona ositom osape ko na opo, la apiowa ga, ana peraga, napiowaena naþa teke e ko maran taaga, ana taþatete si ovisa sur tai. Ko ope yar na liþereen yar taþena lala, ana osuþña omliþere ko ke ga ne, komin osuþña okila ke sur torokin ke naþa omliþere la vanonia. ² Ana sane tekilia ñaga, yoko Ntewa la nakoarena va la make naþa akila piowa sanene maran ve taaga.

³ Pona ko tai naþa ositom ke osape ko na opo yo, komin naþa opis ke pa yar na kilaren navisaluaena, ana ko ñena ga osuþña okilarovia, ana pe pon re ositom ovisave yoko nakoarena naþa Ntewa lavia taþatete tol ko. ⁴ Pona ositom ke osape Ntewa pe lemam paþisi yo, naga sinen miye yaru, pona kiena sitomena piavi, nane ositom ke osape taþatete kila sur tai van ko yo? Ee, Ntewa po paþisi sane

osuþña opisa ke ne, ana kiena lemamiena pe taþan ko re naþa osuþña okilaroro navisaluaena poli, ana vena were koena ovilon ko vetan mlamulena viowa naþa osike ea.

⁵ Ana ko na pe otamþan re nena naþa ovilon ko poli, okila luen ga þar ñarera pa ñaga, ana sanene osuþña okila naþa omiuonpolo ke kionna nakoarena lala vano tol pogos naþa yoko sinemimiena kiena ne Ntewa liþere nena yar lala. ⁶ E pogos nene narui yoko naga vion plan van yar lala toroki taveve sa naþa la asuþña akila ke ne.

⁷ Sane yeririna la þasa, apa rurula ga, asuþña akilakila ke ga þelaga wo la silaga vena kiela kia la wo e marana Ntewa, akilia kila naþa atol naurarena nae peni. Ya naþa Ntewa la van la, naga malena naþa ve uro re.

⁸ Ana la þasa, ape yar na veveyuena, pe amlelaga re e visena lelaga po, asike ga vatanon ñareraena viowa. Ya naþa yoko Ntewa la van la, naga naliþereena naþa molue e pupia kiena nasinemimiena ga. ⁹ Yoko pogos ñarera amio naloge viowaena imi tol make yeririna la naþa akila ke piowa, siar e la naþa Ntewa pisir plan la þesania, nane le Yu lala, va tol yar taþena la naþa pe ape le Yu re poli.

¹⁰ A la naþa kiela malena po, yoko atol navisa ruruena kiena ne Ntewa, yoko kiela kia su ruru amio naga, kiena suñare sike amio la. A naga ñena nene siar e le Yu lala, va tol yar la naþa pe ape Yu re poli, ¹¹ komin Ntewa naga pe pisuveve re sane yar tai pe taþena poli, ana naga kila po maran taaga pan la.

¹² Le Yu la asike vatanon navisaluaena rui naþa Ntewa mla pan la, ana visae akilaro navisaluaena nene, yoko Ntewa la nakoarena van la. A yar la naþa pe ape Yu re poli, pe atol re navisaluaena nene poli, pona pe akilia re ya naþa navisaluaena nene pisa poli yo, ana visae akila viowa, yoko la akovio. Sanene, mlamulena viowa sike e ita punu ga maran taaga, ana yoko Ntewa monar liþere make ita ga.

¹³ Yar la naþa amesmesu e marana Ntewa, pe la re naþa akilia ga ya naþa navisaluaena pisa poli, ana la naþa Ntewa kekaran sape were la, naga la naþa kiela malena taveve ruru ke ya naþa navisaluaena pisa narui. ¹⁴ Yar laþasa pe ape le Yu re la poli, aminue navisaluaena kiena ne Ntewa, ana pe sur koren ga, kiela malena po pano-o, kiela þelaga sa ga naþa navisaluaena kiena ne Ntewa sike amio la rui.

¹⁵ La sa ga naþa ya naþa navisaluaena sumã pisa ke ne, sike e losinela rui. Sanene, pogos naþa amloge visena kar lala apisa pan la asape ova e nene pona ova e nene, ana kiela sitomena wo sumã pisawal ruru ke pan la e ya naþa po a ya naþa piowa.

¹⁶ Sa naþa lologena wo naþa nesumã nemlologonia pisa, pupia legiena naþani sumã pimi ke ne, a e pogos nene, yoko Ntewa la va Yesu Kristo vena visuveve ruru sitomena kiena yar lala, vano-o tol sur naþa amlawan ruru teke e losinela, a liþere sur la naþa akila, vano tol nena naþa asitom asape pe yar kilia re poli.

Le Yu lala amio navisaluaena kiena ne Ntewa

¹⁷ Nepisu sane popon nevis si va laa sane wa e lepas na sur la naþa ita le Yu lala tesumã tepisa. Tesumã tepisayu ke sanape naþa ita ke narui ita na tetaveve ke navisaluaena kiena ne Ntewa, tesitom ke tesape ita ke narui naþa Ntewa sinenan ita pa laa sane wa, ana kila narui kieta sitomena la pa manene laa metava.

¹⁸ Tepisa ke tesape tesukul ruru po e navisaluaena kiena ne Ntewa, kila narui tesitom tesape ita ga tekilia ruru Ntewa amio kiena nasinenanena, ita ga tekilia ruru sur la naþa lelaga pona naþa mesmesu napo. ¹⁹ Ita tesumã tepisa ke tesape ita le Yu ga lala topon naþa tesumon la naþa pe ape Yu re poli, komin naþa tepisape la ape kilamara þala naþa pe akilia re mrapa poli. Tomape ita ga tepe yomerarava kien la naþa asike e yemalolo, ²⁰ ita ga topon naþa takawe ruru yar naþa kila pal mrapa, ita ga tetorokin naþa teviaan ruru la naþa asa ga sisi lala, pe akilia re sur poli.

Ana sineun nesape nevis re e lepas nene, sane pogaga naþa tepisu kilale sane navisaluaena kiena ne Ntewa pulen make kiliaena wo lala a visena wo make la rui, ana piowagan ga naþa tesumã tesape naga pe kieta ga. ²¹ A sur si tai naþa piowa manenea metavan nene, tomãreran vianen yar taþena lala, ana nepisu sane pe tepian ruru ita re si poli. Visae ologon naþa ovisave yar ve vinau re sina, ana popon naþa ko na osumã ovinau mãaga? ²² Ko naþa opian ke yar osape monar ve akila re kolau, komin ya ne ko mēna okila? A ko naþa opisa ke osape nono la naþa la amiyumãenia, apiowa ga, opisa tanea, ana ko mēna ga, pona osumã opinaun ke sur la ne pe kol naþa amligan sike e kiela lele wa lala, a?

²³ E lele nene monar tevisave piowa paþisi wa, komin ita la naþa toþarwar ita vanon naþa toþar Navisaluaena kiena ne Ntewa, ana tesumã tekila kare ke sina kia wa kiena kieta Ntewa ne, komin naþa tesumã tekilaroro ke kiena navisaluaena la nene. ²⁴ Visena Wa pisayu ke kieta þelaga nene rui, pisa sanini sape “Amiu yeririna lala kiena ne Ntewa, kiamiu navisokanena kila sane yar taþena lala asumã apisa kare ke kiena kia.”

Yaru naþa pe yere Yu kemua lelaga

²⁵ Ko osape ope þaviu rui, ana ope Yu kemua lelaga, nanene na po paþisi. Ana sur nene miila ko visae ologear ga navisaluaena kiena ne Ntewa. Ana visae okilarovia, ko ope Yu korena ga, ko opiowa pa Ntewa sa ga la naþa pe ape þaviu re poli. ²⁶ Ana pona yar tai pe sa re le Yu la naþa ape þaviu poli yo, naga pe pe þaviu re poli, ana visae yar nene logear ruru Navisaluaena lala, e navisuena kiena ne Ntewa naga imi torokin ga yere Yu narui. ²⁷ Yere Yu naga pe þaviu rui a mla ke navisaluaena, ana visae pe mlogear re poli, monar visuar ruruia, visae peraga, yoko Ntewa kovenlua naga, a were taþena naþa pe pe þaviu re poli ana mlogear kiena navisaluaena.

²⁸ Nanene komin e navisuena kiena ne Ntewa, naga naþa pe yere Yu kemua lelaga, pe naga re ga naþa pe Yu e kulus

poli. Ana ãpaviu naãa Ntewa pisu sane lelaga napo, pe naãa re ga e tas nen yar vanua poli.

²⁹ Yar naãa pe yeririna kiena ne Ntewa lelaga, pe naga re ga naãa ãruarar nasiriena wa e limana poli, ana naga yaru naãa Ninuna Wa miyuãae ke e losinena, naãa kiena malena pilonia pimi po. Yar na sanene, pona yeririna la asitom ke asape naga pe pe yar re tai nene poli yo, ana Ntewa kekaran naga paãisi.

3

Sur wo naãa sike e le Yu lala

¹ Nepis ke sanene, pona naviunena tai ñalivi yo, viun sanini, visave “Visae yere Yu maran ve taaga ga amio yar taãena lala, sa naãa osuãa opisa ke ne, komin ya ne kia naãa Yu naga po, a tesitom ke tesape ita na tepe sur tai? Naãa tekila ãpaviu e ita, vena teim teve le Yu kemua lelaga, ana pona pe sur koren ga yo?”

² Naviunena nene memes ga, ana nevisataãea nesape, Peraga, toãar kia na Yu, naga pe pupia sur wa tai naãa po manene laa pan ita. Lus kiena yeririna ai sina naãa Ntewa mligan kiena visena wa sike e limala? Pe yar taãena kar re la poli, ana ita le Yu ga lala. ³ Pe lelaga naãa kieta yeririna la ãasa pe amlogear re visena kiena ne Ntewa nene poli, ana naviunena sike na sape: Sanape, pona yoko Ntewa ve visa ruru ita re sina sa naãa naga pisaaria sape yoko kila? Ana pe sa re nene poli. Pe sur koren ga naãa laãas pe apuarar ruru re visena kiena ne Ntewa poli, ana pe Ntewa purmatan li re kiena navisaaren e ita pogos tai poli wa. ⁴ Pona ita yeririna lala ita tepisokan lue ga, ana Ntewa naga pe lelaga lue ga, sa naãa ãarin Suãe Tepet pisa e kiena Tus na Yauena lala, naãa pisa sape

“Yoko avisu naãa ko ope lelaga kemua e kionãa visena lala vena liãerelaena, a yoko sinelan liãere koena sina ga, ana ko na omesmesu ga na osike ne.”
Yauena 51:4

⁵ Kieta napiowaena lala apioyowa ga, ana sur tai naãa po towe laa ga, napiowaena la nene akila merarava e maran

yeririna lala asape navisaluaena kiena ne Ntewa la naãa apisalupãar ke napiowaena la nene, apo na apo. Nepisa sanene, pona visae yoko yar laãas naãa ãarila pe wowe asuãalu avisave “Visae kieta napiowaena la akila sur wo nene, komin ya ne Ntewa sinena kar ita sape la si nakoena van itania?” Ana peraga, nanene sitomena kiena yaru ga, ⁶ pe sa re nena nene poli! Visae Ntewa ve liãere ita re le Yu lala, ana pe pon re naga liãere li taãena la naãa pe ape Yu re poli, ana peraga, naga mesmesu nena ga, a naga taaga torokin liãereena.

⁷ Naviunena si tai ve sa nene kilia vim, naãa pisa sanini, sape “Nanua sumo nesape nemlelaga e Ntewa, ana siraunia pe nemlogear re poli, ana sa naãa nesuãa nepisokan ga. Ana kiau visokanena nene suãa pisawal ke sape visena kiena ne Ntewa ga pe lelaga paãisi, a sanene na suãa kila kiena kia pa metava. Ana visae ve sanene, komin ya ne naga sinena sape liãere in ke na wa, sape in na nepiowa ga?” ⁸ A ãisi na yar la ãasa avilon visena la ne sanene va ve taãena laa na wa, avisave “Visae ãelaga viowa visawal visave visena kiena ne Ntewa pe lelaga, popon tesuãa tekilakila ña mlamulena viowa la ve moki silaga, vena kilaen visena kiena ne Ntewa ve lelaga laa sane.” Laãas apisape nesuãa nemlologon ke sanene, ana naga nene na visokanena ga, a la naãa asuãa apisa, yoko akus naliãereena torokin kiela visen viowa la nene.

⁹ Nesape nowasuãe in sina e sur naãa tepisayu ke ãa rui, tesape yar na ãar kia na Yu, yoko ve sanapenia? Pona yar laãasa, naviunena sike e la yo sape yoko wo vaãisi vania taulu yar naãa pe ãar re kia nene poli, pona peraga? Pogaga, kiau navisataãeena nesape ve sa re nene poli. Sa naãa nepisa ãa rui, le Yu amio le Kris lala, la make ga asike vatanon ñareraena na mlamulen viowa maran taaga. ¹⁰ A sane visena na Tus Wa pisape

“Pe yar re nena tai naãa kiena malena po poli.”

¹¹ Peraga, pe yar re nena tai naãa pisu kilale mrapa poli,

pe yar re nena tai naþa suña kilali ke sape lual Ntewa e kiena malena poli.

¹² Yeririna make ga apilipal ga mrapa naþa mesmesu, apa apiowa manene laa.

Pe tai re nena naþa miyumaen po poli.

Yauena 14:1-3

¹³ Kiela visena piowa ga, sa ga yar mare naþa kona rui,

purmenela suña miyumaen ke ga visokanena,

navisa kareena la naþa suña malivi ke e kulugola lala, sa naþa lomara viowa karmar yaru. *Yauena 5:9*

¹⁴ Lelaga þa, gola lala pulen ga viaiena amio visen melkalka lala. *Yauena 10:7*

¹⁵ Lala lala suña þar la akirkirir kar ga la ne vena kilaen kuruta lau,

¹⁶ kiela yalorena lala apa akila kare make suria, akila yaru la amloge piowa.

¹⁷ Pe asitom re asape mrapa na suñare tai sike poli, *Ais 59:7,8*

¹⁸ pe apisu kilale re nena asape Ntewa suña pisa la ke poli.” *Yauena 36:1*

¹⁹ Ee, visen la nene amolue kome Navisaluaena kiena ne Ntewa, a tekilia tevisave ya naþa Navisaluaena kiena ne Ntewa pisa ke ne, kiar ita ga le Yu lala. Ita tesike vatanon Navisaluaena nene, a yar naþa pisa kilale ya naþa navisaluaena nene pisa, naga pe kiena visena na visaen re si po, naga kilia sape yomarava wetelu kilarovia, yar make ga akus nakoena vanonia. ²⁰ Pe yar re tai naþa logear Navisaluaena kiena ne Ntewa torokin vena naga kilia mesmesu e marana, ana Navisaluaena nene kila sane yar make ga akilia ruruia asape mlamulena viowa sike e la.

²¹ Ve sa nene, mrapa na logearen visaluaena, yar la taþatete atayu nena aimi amesmesu e marana Ntewa, a nane kila sane Ntewa pisa popon kila ruru mrapa viu taþena tai naþa tekilia tetavevea.

Mrapa viu nena naga po paþisi, komin pe kana navisaluaen re la naþa yar monar logear la poli. Mrapa nena, nasiriena marua wa lala amio visena kiena ne navisaluaena lala, apisawal ma ve torokak nanua sumo rui, ana nagane Ntewa kilologia pan ita rui.

²² A mrapa nena naga sanini: pe mrapa nalelagaena. Sanene, yar ai naþa viawa e Yesu Kristo, yoko Ntewa kila naga imi wo e marana. Mrapa nena pe kiena yar re ga laþas poli, ana pe kien yaru make ga, ²³ komin yar make ga amlamla piowa, pe ta re poli naþa kiena malena mesmesu va torokin naþa tol malena wo naþa Ntewa sinenania.

²⁴ Ana pogaga, komin Yesu Kristo pul lua ita rui, kila naþa Ntewa kila ita tepim temesmesu e marana, sane kiena nalaena tai pan ita, naþa mlavia pimi ga kome kiena lemamiena. ²⁵ Naga pul plan ita komin naþa Ntewa pisirlua naga sane kuþaþaena tai naþa kana kuruta mlau kee plan kieta mlamulen viowa ita la naþa temlelaga ea.

Ana sanapen yeririna la naþa siar e kas la nakonua rui pimi, pogos naþa Yesu pe pimi re poli wa? Pe tepisu re naþa Ntewa mla nakoena pan la vanon amlamla piowa poli, pona sitomena tai sape pona Ntewa mla ga nakoena pan mlamulen viowa kien yar laþas yo, ana yar laþasa pe mla re nakoena pan kiela mlamulena viowa la poli. Ana peraga, naga pe sa re nene poli. Nakonua manenea, Ntewa kila ke ga kiena sitomena piavi, suña piro ke ga kiena sinekar, a kila ma sanene panoo tol pogos naþa Yesu maren ma mlamulena viowa kien la na sumo. ²⁶ Sanene Ntewa pisawal meraravan pan ita nagane narui sape naga miyumaen po silaga, kila sane yar ai naþa viawa ga e Yesu, yoko ekik ruru nena e marana.

²⁷ Visae sanene, yoko tekilia towarwar ita komin si ya ne? Pe sur re si ta poli, komin ya ne kila ita si tepim topo temio Ntewa? Pe þelaga wo re na tai nalogearen kiena navisaluaena poli naþa tesitom ke tesape tekila yo, ana peraga, kana purþesa, kieta lelagaena ga e Yesu.

²⁸ Kiamimi lologena pisa sanene narui, sape visae yar imi mesmesu e marana Ntewa, naga wasine ga kiena naviawaena e Yesu. Taþatete wasine kiena yumaena wo la naþa naga mlogear ruru navisaluaena make ga kiena le Yu silaga, komin naþa taþatete yaru tai kila ve sanene.

²⁹ Sanene, tepisu sa naña Ntewa pe pe Ntewa kiena ne re ga ita le Yu la poli, ana pe Ntewa kiena ne mēna li taḡena lala. ³⁰ Ee, Ntewa naga taaga ga, ana pe kien yar make ga, ana visae yere Yu, naga kilia imi mesmesu e marana Ntewa visae viawa ga e naga, pona visae yar naña pe pe Yu re poli, naga mēna ga kilia imi mesmesu e marana Ntewa visae viawa ga ea.

³¹ Ana visena la nene pe pisa re sape ḡelaga na lelagaena kiena Yesu kovenlua navisaluaena kiena ne Ntewa naña sike ne poli, sape pe kiena yuḡaena na kilaen re si poli. Pe sa re nene poli, ana kana kinasa sane pogos naña tesuḡa temlelaga ke e Yesu, tesuḡa tepatanon ruru ke e sur la naña navisaluaena pisa, tekila ke naña ape lelaga.

4

Epraam tepo yom̄arua na vianen mrapa na viawaena van ita

¹ Tesuḡa tepisayu ke sane ḡelaga na lelagaen e Kristo naga pe mrapa na tolen natamaliaena, ana sanapen kata apua la nanua sumo, sane pupia apua na kieta lus naña yermarua Epraam? ² Naga kila yuḡaena la moki naña Ntewa kekarania, ana yuḡaena la nene taḡatete kila naga mesmesu e marana Ntewa. Visae naga imi mesmes komin kiena yuḡaena lala, pona naga kilia warwar si e yo, ana pe sa re nene poli. Pe yar re tai naña kilia warwar e marana Ntewa vanon yuḡaena la naña naga kila, ³ ana naviawaena ga kilia kila yaru mesmesu amio Ntewa, sa naña suniena kiena Epraam pisayu e Tusi na Siiena, naña sape

“Epraam naga piawa ḡarera paḡisi e navisaarena kiena ne Ntewa, ana Ntewa kekarania, mla viawaena nene kiena Epraam, kila narui pimi mesmesu e marana.” *Nas 15:6*

⁴ Ositomlia, sane yar naña miyuḡaen kilavaru, pogos naña kupario ḡisi monar waria ve kiena. Ana ve tevisa re tevisaye kilavaru nene naga pe nalaena tai naña kiena yerkaewa mla pania molue kome kiena sitomena, ana kilavaru nene, yar

na yuḡaena nene, ḡiyon paḡisi naña, ana popon kemua naga waria ve kiena.

⁵ Ana lepas naña yaru imi mesmesu e marana Ntewa, naga pe pe sur re tai naña teyuḡae vanon poli, naña tekilia towaria sane sur tai naña ita ga tetauluia ve kieta. Ita, kieta yuḡaena la pioyowa ga, ana monar towasine ga Ntewa, naña naga ga kilia war plan napiowaena e kieta malena. Visae towasine ga naga, ana yoko kila ita temesmesu e marana.

⁶ Yermarua Parin Suḡe Tepet kilia sur nene nanua rui, ana kiena yauena tai pisayu sanapen naña yoko wo vaḡisi van yar naña pe ḡasine re ke sina ga kiena yuḡaena poli, ana ḡasine ga Ntewa sape yoko naga kekara naña kila naga mesmesu e marana. Yauena nena pisa sanini, sape

⁷ *“Yar naña Ntewa piowo kiena napiowaena lala, naña yumu plan kiena mlamulen viowa, na nene navisa ruruena tai naña yoko wo van vaḡisi.*

⁸ *Yar naña Ntewa pisu naga sane pe namname tai to re si e poli, naña monar war nakoanania, naga yoko kilia loge wo na loge wo.”* *Yauena 32:1,2*

⁹ Ana la naña akilia aloge wo sa naña yauena nene pisape, a la nene? Navisa ruruena nene, yoko taḡatete imi ga va ḡaviu lala, sa naña ita le Yu ga lala, ana yoko imi mēna va la naña pe ape ḡaviu re poli, na nene naga merarava ruru po paḡisi, komin sa naña tepisape, Epraam pimi mesmesu e marana Ntewa, pe komin re naña naga pe ḡaviu poli, ana pimi mesmesu e marana Ntewa komin ga naña mlelaga ḡarera ea.

¹⁰ Ana tekilia sur nene sanape? A Ntewa sape Epraam mesmesu e marana na pogwai? Naga pisa e pogos naña Epraam pe ḡaviu pa rui, pona pisa e pogos naña pe pe ḡaviu re poli wa? Visae teva si e kiena suniena, yoko tevisu naña Ntewa pisape Epraam mesmesu e marana pogos naña naga pe pe ḡaviu re poli wa.

11 Sanene, viawaena kiena Epraam e Ntewa, naga ga nene kila naga mesmesu e marana. E poglis nene naga pe p̄aviu re poli wa, ana siraunia, Ntewa mla p̄aviu pania sane kile tai naḡa pisawal sape viawaena ga e Ntewa nane mrapa naḡa yar imi mesmesu amio naga.

Epraam naga pe yar p̄esa naḡa sanene, ana yar moki apim sirau naḡa pe ape p̄aviu re poli, ana amlelaga e Ntewa ana Ntewa p̄isu sane amesmesu e marana. La pe amolue re e lus kiena Epraam naapo poli, ana nagane ap̄isu naga sane pe kala apua marua m̄ena tai, 12 maran taaga sa ke naḡa naga pe apua kan la naḡa ape p̄aviu.

Ana nanua sumo, ita le Yu lala tesitom tesape yar naḡa pe p̄aviu sane yermarua Epraam, lelaga kemua naḡa naga ke narui naga molue kome kiena lusa. Ana nagane, sitomena tai m̄alivi naḡa pisape yaru naḡa kilia visa visave Epraam naga pe kana apua marua kemua lelaga, nanene pe yaru naḡa mlelaga e Ntewa sa ke naḡa Epraam mlelaga ea, pogos naḡa pe pe p̄aviu re poli wa.

Naviawaena kiena yaru kila navisaarena kiena ne Ntewa imi ve lelaga

13 Nakonua konua rui Ntewa p̄isaar pa Epraam sape yoko kiena navisa ruruena lala amolue akome Epraam amio kiena lusia avava vanua va va yeririna make ga na yomarava. Ana komin ya ne Ntewa kekaran sape kila kiena navisaarena nene va Epraam? Pe vanon re ga naḡa Epraam mlogear ruru kiena navisaluaena poli, komin pogos naḡa Ntewa kila navisaarena nene, pe navisaluaena re poli wa, pogos kiena ne Ntewa na laen navisaluaena va Mosis sike koperina wa. Sanene, tekilia tevisave naviawaena kiena Epraam ga kila naga mesmesu e marana Ntewa, nane Ntewa kekaran naḡa la navisaarena wo nene vania. 14 Visae navisaarena nene pe kiena yar ga la naḡa asm̄al amlogear ke navisaluaena, yoko kila sane yar naḡa mlelaga, mlelaga korena ga ne, a kila sane navisaarena kiena ne Ntewa pe sum̄al re

si poli. 15 Suri taḡena ke sina ga nini, naḡa kila meraravan pan ita sape navisaarena wo kiena ne Ntewa lala taḡatete am̄alivi e p̄elaga nalogearen navisaluaena. Naga nene komin pogos naḡa navisaluaena sike na, ana p̄elaga na kilaroen navisaluaena monar m̄alivi, ana siraunia monar kana nakoena nena, komin naḡa pe yaru tai tokon re kilaroen navisaluaena pogos tai poli.

16 Ve sanene, navisaluaena taḡatete kilia iila ita vena tekila ruru kieta napiowaena e marana Ntewa, ana Ntewa pe lemam manene laa pan ita, ana naga ga kila. Naga p̄isu naḡa toḡasine ga naga, tevisu ga naga, ana naga kila tetol kiena navisaarena wo lala. Nanene na pe le Yu re ga la naḡa navisaluaena pitomi p̄esan pan la poli, ana yeririna taḡena m̄ena la asikola amio la. Yer pe lala, ana visae akus p̄elaga na lelagaena e Ntewa maran ve taaga sa ke naḡa Epraam mlelaga ea, naga sane la m̄ena amolue e kiena lusa. A ita make m̄ena ga e p̄egas nen nalelagaena teliv piora e yomarava, tep̄isu sane naga pe pupia kata apua.

17 A nanene mesmesun ga naḡa Ntewa p̄isaar pa Epraam nanua rui, naḡa p̄isa pania sape

“In na nepisirlua ko, ko ope purḡes nen lus nen yeririna lala na purvanua moki.”

Nas 17:5

Pogos naḡa Ntewa p̄isaar sanene pa Epraam, Epraam pe sinen kurkur re poli, ana p̄uarar ruruia, komin naḡa naga kilia sape Ntewa nena naḡa naga p̄isa visena nene pania, naga pe Ntewa naḡa kilia kila ya naḡa mare imi mali, kilia kila sur naḡa pe su re poli wa vim m̄alivi. 18 Pe lelaga, Ntewa p̄isa sur ta pania m̄arera pap̄isi naḡa naga lelaga ea, komin naḡa p̄isaar pania, sape

“Kiom̄a lus lala yoko aim ave moki na ave moki vaḡisi e yomarava nini.” *Nas 15:5*

Ana pogos naḡa Epraam mloge, mlelaga ea sape monar ve sa ga nene narui. 19 E pogos nene, naga kilia sape naga amio wona Sera, kiela mrae lalua lavis vito

tano narui, naþa kiena kasa lavis tol ponotia ve taaga [100], a wona pe þarli re sisi poli wa, ana kiena naviawaena pe mlor re nenaga. ²⁰ Naga pe sitom re nena suri ta poli, ana kiena sitomena sike ga e ya naþa Ntewa pisaaria. Kiena naviawaena suña pimi m̄arera laa narui, a silaga suña mieluar ke Ntewa a pisa lue ga potena keviu pania vanon ya naþa yoko kila. ²¹ Naga pe sitomli re pogos ta poli sape Ntewa naga pe torokin re naþa yuñae taveve ruru kiena navisaarena poli, ²² a kiena þelaga na viawaena nene narui kila Visena Wa pisayu si naga, sape Epraam þasine ga Ntewa, ana Ntewa pi-sawal sape naga memes ruru e marana.

²³ Ana visena nene pisayu ga Epraam naga taaga, ²⁴⁻²⁵ ana popon tela sane visena tai naþa pisayu ita make ga, komin ita m̄ena ga temlelaga e Ntewa tesape yoko naga kila ita teim temesmesu e marana sa naþa naga kila pa Epraam. Temlelaga sane naga ke narui naþa mli-gan Yesu pitomin vena tol marena vanon kieta mlamulen viowa lala, a temlelaga tesape Ntewa þere lua ke sina ga Yesu petan marena vena kila merarava ruru van ita sa naþa tekila si mara wo temio naga rui.

5

Tepe mara wo si temio Ntewa rui, tepisu suñare a lemamiēna

¹ Pogaga, nagane merarava ruru po pan ita sane sur naþa kila ita tepe mara wo sina temio Ntewa, naga kieta naviawaena e ya naþa Yesu kila vena tamalia itaena. A pogos naþa tepisu kilale tesape tepe mara wo temio Ntewa sanene, kila naþa tepisu suñare sike likan ita temio naga, ² a kila naþa tesu ruru ga tesike e kiena lemamiēna silaga. Visae ve sanene, kieta sitomena m̄areran sape siraunia, yoko ita monar teva loyuma e naurarena kiena ne Ntewa, temio kekarena keviu.

³ A pe tekekaran re ga malena wo naþa yoko imi sirau poli, a tekekaran m̄ena pog m̄arera la naþa tesuñā tepisu ke nagane. Pona temloge piowagan yo, ana teloge won ga komin naþa tekilia tesape naloge

viowaena kilia kila sitomena ve piavi vaþisi, ⁴ a sitomena piavi kila þelaga wo va laa e marana Ntewa, a þelaga wo nene kila nawasineen Ntewa va laa na wa, ⁵ a nawasineen Ntewa kila taþatete kieta sitomena lorun sur tai pog tai. Nanene komin naþa Ninuna Wa naþa naga mla pan ita, silaga suña kokonia ruru ke sinesiena kiena ne Ntewa va loyuma e ita vano vano-o toulen ruru nenaga.

⁶ Tekilia tesape Ntewa sinen si manene ita sanene komin naþa sumo, temloru e þiliþili ta rui naþa taþatete si tekila sur tai vena tamalia ita, ana e nena e kana pogos naþa pisaar pa rui, naga pitetalia Yesu pimin marewo ita yeririna viowa lala.

⁷ Ita na, pe tepisu manene li re naþa yar tai kilia tamān kiena malena vena tamalia yar taþena poli, pona yam peve taaga yar tai kilia tamān kiena malena vena tamalia yar tai naþa asitom asape naga po paþisi, ana sur ne nanene narui Kristo kila pan ita make ga naþa ita li viowa lala. ⁸ Nasinesiena kiena ne Ntewa keviu sa ke nene narui, komin pogos naþa ita yar na kilaen mlamulena viowa tekila ke þarm̄arera wa, Kristo pitomin mare wo itania. ⁹ Kana kuruta mlau kevan ita temekiki rui, ana tepim temesmesu e marana Ntewa, a kila naþa pe sur re si tai sike e ita poli naþa yoko naga la nakoena van itania. ¹⁰ Nanua, pogos naþa tepe nasinekar kiena ne Ntewa ke lala wa, marena kiena narina kila mara wo temio, a nagane, komin naþa tepe erau wo temio rui, yoko malena kiena narina kila ita m̄ena ga temal lue temio. ¹¹ Sanene, tekekaran paþisi naþa Ntewa pisirlua kieta Suþe Yesu Kristo, komin naþa naga kila kieta mrapa na mara wo temio, tesu si veraga temio naga.

Atam kila marena pimi, Kristo mla malena

¹² A sur lua nene marena amio malena, lalua apim e yomarava nini sanape? Yar þes na yomarava nini nane Atam, a naga pe purþes nen mlamulen viowa, a kila naþa nakoena na mlamulen viowa, sane marena, monar imi m̄aliv e yomarava. A yeririna la naþa asiraunia, la m̄ena ga

atol mlamulen viowa, ana marena tol la make m̄ena ga.

¹³ Sumon pogos kiena Mosis, Ntewa pe mla re navisaluaena poli wa, ana pe sur koren ga naḡa pe navisaluaena re poli wa, ḡelaga na mlamulena viowa sike pa rui. Sanene, Ntewa pe mliḡerela re e pogos nene poli sape akilaro ke kiena navisaluaena, komin naḡa pogos nene, navisaluaena naga pere wa, ana kiela mlamulena viowa la narui kila sane la monar akus nakoarena na marena na wa.

¹⁴ Tekilia tesape sanene, komin siar e pogos kiena Atam, pimi tol pogos kiena Mosis, pe navisaluaen re poli, ana yar la asuḡa amarmare m̄aga, komin nakoarena na mlamulen viowa sike e yomarava rui. Pona laḡas akila piowa sane Atam kila yo, pona akila m̄ena sur taḡena lala, ana e navisuena kiena ne Ntewa, kiela napiowaena make la nene ape mlamulena piowa torok ga.

Sanene, tepisu ya naḡa yar taaga ga nene naḡa Atam kila, tol make malena kien yeririna na yomarava, sa ke ga naḡa ya ne Kristo naga taaga kila sirau, naga m̄ena ga tol make kieta malena ita punu ga naḡa temlelaga.

¹⁵ A yuḡaena wo naḡa Ntewa kila naḡa molue kome kiena lemamiēna, naga po paḡisi, kilia taulu yuḡaena viowa naḡa Atam kila naḡa molue kome kiena mlamulen viowa. Mlamulen kiena Atam naga taaga kila yar la monar amare, ana nawoena kiena Yesu Kristo naga taaga kila tepim temesmesu e marana Ntewa. Sur nene sane nalaena wo tai naḡa toḡar korenan ga sa ga ne. ¹⁶ Mlamulen kiena Atam pe kila re nena sur wo tai, ana nalaena nene po pan ita paḡisi. Ntewa mliḡere mlamulen kien yar taaga nene, pisape yoko pupia kiena nakoarena va e yar make ga, ana siraunia, Ntewa pisu nalaena naḡa Yesu mla pan ita, naḡa pul plan kieta mlamulen piowa lala, ana sape temesmesu ruru e marana rui.

¹⁷ Lelaga kemua naḡa mlamulen kiena yar taaga ga, naḡa Atam, kila sane marena suḡa taulu ita, naḡa kilia war plan make malena kien yar lala. Ana yoko, lemamiēna kiena si yar taḡena,

naḡa Yesu Kristo, mla nalaena wo nene pan ita nanagane, kila sane temesmesu e marana Ntewa, tetaulu marena rui, ana siraunia yoko tetol malena wo temio naga. ¹⁸ Sanene, kana kinas sane mlamulen viowa nene kiena Atam naga taaga ḡere yeririna make ga apa e nakoarena, ana siraunia yuḡaena wo mesmesu taaga ga nene kiena Yesu, kilia kila plan la make ga e nakoarena nene, ana mligan la ase malena naḡa ve uro re. ¹⁹ Ana sa ke sina nene, yar taaga pe ḡarm̄arera, pe miyagogon re Ntewa poli, ana kila yar make ga ape yar na kilaen mlamulena viowa, ana siraunia, yar taḡena mlogear ya naḡa Ntewa pisa pania, ana mare e lak torovia kila narui ita moki naḡa tepim temesmesu e marana Ntewa.

²⁰ Nanua, Ntewa mla navisaluaena pa Mosis, a navisaluaena nena suḡa kilologia ke yeririna lala sape kiela mlamulen viowa la pule paḡisi. Ana pogos naḡa mlamulena viowa la suḡa pimi pe moki manene lue ga, Ntewa m̄ena ga pa laa sane, kila sane kiena lemamiēna pimi keviu manene laa. ²¹ Nanua sumo, mlamulen viowa ḡar marena pimi, a marena nena suḡa kila mlamulen viowa tolue ga metava silaga. Ana siraunia, Ntewa kila kieta mrapa vena teim temesmesu e marana, ana nane kila sane nagane kiena lemamiēna taulu make suria, komin naḡa suḡa kila ita make ga naḡa temlelaga e kieta Suḡe Yesu Kristo, yoko tetol malena naḡa ve uro re.

6

Popon toḡisin mlamulen viowa, temal temio Kristo

¹ Sa naḡa nepisa ga na wa, ita tepe yar na kilaen mlamulen viowa lala, ana Ntewa pe lemam pan ita piewo ita, ana vanon sur nene, popon kieta malena nanagane ve sanape? Pona yaru laḡas apisape popon tesuḡa tekilakila mlamulen viowa ve moki yo, vena kila sane lemamiēna kiena ne Ntewa m̄ena ga suḡa imi manene laa, sa naḡa naga suḡa pieviewo ke kieta mlamulen viowa la nene? ² Ana peraga, taḡatete nena ve sanene! Tekilia tevisave e lepas na

sinenanen viowa na kilaen mlamulena viowa, ita sa ga yar mare lala, monar toḻisin nena ga, ve tekila re sina.

³ Ositomli pogos naḻa akee ita vena teve taaga temio Kristo Yesu. E poglis nene, ya naḻa m̄alivin ita naga torokin ke ya naḻa m̄alivin naga nanua rui. Sane nanua sumo naga mare wo kieta mlamulen viowa, ana nagane, pogos naḻa akee ita, kieta malena marua na mlamulena viowa m̄ena lala monar mare. ⁴ Sumo, amligan tasnena m̄ene lele na marena, ana nagane, pogos naḻa akee ita, monar teligan kieta ḻelaga na mlamulena, toḻisin ruru nena ga. A nanua m̄ena sumo, Ntewa kila yuḻaena na iilanena nene, naḻa kila Kristo suḻalu mal sina, a nanagane, pogos naḻa akee ita, tesuḻal sina temialoro e malena viu tai.

⁵ Sanene, tepe taaga temio Kristo rui komin naga mligan kiena malena mare e yomarava nini, ana ita m̄ena ga monar teligan kieta malena marua. Ana tekiliar ruru sane yoko teve taaga si temio ke na wa, komin naḻa naga ḻar si kiena malena viu tai, a yoko ita m̄ena ga towar kieta malena viu.

⁶ A monar tesitoḻal silaga, sane ḻelaga na kilaen mlamulen viowa naḻa tepaeme temio, naga sa naḻa asuar sike e lak torovia amio Kristo. Sanene, kila naḻa ve tekila re si mlamulena viowa la naḻa tasneta la sinelan kilaena, a mlamulena viowa taḻatete kilia ve suḻen kieta malena sape tepe kiena yar nayuḻaena ga. ⁷ Popon toḻisin mlamulen piowa, nagane m̄areraena na sinenanen kilaena mlamulena viowa monar ḻisin ita, komin ita na sane yar mare naḻa sitomena viowa na mlamulen viowa taḻatete kila sur tai van ita. ⁸ Lelaga kemua, nanua sumo, sa naḻa temare temio Kristo rui, ana nagane, kieta lelagaena m̄arera sape yoko temal lue temio naga narui.

⁹ Tekilia tesape Ntewa kila Kristo mal si petan marena, kila sane yoko Kristo mal m̄a vano-o yoko taḻatete si mare pog tai, nam̄areraena na marena taḻatete si kilia tol naga pogos tai. ¹⁰ Kiena marena nanua ne, naga pe marena tai na war plan

makeen nakoena na mlamulen viowa, a kiena malena nagane, naga pe malena tai na visirluaen kia kiena ne Ntewa, ¹¹ a yoko monar ve sa ga nene van ita. Monar tesitoḻalia tevisave ita m̄ena ga popon toḻisin ruru ḻelaga na mlamulen piowa, a silaga monar tevisirlua kia kiena ne Ntewa e malena viu naḻa tesike ea temio Kristo Yesu.

¹² Sanene, kiau visena urmi e lele nene sanini, sane ve ataḻan re kiamiu sitomena la nakilaen mlamulena viowa imi ve sa naḻa nam̄areraena m̄arera tai naḻa suḻa ve suḻen amiu. Visae peraga, tasnemiū lala, naḻa ape na yomarava ga nini, yoko asuḻa alogear ga nasinenanena viowa la na ḻelaga naḻa ita yeririna la tepaeme temio. ¹³ Ana sanene pe po re poli, komin lepas nen tasneta lala, pe pon re aim sane sur na yuḻaena naḻa napiowaena miyuḻae amio vena kilaen kiena ḻelaga viowa ne lala. Sumo, ita sane yar mare lala, naḻa malena na Ninuna pe su re nena e ita, ana nagane Ntewa kila ita si temali, ana monar teyawawo kieta malena viu nene va si vania vena naga lavia vena kilaen kiena yuḻaena. Sanene, yoko lepas nen tasneta lala apim sane sur na yuḻaena naḻa Ntewa miyuḻae amio, vena kilaen kiena ḻelaga mesmesu lala.

¹⁴ Sumo, tesike vatanon navisaluaena naḻa Ntewa mla pa Mosis, amio kana nakoena nena lala, ana ita toḻion logearen pano-o, ana peraga, pe tetorokin re natolen kana natamaliaena poli. Sanene, Ntewa sinen miye ita a nagane suḻa miila ita vena nasinenanena na kilaen mlamulen viowa taḻatete nena uarar ita.

Mlamulen viowa taḻatete si uarar ita, ana ita yar na yuḻaena na ḻelaga wo

¹⁵ Nepisa ke ga yam tai ḻisi ne nesape pe tesu re si vatanon navisaluaena naḻa Ntewa mla pa Mosis poli, ana nemarau nesape pona yar laḻasa amla kiau visena nene pa piowa yo. Pona asitom asape, “Ke, Pol pisape ita na pe tesu re vatanon navisaluaena poli, a nagane ita tekilia tekila ya naḻa piowa naḻa sinetania, tekila

naga pogaga, ana yoko Ntewa sinen ye ita, viewo ita.” Ana peraga, pe nepisa re nena poli pisa. ¹⁶ Monar asitomāl sane pogos naḡa yar tai sike vatanon suḡe tai, monar logear suḡe nena a monar imi sa naḡa yar na yuḡae kienaena tai. A ve sa ḡena nene e kieta malena. Visae nasinenanena viowa suḡa ve suḡen kioḡa malena, yoko monar okila mlamulena viowa la naḡa naga sinenan sape okila. Ana visae kioḡa suḡe naga Ntewa, yoko osuḡa okila kiena yuḡaena wo lala. Mrapa lua nene, tai yoko kila ko omio Ntewa amlua aviaḡa lue, ana taḡena yoko kila ko omesmesu omio naga.

¹⁷ Nanua sumo, amiu ḡena yar na yuḡaena vatanon ḡareraena na kiamiu nasinenanena viowa ga lala, ana potena paḡisi pa Ntewa naḡa nepian amiu, ana amligan ruru sike e losinemiu lala, ataveve ruru e kiamiu malena lala. ¹⁸ Sanene, amiu amolue vetan suḡe viowa nene nanua sumo, pe ape kiena yar na yuḡaena re si la poli, ana nagane ape yar na yuḡaena kiena ne Ntewa, naḡa amiu asuḡa akila ke sur mesmes lala sa naḡa naga sinenania. ¹⁹ Nekilia nesape navianena la nene ḡarera li ḡaga komin sitomena kiena yar naga pe sa re sitomena kiena ne Ntewa poli, nane kila nemiila amiu ke ne, nepis kome ḡakaiwa naḡa pisayu ga yeririna lala na yomarava nini, sane suḡe lala amio kiela yaru na yuḡaena lala.

Ana monar avisu kilale ruru kinas nen visena la nene, sane nanua, sitomena na kilaen sur viowa, naga keviu manene laa e amiu, naḡa suḡa ḡareran ke yepemiu lala vena kilaen mlamulena viowa naḡa apiowa na apiowa, ana nagane pe sa re si nene poli. Nagane, sitomena na kilaen ḡelaga wo monar ve keviu e amiu, naḡa kila sane kiamiu malena imi ve wa naḡa ve wa.

²⁰ Pogos naḡa sane ape yar na yuḡaen ga na mlamulen viowa, ḡareraena na sitomena na kilaen ḡelaga wo taḡatete yuḡae e amiu, ²¹ ana akila ke ga yuḡaena viowa lala. Ana sur la nene, pe amiila re nena kiamiu malena poli, ana amligan

amiu nena e mrapa na marena, a nagane, visae asuḡa asitomāl la sina, yoko amawan vaḡisi ya naḡa akila. ²² Ana nagane, Ntewa ḡerelua amiu petan ḡelaga na sinenanen kilaen mlamulena viowa la nene, amiu apim sane ape yar na kilaen kiena yuḡaena, kila naḡa po manenea e kiamiu malena naḡa apim ape wa ruruia, a nagane asike e mrapa na malena naḡa ve uro re.

²³ Wulena naḡa mlamulena viowa kila yar waria, nane marena naḡa ve uro re, ana kieta Suḡe Yesu Kristo kila naḡa towar malena naḡa ve uro re, naḡa pe topul re poli, ana pe nalaena tai naḡa Ntewa mla korenan ga pimi pan ita.

7

Ita li nalelagaena lala pe tesu re vatanon Navisaluaena poli

¹ Erau lala, nekilia naḡa amiu akilia ruru navisaluaena lala na kiamiu purvanua, ana yoko nevisayu sur tai e lepas na visaluaena la nene naḡa kilia iila kieta sitomena e lepas navisaluaena kiena ne Ntewa naḡa tesuḡa tepisayu ke ne.

Sur nene sanini, sape e navisaluaena, pogos naḡa temal ke ga wa, monar telogearia, ana visae temare, pe tesu re si vatanon po laa rui. ² Ositomyuli ḡelaga kiena yaru naḡa ḡere sira, lalua atalopa. Visae sira tai, pogos naḡa wona mal ke ga wa, navisaluaena ḡareran sape sira nene monar su ruru lue ga amio wona na yermene nene. Ana visae yar nene kovio, navisaluaena pe pisa re si sur tai e lepas na sira nene poli, sape naga monar suḡa ve wona yar ke nene na wa. ³ Ve sanene, visae sira nene, wona mal ke ga wa ana naga va vinaun yar taḡena, yoko navisaluaena visave naga taḡa ke kolau. Ana visae wona na yermene mare tania, navisaluaena taḡatete si visa sur tai ea. Naga kilia va talopa si amio yar taḡena woga, naga pe pe kolau re nene poli.

⁴ Pogaga, erau lala, sitomena nene naga sa ga nono ga na kilologia itaena temio navisaluaena naḡa Ntewa mla pa Mosis. Nanua sumo, yar la asike vatanon navisaluaena nene, naḡa monar alogearia

vena atol natamaliaena, ana nagane, ita li nalelagaena lala temare petan navisaluaena nene. Nagane pe tesu re si vatanon navisaluaena poli, ana tekilia teva tesu vatanon yar taþena, nane Kristo naþa mare wo ita. Ntewa kilamalia sina, ana kila sane ita korowas nena lala yoko towar mras wo lala naþa naga sinenania.

⁵ Nanua sumo pogos naþa tesike vatanon m̄areraena na þelaga viowa naþa tepaeme temio, kieta nasinenanena viowa lala amiyuñae e tasneta, akila tekila manene laa mlamulena viowa lala. Ana pogos naþa tekilia tesape navisaluaena kiena ne Ntewa suñña naþa pisaluþar ke mlamulen viowa la nene, pisape ve okila re nene, ve okila re nene, ana sur nene kila kieta nasinenanena piowa lala pa laa metava narui. Sanene navisaluaena na kilawoen þelaga viowa nene suñña kila ke sane tepim tepiowa manene laa narui, a mligan ita nena ga e mrapa na marena. ⁶ Navisaluaena nene þuarar ita m̄arera sanene, kila tepim tepe yar na yuñae korenaen kiena navisaluaena marua la naþa asiripolo la asike rui. Ana nagane toþisin ruru nenaga mrapa nene, tomolue tokom ea ana tepim tepe yar na yuñae korenaena e mrapa viu wo nene kiena ne Ninuna Wa.

⁷ Ana kam na asitom ya ne e kiau visena la nene, naþa nesape navisaluaena kiena Mosis suñña kila ke kieta nasinenanen viowa pa laa metava narui? Pona kam na asitom ke asape sanene na nesuñña nepisa ke nesape navisaluaena kiena ne Ntewa piowa ga?

Ana peraga, kiau navisaena pe naga re nene poli, komin navisaluaena naga kiena yuññaena wo toñña ga. Visae ve navisaluaena re, yoko taþatete tekilia naþa nakilaroen navisaluaena naga sanape. Sane navisaluaena pisaar m̄arera sape “Ve ovinaia re sur ken yar taþena,” ana visae navisaluaena ve visa re, yoko taþatete tekilia tevisave navinayaena naga ya ne, pona navinayaena naga kana þelaga sanape. ⁸ Ana lelaga, pogos naþa navisaluaena kilaro navinayaena nene, nagane narui sitomena na kilaroen navisaluaena suññalu m̄al kiena narin pul-

mas tai, kila navinayaena lala pimi moki loyuñña e ita. Ve sanene, navisaluaena kiena yuññaena toñña ga, komin visae ve navisaluaena re, yoko taþatete tevisu kilale þelaga viowa nakilaen mlamulena naþa tepaeme temio.

⁹ Sane nanua sumo, nemninue navisaluaena, a pe nesitoñal re poli, nesuñña ga sanene. Ana siraunia, nepisu kilia naþa navisaluaena pisape, Ve ovinaia re sur ken yaru taþena, ana nagane nepisu kilia narui nesape nesuñña nekilaro ke navisaluaena, ¹⁰ a nekilia sane monar nokus nakoena vanonia, nemare.

Sanene þelaga na logearen navisaluaena pe pe mrapa na tolen re si malena poli, ana navisaluaena naga pimi sane pe kieta mrapa na marena rui. ¹¹ Nanua sumo, toññape navisaluaena naga pe mrapa na malena, ana nanene naga kieta nasinenanena viowa na kilaen mlamulena ga naþa kilali ita, kila tesitom sanene. Ana pe sa re nene poli, komin naþa tekilaro navisaluaena nene, ana mligan ita e mrapa na marena rui. ¹² Naga ke narui yuññaena naþa navisaluaena suñña kila, ana pe nepisa re nesape piowa poli, komin navisaluaena naga pe wa na pe wa, a kana visena lala apo a amesmes ruru nenaga.

¹³ Ana pona laþasa aviun naviunena yo, avisave visae lelaga naþa navisaluaena naga pe sur wo tai, ana sanape naþa kila ke yar la monar awar nakoena na marena? Ana peraga, pe nepisa re nesape navisaluaena nene monar kilam̄ar ita poli, ana kieta nasinenanena viowa nakilaroen navisaluaena la nene, naga ga kila. Visena na visaluaena la apogaga, ana pogos naþa nekila mlamulen viowa, in ga nemligan inu e mrapa na marena. Visae ve navisaluaena re nene, taþatete tekilia tevisave mlamulen viowa naga ya ne, a yoko teninue tevisave ya ne po a ya ne piowa. Ana pogos naþa navisaluaena suññalu suñña ga, kila meraravan ruru pan ita sape þelaga na kilaen mlamulen viowa naþa sike e ita, piowa na piowa.

Suri lua apilup loyuñña e sitomena kiena yaru

¹⁴ Sa naþa nepisa, navisaluaena kiena Mosis na pe wa paþisi, molue kome Ninuna ne Ntewa pimi, ana in na nepisu sane kiau þelaga pe pe wa re nenaga, in na nesuþa nemiyuþae taveve ga kiau nasinenanena viowa lala. ¹⁵ Sur viowa la naþa nesuþa nekila ke ne, pe nekilia ruru re poli aþa nekila sanape, pona aþa nekila vanon ya, komin sur wo naþa sineun nesape nekila, ana pe nekila re poli, ana sur viowa naþa pe sineun re kilaen poli, naga ke nane nekila ke narui.

¹⁶ Nanene narui, nesape navisaluaena kiena ne Ntewa po paþisi, komin naþa monar navisaluaena suþa ga vena visaluþaren kiau napiowaena la nene, naþa sa naþa nepisa ke nene, yep-mavin kilaena, ana nesuþa nekila mþaga. ¹⁷ Sanene, pe in re naþa nesitom kilaen napiowaena la nene poli, ana þelaga nasinenanen kilaen mlamulen viowa naþa suþa miyuþae manene laa e kiau malena, naga ke narui naga suþa kila. ¹⁸ A kiau þelaga na kilaen mlamulena viowa nene, pe nepisuli re nesape naga kila sur wo tai se kiau malena poli wa. Yam moki kiau nasinenanena pisape nekila sur wo, ana siraunia, pe nekila re poli.

¹⁹ Sa ke naþa nepisa ke narui, pe nekila re nawoena naþa sineun kilaen poli, ana napiowaena la naþa pe sineun re kilaen poli, sur nene naga ke nane nesuþa nekila ke narui. ²⁰ A visae nesuþa nekila ke napiowaena la naþa pe sineun re kilaen poli, nanene kana kinasa sane pe nekila re po poli, ana sur taþena suþa mþareran ke sape nekila, nane þelaga na kilaen mlamulena viowa naþa sike e kiau malena.

²¹ Þelaga na kilaen mlamulen viowa nena, nepisu sane naga navisaluaena mþarera taþena sina ga tai naþa suþa miyuþae ke e inu. Pona pogos tai sineun nesape neyuþaen suri wo tai yo, ana sitomena viowa sike ga lavisi, kilali naþa were inu neva neviowa sina ga. ²² Pogos moki, e kiau sitomena in ga taaga, nesuþa nesitomþal ke suri la naþa Ntewa pisa, a nepisu kiena visena lala

apowo paþisi, ²³ ana nemloge e inu sane visena taþena si tai naga mþena suþa pis. Naga nane þelaga na mlamulen viowa, naþa naga suþa mþareran inu vena nesu vatanon mþareraena na kiau nasinenanena piowa lala. Naga sane nasinenanena viowa la nene asike e tasneu, asuþa akila ke pupia mara amio nawoena la naþa asike e kiau sitomena.

²⁴ Kei, sitomena wo amio þelaga viowa, lalua asuþa apeveyu ke e in sanene, nemloge piowa paþisi, nepisu kieta malena e yomarava na tolana marena nini mþarera paþisi. Ana ane yoko kilia iila ita, ane yoko werelua ita e naloge viowaena nene? ²⁵ Kieta malena mþarera paþisi naþa, komin e kana lepas ne tai, kieta sitomena sinenan sape logear navisaluaena kiena ne Ntewa, ana e kana lepas ne kompþasa, þelaga na kilaen mlamulen viowa suþa miyuþae ke e tasneta.

Ana lelaga, potena paþisi pa Ntewa, komin naþa naga pitetalia kieta Suþe Yesu Kristo pitomi, naþa yoko iila ita, werelua ita vetan naloge viowaena nene, tamalia ita.

8

Malena wo amio Ninuna Wa

¹ Kristo Yesu pitomin tamalia ita, ana kila sane ita naþa kieta malena su ruru sike amio naga rui, yoko Ntewa taþatete la nakoena van ita pog tai.

² Nanene komin nanua sumo, tesike e malena viowa naþa þelaga na mlamulen viowa pa metava, a naþa pisaar marena pan ita, ana siraunia, Yesu Kristo þerelua ita petan malena nene, mligan ita tesike e mrapa viu taþena tai naþa tekilia tetol malena wo naþa Ninuna Wa mlavia.

³ Yar la asuþa aþion ke nalogear ru-ruen navisaluaena kiena ne Ntewa vena atol natamaliaena ea, ana akila þele ga vanon yaru naga þarin mþarera paþisi. Ana ya naþa akila þele ga, Ntewa ga kila. Naga mligan narina Yesu pitomi e yomarava, kila tasnena a kiena malena maran taaga sa ke ita li na mlamulen viowa lala. Ana Yesu pitomi taþan tasnena a kiena malena nene, sane kuþaþaena tai

vena weluaen nakoena na kieta mlamulena viowa lala. ⁴ Nakoena na kieta nakilaroen navisaluaena, naga ga þaria, kila ita temesmesu rui e visuena kiena ne Ntewa, ana nagane pe temial re si e þelaga naþa mlamulena viowa sumã þuarar itania, ana tekilia teyaloro ga e þelaga naþa Ninuna Wa sumã susumon ita ke ea.

⁵ Yar naþa sumã mialoro taveve ke þelaga na mlamulena naþa naga paeme amio, kiena sitomena sumã pulen nasinenanena viowa na yomarava, ana yar naþa sumã mialoro taveve ke Ninuna Wa, kiena sitomena pule mamaga e sur wo la naþa Ntewa sinenania. ⁶ Nasinenanen maneneen þelaga viowa lala e yomarava nini, naga pe mrapa na marena, ana nasinenanena maneneen þelaga wo kiena Ninuna, naga pe mrapa na sumãre, pe mrapa na malena. ⁷ Yar naþa kiena sitomena sinenan manene þelaga na sinenanena viowa, naga pe nasinekar kiena ne Ntewa nenaga. Pona pe sinenan re vatanonen navisaluaena kiena ne Ntewa la poli yo, pona visae peraga, pona sinenan mã vatanon yo, ana komin naþa naga pa piowa manene la rui pano-o, ana yoko vatanon þele sina, ana naga pe yar na sanene narui. ⁸ La naþa amiyaloro ataveve ke þelaga na mlamulen viowa naþa apaeme amio sanene, taþatete akila sur tai naþa yoko Ntewa kilia kekarania.

⁹ Ana ko naþa visae Ninuna ne Ntewa teke e ko, ve oyal re si e þelaga na mlamulen viowa naþa opaeme omio, ana monar osuã oyal e m̃areraena kiena Ninuna naþa Kristo mla pan ko. Ana visae yaru tai sumã ga naþa Ninuna nene ve to re si e naga, yar nena pe pe kiena re Ntewa poli. ¹⁰ Pelaga na mlamulen viowa na yomarava nini kila sane ita make ga tasneta monar mare pogos tai, ana ita naþa Kristo sike e ita, naga kila ita temesmesu e marana rui, ana yoko ninuta mal lue ga. ¹¹ Ninuna ne Ntewa naþa kila malia si Yesu petan marena, nane ninuna ne nane teke e ita narui, a yoko kila m̃ena wo ve sanene van ita. Pe sur korena ga

naþa tasneta mare, ana Ninuna Ntewa naþa sike e ita yoko kila malia ita sina.

¹² Erau lala, Ntewa kila po paþisi na pan ita sanene, ana kila sa naþa kieta pupia lapui sike e naga narui. Sanene, popon telamaran si sur wo vania, ana pe pon re si teyaloro tetaveve kieta þelaga na sinenanen mlamulena viowa poli. ¹³ Pelaga na mlamulena viowa naga pe mrapa na tolen marena, ana yar naþa sinenan yali taveve mrapa na malena, naga monar tamãan Ninuna yuãae ea, iila vena te plan nasinenanena viowa nakilaen mlamulena viowa vetan kiena malena.

¹⁴ A ita naþa temlogear pulgona ne Ninuna Ntewa sanene, ita ke la nene narui tepe narina ne Ntewa lelaga. ¹⁵ Nanene komin naþa Ninuna ne Ntewa pe kila re tepim sane tepe yar na yuãae korenan re poli kiena ne Ntewa, ana naga kila sane Ntewa kuslua ita tepe kiena, tepim tepe narina lala. Sanene, monar ve temaraun re Ntewa, ana pogos naþa tevis vania, tekilia tevio sane arimata, tevisave "Ata." ¹⁶ Mesmesun ga naþa tevio ve sa nene komin Ninuna Ntewa sumã pian ita ke narui ana ninuta m̃ena kilia sape lelaga, ita tepe narina ne Ntewa.

¹⁷ Ana komin ita tepe narina ne Ntewa sanene, navisa ruruena wo la naþa Ntewa mligan ruru sike ne ve kiena ne narina napo naþa Yesu Kristo, yoko ave kiena ne ita narina taþena m̃ena lala, yoko towaria tevion pae temio. Lelaga naþa sane ita m̃ena monar towar naloge viowaena sa ke ga naþa naga þaria, ana visae tekekara ga, yoko Ntewa kila wo vaþisi van ita maran taaga ve sa naþa kila po pa Kristo.

Yoko wo vaþisi va yeririna lelaga kiena ne Ntewa

¹⁸ Nagane e yomarava nini tesuã tepane ke pog m̃arera la nene moki, ana visae kieta sitomena la su ga e naurarena naþa yoko imi sirau, nekilia nevisa nevisave e kiau visuena, naloge viowaena la na nagane, ape suri korena ga. ¹⁹ Naloge viowaena la nene sumã tol ke sur make ga naþa Ntewa siia, a sur punu ga sumãte ke ga wa, sinelan

manene la asape popon legiena maro imi, vena Ntewa kipian ga na wa naña sape a la ne ape narina kemua lelaga. ²⁰ Nanua sumo, pe naloge viowaena re poli, vanon Ntewa si sur punu ga apoga ga, ana siraunia, asumña apim apililua, apororowaia, apioyowa sanene pano-o, sur make ga pe su re si sa naña naga sinenan poli. Naga tamñan sape ve sa nene e yomarava, vena kilaen ve sa naña yoko yeririna lala monar asitom asave monar awasine ga naga. ²¹ Sitomena nene yoko monar sike e narina lala, naña monar alelaga avisave yoko sur la tařatete asu mña sanene silaga, monar asitomñal asave pogos tai yoko naga kila sur la punu ga naña naga sii la aim awo sina, atol kiena naurarena, sa ke ga naña ita narina la nene yoko tetolia.

²² Ana nagane tepisu ke yomarava nini na wa, naña siar nanua sumo pimi, sur la naña asike ea asumña amloge piowa sa naña sira tai sape war narina. ²³ A maran taaga sa ke mña ga ita naña tetol Ninuna Wa sane nalaena řesia tai naña Ntewa mla pan ita, naña kila tesitomñal naña řisi na nalaena keviu imi sirau na wa. Ita mña ga, tagena sike e losineta la na wa, a tekilia sa naña yoko teloge viowa mña vano-o tol pogos naña Ntewa wereplan ita vetan yomerava. Sinetan manene sur nene pařisi, komin ita na sane ninis la naña kus plan la ga. Ana e poglis nene, yoko teloge ga wo na wa sane ita tepe narin kemua la lelaga naña teva tesike nena temio e kiena yo napo.

²⁴ Sur ne nanene naga tamalia ita vanonia, a siar e pogos nene pimi, tesumña temlelaga ke mñarera e kiena navisaarena naña sape yoko naga kila wo van ita ve sanene. Temlelaga mñarera e naga komin pe tepisu re poli wa, ana pogos naña imi mñalivi, yoko tařatete si tevisave telelaga tevisave ve sanape, vanon sane ve sanene narui. ²⁵ Ana pe tepisu re sur nene poli wa, ana monar telelaga mñarera sane yoko ve sa nene, a monar tekila kieta sitomena la ve piayavi vena sumñateen vano-o kilamarata la visu ga na wa.

²⁶ Pogos naña tesumñate ke sanene, pogos tai sineta marenia a yepeta malumu, ana silaga Ninuna Wa sumña miila ita, pogos tai sinetan tesape telen wo pog mñarera lala, ana temloge piowa manene narui tekilali naña tepis, tomñal řele visena napo navisaena. Ana e pogos nene Ninuna Wa kilia imi, kus leleta narui naga lenin kieta e tagena la naña apisawal ke kieta sitomena la naña visena la pe torokin re avisa poli. ²⁷ E pogos na sanene, Ntewa kilia make ya naña sike e losineta lala ita kiena li na lelagaena lala, a kilia naña Ninuna sumña mlenwo ita ke lala, naña sumña pisa ke ga sur la naña mesmesun nasinenanena naña sike e sitomena kiena ne Ntewa rui.

²⁸ A e pog mñarera naña tepanea, e ya naña yoko imi mñalivin ita, tekilia tesape yoko Ntewa kila sane e kana luasa, yoko woga ga van ita naña sineta si naga. Naga kila sanene komin naña mligan plan ita sumo rui vena kila kiena yumñaena wo lala e kieta malena. ²⁹ Naga kilia ruru ita nakonua konua rui pimi, mligan ruru kieta mrapa nakonua rui, ana kila kieta malena řar nono na narina naña Yesu. Sanene, ita tepe puruvi a tepe vineta lala e mratava taaga, naña Yesu naga sane kieta puruvi nasumo.

³⁰ Nane yumñaena wo ne nane Ntewa kila pa yeririna la naña mliganar la vena ave kiena namratava lala. Naga pio la vena aim puna, kila la ape mara wo amio naga, a kila sa naña yoko atol kiena naurarena e legiena naña yoko imi.

Sinesiena wo kiena ne Ntewa

³¹ Sur la nene akila merarava sane Ntewa sike amio ita, sumña kila ke po pan ita, a visae ve sa nene yoko tevisa si ya ne? Visae Ntewa sitom visae visir plan ita, yoko ane kilia kila si teloru?

³² Tepisu naña Ntewa sinen miye ita manene pano-o tamñan sape awemñar narina vanon ita, ana visae kekaran naña kila pupia yumñaena wo van ita sanene, yoko kekaran mña la sur nowo tařena la van ita. ³³ A nanene Ntewa sumña kila ke pan ita rui. Naga ga mligan lua ita vena teve

kiena narui, ana yoko a si naña visave ita pe tetorokin re toñalivi e marana poli?

Ntewa ke narui naña sumña pisa ke sape ita temesmesu temio naga rui, ³⁴ ana a si naña visave monar towar nakoena vanon kieta mlamulena viowa? Pe yar re tai po, okilakan naña Navisaarena Yesu kila sur make rui. Naga mare wo ita, siraunia mal si petan marena, siraunia p̄asupea pa teke tano e kiena lele wa ma metava amio Ntewa, a nagane pisawal ita ke pa Ntewa vena Ntewa viewo ita. ³⁵ Kristo sinen si ita manene sanene, sur ya si naña yoko kilalua ita si vetan kiena sinesiena nene? Pe sur re tai poli.

Pogos tai, yuññaena la urmi pan ita, pona yar la akila piowa pan ita. Pogos tai, tetol pog m̄arera, pona pe kata kinanena re poli, pona pe m̄ata kulsota re poli. Pogos tai temaraun kieta malena, pona takan playu na mara, ana peraga, silaga Kristo sinen sii ita, a kieta malena su ruru sike e limana. ³⁶ Nanene sa naña Parin Supe Tepet pisa nakonua rui, e pogos naña naga m̄ena kus ke pog m̄arera, naña sape:

*“Kiom̄a kia sike e imimi,
ana sinelan asape awe moñar imimi lue
ga,
apisu imimi sane sipsip la naña asvilevile-
san vena asiro kolmekila.” Yauena
44:22*

³⁷ Ana sur kar la ne sanene, akilia aimi añalivi pun ita, ana pe suri korena ga, e sur punu ga na sanene, sinesiena kiena Kristo sike e ita, ana tesulue ga metava, tetaulu silaga. ³⁸ Nekilia nevisaar nena van amiu, nevisave pe sur re si tai poli naña kilia kila Ntewa pe sinen sii ita re si poli. Visae temali pona temare, visae navisi la asike amio ita pona yermare la apimin ita ke yo, visae tevene sur la naña asuñña añaliv ke nagane yo pona tevene sur la naña yoko añalivi e legiena na pimi ke ga wa, ³⁹ a visae nam̄areraena wo lala na yo na metava asike amio ita, pona nam̄areraena viowa na yo tano asuwo ita, ana pe sur re nena tai naña Ntewa siia kilia lalua kiena sinesiena vetan ita. Kristo Yesu kieta Supe mligan sinesiena

kiena ne Ntewa sike e kieta malena la rui, ana sulue na sike ne.

9

Pol mloge piowagan naña le Yu la pe sinelan re aelaga sane Yesu naga pe kiela Navisaarena poli

¹ Erau lala, nagane sineun nesape nevisayu e lepas nene naña ita le Yu lala, tesape ita na yeririna kiena ne Ntewa lala, ana ita mokliu naña pe sinelan re Yesu poli. Ana yoko ve sanapen la nene? Pogaga, tañatete nevisokan, monar nevisawal van amiu e sitomena wo lañasia naña Ninuna Wa kian pan inu e lepas nene rui, ² ana lelaga, visena la nene, akila sane kiau sineyeena a kiau naloge viowaena keviu pañisi, pe pito re nena tano poli.

³ Nanene komin nagane, kiau malena sikol amio Yesu rui, ana nepisu sane namratava tañena na Yu la naña ita kuruta taaga, kiela malena pe sikol ruru re amio naga poli wa. Visae nekilia nourelua in sina vena la akilia aimi akus leleu, yoko nekekara ga, ana tañatete ve sanene.

⁴ Asitomyuli sur wo la naña Ntewa kila pan ita le Yu la rui, naña la na sanini:

ita ke narui naña Ntewa mliganar kata apua lus nae Israel lala sape ape kiena yeririna lala,

ita ke narui naña Ntewa pisawal sape kuslua ita sane tepe narina lala,

ita ke narui naña Ntewa mligan kapi vivaga na kiena urarena sumon kieta yeririna lala e yomema nanua sumo,

ita ke narui naña Ntewa sumña kila ke naviranarena lala amio kieta yermarua lala,

ita ke narui naña Ntewa mligan kiena navisaluaena sike e ita,

ita ke narui naña pupia yuñña wa na lotunen Ntewa sike pun ita,

ita ke narui naña Ntewa pisaar navisa ruruena moki pan ita,

⁵ ita ke narui naña tepio yermarua wa nasumo lala, sane Epraam, Aisak, amio Sekop, ape kata apua lala, ana metavan sur make la nene, ita ke narui naña Yesu molue kome kieta

lusia, naga paeme e yomarava nini sane pe yar ga, ana naga mēna pe Navisaarena, naña naga Ntewa naña pe suņen sur make ga, naña popon teyeluar naga silaga vano-o ve uro re.

Sur wo ne naga ke la nene narui naña Ntewa kila ve kiena ne kiena yeririna lala, ana ita mokliu naña tepisuia sane ape sur koren ga.

⁶ Nane la naña pe asikol la ruru re amio Kristo poli, a pona yeririna laņasa asitom asape suri nene kila sane navisaarena naña Ntewa mlaņesania pe mālivi re sa naña naga pisa poli, komin naña naga pisaar sape yoko kiena navisa ruruena su make amio lus kiena ne le Yu lala. Ana pe sa re nene poli, komin sur taņena tai naña pa sanini, sape la naña amolue akome lus kiena Sekop, naña tepio la le Israel lala, pe la make re naña Ntewa sape la ape kiena yeririna la poli. ⁷ Pona tevisa si visena nene kome mrapa taņena, tevisave la naña apisape la kala apua Epraam, pe la make re naña tesape la amolue e kiena lus nena napo poli. Visena tai naña sike e Visena Wa pisa sanene rui, naña Ntewa pis pa Epraam, e lepas na narina lua nene Ismael amio Aisak, pisape

“Kiomā lus napo lala yoko amolue ga akome narumā naña Aisak.”

⁸ Ana visena nene, kana kinasia sape la naña Ntewa pisu sane asike loyuma e pegas nen lus kiena ne Epraam kemua lelaga, la ape ai? Pe yeririna make re naña amolue e lus kiena ne sisi taņena la naña naga p̄ar la poli, ana la naña amolue e lus na nisisi naña Aisak, naña Ntewa kilologia naga, pisaaria sape yoko kiena navisa ruruena lala sike e la.

⁹ Tekilia tesape sanene, komin nanua sumo Epraam mla sisi pa kiela sira na kilavanen yo mālala naña Aka, ana sisi nene pe naga re naña Ntewa sape yoko lus kiena ne Epraam napo la amolue akome poli. Ana Ntewa piranar ruru sina ga amio Epraam, pisape “Epraam, yoko nekila van ko omio womā Sera, sane e kas na sirau, e pogos na sanini, yoko amiu lua awar narimiu tai, ve yermēne.” Ana siraunia, sanena naña Ntewa pisaaria,

ana narina ne Epraam nene, Aisak, naga ke narui naña ita lus kiena ne le Yu lala tomolue tokom ea.

¹⁰ A pogos naña tepisu Aisak pimi keviu, naga narina tai, a maran taaga ke sina ga, wona naña Repeka naga p̄ar kaora Sekop amio Esau, ¹¹ a pogos naña lalua pe apaeme re poli wa, Ntewa pisawal ya naña maplar pe kiela lalua. Naga pe sitom re sape kila taveve kiela yumāena lalua poli, sape lalua akila suri piowa pona po, ana kila ga taveve ya naña sinenania.

¹² Ana pogos naña lalua apaeme, Esau na paeme p̄esa a Sekop paeme maro, ana Ntewa pisa pa kala auia, pisape

“Naga naña paeme maro yoko taņatete logearia naga naña paeme sumo, ana naga naña paeme sumo, naga monar logear naga naña paeme maro.” *Nas 25:23*

Sanene, pe p̄elaga marua nataveveen re nene poli, ana kila meraravania sape Ntewa pisirlua yaru, pe taveve re sitomena kiena yaru poli, ana taveve ga ya naña Ntewa maplaria. ¹³ A sur nene merarava po paņisi e lepas kiena kaora lalua nene, komin naña visena taņena sike e Nasiriena Wa rui, naña Ntewa pisape

“In na nemligan Esau naña naga paeme p̄esa, naga sike vatano, a nemligan Sekop naña naga paeme maro, naga to metava.” *Mal 1:2,3*

¹⁴ Pogaga, Ntewa pisawal kiena sitomena merarava ruru sanene, ana yoko tevisa si ya narui? Pisi na tekilia tevisave p̄elaga kiena ne Ntewa nene piowa ga, pona naga kila pe mesmes re e lepas kiena lalua nene poli yo? Ana peraga, taņatete tevisa kare Ntewa sanene. ¹⁵ Nanene sa ke sina visena taņena tai naña pisa pa Mosis nanua sumo rui, naña sape

“In na nepe Ntewa, sike ga e inu sane nekilia sineu ye yar ai naña sineun nesape sineu yea.” *Nau 33:19*

¹⁶ Sanene na Ntewa sumā pisa plan kiena yeririna lala, pe taveve re naña la ga apisape naga monar visa plan la, a pe komin re naña la aņion asape akila sur laņasa naña sane pona naga kekaran la vanon yo, ana naga pisa plan yar lala

taveve ga kiena sineyeena e yar la naña asumã amloge ke piowa.

17 Pelaga kiena ne Ntewa nene, naña kila ke pa yaru taveve ga kiena sitomena, tepisu naga kila m̃ena pa Parin Suṽe Pero nae Isip, e pogos kiena Mosis nanua sumo. Pero nene naga yaru tai naña naga kawe ke yeririna kiena ne Ntewa, ana Ntewa pialua naga m̃ena ga vena kilaen kiena yum̃aena tai, sa naña Nasiriena Wa pisape, naña Ntewa pis pa Pero, sape

“In na nepisirlua ko vena ovisuar kioṽa purvanua. Yoko netar̃an ovilaven kioṽa m̃areraena sumo wa, ana nekila vena yoko ovisu ga kiau m̃areraena na wa naña naga m̃arera manene taulu kioṽa nam̃areraena, a sineun nesape yeririna la nae yo make ga yoko akilia sane nam̃areraena make ga sike ga e inu.”
Nau 9:16

18 Sanene, tepisu yar naña Ntewa sinenan sape ve lemam vania, yoko monar ve sa nene, ana visae yar tai ve sa Pero nene naña Ntewa sinenan sape kila kiena sitomena m̃arera vania, ana monar ve sa ga nene narui.

Sinemimiena kiena ne Ntewa, amio kiena lemamiena

19 Nepisa sanene, yoko monar sitomena tai va metava naña yaru kilia viun sanene, visave “Visae e yaru laṽasia, Ntewa ve lemam van la, a e yar taṽena lala, naga sumã kila ke naña kiela sitomena m̃arera, yoko ve sanape narui? Visae Ntewa naga ga narui naña sumã kila sape teim towo pona teim teviowa, ana pe pon re naga liṽere ita si poli. A visae Ntewa sinenan kila van ita taveve ga kiena nasinenanena, yoko taṽatete tevisaluṽar tevisave ve kila re.”

20 Ana yoko nevisataṽe visena la nene, nevisave: Peraga Mara, ko na ope yaru ga, ko ope sur tai naña Ntewa siia, ana ve okilali re naña ovisataṽe kioṽa visena tometavan si naga. Naga sa naña visae yaru tai sumã yum̃aen porotano ve piaki. Pogos na yum̃aen pae porotano ve piaki ṽisi, ana piaki na porotano nene taṽatete kilia sumãlu vis sina vania, visave, “Ei,

komin ya ne omiyum̃aen kare in ga sanene?”

21 Ana taṽatete ve sa nene, komin yar naña miyum̃aen piaki naña e porotano, sike e naga kilia yum̃aen taveve kiena sitomena. Visae la narin porotano tai, kilia yum̃aen piaki taṽena ve lua ea. Tai, piaki nowo tai naña popon ṽaṽagena lala, a taṽena, naga piaki tai na um̃a ga.

22 Ana Ntewa m̃ena ga kila sa ke nene, naga m̃ena ga kiena sur lua naña naga sinenan sape kila. Naga sinenan sape kila yar la avisu kilale naña naga sinen kar ke kiela mlamulen viowa lala, vano-o yoko kilia la ruru nakoena van la amio kiena nam̃areraena. Na konua rui, naga kila kiena sitomena piavi pan la, ana nagane sike ga e naga kilia kila van la ya naña naga sinenania. 23 A sur taṽena naña naga sinenan sape kipian la, naga kiena ṽelaga wo la naña naga sinenan sape kila van ita la naña naga pe lemam pan ita. Nanene naga sane nakonua rui, naga kila ruru kiena navisa ruruena nowo lala, a nagane miyum̃aen ita sa naña pias nen sur naña kon la vito ea. 24 Naga kila po pan ita sanene komin ita ke narui naña naga pio ita, naña ita laṽasa tomolue e lus kiena ne le Yu lala, a ita laṽasa pe tomolue re e lus kiena le Yu la poli. 25 A ṽelaga nene sane visena kiena ne Ntewa tai naña Navisawalena Osea pisawal e kiena tus, naña Ntewa pisa sanini, sape

“ṽegas nen yeririna la naña nanua sumo la pe ape kiau re poli, a nagane nepio la, nesape ape kiau yeririna lala.

Purvanua nene naña nanua sumo pe nesitoṽal re poli, a nagane nesape nekekan pap̃isi.” *Ose 2:23*

26 A yam si tai, Osea pisawal taṽenan si visena kiena ne Ntewa tai, naña pisape

“Nanua sumo nepisa pa yeririna nae e yo nini lala nesape la pe ape kiau yeririna re la poli,

ana nagane, yoko aloge naña asumã avio la asape naruu lala, in na nepe Ntewa nam̃areraena, nepe Ntewa naña nemali.” *Ose 1:10*

27 A visena taṽena pisa ke m̃ena sanene, naña sike e tus naña Navisawalena Aisea

siriyuia. E yo nene, naga mloge piowagan le Israel, pisape

“Pegas nen yeririna nae Israel lala la moki manene laa, la moki na moki, la sane mras nen none naña yar wolo ðele ga.

Ana suri piowa tai, yoko la ve lua la ga naña Ntewa tamalia la.

²⁸ *Ana e pogos na liþereena, yoko naga la nakoena va yeririna lala na yomarava. Yoko kilapel ga la ve moki naña pe amlelaga re poli.” Ais 10:22,23*

²⁹ A nanene yoko ve sa ga visena taþena naña Aisea siriyu nanua sumo rui, naña pisayu pogos na liþereena naña yoko imi, naña visae Ntewa ve sinen ye re yaru, yoko la punu ga akokovio. Visena nene pisa sanini, sape

“Ntewa pitomi amio kiena yar na mara lala, lavisi we moñar make ita. Visae ve sinen ye re narita la naña avetorokaki, ana mligan la asikena, yoko kieta lus la akokovio make nenaga.

Lavisi naga kila van ita maran ve taaga torokin ke ya naña kila pa yar viowa la e pupia yo lua nene nanua sumo, Sotom amio Komora, ana siraunia kila sane ita laþas tekilia temal tesike ga wa.” Ais 1:9

³⁰ Pogaga, visena la nene kana kinasa sanini, sape la naña pe ape Yu re poli, pe aþi re yon naña ataveve navisaluaena kiena ne Ntewa poli vena amesmesu e marana, ana siraunia, pogos naña amlelaga e Yesu, Ntewa kila la ga apim amesmesu e marana na wa. ³¹ Ana le Yu lala, aþionli naña aimi alogear navisaluaena vena aimi amesmesu e marana Ntewa, ana akila þele nena yonia, ana la apiowa ga narui. ³² Nepisape piowa pan la sanene, komin naña la aþilion naña aimi amesmesu e marana Ntewa, ana la akome e mrapa taþena, apa amlor ruru nena ea. La akome mrapa naña asitom ke sape kiela yumæn wo lala kilia kila aim awo amio Ntewa, ana pe sa re nene poli. Monar tesuñal ga tese e ya naña Yesu kila, naga ke nene narui kieta mrapa naimen towo si temio Ntewa.

³³ Visena si tai sike e tus kiena Aisea, naña Ntewa pisawal þakaiwa tai, naña pisayu kilavaru na þeren yumæn tai, ana kilavaru nene naga Yesu, sane Navisaarena naña Ntewa mligan naga pimi. Visena nene pisayu sa naña yar laþasa pe sinelan re kilavaru nene poli, ana laþasa amlelaga ea, ana pisa sanini, pisape *“Avisu ruruia!*

Nesuñã nepisirlua ruru kilavaru wo na þeren yumæn tai, nane metava e kunus naña Saeon e pupia pulkumali kiena kiau yeririna lala nae Yerusalem.

Kilavaru nena mñarera ruru po, ana yoko yar la ve moki naña yepela mavinia, atan mña lala ea vano-o kila alolor kar ga va ke ne.

Ana yeririna la naña alelaga e kilavaru nene, asuñalarla ase, yoko nekila wo van la vaþisi.” Ais 8:14, 28:16

10

Yesu ga kilia kila ita temesmesu e marana Ntewa

¹ Erau lala, nemloge piowagan naña kiau lus ruru nena lala, sa naña le Yu lala, pe amlelaga re poli. Ana sineun manene nesape monar atol natamali-aena, nane nesuñã nemlen manene ke pa Ntewa vanon la ne. ² Asuñã aþikeyon naña akale Ntewa e kiela malena, ana nepisa lelaga, amninue mrapa, yoko taþatete alualia. ³ Nanene komin ga naña asuñã ataveve ke ga kiela sitomena lala, ana yepela mavin taveven mrapa naña Ntewa miyumænena vena kilaen yaru imi mesmesu sina e marana. ⁴ Asuñã amñareran ke ga naña asape nalogearn ga navisaluaena naga pe mrapa, ana mrapa nene piowa rui, komin naña ita make ga tekilaro navisaluaena lala. Mrapa naña tesape temesmesu temio Ntewa komin naña temlogear navisaluaena, Kristo suwo rui, a naga miyumæn kieta mrapa viu tai. A nagane, visae telelaga tevisave Kristo þar plan kieta mlamulen viowa lala, ana Ntewa kilia kila ita teim temesmesu e marana.

⁵ Visae ve tekilaro re navisaluaena, yoko woga ga, tekilia teim temesmes e

marana Ntewa komin naþa temlogear navisaluaena, komin Mosis pisa visena tai e lepas nene rui, pisape

“Yaru naþa taveve ruru sur make ga naþa navisaluaena nene pisa, yoko tol malena.” Lev 18:5

Ana pe yar re tai naþa kiena malena po sa naþa Mosis pisa poli, ana taþatete tetol malena kome kieta yuþaena wo la naþa tekila. ⁶ Nakilaen sanene, naga mārera paþisi, ana visae telelaga ga e Kristo tekilia teim temesmesu e marana Ntewa, a naga pe pe sur re tai naþa mārera poli. Sane visena tai naþa Mosis pisa, naþa pisape

“Pe pon re asitom avisave sur nene mārera paþisi, ana asuþa aviuviun avisave ane yoko kilaþesan mrapan ita vena vaen ma e peni?” Nav 30:12

Naviunena nene kana kinasa sape ane kilia va tol ma e peni were Kristo vitom tano e nini vena tamalia ita, ana sitomena na sanene piowa ga. ⁷ Pona aviun naviunena taþena naþa sike e Nasiriena Wa la yo, naþa sape

“Ana ane kilia vito tano vito tol yo kiena yar mare lala ana wasuþe sina?”

Naviunena nene, kana kinasa asitom sape Kristo mare e lak torovia, ana naga mēna ga pito sike e lelen marena, ana asitom asape taþatete yar tai kilia vito si werelua naga e yo nene vena vam tamalia ita, ana tekilia tesape visena la nene pe po re poli. Tekilia ruru rui tesape Kristo molue ma e peni pitomi tano rui, a siraunia mare, þisi na naga suþalu mal sina a pa si ma e peni rui. ⁸ Visae ve sanene, tekilia tevisataþe naviunena la nene, tevisa visena taþena naþa Mosis pisa nanua sumo, naþa pisa pisape

“Visena kiena ne Ntewa naþa pan ita ita yeririna lala sike amio ita rui. Sike e limata, ana tekilia teligan se gota, tekilia teligan ruru se kieta sitomena lala.” Nav 30:14

A visena kiena ne Ntewa naþa visena nene pisayuia, nane Lollogena Wo naþa mesuþa melologon ke ne, naþa pisawal ke sape yar lala monar alelaga e Yesu Kristo.

⁹ A ko ai naþa olelaga e Yesu Kristo e losineþa, ovisave Ntewa naga kila naga mal si petan marena, a okekarana naþa ovisawal e yo metava ovisave omla Yesu pe kioma Suþe, yoko otol malena.

¹⁰ Nanene komin naþa visae yar naþa lelaga e losinena visave Yesu naga mal sina petan marena, a visawal e yo metava visave Yesu naga pe kiena Suþe, yoko Ntewa ve la re si nakoena vania komin kiena mlamulena viowa lala, yoko tamalia naga. ¹¹ Naga nene sane visena tai na Siriena Wa, naþa sane pisayu naþa temlelaga e Kristo, naþa pisape

“Yaru naþa mlelaga ea, naga taþatete kiena sitomena loru pog tai.” Ais 28:6

¹² Yaru naþa mlelaga naga pe Yu yo, pona naga pe pe Yu re poli, ana Suþe naga taaga pe kiela suþe la punu ga, kila make po pan la naþa atag ke pania. ¹³ Naga sane visena tai naþa Navisawalena Soel siriyu nanua sumo, naþa sape

“Yaru ai naþa vio kia kiena Suþe, yoko tamalia naga.” Soel 2:32

¹⁴ Ana lelaga, le Yu la mok liu naþa pe apio re Kristo asape tamalia la poli, ana sanape na sanene? Nanene komin taþatete avio naga visae ve alelaga re ea, a taþatete alelaga ea visae ve alogeli re kiena kia pogos tai, a taþatete aloge kiena kia visae ve yar va lologon re van la. ¹⁵ A taþatete yar va lologo visae Ntewa ve ligan lua re naga vano, ana visae yaru nene kekarana naþa vano, yoko ve sa naþa Siriena Wa pisayu rui, naþa sape

“Potena paþisi pa Ntewa naþa kiena nalologena lala, temloge la amial taþin ke ava e kiela mrapplepa la ne, asuþa apava ke amio kiena lollogena wo.” Ais 52:7

¹⁶ Nane visena naþa yar laþas asuþa apisasa, ana nekilia nesape Peraga, Ntewa suþa pitetalia kiena nalologena lala apava ke rui, ana piowa paþisi naþa le Yu la mok liu yepela mavin ga logeena. Nanene taveve ke sina ga visena na Siriena Wa tai, naþa Navisawalena Aisea tagi pa Ntewa na mava, sape

“Ake Suḻe, mesuḻa memlologon ḻa kioḻa visena pano-o, ana sane yar la yepela mavin ga logeena.” Ais 53:1

17 Ana nagane imimi sanene, mesuḻa memlologon ke Yesu Kristo pan la, a pogos naḻa mesuḻa memlologo, laḻasa amloge, a pogos naḻa amloge, laḻasa amlelaga.

Komin ya ne omlologon ke pa le Yu la naḻa apuloyu ke Siriena Wa la rui?

18 Nane nesuḻa nemlologon ke pa le Yu la ne, ana yoko naviunena tai kilia kate e nene, sape Pona osuḻa omlologon ke pan la sanene komin naḻa ositom osape pona la pe amloge re ya naḻa Siriena Wa pisayu poli yo? Ana yoko nevisataḻea nesape, Peraga, visena kiena ne Ntewa tol la nakonua rui. La make ga akilia maran taaga torokin ke naḻa la make ga apisu ke mrae amio kupario a verue lala, sa ke ga naḻa visena tai e Tus na Yauena pisayuia, pisape

“Yeririna make ga na yomarava nini wetelu apisu sur la meta e sinapane, a apisu kilalea sane Ntewa sike na, pano-o tol yeririna la e yo la naḻa asike koperina, la ḻena apisu kilale asape kiena ḻareraena keviu paḻisi.” Yauena 19:4

19 Sanene, sane le Yu lala apisu kilale sur mokliu rui, ana sur viowa tai, la asitom asape Ntewa tamalia la ga yo. A pe apisu kilale re asape Lologena Wo naga kiena yar make ga, komin Ntewa sinenan sape tamalia ḻena yeririna la naḻa pe ape Yu re poli.

Ana popon avisu kilale sur nene, komin kiela navisawalena marua lalua apisayu nakonua rui e Siriena Wa lala asape yoko ve sa nene. Mosis ḻesa, naḻa pisayu visena tai naḻa Ntewa pisa pa le Israel lala, naḻa sape

“Apisu piowa e la naḻa pe ape Yu re la poli, sa naḻa la ape sur korena ga, ana yoko amiu avielue e navisa ruruena la naḻa yoko nekila van la.

Amiu asitom asape taḻatete la nene akilia akila sur wo tai, ana yoko sinemiu

kari la e pogos naḻa amiu avisu netamalia la ḻena ga.” Naw 32:21

20 A nalua nena, naga Navisawalena Aisea, naga ḻena suḻalu pisawal nena visena taḻena si tai kiena ne Ntewa e marana kata apua ita le Yu lala, naḻa Ntewa pisayu la naḻa pe ape Yu re poli, pisa pisape

*“Nanua sumo, pe akale in re poli, ana siraunia, yoko ataḻan inu, nanua pe apiunin re poli, ana yoko sirau-
nia, sinelan asape neva nakaten la.”* Ais 65:1

21 Ana Aisea siri plan taḻenan sina visena kiena ne Ntewa tai, naḻa Ntewa pisayu la naḻa pe ape Yu re poli, pisape

“Yar la nene asuḻa amlogelu inu, asuḻa akovenlua inu silaga.

Nakonua rui nepikeḻa ga luḻau pan la, sineun nesape awasuḻela aimi si pun inu, ana la na peraga narui.” Ais 65:2

11

Le Yu la yepela mavin Yesu, ana Ntewa pe pilon re ḻasina pan la poli

1 Naviunena taḻena suḻa ga, nane e lepas kiena le Yu lala, sa naḻa pe amlelaga re e Ntewa poli, ana naga ḻena ga suḻalu pilon ḻasina pan la, pona peraga?

Nekilia nesape peraga, naga pe kila re sanene poli komin in na nepe yere Yu na nesike ne, inu ḻena ga yermarua Epraam naga pe repiu marua, a in na nomolue e lus kiena yermarua Pensiman, a nekilia ruru po naḻa Ntewa pe koven lua in re poli.

2 Sanene, nekilia nesape peraga, Ntewa pe koven plan ita re ita naḻa pio ita tepe kiena. Popon tesitoḻal Siriena Wa tai nanua sumo rui, e pogos kiena navisawalena Elaisa. E pogos nene, Elaisa mloge piowagan ḻarnarera kiena yeririna lala kiena ne Ntewa, ana pisimumu pa Ntewa, sape

3 *“Suḻe, kioḻa navisawalena lala, kioḻa yeririna la asuḻa aḻemoḻar la, a kioḻa wonta wa lala, asuḻa akilarovia, a piowa pano-o nepisu sane in ga taaga nepatanon ko ke narui,*

a nagane in mēna ga, ataveve in ke ne asape alalua kiau malena.” Suḻe1 19:1

⁴ Ana e poglis nene, Ntewa pisatamea, sape

“Peraga Elaisa, pe ko ga taaga re poli. Pe okilia re poli, ana e yo nene in na kiau yeririna la tol manu olua [7000] la asuḻa sane ko, naḻa pe akila re lotena pa nono navisokanena poli, naḻa Paal nene.” *Suḻe1 19:18*

⁵ A nagane, e kieta pogosa, maran taaga ga amio nene. Yar moki liu naḻa pe amlelaga re poli, ana ita ke narui naḻa tesike ne, ita narin ḻegas nen le Yu lala, naḻa Ntewa pe lemam pan ita, kian plan ita, narui temlelaga ea. ⁶ Ana popon tekilia ruru tesape Ntewa kian plan ita vanon ya? Pona yar laḻasa asitom ke asape naga kian plan ita komin tekila ke yuḻaena wo la moki naḻa naga kekaran yo. Ana peraga, komin visae ve sanene, kana kinasa sane lemamiēna kiena ne Ntewa pe kila re nena sur tai poli. Ana Ntewa kian plan ita pe e re ga e naḻa tekila sur wo la moki poli, ana kian plan ita e ga e kiena lemamiēna wo pan ita.

⁷ Tekilia tesape ita le Yu lala, ita make ga tesuḻa takale ke mrapa naḻa teim temesmesu temio Ntewa, ana ita lua la ga naḻa toḻalia. Ana visae ve sa nene, yoko ve sanapen taḻena la nene? Nanene kana kinasa sane la mokliu naḻa ape ḻarmarera paḻisi, ana pe amal re mrapa nene po la wa. ⁸ Visena na Siriena Wa tai pisayu la ne sanene, sape

“Ntewa taḻan la asuḻa ga amio kiela wowe lala, *Ais 29:10*
ana pimi tol nagane sa naḻa kilamarala la sike na,

ana pe apisu kilale re sur poli,
kiligala la sike na, ana pe amloge kilale re sur poli.” *Naw 29:4*

⁹ A sa mēna visena kiena Parin Suḻe Tepet nanua sumo, pogos naḻa sinenan sape Ntewa lalua ḻareraena kiena nasinekar lala naḻa asuḻa aḻareran ke naga. E pogos nene naga piun tai Ntewa, sape “Suḻe, kiau nasinekar la nene silaga asuḻa amloge ke pon kiela pupia ḻaḻagena lala,

ana nesape neviun tan ko vena okila sane kiela na logewoena la nene vim sane suri tai naḻa kila kare ruru la nenaga, kan la ke sina ga, kila sane pe apisu kilale re sane kiela nasinekar la asike ga lavisin la poli.

¹⁰ Ana popon sane okila kilamarala imi ḻala, vena ve akilia re si avisu kilale sur lala,

a okila naḻa kiela nasinekar la aḻareran naḻa ayuḻae koren ga, awar sur urmi la e ḻasila.” *Yauena 69:22,23*

¹¹ Ana e lepas kiena ne le Yu lala, Ntewa pe koven plan la re poli, ana pe lelaga naḻa, la apiowa towe ḻaga. Ana napiowaena kiena la nene, kila narui Ntewa tamalia la naḻa pe ape le Yu re la poli, a pogos naḻa le Yu la apisu Ntewa sinena miye mēna yaru taḻena la nene, apisu piowa ga, apieluen la, ana kila aḻareran vena la mēna ga monar aim amesmesu ke sina ga amio Ntewa. ¹² Ana na nene kana kinasa sane le Yu lala kiela ḻelaga nene, naḻa pe amlelaga re e Yesu poli, nanene kila mrapa na viewoena a navisa ruruena kiena ne Ntewa kilia imi tol la naḻa pe ape Yu re poli.

A visae le Yu lala, la mēna alelaga, alelaga vano-o tol marana naḻa Ntewa pisaaria, yoko kilia kila naḻa kiena navisa ruruena lala aim ave keviu manenea.

¹³ Pogaga narui, sineun nesape nevisa narin visena tai e lepas na pun amiu la naḻa pe ape Yu re poli. In na nepe nalologena naḻa Ntewa pisirlua inu vena navanon nevisawal kiena lologena wo van amiu, a naga pe yuḻaena tai naḻa noḻareran ruru kilaena, komin naḻa nepisu po paḻisi. ¹⁴ Nanene komin naḻa nepisu sane pog naḻa nemlologon ke pan amiu naḻa pe ape Yu re poli, asuḻa amlelaga, a kila naḻa imimi le Yu laḻasa sinelan asape la mēna monar ava loyuḻa ea, ana la mēna amlelaga.

¹⁵ Sumo na, Ntewa pilon ḻasina pa le Yu lala, a nanene kila naga pisu la naḻa pe ape Yu re poli la rui, naga sitom sape kilia kila kiela mrapa aim ave mara wo sina amio naga.

Ana visae le Yu la avilon la a la mēna awasuḡpela puna Ntewa, vera wo na wo, komin nagane la sa ga naḡa amarmare rui, ana visae alelaga e Yesu, yoko aim sa naḡa amal sina. ¹⁶ Yoko nevisa ḡakaiwa tai e yo nene e lepas na mralaki ḡesia naḡa tesuḡna toḡar pa e yuḡna na leniena, tepisa potena vanonia pa Ntewa, teyawawoia ve sur wa. Ana pogos naḡa toḡar ḡesan mralaki pa Ntewa, kila sane mralaki taḡena mēna la naḡa pe toḡar re poli, lala mēna ape wa, ape kana Ntewa. Ana yermarua kiena le Yu lala, la sane mras ḡesia naḡa apa ḡesan e yuḡna mēna Ntewa, a kila sane le Yu la naḡa aim sirau, la mēna ga ave kiena ne Ntewa. A yermarua la nene, la sane purlaki tai naḡa suḡna kapur ke e lokove kana Ntewa, a visae purḡesa ve kana Ntewa, yoko korowas la naḡa avim sirau la mēna ave kiena ne Ntewa.

¹⁷ Sanene, purḡes nene amio korowas lala naga kana kinasa yeririna kiena ne Ntewa lala, sane le Yu lala. Ana siraunia, Ntewa pisu korowas laḡasa piowa ga, ana peve plan la, a pa te plan ruru korowas nen laki taḡena tai naḡa sike ga yoḡarua, ana ḡar pimi, a teruruia piar la panon purḡesia naḡa sike lokove, vena kus lelen korowas la naḡa peve plan la rui.

Ana korowas taḡena la naḡa pimi sikol e purḡes nene, kinasa sane kam la naḡa pe ape Yu re poli. Amiu na pe amolue re e purḡes nen yeririna kiena ne Ntewa napo poli, ana naga sinenan sape amiu mēna monar asikol amiu amio la loyuḡna e kana lokove, vena amiu punu ga awar kiena navisa ruruena lala.

La naḡa pe ape Yu re poli, la taḡatete akilia awarwarlan naḡa Ntewa ḡere la

¹⁸ Sanene kam naḡa pe ape Yu re poli, kam na monar ve awarwar amiun re naḡa Ntewa piran amiu amio kiena yeririna lala, komin naḡa amiu na pe ape purḡes re poli, ana kam na ape korowas ga la naḡa Ntewa sikol amiu e purḡes nene naḡa sike pa sumo rui. Korowas lala pe kila re purḡes mali poli, ana purḡes ke narui naga suḡna kila korowas la amali.

¹⁹ Sa nene, pe pon re kam na asitom

asape kam apo poli, ana asape, Ke, Ntewa na sinenan imimi paḡisi, ana peve plan korowas laḡas petan purḡes nene vena kila sane mekilia mesikolia.

²⁰ Lelaga naḡa Ntewa peve plan korowas laḡasa, ana kila ga pa le Yu la naḡa pe amlelaga re e Yesu poli, a pe lelaga naḡa sinenan sape amiu akilia asikol amiunia, ana nanene pe komin re naḡa akila yuḡnaena wo laḡas poli, ana komin naḡa asuḡnal mārera e kiamiu viawaena e naga. Sanene, ve avilaven re naḡa apimi sane yeririna lala kiena ne Ntewa, ana monar ava ruru amiu asuḡna asitom ruru sur wo nene naḡa Ntewa kila pan amiu. A monar maramē amiu ruru mēna ga, ²¹ komin naḡa sane Ntewa koven plan korowas marua la nene naḡa kiena yeririna la naḡa pe amlelaga re poli, yoko naga kilia koven plan amiu mēna naga korowas viu lala maran va taaga sa ke ga, visae ve amiu awar re mras wo lala. ²² Sanene, e nene tevisu ḡelaga kiena ne Ntewa e lepas ga luwoka. E kana lepas tai, kiena sinemimiena mārera na mārera pan la naḡa amloru, naḡa pe asḡal re mārera e naga poli, sane le Yu lala. Ana e kana lepas taḡena, naga pe lemam paḡisi pan la naḡa pe ape Yu re poli, naga la naḡa akekarania a asuḡna ataveve ruruia. Ana la mēna ga visae ve asuḡnal re mārera, naga kilia te plan la sina ga vetan purḡes wo nene naḡa asuḡna asikol la ea.

²³ Nanene naga kila pa le Yu la rui. Pe amlelaga re poli, ana te plan la, ana visae avilopu la ga, akilia awasuḡpela, ana Ntewa kilia sikol rurula sina e purḡesa sane kiena yeririna ruru nena la napo. ²⁴ Naga kila sanene rui pan amiu naḡa pe ape Yu re poli, komin naḡa amiu na sane korowas nen laki na yoḡarua, ana naga ḡere amiu apimi, sikol amiu e purḡesa naḡa sike e kana lokove, ana asikol amiu amio navisa ruruena naḡa naga sinenan sape la van kiena yeririna lala. A visae kila van amiu ḡisi, yoko kilia kila mēna van le Yu la naḡa naga te plan la, komin naga kekarana sikol ruru la sina e purḡes nene naḡa asikol e naga nanua sumo rui.

Ntewa sinenan sape le Yu lala atol natamaliaena

²⁵ Erau lala, sineun nesape nevisawal van amiu la naña pe ape Yu re poli, sane monar avisu kilalea sa naña Ntewa pe koven plan re kiena yeririna la nene poli, naña le Yu lala.

Lelaga sane asuñña ape ãarmãrera ke ga wa a yepela mavin lelagaena, ana naga mligan la towe ñña ga sumo, a suñña kila ke naña amiu naña pe ape Yu re poli akilia alelaga, akilia aim ave moki loyũña vano- o tol pupia maran naña Ntewa sinenania. Sur nene sane sur tapolou tai naña yar la pe akilia ãesan re poli, ana nagane Ntewa kila meraravan ruruia. A monar akilia sur nene, komin pe pon re awarwar amiun poli, asitom asape Ntewa sitom amiu ga, ana pe kekaran re si le Yu la poli. ²⁶ Pe sa re nene poli, ana yoko naga tamalia la na wa, sane visena na Siriena Wa tai, naña pisa sanini, sape

“Yar na tamalia itaen yeririna lala kiena ne Ntewa yoko ñmalivi ga e kieta yo, e kieta pupia pulkumali nene Yerusalem metava e tavie naña Saeon.

Ita lus lala kiena Sekop, ita le Yu lala naña kieta napiowaena la moki pañisi, ana yoko naga ke narui imi war plan make kieta nakoena lala, kila ita towo sina.” *Ais 59:20,21*

²⁷ Visena tañena na Siriena Wa tai pisawal navisaarena kiena ne Ntewa tai e ñña e lepas nene, naña pisa sanini, sape

“Kiau navisaarena pan la sike pa rui, sape yoko nowar plan kiela mlamulena viowa lala, neviewo la make ga.” *Ais 59:20,21, 27:9*

²⁸ Pogos naña Lologena Wo pimi ñmalivin le Yu lala, la pe sinelan re poli, ana e lepas tai naga po, komin naña kila sane kam la naña pe ape Yu re poli, Ntewa mla towe pulmas pan amiu vena alelaga. Ana e kana lepas tañena, naga ñña piowa ga, komin naña kila le Yu la apim si sane nasinekar kiena ne Ntewa lala. Ana Ntewa tañatete kilia visu la ave kiena nasinekar silaga, naga monar sinena ye la sina, komin naña naga tañatete sinen ãesan kiena visaarena wo la naña kila

pan li marua lala kiena ne kiena yeririna la nene, le Yu lala. ²⁹ Ntewa pisaar navisaar ruruena la pan la ãisi rui, a naga pio la ape kiena rui, a yoko naga tañatete kilia vilon sina ga kiena sitomena pogos tai.

³⁰ Sanene, naga miyũña e ita sanene. Nanua sumo, kam naña pe ape Yu re poli, kam na pe amlelaga re e Ntewa poli, ana pogos naña imimi le Yu la imimi pe melelaga re e Lologena Wo poli, nanene kila kiena mrapa vena sinena ye amiu.

³¹ A pogos naña naga sinena miye amiu sanene, kila naña imimi ñña memlelaga e Lologena Wo, ana yoko naga kilia sinena ye imimi sina. ³² Nane sitomena kiena ne Ntewa sanene narui. Nanua sumo naga tañan naña ita punu ga teyal e mrapa naña pe sinetan re logeen kiena visena poli, kila sane naga kilia sinena ye ita, kilia were ita punu ga teim teve kiena.

³³ Erau lala, navisa ruruena lala kiena ne Ntewa e ita keviu pañisi! Kiena man- maruaena a kiena kiliaena apa manene laa metava! Kiena sitomena la merorol pañisi, a kiena ãelaga la apowo manene laa! ³⁴ Sa naña visena na Siriena Wa tai pisa, pisape

“Pe yar re nena tai naña torokin tol ya naña teke e sitomena kiena ne Ntewa.

Pe yar re nena tai naña torokin kilia la visena na iilarena va Ntewa.

³⁵ *A pe yar re nena tai naña kila po pa Ntewa torokin naña kilia kila Ntewa monar lamaran si navisa ruruena wo la vania ve sa naña naga suñña ãar ke pan ita.”* *Sop 41:11*

³⁶ A nesikol visena nene, nesape: Kieta Ntewa, naga taaga pe purñes nen sur make ga, naga taaga pe ñareraena na sur make ga, naga taaga pe luas nen sur make ga, ana popon ita punu ga teyeluar luen ga naga vano ve ãisi re pogos tai.

12

Pelaga wo kiena yaru naña mlelaga

¹ Erau lala, sa naña Ntewa sinena miye amiu ruru nena ga, kila po pan amiu pañisi, sineun neviun manene van

amiu vena monar atamān kiamiu malena wetelu vania. Monar ave wa ruru wo, sa naḗa amiyawawo tasnemiū pania sane kuḗaḗaena tai naḗa amla pania. Naga pe pe kuḗaḗaena re sane sur mali tai naḗa aḗemār mare, ana naga pe kuḗaḗaena naḗa sane mali, a yoko Ntewa kilia kekaran manenea. Naga ke narui ḗelaga mesmesu na kilaen lotena va Ntewa naḗa mesmesun naḗa akila. ² A ve atamān re sane naviowaena lala na yomarava nini awere amiu vena ataveve kiena ḗelaga, ana silaga, monar atamān Ntewa kila kiamiu sitomena la imi ve urviu sina. Sanene, yoko kiamiu ḗelaga kilia vilonia, kilia imi wo silaga, a yoko akilia ayaloro ataveve nasinenanena kiena ne Ntewa, naḗa po, merarava a mesmesu naḗa mesmesu silaga. ³ Nepisawal visena la nene pan amiu, komin naḗa Ntewa pe lemam pan inu, mligan lua inu, mligan yuḗaena nene e luḗau narui. A nesape nevisa re ḗena suri tai van amiu, sane pe pon re si naḗa asuḗa akila kiamiu sitomena apa manene metava poli. Tekila kiena yuḗaena sanape, ana kieta sitomena la monar mesmesu, monar su ga tano. ⁴ Taḗatete tevisave ita na tepo laa taulu taḗena lala, komin ita na sane tas nen yaru taaga, naḗa kana korowasa la asuḗa ga, ana korowasa la peve taaga nene kiela yuḗaena na kilaena la susuḗa ga. ⁵ Sane ita moki, ana Kristo ḗere ita make ga tepim tepe taaga, ana sane inu neḗasine ko, a ko oḗasine inu. ⁶ A Ntewa pe lemam pan ita, a tamān nakiliaena taḗena lala pan ita, naḗa sane nalaena lala naḗa naga kian plan pan ita vena teyuḗae temio. A ita veve taaga monar toḗareran teyuḗae temio ya naḗa mla pan ita. Sanene,

visae Ntewa tamān van ko sape kioḗa, ko na ove navisawalen visena naḗa mla pan ko, ana monar okila omio pupia lelagaena naḗa sape sane kiena visena nene pe lelaga paḗisi,

⁷ pona visae kioḗa, ko na ove naiilaen yuḗaena na suḗare, monar okila omio kioḗa ḗareraena wetelu, pona visae kioḗa, ko na ove navianena

yaru e visena kiena ne Ntewa, ko na monar yepemā ḗaen ruru kilaena, ⁸ pona visae kioḗa, ko na ove naiilaaren sitomena kiena yaru lala, ko na monar ositom urmin kilaen, pona visae kioḗa, ko na ve nalaen naiilaena, monar owar ve moki, pona visae kioḗa, ko na ove nasumonen yaru lala e yuḗaena kiena ne Ntewa, ko na monar ve omalum re, pona visae kioḗa, ko na ve naiilaen la naḗa asike e pog ḗarera, ko na monar okekaran kilaena.

⁹ A naga ke nene narui ḗelaga wo taḗena la naḗa akila:

kiamiu sinesiena e yaru taḗena lala monar ve lelaga, monar aure vetan ḗelaga viowa lala, monar auarar ruru ḗelaga wo la ḗarera,

¹⁰ monar avinaia amiu sane ave namratava taaga ga, monar akilali naḗa avisu sane ane yoko kilia kila ruru ḗelaga navatanonena va la ga wa,

¹¹ ve atamān re naḗa kiamiu sitomena ḗarera na kilaen suri wo la kovio sina vetan amiu, monar akila sane kapi vivaga sa Ninuna Wa suḗa vivaga ruru e amiu,

¹² monar akekaran navisaarena kiena ne Ntewa naḗa kiamiu sitomena wasinea sane yoko kila wo van amiu sa ga naḗa naga pisa,

pogos naḗa avane naloge viowaena, monar akila kiamiu sitomena ve piavi, monar alen silaga,

¹³ pogos naḗa li nalelagaena taḗena lala limala plasan suri laḗasa, monar akekara aliureure suri van la, a monar akekaran visuaren yaru taḗena lala e ḗamiu uḗa.

¹⁴ A nanene suri si laḗas nanini narui naḗa monar asitom ruruia vena kilaen va yaru taḗena lala:

visae laḗasa asuḗa akila kare amiu komin naḗa amlelaga e Yesu, monar akila wo van la. Ve avis re viowa van la, ana aviun Ntewa visa ruru la,

15 visae laḡasa amloge po komin suri nowo tai, amiu mēna monar akekara amio la,

visae laḡasa asumā atagin ke sur tai, amiu mēna monar atag amio la,

16 visae amiu amio taḡena lala, monar asu ruru ga amio la naḡa kiamiu sitomena ve taaga ga,

visae ayumāe amio taḡena lala, ve aligan amiu re metavan la, sane amiu na apo, ana akekaran ga narin yumāena lala, a akekaran ayakol amiu amio yar la naḡa ave torokaki, visae akila suri laḡasa, ana ve asitom re avisave ape manmarua, ana akila kiamiu sitomena vito su ga tano,

17 visae yaru laḡasa akila viowa van amiu, ana ve akila maran re si naviowaena van la, ana silaga monar asitomālia vena akila suri punu ga naḡa yoko yaru la akilia avisu kilale asape po a mesmesu,

18 a visae kiamiu suri viowa tai sike likan amiu amio yar taḡena lala, monar akila suri make ga naḡa sike e limamiu vena were si sumārena imi sike pun amiu punu ga.

19 Erau lala, sineu si amiu paḡisi nane nepisa sur la nene pan amiu. Laḡas sina sanini, sane:

“Visae laḡasa akila viowa van amiu, ana ve akilali naḡa ala nakoena van la. Akilia aligania van Ntewa vena naga liḡere mare la sirau, komin visena tai sike e Siriena Wa rui, naḡa Ntewa sape,

in ke narui naḡa yoko nela nakoena van yeririna lala, inu ke narui naḡa yoko nelamaran va la naḡa akila ke piowa.” *Nav 32:35*

20 A sanene, visae kiamiu nasinekar la asumā ga, monar akila ruru la, sa naḡa visena na Siriena Wa pisa, naḡa sape

“Visae kioḡa nasinekar visokaria, ola kinnanena vania, visae moto karia, ola wii vania. Visae okila sanene, yoko okila naga mawan kiena ḡelaga viowa vaḡisi,

vano vano-o poḡa kekaran naḡa amiu lua ave erau wo sina yo.” *Pakaiwa 25:21,22*

21 Taveve suri la nene, nepisa sanene pan amiu, nesape ve atamān re ḡelaga viowa taulu amiu, ana monar ataulu ḡelaga viowa e kiamiu ḡelaga wo lala.

13

Li nalelagaena la monar avatanon yerkawa lala amio ḡarin suḡe lala naḡa Ntewa pisir plan la

1 Nagane sineun laen visena laḡasa e lepas kiena li nasumonena lala. Tekilia tesape Ntewa na mon manene laa metava, naga pe suḡen ke suri punu ga, a naga ke narui ḡarin suḡe taḡena la naḡa asike ne, mla māreraena pan la. Sanene, ita li na lelagaena make ga monar tewatanon ḡarin suḡe la nene, monar telogear la. 2 Yaru la naḡa visae asumā akilali naḡa avisaluḡar ḡarin suḡe lala, asumā apisalūḡar ke suri naḡa Ntewa pisirplan, a yoko Ntewa tamān ḡarin suḡe lala akilia ala nakoena van la vanonia. 3 ḡarin suḡe lala, Ntewa pe pisiriplan la re poli vena kilaen yeririna wo la amarau, ana naga pisiriplan la komin la naḡa asumā akilaro ke navisaluaena. La ke nene narui monar amarau, komin naḡa visae ḡarin suḡe tol la yoko la nakoena van la. A visae sinomān sane ve omaraun re ḡarin suḡe, yoko monar okila mesmes ga e ya naḡa yerkawa la apisa, ana yoko ve akila re viowa van ko, yoko akekaran ko. 4 Ntewa pisiriplan la sane ape kiena yaru na yumāena lala, vena kilaen yumāena wo naiilaen yeririna lala, a visae sinomān kilaen ḡarumā, monar ovisuar ruruia, komin naḡa asumā aḡarar ke mēna plaki, ana pe aḡarar korenan re poli. Ntewa pisiriplan la, mligan e limala vena ala nakoena van la naḡa akila piowa. 5 Sanene, popon tewatanon ḡarin suḡe lala, komin naḡa pe pon re tekila viowa poli vena ala nakoena van ita. A nekilia sane kieta sitomena sumā pisu kilale ke mēna rui sape popon manene visae tesumā tekila ke sur make

ga wo mesmesu silaga. ⁶ Taveve visena la nene, popon tekekan toul takis lala naña monar tela va þarin suþe, komin pog naña þarin suþe kila kiena yuññaena, suña kila ke yuññaena naña Ntewa mligan vena akila. ⁷ Sanene, monar akila sur punu ga naña mesmesun akila. Visae kilavaru na takis e lepas na kilavaru naña tesuñña tetauluia, pona kilavaru tai naña monar tokoan vanon sur laþasa, na monar toulia. A la naña apuwar ke yuññaena kerkeviu lala, pona kiela kia pa metava loyuma e þarin suþe lala, monar tekekan la, mesmesun ga naña tevatanon la.

Li na lelagaena lala monar akila wo va yaru taþena lala

⁸ Suri taþena tai, naga e lepas na lapui la naña yaru la asuñña akila. Visae kioñña lapui teke e yaru tai, monar olamaran vania torokin ga ya naña amiu lua apisaaria. A popon ositomyuli mña sane kioñña lapui teke mña e Ntewa, komin naga mla suri tai pan ko keviu manene rui. Suri nene naga sinesiena, a ko na monar olamaran ruru va yeririna taþena lala. Monar sinema sisi la naña asike lavisin ko, komin yaru naña kila ke sanene, naga sane naga mlogear make navisaluaena kiena ne Ntewa rui.

⁹ Visena kar la moki sike loyuma e navisaluaena, sane la naña apisa sanini, asape: Ve okila re kolau, pona ve owemnar re yaru mare, pona ve ovinau re, a ve sinema sun re suri kiena yaru taþena, a suri taþena la ne sanene. Ana visena na visaluaena make ga, asike vatanon pupia purþes nen navisaluaena tai naña pisa sanini, sape: Monar sinema si yaru naña sike lavisin ko, okila wo vania sa naña osuñña okila ke sina ga pan ko. ¹⁰ Yaru naña visae sinena si kemua yaru taþena lelaga, yoko naga taþatete nena kila sur naña viowa vania. Sanene, þelaga na sinesiena yaru naga kilia kila sa naña sane okilia ologear make visena la naña Navisaluaena pisa. ¹¹ Ita na monar tekila ga þelaga wo la naña, komin nagane, pog pa ke narui. Monar tevisu kilale sane

lavis pogos naña tesuñña ruru narui, ve tomomalio re sina. Pogos naña ita temlelaga mare ga na wa, ita tesitom tesape yoko Ntewa tamalia ita vetan yomarava nini pogos piavi ke ga wa, ana nagane, pimi ke lavisu rui.

¹² Nekilia nevisa sanini nesape lavis yemalo þisi, yomerarava suña pimi mñalivi, ana popon toþisin þelaga viowa lala na yemalolo, a monar towar sur na kilaen mara na þelaga mesmesu na yomerarava, vena tekilia tomolue tevano vena tekila mara van sur viowa la nene. ¹³ Kieta malena monar mesmesu ruru wo, torokin naña tepe yeririna lala naña tesuñña temial ke e yomerarava, a yoko monar teligan þelaga viowa lala. Ve tekila re þaþagena kar la naña apulen ga kekarena na yomarava a yaru la amun wii vano-o akilalu þarila lala. Ve tesuñña tekila re suri naña yermene lala amio sira lala asuñña aureurela kar ga sa ga nene, a asuñña akila ke þelaga namname lala. Ve tesuñña teveveyun ita re, a ve tesikol ita re e vielueena lala. ¹⁴ Monar teligan þelaga viowa naña tepaeme temio, a pe tesitomañña re na taveveen kiena nasinenana poli, ana sa naña tesuñña temiyen ke mñata kulsota nowo e marana yeririna lala, monar teyen þelaga mesmesu lala kiena ne Suþe Yesu Kristo e kieta malena, vena yeririna la avisu sane ita tepe kiena yeririna kemua la lelaga.

14

Popon li nalelagaena lala ve asuñña avisa kare la re sina vanon ga narin sur laþasa

¹ Erau lala, sineun nesape akilia sa naña nemloge rui sane pupia visena tai sike e amiu nagane. Sane laþasa, kiela sitomena mok liu e sur laþasa, asape popon akila, pona viowa ga naña akila, pona amaraun asape visae akila, sa þis Ntewa ve kekanan la re sina.

Sineun nesape la ne sanene, nepisu sane la pe apiawa re mñarera poli wa, ana pogos naña asike amio ita, ve tekilali re naña takawe manene laa, tekekanan

naþa toure la. ² Sanene, yar laþasa akan kare ga kinanena lala amio mēna tata punu ga lala, a yar laþasa asitom asape Ntewa sinenan sape avalia kinanena laþasa, pona avalia tata. ³ Ana sineun nesape nevisa van amiu visae ko tai naþa okan ke ga tata, ve ovisu re viowa e yaru naþa palia, a visae ko tai naþa opalia tata, ve oliþere re naga naþa suṃa kania, ovisave yoko Ntewa liþere naga vanonia. Ntewa kekaran make ita ga, ana amiu mēna ga monar akekaran amiu. ⁴ Li nalelagaena make ga asumā apisu ke ga Ntewa asape naga pe kiela suþe, ana naga ga kilia visa van la visave la veve taaga akila nene pona ve akila re nene. A sanene, pe pon re ita ga teliþere ita si poli. A Ntewa pisu yeririna laþasa akan tata, a laþasa pe akan re tata poli, ana naga kekaran la make ga, komin naga kilia naþa sape yoko Suþe Yesu kilia suṃa iila la silaga vena asumā asumālar mārera e naga.

⁵ A naga nene maran taaga e lepas na legiena lala. Yar laþasa amla legiena tai asape pe kiela legiena wa, a yar laþasa apisu legiena lala asape maran taaga. Naga nene naga pogaga, ana ita make ga monar ita veve taaga tekila kieta sitomena lala, ana tesu ea, ana ve tomāraran re yaru taveve kieta sitomena. ⁶ Yar naþa māraran sape la legiena tai sane kiena legiena wa, naga kila vanon sinenan sape visirlua kia kiena ne Ntewa ea. Yaru naþa kekaran sape kan suri make ga, naga pisa ke potena pa Ntewa vanonia, ana pogos naþa kinana, suṃa pisirlua ke kiena kia. Yar naþa kila sane palia kinanena laþasa, naga mēna ga suṃa kila ke naþa pisirlua kia kiena ne Ntewa, ana naga mēna suṃa pisa ke potena pa Ntewa e kinanena taþena la naþa suṃa kania. ⁷ Monar tesitomālia, sane pe yar re tai naþa kilia sike e yomarava nini sane yar taaga ga poli, vena kilaen sur make ga sa naþa naga taaga sinenania, a pe ita yar re tai naþa visae mare, ana sur nene pe kiena naga taaga ga. ⁸ Pe sa re nene poli, komin visae temali, temali

naþa tevisirlua kia kiena Suþe, a visae temare, temaren naþa tevisirlua kiena kia. Sanene, sur make naþa tekila, monar tekila amio sitomena naþa sane pe tekila re ga kieta nasinenanena poli, ana ita tepe kiena ne Ntewa, monar tetaveve ga kiena nasinenanena. ⁹ Nanene komin nanua ne, siraun naþa Kristo mare, na suṃalu mal sina, ana kila naga pimi pe suþen kiena yeririna la naþa amare, a pe suþen kiena yeririna la naþa amali, ana silaga monar tesu ga vatanon kiena nasinenanena.

¹⁰ Ana sanene, pogos naþa nalelagaena tai suṃa kila sur la taveve þelaga marua kiena ne le Yu lala, ana suṃa mliþere ke nalelagaena taþena naþa pe asumā akila re poli, naga nene na piowa manene laa paþisi. A pogos naþa yar tai ve kila re sanene, ana naga suṃa pisu ke piowa e yar taþena naþa kila, naþa sane kiena puruvi tai loyuma e namratava kiena ne Ntewa, na nene pe þelaga na mawaen tai.

Ve tesuṃa teliliþere ita re, komin naþa yoko ita make ga tesuṃalu tese marana Ntewa na wa, a yoko naga ke narui naþa visuveve ruru ya naþa ita make ga tekila.

¹¹ Sur nene sike e Nasiriena Wa la rui, naþa Ntewa pisi, pisape

“In na nemal na nesike ne, ana nekilia nevisa ruru sane pogos na pimi ke ne naþa yoko yar make ga akinai vamon inu,

a yoko yar make ga avisawal avisave in ga taaga nepe Ntewa.” **Ais 45:23**

¹² Sanene, yoko ita make ga teim e marana Ntewa, a yoko monar ita make ga veve taaga tevisawal sur la naþa tesuṃa tekila, a naga ke narui yoko visuvevea.

Monar ve okila re kioṃa erau tai kiena naviawaena loru

¹³ Taveve sitomena la nene, ve tevisuveve manene ita re sina ga, tevisayu ya naþa yar taþena kila, tesape po pona piowa ga. Ana ya naþa ita li nalelagaena lala monar tesitomia vena tekila sina van ita, naga sanini, sane monar ve tekila re sur tai naþa kilia kila nalelagaena kila pal mrapa pona kilia kila naga loru e mlamulena viowa. ¹⁴ Sane visae nesitomveve inu, nekilia nesape nesuṃalar mārera

ruru na nesike ne nemio Suḗ Yesu, ana nemlelaga m̄arera nesape taḗatete sur tai naḗa monar tevalia, ve takan re. A visave nalelagaena tai war sitomena visave kinanena tai pe torokin re kan po, naga pogaga, ana kana kinasa sane monar valia ruru nenaga, a ita taḗena lala monar tetam̄an naga taveve kiena sitomena nene. ¹⁵ A visae ositom ovisave kinanena la torokin ga nakanena, okilia osum̄a okania, a visae kiom̄a puruvi taḗena tai naga valia, ve okilali re naḗa ovisave naga m̄ena ga monar kania. Visae peraga, yoko okilia okila kare nena kiena sitomena, a naga nene naga pe ḗelaga wo re kiena ne ita yar la naḗa sineta sisi ita poli. Monar tesitom̄al tevisave Kristo maren nakilaen kieta malena imi wo, ana pe pon re tetam̄an narin sitomena e lepas na kinanena imi ve sur keviu naḗa sum̄a kila kare si kieta malena poli.

¹⁶ A taḗena sina, visae sur tai naḗa ko opisu sane pogaga vena kilaena, naga pogaga, ana pe pon re naḗa osum̄a okila ḗisi na kila kare sitomena kiena nalelagaena taḗena tai, vano-o kila yar taḗena lala avisa kare kieta kia ita li nalelagaena lala vanonia. ¹⁷ E lele nene tesum̄a tepisayu visena la na lepas nene naḗa sape yoko tekilia tomun ya pona takan ya, pona monar tevalia namunena ya pona kinanena ya, ana monar ve sineta ḗesan re tesape nanene naga pe sur keviu re tai nene poli loyum̄a e nasuḗenena kiena ne Ntewa. Ana kana pupia sur ne lala, nane naḗa ita tekila ḗelaga wo na malena mesmesu, a tese sum̄are temio yar taḗena lala, a tetol kekarena naḗa Ninuna Wa sum̄a mlavia. ¹⁸ A pogos naḗa tela sur la nene ve keviu e kieta sitomena, tekila ke yum̄aena wo naḗa Kristo sinenania, ana yoko Ntewa kekaran ita vaḗisi vanonia, a yoko yar taḗena lala avisu sane po paḗisi.

¹⁹ Sanene, silaga ita make ga monar tom̄areran li naḗa tekila ḗelaga wo naḗa kilia ligan sum̄are sike e ita li nalelagaena lala, a naḗa aiila ita make ga kieta sitomena la imi marua nena napo. ²⁰ Kinanena naga sane pe sur re ta nene poli, ana pe pon re tekila naga imi ve sur ta naḗa

kila kare ke sina ga yum̄aena wo naḗa Ntewa kila e malena kiena nalelagaena taḗena la rui. Nepisa sanene, nesape kinanena make ga po torokin kanena, ana pe pon re okan sur tai narui yar taḗena visuia ana kila naga loru, naga kila sur tai naḗa sitom sape pe popon re naga kila poli. ²¹ Ana kana ḗelaga wo na kilaena naga sanini, sane ve okan re tata, pona ve omun re kuruta, pona ve okila re si sur tai, visae pogos naḗa kiom̄a puruvi visuia, kilia kila kare naga, kilia kila naga loru. ²² Sanene, visae kiom̄a sitomena laḗasa e laḗas na narin sur naḗa ositom osape pogaga nakilaena pona ositom osape pe pon re okila poli, naga pogaga, ana owarar ruru sum̄a ve kiamiu ga amiu lua Ntewa, ve ova olologon re e yo make ga. Yar naḗa kila ga ya naḗa naga kilia sape mesmesun ga naḗa kila, yoko Ntewa kekaranja, a naga pe mloge re piowagan poli sape kila sur piowa. ²³ Ana visae yar nene kiena sitomena veve lua e lepas na ya naḗa kilia kania, ana kan ga, yoko Ntewa taḗatete kekaranja. Nanene komin naḗa yar nene sitom rui sape kila sur nene, pona pe po re e marana Ntewa poli yo, ana pe sur korena ga, naga kila ga. Sanene, naga kila pa mlamulen piowa narui, komin naḗa naga pe miyum̄ae re amio kiliaena e ya naḗa po pona piowa e navisuena kiena ne Ntewa.

15

Am̄areran li naḗa akila ke sina ga wo van amiu

¹ Ita mokliu naḗa tesum̄alu m̄arera ga tesike e Kristo, a pe kieta sitomena peve lua re poli e lepas na narin sur lala naḗa li nalelagaena taḗena lala asum̄a apeveyu ke ea. Ana ita na sanene, monar ve tekila re ga ya naḗa sinetan kilaena, ana monar tekila kieta sitomena la ve piayavi ruru wo va nalelagaena taḗena lala naḗa asitom ke asape taḗatete akila sur laḗasa naḗa tesitom tesape tekila woga ga. ² Ita make ga, monar tesitom̄al li nalelagaena taḗena la naḗa asike lavisin ita, a monar tekila ya naḗa la asitom asape po, vena akekaranja, a vena iilaen kiela malena

amio Suḻe. ³ Visae tesitoḿal Kristo, naga sike e yomarava naga pe kila re ya naḻa naga sinenan sape kila poli, ana naga pane pog ḿarera yam mokliu, akila pania sa naḻa visena tai na Tus na Yauena pisa, naḻa yar tai pis pa Ntewa, sape

“Visen viowa la naḻa akoven pan ko, akoven ḿena pan inu maran taaga.”
Yauena 69:9

⁴ Visena la ne sanene, naḻa asike e Nasiriena Wa la nanua sumo, asiria vena vian ruru itaen la naḻa teim sirau, ana touloia, akilia akila kieta sitomena la ḿarera ruruia vena ita ḿena tekilia teva teyupor e pog ḿarera lala. Visena la nene vena iila itaena, akila tekilia ruru tesape yoko monar tetaulu sur make la naḻa Ntewa pisaaria.

⁵ Sanene na, nemlen ke pa Ntewa vanon amiu, komin naga ke narui naga pe purḻes nen sitomena viavi, naga ke narui naḻa kilia iilar malena kiena yaru, a nemlogin ke tania vena kila sane asumḻa ataveve ḻelaga kiena Kristo Yesu, asumḻa ruru ga veraga amio ḻelaga na ve taagaena, ⁶ naḻa kiamiu sitomena ve taaga a kiamiu visena ve taaga, ana yoko ayeluar ruru Ntewa, naḻa naga pe armanane kieta Suḻe Yesu Kristo.

⁷ Sanene, amiu le Yu lala, amio kam la naḻa pe ape Yu re poli, pogos naḻa asumḻa apim ke lele taaga, ana akekarān ga naḻa aworworun amiu punu ga aim loyumuḻa, sa ga naḻa Kristo kekarān worworun itaena. Pogos naḻa visae akila ve sanene, naga pe mrapa si tai naḻa vena visirluaena kia kiena ne Ntewa. ⁸ A popon naḻa akila ve sa nene, komin Kristo pitomi e yomarava, pe kila re ga yumuḻaena pan le Yu la poli, ana kila ḿena pan la naḻa pe ape Yu re poli. Sane e laḻas kiena le Yu lala, kila ya naḻa Visena Wa kiena ne Ntewa pisa, kila naḻa navisaarena lala naḻa Ntewa kila pa apua kana le Yu lala, pimi pe lelaga. ⁹ A e lepas kiena la naḻa pe ape Yu re poli, naga kipianli lemamiena kiena ne Ntewa pan la, kila vena ayeluaria, maran taaga e naḻa Siriena Wa la apisa. Tai naḻa pis ḻesania sike e Tus na Yauena, naḻa sape
“Nesike likan wolawa lala, nemieluar kiomḻa kia,

yoko nelotun ko e yauena wa lala.” *Yauena 18:49*

¹⁰ A taḻena, sike e Tus Navisaluaena lala, pisape

“Kam wolawa lala, aimi vai amio nena yeririna lala kiena ne Ntewa naḻa le Yu lala, amiu make ga akekara!”
Naw 32:43

¹¹ A tai sina sike sina e Tus na Yauena lala, sape

“Amiu naḻa pe ape Yu re poli, avisirlua kia kiena ne Ntewa,
Amiu yeririna na yo make ga aieluaria.”
Yauena 117:1

¹² A na maro molue kome Tus kiena Aisea, pisayu Navisaarena kiena le Yu lala, sape yoko naga sumon ḿena la naḻa pe ape Yu re poli. Ana visena nene pisa sanini, sape
“Yoko lus kiena yermarua Sese tai ḿalivi, naḻa yoko Ntewa ligān lua naga metava ve suḻen li taḻena la naḻa pe ape Yu re poli,

ana yoko awasinea vena naga kila navisa ruruena kiena ne Ntewa imi ḿalivin la.”
Ais 11:10

¹³ Ana nemlenin amiu sina pa Ntewa, naḻa tekilia towasine ga kiena visaarena lala, nemlogin vena awasine ḿa naga vano-o kiena kekarena make ga a kiena sumare imi ulemamaga e kiamiu malena, ana kila vena ḿareraena kiena Ninuna Wa kilia yumuḻae e amiu vena kila sa naḻa amiu asumḻa aḻasine ke kiena navisaarena lala, imi uleule va va sa nene.

Pol pisayu pa le Rom lala e lepas na kiena yumuḻaena naḻa kila pa la naḻa pe ape Yu re poli

¹⁴ Erau lala, pe nesitom ḻele amiu re poli, ana nekilia ruru nesape amiu sinemiu la po paḻisi, akilia ruru sur la moki rui, a kam na atorokin naḻa akilia avian amiu sina e visena kiena ne Ntewa la ve moki. ¹⁵ Sanene, pona ailan towe laa ḿak nini yo, apisu naḻa nesumuḻalu nepisayu sur ḿarera la moki towe laa pan amiu sane, a nepisayu ke sina ga sur laḻasa naḻa pona kam na asape akilia yo rui. Ana nepisu sane monar nekila ve sa nene, komin Ntewa mligan nakiliaena nakilaen yumuḻaena nene e lumḻau vena nekila, sane nalaena wo tai, ¹⁶ vena neim sane yar na yumuḻaena kiena Yesu Kristo

vena visawalena Lologena Wo kiena ne Ntewa va yar la naþa pe ape Yu re poli. Nekila yuþaena nene, in na sane yar wa tai naþa nemiyuþae ke loyuþa e Yuþa Wa mþana Ntewa, nekila la naþa pe ape Yu re poli vena aim ave wa ruru nenaga, neyawawo la e kia kiena Ninuna Wa, vena akilia aim sane nalaena wo tai naþa pa Ntewa naþa yoko kekaran vaþisi. ¹⁷ Sanene, imimi lua Kristo Yesu memiyuþae ke veraga, a nekekaran naþa inu mþena nekila ke yuþaena kiena ne Ntewa komþasa. ¹⁸ Ve nevisin re kulin wowe, ana nekilia nevisave noþarwar inu paþisi e ya naþa Kristo miyuþaen pimi mþalivi kome inu, komin nagane, imimi lua moþere la naþa pe ape Yu re poli apim lavisin Ntewa, asuþa apatanonia. Nepisawal visena lala, nekila yuþaena moki, ¹⁹ Ntewa kila kile la naþa peve taþena, namareraena kiena Ninuna Wa miyuþae, ana kila sane lologena wo kiena Kristo pa vanua make nenaga e yo la moki, siar gar Yerusalem pa nena perina yalen silau pa tol pupia lepas naþa Lirikam. ²⁰ Ana nepisu sane pe torok re poli wa, kiau sitomena mþarera tai toþa e inu naþa sape monar neva laa sane wa. Ana pe nesitom re nesape neva e naþa kia kiena ne Kristo pa pa e rui, komin pe sineun re nesikol yuþaena naþa yar taþena siar pa rui, ana sineun nesape neva e yo naþa yar la pe akilia re naga poli wa. ²¹ Nanene sane visena tai naþa navisawalena Aisea pisawal nanua rui, naþa pisayu Navisaarena, pisape

“La naþa pe yar pisawal re naga pan la poli wa, yoko akilia avisu kilalea, la naþa pe amlogeli re kiena kia poli wa, yoko alogekilalea.” Ais 52:15

Pol maplanar ruru naþa va mþalivin le Rom lala

²² Sa naþa nepisa þa rui, yam mokliu naþa sineun nesape neim nomþalivin amiu gar Rom, ana nesuþa nekila ke yuþaena la e yo taþena lala, a sur taþena mþena la moki paþisi pano-o pe nomþal re kana pulmas tai poli wa. ²³ Ana nagane, nepisu

sane kiau yuþaena e lepas nini naþa Esia sane þisi narui, a sitomena naþa sike e inu kas mokli rui, sane sineun nesape neim nomþalivin amiu re, nomþape pona woga ga yo narui. ²⁴ Nekila ruru ke nesape noure matan e nini neva yalen sila u gar pupia purvanua naþa Spen, ana nesitom ke nesape yoko nokom pun amiu, vena tekilia tesu re veraga telual pog wo tai sanene temio ita sumo wa. Yoko taþatete nesike ve piavi ve sa naþa sineunia, ana visae akilia akila sur laþasa vena iila inuena e kiau mrapa, yoko nela sina ga kiau mrapa nevano. ²⁵ Ana nanene pe nagane re poli, komin naþa yoko neva nokom ke ne Yerusalem sumo na wa, komin naþa kiau narin yuþaena tai vena kilaen va li nalelagaena kiena ne Ntewa la naþa asike e nene sumo. ²⁶ La asike e pog mþarera tai nagane, naþa la mokliu pe kiela sur re poli, limala korena ga, ana þegas nen li nalelagaena la nae yo make ga naþa Masitonia amio Kris, amloge, ana la ga aþar sitomena nene naþa asape popon akuan kilavaru tai vena iila laena. ²⁷ Nanene sur wo tai naþa akila taveve ga kiela sitomena, ana nepisu sane naga pe sur wo tai naþa monar akila kemua. La nene pe ape Yu re poli, ana e kiela malena amio Suþe, aþar navisa ruruena moki kiena ne Ntewa pimi e la, kome le Yu lala, ana pogos naþa le Yu la nene atol mþena ga pog mþarera, popon la naþa pe ape Yu re poli, akila maran towe van la, aiila la e sur laþas naþa limala plasania.

²⁸ Ana kilavaru nene naþa amiyuwon poloia, amligan e luþau vena nowar vano, ana pogos naþa neva neligan ruru sike amio le Yerusalem la narui, yoko nowasuþe in sina neim nokom pun amiu gar Rom, siraunia yoko neva yalen sila u gar Spen. ²⁹ A nemninu rui visae pogos naþa noworun amiu, yoko wo na wo van ita make ga, yoko neim nemio navisa ruruena wo kiena ne Kristo la ve moki naþa nevion van amiu.

³⁰ Erau lala, sineun nesape neviun manene van amiu e kia kiena kieta Suþe Yesu Kristo, nesape asitomþal in mþa e

kiamiu leniena lala. Nekilia nesape apulemamaga amio sinesiena naþa Ninuna Wa mlavia, ana popon alen wo inu manenea, asikol kiamiu leniena amio kiau leniena naþa noþion ke nesape nelen silaga. ³¹ Pogos naþa nepa netol lepas naþa Sutea vena neva Yerusalem, la mokliu naþa pe sinelan re naþa alelaga e Lologena Wo poli asike ea, ana pe nekilia re nesape yoko la asitom akila ya ne van inu, ana nemie awis pan amiu vena alen va Ntewa kilawo inu e kiela sitomena viowa lala e inu. A monar alen mēna ga sane li nalelagaena wa lala naþa asike gar Yerusalem, yoko akekarana ala narin kilavaru naþa yoko nekian van la. ³² Ana visae sur make ga torokin nasinenanena kiena ne Ntewa, yoko nekilia nomalivin amiu amio pupia kekarena na losineu, a yoko nekilia nesu ruru nemio amiu, neva ruru inu sumo wa. ³³ A in mēna nesumā nemlen wo amiu, nesape yoko kieta Ntewa, purþes nen sumāre, sike amio amiu vano-o ve uro re.

16

Pol pisawal sur laþasa pa li nalelagaena lala gar Rom

¹ Erau lala, sineun kaloen kiau mākī e visena laþasa e lepas na kam laþasa. E lepas na vineta naþa Vipi, naþa naga ke narui þar māk nene pimi mālavin amiu, sineun akilia sa naþa naga pe yaru na visuaren yumāena wo tai na þegas kiena ne li nalelagaena lala nae pulkumali naþa Kenkria, ² ana popon akekarana naþa aworworun naga, aure naga sane vinemiu tai loyumā e namratava māna Suþe, sane torokin nenaga naþa ita li nalelagaena lala tekila van ita. Awis aiila naga e ya naþa naga limana plasania, komin naþa naga pe sira wo tai naþa pe erau wo amio imimi moki, miila ruru imimi po paþisi.

³ Sineun mēna ga nesape avisa kiau pokolulagi pona pokolemalo va sira wo taþena nene Priska, amio wona na yermēne Akwila, naþa mepe yar na yumāevaena e yumāena kiena Kristo Yesu. ⁴ Lelaga naþa, pogos tai nanua ne,

nesike e lepas na marena rui, ana lalua akila naþa lavis akilalu kiela malena naþa apim atamalia inu, ana nepisa potena pan la vanon paþisi. A pe in ga taaga re poli, ana þegas nen li nalelagaena taþena mēna laþasa e lepas nene la mēna apisa potena pan lalua vanon ya naþa akila ne. ⁵ A pokolulagi pona pokolemalo naþa nepisa pan lalua, sineun nevisa mēna va taþena la naþa asumā loyumā e narin þegas nen li nalelagaena lala naþa apiora ke lele taaga e mālala loyumā lalua.

Sineun nesape nevisa mēna ve sa nini va la nene, sane kiau erau wo naþa Eþanatas, naþa naga pe yar þesa e pupia lepas na Esia naþa naga mlelaga e Yesu, ⁶ a Maria, naþa naga kila yumāena wo moki likan amiu, ⁷ a yar lua taþena na kiau yo nene Antronikas amio Sunia, naþa nanua ne imimi make ga mesike e yumā na koaena veraga. Nalologena lalua nene, lalua amlelaga e Yesu nanua rui, sumon inu, a lalua aþar kia wo paþisi e nalologena taþena lala.

⁸ Laþas ke sina ga, nane Ampliatas, naþa Suþe kila sane imimi lua mepe erau wo, ⁹ a Uþanas, naþa memiyumāe lele taaga memio e lologena wo kiena Kristo, a kiau puruvi wo nene Stakis, ¹⁰ a Apelesi, naþa pe sur koren ga naþa pupia na kilaliena pimi pania, ana naga sumālu mārera e Kristo.

A nevisa mēna pokolulagi a pokolemalo va la ne mratava puna Aristopeulas, ¹¹ a taþena naþa imimi lua kiamimi visena taaga nane Erotian, a li nalelagaena kiena namratava puna Narsisas, ¹² a sira wo lalua na yumāena kiena Suþe nene, Traepina amio luena Traeposa, a vineta mēna naþa Pesis, naþa sineta si naga paþisi, a naga kila yumāena kiena Suþe moki manene laa rui, ¹³ a Rupus, nasumōnena wo na yumāena kiena Suþe, amio anena naþa naga kila inu sa ga narina nenaga.

¹⁴ A laþas sina nane Asinkritas, Plekon, Emes, Patroþas, a Emas, amio mēna puruvi taþena la naþa asike amio la, ¹⁵ a naga sina, pe sineu þesan re Pilologas,

Sulia, Nereas amio vinena, a Olimp̄as, amio li nalelagaena wa taṣena la naṣa akila lotena pa lele taaga.

¹⁶ Nekekaran naṣa nepitawe amiu make ga e kiau m̄aki nini, a amiu m̄ena monar aworworun ruru amiu, akila ki-amiu sinesiena imi kate e namunen pip-imiu e sinewoena. A ṣegas nen li nalelagaena kiena Kristo m̄ena lala e lepas la nene apisawal asape asuṃa asitoṃal amiu ke e kiela leniena lala.

¹⁷ Erau lala, nepiun m̄areran ke sina ga pan amiu nesape monar avisu ruru la naṣa asuṃa asiar ke veveyuena, akila ke li nalelagaena la amlilip̄ere la, a asuṃa akawe ke visena na vianena la naṣa amiu atol pa rui. A pogos naṣa apisu ruru la, ve ava re lavisin la. ¹⁸ Na nene komin naṣa yaru kar la ne sanene, pe akila re yuṃaena kiena kieta Suṣe Kristo poli, ana la asuṃa ataveve ke ga kiela sinenanena viowa lala. Akilia avisawal sur ve moki naṣa wo na wo, ana visen kiki ga la ne, a asuṃa akilali nena sitomena ken yar la naṣa pe akilia ruru re sur poli. ¹⁹ La punu ga akilia ruru rui asape amiu asuṃa amlogear ruru ke visena lala kiena ne Ntewa, a nanene kila nekekara paṣisi, ana monar avisuar ruruia e lepas na sur naṣa po, monar yepemiu m̄ae ruruia, a e lepas na sur viowa lala, monar ve kala narin namname tai to re nena e amiu.

²⁰ A visae akila ve sa nene, yoko kila mrapa kiena kieta Ntewa na suṃare, kila Yermare sike vatanon lolamiu lala vena aviemumuia. A kiau leniena nesape yoko lemamiena kiena kieta Suṣe Yesu Kristo sike amio amiu.

²¹ Erau naṣa Timote naṣa imimi lua memiyuṃae lele taaga, pisa pokolulagi a pokolemalo pan amiu, a la telu nene nae kiau yo, Lusias, Sason, amio Sosipata, la m̄ena apisa.

²² In naṣa nemlarar sur na siriena, nesiri m̄aki kiena Pol nini pan amiu, kiau kia Tesias, a in m̄ena ga sineun nesape nekekara paṣisi naṣa nevitawe amiu e m̄aki nini, e kia kiena Suṣe.

²³⁻²⁴ Pogaga, inu si Pol nene nesiri ne, ana lavis nesiri make kiau m̄aki narui, a

pokolulagi a pokolemalo piṃasu ke pan amiu, pimi kome la telu nene, Kaias, naṣa nesike e m̄ana uṃa, a naṣa li na lotena nae e yo nene asuṃa apim ke lele taaga e m̄ana uṃa, a Erastas, naṣa naga yerkawa na visuaren kilavaru na pulkumali nene, a kieta puruvi naṣa, Kotas.

²⁵ Ana e kiau visena maro, sineun nesape nela maran si nayeluarena make ga va Ntewa. Nemlen nesape yoko naga la visena la na Lologena Wo, amio navianena wo la naṣa apisayu Yesu Kristo naṣa nemla pan amiu rui, ligam ruru sike e kiamiu malena lala, vena asuṃal m̄arera e legiena na pimi ke ne. Visena wo lelaga la nene, yar la pe akilia re poli e kas la moki ṣaro pa rui, ana nagane Ntewa kipian ita. ²⁶ Nanua, yar la apulo visena lala kiena navisaluaena lala, amninue asape visen lelaga la nene asike loyuṃa e la, ana nagane, mepisawal meraravana, a ita punu ga tekilia telogekilalea. A Ntewa, sane naga naṣa sike nakonua rui a yoko sike sike nena, naga pisaar sape Lologena Wo nene monar va vanua va yeririna na purvanua make ga, vena la m̄ena akilia aloge, a akilia alelaga ea.

²⁷ Naga taaga pe Ntewa, naga taaga pe purṣes nen manmaruaena, a naga taaga naṣa Yesu Kristo kila kieta mrapa na lotunena, vano vano ve uro re pogos tai.

Inu, Pol.

**Maki Nasumo Naþa Pol Siri
Pa Pan Li Nalelagaena Wa
Lala Nae Garu
KOREN
Visayuena Na Tusi Nene**

Komþasnen suniena plas na tusi nini

Maki nini pe maki naþa Pol siri þesa pa le Koren lala naþa amlelaga e Yesu. Naga siria komin suri viowa la suñalu e maliena kiena li nalelagaena lala nae yo nene, a naga mligan maki nene pano vena iila la. Suñare nae Koren, Pol ke narui naga siaria.

Koren naga pupia pulkumali kiena le Kris lala, a naga pe pulkumali keviu na lepas naþa Akaea, naþa meke vatanon þarin suþe nae pulkumali naþa Rom. Yaru nae purvanua taþena la moki asike e nene, a naga pe yo tai naþa yaru la akila ruruia e lepas na kilaen yuñæna na tauluen kilavaru, a e lepas na kiela þelaga marua. A la nae yo nene, kiela kia keviu e yomarava komin kiela þelaga viowa lala, a naþa amlotun ke ntewa taþena la moki.

Suri kerkeviu la naþa Pol pisayu e kiena maki nene sanini:

pisayu napiowaena naþa yaru na suñare la asumã amliþere la,

pisayu napiowaena naþa la asumã akila ke piowa pa sira lala,

pisayu mrapa mesmesu na kilaen talo-vaena,

pisayu sanape e kinanena lala naþa akila kuþaþæna e la van nono lala.

Pol pisatame kiela naviuniena laþasa, ana pian la e mrapa mesmesu na taveveena vena alotu e suñare, amio mæraena la naþa Ninuna Wa suña kian ke pa suñare, a nalelagaena naþa yaru kilia mali sina. Pol kila meraravan naþa kilia ruru napiowaena a navisatameena la nene, a pisa meraravan naþa lologena wo kiena Yesu ga kilia la navisatameena van la.

E marana na keviu 13 pisayu þelaga na sinesien Ntewa amio yaru lala naþa

pe þelaga keviu tai naþa yeririna kiena Ntewa la monar atavevea. Marana na keviu nene pe komþasnen visena kiena ne Ntewa naþa yaru la akilia ruruia, taulu komþas taþena la na tusi nene.

Komþasnen tusi laþas nene

Visena þesa 1:1-9

Yaru na suñare la amliþere la 1:10—4:21

Mlamulena viowa amio sira, a malena na mratava 5:1—7:14

Li nalelagaena lala a yaru la naþa aminue Ntewa 8:1—11:1

Mrapa kiena li nalelagaena lala na kilaena lotena 11:2—14:40

Yesu mali sina, a yaru la naþa alelaga ea akilia amali 15:1-58

Nalaena naþa aligan va van li nalelagaena lala nae Yutea 16:1-4

Visena maro 16:5-24

Pol sike gar Episas, pisa pokolulagi pona pokolemalo pan le Koren lala

¹ Erau nae Koren lala, inu naþa nesiri maki nini piñasu pan amiu, inu Pol, naþa Ntewa sinenan sape neimi neve nalologena tai kiena narina Yesu Kristo, ana pio inu, pisirlua inu vena nouarar yuñæna na sanini.

Nesike e yo nini nemio kieta erau Sos-tinis, ana imimi lua mepisa pokolulagi pona pokolemalo pan amiu punu ga, ² nae suñare kiena ne Ntewa e pupia pulkumali nene Koren. Kam ke narui naþa Ntewa pio amiu aimi vena asikol amiu amio kiena li nalelagaena taþena lala, naþa asutetae asike e yo punu ga naþa asumã amlotun naga naþa kila ita tepe wa ruru rui, nane Yesu Kristo naþa naga pe kieta Suþe ita punu ga.

³ Memlen mesape lemamiena kiena ne Yesu Kristo a suñare kiena ne Ntewa arimata sike amio amiu.

Pol pisa potena pa Ntewa komin navi-awaena kiena le Koren lala

⁴ Nepisu sane pogos naþa apim ape yeririna kiena Kristo Yesu, lemamiena kiena ne Ntewa suña miyuñæ keviu e kiamiu malena lala, ana silaga nesuñæ nepisa potena keviu vanonia.

⁵ Asumã apim apo manene laa e lepas na visawalen Lologena Wo, a asumã apa ke metava e lepas na kiamiu nakiliaena, e mïena ga e lepas na ðelaga wo taþena make ga lala. ⁶ Pogos naþa nepisu nene, nepisu sa ga kiau yumãena la nanua ne, naþa nepian amiu e Kristo, nagane sumã þar ke pupia mrasa.

⁷ Nalaena lala pona namãreraena lala naþa Ninuna Wa sumã kian pan amiu, pe tai re naþa pe atol re poli wa, ana asumã amiyumãae ke amio la po paþisi, komin akirakiravan ke naþa kieta Suþe Yesu Kristo kilia imi málivi si e yomarava nini.

⁸ Naga pe pimi málivi re poli wa, ana naga sumã miila ita silaga vena tesumãlu mãrera tesumã ga vano-o tol legiena maro nene, ana pogos naþa tesumãlu tese marana ne Ntewa, yoko naga kila naþa naviowaena taþatete se ita.

⁹ Ntewa pisaar rui vena viewo ita, ana tekilia towasine ruru kiena visena nene, komin naga pio ita, þere ita sikol ita teve erau wo temio narina, Yesu Kristo kieta Suþe.

Sumãre sumã mliliþere paþisi

¹⁰ Kiau namratava lala kiena kieta Suþe Yesu Kristo, nesape neviun manene van amiu e kiena kia, nesape aþionli naþa aim ave taaga sina. Popon ve aliliþere amiu re, ana amiu, kiamiu sitomena a kiamiu visena monar ve taaga.

¹¹ Nepisa visena la nene, komin la naþa puna yaru nene Kloe apim apisawal pan inu asape veveyuena sike likan amiu, olai lala a vineu lala.

¹² Nemloge naþa amiu pepe taaga asumã apisasa ke kiamiu þegas lala asape “In na yoko netaveve Pol,” pona taþena sape “O, in na nepe kiena Apolos,” pona tai sina, sape “O, in na nesikol inu e þegas kiena Keþas.” A laþas sina, apisirilua si kiela narin þegas laþasia, akoven plan taþena lala, asape “O, imimi ga mepe yeririna kiena Kristo lelaga.”

¹³ Ke, ya ne akila ke sanene? ?Pona popon tetewowa Kristo ve kinakinasa,

teliwerwere e kiamiu narin þegas la sanene? ?Pona laþas asape ape kiau Pol, komin naþa asitom asape in ke narui naþa netelan inu e laki torovia vena netamalia la? ?Pona laþasia sinela þesan naþa akeela e kia kiena Yesu, ana asitom asape akeela e kiau kia?

¹⁴⁻¹⁶ Sanene, nepisu pogaga naþa nanua ne, pe nekee amiu re nena tai poli, Krispas ga lalua Kaias, pona sineu þesania, nekee mïena Steþanas amio namratava puna, a pe nesitoþal re si po laa rui, sane la ga nene, pona laþas sina? Nepisa sanene komin naþa visae nekee amiu ve moki, pona asumãlu avis vilaveena rui, asumã avisave “!O, imimi ke narui, naþa Pol kee imimi e kiena kia!”

¹⁷ Sanene piowa ga, komin Kristo pe mligan inu re nepimin keen yar la poli, ana mligan inu nepimin lologonen kiena Lologena Wo van la. A pogos naþa nemlologon ke sanene, pe nekila re nemio mãreraena na manmaruaena na yomarava nini poli, ana nekila amio mãreraena na laki torovia kiena ne Kristo.

Kristo kipian manmaruaena a mãreraena kiena ne Ntewa

¹⁸ Ana yaru la naþa asumã ataveve ke mrapa na kovioena, amloge visena na laki torovia kiena ne Kristo sane suri tai naþa pe sur korena ga pan la, ana ita la naþa tetaveve ke mrapa na malena, temloge visena na kiena laki torovia sane mãreraena kiena ne Ntewa natamalia itaena.

¹⁹ Naga nene sane visena kiena Siriena Wa tai, naþa Ntewa pisa sanini, sape “Yoko nowe plan manmaruaena kiena la naþa asitom ke asape ape manmarua,

yoko nekilawo nakiliaena kiena la naþa asitom ke asape akilia suria.” *Ais 29:14*

²⁰ Ana visena nene pe lelaga paþisi, komin naþa tepisusu yomarava, tekilia teviun tevisa sanini tevisave awa kiena yaru na manmaruaena lala? Awa yaru la naþa apisuveve ruru kiliaena la naþa sike e tus lala? Awa yaru la naþa akilia

avisayu ruru sitomena la naña pe tañena pe tañena naña tetelivi ke nagane? Tepisu sane peraga yo, a tepisu sane Ntewa kila manmaruaena lala na yomarava nini apimi sane sur wowe ga tai rui.

²¹ Ntewa ga pe manmarua, a e kiena manmaruaena, naga kila sane manmaruaena na yomarava nini tañatete kilia kila yaru kilia naga. Ana naga pisu sane po laa sane vena kila naña kiamimi lologena lala, naña yaru la asitom ke asape pe wowe ga, kilia tamalia yaru naña mlelaga ea.

²² Le Yu la moki liu naña yepela mavin lelagaena, asumña apisavisa ke asape visae mekila kile lala, yoko alelaga ga na wa, a le Krik la moki liu yepela mavin lelagaena, asumña apisa ke asape visae mevis mesmesu nena e kiela nakiliaena marua lala, yoko alelaga ga na wa, ²³ ana pe mekila re sanene pan la poli. Memlologon ga Yesu pan la, mesape naga marewo kiela mlamulena viowa lala e laki torovia, ana visena nene, le Yu lala asape tañatete alelaga ea, a le Krik lala, asape visena na wowe ga nene.

²⁴ Ana e lepas kiena ne la naña Ntewa pio la vena ave kiena, sane ita, naña ita lañas tepe le Yu a ita lañas tepe le Krik, pe sa re nene poli. Ve tesitom re tesape tevisu kile tañena, komin naña tepisu kilale māreraena kiena ne Ntewa e yuñena kiena Kristo rui, a ve tesitom re tevisave tetaveve kiliaena tañena, komin naña tepisu kilale namanmaruaena kiena ne Ntewa e mrapa kiena Kristo natamalia itaena.

²⁵ Yaru tañena lala apisu naña Ntewa tañan Kristo mare e laki torovia, asitom ke asape Ntewa malumu ga, ana peraga. Sur nene kila meraravan kiena māreraena naña mārera laa sane, taulu māreraena kiena yaru. Apisu sur nene, asitom asape Ntewa pe wowe ga, ana peraga, kipian kiena manmaruaena naña po manene laa taulu manmaruaena kiena yaru.

²⁶ Wolai a vineu lala, asitomyuli sane kam na sanapen naña Ntewa pio amiu ape kiena? Pe ita moki re poli naña e

lepas na visuena na yomarava, ita temanmarua, pona tepe yaru mārera, pona tepe yaru kerkeviu lala. ²⁷ Yomarava nini sape tepe wowe, ana Ntewa ñere ita, ana kome ita sumña kila plan ke manmaruaena na yomarava. Yomarava nini sape ita temalum ga, ana Ntewa ñere ita, ana kome ita, sumña kila ke māreraena na yomarava pito tano. ²⁸ Yomarava nini pisa ke sape ita yaru korena ga naña tesike tano, ana Ntewa ñere ita, ana kome ita, sumña kila ke pupia sur kerkeviu la pito tano, kila apimi ape suri korena.

²⁹ Sanini, pe yar re nena tai naña kilia visirlua naga e marana Ntewa, sape naga pe manmarua, pona naga mārera, pona naga yar tai ne, ³⁰ ana Ntewa ga pe purñes nen kieta malena viu temio Kristo Yesu. Naga ke narui pitetalia Yesu pimi kilologia mrapa pan ita, ana Yesu pul plan ita, kila ita temesmesu e marana, kila ita tepimi tepe kiena yaru wa lala.

³¹ Ana komin suri ne nanene, tepisu naña visena kiena ne Tusi Wa tai pe lelaga pañisi, naña pisa sanini, sape
“Yaru naña sinenan sape warwaria, naga kilia warwarian ga kieta Suñe.” Ser 9:24

2

Pol mlologon lak torovia kiena Yesu e māreraena kiena Ninuna Wa

¹ Erau lala, nanua kam na aminue visena kiena ne Ntewa lala, ana nepim nepisawal pan amiu. Ana sa ga naña apisuia, pogos naña nepimin nekila, pe nekila re naña nepilaven visena piyavi lala pona manmaruaena kiena yaru.

² Nekila kiau sitomena mārera nesape pogos naña nesike likan amiu, yoko ve nesitonñal re si sur tañena, ana yoko nelologon ga Yesu Kristo, amio kana marena e lak torovia. ³ Nesike nemio amiu, nemloge sane yepeu malumu pañisi, nemarau, sineu kurkur, ⁴ a kiau visena a kiau suniena pe pulen re nena manmaruaena pona kiliaena kiena yaru. Ana e pogos nene, amloge naña kiau visena lala apulen māreraena kiena Ninuna Wa, ⁵ a

kila sane kiamiu naviawaena pe suñal re su e visena na manmaruaena kiena yaru poli, ana suñalu su e m̄areraena kiena ne Ntewa.

Manmaruaena kiena ne Ntewa

⁶ Lelaga naña kiau visena pe pulen re visena lala na manmaruaena na yomarava nini poli, pona kiliaena kar la naña yerkaawa na yomarava nini la akekarān poli, ana pogaga, komin yomarava nini amio kiena yerkaawa lala yoko avano amap ga. Ana kam la naña kiamiu sitomena marua ruruia, apisu kilale naña kiau visena lala pulen ruru nena manmaruaena kiena ne Ntewa. ⁷ Kiena manmaruaena nene, naga p̄arpolo ruru sike pa rui sumon naña naga si yomarava nini, ana manmaruaena nene tapolou ruru suña ga, yar la pe akilia re nena ga, ana nagane narui molue merarava ruru ga pan ita na wa sane pupia visaruruena tai naña Ntewa mlavia vena kila ruruitaena. ⁸ A kiena manmaruaena nene m̄alivin ita e mrapa naña Yesu pimi tamalia ita, ana yerkaawa na yomarava lala pe apisu kilale re sur nene poli, ana atarar Yesu, naña naga pe pupia Supe na urarena nae ma e peni, la atelanm̄ar naga metava e laki torovia. ⁹ Yeririna la pe apisu kilale re sitomena kiena ne Ntewa sanene poli, naga sane Siriena Wa tai, naña pisa sanini sape

Sur nowo la naña kilamarana yaru pe pisuli re poli wa, pona kiligana yaru pe mlogeli re poli wa, pona los nen yaru pe sitomli re poli wa,

ana sur ke la nene Ntewa kila ruru suña ga pe kiena ne kiena yaru la naña sinela si naga. *Ais 64:4*

¹⁰ Ana ita, ita na tekilia navisa ruruena la nene, komin Ninuna ne Ntewa naña pisu kilale make suria, a kilia make sitomwanena kiena ne Ntewa, naga kipian itania. ¹¹ Sa ga ita yeririna, naña yar taḗena mninue ya naña sike e kieta sitomena, ana ninuta ga kilia ruru po. Ana maran taaga m̄ena sa nene e Ntewa. Pe tekilia re ya naña sike e kiena sitomena poli, ana Ninuna ga kilia m̄aga, ana pisawal pan ita. ¹² Pe ninuna na yomerava

re ga nini tai poli naña pisawal pan ita, ana Ninuna Wa nene naña molue ma puna Ntewa pitomi, naga ke narui naña kila ita tepisu kilale ruru nalaena wo la naña Ntewa suña kian ke pan ita.

¹³ Sanene, popon avisu kilale m̄ena sane kiamimi visena la naña pimi ke pan amiu, pe amolue re e manmaruaena kiena yar poli, ana Ninuna Ntewa ga suña pian itania. Sanene, mesuña moḗar ke visena lelaga lala kiena Ninuna Wa nene, ana memligan sike e amiu naña Ninuna nene sike e kiamiu malena rui. ¹⁴ Yar naña Ninuna pe su re e kiena malena poli, naga taḗatete visu kilale sur lala na Ninuna, naga sane pe yar tetan ga e la, ana naga taḗatete nena tol m̄areraena la naña Ninuna kiania. ¹⁵ Yaru naña Ninuna sike e naga, yoko naga kilia visu kilale ruru sur make ga, ana yar naña Ninuna pe su re e naga poli, naga taḗatete visu kilale ruru ya naña sike e malena kiena yaru naña Ninuna sike ea. ¹⁶ Visena Wa pisa sanini, sape

Pe yar re nena tai naña kilia ya naña sike e sitomena kiena ne Ntewa poli,
pe yar re nena tai naña kilia vian si sur va Ntewa poli. *Ais 40:13*

Visena nene pe lelaga paḗisi, ana e ita naña Ninuna sike e ita, tetol sitomena kiena Kristo rui.

3

Pe pon re veveyuena su likan nalelagaena la poli

¹ E pogos naña nesike nemio amiu nanua ne, sineun nesape nevis ruru nemio amiu sa naña kam na ape yeririna naña Ninuna ne Ntewa sike e kiamiu malena rui, ana peraga. Nepisu sane kam na pe atoroki re poli wa, nane kila narui nepis pan amiu sa naña kam na ape yar na yomarava ke ga wa, naña e lepas na kiamiu malena amio Kristo, kam na sa ke sisi tomtom lala wa. ² Sanene, nepagan amiu e ga e yu, taḗatete nela kinanena m̄arera van amiu, komin kam na pe atorokin re poli. Ana pimi tol nagane, nepisu sane kam na pe atoroki re poli wa,

³ komin naþa þelaga na yomarava nini mok liu sike likan amiu wa. Pona kam na pe apisu kilale re poli yo, ana pogos naþa vielueena amio veveyuena sike e amiu, kana kinasa sane asike e yemalolo na wa, kiamiu þelaga sa ga þelaga kiena yaru. ⁴ Merarava ruru po paþisi naþa amiu na sanene, komin naþa asumã amlipere amiu ke sanene. Kam laþasa asumã apisa inu, asape “Aulai, imimi na mekekaran Pol, metaveve naga,” a kam laþasa asumã apisa ke erau nalologena Apolos nene, asape “Ke, imimi na mekekaran Apolos, metaveve naga,” ana sitomena sur la ne sanene, sitomena kien yar ga.

⁵ Visae sinemiun avisayu kiamimi kia imimi lua Apolos, popon asitom ruruia avisave imimi lua mepe yar sur na sanape? Imimi lua mepe yar kiena Suþe ga, vena kilaen yuãaena naþa mligan sike e limamimi, vena kila sane akilia alelaga ea. ⁶ E lepas na yuãaena nene, in ke narui nemapila kurusia, a Apolos ke narui naga þeleule susia, ana Ntewa ga naþa kila purþesia kapuru pimi kerkeviu þar mrasa. ⁷ Ana monar tevisu kilale sane yar naþa mapila kurusa, a naga naþa þeleule susia, lalua pe akila re pupia sur tai poli, ana naga naþa kila purþesa pimi keviu þar mrasa, naga ke narui kila pupia suria. ⁸ Ana imimi lua, naþa tai mapila kurusa, a tai þeleule susia, imimi lua memiyuãae maran taaga ga, a yoko imimi luoka ga mowar kiamimi nalaena torokin kiamimi yuãaena. ⁹ Pe sa re naþa imimi lua, imimi yar tai naga po, a tai piowa ga, ana imimi lua mepe yar na yuãaevaiena lele taaga kiena ne Ntewa, a amiu na sane porotano naþa memiyuãae ea.

Pona kana totou taþena na visaena, nekilia nevisave kam na sane yuãa tai naþa Ntewa suãa miyuãaenia. ¹⁰ Ntewa mla kiliaena wo pan inu, ana nemiyuãae sane yar tai naþa yepena maen yuãaena, nemiyuãaen þeren yuãa tai naþa marera ruruia sike na. Ana siraunia, pe in re naþa nepisirlua yuãa metava e þerena nene poli, ana erau taþena nene

pimi suãa miila nayuãaenen yuãa. A kam ke sina ga laþasa akilia aiila nakilaen yuãa metava e kana þerena nene, ana yaru naþa yuãaen sanene monar visuar ruru kana þelaga na yuãaenena. ¹¹ Naga monar taþatete liganti si þerena taþena, komin nemligan þerena napo rui, nane Yesu Kristo. ¹² A pogos naþa amiyuãaen yuãa metava e þerena nena, pona laþasa amiyuãaen e kol pona selpa pona kilavaru marera, pona laþasa amiyuãaen e laki pona maero pona makururuye. ¹³ Ana siraunia, yoko kapi na legiena maro kekania kilali kiela yuãaena lala, kila yuãaena la naþa akila, malivi e yo metava. ¹⁴ Visae kapi tol yuãa naþa yar tai pisirlua metava e þerena nene, ana kekan þele ga, yuãa suãalu ruru suãa ga, yoko yar nene war kiena nalaena wo tai. ¹⁵ A visae yar taþena, kapi kekan make kiena yuãaena, yoko yar nene kilalu make kiena suria. Lavis kapi nene kilia kekanmar mena yar na yuãaena nene, ana pona naga purmatan kapi nene, tamalia kiena malena.

¹⁶ A kam na monar avisu kilale sane yuãa nene naþa amaplar metava e þerena nene, naga kam li nalelagaena lala, a sane yuãa na lotena wa tai mana Ntewa, naþa Ninuna suãa loyuãa ea. ¹⁷ Yuãa na lotena kiena ne Ntewa naga kam ga ne, a visae yar tai sinenan sape kila kare yuãa nene, yoko Ntewa welua nena naga, komin kiena yuãa na lotena nene naga pe wa paþisi.

¹⁸ Amiu monar ala ya naþa nepisa ke ne, pe pon re asitom avisave naga pe sur korena ga. Visae amiu yar tai sitom ke sape naga pe manmarua ruru po e nakiliaena na yomarava nini, popon manene naga liganti sitomena navisokanena la nene sike na. E lepas nakiliaena na yomarava nini, naga monar kila naga sane yar ga tai naþa pe wowe, ana visae naga kila sanene, yoko naga kilia ve manmarua ruruia e nakiliaena lala kiena ne Ntewa. ¹⁹ E Visena Wa, tepisu visena tai naþa kila meraravan sape manmaruaena na yomarava nini sane sur wowe ga e

marana Ntewa, naña pisa sanini, sape
*La naña asitom ke asape la ape manmarua
 ruru po e yomarava nini, asitom ke
 asape la akilia suria, ana e marana
 Ntewa la ape wowe ga, naga pisu
 kilale la ruru rui. Sop 5:13*

²⁰ A visena tañena sina sanini, naña sape
*Suñe pisu kilale ruru sitomena lala kiena
 li na manmaruaena la na yomarava
 nini, sape ape sur korena ga.
 Yauena 94:11*

²¹ Sanene na, ve tevilaven re sitomena
 na yomarava lala. Tañatete akila sur wo
 tai van amiu, komin naña Ntewa kian
 kiena navisa ruruena wo punu ga pan
 amiu rui. ²² Inu Pol nemio Apolos a
 Keñas, mekila yuñnaena wo punu ga pan
 amiu rui, a nagane yomarava nini sike e
 limamiu. Visae amal pona amare, visae
 asuñna nagane pona ase legiena naña
 pimi ke ga wa, ana sur punu ga ape
 kiamiu rui, ²³ a amiu ape kiena Kristo, a
 Kristo pe kiena ne Ntewa.

4

*Yuñnaena kiena Pol amio Apolos sane
 nalologena kiena Yesu*

¹ Sanene na, amiu ve aligan imimi re
 meva metava, ana popon avisu imimi sa
 ga yar na yuñnaena kiena Kristo lala, naña
 naga mligan visawanena lala kiena ne
 Ntewa e imimi, vena mevisawal va la
 naña pe akilia re poli.

² A pupia sur naña sike e kiamimi sit-
 omena, mekilia sane monar memasisun
 ruru wo e yuñnaena nene naña kiamimi
 yerkaawa mligan e limamimi.

³ Pe nesitom manene re nesape aña
 amiu asitom ke sanapen inu, po yar la
 aliñere inu ve sanape, a in mña pe
 nepilevilen in re sina poli nesape in na
 sanene pona sanene. ⁴ Lelaga, pona
 nepisu in ke sina ga nesape nemiyuñnae
 pogaga ne, ana nanene kiau sitomena ga
 ne. Kiau sitomena nene tañatete kilia kila
 inu nemesmesu, a Suñe ga naga pe yar
 naña torokin liñere inuena.

⁵ Ve sanene na, ve tokoskosin re
 liñereen yar tañena, ana monar tesuñate
 Suñe wasuñe e kana legiena na liñereena

na. E pogos nene, yoko naga la sur
 la naña atapolou asike e yemalolo, kila
 naña amolue e yomerarava, a yoko la
 sitomwanena la naña atapolou ke e los
 nen yaru, kila naña amolue e maran
 yeririna make ga. Yoko Ntewa waveve sur
 la nene, ana yoko naga vis va yeririna lala
 torokin ya naña naga mñal e kiela malena.

⁶ Erau lala, visen la ne nesuñna nepisa
 ñisi ne, nesuñna nepisayu ke ga imimi
 lua Apolos ne, ana nekila sanene komin
 sineun nevian ruru amiu, sane ve avisusu
 re ve tañena e kiamiu navianena lala.
 Amiu lañasa apilave komin navianena na
 kiela ñegasa, a asuñna apisusu ke piowa
 e navianena na ñegas tañena, ana sanene
 na pe mesmes re poli.

⁷ Kam punu ga maran taaga, kam na
 pe apo manene re taulu tañena la poli, a
 visae sur wo tai sike e amiu, pe kam re
 na amiyuñnaen poli. Ntewa ga kian pan
 amiu sane nalaena tai, ana sanene na pe
 pon re si avis vilave vanon poli. ⁸ Lelaga,
 nekilia nesape asuñna asitom ke asape
 kam na limamiu pulen sur wo lala kiena
 ne Ntewa rui, ana amloge po, asitom ke
 asape kam na ape kiena yerkaawa lala na
 yomarava nini rui, naña akoven imimi
 mesike nena varau. Visae lelaga naña
 sane kam na ape ñarin suñe lala kiena ne
 Ntewa na yomarava nini, po pañisi, ana
 pe nesitom re nesape sanene poli.

Ana visae pogos tai ve sanene, pona pe
 kam re ga poli yo, ana yoko Ntewa visu
 sane imimi lua mña ga metorokin meto
 metava memio amiu vena ve suñnen
 kiena yeririna lala.

⁹ Ana nagane, imimi li nalologena lala
 pe mesu re e yo wo na sanene poli. Sane
 Ntewa mligan imimi mesike laa varau
 tano, naña yeririna na yomarava nini
 amio mña navisi lala apisu kare imimi,
 sane metorokin ke ga yaru lala naña amla
 koena na marena pan la.

¹⁰ Memlogear ke Kristo, mekila ke kiena
 yuñnaena, ana li tañena la apisu imimi
 sa ga mepe wowe towe ga, ana asuñna
 apisayu amiu asape ape manmarua ruru
 nena e malena kiena Kristo. Apisu sane
 imimi na memalum ga, ana kam na

añarera. Apisu imimi piowa ga, ana amligan amiu asike metava.

¹¹ Imimi na pe sa re nena amiu poli, komin siar nanua pimi tol nagane, viso kar imimi, moto kar imimi, pe ñamimi kulsota wo re poli, mesuñña mepane ke pog ñarera lala, ñamimi yuñña wo re naña memon e poli, ¹² ana mesuñña memal ke ga e yuññaena na limamimi. Yar la apiuelin imimi, ana mepisa ruru la ga. Akila kare imimi, ana metañan ga. ¹³ Apisa kare kiamimi kia, ana mekilali naña mepe erau ruru ga memio la. Mekila po sanene, ana akila imimi sa ga kororaki na yomarava nini. Lelaga, pimi tol nagane apisu imimi sa ga sur korena ga.

Pol piun sape ataveve lana

¹⁴ Pogaga, pe nepisa re visena la ne vena kila amiu amawa poli, komin kam na sa ga naru lala naña sineu sii amiu pañisi, a sineun neviañ ruru amiu. ¹⁵ Nekilia nesape yerkaña tañaena la mok liu naña apisu ar amiu a amiila kiamiu lelagaena e Kristo, ana popon asitoñal sane inu ga taaga nepe arimamiu. In na noñar ñesan Lologena Wo kiena Kristo pimi pan amiu, ana in na sane arimamiu e kiamiu malena amio naga.

¹⁶ Sanene na, nepisu sane mesmesun ga naña nevis van amiu, nomñareran amiu nesape ataveveli lelen lau sumo.

¹⁷ Sitomena ne nanene kila nesape nevitetalia Timote iñasu pun amiu. Nepisu sane Suñe tañan naga pan inu sa ga naru tai, komin naga miyuñña ruru po e yuññaena lala a nekekan naga pañisi. Ana pogos naña visae imi ñalivin amiu, sineun nesape naga kila amiu asitom ruru si kiau ñelaga nayalena naña nataveveen Kristo, sa naña nesuñña nepian ke pa yar lala na suñare make ga la naña nesuñña neteteliv ke e la. ¹⁸ Nekilia sane pogos naña apisu sane pe nomñalviv re si pun amiu poli, kam lañasa akilali naña amligan la sina asu metava.

¹⁹ Ana pogaga, komin naña visae Suñe tañan van inu, yoko ve ve piavi re neim

nomñalivin amiu. E pogos ne nanene narui, yoko yepeu mavin logeen visena kiena la nene, ana sineun nesape nevisu sane kiela ñareraena na kilaen yuññaena ñarera sanape.

²⁰ Nanene komin naña visena kiena yaru pe pe sur re tai poli loyuñña e nasuñenena kiena ne Ntewa, ana ñareraena kiena Ninuna ke narui naga pe pupia suria.

²¹ Pogaga, sineun nesape asitom ruru sumo, sane visae nomñalivin amiu, yoko ve sanape? Visae sinemiunia, nekilia neiñasu pun amiu nemio kiau visena ñarera lala na veveyuena, ana po manene laa visae akila kiamiu sitomena la su tano sumo wa, ana nekilia neiñasu nemio ga visena la naña malumu, e ñelaga na sinesiena.

5

Pelaga viowa loyuñña e suñare

¹ Visena pimi tol kiligau sape sur tai sike likan amiu naña piowa manene laa. Apisape kam yar tai, arimana pa talopa amio sira tañaena, ana siraunia, yar nene pinaun wona arimana nena pimi sike amio. Lelaga kemua naña, yaru na yemalolo lala tañatete akila ñelaga nene, ana sanape na kam li nalelagaena tai suñña kila?

² Kam li nalelagaena lala asuñña apisir plan amiu, asape kam na amiyuñña ke po, ana sanape asuñña atañan ke ñelaga na sanene suñña miyuñña ke likan amiu? Popon aloge viowagan sur nene, a popon akovenlua yaru nene vetan kiamiu suñare.

³ Ee, lelaga naña nagane nesike e yo nini nesike laa perinan amiu, ana e ninuu nemloge sa ga nesike ga nemio amiu. Sanene na, e kia kiena Suñe Yesu, nesuñña nepisawal ke naliñereena tai kiena yar nene sa ga nesuñal ke ga nesike e maramiu. ⁴ Sanene na, pogos naña aim si lele taaga, monar avisu sa naña ninuu sike ga amio amiu, a monar akilia sane Suñe Yesu ñena sike amio kiena ñareraena, ⁵ ana monar akovenlua

yar nene vetan suñare. Naga monar ure sina, wasuþe si e yomarava va e limana Yermare, ana popon þelaga lala na mlamulena viowa na yomarava akila naga loge viowa vano vano-o va þisi, ana suraunia pona wasuþe si imi yo, vena Suþe kekaran tamalia ninuna e legiena maro.

⁶ Erau lala, pe pon re asuñã awarwar manene amiu poli, avisave kam na amekiki, komin kororaki nene sike e amiu na wa. Kam na akilia rui sa naþa narin is ga, ana kilia kila kilaparavi punu ga lapa.

⁷ Sanene na, popon vena awar plan is viowa nene naþa sike e amiu, vena amiu punu ga aim aekiki ruru sina. Monar tesitoñal sa naþa yermarua lala asuñã akila ke kuþaþaena e narin sipsip vena kilaplanen kiela mlamulena viowa lala, ana Kristo pimi mare e laki torovia vena warplanen kieta mlamulena viowa lala, ana pe pon re kororaki suñã e ita poli.

⁸ Ana pogos naþa yermarua la akila kuþaþaena þisi, akila kana þaþagena nena, a ita nalelagaena mñena lala ita mñena kieta þaþagena tai. Ana pe pon re tesike e þaþagena nene poli, takan kilaparavi tai naþa is marua sike ea. Visena nene kana kinasia sane pe pon re sane mlamulena viowa a þelaga viowa na malena marua suñã ga e ita, komin loyumuñã e malena na suñare, sur make ga monar ikiki ruru wo, ve lelaga ruru wo, a ve wa ruru wo.

⁹ Kiau visena tai pan amiu sanene rui. E mñaki tai naþa nesiri piñasu pan amiu nanua rui nepisawal nesape pe pon re ava lele taaga amio yar la naþa akila ke þelaga viowa la poli, pona asuñã akiriri kar ke vanon sira lala. ¹⁰ Ana pona kam laþasa amlogepal kiau visena nene yo, komin pe nepisa re e lepas kiena yar la naþa pe amlelaga re poli. E la nene, la moki akila kolau, la moki ape puluvis lala, la moki apinau, la moki amlotun kiela nono lala, ana visae sinetan tevisave tesu perinan la, pona monar teligan ga yomarava nini narui, komin naþa ita make ga tesike e yomarava, a tesuñã tepitawe ke yar sur na sanene silaga. ¹¹ Pe nepisalupar

re nene poli, naþa tesuñã tepitawe ke yar kar na sanene e kieta yalorena, ana ya naþa sineun nesape nevisa, sineun nesape visae yaru tai suñã ga, neþa naga pe nalelagaena lelaga tai, ana apisu ke naþa e kiena malena naga suñã taþa ke kolau, pona suñã pe puluvis lue ga, pona suñã mlotun ke nono lala, pona suñã piuel, pona suñã mun kuruta namunena, pona suñã pinau, ana pogaga, yar sur ne nanene narui ve akila re nena sur tai amio naga. Yoko ve ava re lavisinia, ve akinana re lele taaga amio.

¹² Ve sanene na, e lepas kiena la naþa asike vanua e suñare, pe pe kieta re naþa teliþere kiela malena poli, ana e lepas kiena la naþa asike loyumuñã e suñare, monar tevisuveve ruru la. Visae laþasa asuñã akila ke þelaga na mlamulena viowa la naþa sane nepisa ke ne, monar teliþere la, a monar tekila sur tai van la.

¹³ Ntewa ga yoko liþere la naþa pe asu re loyumuñã e suñare poli,

ana e lepas kiena yar nene naþa suñã kila ke þelaga viowa likan amiu, kam ke narui monar akoven lua naga vano.
Naw 17:7

6

Pelaga wo na kilaruruen veveyuena

¹ Nemloge mñena sane pogos tai, kieta puruvi tai na suñare naga pepeyu amio amiu taþena tai, ana naga suñalu þere taþena nene pa e pupia kumali apis pania. Nepisu sane sur nene pe mesmes re nena poli, komin naþa pe pon re yar la naþa amlelaga e Ntewa ava asuñalu e marana yerkaawa la nene naþa pe amlelaga re e Ntewa poli, vena yerkaawa la nene aliþere la.

² Pogos naþa li nalelagaena lala aveveyu, popon li nalelagaena taþena ga lala akila ruruia, komin naþa monar tesitoñal tevisave ita li nalelagaena ke la narui naþa teliþere yeririna lala na yomarava e legiena maro. Ana visae ita ke narui naþa yoko tekila pupia yuñãena na sanene, pona amiu atorokin naþa akila ruru kiamiu narin veveyuena la

ne sanene. ³ Yoko Ntewa ligan ita vena teliþere navisi lala nae peni, ana pogos naþa li nalelagaena taþena lala avisin sur na yomarava nini, sanape? Apisu sane m̄arera paþisi, taþatete akila ruruia?

⁴ Peraga, monar akila. A visae peraga, pona asitom asape popon amiu li nalelagaena lala aligan kiamiu visena e limana yar taþena la naþa pe asum̄a apim re e sum̄are poli?

⁵ Nepis m̄arera sanene komin naþa sineun nesape nekila amiu amawa towe laa ga! Ee, nemilan manene paþisi navisuenas sa naþa pe amiu re nena tai naþa pe manmarua poli, naþa kilia kila ruru kiamiu veveyuena la nene. ⁶ Pona sur ne nanene narui kila sane kieta puruvi taþena na sum̄are sum̄alu mligan puruvi taþena nene pa e pupia kumali, ana sum̄a pisawal ke kiena napiowaena lala e marana pupia yerkaawa lala e totanoena nene, la naþa pe amlelaga re e Ntewa poli?

⁷ Nesum̄a nepis ke pan amiu sanene e lepas na mrapa naþa monar atavevea vena kilaruruen veveyuena la naþa sike likan amiu, ana po manene laa visae veveyuena re m̄ena ga. Veveyuena la ne sanene, kana kinasa sane Yermare sum̄a taulu amiu rui. Pona pe akilia re poli yo wa, naþa visae womla tai kila viowa van ko, pona vinaun kioṁa sur tai, ve ositom re, otam̄an ga, komin mlamulena viowa naga kiena. ⁸ Ana visae osum̄alu sinoṁan oligan yar nene e pupia kumali vena ala nakoena vania, ko ke narui ko osum̄a okila ke piowa pan womla nene.

⁹ Monar asitom̄alia sane la naþa kiela malena pe mesmes re poli, yoko taþatete avisu nasuþenena kiena ne Ntewa imi m̄alivi pu la. Pe pon re akilali akila sa naþa aminue ke sur nene na wa, komin akilia rui asape Ntewa pe kekaran re nena la naþa asum̄a amiyaloro kar ga, pona la naþa amlotun ke ga ntewa navisokanena lala, pona la naþa akila ke kolau, pona la naþa asum̄a aþiliwilin ke tasnela, pona yerm̄ene pona sira la naþa asum̄a aþere la ke sina ga, ¹⁰ pona la naþa asum̄a

apinau, pona la naþa pe apion re kiela sur pa yar taþena la poli, pona la naþa asum̄a amun wii, pona la naþa apiueli, pona la naþa akila urlelai.

¹¹ Lelaga naþa, nanua sumo kam laþasa akila sanene rui, ana potena paþisi naþa Ninuna Wa kevan amiu amekiki, kila amiu ape wa, a kieta Suþe Yesu Kristo kila ita temesmesu ruru sina e marana Ntewa.

Tasneta monar ikik ruru wo

¹² Nepisawal þelaga viowa la nene, naþa pe pon re tekila poli, ana yar laþasa pe sinelan re kiliaen poli. La apisa sanini, asape “E, kiau malena naþa, nekilia nekila ya naþa sineun nesape nekila.”

Ana nevisatam̄e la, nesape “Lelaga, pona kiamiu malena yo, ana avisuaria, komin sur moki liu naþa sinoṁan kilaena, akilia akila kioṁa malena imi viowa m̄ena ga. Sur mok liu naþa sinoṁania osape sum̄a e kioṁa malena, ositom osape okilia okawe ruru woga, ana peraga, yoko ovisu naþa sur ke la nene narui yoko akawe ruru si kioṁa malena.”

¹³ A yar si laþasa naþa sinelan asape akila ya naþa la sinelania e tasnela, la asum̄a apisa ke visena taþena tai, asape “Kinanena, naga na m̄eþeu, a m̄eþeu, naga pe na kinanena.”

Ee, lelaga, ana ovisuar ruru sina, komin naþa yoko Ntewa kila sur lua nene ava akovio na wa. Sanene na, Suþe mla tasneta pan ita vena ve kieta, ana ita monar tela tasneta tela si vania. Tasneta vena kilaen kiena yum̄aena, ana pe nava kareena re ga poli. ¹⁴ Visae tetam̄an tasneta vena kilaen ga yum̄aena wo lala, yoko e legiena maro Ntewa kilia visirlua si tasneta, sa naþa pisirlua tasnena ne kieta Suþe Yesu rui, e kiena pupia m̄areraena. ¹⁵ Monar tekilia sane tasneta lala la sane komþas nen tasnena Kristo. Ana sanape, popon komþas nen tasnena ne Kristo tai va sikol si amio sira na mrapa tai? Taþatete ve sanene þisa!

¹⁶ Ana Visena Wa pisa sanini, sape “Yoko yerm̄ene amio sira, lalua aim ave taaga,” ana yar naþa va amio sira na mrapa tai, kila naþa tasnena pimi pe

taaga amio tasnena sira nene. ¹⁷ Pe mesmesun re yar tai kila sanene poli, ana monar tesikol ita temio Suþe, naþa ninuta imi ve taaga temio Ninuna. ¹⁸ Monar tevisuar ruru wo e mlamulena viowa la naþa yar la akilia akila amio tasnela, e lepas na yermene amio sira. Mlamulena viowa taþena la naþa asumã akila, asumã akila ke piowa ga pa e yepen yar taþena, ana yar naþa kila mlamulena viowa amio sira, sumã kila ke sina ga piowa pa e yepena.

¹⁹ Ve sineta þesan re, sane tasneta na sane yuã wa na lotena tai naþa pulen Ninuna Wa naþa Ntewa mligan sike loyuã e ita. Ana tasneta nene, pe pe kieta re mēna poli, ²⁰ ana pe kiena ne Ntewa, komin naþa naga pul lua kieta malena e marena kiena Yesu. Sanene na, monar teyuãe temio tasneta vena kilaen ga sur la naþa asumã avisirlua kiena kia.

7

Talopaena

¹ Pogaga, nagane yoko nevisawal sitomena laþasa e naþa apiun tan inu e lepas na talopaena, asape popon tetalopa, pona popon tesumã ga sanene?

Ana pogaga, yoko nevisa ve sanini. Visae yaru tai sitom ke sape ve talopa re, naga nene pogaga, pe pe sur re tai poli. ² Ana komin naþa tepisu naþa nataþaliena pimi m̄arera, a nataþaena lau pule manene la, popon manene yar make ga aure wola lala.

³ Sanene na, visae yar sinenan sape va lavisin wona na sira, wona nene monar kekarania, a pogos naþa sira sinenan sape va lavisin wona na yermene, wona nene monar kekarania. ⁴ Sira naþa talopa taþatete visave tasnena pe kiena naga taaga, ana wona na yermene kilia visave naga pe kiena mēna ga. Ana yaru naþa talopa taþatete visave tasnena pe kiena naga taaga, ana wona na sira kilia visave naga pe kiena mēna ga. ⁵ Sanene na, tai ve visaluþar re taþena visave ve imi re lavisinia.

Ee, pona pogos tai lalua apisayu yo, lalua ataãan naþa lalua aligania, ve amon re lele taaga e narin pogos tai, vena kila lalua akilia alen m̄arera vanon sur tai wa, ana nanene na pogaga. Ana siraunia, lalua monar sinelan si aim lele taaga, komin visae peraga, pona Yermare visu kilale naþa tai malum ga, taþatete uarar naga, ana kila loru e nataþaliena koyo tai.

⁶ Sur la naþa nesumã nepisa ke ne, pe nepisa re sane navisaluaena m̄arera tai poli, sane yar monar talopa, pona monar ve talopa re, ana nemla ga sitomena naiilaena laþas nene. ⁷ Visae yar make ga akilia asumã ga sane inu, naþa pe netalopa re poli, nesumã ga sanene, pona yoko vera na wo na wo, ana sur nene sike ga e sitomena naþa Ntewa mlavia pan ita peve taaga.

⁸ Nesape nevisa visena tai van la naþa asu m̄aga sanene, sane la naþa pe atalopa re poli wa, amio letano lala. Nepisu sane visae akilia asumã ga sanene, sane naþa in mēna nesumã nekila ke ne, yoko wo na wo. ⁹ Ana visae laþasa apisu sane peraga, yoko m̄arera van la vaþisi vena auarar la lue ga sanene, pogaga, po paþisi naþa visae alual tai naþa atalopa amio. Pe pon re nataþaliena sumã kar la sanene vano-o asumã aloge viowagania silaga.

¹⁰ Visena taþena si tai naþa sineun nesape nevisa, naga van la naþa atalopa rui, naþa pe kiau sitomena re ga poli, ana naga pe visena tai naþa Suþe mlavia sane visena m̄arera tai pimi pan ita. Pisa sanini, sape sira monar ve ure matan re wona na yermene. ¹¹ A visae pogos tai sira tai ligana wona na yermene, ure matan sina, naga monar ve talopa re sina, ana monar sumã ga sanene. Pona visae peraga, popon naga amio wona na yermene lalua akila ruru marala, lalua asu si lele taaga. A yermene lala, ve aãene plan re si wola na sira lala.

¹² Pogaga, yoko nevisawal si suri taþena laþasia. La pe sa re navisaluaena kiena Suþe poli, ana sane kiau sitomena ga laþasa vena iila itaena.

Suri p̄esia, naga e lepas naṗa yaru tai naṗa mlelaga e Yesu sike amio wona sira tai, ana sira nene mlelaga re poli. Ana visae sira nena kekaran ga naṗa lalua asum̄a veraga, po pon re yaru nene sitom sape m̄enelua si sira nene poli. ¹³ A maran taaga m̄ena ga visae sira tai mlelaga e Yesu sike amio wona yerm̄ene tai, ana yerm̄ene nene pe mlelaga re poli. Visae yerm̄ene nene kekaran ga naṗa lalua asum̄a veraga, po pon re sira nene sitom sape m̄enelua si yerm̄ene nene poli. ¹⁴ Nanene komin naga e lalua naṗa mlelaga kilia kila suri wo tai van naṗa pe mlelaga re poli, ana kiena p̄elaga wo kilia kila kiela talopaena lalua imi wo vaṗisi sane talopaena kiena yaru lalua naṗa amlelaga. A naga e lalua naṗa mlelaga kilia kila suri wo tai va narila lala, komin naga yoko kilia ligan ruru narila lala e mrapa na malena wa, yoko akapuru loyum̄a e mratava tai naṗa po sa ke ga ninis taṗena la naṗa arimala amio anela la ga luwoka amlelaga. ¹⁵ Ana e lepas kiena lalua nene naṗa tai mlelaga a tai pe mlelaga re poli, visae naṗa pe mlelaga re poli sinenan sape ligan lua si naṗa mlelaga, ita li nalelagaena taṗena lala monar tetam̄an ga sanene narui. Visae naṗa pe mlelaga re poli yepen mavin naṗa mlelaga, taṗatete tekilali naṗa tom̄areran naṗa mlelaga sum̄a amio wona naṗa sinenan sape ligania, komin Ntewa sinenan sape tese malena tai naṗa pulen p̄elaga na sum̄are.

¹⁶ Ko sira naṗa omlelaga, pona ko yerm̄ene naṗa omlelaga, pona ositom osape okilia otauulu si wom̄a naṗa pe mlelaga re poli, ana peraga, pe okilia ruru re naṗa osape yoko ve sanene poli, komin pona taṗatete nena otauuluia p̄isa, peraga.

Monar teva ruru ita tesum̄a e malena naṗa Ntewa mligan ita tesike ea

¹⁷ Ana ya ga naṗa monar tekila, ita make ga monar teligan ruru kieta malena ita punu ga su ruru e naṗa kieta Suṗe mligan ita tesike e rui, pona monar teyali ga e mrapa naṗa Ntewa pio itania vena teyal ea. Nanene naga visena tai naṗa nemligan sike e kieta sum̄are

lala. ¹⁸ Visena nene kana kinasa sane e nape naṗa osike ea nanua, sumon naṗa omlelaga, monar okekaran osum̄a ga ea wa, pogos naṗa osiar omlelaga. Sanene visae laṗasa ape le Yu la yo, naṗa asum̄a ataveve ke kiela p̄elaga marua lala, sane p̄aviu pona ya sina, nanene na pogaga, pe nepisa re nesape visae pogos naṗa alelaga ana monar avilopu kiela p̄elaga marua la naṗa asum̄a ataveve ke poli. A maran taaga m̄ena ga sa ke la naṗa pe ape le Yu re poli, naṗa pe akila re p̄aviu poli ana asum̄a ataveve ke kiela p̄elaga marua taṗena lala. E m̄ena e kiela lepassia, pe nepisa re nesape visae alelaga monar avilopu la e kiela p̄elaga marua la poli. ¹⁹ Yaru taveve p̄elaga marua ya, sane ve p̄aviu pona ve ve p̄aviu re, naga pe pe suri keviu re tai poli e navisuena kiena ne Ntewa, ana Ntewa sinenan ga sape tetaveve kiena visaluaena. ²⁰ Nane nepisa ke pan amiu narui nesape pogos naṗa olelaga, ova ruru ko ga osum̄a e yo naṗa osike ea pogos naṗa pe omlelaga re poli wa. ²¹ Sa ke ga naṗa visae omiyum̄ae korena kiena yaru tai nanua sumo, ana nagane omlelaga ga na wa, nanene pogaga, monar okekaran naṗa oyum̄ae korena ga sanene. Ana lelaga, visae pog tai olual kiom̄a pulmas tai naṗa okilia ourmatan e naṗa omiyum̄ae korena ke ea, naga m̄ena nene popon oṗisia. ²² Visae ko na omiyum̄ae korena kiena yaru tai, monar ositom̄al sane pogos naṗa Suṗe vio ko, naga visirlua ko ligan ruru ko nenaga e namratava puna. Ana e kana lepas ne tai, visae ko pe omiyum̄ae korena kiena yaru tai poli, osum̄a ga sanene, ko m̄ena monar ositom̄alia ovisave pogos naṗa Kristo vio ko, ko na monar oimi sane kiena yaru na yum̄ae korenaena tai narui, vena kilaen kiena yum̄aena make ga. ²³ Naga nene komin Kristo pul plan ita e pupia suri tai, sane kana kuruta, vena ita teve kiena, ana monar tevisu kilale ga narui sane mesmesun ga naṗa teyum̄ae koren ga vania, po pon re teyum̄ae korena van yaru taṗena poli, pona tesike vatanon sitomena kiena yaru taṗena naṗa temiyum̄ae ke pania.

²⁴ Erau lala naga ke nene narui, yo naþa osike ea pogos naþa pe okilia re Ntewa poli wa, yo ke nanene narui monar osuþa ga ea, ana nagane omlelaga rui, yoko Ntewa suþa ga amio ko e nene silaga.

Naviunena e lepas kiena la naþa pe atalopa re poli wa, amio letano lala

²⁵ Pogaga, nesape nela narin visena tai van amiu e lepas kiena la naþa pe atalopa re poli wa. Visena nena, taþatete nevisave nanene navisaluaena tai kiena Suþe naþa pisa pan inu, ana visena nene naga sane kiau sitomena ga tai. Ana kam na akilia rui sane Suþe naga po paþisi pan inu, naga mla manmaruaena lala pan inu naþa yoko amiu akilia awasine ruru la, ana popon asitom urmi e kiau visena nini narui. ²⁶ Nagane, tesike e pog viowa tai naþa tesuþa tepisu ke suri mārera la naþa tepane la, ana popon nevisa si visena naþa nepisa metava rui, naþa nesape popon teva ruru ita tesuþa ga e malena naþa tesike pae e rui. ²⁷ Sanene, visae ko yaru tai naþa otalopa rui omio sira tai, popon osu ruru ga osuþa sanene, ve ositom re ovisave oligan lua naga. Visae ko pe opure re sira tai poli wa, ko mēna ga osuþa ga sa ga nene, pe ositom re osape otalopa omio tai poli.

²⁸ Ana visae ositom sane peraga, sinoñan manene osape oure sira tai, pe nepisa re nesape piowa poli, a visae sira mēe tai talopa amio yaru tai, naga mēna nene pe sa re kiena mlamulena viowa tai poli, nanene na pogaga nene. Ana la naþa sinelan talopaena, la monar avisu kilale sane yoko taþatete kiela malena memea, yoko avane pog mārera la ve moki vaþisi e yomarava nini, a visae otaveve kiau visena, naþa ve otalopa re, yoko nekekara vaþisi.

²⁹ Erau lala, nepisa ke sanene komin naþa narin pog plas ga sike ga wa vano-o tol pogos naþa sa Suþe wasuþe si vitomi, a pe yaru la moki re poli na kilaen kiena yuþaena. Ve sanene popon manene visae la naþa aþure wola la rui, akila sa naþa pe atalopa re poli wa, ana akilia akila yuþaena lala kiena Suþe ve moki. ³⁰ A la mēna ga naþa asuþa atagin ke suri tai,

popon sinela þesan suri naþa atagin ke ne, a la naþa amloge ke pon kekarena lala na yomarava, popon ve asitomañal re sina. La mēna naþa amiyuþaen ke kilavaru, popon akila sa naþa limala korena ga. ³¹ La naþa akila yuþaena taþena lala na yomarava nini, popon akila sane pe kiela sur re tai sike e poli, komin yomarava nini amio kiena suri make ga naþa sike ea sun ke naþa yoko va kokovio narui.

³² Nepisa ke visena la nene pan amiu komin nesitom amiu paþisi, pe sineun re naþa silaga aligan lue ga kiamiu sitomena se suri la ve moki poli. Yaru naþa pe wona re poli, naga kilia sitom urmi e yuþaena kiena Suþe silaga, sape yoko naga kila ve sanape naþa yoko Suþe kekaranja, ³³ ana yaru naþa sike amio wona, naga suþa sitom manene suri na yomarava la paþisi, ana kila ve sanape naþa yoko wona na sira kekaranja, ³⁴ a yoko kilia kila mēna sa naþa kiena sitomena la ve ve lua. A sira mēe naþa pe wona re poli, naga mēna ga kiena sitomena mārera ruru po vena kilaen yuþaena kiena Suþe, a kiena yalena amio kiena yuþaena kilia ve wa ruru lue ga. Ana sira naþa wona suþa ga, kiena sitomena monar su ga e yuþaena na yomarava nini, sane monar kila suri la naþa wona na yermēne loge wonia. ³⁵ Kiau visena la nene, pe sineun re visaluþar amiuena e suri tai poli, naþa sinemiun asape akila, ana nepisa kiau visena kilali naþa iila kiamiu malena. Sineun ga nesape suri na suþare punu ga kirir ruru wo, a sineun nesape ita li nalelagaena lala ve tekirakirai re, ana tekira tevisu ga kieta Suþe naga taaga.

³⁶ Ita laþasia akila naþa akilawo kiela sira tai, ana asitom asape popon asutowe laa sane wa, pe asitom re talopaena poli komin naþa sinelan kilaen yuþaena kiena Suþe. Ana visae lala tai visu sane sitom manene la sira nene naþa akilawoia, sa naþa sitom manene vano-o visu sane yoko uarar þele si naga, naga popon akila ga lalua atalopa narui. Nanene naga pogaga ne, naga pe mlamulena viowa re tai nene poli þisa. ³⁷ Ana visae tai kila ruru sitomena mārera naþa mārera

sape naga sinenan vena naga amio sira nene naþa akilawoia vena ve kiena, lalua asumã sanene sumo wa, a visae naga visu kilale sane naga kilia kawean ruruia, nanene naga kila po paþisi visae ve talopa re ga amio wona nene rui. ³⁸ Sanene, naga naþa talopa mare ga amio naga naþa akilawoia asape ve kiena, naga kila suri wo tanea tai paþisi, a naga naþa sumã ga, pe talopa re amio naþa apisawo poli, naga kila sur tai naþa po manene laa sane. ³⁹ E lepas kiena la naþa atalopa rui, monar ve aure matan la re sina. Sira naþa talopa naga monar su ruru ga amio wona na yermene naþa wona nene mali ke ga wa. Ana visae yaru nene mare, sira nena kilia talopa sina, akilia talopa amio yaru tai naþa naga sinenania, ana monar ure ga naþa naga mēna mlelaga e Suþe. ⁴⁰ Sanena naþa nepisa ke ne, naga kilia talopa, ana nepisu sane yoko wo laa vania, pona kiena kekarena keviu laa sane, visae naga ve talopa re sina. Nanene inu ga kiau sitomena, ana nesitom nesape Ninuna Ntewa ga mla sitomena marua la nene pan inu, ana popon asitomruruia.

8

Sanapen tata la naþa aņemãria pe na kilaen lotena van nono lala?

¹ Nagane sineun visatamēen kiamiu naviunena e lepas na tata la naþa yar la naþa pe amlelaga re poli akuþaþain la ke pan kiela nono lala. Ana amiu asumã apiun ke asape popon ita li nalelagaena la takan tata la nene, pona peraga?

Pogaga, yoko kiau navisatamēena visayu sur ve lua, þelaga na kiliaena, a þelaga na sinesiena. E lepas na kiliaena, yar la mok liu naþa la asape akilia ruru navisatamēena na kiamiu naviunena nene, a akilia avilaven towe m̃aga naþa asitom asape akilia suria. Pelaga na kiliaena kilia kila yaru ligan kiena sitomena va metava, ana þelaga na sinesiena pe sa re nene poli, sumã miila ruru ke ga malena kiena yaru. ² Yaru naþa sitom manene ke sape naga tol ruru þelaga na kiliaena, naga pe kilia ruru re Ntewa poli wa sane popon kilia

naga. ³ Ana yaru naþa tol ruru þelaga na sinesiena, naga ke narui naþa Ntewa pisu kilale ruru naga.

⁴ Pogaga, nane kiau visena lua si ne nanene narui, e lepas na tata la naþa akuþaþain pa nono lala. Suri na sumo pisa sanini, sape akilia asape sane nono la nene ape totou ga, a pe ape totou na sur lelaga re nena tai poli. A sur na lua naga sanini, sane kieta Ntewa naga taaga nena naþa pe lelaga sike na. ⁵ Yar la asumã apisayu ke kiela ntewa taþena lala pona kiela suþe taþena lala naþa asape asike ma e peni pona e yomarava nini, a apisayula ke sa ga la yo pulen la ga asumã ga, ⁶ ana e ita, tekilia ruru tesape Ntewa na taaga ga sumã ga. Naga nane Ata Ntewa, naþa naga pe purþes nen sur make ga, naþa ita tepe kiena. A Suþe taaga ga naþa sike na, nane Yesu Kristo, naþa naga sii make suria, a naþa temal ke mēna ga e naga.

⁷ Naga nene kiliaena napo naþa ita li nalelagaena la moki tetol rui, ana sur tai piowa ga, ita laþasa pe tekilia ruru re sur la nene poli wa. La nene, nanua sumo la mēna asumã amlotun nono lala, ana pimi tol þane, m̃arera paþisi naþa avisu kilalea sane naga nene pe sur na visokanen ga. Sanene na pogos naþa yaru la akukin tata la naþa akila kuþaþaena ea pa nono lala, tekilia takania sa ga pe pe sur re tai poli, ana ita taþena la nene, pogos naþa akania, akan amio sitomena naþa asape tata nene naga kana nono lala, a siraunia yepela þilinia, amloge sane akila sur tai naþa pe mesmes re poli e marana Ntewa.

⁸ Ana monar tekilia sane kinanena, naga pe pe sur re tai naþa kilia kila Ntewa visu ita sane topo pona tepiowa. Visae ve takan re tata nene, pe kana kinas re nane topo e kiena navisuena poli, pona visae takania, pe kana kinas re nane tepiowa poli.

⁹ Sike ga e ita visae sinetan takania pona yepeta mavin kanena, ana pe pon re tekila sur tai naþa nalelagaena taþena sitom sape pe mesmesun re kilaen poli. Pona ita tekilia tekila sur nena woga ga

yo, ana pe pon re naga visu naþa tekila poli, ana kila kare kiena sitomena.

¹⁰ Sane e lepas na tata la nene, pona e kioþna sitomena, okilia okan woga yo, ana okilia okila pe pe sur re tai poli. Ana visae pogos tai osike omio yar lala loyuma e kiela yuma na lotunen nono lala, ana ala tata van ko ana okan omio la, yoko ve sanape naþa visae nalelagaena taþena tai visu ko? Pona naga tai naþa pisaar pisape naga mlon ke tata la nene yo, ana pogos naþa naga pisu ke naþa okania, yoko naga visave “Suwala, yar nene naga pe yar na sumare tai naþa kilia ruru suria, ana naga suma kan ke ga tata la nene. Sanape, popon in mþena ga nakania.” Naga pisa sanene narui, ana naga mþena ga kania, ana siraunia yoko kilia loge viowagania vaþisi komin naþa sitom sape naga kila pupia mlamulen viowa tai.

¹¹ Naga nene kana kinasa sane ko na osuma otaveve ke kioþna kiliaena napo, opisu kilale sane okilia okila sur nene. Ana monar ositom ovisave yar taþena nene, naþa naga pe womla tai naþa Kristo mare vena tamalia naga, naga maraun kilaen paþisi. Sanene, visae naga visu naþa okila pogos tai, yoko kilia kila naþa okila kare nena kiena naviawaena. ¹² Visae ve sanene, yoko Ntewa visu ko sane ko ke narui okila mlamulena viowa pa womla nene, komin naþa okila naga kila sur tai naþa e kiena sitomena piowagan kilaena. Naga nene piowa ga, sane okila ke ga mlamulena piowa pan Kristo.

¹³ Komin sur nene, in na nekila kiau sitomena tai, sane visae kiau þelaga na kanen tata nene naga pe sur tai naþa kila kare naviawaena kiena wolai nene, yoko neligan ga narui. Ve netol re sina, komin naþa yepmavin naþa in ke narui nekila wolai nene loru.

9

Pol pisayu kiena þelaga na yumaena

¹ Erau lala, sineun nevisa van amiu nevisave in na pe nesu re vatanon e sitomena kiena yar taþena poli, ana nemiyuma e taveve ke ga ya naþa nekilia nesape mesmesun nakilaena. In na

nepe nalogena tai naþa nepisu kieta Suþe Yesu e kilamarau, a amiu ke narui naþa sane mras nen kiena yumaena naþa nemiyumaena. ² Nekilia nesape yar la þasia yepela mavin visu kilale inena sane nepe nalogena tai, ana amiu na pe sa re nene poli. Nagane kiamiu malena su ruru sike amio Suþe rui, a sur nene kila apisu kilale asape nemiyuma e ke pan amiu sane nepe kiena nalogena lelaga tai.

³ Ana e la naþa sinelan liþere inena sane asape nekila ke piowa sanene sanene, kiau navisatameena la suma ga. ⁴ Nekilia sane asape suma apisuar imimi pano-o sinela mare, ana sanape? Apisuar ma taþena la nanua sumo ne, ana pe apis re sanene poli, ana pogos naþa nepimi, apisa sur taþena narui. Pona asitom asape visae ve mekinana re pona ve momun re ana mekilia memal ga ve sanene vena kilaen yumaena pula?

⁵ A apisayu imimi laþas naþa atalopa rui, apiun asape komin ya ne wola mþena la apim suma ataveve imimi? Ana ane sape nene naga piowa ga? Nalologena taþena la ne apim þesa, amio wenla Suþe lala, amio Keþas, pogos naþa amiyalin ke yumaena sanene, wola na sira lala suma ataveve la, ana e poglis nene, yar la nene pe apisa re sur tai e lepas nene poli.

⁶ Ana asape avisaluþar imimi ke sina ga ve meyumaen re kilavaru vena ulen kiamimi suri lala. Visae imimi lua Panaþas ve meyuma e re ga woga ga rui, ana komin ya ne apisa ke ga sanene pan imimi lua Panaþas, ana pe apisa re pan taþena la poli?

⁷ Asitomyuli yaru na mara lala na purvanua taþena tai. Pogos naþa apanon mara, ana ane pul ke kiela sur lala? La ga apulia, pona kiela þarin suþe naga pisuvevea? A asitomyuli la naþa amapla kinanena e lokove. Visae akinana e lokove nene, taþatete yar tai vis van la vanonia. A sanapen mþena yar naþa pagan ke surmal lala? Pona naga pe kanli re nena kala tata ne tai poli yo?

⁸ Nepisa sur la nene vena kila amiu avisu kilale sa naþa visae yar tai kila yumaena tai, popon yar la naþa naga

miyumaē kiela monar avisuar ruruia. A nepisa sanene, pe molue re ga e kiau sitomena poli, ana kieta navisaluaena wa pisayu mēna ga sanene. ⁹ Visena tai sike loyuma e navisaluaena kiena Mosis rui, naṣa pisa sanini, sape

Pogos naṣa kioṃa puluk tai suṃa yaloro ke metava e kioṃa mralaki sane kona vena vie plan kurusnela, ve oviar re gona, ana monar otamān naga yaloro ea ana kinana lilue ṃaga vano. **Naw 25:4**

Pogos naṣa Ntewa pisa visena nene narui naga pe suṃa sitomaḷ re sur mal la poli, ¹⁰ ana naga sitomaḷ ita naṣa temiyumaē, sape la naṣa temiyumaē kiela, monar avisuar ruru ita. Yaru naṣa miyumaē e porotano, mesmesun naṣa naga sitom visave pogos tai yoko kan ya naṣa naga mapila, a yar naṣa va lokove war kinanena vitomi, mesmesun naṣa naga mēna sitom visave yoko atamān ve tokaki vania. ¹¹ Ana e lepas na kiamimi yumaena pun amiu, memapila mras wo la mok liu rui e kiamiu malena, ana popon vena amiu akekarān naṣa avisuar imimi a akian navisa ruruena laṣas naṣa Ntewa mligan e limamiu van imimi. ¹² Amiu asuṃa amiila ke yar taṣena laṣasa sanene rui, ana popon akekarān manene laa sane nakilaen wo van imimi naṣa imimi mekila ṣesan po pan amiu sumo rui.

Ee, popon akila sanene van imimi, ana tol nagane pe mepisa re nena pan amiu mesape monar akila. Memaraun mesape sa ṣisi mevisawal sanene ṣisa, yoko asitom viowa e imimi narui, sa ṣisi kilawo lawe mrapa na Lologena Wo imi pun amiu. Kila narui mepis re si poli, a visae meloge viowagan naṣa pe apisuar imimi re poli, pogaga.

¹³ Ana popon asitomyuli mēna ga sane e Yuma Wa ṃana Ntewa, la naṣa amiyumaē ke loyuma ea amio li na kuṣapaena lala, asuṃa akan ke sur la nene, a asuṃa amal ke e sur la naṣa yar la amla ke sane kiela nalaena pa Ntewa. ¹⁴ A Suṣe pisawal mēna ga sa ke nene e lepas

kiena ne kiena yeririna la naṣa asuṃa amlologon ke Lologena Wo. La ṃena ga, mesmesun naṣa akilia amal e nalaena la naṣa yaru la ne amloge ke Lologena Wo nene asuṃa ala van la.

¹⁵ Pogaga, in na yar la ne tai ne sanene, ana siar nanua sumo pimi pe nepisali re nesape yar la monar ala sur tai sanene van inu poli, pona monar akila ve sanape na van inu. A nesuṃa nepisakol ke ga sur la ne e ṃaki nini, pe naga re ga naṣa nesape neviun sur tai tan amiu poli. Pe sineun re nesape asiar naṣa ala sur van inu poli, ana aṣarwar amiu asape amiu ke narui apagan inu, ana sineun nesape in na nekilia nesuṃa nowarwar inun nesape Ntewa ga suṃa pisuar inu silaga. Pogos naṣa nekilia nesape kiau malena sike ga e limana, nesuṃa neloge po paṣisi, a visae ve naga re naṣa suṃa visuar inu, pona yoko neloge sane popon sa nemarṣan ga rui. ¹⁶ Nesape noṣarwar inun naṣa naga pisuar inu sanene pogos naṣa nemlologon ke kiena Lologena Wo, ana e lepas na pun inu, lelaga paṣisi pe sur re tai naṣa nekilia noṣarwar inun poli. Taṣatete nevisirlua si kiau kia va metava, nesape in ke narui nepe yar na lologonen Lologena Wo, vanon Ntewa ke narui naga mligan e luṃau, ana nepisu sane monar nekila ga narui. Visae pogos tai nourenia ve nekila re sina, yoko viowa van inu vaṣisi. ¹⁷ Visae nekila ke yumaena nene e ga e kiau sitomena tai, inu ga nesape popon nekila, vena Ntewa kekarania, pona yoko kilia la nalaena tai van inu komin yo, ana pe sa re nene poli. Pe inu re naṣa nesitom nesape nekila poli, ana Ntewa ga pisawalia, mligan e luṃau, ana monar nelogearia, nekila ga ve sanene narui. ¹⁸ Ana sanene, nesitom ṣele nesape nela nalaena tai vanonia, ana naga nene pogaga, komin naṣa Ntewa suṃa kila ke sur taṣena tai sane pul inu e sur wo tai rui. Sur nena, naga pupia nalogewoena nene naṣa netolia, pogos naṣa nesuṃa nemlologon ke lologena wo pa yar lala, naṣa nekila korenan ga sanene pan la. Pona nekilia nevisa

van la nevisave ala sur van inu vanonia, pona avisuar ruru inu e pogos naña nemiyumãe ke sanene, ana pe sineun re nene poli, sineun nesape akilia atol ga sa ga nene, pe suri tai suwo la re poli.

Pol naga miyumãe korena ga pa yaru lala sane nalologena wo tai kiena ne Ntewa

¹⁹ Sitomena ne nanene sike e inu, a nesumãa nemiyumãe ke e ðelaga tai naña yoko nevisa meraravan van ami nagane.

Sane, inu na pe nemiyumãe kiena yar re tai poli, a pe yar re tai naña pe yer kawan inu poli, ana inu na nekila inu nepimi sane yar na yumãe korena van yar taþena lala, vena kila sane nekilia netaulu la ve moki aimi alelaga.

²⁰ E lepas kiena ne le Yu lala, nesumãa nekila inu nepim nepe yere Yu nena napo, vena kila sane nekilia noure laþasia aimi.

E lepas kiena ne la naña pe ape Yu re poli, ana ataveve ke navisaluaena kiena Mosis, nesumãa nekila inu nepim sane yar tai naña nataveveen mēna ga navisaluaena nene. Pe nepisu re sane nesike vatanon navisaluaena nene poli, ana nekekan naña nevatanonia ve sanene, vena tauluen la nene naña sinelan suen vatanonia.

²¹ E lepas kiena taþena la naña pe ape Yu re poli, naña pe ataveve re navisaluaena kiena Mosis poli, nesumãa nekila inu neve taaga nemio la, komin nesape netaulu la mēna ga. Pe nepisa re nesape nesumãa nekilaro navisaluaena marua kiena ne Ntewa poli, peraga, ana pogos naña nesike nemio la, nesumãa netaveve ke navisaluaena viu kiena Kristo vena kilia kila la alual malena.

²² E lepas kiena ne la naña nepisu sane pe asumãal ruru re mārera poli, pe nepis mārera re pan la poli, ana nekila ke sa naña in mēna nemio la, nesumãa nemiila la, vena pona netaulu la yo.

Sanene, inu na nesumãa netaveve ke mrapa make ga nakilaen suri make ga naña nekilia nekila van yaru make ga, vena kilaen sanene vano-o yoko nekilia netamalia laþasa aimi alelaga e Yesu.

²³ Nekila sanene, pe nekila re ga pan inu poli, pona vanon suri taþena tai,

ana nekila vanon ga naña sineun nesape Lologena Wo monar war mrasa e malena kiena yaru lala, a pogos naña nepisu navisa ruruena naña Lologena Wo kila pan la, nemloge po na po.

²⁴ Asitomyuli pogos naña yaru na kiriri lala akiriri ke veraga. E pogos nene, la make ga monar akilali naña akiriri koskos veraga avano, ana la ve via aim ðes vamon la, a kilia taulu taþena lala? Yoko ve taaga kilia koven make laþasa, kiriri vano yuve la, la kiena nalaena vanonia. Ve sanene narui, kam make ga monar amāreran yumãena kiena Suþe, monar amāreran akiriri avano vena ala kiamiu nalaena.

²⁵ Yar na kirakiraena la asumãa aþion ruru la silaga, a asumãa apalia ke suri make ga la naña kilia kila tasnela ve mārera ruru re. Asumãa akila ke sanene komin kiela sitomena lala māreran sape monar atauluia, atol nalaena. Ana pogos natelaten meme e yaru na kirakiraena la nene, yam plas ga meme la nene pioyowa sina, ana meme naña popon toþion naña atelan e ita, naga yoko sike sike nena.

²⁶ Sanene, in na nekila ke sanene narui e yumãena kiena Suþe naña nekila ke ne. Pe nekiriri koren kar re ga poli, a pe nekirirai re ga sanene poli, ²⁷ ana nesumãa nakawean inu, nesumãa nepisuar ruru tasneu silaga, komin naña pe pon re nesumãa nelologo ruru van yaru lala, nesape la sanene, sanene, ana sirau-nia, in ke narui nekila pal mrapa, pona pe netorokin re naña nekila make ruru kiriri lala naña nekiriri ke ea.

10

La naña asitom asape la amesmesu rui, akilia akila pal mrapa, sa naña apua kana le Yu la akila sumo rui

¹ Erau lala, popon tesitomyuli ya naña kata apua la akila. Naga nene e pogos naña yer marua Mosis sumon la amolue gar Isip, amio naga ataveve lul nene naña sumãa sumon la apa akusro pupia sive nene naña mliþere pan la. ² Anãal pogos mārera laa nene, ana Mosis þere la apa aþarpoyo ea, ana apim sane ape kiena

yeririna kemua lelaga. ³ Kas moki asuṁña amialoro ke e yokorena, la make ga akan kinanena nene naṁña Ntewa kian pan la, ⁴ a pogos naṁña moto kar la, Ntewa kila wii kate e pulus nen kilavaru nene vena amunia. E poglis nene, sane Kristo ga sike amio la, suṁña pisuar ruru la e sur make ga.

⁵ Ntewa kila ṁña po pan la sanene pano-o, ana yepela mavin suṁñalen ṁārera se ea. Apilon ṁasila pania, ana naga pe taṁan la re apa loyumuṁ e yo naṁña naga pisaar pan la poli, kila naṁña asuṁña amarmare tetai kar ga e yomema.

⁶ Ana ita nagane, pe pon re teve ṁāṁārera ve sa repita la nene poli, ana visae tesitom ruru e ya naṁña pimi paemen la, kilia vian ita ea. ⁷ Visae ve sanene, monar ve teligan re sur taṁena sumon Ntewa e kieta malena, sane nono tai naṁña telotunia, sa naṁña repita la nene akila. Visena tai naṁña pisayu kiela ṁelaga e poglis nene, pisape

“La pe asitom re si sur taṁena poli, sinelan ga kilaen ṁāṁāgena, amun wii marala tetelivi, a aṁure ṁēna sira lala e wolena lala, naga ga nene.” **Nau 32:6**

⁸ La asitom asape malena wo ne nanene narui, ana ve sineta ṁesan re legiena nene naṁña Ntewa kila loṁara viowa la apim akar yermēne lala amio sira lala naṁña akila lau, ana e legiena taaga ga nene la manu lualima yam lua pa telu [23,000] amare veraga e legiena taaga, sane kiela nakoena ṁārera tai. Visae ve sanene monar tevisuar ruruia, pe pon re ita laṁasa ava kar ga sanene poli. ⁹ Yar naṁña pilave, kila mlamulena viowa sanene, a naga sitom sape pogaga ne, ana suṁña miyur kare Suṁpe paṁisi. Yoku Suṁpe kilia kila sur tai vania, yoku yar nene ilania, loṁara iminia sane yar na sumo la nene.

¹⁰ A pe pon re tevismumun Ntewa poli, sane la naṁña asuṁña akila nanua sumo e pogos kiena kata apua lala. E poglis nene, Ntewa pitetalia navisi tai na visaaren marena pimi pula, ṁemoṁar la.

¹¹ Tepisu naṁña la asuṁña akila ke mlamulena viowa sanene, ana tepisu naṁña nakoena pimi ṁalivin la ke sanene, ana pe suri tai naweṁpege itaena. La asirilua kana suniena nena nakonua konua rui, ana tekilia tesitomyu si suri nene nagane, e legiena maro la ne tesike e ne. ¹² Sanene, visae yar tai visuveve si kiena malena naga taaga, a sitom sape naga suṁña suṁñalu ruru ke ṁārera rui, popon naga visuar ruruia, komin viowagan naṁña visae naga kila si viowa pogos tai, ana loru.

¹³ Apisu nakilaliena la imi, ana ve sinemiū kurkur manene re. Pe kam re ga apane ke nataṁaliena la nene poli, ana asuṁña aṁalivi ke e malena kiena ne yaru make ga. Ana akilia awasine Ntewa, komin naṁña yoku naga taṁatete kila ko ovane nataṁaliena naṁña ko pe otorokin re otaulu poli, ana pogos naṁña nataṁaliena imi kilali ko, yoku naga vian kon kioma mrapa naṁāreraena naṁña nasuwoen nataṁaliena, vano-o oure matan naṁāreraena na taṁaliena nene.

¹⁴ Kiau erau wo lala, monar ve ava re nena lavisin ṁelaga naṁña yar la asuṁña amlotun ke nono na visokanena lala. ¹⁵ Nekilia nesape kam na yar sur la naṁña akilia suria, ana pogos naṁña nepisaar mesmesun nena pan amiū sanene, nemlelaga nesape kam na amninu kilale ya naṁña nesuṁña nepisa ke ne. ¹⁶ Nepisa visena la nene komin naṁña pogos na ova oyakol amio yar la naṁña asuṁña amlotun ke nono tai, sa ga naṁña ko ṁēna omlotun ke nono nene narui. Naga nene maran taaga amio ita la naṁña temlelaga ke e Kristo. E pogos na ṁāṁāgena wa, temlenin namunena wa, temlavia, a na nene sa naṁña ita tepisawal tesape tesikol ita e ṁegas kiena yar la naṁña kana kuruta mlau komin la. Ana siraunia, takawero kilaparavi wa, temlavia, a na nene sa naṁña ita temio la naṁña akila kare tasnena naṁña tamalele metava e lak torovia.

¹⁷ Nanene lelaga pan ita punu ga naṁña tesuṁña tepim lele taaga e ṁāṁāgena wa nene, komin naṁña tepim sane ṁegas taaga, a takan pae ga kilaparavi taaga nene.

18 A sa ke mēna ga nene pa le Israēl lala, pogos naṣa aṣemoṣar suri na kuṣaṣaena lala. Laṣasa pe akila re kuṣaṣaena poli, ana akekarān kanen tata na kuṣaṣaena nene naṣa yaru taṣena ga la akila, ana kila sa naṣa ape ṣegas taaga naṣa akila lotena na sanene pan Ntewa.

19 Pogaga, visena la nene kana kinas na ya? Nesuṣa nepisayu ke nono lala amio nakuṣaṣaena la nene, ana e kiau sitomena kana kinas pe nepisa re nesape sur la nene na lelaga poli, pona apowo liu. 20 Pe sa re nena nene poli, ana popon nekila meraravan van amiu, nesape la naṣa akila ke lotena kar la ne sanene, pe amlelaga re e Kristo poli, a kuṣaṣaena la naṣa asuṣa akila ke ne, pe asuṣa akila re pa Ntewa lelaga poli, ana asuṣa akila ke ga pa yermare lala. Sanene, pe pon re ava lavisin la naṣa asuṣa akila ke poli, komin pe sineun re nesape asikol amiu amio yermare la poli. 21 Ko naṣa ototano ke e lele na kinanena kiena Suṣe, osuṣa omun ke e ṣana piala wa, a osuṣa okan ke kana kinanena wa, taṣatete okilia ova ototano e lelen kinanena kiena yermare lala vena omun kiela namunena a okan kiela kinanena. 22 Yar na kila sanene naga suṣa miyur ke Suṣe, kilia kila Suṣe vielue vaṣisi, sinena karia. A pona yar nene sitom ke sape visae Suṣe sinena kar sanene, pe pe sur re tai poli, komin naga ṣarera manene taulu Suṣe? Pe nesitom re nena sanene poli.

Li nalelagaena lala monar ve akila re sur naṣa kilia kila li nalelagaena taṣena lala aloge viowa

23 Visena tai suṣa ga, naṣa yar la mokliu apisa apisape, yaru kilia kila ga ya naṣa naga sinenan sape kila. Pona visena nene pe lelaga yo, ana sur laṣasa sike na naṣa nekilia nekila, ana yepmavin ga kilaena, komin e kiau navisuenā, la pe asuṣa amiila inu re e kiau malena poli, a pe asuṣa amiila re malena kiena yar la naṣa asike lavisin inu poli. 24 Nepisa sanene komin naṣa pe pon re yar tai suṣa sitomāl ga naga taaga poli, ana

monar sitomāl mēna yeririna la naṣa naga sike lavisin la.

25 Pogaga, nagane yoko nevisa sur laṣasa e lepas na tata na sur mali lala naṣa akila kuṣaṣaena ea pan kiela nono na visokanena lala. Visae awar tata la nene imi, aligan su amio tata taṣena lala, vena awilwilin la, tekilia toulia takan woga ga. Nanene komin naṣa taṣatete tekilia tevisu kilale sane tata na ya la ne sanene, tesape tata ya naṣa akila kuṣaṣaena ea, pona tata ya naṣa pe akila re kuṣaṣaena e poli, ana ve tesitom manene re, ve teviun re, toul ga narui. 26 Telavia, takania, komin naṣa sane visena tai pisa sanini sape yomarava nini,

amio sur make ga naṣa sike ea, naga pe kiena ai? Naga pe kiena kieta Suṣe. Yauena 24:1

27 A visae yaru tai naṣa pe mlelaga re poli, vio ko vena ova okinana e ṣana yuṣa, pona omaraun vaena yo, osuṣa ositom ke osape pona awar kinanena laṣasa van ko naṣa akila pae lotena na kiela nono la e yo rui. Ana peraga, visae osuṣa ositom ke naṣa ovano, ova ga, a ve oviun re naviunenā sanene, ola ga ya naṣa visae ala van ko. 28 Ana sur ga tai, visae ova osike pae e naṣa rui, a nalelagaena taṣena tai teke ea, ana pona naga visa van ko sanini, visave Wolai, tata nene, italua monar telonia, komin nekilia rui nesape akila pae e rui pa kiela nono lala. Visae naga visa ve sanene van ko, ana sanene yoko ko mēna ga ve okan re. 29 Lelaga, e lepas na kiomā sitomena, okekarān ga kanena, ana e lepas na womla taṣena nene naṣa pisa sur nene pan ko, viowa vania, ana pe pon re si otol poli, komin visae peraga, yoko okila sur tai naṣa kiena sitomena pe mesmesun re nenaga ṣisa.

Ana visae ko ga taaga, a pe yar tai pisawal re sur la sanene pan ko poli, okilia okila ya naṣa ko sinomān osape okilia okila.

Nane kiau sitomena sanene e lepas nene. Nesitom nesape pe mesmesun re naṣa yaru taṣena ga kilia ṣareran inu

visave monar nekila nene, pona ve nekila re nene. ³⁰ Visae kinanena ya, nevisu sane visae nelenwo sumo, yoko nekilia nakania woga ga. Pe pon re yaru taþena sinena karinun poli, naþa nakan ke tata naþa nepisa potena pa Ntewa vanon rui.

³¹ Pogaga, naga kana kinasa sanini, sane visae tekan suri tai, pona tomun sur tai, pona ya si naþa tekilia tekila, ana monar tekila make ga e þelaga tai na visirluaen kia kiena ne Ntewa. ³² Pe pon re akila sur naþa kila kare sitomena kiena le Yu la poli, pona le Kris lala, pona kieta li nalelagaena taþena laþasa, ³³ ana popon amiu akilali sa naþa in na nesuþña nekila ke pan la. E sur make ga naþa nesuþña nekila, pe nekilali re ya naþa yoko wo van inu poli, ana noþikeyon naþa wo van la, vena kila sane pona laþasa akilia atol natamaliaena.

11

¹ Lelaga erau lala, sa naþa nesuþña nekilali ke naþa neyaloro nelilu lana Kristo, popon akilali ayaloro alilu lenen lau.

Pelaga wo kiena yeririna la pogos naþa ava e suþñare

² Erau lala, nemloge sane asuþña asitoþñal ke yuþñaena la naþa nekila pan amiu na wa, a asuþña atarar ruru ke þelaga lala na yuþñaena nene naþa nepian amiyunia. ³ Ana e sur la nene, tai sike ga wa naþa sineun nesape monar akilia ruruia, naþa pisayu yermþene amio sira, naþa lalua kiela yuþñaena pe maran taaga re poli. Sa naþa Ata Ntewa naga pe þarun Kristo, a Kristo naga pe þarun yaru, ana yermþene naga pe þarun wona.

⁴ Ana taveve kieta þelaga, visae yar tai lotu, pona visi e marana li nalelagaena lala, naga monar ve yan re karo na þarina e þarina. Visae naga yania, tevisu naga sane wowe tai naþa mninue þelaga na vatanoena. ⁵ Ana sira lala na pe taþena. Visae sira tai lotu, pona visi e marana li nalelagaena lala, tepisu sane popon naga yenwo þarina e karo na þarina pona kulmrae tai. Visae ve yenwo re þarina sanene, naga mþena ga

kila piowa, tepisu naga maran taaga visae akervan þarina ve þarmu ga rui suþñal se maran yaru lala. ⁶ Visae sira tai ve þarmarera, yepen mavin kaloen þarina sanene, popon avisa vania avisave popon naga kervan vilþarina, ana yoko kilia suþñal ga na wa su loyumu e suþñare ana lotu. Ana yoko naga mawa vaþisi nakilaen sur nene, komin pe pon re sira la aweroro vilþarila ve plalas manene poli, pona akervan þarila ve þarmu. A visae ve sur na kilaen sira mawa sanene, popon sira la akekaran tararen kieta þelaga na vatanoena, monar ayenwo þarila la sanene pogos naþa aim alotu e suþñare.

⁷ Ana komin ya ne yermþene lala la monar ve ayenwo re þarila lala? Nanene komin Ntewa sike metava, a naga pe þar pa rui, ana naga kila yermþene sane naga, pisirlua yermþene kila naga pe þarun sira. Nane sa ke nene narui, yermþene taþatete kalo þarina, ana sira monar kalo þarina. ⁸ Tekilia sane yermþene naga monar ve þarin sira sanene, komin Ntewa sii þesan yermþene, siraunia sii sira molue kome lepas nen yermþene, ana pe sii re yermþene molue kome sira poli, ⁹ a naga sii sira vena iilaen yermþene, pe sii re yermþene poli vena iilaen sira. ¹⁰ Sanene, sira monar kalo þarina, vena kilaen sa naþa naga patanon ke wona. Ana pogos naþa naga kila sanene, navisi lala nae ma e peni apisuia, a kila naþa apisu kilale sa naþa sira kekaran vatanonen wona na yermþene, a la mþena monar akekaran vatanonen kiela yerkawa keviu naþa Ntewa. ¹¹ Lelaga naþa sira monar vatanon yermþene sanene, ana nanene kana kinasa sane pe sa re naþa sane lalua pe atoroki re poli. Ita naþa tesike loyumu e þegas nen kieta Suþe, tekilia rui tesape sira na taþatete suþña naga taaga, a yermþene taþatete suþña naga taaga, ana lalua monar asuþña ayumu e lele taaga vena aiila la maran ve taaga. ¹² Nanua sumo la e nasiiena, sira nasumo molue e tasnena yermþene, ana siraun na nene, yeririna punu ga amolue akome tas nen sira tol nagane, ana tekilia tesape purþes

kemua lelaga, naþa sur punu ga molue komea, naga Ntewa ga.

¹³ Pona laþasa pe akekaran re kiau visena poli yo, naþa nesape popon sira lotu monar kalo þarina, ana asitomyu rurulia. E kiamiu navisuena, apisu sane sira naþa ve kalo re þarina, mesmesun ga naþa suñalu lotu va Ntewa? Peraga, e kieta þelaga na pe mesmes re poli. ¹⁴ E kieta malena na yomarava nini, merarava ruru pan ita rui sane pogos naþa yermene ligan vilþarina kapuru vim ve piayavi manenea, piowa pan paþisi. ¹⁵ Ana pogos naþa sira tamñan vilþarina ve piayavi rurua, po pan paþisi, a viluna na piayavi ne, Ntewa mla pania sane sur tai naþa miyowauia ruru yepena.

¹⁶ Ana sa naþa nepisa, li nalelagaena laþas asumña apisliu, pe akekaran re sitomena nene poli, sane sira naþa sinenan sape lotu monar kalo þarina. Pogaga, kiau visena sanini, nesape imimi li nalologena lala, memlologon ga sanene, pe mekekaran re þelaga taþena poli, a suñare kiena ne Ntewa taþena la ne asike ne, la mña ga asape ve sa nene.

Mrapa mesmesu nakilaen þaþagena wa

¹⁷ Sur si tai sike ga wa naþa sineun nela sitomena laþasa ea van amiu. A piowa ga, komin naþa naga pe pe sur re tai naþa nekilia nevisir plan amiun poli, ana naga pe sur tai naþa monar nevis van amiunia. Naga e lepas na pogos na suñare, naþa popon vena sur tai naiilaen kiamiu malena, ana akila sa naþa pimi pe purþes nen sur viowa si tai. ¹⁸ Nepisa sanene komin naþa nemloge rui sane pogos naþa amiu li nalelagaena lala apim lele taaga, pe ape taaga re poli, ana nalipereena suñ pa ke metava likan amiu. Visae visena la nene navisokanena ana po, ana peraga, nepisu sane monar ve lelaga ga. ¹⁹ Ana pe nekilia re poli vanon ya ne sinemiun asape akila sanene? Pona yar tai sinenan sape yuve tai, tai sape yuve tai sanene yo? Pona sinoñan osape otauluia vena yoko yar la avisave ko ke narui ope lelaga, pona ko ke narui naþa Ntewa sike amio ko?

²⁰ Ana e lepas na þaþagena wa, nemloge sane naga mña nene asumña akila ke piowa ga. Pogos naþa apim lele taaga vena kilaen þaþagena wa nene, pe akila re si sane nasitomwalena kieta Suþe poli, ana akila ke ga sa naþa kiamiu kinanena taþena lala. ²¹ Visae tai imi loge viso karia, yoko naga suñalu kian limana la kilaparavi ve keviu, pona taþena mun kuruta na munena ve keviu, ana ve torokin re si laþasia! ²² Pona pe kiamiu lelana viranen re kapi e poli yo, þisi na aim vena akinana loyumña e suñare? Pona asumña akila sanene komin naþa asumña asitom korenan ke ga suñare kiena ne Ntewa, pona asumña asitom korenan ke ga erau na lelagaena taþena lala? Nemninue kare narui amña nevisa ya ne van amiu e sur nene, yoko nevisa ga nevisave pe nekekaran re nena poli.

²³ Mrapa mesmesu na kilaen kinanena wa, Suþe ga pisa pan inu, ana siraunia in ke narui naþa nemla lein pan amiu. Pa sanini, sa naþa Suþe Yesu, kiena yemalo maro nene, naþa Sutas pielua naga ea, naga mla kilaparavi nene, ²⁴ ana mlen pisa potenania, kawerorovia, ana pisape “Tasneu ke nini narui, naþa netamñania vanon amiu. Ana monar asumña ala luen ga kilaparavi sanini silaga, sa naþa sur na sitoñalinena tai.”

²⁵ Ana siraunia, pogos naþa akan pae, mla piala na kuruta, kila ke mña sanene, pisa pan la, pisape “Piala nini, naga kau kuruta, naþa vena kilaen naviranarena viu naþa Ntewa kila amio yaru suñalu. A pogos punu ga naþa ala piala nene, awis, monar asitoñal inu.”

²⁶ Erau lala, nane visena kiena Suþe e lepas nene, ana kila sane pogos naþa tela kilaparavi a tela piala sanene, tesumña tepisawal ke nasitoñalena na kiena marena, a monar tekila mña sanene vano tol pogos naþa naga imi mñalivin ita sina.

²⁷ A nalaen kilaparavi kana Suþe nene amio mña piala, naga pe sur tai naþa pe wa paþisi. Visae yar tai la e þelaga tai naþa ve mesmesu re, yaru nene kila piowa ga, þarnena kare tasnena Suþe amio kana kuruta, sa ga naþa naga

ga m̄memoñaria. ²⁸ Ana pogos nakilaen p̄ap̄agena wa sanene, monar ita make ga veve taaga tevisu ruru kieta malena lala, p̄isi na, tela kilaparavi amio kuruta nene. ²⁹ A pogos naña telavia, monar tevisu kilale sane sur nene kana pupia kinasa sum̄a ga, naña pisayu kieta Suñe naña naga tam̄an kiena malena vanon ita. Ana visae yar tai lavia, ve sitom re urmi sane ita make ga tepe tas taaga e Kristo, naga la korenan ga, ana yoko naga visu sa naña viowa manene laa vania. ³⁰ Sur nene sum̄a kila amiu ke rui, naña amiu mokliu yepemiu la miaiai a amai, pano-o tol naña kam lañasa amare. ³¹ Ana visae tevisu ruru kieta malena silaga, yoko Ntewa ve la re nakoena sanene van ita. ³² Ana ita naña Ntewa kila sanene pan ita, ve tela re sa naña nakoena tai, tela sa naña navianena tai naña Ntewa kila pan ita sape tekirava, vena la pulmas tai van ita e legiena maro, naña yoko ve akoven ita re teva temio yar na yomarava tañena la naña yoko ava e lele naloge viowaena.

³³ Erau wo lala, kiau visena ne na nene e lepas na kilaen p̄ap̄agena wa. Pogos naña aimi lele taaga sanene, ana akila ga e p̄elaga napo. Ve yar tai kilali re naña la p̄esania vena kan ve keviu, ana ava ruru amiu ga, pogos naña amiu make ga asike lele taaga narui, ana akilia akila ga na wa. ³⁴ Yaru naña viso karia sitom manene laa kinanena, popon naga sum̄a ga um̄a, kinana ruru kana. A monar ataveve ruru kiau visena e lepas nene, visae peraga, pogos naña aimi lele taaga, ana yoko tañatete suri tai wo van amiu.

Sur tañena si lañasa sike e inu vena visawalen van amiu, ana yoko nevisayu la van amiu e pogos naña neim nom̄alivin amiu.

12

Mareraena la naña Ninuna Wa kian ke sa naña nalaena tai

¹ Wolai a vineu lala, pogaga, sineun visayuen m̄areraena la naña Ninuna Wa kilia kian van ita li nalelagaena lala sane nalaena tai. E lepas nene, ve ave wowen

re, ana sineun nesape monar akilia ruru toweli m̄aga. ² Ana popon asitom si wasuñe va e pogos naña kam na pe amlelaga re poli wa. E poglis nene, nam̄areraena na ninuna tañena lala asum̄a amiyum̄ae ke e amiu, añure kare kiamiu sitomena la pa pe wowen ruru nenaga nalotunen nono kar la naña pe apis re poli. ³ Nane ninuna sur ne la naña akilia akila yaru vis viowa va Yesu, viuelin kiena kia, ana Ninuna Wa kiena ne Ntewa naga tañatete la visena la ne sanene. A ninuna la nene, tañatete akilia akila yaru visa visena wo lala, naña sape Yesu naga pe Suñe kemua lelaga, ana yar naña visa sanene, tekilia tesape Ninuna Wa miyum̄ae ke e kiena malena, mla visena na sanene pania.

⁴ Sanene, pogos naña tepisu m̄areraena wo la naña li nalelagaena la akilia amiyum̄ae amio, tekilia tevisave nane sane nalaena la naña Ninuna Wa mla ke pan la. Mareraena mokliu nakilaen yum̄aena la sike ne, ana Ninuna ne Ntewa naga taaga pe purp̄esan make ga. ⁵ Sa ga naña p̄elaga na yum̄aena la mokliu sike ga wa, ana kieta Suñe naga taaga pe p̄arun la make ga, ⁶ a sitomena wo na kilaen yum̄aena la sike ne, ana Ntewa ga naga taaga kila la apa ke metava pan ita make ga. ⁷ Sanene, e lepas nam̄areraena lala naña Ninuna Wa kiania, li nalelagaena lala añar peve taaga sane tai mla tai, tai mla tai, taveve ga ya naña Ntewa pisu sape yoko iila manene p̄egas nen li nalelagaena lala.

⁸ Pan tai, Ninuna kian visena la naña amanmarua pañisi.

Pan tai, kian navisukiliaena nowo lala.

⁹ Pan tai, kian pupia naviawaena, pan tai, kian naña kilia kila ruru maiena.

¹⁰ Pan tai, kian naña kilia yum̄aen kile lala.

Pan tai, kian navisawalena suri la naña pimi ke ga wa.

Pan tai, kian naña kilia m̄ene plan yermare lala.

Pan tai, kian naña kilia vis e visena tañena lala.

Pan tai, kian naña kilia vilon visena

kiena la naþa apis ke e visena taþena lala.

¹¹ Nane nalaena la naþa Ninuna Wa naga taaga kilia ligan se malena kiena yaru, kian plan ke pan ita peve taaga taveve ga ya naþa naga sinenania.

¹² Li nalelagaena lala aþar nalaena taþena la ne sanene, sa naþa tasneta lala kiela kinakinas taþena lala mokliu. Kinakinas taþena la nene, amiyakolkol la asumã amiyumãe ruru ke veraga e tas taaga, a sa mēna ga nene loyumã e þegas kiena ne li na lelagaena lala, naþa la na sane kinakinas nen tasnena Kristo. ¹³ Pona ita tepe yere Yu pona tepe yere Krik, pona tepe yerkaþa pona tesumã temiyumãe korena kiena yerkaþa tai, ana Ninuna ne Ntewa naga þere ita make ga, kila akee ita vena teimi teve kinakinas nen tasnena ne Yesu komþasa, ana Ninuna ne nane naga taaga sike e kieta malena peve taaga.

¹⁴ Popon tesitom manene laa totou naþa tesumã tepisa ke ne, sane ita li na lelagaena lala ita na sane tasnena Kristo. Ana e lepas na tasneta lala, tekilia tesape kana kinakinas la mokliu. ¹⁵ Ana sanene, pe mesmesun re naþa kinakinas komþasa sane lana, mloge piowa, sumãlu pisape “Ke, in na nepe lana ga, in na pe nemiyumãe ruru re sane limana miyumãe poli, pona in na pe pon re ga neve kinakinas nen tas komþas poli.” Ana peraga, lata pisa þele sanene, komin naga pe pupia kinakinas na tasneta komþas rui. ¹⁶ Ana pe mesmesun re naþa kiligata loge viowa poli, sumãlu pisape “Ke, in na nepe kiligana ga, pe nepisu kilale re sur sa naþa kilamarana kila ke poli, pona in na pe netorokin re nesikol nemio tasnena poli yo.” Ana peraga, kiligata taþatete visa sanene, komin naþa naga kiena yumãena napo e tasneta sike pa rui. ¹⁷ Naga nene komin naþa visae tasneta ve kilamarana ga, yoko taþatete teloge kilia suria, a visae tasneta ve kiligana ga, taþatete telopon suria. ¹⁸ Ana e tasneta, Ntewa kila taveve kiena sitomena, mligan ruru kinakinas make ga su mesmesu ruruia

sike nena e lelela lala, vena la veve taaga akila nena kiela yumãena lala. ¹⁹ Visae kinakinas nen tasneta make ga maran ve taaga, yoko taþatete tevisu sane tas tai, ²⁰ ana kinakinas taþena la monar asikol la lele taaga vena kila sane tas nen yaru. ²¹ Kilamarata taþatete visa kare limata, visave “Ke, pe sineun ko re poli,” a þarita taþatete mēne lata, visave “Ke, pe nesitom ko re si poli.” ²² Pe sa re nena nene poli, ne! Kinakinas nen tasneta la þasia amalumlum paþisi, ana tekilia sane asumã akila ke pupia yumãena. ²³ Kinakinas nen tasneta taþena laþasa, pe tesitom re tesape amã la apo sanape wa, ana tesumã tepisuar ruru la. Kinakinas nen tasneta taþena lala, pe sinetan re yar taþena visu poli, ana tesitom urmin naþa teyenwoia. ²⁴ A kinakinas nen tasneta taþena laþasa, la atorokin ga naþa yar la akilia avisuia, ana ve teyenwo re. Sanene tepisu ke naþa Ntewa mligan ruru make kinakinasnena mesmes ga, a mligan sitomena tai sike e ita sape pe sur korena naþa kinakinas laþasa amalumlum, po pe akila re yumãena keviu poli, ana tesitom urmi e la a tepisuar ruru la. ²⁵ A naga nene kila naþa kinakinas make ga pe apeveyun la re poli, asu ruru ga, asumã amiila la ke sina ga silaga. ²⁶ Visae kinakinas nen tasneta tai loge viowagan sur tai, kinakinas taþena make ga monar aloge viowa amio, a visae avisirlua kinakinas taþena tai akila wo vania, kinakinas make ga akilia aloge wo amio.

²⁷ Ana visena la nene la kala kinasa sanini, sane ita li nalelagaena lala, ita na sane tasnena Kristo, a ita peve taaga tepe kana kinakinas lala. ²⁸ A Ntewa mligan ita kinakinas na tasnena Kristo, ve nakilaen yumãena lala na sumare. Na sumo, Ntewa pisirplan laþasia ape nalologena, a nalua, laþasa ape navisawalena, a natelu, laþasia ape navianena, a suraunia, la mēna ga þasia naþa ave nakilaen kile lala, pona akila ruru maiena lala, pona avisuar yumãena na sumare, pona avis e visena taþena la, sanene. ²⁹ Ana þegas nen li na lelagaena lala, tepisu naþa la

make ga ape nalologena? Pona la punu ga ape navisawalena? Pona la make ga navianena? Pona la make ga ape nakilaen kile? Peraga, sa re nene poli. ³⁰ Pona la make ga nakilaruruen maiena? Pona la make ga akilia avis e visen tañena lala, pona avilon visena tañena lala? ³¹ Pe sa re nena nene poli, ana popon vena la make ga akekarana naña atol pupia namareraena ya naña Ninuna kilia kian van la.

A e mareraena la nene, tai sumã ga naña monar imi p̄esa e kieta malena ita punu ga, naña po taulu make tañena lala, naña sineun visayuen van amiu, nane p̄elaga na sinesiena.

13

Sinesiena

¹ Sinesiena, naga sur tai naña monar ve sur nasumo e kieta malena. Pona nekilia nevisi kome visena kiena yar tañena la woga yo, pona nekilia nevisin visena kiena navisi la woga yo, nanene pogaga, ana visae ve sineu sii re yar lala, nekila ke sane kiau visena make ga sane p̄e tai naña am̄ea miyelu wowe korena ga. ² Pona pupia mareraena sike e in yo vena visawalen visena kiena ne Ntewa, pona nekilia ruru sur moki naña yar tañena la pe akilia re poli yo, pona kiau naviawaena keviu manenea torokin nelotu ana sur la imi malmalivi yo, sur la nene po manene pañisi, ana visae ve sineu si re yaru lala, nepe sur korena ga. ³ Pona nekian kiau sur make ga pa yar la naña limala korena yo, pona nesumalu marera m̄a pano-o asikap tasneu komin naña nepe yaru kiena Kristo, naga m̄ena nene po na po, ana visae ve sineu sii re yaru, nekila korenan ga.

⁴ Ana pupia sur nene, p̄elaga na sinesiena, naga sanape? Kiena sitomena piavi, a naga sinewo. Naga pielue re poli, naga pilave re poli, a naga pisirlua re si naga poli. ⁵ Kiena p̄elaga po, naga puluvis re poli, naga sinena mimi koskos re poli, a naga tarar re sitomena viowa piavi poli. ⁶ Naga pe sinenan re sur

viowa poli, ana naga kekarana ga sur wo. ⁷ Sinesiena naga sumalar lue ga, sinesiena naga lelaga lue ga, sinesiena naga wasine lue ga, a sinesiena naga taulu lue ga. ⁸ Sinesiena naga pe sinena mare re pogos tai poli.

Lelaga pañisi, namareraena tañena lala, sane navisawalena lala, pona navisaen visena tañena lala, pona nakiliaena lala, yoko tañatete sike lue, ana nasinesiena ga naga su lue, naga tañatete p̄isi pogos tai. ⁹ E kieta pogosia, asumã apisawal ke visena kiena ne Ntewa, a asumã apian ke nakiliaena la ne sanene, ana ya naña asumã akila ke nagane, naga kompas nena ga, pe wetelu re nenaga p̄isa. ¹⁰ Sur la nene ape nanagane ga, a e pogos naña Ntewa yoko kila sur make ga imi wo ruruia, sur tañena la nene yoko añisi, ana sinesiena yoko su lue.

¹¹ Naga maran taaga ga amio kieta malena. Pogos naña tepe sisi ke ga wa, kieta visena amio kieta sitomena mla ke ga p̄elaga kiena sisi. Ana pogos naña tepe yerka, pe tesa re si ninis poli, kieta p̄elaga marua ruru nenaga. Ana kieta malena amio Ninuna Wa monar ve sa m̄ena ga nene. ¹² A maran taaga m̄ena ga e kupito naña tepisu ke marata ea. Pogos tai, visae kupito nene namname pona pe urmarua, ana tañatete si tekilia tevisu ruru marata ea. Ana e pogos naña Ntewa kila ruru make sur la imi wo, yoko tevisu kilale make suria, a yoko tevisu nena marana Ntewa e kilamarata. A e m̄ena e lepas na kieta kiliaena, nagane tekilia vitokak ga, ana e pogos naña pimi ke ne, yoko Ntewa kila naña tekilia ruru naga, amio sur tañena make ga, maran ve taaga sa ke ga naña naga kilia ruru ita nanua sumo rui pimi tol nagane.

¹³ Sanene, sur tañena lala yoko p̄isi, ana sur la ve telu ga yoko kilia sulue, nane naviawaena, nawasineena, a sinesiena. A e sur la telu nene, naga naña keviu manenea, nane nepisa maron ne, naga sinesiena.

14

Pol pisayu sina m̃areraena lala kiena Ninuna Wa, sa naṓa avis kome visena taṓena lala

¹ Ana komin sinesiena naga pe sur tai naṓa keviu manene sanene, monar aligan naga su ṓesia e kiamiu malena. A amio naga nene, monar aligan kiamiu sitomena se nam̃areraena la naṓa Ninuna Wa suṓia kiania, akekaran naṓa atolia. A e m̃areraena la nene, tai naṓa po manenea, na naṓa yar visawal visena kiena ne Ntewa.

² Visae yar tai suṓalu visawal visena kome visena taṓena naṓa Ninuna Wa mla pania, pona wo van yo, ana sa naṓa pis ke ga pa Ntewa, naga pe suṓia pisa re visena naṓa yar taṓena la akilia aloge kilale poli. Pona naga suṓia pisawal ke pupia visena la naṓa Ninuna Wa mla ke pan yo, ana visena la nene pe merarava re pan ita poli, tapolou ga, taṓatete tetolia. ³ Ana visae yar tai visawal visena lala kiena ne Ntewa van ita, vis van ita kome kieta visena, kiena visena wo la nene akilia akila ita tom̃arera, akilia avisir plan kieta sitomena, akilia akila luṓeluṓe losineta. ⁴ Sanene, yar naṓa pis ke kome visena taṓena naṓa Ninuna Wa mla pania, suṓia pagan ke sina ga naga taaga, ana yar naṓa pisawal ke visena kiena ne Ntewa naṓa yar la amloge kilalea, naga suṓia pagan ke suṓare make ga.

⁵ Pogaga, nekekaran naṓa visae avis kome visena taṓena la ne sanene, ana nepisu sane popon manene visae asuṓia avisawal ke visena kiena ne Ntewa van yar taṓena lala. Naga naṓa suṓia pisawal ke visena kiena ne Ntewa, kiena yuṓaena po manenea taulu yuṓaena kiena yar naṓa suṓia pis ke kome visena taṓena. Naga nene komin yar naṓa suṓia pis ke kome visena taṓena, kiena yuṓaena taṓatete kilia war mrasa e malena kiena yar taṓena. Kiena yuṓaena taṓatete vagan suṓare visae yar re tai naṓa suṓia vilon kiena visena vena yar taṓena lala akilia alogakilalea.

⁶ Erau lala, asitomyulia visae inu, pogos naṓa nepim ke pun amiu nesuṓia

nemlologo kome visena taṓena naṓa Ninuna Wa mla pan inu. Ana yoko taṓatete nena kiau visena la ne sanene kilia iila amiu. Ana pogos naṓa nepis kome visena naṓa akilia amloge kilalea, kila sane ya naṓa nemla pan amiu, sane sur viu tai naṓa Ntewa kipian inunia, pona kiliaena tai, pona navisawalena tai na visena kiena ne Ntewa, pona vianena tai, ana kilia iila ruru kiamiu malena.

⁷ Naga sane plaṓe amio kana laki naweena naṓa aṓea apolu, visae sur lua nene amenunu, ana pogos na wolena taṓatete ologe yauena pona pialu yelu. ⁸ Ana visae suṓe tai sinenan visave we ṓe na kumali, ana ṓe nene menunu, taṓatete yelu ruru ve keviu, yoko yeririna la taṓatete akilia aloge kilale avisave suṓe ṓe na ya. ⁹ Ana sa ke ṓena nene e kiamiu suṓare gar e naṓa. Visae yar tai suṓia pisa ke visena lala kome visena taṓena naṓa yeririna la akilia re poli, yoko taṓatete nena atol narin sur tai e ya naṓa naga sinenan sape visa van la. Kiena visena yoko va kovio ga e yepesinas na ṓeke ne.

¹⁰ Sa naṓa tekilia, visena mokliu sike e yomarava, a kiela visena lala kala kinas la suṓia ga. ¹¹ Ana visae neva ko yo tai, neninue kiena visena, in na sane nepe wolawa ga e yo nena, a la ṓena ga ave wolawa ga e inu. ¹² Ana visena nene, kana kinasa e amiu naṓa asuṓia aṓion ke asape m̃areraena lala kiena Ninuna Wa ayuṓae likan amiu. A kana kinasa sanini, ve akila re naṓa kam veve taaga asuṓia avisir plan amiu ga, ana monar awionlia vena amiu make ga asuṓia avisirlua suṓare imi m̃arera ruruia. ¹³ Ana visae amiu yar tai kilia visi kome visena taṓena tai sanene naṓa Ninuna Wa mla pania, popon naga lenin va Ntewa vena Ntewa la m̃areraena vania vena vilon kiena visena la nene ava e kiamiu visena. ¹⁴ Nepisa sanene komin naṓa visae nelotu kome visena taṓena na sanene, nepisu sane nesuṓia nelotu ke ga e ninuu, ana loyuṓia e kiau sitomena nemninue ya naṓa nesuṓia nepisa ke ne. ¹⁵ Visae ve sanene, yoko popon tekila ve sanape? E kiau navisuena, popon tekila

e lepas ga luwoka veraga. Visae nesumã nelotu, pona nesumã neyau, ana popon nekila e visena naãa molue kome ninuu, a popon m̃ena nekila e visena naãa molue kome kiau sitomena. ¹⁶ Visae peraga, pona osumã olotu ga kome visena naãa molue kome ninumã, osumã ovisa potena va Ntewa komin sur laãasa, ana yar taãena naãa loge ãele visena nene, yoko taãatete kilia, yoko taãatete visa “Sanene” e kiomã leniena. ¹⁷ Pona osumã omotu ke sanene, opisa ke suri wo la moki yo, ana kiomã lotena nene taãatete kilia iila sitomena kiena kiomã erau ãisa.

¹⁸ In na nekekara paãisi naãa Ntewa mla namãreraena nene pan inu vena nevisi kome visena taãena naãa Ninuna Wa mlavia, nepisa potena pan paãisi, a nepisu sane inu na nekila keviu paãisi taulu amiu make ga. ¹⁹ Ana nesumã nekila ke e pogos naãa inu ga taaga nesiau, pe nekila re e maran yaru la poli e pogos na sunãare. E kiau navisuena, visae nevisa visena tai ve tokak ga kome visena tai naãa yar la akilia, naãa kilia vian kiela malena, naga nene po manene laa taulu naãa visae nekila visena la ve moki kome visena taãena tai naãa la pe amloge kilia re poli.

²⁰ Erau lala, awis akilali naãa asitom ruru e sur la nene, kiamiu sitomena ve ve sa re ga ninis. Pe lelaga naãa e lepas na ãelaga viowa lala, popon ave sa ga ninis, ve akilia make re sur ea. Ana e lepas na ãelaga wo, kiamiu sitomena lala monar marua ruruia. ²¹ Visena tai sike e Siriena Marua, pisawal visena tai naãa Ntewa pisa sanini, sape

Yoko noure yar la naãa apimi e purvanua taãena lala, naãa apisi kome visena taãena lala, neligan plan la avano vena avisawal kiau visena van kiau yeririna lala.

Ana kiau yeririna lala ape ãarmãrera paãisi, yoko taãatete ayagogon kiau visena la naãa wolawa la nene avisawal van la. Ais 28:11-12

²² E visena nene, nepisu naãa Ntewa pisawalia pisape namãreraena na visinen

visena taãena lala naãa Ninuna Wa kiana, naga na ya? Mareraena nene pe pe kieta re poli ita la naãa temlelaga pa ãisi rui, ana naiilaen la naãa pe amlelaga re poli wa. Pogos naãa aloge, avisu kilalea sane lelaga. Ana namãreraena navisawalen visen kiena ne Ntewa, naga kilia iila manene ita naãa temlelaga rui, naãa tekilia teloge ruru merarava wo. Ana namãreraena nene taãatete iila manene la naãa pe amlelaga re poli, komin yepela mavin yagogonen visena lala kiena ne Ntewa.

²³ Ana pogos naãa aimi lele taaga vena kilaen sunãare sanene, pe pon re asumã avis manene kome visena la naãa Ninuna Wa mla ke pan amiu poli. Visae pogos tai, yar tai naãa pe kilia ruru re sur nene poli yo, pona pe mlelaga re poli, visae naga imi loyumã e kiamiu sunãare, yoko naga visa ve sanape? Yoko naga monar sitom visave kam make ga ape wowe la.

²⁴ Ana visae imi loyumã, visu naãa asumã apisawal ke visena kiena ne Ntewa kome visena naãa amiu punu ga akilia, yoko naga yagogon ruru kiamiu visena wo lala, ana kilia yur kiena malena, kilia kila naga visu kilale kiena mlamulena viowa. ²⁵ A pogos naãa yagogon m̃a sanene vano-o, yoko naga loge visena kiena ne Ntewa tol kiena malena, va yupor e sur la naãa naga ãarwan sike e kiena sitomena, a yoko kila naga sinena ye si naga, kinai tano lotun Ntewa, visawal visave lelaga, Ntewa sike likan amiu.

Monar teyumãe e namãreraena kiena Ninuna Wa e ãelaga mesmesu

²⁶ Taveve visena la nene e lepas na namãreraena lala naãa Ninuna Wa kiana, yoko akila ve sanape e pogos na kiamiu lotena lala? Pogos naãa aimi lele taaga, popon vena aliureure kana yumãena lala van amiu. Sanene, yar tai la yauena tai, yar tai la navianena tai, yar tai la sitomen viu tai naãa Ntewa pisawal pania, yaru tai la visena tai e visena taãena tai naãa Ninuna Wa kian pania, a taãena kilia vilon visena nene vena yeririna la make ga akilia kana kinasia,

ana suri punu ga kilia vagan ruru malena kiena li nalelagaena la naña asike ne.

²⁷ Ana sa naña nepisa, visae e pogos nene, yar tai sinenan vis kome visena tañena naña Ninuna Wa kian pania, nanene pogaga. Visae ve lua pona ve telu naga pogaga mēna ga, ana monar ve yuve re telu. A ve avis re veraga, ana ala pogos van la, tai sumo, siraunia tañena sanene. A tai mēna ga, visae tai vis pae, yar tañena monar vilon kiena visena, vena la make ga akilia. ²⁸ A visae sinelan visen kome visena tañena sanene, ana visae pe tai re sumā ga naña tol namāraena na visawalen kinas nen visena la nene poli, yoko la ve avivis re si kome visena tañena la ne sanene e maran yaru lala. Yaru na sanene, yoko topur ga, a kilia vivis ga kome visena tañena e ga e ninuna, naña naga ga amio Ntewa lalua akilia aloge.

²⁹ E lepas kien la naña apisawal ke visena kiena Ntewa, popon sane la ve lua pona ve telu ga avis. A pogos naña avis pae, popon li nalelagaena tañena lala avisawal kiela sitomena ea. ³⁰ Visae tai sumā mlologo māga, ana Ntewa kila sitomena viu tai imi van nalelagaena tañena naña totano teke ne, naga naña sumā pis ke ne monar p̄isi kone wa vena la pulmas van tañena nene. ³¹ Sanene, amiu punu ga akilia atol pulmas na visawalen visena kiena ne Ntewa, naña tai visawal tai, p̄isi tañena visawal tai, sanene. Ana visena la nene yoko kilia visirlua sitomena kien yaru make ga, a la make ga akilia atol sur wo ea.

³² Visena wo tai sike ne, naña torokin la naña añar ke namāraena naña Ninuna Wa kian pan la. Visena nena pisa sanini, sape Ninuna naña mla visena pan yaru naga pe māraeran re yaru poli, ana naga monar logear ga manmaruaena kiena yaru nene naña pisawal ke visena nene. ³³ Visena nene kana kinasa asape monar teyūnae e p̄elaga wo sa naña Ntewa naga sinenania, komin naga pe sumā miyūnae kar re poli amio kiena namāraena, ana sumā miyūnaen ke sur punu ga torokin p̄elaga na sumārena.

A popon akila ve sa naña p̄egas nen li

nalelagaena wa tañena lala asumā akila, ³⁴ naña pogos na lotena, akila naña sira lala apa ruru la ga asumā ga. Pe atañan re sira la asumālu poli vena avis e marana yermēne lala, komin sa naña navisalu-aena marua pisa, sira lala monar ve asu re metava taulu yermēne lala. ³⁵ Visae sira la sinelan kiliaen suria, pe pon re aviun manene naviunena poli pona avisawal manene kiela sitomena loyūna e sumāre, ana visae ava umā narui, akilia aviun ga va wola la na wa.

³⁶ Nanene kiau visena lañasa naña pan amiu, ana pe pon re kam lañasa asitom asape nepisa sur nene pe memes re poli. Pe kamiu re naña Visena Wa kiena ne Ntewa pimi p̄es pan amiu poli, a pe kam re ga naña atol poli. ³⁷ Visae kam yar tai sitom visave naga yar na visawalen visena kiena ne Ntewa, pona naga pe yar naña sitom ke sape naga taveve ke mrapa naña Ninuna Wa kila pe merarava pania, naga ke narui naga po, ana visae ve sa kemua nene, yoko naga monar visu kilia visave sur la naña nesumā nesiriyu ke pan amiu, ape visena kiena Supe kemua lelaga. ³⁸ Ana visae naga ve visu kilale re sane kiau siriena la nene ape visena lelaga kiena Supe, yoko monar ve atañan re si naga yūnae amio amiu.

³⁹ Pogaga, monar asitom ruru kiau visena lala, nesape amāraeran naña vena atol namāraena na visawalen visena kiena Supe, ana visae la p̄asa atol namāraena na visena kome visena tañena naña Ninuna Wa kian pan la, monar ve avisaluñar la re avisave kilaen toko. ⁴⁰ Ana visae akila nene, pona ya sina, ana monar akila sur make ga taveve kana mrapa naña memes ruru po.

15

Sumālen sina e marena

¹ Erau lala, sineun nesape nevisayu si Lologena Wo naña nepim nemlologon pan amiu rui, naña amlavia, asumā asumā ke māraera ea, vena kila amiu ve sinemiu p̄esan re. ² Lologena Wo nene na naña visae asumā amlarar ke māraera yo wa, naga sumā kila ke naña atol kiamiu

naŋtamaliaena. Ana viŋŋae ve atarar re si m̄arera torokin ya naŋa nemlologon pan amiu, pona visae avilon ve ve taŋena, kana kinasa sane amlelaga nanua sumo ana amlelaga korenan ga.

³ Lologena Wo naŋa amla ŋesan pan inu nanua sumo, nane nemla narui, nepisawal ke pan amiu ne. Kana pupia visena ne lala apisayu Kristo, naŋa naga kila maran taaga sa ke naŋa Nasiriena Wa pisayu nakonua rui sape yoko naga kila, pogos naŋa naga pe pitomi re poli wa. Pa sanini, sape Kristo, naga mare wo ita vanon kieta mlamulena viowa lala, ⁴ siraunia amligan naga m̄ene puluve, siraunia e kana legiena na telu suŋalu mal sina, ⁵ a siraun naga nene naga m̄alivi ŋesan e marana Keŋas, siraunia, naga m̄alivi ke sina ga e marana la lualima yam taaga pa lua. ⁶ A siraun naga nene, pogos si tai naga m̄alivi e marana ŋegas nen li na lelagaena lala, la taulu ponotia lima [500], naŋa la mok liu amal ke ga wa tol nagane, ana laŋasa akokovio rui. ⁷ Ana siraunia, naga m̄alivi sina ga e marana Semes, siraunia m̄alivi e marana nalologena taŋena lala, ⁸ ana siraun nene, naga ŋasuŋe si pa ma e peni. In na pe nesu re e poglis nene poli, ana potena paŋisi naŋa siraunia, Suŋe m̄alivi si yam tai, naŋa naga m̄alivi maro nenaga, m̄alivin inu. ⁹ In na pe netorokin re naŋa naga kila sanene van inu poli, komin naŋa e nalologena make ga, in na nesumaro tano, a in na pe netorokin re nena kia nene poli, komin nanua ne in ke narui naŋa nesuŋa nom̄ene ke ŋegas nen li na lelagaena lala kiena ne Ntewa. ¹⁰ Ana Ntewa naga pe lemam pan inu paŋisi, pisirlua inu e yo naŋa nesike e nagane, a naga pe lemam korena re sanene pan inu poli, komin naŋa nekila ke kiena yuŋaena kerkeviu la moki. Lelaga, pona nekilia nevisave in na nekila ke yuŋaena pa laa sane taulu make taŋena lala, ana pe in re naŋa nekila ke poli, ana lemamiena kiena ne Ntewa ne nanene narui naŋa sike e inu, naga ke narui miyuŋaie ŋarpoyo kome kiau

malena. ¹¹ Ana in na pe nesitom manene re nesape in na nemiyuŋaie ke sanape, pona nalologena taŋena lala amiyuŋaie ke sanape, ana pupia sur nena sane memlologon Lologena Wo pan amiu, ana amlelaga ea.

¹² A pogos naŋa memlologo ke sanene pan amiu, mepisawal meraravan ruru pan amiu mesape Kristo, naga mare, ana siraunia mal sina. Ana komin naŋa mekila ke sanene, nemilan paŋisi naŋa nemloge sane kam la ŋasa asuŋa apisape pogos naŋa tokovio, asin ita, ana yoko temare lue, ve temal re si pogos tai. ¹³ Sitomena na sanene pe mesmes re poli, komin naŋa visae asuŋa avisave pe yaru re tai naŋa kilia suŋalu si poli, kana kinasa sane Kristo m̄ena pe suŋalu re si poli. Ana peraga, Ntewa pisirlua naga mali si rui. ¹⁴ Visae naga ve visirlua re Kristo, kila sane memlologon korenan ka ga Kristo pan amiu, a amiu m̄ena amlelaga korenan ga. ¹⁵ A visae ve sanene, kila sane pogos naŋa memlologon ke sanene pan amiu mesape Ntewa pisirlua Kristo mal si rui, mepisokan paŋisi e kia kiena ne Ntewa, pona mepian amiu ke e sur tai naŋa pe lelaga re poli. ¹⁶ Visae lelaga naŋa sane yar mare taŋatete si mali, kana kinasa sane Kristo m̄ena ga taŋatete si mali. ¹⁷ A visae Kristo mare mon m̄aga sanene, kana kinasia sane kiamiu naviawaena pe sur korena ga, a kana kinasia sane kiamiu mlamulena viowa la sike e amiu na wa. ¹⁸ A visae Kristo ve mal re m̄ena ga si sanene petan marena, kana kinasa sane kieta erau la naŋa amlelaga ana akovio rui, apa e yo viowa rui, komin pe yar re tai naŋa kilia tamalia la poli. ¹⁹ A visae kieta lelagaena e Kristo suŋa miila ita e ga e yomarava nini, ana taŋatete iila ita e pogos naŋa tokovio ea. A visae Kristo taŋatete tamalia ita e pogos naŋa tokovio e yomarava nini, yoko viowa manene van ita, sineta ye kare ita vaŋisi.

²⁰ Ana peraga, pe sa re nena nene poli, nekilia nevisa mesmesu nevisa ve lelaga, Ntewa kila si Kristo mal si petan marena,

a pisirlua naga sane pe mras p̄esa kiena li na lelagaena make ga, naṗa visae akovio pogos tai, ana yoko Ntewa kilia kila amal sina ga vetan marena. ²¹ Nanua e purp̄esa, yar p̄esa naṗa Atam p̄ere marena pimi e yomarava, ana nagane, yar taṗena nene naṗa Kristo p̄erelua malena petan marena pimi. ²² Taveve ya naṗa Atam kila, yeririna make ga na yomarava monar amare, ana taveve ya ne Kristo kila, yeririna make ga na yomarava akilia alual malena. ²³ Ana sur make ga kala pog mesmesu sike ne, komin naṗa Kristo naga sumon naṗa suṃalu p̄esa e marena, ana ita li na lelagaena lala yoko tesuṃate ṃa vano-o tol pogos naṗa naga wasuṗe sina, ana yoko ita ṃena tesuṃalu e marena. ²⁴⁻²⁵ Ana siraun nene yoko naga wereplan ninuna viowa lala amio yermare lala na yomerava, a yoko naga taaga ve p̄arin suṗen sur make ga, vano-o taulu naṃareraena viowa taṗena lala asike vatanon lana. Pisi yoko naga war nasuṗenen wetelu e sur make ga wasuṗe si va Ntewa Arimana. ²⁶ A e nasinekar la naṗa yoko Kristo taulu e pogos nene, naṗa yoko naga taulu maronia, sur nene marena, amio kiena naṃareraena viowa lala. ²⁷ Kristo monar taulu marena nene, komin visena na metava ne pisa sanene rui, sape yoko Ntewa ligan sur make ga su vatanonia. Ana visena nene kana kinas pe pisa re sape Ntewa mligan ke sina ga naga sike vatanon Kristo poli, ana pisayu sur taṗena lala, naṗa yoko Kristo taulu make la nenaga. ²⁸ A pogos naṗa Ntewa mligan sur make ga sike vatanon Kristo sanene rui, yoko Kristo, sane narina Ntewa, mligan sina ga naga vatanon Ntewa, ana yoko kila naṗa Ntewa naga taaga ve Ntewa na sur make ga.

²⁹ Nowasuṗe si neva e visena naṗa nepisayu nesape visae temare, yoko sir-aunia tesuṃal sina. Ana laṗas naṗa amlelaga sa nene, la asitom manene kiela erau la naṗa pe akeela li re poli wa, ana amarmare. Asitom ke asape la nene taṗatete atol malena, kila narui akee la sina e kia kiena ne kiela erau lala naṗa amare rui. La akila ke sanene, komin naṗa amlelaga ṃarera asape visae

temare, yoko tesuṃal sina.

³⁰ A imimi ṃena ga maran taaga, asitomli sane komin ya ne mesuṃa moṃal pog ṃarera lala e pogos make ga? Mesuṃa moṗar ke naloge viowaena la sanene komin ga memlelaga ṃarera mesape visae yaru tai mare, yoko naga kilia mal sina ga vetan marena. ³¹ Lelaga erau lala, mesuṃa memiyuṃae ke sanene, nekilia nevisa mesmesun sane nemloge sane nesuṃa netaṃan ke kiau malena vanon amiu e legiena make ga. Ana nanene pogaga, komin nekekara na nekekara e malena naṗa atolia amio kieta Suṗe Yesu Kristo. ³² A pogos naṗa nesike e pulkumali naṗa Episas, p̄arṃarera lala nae yo nene la asaga lokul tetan lala, asuṃalun inu lue ga, ana komin ya ne nesuṃa nepisaluṗar la? Nesuṃa nekila ke sanene, pe netaulu re nena sur wo tai na malena na yomarava nini, ana nesuṃa nekila ke sanene komin nesitomṃal ke malena na pimi ke sirau.

Visae ve malena re nene, popon teve sa ga yar kar taṗena la naṗa pe amlelaga re poli, naṗa la asuṃa apivis ke sanini, asape, “P̄ane, tekila p̄aṗagena, ve tesitom re sur tai, komin naṗa peni, ane kilia? Visae temare na p̄isi narui, yoko taṗatete tekilia sur tai.”

³³ Ana monar ve ataveve re sitomena na wowe la ne sanene, visae peraga, yoko visena taṗena nene imi ve lelaga e amiu, naṗa pisa sanini, sape “Oyaloro omio erau viowa lala, yoko kiela napiowaena kila kare kioṃa p̄elaga wo.” ³⁴ Monar aim ave manmarua, a monar aligan kiamiu mlamulena viowa lala. Nepisa sanene, pona asitom ke asape nekila kare kiamiu kia yo, ana monar nevisa, komin kam laṗasa pe akilia ruru re nena mrapa mesmesu lala kiena ne Ntewa poli.

³⁵ Ana e lepas na malena si e marena, yoko laṗasa aviun sanini, avisave “Yoko akila si yar mare la amal e marena ve sanape?” Pona yoko aviun sanini, avisave “La naṗa amare nakonua rui, yoko asuṃal sina amio tasnela na sanape?” ³⁶ Ana naviunena la ne sanene ape naviunena kiena yar naṗa pe kilia re sur poli. Visae tesitomli narin kurus nen

sur la naþa tesuþña temapila ke ne, yoko telual kana navisatameena. Pogos naþa omapila narin kurus tai vito e porotano, okilia rui osape kurus nene monar menun, monar mare, ana siraunia, yoko sirus viu kilia kapur komea. ³⁷ Sur naþa omapila, naga kurus ga tai naþa yoko sike e porotano, ana sur naþa yoko kapur marea ve urviu sina, naga ve sur taþena. ³⁸ Sa naþa omapila ke kurus la pepe taþena ana Ntewa suþña kila sirus viu lala pepe taþena, ³⁹ a maran ve taaga e sur mali lala, naþa tasnela la pepe taþena. Tasnena yaru kana tata pe taþena, a surmali lala sane na porotano, na si, po na metava, la pepe taaga tata taþena la sike e la. ⁴⁰ A surmali la nene, tasnela lala pe taþenan manene laa e tas nen sur taþena la naþa asike ma e sinapane, ⁴¹ sane mrae, kupario, amio verue lala. La telu nene, tai marana pe taþenan maran taþena, a maran taaga mþena ga e lepas na verue lala, naþa tai, marana pe taþenan taþena.

⁴² Ana sur make ga la nene, tepisu naþa Ntewa kila la ape taþena manene laa, a sur nene þar totou na tasneta, kiena ita la naþa tokovio, naþa tekilia tokusia pogos naþa tesuþñalu temal sina. Tasneta vito e pulus nen porotano, sane kurus tai naþa amapla, naþa monar menun, ana siraunia, tasneta viu naþa molue yoko taþatete si imi viowa pogos tai. ⁴³ Tasneta naþa vito e porotano, tepisu piowa ga, a pororovia, ana tasneta viu naþa mþalivi sirau, yoko tevinaia vaþisi, a mþarera ruru wo. ⁴⁴ Sur naþa vito e porotano, naga e lepas na tasneta ga ne, ana sur naþa mþalivi sirau, naga e lepas na ninuta. ⁴⁵ A tekilia tesitoþñal mþena yar na sumo naþa Ntewa siia, naþa Atam, amio Atam maro naþa mligan e yomarava, naþa Kristo. Visena tai pisape Atam, Ntewa kila naga pimi amio tasnena tai naþa mali, ana Kristo, Ntewa kila naga pimi amio ninuna tai naþa pe purþes nen malena. ⁴⁶ Taveve nene, tepisu naþa sur na lepas nen tasia pimi þesa, ana sur na lepas na ninuna, pimi maro. ⁴⁷ Yar na sumo naþa Atam, Ntewa sii naga molue kome porotano

na yomerava nini, ana yar na lua naþa Kristo, Ntewa mligan naga kom ma e peni pitomi. ⁴⁸ Ana ita yeririna taþena lala, ita naþa tepe na yomarava, tokus ke þelaga kiena yar na sumo na yomerava nini, ana ita naþa tepe nae ma e peni, tokus ke þelaga kiena naga naþa pitomi ma e peni. ⁴⁹ A ita naþa temlelaga, sumo tokus maran yaru na yomerava, ana nagane tokus ke maran yaru nae ma e peni. ⁵⁰ Erau lala, sur naþa kate ga e yomarava nini, sane tasneta, taþatete va loyupña e nasuþnenena kiena ne Ntewa nae peni, a sur naþa yoko va kovio, taþatete va tol yo naþa sike sike lue.

⁵¹ Ana yoko ve sanapen li na lelagaena lala naþa amal ke ga wa, pogos naþa Kristo wasuþnea? Sur nene, pe yar mok re naþa akilia poli, ana yoko nevisawal mesmesun van amiu. Lelaga, ita li na lelagaena laþasa yoko ve temare re e yomarava nini, ana e pogos nene, yoko tasneta vilopu nena veraga sa ga yekarpla. ⁵² Sa naþa toþelawa ve plas ga, yoko teilan ga kumasua yelu, a yoko li na lelagaena la naþa amare pa rui yoko asuþñal amal sina amio tasnela viu, a ita mþena naþa temal ke e pogos nene wa, tasneta mþena lala yoko imi ve urviu. ⁵³ Tasneta marua monar vilon ve sanene, komin naþa sur na yomerava monar imi ve sur nae peni a sur na marena monar yoko imi ve sur naþa mal nalue. ⁵⁴ Ana pogos naþa toþar tasneta viu na sanene, yoko kila visena na Siriena Marua tai imi ve lelaga nenaga, naþa sape

“Naþareraena na malena kiena ne Ntewa mþenelua nena na mþareraena na marena.”

Ais 25:8

⁵⁵ E pogos nene, yoko tevisa lele kare sur naþa marena þisa, tevisa sanini tevisave *“Marena, ko sinomþan osape otauluia, ana nagane kiomþa kap mare. Kiomþa nenos naþa nayur imimiena sike pe nagane?”*

Ose 13:14

⁵⁶ Yoko tevis sanene komin navisaluena naþa sike pa rui, naga mla mþareraena pan þelaga na mlamulena viowa loyupña e kieta malena, naþa kila ita tepim sane yar lala na kilaroen

navisaluaena, a kieta p̄elaga na mlamulena viowa nene mla na m̄areraena pan marena vena ve sa nenos naṗa kilia yurm̄ar ita. ⁵⁷ Ana potena pa Ntewa paṗisi, komin naṗa naga kila naṗa kieta Suṗe Yesu Kristo taulu m̄areraena navisaluaena a m̄areraena na mlamulena viowa a m̄areraena na marena, kila tetol malena naṗa ve uro re.

⁵⁸ Erau nowo lala, komin naṗa Ntewa kila po pan ita sanene, asum̄alu m̄arera, ve akulkulu kar re, a ayum̄aen ruru yuṗaena kiena kieta Suṗe amio kiamiu nam̄areraena wetelu. A pogos naṗa akila ke sanene, popon asum̄a asitom̄al sane kiamiu yuṗaena nena ve ve sur korena re, ana yoko monar war mrasa sa naṗa Suṗe sinenania.

16

Kilavaru naṗa akoania va li na lelagaena lala nae Yerusalem

¹ Sineun nesape nela visena laṗasa van amiu e lepas na warpoloen kilavaru vena iilaen li na lelagaena lala nae Yerusalem, naṗa apane ke pogos m̄arera, limala korena ga e poglis nene. Nemla visena pan sum̄are kar make ga e lepas nae Kalesia rui, a nagane sineun nesape nevisawal van amiu narui. ² Sineun nesape nevisa sanini, nesape ve asusu koren re asum̄a sanene va tol pogos naṗa neiṗasu nom̄alivin amiu ana awarpolo ga nalaena na wa, ana sineun nesape siar nagane, e legiena p̄esa na legiena olua make ga, kam veve taaga monar ala narin kinakinan nen ya naṗa amlavia, ana monar aligan ruru tom̄a ga. ³ Ana pogos naṗa neiṗasu, yoko towarpolo narin kilavaru la nene imi lele taaga, a yoko akilia akilalua yar laṗasa awar nalaena nene va gar Yerusalem. A yoko nesiri m̄aki laṗasa awararia va va li na lelagaena lala gar ne, vena visawal amiuena van la. ⁴ Nemninue ke ga wa pona inu m̄ena nemio la yo, ana yoko nevisulia wa.

Mrapa kiena Pol

⁵ Pogaga, kiau mrapa sanini, sineun nesape neva nokom e lepas nae Masitonia sumo, ana suraunia yoko neiṗasu nom̄alivin amiu. ⁶ Nemninue ke ga wa nesape yoko nesike nemio amiu va tol pogwai, ana nesitom ke nesape nesike nemio amiu e pogos na miava na pimi ke ne, ana siraun naga nene, akilia aligan inu si e kiau mrapa, vena neva si e nape naṗa yoko neva ea. ⁷ Pe sineun re nokom pun amiu nagane poli naṗa nesuṗa nepanon ke Masitonia, komin visae ve sanene, yoko nekilia nesu yam ve plas ga ne, ana yoko neva ke ne gare sumo wa, siraunia neiṗasu, komin naṗa visae Suṗe tam̄ania, nekekarana naṗa yoko nesu towe laa nemio amiu ve piavi. ⁸ Nagane nesike Episas, a yoko nesu towe laa e nini na wa, tol pogos na Paṗagena na Yui Marua warovia. ⁹ Kiau pulmas na kilaen yuṗaena wo la e nini moki ke wa, a suri si tai, nasinekar m̄arera m̄ena la mokliu asike e nini, ana pe nekilia re poli naṗa nekilia neyal pogwai.

¹⁰ Visae avisu Timote imi m̄alivin amiu, awis, awo vania, akila naga logewon naṗa sike amio amiu, komin naṗa naga kila ke yuṗaena kiena Suṗe, maran taaga sa ke inu. ¹¹ Ve atam̄an re kam laṗasa avisusu viowa e naga, ana avisuar ruruia e p̄elaga na sum̄are, siraun aligan naga e kiena mrapa vena naga kilia wasuṗe ruru imi pun inu, komin nesum̄ate ke nesape vena naga amio wolai taṗena lala aim aworu e nini.

¹² E lepas kiena ne kieta puruvi naṗa Apolos, nepiun manene pania vena naga taveve puruvi taṗena la nene aim̄asu pun amiu, ana kiena sitomena m̄arera sape naga nene pe kana pog memes re poli naṗa m̄alivin amiu, ana visae kana pog nena, pona yoko naga sirau iṗasu.

¹³ Erau lala, lavis ke kiau visena p̄isi narui, ana sineun nesape nevisa van amiu sane amiu avisuar ruru amiu, asum̄al ruru ase kieta lelagaena, ve sinemiu kurkurun re suria, ana am̄arera. ¹⁴ A suri make ga e naṗa akila, monar akila e p̄elaga na sinesiena.

¹⁵ Popon avisu kilale Steřanas nene amio kiena namratava lala, amio yumãena nařa asumã akila ke ne. E yeririna nae make ga e kiamiu lepas nene, Akaea, la ke nene narui la amlelaga řesa. A siraun nařa amlelaga, asumã akila ke yumãena wo pařisi, asumã amiila ke li na lelagaena lala pimi tol nagane. ¹⁶ Yar nowo la ne sanene, popon avisir plan la vena asumon amiu, a popon avatanon mēna yeririna tařena la nařa amiyumãe ke lele taaga amio la. ¹⁷ Steřanas nene pimi mālivi e nini rui, naga pimi amio Posanatas a Akaekas, a nekekanan la telu pařisi. La asumã amiila inu ke e suri moki, torokin ke ga nařa amiu mēna akilia akila visae asike e nini. ¹⁸ La telu nene akila po pan amiu rui, ana pogos nařa apam e nini akila inu mēna nemloge po pařisi, apisirlua kiau sitomena. Popon avisa potena ve keviu van la komin kiela pupia yumãena wo na sanene.

¹⁹ Suřare make ga lala na lepas nini nae Esia asape asumã asitom amiu pařisi. A kieta erau lua nene, Akwila amio wona na sira Prisila, amio yeririna lala na suřare nařa e mālala uřa, la apisa pokolulagi a pokolemalo pan amiu e kia kiena Suře. ²⁰ Kieta erau lala nae yo nini akekaran navitawe amiuena e mākiki nene, a amiu mēna, pogos make ga nařa avitawe amiu, popon asumã atalopan amiu a asumã aviran pipimiu, vena akekaran amiu amio sinewo.

²¹ Ana siar e narin yo nini, inu Pol nemlarar ke pensel nesumã nesiria vena nevisa kiau visena maro van amiu. ²² Monar sinemiu sii ke mēna Suře ve lelaga, visae peraga, yar nařa ve sinena sii re naga, visaarena na marena sike e naga. Nesumã nemlen ke sanini, nesape Suře Yesu, awis, otom vilaga, ²³ a nesumã nemlotuwo amiu ke mēna ga, nesape lemamiēna kiena kieta Suře Yesu sike amio amiu. ²⁴ A sane silaga, nekilia nevisa e kia kiena Kristo Yesu sane kiau sinesiena van amiu keviu sulue ga sumã ga.

Kiau mākiki řisi ga e nene narui,
Inu, Pol.

**Maki Nalua Naña Pol Siri
Pa Pan Li Nalelagaena Wa
Lala Nae Garu
KOREN
Visayuena Na Tusi Nene**

Komþasnen suniena plas na tusi nini

Maki na lua nene naña Pol siria pa li nalelagaena lala nae Koren, ana naga siria e pogos naña pane ke pogos m̄arera amio li nalelagaena lala e sum̄are nene nae Koren, naña laþasia sinela kar manene naga paþisi, ana akawelan naga. Ana Pol kila mareravan panila sape naga kiena sitomiena m̄arera ke na wa vena kila ruruen napiowaena nene. Naga sinenan sape naga amio la aimi ave erau wo sina, ana pisawal panila pisape kerara paþisi naña amlogear naga.

E komsusnen m̄aki na sumo Pol pisayu komin yane naga pis m̄arera e m̄aki na sumo tai naña siri pa pan la. A pisa naña naga kerara paþisi naña mloge sape apilon kiela sitomiena komin kiela milamulena viowa lala, a kila ruru napiowaena la naña sike pula, ana ape erau wo sina amio.

A siraunia, pisa panila sape monar akuwan kilavaru vena waren van kiela erau na lelagaena lala nae Yutea, la naña pe kiela sur re poli. E komþasnen luwasnen m̄aki nene, Pol pis m̄arera pa yaru la þas nae Koren naña la asape ape li nalologena wo kemua lelaga, ana asum̄a akila kare li nalelagaena la nae yo nene e kiela vianiena la naña pe mesmesu re poli. Asum̄a apisa ke asape Pol naga pe nalologena kiena ne re Yesu Kristo lelaga poli, þisi na Pol pis m̄arera vena suwoyon laena, a kila meraravan sane naga pe nalologena kemua lelaga kiena ne Yesu Kristo.

Komþasnen tusi la nini

Visena þesa 1:1-11

Pol amio li nalelagaena lala nae Koren 1:12—7:16

Kilavaru naña na warena va li nalelagaena lala nae Yutea 8:1—9:15

Pol kila meraravan naña naga pe nalologena kemua lelaga 10:1—13:10
Visena maro 13:11-14

Visena þesia

¹ Erau lala, inu Pol nemio kieta puruvi naña Timote; imimi lua mekekanan naña mevitawe amiu sina e m̄aki nini, nane amiu sum̄are kiena ne Ntewa e pupia kumali nae Koren amio m̄ena li na lelagaena taþena lala naña asutetai asike e pupia lepas naña Kris.

Ntewa kiena nasinenanena, naga pisirlua inu Pol vena neim sane nalologena tai kiena ne Yesu Kristo, kila narui kiau suri moki naña nevisawal van amiu e m̄aki nini, ana sumon nanene, ² nevisa sanini nevisave kiau leniena nesape yoko Ntewa Arimata amio Suþe Yesu Kristo aligan lemamiena a sum̄arena, lalua asike e amiu punu ga.

Pol pisa potena pan Ntewa vanon kiena sinewoena

³ Sineun manene paþisi neyeluar kieta Ntewa nene naña naga pe Arimana kieta Suþe Yesu Kristo, a naga pe Arimata nowo tai naña naga pe purþes nen þelaga na sineyeena, a naga pe Ntewa nowo tai naña naga pulen þelaga na kila luþeluþeena. ⁴ Pogog ya naña visae tevane pog m̄arera, Ntewa sum̄a kila luþeluþe ita ruru nenaga, ana kila tom̄arera ruru sina ga. Ana siraunia, tekilia tela þelaga na kila luþeluþeena naña naga kila pan ita, tekila towe va kieta erau taþena lala naña apane ke kiela pogos m̄arera lala, teilla la sanene.

⁵ Pe lelaga paþisi sane pogos moki tesum̄a ga toþar ke naloge viowaena maran taaga sa naña Kristo þaria, ana naga kila naña tekilia towar m̄ena kiena kila luþeluþeena nowo lala. ⁶ Pogog naña mepane pog m̄arera lala, metam̄an ga narui, vena kila sane amiu akilia aloge wo a alual malena. A pogog naña mevisu sane Ntewa kila luþeluþe imimi, naga m̄ena ga po paþisi, komin naña kila sane

imimi mēna ga mekilia mekila luḡeluḡe amiū sina ga, a mekilia meiila amiū vena akila kiamiū sitomena ve piavi vena akilia awar ro e napiowaena la naḡa amiū mēna ga akilia alualia. ⁷ Mesitomiū ya naḡa amiū aḡarpoyo e ḡisi rui, kila sane e lepas na pun amiū, pe kiamimi sitomena kurkur re nenaga, sane yoko amiū na ve sanape. Nanene komin naḡa imimi mekilia ruru ḡisi rui sane pe sur korena naḡa amiū monar avisu naloge viowaena maran taaga sa ke naḡa mepisuia, ana yokorena amiū akilia atol mēna ga pupia kila luḡeluḡeena kiena ne Ntewa ve sa ke ga naḡa imimi metolia.

⁸ Pona pe amloge kilia ruru re poli yo wa, e pupia pogos naloge viowaena lala naḡa mepisuia pogos naḡa mesuḡa memiyuḡae kar ke ga e pupia lepas nene naḡa Esia, ana nekilia nevisa nevisave piowa na piowa paḡisi. Sur la urmi manene la pan imimi, imimi pe metorokin la re si poli, pano pano-o mesitom mesape naga narui monar kiamimi luas nen malena narui. ⁹ Lelaga, memloge sa naḡa visae yerkawa na kumali tai visawal visave awe moḡar imimi memarmare, yoko mevisu sane sa ve sanene na wo laa sane, komin naḡa mepisu rui sane taḡatete si mekila sur tai, moḡasine imimi ḡele sina mesape yoko imimi moḡarera ve sanape. E pogos nene, memligan kiamimi malena sike ga e limana Ntewa, moḡasine ga naga komin naḡa naga taaga ga pe Ntewa naḡa kilia kila yaru naḡa mare imi mali sina. ¹⁰ A moḡasine naga sanene, mepisu naḡa pe lelaga paḡisi naḡa naga tamalia imimi, a nagane kiamimi sitomena mārera ruru po sane naga kilia tamalia imimi sina, pe yam taaga re ga poli, ana yoko naga suḡa kila lue ga silaga.

¹¹ A monar amiū aiila imimi naḡa asitomaḡal imimi silaga e kiamiū leniena lala. Sa nene, pogos naḡa Ntewa loge kiamiū leniena moki nene, yokorena visa ruru imimi narui, tamalia imimi sina vetan pogos mārera la nene, a yoko amiū ve moki aḡisa ga potena vaḡisi va naga vanon ya naḡa yoko naga kila van imimi.

Pol pisa meraravan ruru sur naḡa kila naga pe pimi mialiali la re si poli

¹² Moḡar naloge viowaena la sanene, ana sur tai suḡa naḡa kila imimi memloge pon imimi paḡisi. Nane sitomena tai naḡa teke e imimi naḡa pisa sanini, sape e lepas na kiamimi ḡelaga e maramiū, a e maran yeririna taḡena lala na yomarava nini, mekila sur make ga pe wa ruru nenaga, a kiamimi malena pe lelaga nena na po, sa naḡa Ntewa sinenania. Pe memiyuḡae re memio sitomena na yomerava nini poli, ana memiyuḡae ga memio lemaḡiena kiena ne Ntewa. ¹³ Sur make ga naḡa mesiryuia e kiamimi maki la nini, naga pe sur la naḡa mekilia mesape aulo woga, a mekilia mesape akilia aulo kilalea. Ana visae sur laḡas naḡa amiū akilia ga komḡasa, sineun nesape e legiena la ne pimi ke ne, yoko monar akilali naḡa akilia ruru make la ga. ¹⁴ Visae ve sa nene, pogos naḡa ita punu tesike lele taaga e legiena keviu nene naḡa Suḡe Yesu wasuḡe sina, ana yoko amiū akekaran imimi vaḡisi a imimi mēna ga mekekaran amiū vaḡisi.

¹⁵ Ana komin naḡa nekilia ruru nesape sitomena wo na sanene sike likan ita rui, sineun manene nesape pogos naḡa neva e lepas nene Masitonia, yoko neiḡasun noḡalivin amiū. ¹⁶ Lelaga, nesuḡa nesitom ke nesape neiḡasu nokom pun amiū yam ve lua, naḡesia e pogos nene naḡa nesuḡa nepa ke Masitonia, a yam ve lua nena e pogos naḡa noḡasuḡe inu, naḡa nesitom nesape amiū akilia aligan ruru inu e kiau mrapa vena nowasuḡe si neva Sutea, ana peraga. Sineun nesape nekila wo van amiū sanene, ana sa naḡa akilia rui, taḡatete nekilia nekila.

¹⁷ Ana sineun nesape amiū monar akilia ruru sane pogos naḡa nesitom ke nesape neiḡa pun amiū, naga sur tai naḡa sineun manene paḡisi nesape nekila, naḡa kiau sitomena māreran paḡisi ve na kilaena. Naga pe pe sur re tai naḡa kiau sitomena peve lua e poli, naḡa nesitom ke nesape yoko nevano pona ve

neva re. Peraga, inu na pe nesa re yeririna taþena la poli, naþa taþatete olelaga e kiela visena,¹⁸ ana sa naþa amiu akilia awasine ga visena kiena ne Ntewa, akilia awasine mþena kiamimi visena. Kiamimi “Ore” pe kana kinas re naþa asape “Peraga” pona “Ana yo,”¹⁹ ana pogos naþa mevisape “Ore,” naga “Ore” ga. Monar meve lelaga sanene, vena meve maran taaga memio narina Ntewa, Yesu Kristo, naþa imimi telu Silvanus amio Timote mepimin memlologon pan amiu nanua rui. E pogos nene mepisawalia mesape kiena visena make ga pe lelaga silaga, komin kana “Ore” pe “Ore” nena napo,²⁰ a navisaarena make ga naþa Ntewa pisawalia e lepas kiena ne Yesu, pe tai re naþa pimi sane pe navisokanena poli, ana punu ga pe lelaga. Sur ne nanene kila sane pogos naþa tesuþna temlen pa Ntewa, e kana nasiarena pitomi tol naþa tepisape “Sanene,” tekila ga e kia kiena ne Yesu Kristo.²¹ Kristo ke nanene narui naþa memlologon pan amiu, a Ntewa ga pisirilua imimi pe na kilaen kiena yuþnaena. A amio naga nene, Ntewa kila imimi memio amiu, ita punu ga tepim lele taagania.²² Ntewa kiar ita tepe kiena, ana naga mligan Ninuna e losineta, sane navisaarena tai naþa sape yoko temio naga e pogos la naþa suþna pimi ke ne.

²³ Kieta Ntewa nene naga pe lelaga silaga, a naga kilia iila visena nene naþa sineun nesape nevisawal van amiu. Sane nanua ne nepisa nþa nesape yoko noþmalivin amiu gar Koren nene, ana siraunia pe nepiþnas re si poli, a pona asitom piowagan inu e yo. Ana nesape nevisa van amiu naþa pe vanon re kiau sur tai poli, ana vanon amiu ga, komin naþa nekilia nesape visae neiþnasu yoko monar nevis mþarera van amiu komin kiamiu þelaga laþasia. Ana pe sineun re nesape yoko nekila amiu aloge viowa poli, nane kila sane pe nepim re si poli.

²⁴ Nepisa pan amiu sanene, awis monar ve asitom re avisave mesitom ke mesape mesike metavan amiu, vena meve þarun kiamiu lelagaena. Pe sa re nene poli, ana sinemimin mesape teyuþnae ga lele

taaga, vena kila amiu akilia aloge wo silaga, asuþmalu ruru mþarera ase kiamiu naviawaena.

2

¹ Sa naþa nepisa, nanua nepim sumo, sur laþasa suþna ga naþa monar nepis pan amiu panon narui, ana kila amiu amloge piowagan. Ana nagane pe sineun re neim nekila amiu aloge viowa yam si tai poli, a sitomena ne nanene narui kila sane ve neiþnasu nakaten amiu re sumo wa.² Visae neiþnasu nevis van amiu, nekila aloge viowa, yoko inu mþena ga neloge viowa, ana pogos naþa ita punu ga teloge viowa sanene, yoko taþatete si naþa tai kilia iila tai vena loge wo sina.³ Sitomena ne naga nene naþa nepisa þesan e mþaki taþena naþa nemligan piþnasu nanua rui. Sineun nesape akilali akila ruru sur viowa la nene sumo wa, vena kila sane visae pogos naþa neiþnasu, yoko ve sur re si tai sike likan amiu naþa monar neloge viowagan. Ana visae akila ruru kiamiu yuþnaena wo, yoko nekilia neiþnasu naþa nevisu naþa apim apo si rui, a visae ve sanene, yoko nekekara vaþisi, a yoko kiau kekarena nene kila kiamiu kekarena mþena ga ve keviu vaþisi.

⁴ Nepisa sanene komin naþa pogos na nesiri piþnasu pan amiu nanua ne, nemloge piowagan manene laa. Nemloge sane losineu lavis worovia, a wamarau la suþna mlalau. Visena mþarera la naþa nepisa pan amiu e mþaki nene, pe nekila re poli komin naþa sineun amiu mþena ga aloge viowa, ana sineun nekila amiu avisu kilale sane sineu sii manene amiu silaga.

⁵ Ana sa naþa ita make ga tekilia, tai sike likan amiu naþa naga kila pupia naloge viowaena nene. Sineun nesape sane sur viowa naþa naga kila, kila inu nemloge piowa, ana pe in re ga poli, kila amiu mþena ga moki liu amloge piowa. Ana pe sineun re si nevisave monar ala manene si nakoena van poli,⁶ komin nekilia sane amiu punu ga apis pan þisi rui.⁷ Apis pania toroki narui, ana nagane pe pogos naþa aviewo naga, sinemiu

ye si naga. Visae peraga, yoko naga loge viowagan manene sina vano vano-o viowa vania. ⁸ Ore, nom̄areran vena neviun van amiu ve sa nini, sane monar akila merarava ruru vania sane sinemiu si ke naga na wa.

⁹ In na nesiri m̄aki taḗena nene nanua ne, sineun nevisuveve sane yoko amiu akekara naḗa alogear kiau visena lala naḗa sike loyuma ea, pona peraga. ¹⁰ Pogos naḗa nepisa nesape popon aviewo yar tai, nemlelaga nesape yoko akila, a naga naḗa aviewoia, in m̄ena ga neviewoia. A nemninue ga, pona naga kila m̄a sur laḗasia piowa pan inu yo, ana nekekarana naḗa nevisawal e marana Kristo nesape nepiewo naga, ana sanene, iila amiu m̄ena ga vena akekaran aviewo yar taḗena. ¹¹ Monar tevisuar ruruia, komin naḗa tekilia ruru sitomena viowa lala kiena yermare vena kila kare itaena, ana visae tesuma teviewiewo ita silaga, yoko naga taḗatete nena taulu ita ḗisa.

Pol pisayu kiena mrapa navaen ma Troas amio Masitonia

¹² Ana pogos naḗa nepam re si pun amiu ma Koren poli, nepito ga nemlologon lologena wo kiena Kristo garo kumali naḗa Troas, ana e yo nene, nepisu sane pulutava pietava ruru nena pan inu vena nekila yum̄aena kiena Suḗe. ¹³ Ana sur viowa tai e pogos nene, nesitom ke nesape yoko nelual wolai naḗa Taetas e yo nene, ana naga pe su re poli. Ana kiau sitomena nesitom manene naga paḗisi, kila sane pe piavi re poli nemligan la nene, nemla si kiau mrapa yalen silau ma lepas nene Masitonia.

¹⁴ Kiau yalena pa sanene narui, ana potena paḗisi pa Ntewa komin naḗa silaga mligan Kristo naga sum̄a sumon ita. Nanua sumo ita tepe kiena nasinekar ga lala, ana naga taulu ita rui, ana tetaveve naga tepa kar ga e yo make ga, ana pogos naḗa yar la apisu ita, yoko avisu kilale sane Kristo naga pe kieta Suḗe. Pona nekilia nevisa sanini, sane ita na sane ponotaninu wo tai naḗa asikapia, ponos miyere ḗar make yo, ana pogos naḗa yar

la amloponia, yoko alopon kilalea sane Kristo sum̄a pimi m̄alivin la. ¹⁵ Ntewa kila ponotaninu nene pa vanua e yar make ga, pano tol la naḗa asum̄a apanon ke mrapa natamaliaena, a pano tol la naḗa apanon ke mrapa na kovioena. ¹⁶ Ana e la naḗa apanon ke akovio, ponotaninu nene naga ponos piowa sane sur mare tai naḗa kona, ana e la naḗa asum̄a aḗal ke malena, naga sane ponos nen m̄aḗes wo na tamaliaena.

Nanene narui ita tevisu yum̄aena naḗa mesuma mekila naga pe pupia yum̄aena paḗisi, komin memlologon visena kiena ne Ntewa naḗa kilia kila yar tol malena pona tol marena. ¹⁷ Nalologena la ḗasa pe asitom manene re urmi e yum̄aena nene poli, asum̄a amlologon ke visena kiena ne Ntewa vena ataulu ga kilavaru ea, ana imimi na pe sa re nene poli. Ntewa pisir plan imimi ana memiyum̄ae ga e yo metava e marana, a mepian visena lelaga kiena Kristo pa yar taḗena lala, ḗarpoyo ga e m̄areraena naḗa mla pan imimi.

3

Imimi na yar na kilaen yum̄aena na viranarena viu

¹ Nepisayu kiamimi yum̄aena keviu na metava ne, pe pon re asitom avisave nepis vilave ke sane navianena taḗena lala navisokanena. La nene apim pun amiu amio m̄aki la naḗa apisayula asape la apo pa sanape, a pogos naḗa amolue petan amiu, aḗareran asape monar amiu asiri si m̄aki laḗasia vena visawalen kiela yum̄aena naḗa aḗar ke pano. Ana visae sinemimin meva si e lele taḗena, pe mesitom re m̄aki tai ne sanene poli vena visawal imimiena. ² Visae yaru tai sinenan kilia visave imi sanape, popon imi visu ga mras nen kiamimi yum̄aena e kiamiu malena lala. Amiu na sa ga m̄aki tai narui, naḗa Kristo siria navisawalen kiamimi yum̄aena. Yaru taḗena lala akilia aim auloia, vena akilia ya naḗa mesiria e losinemiu lala. ³ Yoko avisu amiu sane ape m̄aki tai naḗa Kristo naga mligania, ana moḗar pimi, a yoko avisu kilalea sane

lelaga, mekila yum̃aena e amiu po paṽisi. Ana m̃aki nene naga pe m̃aki re naṽa wii na kilamemego na kapi naṽa asiri e m̃as nen tus tai poli, ana naga m̃aki naṽa Ninuna Ntewa siri e los nen yaru.

⁴ Visae ve sanene, kiau visena la nene pe visen vilave re poli, ana mekilia mevis sanene komin Kristo ga naga taaga kila naṽa moṽasine Ntewa keviu pa ṽisi.

⁵ Visae imimi ga, yoko taṽatete mevisave imimi metorokin mekila sur tai, komin sur make ga naṽa mekila, Ntewa ga kila sane imimi mekilia mekila. ⁶ Naga ke narui mla m̃areraena amio kiliaena pan imimi, kila imimi mepim mepe kiena yaru na yum̃aena e lepas na viranarena vii naṽa naga kila amio ita yeririna lala na yomerava. Naviranarena ṽesa asiri plan kana visena ne lala e tus lala navisaluaena lala kiena Mosis, ana visena la nene amiila ita ana pe torok ruru re poli. Apowo, ana ya naṽa akila, akila meraravan ga asape ita yaru nakilaroen navisaluaena, naṽa yoko monar telual marena vanonia. Ana naviranarena vii, naga visena ne lala apim aṽalivi e Ninuna Wa, a Ninuna nene narui kila ita tetol natamaliaena.

⁷ Mrapa marua nasumo nene, naṽa ate kana navisaluaena lala e kilavaru la naṽa pe lepalepas nene, naga sum̃a pisaar ke ga kieta marena, ana naga pe sur tai naṽa pe wa paṽisi. Pogos naṽa Mosis ṽar lepalepas nen kilavaru la nene, naurarena kiena ne Ntewa pimi e naga, ana pogos naṽa ṽar maran si kilavaru la nene pa le Israel lala, m̃areraena naurarena nene sum̃a pito ke tano rui, ana la apisu ṽele marana komin naṽa pilavila na pilavila. ⁸ Sanene, visae naurarena kiena ne Ntewa miyum̃ae m̃arera e pogos naṽa apisawal mrapa na tolen marena, yoko yum̃ae ve sanape e pogos naṽa yoko avisawal mrapa na tolen malena? ⁹ Yoko naurarena kiena ne Ntewa monar yum̃ae ve keviu va manene va ṽisi e pogos nene, a tesum̃a tepisu ṽisi rui naṽa kapi vivaga na mrapa vii sum̃a tego kar ga, sum̃a taulu kapi na mrapa marua nene naṽa sum̃a pito ke tano rui. ¹⁰ Lelaga, kapi viaga na mrapa marua nene naga sum̃a

tego ruru nanua sumo, ana nagane, tepisu naṽa kana kapi nena sane pe tego ruru re si poli, komin kapi na mrapa vii pimi ṽarpoyo, sum̃a tego keviu e yo make ga.

¹¹ Kapi naṽa sum̃a pito ke tano nene, lelaga naṽa naga pitomi ṽesa, pitomi amio kana pupia naurarena nena. Ana nagane kapi vii naṽa naga pimi mare ga sirau, yoko naga sulue na sike ne, a kana naurarena nena yoko ve keviu manene lue.

¹² Visae tesitomyuli nene, yoko kila kieta sitomena m̃arera ruruia, a ve temaraun re si naṽa tekila kapi vivaga kiena Suṽe tegoli yo kar lala. ¹³ Ana tesitomyuli m̃ena yermarua Mosis, naṽa naga pa metava e tavie, ana Ntewa pimi lavisinia, kila marana pilavila paṽisi. Ana pe pon re ita teve sa naga poli, komin pogos naṽa ṽasuṽe si pitomi pu le Israel lala naga kalo marana e kulmrae vena ve avisu re, vano o tol pogos naṽa kana tegoena sum̃a vito m̃a tano vano ṽisi. ¹⁴ E pogos nene, pe apisuli re kapi nene poli wa, komin naṽa ṽarila m̃arera paṽisi, ana tepisu naṽa pimi tol nagane, la sa m̃a ke nene na wa. Apulo ke visena lala e tus marua naṽa sike ne, ana sane kulmrae na sike ga wa, sum̃a kilawo ke kiela sitomena lala. Ana visae alelaga ga e Kristo yoko naga kilia tarlua kulmrae nene vena akilia avisu kilale kiena yomerarava vii. ¹⁵ Pogos naṽa apulo ke navisaluaena kiena Mosis, naga sa naṽa sur tai kalo ke ṽarila, ¹⁶ ana pogos naṽa visae yaru tai imi e Kristo, a warlua sur nene naṽa kilawo ke kiena sitomena, ana naga kilia visu kilale suria. Sa ga visena na Nasiriena Wa naṽa pisayu yermarua Mosis nene, naṽa pisape “Pogos naṽa Mosis pilon naga, kira pisu Suṽe, kulmrae nene mloru si petania.” ¹⁷ Ana pogos naṽa visena nene sape Mosis pilon naga kira pisu Suṽe, visena naṽa Suṽe, kana kinasia naga naṽa pe Ninuna Wa kiena ne Ntewa. A tekilia tesape e nape naṽa Ninuna Wa kiena ne Ntewa sike ea, yaru lala akilia aurmatan m̃areraena na viowaena, alual malena.

¹⁸ Sanene, ita make ga naṽa temlelaga rui, pe kulmrae tai towo re si marata poli, ana tesum̃a tepisu ruru nena pupia

nauraraena kiena ne Ntewa. A pogos naþa tesuþa tepisu mþa pano, nauraraena nene pimi puleule e ita, pano tol naþa tepim tepe sane kupito vena tegoliaena kiena kapi vivaga va va yeririna taþena lala. Ana kapi vivaga nene pe molue re kome kieta malena poli, molue kome kieta Suþe, naþa naga Ninuna nanene naþa sike e ita.

4

Pol amio nalologena lala amlologon kapi vivaga nalologena wo

¹ Mesuþa mekila ke kapi vivaga kiena ne Ntewa pilavila ke sanene, naga pe kiamimi pupia yuþaena tai vena iilaena yaru taþena lala. Losinena Ntewa pulen sineyena, a naga ke narui naþa mla yuþaena nene pan imimi, a pogos naþa mesitomþal nene, kila sane pe sinemimi maren re yuþaenen pogos tai poli.

² A pogos naþa memiyuþae, mesuþa memiyuþae ruru po silaga. Yaru laþasa, amiyuþae vinau e ga e nakilakotaliaena lala pona akilali naþa awere sitomena kiena yaru lala, a akilia avilovilon mþena visena kiena ne Ntewa va ve taþena, a imimi na pe mekila re þelaga la sanene poli. Mekilia mesape pogos naþa mesuþa memiyuþae, mekila ke ga e marana Ntewa, a monar meyuþae wo. Yeririna taþena mþena lala asuþa aþaveve ke kiamimi yuþaena a asuþa amloge ke ponia, komin naþa asuþa apisu kilale asape mesuþa mepisawal make visena lelaga kiena ne Ntewa lala mesmes ga.

³ Memlologo sanene, pe yaru re tai naþa kilia visave naga pe mloge kilale re lollogena wo poli, naþa mesuþa mepisawalia. Ana visae yaru tai visave pe merarava re pan poli, naga pe yar re tai naþa suþa mialin ke yomerarava poli, ana monar ve yar tai naþa suþa mialin ke ga yemalolo, naþa monar sur tai kilawo ke kiena sitomena, sane kulmrae naþa tepisayu rui. ⁴ E lepas kiena ne la naþa pe amllelaga re poli wa, suþe viowa na yomerava nini naga kilawo kiela sitomena rui, naga kila la sane ape kilamara kata, komin naþa naga

yepen mavin sape avisu pupia kapi vivaga na lollogena wo kiena Kristo. Kristo nene, kiena naurarena tego paþisi, komin naþa naga þarnena marana Ntewa lelaga. ⁵ Mesuþa memlologon ke nene narui, nane Yesu Kristo, kieta Suþe. Pe mesuþa mepisiri plan imimi re sina pan amiu poli, ana mepe kiamiu yar na yuþaena ga lala vena lollogonen Kristo van amiu vena akilia naga.

⁶ A sur make ga la nene naga pe yuþaena kiena ne Ntewa ga. E nasiiena, Ntewa pisa sanini, sape “Yoko kapi imi tegoli yemalolo naþa mþeke ne,” a suþa kila ke sanene pan ita na wa. Ntewa ke ga nanene narui naþa suþa miyuþae ke nagane, kila kiena kapi vivaga tegoli losineta lala, kila tetol kapi nene naþa suþa tego molue kome marana Kristo, naþa molue nena e naurarena kiena ne Ntewa naþa sike ea.

⁷ Nakiliaena lala na naurarena kiena ne Ntewa sike e ita sanene, naga pe sur wo tai naþa pe wa paþisi. E imimi naþa memiyuþaen ke yuþaena kiena kieta Suþe, mepisu sane imimi na sa ga sur korena ga, a pe metorokin re naþa kiena nawaena la naþa powo nene ase e imimi, ana Ntewa naga po, suþa kokonia ke e kiamimi malena la silaga. A nanene kila sane visae pogos tai meyuþaen sur wo la þasia, ana yoko mevisu kilale ga sane pupia mþareraena na kilaen sur la nene pe pe mþareraena na yomarava re tai nene poli naþa þar po yo kome imimi, ana naga mþareraena tai nae ma e peni naþa kom ga e Ntewa pitomi.

⁸ Nagane memiyuþae ke memio mþareraena nene naga miila imimi keviu, komin naþa mepane ke pog mþarera la moki, ana pe memloru re poli wa. Sur la moki naþa akila imimi mesitom þele paþisi, ana kiamimi sitomena la pe kovio re poli. ⁹ Yaru la moki naþa akila kare imimi pano paþisi, ana silaga Ntewa pisuar ruru imimi. Moþar magka lala, ana taþatete awe plan imimi, memal ke na wa. ¹⁰ Lelaga, pogos mþarera pan imimi sanene narui, pano pano naloge viowaena na marena sike e

yepemimi sa naþa Yesu þaria e kiena marena. Ana metamãan ga, komin naþa visae marena kiena Yesu sike e imimi, yoko kiena malena mïena ga sike e imimi. ¹¹ Memiyumãe kiena Yesu sanene, kila sane pogos naþa memal mesike e yomerava nini, ana silaga mesike ga lavisin marena, ana nanene kila mïena ga sane amiu akilia avisu kilale sane malena kiena Yesu sumã mãmãlivi ke keviu e yepemimi na marena ga lala. ¹² Lelaga naþa mesumã mepanon ke kiamimi marena, ana mekila sanene vena amiu akilia avano alual kiamiu malena.

¹³ Visena tai sike e Tus na Yauena Wa lala, naþa yaru tai pisi pisape “In na nemlelaga rui, nane kila narui nekilia nevisawal visena,” a mepisu sane ninuna na viawaena naþa sike e yaru nene, nagane keviu mïena ga e imimi. Mesa ke ga naga, naþa imimi mïena ga memlelaga, a sur ya naþa memlelaga e naga, nanene mepisu sane mekilia mevisawalia. ¹⁴ A pe memaraun re nena visawalen poli, komin naþa mekilia ruru sane kieta Ntewa naþa naga kila kieta Suþe Yesu mali sina e marena, yoko naga kila imimi mïena memali sa ke ga Yesu, a yoko naga kila amiu mïena amal sina sane imimi, ana yoko were ita punu ga teva tesike temio naga. ¹⁵ Lelaga, mepa moþarpoyo e pogos mïarera la moki sanene, ana pogaga, komin naga kiamimi mrapa ke ga tai nanene narui naþa mekilia miila amiunia. Sanene sinemimin ga lemamiena kiena ne Ntewa monar momolue silaga va yar kar ga lala e yo punu ga, vena kila sane ayeluar Ntewa silaga, asumã avisa potena vania vano vano-o vena kila kiena naurarena imi lapa ve keviu.

¹⁶ Sitomena wo la nene kila sane pe sur korena ga naþa viowa van imimi ve sanape, ana mesumãlu monãrera ruru mesumã ga. E lepas na yepemimi lala, pimi pe yermarua, sumã pimi pororovia, ana e lepas na ninumimi lala, Ntewa sumã kila pimi pe urviu, mïarera ruru lue ga e legiena make ga. ¹⁷ Narin pog mïarera lala e yomarava nini, la ape na yam plas ga, ana asumã akila ita tesururuia vena teva tomãlivi tese e naurarena nae peni,

naþa keviu paþisi, po pano-o po manene laa, naþa teloge ke wonia vano vano ve uro re. ¹⁸ Nagane ve kieta sitomena la ve su re e sur la naþa kilamarata visuia, ana kieta sitomena la sike e sur la naþa kilamarata pisu þele ga, komin naþa sur la naþa kilamarata kilia visuia, la ape na yam plas ga e yomarava nini, ana sur la naþa kilamarata pisu þele ga, la ape na sulueena ma e peni.

5

Leleta ma e peni

¹ Tekilia rui tesape tasneta na yomarava nini taþatete sulue. Naga sane narin silparpara tai naþa tesuvia, naþa yoko pogos tai monar mïawowo make ga, pona yar taþena lala aimi aweplania. Ana tekilia mïena tesape pupia mïata yumã mïarera tai mïeke ga wa, naþa pe amiyumãen re e yomarava nini poli, ana Ntewa ga kila ruru monmãate ita ke ma e peni ana siraunia tekilia teva tesu ea. ² Yomarava nini naga sa ga lele na tagiena ga, a tekekaran ga naþa tourmatania, sinetan teva tetapolou e mïata yumã ma metava, ³ a pogos naþa teva tesike ea, yoko ve teloge re si sane pe mïata umã re poli, ana tevisu ga na wa sane kieta yo nena napo nane sumã ne.

⁴ Lelaga, tasneta naga sa ga silparpara tai naþa tesuvia e yomarava nini, ana lelaga naþa, pogos naþa tesike e sanene tesumã takar malueta silaga komin naloge viowaena lala na pog mïarera la naþa tesumã toþarwowo ke yo ea. Pona pe pon re aimin awe kare tasneta poli, ana sitomena tai monar sumã ga e ita sane visae akila, pogaga, komin naþa popon sane toure matan silparpara nini, teva tese yumã wo tai sumo wa. Monar tevisu kilale ruruia sane popon sa tas nen marena nene þisi, ana yoko tas viu tai kilia imi kus lelana. ⁵ Nakonua rui, Ntewa sumã miyumãe ke e ita vena kila ruru ita teva e kiena yo sanene narui. Naga mligan Ninuna sike e ita vena kila ita tesitomãl silaga sane kiena visaarena na kilaen van ita sanene yoko imi ve lelaga.

⁶ Tesuũa tesitoũal ke nanene, kila sane silaga toũarera. Tekilia tesape nagane, tesuũa tekila ke mũata uũa e silparpara nene, naũa tasneta, ana pe tesu re e mũata uũa wo temio Suũa ma metava poli wa. ⁷ Sanene, pogos naũa tesike e yomarava nini wa, monar ve tekilali re naũa tesuũalu e ya naũa kilamarata ga kilia visuia, ana monar tesuũalu mũarera e naviawaena. ⁸ A e lepas na pun imimi, monarera ruru ke ga wa vena suen e yomarava nini vena mesuũa mekila kiena yuũaena, ana mepisu sane po mũena ga visae mekilia meligan tasnemimi la na yomerava nini, meva mesu nena e mũamimi uũa memio Suũa. ⁹ Sanene, visae tesike e yomarava nini, pona tesike ma metava, ana silaga monar tekilali ya naũa yoko naga kekarania. ¹⁰ Monar tesitom sane pogos naũa Kristo pa totano metava e kiena yo wa na liũaereena, yoko ita make ga veve taaga teva tesuũalu tese marana. Ana e pogos nene, yoko naga ga kila sane wo van ita, pona viowa van ita, taveve ga ya naũa tesuũa tekila e pogos naũa tesike e tasneta e yomarava nini.

Kristo kila ruru marata temio Ntewa

¹¹ Pogos naũa mesitoũal naũa yoko Kristo liũaere yaru lala, memarau, a mepisu sane popon meyuũae mũarera vena metaulu yar lala vena ve akovio re. Ntewa pisu kilale ruru ũelaga na kiamimi yuũaena la nene, a nesitom sane amiu mũena apisu kilale sane memiyuũae sa ga naũa naga kekarania. ¹² Nesuũa nepisa ke sur la nene, pe nekila re poli komin naũa sineun vena amiu avisirlua imimi sina, ana popon vena akilia akekara e ya naũa mesuũa mepisa. Visae atol ruru kiamimi visena lala, yoko kila sane visena la nene kilia se amiu, ana yoko akilia avisataũae la naũa asitom ke asape apo rui. Ana la nene akila la ke apa metava komin ga ya ne akila ke e maran yaru lala, ana pe asitom re ya naũa sike loyuũa e kiela malena poli.

¹³ Nekilia nesape pogos naũa nepisa visena la nene, yoko la ũas naũa asike amio amiu monar avisave nepe wowe,

ana na nene na poga ga. Visae lelaga naũa mepe wowe, mepe wowe komin naũa mekila manene laa yuũaena kiena ne Ntewa, ana visae ũarimimi la woga ga suũa ga, ũarimimi la po komin naũa mesitoũal amiu, ana monar ayagogon imimi. ¹⁴ Sur taaga ga naũa suũa kaweruru ke kiamimi malena vena mekila ruru yuũaena wo la kiena Kristo, nane kiena sinesiena. Memlelaga mũarera mesape kiena marena naga taaga tamalia kieta malena ita make ga, visae peraga, yoko ita punu ga monar temare ga, yoko taũatete ita yaru tai kilia mali. ¹⁵ A naga mare wo ita punu ga sanene, naga sine-nan sape ita la naũa temlelaga ea pona temal ke e yomerava nini wa, ve teyuũae kieta re ga, ana teyuũae kiena, naũa naga mare vena tamalia kieta malena, siraunia Ntewa pisirlua si naga.

¹⁶ Sanene, popon ve tevisuveve re si yaru lala taveve sitomena na yomarava nini. Nanua, pog naũa Kristo sike e yomarava nini, yaru la apisuveveve taveve sitomena na yomerava nini, ana nagane pe tepisu re si naga sanene poli, a pe pon re tevisuveve yaru taũaena lala taveve mũena sitomena na yomerava nini poli. ¹⁷ Na nene na komin naũa visae yaru a naũa mlelaga e Kristo, naga pimi sane pe yaru viu ruru nena ga. Kiena malena marua na sumo kovio nena ga, ana nagane kiena malena viu pimi mũalivi rui. ¹⁸ Ntewa ga kila sane tekilia tevilopu kieta malena sanene, komin naũa naga ke narui mligan Kristo pitomi e yomerava ve na kilaen kieta mrapa towasuũa si teimi puna, a sinenan sape monar toure yar taũaena lala la mũena ga awasuũa si aimi puna. ¹⁹ Visae ve sanene, Ntewa miyuũae ũarpoyo e Kristo vena wereen yar na yomerava lala awasuũa sina vena aim ave taaga sina amio, naũa naga pe sitom re si sape la nakoena van la vanon kiela mlamulena viowa la poli. A amio mũena nene, naga sinenan sape ligan kiena visena lala e limata, vena tela va va yar taũaena lala vena la mũena ga awasuũa si aim puna. ²⁰ Sur ne nanene narui kila

sane mepim mepe yaru kiena ne Kristo vena waren visena kiena ne Ntewa vano. Sanene, pogos naña mepisawal visena pan amiu, sa ga naña Ntewa ga sumã pis, ana sinemimin pañisi mesape meviun manenea van amiu punu ga mesape awis, e kia kiena ne Kristo, monar awasupe amiu aim puna Ntewa. ²¹ Naga ke narui sinena miye ita, ana mligan narina nene Kristo, naña naga pe kilali re mlamulena viowa poli, kila naga pimi sane yaru na waren kieta mlamulena viowa ita make ga. Ntewa kila sanene vania vena kila sane ita yar na kilaen mlamulena viowa, tekilia teim teve yaru mesmesu lala e marana ne Ntewa.

6

Malena m̄arera kiena yaru na yumãena kiena ne Ntewa

¹ Mesumã memiyumãe ke sane yar lala na yumãena lele taaga memio Ntewa, a mekilia sanape naña naga pe lemam pañisi pan ita make ga. Sanene, mesape meviun manene van amiu, sane kiena lemamiena wo naña pimi e amiu, pe pon re imi korena ga poli. Monar alavia, a monar atamãnia kila kiena yumãena e kiamiu malena. ² Visena tai teke e Tus Marua pisa sanene rui, naña Ntewa sape, *“Mesmesun pogos naña po pan amiu, ney-agogon kiamiu tagena, a mesmesun legiena natamaliaena, neim neiila amiu.”* *Ais 49:8*

Ana e kiamimi navisuena, mekilia mevisawal mevisave nagane narui pe kiamiu pog mesmes narui, nagane narui pe legiena na natamalia amiuena.

³ E lepas na kiamimi yumãena, mesumã moñikeyon naña mekila wo lue ga, vena ve mekilawo re mrapan yaru kar ga naña sinenan sape imi. Pe sinemimin re naña yar lañasa asape mekila sur tai piowa, pona mekila pal yumãena koyo tai. ⁴ Mesumã mekila ke sur make ga vena kilologia sane mekila ke yumãena mesmesu sane yar wo lala na yumãena kiena ne Ntewa, ana mesumã metamãan imimi vena mevane sur ve moki. Mesumã

makawean imimi vena meva mowar-poyon luas nen yumãena lala, pe suri korena naña mepane sur viowa lala, pog m̄arera lala, a sur nailanen viowa lala.

⁵ Asumãlu akawe imimi, a am̄e imimi, a akoven imimi e yumã nakoena. Pogog moki, memiyumãe na memiyumãe, pe momomalio ruru re poli, a kamimi kinanena pe po re poli.

⁶ Piowa manene laa pan imimi sanene, ana mesumã ga memiyumãe mesmes ga, a mesumã memiyumãe memio kil-iaena, a sitomena viavi, a sinewoena. Yeririna la apisu naña kiamimi malena pulen Ninuna Wa, a kiamimi p̄elaga pulen sinesiena naña lelaga, ⁷ naña mepisawal visena la naña pe apisokan re poli, naña memiyumãe e m̄areraena kiena ne Ntewa, a naña e limamimi lala, e lepas na p̄amarua a e lepas na p̄am̄eli, mopuarar sur na mara lala vena kilaen mesmesuena taulu naviowaena. ⁸ Yeririna la p̄asa apisir plan imimi, a lañasa amligan imimi mesike laa tano, lañasa apisa ruru imimi, lañasa apisa kare imimi pañisi, ana pe mesitom re poli, mekila ga. Pe mepisa kotalia re yar tai poli, ana asumã apisu imimi sane pe mepe lelaga re nenaga. ⁹ Akilia ruru imimi p̄isi rui, ana asumã akila ke sa naña pe sinelan re akilia imimi poli. Memal ruru mesumã ga, ana asunã sinelan asape visae memare ga rui.

Nane sumã pa sanene pan imimi narui, ana pe sur korena naña moñar ke nakoena lala, la tañatete akilalua kiamimi malena na wa. ¹⁰ Pe sur korena ga naña naloge viowaena la moki pañisi, ana sinemimi la kekara silaga. Pe sur korena naña limamimi korena ga silaga, ana mesumã mekila ke yar tañena la añar ke sur moki. Ana pe sur korena naña pe kiamimi sur re la poli, ana mepisu naña sur make ga pe kiamimi ga.

¹¹ Erau nae Koren lala, pe kiamimi sitomen viowa re tai e amiu poli, naña mekilawania pan amiu sumã ga. Mepisawal sur make ga pan amiu rui, a sinemimi sii amiu pañisi. ¹² Pe mekila re suri tai naña pona kilawo kieta erau wo poli, ana visae kilawo e lele tai, nanene komin

naþa amiu ga apuarar sitomena viowa laþasa e imimi sumã ga. ¹³ Ana visae ve sanene, monar nevis van amiu sa ga naruu la narui, nesape awis, ve akilawan re si kiamiu sitomena laþasia, ana monar akilali losinemiu vike van imimi.

Avisuar ruru e la naþa pe amlelaga re poli

¹⁴ Sineun nevisa van amiu nesape ve asuãna akilali re naþa aimi ave taaga amio la naþa pe amlelaga re poli. Popon asitomãlia sane þelaga na mesmesu amio þelaga na mlamulena viowa, lalua taþatete aviran la aim lele taaga, a legiena pe erau þele ga amio yemalolo. ¹⁵ Kristo kiena sitomena ve taaga þele ga amio Yermare, a yaru naþa mlelaga pe kiena sur re tai poli teke amio yaru naþa pe mlelaga re poli. ¹⁶ Nono na visokanen lala asu þele loyuma e yuma wa mana Ntewa pogos tai, a visena nene kana kinasa komin yuma wa mana Ntewa, naga pe yuma re ga tai poli, ana ita li na lelagaena kiena ne Ntewa naþa mali. Naga nene taveve ga kiena visena laþasa, naþa pisa sanini, sape

“Inu yoko nesike e la, yoko neyaloro likan la.

Inu yoko neve kiela Ntewa, yoko aimi ave kiau lus nena lala. *Lev 26:12*

¹⁷ *Ve sanene, sane kiela Suþe, nepisa pan kiau la nene nesape monar amolue vetan taþena lala, monar aviaþa vetan yar viowa lala.*

Monar aim ave wa nenaga, a monar ve atol re kororaki lala, sanene yoko nekilia noworworun la aim asike amio inu.

¹⁸ *Yoko inu, sane Ntewa na mava, nekilia nevisa van la nevisave ‘Amiu aim vena neve Arimamiu, a vena amiu ave naruu nena lala.’”*

7

¹ Erau lala, nanene navisaarena wo lala kiena ne Ntewa naþa pisape yoko naga were ita sane kiena namratava lala. Naga kila sanene pan ita po paþisi, ana popon monar tewatanon naga silaga, naþa monar towe plan make kororaki e kieta

malena lala. Mlamulena viowa laþasa tekila e tasneta, a laþasa tekila ga loyuma e losineta, ana monar toþisin la make ga, monar tevim naþa teve wa naþa teve wa sa naþa naga sinenania.

Pol kekaran paþisi naþa Ntewa miyuma e la

² Sineun nesape neviun si tan amiu nesape ve sinemiu kar imimi re, ana aligan ruru lelemimi tai e sinemiu lala, vena nekilia nevisa re si sur laþasa van amiu sumo wa. Popon akila sanene, komin naþa pe amiu re tai poli naþa mekila piowa pania, pona mekila karea, pona mekila kotalia e sur laþasa. ³ Ana pogos naþa nepisa visena la nene, pona asitom ke asape nesitom ke piowa e amiu, pona nesape nevisa kare amiu, ana pe sa re nena nene poli þisa. Peraga, sa ga naþa nepisa rui, nesape amiu na asike e losinemimi rui, a tesuma tepim tepe taaga pano pano tol naþa sanena naþa tesike ga e malena taaga, pona visae ita tai vane marena, yoko teloge sane ita make ga temare. ⁴ Lelaga nekilia nevisa sanini nevisave in na noþasine amiu keviu na keviu, noþarwar inun amiu pa þisi, a pogos naþa nesitomãl kiamiu yumaena wo lala, sumã miila ke kiau sitomena keviu pa þisi. Lelaga naþa nepane sur viowa moki, ana asuãna akila pan inu naþa nalogewoena a kekarena sumã pule manene paþisi e losineu.

⁵ Nepisa sanini komin sanene narui nanua sumo ne, pogos naþa mepa moãalivi e lepas naþa Masitonia. E yo nene, moþar ke si veveyuena marera lala, kila sa naþa memarau towe nãaga, a tasnemimi pe pulmas re tai naþa va ruru e poli. ⁶ Ana kieta Ntewa naga pe Ntewa na kila luþeluþeen sitomena kiena yaru lala naþa amloge piowa, ana naga sitorãl imimi, kila kiamimi erau wo naþa Taetas pimi mãalivin imimi, a pogos naþa mepisu si naga memloge po paþisi. ⁷ A pogos naþa sun pa imimi, naga pisawal sur wo la naþa amiu akila, miilaar imimi keviu paþisi. Naga pisayu

sanape naþa naga mēna ga, pogos naþa naga pimi mālivi pun amiu, naga māl sur mok liu e amiu naþa miila naga, a pisawal sape akila mara wo e kiamiu visena la nanua ne, naþa nagane apilopu kiamiu sitomena, asuñalu asike e kiau lepasa. Pisawal sape sinemiun manene laa paþisi naþa neiñasu neyaliali amiu, a suwala, pogos naþa nemloge nene nemloge po na nemloge po!

⁸ Pogos naþa nesiri maki taþena nene pimi pan amiu, nemligan pae pano ana pe piavi re poli nesitomyu sina, nesape visae ve neligan re ga rui. Nanene komin naþa nekilia nesape kiau visena mārera lala yoko monar kila amiu aloge viowagan towe maga. A poglis naþa memloge navisawalena kiena Taetas, nepisu sane lelaga ga na wa, kiau maki kila kare kiamiu sitomena þisa. Ana nanene na yam plas ga, siraunia avilopu amiu sina, ana kila sane nekekarana sina naþa nemligan maki nene piñasu. ⁹ Sane pe nepisa re nesape nekekarana naþa maki nene kila amiu amloge piowa poli, ana nekekarana ga naþa naloge viowaena nene kila apilon amiu. A kiamiu naloge viowaena nena, pe imimi re naþa mekila pimi mālavin amiu poli, ana Ntewa narui naga kila pimi mālivi. ¹⁰ Sanene, naloge viowaena nene naga naloge viowaena wo tai naþa pitomi ma e peni, naþa kila yaru vilonia vena tol natamaliaena. Ana naloge viowaena taþena, naga naloge viowaena na yomerava nini, naþa naloge viowaena viowa tai naþa yoko kila yaru loge viowagan mā vano vano va tol marena. ¹¹ Amiu mēna akilia avisu kilale sane naloge viowaena naþa Ntewa tañan pimi pan amiu, naga kila yumāena wo tai paþisi. Kila sane asitom urmi manenea e kiamiu malena, amāreran ke paþisi vena kiamiu kia imi wo sina. Sumo na, sinemiun mimin naþa apisayu napiowaena naþa sike likan amiu, ana pogos naþa nepis pan amiu vanonia, apisu kilale ga mrapa na wa, ana amarau. Amiu ga asuñalu apisi ke sina ga pan amiu, a amla nakoena pan la naþa akila piowa, vena ve naviowaena

tai su re si pun amiu.

¹² Sineun nesape nevisa maki nasumo, nemligania komin naþa nepisape nevis va lalua nene naþa akila piowa, a sineu miye mēna yermarua nene naþa lalua akila kare manene laa naga. Nemligan mēna ga komin naþa sineun nesape monar avisu kilale sane lelaga, sinemiun si imimi, ana pogos naþa mevis van amiu e kia kiena ne Ntewa, amiu akekarana naþa avatanon ya naþa mevisa. ¹³ Ana poglis naþa Taetas pimi pisawal pan imimi sape amiu akila sanene rui, kilalua kiamimi sitomena pa metava paþisi.

Mekekarana manene laa nene rui, ana pogos naþa Taetas pisayu sina pan imimi, pisayu sa naþa amiu akila manene po pania, mekekarana pa laa sane. Naga pisa ke naþa sike amio amiu, amiila naga a apisirlua kiena sitomena, a akila si naga kekara pa þisi. ¹⁴ Nepisayu amiu pania nanua sumo rui, nesape nekekarana kiamiu þelaga wo la pa þisi, ana pogos naþa piñasu mālavin amiu, ana pisu ga na wa sane pe nepisokan re poli, nepisa ga lelaga. Sa ke ga nanua sumo, nepisa ke ga sur lelaga la pan amiu silaga, ana nagane, akila kiau visena naþa pa Taetas e kiamiu lepasa pimi pe lelaga ruru mēna ga. ¹⁵ Naga taþatete sinen þesan pogos naþa piñasu, amiu amarau paþisi a sinemiun kurkur, ana poglis naþa pis pan amiu, amlogearia, apatanon ruru nena kiena visena. Kiamiu þelaga wo na sanene, kila sane pogos naga þasuþe sina, sitoñal amiu lue ga silaga. ¹⁶ A e kiau lepasa, nepisa ga nesape nekekara naþa nekekara, a nagane nepisu sane nekilia nowasine ruru amiu e sur make ga e pogos make ga.

8

Popon ala nalaena

¹ Erau nae Koren lala, sinemimin mesape amiu aloge lologena na sur wo tai naþa sumā þarwowo ke yo e sumāre lala na pupia lepas naþa Masitonia, naþa Ntewa miyunaen ke e kiena lemamiēna. ² E yo nene, apa aþarpo yo e pog mārera

lala naþa sur moki liu kilali kare la, a pano tol naþa pe kiela sur re si poli, ana la nene, pe aþis re nena e kekarena ga e ya naþa la apisuia. Limala korena ga, ana memilan paþisi sane pogos naþa amloge asape nalelagaena taþena la gar Yerusalem apane mēna pog mārera, sinela miye la ana sane limala pimi pule ruruia amio sur lala vena laen vano sane kiela nalaena van li taþena la nene. ³ Pe yar re tai poli naþa pisape monar akila ve sanene, ana la ga asape akila, a nekilia ruru sane amla sur make ga naþa akilia alavia, vano tol naþa laþasa amlavia taulu ya naþa akilia alavia. ⁴ A pogos naþa aþar viraran punu pae rui, amligan e limamimi, amāreran asape melual mrapa tai vena liganen nalaena nini vano, komin naþa asape visae akilia alual si pulmas naiilaena na lelagaena wa taþena la sanene, yoko ve sur wo manene laa tai van la, naþa yoko akekaran vaþisi. ⁵ La apo paþisi, komin nanua sumo atamān make kiela malena sane kiela nalaena tai pa Suþe, a amligan la asike vatanon kiamimi visena, ana siraunia amla ya naþa la kiela sane nalaena tai pimi pan li na lelagaena taþena lala. Akila po taulu manene ya naþa mesitom mesape yoko akila, ana lelaga, akila mesmesun ga e nasinenanena kiena ne Ntewa.

⁶ Ana pogos naþa mepisu le Masitonia taþena lala akila sanene, mesitom mesape popon meligan si Taetas imās pun amiu, vena iilar amiu vena akila mēna ve sa nene. Mekilia mesape pogos naþa naga piñasu sumo, naga sumā pis pan amiu ana amiu asiar kilaen yumāena wo na sinewo nene rui, ana popon naga imi kila make ruru nena ga amio amiu. ⁷ Mepisu naþa yumāena taþena lala, asumā akila ke po rui, naþa kiamiu viawaena keviu paþisi, apisawal ke visena lelaga po paþisi, akilia sur moki rui, asumā yepemiu māen ruru yumāena, a asumā sinemiu sii imimi li nalelagaena taþena lala keviu paþisi. Akila yumāena la nene pano taulu ya naþa mesitom mesape atorokin akila, ana popon akila mēna ve sa ke ga e lepas na yumāena nakianen nalaena nene.

⁸ Nepisa sanene, ana visena nene naga pe sa re navisaluaena tai naþa yoko monar atavevea. Sur nene sike ga e amiu, ana nesitom nesape popon sa nevisayu taþena laþasa ve sanene, nepisawal sur wo la naþa akila ke rui. A pogos naþa yoko aloge, yoko kila amiu avisuveve amiu towe li laa māga sane, sane kiamiu sinesiena keviu māga yo, maran taaga sa ke kiena la nene pona peraga? ⁹ A popon tesitoñal lemamiēna kiena kieta Suþe Yesu Kristo ve keviu silaga, naþa sumo, naga sa naþa kiena sur make ga, ana naga sitom ita e yomarava, naga pitomi sa naþa pe kiena sur re tai poli, vena kila sane tekilia teim teve yar na sur moki.

¹⁰ Pogaga, nanene kiau sitomena tai nene e lepas nene. Nepisa ga nesape nepisu sane sur nene sinemiun asape akila e kas nanua rui, a nane asiar asape akila ne, ana popon manene laa naþa asumāalun sina vena akila make ruruia. ¹¹ Kiamiu sitomena nakilaen sanene naga mārera ruruia nanua þa rui, a nagane popon amāreran ruru nakilaena, a vena akila va amā pe naþa atorokin akila. ¹² Ntewa pe pisa re pisape monar tela nalaena taulu ya naþa teke e limata vena tekiania, ana naga sinenan ga sape tekekaran iilaen yaru taþena, a tela nalaena torokin ya naþa tekilia telavia.

¹³ Ana poglis naþa nepiun tan amiu vena akekaran iilaena sanene, pe nesitom re nesape nekila sane yoko yumāena urmi van amiu poli, ana imi melala ga van li taþena lala. ¹⁴ Nesumā nesitom ke ga sane popon ita make ga teve maran taaga ga. E pogos nene, kiamiu sur mok liu, ana lala na peraga, pe kiela re poli, ana popon kiamiu sur komþasia vano ve kiela, vena kiela sur mā tai ve tokak ga. A pona yam laþasa visae kiamiu sur re e kas laþasa naþa pimi ke ne, kiela sur komþasa kilia imi kila sane kiamiu narin sur mā tai. Pogos naþa tesumā teiila ita ke sanene na po, kila sane ita make ga tesumā marana taaga, ¹⁵ a yoko ve sa visena na Tus Marua tai, naþa pisa sanini, sape

“Yar naþa war kinanena ve moki vim,

yoko naga kan vano kan make nena ga, ana siraunia visu sane pe kana re si tai poli,

a naga naþa pa þar kinanena vitokaki ga, naþa pisu sane torok ga, yoko naga ve ve plasan re sur tai.” Nau 16:18

Yoko Taetas wasuþe si va gar Koren

¹⁶ Nakonua rui pimi, nesuþa nesitom amiu paþisi, a nagane, nepisa potena paþisi pa Ntewa naþa naga kila pa Taetas sape sitomena marera tai sike e naga rui, sane naga monar iþasu iila amiu.

¹⁷ Ana pogos naþa mepisayu mesape iþasu malivin amiu, naga kekaran ga, komin naþa kiena sitomena tai sanene sike pa e naga rui. ¹⁸ A pe naga re ga taaga poli, ana yoko meligan imimi yar taþena tai iþasu amio naga, naþa naga kieta puruvi tai naþa suþare la na yo moki akilia ruru naga, komin naþa naga yar wo nalologonen Lologena Wo.

¹⁹ Suþare make ga la akekaran kiena yuþaena, ana amligan lua naga vena suþa yaloro amio imimi metelivi e kieta lepasa, pogos naþa mesuþa mekilapolo ke kilavaru na iilaen li nalelagaena lala gar Yerusalem. Mekila yuþaena nene komin naþa sinemimi sii la paþisi, a pogos naþa atol nalaena nene yoko ailan ruru vaþisi e þelaga naiila laena naþa tekila pan la, yoko avisirlua kia kiena Suþe va metava. ²⁰ A mekekaran paþisi naþa kieta puruvi taþena nene taveve imimi, komin naga kilia iila imimi vena visuar ruruen pupia kilavaru nene naþa asuþa akoan poloia. Sinemimin mesape mevisuaria taveve ga kana mrapa wo ne lala, pe sinemimin re si meloge visena laþasa imi sirau poli. ²¹ Sinemimin mesape mekila yuþaena nene sa naþa yoko mesmesu e navisuena kiena Suþe, a yoko mesmesu mena e visuena kiena yar taþena lala.

²² Ana amio lalua Taetas nene, yoko meligan puruvi taþena iþasu visu amiu. Naga mena ga pe yaru tai naþa memligan sur moki sike e limana rui, a mekilali ma naga sanene pano mepisu naþa naga yepen maen make sur la nene. Naga pe yaru wo tai na yuþaena, a pogos

naþa nepisayu kiamiu þelaga wo la pania, naga þasine amiu paþisi sape visae imi yuþae re amio amiu vera wo vaþisi.

²³ Sanene, e lepas puna kiau erau wo nene Taetas, monar avisu naga sane imimi ke lua narui naþa memiyuþae veraga vena iila amiuena, a e lepas na kieta puruvi taþena lua nene naþa yoko aimi amio naga, monar avisu la sane aim pun amiu e kia kiena suþare taþena lala na lepas nene, a aimi e kia kiena Kristo naþa kiela malena suþa kipian ke kiena þelaga wo lala. ²⁴ Ana sineun nesape nevisa van amiu sane pogos naþa la nene aim aalivin amiu, kiamiu malena lala monar kipian mena kiamiu þelaga wo lala. Nesuþa nemlologon amiu ke pan la rui, ana popon manene sane la avisu kilale ruru ga na wa e kilamarala sa naþa nepisa ga sur na lelaga, nesape kiamiu sinesiena keviu manene paþisi, a akilia ala navisawalena wo tai naþa visayu amiu va va suþare taþena lala.

9

Nalaena naiilaena va li na lelagaena taþena lala

¹ In na nesiri plan visena moki rui e lepas na laena na kilavaru naþa toþar viravirania vena iilaen li na lelagaena taþena lala nene kiena ne Ntewa, ana nesitom ke nesape asuþa asitomal ke sur la nene na wa. ² In na nekilia ruru sane amiu akekaran naþa asikol e yuþaena nawar viraviranen kilavaru nalaena nene, komin naþa e kas nanua þaro pano, asuþa akila ruru ke naþa ataulu kana narin kilavaru rui. A poglis naþa nepa e lepas nene Masitonia nepisayu amiu pan la, nepisape amiu le Akaea lala asiar rui, a pogos naþa la amloge miyur la towe maga, kila sane miilaar kiela sitomena pa metava vena monar aareran laa sane vena kilaen kiela komþasia. ³ Nepisayu amiu ke pan yaru taþena lala rui, sane amiu na amiyuþae po sanene sanene, ana sa ve akila re na piowa ga! Naga ke nanene narui kila sineun neligan kieta puruvi telu nene aiþasu avisuveve ruru amiu lia,

komin naþa nepisa pan la nesape monar awar viraviran kilavaru la nene rui, ana la akilia aiþasu alual sane sanene pona pere wa. ⁴ Visae pere wa, monar amiu akila vilaga, komin naþa lavis ke inu mēna neiþasu narui, a yoko neiþasu nemio le Masitonia laþasa, naþa nepisayu amiu pan la rui. Ana visae meiþasu melual naþa pe akila ruru re poli wa, yoko kieta kap mare, pupia mawaena van inu, a van amiu mēna ga, a yoko monar la avisave nepisa koskosin manene nayeluren kiamiu kia pan la. ⁵ Nane kila narui nepisu sane monar nevisa van Taetas lala aiþasu sumon inu, ana ayuþae amio amiu vena war viraviranen kilavaru la naþa amiu apisaar asape awaria, awar-polo ruru suþa ga, ana yoko meiþasun mowaria mowar vano. Nepisa sanene, ana ve asitom re sane nesuþa nomareran amiun ke nesape monar awar nalaena nene. Waren nalaena na sanene, naga sur tai naþa ape sinewo, ana kiamiu sitomena ga kekaran nakilaena.

Navisa ruruena na þelaga nalaen suria

⁶ Ana visena tai ne nekilia nevisa manene van amiu sanini, yaru naþa mapila ve tokaki, yoko naga war ve tokaki, ana yaru naþa mapila ve moki, yoko naga war ve moki. ⁷ E lepas na kianen nalaena van yar taþena, ita make ga veve taaga monar tela ga ya naþa kieta sitomena pisaar sape tekila, ana pe pon re olavia naþa pe okekaran re laen poli, pona olavia komin naþa yaru taþena māreran sape monar olavia. Ntewa pe sinenan re nene poli, ana naga kekaran manene yaru naþa mla suria molue kome kiena sinewo a e ga e kiena sitomena naga taaga. ⁸ Ana visae ko tai naþa osuþa omla ke nalaena pano, ve ositom manene re, komin naþa Ntewa kilia lamaran si nalaena wo la imi van ko, ve moki na ve moki. Naga kilia kila naþa silaga owar toroki e sur make ga naþa sinoþania, a metavanja owar torokin naþa owar sina ve na iilaen yuþaena wo taþena lala. ⁹ Nanene sane visena tai na Tus na Yauena Wa lala naþa pisayu sinewo kiena ne Ntewa, sape

“Naga suþa kiakian lua ke nalaena wo lala pa yar la naþa limala korena, kiena þelaga wo lala sulue na sike ne.”
Yauena 112:9

¹⁰ A Ntewa, naga ke narui mla mrasa pan ita vena temapila e porotano, a naga ke narui naþa kila kurusa þar mrasa naki-laena kata kinanena ea, a ve sanene, yoko naga la ya naþa sinetania vena kilaen yuþaena ea, a yoko kila kieta sur la imi ve moki, a yoko kila naþa kieta yuþaena mesmesu lala awar mrasnela ve moki. ¹¹ Yoko naga visu kilale kiamiu þelaga wo nene, naþa silaga akekaran kianen suria, ana yoko naga lamaran sina ve moki vim van amiu, a pogos naþa mowar kiamiu nalaena va taþena la nene, yoko kila naþa ita punu ga tevisa pupia potena tai va Ntewa komin navisa ruruena nowo naþa naga suþa kian ke pan ita. ¹² Nalaena nene naþa yoko ala vano, yoko iila li nalelagaena wa taþena la ve keviu naþa asuþa apane ke pogos mārera, a yoko kila ayeluar mēna Ntewa ve keviu vaþisi, avisa manene potena vania vaþisi.

¹³ Yoko ayeluar Ntewa sanene komin naþa yoko avisu naþa pe asuþa amlologon re ga lologena wo kiena Kristo poli, ana asuþa amlogear mēna ya naþa pisa, a yoko avisu nalaena naþa amlavia keviu paþisi, naþa yoko kilia iilala ve keviu a iila li taþena mēna lala. Ana pogos naþa apisu sur la nene, yoko avisu kilale mēna sane kiamiu yuþaena suþa kipian ke sane kiamiu viawaena mārera ruruia a pe lelaga na sike ne. ¹⁴ Yoko avisu naþa lemamiēna kiena ne Ntewa pule manene sanene e losinemiu, a yoko asitom amiu vano vano þisa, yoko sinela ye amiu, yoko asuþa alen wo amiu silaga.

¹⁵ Popon avisa potena van amiu komin kiamiu nalaena wo na sanene, ana po mēna ga vena ita punu ga tevisa manene potena van Ntewa silaga komin nalaena tanea naþa naga mla pan ita, naþa narina ne nane Yesu Kristo.

10

Pol mla navisataþeena pa la naþa apisa kare kiena yuþaena

¹ Erau lala, akilia sane in ga Pol nesumã nesiri pimãsu, ana sineun nesape ala kiau visena e ðelaga m̃a nena naða sike e Kristo, naða naga monãu po a malumu po. Naga ke nene narui ðelaga naða nesumã noþikeyon kilaena pan amiu nanua sumo, ana nekilia m̃a sane yaru laþasa asumã apisa kare in ke vanonia. Asumã apisa ke asape pogos naða nesike nemio amiu, in na nemalumu manene laa, a nemaraun visena, ana asape pogos naða nesiri pimãsu, nekila ga sane in na yaru tai naða nekilia nevis m̃arera, komin ga naða nesike perinan amiu. ² Na nene na pogaga, ana monar akilia sane pogos naða neim nomãlavin amiu, visae nevisu sane popon nevis m̃arera, nekilia nekila ga narui. Ana sur ne nanene narui nesape nevisa van amiu, a nepisa awis pan amiu, neviun manene van amiu vena akilali napiowaena la nene vim wo towe laa ga wa, pogos naða pe nepim nomãlivi re pun amiu poli wa. Visae ve sanene, pogos naða neimãsu, yoko ve sur re si tai naða monar nevis m̃arera ea, ana visae peraga, in na pe nemaraun re nena nakuanen visena laþasa naða m̃arera na m̃arera van la naða asike loyumã e napiowaena la nene poli, a naða apisa kare imimi ke ne, apisape memiyumãe taveve ke ga sitomena na yomarava.

³ Lelaga, ita make ga tesike e yomarava nini, ana imimi pe metaveve re kiena ðelaga poli. A lelaga, mesumã mekila ke mara tai e yomarava, ana mara nena na pe nae re e yo nini poli. ⁴ Mesumã mesikol ke mara tai naða m̃areraena lala nae ma e peni asumã akila ke pan m̃areraena lala na yo naloge viowaena, a suri na mara la naða mesumã moþaria, pe ape na yomarava re nini poli, ana mekila ke mara moþar ke m̃areraena kiena Ninuna Wa naða kilia yumu plan make yo m̃arera la naða sur viowa la asumã atapolou ke ea. ⁵ Visae avisa visena viowa laþas na kaween yumãena kiena Suþe, ana mekilia metaulu woga. A visae avilaven, akilali naða avisaluþar kiena yumãena, ana mekilia meva mowarpoyo vena kilaen yar la akilia naga e kiela malena. Visae

asumãlu amio sitomena viowa lala, ana mekilia mevilon yar la nene aimi naða kiela sitomena imi m̃arera vena ataveve ga Kristo. ⁶ Yoko mekilia mekila ve sanene van amiu vano vano atamãan amiu, vena aligan amiu asu vatanon visena kiena Suþe, a siraunia, yoko mekila m̃a vano va e yo taþena la naða yaru na kaween naga asike m̃ena ea.

⁷ Ana e lepas na yaru nene naða pe purþes nen napiowaena nene, pona amiu asumã apisa ke asape sur punu ga pogaga komin naða yaru nene pisape naga pe yeririna tai kiena Yesu yo? Ana awis, ve avisu re ga kulyepena, aþionli avisuveve sur lelaga naða sike pae e maramiu rui. Naga pisape pe yeririna kiena Yesu na pogaga, ana naga sumã kila ke piowa, a popon naga visu ruru si kiena malena. Sinemiun ke yagogonen naga na wa, ana sanape, inu m̃ena ga nepe yeririna kiena Yesu, ana komin ya ne yepemiu mavin yagogon inuena? ⁸ Nepisa sanene, pona yoko laþasa avisa kare in sina avisave in na sineun ga netaulu luen suria, ana pe sa re nene poli. Pona lelaga sane pogos laþasa noþarwar inu paþisi yo, pona nesumã nepisayu manene sane imimi ke narui mesumã mepisuar amiu, ana pe nesitom re nesape nekila sur tai piowa naða monar nemawania. Nesumã nepisayu amiu sanene komin naða Suþe ga mligan amiu e limamimi nanua rui vena mekila kiamiu malena amio naga va metava. Visae amiu asitom avisave mesumã mepis ke pan amiu vena kila kareen si kiamiu malena, pe sa re nena nene poli. ⁹ A visae asitom ke asape in na nepe yar na sinemimiena tai naða nesumã nesiri ke m̃aki la nene pimãsu vena kila sane monar amaraun inu, naga m̃ena nene pe mesmesu re poli. ¹⁰ Nekilia nesape laþasa asumã apisayu in ke sanene rui, asape “Suwala, Pol sur nene, naga ga kiena m̃aki lala apulen visena urmi la naða m̃arera, ana visae ovisu naga, naga sane pe yar malmale kar ga tai, a visae ologe naga visi, melala ga.” ¹¹ Ana sineun nesape nevisa van la nene sane popon avisu kilale sane ya naða mesiriwal ke e m̃aki, pogos naða pe mesu re memio amiu

poli, naga maran taaga ga sa ke e ya naña yoko mesuñña mekila e maramiu, pogos naña mesike memio amiu. ¹² Nepisa sanene, ana pe sineun re visaen sur ve moki poli vena kilaen si kiamimi kia va metava. Pe sineun re naña meim sane yaru taņena laņas poli, naña apilaven manene visawalen si kiela sur wo lala. Yar la ne sanene asuñña apisuveve ke kiela erau lala, a asuñña apisuveve ke mēna yar taņena lala, ana asitom asape la apo taulu la, ana naga nene pe yuññaena na wowe ga tai, komin naña pona la punu ga nene apiowa maran taaga yo.

¹³ Sanene, yoko ve nevisayu manene imimi re va sanene, ana monar nevisa sur laņasa van amiu naña atorokin yuññaena lala naña Ntewa mligan e limamimi, a loyuñña ea, pano tol sur laņasa e lepas navisuar amiuena naña mesuñña mekila. ¹⁴ Pe mesitom re naña meva manene poli vena mekilali naña mesu metavan amiu, ana mesmesun naña mekilia mela visena laņasa naña monar avatanonia, komin naña ve sinemiu pēsan re sane imimi ke narui naña moņar pēsan lologena wo kiena Kristo pimi pimi yalen silau pimi tol amiu. ¹⁵ Visae taņena laņasa la apimpēs pun amiu, yoko ve mesitom re navisuar amiuena, pona nalaena visena la ne sanene van amiu. Ana siraun naña mesiar yuññaena memio amiu, monar meva re laa na wa memio amiu. Sine-mimin ga naña kiamiu naviawaena suñña kapuru silaga, a mekekaran manenea visae kiamimi yuññaena kilia imi ve keviu laa sane, ve e re ga e kiamiu yo, ¹⁶ ana yoko mekekaran vaņisi visae amiu akilia aiila imimi vena kilaen sane teva re laa ga wa vena lologonen lologena wo va e purvanua taņena lala na pun amiu lepas pāsana vano, vena teva tetepo yomārua e yo naña yar taņena lala pe apa amlologo re e poli wa. Sanene, visae pogos tai tevisayu yuññaena lala naña yoko tekila e yo la nene, yoko taņatete si avisa kare ita avisave tesuñña tepilaven ke ga mrasa naña molue e lokove kana yar taņena! E pogos nene, yoko la akilia sane tesuñña tepisayu mrasa naña molue ga e kata

lokove naña ita ga temapila.

¹⁷ Sitomena la nene apowo paņisi, ana popon ve towarwar itan re sur naña tekila, komin Tus Wa pis rui, sape “*Yaru naña sinenan vilaveena sur tai, monar vilave ga e ya naña Ntewa kila.*” *Ser 9:24*

¹⁸ A pe pon re ita ga teyeluar ita si poli, komin yar wo naña lelaga, pe naga re naña naga ga pisa si sape naga po, ana naga naña Ntewa ga pisa sape naga po.

11

Le Koren lala ataveve nalogena lala navisokanena

¹ Pona apulo visena la pāsana naña nesiri rui, asitom asape nepis wowe yo, ana awis, sineun nesape akila kiamiu sitomena ve piavi li laa sane e inu, ana yoko nekilali naña nevisa si laņasa. ² Ana monar nevisa visena la nene komin naña silaga nesuñña nesitom amiu paņisi. Yoko nevisa ve sanini, sane nepisu amiu sane amiu na kiau sira mēe tanea tai, naña nepisrar vena talopa amio kiena yar mesmesu nene naña Kristo. Nemloge sane nepieluen ruru amiu nenaga, komin naña sineun visuar ruru amiuena vena ave lelaga e visaarena nene, a naga nene sa ga Ntewa, naña naga mēna ga pieluen ruru ita, pe sinenan re sape teligan naga poli vena teva si varau. ³ A inu mēna ga nemarau towe mēaga sane saņisi yar taņena imi were si kiamiu sitomena va ve taņena. Sa nanua sumo ne, lomāra nene pimi pisa kotalia sira naña Iv, kila kotalia kila mloru e mlamulena piowa, ana pe sineun re nenaga vena pogos tai ve alelaga re si e Kristo, sa pīsisi ve sinemiu sii ruru re si naga taaga.

⁴ Nepisa sanene komin naña nepisu kilale towe mēa pārimiu rui. Pogos naña nalologena tai imāsasu visayu Yesu taņena tai naña pe Yesu re naña memlologon ke poli, ana alelaga ke e naga veraga. A pogos naña ninuna taņena imi malivin amiu naña ve Ninuna re nene naña Ntewa mligania, apulan amiyopua ga. Pona pogos naña lologena wo taņena tai imi mālavin amiu, yoko akekaran logearen

naga veraga. ⁵ Nalologena tañena la apisa kotalia amiu ruru nenaga e sur la nene, ana nepisu naña amiu asumña asitom urmi manene laa e la. Amiu akila sa naña la ga ape nalologena e kieta yomarava nini, a amligan inu nesike tano, ana pe nesitom re nesape nanene naga mesmesu poli. ⁶ Lelaga, nekilia nesape yar lañasa asitom ke asape in na pe nemlologo ruru re po poli, ana nekilia nesape pe yar re si tai naña kilia sur taulu inu poli, a nesitom nesape amiu apisu kilale suri nene rui, komin naña sumña mñalivi ke e yumñaena punu ga naña nekila ke ne e maramiu.

⁷ Nekilia nesape e lepas na warpoloen kilavaru nene, yar lañas pe akekarana re nenaga, ana nemninue ga komin ya ne sanene. Pona asitom asape nepiun ke kilavaru nene ve kiau ga? Peraga rui, komin pogos naña nepimin nemlologon Lologena Wo kiena ne Ntewa pan amiu, pe nepisali re nesape ala sur tai van inu poli. In na nemligan inu nesike laa tano, vena nekilia nevisirlua amiu ava metava, ana pona amiu ñasia sinemiu karinun naña nekila sanene? Pona asitom asape in na nekila piowa ga naña pe nepiun re suri tai pan amiu e pogos nene poli yo? ⁸ Nekilia nevisa mesmesun van amiu nevisave e poglis nene, sumñare tañena lala asumña amligan nalaena pimi vena iila inu, a nesumña nakan ke ga kilavaru nene pogos naña nemiyumñae kiamiu ke ne. Ana pe nekila re sur wo tai pan la nene poli e pogos nene, ana nemloge sane sa ga nesumña nepinaun la ke ga. ⁹ A pogos naña nesike nemio amiu, lumñau plasa pano pano ñisa, ana puruvi la lua naña akom Masitonia apitomi apisu kilale naña nemloge ke piowa sanene ana apisuar ruru inu. Pe nepim netag li re pan amiu poli vanon sur tai, a nepisaaria sane yoko tañatete nekila kare amiu naña nomñareran amiu nesape monar akila sanene pona sanene pan inu.

¹⁰ Nepisarar sanene komin naña yepmavin yar la asumña avisa kare inu asape visokar inun kiamiu kilavaru, ana yoko nevisawal kiau navisaarena nene va kar

ga e yo punu ga e lepas nene Akaea. Pe nemarau re nenaga, nepisaaria e kia kiena ne Kristo naña kiena visena lelaga sike e inu sane yoko nekila ga narui. ¹¹ Ana pogos naña nepisa sanene, pona yar lañasa yoko avisave sineun ga kila kareen kiamiu kia, pona asitom asape pe sineu sii amiu re poli yo, ana in na pe sa re nena nene ñisa. Ntewa kilia ruru sane sineu sii amiu pañisi. ¹² Ana monar nomñareran ga sane visaarena naña nepisa, yoko monar nekila ga narui, komin naña sineun kemaren kapi kiena tañena la nene naña asumña apilave kar ke sanene. Asumña apisali ke pan amiu asape asumña amiyumñae lele taaga amio imimi, asape akila ga yumñaena mña nena naña mesumña mekila ke ne, ana pe sa re nene poli.

¹³ Yar la ne sanene ape nalologena navisokanena ga, amiyumñae pe mesmes re nena poli, ana asumña akila kotalia amiu ke ga li na lelagaena lala, sane añar marana nalologena lelaga lala kiena Kristo. ¹⁴ Ana monar ve ailan re naña akila sanene, komin kiela yerkawa naña Yermare, naga mña ga sumña kila ke sanene rui. Naga kilia kila sane naga imi ve navisi wo na yomerarava, ¹⁵ ana tepisu naña kiena yar lala na yumñaena akila kotalia ke mña yaru lala, akila la sane la ape yar na kilaen ñelaga mesmesu. Ana pogaga, tekilia sane yoko ava ga narui añisi e yo naña mesmesun ga kiela yumñaena viowa lala.

¹⁶ Ana sa naña nepisa rui, pe sineun re sane nevisi ana kila lañasa asape nepe wowe, ana visae sinelan visaena, atañan avisa. Ana visae ve sanene, popon la akila van inu sa naña akila pa wowe lala, sane ve avisaluñar in re sumo wa, ana atañan nevisa ya naña sineun nesape nevisa. ¹⁷ Pogos naña nesumña nepisayu ke kiamimi yumñaena, visae nevis vilaveena manenea, kila sane pe lelaga kemua naña nesumña nepis wowe, a yoko Suñe tañatete kekarania. ¹⁸ Pe pon re tevis vilave manene poli, ana in na pe nesa re yaru tañena la naña asumña apis vilaveena

kiela sur lala na yomarava nini, komin naþa visae nevis vilave, nesuþa nepisayu ke ga sur wo lala. ¹⁹ A nepisu naþa asuþa sinemiu miye ke yar taþena lala naþa amiu asitom ke sane la ape wowe, komin naþa apisu sane la ape taþena, pe atol re manmaruaena wo nene poli naþa amiu asitom ke asape asike ea. Ana visae asitom ke asape in mēna nepe wowe, komin ya ne taþatete akila kiamiu sitomena ve piavi laa sane e inu mēna?

²⁰ Nepisu naþa asuþa atamān ke pa nalologena navisokanena taþena la nene vena akila sur viowa la ve moki van amiu. Akila van amiu sa naþa amiu ape kiela yar na yuþaena lala, la amiyelēlain amiu, aþar kiamiu sur lala, amligan la asu metavan amiu, a visae sinelania akilia alipa maramiu. Amiu asuþa atamān akila sanene, ana sanape? Ana pogos naþa nepisa ga visena tai pan amiu, komin ya ne yepemiu mavin yagogonena? ²¹ Pona popon manene visae in mēna nesuþa nekila þelaga kar la ne sanene van amiu, ana pona kila amiu akekaran inu ga yo na wa? Ana pe sineyeena, in na nemalum laa paþisi yo, in na pe netorokin re nekila nene poli yo?

Pogaga, nepisa visena nene, nekilia sane yoko yar laþasa avisave nesuþa nepis wowe ke sina ga, ana sineun nesape visae nalologena taþena la nene asitom sane akilia avis vilave komin naþa asitom asape sur laþasa na lepas pula naga po, ana in mēna nekilia nevis vilaveena sur laþasa na sanene. ²² Visae asuþa avisir plan la ke asape la ape yer Epru, ana in mēna nepe yer Epru. Visae asuþalun avisave la ape yaru na lepas nene Israel, ana in mēna nae yo nene. Visae aligan la metava komin naþa apisape la ape lus kiena Epraam nena ga, ana in mēna nepe lus nene. ²³ Ana yoko neviun naviunena tai van amiu narui, sane la nene amiyuþae kiena Kristo pa tol yuþaena naþa inu nemiyuþaenia? Peraga, inu nesitom sane in na nekila po manene laa taulu la. Piowa ga naþa nesuþa nepisayu inu ke sina sanene, ana þarimiu

la mārera paþisi kila sane in mēna lavis þaruu ve wowe, nane nesuþalu nepis sanene. Ana sur nene na lelaga paþisi, naþa in na nekila pupia yuþaena la taulu la, yerkawa la akoven inu e yuþa naloge viowaena yam moki taulu la, aþe inu yam via nopulo þele sina, a yam moki mēna ga naþa pano-o lavis ga nemare. ²⁴ Nekilia sane yam lima rui, yerkawa kiena ne le Yu lala aþe inu naþa yam taaga, kovilva kakapuru e mosineu yam lualima yam telu pa ovari [39], ana akila sanene yam lima. Apisaluþaria asape ve akila re va tol lualima yam ve vari [40], komin visae peraga, vena marena ga narui. ²⁵ Ana yam telu aþe inu e laki lala, a yam si tai akove inu e kilavaru pano pano lavis nemare. Yam telu nokulu e sive naþa waa talilu, e pogos la tai nene, sive mian inu māga tol lemalo wetelu tai a legiena wetelu si tai. ²⁶ Pupia yalena piayavi lala, nemialoro e la yam moki manene laa, a e pogos la nene nepane sur la moki liu naþa namarena ga. Wii lala na þalu lavis ayanlua inu nevano, yar la naþa aþevinaun ke yar lala aþene inu, kiau yeririna ga lala sa naþa le Yu lala apisu piowa e inu, a la naþa pe ape le Yu re poli akila kare inu mēna ga. Nepa e yo nape, sane pulkumali, pona yomārua, pona losi, ana nepane pog mārera, ana silaga, puruvi navisokanena la nene, asuþa akawe inu. ²⁷ Sila ga nepa nemio yuþaena mārera a pog mārera, nepano naþa nomomālio þele ga, nepano naþa moto kar inu paþisi a viso kar inu naþa pe kinanena re nena poli, a nepano naþa pe nomāl re yo natapolounen miava poli. ²⁸ A metavan pog mārera la nene, silaga nesuþa nesitomāl luen ga kiau yuþaena nemio suþare lala, naþa sane sur tai naþa urmi na urmi e kiau malena. ²⁹ A nesitom amiu mēna ga paþisi, naþa visae nevisu amiu li na lelagaena yaru tai imi malumu, yoko kila neloge sane yepeu malumunia, a visae neloge naþa amiu tai loru e mlamulena viowa, yoko kila naþa neloge sineu laea paþisi.

³⁰ Nanene sur viowa la naþa nesuþña nepisuia, ana nepisu sane nemalumun manene laa yuþñaena kiena Suþe, ana pe nekila re sur wo tai naþa nekilia nevis vilaveena poli, kila sane nesuþña nepis vilave e pog viowa la nene naþa nepanea.

³¹ A kieta Ntewa, naþa naga pe Arimana Suþe Yesu, naþa yoko teyeluar luen ga kiena kia, naga kilia sape pe nepisokan re poli, sur la naþa nepisa ke ne ape lelaga make ga.

³² A pupia sur viowa si tai naþa nomþalia, pe nepisa re ma metava poli, nanene e poglis naþa nepa e pupia pulkumali naþa Tamþaskas. E poglis nene, þarin suþe nae lepas nene naga yar naþa Aretas, a kiena yerkawa naþa naga pisirlua vena visuaren kiena pulkumali sinenan sape tarar inu, ana pitetalia kiena lokul na taren yaru lala apa asuwo make mralaea punu ga e yo nene vena ve noure re. ³³ Lavis atol inu, ana erau laþasa amila inu, akonwan inu e los nen pupia karo tai, ana apiar e kilika, asuþmalu metava e pupia arman kove na yo nene, amligan malumun pito tano vanua e yepas nen kove nene, pito malum þña pito tol tano, ana nomolue e karo nene nopure nepano.

12

Sur la naþa Pol pisu e mþeniena

¹ Poga, nepisu sane visae nesuþña nepisayu in ke sanene wa, yoko taþatete vilon kiamiu sitomena imi wo sina, ana pogaga, nemloge sane sineun nesikol si visena nevisayu sur la naþa nepisuia pona sur la naþa Suþe kilologia pan inu e mþeniena lala. ² Ana yoko nesunyu yar kiena Kristo tai sumo wa, naþa nekilia ruru naga, naþa kas lualima taaga pa vari [14] þaro rui, naga suþña ga milan aþere naga pa kate ma e peni ma metava. Nemninue ga pa amio tasnena wetelu, pona apitom aþerelua ga ninuna pavini, Ntewa ga kilia. ³ Ana pe sur korena ga naþa visae pa e tasnena pona pa e ninuna ga, nekilia nesape lelaga sane yar nene pavini yalen silau pisu loyurþña e mþata urþña tanea e yo nene. ⁴ Naga mloge sur

mok liu naþa pe navisawalen re si poli, naþa pe visena re si na yomarava laþas poli naþa torokin navisayuena.

⁵ Ana pogos naþa nepisayu yar nene, pona amilan yo, apisape ke, yar nene, naga pe yar tanea tai naþa ne. Ana sanape, visae nevisave pe yar taþena re poli, ana nepisayu in ke ga, pona yoko avisa ga avisave nanene naga pe pe sur re tai poli a? Sanene, nepisu sane visae sineun nevisayu pupia sur laþasa sanene van amiu, popon nevisa ga e kia kiena yar taþena, vena akekarana naþa alelaga ea, ana e kiau kia, yoko nevisayu ga kiau narin sur laþasia. ⁶ A visae sineun nevis vilave e pupia sur la naþa nekila, yoko taþatete si yar tai kilia visave nesuþña nepis wowe, komin sur la punu ga ape lelaga make ga. Ana pe sineun manene re nevisa sur la ne sanene poli, komin naþa pe pon re nekilali aligan inu metava vanon sur laþasa naþa pe apisuli re poli wa pona pe amlogeli re poli wa, ana in ga nesuþña nepisa. Sineun nesape asuþña avisuveve inu e yuþñaena ya naþa apisu nekila ke pan amiu, a e visena ya naþa nepisa pan amiu.

⁷ A nepisu sane Ntewa mþena naga yepen mavin sape kiau sitomena va manene laa metava vanon mþeniena lala pona sur la naþa naga pisa lologia ke pan inu, a naga mligan napiowaena tai sike e tasneu naþa nemloge sane kurumol tai naþa Yermare suþña miyur inu ke e silaga, naþa suþña kila tasneu mlalaea, a suþña kila kiau sitomena suþña ga tano. ⁸ Nepiun tan Suþe vena lalua sur nene vetan tasneu, ana pe kila re poli, ana yam lua sina nemleninia, yoko kana yam telu nena, ana peraga rui. ⁹ Ana naga pis ga pan inu, pisa sanini sape “Yoko kiau lemamiena ga torokin uarar ko, komin kiau mþareraena kilia yuþñae ve keviu manenea e pogos naþa yuþñae amio kionþña malumuena.” Visena ne nanene narui kila sane nekekarana nevisayu manene in laa sane, ana yoko nevisayu ga kiau malumuena lala, vena kila sane mþareraena kiena Kristo kilia yuþñae kome inu sanene, sa naþa naga

pisa. ¹⁰ Sanene, vena kila kiena kia imi ve keviu manene laa sane, netamān sane nekekarān malumuena la se tasneu, pona avisu viowa e inu, pona nelual pog mānara lala, pona akila kare inu, pona neva nowarpoyo e sur viowa lala, komin naḡa nekilia sane pogos naḡa yepeu malumu, Kristo ga yoko kila nomānara.

¹¹ Suwala! Nesitomān ke visena la naḡa nepisayu e yo nini, nepisu sane lelaga, nepisi sa naḡa nepe wowe paḡisi. Aviewo inu, ana po mēna ga naḡa apisu kilale sane amiu ke narui naḡa akila nepisi sanene. Nesitom ke nesape amiu ke narui yoko asumā avisayu ruru inu, naḡa akekarān sur wo la naḡa nekila pan amiu rui, ana peraga, asumā apisa kare ruru inu nena ga. Nekilia nesape in na nepe sur korena ga, ana pe nesitom re nesape in na nepiowa taulu nalologena navisokanen taḡena la poli, ana vanon ya ne asumā amieluar la sanene?

¹² Popon asitomān si sur la naḡa nekila likan amiu, naḡa pisawal inu sape in ke narui nepe nalologena lelaga. Sila ga, kiau sitomena piavi ruruia vena yumāe malumu amio amiu, a nekila amiu apisu kile lala, amio sur nailanena lala, amio kile lala na namānaraena kiena ne Ntewa. ¹³ Nekila sur make ga pan amiu po paḡisi, maran taaga e ya naḡa nekila pan sumāre taḡena lala, ana la pe apismumun re sur tai poli, ana amiu na apis liu wa. Sur ga tai naḡa nekila nemio la ana pe nekila re nemio amiu poli, pe nepiun amiu re poli nesape avisuar inu pona aiila inu, sa naḡa la akila, ana pona nane nekila pal e nene yo? Visae ve sanene, aviewo inunia, komin naḡa visae pona neviun ga sur ve moki vetan amiu vera na yoko akekarān in ga na wa?

¹⁴ Pogaga, nagane narui nesumā nekila ruru ke nesape neiḡasu nevisu amiu sina, naḡa kana yam telu ne narui. Nepisaar nesape yoko ve nekila re yumāena van amiu, komin naḡa ve neiḡasun re vena kiamiu sur la iila inu, a neiḡasun vena neiila amiu. Nanene sane ata lala a auya lala amio narila lala, naḡa pe yumāena kiena re nin sisi la poli naḡa avisuar kiela yermarua lala,

ana yermarua ke la narui monar avisuar ruru narila lala, ¹⁵ ana visae sanene, in na nekekarān ga naḡa nekian make kiau suria, amio mēna kiau malena, vena iila amiuena. In na nekilia nekila sanene komin naḡa sineu sii amiu manene paḡisi, ana nemloge piowa komin naḡa nepisu sane pog naḡa kiau sinesiena e amiu sumā pa manene ke metava, ana kiamiu sinesiena e inu sumā pito lilue ke ga tano. ¹⁶ Nepisa nanene komin nemloge visena taḡena e amiu. Asumā apisu kilale ke asape pogos naḡa nesike nemio amiu, pe nekila re yumāena tai mānara pan amiu ve navisuarinena poli, a pe nakan re nena kiamiu kilavaru poli, ana sitomena tai teke ga e amiu wa. Amiu apisa apisape in na nepe manmarua po e lepas nakilakotaliaen yaru, ana asitom ke asape nesumā nekila vinaun ke mrapa na visa kotalia amiuena vanon kiamiu sur lala. ¹⁷ Ana pe sa re nena nene poli ḡisa. Asitom ruruli la naḡa nepitetalia la apimās pun amiu. Apisu naḡa akila kare amiu e sur tai, pona aḡar kiamiu sur laḡasa pe kiau? Pe nesitom re poli. ¹⁸ A sanapen mēna pogos naḡa nomānaran Taetas sane naga amio kieta puruvi taḡena nene, lalua monar amālivin amiu? Apisu naḡa lalua akilakokanin ga naḡa awar kiamiu kilavaru laḡasa? Peraga, komin imimi sane ḡegas taaga ga, naḡa Ninuna taaga ga sike e imimi, a mesumā metaveve mrapa na yumāena taaga ga, naḡa pe mesitom re nena naḡa nakilaen yumāena kiena Suḡe vena mowar sur laḡasa ve kiamimi.

Pol sitom manene paḡisi sape pogos naḡa va gar Koren yoko ve sanape?

¹⁹ Nesumā nepisayu ke kiau yumāena la sanene, pona asitom ke asape noḡikeyon nekilalua kiau kia va metava e maramiu yo vena ve asitom re si viowa e inu. Ana peraga, in na pe nesitomān inu re poli, ana nesumā nesitomān amiu ga, a visena la naḡa nepisa, nepis sane yar kiena Kristo tai, e marana Ntewa, vena iilaen kiamiu malena. ²⁰ Nepisa visena la nene komin nemarau paḡisi sane pe pon re naḡa nomālivin si amiu poli, ana nevisu naḡa amiu asike e yo tai naḡa piowa paḡisi

e kiau sitomena, a nemaraun mēna ga sa p̄isi yepemiu mavin inu. Visae ve sa nene kilia kila sane teveveyun ita, pona tesitom ita viowa, pona sineta kar ita, pona ve tesitom re si yar taḡena ana tesitom̄al ita ga veve taaga. E pogos la ne sanene, yar kilia viueli, kilia vismumun yar taḡena, kilia vis vilave, a kilia m̄aga manene mēna ga. Visae va sanene, ana viowa narui. ²¹ A nemaraun manene mēna ga sane pogos naḡa nowasuḡe si neim pun amiu la nene, yoko nevisu kiau yuḡaena lala e amiu sane aviowa ruru make nenaga. A visae ve sa nene, yoko kila inu nemawan Ntewa vaḡisi, yoko kila inu neloge sane naga mligan inu nepito tano keviu paḡisi e maramiu. Ana nepisu sane yoko monar ve sa ga nene narui, komin pupia mlamulena viowa naḡa amiu laḡasa asuḡa akila ke ne naga pe ḡelaga na kororaki na kolau naḡa kilaro navisaluaena naḡa Ntewa mligan pa yermene amio sira vena atavevea, a pe apilon la re nena ea ḡisa, ana amiu atam̄an ga naḡa la asuḡa akila.

13

Visena maro na weḡege laena

¹ Erau lala, sa naḡa nepisa ne, nanene yam telun naḡa nemialoro naḡa yoko nekila vena neimi neyalial li m̄a amiu, a pona yoko yam ve telun naḡa nevisi van amiu komin napiowaena nene. Nanene kila narui nesitom̄al visena tai na Tus Wa naḡa pisa sanini, sape

“Pogos naḡa apa kumali apis pa yar tai vanon mlamulena viowa tai, monar yar ve lua pona ve telu naḡa akilia avisawal mlamulena viowa nene, vena kila sane avisu sane lelaga.”

Naw 19:15

² Nesitom̄al nene komin pogos naḡa nepim ḡesan noḡarpoyo pun amiu yam lua nanua sumo ne, nepis memio amiu la naḡa akila mlamulena viowa nene, nanene naga pogos naḡa nekila ḡesania. A nagane nesuḡa nepis ke sina ga yam lua pan la e m̄aki nini, a visae neim nevis sina, naga nene kila kana yam telu nena. A sineun nesape nevisa van la nene, amio

la naḡa asike e yepas nela, visae neiḡasu nevis sina, nanene yoko ve nasineyeena to re si e inu narui, yoko nelip̄ere la e nakoena m̄arera tai. ³ Amiu asuḡa apisa ke asape popon nekilologia inu towe m̄aga sane ve lelaga naḡa Kristo suḡa pis ke ḡarpoyo e kiau visena lala, ana visae sinemiun sanene, popon aim ayagogon inu e poglis nene, ana yoko avisu ga na wa. Yoko avisu sane pogos naḡa Kristo sinenan kilaen kiena yuḡaena e amiu, naga pe malum re nena ga, ana naga kilia yuḡae amio kiena m̄areraena make ga. ⁴ Pogos naḡa am̄ear naga mare e laki torovia, tepisu naḡa tasnena pimi malumu nenaga, ana pogos naḡa suḡalu e marena mali sina, naga pule ruru nenaga e m̄areraena kiena ne Ntewa. Ana imimi mēna memalumu sane naga, ana pogos naḡa mekila kiena yuḡaena naiila amiuena, mesuḡa memiyuḡae ke memio m̄areraena naḡa Ntewa tam̄an pan imimi.

⁵ Sineun mēna nevisawal nesape nevisu sane amiu asuḡa amlip̄ere inu manene laa, ana sanape narui, taḡatete naḡa amiu ga akilia alip̄ere amiu re sina, sane kiamiu viawaena suḡa m̄arera ke ga wa pona sanape? Avisu ruru amiu, sane asuḡa apisu kilale ke sane Yesu Kristo suḡa miyuḡae ke e kiamiu malena wa, pona peraga? A visae peraga, pona laḡasa asike nena e malena naḡa Suḡe pe su re nena e poli, a pe ape nalelagaena re naḡa pe lelaga poli. ⁶ A visae pogos tai visae sinemiun avisuveve mēna kiamimi malena, naga pogaga, ana sineun manene paḡisi sane yoko avisu kilale naḡa Suḡe suḡa miyuḡae ke e kiamimi malena ana pe mekila pal re kana nin kinakinas tai poli.

⁷ A mesuḡa memlen ke pa Ntewa vena yuḡae e kiamiu malena vena amiu mēna ve akila pal re suri tai. Visae ave sanene, yoko kilia kila mēna kiamimi kia wo, komin imimi ke narui mepian amiu, ana pe memlenwo amiu re poli komin ga kiamimi kia. Visae yar lala avisu sane memiyuḡae piowa sanape, nanene na pogaga, ana kiamimi pupia sitomena, sinemimin naḡa asuḡa akilalue ga

mesmes silaga. ⁸ A imimi m̃ena ga, sine-
mimin naṗa kiamimi yum̃aena make ga
mesmes ga e visena lelaga kiena Suṗe, ve
sinemimin re si kilaen sur tai naṗa welua
si kiena visena lelaga vito tano. ⁹ Mesum̃a
memiyum̃ae kiena ke ga, a visae pogos tai
kila imimi meim memalumu, mekekaran
ga, komin naṗa mekilia mesape pogos
naṗa meim memalumu, ana amiu aim
aṅarera. Mesum̃a memlotun ke ga na
nene, sane yoko asum̃a aimi awo manene
silaga. ¹⁰ Sitomena ne nanene kila nesiri
m̃aki nene piṃasu pan amiu nagane e
pogos naṗa nesike perinan amiu wa.
Sineun nesape alogearia, a visae akila,
yoko pogos naṗa neiṃasu taṗatete nevis
m̃arera van amiu. Suṗe mligan amiu
e lum̃au vena nevisuar amiu, pe nakila
kare amiu en re poli, ana nakila amiuena
ava metava. A visae neiṃasu nevisu ve
sanape, yoko monar nekila m̃arera van
amiu e ga e ya naṗa mesmesun nekila.

Pol pisa pokolemalo pan la

¹¹ Erau lala, nepim e kiau visena maro
narui, nevisa ga pokolemalo van amiu.
Awis, akilali naṗa akila ruru kiamiu
mrapa mesmesu. Alogear ruru suri la
naṗa nepiun tan amiu. Amiu punu ga
ataṃan ga aviranar amiu e sitomena
wo tai. Asururu ga e ṗelaga namalu-
mena, ana yoko Ntewa na sinesiena a
na sum̃arena sike amio amiu. ¹² Pogos
naṗa asum̃a avitawe amiu, atalopan ruru
amiu, aviran pipimiu e kekarena wa.
¹³ Nalelagaena wa lala nae e nini apisa
m̃ena kiela pokolemalo pan amiu.

¹⁴ Ana kiau leniena nesape yoko
lemamiena kiena kieta Suṗe Yesu Kristo,
amio sinesiena kiena ne Ntewa, amio
ṗaṗagena kiena Ninuna Wa, asike amio
ita make ga.

Inu na, Pol.

Maki Naña Pol Siria Pa Pan Li Nalelagaena Wa Lala Nae Garu KALESIA Visayuena Na Tusi Nene

Komþasnen suniena plas na tusi nini

Kalesia naga lepas keviu tai naña mēke vatanon Parin Suþe nae Rom, a mēke e purvanua naña nagane kiena kia Teki.

E pogos naña nalogena kiena Yesu la asiaria vena ava alologon kiena lologena wo, yaru la naña pe ape lus nae re Israel poli lala akekaran lologena wo nene paþisi.

Ana yaru laþasa asumãaga, naña e kiela sitomiena lala, asape visae yaru tai sine-nan sape naga imi ve yaru lelaga nalelagaena kiena ne Yesu, naga monar taveve ke navisaluaena marua lala naña sumo na Ntewa mila pa Mosis. Ana Pol pis mārera kawē sitomiena nene, pisawoia sape þelaga nene pe mesmesu re nenaga. Naga pisawal merarava sape visae yaru naña sinenan tolen maliena e Kristo, purþesnen suri nene na sanene, naga monar lelaga ga e Kristo. E ga e þelaga nene, yaru makega akilia aimi amesmesu e marana Ntewa.

Ana e sumãare lala e pulkumali lala nae lepas nae Kalesia, yaru laþasa apimi akawe Pol e visena lala, apian lina-lelagaena lala asape visae yaru tai sine-nan sape imi mesmesu e marana Ntewa, naga monor taveve ke navisaluaena lala kiena Mosis.

Maki nini, Pol siria pan la naña asumãa ataveve ke vianena nene naña pe po re poli, vena urela awasuþe si aimi e lelagaena na lelaga, a e þelaga la naña mesmesu. E kiena maki, naga siar visena, pisawal sape naga kilia vis vanla sanen-komin naga puarar yumãena sane nalologena kiena Yesu Kristo, a li na lelagaena lala e yo pinuga apisukilia naga sanene. Naga pisa mãaga sape pe yaru la re apisa pania asape imi ve nalologena tai poli, ana Ntewa ke naña pisirlua naga

narui, pio naga vena visawalen lologena wo va yaru la naña pe ape lus nae re Israel poli. A naga pisa luwega visena na kawēna vianena viowa la nene, naga sape lelagaena kiena yaru ga kilia kila yaru mesmesu e marana Ntewa. E maran tusi maro na maki nini, Pol kila meraravan sape þelaga wo naña li nalelagaena la asumãa akila, molue kome þelaga naña yaru sinensi wenlai a vinena, komin nanene nauí naga þelaga po na malien kiena ne la naña amlelaga e Kristo.

Komþasnen tusi la na nini

Visena nasumo 1:1-10

Nañareraena sike e Pol komin naga pe
nalologena tai 1:11—2:21

Ntewa sumã miila ita e kiena
lemamiena 3:1—4:31

Li nalelagaena la apimi po, ana kiela
yumãena sumãaga 5:1—6:10

Visena maro 6:11-18

Pol siar kiena visena pan la

¹⁻² Inu Pol nesiri maki nini piñasu pan amiu, amiu þegas nen li nalelagaen lala garu laþas nae Kalesia, a inu nemio kieta wolai lala nae e yo nini, imimi mepiun tan amiu mesape sanape amiu asumãa pogaga pona amiu asike sanape? Inu nena nini naña Yesu Kristo, amio Ntewa Arimata, naña naga pisirlua sina ga Yesu e marena, lalua ne na nene lalua amligan inu nepe yaru nalologena, ana in na sanene, pe yaru re naña pio inu poli, a pe yaru re mēna ga naña naga mligan lua inu sanene poli. Ee, amiu na monar ayagogon ya naña nevisawalia.

³ Inu sineun nesape Ntewa Arimata amio Suþe Yesu Kristo, lalua amligan lemamiena amio sumãare sike e amiu.

⁴ Yesu Kristo, naga kila mesmesu sa naña Ntewa Arimata naga sinenania, naña naga tamãan naga mare vena war plan kieta mlamulena viowa lala, vena kilia werelua ita e mlamulena viowa naña tesike ea. ⁵ Vanon sur ne na nene, þisi na ita teyeluar manene kia kiena ne Ntewa nene va metava silaga, vano vano taþatete þisi. Sanene.

Lologena Wo, taaga ga

⁶ Inu nemilan amiu pañisi, naña Ntewa naga pio amiu rui, a Kristo kila po pan amiu pañisi rui, ana pe e re ga e pogos nene poli ana amiu asumña aþure ke sina ga petan Ntewa, naña amiu asumña ataveve ke sina ga visena tai naña sane lologena wo taþena tai. ⁷ Ana taþatete si lologena wo taþena tai ve sanene, komin naña lologena wo taaga ga nene naña sike na. Inu nemloge apisa sanini, vanon naña yar laþas naña akila ke sinemiu la pilovilopuia, naña la sinelan avilopu lologena wo kiena ne Kristo imi ve taþena. ⁸ Ana visae imimi yaru tai, pona navisi nae peni tai, pona a re mña ga, naña naga lologon nalologena wo tai, naña pe toroki re amio naña imimi mepisawal pan amiu sumo rui, ve sanene popon manene naña yaru nene akoven vitove e lele na logeen viowa. ⁹ Ee, in na nevisawal ke sina ga nene, van amiu narui, nesape visae yaru ai naña pisawal visena na lologena wo taþena tai pan amiu sumo rui, naña pe taþenan lologena wo nene naña amiu amla þisi rui, ana þisi na yaru nene naga monar ala nakoena viowa vania e kapi.

¹⁰ In na nekilia nesape yaru laþasia apisa kare inu yam mok rui, apisape in na sineun ga nesape yaru lala aloge wo e kiau visena lala, ana amiu amloge kiau visena mñarera nene sanape? Pona yoko yaru laþasia sinela kar inu yo, ana pogaga, komin naña ya ne in na sineunia, in na sineun ga nesape Ntewa, naga kekaran kiau visena, komin naña visae in nemlologon ga vena yaru la aieluar inu, ve sanene in na pe nepe yar lelaga na yumñaena kiena ne re si Kristo poli narui.

Pol pisayu naña Ntewa pio naga

¹¹ Wolai lala amio vineu lala, popon nevisa meraravan van amiu, sane, lologena wo nene naña nepisawal ke ne, naga pe visena re tai naña yar la asiar poli. ¹² In na pe nemla re lologena wo nene tan yaru tai poli ana pe yar re tai naña pian inu e poli, peraga. Ana Yesu Kristo naga

ga kipian ruru inu e lologena wo nene merarava.

¹³ Nanene na sa naña amiu amloge rui, naña kiau namalena nanua sumo na sanape, e pogos naña in na nesike loyumña e lotuena kiamimi imimi le Yu lala. E pogos nene, inu silaga sineu kari luen ga þegas nen nalelagaena lala kiena ne Yesu, ana nemene la nekila kare la naña pe nesitom la re nena poli, komin naña sineun nesape nalelagaena la ne sanene na monar toko ga. ¹⁴ E pogos nene, netaveve ruru þelaga na lotuena kiamimi imimi le Yu lala, taulu yaru taþena lala naña imimi na sane teras taaga, a inu nepuarar visena marua lala kiena ne repimimi la mñarera, naña kiamimi apua le Yu lala naña asumña ataveve pimi tol nanagane.

¹⁵ In na nekila ke sanene pano pano-o, ana inu pe nekilia re naña nesape Ntewa naga pisaar inu þisi rui, e pogos naña in na pe nepaeme re poli wa. Ana e ga e kiena lemamiena, naga pio inu vena neve kiena, a e kiena sitomena wo, ¹⁶ naga kila narina mñalivin inu vena nevisu kilale naga, vena nevano nelologon Yesu nene van la naña pe ape Yu re poli. E pogos nene, ana pe nepa re nepisu yaru taþena la þas poli vena nela nakiliaena laþas tan la e lepas na lologena wo nene, ¹⁷ a pe nepa re mña ma Yerusalem poli vena nevisu nalogena la naña la ape nalogena sumon inu vena neviun tan la nevisave “? Þisi na nelologon ya ne, pona nevisawal visena ve sanape?” Peraga, pe nepa nepiun re sanene poli, komin naña Kristo naga kila make sur la nene merarava pan inu þisi rui. E pogos nene in na nemligan la vilaga, nepa perina pañisi e purvanua naña Arepia, a siraunia neþasuþe ke sina ga nepimi, nepa yalensilau ga nepa garu e pulkumali naña Tamñaskas. ¹⁸ Siraun naña kas telu þarovia, ana e pogos ga nene narui in na nepa si ma Yerusalem. Nepa ma Yerusalem nepa nakaten Pita, ana pe nesu re nemio naga piavi poli, ana nesumña nemio tol ga legiena lualima taaga pa lima. ¹⁹ A e pogos nene, in na pe nepisu

re mēna nalologena taņena laņas poli, ana nepisu ga kiela nasumonena naga taaga, naņa Semes naņa naga wenla kieta Suņe. ²⁰ Naga nene narui, ya naņa nepisa ke pan amiu, naga lelaga pe nepisokan re nene poli, Suņe kilia mņaga.

²¹ Sanene narui, inu nesike ma Yerusalem pe piavi re nena poli, a siraun nene, inu nepa nemial vivia lepa lua nene naņa Seria amio Silisia, ²² kila sanene narui e pogos nene, nalelagaena lala nae ma e lepa taņena naņa Yutea, amio kana pulkumali keviu nena naņa Yerusalem, la nene pe akilia ruru inu re poli wa. ²³ La amloge ga ya naņa yaru la asumņa apisa ke, naņa apisape, “Yaru nene nanua sumo naga mņene kare ita paņisi, naga sumņa kilali naņa kila kare kieta nalelagaena, ana nanagane naga sumņa mlologon ke mņarera e kieta nalelagaena nene paņisi.” ²⁴ A komin suri ne nanene, la asumņa amieluar Ntewa keviu naņa naga pilon kiau malena sanene. Ana la asumņa apisirilua kia kiena ne Suņe vanon inu.

2

Nalologena taņena lala apiran ruru amio Pol

¹⁻² Siraun kas lualima taaga pa vari ļarovia, ana Ntewa pisa pan inu sape monar neva si ma Yerusalem. Nemloge Suņe pis sanene narui, ana imimi lua Panaņas, imimi lua mepavini, a nepure mņena Taetas pimi taveve imimi lua. Metol ma Yerusalem, ana metotano e viorena tai, memio nasumonena lala na sumņare naņa la ga apimi loyumņa ea. E viorena nene, nepisawal visena lala naņa inu nemlologon ke pan yaru la naņa pe ape le Yu re la poli. Inu nepisayu ruru sur punu ga naņa nekila pan la, komin naņa pe sineun re nesape yoko la asitom avisave in na pe nemiyumņae mesmes re poli, ana pe pon re avisa kare kiau yumņaena imi tol pogos nini poli, ana kila sane kiau yumņaen nanene imi ve sur korena ke sina ga. ³ Sumo in na nomņape pona ļisi na la amņareran van inu, vena nevisa nevisave yar la naņa pe ape le Yu re poli la mņena ga

monar ave ļaviu. ?Ana viorena nene pisa sur ya? E lepa na kiau erau nene Taetas, naga pe nae re Yu poli, naga yaru nae Kris tai, naņa naga pe pe ļaviu re poli, ana la pe apirurua re naga asape naga monar ve ļaviu poli. ⁴ Ana e viorena, yaru laņas naņa sinelan asape Taetas naga monar ve ļaviu, ana nepisu yaru la nene sa naņa la apisa apisape ape kieta wolai lala, ana la apisokan ga. La nene la apimi vinau ga loyumņa e viorena vanon la sinelan ga visu imimiena, naņa imimi mepian ke mesape imimi mepimi mepe taaga memio Yesu Kristo rui, ana ļelaga marua la nene pe piar imimi re si poli ana imimi moļisin rui. Ana la nene pe akekan re nena kiamimi visena nene po, la sinelan asape akila navisaluaena la nene na lotuena kiena ne le Yu lala monar aviar punu ita mņaga. ⁵ Ana imimi pe metamņan re naņa la ato metavan imimi poli, vanon naņa imimi mesitom paņisi naņa mouarar ruru visena na lelagaena na lollogena wo nene, vena ļisi na amiu atol ruruia.

⁶ Ana e viorena la ļasia naņa yeririna la apisape ape kiela nasumonena la asumņa, ana inu pe nesitom re nesape la ape yerkawa pona la pe ape yerkawa re poli, nanene na pe pe sur re tai nene poli, vanon Ntewa naga sitom korena ga kia la ne sanene. Ana nasumonena ne la nanene, pe la apian inu re e sur viu tai poli vena nelologonia. ⁷⁻⁸ Peraga, pe sa re nene poli. La apisu kilale ga asape Ntewa, naga e kiena puriukawa, naga mligan inu nepe yaru nalologena tai, vena inu nevisawal lollogena wo van la naņa la pe ape le Yu re poli, sa naņa e kiena puriukawa mņena ga, naga mliganar Pita ļisi rui, vena naga ve nalologena tai vena naga mņena ga visawal nalologena wo va le Yu lala. ⁹ Ana Semes amio Pita a Yoane, naņa yeririna lala la apisa apisape la telu nene la ape kiela nasumonena, la telu nene la apisu kilale naņa Ntewa naga mligan yumņaena wo nene e lumņau e kiena lemamiena. Ana la telu nene la apim atalopan imimi lua Panaņas, sa naņa imimi mepe ļegas taaga memio la, ana imimi punu ga metamņania vena imimi mevion yumņaena lala, sa naņa sane

imimi lua meva melologon e yo kiena ne yar la naþa la pe ape Yu re poli, a lala na yoko la alologon e yo kiena ne le Yu lala. ¹⁰ A la nene amla ga visena taaga ga pan imimi, asape imimi lua monar mesitoñal kiela yar la naþa pe kiela sur re poli, vena meiila la, ana nanene, naga sur tai naþa e pogos nene in na nekekaran þisi rui vena neyuñæen ve sanene.

Pol pis mārera pa Pita vena visaluþar naga

¹¹ Siraun na nene, inu nepito ke sina ga nesike garo e pulkumali nene Antiok, ana pogos naþa Pita mālavin imimi e yo nene, nesuñalu e marana ne nalelagaena lala, nepisalupþaria, vanon naþa merarava ruru nena po naþa ya ne naga kila, ana pe mesmesu re poli. ¹² Nanua sumo, Pita kila mesmes ga naþa naga sumo kinana ke ga amio kieta wolai lala naþa la pe ape le Yu re poli, ana siraunia, Semes mligan kiena yeririna la þasia apim gar Yerusalem, ana la apis pa Pita, apisa apisape “La naþa pe ape le Yu re poli, la mēna ga monar ave þaviu, ana visae peraga, Ntewa naga taþatete tamalia la.” Visena nene naga pe taveve re nena ya naþa viorena keviu naga pisa þesan poli, ana kila kare sitomena kiena ne Pita kila naga marau, ana naga pe kekaran re si su lele taaga amio nalelagaena la nene naþa la pe ape þaviu re poli. ¹³ A pe Pita re ga naga taaga poli, ana kieta wolai mēna la nae e yo nene, naþa la ape le Yu, pimi tol mēna ga Panaþas, la nene ataveve mēna Pita e sitomena na marauena nene. ¹⁴ Ana pogos naþa nepisu la nene asuñia amial ke e mrapa tai naþa pe mesmesu re amio ya naþa lologena wo pisa poli, inu nepis mārera pa Pita e marala, ne pisa sanini nepisape “Pita, lelaga kemua naþa ko ope le Yu tai, ana po paþisi ana ko osuñia naþa nanua sumo rui, naþa okekaran mēna ga þelaga kiena ne yar taþena la rui, naþa ko okinana ga lele taaga amio la þisi rui. ?Ana sanapen nanagane narui, naþa ko osape omāreran ke sina ga la nene naþa la pe ape le Yu re poli opisape la monar ataveve kieta þelaga ita le Yu lala, naþa

opisape la mēna ga la monar ave þaviu ve sa ke ga ita?”

Yaru ai naþa piawa e Yesu, Ntewa tamalia naga

¹⁵ A e pogos nene, in na nepisa ruru pan la sanene nepisape, “Ita punu ga na, ita tepe lus kemua kiena ne le Yu lala. Ita na pe tepe yaru taþena re la poli, sane la naþa le Yu la moki asitom asape ape kororaki ga.” ¹⁶ Peraga, ita tepe le Yu kemua lelaga, ana nanagane, ita tekilia rui, sa naþa yaru taþatete mesmesu amio Ntewa, vanon naþa naga suñia taveve ruru ke ga navisaluaena kiena ne Mosis. Yaru ga naþa naga mlelaga e Yesu Kristo, naga ga kilia mesmesu amio Ntewa. Sitomena nena nene narui kila ita le Yu lala ita mēna ga monar telelaga ga e Yesu vena ita mēna ga temesmesu temio Ntewa. Ana amiu monar akilia ruru visena nene naþa Visena Wa kiena ne Ntewa pisa, naþa pisa pisape pe yaru re tai naþa naga kilia mesmesu amio Ntewa poli vanon naþa naga suñia taveve ruru ke navisaluaena nene.

¹⁷ Ana ita le Yu lala, ita tesitom ke tesape temesmesu temio Ntewa narui, ana pe sa re nene poli. Ana visave lelaga kemua naþa ita tepe le Yu mēna ga, ita monar telelaga ga e Yesu Kristo vena ita temesmesu temio Ntewa, in na nesitom nesape pona yaru laþasia amloge piowagan visena nene, pona la apisali naþa apisape visena nene kila sane ita le Yu lala ita tepimi tepe yaru lala na mlamulena viowa maran taaga ga temio la naþa pe ape le Yu re poli. Ana pona akilali mēna ga naþa apisape ve sanene, nanene naga kana kinasia sane Kristo ke nene narui naga kila ita le Yu lala ita tepimi tepe yaru na mlamulena viowa ga. Ana peraga, pe sa re nena nene poli. ¹⁸ Nanene vanon nanua sumo, in na nesuñia neki-laroro ke þelaga marua lala navisaluaena nene rui, ana visae nagane nevisirlua ke sina ga þelaga na taveveen navisaluaena nene, naþa nesape ita monar teve þaviu a ita monar tekila ve sanene vena ita temesmesu temio Ntewa, naga nene kila sane nanua sumo in mēna ga nepe yar na

kilaroen navisaluaena narui. ¹⁹ Lelaga, Navisaluaena nene naga sinenan pisape kila inu nemare, vanon naþa nekilaroro ke navisaluaena lala. Ana nanagane Navisaluaena nene naga sa ga sur mare ga tai e inu, inu neþisin naga rui. Nemligan Navisaluaena nene rui, vena kiau malena su ga e Ntewa narui. Sa naþa asuar inu e laki torovia nemio Yesu, nemare nemio naga, ²⁰ a nanagane sa ga naþa pe in re si naþa nemal ke ne poli, ana Kristo na mal ke e inu. A kiau malena nanagane, naga komin naþa nepiawa ke e Narina Ntewa, naþa naga sitom inu paþisi, naga tañan kiena malena, naga mare wo inu. ²¹ E þelaga nene, tepisu naþa lemamiena kiena ne Ntewa keviu paþisi, ana in na taþatete naþa nekila kiena lemamiena imi ve sur korena tai, komin naþa visae yar tai kilia mesmesu kemua amio Ntewa vanon taveve navisaluaena, nanene sane Kristo mare kemua na pe suri korena ga.

3

Le Kalesia lala akilalu mrapa

¹ In na nepisu amiu le Kalesia lala sa ga naþa þarimiu pe wowe pa rui. ?Pona yaru laþasia akila male e amiu yo, ana nane amiu apa akila pal mrapa sanene? Inu nepisawal ruru merarava e maramiu þisi rui, sanape naþa Yesu Kristo mare e laki torovia, a nanagane narui amiu apano ape taþena narui. ² In na sineun nesape neviun naviunena tai van amiu sumo wa. Naviunena ne sanini, sape “? Amiu nene, naþa amla Ninuna Wa nanua sumo rui, Ntewa mla pan amiu vanon ya? ?Amiu amlavia komin naþa amiu amlogear navisaluaena la nene kiena ne Mosis?” Peraga, amiu amlavia komin naþa amloge nalologena wo, ana asumña amlelaga ea. ³ Sumo, amiu asiar malena viu amio Kristo e nañareraena na Ninuna ne Ntewa, a nanagane asitom asape aþisin ga e kiamiu nañareraena ga? ! Taþatete ve sanene, peraga! !Amiu asumña apa ape wowe la narui! ⁴⁻⁵ E kiamiu namalena viu nene, suri wo la moki naþa pimi mñalivi e amiu rui, sa naþa Ntewa

naga mla ke kiena ninuna pan amiu, a naga sumña kila ke kile lala e maramiu, ana sanape, pona amiu na pe apisu kilale re poli yo wa sa naþa sur la nene apimi e amiu komin ya. Amiu monar akilia ruru sa naþa Ntewa naga kila ke sanene, pe komin re naþa amiu amlogear ke navisaluaena nene poli, ana komin naþa amiu amloge ga lologena wo, ana amiu amlelaga ea.

?Ya ne po? Navisaluaena, pona naviawaena e Kristo?

⁶ Amiu asitom li yermarua Epraam, naþa Visena Wa kiena ne Ntewa pisayu naga, pisape

“Vanon naga piawa e Ntewa, ana kila naga mesmesu amio Ntewa.” *Nas 15:6*

⁷ Ana yaru taþena la naþa apimi sirau naþa la aþasine Ntewa sanene, la ape lus kiena ne yermarua Epraam kemua la lelaga.

⁸ Ita tekilia tevisu e Visena Wa naþa lologena wo nene naþa ita tesumña temlelaga ke e nanagane, Ntewa naga pisawal nanua sumo sumo la rui, pogos naþa pisa pa Epraam pisa pisape

“E ko þisi na Suþe kilia visa ruru lus kiena ne yeririna lala na yomarava nini.”

Taveve visena nene, Visena Wa kiena ne Ntewa pisaar mñena ga rui pisape þisi na Ntewa kilia kila yaru lala naþa pe ape le Yu re poli a mesmesu amio naga, visave apiawa e naga. ⁹ Ana la naþa la apiawa ke e naga sanene, ana kana kinasa sa naþa Ntewa naga pisa ruru la ke nanagane, sa naþa naga pisa ruru Epraam sumo, komin naþa naga piawa e Ntewa.

¹⁰ Ana la naþa asitom ke asape yoko akilia atol malena komin naþa la asumña akilali ke naþa alogear navisaluaena lala, la nene la asike vatanon naliþereen tai rui, komin naþa pe yaru re tai naþa mlogear make navisaluaena la nene poli, a Visena Wa kiena ne Ntewa pisa pisape, “Yaru la naþa la pe amlogear re sur la punu ga naþa asike e tusi navisaluaena poli, la monar atol nakoena.”

¹¹ Sanene narui ana merarava ruru pan ita naþa yaru taþatete imi mesmesu

amio Ntewa komin naþa naga logear ga navisaluaena nene ana sa naþa Visena Wa kiena ne Ntewa naga pisa naþa pisa pisape

“Yaru naþa naga mesmesu amio Ntewa komin naþa naga piawa e Ntewa, naga ga kilia mali.”

¹² Visena ne na nene naga pisayu þelaga naviawaena, a ita tekilia tevisu naþa þelaga kiena ne naviawaena nene amio þelaga na nalogearena e navisaluaena, lalua pe maran taaga re nenaga. Nanene komin naþa þelaga na logearena Navisaluaena, naga sumalu se lepas na suri la punu ga naþa yaru ga kilia kila sa naþa visena wa pisa, naþa pisape yaru ga naþa kila punu sur la naþa navisaluaena pisa, naga kilia tol malena ea.

¹³ Ana komin naþa ita na pe yaru re tai naþa naga kila punu sur la naþa navisaluaena nene pisa poli, ana Navisaluaena nene naga pisaar nakoena amio marena pan ita punu ga. Ana Kristo naga pitomi narui, þurelua ita e naliþereena nene, taþan naga kus leleta, ana naga pa sike vatanon naliþereena nene, naga nene na sa naþa Visena Wa pisa, naþa pisape

“Yaru naþa apiar naga atelania mon metava e purlaki, vena mare komin naþa naga sike vatanon e naliþereena kiena ne Ntewa.”

¹⁴ Kristo taþan naga sanene, vena la naþa pe ape le Yu re poli, la mþena ga akilia atol navisa ruruena la nene naþa Ntewa naga pisaar pan Epraam, ana suri nena nene kila sane nanagane ita naþa tepiawa mþarera e Kristo, ita tekilia tela Ninuna Wa nene naþa Ntewa pisaaria pisape la van yeririna lala.

Navisaarena pimi sumo, Navisaluaena naga pimi sirau

¹⁵ Wolai lala a vineu lala. Yoko nevisa suniena tai e ga e kieta malena naþa kana kinasa pa lavisin ga navisaarena nene kiena ne Ntewa naþa pa Epraam. Visae yaru tai visawal maron kiena visena, visave pogos naþa nemare, yoko kiau sur lala naga monar ve sa nene ve sa nene, ana naga siriar kiena navisaarena

nene sike e mþaki tai, ana pogos naþa visave naga kovio, la taþatete avilopu kiena navisaarena nene. ¹⁶ Pogaga, ana sanene, Ntewa kila kiena navisaarena pa Epraam, a e kiena lusia. Ana e visen nene pe pisa re pisape Ntewa naga kila kiena visaarena e “Lus kiena ne Epraam la poli,” naþa kana kinasa sane yeririna moki, naga pisa sanini, pisape “E kiena lus tai,” naþa naga pisa sane yaru taaga ga, a yaru nane, naga Kristo.

¹⁷ Kiau visena e lepas nene kana kinas sanini nanua sumo Ntewa naga pranaria amio Epraam, a Ntewa pisaar pisape uarar kiena naviranarena lalua nene mþarera. Ana siraunia kas ponotia vari lualima yam telu þarovia þisi rui, ana navisaluaena kiena ne Mosis pimi mþalivi ana navisaluaena nene naga taþatete kilaro naviranarena nene naþa sike pa rui, taþatete si kilia yumulua naviranarena kiena ne Ntewa. ¹⁸ Ana visae ita tekilia tetol navisa ruruena lala kiena ne Ntewa komin naþa ita tesuþa tetaveve ke ga Navisaluaena nene, naþa naga pe sur tai naþa pimi ga sirau, nanene naga kana kinasa sa naþa navisaarena kiena ne Ntewa nene naþa su la nanua sumo rui, naga pimi korena ga. Ana ita tepisu naþa Epraam naga tol navisa ruruena lala kiena ne Ntewa nene, komin ga naþa naga þuarar ruru navisaarena kiena ne Ntewa, pe komin re Navisaluaena poli, komin e kiena pogosia, Navisaluaena pe pimi mþalivi re poli wa.

Navisaluaena naga kiena yuþaena suþa ga

¹⁹ Poga, ana pona kana naviunena toþa ga, naþa pisa pisape “?Ve sanene, Ntewa mligan Navisaluaena kiena ne Mosis nene pe na ya pona komin ya?” Pogaga, nevisa van amiu narui, sanini, Suþe naga mligan ke sina ga Navisaluaena nene to metavan kiena naviranarena, vena iila ita yeririna lala tekilia tevisu kilale kieta mlamulena viowa lala. Ntewa mligan navisaluaena nene vena sumalu su mþaga, vano vano tol pogos naþa yar nene naþa pe lus kiena

ne Epraam, naña Ntewa pisaar pan imimi pimi m̃alivin ita.

Ana ita tepisu naña Navisaluaena naga kiena yum̃aena wo tanea tom̃a ga. Ana ita monar tesitom̃alia sane Navisaluaena nene, pogos naña pimi m̃alivi, kom p̃esan puna ne navisi kiena ne Ntewa lala, siraunia amla pan yaru tai, naña Mosis, ana naga mla pimi mla pan yeririna lala. Ana pogos naña Ntewa naga kila naviranarena nene amio Epraam, nanene na pe sa re nene poli. ²⁰ Ana pogos naña lalua nene apiran ruru ke kiela visena lele taaga, ana pe navisi re poli pona yaru taņena naña sum̃a likan lalua vena la visena, ana Ntewa naga ga taaga naga pi-sawal kiena navisaarena nene mesmesu e marana ne Epraam.

²¹ A nanene naga pe sa re naña asape Navisaluaena nene kilali naña kalwo navisaarena kiena ne Suņe poli, peraga. Komin naña visae Suņe naga kilia la si navisaluaena taņena naña visae ita telogear make ga ana kilia kila ita temali, pona naga mligan navisaluaena nene pimi yo rui vena ita tekilia temesmesu temio naga. ²² Ana pe sur tai sa re sanene poli, komin naña Visena Wa pisa p̃isi rui pisape ita punu ga tesike vatanon nam̃areraena na mlamulena viowa, ita tesum̃a tekilaro ke ga navisaluaena lala. Ana navisa ruruena naña Ntewa pisaar pisape yoko ligana imi, la akilia aimi la am̃alivi e ita komin ga naña ita tepiawa ke e Yesu Kristo.

Pogos na wasineen Kristo pimi m̃alivi rui

²³ Sumo rui, pimi tol nanagane tekilia tepiawa e Kristo, navisaluaena kiena ne Mosis nene piar ita m̃arera pa p̃isi, sa ga naña tesike e yum̃a na koena rui. ²⁴ Navisaluaena nene, naga sane pisuar ita, sa ga kieta navianena tai, pimi tol pogos naña Kristo pimi, vena e pogos nene, ita tekilia teviawa e naga narui ana tekilia temesmesu temio Ntewa. ²⁵ Ana nanagane, Navisaluaena nene taņatete si kilia visuar ita, komin naña pogos na

viawaena e Kristo naga pimi m̃alivi p̃isi rui.

Amiu punu ga ave taaga e Kristo narui

²⁶ Ana komin naña amiu apiawa e Kristo Yesu, ana amiu punu ga amio Kristo ape narina ne Ntewa. ²⁷ Akee amiu p̃isi rui, ana amiu apimi ape taaga amio naga, sa naña amiu akus p̃elaga wo kiena ne Kristo lala e amiu, sa naña amiu amien kulsota lala e yepemiu. ²⁸ Nanagane amiu punu ga apimi ape taaga ga e Kristo Yesu, suri ne na nene narui, amiu punu ga atorok ga. Popon ita monar ve telip̃ere re si yaru lala, tevisave nanene pe Yu, a nanene pe yaru nae ga lele taņena, pona tevisave nanene pe yerkawa, a nene naga pe yar nayum̃aena ga, pona sane nanene pe yerm̃ene, ana nanene naga pe sira ga. Ana p̃elaga nene monar ve to re si e amiu. ²⁹ A komin naña amiu ape kiena ne Kristo sanene, amiu ke la nanene narui amiu ape lus kiena ne Epraam kemua lelaga, a ve sanene, navisa ruruena lala naña Ntewa naga pisaaria pa lus lala kiena ne Epraam, p̃isi na amiu ke narui amiu akusia.

4

Ita tepe narina ne Ntewa

¹ Ana p̃isi na nevisa re laa e kieta p̃elaga nene sane vena nevisa ruru laa merarava sane e lepas nen Navisaluaena nene. Visae yaru tai, ana naga mare, p̃isi na narina naga kus kiena suri lala. Ana visave nisisi nene vitokaki ke ga wa, p̃isi na naga taņatete kilia visuar sur la nene. Naga sa ga yaru na yum̃aena kiena ne ariman ga, ² naña p̃isi na naga monar sum̃a ga vatano e liman yaru taņena ga lala, sane arimana taņena la nene, vano vano tol mesmesun nena pogos naña arimana naga pisawal sumo rui, pisape naga kilia uarar sur la nene e pog nene. ³ E m̃ena ga e ita sanene, naña sumo, ita na sa ga nisisi, naña ita kieta sitomena lala sike ga vatano e yermare lala na sumo na yomarava nini. ⁴ Ana pimi tol ruru kana pogos nena, Ntewa naga mligan narina pimi, naña sira tai

naga p̄aria, paeme e yomarava nini, naṣa naga paeme vatano e Navisaluaena kiena ne le Yu lala. ⁵ Naga paeme vatanon Navisaluaena nene, kapur ea, vena naga kilia wereplan imimi la naṣa la asike vatano e Navisaluaena nene rui, vena Ntewa kuslua ita, teimi teve narina lala.

⁶ Ana nanagane, sa naṣa ita tepim tepe narina lala, naga mligan Ninuna kiena ne narina pimi e losineta lala, naṣa kila ita tekilia tevio Ntewa, tevisave “Ata Ata.” ⁷ Komin sur ne nanene, amiu na pe sa re si yar na yuṣaena ga la poli, ana amiu na ape narin Ntewa kemua lelaga, naṣa p̄isi na naga la suri wo van amiu sa naṣa naga pisaar pa narina lala pisape p̄isi na la akusia.

Pol sinena mie le Kalesia lala

⁸ Nanua sumo, pogos naṣa amiu pe akilia re Ntewa poli wa, amiu asike ga vatanon naṣareraena kiena ne yermare la nene naṣa pe ape Ntewa re nenaga, ⁹ ana nanagane, amiu akilia Ntewa p̄isi rui, pona popon nevisa nevisave nanagane, Ntewa kilia amiu rui. Ana inu sineun nesape neviun tan amiu, nesape komin ya ne amiu sinemiun awasuṣe sina ga ava puna ne yermare la nene nanua sumo, naṣa la pe aṣarera re poli, a naṣa la taṣatete akilia akila wo van amiu pogos tai? ?Vanon ya ne amiu sinemiun asape asu ke sina ga vatanon kiela naṣareraena? ¹⁰ ?Sanape na amiu asuṣa asitoṣal ke legiena wa lala kiena ne la nene, a kiela kupario wa lala, a kiela pogos wa lala, a kiela kas wa sanene? Asitom asape p̄isi na Suṣe kekan amiu vanonia? ¹¹ !Aulai, akila inu nemaraun amiu paṣisi! !Pona nemiyuṣae ṣarera pan amiu paṣisi ana nepisu sane pe sur korena ga!

¹²⁻¹³ Wolai lala a vineu lala, nanua sumo kam na pe asu re vatanon navisaluaena poli, ana pogos naṣa nepim nesike nemio amiu, in na nekila inu ṣena ga nesa ga amiu. Ana nanagane, nemloge asape amiu sinemiun asape awasuṣe si ava e p̄elaga na navisaluaena nene, a vanon sur ne nanene nepiun ṣareran tan amiu vena amiu na aimi ve sa ga in narui, naṣa

in na pe nesu re si vatanon Navisaluaena nene poli. Amiu asitoṣali pogos naṣa in na nemlologo pan amiu sumo, naṣa kiau maiena ga kila narui noṣal pulmas naṣa nesike nemio amiu, ana pe sur korena ga naṣa nemai e pogos nene, ana amiu na pe akila re nemloge piowa poli.

¹⁴ Peraga, ana kiau maiena nene kila kare amiu keviu wa, ana amiu pe amloge re piowa e inu poli, a pe asitom re ṣena piowa e inu poli, peraga. Amiu aṣure inu nepa e ṣamiu yuṣa lala, sa naṣa visave in na neve navisi kiena ne Suṣe tai, pona sa ga in na Yesu Kristo lelaga.

¹⁵ Sumo, amiu akekan inu paṣisi, naṣa nepisu sa naṣa visave amiu akilia akila, pona amiu akekan naṣa aurelua kila-maramiu vena aligan te kilamarau, vena iila inu. ?Ana sanape nanagane narui?

¹⁶ Pona nenagane, kiau visena lelaga la nene, akila inu nepimi sane kiamiu erau viowa sina. ?Ana ya ne sanene?

¹⁷ Yaru taṣena la nene naṣa nemloge apisape la asike amio amiu nanagane, ana la nene asuṣa apilonvilon ke lologena wo kiena ne Kristo, la apimi asuṣa veraga amio amiu vena ave erau wo amio amiu, vena akila amiu asu vatanon la, ana nanene la akila kotalia amiu ga ne. Komin naṣa la sinelan asape aure lua amiu ga vetan inu. ¹⁸ Ana pe nepisa re nesape vena in ga taaga ga nekilia nesuṣa nemio amiu poli, vena in ga taaga teve erau wo, komin naṣa p̄elaga nene naṣa na erau wo amio yaru taṣena, naga wo silaga, ana popon sane nakilaen ga yuṣaena wo lala.

¹⁹ Naruu lala, inu na sane sira tai naṣa ṣeṣena mlaea vena war sisi, sa naṣa nesuṣa nemloge piowa paṣisi vanon amiu, nesuṣa nemiyuṣae ṣarera pan amiu paṣisi vena amiu ala Kristo amio kiena p̄elaga wo lala e kiamiu malena.

²⁰ Aulai, visae nesuṣa nemio amiu nanagane, nanene na kila inu neloge wo paṣisi. Visae ve sanene, p̄isi na nekilia nevilon li laa kiau visena vito tano sane, ana nanagane naṣa nesike perinan amiu sanene, inu pe nekilia re si po la rui sane aṣa sanapen amiu narui.

Suniēna kiena Eka amio Serai

²¹ Amiu laþas naþa sinelan asape ita na monar telogear kieta Navisaluaena vena ita ve sa ke Ntewa, inu sineun nesape la avisatanie kiau naviunena tai, sape “? Navisaluaena naþa apisayuia, la asumia amloge kilale ke ya naþa Navisaluaena nene pisa pona pe apisu kilale re poli?”

²² Visena wa nene pisayu ke yermarua Epraam nene, naþa naga narina na yermene lua, naþa tai, sira naþa miyumaie kiena ne wona naþa Eka naga þaria, a narin taþena tai naga wona ruru napo naþa Sera naga þar maronia. ²³ Naga naþa paeme sirau, kiena kia Aisak, naga paeme komin naþa Ntewa pisaaria, a naþa naga paeme sumo, kiena kia Ismael, naþa sira na yumaena nene naga þaria, naga paeme ga sa ga nene. ²⁴⁻²⁵ Ana ita tekilia tela suniena nene sa naþa þakaiwa tai, naþa sira la lua nene, lalua na sa naþa naviranarena lua naþa Ntewa naga kila. Sira naþa Eka naga sa ga naviranarena naþa Ntewa kila e tavie keviu nae Sinae, nanene na e purvanua naþa Arepia, yo ne nanene naþa Ntewa mla Navisaluaena nene pa Mosis ea. Eka nene, naga pe sira na yumaena ga tai, a narina mena ga lala la ape yaru na yumaena ke mena ga lala. Sanene, Eka mena ga naga na sa mena ga pulkumali keviu naþa Yerusalem, naþa kana yaru ne lala apuarar Navisaluaena lala marera, ana la sa naþa ape yaru na yumaena ke mena ga, komin naþa la asike vatanon navisaluaena nene narui. ²⁶ Ana sira taþena nene, naþa Sera, pe yaru re tai naþa þuarar e yumaena poli, naga ga, a naga nene naga sane Yerusalem taþena nene, naþa pe Yerusalem nae ma e peni. A narina ne Sera lala, la mena ga la pe yaru re tai naþa þuarar la vena ayumaie poli ana la mena ga asumia ga sanene, kila sane Sera nene sane aneta naþa ita teþiawa e Kristo. ²⁷ Visena Wa pisayu li ma sur la nene naþa pisa pisape,

*“Sira nene, ko naþa sumo na ko ope
lumalumia ga,
naþa mopoma pe mlaeli re pogos tai poli
vena wari sisi,
nanagane ko omloge po, ko okekara ko
omiau,*

*komin naþa woma na yermene mligan
ko rui ana nanagane naruma lala
apimi ape moki la narui, ataulu la
naþa sira naþa wona sumia amio
naga silaga naga þar la.” Ais 54:1*

²⁸ Visena nene naga sa naþa Ntewa naga pisaaria pisape yoko narina la ve moki, na ve moki a amiu kiau wolai lala a vineu lala, ita ke ga na ita tepe narina ne navisaarena kiena ne Ntewa nene narui, sa ke ga naþa kiena navisaarena nanua sumo naþa kila Sera þar narina naþa Aisak. ²⁹ Ana pogos naþa Aisak paeme sumo, sisi taþena nene naþa Ismael naga paeme sa ga nene, naga sumia mene nisisi nene naþa Aisak naþa naga paeme e yumaena na Ninuna Wa kiena ne Ntewa. Ana pimi tol nanagane, tepisu þelaga sa ke ga nene na wa. ³⁰ ? Ana Visena Wa pisa sanape? Naga pisape Ntewa pisi pa Epraam, pisa pisape “Ko monar okuwan-lua sira naþa naga pe sira na yumaena ga nene amio narina, komin naþa narina nene, naga pe torokin re si naþa la sur tai e kioma sur la poli. Sur la punu ga monar va ga e limana narina naþa sira naþa naga ga naþa woma naapo.”

³¹ Poga, erau lala, Ntewa pisa sanini, a inu nevisa van amiu nagane nesape ita nini, ita pe tesa re narina ne sira naþa na yumaena poli, naþa ita tesike vatano e Navisaluaena kiena ne Mosis, ana peraga, ita na sane tepe narina ne sira naþa naga sumia ga sanene, sa naþa sane ita na temlelaga ga e Yesu. A sur la naþa Ntewa naga pisaar pa narina na lelaga lala, þisi na ita ke ga na yokorena tokus narui.

5

Yesu pure plan pa nalelagaena la rui

¹ Pogos naþa Kristo þurelua ita, naga kila sanene vena tomolue, naþa ita tomolue lue, ana vena ita ve towasuþe ita re si teva tesuma vatanon Navisaluaena kiena ne Mosis nene poli. Ve sanene, monar aviawa marera, vena ve amaran amiu re si sa naþa amiu na sa ga yaru na yumaen lala, naþa Navisaluaena nene piar manene ruru amiu ke sina ga.

² Amiu na ayagogo ruru e visena nene naþa inu Pol nesuþa nepisa ke pan amiu. Visae amiu atamañ la amãreran amiu avisave amiu ave þaviu, þisi na yuþaena nene naþa Kristo naga kila þisi rui taþatete iila amiu. ³ Ee, nepisa ke sina ga visena mãrera nene pan amiu, nepisape visae yaru naþa tamãn naga ve þaviu, naga ga suþa mligan ke sina ga naga sike vatano e Navisaluaena nene. A yaru naþa sike vatanon Navisaluaena sanene, naga monar visuar ruru naga naþa naga logear sur punu ga naþa Navisaluaena nene naga pisa, visae peraga, yoko naga tol nakoena. ⁴ Amiu la þasia nene naþa asuþa akilali naþa alogear Navisaluaena nene rui, vena amesmesu amio Ntewa vanonia, amiu la nene asuþa ate plan amiu ke e Yesu rui, amiu apilon mãsimum rui e lemamiẽna kiena ne Ntewa. ⁵ Ana ita na, ita tesuþa sinetan manene tesape þisi na Suþe kila ita temesmesu ruru temio naga, komin ga naþa ita tepiawa ga e naga, a pogos naþa ita tesuþate ke ga wa, Ninuna Wa naga suþa miila ita temlelaga mãrera, tesape þisi na Suþe naga monar kila sanene van ita. ⁶ Pogos naþa ita tepimi tepe taaga temio Kristo Yesu sanene pe sur korena ga naþa yaru naga pe þaviu pona pe pe þaviu re poli, ana sur keviu na e lepas nene nane kieta naviawaena e Kristo naþa naviawaena nene naga kila ita tesitom Suþe, a ita tesitom mēna ga yeririna taþena lala.

⁷⁻⁸ Sumo na nepisu amiu akiriri na po paþisi wa, ana nanagane, pe sa re si nene poli. Suþe naga pio amiu sumo þisi rui, ana sineun neviun nevisave yeririna ai nene naþa naga suwo amiu sina ga, naga kila amiu pe amlelaga re si e visena lelaga poli? !Pe Ntewa re nena poli! ⁹ Navianena viowa nene naþa kila kare kiamiu sitomena naga sa naþa visena pisa pisape “Narin korme ga, ana naga kilia kila kare kilamiu la melkalka vaþisi.” ¹⁰ Ana sa naþa amiu amio inu, ita tepimi tepe taaga e Ntewa, nesuþa nemlelaga mãrera ke e amiu na wa sa naþa þisi na ita kieta sitomena ve taaga, sa naþa ita ve

tomãreran re si li na lelagaena lala naþa la pe ape Yu re poli tevisave la monar ave þaviu. A nemlelaga mēna ga mãrera ke ga wa nesape yeririna nene naþa suþa kila kare amiu ke sanene pe sur korena ga naþa naga pe yeririna ya, þisi na Suþe naga la nakoena vania.

¹¹ Puruvi lala a vineu lala. Visena laþasia pisa ke pisape inu mēna ga nesuþa nemlologon ke ga wa nesape li nalelagaena mēna ga lala monar ave þaviu vena Ntewa kilia tamalia la, ana visena nene pe pe lelaga re poli. Visae nelologon ve sanene þisi na yeririna la nene naþa asike amio amiu akekaran in ga. Ana amiu apisu ke ne, la asuþa sinela karin ke na wa, komin naþa kiau navisawalena e laki torovia naga suþa yumulua kiela sitomena lala. ¹² Inu na nesitom ke nesape yar la nene naþa la asuþa apilovilopu amiu ke sanene, akila ke sinemiu kurkur naþa la sinelan manene asape monar ave þaviu, popon ala playu ana asila ke sina ga, akila kare rurula ke sina ga.

¹³ Ana amiu naþa kiau erau lala, lelaga paþisi naþa Suþe pure lua amiu rui, amiu pe asu re si vatano e Navisaluaena kiena ne Mosis la nene poli. Ana maramē amiu, avisuar ruru amiu, ve asitom re avisave, “Pogaga nene narui, in na nomolue e navisaluaena nene rui, inu ga taaga narui. Þisi na nekilia nekila sur punu ga naþa kiau sitomena sinenan narui.” Amiu ve avisa re sanene, ana þisi na kiamiu sitomen wo naga monar kila amiu akekaran naþa aiila yeririna taþena. ¹⁴ Pelaga na sanene naga taveve ruru visena tai naþa Navisaluaena naga pisa, naþa naga kalo ruru visena taþena lala e Navisaluaena nene, naþa pisa pisape, “Ko ositom nalavis puþa lala, akila wo van la, ve sa ke naþa ko ositom ko mãga.” ¹⁵ Ana visae amiu ave sa suri mali tetan lala, naþa amiu ga agorua amiu, ana amiu ga asuþa akarkare amiu sanene, ana monar avisuar ruru amiu, þisi na þelaga nene naga kila kare punu amiu ke sina ga.

Pelaga kiena ne Ninuna Wa amio þelaga kiena ne yeririna

¹⁶ Inu sineun nesape nevisa visena nene van amiu. Amiu nene na Ninuna Wa naga monar sumon amiu, amiu na ve ataveve re si kiamiu p̄elaga marua naṗa apaeme amio. ¹⁷ Vanon p̄elaga nene naṗa ita tepaeme temio, naga pe sinenan re p̄elaga kiena ne Ninuna Wa poli, a p̄elaga kiena ne Ninuna Wa naga pe kekaran re p̄elaga nene naṗa ita tepaeme temio poli. Suri nene naga sa naṗa p̄elaga la lua nene sane la lua ape nasinekar la ga, ana sur ne na nene narui, visae Ninuna Wa suṗa sumon amiu, taṗatete si amiu akilia akila ga ya naṗa kiamiu sitomena sinenania. ¹⁸ Ana amiu monar ve sinemiu p̄esan re m̄ena ga naṗa visae Ninuna Wa naga suṗa sumon amiu, ana amiu ve asu re si vatano e Navisaluaena nene narui.

¹⁹ Yum̄aena la na p̄elaga nene naṗa yeririna lala la apaeme amio naga merarava ruru ga. Yum̄aena la nene la ne nanene narui sa naṗa nataṗaen lau, a sur la naṗa namawaena, a p̄elaga namname ga lala, ²⁰ amio nalotunen nono lala, amio nawarena kimi. Amio m̄ena ga, nagorualaena lala, namaraena lala, navielueena lala, nasinekarena lala, napuluvisena lala, naliliṗereena lala, nakaween yaru lala, ²¹ a nasinesuniena lala, amio namunen wii keviu, a nam̄aagena viowa lala, amio m̄ena sur taṗena la sanene. Ana nevisawal sina ga van amiu, sa naṗa nepisawal pan amiu sumo rui, nesape amiu avisuaria vanon yaru naṗa suṗa kila ke p̄elaga la sa nene, p̄isi na naga taṗatete su e nasuṗenena kien Suṗe pogos tai.

²² Ana mras naṗa Ninuna Wa kila pitovi e malena kiena ne yeririna naga sane: nasitomiena, a nakekarena, a nasuṗareena, a namalumena, a nasinewoena, a nawoena, a nayepem̄aena, ²³ a navatanoena, a nawanaren sine. Pelaga la nene na po paṗisi, a pe visena navisaluaena re tai naṗa pisa luṗar amiu pisape amiu ve akila re si suri la nene. ²⁴ Ana p̄elaga naṗa ita tepaeme temio, amio kiena nasinenana viowa la nene, ita tesuaria e laki torovia p̄isi rui. Nanene, ita naṗa tepe kiena Kristo Yesu, ita temligan sur la nene

p̄isi rui.

²⁵ Ana komin naṗa ita temali e Ninuna Wa, popon ita teyali m̄ena ga e kiena p̄elaga wo lala. ²⁶ Pe pon re towarwar ita poli, pona ita ga tekilaweke ke sina ga naṗa sineta mimi, pona ita ga tesuṗa tepieluen ita ke sina ga.

6

Amiu punu ga monar aiila amiu

¹ Kiau wolai lala a vineu lala, visae amiu yar tai naga loru e mlamulena viowa, popon amiu naṗa Ninuna ne Ntewa teke e amiu, amiu monar aiila naga vena akila ruru ke sina ga naga. Ana amiu monar avis malumu ga vania, sa naṗa amiu sinemiu miye naga, a amiu monar avisuar ruru amiu m̄ena ga, vena sur naṗa amiu akila ruru yaru taṗena nene vanonia ve imi kila li amiu re m̄ena ga. ² Amiu na monar aiila amiu ve sa nene narui vena akuspae ga naurmiena kiena ne amiu taṗena lala. Ve sanene sane amiu asuṗa amlogear ke ya naṗa navisaluaena kiena Kristo naga pisa ke narui. ³ Ana taṗatete si avilave van amiu, sa naṗa yaru tai suṗa sitom ke naga pisape “In na yar tai nini.” Visae ve sanene yaru nene naga suṗa pisa kotalia ke sina ga naga ne, komin naṗa naga pe pisu kilia re sape naga pe pe yaru re tai nene poli. ⁴⁻⁵ Ana amiu punu ga monar amiu veve taaga avisu veve ruruli kiamiu yum̄aena lala naṗa akila. Visae sanene, yaru tai taṗatete kilali visu veveli sa naṗa kiena yum̄aena po taulu yar taṗena lala, ana naga monar visu veve kiena yum̄aena naga taaga. A visae kiena yum̄aena nene po, naga kilia kekara narui, komin kiena yum̄aena wo nene. Komin naṗa yaru punu ga pe maran taaga re poli, la kiela naurmiena taṗena lala peve taaga naṗa la akus ke e kiela malena lala.

⁶ Amiu naṗa asuṗa apian amiu ke e visena nalelagaena, pogos naṗa visae amiu alual narin sur tai popon amiu avion van amiu amio kiamiu navianena lala.

⁷ Amiu avisuaria, ve avisa kotalia amiu re sina ga. Ko tařatete ootoroun Ntewa. Kurus nen ya nařa omapila e kiořa lokove, naga kana mras ke nařa řisi na ko ga okan narui. ⁸ Yar nařa mapila řelaga nařa naga paeme amio, yoko naga sane kurus nen sur tai e kiena malena, řisi na naga war mras viowa lala e řelaga nene, nařa marena napiowa ga, ana visae naga mapila řelaga kiena Ninuna Wa e kiena malena, řisi na Ninuna Wa naga la kinanena marua lala nařa po vania, nařa naga pe malena nařa ve uro re. ⁹ Ana řisi na ita tekilia towar kinanena wo lala e ruru e kana pogos nařa marua, visave ita ve teligan re yuřaena. Ve sanene, ita na monar ve sineta maren re nařa tekila řelaga wo lala, ¹⁰ ana ita na monar sineta wo va yaru lala silaga, a monar sineta wo va laa sane va la nařa ita tepe mratava taaga temio la e Kristo.

Visena maro kiena ne Pol

¹¹ Poga, řisi na inu nesiri maron kiau visena la nene e ga e luřau, nane amiu akilia avisu kana mras nen visena lala kerkeviu sanene. ¹² Inu sineun nesape nevisa sanini, la nařa sinelan asape ařareran amiu ave řaviu, nanene naga sa nařa la sinelan ga vilaveena komin sur la nařa na kulus nen yaru ga. Ana la sinelan asape akila sanene komin sur taaga ga, nařa la sinela asape la akilia aligan nalologonena na laki torovia kiena ne Kristo nařa kilia tamalia ita. Visena nene la yepel mavinia komin nařa la amaraun asape sařisi la asumã alologon lologena wo na marena kiena ne Yesu naga mesmesu ve sa nene, řisi na yar tařena lařasia ařene la. ¹³ A la nene nařa la sinelan asape amiu monar ave řaviu, la sinelan řena ga ve sanene vena řisi na la akilia awarwar lan avisave la ataulu amiu řisi rui, nařa la amligan amiu apito si vatano e Navisaluaena kiena ne le Yu lala. Ana amiu na avisu ruruia, komin nařa la řena nene la pe asumã amlogear re si sur la punu nařa Navisaluaena nene pisa poli.

¹⁴ Ana e inu, pe sur re tai nařa sineun nesape nowarwar inu e poli, ana e ga

e laki torovia kiena ne kieta Suře Yesu Kristo, in na neřarwar inu ea, komin kiena marena nene kila řelaga lala na yomarava nini la apimi sane sur mare ga e inu, a kila inu řena ga nepimi sa ga yar mare ga tai e řelaga lala natařaliena na yomarava nini.

¹⁵ Nařa yar tai imi mesmesu amio Ntewa, ana pe sur korena ga nařa yar nene naga pe řaviu pona pe pe řaviu re poli, ana visae Ntewa naga ři ke sina ga yar nene imi ve yar viu sumo wa, ana řisi na yar nene kilia imi mesmesu amio naga. ¹⁶ A naga narui in na nelen wo la nařa řisi na alogear visena la nene, nařa řisi na aimi ave le Israel kemua lelaga lala kiena ne Ntewa, nesape sumãarena kiena ne Ntewa a kiena nasineyeena sike amio la.

¹⁷ Kiau visena naga loka ga nene. Ana in na pe sineun re si nařa řisi na yar tai kila ke sina viowa van inu sanene poli, komin nařa nesuřa nořar ke piakapila kiena ne Kristo e tasneu rui, sa nařa la akove inu a la aře inu.

¹⁸ Wolai lala a vineu lala, nemlen nesape řisi na nasineyeena kiena ne kieta Suře Yesu Kristo naga sike amio ninumi la punu ga, Sanene.

Maki Naña Pol Siria Pa Pan Li Nalelagaen Wa Lala Nae Garu EPISAS Visayuena Na Tusi Nene

Kompasnen suniena plas na tusi nini

Purpesnen sitomiena naña Pol pisayuia e maki nini naña naga siria pan li nalelagaena lala garu Episas, nanini visena tai naña siria teke marana na keviu taaga na vetokaki lualima [1:10], naña pisayu na maplarena keviu kiena Ntewa. Pisape Ntewa sinenan sape suri la naña naga kila, yoko aimi aviranar la lele taaga. Naga sinenan sape suri nae mae peni a nae yomarava yoko asikolia ga amio Kristo, naña naga pe p̄arin suri makega. Pupia maplarena kiena Ntewa nene, naga miliganaria sape ve kiena yaru makega na yo punuga aimi aviranar la e p̄egas ve taaga ga e yomarava nini. Visae alelaga e Yesu Kristo, akilia akila sanene, a naga pisa ruru pa yeririna lala kiena Ntewa vena asiar naña akila meraravan maplarena nene e kiela maliena.

E kompasnen maki p̄esa nini, Pol pisayu mrapa naña Ntewa arimata miyurnae ea vena kilaen yeririna makega aimi ave taaga. Naga pisayu p̄elaga naña Ntewa mligan lua kiena yaru lala, a pisayu naña e Yesu Kristo narina Ntewa, Ntewa piyewo la, a p̄ar plan kiela milamulena viowa ea, kila apimi amesmesu apo. A pisayu m̄ena naña Ntewa mila Ninuna Wa pan kiena yeririna lala, vena kila meraravanen naña yoko naga la sur la van la, sanaña naga pisaar sape yoko kila. E kompasnen maki na lua, Pol pisa pan la naña yoko aulo m̄aki nini, sape la monar akila meraravan naña ave taaga amio Kristo, e p̄elaga naña akilia asikol la ruru amio li nalelagaena taḗena lala.

Pol pis pan la e p̄akaiwa lala, vena kila meraravanen p̄elaga naña yeririna kiena Ntewa lala asum̄a asikol ruru la ke amio Kristo. Naga pisape sum̄are naga

sane tas tai, naña Kristo naga pe p̄arunia, pona sane yum̄a tai, naña Kristo naga pe kemraḗe keyowo po na mrapun yum̄a nena, pona sane sira tai naña Kristo naga pe woña.

Ntewa sinen sii manene yeririna na yomarava la paḗisi, a yaru la apisu kilia sinesiena nene pim kome Kristo. Pupia sinesiena nene kiena Ntewa miyuri sitomiena kiena Pol, ana naga pisawal kiena lelagaena e Kristo e m̄aki nini. Maki nini kila meraravan p̄elaga kiena Kristo naña sinen sii ita paḗisi, mare vena ulplan ita, viyewo ita, sum̄a iila ita e kiena lemamiēna, a kila ita temesmesu ruru nena ga e marana Ntewa.

Kompasnen tusi la na nini

Visena p̄esa 1:1-2

Kristo a kiena sum̄are 1:3—3:21

Malena viū e Kristo 4:1—6:20

Visena maro 6:21-24

Pol siar kiena visena pan la

¹ Inu Pol, naña Ntewa ga naga mligan inu vena neve yaru nalologonen Lologena Wo kiena ne Kristo Yesu, inu nesiri lum̄aki nini pim̄asu pan amiu, amiu li nalelagaena lala nae pupia pulkumali naña Episas, naña amiu apiawa m̄arera e Kristo Yesu.

² Inu nemlenwo amiu ke nesape p̄isi na lemamiēna a sum̄arena kiena ne Ntewa Arimata a amio m̄ena ga kiena ne Yesu Kristo kieta Suḗe, sum̄a amio amiu.

Ntewa naga visa ruru ita e Kristo

³ Popon naña ita teyeluar Ntewa, naña naga Ntewa kiena ne kieta Suḗe, Yesu Kristo, a naga pe Arimana m̄ena ga, vanon naña ita, naña tepe taaga temio Kristo, ana Ntewa naga kila po paḗisi pan ita e navisa ruruena wo lala nae ma metava. ⁴ Nanene naga sa naña pogos naña yomarava nini naga pere wa, ana Ntewa naga pisaar ita p̄isi rui vena ita teve taaga temio Kristo, vena ita teve kiena, a vena kieta malena ikik ruru wo e marana, naña pe kororaki re e poli. ⁵ Nanua sumo laa rui, kome pupia kiena sitomena, ana Ntewa naga mliganar ita

vena kuslua ita sane narina lala, kome Yesu Kristo. Suri nene, Ntewa naga kila sane mesmesun e ya naña naga pisu sape po, a naga kekaran mēna ga pañisi naña naga kila. ⁶ !Teyeluar Ntewa vanon kiena pupia lemamiēna nene a vanon mēna ga nalakorenanena wo nene naña naga mla korenan ga pan ita, naña pimi kome narina naña naga sitom pañisi!

⁷ Tana ne narina nene mlau, ana vanon suri nena nene, ita naña tepe taaga temio Kristo nene, Ntewa naga pure plan ita, naña naga piewo kieta mlamulena viowa lala. !Lelaga ãa, lemamiēna kiena ne Ntewa e ita keviu manene pañisi, naga pa re laa na wa! ⁸ Ntewa naga pe manmarua pañisi wa, a naga pisu kilale make suria, ⁹ ana naga kekaran naña tañan ita tekilia kiena sitomena tai naña naga sane navisawanena tai pan ita sumo. Naga kila sitomena nene pimi merarava ruru e ita narui, a kiena sitomena nene, nayumāenen suri wo la ve moki imi mālivi ga e Kristo. ¹⁰ E sitomena nene narui na, Ntewa naga sikol ruru suri punu ga va lele taaga, naña naga sii la sike ma e peni, a e mēna ga e yomarava nini, la aimi lele taaga vatanon Kristo, ana Ntewa naga yumāen ruru make suri punu ga torokin kiena sitomena nene, vano vano kilamake ruru ga e kana pog nena naapo.

¹¹ Ana ãisi na suri punu ga monar imi mālivi mesmesun nena ga naña Ntewa naga sitom ruru ke pisape kila. Ana vena taveve kiena sitomena nene nanua sumo, naga pisaar imimi le Israel lala vena imimi meve kiena, naña imimi meve taaga memio Kristo. ¹² Imimi ne nanini, Ntewa naga mliganar imimi vena imimi naña memligan ãesan kiamimi sitomena mārera e Kristo, a visae sanene, popon imimi monar meieluar Ntewa silaga, komin naga po pañisi.

¹³ Ana amiu yeririna tañena mēna ga lala, naña pe ape le Yu re la poli, amiu amloge visena lelaga nene ãisi rui, nanene Lologena Wo naña amiu atol kiamiu nataliaena e naga, a amiu amlelaga e Kristo ãisi rui, ana amiu apimi ape yeririna

kiena ne Ntewa ãisi rui. A vanon naña amiu na ape kiena, Ntewa naga mligan kana kile na suri nene tai e amiu, naña naga mla Ninuna Wa pan amiu, sa naña naga pisaaria. ¹⁴ A Ninuna Wa nene, naga sane komsus nen navisaarena na sumo kiena ne Ntewa e ita, vena ita tekilia ruru tesape metavan Ninuna nene, ãisi na ita tokus lalimana punu ga ve kieta, nanene na e pogos naña Ntewa naga wereplan yeririna lala ava puna, nanene na la ga naña naga pul plan la ãisi rui ana la ape kiena. !Ita teyeluar Ntewa, pe mias naga po pañisi!

Leniena Kiena ne Pol

¹⁵⁻¹⁶ Komin suri ne la nanene, silaga e kiau leniena lala, nesumā nesitomāl amiu luen ga, a nepisa luen ga potena pan Ntewa vanon amiu. Pelaga nene, nesiar e pogos naña nemloge naña amiu apiawa mārera ke e Yesu, kieta Suþe, a naña asitom manene mēna ga nalelagaena wa tañena lala, ana pimi tol nanagane, nesumā nemlen ke sanene. ¹⁷ Sila ga naña nesumā ga nemlen ke pa Ntewa, naña naga pe Ntewa kiena ne Yesu Kristo kieta Suþe, a naña naga pe Arimata naña pe naurarena keviu, nesumā nepiun ke tania vena naga ligan Ninuna na manmaruaena naña Ninuna na kipianena van amiu, vena akilia Ntewa va ve keviu laa sane.

¹⁸ A nesumā nepiun ke tania vena naga vike kiamiu sitomena lala, vena avisu kilale kiena yomerarava, vena akilia suri nene naña Ntewa naga pio amiu vanonia, a naña kiamiu sitomena monar mārerania vena atol suri nena. Suri la nene, naga lalimana la nene naña pe kiamiu, sa naña suri wo la moki naña Ntewa naga kila ruru sike na, naga pe kiena ne nalelagaena wa lala. ¹⁹ A amio mēna ga naga, monar avisu kilalea a monar akilia ruru pupia nañareraena kiena ne Ntewa, naña naga sumā miyumāe ke e kieta malena lala, naña ita temlelaga e naga. ²⁰ Nanene naga nañareraena keviu ke ga nene naña Ntewa naga miyumāe ea e pogos naña

naga pisirlua Kristo sum̃alu mali sina ga e marena, ana naþa siraunia, naga þere naga pa mligan naga teke tano e kiena lepas marua ma e peni. ²¹ Nanãreraena nene, naga pa laa metavan m̃areraena taþena lala, amio m̃ena ga suri m̃arera taþena lala, amio yerkawa taþena lala, amio nasumonena taþena lala nae ma e peni. Kia kiena ne Kristo naga mon manene laa metavan make kia taþena lala, pe e re ga e yomarava nini poli, ana e m̃ena ga e yomarava taþena nene naþa yoko imi. ²² Ntewa naga mligan suri la punu ga asike vatano e lana ne Kristo rui, a naga mligan lua Kristo pa e kiena sum̃are wa, ana naga pe þarin suri la punu ga. ²³ A kiena sum̃are wa nene, naga sane tasnena ne Kristo, naþa naga pule ruru e Kristo, a naþa Kristo ga rui naga pule ruru e suri punu ga e yo punu ga.

2

Nanagane ita temal e Kristo

¹ Nanua sumo, ana sa ga naþa amiu amare ga, vanon naviowaena lala, a kiamiu mlamulena viowa lala, ² naþa e pogos nene, amiu amial ga e þelaga viowa na yomarava nini. A nanua sumo, ataveve ga suþe nene na namãreraena na yo yau lala, amlogear ga naga narui, naþa naga ninuna nene naþa naga sum̃a kila ke kiena yuñãena e la naþa pe amlogear re Ntewa poli. ³ Ana nanua sumo, imimi le Israel m̃ena ga lala, imimi na maran taaga ga memio yeririna taþena lala, naþa imimi mesuñã memialoro metaveve ga nasinenanena na þelaga viowa kiena ne yeririna lala. Imimi m̃ena ga mesuñã mekila ke ga suri la naþa kiamimi sitomena la sinemiminia, a suri la naþa imimi memloge po ea. Komin suri la nene, imimi na sa ga yeririna taþena ga la nene, naþa þisi na Ntewa naga sinena kar imimi m̃ena ga, taþatete kila si suri tai van imimi narui, vano vano þisi na naga monar la nakoena van imimi.

⁴ Ana Ntewa, kiena sineyeena a kiena nasitomienna naga keviu paþisi e ita, ⁵ ana pogos naþa sane ita na temare þisi rui

vanon kieta mlamulena viowa lala, ana naga kila ita temali temio Kristo. Nanene na lelaga, Ntewa naga tamalia ita kom ga e kiena lemamienna. ⁶ Ana sa naþa ita na temali temio Kristo, Ntewa pisirlua ita temio m̃ena ga naga, ana Ntewa naga mligan ita teto tano temio m̃ena ga naga e yo nametava.

⁷ Ntewa naga kila sanene vena e pogos la naþa apimi ke ne, þisi na yeririna lala, la akilia avisu kilale sane kiena lemamienna nene naga keviu manene paþisi, naþa naga sitom ita sanene kome Kristo Yesu. ⁸ Ntewa naga tamalia amiu e ga e kiena lemamienna, vanon naþa apiawa e naga. Suri nene naga pe pimi m̃alivi re e kiamiu yuñãena wo laþas poli, peraga, Ntewa naga mla korenan ga pan amiu. ⁹ Ana nanene naga pe suri re tai naþa yaru kilia yuñãe vanon poli, komin visae ve sanene, þisi na towarwar itan vaþisi, tevis vilavenia, tevisave “O inu, in ga netamalia in e kiau yuñãena.”

¹⁰ Ita na sane suri wo tai naþa Ntewa miyuñãen ruru po paþisi, naþa naga sii ita tepimi tepe yaru viu lala e Kristo Yesu, a Ntewa naga kila sanene vena ita tekila m̃ena ga yuñãena wo lala, naþa naga mligan ruru sumo rui, vena ita teyuñãenia e kieta malena lala.

Ita na teve taaga e Kristo

¹¹ Amiu na monar asitom̃ali pogos naþa apaeme, ana amiu na pe ape yeririna kiena ne Ntewa re poli sane le Yu lala, amiu na ape yaru taþena ga lala. Komin suri ne nanene, le Yu lala, la asitom ke asape la ape yaru wa, komin naþa la apuarar manene þaviu m̃arera, ana la apisa kare amiu apisa “Kulpaona” pan amiu. Ana þaviu nene naga pe suri korena ga na vanua ga e tas nen yerm̃ene ne. ¹² Ana komin nanua sumo, amiu na sa ke nene narui. Amiu ve sinemiu þesan re naþa nanua sumo, amiu asike laa koperinan Kristo paþisi, amiu na asike vanuan þegas nen le Israel lala, amiu na ape wolawa ga, naþa amiu na taþatete akilia atol suri la naþa Ntewa naga pisaar pan kiena yeririna lala. Ana amiu naþa

asike e yomarava nini, amiu na peraga ape suri korena ga narui, a amiu na pe akilia re nena Ntewa poli. ¹³ Ana amiu, naþa nanua sumo asike laa perina, nanagane amiu apimi lavisi rui komin tana ne Kristo, nanagane narui amiu na ape taaga amio naga.

¹⁴ Kristo naga pe kieta sumãarena, ana naga kila kieta þegas lua nene apimi ape taaga. Nanua sumo, imimi le Yu lala memio amiu yeririna taþena lala, naþa ita sineta kar ita mãaga silaga, sa ga naþa pupia kove tai mliþere ita, ana Kristo naga m̃e plan suri nene e kiena marena. ¹⁵ Naga pisaluþar navisaluaena kiena ne le Yu lala, amio kana narin visena ne lala, a naga kila sanene naþa kila kieta þegas lua nene lalua aimi ave yaru taaga e naga, sane lalua aimi ave suri viu tai. Visae ve sanene narui, Kristo naga kila sumãarena van ita. ¹⁶ E kiena marena e laki torovia, naga kilalua sinemimiena e ita, naga kila kieta þegas lua nene apimi ape yeririna taaga, ana naga pure ita sina ga toþasuþe si puna ne Ntewa, naga kila ita tepe mara wo temio naga. ¹⁷ Pogaga, e þelaga nene narui, Kristo naga pimi, pisawal lologena wo na sumãarena nene pa yeririna la punu ga, nanene na amiu naþa pe ape le Yu re poli, naþa amiu asike laa perinan Ntewa, amio imimi m̃ena ga le Yu lala naþa imimi na mesike lavisin þisi rui. ¹⁸ Ana komin suri ne la nanene naþa Kristo naga kila rui, nanagane ita punu ga kieta mrapa taaga e Ninuna taaga, naþa teimi e marana ne Arimata.

¹⁹ Ve sanene, ana amiu na pe ape wolawa la re si poli narui, a amiu na pe ape yaru re si naþa pe kiela yo re poli, peraga. Nanagane, amiu na sa ga yeririna na yo kiena ne Ntewa, amio li nalelagaena wa taþena lala, a amiu asike loyuma e m̃ana mratava. ²⁰ Amiu na sane kemraþe lala na yuma tai, naþa li nalologena lala amio li navisawalena lala, la sane kemraþe na mrapun yuma lala. E yuma nene, Yesu Kristo naga sane kemraþe wo naþa pe keyowo m̃eke lika, ²¹ naþa naga sumãa þuarar ruru ke kemraþe taþena

la nene. Naga puar la, ana la asuñalu m̃arera, ana yuma nene naga sa naþa sumãa pimi pe yuma wa m̃ana ne Ntewa. ²² Ntewa naga miyumaen amiu ke sanene narui, vena e Kristo amiu li nalelagaena lelaga lala, amiu asuñã apimi ke sane yuma tai, naþa naga kilia va sulueen ga loyuma ea e Ninuna.

3

Pol kila yumaena kiena ne Suþe pan la rui

¹ Ana komin suri la nene naþa nepisa þisi rui, inu Pol, nemlen wo amiu pa Ntewa. Nanagane nesike e yuma na koaena, vanon naþa nemiyumaen ke yumaena kiena ne Kristo Yesu pan la naþa pe ape le Yu re poli, sane amiu, a in na nemlen wo amiu ke na wa pa Ntewa. ² ?Pona amiu na apisu kilale m̃aga naþa sane nesuma nemiyumaen ke vanon amiu sanene, pona peraga? Kiau yumaena naiila amiuena nene, Ntewa naga mla pan inu e kiena lemamiena, ³ ana naga sane kiena sitomena tai naþa sumo naga mlawania, ana siraunia naga kipian inu ea.

Ana suri nene nesiriyu þisi rui, ⁴ a visae amiu auloia, þisi na amiu atol kiau kiliaena e lepas nen sitomena nene kiena ne Ntewa, naþa nanagane sumãa pimi ke merarava e Kristo. ⁵ E teras nasumo lala, yeririna lala la pe akilia re suri nene poli sane nanagane, naþa nanagane Ntewa kipian ke e li nalologena wa lala amio m̃ena ga kiena navisawalena lala kome Ninuna Wa. ⁶ A visena nene naþa naga pimi merarava, naga sanene narui, naþa pisa sanini pisape, yeririna taþena m̃ena lala, la amio le Yu lala, la ga luwoka ga la atol navisa ruruena lala kiena ne Ntewa, a naþa la sa ga ape lepas nen tasnela taaga ga, a naþa navisaarena kiena ne Ntewa lala, la ga luwoka kiela. Suri wo la nene la apimi añalivi komin lologena wo kiena ne Kristo Yesu.

⁷ Ana Ntewa naga kila inu nepe yaru na yumaena kiena ne lologena wo nene tai narui, ana yumaena nene naga pe

nalaena wo tai naþa Ntewa naga mla pan inu, naþa kiena namareraena sumã miyuñae ke kome inu. ⁸ Inu neto manene laa tanon nalelagaena wa taþena lala, ana nekekara paþisi naþa e lemamiena kiena ne Ntewa, naga mligan e lumãu vena nelologon kiena lologena wo van la naþa la pe ape le Yu re poli. Ve sanene narui, nesumã nepisawal ke pan la e suri wo kiena ne Kristo lala, naþa aulo þele ga, ⁹ a nekipian la ke mñena ga sanape naþa Ntewa naga sumã kila ke kiena sitomena nene pimi þarpoyo. Siar e pogos naþa Ntewa naga sii suri punu ga, pimi tol pogos la naþa aþaro pa þisi rui, Ntewa naga mlawan kiena sitomena nene toña ga, ¹⁰ ana e kieta pogos nini narui, naga kila navisi lala amio namareraena lala e yo na metava ma e peni, la avisu kilale kiena namanmaruaena taþena lala, e suri la naþa naga miyuñae e lotuena kiena ne Kristo. ¹¹ Suri la nene na, la torokin sitomena kiena ne Ntewa, naþa naga sitom ruru kemua sumo rui, pogos naþa yomarava nini na pere wa, ana naga kila suri la nene la apimi amãlivi rui kome Kristo Yesu, kieta Suþe. ¹² Ana komin naþa ita tepiawa e Kristo, a komin naþa ita tepe taaga temio naga, ana ita tekilia teimi tesumãlu e marana ne Ntewa narui, naþa kieta sitomena ve yuwawa re, a monar sineta m̃arera e naga tevisave þisi na naga kekaran ita. ¹³ Komin suri ne nanene, nepiun m̃areran pan amiu, nepisape, awis, amiu na ve atamãan re sinemiu la aloru pogos tai, naþa ve aloge manene re viowagan inu e pog m̃arera la nene naþa nekus ke vanon amiu e yuñã nakoena nene, naþa la akilali inu ke paþisi. Suri la nene na, la vena iilaar amiuena vena atol naurarena kiena ne Ntewa.

Leniena kiena ne Pol

¹⁴ Sanene, komin suri ne la nane nepisa ke ne, nekinai, nemlen wo amiu pa Arimata, ¹⁵ naþa naga pe Arimata kemua lelaga, naþa ata taþena lala na mratava lala nae ma e peni amio mñena ga nae

yomerava nini, la asumã amla ke þelaga wo a kiela kia wo lala, e ga e naga.

¹⁶ Nesumã nepiun ke tan Ntewa, nesape sa naþa naga kiena naurarena keviu paþisi, þisi na ligan kiena namareraena e losinemiu kome kiena Ninuna, vena sinemiu lala asumãlu m̃arera asulue. ¹⁷ Inu nesumã nemlen ke mñena ga, nesape Kristo naga sumã pumi silaga e losinemiu lala kome kiamiu naviawaena, a nemlen wo amiu mñena ga vena þelaga nasitomiena imi sane purþes nen kiamiu malena lala. ¹⁸ Visae ve sanene, þisi na amiu, amio nalelagaena wa taþena lala, akilia u atorokin naþa avisu kilale pupia nasitomiena kiena ne Kristo, sanape naþa pe lepalepasa, pona piavi, pona pa metava, pona merorol sanape. ¹⁹ Lelaga þa, kiena nasitomiena nene naga keviu manene paþisi, ita taþatete tevisave tekilia ruru rui. Ana pe suri korena ga, nemlen ga vena þisi na amiu na akilia avisu kiena nasitomiena nene e kiamiu malena lala, vano vano-o þelaga wo kiena ne Ntewa lala, a kiena malena wo, aule ruru e amiu.

²⁰ Ana nanagane, teyeluar Ntewa, naþa e kiena namareraena keviu naþa naga sumã miyuñae ke ea e losineta lala, naga kilia yuñae taulu manene ya naþa tekilia teviun tania, pona ya naþa tekilia tesitomia. ²¹ Ana nanagane, nalotena kiena ne Ntewa wetelu miyeluar naga komin Kristo Yesu, nanagane, a e mñena ga e teras lelein lala na pogos la naþa apimi ke ne, vano vano-o ve uro re, sanene.

4

Ita na sane tepe tasneta taaga e Kristo

¹ Sa naþa nesike e yuñã naloge viowaena, komin yuñae kiena ne kieta Suþe, nemareran amiu, nesape kiamiu malena lala monar mesmesu ruru e þelaga nene naþa Ntewa naga pio amiu vena amiu ayal ea. ² Ve sanene, amiu avatanon amiu, a amomãu silaga. A kiamiu sitomena lala monar malum ga van amiu, naþa ve sinemiu mimi koskos re van amiu. Pelaga na nasitomiena ne nanene. ³ Amiu na akilayonli naþa auarar

ruru sum̃are nene naḡa naga sum̃a sikol ruru amiu, ana ve sanene, akilia avisuar ruru navetaagaena naḡa Ninuna Wa naga sum̃a mla ke pan amiu. ⁴ Amiu na sa ga ape tasnemi taaga ga, a Ninuna m̃ena ga taaga ga sike e amiu, a e ke e ḡelaga nene ana navisaarena taaga ga, naḡa kiamiu sitomena kilia sum̃alu m̃arera se ea, naḡa Ntewa naga pio amiu vanonia. ⁵ Ana Suḡe Yesu naga taaga ga, a kieta nalelagaena taaga ga, a nakeena m̃ena ga taaga ga, ⁶ a Ntewa m̃ena ga taaga ga naḡa sike na, naḡa naga pe Arimanane yaru punu ga, a naga pe suḡen suri punu ga, a naga miyumaen kiena yumaena ḡarpoyo e yo punu ga, a naḡa naga sike e malena kiena ne yeririna punu ga.

⁷ Ana e ita punu ga peve taaga, Kristo naga mla nalaena taḡena lala e kieta malena lala, naḡa la apowo paḡisi, mesmesu e kiena pupia lemamiena. ⁸ Nanene na sa naḡa Visena Wa naga pisa nanua sumo rui e Yauena Lala, naḡa pisa pisape

*“Pogos naḡa naga pa metava e yo na metava manenea,
naga ḡere kiena nasinekar lala naḡa naga taulu la rui, ataveve naga,
a naga mla nalaena pan kiena yeririna lala.”* *Yauena 68:18*

⁹ ?Ana visena naḡa pisa pisape “Naga pa metava,” naga kana kinasia na ya? Kinas nen visena nene sape nanua sumo, naga pito manene laa tano rui, naḡa naga pitomi tano e yomarava nini, naga pito tano e kana ḡiliḡili merorol ne lala. ¹⁰ A yeririna nene, naḡa sumo naga pitomi tano, naga pe yaru m̃a ke sina ga nene naḡa sirau naga pa laa metava, metava ma e peni, ana ḡisi na, naga pa ke laa metava na wa, vena naga kilia kokonia yo la punu ga naḡa Ntewa sii la. ¹¹ A naga yaru ke ga naḡa naga mla nalaena pa kiena yeririna la narui, naḡa laḡasia, naga mligan la ape li nalologena lala, laḡasia, naga mligan la ape navisawalena lala, laḡasia, naga mligan la ape nayalinen Lologena Wo, a laḡasia, naga mligan la ape yaru na visuaren li nalelagaena

lala, ana laḡasia, la ave navian laena m̃ena ga lala. ¹² Kristo naga kila sanene vena kiena li nalelagaena wa lala akilia akila kiena yumaena, vena ḡegas kiena ne li nalelagaena lala e yomarava nini, naḡa sane tasnena, kilia kapuru manenea, a imi m̃arera laa sane. ¹³ Ve sanene, ḡisi na ita punu ga tekilia teimi teve taaga ga e kieta naviawaena e Narina ne Ntewa, a ita teimi teve taaga m̃ena ga naḡa tevisu kilale ruru naga e kieta malena lala. Naga ke nanene narui, tekilia teimi teve sa naḡa yaru na marua, vano vano tol naḡa temarua ruru sane Kristo, naḡa ḡisi ita teimi teve yerkawa kemua lelaga sane naga.

¹⁴ Sanene, ḡisi na ita ve teve sa re si sisi, naḡa navianena taḡena kiena ne yaru na visokanena lala aure kieta sitomena lala va ve taḡena, a naḡa kiela navisa kotalia itaena lala la apilovilon ita, sa ga naḡa lagi miyu ita, pona sive sum̃a kuakuankare ita tepa sane, tepa sane, peraga. ¹⁵ Ana monar towarar nalelagaena e ḡelaga nasitomiena, a e kieta mrapa la punu ga, monar tekapuru vena teimi teve yerkawa lala e Kristo, naḡa naga pe ḡarin ḡegas nen kiena nalelagaena lala. ¹⁶ A ita na sane kinakinas nen tasnena lala, a naga sum̃a kila ke kinakinas la nene apimi ape tas taaga ga e naga, naḡa kiena merpu lala la asum̃a asikol ruru kana kinakinas la nene van ḡarina. A pogos naḡa kana kinakinas nen tasnena la nene, la ataveve ruru kiela yumaena lala, a la asum̃a asitomila, ana tasnena nene naga kilia kapuru, kilia imi m̃arera va laa sane.

Malena viu e Kristo

¹⁷ E kia kiena ne kieta Suḡe, nom̃areran amiu ke sina ga, nesape amiu na monar avisuar amiu, ḡisi na amiu na ve ataveve re si ḡelaga kiena ne la naḡa pe amlelaga re e Ntewa poli. La nene, kiela sitomena lala apiowa rui, ape mias pa rui, ¹⁸ ana asike ga e yemalolo. Ana la asike manene laa perinan malena nene naḡa Ntewa naga mligan ke pimi, komin naḡa la ḡarila m̃arera paḡisi sa ga kilavaru, la pe amloge kilia re suri poli. ¹⁹ Sinela lala taḡatete

si amawan kiela naviowaena lala, ana la atañan la ga e lau narui, a e ðelaga na kororaki lala, naða la asitom korenan ga.

²⁰ Ana e Kristo, pe apian amiu re nenaga e ðelaga tai ne sanene poli, peraga. ²¹ Ana la apisayu kiena suri wo la moki pan amiu ðisi rui, pan amiu naða ataveve ke naga, a la apian ruru amiu e nalelagaena la nene naða sike e Yesu. ²² Sanene, ana amiu na monar aligan lua ðelaga marua naða apaeme amio. Pelaga nene naga sumã kila ke kiamiu malena na sumo pimi piowa, a sumo, kiamiu nasinenanena viowa na ðelaga la nene asumã apisa kotalia amiu, ana asumã akila kare manene kiamiu malena la keviu paðisi. ²³ Ana nanagane, sinemiu lala a kiamiu sitomena lala monar imi ve urviu nenaga, ²⁴ a amiu na monar akus ðelaga viu lala na kiamiu malena viu e Yesu nene, naða Ntewa naga sii e amiu, sa ga kiena, naða yeririna lala la akilia avisu sa naða mesmesu ruru kemua, a pe suri wa.

²⁵ ! Sanene narui, visokanena toko! Komin naða ita tepe kinakinas nen tasnena ne Kristo ga, ana monar teve lelaga lue ga va nalavisin ita la silaga.

²⁶ A visae sinemiu mimi pogos tai, ve akila re naða nasinemimiena nene were amiu ava e namlamulen viowa, a kiamiu nasinemimiena nene monar vito tano sumo, ðisi na mrae vito tano. ²⁷ Amiu na monar ve ala re pulmas tai va Yermare, vena naga imi kila kare amiu, ava aviowa laa sane.

²⁸ Yaru naða sumo naga pe yaru na vinauena, naga monar ðisin vinauena. Naga monar yumãe m̃arera e limana, e ðelaga na mesmesu, ana ðisi na naga kilia visuar ruru naga, a iila m̃ena ga yaru la naða limala korena.

²⁹ E kiamiu visena lala, ve avisa re visena kar lala, ana avisa ga visena la naða naga kilia iilar kiela sitomena lala, naða la aloge kiamiu visena nene, naða naga toroki ga, a naða mesmesu, a naða kilia iila la. ³⁰ Amiu ve akila re Ninuna Wa memawa, pona loge viowa vanon kiamiu visena viowa la nene, komin naða Ninuna

Wa nene, Ntewa naga mligan e amiu sane kiena kile tai, vena naga visawal visave amiu na ape kiena, a vena visawal m̃ena ga visave ðisi na naga wereplan amiu e legiena maro. ³¹ Sanene, popon ve akila re si sinekarena lala, a sinemiu ve uarar re si simimiena, a sinemiu ve melkalka re sina. Amiu aligan ðelaga na vilupena a navisviowaena, a aligan ðelaga na sinekarena.

³² Ana amiu na awo van amiu, a sine- miu lala malumu ga van amiu, aviewo amiu, sa naða Ntewa naga piewo amiu rui kome Kristo.

5

Amiu na ayal e yomerarava

¹ Ana komin naða amiu ape sisi wo kiena ne Ntewa lala, amiu akilali naða ataveve kiena ðelaga. ² Amiu na monar ayal e nasitomienna, sa naða Kristo naga sitom amiu, naga tañan kiena malena pan amiu, sane ponotaninu tai naða po pan Ntewa, a sane nakuðaðaena tai naða Ntewa kekarania.

³ Komin naða amiu ape nalelagaena wa kiena ne Ntewa, ana pe mesmesun re nenaga naða pogos tai, suri laðasia imi kakate e amiu sane lau, pona suri na memawaena lala, pona ðelaga nasinesuniena suri lala, a suri la nene pe pon re m̃ena ga ava atakorkoron poli. ⁴ A pe pon re naða amiu avisa visena kar la poli, a visena namname lala, a visena na totorouena viowa. Ana popon amiu na asumã avisa ga potena van Ntewa. ⁵ Nesape nevisa meraravan van amiu sanini: la naða la asumã ataða ke lau, a la naða asumã akila ke suri na memawaena, a la naða sinela sun manene suri la silaga, la nene ðisi na akokovio. Yaru na sinenan manene laa suri la silaga, naga maran taaga ga amio yaru naða naga mlotun ke supe taðena lala. Amiu na monar alelaga e visena nini silaga, pisape la naða apuarar ke ðelaga viowa la nene, ðisi na la taðatete nenaga akilia ava loyumã e Nasuðenena kiena ne Kristo amio Ntewa.

⁶ Amiu na ve atañan re yaru la aure amiu ava e mrapa tañena lala, naña la avisa kotalia amiu ga e kiela visena kiki lala. Suri ne la nanene naga kila Ntewa naga sinena karla rui, sa naña visae la pe amlogear re naga poli, ana ñisi na naga la nakoena van la. ⁷ Pisi na amiu ve ava ave ñegas re nena amio yeririna la ne sanene. ⁸ Nanua sumo na, amiu la nene ape yeririna na yemalolo ga lala, ana nanagane naña amiu asike e kieta Ntewa narui, ana amiu asike ñena ga e kiena yomerarava. Ve sanene na, amiu monar ayal silaga ve sa naña amiu na ape yeririna na yomerarava nene narui, ⁹ komin e yomerarava nene, ñisi na kiamiu malena wo, a mesmesu, a ve lelaga, ana ñisi na kilia war mras la naña po ve moki. ¹⁰ Amiu na monar akilayonli naña alual ñelaga ya naña kieta Ntewa naga kekarania. ¹¹ Pisi na amiu na ve amio re yeririna la naña la akila ke suri viowa lala, naña pe yuñena korena ga lala na yemalolo. Ana popon visae amiu avietavan suri viowa la nene aimi e yomerarava. ¹² Ita na tememawanli ñena ga vena tevisayu suri la naña la apa akilawania, ¹³ ana pogos naña Ntewa naga vietavan suri la punu ga nene, aimi e yomerarava, ñisi na yomerarava nene naga kila ñelaga la nene la amolmolue. ¹⁴ A pogos naña yomerarava naga kila suri la punu ga imi molmolue e yometava sanene, suri ñena ga la nene ñisi na imi ve sa yomerarava. Nanene na sa ga yauena nene pisa, naña naga pisa, pisape “Ko nene naña omomalio rui, otavilo, osumalu e marena, omal sina, ana ñisi na Kristo naga tegoli ko.”

¹⁵ Komin suri nene, amiu na monar avisuar ruru amiu, sane ñisi na yoko ayal ve sanape. Pisi na amiu na ve ave sa re la naña la pe ñarila re poli, ana amiu na monar akila ñelaga kiena ne yeririna la naña ape manmarua ruru po. ¹⁶ Amiu na monar ava ayuporu e pulmas punu ga naña amiu añaia, vena kilaen yuñena wo lala ea, komin naña ita tesike e pogos na viowaena. ¹⁷ Pisi na amiu ve ayuñae

wowe re, ana monar amiu na akilali akilia suri punu ga la naña kieta Suñe naga sinenan sape akila.

¹⁸ Pisi na amiu na monar ve amun re si kuruta na munena vano vano-o akilalu ñarimiu, vanon ñelaga nene, ñisi na naga kilia kila kare make ke sina ga kiamiu malena lala. Ana amiu na monar aule ga e Ninuna Wa. ¹⁹ Popon naña amiu asunyu visena na Tus na Yauena lala, a yauena wa lala, a yauena na yeluarena Ntewa lala van amiu, a amiu monar ayau e yauena wa lala, vena aieluar kieta Suñe e sinemiu la wetelu. ²⁰ A vanon suri la punu ga, silaga amiu asuñae avisa potena va Arimata Ntewa, e kia kiena kieta Suñe, Yesu Kristo.

Pelaga na talopaena

²¹ Amiu li nalelagaena lala, yermene a sira, monar avatanon amiu, sa ke ga naña asuñae apatanon ke Kristo.

²² Amiu sira la naña atalopa, monar avatanon womiu lala, sa naña asuñae apatano ke pa kieta Suñe, ²³ komin naña yermene naga pe ñarin wona, naga sa naña Kristo naga pe ñarin kiena lotuena, naña lotuena nene naga pe tasnena, naña naga tamalia. ²⁴ Komin suri nene, sira lala la monar avatanon wola lala e suri punu ga, sa ke naña lotuena kiena ne Kristo suñae patanon ke naga.

²⁵ A amiu yermene la naña atalopa, monar asitom manene womiu lala, sa naña Kristo naga sitom manene kiena lotuena, ana naga tañan kiena malena vanonia. ²⁶ Naga kila kiena lotuena mekiki, a naga kevania e wii, a e kiena visena, ana naga miawa pa Ntewa. ²⁷ Kristo naga kila sanene vena kilia were kiena lotuena imi puna, naña naga pe wa naña pe wa ruru manene laa sike na, sane sira ñee tai, naña naga sumate ke sape talopa, naña naga mekik ruru po, a naga pe namname re poli, a sa naña amiyowau ruru tanea naga po na po. ²⁸ E ñelaga ñena nene, yermene naga monar sitom manene wona, visuar ruruia sa ga naña naga pisuar ruru ke ga tasnena. Yermene naña naga sitom manene wona,

naga sumã sitom ke sina ga naga. ²⁹ Yaru la ve asumã avisu kare re tasnela lala, pona akila kare la, peraga, ana yeririna la asumã apagan rurula, a la asumã apisuar ruru ke tasnela lala. Naga nene naga sa ke ga naþa Kristo kila ke pan kiena lotuena, ³⁰ a ita na tekilia ruru suri nene po paþisi, komin naþa ita na tepe kinakinas nen tasnena lala. ³¹ Visena Wa naga pisayu mēna ga þisi rui, naþa yermēne amio wona, lalua na aimi ave tasnela ve taaga ga, naþa naga pisa pisape

“Komin suri ne nanene, yermēne ligan arimana amio anena, vano vilolar wona na sira, ana lalua aimi sane ave taaga ga narui.”

³² Visena Wa nene, visena urmi tai naga sumã ea, naþa sumo naga sane navisawana nena ga tai, ana nanagane, nekilia nesape visena nene naga sumã pisawal ke Kristo amio kiena lotuena ne. ³³ Ana ve asitom re avisave visena nene naga pe pisa amiu re mēna poli, peraga, pisa amiu ke mēna ne. Ee lelaga þa, amiu yermēne lala, monar asitom manene womiu lala, sa ga naþa asitom amiu ke ga, a amiu sira mēna ga lala, monar avatanon womiu lala.

6

Pelaga kiena ne sisi lala amio arimala lala a anela lala

¹ Sisi lala, amiu na ape sa naþa li nataveveena Kristo, amiu alogear arimamiu lala a anemiui lala, sur ne nanene na mesmesun naþa amiu akila.

² Navisaluaena tai e Visena Wa kiena ne Ntewa pisa sanini, naþa pisape “Amiu na ato ga tano e arimamiu amio anemiui lala,” a naga nene navisaluaena na sumo naþa kiena navisaarena tai teke metava e a, ³ naþa naga pisa, pisape visae akila sanene,

“þisi na sur na kiamiu malena lala kilia kiriri wo, a vena þisi na kiamiu malena e porotano nini naga ve piavi.” *Naw 5:16*

⁴ Amiu arimala lala a anela lala, sine-miu la ve vilul re va narimiu lala silaga, vano vano la sinela kar amiu ke sina

ga. Ana amiu na monar akawe ruru la mesmesu, a amiu avian la, a akipian la e mrapa na kieta nalelagaena e Kristo.

Pelaga kiena ne yaru na yumãena amio kiela yerkawa lala

⁵ Amiu yaru na yumãena lala, alogear kiamiu yerkawa lala na yomarava nini, sa naþa amaraun la, a avatanon la, a amiu monar akila sanene e sinemiui la wetelu, sa naþa amiyumãe ke kiena ne Kristo. ⁶ Amiu na pe pon re asumã akila ve sanene e pogos ga naþa la asike amio amiu poli, vena amiu akilali ga naþa la akekaran amiu, ana monar akila suri la naþa Ntewa naga sinenania silaga, amio kemua sinemiui lelaga, sa naþa amiu na ape yaru na yumãena kiena ne Kristo. ⁷ Amiu na monar akekaran kiamiu yumãena lala, a popon ve akila re si yumãena sa ke naþa amiyumãe ke ga pa yaru, ana akila sa naþa amiyumãe ke pa kieta Suþe. ⁸ Amiu na asitomli sa naþa visae yaru tai naga pe yerkawa tai, pona naga pe yaru na yumãena ga tai, ana pe suri korena ga, þisi na Suþe naga lamaran suri wo vania torokin kiena yumãena wo lala.

⁹ A amiu yerkawa kiena ne yeririna na yumãena lala, amiu mēna ga akila mesmesu va kiamiu yeririna na yumãena lala, a ve avisin re sinekar van la silaga. Amiu na asitomãalia, naþa amiu amio la, amiu punu ga kiamiu Yerkaawa taaga ga naþa sike ma e peni, a naga sumã kila maran taaga ga pa yeririna la punu ga.

Tekila mara pa yermare

¹⁰ Lavisi ke nekila make kiau visena narui, ana nesitom nesape nevisa van amiu sanini, amiu amãareran manene li naþa amiu amãarera e kieta Suþe, amio kiena pupia namãareraena. ¹¹ Amiu na ayen kulsota mãarera na mara lala naþa Ntewa naga mla pan amiu, vena amiu akilia asumãalu, a akilia asuwo mraai kiena ne Yermare, amio kiena navisokanen viowa lala naþa naga sumã kila ke pan amiu. ¹² La naþa ita tesumã tekila ke mara pan la e kieta malena, la pe

ape yeririna re poli. Ita tesuũa tekila ke mara pa namareraena taþena la ne, amio yerkawa lala kiena ne yermare lala, amio suþe lala kiena ne la naþa nanagane la ape purþes nen yemalolo e yomarava nini, a tesuũa tekila ke mñaena mara temio kimi viowa la nene, naþa la moki liu, naþa asuũa ke e yo punu ga.

¹³ Ana popon ayen ruru suri na kilaen mara kiena ne Ntewa la nene narui, ana pogos punu ga a e legiena punu ga, naþa Yermare naga imi vena kila mara van ita, þisi na ita tekilia tekila mara va nasinekar la nene, vano vano þisi, ana ita tesuũalu mmarera ke tesike na wa.

¹⁴ Pogos naþa amiu asuũaalun kilaen mara sanene, kiamiu sur mmarera nakilaen mara lala na sanini narui. Kulka naþa aþereari e mneþemiu, naga sa naþa amiu apuarar þelaga na lelagaena. A kul-sota mmarera na kilawoen yepemiu vanon mraai lala, nanene na sa naþa amiu apuarar ruru þelaga mesmesu sumã e kiamiu malena lala wetelu. ¹⁵ Ana pupia kulus nen lamiu na yalena, naga na sa naþa amiu asun ke asape ava avisawal Nalologena Wo na sumãarena. ¹⁶ Kulþave nene naþa amiu na apuararia nakilawoen mraai kiena ne Yermare la nene, naþa kapi pivavaga ke e la, nanene naga sane kiamiu naviawaen mmarera e Ntewa. ¹⁷ A kiamiu kulparimiu na mara, naga sane natamaliaena, naþa Ntewa naga mla pan amiu, a playu na kilaen mara kiena ne Ninuna Wa naþa amiu awaria, naga sane Visena Wa kiena ne Ntewa.

¹⁸ A amio suri la nene, amiu na monar alen mñaena ga, monar aviun tan Ntewa vena iila amiu. A silaga monar alen e namareraena kiena ne Ninuna Wa, a þisi na monar asitoũaal li nalelagaena wa taþena la silaga e kiamiu leniena lala, naþa maramiu ve kawa re pogos tai. ¹⁹ A naga ke sina ga, amiu na monar alenwo inu mñaena ga, vena þisi na Ntewa naga la pulmas na visena tai van inu vena nevis, vena ve nesitom þele re naþa nekilia nelologon Nalologena Wo kiena ne Kristo, naþa sumo naga su tapoloun yeririna lala, ana nanagane, þisi na nemmareran naþa

nevisawal van la. ²⁰ Inu na nepe yaru na lologonen Nalologena Wo nene, ana nesike e yuũa nakoena, ana amiu na monar alenwo inu vena ve nesitom þele re naþa nelologon Nalologena Wo nene e nini, sa naþa mesmesun ga naþa netaþa.

Visena maro kiena ne Pol

²¹ Inu sineun nesape vena amiu na akilia kiau suniena lala, ana komin sur ne nanene yoko neligan kieta erau wo nene, Tikikas, imãasu pun amiu. Naga na þar yepe mñaen yuũaena lala kiena ne kieta Suþe e yo nini, ²² ana þisi na naga visawal van amiu visave imimi mesike sanape, vena amiu na akilia aloge wo si e imimi.

²³ Ana sumãarena, sitomena a navi-awaena la apitom kome Ntewa Arimata, a Yesu Kristo kieta Suþe, la asuũa amio ita, amio mñaena li nalelagaena la punu ga.

²⁴ A lemamiena kiena ne Ntewa naga sike e amiu, a e mñaena ga e ita punu ga naþa tesuũa tesitom manene laa kieta Suþe Yesu Kristo, naþa þisi na ita tesitom naga vano vano-o, ve uro re, sanene.

Inu, Pol.

Maki Naþa Pol Siria Pa Pan Li Nalelagaen Wa Lala Nae Garu PILIPAE Visayuena Na Tusi Nene

Komþasnen suniena plas na tusi nini

Pol siri maki nene pa e sumare nae Piliþae naþa la nene ape yaru þesa nae Yurop naþa Pol mlologon þesan lologena wo pani la, ana apimi ape li nalelagaena. Piliþae naga pulkumali keviu tai na lepas ne Masetonia, naþa sike vatanon Parin Suþe keviu nae Rom. Pol siri maki nini e pogos tai naþa meke e yuþa naloge viowaena, a e poglis nene li nalelagaena laþasa asumã akawe naga, a naga miloge piowa menaga e vianena na visokanena naþa sike loyuma e sumare nae Piliþae. Maki nini kila meraravan naþa Pol naga þasine ga Ntewa, a naga kekara na kekara, ana tekilia sane naga sanene komin naþa naga mlelaga marera e Yesu Kristo.

Pol siri maki nini vena visan potena van li nalelagaena lala nae Piliþae naþa amiila naga e ya naþa naga sinenania. La nene amligan kilavaru laþasa pa pania vena iilaen naga, a naga siri maki nini pani la, vena visirluaen kiela sitomiena vena alelaga marera e Yesu Kristo. Naga kila sanene komin naþa visae aloge sane naga meke yuþa naloge viowaena, ana pe aloge viowagan vaþisi.

Naga pisa pan la vena akila kiela sitomena la sumaga tano, sane sitomena kiena Yesu Kristo. Pe pon re avilave poli, a asumã asitom la ga. Naga pisa panila sape kiela maliena viu naþa sike e Yesu Kristo, naga suri naþa Ntewa mla korenan ga sanene pan la e kiena lemamiena, a atol ga e kiela lelagaena lala. Pe atol re kome naþa amlogear navisaluaena kiena lus nae Israel la poli, peraga, atolia komin amlelaga ga e Yesu Kristo.

Pol sinenan sape li nalelagaena lala nae Piliþae monar atol þelaga kiena Yesu

Kristo. Naga sape la naþa asikol la ruru e Yesu, Ntewa mla sumare na lelaga sike e kiela maliena, a kila la asumã akekara luwega.

Pupia suri tai naþa Pol pisayu e maki nini, naga sape li nalelagaena lala monar asikol ruru la amio Kristo, monar akekara, a kiela sitomena lala a kiela lelagaena lala sumã marera e naga silaga. Maki nini kila merarava pan ita naþa Pol naga sinen sii paþisi li nalelagaena na sumare lala nae Piliþae.

Komþasnen tusi la na nini

Visena þesa 1:1-11

Suri la naþa Pol sumã mloge ke piowagania 1:12-26

Malena kiena yaru naþa mlelaga monar taveve maliena kiena Kristo 1:27—2:18

Pol sape vitetalia Timote va gar pun la, a pitetalia Epaprotætas þasuþe si pa uma 2:19-30

Le Piliþae lala monar avisuar la e kiela sinekar lala 3:1—4:9

Pol amio kiena erau lala nae Piliþae 4:10-20

Visena maro 4:21-23

Visena na sumo

¹ Maki nini, yar na yuþae korenena la lua kiena ne Yesu Kristo, nane imimi lua Pol amio Timote, imimi lua mesiri piþasu pan amiu, naþa asike e pulkumali naþa Piliþae, nane amiu naþa kiamiu malena su ruru ke amio Kristo, sane ape li nalelagaena wa lala, amio kiamiu nasumonena lala amio kiamiu yaru naiilaena lala. ² Imimi lua mekekaran navitawe amiuena sina ga e maki nini, e kia kiena ne Ntewa arimata a Suþe Yesu Kristo, a imimi lua mepiun tan lalua nene, vena aligan lemamena a sumarena sike amio amiu nanagane.

Pol mlenwo la

³⁻⁴ In na nesitomãl amiu lue ga e kiau leniena, a nekekara lue ga nalenwo amiuena van kieta Ntewa, a navisaen potena paþisi vania vanon amiu. ⁵ In na nesitomãl ke kiamiu navisuarinena, amio mena kieta nayuþae veragaena e

lologena wo, siar e naþa nesiar kiau yuþaena e amiu, pimi tol nanagane, ana nepisa potena paþisi vanonia. ⁶ In na nemlelaga sane Yarkeviu, naþa siar kiena yuþaena wo tai pan amiu rui, naga kilia yuþaen ña vano, vano-o kila ruru punu ga, nane e pog maro e pupia legiena nena kiena Yesu Kristo. ⁷ Vanon sanene, avisu naþa in na nesitom amiu manene laa, nepisu sane nanene na mesmes ga, vanon tepa lele taaga loyuma e lemamena kiena ne Ntewa rui, ana amiu amio inu e sur la mok rui, e pog wo a e pog ñarera. Nanagane, nepuarar ruru amiu asike e loyuma e inu, kila sane nanagane pogos naþa nesike e yuþa na koaena, sa ga naþa ita ña nena ga. Pona visae aure inu neva e kumal na visen van inu vanon lologena wo naþa nepisawal ke ne, ana sa ga amiu amio inu ke na wa. ⁸ Nanene pe lelaga ne, ana Ntewa kilia sape sineun ñena nesape nevisuli si maramiu wa. Awe, sineu miye amiu paþisi ne, e sinesiena make ga kiena ne Yesu Kristo. ⁹ Nemlenwo amiu sanini, nesape kiamiu sinesiena monar kapuru lue ga, a visae na kiliaena wo a namanmaruaena a navisuveve ruruena sike e amiu, kilia iila sinesiena nene imi ve keviu lue van amiu. ¹⁰ Visae amiu ave sanene, yoko akilia atol make ga þelaga wo lala, a aligan la naþa piowa, ana yoko kiamiu malena la kilia merarava ruruia, taþatete sur tai te amiu e legiena kiena ne Kristo naþa pimi ke ne. ¹¹ A kiamiu malena la yoko kilia war mras nen mesmesuena naþa Yesu tañan pimi, ana sane kieta mrapa tai naþa tekilia teyeluar Ntewa vanonia, a Ntewa ñena þarwarinia.

Pol sike e yuþa na loge viowaena a kila ke yuþaena kiena Suþe

¹² Wolai a vineu lala, nesape nevisawal sur nene van amiu, sane pog ñarera la naþa pimi pan e inu ke narui, pe akilawo re kiau yuþaena poli, peraga. Ana la amiilaar ke lologena wo kilia va manene laa sane e yo taþena la ve moki. ¹³ E lepas nen yo naþa nesike ea, nepisu sane yar na mara lala amloge lologena wo

na rui, a pa tol yar na mara e yuþa ñana ne Þarin Suþe Sisa, amio yeririna taþena lala. Nanagane na la apisu kilale rui sane noþar ke sen la nene vanon ga Kristo. ¹⁴ A nekekara ñena paþisi navisuen pogos naþa apuarnu e yuþa na koaena sanene, ana sur nene pe kila re li nalelagaena taþena la e nini amarau poli, kila la asumal ñarera laa sane e Suþe, a aþaryon ke ga navisawalen visena kiena ne Ntewa.

¹⁵ Lala amlologon visena kiena ne Ntewa, pe sur wo tai, ana sur taaga, nekilia sane lala þasia amlologon Navisaarena Kristo e sitomena wo, a þasa amlologon e sitomena na vielueena a e sitomena na vilaveena. ¹⁶ A la naþa amiyuþae po, apisuluþar sane nesike e yuþa na koaena vanon nemiyuþaen lologena wo, ana sinela piowagan inu, a sinela piowagan la naþa pe amloge re poli wa, þisi na amlologo e sitomena wo.

¹⁷ Ana lala taþena nene, amlologon Kristo ana pe ape lelaga re poli, aþarwar la paþisi, asape akila sa naþa lala towe ava metava. Sitomena viowa na sanene sike e la, ana pogos naþa apisu naþa apiar ruru inu e sen la nene nesike e nini, apisu sane pe kiela pog naþa akilia avisayu kare kiau kia e maran yar lala, ana akila kiela kia la pa metava. ¹⁸ Ana ane kilia, pona pe pe sur re tai poli. Kiela sitomen po yo, po piowa ga, ape lelaga pona apisokan, ana pupia sur keviu, kia kiena ne Kristo monar molue lue ga silaga.

Pol sape mal pona mare, ana sinenan ga Yesu

¹⁹ Sur ne na nene, pogos naþa nemloge asape kiena kia momolue ke pa rui, nekekara paþisi, ana sa pogos tai neloge sane kiena yuþaena pa po manene laa ke sane, yoko neloge won vaþisi. Nanagane na nepisu sane amligan nu nemneke ga e marena, a pe mrapa re naþa nekilia nemolue si vetan poli, ana pogos naþa nemloge sane kiena yuþaena pa ke meta sanene, miilalua si kiau sitomena sane, kila nemlelaga manene laa sane e kiamiu leniena lala, amio naiilaena wo kiena

ninuna ne Suþe Yesu Kristo, sane yoko wo van inu na wa. ²⁰ Sanene na, nanagane na nemlelaga ke m̄arera sane akilali ya ne van inu, ana taþatete akila nekila sur tai na piowa pona nevisa visena tai naþa yoko nemawan sina e marana ne Ntewa. Visae nemal po nemare, pe pe sur re tai poli, ana sane pogos punu ga, sineun ga nesape nem̄areran ga kilaen kia kiena ne Kristo va manene laa metava wa, e sur ya naþa yoko vim katen inu po e tasneu. ²¹ Sur naþa teke e inu sanini, visae nemali, malena wo kiena Kristo sike amio inu, a visae nemare, neva nesike nemio naga, naþa wo manene laa sane. ²² Visae ve kiau naþa nemal ve piavi re laa sane e yomarava nini, naga nene sane kiau yuñæna wo þas sike ga wa nayuñænenena, naþa kilia war mras wo lala. Sanene na, nepisu sane visae nesuñæ, woga ga, a nepisu m̄ena sane visae nevano, naga m̄ena poga ga. Pisi na nemninue narui, popon netaveve nape narui. ²³ Marera pan inu paþisi navisuveveen mrapa lua nene navisa lologiaena tai, komin e kana lepas tai, sineun manene laa paþisi vena nevetan yomarava nini, neva nesike nemio Kristo, naga po manene laa sane, ²⁴ ana nepisu m̄ena sane popon manene nesu re laa e nini sane, vena neiila amiu re laa ga wa. ²⁵ Sitomena ne sanene m̄arera ruru pan in rui, kila sane nanagane nepisu sane nekilia nevisaar van amiu sane nesike si nemio amiu na wa, vena kila amiu akilia aloge wo e kiamiu viawaena e Kristo Yesu, a vena akilia ava re laa sane amio naga. ²⁶ Ve sanene, yoko visae pogos tai neim nekaten amiu, nemlelaga sane yoko kila amiu akekaran Kristo va laa sane na wa, a yoko wo vaþisi van amiu, kila ne kiamiu sur la ve moki sina na visaen potena vania a ve nayeluaren naga vanonia.

Monar teyakolkol ita ruruia, teve taaga na kilaen mara van sinekar lala

²⁷ Ana pe tekilia ruru re poli wa sane yoko ve sanapen inu, ana pe sineun re asitom̄al in poli, asitom̄al amiu ga. Ayal ruru e mrapa na po, mesmes sane ave yar na lologena wo kiena ne Kristo. Pona

nekilia neim nakaten amiu, po taþatete neim̄asu, ana popon visena tai tol kiligau sane apiawa m̄arera ruruia, naþa ninu-miu ve taaga, kiamiu sitomena taaga ga na suñalen lele taaga, amiu am̄areran sane nalelagaena e lologena wo monar tauluia. ²⁸ Ana ve amarau re, asitom korenan sur la naþa sane yoko nasinekar la akila van amiu. Pogos naþa neloge sane akila ke sanene, yoko wo na wo, vanon yoko ve kile kiena ne Ntewa van nasinekar lala vena welualaen, a ve kile kiena ne Ntewa van amiu vena kiamiu natamaliaena. ²⁹ Lelaga, yoko monar akila mara amio sinekar la sanene, vanon pogos naþa Kristo þere amiu ape kiena, pe naga re ga naþa aviawa ga e poli, ana yoko akus m̄ena naloge viowaena vanonia. ³⁰ Monar ve sanene, vanon nanagane tokus pae ke pupia mara nene naþa nanua apisu ke nokusia, pona naþa asuñæ amloge ke asape nokus ke ga wa.

2

Pelaga wo naþa popon tekila van ita

¹ Sineun nesape amiu asitom veveli kieta malena wo temio Kristo. Kiena þelaga miilalua ke kieta sitomena, ne! Kiena sinewoena kila temloge po paþisi, ne! Ninuna kila tesu ruru ke temio ita, ne! A naga kila naþa malumuena a sineyeena pulen ita, ne! ² Ana komin naþa kila po pan ita sanene narui, nesape neiakol visena, neviun van amiu vena ava re laa sanene. Awis, atam̄an sane kiamiu þelaga pan amiu, yoko maran ve taaga ga sane kiena þelaga pan amiu. Ana popon sinemiu iyeyiye amiu, maran taaga ga sa naþa naga sinen miye amiu, a kiamiu visena a kiamiu sitomena ve taaga. Visae nevisu akila ve sanene, yoko neloge wo, nekekara na nekekara. ³ Ve sanene na, ve teyuñæ re si e þelaga na puluvisena, a ve tekila re si suria e nawarwarena, ana monar temalumu, tekila ita tesu ga tano, tevisu yar taþena la sane apo taulu ita. ⁴ Ve tesitom̄al ita re ga, amio ya naþa pe kieta, ana monar tesitom̄al m̄ena yar taþena lala, amio ya naþa pe kiela. ⁵ Popon sitomena wo amio þelaga wo su

lue ga e ita, komin naga nene naþa tepisu e Kristo Yesu rui, naþa po na po.

⁶ Naga sa naþa yauena tai naþa pisa, sape

Naga pe nono na Ntewa, sa ga Ntewa, ana pe m̄areran re sape naga maran taaga ga sane naga poli.

⁷ Naga mligan kiena naurarena sike ma e peni,

pitomi sane pe sur korena ga tai, paeme e yomarava nini pe yeririna pimi sane yaru na yuṁaena naþa pe kiena kia re poli.

⁸ Lelaga, yaru nae ma e peni pimi pe yeririna nae yomarava,

kila naga pito tano, sike ga tano vatanon nasinenanena kiena ne Ntewa, pano-o tol marena e laki torovia.

⁹ Mlogear Ntewa, þisi na Ntewa pisirlua naga

kila kiena kia pa metava manene laa taulu kia taþena la punu ga.

¹⁰ La nae peni, a la nae yomarava, a la nae yo tano, yoko la punu ga avatanon kia nene,

yoko akinai vania.

¹¹ Yoko gola la punu ga ayeluar Ata Ntewa, avisawal e marala, asape Yesu Kristo naga taaga ga pe Suþe.

¹² Erau lala, e yo nene tepisu naþa Yesu mlogear arimana, a amiu ṁena, nanua nepisu sane amlogear ruru ṁena naga po na po. A nanene pe nakilaen re ga e pogos naþa nesike nemio amiu, komin nanagane pe nesu re si nemio amiu poli, pe nepisu re si sane asike sanape, ana sineun nesape asuṁa akila ṁa wo va laa sanene.

Amiu atol pa natamaliaena rui, ana piowa naþa atotano korena amio, ana monar asitom urmi ea. Monar avisuar ruru pupia yuṁaena wo naþa Ntewa kila, na amiu ṁena monar ayuṁaen lili ṁaga yuṁaen wo lala na malena viu nene naþa naga mla pan amiu. ¹³ Ana nemlelaga sane tekilia tekila, vanon Ntewa ga nene miyuṁae ke e kieta malena la ita peve taaga, miila ruru ita naþa kieta sinenana lala kekaran na kilaen kiena sinenana, a kila ita ke tetorokin nakilaen suri nene.

¹⁴ Ve sanene, sur ya naþa sike e lumoṁa na kilaena, okila naþa sane ve ovis mumu re pona ve ovisamaran re sina. ¹⁵ A tesike likan yeririna la naþa akuspal mrapa, kiela sitomena la pe taþena, ana ita monar teyuṁaen kieta yuṁaena la wo a mesmes. Ita tepe narina ne Ntewa lala, naþa popon kororaki ve to re e ita, a monar tepe sane kap tego na tegolien mrapa kiena yeririna la na yomarava nini. ¹⁶ Amiu auarar ruru visena namalena vanla, vano-o tol pogos naþa pupia legiena naþa Kristo yoko wasuþe sina ga. Sanene yoko nekilia nevisu sane pe nekikir korena re poli, ana nekilia nevilaven amiu, nekekaran amiu sane ape pupia mras nen kiau yuṁaena tai. ¹⁷ Pona vano-o tol sane kau kuruta monar lau vanon amiu, a visae ve sanene, nepisu sane pogaga. Nepisa sanene vanon nepisu sane amlogear Yesu, akila amiu sane pe kuþaþaena tai pan rui, ana popon in ṁena nekekaran natananen kiau malena vanon yuṁaena kiena Suþe. ¹⁸ Nane nepisa, sane nekekaran ve sanene, a popon amiu ṁena akekarania, komin naþa visae Ntewa kekaran sape nekilia netarlu kiau malena vanon yar taþena lala, naga pe sur wo tai naþa naga kila van inu.

Pol sinenan sape vitetalia Timote va pula

¹⁹ Nesape nevisawal ṁena van amiu sane e lepas kiena ne wolai nene Timote, kiau sitomena m̄arera e Suþe Yesu sane yoko ve ve piavi re, yoko nevitetalia naga iṁasu pun amiu. Nekekaran naga paþisi sane popon sa naga iṁas visu amiu, þisi na war kamiu lologena þasia imi si pun inu, naga nene yoko kila neloge wo vaþisi ne. ²⁰ In na nepisu sane pe nekirawal re si yar tai e nini poli sane naga, po torokin naþa nevitetalia iṁas pun amiu. Naga kiena sitomena maran taaga ga amio inu, ana nekilia sane visae naga sike amio amiu, neþasine sane yoko naga sitom lue ga nakilaen wo manene laa van amiu. ²¹ Lala taþena la asikena, ana pe asa re naga poli. In na nepisuluþar la rui, sane sur naþa keviu e kiela sitomena, nane sur

la naþa pe kiela ga, ana sur kiena ne Yesu Kristo, asitom korenan la ga, pe asitom re urmi e poli. ²² Ana Timote tekilia sane naga po paþisi, akilia rui sanape naþa imimi lua memiyuþae veraga e lologena wo, pano-o nepisu naga sane pe naruu, a naga pionu pe arimana. ²³ Sanene na, nepisu sane pe yar mesmes naþa nevitetalia iþas pun amiu, ana taþatete iþas na wa. Sineun nesape nevisuli sane yoko ve sanape van inu e nini sumo wa, þisi na naga kilia iþas visawal van amiu. ²⁴ Visae yoko imi wo van inu e nini, nekilia sane yoko ve naga taaga re kilia vim katen amiu, ana nemligan ke e kiau leniena, nemlelaga e Suþe sane yoko ve ve piavi re na yoko akilia avisu mþena marau neiþas nakaten amiu.

Pol pisu sane popon Epaprotætas wasuþe si pula

²⁵ Sur taþena si tai na visawalen van amiu, sane kieta puruvi naþa Epaprotætas, naga mai paþisi pano-o nepisu sane popon neligan naga wasuþe si pun amiu sumo wa. Amligan naga pimi sane kiamiu naiilaena tai van inu, þisi na memiyuþae veraga po, mesuþal veraga e mara na po na po. ²⁶ Ana sur taaga ga, maiena nene tolia, kila kare naga paþisi, kila naga sinenan pisape iþas si uþa pun amiu. Ana pogos naþa naga mloge sane lologena na kiena maiena nene tol pa pulkiligamiu la rui, kila naga mloge piowa li mþaga, sinenan pisape visu amiu. ²⁷ Lelaga ga, maiena nene kila naga piowa pano-o mepisu sane yoko taulu naga, þisi na Ntewa sinen miea, pe mare re poli. Ana in na nesitom ke sane Ntewa pe sitom re ga naga poli, a sitom in mþena ga, komin visae naga mare, yoko mþarera mþena van inu vaþisi, yoko yakol si pupia naloge viowaena metavan si naloge viowaen taþena la naþa nokus ke pa rui. ²⁸ Ana pogos naþa mai sanene, sike amio in e nini wa, nemloge piowagan naga paþisi. Ana sineun nesape neligan naga wasuþe sina pun amiu sumo wa, a nemlelaga sane amiu mþena akekanan navisuen si marana. ²⁹ Sineun aworworun naga e kia kiena ne Suþe, avisuar ruru naga sa naþa

apisuluþar naga amio kiena yuþaena la naþa kila e nini. Yar sur la ne sanene, popon tevisuar ruru la, po tewatanon la, ³⁰ vanon akila yuþaena kiena ne Kristo po paþisi. Epaprotætas naga sanene narui, naþa sitom manene laa yuþaena nene, kila sane pe sitom re nena kiena malena, lavis marenia. Naga kila sanene vanon sinenan sape ve masisu e yuþaena naþa amligan e limana. Amiu taþatete aim aiila inu, ana amligan naga kus kiamiu kia, pimi miyuþae ke amio inu. Naga nene aure si naga, akila wo vania.

3

Sineun nesape nekilia ruru Kristo va laa sane, amio kiena puriu kawaena

¹ Wolai lala a vineu lala, poga ga, nesape nesiar nokotawe kiau visena narui. Visena maro tai na po na visaen van amiu sa nini, amiu akekara silau e malena wo naþa Suþe mla pa pan amiu rui.

Pona visena nene nepisa pa pan amiu yam moki yo rui, ana ve sinemiu kar in re, pe nesitom re sane piowa navisaen sur wo la van amiu yam ve moki poli. Naga poga ga pan inu, a nesitom sane kilia iila amiu mþena ve keviu va laa sane.

² Ana visena viu si tai naþa nesitomþalia navisaen van amiu sanini, sane monar avisuar ruru amiu e la naþa amlologon manene ke þaviu. Na nene komin naþa aþareran ke asape þaviu nene naga ga pe mrapa naþa yar kilia va loyuþa e namratava puna Ntewa, ana na nene na pe lelaga re poli. In na pe nekekanan la re nena ga, nepisu la sane amiyuwon polo la asu kar ke ga sa ga lokul tetan lala.

³ Sur naþa tesike ea, naga pe sa re nena nene. Ve tevisu re sur la naþa sike e kulu yepeta, sane sur ne la nene kila ita temerarava e marana ne Ntewa, komin temlotun ke naga e ninuta, a tekekara silaga na sitomþalen Yesu Kristo kila ruru kieta mrapa. !Visae asun avisasa ke asape þaviu ga kila Ntewa kekanan yeririna, monar tevisa tesape naga pe na yepela ga. A naþa nalelaga nena, nane ita tesike e ne, naþa tete plan ke þelaga viowa a sitomena viowa vetan kieta malena lala!

⁴ A visae añareran ke asape Ntewa yoko kekaran ita e sur ga la naþa sike e ita, pona nekilia nevisawal kiau sane yoko wo taulu si kiela yo. ⁵ Visae nevisa plan kiau sunena lala, yoko amiu avisu punu ga mesmes ga a po, taveve þelaga mesmes a ya naþa navisaluaena pisa. Sur na sumo, e kiau lus lala, in na nemolue mesmes ga e pupia lus nae Israel, nepe kuruta mal mesmes e lus kiena ne yermarua apua naþa Pensiman. Ata amio aua, lalua ape Yu, kila in mēna nepe Yu nena napo. A ta sina, in na nepaeme, tol kana wik taaga ga, nepe þaviu. Sur taþena, e lepas na navisaluaena kiena le Yu la, in na nepim nekeviu nepe kana Varasi tai, nepian ke pan yar taþena lala. ⁶ A nanua sumo, e lepas na iilaaren lotena kiena le Yu la mārera, in ke narui naþa netaulu punu la la sane, nekilaþel ke ga li nalelagaena na sumare la paþisi. Ana na maro naþa nekilia nevisa, e lepas na þelaga mesmes, pe visen re nena tai e navisaluaena kiena le Yu lala naþa nekilarovia pona nekila palia.

⁷ Sur la nene, kila apisu sane in na nepo paþisi, amligan inu nemon laa metava paþisi. Ana pogos naþa Kristo pio inu, pe nepisu re si sur la nene sane pe sur wo la pan inu poli, nepisu la sane pe sur na kokovioena ga, þisi na nemligan punu ga sike na, nesiraun ga naga. ⁸ Lelaga, nekilia nevisave ve sa nene narui, sane nepisu ke sur la punu ga nene pe sur na kokovioena ga, ana sineun ga nesape nekilia Kristo Yesu sane pe Suþe e kiau malena, va re laa sane. Sur taaga ga nene nepisu po, naþa kana napoena po taulu sur taþena la punu ga, ana naga ga nene sineunia. Sineun manenea na tolen naga e kiau malena, ana nekilalu kiau sur taþena la punu ga kominia, ana woga ga, nepisu sur la nene sane pe kororak ga pan inu.

⁹ !Visae kiau malena kilia yakol ruruia e kiena malena yoko wo na wo! Naga nene in ga taaga taþatete neyumaenia, komin naþa sa nelogear navisaluaena, yoko navisaluaena taþatete kila sane ne-

torokin naþa nemesmesu e marana ne Ntewa. Ana kieta mrapa taþena naitolen namesmesena sumā ga. Na nene, naviawaena e Kristo, a naga pe mrapa namesmesena naþa Ntewa ga pietavan ita ke la naþa temlelaga e narina.

¹⁰ !Visae nekilia naþa nekilia ruru ga naga, amio pupia puriukawaena kiena ne Ntewa naþa kila naga mal sina ga e marena, yoko wo na wo! In na nekekaran ga na kuspaeen naloge viowaena la naþa naga kusia, a visae nekilia netorokin naþa nemaren marena ta ne sane kiena marena, yoko nevisu wo manene vaþisi van inu. ¹¹ Sur mārera ya na sa nene naþa monar nowaro ea, na woga ga, ana monar nekila ga ya naþa nekilia vena netol malena viu na sumālen sina e marena.

Sur naþa tesumā toþarwaryon ke ne

¹² Nepisayu inu ke sina ga sanene, pe sineun re nesape asitom ke asape in na nesape nepo punu pa rui, pona netol pa kana māk rui. In mēna pere ke ga wa, ana komin nekilia sane Kristo Yesu þure inu nepe kiena pa rui, sineun nesape nowaryon lue ga vena netol lele tai naþa naga kilia kekarania. ¹³ Wolai a vineu lala, monar nevisa ruru van amiu, nepisu in sane pe netol re lele nene poli wa, ana yumaena taaga ga nene teke e kiau sitomena silau, sane in na monar sineu þesan sur ya naþa sike varaun inu, ana monar newaryon natauluen sur ya naþa sike e marau. ¹⁴ Sur naþa neþaryon ke ne, naga sanini, sane kiau malena monar yoko wo ruruia amio Kristo Yesu, vano-o yoko in mēna neve yar tai naþa neloge vioena wo kiena ne Ntewa naþa visa van inu, sape “!Pogaga, ko ovam metava osike amio inu narui!” Sur nene sa naþa tropi tai naþa amligan ruru mēke rui, ana tekiririn ke, vena tetaulu ve kieta. ¹⁵ Visae ita þasia kieta sitomena la marua ruru þisi, popon teyumaie ve sanene narui, ana visae e sur la þasia, ita þasia kieta sitomena la pe marua ruru re sanene poli wa, nemlelaga sane Ntewa yoko kila sur la nene merarava ruruia van la. Pona e sur la moki pe tepim tepo re e poli wa, ana

yoko naga iila ita e na wa. ¹⁶ Ana monar towarar ruru naga naþa tepim tepo pa e rui, sane piowa naþa teloru teviepal sina ga vetania.

Ataveve lau

¹⁷ Wolai a vineu lala, nepisa awis pan amiu sane monar ayakolkol ruru amiu, ataveve li lelen lau e mrapa na kiau malena. Visae avisu kilale amiu þas sane akila ke po sanene rui, amiu taþena towe lai, ayal ataveve lala lala. ¹⁸ Nepisawal visena nene pan amiu yam mok li rui, a nanagane na nepisa ke sina ga naþa nemloge piowagania, amio wamarau mlau. Nanene komin naþa nepisu ke amiu þasia sane aþar ke kia naþa ape li nalelagaena, ana kiela malena þarlologia ga sane ape sinekar amio Kristo, amio kiena lak torovia. ¹⁹ Kieta nasinekar la nene, sur naþa amlotunia, naga meþela ga. Kiela naviowaena lala, popon amawania, ana apilaven manene laa. Sur naþa pulen kiela sitomena, sur na yomarava ga la nini, ana luasnela, akovio viowa ga.

²⁰ Ana ita, pe tepe yeririna na yomarava re la nini poli, kieta purvanua napo, nane ma e peni metava. Yar keviu nae e nene, nane Suþe Yesu Kristo, kieta natamaliaena, ana tesike e yomarava nini wa, tesuþate ke naga, tepisusu ke sane yoko ve ve piavi re vitomin ita sina. ²¹ Ana pogos naþa visae naga vitomi, yoko yuþae amio kiena pupia puriukawaena naþa torokin nakilaen sur punu ga su vatanon kiena nasuþenena, ana yoko vilopu ita. Nanagane, tesike temio yepeta marua la na yomarava nini wa, naþa menunuu pororowa ga, na ape sur na marena ga, ana yoko naga la tas viu la van ita naþa po sane tasnena, naþa merarava, tego, mārera, suþa wo sulue ga.

4

¹ Ve sanene, wolai lala a vineu lala, popon amiu asuþal mārera sanene e kieta Suþe. Nepisa sanene vanon nesitom amiu, sineun amiu paþisi, amiu akila inu nekekara keviu, noþarwarin amiu paþisi,

ana sineun nesape yoko wo van amiu silaga.

Visena kiena yeririna þasia

² Nemloge piowa komin nepisu sane monar nevis ve tokaki van kieta sira lua nene, Yuotia amio Sintike. Lalua apis vitawa pan la paþisi, ana nepisa pan amiu sane sineun lalua monar akila kiela sitomena vito ga tano, vim ve taaga vatanon kieta Suþe. ³ Sira lua nene, nanua nemiyuþae veraga nemio la po paþisi, amio mēna yaru nene Klemen amio yar taþena lala, naþa moþaryon lologena wo pano-o imimi punu ga kiamimi sitomena taaga ga. Nekilia sane kia kiena ne yeririna nayuþaena punu ga nene asiriar sike pa e tus na malena rui, ana pogos naþa amliþere la sina, nemloge piowa paþisi. Ve sanene, kiau naviunena tai van ko ne, kiau erau naþa nanua sumo tepe yar na yuþaen veragaena konua rui pimi. Neviun tan ko vena ko na oiila sira lua nene vena aim ave erau wo sina ga.

Visena na iilarena lala

⁴ Ana kiau visena si tai van amiu punu ga, nesape amiu akekara e Suþe, akekaran naga silau. ⁵ Pogos naþa alual pog mārera, ava ruru ga, akila sa naþa yar la avisu kilale sane kiamiu sitomena la piayavi ruruia. Akilali naþa asitoþal lue ga sa naþa ve ve piavi re na, Suþe wasuþe sina. ⁶ Amiu ve akila re sinemiu la pepen sur lala, a e sur ya la naþa imi kate e kiamiu malena, avisa siþa van Ntewa vanonia. Avisawal vania e sur ya naþa apilasina, aleninia, atagin vania, ana nanene monar akila silau e sitomena na visaen potena.

⁷ Ana pogos naþa aligan sur punu ga e limana sanene, yoko avisu naþa Ntewa yoko ligan kiena suþare e amiu, iila amiu. Kiena suþare nene keviu paþisi, kilia kila wo vaþisi van ita taulu ya naþa tekilia tesitomia, vano-o kila naþa uarar ruru sineta po kieta sitomena vena mārera e Suþe Yesu.

⁸ Wolai lala a vineu lala, lavis nevisa make kiau visena van amiu narui, ana

nesape neiilaar amiu vena kiamiu sitomena la ulen ga sur la naþa Ntewa sinenania. Sur ya na pe lelaga, po sur ya na mon metava, po sur mesmes ya, po sur merarava ya, po sur nowo ya, po sur ya navinaiaiena, po sur ya na yeluarena, po sur taþena ya napo, nanene kana sur ne la naþa po asulue ga e kieta sitomena lala. ⁹ Naga nene pe þelaga la naþa noþaryon ke vena neviani amiunia, pona atol tan inu, pona metavana, apisu e kiau malena. Ana visae avisu sane pe lelaga sane þelaga wo laþas nene sike e kiau malena, nemiye awis pan amiu vena amiu mēna aligan ruru e kiamiu malena lala. Ana visae akila sanene, nemlelaga sane kieta Ntewa nasuþareena yoko sike amio amiu, iila amiu.

Potena e nalaena

¹⁰ Nesape nevisa van amiu nesape pupia kekarena pan inu, sane yam piavi li mē ga pe nepisu re sur tai poli, þisi na netol ga narin nalaena naþa amligan pimi. Nemlelaga sane asitom in mē ga, ana nekilia sane amiu pe mrapa re ga naþa akilia akila sur imi tol inu e nini poli. Ana pogos naþa nepisu kiamiu nalaena nene, nepisu sane kiamiu sitomena naiilaena kiau yuþaena mal sina ga, ana nemiyeluar Ntewa vanonia. ¹¹ Nepisa sanene, a pe naga re ga naþa sane nepisape pe kiau sur re poli, vanon sur nene neþarpoyo e rui, sane sur ya na vim katen inu, po nesike sanape, nekekaran ga. ¹² Nesike tano po nesu metava, visokar inu po kau kinanena moki, luþau korena po luþau pule, in na nokom e sur la punu nene rui. Pog viowa pona pog wo, ana mrapa kien Ntewa navawarpoen ea teke ne, a naga pian inu ea, kila neþarpoyo e sur la nene rui. ¹³ Ve sanene, nanagane na nepisu sane nekilia netaulu sur la punu ga naþa þisina vim e inu, nane e pupia puriukawaena naþa Kristo kila ke nemarera ea.

¹⁴ Nesape nevisa sanene, amiu nae Piliþae, asitom na iila inuena e pog marera la ne sanene, amiu ape lemam paþisi ne. ¹⁵ Sa naþa apisuluþar pa

rui, pogos naþa nesiari kiau nayalinen lologena wo nene, pogos naþa nepetan Masitonia nepano, pe suþare re nena tai naþa miila inu, peraga, amiu ga. In na neþar sur wo la moki pan la paþisi, a pe lala yar re tai naþa sitom sape ligant sur tai vim poli vena iilaen kiau mrapa pona kiau yuþaena. ¹⁶ Ana amiu apo paþisi, pogos naþa luþau plasia amiilala inu, amligan nalaena la pimi pan inu yam mok li mēga, pano tol pogos naþa nepa nemiyuþae ke gare gar Tesalonaika. ¹⁷ Nepis ke sanene, pe naga re ga naþa nesape nowar lue nalaena la poli, ana vanon naþa sineun nevisu naiilaena la molue e suþare lala na iilaena yuþaena kiena Suþe. Nanene vanon sane visae akila wo sanene van yar taþena lala, ana kiamiu þelaga wo nene yoko war mrasa, kila sur punu ga wo laa sane van amiu sina ga. ¹⁸ Vanon nagane, nepisa potena pan amiu paþisi e nalaena la naþa apitalia Epaprotetas þar pimi, netol la punu pa rui. Nalaena la nene pimi, pa taulu ya naþa sineunia, ana nepisu sane nanagane po laa pan inu. Kiamiu naiilaena la nene, sane ponotaninu tai naþa ponos po paþisi, la sane kuþaþaena tai naþa akila pan Ntewa naga pisu po paþisi, kekaranja. ¹⁹ Ana nekilia sane visae limamiu plas pogos tai, yoko kiau Ntewa visuvevea lue ga, vanon Yesu Kristo kila pa rui naþa naurarena lala kiena ne Ntewa nae mae peni akeviu paþisi. ²⁰ Sanene, yoko tesuþa teyeluar kia kiena ne arimata Ntewa silau, yoko teyeluar mē naga vano o ve þisi re pogos tai, sanene.

Visena maro

²¹ Aliganlelein kiau visena nene van li nalelagaena wa lala naþa asike ne, avisawal van la apisape nesitomā la ke silau. Wolai taþena lala amio vineta taþena lala naþa asike amio inu e nini, lala mēna asape avisa pokolulagi po pokolemalo van amiu. ²² Pas si naliganen visena sanene iþasu van amiu, nane li na lelagaena wa la punu ga e nini, amio mēna la naþa

amiyuñae kiena þarin suþe nene Sisa e
mãana pupia yuñã nene.

²³ Kiau leniena, sane lemamiena kiena
ne Suþe Yesu Kristo sike e ninumiu lala,
sike likan amiu silaga.

Inu, Pol.

Maki Naþa Pol Siria Pa Pan Li Nalelagaena Wa Lala Nae Garu KOLOSI Visayuena Na Tusi Nene

Komþasnen suniena plas na tusi nini

Kolosi naga pupia pulkumali tai na lepas nae Esia naþa nanua sumo na mēke vatanon Parin Suþe keviu nae Rom. Pulkumali nene sike e purvanua naþa nagane kiena kia Teki. Pulkumali nene mēke yepasnen pulkumali taþena naþa Episas e lepas naþa mrae molue ke komea. A mēaki nini Pol siria pan yaru na sumare lala nae yo nene. Pol pe siar re sumare nae Kolosi poli, ana pulkumali nene sike lavisin Episas, naþa pupia pulkumali na lepas nene, naþa Pol miyumaē ke e silaga. Pogos naþa Pol sike garu Episas, naga mligan plan ke kiena yaru lala apa amlologon ke lologena wo e yo lala na lepas nene, a Kolosi naga tai naþa mēke e yo la nene. Ana komin suri ne nanene, Pol pisu sane yumāena na visuaren yo nene Kolosi naga mēna sike e limana.

Pol mloge visena tai asape navianiena lala na sumare nene, asumā apisa ke asape yaru lala monar alotun ga yerkawa lala a nasumonena kiena yermare lala, vena akilia ruru Ntewa, a vena akilia atol maliena naþa pulen suri makega. A apiyan ke yaru lala, asape monar ataveve navisaluaena marua e lepas na kinaniena, a suri taþena si laþasa, a monar ave þaviu vena atol maliena.

Ana Pol siri mēaki nini vena visaluþaren sitomiena viowa la ne sanene, a pisawal visena lelaga kiena Yesu Kristo pan la. Purþesnen sitomena naþa pisa na sanini, sape Yesu Kristo naga taaga kilia la maliena naþa ulen suri makega van ita, a vianena viowa la nene asumā aþere plan yaru lala aþure matania. Kristo miyumaen yumāena kiena Ntewa na sien yomarava nini, a naga miyumaē kiena Ntewa vena wereplan si yaru la aimi ea.

Yaru monar sikol naga e Kristo vena kilia tol malena, a pe mrapa taþena re si poli. Pisina siraunia, Pol pisawal panila e suri la naþa akilia atol e kiela maliena komin naþa amlelaga e Yesu, a naþa asikol la ruru amio naga.

Pol mla mēaki nene pan yaru tai kien kia Tikikas vena la va van li nalelagaena la garu Kolosi. Tikikas nene, naga yaru mēa nena naþa lalua Onesimās apano, naga mla Onesimās þasuþe si pa kiena yo. Suniena nene sike e mēaki kiena Pol naþa pitetalia pa puna Pilimon.

Komþasnen tusi la na nini

Visena þesa 1:1-8

Þelaga kiena Kristo, a kiena yumāena
1:9—2:19

Malena viu e Kristo 2:20—4:6

Visena maro 4:7-18

Pol siar kiena visena

¹⁻² Inu Pol, naþa in na yaru nalologena kiena ne Kristo Yesu naþa Ntewa naga mligan inu, a nekekara naþa nevitawe amiu e mēaki nini, naþa nesiria piþasu pan amiu li nalelagaena wa lala nae Kolosi, naþa amiu punu ga ape kiau wolai lala a vineu lala e Kristo, naþa asumā apiawa mārera e naga. In na nemio Timote, naþa naga sike amio inu, imimi lua memlen mesape þisi na lemamiena a sumarena kiena ne Arimata Ntewa sike amio amiu.

Pol pisa potena pan Ntewa vanon la

³ A silaga e kiamimi leniena lala, imimi lua mepisa potena pan Ntewa Arimana ne kieta Suþe, Yesu Kristo, vanon amiu. ⁴ Naga nene vanon naþa imimi lua mekekaran amiu paþisi, naþa visena tol imimi sape kam na asumā apiawa ke mārera e Yesu Kristo, a asumā sinemiu sii manene ke mēna li nalelagaena taþena lala. ⁵ Þelaga wo nene naga sumā molue ke ga e kiamiu malena lala komin naþa sinemiun manene naþa þisi na akilia atol suri wo la naþa Ntewa mligan ruru sike ma e peni vena ve kiamiu. Suri wo la ne sanene, amloge lologena wo pisaar pan amiu þisi rui. ⁶ Visena lelaga nene pimi pun amiu þisi rui, a nagane, sumā pa

²¹ Nanua sumo, kam na ape wolawa ga, a asike laa perinan Ntewa, a ape kiena nasinekar ga, komin kiamiu sitomena viowa a kiamiu p̄elaga viowa lala. ²² Ana nanagane, naṗa Kristo pimi pe yaru sane ita, kiena marena kila ita teve mara wo ke sina ga temio Ntewa. Ntewa kila sanene, vena kilia were amiu aimi puna naṗa ave yar wa kemua lelaga, a ayekiki ruru wo, a naṗa ve sur viowa re nena tai teke e amiu. ²³ Ana nanene na kilia ve sanene, visae asuṃalu ga ṃarera ase Kristo, a visae amlelaga ke e naga wa. Popon amiu ve auresun amiun re naṗa auarar manene lelagaena e navisaarena lala kiena ne Ntewa, monar alelaga sane yoko naga monar la sur punu ga van amiu naṗa amloge rui e nalologena wo nene, naṗa yeririna na yomarava la amloge rui, naṗa inu Pol in na nepe yaru na lologonena.

Pol miyuṃae ṃarera komin li nalelagaena lala

²⁴ Nanagane nemloge piowa e tasneu komin amiu, ana in na nekekara ga ea. Nanene naga sa naṗa nesuṃa nemiyuṃaen sur na loge viowaena make ga e tasneu, naṗa Kristo naga mliganar inu vena nowaria, sa naṗa naga p̄ar p̄isi rui, vena neiila p̄egas nen li nalelagaena lala vena asuṃalu ṃarera. ²⁵ Ntewa mligan inu vena neimi ve sa yaru na yuṃaena tai na p̄egas nen li nalelagaena lala, a nagane nekilia neiila amiu e yuṃaena nene naṗa Ntewa mligan e luṃau, nanene vena nevisawal kiena visena va yeririna lala vena akilia make ga. ²⁶ Kiena visena nene sane visena tai naṗa nakonua konua rui, tapoloun ga e yermarua lala, naṗa la pe akilia re nenaga, ana nanagane Ntewa kila pimi merarava pan kiena li nalelagaena wa lala. ²⁷ Kiena sitomena naga pe na kilaen sanene narui, sane visena nene naṗa kiena yeririna la naṗa le Yu lala, la pe amloge kilale re poli, ana p̄isi na naga visawal kana sur nowo ne lala, naṗa po manene laa, va la naṗa pe ape le Yu re poli. ?A visen tapolou nene pisa ya? Naga pisa sanini narui, pisape Kristo naga kilia suṃa e losinemi lala, a amiu akilia alelaga asape p̄isi na Kristo

naga kilia kila amiu akilia asikol Ntewa e kiena malena wo nae ma e peni.

²⁸ Imimi lua mesuṃa memlologon ke Kristo ne nanene narui pan yeririna lala, mesuṃa mepisa ke pan la mepisape la monar avisuar ruru la, a mesuṃa mepian la ke e manmaruaena lala. A visae laṗasia naṗa kiela sitomena lala a kiela lelagaena lala marua ruru wo, la akilia aimi asuṃalu amio imimi lua e marana ne Ntewa. ²⁹ Nesuṃa nemiyuṃae ke ṃarera paṗisi komin sur ne nanene, ana silaga nesuṃa nemiyuṃae ke e pupia naṃareraena nene naṗa Kristo naga kokonia inu ea.

2

Monar amiu alelaga ṃarera e Kristo

¹ Ee, naga sa naṗa nepisa ne, naṗa nesuṃa nemiyuṃae ṃarera komin amiu, a komin ṃena ga la naṗa nae Laotisia a amio ṃena ga yeririna taṗena lala naṗa la pe apisuli re marau pogos tai poli wa. ² Sineun nesape nekila kiela sitomena suṃalu ṃarera suṃa ga, a vena kiela sinesiena lala kilia sikol ruru sinela lala la aimi ave taaga. Sineun manene nesape p̄isi na la atol pupia nakilia wanen suri nene naṗa sumo na la pe akilia re poli, naṗa naga Kristo ke narui, ana p̄isi na kiela sitomena lala ve veve lua re sina. ³ Naga nene komin naṗa e Kristo, yeririna lala la akilia alual sur la naṗa powo na manmaruaena amio na kiliaena kiena ne Ntewa, naṗa naga p̄arwania suṃa ga e Kristo.

⁴ Nesuṃa nepisa ke visena nene pan amiu, vena taṗatete yeririna lala akila gola kiki van amiu vano-o aure kiamiu sitomena lala va ve taṗena, e kiela visokanena na manmaruaena lala. ⁵ Nepis sanene pan amiu komin naṗa nesitom manene amiu paṗisi. Pe sur korena ga naṗa tasneu sike laa perinan amiu, ana silaga kiau sitomena sike amio amiu. Ana nekekaran manene amiu ṃena ga, naṗa nemloge asape amiu na pe asu re ga sanene poli, ana asuṃa amiyuṃae mesmesu ruruia, a asuṃa apa veraga aṗasine ke Kristo ṃarera.

Kieta malena monar suñalu se Kristo

⁶ Komin naña ita tokus Kristo Yesu naga pe kieta Supe rui, silaga monar teyal ga e naga, ⁷ a naga monar ve sa naña ðeligas nen kieta malena, pona yumã na kieta malena monar suñalu su metava e naga. Ve sanene, kieta naviawaena e naga kilia imi m̄arera laa sane silaga, sa naña apian ita e ðisi rui. Ana silaga, monar tevisa luen ga potena vania.

⁸ Ana amiu monar avisuar ruruia vena ðisi na taðatete yeririna lala aimi aviar amiu e visena la naña taveve ga namanmaruaena kiena ne yeririna, pona navianena la naña pulen ga nakiliaena na yomarava nini. Visena korena la nene pe navisokanena ga, a la amolue ga kome sitomena marua kiena ne yeririna lala, a la amolue e lepas kiena ne yermare lala amio kimi lala, ana la pe amolue re e Kristo poli.

Kristo naga pe ðarin sur punu ga

⁹ Ntewa naga mligan kiena malena amio kiena nam̄areraena make ga sike e tasnena ne yeririna nene naña Kristo, ¹⁰ naña naga pe ðarin sur la punu ga, a naga su metavan nam̄areraena taðena lala. A e ðelaga m̄a nenaga nene, Ntewa mligan kiena sur tanea lala asike e kiamiu malena lala, amiu naña asike e Kristo. ¹¹ Ana komin naña amiu asike e Kristo, naga te plan ðelaga viowa lala a sitomena viowa lala vetan amiu, sa naña naga kila ðaviu e amiu, ana pe nepisa re ðaviu nene naña yaru la asumã akila ke poli, nepisa ke ðaviu taðena tai naña Kristo naga kila, sa naña naga ðar plan napiowaena lala e kiamiu malena. ¹² A pogos naña la akee amiu, naga sa naña Ntewa sin amiu amio Kristo, a naga kila amiu amal m̄ena ga amio Kristo, naga nene komin naña amiu aþasine nam̄areraena keviu nene kiena ne Ntewa naña kila Kristo mali sina ga e marena rui. ¹³ Ana amiu la nene, nanua sumo Ntewa pisu amiu sa ga naña kiamiu mlamulena piowa lala kila amiu amare pa rui. Amiu na pe ape ðaviu re sane le Yu la poli, ana Ntewa pisu amiu sa naña

kiamiu malena pe pe ðaviu re m̄ena ga poli, sa naña kiamiu malena pe pilon ruru re poli wa, a ðelaga viowa lala sike e amiu wa. Ana nagane, naña asikol amiu amio Kristo, Ntewa mla malena viu pan amiu ðisi. Ita tetol malena viu nene komin naña Ntewa na piewo ita vanon kieta mlamulena piowa lala, ¹⁴ a naga miyumu plan kieta lapui la rui. Nanua sumo, lapui la nene la asike e tus nene naña navisaluaena m̄arera kiena ne Ntewa sike ea, naña la apiar ita paþisi, ana Ntewa mlalua sur la nene. Amio kana tus ne lala, sa naña sane suar make ga e laki torovia amio Kristo, ana pe lapui re si la nene poli. ¹⁵ E laki torovia nene, Kristo taulu sur taðena la naña puriula m̄arera, a naga kilaro nena nam̄areraena kiena ne yermare lala, sa naña naga taulu la e pupia mara tai, ana naga kila kiena nasinekar la nene aimi ave sur korena ga e marata ita yeririna lala, vena ve tesitom re si tevisave la ato laa metava.

Kristo naga pe ðarimiu

¹⁶ Visae ve sa nene, amiu na monar ve atañan re yaru tai visaluþar amiu visave ve akan re suri nene, pona ve amun suri re nene. A amiu na monar ve atañan re naña yaru tai m̄areran amiu vena ataveve kiela ðelaga marua lala e lepas na sur sane legiena wa la na kasa, pona e lepas nen paþagena na kupario viu, pona e lepas na legiena na olua. ¹⁷ Navisaluaena la ne sanene, yeririna lala la apisa vena akilali naña alual mrapa naña mesmesu, ana la sa ga ninun sur ga naña naga pimi þarpo re yo poli wa, ana purþes nen sur lelaga punu ga, naga Kristo ga. ¹⁸ Yeririna la þasia asumã ga naña la asitom ke asape la apo manene taulu amiu, komin naña la apisu sur la moki e kiela m̄eniena lala, ana la asitom ke asape la akilia manene e lepas nen navisi lala. Ana asitom ke asape la apo, akila kiela sitomena lala sike ga tano yo, taulu yeririna taðena lala, ana peraga, la nene la sa ga keriko. La asumã apilave ga e kiela visena lala, naña la apisayu manene laa ke sina ga paþisi, ana kiela sitomena lala pulen ga

vilaveena amio kiela sitomena korena taþena laþasia, vano vano-o tol naþa la asumã amieluar la ke sina ga. Ve sanene, amiu ve atamãan re si la nene aliþere amiu avisave amiu na pe atol re sur nene poli wa naþa la asike e þisi rui, ¹⁹ komin naþa la nene la amligan Kristo þisi rui, la pe apuarar ruru re si naga m̃arera poli sa naþa naga pe þarila. Ana Kristo naga sumã þuarar ruru ke ga la naþa la sane komþas nen tasnena, a naga sumã pagan ruru la, sumã kawe mesmesun ruru kilamerpu amio kana kowiu lala, ana tasnena naga sumã miyumaẽ po a sumã kapuru po sa naþa Ntewa naga sinenania.

Amiu na atol malena viu e Kristo

²⁰ Inu nekilia nesape sa naþa Kristo naga mare nanua sumo rui, amiu m̃ena ga amare amio naga, kila naþa e lepas na þelaga viowa, amiu amare e þisi rui, a pe pon re si þelaga viowa imi tol kiamiu malena poli. A Kristo naga þurelua amiu m̃ena ga rui e m̃areraena na sitomena nasumo lala na yomarava nini, amio kiena yermare lala. Sanene narui, sineun nesape neviun tan amiu sanini: ?Sanape asumã amialoro ke sa naþa amiu ape yaru na yomarava ke ga wa? ?A komin ya ne amiu asumã amlogear ke navisaluaena marua la naþa apian e sumo, naþa la apisa apisape: ²¹ “Amiu ve auarar re sur nene,” pona “Amiu ve amunli re sur nene,” pona “Amiu ve atol re sur nene.” ²²⁻²³ Ana pe lelaga naþa yaru la amloge visena la nene, ana la asitom asape navisaluaena la ne sanene ape manmarua ruru po, ana navisaluaena la nene la amolue ga kome sitomena kiena ne yar lala, la pe ape lelaga re poli e vianena kiena Kristo. La apisayu ga sur na yomarava la nini, sa naþa kinanena, pona sur na munena, ana sur la nene taþatete iila amiu, a la taþatete m̃ena ga akila kare kiamiu malena, komin naþa visae olavia pona oyumaenia, þisi na sur la nene yokorena akokovio.

Pona yaru la apisirilua visaluaena la nene vena akilali yumãena wo laþas yo,

naþa la apisa apisape yaru monar len sanene pona sanene, a pona la apisa apisape yaru monar ligana kiena sitomiena su ga tano sanene pona sanene, a pona la apisa apisape yaru monar kilali naþa kawe ruru tasnena sanene pona sanene e sur la naþa m̃arera pan naga.

Ana nevisa van amiu, sane visaluaena la ne sanene, la pe puriula m̃arera re nena poli vena suwoen sitomena viowa lala a þelaga viowa la naþa sike e los nen yaru.

3

Malena naþa mekiki ruru po a pe wa ruru nenaga

¹ Amiu la nene, Ntewa naga pisirlua amiu amal sina ga e marena amio Kristo, ana sanene na monar aþionli ga sur la naþa nae ma e peni, e yo nene naþa Kristo naga toma tano e lepas nen Ntewa na þamarua. ² Amiu na monar asitomãal ga sur lala nae e yo nene, ve asitom re si sur na yomarava la nini, ³ komin naþa sane amare e þisi rui. Nanagane kiamiu malena viu naga tapolou amio Kristo e Ntewa, ⁴ komin naþa Kristo pe purþes nen kieta malena nagane, ana suraunia, e pogos naþa naga kate e maran yeririna lala, yoko ita m̃ena ga takate temio naga e kiena pupia naurarena.

Kiamiu malena na sumo monar þisi

⁵ Amiu na monar awe plan punu ga þelaga lala na yomarava nini e kiamiu malena lala, sane nataþaena lau, sur na mawaena lala, nasinenanena viowa lala, nakekaranen mlamulena viowa, a navinavinayaena m̃ena ga. Þelaga la nene piyowa ga, a navinavinayaena nene, naga sa naþa yaru kila sane sur la naþa naga sinenan manene laa paþisi apimi sa naþa kiena ntewa taþena lala. ⁶ Komin þelaga ne la nanene narui, Ntewa sinena mimi paþisi, ana kiena naliþereena naga sumã pimi ke pan la naþa la pe amlogear re naga poli. ⁷ Sumo na, kiamiu malena sa ke nene narui, naþa amiu amiyal ke ga e þelaga la nene, ⁸ ana nagane, pogos na liganen þelaga

la nene, pogos na sur la nene aḗisi e kiamiu malena lala. Ve sanene, amiu taḗatete sinemiu mimi, a taḗatete avis kapuru va yaru taḗena, a taḗatete asuḗa ave erau viowa van amiu. Pisi na taḗatete avismumun yar taḗena, a ve avisa re visena la naḗa pe kororaki. ⁹ A ve avisa kotalia amiu re ḗena ga, nanene komin naḗa amiu na amlalua ḗelaga marua naḗa apaeme amio naga ḗisi rui, ¹⁰ a amiu na amiyeḗ ḗelaga viu tai e amiu, sa naḗa malena viu tai naḗa Ntewa naga siia pe kiamiu. A pogos punu ga, Ntewa naga suḗa kila ke malena nene pimi pe urviu ke sina ga, vena kila amiu akilia ruru kemua naga lelaga, a vena kila amiu aimi laa ve sa naḗa ave kiena totou. ¹¹ Komin sur ne la na nene, ita na ve teliḗere re si yaru lala, sa naḗa tevisave laḗasia ape le Yu, ana laḗasia ape li na yo taḗena ga lala, pona laḗasia la ape ḗaviu, ana laḗasia pe ape ḗaviu re poli, pona laḗasia la ape suḗe, ana laḗasia ape li nayuḗaena kiena ne suḗe ga lala. A ita na ve tevisa re ḗena ga tevisave yaru laḗasia la apian ruru la ana akilia suria, a laḗasia ape yer ura ga, pe akilia re sur tai poli. Ana pupia suri taaga ga naḗa tekilia tevisuvisu yaru ea, tevisave naga mlelaga e Kristo pona ve lelaga re, komin Kristo naga sike e sur punu ga a e yar punu ga.

Amiu aligan malena viu nene e amiu

¹² Pogaga, sa naḗa Ntewa naga sinenan manene amiu paḗisi, ana naga ligan amiu vena ave kiena yeririna wa lala, monar ayen ḗelaga viu nene e amiu sa naḗa naga sinenania. Pelaga viu nene naga sa naḗa sur la nene asike e kiamiu malena, sa naḗa nasineyeena yaru, nasinewoena, navatanoena, namoḗauena, a namalumenena. ¹³ Amiu na monar ve sinemiu kar amiu re vilaga, a visae amiu yar ve lua, sur tai sike likan lalua nene, ḗisi na monar aviewo lalua. Ana monar amiu aviewo amiu, e ke e ḗelaga nene naḗa kieta Suḗe naga piwo amiu. ¹⁴ Ana amio ḗelaga wo taḗena la nene naḗa monar ayenia, monar ayen ḗena

sitomena e amiu, komin sitomena naga kilia sikol ruru ḗelaga wo la nene vena la ayuḗae ruru ve raaga, vena la aimi ave taaga. ¹⁵ Pisi na suḗare naḗa Kristo naga mligania naga kilia visuar sinemiu lala, komin naḗa Ntewa naga pioproan amiu vena ave taaga, naḗa amiu punu ga asikol ruru amiu amio naga e ḗegas tai naḗa naga pe ḗarunia, vena silaga suḗare nene kilia su luen ga amio amiu. A silaga avisa potena e sur punu ga.

¹⁶ A visena wo kiena ne Kristo, silaga naga monar imi sa naḗa mali e sinemiu wetelu, komin naḗa kiena visena la nene naga po tanea wa. Amiu monar asuḗa avian amiu ea, a amiu ga asuḗa akila ruru amiu ke sina ga e kiena manmaruaena wo lala. A popon asuḗa ayau va Ntewa e sam lala, a yauena wa lala, a e yauena lala na yeluaren Ntewa, ana e pogos naḗa asuḗa ayau ke sanene, ḗisi na sinemiu la punu ga ulen visaen potena vania. ¹⁷ Sur punu ga naḗa amiu akila, a visena punu ga naḗa avisa, ana monar akila e kia kiena ne Yesu, naḗa kieta Suḗe, a pogos punu ga na monar avisa potena kome naga va Ntewa Arimata.

Malena viu kiena yaru lala

¹⁸ Amiu sira lala naḗa atalopa rui, monar avatano e womiu lala, sa naḗa mesmesun naḗa sira naḗa mlelaga naga kila.

¹⁹ A amiu yermene la naḗa atalopa, monar asitom manene womiu lala, a kiamiu ḗelaga lala monar ve melkalka manene re silaga van la.

²⁰ Amiu sisi lala, monar alogear arimamiu lala amio anemiu lala, komin naḗa kieta Suḗe naga kekaran ḗelaga nene paḗisi.

²¹ A amiu arimala lala a anela lala, ḗisi na sinemiu lala ve vilul re va narimiu la silaga, komin naḗa visae ve sanene, akila kare la, akila kiela sitomiena lala loloru.

Suḗe lala a kiela yar na yuḗaena lala

²² Amiu yar punu ga na yuḗaena kiena ne suḗe lala, silaga monar alogear kiamiu

yerkawa la nene. Pisi na ve akila re sanene e ga e pogos naña la asike amio amiu, vena akilali naña la akekarana amiu, ana silaga monar ayumãae naña kiamiu sitomena la ve lelaga make ga, sa naña e yumãena nene, asumã amlogear ke kieta Suþe silaga. ²³ E yumãena ya naña amiu akila, monar akila naña akekarania, sa ke naña asumã amiyumãae kiena ne Suþe, pe kiena yaru re ga la poli. ²⁴ Popon asitomã sa naña Suþe ke nene narui þisi na naga la kiena lalimana van amiu, sa naña naga pul amiu, komin yerkawa ruru napo naña ayumãae vana, naga Suþe Kristo. ²⁵ Ana yaru naña sumã kila ke pe mesmesu re poli, þisi na naga kilia la maran ke sina ga vanon kiena napiowaena nene lala, komin Ntewa pisuveve yumãena kiena ne yar la punu ga mesmesu ga.

4

¹ Ana yerkawa lala, amiu mēna ga monar akila mesmesu ruru wo va yaru lala e kiamiu yumãena lala, komin naña amiu mēna ga kiamiu Suþe tai sike ma e peni naña þisi na naga liþere kiamiu þelaga lala.

Pol naga pian la

² Amiu na monar amãrera e leniena pogos punu ga, a monar alen naña asitom ruru e sur la naña avisa e leniena, a naña kiamiu sitomena lala naga sumã pisa ke potena pan Ntewa. ³ Sineun mēna ga nesape monar alen wo imimi, vena þisi na Ntewa vike kiamimi mrapa mekilia melologon sur wo nene naña sumo na tapolou, naña visena kiena ne Kristo, naña nanagane na nesike e lokap vanonia. ⁴ Awis, sineun nesape alen naña þisi na nekilia nevisi wo, vena kila visena la nene merarava, sa naña mesmesun ga naña yoko monar nekila. ⁵ E þelaga la nene naña asumã akila ke e maran yar la naña la pe amlelaga re e Kristo poli, monar ave manmarua wo vena akilia ataveve kiamiu pulmas lala, vena aurela aimi e Kristo. ⁶ Amiu na monar avis ruru amio la, e ga e visena lala naña

nasinewo a kiki, ana la aloge visena la nene aloge wo, a monar akilia mrapa na visatamēlaena visae aviun naviunena kar ga lala e lepas na kiamiu viawaena.

Pol mligan yaru la lua apa pula

⁷⁻⁸ Kieta wolai wo nene Tikikas, naña naga sike amio inu, þisi na neligan naga la maki nene imãsu pun amiu vena visawal van amiu visave imimi mesike sanape, vena akilia aloge wo. Nekekarana manene kieta wolai nene paþisi, naña pogos punu ga naga mãreran naña iila inu e yumãena kiena ne Suþe. ⁹ A kieta wolai taþena naña erau wo nene Onesimãas, naga mēna ga þisi na taveve Tikikas imãsu pun amiu. Onesimãas naga nae ga kiamiu yo, a naga mēna ga sumã mlelaga ke e Kristo. Lalua nene þisi na avisawal van amiu, e sur la punu ga naña kakate ke e yo nini.

Visena maro kiena ne Pol pan la

¹⁰⁻¹¹ Aristakas naña naga sike e lokap amio inu, a Mak nene naña naga wenla Panapas, a Sisas naña apio naga Sastas, la telu nene apisape asitom amiu paþisi. Mak nene, kana visena piãasu tol amiu pa rui, a pisape visae naga imi kome lepas nen yo na pun amiu, monar akekarania vena aure naga sukol amiu.

E le Israel la naña amlelaga e Kristo þisi rui, la ga telu nene amio inu, imimi memiyumãaen ke yumãena nasuþenena kiena ne Ntewa, a la telu nene la amiila inu keviu paþisi rui e pogos mãrera lala. ¹² Eþaþras nene naña naga mēna ga amiu kiamiu yar tai, naga pe yar wo tai na yumãena kiena ne Kristo Yesu, a naga mēna ga pisa pokolulagi pona pokole-malo pan amiu, pisape silaga naga sumã mlenwo amiu ke mãrera paþisi, vena akilia asumãalu mãrera, vena amarua ruruia e Kristo sane keyowo, a vena asumã amãrera naña akila ga sur la naña Ntewa sinenania. ¹³ Sineun nesape nevisa mesmesun van amiu, nevisave yar naña Eþaþras naga sumã miyumãae mãrera manene paþisi komin amiu, a komin le Laotisia lala, a le Erapolisi mēna ga lala.

¹⁴ Kieta erau wo nene, naþa Tokta Luk, amio kieta wolai taþena nene Timas, la mþena lua asikena a lalua apisa apisape lalua na asumþa asitom amiu paþisi.

¹⁵ Sineun nesape aligan kiau visena van kieta wolai lala a vineta lala nae Laotisia, amio sira nene Nemeva amio þegas nen nalelagaena lala naþa asumþa apiora ke e mþana yuþna, avisave in na nesuþna nesitom la ke paþisi. ¹⁶ Ana yoko pogos naþa amiu aulo kiau mþaki nene þisi, awis sineun nesape aligan van le Laotisia lala, vena auloia van þegas nen li nalelagaena lala e yo nene, a monar aulo mþena ga kiau mþaki taþena nene naþa þisi na le Laotisia lala la aligan imi van amiu. ¹⁷ A kiau visena tai naga va Akiþas, nesape “Ko ovisuar ruru yuþnaena nene naþa Suþe naga mligan e lumoþna, monar okila make ruru yuþnaena nene.”

¹⁸ Ana nanagane, nelalua kilamemego e limana ne yar na sirien mþaki, ana inu ga Pol, nesiri kiau visena maro nini van amiu e ga e luþau, nevisa pokolu-lagi pona pokolemalo van amiu. Amiu ve sinemiu þesan re sen la naþa apiar manene inu ke ne, a lemamiþna kienana ne Ntewa sike make e amiu.

Inu, Pol.

**Maki Nasumo Naña Pol Siri
Pa Pan Li Nalelagaena Wa
Lala Nae Garu
TESALONAIKA
Visayuena Na Tusi Nene**

Komþasnen suniena plas na tusi nini

Pulkumali keviu nene Tesalonaika naga pulkumali keviu na provens nene Masetonia, naña mēke vatanon Parin Suþe keviu nae Rom sumo. Pogos naña Pol molue Piliþae, pa ma Tesalonaika mlologon lologena wo e yo nene, ana suñare nene siaria. Ana siraunia pe yam piyavi manene re poli, lus nae Israel laþasa e yo nene apisa karea, la apieluenia komin naña apisu sane yaru moki naña pe ape lus nae re Israel poli, nanua sumo la amloge kiela vianiena lala, ana pogos naña amloge lologena wo naña Pol pisawalia, ana amlelaga e Yesu. Ana lus nae Israel la nene sinela kari Pol, ana amēnelua e yo nene, ana pae pulkumali si tai, Perea. Siraunia, naga pa tol pupia pulkumali naña Koren, naga mloge lologena kiena li nalelagaena lala nae Tesalonaika e kiena erau Timote, naña miyuñae ke amio naga.

Pol siri þesan kiena mñaki nini pa li nalelagaena lala nae Tesalonaika vena visirluaen kiela sitomiena, a vena kila meraravan va li nalelagaena lala nae yo nene sape naga sitom la mñaga, a Ntewa sike amio la. Naga pisa potena pa Ntewa komin naga mloge sape asuñā amlelaga ke mñarera e Ntewa, a sinela sii ke yaru lala, a pisa panila vena la asitoñal si kiena þelaga wo e pogos naña sike amio la, vena atavevea.

A naga pisa tamē kiela viunena lala naña apiyun tania, asape yoko Yesu wasuþe si ve sanape. Sinelan asape akilia meraravan sane visae yaru naña marþan þesa ana Yesu ve vitom re wa, yoko tol malena naña ve uro re, pona peraga. A sinelan akilia naña yoko Yesu wasuþe pogwai. Pol pisaruru panila, sape monar ayuñae ga, naña kiela sitomena

la varuru ga suñaga, a naña aligan kiela sitomena lala suñalu mñarera e Yesu vena asuñateā, vano vano-o tol pogos naña naga wasuþea.

Komþasnen tusi la na nini

Visena þesa 1:1

Pol kekaran la a pisa potena pa Ntewa vanon la 1:2—3:13

Pol piyani la e þelaga kiena yaru naña lelaga 4:1-12

Pol piyani la sape yoko Kristo wasuþe sina 4:13—5:11

Pol kila make kiena vianena lala 5:12-22
Visena maro 5:23-28

Visena na sumo

¹ Inu Pol, nemio Saelas a Timote, imimi telu mekekara paþisi nasirien mñaki nini imi van amiu, þegas nen li na lelagaena lala e suñare na pulkumali naña Tesalonaika. Memlelaga sane kiamiu malena lala asike ruru ga e Arimata Ntewa amio kieta Suþe Yesu Kristo, ana memlen ke sane lemamiēna a suñarena sike amio amiu punu ga.

Pol lala akekara komin namasisuena kiena le Tesalonaika lala

² Lelaga, silaga na memlen ke pan Ntewa Armata, monar mevisa potena vania vanon amiu. ³ Mesitoñal amiu ke e kiamimi leniena lala sanini, taþatete sinemimi þesania sanape naña kiamiu naviawaena, amiyuñae mñarera tavevea, a sanape naña kiamiu na sinesiiēna pimi plamolue ke e kiamiu þelaga wo lala, a sanape naña kiamiu sitomen piyavi lala kila amiu asuñal mñarera ruru ga po e kieta Suþe Yesu Kristo.

⁴ Erau lala, mepisuluþar sane Ntewa pe sinen sii amiu re ga poli, ana naga kilologia amiu mēna sane ape kiena lelaga, ⁵ komin pogos naña memlologon lologena wo pan amiu, naga sa ga pe visena korena re kiena yaru poli, ana naga pimi pan amiu sane visena urmi tai naña mñarera. Mñareraena kiena ne Ninuna Wa sike ea, a naga miyur ruru sinemiu la pano-o amlelaga.

Amiu akilia kiamimi þelaga la pogos naña mesike memio amiu, moþaryon paþisi na kilaen sur punu ga naña mekilia

mekila na kilaen naþa alelaga, ⁶ þisi na atolia, apimi sa naþa ape kiamimi nataveveena lala, ana pe kiamimi re ga poli, apim ape nataveveena kiena Suþe. Pe sur korena ga naþa lala taþena la akila pupia naloge viowaena a akila amiu atol pog m̃arera e pogos la nene, ana aporworun ga lologena wo, ana pupia kekarena kiena ne Ninuna Wa sike e amiu. ⁷ E kiamiu þelaga wo la nene, sane akuspo yom̃arua, asumon vena kipianen mrapa van li nalelagaena taþena lala e lepas na yo la naþa Masitonia amio Kris. ⁸ Lologena wo kiena Suþe molue e amiu pa vanua, pe e re ga e yo lua nene poli, a pa m̃ena yo punu ga la ne, kila yeririna la amlogeyu kiamiu nalelagaena e Ntewa þisi rui.

Naga nene po paþisi, ana nanagane sane e yo ya naþa visae meva si ea, pe sur na visaen re si poli, komin visena la punu ga pimi e amiu pa tol la rui! ⁹ Pe mesun re si pan li taþena la nene poli, ana lala asun ke sina ga pan imimi, apisayu sanape naþa amiu le Tesalonaika lala aþure imimi pimi pun amiu, a sanape naþa apilopu amiu, akuwan plan kiamiu nono na marena lala, apim ape yeririna kiena ne Ntewa Mali naþa pe lelaga. ¹⁰ Ana amio naga nene, apisayu ke m̃ena naþa amiu, asum̃al ke m̃arera, asum̃a asum̃ate ke narina ne Ntewa, Yesu. Naga yoko imi m̃alivin ita sina ga, vanon Ntewa pisirlua sina ga naga rui taulu marena, þisi na ligan naga imi m̃alivin ita yam na luania, vena tamalia itaena e pogos na liþereena na pimi ke ne.

2

Pol pisayu kiena yuþaena pogos naþa sike gar Tesalonaika

¹ Erau lala, memloge visena tai asape memiyuþae piowa ga, ana nesitom nesape apisu kilale sane kiamimi nayalin amiuena naga þar mras wo lala moki. ² Nanua susumo, pogos naþa memiyuþae gar Piliþae, apis kar ke sanene pan imimi

rui, a sa naþa amiu akilia pa rui, pogos naþa mem̃alivin amiu, akawe imimi ke sina ga paþisi. Ana mepisu sane Ntewa miila imimi m̃aga, pe memaraun re naloge viowaena poli, moþaryon ga na lologonen lologena wo van amiu.

³ Memlologon pan amiu, ana nekilia nevisa nevisave kana visena lala pe sa re naþa yar laþas apisasa ke ne poli. Pe amolue re ga e kiamimi na kila palen tai poli, pona e kiamimi na sitom viowaena tai, a pe naga re ga naþa metaþali na were kare amiu en e poli, peraga.

⁴ Pe sa re nena nene, ana e pogos nene, imimi sane yeririna la naþa Ntewa mligan kiena lologena wo e limamimi, þisi na mepim mepisawal kiena visena nalelaga nene pan amiu. Imimi na pe memiyuþae re naþa yeririna la avisu imimi sanape poli, ana imimi sinemimin ga mesape vena Ntewa kilia kekaran sur ya naþa memiyuþaena, komin naga ga kilia sur ya naþa sike e losineta peve taaga. ⁵ Amiu akilia ruru po sane pe mepimin re nakuwanen visen kiki pona visen vilave la van amiu poli, a Ntewa kilia ruru m̃ena sane pe sinemimi sun re kiamiu sur tai poli, pona mepimin vena visa kotalia amiuena. ⁶ Ana e pogos m̃ena nene, pe memla re nena sitomena tai vena kilaen naþa sane amiu pona yar taþena lala ayeluar kiamimi kia.

⁷ Pe lelaga naþa mepimi moþalivin amiu sane li nalologena lala kiena ne Kristo, naþa mesmesun sane monar akila sur ve moki vena visuar imimiena, ana pe mesitom̃al re sur nene poli. Imimi mepimi memalum ga, mekila pan amiu sa ga naþa auya tai pagan narina. ⁸ Mekekaran amiu sanene paþisi wa, sinemimin mevisawilwilin lologena wo kiena ne Ntewa van amiu, ana memloge sane mepinaia amiu paþisi, vano-o mesuþa metaþan kiamimi malena vena iilaen kiamiu malena.

⁹ Erau lala, nepisa sanene, pe nepisokan re poli, komin akilia asitom̃al sanape naþa imimi memninu e yuþaena urmi na limamimi e pogos nene. Memiyuþae

ea legiena a kolemallo, vena kilaen sane pogos naŕa mesike memio amiu memlologon lologena kiena ne Ntewa, pe mekila re urmi pan amiu poli. Imimi ga mepisuar imimi, pe amiu yar re nena tai naŕa pisuar imimi poli, peraga.

¹⁰ Imimi mesitom mesape e maramiu, a e marana ne Ntewa, mekilia mevisawal mesape pogos naŕa mesike likan amiu li nalelagaena lala, kiamimi malena pe sur tai piowa re e poli, mesmes ga, a pe wa ruruia. ¹¹ Pona asitomāl ke yo wa, naŕa mekila pan amiu sane ata tai naŕa naga kila po paŕisi e naiilaen malena kiena ne narina lala.

¹² Mekila sinemiu la malum ruruia, memla visena na iilaaren la pan amiu, a memiilaar kiamiu sitomena lala vena monar akila kiamiu malena la mesmes ruruia e ŕelaga lala kiena ne kieta Ntewa, naŕa naga ga pio amiu vena aim loyumuā e naurarena wo na kiena nasuŕenena.

¹³ Sur taŕena si tai naŕa silaga mepisa ke potena pan Ntewa paŕisi vanonia, nane kiamiu ŕelaga pogos naŕa lologena wo pimi porun amiu. Amiu amlogeyuia, ana pe akovenlua re poli sane pe visen kien yar ga tai, ana apisuia sane pe lelaga, pe visen kiena ne Ntewa lelaga. A amiu naŕa amlelaga ea, apietavan losinemiu pania pano-o sumā miyumuāe ke e kiamiu malena pimi tol nanagane.

¹⁴ Wolai a vineu lala, nekilia sane pogos naŕa amlelaga, pe piavi re poli naŕa yar la nae ke sina ga pun amiu asumuālun na kilaen viowa van amiu, kila apane pogos mārera tai paŕisi. Sanene na piowa ga, ana e lele nene amiu amiyal ke ga e mrapa taaga ga naŕa li nalelagaena kiena Yesu Kristo e sumāre kiena ne Ntewa e lepas nae Yutea amiyal e nanua susumo rui. La mēna, pogos naŕa amlelaga, ana le Yu mēna la akila kare la paŕisi! ¹⁵ Ana ŕelaga nene, le Yu la asumuā akilakila kemua nanua susumo rui pimi. Susumo, pe sinelan re navisawalena la poli, siraunia, lala ke sina naŕa akila amēmār kieta Suŕe Yesu mare, a lala ke sina ga naŕa asumuā amēne imimi yam mok rui. Sur la naŕa

asumuā akila ke ne, Ntewa pe kekaran la re nena vanonia, komin asumuā akakawe visena silaga. ¹⁶ Mesumuā memlologon ke lologena wo pan la ga naŕa pe ape le Yu re la poli, ana pe sur korena ga naŕa pulmas nene na tamaliaen kiela malena, ana le Yu la nene asumuā apisawo imimi ke ga, pe sinelan re naŕa meva mevisawal van la poli.

Kiela ŕelaga viowa la nene, asumuā amiyakol ke sina metavan kiela mlamulena viowa la naŕa amiyumuāen la nanua pimi, kila sane nanagane kiela naviowaena la nene piowa manene laa. Amiyumuāen sanene pano-o pe asitom re sur tai poli, ana tekilia sane pupia na sinekar kiena ne Ntewa pitomin la ke rui.

Pol naga sitom la paŕisi vena visu la si yam tai

¹⁷ Erau lala, mesape mevisawal van amiu, mesape memligan amiu nanua ga ne, meŕure mepa li ve tokak ga, sine-mimi miye amiu ga, sinemimin mesape mevisu si maramiu. Lelaga, tesutetai e tasneta, ana e losineta, tepe taaga ga. ¹⁸ Mesike sanene, mesape mekirawal si mrapa tai na imāsen pun amiu, ana inu Pol neŕaryon yam moki paŕisi, ana yar viowa naŕa Yermare, naga kila wo ke silaga. ¹⁹ Ana komin ya ne mesape meim mevisu amiu sina? Naga nene komin a sina naŕa mowasine la? A si naŕa kila imimi mekekara? A si naŕa ve kiamimi mras nen yumuāena wo, naŕa mekilia melogewonia pogos naŕa visae kieta Suŕe Yesu vim sina? Pe yar taŕena re si po, amiu ga narui! ²⁰ Pe lelaga paŕisi, amiu na sane tropi nowo tai naŕa metauluia, apim sane pupia purŕes nen sineyeena na kiamimi malena.

3

Pol pisayu naŕa pitetalia Timote pa katen la nanua rui

¹ Mesitomāl amiu mē sanene pano-o, mepisu sane peraga, imimi yar tai monar imi katen amiu sina. Pisi na mepisa mesape imimi lua Saelas monar mesu

Atens sumo wa, ² ana yoko Timote im̄asu pun amiu. Wolai nene, memiyum̄aen yum̄aena kiena ne Ntewa veraga memio naga, vena kilaen lologena wo kiena ne Kristo va vanua, ana nepisu sane naga pe yar wo tai na katen amiuena. Nekilia naṗa naga kilia iilaar amiu, kilia iila amiu vena kiamiu naviawaena sum̄alu m̄arera silaga, ³ vena ve sinemiu la kurkurun kare re pogos naṗa avane pogos m̄arera la naṗa asum̄a apimi. Pog m̄arera na sanini, tekilia ruruia sane pe lepas na kieta malena tai, naṗa ita li nalelagaena lala taṗatete toure tania. ⁴ Ana visae tesitoṁal ke ga wa, tekilia sane pogos naṗa mesike memio amiu, mesum̄a mepisawal ke pan amiu, mesape mepisusu ke pa rui sane yoko ve ve piavi re, yoko monar akila viowa van ita. A nanagane, sur nene pimi kate sa ke ga nene rui, naṗa amiu nena akus ke paṗisi. ⁵ Sur ne na nene kila sane in na nemloge sane pe pon re nesum̄a sanene poli, ana monar nekila sur tai vena neloge lologena tai sane amiu asike sanape. In na nemarau li m̄aga sane yar viowa na taṗalien yar nene, sa lual kiena mrapa tai nakila amiu en aloru rui, ṗisi na nesape nelogelia sanape, asum̄al m̄arera ke ga wa po sanape, komin piowa ga naṗa kiamimi yum̄aena wo lala e amiu imi ve sur korena sina ga. Sanene nepitetalia Timote pim̄asu.

Timote ṗasuṗe si puna ne Pol amio navisaplanena wo e lepas puna ne la nae Tesalonaika

⁶ Timote pim̄asu pisu amiu, ana nanagane ga ne naga ṗasuṗea pimi katen imimi. Pogos naṗa pimi, ṗar lologena wo, pisayu sanape naṗa kiamiu naviawaena amio ṗelaga na sinesiena keviu ga sike na wa, sum̄a poga ga, ṗisi na kila sineu kekara keviu. Naga mla kiamiu visena pimi pan imimi, sape asitoṁal imimi ke silaga, ana sinemiun visuen si maramimi paṗisi, sa ga naṗa imimi m̄ena mesape mevisu si maramiu. ⁷ Ana pe sur korena ga naṗa mesike memloge piowa sanene e yo nini komin naviowaena naṗa akila ke pan imimi, ana pogos naṗa memloge

lologena na kiamiu masisuen a miu kiamimi erau lala, memloge sane pisirlua si kiamimi sitomena. ⁸ Memloge naṗa asum̄alu ke m̄arera e Suṗe, ṗisi na kila memloge sane memal ruru sina.

⁹ Pogos naṗa memlen wo amiu ke sanene, mepisu sane pe imimi re naṗa mekila ke sur wo tai pan amiu poli, peraga, ana amiu na akila ke sur wo tai pan imimi, komin amiu akila ke naṗa mokus pupia kekarena e losinemimi, pano-o pe kiamimi visen re si tai navisaen potena van Ntewa vanon poli. ¹⁰ Naga nene kila sane sinemimin manene paṗisi vena melen kolegiena a kolemallo, sane sa mekilia mevisu amiu sina ga, visae narin lele tai naṗa kiamiu naviawaena tai kulkulul li m̄aga, ana yoko mekekaran vaṗisi naiilaen si naṗa kilia m̄arera ruru sina silaga.

¹¹ Sur ne nanene naṗa nemlenin ke m̄arera nanagane, sane kata Ata Ntewa amio kieta Suṗe Yesu, avietavan kiamimi mrapa vena mekilia meim meialiali amiu sina. ¹² Pano tol pogos nene, nemlen ke pa Suṗe, nepiun ke sane yoko naga kila kiamimi sinesiena kapuru ke imi sane kokonia ruru kiamiu malena vano-o tataroi va tol si yar taṗena lala, imi ve keviu manenea maran taaga ga sa naṗa kiamimi sinesiena e amiu. ¹³ Ana amio naga nene, nemlen sane naga ligan sitomena wo tai naṗa m̄arera ruruia e amiu, vena akilia auarar ruru kiamiu malena vano-o tol pogos naṗa kieta Suṗe Yesu imi kate sina amio kiena li wa lala, ana e pogos nene akilia asum̄alu e marana ne Ata Ntewa naṗa amerarava po, ape wa ruru ga asum̄a ga.

4

Pelaga na malena naṗa Ntewa sinenania

¹ Erau lala, pogos naṗa mesike memio amiu, mepian ruru amiu sanape naṗa amiu akapuru laa sane e ṗelaga na malena naṗa Ntewa sinenania, ana memloge sane akila lili m̄a rui, naga po paṗisi. Ana e kia kiena Suṗe Yesu, mom̄areran van amiu sane ve aligan re, awaryon ga

kilaen vano. ² Suḑe Yesu mligan kiena navianena lala e limamimi na visawalen van amiu, ana akilia ruru la rui. Sanene, popon atavevea.

³ Poga, sur ne laḑas nanene naḑa Ntewa sinenan kiena yeririna la monar ayuḑaenia. Kieta malena monar ve wa ruruia, sane ve tekila re ḑelaga viowa e lepas na yermene amio sira. ⁴ Ita punu ga monar tetaveve ruru mrapa mesmes na talopaena, vena yermene kilia su amio wona na sira naapo e ḑelaga naḑa merarava ruruia, vena ve akila kare re si kiela kia lalua. ⁵ Sanene, pe pon re yaru talopa koskos poli taveve ga kiena sinenanen sira ḑarera, komin nanene pe ḑelaga ken yaru na yemalolo ga lala, naḑa pe akilia ruru re Ntewa poli. ⁶ Visae yar la akila ke ga ḑelaga wo silaga e nini, yoko wo vaḑisi, yoko ve akila kare re si sur nowo naḑa pe kiena kiela puruvi taḑena lala. Amiu monar avisu ruru yo nene, vanon Ntewa mla ke nakoena silaga pan yeririna la naḑa amlor ke e mlamulena viowa kar la ne sanene, sa naḑa mepisawal pan amiu rui, mesape maramne amiu.

⁷ Asitomveveli naga nene. Pogosa naḑa Ntewa pio ita tepim tepe kiena yeririna lala, naga pe kila re vena kieta malena imi ulen si ḑelaga la naḑa pe merarava re poli, a naga kila vena sane kieta malena imi ulen ḑelaga la naḑa ape wa ruruia. ⁸ Sanene na, yar naḑa pe kekaran re navianena la nene poli, naga monar visu kilale sane pe pe visen ken yeririna re la naḑa naga miaslua poli, ana miaslua ke visena kiena ne Ntewa, naḑa mligan kiena Ninuna e ita naḑa sane Ninuna naḑa pe wa.

⁹ Sur si tai naḑa nesape nesunyu van amiu, naga kieta ḑelaga ita li nalelagaena lala, naḑa monar tekekaran ita tepe namratava taaga. Sur nene amiu akilia ruru ḑisi rui, pe pon re nesiriyu si van amiu poli, vanon Ntewa kilapian ita make ga rui sane naga nene pe sur wo tai po tanea paḑisi. ¹⁰ Nekilia sane amiu akila ke pa sanene rui pan li nalelagaena lala nae Masitonia po paḑisi, a nesape nevisa ke sina ga, nesape amiu auarar ruru ḑelaga

wo nene, akila imi ve keviu laa sane likan amiu.

¹¹ Nanagane na nesape nesiri si sur laḑasia naḑa popon sane awaryon na kilaena. Nasumo, ve oulaula kar re, ana osu ruru ga. Nalua, ve okian re kunuḑa va e kove kiena yar taḑena lala, ana ovisusu ga kiuḑa malena. A tai sina ga, ve ove yowen re, ana oyumuḑe ḑarera wo e yuḑaena naḑa sike e lumuḑa, sa naḑa mepisawal susumo rui. ¹² Visae okila sanene e kiuḑa malena legiena punu ga, yoko la naḑa pe amlelaga re poli akilia avisu ruru ko, apisuluḑar naḑa pe yaru taḑena re la apisuari ko poli, a ko ga osuḑa opisuar ruru ko.

Nawasupeen si kiena ne Suḑe

¹³ Ana erau lala, nepisu sane popon amiu akilia lili ḑa sur la ḑasa e lepas kiena ne ita ḑas naḑa amomatio rui, sa naḑa akovio e yomarava. Yaru la moki naḑa pe amlelaga re poli, amaraun marena, asitom asape yar la akovio yoko viowa vaḑisi van la, ana kila sane pogosa naḑa lala tai kovio, atagin paḑisi.

¹⁴ Ana ita na sa re nene po, komin temlelaga sane siraun naḑa Yesu mare e lak torovia, naga sumal mal sina ga, ana e ḑelaga ḑa ne nanene, temlelaga ḑena sane lala naḑa ape taaga amio naga amare, yoko Ntewa kila la ave taaga amio naga amal sina, ana awasupe aimi sina amio naga.

¹⁵ Nekilia nevisa ve lelaga van amiu, sane taveve visena tai naḑa Suḑe ga pisa, ita naḑa temal ke ga wa tol pogosa naḑa nawasupeena sina, ita taḑatete teva metava sumon lala naḑa akokovio rui.

¹⁶ Peraga, ana sur naḑa kate e pogosa nene sanini. Parin navisi nae ma e peni vion manene va metava, a kumasua kiena ne Ntewa yelu, ana kieta Suḑe vetan ma e peni vitom tano, yoko li nalelagaena la naḑa amarmare asike ne, yoko asuḑal si sumo. ¹⁷ Pisi na, ita naḑa temal ke ga wa tesike yomarava, naga wereplan ita ḑena teva metava temio la, tekoma likan lul meta e sinapane, teva tevitawe kieta

Suŕe meta e yo yau. Teva sanene, ana yoko tesike lue ga temio naga.

¹⁸ Navisaarena nene naga po paŕisi, ana popon teiila ita silaga e sitomen wo la nene.

5

Monar tesururuia, tekirava; ve ve piavi re na naga yoko vim

¹ Erau lala, nekilia sane yeririna la moki sinelan asave akilia sur la nene yoko vim kate e legiena ya, pona pogwai. A naga nene pe pe kiau re nene naŕa nesiriyu van amiu poli, ² komin akilia pa rui sane sur nene pe kiena re yeririna na kilia poli. Naga ŕarlologia ga sa naŕa yar na vinauena kila kiena yum̄aena kolemalu. Naga taŕatete visawal ŕesania pog ya naŕa naga imi!

³ Pona naga imi e pogos tai naŕa yar la apisa ke pan la, asape “O, nanagane pe pog na sum̄arena pa rui!” Pona asape “O, nagane tesike e pog wo narui!” Lala amninue ga, ana sur nene naga sa naŕa auia tai veraga ga mloge sa naŕa kiena sisi vaeme narui. Ana pogos nawasuŕeena ve sa ke ga nene, naŕa yoko yeririna la aila ga, sane pe asitom̄al re poli, ana pupia pog viowa imi katen la, naŕa sane taŕatete nena aur matania.

⁴ Ana amiu erau lala, pe asu re si e pupumalko poli, ana visae pupia legiena nene imi kate, nesitom pule ga sane amiu akilia ailania, sa naŕa pe yar na vinauen tai pimin kiamiu sur lala. ⁵ Pe tepe yeririna na yemalolo na kolemalu re si poli, ana tepe yeririna na yomerarava na legiena rui. ⁶ Sanene na, kieta sitomen la monar tavilo ruru silaga, touarar ruru kieta malena, vena ve teve sa re yeririna taŕena lala na yemalolo. ⁷ Yum̄aena la naŕa asum̄a amiyum̄aenia, la asum̄a amun m̄a wii pano-o wii m̄e la, ŕisi na asum̄a amomomalion ga, ⁸ ana ita naŕa tepe yeririna na yomerarava, monar tekila kana yum̄aena memes lala. Tekila kieta malena la memes ruruia, tekilawo yepeta e ŕelaga na viawaena amio ŕelaga na sinesiiena, a monar teyanwo ŕarita

e nalelagaena m̄arera naŕa tesape yoko Ntewa monar tamalia ita. ⁹ Naga nene pe pon re naŕa kieta sitomen veve lua poli tesape Ntewa tamalia ita pona ve tamalia ita re, komin naga pe kiena sitomena re naŕa sape yoko kiena li nalelagaena lala atol nakoena poli, ana naga pisaaria sape yoko tetol natamaliaena nene naŕa Suŕe Yesu Kristo tauluia pe kieta. ¹⁰ Naga marewo ita, vena kilaen sane visae wasuŕe sina, pe sur korena ga naŕa visae tomomalio, sane tokovio pa rui, pona tetavilo, sa ga naŕa temal ga tesum̄a ga, ana kieta malena su ruru ga amio naga silaga.

¹¹ Visena ne na nene popon amiu avisasa vena iilaaren kiamiu sitomena, aiila amiu vena yum̄aenen kiamiu naviawaena imi m̄arera ruru laa sane, sa naŕa nekilia sane amiyum̄aen ke pa rui.

Visena maro

¹² Erau lala, nesape neviun m̄ena van amiu vena avisu kilia ruru li la naŕa amiyum̄ae m̄arera ke e yum̄aena kiena ne Suŕe likan amiu. Nanene komin naŕa naga mligan la vena ave suŕen amiu, avian amiu. Amiu monar avatanon ruru la, ¹³ aligan la asu metava e kiamiu sitomena lala, akekaran la, vanon yum̄aena la naŕa amiyum̄aen ke ne. A ŕisi na, amiu ve akakawe amiu re, ana sinemiu la monar ve lemam van amiu silaga.

¹⁴ Nepiun m̄areran tan amiu puruvi a vineu la, visae amiu ŕas ape yowena, popon avis van la vena yepela m̄ae la sane. Visae amiu ŕas amarau, avis van la vena akilia asum̄alu m̄arera. Visae laŕas yepela mavi, avis van la vena iila laena. Ana e la punu ga nene akila sane kiamiu sitomen la viayavi ruruia.

¹⁵ Amiu awaryonli sane visae yar tai kila viowa van amiu, ve akilamaran re si viowa vania. Ita monar tekilali sane sineta wo ruru van ita silaga, a sineta wo ruru m̄ena van yar taŕena lala.

¹⁶ Pe sur korena ga e sur ya naŕa imi katen ita, ana tekekara silaga, ¹⁷ telen silaga, ¹⁸ tevisa potena van Ntewa silaga. Na nene kiena sinenanena naŕa sape

teyũaenia, e lepas pun ita naña tepe kiena Yesu Kristo.

¹⁹ Sur si tai, visae kapi kiena ne Ninuna ne Ntewa vivaga ruru ke yo tai, yoko weñaren toko, ²⁰ ana visae yar tai sumña pisa plan ke navisawalen lala, ve avisalele kare re naga, ²¹ ana asitomveve ruru sur punu ga. Naga naña po, auarar m̃arera, ²² ana naga naña piowa, aligania. ²³ Nanagane nelen sane Ntewa ga, naña pe Ntewa na sumñarena, kila sinemiu amio kiamiu sitomena a kiamiu malena ve wa naña ve wa ruruia. Sineun manene nesape pogos naña visae kieta Suñe Yesu Kristo wasuñe sina ga, yoko ninumiu wetelu, losinemiu wetelu, amio tasnemiu wetelu, ve narin kinakinas nen kororak re nena tai se e la. ²⁴ Naga naña piolua amiu naga pe masisu lelaga, a naga yoko yũae m̃aga ve sanene vano.

²⁵ Sur maro, nevisa van amiu erau lala, neviun tan amiu sane ve sinemiu p̃esan imimi re e kiamiu leniena lala.

²⁶ Avisu pokolulagi po pokolemalo van li nalelagaena wa tañena lala naña asike ne, ²⁷ a e kia kien Suñe, nepisa sane luñaki nini, aulolua e marala.

²⁸ Lemamiena kiena ne kieta Suñe Yesu Kristo sike amio amiu.

Inu, Pol.

Maki Nalua Naña Pol Siri Pa Pan Li Nalelagaena Wa Lala Nae Garu TESALONAIKA Visayuena Na Tusi Nene

Komþasnen suniena plas na tusi nini

Yaru lala na sumãre nae Tesalonaika amloge piowa komin amloge ke visena la mokliu, naña asape Yesu þasupe rui, a amininuwe kare narui aña visena nape naña lelaga. Ana Pol siri kiena maki na lua nini pano pa li nalelagaena la garu Tesalonaika vena visawalen visena na lelaga vani la. Naga pisape yoko Yesu wasupe sina, ana sumonia þelaga viowa lala monar imi viowa manene la vatanon nasuþenena kiena yaru tai naña yoko imi málivi, naña kiena kia “Yaru na kilaroen navisaluaena,” a yoko naga visakare Kristo amio li nelagaena lala.

Pol pisawal meraravania sape yaru la naña aulo maki nini monar asuñalu mārera e kiela lelagaena lala, pe suri korena ga visae avane suri viowa la ve moki, pona aloge viowa manenea vaþisi. A naga sape monar ayuñae ga mārera vena atol suri la naña limala plasania e kiela maliena lala, sanaña naga amio yaru la naña amiyuñae ke amio naga, la asuñia akila kene, a monar akila luwe ga yuñae na wo lala.

Komþasnen tusi la na nini

Visena þesa 1:1-2

Pol pisawal sape kekaran la paþisi 1:3-12

Pol pian la sape Yesu yoko wasupe si ve sanape 2:1-17

Pol pian la e þelaga kiena li nalelagaena lala 3:1-15

Visena maro 3:16-18

Visena na sumo

¹ Pegas na li nalelagaena lala kiena ne Ntewa Arimata a kieta Suþe Yesu Kristo, naña asike e kumali nene Tesalonaika, imimi telu Pol, Saelas a Timote, mekekara

paþisi navitawe amiuenta sina e maki nini. ² Lemamiena a sumãrena kiena ne Ntewa Arimata amio kieta Suþe Yesu Kristo sike amio amiu.

Pol siar kiena maki e leniena na visaen potena

³ Sur tai naña popon meyuñae silaga, monar mevisa potena van Ntewa vanon amiu kiamimi erau wo lala. A nanagane, mekekaran mesape meyuñae sanini, komin memloge ke kiamiu lologena lala, sane kiamiu naviawaena pam manene laa meta sane silaga, a amiu punu ga akekaran amiu taþena lala pimi keviu manene la. ⁴ Naga nene po paþisi, ana pogos naña mepa metelivi ke puna þegas nen li nalelagaena taþena lala kiena ne Ntewa, memieluar amiu ke paþisi pan la. Mepisa meraravan ke pan la sane amiu aþar ke þelaga mārera kiena li nasinekar lala, ana amiu apa aþarpoyo ke e yo mārera tai naña kila kare amiu paþisi, ana pe akukulul re poli, kiamiu naviawaena pe mlor re nenaga.

⁵ Pogos naña asuñal ke mārera sanene, mepisu sane pogos naña Ntewa kilologia amiu, naga kila mesmes ruru ga, komin naña pisuluþar sane amiu ape yeririna la naña taþatete aloru. Nanagane, naga pisuluþar rui naña aþar ke naloge viowaena lala komin kiena nasuþenena, a siraunia yoko naga visu amiu atorokin vaen loyuñia ea.

⁶ Naga, silaga miyuñae mesmes ga, a yoko kilamaran viowa van la naña akila piowa pan amiu. ⁷ Lala akila amiu akus naloge viowaena paþisi, ana naga yoko kila þisi, naga yoko iila amiu gar ne, a iila imimi mēna e nini naña mepane ke sur laþasia. Pogos naña tevisu pupia kapi tego ma e sinapane, tekilia tesape kila ke mrapa naña Ntewa ligan lua Suþe Yesu ma e peni vitom tano e yomarava, amio kiena navisi mārera lala, naña yoko wereplan ita vetan naloge viowaena lala na yomarava. ⁸ Naga málivi, yoko liþere la naña yepela mavin Ntewa, naña yepela mavin logearen lologena wo kiena ne kieta Suþe Yesu.

⁹ Naloge viowaena kiena ne la naþa yoko akusia, yoko akokovio lue ga narui, yoko akilawo la taþatete nena asike amio Suþe pogos tai e yo nowo naþa kiena m̄areraena miyumūaenia mon m̄aga. ¹⁰ E pogos naþa naga m̄alivi, yoko kiena yar wa lala ayeluar vaþisi, la naþa amlelaga ea avisu naga sane po na po paþisi, ana amiu amio la akilia ataveve naga. Akilia akila sanene komin amlelaga e kiamimi lologena, ana li taþena la nene, taþatete nena atavevea.

¹¹ Mesūma mesitomveve m̄a sur la nene pano-o, kila imimi mōmarera ruruia na lenwo amiuena silaga. Mepiun ke tan kieta Ntewa naþa iila amiu vena atorokin malena wa naþa naga pio amiyunia. Memlen ke sane kiamiu naliganarena wo la naþa sike e kiamiu sitomena vena taveveena, amio yūmaena wo la naþa kiamiu naviawaena kilia kila, yoko Ntewa yūmae e kiena m̄areraena vena kila awar mrasa. ¹² Memlen ke sanene vena ayeluar kia kiena ne kieta Suþe Yesu imi ve keviu likan amiu, a vena akapur mane-ne amio kiena þelaga wo lala. Visae akilia akila sanene vano-o maran taaga amio lemamiena wo kiena ne Ntewa kieta Suþe, nane Yesu Kristo, yoko wo na wo.

2

Yar viowa nene, Nasinekareena Navisaluaena, yoko imi m̄alivi

¹ Nesape nevisayu sina ga nawasuþeen sina kiena ne kieta Suþe Yesu Kristo, amio sanape naþa yoko were ita lele taaga tesike temio naga. Erau lala, e lele nene nesape nevisa sanini, ² sane ve sinemiu pepe re, ve amarau re. Nekilia sane visena tai tetelivi ke sape yar laþasia apisasawalia pona amlologon ke asape nanagane legiena na nawasuþeen si kiena ne Suþe naga pimi kate rui, ana la þasia apisasa ke asape imimi ke nalologena la narui mepisawal sur nene e kiamimi lūnaki tai rui. Ana amiu ve alelaga re e visena nene, ³ ve atam̄an re naþa avisa kotalia amiu sanene. Sur na apisa ke ne, pe sa re nena nene, komin pupia nakawelanen van Ntewa monar va

meta sumo. Siraunia yoko yar viowa na kovioena, naþa apio Nasinekareena Navisaluaena, naga m̄ena monar imi kate e yometava. ⁴ Yar nene naga piowa paþisi, naga pilolon kare make ga sur wo lala, a naga mligan ke naga mon metavan sur make ga naþa kia kiena ne Ntewa sike ea, amio sur wa taþena la naþa yeririna la apatanon ruruia. Yoko naga kila m̄a sanene vano-o, naga ga visirlua si naga sike e lele wa loyūma e Yūma Wa m̄ana ne Ntewa, visawal naga sape naga ga pe Ntewa rui. Ana pogos naþa kila sanene, nanene naga e pogos ke naþa lavis ke towarpoyo e legiena maro narui.

⁵ Visae amiu asitōmal ke ga wa, pogos naþa nesike nemio amiu, nepisasawal ke suri nene pan amiu yam mokli rui. ⁶ Ana taveve ya naþa nepisa meraravan ke ne, akilia avisu kilale sane yar nene, kan pog mesmes naþa vim kate sike ga wa, ana apisawo ke ga wa komin kan pog nena na pere wa.

⁷ Ana pe sur korena ga naþa Nasineka-reena Navisaluaena pe kate re poli wa, ana kiena m̄areraena sūma miyuyumūaen wan ke kiena þelaga viowa lala e yomarava nini rui. Taþatete imi kate e yometava amio kiena pupia m̄areraena na wa, komin Ninuna Wa suwo ke naga, ana pogos naþa Ninuna Wa ure si vavini, ⁸ yoko naga sūmalu amio kiena m̄areraena make ga. Naga yoko kila mara vano lavis taulu make sur narui, ana yoko Suþe Yesu vim kate, yoko lagi na kiena visena lelua yar viowa nene veraga ga, pupia yomerarava naþa pimi amio, m̄anelua yar nene va kovio e pupumalko. ⁹ Pogos naþa Nasinekareena Navisaluaena nene vim kate, yoko naga yūmae amio m̄areraena kiena Yermare, þisi na naga kila pupia kile lala amio sur na ilanen lala, ana ape navisokanen ga lala. ¹⁰ Naga yoko kila ve sanene komin sinenan werekareen sitomena kien yeririna la naþa ave na kovioena. A yoko kila m̄ena þelaga viowa lala naþa kilia were kare kiela sitomen la va ve taþena, komin ape yeririna la naþa pe sinelan re

akekaran visen lelaga lala kiena ne Ntewa poli, pe asitoñal re nena sane yoko naga kilia tamalia kiela malena poli. ¹¹ Ana pogos naña Ntewa pisu kiela sitomen la ñarera sanene, yoko naga ligan la ga, tañan naña sane pupia visen navisokanena la kilia taulu la ga sane, yoko alelaga ruru e visokanena la nene.

¹² Ana siraunia, yoko naga liþerela mesmesu nena, sape ape yeririna la naña yepela mavin lelagaen e kiena visen lelaga, ana sur naña la akekarania, naga þelaga na kilaen viowa la naña akilakila ke pa rui.

Asumñal ñarera ruru silau

¹³ Sur wo tai naña popon meyuñae silaga, monar mevisa potena van Suþe Ntewa vanon amiu kiamimi puruvi a vinemimi lala naña naga kekaran amiu paþisi. Siar nanua susumo rui, naga kilologia amiu vena kam na ape mras þesia naña amlelaga e kiena visen nalelaga, a Ninuna myuñae e kiamiu malena lala ana apim amerarava e marana, þisi na naga kilia tamalia amiu.

¹⁴ Naga pio amiu kome lologena wo naña mokus pimi, komin naga sinenan pisape amiu ñena ayakol e pupia nau-rarena vena yeluaren kia kiena ne kieta Suþe Yesu Kristo. ¹⁵ Ve sanene erau lala, pe pon re amiu yar tai kila pal poli. Monar asumñal ñarera ruru silaga, a monar auarar ruru nakilapianen la naña mekila pan amiu rui e kiamimi visena lala pona e ñaki la nene.

¹⁶ Armata Ntewa kekaran ita paþisi, pe lemam pan ita a miilaar si kieta sitomena e kiena navisaarena wo tai, sane ita na tesu wo lue ga temio vano-o taþatete þisi pogos tai. Ana nemlen pania, sane narina, kieta Suþe Yesu Kristo, ¹⁷ iilaar kiamiu sitomena lala, kila amiu añarera ruruia e visen wo punu ga lala a e kiamiu yuñae wo punu ga lala.

3

Pol piun vena alenwoia

¹ Erau lala, sumon neþisin kiau visena nesape neviun tan amiu punu ga ve sine-miu þesan imimi re e kiamiu leniena lala,

vena mekilia meyuñae ñarera laa sane vena visena kiena ne Suþe kilia momolue vilaga e yo la punu ga. Visae ve sanene, yoko yar taþena ñena la akilia aloge kiena visena nalelaga, akilia avisirlua kiena kia, sa ga naña amiu amiyuñae pogos naña pimi ñalivin amiu sumo ne. ² Ana pogos naña visae alen, popon asitoñal ñena sane pe amiu punu re amlelaga poli, a yeririna viowa þas asike naña aþar ke sitomen taþena lala, ana amiu akilia alen vena Ntewa suwo ruru imimi vena taþatete atol imimi.

³ Ita tekilia sane tekilia towasine Suþe silaga, ana pe sur korena naña Parin Yar Viowa taþali kila ya ne van ita, a nemlelaga sane yoko Suþe kila ita toñarera ruruia, yoko visuar ruru ita vaþisi. ⁴ Kiau sitomena nekiliaar sane naga yoko kekaran naiila amiuen sanene, komin sur la naña mepisawal pan amiu, nemlelaga sane amiu akila ke pa rui, a nemlelaga sane amiu yoko awaryon nakilaena e legiena la ne pimi ke ne. ⁵ Amiu akila sanene po paþisi, ana kiau leniena sane kieta Suþe Kristo sumon amiu vano tol naña kiamiu sitomena la viayavi lelaga sane kiena, a losinemi la va ulemamaga e sinesiena kiena ne Ntewa.

Visena e lepas na yowena a na su korenena ga

⁶ Erau lala, e kia kiena ne Yesu Kristo nesape nevisawal van amiu, sane visae puruvi tai pe miyuñae ruru re poli po pe taveve ruru re navianena la naña mepian amiun poli, popon asu perinan li laa ga naga sane. Yowena la ne sanene, ve ava re lavisin la, ⁷ komin pogos naña mesike likan amiu, pe mesu koren re ga sanene po. Mekila meraravan mrapa wo pan amiu, ana amiu akilia ruruia sane popon asiraunia. ⁸ Pog naña visae memla kinanena tai, ana monar moul ga, komin memiyuñae legiena a kolemalo natauluen narin kilavaru vanon sur ya naña sinemiminia. Imimi na memninu sanene sane ve mekila re yuñae keviu van amiu na visuar imimiena. ⁹ Visae amiu avisuar re imimi ve tokaki pona

mesmesu yo, ana mořaryon mesape imimi ga mevisuar imimi, vena kilapian amiuen e řelaga wo nařa akilia atavevea. ¹⁰ Pogos nařa mesike memio amiu, amloge ke nařa mepisa ke sur nene, sane pe kiamimi navisaluaena tai, ana memla mřena pan amiu, mesape yar na yepen mavin yuřaena, naga tařatete kinana. ¹¹ Nepis ke sanene komin narin visena tai pimi tol kiligau sane kiamiu yeririna řasia pe amiyuřae re la poli, asusu korena ga asuřa sane, ana asuřa apisimumu e sur la nařa yar tařena ga la amiyuřaenia.

¹² Kiamimi visena e yar la ne sanene pa sanini, sape ve asu kare re sanene, akilia ava ruru amiu la sane, ana akila towe li la yuřaena na tauluen kamiu kinanena sa nařa amla ke legiena punu ga. ¹³ Ana visena pan amiu punu ga puruvi lala a vineu la, sane ve ita yar re tai nařa loge yepen malumun yuřaena wo la nařa sike ne vena teyuřaenia.

¹⁴ Mepisawal sur la moki e mřaki nene, ana visae yar tai ve kekaran re, popon avisu ruru yar nene. Yoko ve akilali re nařa ayuřae veraga amio naga sumo wa, vena kila naga mawa towe la sane, vena visu kilale kiena viowaena. ¹⁵ Ana ve akila re suri tai vania sane naga ve kiamiu sinekar tai, ana aweřeře si naga sane imi ve kiamiu puruvi wo ga tai.

Visena maro

¹⁶ Kiau visena maro, nemlen nesape yoko Suře na suřarena ligan kiena suřarena sike e amiu e kiamiu mřapa la punu ga, nemlen nesape naga sike amio amiu punu ga silaga.

¹⁷ Narin yo na tano yoko ovisu sane in ga nesiri visena la nene e luřau. Sineun nesape nekila ve sanene e kiau mřaki lala vena akilia avisu kilia luřau sane in ke narui nemligan mřaki nene piřasu. Naga kiau nasiriena ga nane teke ne, nesape:

¹⁸ Lemamena kiena kieta Suře Yesu Kristo sike amio amiu punu ga.

Inu, Pol.

Maki Nasumo Naþa Pol Siria Pa Pan TIMOTE Visayuena Na Tusi Nene

Komþasnen suniena plas na tusi nini

Timote naga pe yaru viu tai nae pupia pulkumali naþa Listra, a naga mlelaga e Yesu Kristo. Anena naga pe lus nae Israel tai a arimana naga yaru nae Kris. Timote na erau kiena Pol tai naþa tavevea apa ke e yo makega vena visawalen lologena wo kiena kieta suþe Yesu Kristo. Pol siri maki nini pa Timoti, e pogos naþa sike garu provens naþa Masetonia, a Timote naga sike Episas.

Pol siri maki nini pan Timote, pisa pania sape visuar naga e vianiena na visokanena lala naþa kilia imi loyuma e suniare. Vianena na visokanena nene molue kome sitomena tai naþa pisape suri makega na yomarava piyoyowaga pona pe namname. Yaru la naþa apian ke yaru la e vianiena na visokanena nene, asape yaru kilia tol malena visae ga viyon sape tol kinasnen kiela vianena la naþa tapolou, a monar lon kinanena laþasa, kan ga kinanena la naþa asitom sape torokin akania, a yoko naga ve talopa re, a taveve kiela þelaga taþena si laþasa.

E maki nini Pol pisayu þelaga wo la naþa li nalelagaena lala akilia atavevea vena akila lotena, a vena visuaren suniare. A naga pisa þelaga wo laþasa naþa nasumonena na suniare lala a li nalelagaena lala monar atavevea. A suri maro naþa Pol pisa, naga pisa pa Timote sape naga monar imi ve yaru wo tai vena kilaen yumaena kiena Yesu Kristo. Naga pisa pania sape kiena þelaga monar ve senape, pogos naþa naga yalin þegasnen li nalelagaena taþena la a naþa vianila.

Komþasnen tusi la na nini

Visena þesa 1:1-2

Vianena e lepas na suniare a nasumonena lala 1:3—3:16

Visena lala na iilaren Timote e kiena yumaena lala 4:1—6:21

Visena na sumo

¹ Naruu Timote, inu navisawalena Pol nesiri maki nini pimãasu pan ko, naþa Ntewa kieta natamaliaena amio Yesu Kristo kieta nawasineena amligan inu vena neyuma e lologena wo. ² Nekekara navitawen ko si e nini, vanon nepisu ko sane ko ope naruu wawa loyuma e namratava na kieta naviawaena. Nemlenin ko ke, sane Ntewa arimata, amio kieta Suþe Kristo Yesu yoko aligan lemamiena, sineyeena, amio kiela suniarena sike amio ko.

Okilawoli nakilapianen visokanen lala

³ Nesape nevisawal si van ko sur naþa tepisayu nanua ga ne, pogos naþa nesike nemio ko gar Episas, sumon naþa nemligan ko navaen Masitonia. E pogos nene tepisu ke naþa þar marera laþas asuma ga, naþa tekilia ruru la, ana nesape osuma ga e yo nene wa, vena okilali naþa okilawo la. Sur ne nanene nesape nevisawal si van ko, sane osuma e nene wa, vanon la nene, asun akilapian ke sur la naþa pe mesmes re poli. ⁴ Sila ga kiela sitomena la mlor ke ga e kiela suniena marua ga lala, ana sinelan ke ga navisayuen lus kiena ne kiela li marua la na nanua sumo sumo, ana popon aligan sur la nene sike na. Visena sur la ne sanene kila ke yeririna la kiela sitomena pepe lua paþisi, ana taþatete nena aiila la vena atol malena wo naþa Ntewa sinenania, naþa tekilia tetolia e ga e lelagaena e naga.

⁵ Sanene na, popon tevisawo la, vena kilaen sane yoko kieta yeririna lala, losinela kilia merarava ruruia, kiela sitomena kilia mesmes ruruia, a kiela naviawaena ve lelaga, komin sa ve sanene, yoko þelaga wo na sinesii itaena kilia imi ve keviu sina vaþisi likan ita.

⁶ Ana nanagane piowa ga, komin la þas e nema, aterere akuspal mrapa wo nene, amial ma e mrapa naviswween lala. ⁷ La apilave, sinelan asape avim ave navianena na navisaluaena wa, ana asuma apisawal ke kana visena marera

ne lala, pe akilia ruru re sur la naþa apisa ke poli, taþatete avisa meraravan ruruia.

Navisaluaena kiena ne Ntewa pe na ya?

⁸ La nene apisin manene navisaluaena kiena ne Ntewa, ana tekilia tesape navisaluaena, visae teyumaẽae ruru ea, naga pupia kana yumaena sike ea. ⁹ Ita monar tekilia tesape navisaluaena naga apisirlua pe naiilaen re la naþa amesmes ruru pa rui, ana naiilaen yar taþena lala, sane la naþa akilarovia amio la naþa yepela mavin logearena. Lala nene, nane la naþa pe akekaran re Ntewa poli, la naþa asitom korenan ga sur wa lala, la naþa þar m̃arera ga lala, a la naþa aẽne arimala lala amio anela lala, po aẽne m̃ena yar taþena lala. ¹⁰ Amio yar la nene, þasia naþa ataþa kolau, amio naþa yerm̃ene were si yerm̃ene po sira were si sira, þasia apinaun nisisi vena awililinia, lala na visokanena, amio lala na kilawanen kiela naviowaena. Navisaluaena nene pe kien la nene narui, amio la naþa akila ke þelaga taþena la ne sanene, vanon yepela mavin kieta navianena wo lala. ¹¹ Pe ataveve re nena lologena wo kiena kieta Ntewa wa nowo, naþa mligan sike e inu vena nevisawal van amiu.

Lemamena kiena Yesu pa Pol

¹² Yumaena nene sike e lum̃au vena neyumaenia, ana nesape nevisa potena ve keviu va kieta Suþe Kristo Yesu. Naga ga naþa pisuveve ruru kiau malena, pisu sane nekilia nemasusu wo e yumaena nene, þisi na pisirlua inu vena neyumaenia, ana monar nevisawalia nesape naga ga mla ke puriukawaena pan inu silaga vena neyumaen sa naþa naga sinenania. ¹³ Nanua sumo, in na nepe yar tai naþa nepepeyun kare ke kia wa nene naþa Yesu, ana nekila kare ke naga paþisi, naþa nekila piowa manene laa paþisi pan kiena nalelagaena lala, mesmesun ga naþa la nakoena van inu vanonia. Ana peraga, pisu sane nemial ke ga e pupumalko, pe nemlelaga re e naga poli, ana pe nekilia re sur naþa nemiyumaen ke poli, þisi na naga kila po manenea, sinen miye inu.

1:13 Yumaena 8:3, 9:4,5

¹⁴ Sanene na, nepisu sane kieta Ntewa mligan kiena lemamiena nowo e inu keviu paþisi, kokonia kiau malena e naviawaena a e sinesiiena naþa pe kieta ita punu ga naþa tepe taaga temio Yesu Kristo.

¹⁵ Visena tai toma ga, naþa tekilia towasinea, popon yar punu ala e kiela malena, naþa pisa sanini, sape Kristo Yesu pitomi tano e yomarava nini vena tamaliaen malena kiena ne yar ai naþa taþa mlamulena viowa.

Ana e la naþa amiyumaen mlamulena viowa sanene, nepisu sane in ke nanini naþa nepe kiela nasumonena, nepiowa manene laa taulu la make ga, ¹⁶ ana potena pan Ntewa naþa sinen miye inu. Nepisu sane pe pon re naga viewo inu sanene poli, naþa nepe nasumonena kien yar na mlamulena viowa lala. Ana naga kila pan inu sanene, vena yeririna la akilia avisu kilale sane Yesu Kristo, kiena sitomena naga piavi paþisi vena sinen ye yar viowa lala. Ana visae la naþa aim sirau avisu naþa Ntewa kekaran were inuena sanene, yoko avisu kilale sane la m̃ena akilia alelaga ea vena atol malena naþa pe luas re poli.

¹⁷ Nesitomaal kiena þelaga wo nene, kila nemiyeluar naga, nepisa nesape naga pe þarin suþe na nanua sumo, ana naga mal sulue ga narui. Naga sike e yo punu ga ana yar taþatete visuia, naga taaga pe Ntewa, pe yaru re si tai poli. Sanene popon tewatanon naga, teyeluar kiena kia vano-o ve þisi re pogos tai, sanene.

Osumalu m̃arera, ve oluru re

¹⁸ Timote, in na nepio ko ke sane ko na ope naruu, ana nesitomaal navisawalena la naþa apisayu ko nanua ne, naþa akila meraravan ko pan inu. Akila sane nepisu kilia ko sane ko na ope yar tai naþa nekilia nowasinea. Sanene na, visena urmi la þasia pona pupia na vianena þasia sike na naþa sineun nesape neligan e ko. Visena la nene kilia iila ko om̃arera vaþisi e mara wa naþa tesuma tekila ke ne, ¹⁹ vena yoko aiila ko nauarar ruruen þelaga na nalelagaena a akilia akila ko

naþa kionña sitomena merarava ruruia silaga.

Yar la þasia, sa naþa apilolon ke waa, ana kiela sitomena wo pisawal pan la sape mrapa nanene, ana yepela mavin yagogenena, ana akuspalia, kiela naviawaena pa tawa ruruia e piamē tai. ²⁰ Pona ko okilia lalua nene Aemeneas amio AlikSanta, ana pe sineyeena naþa nesape nevisawalia sane lalua sanene rui. Akila nña piowa pano-o, pe sinelan re si yagogen poli, ana nekuan plan lalua apa si e liman Yermare sumo wa, ana vena lalua avisu kilale si yo, sane popon ve asumña akila kare re kia wa kiena ne Kristo sa naþa asumña akilakila ke ne.

2

Nakilapianena þasia e lepas na lotena

¹ Pogaga, nevisawal nakilapia-nena nene narui. Sur nasumo, nemiilaar amiu sane e pog na leniena la, monar avisa potena van Ntewa vanon yar taþena lala, a monar alen wo la mñarera, monar aviun mñareran tania vena iila la. ² Naga nene monar akila mñena e lepas kiena ne yerkaawa lala, sa naþa þarin yar wa lala amio nasumonena la naþa asu metavan ita, vanon sa ayumñae ruruia, yoko wo laa van ita. Tekilia tese e malena wo, naþa nawaena amio sumñarena sike ea, ana tekilia teyumñae yumñena wa kiena ne Ntewa la punu ga, e þelaga wo sa naþa naga sinenania. ³ Þelaga la ne sanene apo paþisi, pe þelaga naþa Ntewa nataliaena kekaran visuena e kilamarana, ⁴ vanon sinenan sape yeririna punu ga atol kiena nataliaena, sinenan sape yeririna punu ga akilia kiena visena na lelaga. ⁵ Pe mrapa re si tai poli, komin naga taaga pe Ntewa sumña ga, a yar taaga ga naþa kilia kila mara wo temio naga, nane Kristo Yesu, ⁶ naþa pimi pe yeririna, siraunia kus leleta, tamñan si kiena malena, pul plan yeririna punu ga na yomarava petan limana ne yar viowa.

Yumñena naþa Yesu miyumñena, kila navisaarena lala kiena ne Ntewa na susumo apim ape lelaga, apaeme e kana

pog nena napo, ⁷ ana mloru e lumñau narui, vena nevisawal van yeririna lala. Þas asitom ke asape nepisokan ga yo, ana peraga, nepisa ke pe lelaga narui. Apisirlua inu sane yar tai nawaren visena pona nepe lologena tai, vena nevian yolai lala e þelaga na viawaena a e mrapa na visena nalelaga.

⁸ Vanon sitomena la nene, sineun nesape yeririna la punu ga monar asumña alen lue ga e yo punu ga, ana sa asumñal vena alen, monar ave wa ruruia, naþa sinekar ve su re e la, a sinemimiena ve su re likan la amio yeririna taþena lala.

Þelaga kiena ne sira lala

⁹ E lepas kiena ne sira lala, sineun nesape visae avim loyumña e yumña na lotuena, monar la avisu ruru kiela þelaga lala. Popon ayowauia ruru la wo, ana piowa naþa ava laa sane, monar torok ga e yo wa naþa apa ke loyumña ea. Pe sineun re akila manene vilula la ve taþena ve taþena sanene poli, po atelan manene kol la se yepela lala, a pe pon re avilaven manene kulmrae la naþa apul e pupia kilavaru poli. ¹⁰ Sur taaga naþa kilia yowauia rurula, nane kiela yumñena wo lala, naþa mesmesun ga malena kiena ne sira naþa mlotun ke Ntewa. ¹¹ Sira la monar atotano ruruia, avarurula na yagogen ruruena navianena la naþa apisa ke pan yeririna lala.

¹² In na pe netamñan re sira la avian yermñene la poli, pona ave þarun la, monar avarurula ga. ¹³ Nanene mesmes ga, vanon Ntewa sii þesan yar nene Atam, sirau sira nene Iv, ¹⁴ a pe Atam re naþa Yermare kila kotalia naga poli, ana Iv, naga kilaro þesan navisaluaena.

¹⁵ Yermare kila kotalia Iv, ana Ntewa sinen miye ke sira la na wa, mla yumñena wo pan la, sane yoko la ke narui awar sisi viu lala aim e yomarava nini. Ana visae sira tai naga viawa mñarera, kiena þelaga ulen sinesiiena, kiena malena ve wa ruruia, a kiena sitomena to ga tano, yoko Ntewa kekaran tamalia naga.

3

Nasumonena na suñare lala

¹ Visae yar tai, naña sitomena tai teke e naga sinenan sape war kia naña nasumonena, nanene na po pañisi ne, komin pe lelaga kemua, naga pe yuñæna wo tai naña naga sape yuñænia. Ana kieta nasumonena lala, yoko nevisawal van la sane lala monar ave yar la ne sanape.

² Sur na sumo, nasumonena naga monar ve sur viowa tai to re e kiena malena.

Naga monar were sira ve taaga a ve lelaga wo van silaga.

Naga monar kawé ruru kiena ðelaga lala,

monar ve manmarua,

yeririna la monar avatanonia,

monar kekaran na visuaren yeririna la e ñana uña,

a monar kilia ruru ðelaga nakilapia-nena.

³ Amio sur la nene, naga monar ve ve yaru namun maneneen re wii va ve torog,

naga ve suru re,

kiena sitomena monar viavi

sinena monar malum ga.

Naga monar ve vilup re,

a ve sinenan manene re kilavaru.

⁴ Tai ñena ga sanini, monar ve suñen ruru ñana uña, naña narina la vatanon ruru naga e sur la punu ga,

⁵ vanon sane visae yar ta ne sanene ve sumon ruru re ñana uña, ve sanape na kilia visuar ruru suñare kiena ne Ntewa?

⁶ Yar nene monar marua li ñaga, sane mla Yesu e kiena malena yam piavi li ñaga, visae pere na yoko ðarina kilia imi ulen vilaveena, ðisi na kila naga kila pal mrapa lor vito e ðiliðili ña nena naña Yermare mlor pito e nanua sumo.

⁷ Na sumonena na suñare lala monar ave yar la naña yeririna punu ga, vito tol la naña pe amlelaga re poli, avisave lala ape yar mesmesu wo, vanon Yermare kilayon ke pañisi naña kila kotalia la, sinenan sape

kila vena yar la asitom asape sur tai piowa teke e la.

⁸ Na nene na sumonena lala, ana nagané neva e lepas kiena ne yaru na visuaren yuñæna lala. Yar naña þuarar yuñæna na visuaren yuñæna,

kiena sitomena monar su ga tano,

naga ve yar naña visa visena la ve lelaga ga, a naga taþatete purmenena ve lua.

Naga ve mun re kuruta silaga,

monar ve sinenan manene re sur lala,

⁹ ana monar uarar ruru ga ðelaga na lelagaena e kiena malena, taulu naña yaru taþena la atolia.

¹⁰ Yar naña na uararen yuñæna na visuaren suñare, monar avisusu ruru naga, akilali kone naga sumo wa, a visae yuñæ wo, kiena ðelaga mesmesun yuñæna nene, akilia ala kiena kia, siar yuñæna narui.

¹¹ Wona yaru na visuaren yuñæna, naga ñena kiena sitomena la monar varuruia, ve visamumun re yar taþena lala, monar ve sira tai naña kilia warar ruru kiena ðelaga lala, a monar kila yuñæna punu ga wo.

¹² Yaru na visuaren yuñæna la monar aure sira ve taaga ga, monar ave yar la naña akilia asumon ruru narila lala, akilia avisuar ruru ñala uña.

¹³ Yaru na visuaren yuñæna la naña yepela ñaen ruru kiela yuñæna, ðisi na avisu sane yeririna la akekaran la vañisi, ana aloge naña Kristo Yesu miila la ke vena ve amaraun re na suñalen ñarera e kiela yuñæna nena.

Pupia visawanena na kieta lelagaena

¹⁴ Timote, nesape neiñasu nevisu ko ve ve viavi re navisaen visena la nene van ko, ana nepisu sane peraga, monar nesiriwal ko ne ga van ko sumo wa.

¹⁵ Pona sur la þas auarar inu e nini yo na wa, ana sineun nesape monar otol navianena la nene vilaga, vena okilia ruru ðelaga la naña mesmesu vena akila e mratava wa ñana Suþe. Namratava wa nene, na ne pe suñare kiena ne Ntewa

mali, naþa monar tarar kiena visena na lelaga silaga, sane þeren yuþa þuarar kana kemraþe lala. ¹⁶ Lelaga, þelaga na kieta lotuena suþal sike e nalelagaena tai naþa sane pe visawanena tai, naþa pito ruru tano, urmi ruru po. Tepisawal ke kieta nalelagaena nene sanene, tesape Yesu, naga pe Ntewa naþa paeme e yomarava nini e tas nen yeririna, mareraena kiena Ninuna miyuþae manene ea, a navisi la asike amio naga, amlologon naga pa tol yolai taþena lala, kila sane amlelaga e naga telivi e yomarava, siraunia Ntewa pure naga pa si metava e kiena pupia naurarena ma e peni.

4

Avisuar ruru amiu e navianena na visokanena lala

¹ Ninuna Wa pisawal visena tai merarava paþisi, naþa pisape e pog maro lala, na lala þas naþa amlelaga sumo rui, yoko ayagogan ninuna na visokanena lala, ana ataveve navianena kiena ne yermare lala, ana kila la aure ava e malena naþa pe po re poli. ² Navianena viowa la nene, yoko amolmolue e yeririna na visokanena lala naþa la asitom ke asape la akilia suria, ana kiela sitomena naga malolo sa ga kilamemego. ³ Sur la þas naþa yoko avisa sanini, sane yar taþatete talopa, ana avisaluþar manene yeririna lala e kinanena wo lala naþa Ntewa sii la vena tekekarana na kanena. Komin ita naþa temlelaga a tekilia sur naþa pe lelaga, tekan ke suri la nene silaga rui, a tesuþa tepisa lue ga potena pania.

⁴ Naga nene vanon sur punu ga naþa Ntewa sii la, pe tepisa re tesape piowa poli, ana tepisu sane po na po paþisi. Pe sur re tai naþa tepisusu ke piowa e poli, ana tekekarana nawaren sur punu ga, tevisa potena van Ntewa vanonia. ⁵ Ana pogos naþa tekila sanene, kila sur la nene pimi pe wa. Visena kiena ne Ntewa amio kieta leniena la kila merarava pa rui.

⁶ Navianena la nene, visae ovisa merarava va li nalelagaena lala, naga sa

naþa opisawal ke osape ko na ope yar na viawaruruen e yuþaena kiena Navisaarena Yesu. Pogos naþa apisu ko omiyuþae po sanene, yoko akilia asape ko osuþa opa ruru metava rui sane yar tai naþa marua ruru e visena lelaga na kieta viawaena. Yoko akilia ruru naþa ko mena osuþa otaveve ruru ke navianena wo ya naþa osuþa opisawal ke pan la, ana yoko akekara vaþisi.

⁷ E lepas na suniena marua wowe la nasusumo, naþa apisayu sur kar ga lala, ana pe kiuþa sur tai to re e la poli. Oligan la sike na, ana ko na monar okilarar ruru ko omarera e malena wa. ⁸ Yar la sinelan ke akilarar tasnela marera ruruia, ana naga nene pogaga e lepas þasia, ana pogos naþa okilarar ruru ko omarera e malena wa, naga kila po manene laa sane e lepas punu ga. E lepas na malena na nanagane, malena wa naga kilia iila ko, ana e lepas na malena naþa pimi ke sirau wa, yoko malena wa kila kiuþa mrapa okilia ova loyuþa puna.

⁹⁻¹⁰ Sur nene, temiyuþaen keviu, toþaryon ke paþisi, vanon temligan kieta sitomena sike e Ntewa mali naga taaga ga, naþa pe natamaliaena kiena ne yeririna punu ga, sane la naþa amlelaga ea. Visena nene pe lelaga paþisi, okilia olelaga ea e sinema wetelu.

¹¹ Kiau visena la nene naþa nepisa ke pan ko, sur ne la nanene monar ovian van yeririna taþena lala, omareran van la vena alogearia. ¹² Visae yeririna þasia avisu ko piowa ga vanon ko na ope teras ga tai, ve omarau re, ova ga. Lelaga, sane ope teras ga, ana sa naþa osuþa okila ke rui, monar ovike mrapa van li nalelagaena taþena lala. Popon naþa ataveve lama, naþa okila pian ruru la e malena wo, e lepas na visena, e lepas na þelaga wo, e lepas na sinesiiena, naviawaena, a mekikena.

¹³ Vano tol pogos naþa visae neiþasu neþalivin ko, ouarar pog na lotena la marera. Oulolua visena wa e maran yeririna lala, olologonia, ovian lania.

¹⁴ Ve sinema þesan re puriukawaena wa naþa Ntewa mla pan ko e pogos naþa þegas nen nasumonena lala apu þaruma.

Visena kiena navisawalena tai e pogos nene pisawal sape puriu kawaena nene naga pe kioma, ana om̃areran oyum̃ae omio. ¹⁵ Ko na monar okilarar ko e yum̃aena la nene naṓa amlor asike e lumom̃a, monar owarwaryon nakilaena silaga, ana yoko yeririna punu ga akilia avisu kilale sane ko na opa manene laa ke amio Ntewa e kioma malena. ¹⁶ Monar ovisuar ruru ko, a ko m̃ena monar otaveve ruru nakilapianena la naṓa om̃la ke pan yeririna taṓena lala. Visae ouarar ruruia, yoko okila sane ko omio la naṓa amiyagogon ko ke ne, amiu punu ga akilia atol natamaliaena.

5

Pelaga wo na kilaen van li nalelagaena lala

¹ Timote, visae ovisu yermarua tai naṓa kila suri tai pe memes re poli, ve ovisin re sinemimiena vania. Omom̃au woga vania, okila vania ve sa ga naṓa naga pe arimom̃a narui. Popon okila m̃ena sanene van taṓena lala. Ovisu teras lala sa ga womla, ² ovisu sira marua lala sa ga anom̃a, a ovisu sira m̃ee lala sa ga vineña. Visae okila ve sanene, yoko kioma sitomena kilia mekiki ruru silaga.

Letano lala

³ E lepas kiena ne letano lala, ita na sum̃are monar sineta iye ruru la, monar tevisuar ruru la naṓa asike lala ga, pe ola re tai naṓa iila la poli. ⁴ Ana visae letano tai, narina la asum̃a ga, pona mapina lala, yoko la nene monar avisuaria. E mrapa nene, akilia awar maran sina ga vania navisusu warena wo lala a naiilaena naṓa naga kila pa pan la e kas lala naṓa ṓaro rui. Lala monar avisu kilale sane naga nene pe yum̃aena memes tai, po suri wa tai nakilaen van yaru tai na m̃ala mratava memes, a naga pe ṓelaga wo tai naṓa Ntewa sinenan paṓisi.

⁵ Letano naṓa pe yar re tai naṓa visuar poli, naṓa lala amarmare tania pano-o naga taaga ga sike na, naga monar wasine ga Ntewa naga taaga. Naga kilia sitom̃al ke Ntewa legiena a lemalo vena len vania vena kirakira visu ga naga e sur ya naṓa

naga sinenania. ⁶ Ana visae letano tai sitom ke ga naieluaren naga e malena na yomarava nini, naga sa naṓa naga mare tan Suṓe sa ga naṓa namratava la puna amare tania nanua sumo rui.

⁷ Nemloge sane amiu li nalelagaena lala asitom asape akila mrapa tai na iilaen letano lala. Na nene po paṓisi, ana nemaraun sa ṓisi visena ve keviu lawe vanonia, ana sineun laen visena laṓas van amiu e lepas nene sumo wa.

⁸ Visena na sumo naga sanini, sape visae li nalelagaena lala tai, ve visuar ruru re la na kiena lusia, a na keviu nena, ve visuar ruru re kiena namratava memes lala, yar nene naga sane pe pe yeririna kiena Kristo re poli. Naga piowa manene laa narui, nepisu sane naga piowa manene laa taulu la naṓa pe amlelaga re poli.

⁹ Ana nalua e lepas kiena ne letano lala, na sanene. Ṕegas kiena ne letano la naṓa sum̃are visuar la sum̃a ga, a visae letano tai naṓa sinenan sape kiena kia va loyum̃a, monar naga ga naṓa pe sira marua, sa naṓa kiena kas siar e lualima yam orai [60] va metava.

Taṓena, naga sira ga tai naṓa talopa yam taaga, pure wona taaga ga, a pe lelaga pania silaga.

¹⁰ Yam si tai, monar ve sira tai naṓa yeririna la avisu kilia sane pe sira tai naṓa miyum̃aen yum̃aena wo la paṓisi, naṓa naga pian ruru narina lala, naga tai naṓa kekaran na visuaren yeririna taṓena lala e m̃ana um̃a. Pogos naṓa li nalelagaena wa taṓena lala aim am̃alivinia, naga kevan lala lala, a naga miilaar ke la naṓa amlolor e naloge viowaena kar lala. Sira marua letano naṓa ṓaryon yum̃aena wo la naṓa sanene, naga ke narui naṓa kiena kia kilia va loyum̃a.

¹¹ Ana visae letano laṓas naṓa asike ga wa pe ape sira marua re poli wa, popon ve owar re kiela kia. Naga nene komin akilia avisaar va Kristo sane yoko asum̃a ga sa nene amio naga vano-o tol luas nen kiela malena, ana siraunia, ve ve piavi re, pona sinenanena na talopaena imi m̃arera sina ga, ana ṓisi na ailan ga, letano nene

suñalu were si yar tai. ¹² Visae kila sanene avisu viowa e naga, vanon naga kila pal kiena navisaarena, kilaro sina ga. ¹³ Ana amio naga nene, letano viu la nene akilia ayowo pona yepela mavin kilaruruen yuñnaena, ana asun atetalivi akakate ke e yuñna mñana yar lala, ana metavanja asun apisasayu ke lala tañena, akian ke kunula pa e sur la naña pe pe kiela visena su re loyuma e poli.

¹⁴ Ana e kiau navisuena, nepisa nesape letano la naña ape mñee ke ga wa, popon tetamñan la ga atalopa sina ga wa, popon awar sisi, avisuar mñala uñna lala, ana yoko ve sur re naña yeririna la avis viowa van la vanonia. ¹⁵ Nepisa nanene vanon lala ðas akuspal pa mrapa rui, ataveve ke mrapa na marena naña pa puna ne Yermare.

¹⁶ Sanene na, visae ita yar tai naña pe nalelagaena ana letano tai teke e mñana mratava, naga ga monar iila ruruia. Visae naga kila, yoko suñare tañatete visuyonia, ana kilia visuveve ga letano tañena lala naña pe yar naiilalaena re poli.

Kilavaru kiena ne nasumonena lala na suñare

¹⁷⁻¹⁸ E lepas na narin nalaena naña temla ke pan kieta nasumonena lala, neure ita teva si e visena lua na Tusi Wa. Nasumo, pisayu puluk la naña temligan la amial atalivi metava e ðegas nen wit lala vena avie plan mras lala. Visena nene pisa sanini, sape

“Ve oviar re gon kioñna puluk naña pie plan ke kioñna wit lala, otamñan naga kan re mña ve tokak ga.” **Naw 25:4**

A visena na lua pisa sanini, sape

“Yar naña miyuñnae, memes naña naga visu sur tai naña molue e limana vanonia.” **Luk 10:7**

Sanene na, popon tekila mñena van nasumonena na suñare lala. Ana lala naña amiyuñnae po, aþaryon nalologonen lologena wo a nakilapianen yeririna lala, popon atol ve keviu li laa sane, va yam ve lua.

¹⁹ Visae yar tai imi visawal nasumonena tai, sape naga kila sur tai piowa naña monar avis van e kumali vanonia,

5:17-18 Mat 10:10; Luk 10:7

visena kiena yar nene naga taaga pe torokin re naña akila sanene poli. Visena na sanene, monar yar ve lua po ve telu vena aiilaaria, þisi na akilia aure va kumali. ²⁰ Ana visae nasumonena tai taña lue ga mlamulena viowa, yoko monar ovisaluþar nena vania e maran ðegas nen nalelagaena lala, ana pogos naña nasumonena tañena la avisuia, marauena tol ruru la, sane lala mñena ve alor re sanene.

²¹ Italua tekilia sane Ntewa amio Kristo Yesu amio kiela navisi wa lala apisu ita mñaga, ana e marala, nevisa van ko sane ouarar ruru kiau visena la nene. A nepisa mñena ga nesape pogos naña sa oyumaen ke sur la nene, ve ovisu re yar la veve tañena, ana ko na monar okila maran taaga ga van la punu ga.

²² Visena si laþasia naiilaena sanini, ve okoskosin re wuen þarin yaru vena imi ve nasumonena tai, ana ovisu ruruli kiena malena sumo wa. Pe pon re naga kilawan mlamulena viowa naña sumu miyuñnaenia. A ko na owaryon ruru ga vena losineña merarava, a ve wa silaga.

²³ Sa naña nesuma nemloge ke rui, nekilia sane ko na osumu omai lili mñaga, ana nesape nevisa van ko ve ovalia re si munen kuruta. Ve osumu omun re ga wii, a okilia omun narin kuruta pogos þasia, þisi na pona kilia iila mopoma yo.

²⁴ Ta sina sanini, sane yar þasia, akila naña kiela mlamulena viowa sike e marata merarava ga, þisi na tevisu kilia sane yoko atol nakoena vanonia. A yeririna tañena laþasia, akila naña kiela mlamulena viowa tapolou ruru ga sumu ga, a siraunia, naga mñena yoko vim kate e yo metava sirau.

²⁵ Yuñnaena wo mñena la ne sanene. Laþasia, asike e marata merarava ruruia, a laþasia, atapolou ruruia, pe tekilia re poli. A naña tapolou sike ne, tañatete tapolou lue, a naga mñena monar kate e maran yaru lala.

6

Yaru la naña amiyuñnae koren ga kiena

yar tai

¹ Nagane nesiri e lepas kiena ne ita p̄asia naṗa asuṗña sane pe kiela sur re poli, silaga asike e limana ne yerkawa tai, amiyuṗṗae koren ga pania e ṗña uṗña.

Malena na sanene ṗarera, sa naṗa sur urmi tai mon lue ga e ṗasila, ana taṗatete sinela kar kiela yerkawa, monar avisu naga sane mesmesu ga naṗa avatanonia. Visae akila ve sanene, yoko kiela yerkawa taṗatete visu viowa e kia kiena ne Ntewa naṗa teke e la.

² Nekilia sane yeririna laṗas naṗa amiyuṗṗae koren sanene, kiela yerkawa ṗña la amlelaga. Sanene, yaru na yuṗñaena amio yerkawa, lalua ape wenla ga e Kristo, ana naga nene pe pe naga re ga naṗa yar na yuṗñaena kilia kirakirai e yuṗñaena kiena kiena yerkawa. Peraga, monar ayuṗṗae ruru laa sane, monar akekaran ga naiilaen yar naṗa amiyuṗṗae kiena, komin naga lala tai e p̄egas kiena ne li nalelagaena a naga ṗña pe lala tai naṗa monar sinela siia.

Navianena na visokanena

Naga nene navianena p̄asia naṗa avisa lelein van lala taṗena, naṗa monar oiilaar la ea vena ataveve ruruia.

³ Yar naṗa kila navianena taveve sitomena taṗena, naga tarlu visena nowo lala kiena ne kieta Suṗe Yesu Kristo, kiena visena ve maran taaga re si amio navianena naṗa kilia were p̄elaga kiena ne yeririna imi ve sa p̄elaga kiena ne Ntewa.

⁴ Yaru naṗa taveve kiena sitomena va ve taṗena sanene, tepisu naga p̄arwaria, p̄arina keviu paṗisi, ana pe kilia re nena suria. Naga to lue ga e sinenan manene vilupena, pis liu, ana pe sur wo tai kate re e lele nene poli. Pelaga viowa ga la akakate e naga, sane vielueena, wankareen visena, visena mumu amio sitomen viowa lala van yar taṗena. ⁵ Yar la naṗa amiyuṗṗaen nene asuṗña apilup kare ga, naṗa sitomena naṗa wo amio visena naṗa pe lelaga pe su re nena e la poli. Ana apa apiowa re laa sane wa, vanon asitom ke asape nayakolen suṗare naga pe mrapa wo tai natauluen kilavaru. ⁶ Ana pe sa re

nene poli, vanon yar naṗa kiena p̄elaga po sane Ntewa, a naga kekaran ga sur ya naṗa Ntewa mla pania e kiena malena, yar ke nanene narui naga taulu sur wo tai naṗa po rui.

⁷ Pogos naṗa tepaeme e yomerava nini, tepe plamoṗe ga tepimi, limata korena ga, ana yoko tevetan sina ga sa ṗña nena ga nene tevano, pe sur re tai naṗa tekilia towarar poli. ⁸ A pogos naṗa temal ke e yomerava nini wa, visae telual narin kinanena tai, amio narin kulmrae nakalo itaena, nanene naga torok ne, tekilia tekekaran ga, sinetan ke si ya?

⁹ Ana lala naṗa sinelan manene laa sur lala, sinelan asape ave yar na sur moki, pona pe apisuluṗar re poli yo, naṗa asike pa e yo nataṗaliena rui, ana Yermare suṗña tol la ke rui e kiena nakilakokanena la.

Yoko nasinenanena viowa naṗa na kila kareen malena kien yeririna lala vim ve moki e la, vano-o aure la ava viowa laa, akuspal sur punu ga, ava atalilu e lele na kovioena.

¹⁰ Lelaga, p̄elaga nasitom maneneen kilavaru naga pe purṗes nen p̄elaga viowa kar la punu ga. Nasinenan maneneen waren kilavaru ve moki naga karmo sineta ita p̄asia, p̄ere la amial lili ṗña apano, ana amilan ga naṗa amolue punu ga petan mrapa na viawaena rui.

Siraunia, akus viowaena moki vanonia, a kila naloge viowaena la tol la, ana asiar ga apisuluṗaria, asitom sina ana piowa ga rui.

Pelaga wo

¹¹ A Timote, ko na sane yar kiena ne Ntewa lelaga, monar ovilon masuṗña van nataṗaliena viowa punu ga na sanene. Sur ya naṗa monar oligan to vamon ko silaga, naga pe p̄elaga na mesmesuena, p̄elaga naṗa yar imi wo sane Ntewa, p̄elaga na viawaena, p̄elaga na sinesienena, p̄elaga na uarar ruruen yuṗñaena, a p̄elaga na moṗauena.

¹² Ko monar osuṗalu ṗarera e kieta mara wa na lelagaena. Ve sinema p̄esan re pogos naṗa osuṗalu e marana ne li nalelagaena la moki, naṗa opisawal kioṗña navisaarena nanua ne. Ntewa pio

ko vena okus malena nene naŭa ve ŝisi re, ana mla pan ko e pogos nene, ana ko na monar ouarar ruru vano-o ve lor re sina ga vetan lumoma. ¹³ Ntewa naga pe purŝes nen malena na sur make ga, a Yesu Kristo, pogos naŭa aŝure naga aŝaro pa puna yaru naŭa Pontis Paelat, ana naga pe marau re poli, ana m̄areran ga pisawal ruru kiena naviawaena, ana sa naŭa italua tesike e marana lalua Ntewa amio Yesu, sineun nesape nela si pupia visena tai van ko.

¹⁴ Nevisa ve sanini, nevisave nom̄areran ko nesape monar olarar ruru visena kiena ne Ntewa la nene, naŭa pe kion̄a kororaki pona kion̄a nakila palen re tai poli, vano tol pogos naŭa kieta Suŝe Yesu Kristo wasuŝe ea. ¹⁵ Kiena nawasuŝeena nene, yoko m̄alivin ita e kana pog ne napo, sa naŭa Parin Suŝe wa na mava sinenania, komin Parin Suŝe wa nene naga taaga pe suŝe kiena suŝe la make ga, a pe yerkaŭa kiena yerkaŭa la punu ga. ¹⁶ Naga taaga mal lue na sike ne, naŭa sike loyuma e kiena pupia naurarena naŭa pialuŝar sape taŝatete yar va lavisinia, pe yar tai pisuli re pogos tai poli wa, a taŝatete yoko yar tai visu pogos tai. Kieta Ntewa nene, tewatanon naga, a popon navesuŝeen sur make ga ve kiena naga taaga, vano-o taŝatete ŝisi pogos tai, sanene.

Nalelagaena la naŭa kiela sur moki

¹⁷ Pe lelaga naŭa ita laŝasia, kiela kilavaru moki, limala pulen ruru make nena suria. Nanene pogaga, ana monar ovian la m̄arera ovisave ve avilave re, ve awarwar lan re sina vanonia. A pe pon re awasine ga kiela kilavaru la nene poli, naŭa pona pogos tai ailan ga, avisu sane kokovio make nenaga, ana monar awasine ga Ntewa. Naga ga pe purŝes nen sur make ga la nene, suma ŝar ke nalaena la nene mokliu pimi m̄alivin ita, mok paŝisi, vena iila ita tekekara e kieta malena lala.

¹⁸ La naŭa limala pulen kilavaru, kiela malena monar ulen yumaena wo la naŭa amiyumaen ke amio. Ve asitom

manene re avisave monar auarar manene kilavaru nene ve kiela ga, ana popon akekaran naŭa avion va yar taŝena naŭa kiena pe torok re poli. ¹⁹ Visae akian plan va ve sanene, yoko Ntewa kila naŭa asum̄a amiyuwon polo ke kiela navisa ruruena ma e peni, sa naŭa asum̄a apisirlua ke m̄ala yuma nowo tai monmate pog na pimi ke ne. E mrapa ne nanene, asum̄a apanon ke naŭa awarpoyon atol malena naŭa pe lelaga.

Visena maro

²⁰ Ake Timote, olarar visena wo make ga naŭa nepisa piŝasu pan ko, naŭa nemligan e lumoma vena okian lelein va laa sane.

Ve ova re loyuma e visena la naŭa taŝatete aiila kion̄a malena amio Ntewa. Yar moki apian la ga e kiliaena na yomarava, ana apisape kieta lelagaena amio visena wa kiena ne Ntewa, sur la naŭa pe lelaga re poli sike ea. Ana kiela kiliaena nene pe lelaga re nena poli, naga pisokanin ke sina ga kiela sitomena lala.

²¹ Laŝas atol ruru manmaruaena na yomarava nini, amlologon ruruia pa e yo make ga, ana sur taaga, akila pal mrapa na lelagaena naŭa akila pal ruru nenaga.

Kiau visena ŝisi e nene, ana sane silaga, nemlen nesape lemamiena kiena ne Ntewa sike amio ko.

Inu, Pol.

Maki Nalua Naña Pol Siria Pa Pan TIMOTE Visayuena Na Tusi Nene

Sunienu plas na tusi nini

Maki na lua nene naña Pol siri pan Timote, ana pulen visenu wo lala na iilaen Timote naña kienu erau viu naña sumña miila naga. Sitomenu keviu naña sike e maki nini, Pol pisa pan Timote sape sumñalu mārera vena visawal lologenu wo kienu Yesu Kristo. A pisa pania sape naga monar uarar vianienu lelaga na lologenu wo, a na Tusi Marua. Naga pisa pan Timote sape monar kila luwe ga yumñuena na vianen yaru lala, a vena kila yumñuena na wereen yaru lala, pe suri korenaga visae yaru la avisakare naga pona avisakare yumñuena na sumñare naña naga sumña kila ke ne.

Pol pisa pan Timote vena ve va sikol re naga e visenu wowe lala a visenu na veveyuenu naña tañatete kila suri wo tai, ana vena kila kareen ga yaru lala.

E maki mēnaga nini Pol pisa pan Timote sape taveve ðalaga wo la sa naña naga kila ke ne e kienu malienu. Nanene ðelaga kienu Pol sa naña mlelaga mārera, a kienu sitomenu piyavi, a sinen si yaru lala, a kienu ðelaga naña pa ðarpoyo e pogos mārera lala naña yaru la akila miloge piowa e tasnenu, ana naga pe paruru re poli, sumña pisawal luwen ga lologenu wo kienu Yesu Kristo.

Komþasnen tusi la na nini

Visenu ðesa 1:1-2

Pol mieluar Ntewu vanon Timote ana pian Timote 1:3—2:13

Pol mila visenu na iilaen malienu kienu Timote 2:14—4:5

Pol pisayu naga amio kienu yumñuenu 4:6-18

Visenu maro kienu Pol 4:19-22

Visenu ðesia

1:2 Yumñuenu 16:1 1:5 Yumñuenu 16:1

¹ Naruu Timote, in Pol naña nesiri mñak nini pimñasu pan ko, naña nasinenanenu kienu ne Ntewu ga naga pisirlua inu nepim nepe nalogenu kienu Kristo Yesu. Kristo Yesu naga pe purþes nen malenu naña Ntewu pisaar pan la naña amlelaga pania.

² Timote, kiau lenienu nesape yoko Ntewu Arimata a kieta Suþe Yesu Kristo, lalua aligan pupia lemamenu, sineyenu, a sumñarenu su lue ga pun ko.

Visenu na potenu pa Ntewu

³ Sa naña kau apua lala ataveve nanua rui pimi, in na nomñareren lue ga kilaen yumñuenu kienu ne Ntewu, a in na nesumña noþikeyon naña nelotun naga amio losineu wetelu. Ana legienu a lemalo, e pogos na lenienu lala, nesitomñal ko mñaga, nesumña nepisa lue ga potenu paþisi pania vanon ko. ⁴ Nesumña nesitomñal ke wamaramña lala nalogeen viowa, ana kila narui sineun manene paþisi naña neimñasu neñalivin ko sina. Visae nevisu sina ga maramña, yoko neloge wo na neloge wo! ⁵ Nesumña nesitomñal mēnu ga kionñu naviawaenu lelaga, naña nanua se komñu apua naña sira marua Lois, siraunia se komñu mñamña naña Yunis, a sa naña nepisu kilale rui, nagane sike e ko.

⁶ Naga ke narui nesumña nesitomñal mēnu ga nalaenu naña Ntewu mla pan ko, pogos naña nopu ðarumña nemlotuwo ko. Sineun nesape nevisa van ko sanini, ve otamñan re kapi na nalaenu nenu vito tano, ana monar osumña okila lue ga vivaga ruru silaga. ⁷ Monar ositomñal Ninunu naña Ntewu mla pan ita, naga pe ninunu re naña na maraunen yaru poli, ana naga pe Ninunu na māreraenu, pe Ninunu na sitomenu, a pe Ninunu naña kila yaru kawu ruru kienu malenu.

⁸ Visae lelaga kemua naña Ninunu ke nanene narui sike e kionñu malenu, monar ve omawan re visawalen lologenu wo kienu Suþe va yar lala, pona monar ve omawan re naña ovisawal va yaru lala ovisave lelaga sane ko na ope kiau erau wo tai. A amliganin nesike e yumñuenu naloge viowaenu vanon kienu yumñuenu, ana pe

pon re omawan inu vanon sur nene poli. Kioṃa suria naṓa yoko okila, monar okekaran ove ṓegas omio inu e naloge viowaena vanon Lologena Wo, vano tol naṓa ṃareraena kiena ne Ntewa kila ko otorokin oyum̃aenia. ⁹ Ntewa ke narui, naṓa naga tamalia ga ita luwoka rui, a pio ita ga luwoka teyaloro e mrapa na kiena malena wa, ana silaga kilia iila ita. Nanene pe vanon re ga naṓa italua tekila kiena yum̃aena wo poli, pona italua tekila ya, ana naga kila ga molue kome kiena sitomena amio kiena lemamiena wo pan ita. Kiena lemamiena nena, naga kila ruruia, mligan ruruia sike amio Kristo Yesu nanua sumo rui, sumon naṓa siar kieta pogos ita yeririna lala na yomarava.

¹⁰ Ana lemamiena nene sum̃a sanene pano-o tol nagane towe ga, naṓa ṃalivi mare ga e yomarava naṓa kate e marata kome kieta natamaliaena Kristo Yesu. Naga pitomi e yomarava, kila make ṃareraena na marena pimi pe sur korena ga tai, a kiena nalologena wo kila naṓa nagane tesike e yomarava nini wa, tekilia telual malena wo. Ana naga kila ṃena naṓa siraunia, yoko tekilia teva loyum̃a e malena naṓa taṓatete ṓisi pogos tai.

¹¹ Lologena wo nena, naga ke narui naṓa Ntewa pisirlua inunia nepe kana navisawalena nena, nepe kana nalologonena nena, nepe kana navianena ṃena ga. ¹² Kiau yum̃aena nena nane kila nepane ke pogos ṃarera lala loyum̃a e yum̃a naloge viowaena nini vanonia, ana pogaga naṓa, pe pe sur re tai pan inu poli. Pe nemawa re poli, komin nekilia nesape yar naṓa nemlelaga ea, naga pe lelaga, kiau nalelagaena ea ṃarera ruru po paṓisi sane ya naṓa nemligan e limana, yoko uarar ruru ṃarera sum̃a ga vano-o tol Legiena maro.

¹³ Sanini Timote, nesape nevisa van ko sanini, monar otaveve ruru mrapa na visena mesmesu lala naṓa nemla pan ko, monar osuṃalu ṃarera e Yesu Kristo silaga, a monar oligan ruru kiena sinesiena sum̃a ule e kioṃa malena. ¹⁴ Ninuna Wa sum̃a kokonia ruru losineta,

ana ve oligan re navisa ruruena la naṓa naga mligan ruru sike e kioṃa malena rui, ana oloun ruruia.

Pol pisayu Onesiporas

¹⁵ Nekilia nesape omloge lologena viowa tai rui, naṓa asape li na lelagaena lala nae pupia lepas naṓa Esia, apilon ṃasila pan inu rui, a la nene amio ṃena kieta erau lua naṓa Paekelus amio Emosenisi.

¹⁶ Ana kieta wolai wo naṓa Onesiporas, naga kila po paṓisi. Pe sur korena ga naṓa apiar inu e sen lala loyum̃a e yum̃a naloge viowaena nini, ana naga pe mawan re naṓa imi katen inu poli, ana nemlen pa Suṓe vena visa ruru naga ve keviu amio kiena namratava lala. ¹⁷ Naga pimi ṃaliv Rom nini, pe yam piavi re nenaga naga ṓiyon naṓa sape lual inu, pano-o pimi tol inu e yo nene. ¹⁸ Naga sum̃a kila manene ke sina ga suri wo la paṓisi pan inu e Rom nini, sa ke ga naṓa miila ruru inu sumo rui pogos naṓa nesike gar Episas nanua ne, sa naṓa kam na akilia ruru rui. Naga po pan inu sanene, nemlelaga nesape yoko Ntewa sinen ye ruru nena naga e legiena maro.

2

Yaru na mara kiena Yesu monar war naloge viowaena

¹ Naruu Timote, nesape nevisa van ko sanini, popon ola lemamiena kiena Kristo Yesu ve keviu e kioṃa malena, ana yoko okilia om̃arera ruru wo vena osuṃalu osulue. ² Yam moki rui naṓa omiagogon kiau visena lala naṓa nepisawal ke e maran yeririna lala, ana monar olual yar laṓasia naṓa auarar ruru yum̃aena, ola visena la nene van la, ana siraunia, la ṃena ga akilia avian liluen la vano tol yeririna taṓena lala. ³ Ita yar na kilaen mara lala kiena ne Kristo Yesu, yoko ita veve taaga monar kieta pogos na lualen pog ṃarera la sike ne. Ana visae nagane kioṃa pogos narui, monar ola ga ve sa naṓa kioṃa lepas na yum̃aena tai.

⁴ Ositom ruruli yar na mara lala. Kiela yum̃aena monar akila kare ṃareraen na

sinekar kiena ne kiela yerkawa vito tano, ana pe asikol la re amio yuñāen kar la poli, sa naña yar tañena la asuñā amiyuñāen ke ne.

⁵ A monar ositomyuli mñena yaru viu la naña akila kiriena. La añareran ke naña atauluia, vena atol kiela nalaena tai, ana visae akilaro navisaluaena na kiriena, yoko akila plan la, tañatete atol sur tai ñisa.

⁶ A ositomāl mñena yaru na yuñāenen lokove lala. Yar na mñareran yuñāenen lokove mapila ve moki, nane yar ne nane popon war kinanena ea.

⁷ Sur la ne nesuñā nepisa ke ne, visae ositom ruru la, yoko Suñe iila ko vena otol kiena manmaruaena wo lala a kiena kiliaena lala ea.

Popon yar na lelagaena la asuñā asitomāl lue ga Yesu

⁸ Naga naña yoko ositom manene laa naga, nane Yesu Kristo. Naga paeme e yomarava molue kome lus kiena yer-marua Parin Suñe Tepet, a siraunia, añenñar naga, ana naga mal sina sa naña Lologena Wo pisa. Nane Lologena Wo ne nane nemlologon ke ne, ⁹ a nane Lologena Wo naña netol pupia kana naloge viowaena e yo nene, naña kila narui nagane apiar tasneu la wetelu e pototo, sa naña in na yar viowa na kilaroen navisaluaena. Ana sur tai naña yar la tañatete aviaria, nane visena wa kiena ne Ntewa, komin momolue ke ga wa tañatete avisaluñaria.

¹⁰ In na nesuñā sineu miye manene yeririna la naña Ntewa mligan plan la vena nekila la atol malena kome Kristo Yesu. A sitomen ne na nene narui kila sane pog mñarera ya naña nokom ea, ana in na nesuñā nakawean inun ga vena nekila make suria, vena la mñena ga akilia atol naurarena nae ma e peni naña tañatete ñisi pogos tai.

¹¹ Yauena tai pisayu sur nene, kana visena ne lala lelaga pañisi, naña pisa sanini, sape
“Visae teva e marena temio naga, yoko temal temio naga.

¹² Visae tesuñāl mñarera e pogos mñarera, yoko teve suñen yo temio naga. Visae tevilon mñasita vania, yoko naga ligan ita,

¹³ ana visae tekila pal naña teloru, yoko naga tarar ita mñarera suñā ga, komin naga kuslua ita tepe kiena, ana naga tañatete visokan, tañatete si kovenlua ita.”

Yaru wo na yuñāena kiena ne Ntewa monar uarar mñareran visena lelaga

¹⁴ Nalelagaena la ne asike ne, monar osuñā ovian la mñaga vena ve sinela ñesan re sur la nene. A monar ovis mñarera van la ovisave e kia kiena ne Ntewa, ve aveveyun la re. Apepeyun ke kinas nen visen la sane asuñā akila ke ne, pe akila re sur wo tai poli, a pe amiila re nena la tañena naña asuñā amiagogon ke poli.

¹⁵ Sur wo ya la naña okilia okila sane yaru wo tai na yuñāena kiena ne Ntewa, monar okila make ga vena wo vañisi e kiena navisuena. Visae okila wo ve sanene narui, yoko tañatete omawan mras naña kioñā yuñāena waria, a okilia oim ove yar na vianen visena lelaga lala kiena ne Ntewa va yaru lala mesmesu a wo.

¹⁶ Ovisuar ruru e visena korena la naña yar la asuñā apisayu kare ke ne. Visena la ne sanene pe nasuen re e sitomena kiena lelagaena la poli, komin naña akilia aure la ava manene laa e ñelaga naña Ntewa pe sinenan re poli. Popon ve ova re lavisin yar la naña akila ke sanene,
¹⁷ komin visena kien la nene sa naña magka wa tai, naña kar ke tas nen yaru tañatete imi wo pogos tai.

Nepisu sane monar nevisa sane lalua nene Aemeneas amio Paelitas, lalua sa towe mña nene rui, ¹⁸ komin naña apur matan mrapa na visen lelaga, asuñā amlologon ke kiela lelagaena tai naña pe pe lelaga re nenaga. La asuñā apisasa ke asape e luas nen yomerava, nasuñālen si e marena na peraga, komin e kiela sitomena, asitom asape Ntewa kila ke rui, nane e pogos naña naga miyuñāe e kieta malena. Ana pogos naña amlologon ke

kiela visokanena nene, asumã akila kare ke lelagaena kiena yeririna la moki, kila narui kiela sitomena pimi peve lua sina. ¹⁹ Ana ko m̃ena ga monar ve sinemã kurkur re, komin yumã naþa Ntewa sumã miyumaenia, miasin namaplarena la nene sumãl m̃arera ruru sumã ga. Visena lala e siriena wa kiena ne Ntewa sike ne naþa torokin e lepas nene, a tai pisa sanini, sape

“Ntewa kilia ruru po paþisi a la naþa ape kiena yeririna lelaga.”

A nalua nena, pisa sanini, sape

“Yaru naþa mla kia kiena Suþe teke e kiena malena,

naga monar ligana þelaga lala na mrapa nakilaen mlamulena viowa.”

²⁰ Ositomyuli pupia yumã m̃ana yar na sur moki lala. Loyumã e yumã la nene, tekilia tevisu pias nen sur na kinanena lala, naþa laþasa, amiyumaen e kol pona selpa, a laþasa, amiyumaen ga e porotano pona e laki. La naþa apisu sane po, asumã apio kinanena pa ea, e kiela pupia þaþagena kerkeviu lala, ana laþasa, asumã akinan kai ga ea. ²¹ A ita yeririna lala ita maran taaga sa ke ga nene. Yar naþa kila kiena malena merarava ruru po, a pe wa, a pe kila re yumãena viowa la poli, yoko kiena yerkawa were naga kila kiena yumãena wo la ve moki e maran yar lala.

²² Visae sinom̃an osape ko ove sanene, monar ovisa luþar kiomã naninuena m̃arera lala a nasinenanena viowa lala naþa sitomena kiena m̃ee lala kilia ulenia. Monar oþionli naþa kiomã sitomena ulen nawoena, a viawaena, a sinesiena, a sumãarena, ana sanene yoko wo vaþisi van ko omio taþena la naþa kiamiu sitomen taaga, naþa asumã amlen ke pa Suþe vanon kiena naiilaena.

²³ Yam mokliu, yar la akilia aveveyu vaþisi van la komin sur wowe lala pona kiela sitomena kar lala, sa naþa pe akilia re suri tai poli. Pogosa tai veveyuen la nene va m̃aga tol naþa asulania, akilia aliþerela sina, ana ko na pe pon re ova loyumã e visen la ne sanene poli. ²⁴ Yar nayumaena kiena kieta Suþe, naga monar ve sinena kar re yar taþena lala, ana naga

monar visuar ruru la, monar kilia ruru mrapa na vian malumunlaena. Naga monar ve sinen mimi re vilaga, ana kiena sitomena ve piavi ruru wo van la.

²⁵ Pona pogosa tai laþas ve aloge re naga yo, yepel mavinia, ana visae kilali naþa were ruru kiela sitomena, ana naga monar malum ga van la. E mrapa ne nanene pona Ntewa yoko kilia la narin pogosa tai van la vena vilonen kiela sitomena, vena atol kiena visena lelaga.

²⁶ La ne sanene, Yermare sumã þuarar ruru la ke rui, sumã m̃areran la ke vena akilia ya naþa naga sinenania. Ana visae akilia atol maran si kiela kiliaena wo, yoko akilia aure vetan kiena pova a kiena visokanena lala.

3

Pelaga na þarm̃arera lala na legiena maro

¹ Timote, monar ve sineta þesan re sane e legiena maro la nini, yoko monar pog m̃arera la ve moki aimi am̃aliy. ² Monar ve sa nene narui, komin naþa e pogosa nene yoko þelaga kiena yar lala va viowa manene laa. E pogosa nene, yoko ave sanini:

yoko ave yaru na sitom̃al laen ga,

yoko asitom manene ga kilavaru,

yoko avilave a awarwarla vaþisi,

yoko ave yar na veveyuena,

yoko taþatete alogear visena kiena kiela yermarua lala,

yoko taþatete nena avisa potena e sur tai,

yoko asitom korenan ga sur wa lala,

³ yoko taþatete awo van yaru taþena,

yoko ave þarm̃arera vaþisi,

yoko aviueli a avisa kare sur wo lala,

yoko sinela kar yaru lala, asu la,

yoko yepel mavin sur wo lala,

⁴ yoko avisa kotalia kiela erau lala,

yoko ve asitom re suri tai,

yoko asitom asape la ga na apo,

yoko ve sinela si re Ntewa, ana sinela si ga malena wo ya naþa la sinelania,

⁵ a visae akilali naþa auarar towe laa narin yumãena na sumãre lala, ana na nene e ga e kulusa, komin naþa kiela malena pisawal ruru rui

sape m̄areraena lelaga na lelagaena e Ntewa pe to re nena e la poli.

Nane p̄elaga na malena kiena yaru na legiena maro lala, a monar ve osu re lavisin la. ⁶ Sineu miye m̄ena sira la nene paṽisi wa naṽa navianena navisokanen lala asum̄a ateteliv ke m̄ala um̄a lala. Sira la nene laṽasa asum̄a aṽar ke urmiena namlamulen viowa rui, a laṽasa sitomen taṽena la sike e la, kila sane visae yar la aimi vinau sanene, ana sira la nene ameu paṽisi, pe puriula re si naṽa avisaluṽar la poli. ⁷ Ya naṽa yar la nene apisa, ana amlelaga ga narui, akila m̄a sanene pano-o ana pe atol ruru re kiliaena napo poli e visen lelaga kiena ne Ntewa.

⁸ Yar la ne apivim ke sanene, nepisu la sane ape nasinekar kiena ne visena lelaga napo, sane e pogos kiena ne yermarua Mosis nanua sumo, lalua naṽa Sanes amio Sampres, apim apian kare sitomena kien yar la moki. Yum̄aena ne nanene yar la nene asum̄a akila ke na wa, naṽa kiela sitomena la pilolon kare pa piowa, pe apuarar re si kieta viawaena poli, ana apurmatan apa e taṽena. ⁹ Ya naṽa la akila naga piowa manene laa, ana pogos na waren kana nakoaena nena yoko imi m̄aliv pogos tai na wa, sa naṽa m̄alivin lalua na nepisa ga na wa. Pogos tai, amilan ga kiela visokanena kate ga yometava, ana yar la apisu kilalea.

Pelaga wo lala kiena ne Pol

¹⁰ Timote, tesu lele taaga nakonua rui, ana nekilia nesape ko na opisuveve inu po paṽisi. Okilia inu sanene, naṽa okilia ruru ya naṽa nepian ke pan yar la ea, okilia ruru kiau p̄elaga, okilia ruru ya naṽa sineun nesape neyum̄aen e kiau malena, opisus kiau viawaena e Kristo keviu sanape, okilia ke osape kiau sitomena piavi, opisus ke sinesiena naṽa teke e inu pa yar taṽena keviu, okilia ke osape pog m̄arera ya naṽa pimi pan inu, ana nesum̄alu ga,

¹¹ okilia ruru napiowaena la naṽa kiau nasinekar la akila pan inu, sane e pupia kumali telu nene, Antiok, Aekoniam amio Listra,

a okilia ke yepe lalaea naṽa noṽaria e limala e pogos la nene.

Naloge viowaena la nene am̄arera paṽisi, ana nakawean inu ga pano-onom̄al naṽa Suṽe pimi p̄erelua inu e napiowaena make la nene.

¹² Ee, ita punu ga naṽa sinetan Kristo Yesu se ita, pona telual malena wo temio, monar tekilia tesape yoko towar naloge viowaena e yar taṽena lala. ¹³ Nanene na pogaga, ana naloge viowaena taṽena sike ga wa naga piowa ga, naṽa yaru viowa lala amio yar navisokanena yoko awaria. Nagane asum̄a akila manene ke piowa rui, a yoko akila m̄a viowa sanene vano vano-o viowa manene la, vano vano viowa naṽa viowa.

¹⁴ Ana ko Timote, okila ga omio kiliaena wo la naṽa otol rui, ana oyum̄ae va sanene omio lelagaena wo la naṽa opiawa ruru m̄arera e rui. Ve sinem̄a p̄esan re sane imimi ai naṽa mepian ko, ¹⁵ siar e pogos naṽa ove tokak ke ga wa gar mom̄a, pimi tol nagane, ana kila sa naṽa okilia ruru Tusi Wa, naṽa kilologia mrapa na tamaliaena kiena yar naṽa mlelaga e Kristo Yesu.

¹⁶ Siriena Wa la nene, Ninuna ne Ntewa sike e la, ana akilia aiila ita ve keviu vano-o vaṽisi. Avian ruru ita, aweṽege sineta, akawe ruru kieta p̄elaga, a akila kieta malena wo nenaga, ¹⁷ vano vano-o ita yeririna lala kiena ne Ntewa teim towo a tetorokin nakilaena kiena yum̄aena wo lala.

4

Pol miilaar Timote

¹ Timote, sane italua tesike e marana Ntewa, a e kia kiena Kristo Yesu, nepiuntan ko nesape owarar ruru sur laṽasa naṽa sineun nesape nevisa van ko. Italua tekilia tesape kieta Suṽe yoko liṽere la naṽa amarmare rui amio la naṽa amali, a italua tesum̄a tesitom ke urmi paṽisi

e kiena nawasuþeena sina, amio kiena nasuþenena naþa yoko naga visirlua, ana monar ologe ruru visena la nene.

² Ya naþa yoko okila na ve sanini, monar olologon Visena Wa silaga. Visae pog wo pona pog viowa, ana monar osuþmalu m̃arera vena visawalena, monar oþion tauluen yeririna lala, monar oure ruru la naþa akom ke e mrapa taþena, a monar oiilaar yaru la naþa amlelaga.

A pogos naþa okila yuþaena la nene, silaga kioþna sitomena monar ve piavi ruruia, a ve sinem̃a maren re vian laena.

³ Pogos la ne pimi ke ne yoko yeririna la yepela mavin vianen wo lala, ana yoko kiligala lala vikiraran sitomen kar lala, a yoko asuþna aure navianena la ve moki naþa asitom ke asape yoko akilia avisa sur wo lala vena kilaen alogewonia.

⁴ Yoko aligan logeen visen lelaga, a yoko akila pal mrapa ava ataveve suniena lala naþa yar ga la akila.

⁵ Ana ko na ve ove sa re nene, ana okila ga kioþna sitomena va ruru suþna ga, okawean ko e pogos m̃arera lala, okila kioþna yuþaena na lologonen Lologena Wo, a oyuþnae taveve ya naþa Ntewa pio kon sape oyuþnaenia.

Pol pisu sape lavis awem̃ar naga narui

⁶ E lepas naþa pun inu, nemloge sane nagane nepim ke lavisin luas narui, nepimi ke e lele tai naþa yoko monar nokuþaþain kiau malena vanon Lologena Wo narui. Ee, nepisu sane kiau pogos na liganen yo pimi ke lavis narui. ⁷ Ana pogaga, komin naþa nekilia sane nekila mara, noþaryon m̃arera po; nekiriri, nekila make nenaga; a nopuarar lelagaena, pe nemligan li re pogos tai poli.

⁸ Yar napo lala kiena ne Suþe yoko atol karo wa na þarila, a nesitom sane naga mligan ruru kiau sike ma e peni rui, vena yoko e ga e legiena maro ana la van inu.

E pogos nene, yoko naga liþere yaru make ga, a yoko naga la nalaena van ita make ga naþa kieta sitomena m̃areran naþa tekrakravan kiena nawasuþeena.

Visena maro

⁹ Timote, sineun manene nesape owarlion naþa oyal kawa oim e nini. ¹⁰ Sineun ko paþisi, komin wolai naþa Timas, sur na yomarava la aþere kiena sitomena panoo pure pa garu Tesalonaika. Kresens m̃ena ga pa garu Kalesia rui, a Taetas pe su re si amio inu poli, naga pito ke Telmesia. ¹¹ Erau ga tai sike amio inu nagane, nane Luk. Ana visae okilia olual Mak, yoko oure naga imi amio ko, komin naþa nepisu naga suþna miila inu keviu paþisi e yuþaena kiena Suþe naþa sineun nesape nekila. ¹² Taekikas, nepitetalia naga pa garu Episas rui.

¹³ Yoko nevisa kiau sur laþasa, sanini pogos naþa ovam e nini, yoko owarar la avami. Mau kulkota na miava, nemligan m̃eke puna Karþas pogos naþa nesike gar Troas, a kiau tus lala amio m̃as nen tus lala, sineun nesape owarar sur la nene imi.

¹⁴ Okilia ke yar na yuþaenen piaki naþa Aliksanta, naga kila visena viowa la mok liu pan inu. Yoko Suþe ga visuvevea vena kila ya ne vania, ¹⁵ ana monar nekila m̃ena okilia naþa naga kawe manene ke kieta Lologena Wo, ana monar ovisuar ruru ko ea.

¹⁶ Yer kawa nae Rom lala apis pan inu kumali yam tai rui. E pogos nene, kiau erau taþena lala apureure make ga, pe la yar re tai naþa pimi e lepasneu poli. Ana nanene na pogaga, popon sane Ntewa ve sinen karla re vanonia. ¹⁷ E poglis nene, Suþe ga naga taaga amio inu, ana nemloge sane naga mla pupia nam̃areraena pan inu, ana nom̃areran visawalen sur make ga na Lologena Wo e maran yeririna lala, kila narui þegas nen la naþa pe amlelaga re e Ntewa poli amloge. E pogos nene, lelaga, nesike pae e logon laion rui, ana naga þerelua in sina petania.

¹⁸ Nemninue narui aþna nelual naviowaena ya ne yoko nevan ea, ana nemligan inu e limana Suþe, nesape yoko naga tamalia inu vena nesike nemio e

4:10 Kolosi 4:14; Pilimon 1:24, 2Kor 8:23; Kal 2:3; Taetas 1:4 **4:11** Kolosi 4:14; Pilimon 1:24, Yuþaena 12:12,25, 13:13, 15:37-39; Kolosi 4:10; Pilimon 1:24 **4:12** Yuþaena 20:4; Epis 6:21,22; Kolosi 4:7,8 **4:13** Yuþaena 20:6

4:14 1Tim 1:20, Rom 2:6

kiena yo wo ma e peni, a silaga yoko nelasuþe si naurarena la vania, vano vano-o ve uro re, sanene.

¹⁹ Sur si laþasa navisaena, awis ovisa pokolulagi pona pokolemalo va sira nene Prisila amio wona Akwila, a va mēna namratava puna ne Onesiporas.

²⁰ Erastas pe pam re si e nini poli, sike ga Koren, a pogos naþa mepam, metol yo Maelitas, ana Tropimas mai, nemligan naga sike e yo nene.

²¹ Timote, sineun manene paþisi nesape monar okilayonli ovam e nini vilaga, komin pogos na miava pimi ke lavis narui.

La ne e nini asape nevisawal van ko, la asape asitom ko paþisi, nane Yupulus, Putensa, Linas, Klotia, amio erau taþena lala.

²² Noþisi e nene narui, nesape Suþe sike amio ninuþa, kiena lemamiena sike amio amiu make ga.

Inu, Pol.

Maki Naþa Pol Siria Pan TAETAS Visayuena Na Tusi Nene

Suniena plas na tusi nini

Taetas, naga pe yaru viu naþa naga pe pe lus nae re Israel tai poli, ana naga pimi pe yaru tai naþa mlelaga e Yesu, ana naga suña taveve Pol vena iila naga e yuñæna a na visawalen lologena wo kiena Yesu Kristo. Pol mligan Taetas sike e purvanua naþa Krit vena visuar yuñæna na suñare e yo nene, a naga siri maki nini pania vena visayuen suri telu.

Nasumo, Pol pisa pa Taetas vena sitomål þelaga naþa nasumonena na suñare la monar atavevea. Naga pisa sanene, komin le Krit la moki, kiela þelaga a kiela maliena pe mesmesu re poli.

A na lua, Pol pisawal mrapa pa Taetas naþa monar tavevea vena vianen yaru lala e þegas taþena lala loyuña e suñare. Nane yermarua lala, a sira marua lala, a yaru viu amio yaru na yuñæ korenen lala. A naga sape sira marua lala monar avian ruru sira mæe lala.

A namaro, Pol pisawal pa Taetas e navianena naþa naga monar la van yaru lala, a monar ave erau ruru wo amio la, naþa asumã ve apeveveyu re, a yaru na suñare lala monar ve aliþerela re.

Komþasnen tusi la na nini

Visena þesa 1:1-4

Na sumonena na suñare lala 1:5-16

Yuñæna kiena yaru taþena lala loyuña e suñare 2:1-15

Visena na vianen yaru lala 3:1-11

Visena maro 3:12-15

Pol porworun Taetas

¹ Kiau erau Taetas,

In na Pol, nekekaran nevitawe ko sina e maki nini, e kia kiena ne Ntewa, naþa in na kiena yar na yuñæna, a e kia kiena

ne Yesu Kristo, naþa in na nepe kiena nalologena.

Nesike e yo nini, nesuñæ nemiyuñæe ke ga wa, nemio yeririna la naþa Ntewa pisaar la sape ape kiena, komin sineun nesape popon kiela viawaena imi mårera laa ga wa, a kiela nakiliaena e visena lelaga imi ve keviu laa ga wa. Visae ve sa nene, yoko kiela þelaga kilia imi torokin þelaga kiena yar wa taþena lala kiena ne Ntewa, ² a yoko akilia atol malena naþa ve uro re.

Kieta sitomena mårera pa rui sape yoko tetol malena nene, komin Ntewa pisaar na konua konua rui sape yoko monar ve sa nene, a tekilia sane naga pe pisokan li re pogos tai poli. ³ Naga pe kieta Ntewa natamaliaena, ana pogos naþa pisu sane kana pog ruru napo, naga mligan kiena visena imi målivi vena kilaen mrapa na kieta malena, a nagane mligan sike e inu vena neva nelologon va e yo make ga.

⁴ Ana Taetas, nane kiau maki nene pan ko. Nepisu ko sane ope naruu ruru ne-naga naþa ita lua kieta naviawaena taaga, ana kiau leniena pan ko pa sanini, sane lemamiæna a suñarena kiena ne Ntewa Arimata a Kristo Yesu kieta natamaliaena sike amio ko.

Yuñæna kiena Taetas e purvanua naþa Krit

⁵ Nesiri piñasu pan ko, sineun iilar koena e yuñæna naþa omiyuñæen ke gar Krit wa. Nanua sumo, ita lua toþar þesan lologena wo pimi måliv e yo nini, ana pogos naþa nepetan ko, pupia yuñæna komþas mæke ga wa, ana nemligan ko osun ke naþa okila ruru ke ne yuñæna la imi wo laa sane wa.

Sa naþa nepisa pan ko e poglis nene, sineun nesape ova oteliv make e kumali lala, owu þarin kiela yaru laþas, aim ave li nasumonena wa lala.

⁶ La nene, la monar ave yaru la naþa pe naviowaena re e kiela malena poli, monar atalopa amio wola ve taaga ga, a narila lala, la mæna monar alelaga e Yesu, pe pon re tevisu la ave þar mårera poli, pona asumã apilon ke visena kiena

kiela yermarua luwoka. ⁷ Monar ve sa nene komin naþa ape yerkawa na sumãare lala. La ape yar na visuaren yuãaena wa kiena ne Ntewa, ana monar ave yar mesmesu. Ve asitom re asave la na yar tai ne, ve sinela mimi koskos re, monar ve amun manene re wii m̃arera, monar ve ave yar na kilaen re mara, a monar ve asitom manene re sur lala toko.

⁸ Ana visae ve sa nene, yoko nasumonena naga kiena malena ve sanape? Yoko popon naga kekaran visuaren wolawa lala e m̃ana uãa, amio þelaga wo taþena la ne sanene. Popon naga sumon ruru yuãaena lala, ve manmarua ruruia, kiena sitomena mekik ruruia, a naga kaweruru kiena malena mesmesu. ⁹ Visena lelaga la naþa apian ea, naga monar uarar ruru m̃arera, vena kila sane naga towe kilia vian liluen vano.

Ovisuar lelagaena navisokanena lala

Yeririna la þasa asitom asape kieta lelagaena pe navisokanena ga, ana kieta navianena wo lala kilia kila kiela visena lala taþatete sumãal ruruia.

¹⁰ Yar la mok liu asike ne naþa yepel mavin loge itaena, ana apis m̃arera paþisi, pona asumãa akilali ke naþa aure sitomen kien yar la va ve taþena. Garu e nemãa Krit, ita lua tekekara paþisi pan le Yu la moki naþa tetaulula apim ape yeririna kiena Yesu rui, ana nagane li taþena la nene sinelan asape aure kare la ava aviowa sina. ¹¹ Sa nene, popon sa sur tai mono logola, komin akila kare ke mratava wetelu laþas rui. Asumãa apian ke sur laþas naþa pe mesmesun re naþa avisayu poli, ana asumãa am̃areran ga asape akila, pe na sitomen wo re poli, ana komin ga sitomena viowa naþa asape pona ala narin kilavaru la e yo.

¹² Pona le Krit lala, kiela þelaga sa ga nene yo, komin yar nasirien suniena tai nanua sumo, naþa naga pe yar nae nena kiela yo tai, pogos tai pisayu la sape

“Le Krit lala, la ape yar na visokanena, apiowa taulu nompui, ape yar na yowena, ape yar na sitomãalen ga m̃eþela.”

¹³ Yar nene, kiena visena m̃arera li m̃aga, ana in na nepisu sane pona lelaga yo, ana po paþisi naþa ovis m̃arera van la, visae peraga, yoko kiela nalelagaena taþatete imi wo ruru pogos tai. ¹⁴ Nagane asumãa apuarar ke sunena marua na sumo kiena le Yu lala, asumãa akekaran ke visen kiena ne yerkawa taþena la naþa akoven lua visen lelaga, ana komin ya ne pe sinelan re lelagaen e visen wo kiena ne Ntewa naþa tesuãa temla ke pan la?

¹⁵ Yar naþa kiena sitomena merarava ruru nena po, sur naþa namname pe torokin re kila kiena sitomena imi namname poli, ana sur make ga merarava ga pania. Ana yar naþa pe mlelaga re poli, naþa kiena sitomena namname, pona sur tai merarava m̃a yo, ana taþatete kilia kila kiena sitomena imi merarava, a pe sur re tai naþa merarava ruru e naga poli. Nanene komin naþa kiena sitomena pona losinena apa apiowa rui.

¹⁶ Yar la naþa nesiriyu la ke ne, asumãa apisawal ke asape akilia Ntewa, ana kiela yuãaena lala kila meraravan pan ita sape pe akilia re nenaga. Losinela la menun a melkalka, ape þar m̃arera paþisi, pe atorokin re nena kilaen si sur wo ta poli.

2

Navianena wo kila þelaga wo m̃alivi

¹ Ana Taetas, nekilia nesape ko na yoko ve ove sa re nene, ana yoko ko na monar osuãa ovisawal van la visena la naþa torokin navianena la napo.

² Visen laþasa nalaen van yermarua lala naga sanini, sape monar ve aulaula re, avarurula ga, a popon asitom urmi e kiela malena, amio kiela sitomena na manmarua ruruena. E lepas na lelagaena e Yesu, e lepas na sinesien yar taþena, a e lepas na sumãal ruruen m̃arera e yuãaena, monar aulen þelaga mesmes silaga.

³ Visena na sanene kiena sira marua m̃ena la sumãa ga, sape monar aulen þelaga na vatanonen Ntewa, ve asumãa re ga avis kar viowa va yar taþena lala, a sitomena na laen wii m̃arera ve sukaþara re e la silaga. Yuãaena naþa popon akila

naga sanini, sape monar avian taþena lala e sur ya naþa po vena ayumãena.

⁴ Keviu manene paþisi e leþas na sira m̃ee la naþa atalopa mare ga na wa, monar akipian la ruru e mrapa wo na sinesi ruruen wola lala amio narila lala.

⁵ Sira marua la nene, kiela sitomena la monar manmarua, kiela malena monar ekiki, monar avisuar ruru m̃ala uña, ave sinewo lala, a monar avatanon ruru wola lala. Visae akila sur la nene, yoko yar la visu kilalea sane visena kiena ne Ntewa naþa pisawal mrapa wo la nene, naga pe nasiriena wa tai naþa po paþisi.

⁶ E m̃a nenaga e þelaga nene, sineun nesape om̃areran yar viu lala, ovisave la monar akawe ruru kiela malena lala.

⁷ Po paþisi visae pogos naþa avisu ko, alual naþa osuñã omiali osumon la ke e mrapa na malena na po, naþa pulen make yuñãena wo lala, ana la akilia ayal e lelen lañã.

Ya naþa ovian lania, monar sike e kioñã malena rui, a monar naþa akilia avisu kilale asave ko m̃ena osuñã ositom ke si urmi ea. ⁸ Ya naþa aloge ovisawalia, monar ve ve visen re tai naþa yoko akilia avis van ko vanonia. Visae ve sa nene, yar la naþa sinela kar ita, yoko akilali naþa asuwo ita, ana yoko akila wowen ga suria, yoko kiela visena tai taþatete si suñalu.

⁹ E leþas kien la naþa amiyuñãe korena ga kiena ne yerkawa tai, okila la akilia ruru asape monar avatanonia, a monar aþionli naþa akila sane kilia kekaran yuñãena naþa akila pania. Monar ve avistañe re si vania, ¹⁰ a pe pon re asitom avisave akilia avivinaun kiena narin sur laþasa ve kiela. Monar ave lelaga ruru napo, vena kila naþa kiela yerkawa kilia wasine la e kiena sur make ga. Pogos naþa li nalelagaena la ayuñãe ruru wo sanene, akilia akila kiela vianena e leþas kiena ne kieta Ntewa natamaliaena va manene metava ve keviu e visuena kien yar taþena lala.

¹¹ Popon sane yar la avisu kilale kieta lelagaena, vanon Ntewa naga pe lemam e yomarava nini, mla natamaliaena pimi m̃alivin þegas nen yeririna make ga peve taaga.

¹² Ana ita naþa tetolia, tepisu kilale naþa Ntewa suñã kilapian ita ke e kieta malena lala, sape monar teligan þelaga viowa kiena yeririna la naþa pe akilia re naga poli, a monar tevilon m̃asita van nasinenanena viowa lala na yomarava nini. Yomarava ne nane yo naþa temal tesike e ne, ana kieta malena monar moñau ruru wo, a monar mesmesu, monar torokin nena yeririna lala kiena ne Ntewa. ¹³ Monar tesuñã ga sane, a monar tesuñã tesuñate ga pog wo naþa kieta sitomena sike ea, naþa kieta Ntewa keviu, kieta Natamaliaena Yesu Kristo yoko imi m̃alivi ea, amio kiena pupia naurarena.

¹⁴ Naga ke narui naþa tañan kana kuruta mlau vanon ita, þere plan ita petan m̃areraena naviowaena, kevan ita temekiki tepim tepe þegas wa na yepe-maenen yuñãena wo lala sa naþa naga sinenania.

¹⁵ Visena ne naga ke la na nene narui yoko osuñã ovisawalia. Yar naþa popon aiilaria, oiilaaria, a yar naþa popon avis vania, ovis vania. Pogos make ga oyuñãe omio nañareraena amio m̃areraena, a ve otañan re avisa kare ko pona asitom korenan ko.

3

Pelaga wo kien yaru naþa mlelaga e Yesu Kristo

¹ Popon ovian li na lelagaena lala vena silaga asitom̃al þelaga wo naki-laena. E leþas na kiela suþe lala, amio kiela yerkawa la naþa asike ne, monar avatanon la, alogear la, a akekaran kilaen yuñãena wo punu ga. ² A monar okila pian la m̃ena ga, ovisave la nene, ve asuñã avisa kare la re sina, a pe pon re ava e veveyuen poli. Ana þelaga naþa monar akila va yar taþena ve sanini, sane monar amoñau, ve akila re þelaga m̃arera, a monar akila þelaga navatanoena ve keviu silaga.

³ Visena la ne sanene pan ita make ga, komin naþa nanua sumo pe yar taþena re ga la poli, ana, ita m̃ena tesu ga e malena viowa. Tekila wowe pa Ntewa,

a tepe p̄ar m̄arera pania. Pelaga viowa p̄ere kare ita pano-o tepim tepe yar na suen vatanon m̄areraena nasinenanena viowa lala amio nakekarena viowa na yomarava. E poglis nene, kata kina-nena na kanen e legien punu ga nane sinemimiena amio vielueena lala. Kieta sitomena lala piowa pan yar taḡena lala, a metavana, tepiowa ke sina ga pan ita.

⁴ Tesuḡa e malena viowa sanene pano-o, ana siraunia, kieta Ntewa natamaliaena, kiena nasinewoena a kiena nasinesiena wo pimi m̄alivin ita, ⁵ naga tamalia ita ruru nenaga. Tamalia ita sanene, pe komin re ga kieta yuḡaena wo naḡa tekila poli yo, ana vanon ga kiena nasineyena wa pan ita.

Naga sinena miye ita, ana kevan ita temekiki, ana kiena Ninuna Wa kila tepaeme sina e malena viu, ⁶ e kuruta kana Yesu Kristo kieta natamaliaena, naḡa mlau kalo ita.

⁷ Naga mrapa ke nene narui naḡa e kiena lemamiēna, tepim temesmes ruru e marana. A pe naga re ga nene poli, ana metavana, naga kila ita tepim tepe narina lala, naḡa yoko towarpae ga kiena lalimana, naḡa yoko war van ita, nane malena naḡa ve uro re.

⁸ Potena paḡisi pania, visena la nene ape lelaga paḡisi.

Pol miilaar Taetas

Sineun nesape om̄arera, om̄areran li nalelagaena lala kiena ne Ntewa, sane monar auarar ruru visena la nene, a monar aḡilion naḡa auarar ruru yuḡaena lala naḡa po, a naḡa akilia aiila m̄ena yarunia.

⁹ Pogos tai asuḡa apisasa ke ga visen koren lala naḡa taḡatete iila malena kien yaru, sa naḡa asuḡa apeveyu wowe ga e sitomena la naḡa pe kana kinas re poli, pona asuḡa apeveyu komin sur lala kiena ne kiela yermarua la naḡa apuarar ruru kiela kia la suḡa ga. Pogos tai asuḡa apiuelinila, pano-o tol naḡa kiela sitomena la kilia liḡere m̄ena e visena naḡa navisaluaena kiena ne Ntewa pisa. Ana ponon ovisa va li nalelagaena ovisave

la monar ve aviran la re e visena la ne sanene.

¹⁰ Visae yar tai suḡa sikolia, kawekapin m̄a visena silaga, akilia avis vania yam tai, sa pere yam ve lua, ana visae sitom korenan ga, suḡa kila m̄aga, pe pon re si akilavain sur tai amio naga poli.

¹¹ Tekilia yar la ne sanene rui, sane kiela malena pilon pe taḡena, a kiela sitomena pulen ga mlamulen viowa. Pe ita re naḡa tesape naga piowa poli, ana kiena yuḡaena pisawal kiena napiowaena e marata ita punu ga.

Visena maro lala

¹² Taetas, sineun nesape nevisa van ko sane visae olual neligan lalua nene tai Artemas pona Tikikas im̄asu m̄alivin ko, e pogos nene narui okilia ourmatan yo naḡa, owaryonli naḡa oim ovisu inu gar Nikopolis. Na nene komin naḡa ve ve piavi re, yoko neligan e nini, sineun nesape neva nesuḡa e yo nene vano-o tol pogos na miava warovia.

¹³ Lalua taḡena naḡa asike amio ko nagane, yar na navisaluaena nene Sinas, amio Apolos, yoko okilali okila sane lalua akilia ala si kiela mrapa lalua ve ve piavi re, vena ava m̄ena e yo taḡena laḡasa. Awis, oiila lalua e ya naḡa limala plasinia.

¹⁴ Sike m̄ena e ko vena oiilaar kieta yeririna lala sane nepisa ga na wa, la monar awion naḡa atarar yuḡaena wo lala. Visae ve sa nene, pogos naḡa sur na ilanen tai, ana kiela naiilaen la sike rui, a kila m̄ena naḡa kiela malena kilia war mras ve moki sa naḡa Ntewa sinenania.

¹⁵ La naḡa asike amio inu nagane apisa pokolulag pona pokolemalo van ko. A yeririna la naḡa asike amio ko naḡa asitoḡal imimi asape ita punu ga teve taaga temio la e kieta viawaena ve taaga, awis, ovisawal van la sane imimi m̄ena ga mesuḡa mesitoḡal la m̄aga.

Kiau leniena nesape yoko lemamiēna kiena ne Ntewa sike amio amiu make ga silaga.

Inu, Pol.

Maki Naþa Pol Siria Pan PILIMON Visayuena Na Tusi Nene

Suniena plas na tusi nini

Pilimon naga pe yaru na lelagaena tai, a naga suþe kiena yaru na yuþae korenena tai naþa kiena kia Onesimãs. Onesimãs pure petan kiena suþe naþa Pilimon, pa sike garu pulkumali keviu naþa Rom, ana e lele nene naga mþeke loyuþa na logeviowaena ea. A e yo nene naga pitawa amio Pol, a pogos naþa sike amio Pol naga pimi pe yaru kiena Yesu. Ana Pol siri mþaki tai pa Pilimon, piyun tania vena naga monar were Onesimãs wasuþe imãs sike amio naga. Pol pisa pa Pilimon, sape nagane Onesimãs pimi pe yaru kiena Yesu rui, a popon naga sinena kar re, ana naga viewoia a werear sina vena ve yaru na yuþae korenaen sina. Ana yoko naga ve ve yaru na yuþaena koren rega, naga imi ve wenla ruru napo komin lalua asikol la amio Yesu Kristo.

Komþasnen tusi la na nini

Viena þesa 1-3

Pol mieluar Pilimon komin kiena yuþaena 4-7

Pol piyun mþareran pa Pilimon vena were si Onesimãs 8-22

Visena maro 23-25

Pol siar kiena visena pa Pilimon

¹ Inu Pol, nesiri ke mþaki nene pan ko Pilimon. Nanagane nesike e pupia pulkumali nae Rom, a komin naþa nekila ke yuþaena kiena ne Yesu Kristo, la amligan inu nesike e yuþa naloge viowaena e nini na wa. Kieta wolai naþa, Timote, naga sike amio inu e nini na wa, ana imimi lua mepisa pokolulagi pona pokolemalo pan ko, naþa ita ga teloka temiyuþae ke pa Suþe taaga ga, ² a kiamimi visena imimi lua sanene pan ke mþena ga vineta nene, Lewia, a yaru na kieta þegasia nene, Akiþas, naþa naga pe yaru mþarera na

kilaen mara e lepas na yuþaena kiena ne Suþe, amio þegas kiena ne li nalelagaena taþena lala naþa asuþa apiora ke e moþa yuþa.

³ Imimi lua memlen mesape Arimata Ntewa, a kieta Suþe Yesu Kristo, lalua aligan kiela lemamiena a suþarena sike amio amiu e yo naþa asike ea.

Sinesiena a naviawaena kiena ne Pilimon naga keviu manene paþisi

⁴ Wolai Pilimon, pogos naþa nesitoþal ko e kiau leniena lala, silaga nesuþa nepisa ke potena pan Ntewa vanon ko.

⁵ Na nene komin naþa nemloge rui naþa la apisayu kioþa þelaga wo, asape kioþa naviawaena e kieta Suþe Yesu mþarera po paþisi, a kioþa sinesiena pan nalelagaena lala, keviu manenea. ⁶ Nemlen wo ko ke, nesape pogos naþa ko osuþa okianlua ke kioþa naviawaena pa yaru taþena lala, þisi na kila la akilia manene laa sane e navisa ruruena nowo la naþa ita kieta, naþa temla Kristo e kieta malena lala. ⁷ Ee, Pilimon, kioþa sinesiena wo naga suþa kila ke li nalelagaena wa lala, la sinela la amloge po paþisi, a pogos naþa nemloge, suri nene kila nemloge po sina, a kila inu mþena nekekara paþisi.

Pol naga piun mþareran pa Pilimon vena were si kiena yaru na yuþaena nene Onesimãs

⁸ Ana Pilimon, sineun nesape neviun suri tai van ko. E pupia yuþaena kiena ne Kristo naþa nesuþa nekila ke ne, pona mesmesun ruru ga naþa nevisa ruru ga van ko nevisave popon ko okila ve sanene ve sanene, ⁹ ana taveve þelaga na sinesiena, pe sineun re nevis mþarera ve sanene van ko poli. Nanagane, in na nepimi nepe yermarua ke narui, nesike e yuþa nakoena vanon Yesu Kristo, ana sineun nesape neviun ga tan ko, visae ko okekaran naþa otamþan suri nene naþa nesape neviun tan ko.

¹⁰ Yaru tai sike e nini, pogos naþa nesike pa e yuþa naloge viowaena sanini rui, ana nesumon yaru nene pimi e Kristo, a nanagane nesuþa nepisu ke yaru nene

sa ga naru tai. Yaru nena Onesimās, naḡa sumo pe kioḡa yaru na yuḡaena tai, siraunia naga pure petan ko, pimi e yo nini. ¹¹ Ee, yaru nene, kiena kia kana kinas sape “kila yuḡaena wo,” ana nesitom nesape nanua sumo, naga suḡa kila kioḡa yuḡaena pe po ruru re poli. Ana nanagane, naḡa pilon kiena malena rui, nemlelaga nesape naga kilia kila yuḡaena wo lala na iila koena, a naga kilia kila ḡena ga yuḡaena na iila inuena.

¹² Ana, nanagane nesape neligan si Onesimās wasuḡe ke sina ga iḡasu puḡa narui, sa naḡa nemlalua ga kiau malena komḡasia nane nemligan piḡasu puḡa ne. ¹³ In na nekekaran nesape popon naga suḡa ga amio inu e nini, vena iila inu e pogos ḡarera nini naḡa nemḡeke e yuḡa naloge viowaena vanon lologena wo, a visae naga kila sanene, sa naḡa naga kus lelemḡa, naga kila yuḡaena tai pan inu naḡa torokin ko okila van inu.

¹⁴ Ana pe pon re nomḡareran naga vena naga sike amio inu sanene poli, vanon naḡa ko na omninue ga. Sineun nesape visae ko okila kiau yuḡaena wo tai sanene van inu, ḡisi na ve vanon re ga naḡa nemḡareran kon poli, ana vanon kioḡa sinesiena wo a kioḡa sinewoena ga. Ya naḡa yoko Onesimās kila, naga pe kioḡa naḡa ovisawalia.

¹⁵ Lelaga naḡa Onesimās naga pur matan ko, ana ane kilia, pona Ntewa kila naga pur matan ko yam plās ga sanene yo, vena visae wasuḡe ke sina ga imi puḡa, ḡisi na naga ve kioḡa lue narui, vano vano-o taḡatete ḡisi. ¹⁶ Sanene komin naḡa nanagane, ḡisi na naga wasuḡe ke sina ga puḡa, naga ve ve sa re si yaru nayuḡae kioḡaena, ana naga wasuḡe puḡa sane womla tai e Yesu, naḡa sanene na po manenea. Sineu si naga keviu paḡisi rui, sa ga wolai tai, a nemlelaga nesape ḡisi na sinemḡa si naga vano vano-o vaḡisi, komin naga pe kioḡa yaru ḡisi rui, a metavanja, nanagane naga pimi pe womla ḡena ga. ¹⁷ Suri ne na nene

nesape neviun tan ko. Visae ko opisu inu sa naḡa ita lua tepe wolai, a ita lua tepe yaru nakilaen yuḡaena taaga ga, sineun nesape oure si Onesimās wasuḡe iḡasu puḡa, sa ke ga naḡa visae neimḡasu puḡa, ḡisi na ko okekara vaḡisi naḡa oure inu neimḡasu e momḡa yuḡa. ¹⁸ A visae Onesimās naga pinaun kioḡa suri tai, pona kila kare kioḡa suri tai, pona ya sina, ana ḡisi na inu ga nevisuveve suri la nene.

¹⁹ Visena nene inu ke ga Pol narui nesiri ke ga e luḡau, sane kiau navisaarena tai van ko, nesape visae sinomḡania, ḡisi na neul plan make kiena lapui vetan ko. Ana pona ko osuḡa ositomḡal ke naḡa ko ḡena ga kioḡa pupia lapui tai naḡa sike e inu, naḡa kioḡa malena wetelu, komin naḡa inu na nekila ko otol malena nene e pogos naḡa nemlologon lologena wo pan ko.

²⁰ Ve sanene, sineun nesape okila yuḡaena wo nene van inu naḡa nesuḡa nepiun ke tan ko e kia kiena ne Suḡe. Wolai, visae okila ve sanene, ḡisi na neloge sineu wo sina vaḡisi, naḡa malena wo kiena ne Kristo naga suḡa miyuḡae ke sanene e kieta malena lala.

²¹ Pe nemaraun re naḡa nesiri visena la ne sanene van ko poli, komin naḡa nekilia ruru po rui naḡa ḡisi na ko okila taveve ya naḡa nepiun tan ko. Ee, nekilia ḡena ga nesape pona ḡisi na okila ḡena ga wo laa sane yo, vano taulu kiau naviunena nene.

²² A nesape neviun ke ḡena ga suri taḡena tai tan ko, nesape awis, okila ruru ḡau lele na monena tai e momḡa yuḡa, komin naḡa nesuḡa nekila ke kiau sitomena ḡarera nesape ve ve piavi re, ḡisi na Ntewa naga tamḡan inu nowasuḡe ke sina ga neimi pun amiu, sa naḡa amiu asuḡa apiun ke tania e kiamiu leniena lala.

Visena maro kiena ne Pol pa Pilimon

²³ Eḡaḡras nene, naḡa naga ḡena ga imimi lua mesike e yuḡa nakoena e nini vanon Yesu Kristo, naga pisa pisape Ntewa visa ruru ko. ²⁴ A yaru taḡena

la nene, Mak, a Aristakas, a Timas, a Luk, naŭa la amiila inu keviu paŭisi e yum̃aena, la m̃ena ga apisape la asitoṃal ko ke e kiela leniena lala. ²⁵ A nanagane, kiau leniena sanini, nesape lemamiēna kiena ne Suŭe Yesu Kristo naga sike e losinemiū la punu ga.

Inu, Pol.

Maki Naña Pa Ke Pan LE YU LALA Naña Amlelaga Visayuena Na Tusi Nene

Suniena plas na tusi nini

Yaru naña siri maki nini, naga siri pano pa pegas tai kiena li nalelagaena lala naña asumã añal ke pog m̃arera lala e kiela maliena, komin yaru la naña pe amlelaga re poli asumã akawela ke amio la. Pelaga naña yaru la akawela manene amio la sanene, kila sane añal m̃arera, a lavis aligan kiela lelagaena e Yesu Kristo. Ana yaru nene pisa panila sape monar asumãlu m̃arera e kiela lelagaena lala. Naga pisa panila sape Yesu Kristo ga pe yaru wo naña pisa meraravan Ntewa pan ita. Ana na visa meraravanen suri nene, naga pisayu suri telu.

Suri na sumo, naga pisayu sape Yesu naga pe narina Ntewa kemua lelaga naña sumã vano vano tařatete řisi pogos tai. Pe lelaga naña naga pe narina Ntewa rui, ana naga m̃ena sumã řikeyon kinasinen řelaga nene na logearen Ntewa, e sur la naña kila naga mloge piowa e tasnena. Ana komin naña naga pe narina Ntewa, naga mon la metavan navisawalena lala, pona navisi lala, pona Mosis m̃enaga.

Suri na lua, Ntewa pisawal rui sape Yesu, naga pe řarin yaru wa naña naga mon manene metava naña sumã vano vano tařatete řisi pogos tai. Naga pe řarin yaru wa naña taulu make řarin yaru wa na sumo lala.

A suri na telu, e yuñena kiena Yesu naña naga pe řarin yaru wa na mon manene metava, naga maren natamali-aen yeririna makega, řarplan kiela milamulena viowa lala, kila la pe amarau re si poli, a mla malena naña ve uro re panila. Na kuřařaena nasumo lala, la ape totou na kuřařaena ga naña Yesu Kristo kila.

E marana na keviu lualima taaga pa taaga, yaru naña siri maki nini naga pisayu yaru lařasa e Tusi Marua naña amlelaga m̃arera e Ntewa. A naga pisa

pa la naña naga siri maki nini panila, sape popon ataveve malena kiena la nene, vena akilia asumãlu m̃arera silaga, vano vano-o tol luwasnen kiela maliena. A silaga, monar akira avisu Yesu, vena akilia ava awarpoyo e pog m̃arera lala, naña asumã atol ke e yaru la naña asumã akila ke m̃arera panila pařisi. A na kilamakeen kiena visena, naga pis ruru pan kiena yaru lala, pisa panila sape monar avisuar ruru kiela maliena lala.

Komřasnen tusi la na nini

Visena řesa. Kristo kila meraravan Ntewa panita 1:1-3

Kristo naga mon laa metavan navisi lala 1:4—2:18

Kristo naga mon laa metavan Mosis amio Yosua 3:1—4:13

Kristo naga mo laa metavan řarin yaru wa lala 4:14—7:28

Naviranarena viu naga mon laa metavan naviranarena marua 8:1—9:28

Kuřařaena naña Kristo kila naga mon laa metavan kuřařaena marua lala 10:1-31

Pelaga na lelagaena naga po pařisi 11:1—12:29

Visena la naña kila yaru la asumãlu m̃arera, a visena maro 13:1-25

Yesu na mon la metavan li navisawalena lala

¹ Kiau erau le Yu lala, nakonua konua la rui Ntewa pisawal kiena visena yam mokliu pa kieta yermarua lala, e mřapa la moki a e řelaga wo la naña peve tařena, pimi molue kome kiena navisawalena lala. ² Ana nanagane, e legiena maro la naña tesike e ne, naga pis mesmes nena pan ita pimi kome Narina Yesu. Narina ne nane nanua sumo, e nasiien yomarava, Ntewa miyurñae kome naga, lalua amliganar make pog a yo lala, a siraunia, Ntewa pisirlua Narina nena, mligan sur punu ga sike e limana, naga pe řarun la. ³ Narina nene, naurarena kiena ne Ntewa tego e kiena malena, sane kus nena marana ne Ntewa veraga, pe totou na řelaga kiena ne Ntewa. A nam̃areraena na kiena visena m̃arera pařisi, naga ga řuarar sur make ga na yomarava nini, a yo tařena m̃ena lala su ruru sumã

ga. A naga ke narui naga tañan naga pimi kilavan make kieta mlamulen viowa lala, a pogos naña kila make ruru kiena yuñnaena nene e yomarava nini, ðasupe si pa ma e peni, pa to metava e lepas nen Arimana na ðamarua, ðarin Supe nae ma e peni.

Yesu na mon la metavan navisi lala

⁴ Yesu totano e nene sanene, naga mon manene la metavan navisi la naña asike ne, komin kia naña naga ðaria vanon kiena yuñnaena, po manene la taulu kiela kia. ⁵ Visae tevisu e Siriena Wa lala, visena moki naña sike ea naña asape Ntewa kila Narina mon manene la metavan navisi lala. E visena la ta nene, Ntewa pis pa kiena Navisaarena nena, sape

“Ko na, nepisu sane ðane opim ope naruu nenaga, a nepim nepe Arimoña kemua lelaga.” *Yauena 2:7*

A ta sina pisa mēna sanini, sape

“Yoko in na neim neve Arimana, a yoko naga ve naruu.” *Sam2 7:14*

Visena lua nene, Ntewa pe pisa re nena pa kiena navisi la ta poli, sape pe Narina Wa, ana pisa ga pa Yesu. ⁶ A visen si tai, pisayu pogos naña Ntewa sinenan sape ligan narina mēaru nene imi e yomarava, ana pisape

“Popon navisi make ga alotunia.” *Naw 32:43*

⁷ E lepas kiena ne navisi lala, la akila yuñnaena wo la mokliu, ana Visena Wa pisayu la, sape

“Navisi kiena ne Ntewa lala aþar kiena visena, asa ga lagi, amiyuñae kiena ne Ntewa, asa ga kapi.” *Yauena 104:4*

⁸ Ana pogos naña Visena Wa pisayu Narina ne Ntewa, sape naga mon manene la metavan navisi lala, pisayuia sane naga maran taaga sa ke Ntewa, pio naga Ntewa. Pisayu naga, sape

“O Ntewa, kioña lele wa na totanoena naga mon lue ga na mēke ne. Plaki na kioña nasuþenena, naga þelaga wo ke narui.”

⁹ *Ko okekaran manene la þelaga naña po, ana yepmavin visuen þelaga viowa, ana kioña Ntewa na mava naga*

mligan ko opa metava, opa manene la metava otaulu kioña erau lala, kila ko okekara keviu sa naña miyowauia ruru ko e ponotaninu wo tai.” *Yauena 45:6-7*

¹⁰ A e visen si tai, tepisu naña Ntewa na mava pio Narina sape Supe, a pisayu pupia sur kerkeviu la naña naga sii la, sape

“Supe, ko ke narui ko opisirlua purþes nen yomarava, lumoña ga miyuñnaen sinapane ma metava.”

¹¹ *Ana sur la nene, yoko amenunu makea, akokovio, ana yoko ko na osike osike lue.*

¹² *Sane takue marua tai, yoko osulowar la owar plan la nenaga, a sane moña kulsota marua tai, yoko oyenlua nenaga, ana yoko ko na ove urviu maran ve taaga silaga, a kioña kas la taþatete þisi pogos tai.”* *Yauena 102:25-27*

¹³ A visen kiena ne Ntewa taþena si sike ga wa, naña pe pisali re pa navisi tai poli wa, ana pisa ga pa Narina naga taaga, sape

“Ototano e lepasneu na þamarua, otoña sanene, vano-o yoko neligan kioña nasinekar lala aim ave takue na vilanvanen lamia ea.” *Yauena 110:1*

¹⁴ Nane visena maro e lepas nene narui, naña pisayu sanape naña navisi kiena ne Ntewa lala la na amiyuñae kiena ga, la ape ninuna na waren kiena visena, a ape naiila itaena vena tetol natamaliaena, ana yaru tai sike ga wa naga mon metavan la make ga, nane Narina Wa ne nane Yesu, naña Ntewa pis maro pan ita ea.

2

Nalologena wo vii kiena ne Yesu mon la metavan navisaluaena marua kiena Mosis

¹ Sanene, visena wo lelaga nalologena wo la naña temloge pa narui, monar tesitom urmi manene e la, monar touarar ruru mārera. Visae peraga, tevisuaria saþisi korur yan plan ita si vetania.

² E lepas nen navisaluaena marua nasumo lala, navisi ga la aþar pimi, ana kana visena ne lala amesmes ga, a amārera paþisi. Ana na kilaroen kana visena make ga, a kana nalogeluen make

ga, kana nakoena ruru napo sike ãa rui.
³ Ana nanagane, nalogena wo viu pimi tol ita ãa rui, a naga keviu taulu manene navisaluaena marua nasumo. Sanene, visae tesitom korenan mrapa na kieta natamaliaena naãa sike ea, yoko taãatete nena toure vetan kana nakoena nena-a ãisa. Kieta Suãe ke narui naga kila ãesan lologena wo pimi mñalivi, a la naãa amloge pisawal e kiligala, la apisawal liluen pimi pan ita, akila merarava van ita apisape lelaga. ⁴ A Ntewa mña miila naga e visena nene, naãa naga kila kile lala, a sur nailanen lala, a yumñaena lala na kiena namareraena, a metavana, naga kiakian plan nalaena lala kiena ne Ninuna Wa pan ita ai naãa naga sitom sape la vania. Ana tepisu sur la nene, tekilia tesape lologena wo kiena ne Yesu Kristo naga pe visena tai naãa naga po manenea taulu kieta navisaluaena marua ita le Yu lala.

Yesu ve Suãe e yomarava naãa yoko imi na wa

⁵ Tekilia tesape Yesu naga mon la metavan navisi lala, komin naãa e lepas na yomarava naãa pimi ke ne, yoko Ntewa taãatete ligan navisi la ave suãenia, ana mligan sike vatanon Narina. ⁶ Sur nene Tus Marua mña pisa, e visen tai kiena ne Parin Suãe Tepet naãa pisa pa Ntewa, sape

“?Sur wo ya na sike e yaru, naãa kila ositom manene naga sanene?”

?Pona ya ne kila omñalivi ke e narina ne yeririna?

⁷ Nanua, omligan naga sike tanon navisi lala, ana nanene na yam plas la ga, a nanagane, opisirlua si naga rui. Omligan naga metava e yo wo tai amio kana pupia naurarena a nawarwarena nena,

⁸ ana omligan sur make ga sike vatanon kiena namareraena.” *Yauena 8:4-6*

Ana pogos naãa Ntewa kila yaru ve ãarun sur make ga, kila sane pe sur re nena tai naãa naga pe pe suãen re poli. Naga kila sane sape ve sanene, ana pimi tol nanagane, pe tepisu make re sur la e yomarava nini poli wa e kilamarata pa mapin sa naãa Ntewa sinenania. ⁹ Sur la pere wa, ana silaga tekira tepisu ga

Yesu, naãa Ntewa pisirlua naga pa mon manene la metava. Nanua sumo Ntewa sinen miye ita paãisi, ana kila Yesu pito tano yam plas la ga, kila naga patanon navisi lala, a kila naga ãar manene pupia naloge viowaena na namarewoitaena, ana siraunia, pisirlua sina, paia ruruia amio naurarena nae peni.

Yesu pe kieta natamaliaena, pe kieta ãarin yar wa

¹⁰ Pelaga na yumñaena kiena ne Ntewa na tamaliaitaena nene naga mesmesu, komin naga sii sur make ga, a sur make ga pe naga kiena, ana sinenan sape taulu maran si pupia ãegas nen narina la tai vetan yomarava nini, aim si ave kiena. Naga sinenan sape kila sanene, ana nakilaena na mñarera paãisi, ana mñal mrapa taaga ga nakilaena, naga sanini: mrapa naloge viowaena kiena ne Yesu, naãa Ntewa kila ga naga pimi pe yeririna, naga pe yar natepoen yomñarua vena taulu kieta natamaliaena. ¹¹ Yesu kilia sumon ita sanene komin naga ke narui naãa kila ita temekiki, kila narui naga kekaran naãa pisu ita sane tepe mratava taaga ga temio.

¹² Visena telu e lepas nene apisa sanini. Tai sike e tus kiena ne Yauena lala, sane Yesu pis pa Ntewa, sape

“Yoko nevisawal ruru kionña kia va wolai lala, yoko neieluar ko likan yeririna lala.” *Yauena 22:22*

¹³ Ta sina, pisawal naãa Yesu mlelaga e Ntewa sa ke naãa temlelaga e naga, visena naãa sike e tus kiena ne Navisawalena Aisea, sape

“In ke narui, naãa kiau nawasineena, nemligan sike e naga.” *Ais 8:17*

Namaro, visena si tai kiena ne Aisea, pisayu Yesu amio wenla lala, sape

“Nane in ke nane nesike nini narui, nemio narina ne Ntewa taãena lala naãa naga mligan la e lumñau.” *Ais 8:18*

¹⁴ Ana ita narina ne Ntewa la nini, ita make ga tepe yeririna, temio tasneta a kata kuruta, ana naãa Yesu imi ve wenla kemua lelaga e ita, naga pimi e yomarava nini, naga tasnena a kana kuruta sa ke ga ita. Sanene, pogos naãa tamñan si naga mare wo ita, ana

kiena marena nene m̃elua puryukawaena kiena ne p̃arin supe na m̃areraena na marena, nane Yermare. ¹⁵ Naga m̃elua m̃areraena kiena ne Yermare, mluṑar plan kilika lala naṑa aṑanaria kararkare ruru ita nenaga, sane maraunen marena naṑa temloge viowagania e kieta malena wetelu. ¹⁶ Lelaga naṑane, yuṑaena wo na iilaena kiena ne Yesu, pe kila re pa navisi nae ma e peni la poli, ana kila ke ga pan ita na yomarava nini. Visena la mokliu apisa visena sanini, asape

“Naga suṑa miila ruru ke lus kiena ne yermarua Epraam lala.” Ais 41:8-9

¹⁷ Nane sitomena kiena ne Ntewa sanene. Naga pisu sane Yesu monar imi sane ita wenla lala e sur make ga, vano-o kilia kilia ruru ita, kilia sinen ye ita. Ana tekilia towasinea, sa naṑa yoko naga masisun yuṑaena naṑa yoko naga kila va Ntewa komin kieta mlamulen viowa lala, naṑa kila kieta marawo temio Ntewa, sane pe kieta Parin Yar Wa. ¹⁸ Naga pisu pupia nakilaliena pimi m̃alivin kiena malena, mloge piowagan pano-o tauluia, ana kila naga kilia iila ruru ita sina e pogos naṑa nakilaliena imi m̃arera m̃ena ga van ita.

3

Yesu mon la metavan yermarua Mosis

¹ Wolai a vineu wa lala, naṑa amlogear navioena nae peni rui, nepisa pan amiu rui nesape Yesu kilia iila ruru ita, ana nenagane nom̃areran amiu, sineun nesape popon asitomyu manene naga va laa sane wa, sane naga pe nalologena a naga pe p̃arin yar wa na kieta nalelagaena.

² Tevisu veve ruru li Yesu amio yermarua Mosis nanua. Yermarua Mosis nanua sumo, naga masisun kiena yuṑaena la paṑisi e mratava m̃ana ne Ntewa, a Yesu m̃ena masisun yuṑaena la paṑisi naṑa Ntewa pisirlua naga sape naga yuṑaenia.

³ La ga luwoka amasisun yuṑaena, ana Ntewa pisirlua Yesu pa manene la metavan Mosis, komin naṑa sane Mosis naga sike ga loyumuṑa m̃ana ne Ntewa, kila ke kana narin yuṑaena ne lala, ana pupia

yuṑaena na visirluaen yuṑa nena, Yesu ga kila.

⁴ Yuṑa make ga, monar yar tai naṑa yuṑaenia, ana Yesu ke narui naga miyuṑaen yuṑa m̃ana Ntewa, ana Ntewa naga pe p̃arun yuṑaena nene. ⁵ Sanene, Mosis naga pe yar na yuṑaena, masisun ruru kiena yuṑaena make ga loyumuṑa e mratava m̃ana Ntewa, pano tol naṑa naga pe yar na visawalen pupia visen kiena ne Ntewa lala naṑa apisawal liluen ke pimi tol nanagane, ⁶ ana Kristo naga kila pa manene la sane, komin naga masisun visuaren pupia yuṑaena make ga na yuṑa nene, sane naga pe m̃earu na pupia kana p̃ar nena.

?A yuṑa nene na pisa ke ya ne, pona pisa ke ai? Suṑa pisa ita ke ga ne, komin visae ve temarau re, a visae tekekaran kiena navisaaren lala, touarar ruru kieta nawasineena e la, ita teve kiena namratava wa ruru nena lala.

Yesu mon la metavan Mosis, a monar telelaga manene va la sane taulu la naṑa Mosis sumon la

⁷ Visena ta teke e Siriena Wa, naṑa pe visena kiena ne Ninuna Wa na kilapege itaena, naṑa pisa sanini, sape

“Pane, visae aloge pulgon Ntewa,

⁸ *pe pon re si kiamiu sitomena la imi si m̃arera poli, sa naṑa kiamiu yermarua la akila rui.*

Nanua sumo, e yomema, asike e pog na kilalien tai paṑisi, asuṑa pano-o asuṑal ke sina ga akila p̃arila.

⁹ *Ana Ntewa pisu la, pisa sanini, sape Nayalena kena la nene naṑa tol kas lualima yam vari ne, nesike nemio la silaga, apisu kiau naiilaena wo la pan la, ana p̃elaga kien la nene na kilali in paṑisi.*

¹⁰ *Kiela p̃arm̃arera kila sineu pikirara paṑisi, ana nepisu sane peraga, la nene na, silaga asuṑa apa e nene apa e nene amiyepe ke petan kiau mrapa mesmes lala.*

¹¹ *Sineu maren la ne sanene narui, sineu kar la paṑisi, ana nesuṑalu narui, nepisaar pan la nesape purvanua wo navaruruena naṑa nekila ruru*

*sumate la nesape ve kiela, yoko ve
ava re si loyuma ea.” Yauena
95:7-11*

¹² Wolai a vineu lala, komin sur ne la nanene, popon kam na avisuar ruru amiu. Pe pon re visae amiu yar tai, sitomen viowa sike e naga, pona sinena ve lelaga re si narui, kila naña naga werelua si naga vetan malena wo kiena ne Ntewa mali. ¹³ Pe sinetan re ita yar tai loru sanene poli, ana monar tela visena naiilaaren van ita silaga e legiena punu ga, vena ve ita yar re tai naña ðelaga na mlamulen viowa la visa kotalia kare re naga vano-o naga manin nenaga. Visena naña meta ne sape “Pane, visae aloge pulgon Ntewa,” ana naga pe visena nasumo tai, ana sumal suma ga, pulgona pio ke na wa, tesike e kana legiena na logearen la na wa. ¹⁴ Popon touarar kieta lelagaena m̄arera ve sa nena ga naña temlelaga ðesan ea, popon tesumal m̄arera tesuma vano-o tol luasa. Ana visae tekila ve sanene, yoko temio Kristo, teve yar na war viraviranen naurarena wo lala kiena ne Ntewa. ¹⁵ Lelaga nañane, Visena Wa naña metava pisa sanene, sape pe pon re si sinemiu la im m̄arera poli, sa naña yermarua lala akila e pogos na kilaliena lala e yomema, naña asumalu akawe visena kiena Mosis.

¹⁶ ?Ana la ne akila ðar m̄arera sanene, a la nene? La naña akila sanene, la naña akekaran amlogear ðesan pulgona Ntewa, ðis narui apatanon kiela yar keviu yerka Mosis, naga sumon la apetan Isip. Naga sumon la amolue petan yo nene ana pe yam piavi re poli, akawe ke sina naga. ¹⁷ ?A la naña akilali Ntewa, amiyuyur sinena e kas lualima yam vari nene e kiela nayalorena, pano-o sinen kar manene la la, la ke nene na wa? Ee, la naña akila sanene, la ke ga nene na wa, naña naga tamalia la, ana siraunia akila luen ga mlamulena piowa e marana, pano naga kila amarmare ga, puryula la sutetai kar ga sike e yomema. ¹⁸ ?A la naña naga pisaar sape yoko la taðatete ava loyuma e kiena purvanua wo tanea navaruruena naña kila ruru sape ve kiela, la ape yeririna la ne sanape? La naña

taðatete ava ea, naga la naña akilakila ke ðarila, naña pe amlogear re sur ta poli. ¹⁹ ?A ya ne kila narui taðatete ava loyuma e yo wo na varuruena nene? Taðatete avavini vanon pe amlelaga re e Ntewa poli, a pe añasine re naga poli.

4

Navaruruena wa kiena ne yeririna lala kiena ne Ntewa

¹ Nanua sumo, Ntewa kila ruru tanea yo na varuruena tai kiena ne kieta yermarua lala, ana nanagane m̄ena ga kila ruru si kieta yo wo na varuruen rui. Nasiiena tere nene naga mal ruru ga sike na wa, ana pe pon re teve sa yermarua la nene poli, naña akilalu kiela navaruruena nene, la moki naña pe apa re loyuma e poli. Peraga, popon ita tevisu ruru ita yo, pe pon re naña vano-o ðisi na ita lañasa, la m̄ena akilalu kiela pulmas, Ntewa visu veve ruru la sa ðisi ve ava atol re kiela navaruruena. ² Naga nene komin naña ita maran taaga ga sane yermarua la nene, naña lologena wo kiena ne Ntewa tol ita, sa naña tol la, ana akila sa naña amloge, ana pe amla re si lelagaena to metavan poli. Pe amla ruru re si kana visena la nene e kiela malena la poli, ðisi pe ðar re mras e la poli. ³ Ana e lepas kiena ne la nini naña pe amlelaga re sanene poli, Ntewa pis m̄arera rui, pisa visena naña nesiri metava yam tai rui. Visena nene, pisape

*“La nene akila sineu kar la pañisi,
ana nepisaar nesape yoko la taðatete ak-
ilia atol kiau navaruruena nene.”
Yauena 95:11*

Ana ita naña temlelaga kemua e lelaga, navaruruena nene naga pe kieta naña teva loyuma ea.

Navaruruena kiena ne Ntewa nene, naga kila ruru pe kieta su nakonua rui, komin e pogos nasiiena, naga miyuma e pano-o tol kana legiena orai ana ðisi nena ga, ⁴ ana sa naña Visena Wa pisa e yo lañasa, sape e kana legiena olua, naga pa ruru e kiena yumaena ne lala, pe miyumaen re si sur la nene poli.

⁵ Ana sur si tai, visena na metava pisayu naña Ntewa pisape yoko yar lañasa tañatete nena atol kiena navaruruena, ⁶ ana visena nene kila meraravan sape sane monar yar si lañas asike koyo tai naña yoko Ntewa tañan la ava loyuma. La nanua sumo, amloge lologena wo kiena ne Ntewa amio purvanua wo naña pisaar pisape ve kiela, ana pe asumal re m̄arera poli, pe amlogear re poli, ana akila pal ruru nena ga, pe apa re loyuma e poli. ⁷ Ana kieta navaruruena sike na wa sike ne, a Ntewa pisaar kana legiena na tolona, komin kas mok ãaro rui, Parin Supe Tepet pisawal visena la naña sike meta rui, naña pisa sanini sape

“Nanagane visae aloge pulgona, pe pon re kiamiu sitomena la imi m̄arera si poli.” *Yauena 95:7,8*

Popon tevisu kilale sane “nanagane” naña pisa e nini, nane kieta pogos ne nanini narui, naña Ntewa kila ruruia vena tetol natamaliaena. ⁸ Asitomyuli yermarua Yosua nanua. Naga sumon kieta yermarua la komãasa apa loyuma e purvanua wo naña Ntewa pisaaria, ana visae naga ke narui navaruruena kiena ne Ntewa naña akus rui, yoko Ntewa tañatete si visayu pogos tañena tai va Tepet, visave pe legiena na vaen loyuma e kiena navaruruena. ⁹ Ana peraga, naga sumã pisa ke pisape navaruruena wa nowo tai sike ga wa kiena ne kiena yeririna lala, ¹⁰ ana visae a naña va loyuma ea, yoko wo naña wo vana vañisi, yoko naga kilia va ruru e kiena yumaena make ga, sa ke ga naña Ntewa m̄ena pa ruru e kiena.

¹¹ Visae sanene, popon tom̄areran li naña tetol navaruruena wa nowo nene, ana pe pon re m̄ena ita yar tai ve logear re Ntewa, yoko kilapalia.

Visena kiena ne Ntewa po pañisi

¹² Tesike vatanon visena kiena ne Ntewa, vanon kiena visena naga mali, miyuma e ke m̄arera pañisi, kilia yur malena kien yaru, mal pañisi taulu playu na mara naña mal lepas luwoka. Visena kiena ne Ntewa kilia va warpoyo va loyuma e losineta, kilia va liãere sur ya

naña teke e kieta sitomena, pona visuveve ya naña teke e ninuta. ¹³ Lelaga, naga naña yoko visuveve kieta malena, kilamara tol make suria, tañatete ita yar tai tapolounia.

Yesu pe kieta ãarin yaru wa

¹⁴ Ntewa kilia make sur la ne lepas na e ita, ana potena pania naña narina, pupia ãarin kieta yaru wa naña Yesu, naga mligan yo nini pa yalen silau ma e kiena yo ma metava e peni, pa kila ruru si mara wo pan Ntewa vanon ita. Ana vanon naña kila ruru ita ke temio Ntewa sanene, popon touarar nalelagaena m̄arera ea, a popon ve teligan li re si naga pogos tai. ¹⁵ Kieta ãarin yar wa nene, naga pe yar ta naña pe mninue re kieta ursuen la poli, ana kilia ruru po pañisi naña ita pe tesumal re m̄arera poli. Naga sinen miye ita, yoko iila ita, komin nanua naga m̄ena ga, natañaliena lala apim ke e naga m̄arera pañisi pania e lepas punu ga, sa ke ga naña apim ke e ita. Naga sa ga ita, ana sur ga tai, natañaliena pe ãere re nena naga mloru e mlamulena viowa poli. ¹⁶ Visae ve sanene, tepisu sane tomal kieta mrapa narui vena tekilali naña telen ita teva la lavis pun lele natotanoena wa kiena ne Ntewa, naña pe purpes nen lemamiena. Ve temarau re sina, tekekaran naña teim puna Ntewa, ana yoko tekilia tetol kiena sineyeena e kieta malena, yoko tevisu naña kiena nasinewoena iila ita e pog m̄arera ya naña tesike ea.

5

Yesu pe ãarin yar wa na sineyeen yar lala

¹ La naña apuarar yumaena na ãarin yar wa, apisiriplan la petan li wa tañena lala vena kilaen yumaena na sanene narui. Yaru naña pe ãarin yaru wa, naga sumalu su likan yeririna lala a Ntewa, vena waren kiela nalaena lala amio nakuããaena lala vania, vena naga kilia viewo kiela mlamulena viowa lala. ² Parin yaru wa nene pisu kilale ruru naña yar la asumã amiyuma e piowa ga, asumã amiyupe ga petan mrapa, komin

naþa naga mēna pe kumpui ga, naga mēna kilia malum, kila sane sinena kilia ye ruru nena yeririna taþena lala, naga moñau ruru nena pan la. ³ Naga sa ga yeririna taþena lala, ana pogos naþa kila nakuþaþaena lala, monar kila ve vanon re ga mlamulena kiena ne yeririna lala, ana vanon mēna kiena mlamulena viowa lala. ⁴ Komin sur ne nanene, pe pon re yar tai ligandar si naga poli visave popon imi ve þarin yaru wa, ana Ntewa ga kilia ligandar yaru vena war pupia kia na sanene, sa naþa naga mligandar yermarua Eron nanua sumo pe kieta þarin yaru wa þesa.

⁵ A e lepas kiena Kristo, sa ke mēna nene. Naga pe kieta pupia þarin yaru wa, ana naga pe pisirlua re naga pa metava sape naga sanene poli, ana Ntewa ga pisirlua naga. Visena kiena ne Ntewa naþa pisa sanene sike e nasiriena wa na sumo lala, naþa ta pisa sanini, sape

“Ko na nepisu sane þane opim ope naruu nenaga, a in na nepim nepe arimonia kemua lelaga.” *Yauena 2:7*

⁶ Taþena, pisa sanini, sape

“In na nemligan ko sane yermarua Malkusteke, ko na yaru wa maro e kiena lus, naþa yoko ouarar ma yumāena nene vano-o ve uro re.” *Yauena 110:4*

⁷ Ntewa mligan yumāena nene pa Yesu, ana tepisu e pogos na kiena malena e yomarava nini, naga kila ke pa rui. Sila ga naga sitom manene yomarava nini paþisi, ana tagin pa Ntewa, wamarana mlau vanonia. Naga sumalar mārera sike e Ntewa sape visae kiena malena kovio, yoko Ntewa kila malia sina, ana naga māreran la sane naþa mlenwo itania.

Ana Ntewa pisu þelaga wo na moñauena a navatanoena kiena ne Yesu, ana sinena myea, mloge kiena naviunena lala. ⁸ Lelaga naþa Yesu naga pe narina ne Ntewa rui, ana Ntewa tañan naloge viowaena na pogos mārera lala pimi pania, sape vian Yesu vena tol ruru þelaga na logearena e kiena malena. ⁹⁻¹⁰ Naga

patanon make nasinenanena lala kiena ne arimana, pano-o kila make yumāena la naþa Ntewa mla pania, kila narui pisirlua naga sane yermarua Malkusteke. Sanene, Yesu pimi pe Ntewa kiena þarin yaru wa, pim pe purþes nen malena naþa ve uro re kieta ita punu ga naþa temlogearia.

Popon teimi temarua ruru wo e Kristo

¹¹ Ana kia naþa Malkusteke, kiena suniena marua wo la sike ne, naþa akilia akila meraravan ruru van amiu sanape e yar nene amio kiena yumāena. Māreran navisayu ruruen merarava van amiu, komin naþa yam tai sa naþa kiligamiu poþe towe la sane. Ana visae kam na asitom asape aloge kilalelia, ¹² yoko wo vaþisi, komin naþa kam na amlelaga nakonua rui, ana atorokin naþa aim ave navianena na visena wa kiena ne Ntewa rui. Ana peraga, asumā ga sa ga nene, ana monar avian amiu si ea, siar si e kana purþes nen visena ne lala.

!Lelaga naþa, kam na nakanen kinanen mārera la rui, ana sa ga naþa asumā sinemiun ke amun yu na wa! ¹³ La naþa amun ke yu sanene wa ape sisi ke ga wa, ana taþatete ave manmarua e visena na mrapa lelaga, ¹⁴ ana la naþa akan ke kinanen mārera, la amarua ruru rui. La ne sanene, kiela sitomena la miyumāe ruru pano-o apisu veve ruru make sur punu ga, ana akapur apimi po tol naþa apisu kilale ruru sur ya naþa po a sur ya naþa piowa.

6

Popon tevisuar ita ve towasuþe re si teva varau

¹ Komin sitomena la nene, popon teligan þelaga na sisi sike na, teva re laa sane wa e navianena mārera kiena ne Kristo na atorokin sitomena naþa marua.

Tepilopu ita e kieta yumāena piowa namarena la rui, tetol naviawaena e Ntewa rui, ana popon ve tesumā teva re si ea. Naga sa naþa tekilavan lelen yumā rui, pe pogos na visirluaen narui. ² Apian ita e nakeena rui, apu þarita rui, temlelaga rui tesape yoko tesumā si e marena, a

tekilia rui naliþereena ta sike ne amio kana nakoena nena naþa yar viowa la akus vano-o taþatete þisi pogos tai. Sur la nene toþaro make e rui, ana pe pon re tesuþa teteteliv mþaga e sur la nene silaga poli, ana popon tesuþa teva re laa sane temio kieta Suþe. ³ Sur nene mþarera paþisi, ana visae Ntewa taþian ga van ita, yoko tekilia teyuþaen wo ga. ⁴ Lelaga, yoko tekilali naþa teva re laa ga wa temio naga silaga, ana sanapen la naþa amloru, apa si varau rui?

La nene, la amial ruru þes e yomerarava asuþa akinan ke e lokove nae ma e peni rui, a Ninuna Wa pimi mþena e la, a pogos naþa apa si apiowa sanene, yoko taþatete si avilopu la awasuþe aim e malena. ⁵ Visena Wa kiena ne Ntewa miila la e kiela malena rui, a atol towe mþa namþareraena na suþenena naþa pimi ke ne, ⁶ ana pogos naþa apilopu si mþasila, akila þarila sanene, yoko aim awo si sanape? Peraga, yoko viowa van la vaþisi, komin naþa akila ke sane asuar ke si Narina ne Ntewa meta e lak torovia, sa naþa asuþa apisirilua ke naga e maran yar lala vena aviuelin kare si kiena kia.

⁷ Asitomyuli na nene. Porotano naþa mun yua naþa mloloru ea, ana þar manene kinnan kan la naþa amiyuþae ke ea, ana Ntewa kekaran paþisi, kiena navisa ruruena sike ea. ⁸ Ana porotano naþa pe þar re sur wo poli, þar ga vilumþini viowa lala, naga sa ga naþa apiain ga maren pania, ana taþatete akila sur wo ta ea, yoko asikap ga narui.

⁹ Erau lala lelaga paþisi, visena la ne sanene amþarera paþisi, ana e lepas na pun amiu, in na pe nesitom re nesape kam na sanene poli. Peraga, noþasine amiu, sane mras nen malena viu naþa po kapuru ke e amiu na wa. ¹⁰ In na nemlelaga nesape yoko taþatete Ntewa sinen þesan kiamiu yuþaena wo lala, a yoko taþatete sitom korenan vinayaena a sineyeena naþa kam na akila pania, pogos naþa kam na amiila kiena nalelagaena wa taþena lala. Kam na amiyuþae po sanene, ana kila Ntewa kekaran paþisi,

yoko naga mþena kila ruruia a kila wo van amiu.

¹¹ Sanene, nesape neillaar amiu sina, vena ve ava re si varau, kam na amþareran ava re laa ga wa, ava mþaga atol ga luas rui, vena akilia atol sur punu ga naþa kiamiu sitomena sike ea. ¹² Kam na ve ave yowen re, ve yepemiu malum re, ana monar avesinaia e yuþaena maran ve taaga sa ke kieta yermarua wo la naþa amasusun ruru yuþaena, kiela sitomena la piayavi pano-o atol sur punu ga la naþa Ntewa pisaar þesan pan la.

Visaarena kiena ne Ntewa pe lelaga paþisi

¹³ Navisaarena ta naþa Ntewa kila, naga kila pa yermarua Epraam, pisaar mþarera pania e lepas na lus la naþa yoko amolue raunia. Pe kia taþena re si naþa Ntewa kilia visa vena kila kiena navisaarena nene mþarera poli, komin kiena kia naga mon metavan make kia taþena lala, ana Ntewa pisaar ke sina e ga e kiena kia, sape ¹⁴ *“In na Ntewa, yoko nevisa ruru ko ve keviu vaþisi, nekila kioma lus la aim ave moki vaþisi e yomarava nini.”*

¹⁵ Ana Epraam lavisi sitom þele visena nene, ana pisu naþa Ntewa kila kiena navisaarena nene mþarera ruru po paþisi, ana pe sur koren ga naþa Epraam tol pogos mþarera la mok paþisi, ana pe mligan re navisaarena nene poli, þuarar ruru mþa pano-o pisu naþa siar tol ya naþa Ntewa pisaar pania.

¹⁶ E lepas na þelaga nakilaen navisaarena mþarera, yar la asuþa apisa kia kiena yar wa tai pona sur wa tai. Ana pogos naþa yar taþena la aloge, la monar alelaga ea, taþatete si avisin sinekar vana, komin kia naþa apisa kila visena mþarera.

¹⁷ Ana sanapen Ntewa? Naga mþena sinenan sape kila kiena visena van ita mþarera ruruia, vena telelaga ea, ve tesitom þele re. Ita na sane narina lala na waren kiena lalimana, ana naga sinenan sape tekiliaar ruru tesape kiena sitomena wo naþa teke e ita taþatete þisi pogos tai, ana kila kiena navisaarena pan ita mþarera paþisi.

18 Navisaarena kiena ne Ntewa naþa pan ita m̄arera ruru sanene rui, komin naga pe pisokan li re poglis tai poli wa, kiena visena taþatete vilovilopu karea, ana metavan kiena navisaaren nene, pisa si amio kiena kia wa, vena kilaen kiena visena nene m̄arera nenaga. Ana sur lua nene, kiena navisaarena amio kiena kia, lalua amiyuñae lele taaga vena kila ita tesuñal m̄arera tese kiena visena. Ita topur matan yo viowa naþa tesu þes ea, takalewele ke yo na suvanena, ana navisaarena lala kiena ne Ntewa akila kieta sitomena la piayavi ruru po. Sanene yoko tekilia teva tetol ruru yo wo naþa Ntewa kila ruruia a mligan sike e marata woga ga naþa.

19 Kieta nalelagaena m̄arera nene, naþa tesape yoko Yesu tamalia ita, naga sitomen ta naþa sane kilavaru na tararen waa. Yoko uarar ruru kieta malena, vena ve sur re si ta naþa kilia werelua ita, vano-o tol pogos naþa teva varaun pupia kulmrae loyuña e Yo Wa naþa pe Yo Wa paþisi. E yo nene teva tesuñal nena tese marana ne Ntewa, yoko kieta sitomena lala akilia am̄arera ruru ke na wa asape woga ga van ita.

20 Naga nene komin naþa Yesu sumon ita pa e yo wa nene rui, pa kila kiena yuñaeana sane kieta þarin yar wa, vena kila kieta mara wo temio Ntewa.

Sa naþa tepisa rui, naga sane pe þarin yar wa maro na lus kiena ne yermarua yaru wa Malkusteke, ana naga pul plan kieta mlamulen viowa la rui, a yoko kila ña kiena yuñaeana na sanene vanon ita vano-o taþatete þisi pogos tai.

7

Malkusteke na sumo naga mon la metavan make þarin yar wa taþena lala

1 ? Ana yermarua Malkusteke nene, naga ai, a kana suniena naga pa sanape? Tus naþa Nasiarena pisayuia, pisape naga pe yar na pogos kiena ne Epraam nanua sumo, pe þarin suþe na kumali marua wa naþa Salem, a naga pe pupia yar wa kiena ne Ntewa na mava. Ana pogos tai, yermarua Epraam pa kila mara pa kiena

nasinekar lala, naþa þarin suþe taþena lala, ana taulu la, þasuþe ke si narui, pitawe Malkusteke kinae patanonia, ana Malkusteke pisa ruruia. ² Ana Epraam mla nalaena pania, mlalua lualima petan ponotia na sur make la naþa taulu e pogos na mara naþa þarar ke sape wasuþe si va ñana. Pupia yar wa nene naga pe yar tai, sa naþa kiena kia ga luwoka apisa. Kiena kia þes nena, Malkusteke, kana kinasa pisape “Parin suþe na mesmesu,” a kiena kia na lua pisa sanini, sape “Parin suþe na sumare,” komin naga pe þarin suþe nae pulkumali naþa Salem, naþa kana kinasnena na sumare. ³ Yar nene, kana suniena nena pe taþena ga, komin naþa pe temloge re apisape kiena yermarua lalua na sanape, pona aña repina lala la ape lus nae pe wa. La pe apisawal re kiena maliena poli asape aña siar sanape, a pe suniena na kiena marena re poli. !Sa naþa naga pe mare re nena poli, sumã þuarar ke kiena yuñaeana na wa! Sanene, naga sa ga narina ga Ntewa narui, naþa yoko naga ve kieta yar wa ña vano-o taþatete þisi pog tai. ⁴ Komin sur la nene, tepisu e visena marua kiena ne Ntewa naþa kia na Malkusteke, naga pe kia tai naþa pa metava paþisi, pano-o tol repita yermarua Epraam, naþa asitom ke asape naga mon la metava rui, naga ñena patanonia, þar nawaren pania e komþas nen sur la naþa taulu e mara.

⁵ Ana þelaga na laen nawarena na sanene, naga þelaga ta naþa navisaluaena pisape le Israel lala la monar akila luen ga. Kiela yar wa lala na lus kiena ne Livae, la monar avisuar ruru la, awarplan lualima petan ponotia e kiela sur make ga van la, komin la na sa ga namratava taaga, naþa ape lus kiena ne Epraam. ⁶ Ana Malkusteke nene, naga pe nae re mratava puna ne yermarua Epraam poli, ana Epraam pisa kilalea sape naga yaru wa tai, mliþere nawarena komþas pania. Yermarua Epraam nena naþa Ntewa pisaar sur wo la pania, ana naga patanon Malkusteke.

Ana pogos naþa Malkusteke tol nalaena nene, kekara, pisa ruru Epraam, a nanene

kila meraravan si pan ita sane naga mon manene la metavana, ⁷ komin yar naþa torokin visa ruru yar taþena, naga monar mon laa metavan yar nene. ⁸ Ana Malkusteke amio yar wa taþena la nene, la make ga atol kiela nalaen la torok ga, ana la ape taþenan sur tai. Suri nene sanene, sape yaru wa lala aþar kiela, ana siraunia amarmare, ana Malkusteke mla kiena, asape naga sumã pano-o pe mare re poli. ⁹ Ana sanaþa Malkusteke mon la metavan yermarua Epraam, naga mon mēna metavan pupia kia taþena naþa Livae. Lelaga kemua, Livae naga þesan naþa pe repina ne lus kiena ne yaru wa lala, ana naga mēna ga molue kome lus kiena ne Epraam, ana pogos naþa Epraam patanon Malkusteke, mla nalaena pania, sa ga naþa Livae mēna patanon Malkusteke mla nalaena pania. ¹⁰ Suri nene naga sane pogos naþa Epraam mālavin Malkusteke, kila pania, Livae pe paeme re e repina nene poli wa, ana sa ga naþa naga mēna kila.

Yesu pe molue re e lus kiena ne yaru wa la poli, ana molue ga kome lus viu tai

¹¹ Ana visena la ne ma metava apisawal ke pupia sur ta ne paþisi. Akila meraravan asape Ntewa þere plan lus na yaru wa lala kiena ne Livae, pisirilua lus taþena tai kiena ne yar wa lala, kus lelana. Yermarua Eron mēna pisirlua yumãena na lus kiena ne yar wa lala, ana Mosis þar kiena navisaluaena nene pimi mālivi, ana visae Ntewa visu sane sur lua nene torokin kila ita temesmes ruru nena temio, vera na ligan sumã ga. Ana peraga, naga pilopuia, mligan si þarin yar wa viu tai pimi mālavin ita, naþa pe lus kiena ne yermarua taþena nene Malkusteke. ¹² Ana komin Ntewa pisirilua þarin yar wa viu nene, mesmesun mēna naþa visirlua kana navisaluaena viu tai. ¹³ Monar ve sanene, komin e nene naga pisayu kieta Suþe, naþa naga mālivi e lus ta naþa pe la re nena ta sumãl se wonta ana kila yumãena kiena ne yar wa poli. ¹⁴ Lus naþa Yesu mālivi ea, tekilia tesape naga lus nae Suta, ana pogos naþa Mosis pisawal kia kiena ne lus kiena ne yar wa

lala, naga pe pisawal re nena kia naþa Suta poli.

¹⁵ Ana lus na yar wa taþena lala sumã ga, naþa Yesu molue komea, nane lus kiena ne Malkusteke naþa tepisasa ke narui. Sur ne nane kila narui tepisu sane Yesu pe sa re yar wa taþena la poli, ana naga sa nena Malkusteke ne narui. ¹⁶ Taþena la nene, apim ape yar wa komin ga naþa sane ape kana lus na kuruta mal nene, sa naþa navisaluaena marua pisa, ana Yesu pimi pe kieta þarin yar wa e pupia naþareraena na kiena malena naþa taþatete akila karea, naþa sike sike lue narui. ¹⁷ Tekilia tesape naga su lue sanene, komin naþa visena kiena ne Ntewa pisa rui, naþa sape

“In na nemligan ko sane yermarua Malkusteke, ko ope yar wa maro na kiena lusa, naþa yoko ouarar yumãena vano-o taþatete þisi pogos tai.” *Yauena 110:4*

¹⁸ E nene, pimi merarava ruru pan ita sane Ntewa pilopu kiena mrapa na yumãena. Mrapa marua naga navisaluaena kiena Mosis na sumo, naþa sumãl sukaþar paþisi, ana sa naþa kiena naþareraena naga pe torokin re kila sur wo ta van ita poli. ¹⁹ Naga kila þele yon naþa kila mesmesun ruru ita, ana Ntewa mligan mrapa marua nena sike ga narui, kila si sitomen viu ta pa metava, kus lelana. Mrapa viu nane tekilia telelaga mārera tesape naga pe mrapa namalena naþa pe lelaga, naþa kilia sumon ita teim lavisin Ntewa.

²⁰ Ana mrapa viu nena, navisaarena kiena ne Ntewa tai kilarar sumãlar mārera su lue na sike ne. Yar wa taþena na sumo lala, poglis naþa apuarar þarila, amiyawawo la vanon kiela yumãena, pe navisaarena re tai sanene poli. ²¹ Ana pogos naþa Ntewa pisirlua Yesu pimi pe kieta þarin yar wa, kila amio kiena navisaarena mārera tai. Naga sa naþa visena tai na Tus na Yauena Wa Lala pisa, naþa sape

“Ntewa pisaar mārera rui, ana taþatete si vilopu kiena visena nene, visave

*'Ko na yoko ouarar yuñāena sa naña
 ãarin yar wa kiena ne kiau yeririna
 lala, vano-o taãatete oãisin pogos
 tai.' "* *Yauena 110:4*

²² Ana Yesu ãuarar ruru kiena yuñāena nena sanene, pe kile na naviranarena viu kiena ne Ntewa amio ita, naña po manene la taulu na sumo, a pe nasiaren suri la naña Ntewa pisaaria pan ita, yoko kila make ruru nena van ita sirau.

²³ Nanua sumo na yar wa la moki, komin naña ta miyuñāe pano-o kovio, tañena kus lelana, miyuñāe ñā pano-o, naga ñēna kovio, la akilakila sanene. La taãatete asu lue, ²⁴ ana Yesu, naga yoko su lue ga narui, ana yoko naga taaga ga uarar kiena yuñāena sa naña kieta ãarin yaru wa vano-o taãatete ãisi pog tai. ²⁵ Sanene, naga sike ga e marana ne Ntewa silaga, mlen lue ga pania vanon ita, ana kila sane ita nanagane, pona ita la naña tepim ke rau wa, ana naga ke narui naña yoko tamalia make ruru ita punu ga naña teva tokom puna teim lavisin Ntewa.

Yesu na pe ãarin yaru wa nena napo

²⁶ Tekekara paãisi naña Ntewa pisu sane popon ligan ãarin yaru wa ta naña po manene sanene imin ita. Naga pe yar ta naña pe yaru wa paãisi, pe napiowaena ta to re nena ea ãisa, merarava paãisi, kiena ãelaga pe sa re nena yar na kilaen mlamulen viowa la poli, kiena kia pa manene laa to metavan punu ga sur nae peni. ²⁷ Yar wa tañena la nene, la monar akila luen ga kuãaãaena na ikikena legiena punu ga. Sumo, monar akila vanon si kiela mlamulena viowa lala, a siraunia, akilia akila vanon mlamulena viowa kiena ne yeririna tañena lala, ana Yesu na pe sa re nene poli. Naga kila kuãaãaena na ikikinen mlamulena viowa na yomarava wetelu yam taaga, nanene e pogos naña kuãaãain si tasnena vanon ita.

²⁸ Lelaga kemua naña navisaluaena marua pimi sumo, ana kiena ãarin yar wa pe yar ga, malum ga, ana naviranarena viu naña pimi marea, kiena ãarin yar wa naga mesmes lue ga, nane Yesu narina ne Ntewa.

8

Naviranarena viu: yuñāena kiena ne kiena ãarin yar wa naga po manene la

¹ Ana vianen la naña meta ne apisa sur mok liu e lepas na ãarin yaru wa lala. Ana pupia purães nen visena tai sumā ga, naña popon tesitom urmi ea, naña pisa sape kieta ãarin yaru wa wo tanea ta sike rui. Naga Yesu, naña ãasuãe si pa ma e peni, ana Yerkawa Keviu na Yo na Ma Metava mligan naga totano teke e lepas nena na ãamarua. ² Naga sike e yo nene, kila ke kiena yuñāena wa lala, sa naña yaru wa la nanua sumo akila lotena e yuñā kanus wa naña e yo mema. Ana lelen kilaen lotena nene, yar ga la amiyuñāenia, ana kieta ãarin yaru wa Yesu naga miyuñāe ke loyuñā e yo na lotena naña po, pe lelaga ruruia, naña Ntewa ga miyuñāenia. ³ A ãarin yaru wa tañena la nene, kiela yuñāena, silaga apisir plan la vena waren nalaena va Ntewa, a akila kuãaãaena la pania, ana popon teviun tevisave kieta ãarin yaru wa nene, pona naga ñēna mla nalaena pa Ntewa, a kila kuãaãaena pania? ⁴ Visae e ga e yomarava nini, yoko taãatete avisu naga sane yaru wa tai, komin naga pe molue re kome lus kiena ne Livae poli, naña navisaluaena pisalua pan la sape lala ga akilia awar nalaena va Ntewa. Sanene, kieta ãarin yaru wa nene sumā miyuñāe ke ga e yo wa na ma e peni.

⁵ Yo wa na yomarava nini, amio yuñāena la naña akila ea, naga sa ga kana yanen ga, ana naga naña ma e peni, naga napo nena ga lelaga. Ntewa ñēna pisa sa ke ga, pisa kilale pa Mo-sis, ve sanape naña yoko yuñāen yuñā kanus wa, pisape yoko yuñāen taveve kana nono nena torokin naña naga pisuia poglis naña pa ma e tavie. ⁶ Ana sanene tepisu naña Yesu kieta ãarin yaru wa pe lelaga napo, a kiena yuñāena punuga powo la sane. Naga totano likan ita temio Ntewa, miyuñāen naviranarena viu tai van ita temio naga po manene la sane, naña sike e navisaarena lala

kiena ne Ntewa naþa po laa sane, pano-
o tepisu naþa sike ma e yo wa na peni
kila yumãena po manene laa sane. ⁷ Visae
naviranarena þes nene naga woga ga
rui, vera na taþatete si nalua nena, ana
peraga, kila narui nanagane Ntewa pisir-
lua naviranarena viu amio ita naþa po
manene rui.

*Naviranarena viu: Ntewa pisaar nanua
rui*

⁸ Naviranarena naþa na sumo, Ntewa
pisu sane pe miyumãe po re poli, pe
torokin re kiena sitomen poli wa, ana
kila naga pisaar sina na urviu tai. Naga
pisawal sanene e visena ta naþa mla pa
Navisawalena Seremãea vena visawalia.
E visena nena, Ntewa pisaar sanini, sape
“Ayagogo ruruia. Sineun nesape nevisa
van amiu nevisave pogos ta pimi ke
ne, naþa yoko nekila naviranarena
viu tai nemio amiu kiau yeririna
lala, kam na lus kiena ne Suta amio
lus nae Israel.

⁹ Yoko naviranarena nena ve maran taaga
re amio naþa nekila nemio kiamiu
yermarua la nanua sumo ne. Navi-
ranarena na urmarua nene, naga
e pogos naþa sineu mie la, noþere
plan la e pogos m̃arera gar Isip,
ana siraunia, pe asitom̃al re si navi-
ranarena nene poli, pe amlogear re
si poli, kila narui in m̃ena nepilopu
m̃asuu pan la.

¹⁰ Ana nanagane, yoko nevisirilua si navi-
ranarena viu tai nemio si kiamiu
lus lala. E naviranarena nene, yoko
nekila sanini:

Yoko neligan ruru kiau navisaluaena lala
sike e kiela sitomena lala, yoko
nesiri kiau visena la sike e losinela
lala, yoko neim neve kiela Ntewa
kemua lelaga, a yoko aim ave kiau
þegas nen yeririna.

¹¹ E pogos nene, taþatete si akilali naþa
avian la, sane ta kilali naþa pi-
sawal van nalavis puna, visave ‘Ke,
mrapa nanene,’ pona ta pisawal va
wenla, visave ‘Ntewa, naga sanene
sanene.’

Peraga, yoko taþatete si akila ve sanene,
komin yoko la punu ga veve taaga

avisu kilale inu e kiela malena, siar
e la naþa pe kiela kia re poli, vano-o
tol kiela yerkawa ne lala.

¹² Nepisaar nesape kiela napiowaena lala,
yoko neviewo nena ga, a kiela mla-
mulen viowa lala, yoko ve nesitom̃al
re si na rui.

Nane kiau naviranarena viu ne nanene
narui nemio kiau yeririna lala.” Ser
31:31-34

¹³ Ana e kiena visena nene, Ntewa
pisayu naviranarena viu nene, kila ita
tepisu kilale sane naga pisu ke kiena navi-
ranarena na sumo nene sane pe urmarua
rui. A sitomena ta sumã ga sane sur
naþa Ntewa pisa ne sape pe urmarua rui,
nagane pito la tano narui, ve ve viavi re
yoko kovio make nenaga.

9

*Naviranarena vii: kiena lele na lotuena
naga po manene la*

¹ Ana tekilia ruru po naþa sane navi-
ranarena marua, naga kana mrapa lala
na kilaen lotena asumã ga, amio m̃ena
kiena lele na kilaen lotena tai, naþa sike
ga yomarava nini. ² Lele na kilaen lotena
nene, naga kana yumã kanus wa nena,
naþa aþere pupia kulmrae ea, akila þerea
sane loyumã lua. Lepas tai, naþa apio
asape Yo Wa, purþes nen kapi vivaga
tai naþa kana koruas olua sike ea, amio
varvara tai na kilaparavi lualima yam
taaga pa lua, naþa apio kilaparavi na
vianen van Ntewa.

³ A varaun kulmrae nene, lepas þas na
vano, naga apio asape Yo Wa naþa pe Yo
Wa paþisi. ⁴ Loyumã e yo nena, naga
kana wonta na ponotaninu nena naþa
amiyumãen e kol, amio pias nen navisalua-
aena. Pias nene amiyumãen kana kulusa
e kol, yepas na loyumã a vanua, naþa e
kana loyumã nena, amligan ruru sur telu
sike ea. Nasumo, naga pialora naþa pe
kol, naþa kinakinasnen kinanena na yo
mema naþa asape m̃ana teke ea, a sur na
lua, naga plasgai kiena ne yermarua Aron
naþa nanua na pitovi, a sur na maro, naga
kilavaru lua naþa pe lepalepasa naþa
Ntewa siri kiena navisaluaena sike e la.

⁵ A e wos nen pias nen navisaluaena nene,

naga pe keplamarana, naña asape lele na totanoena na sineyeena kiena ne Ntewa. A nono lua na navisi asuñal asike meta ea, naña akian kupela suvivi yo naña naurarena kiena ne Ntewa pitom ke tano ea. Ana yo wa na lotena naviranarena marua naga kana sur ne la powo pañisi, ana tařatete si tevisa sur ve moki e lepasnela. Ana sur na visaena taaga, tesape yo na lotena nena, amio kana sur ne lala, naga amiyuñaeen ga e sur na yomarava la nini, tařatete nena sike sike lue, naga pe po re sane yo na lotena na naviranarena viu poli.

Naviranarena viu: kana nakuřařaena nena naga po manene la

⁶ Sur la ne sike meta ne, nane sur ke la nene narui naña amligan ruru sike loyuña e yuña kanus wa na sumo nanua ne, ana poglis naña yar wa la apa loyuña, amiyuñae amio la. Ana silaga, apava ke e ga e yo wa naña mon řesa, ⁷ ana e yo wa na lua naña pe yo wa manenea, yar wa lala pe apa li re nena loyuña e poli. Yo nene yar taaga kilia va loyuña ea, nane kiela řarin yar wa, a naga pe pa re silaga poli, kilia va ea yam ve taaga ga e kasa. A visae pogos naña vavini, tařatete va koren ga sanene, ana monar taveve kana mrapa ne lala.

Sumon naña vavini, monar kila kuřařaena e sur mal tai, ana monar war piasnen kana kuruta nena va loyuña sane nalaena tai, nanene na e lepas nen kiena mlamulen viowa amio kiena ne yeririna lala. ⁸ Ana pogos naña akila ke sanene, naga sane pe kile na Ninuna Wa naña kila meraravan pan ita sape pog naña visae yuña kanus nene susu ña ke ga wa, vera na ita yar kar la pe kieta mrapa re nena ta poli naña teva toworu e yo naña Ntewa sike ea.

⁹ Kanus na yuña wa nařani, amio kana kulmrae nena naña telan liřere loyuña, a kana sur ne lala, la na ape sur na konua na řa rui, ana apisa ke pupia sur ta ne pan ita na nagane ne. Akila narui tesuña tepisu kilale tesape nalaena la naña yaru wa lala amlavia pan Ntewa, amio kuřařaena la naña akila ke ne, akila

poga ga, ana sur la nene tařatete kilia kila yeririna la aloge sane kiela sitomena la mekiki ruru nenaga e navisuena kiena ne Ntewa. ¹⁰ Akila sur la nene, amio ya la naña narin navisaluaena la apisa, naga nene e lepas na mrapa na yuñaeen kinanena amio namunena, a e řelaga na kevanen sur lala. Ana sur la nene ape na yepas nen yar ga na vanua, ana pe atol re losinena pona kiena sitomena poli. Kieta yermarua la apuarar ña řelaga marua na sanene pano-o, ana sur la nene na ve nauarar laen ga vano-o tol pogos naña Ntewa kila kieta mrapa viu, naña kana naviranarena viu nena naña pimi ñaliv rui.

Tana ne Kristo kevan ita mekiki rui

¹¹ Ana pogos naña Kristo pimi ñalivi, naga pimi sane kieta řarin yaru wa, naña pe na řelaga marua re poli, ana pe na mrapa viu, vena kila narui tekilia tetol navisaruruena wa la naña Ntewa mligan ruru sike na. Naga pe pa miyuñae re e yuña wa kanus marua na sumo poli, miyuñae e ta naña po manene la pañisi, pa la metavan nene. Yo wa naña kila ke yuñaeena ea, pe yar re miyuñaeen e limana po, a pe su re ñena e yomarava nini poli, sike nena e yo merarava e marana ne Ntewa nae peni. ¹² Ana pogos naña Kristo pa loyuña e yo wa nene, naga pano pano-o tol nena kana yo wa naña pe yo wa nena napo, ana pa yam taaga ga, pe navaen re si pogos tařena poli. A pogos naña pa loyuña, kuruta naña naga řaria pe pe kuruta na nane re poli pona kuruta na narin puluk, ana kana kuruta nena napo naña mlau e lak torovia. Ana kurutana sike e marana ne Ntewa sanene, taulu naul luaen kieta mlamulen viowa la, naña tařatete řis pog tai. ¹³ Monar ve sanene, komin naña e řelaga marua, visae yar tai kila sur ta viowa, amla narin kuruta na nane pona puluk, amio posnoyavi na narin puluk naña askapia, amla pa e yo wa. Ana e pogos nene asitom asape nalaena na sanene kilia kila yar nene ikiki si e marana ne Ntewa. ¹⁴ Ana visae kuruta na sur mal ga la akila sanene, yoko kuruta

kana Kristo naga kilia kila va ve keviu laa sane. Kristo pe yaru wa tai, naga mekiki ruru nena ga, pe kororaki ta to re e poli, ana naga tamān kiena malena vena Ninuna Wa la va Ntewa sane nalaena tai, ana naga pim pe kieta natamaliaena. Sanene, yoko kuruta kana Kristo kilia kila sineta la ikiki, kilia wereplan ita vetan kieta yumāena na marena lala, pisir plan ita vena tekila yumāena lala kiena ne Ntewa mali.

Tana ne Kristo kila naviranarena viu sumālu mārera

¹⁵ Ana komin naṣa Yesu kila yumāena wo pan ita sanene, tekilia tevisu naga, sane naga pe yar na waren sur wo lala na viranarena viu imi māliivi e ita. Nanene naga miyumāen e kiena marena, naṣa sane marena ta naṣa pul plan make maliena kiena ne yeririna lala naṣa akilaro navisaluaena lala na viranarena nasumo. Ana komin naṣa naga pul plan ita sanene, kila sane visae ita a naṣa Ntewa vio ita, tekilia tetol kieta lalimana naṣa yoko taṣatete ṣis pogos tai. ¹⁶ Visae Yesu ve mare re, taṣatete tetol kiena lalimana la nene, ana sa naṣa sane mare kemua lelaga, navisaarena make ga naṣa na naviranarena nena apim sane visena maro kiena Yesu, ana sur make ga pimi e limata. ¹⁷ Komin naṣa visae yar tai visaar maron sur tai sa naṣa kiena visena maro, ana pogos naṣa naga mal ke ga wa, apuarar ruru kiena visaarena nene sumā ga, ana pe amiyumāen re poli sumā pano-o tol pogos naṣa visae naga mare narui, yoko ayumāen ga na wa. ¹⁸ Sa ke mēna naviranarena naṣa Ntewa kila ṣesania, naṣa visae kuruta na kuṣaṣaena lau, ana visena naviranarena sumālu.

¹⁹ Sur nene Mosis mēna kila, naṣa Ntewa kian kiena navisaluaena la pania ma e tavie, ana pitomi tano pisawal make kana visena ne lala pa yeririna lala, ana pogos naṣa pisawal make pae, mēmōmār nakuṣaṣaena ne lala, vena kila sa naṣa visena navisaluaena nena amali, a asuñalu. Amē mōmār narin puluk lala a nane la naṣani ana naga mla kala narin kuruta ne lala, taron narin wii pito amio, ana mla narin laki tai, apio asape isop,

piar vilus nen sipsip naṣa pivaga pa ea, ana puton pito e kuruta naṣani, peven ve tokak ga e tus navisaluaena nena, a peven mēna e yeririna lala, pisawal pan la, sape

²⁰ “Naga nene kuruta na sur mare naṣa vena kilaen navisaluaena kiena ne Ntewa mali. Ana monar tevatania a telogearia.”

²¹ A sa naṣa peven kuruta nene e la, ana peven mēna ve torokaki e yumā tapolen nene, amio sur la naṣa asike loyumā ea, naṣa asuñala akila ke kiela lotena amio la.

²² Mrapa na yumāena la naṣa na navisaluaena marua nene la sa ke nene narui, naṣa lavis sur make ga naṣa amiyumāe ke amio la, monar aveven kuruta ea vena akila aim ave sur wa silaga. Naga nene sane kila meraravan pupia sur ta ne paṣisi van ita, sane visae kuruta ve lau re, mlamulen viowa taṣatete aviewoia.

Naviranarena viu: kana kuṣaṣaena ṣar plan make ga mlamulena viowa lala na yomerava

²³ Sanene, sur la naṣa li wa la amiyumāe ke ea, monar akila mekik lue ga taveve kana narin ṣelaga ne lala. Ana yumā wa kanus nena, amio kana sur ne lala, la ape sur na yomarava ga nini, ana sanapen yo wa naṣa na lelaga, naṣa nane Ntewa teke ea ma e peni? ?Naga mēna monar kana kuṣaṣaena na viewoen tai? Ee sanene, naga mēna monar kuruta lau vena kila make kana sur ne la ve sur wa, amio mēna yeririna la naṣa apa ke ea. Ana kuṣaṣaena na yo wa nae ma e peni, naga pe sa re kuṣaṣaena na sur mal la naṣa akila ke e yo wa na yomarava nini poli, naga pe kuṣaṣaena tai naṣa keviu manene la, a po lue ga. ²⁴ A kuruta na kuṣaṣaena nene sike e marana ne Ntewa rui, komin kieta ṣarin yaru wa Kristo ṣar pa loyumā e yo wa rui, naṣa pe yo wa re ga naṣa yar la amiyumāen poli, ana yo wa nene yo wa lelaga napo, nane ma e peni. ²⁵ A pogos naṣa kila kiena kuṣaṣaena nena, naga pe sa re naṣa ṣarin yaru taṣena wa la akila ke poli. La akuṣaṣain ga kuruta na sur mal lala, ana naga kuṣaṣain ke si na kana kuruta. A silaga apa akila e kana yo wa nena yam

taaga e kasa punu ga, la akila luen ga sanene pa ke ne, ana naga kila yam taaga nena ga, pe nakilaen re si pogos tai poli. ²⁶ Visae Yesu monar kila luen ga kiena kuḗaḗaena nene vanon mlamulen viowa la naḗa yeririna la asuḗa akila lue ga pa ke na, kana kinasa sane siar e nasiiena na yomarava nini pimi tol nanagane, naga tamalele ga ḗeke e lak torovia mloge piowagan naḗa kana kuruta mlau lue silaga.

Ana e naliganaren naḗa Ntewa pisir lua naga pe sa re nene poli. Naga pisa naḗa luas nen pog naḗa tesike e nanagane pimi ke lavis narui, ana kila Yesu pimi paemen ita mare ga na wa. Naga pimi ḗalivin ita, kuḗaḗain make nena kiena malena, ḗene plan ḗelaga na mlamulen viowa.

²⁷ E lepas naḗa ita yeririna lala, Ntewa kila sape temat e yomarava nini, ana yoko tokovio ea ḗisi na temat sina vena teva e nalipereena, ²⁸ a e lepas kiena ne Kristo, naga ḗena sa ke ga. Naga pimi ḗalivi e yomarava nini, siraunia kuḗaḗain naga ve na waren kieta nakoena na mlamulen viowa lala, ana yoko naga imi ḗaliv si yam ta ne, pe na ulen re si mlamulen viowa poli, ana ve na wereplan ita vetan nakoena na kieta mlamulen viowa. Sanene, ita toḗasine ke ga naga, tesape monar naga imi tamalia ita.

10

Nakuḗaḗaena kiena ne Yesu naga po la sane

¹ Tesitomyu li si navisaluaena marua kiena ne Mosis. Naga pisa ḗa sur wo laḗasa, ana pe pisawal make re navisaruruen wo naḗa Ntewa sinenan sape Kristo kila imi ḗalivin ita poli, kila sane navisaluaena nene sane pe kulus ga, ana pe kana kinas re napo poli. Navisaluaena marua nena, naga suḗa kila ke ga kana kinakinas la sanene, kana kinas nene sane kiena kuḗaḗaena la naḗa akila silaga, maran taaga ga e kas punu ga, pe atorokin re poli, taḗatete akilavan make la naḗa akila ke lotena amio. ² Visae peraga, vera na la naḗa akila lotena sanene, aim amekiki ruru make wo ḗisi,

ve aloge re si sane mlamulen viowa sike e la, ve asitom re si kilaen kuḗaḗaena, ana peraga, akila ke sina ga sanene silaga. ³ Kuḗaḗaena lala, popon naḗa kila naḗa aninu sane pe kiela mlamulen viowa re si poli, ana peraga rui, e kas make ga apisu sane kuḗaḗaena la nene akila sane asitomḗal si kiela napiowaena lala, ana amloge sane kororak na kiela mlamulen viowa sike e la wa pano-o pimi piowa manene la. ⁴ La amninu ke sanene komin naḗa kiela sitomena ta sike na, naḗa asape kuruta na purwolu puluku pona kuruta na nane kilia yumu plan kiela mlamulen viowa sanape ne? Sur nene, asitom ḗele paḗisi, pano-o apisu sane peraga, aḗi ḗele yonia, kiela mlamulena viowa su ḗa ga.

⁵ Ana komin sur ne la nanene, pogos naḗa Kristo pitomi ḗalivin ita e yomarava nini, naga pisawal kiena mrapa viu narui. Naga mla visena tai naḗa teke e tus na Yauen wa lala, pisa pa Ntewa Arimana, sape

“Ko na pe sinoḗan re si kuḗaḗaena lala amio nalaena lala poli, ana okila ruru tasneu naḗa yoko netañan van ko.

⁶ *Sur la naḗa asikap lele ke ne, opisu apiowa ga, a nalaena la nakilaena mlamulen viowa ikiki, pe sinoḗan re nena ga.*

⁷ *Ana siraunia, nesuḗalu nepisawal ruru pan ko, nesape*

‘Ntewa in na nekekaran ga nekila ya naḗa ko sinoḗania,

sur ne nanene in na nepitominia, sa ga naḗa Tus Marua sape yoko nekila.’ ”

Yauena 40:6-8

⁸ Ana popon tevisu ruru visena naḗa Kristo pisa ne. Sur ḗes naḗa pisa, pisa ke kuḗaḗaena lala amio nalaena taḗena la naḗa asuḗa akilakila ke ne, pe sur korena ga naḗa navisaluaena sape monar akila, ana Ntewa pe mloge re nena pon la, a pe sinenan re si sape akila poli. ⁹ Siraunia, sur na lua naḗa Kristo pisa, naga sape taḗan naga narui, vena imi kila nasinenanena kiena ne Ntewa.

E nene, tepisu mrapa na sumo na kilaen kuḗaḗaena komin mlamulen viowa lala,

Ntewa koven lua nena ga, ana kom ga e kiena mrapa na lua. ¹⁰ E mrapa viu ke nanene narui, Yesu Kristo kila sa naña nasinenanena kiena ne Ntewa pisa, tañan make tasnena wetelu, nane kila narui tepim temekiki a tepe wa e marana ne Ntewa, sike sanene sulue narui.

Kuñapaena kiena ne Yesu naga sulue na sike ne

¹¹ Yar wa la naña asumã amiyumãe ke e ðelaga marua, monar la ðas naña e legiena make ga asike e Yo Wa. La asumã akila ke narin kuñapaena la silaga, naña akila lue ga maran taaga silaga. Kuñapaena la nene akila ke ne komin mlamulen viowa la naña yeririna la akilakila ke na, ana pe atorokin re nena naña akilia awar plan ðelaga na mlamulen viowa petan malena ken yar la poli.

¹² Ana kieta ðarin yaru wa naña Yesu, kiena kuñapaena na pe sa re nene poli. Naga kuñapain sur taaga ga panon mlamulen viowa make ga, a kila yam taaga ga, ana pogos naña naga kila pae, pa teke metava e yepas nena Ntewa na ðamarua.

¹³ Ntewa pisu Yesu kila mña sanene, na pisawal pisape yoko war nasinekar kiena Yesu lala, ligan la asike vatanonia sane takue tai naña yoko vilavan lana ea. ¹⁴ Pe yumãena tañena re si ta naña yoko Yesu monar kila sanene poli, komin naga mla nalaen ðisi rui, naña kana kuruta kila ita temekiki, nanagane tepo rui e marana ne Ntewa, tesu ruru tesu mña sanene vano-o tañatete ðisi. ¹⁵ Ninuna Wa mña miakol visena pan ita e lele nene, e visena ta pimi kome Navisawalena Seremãea. E visena nena, Ntewa pisa sanini sape

¹⁶ “Ana nanagane, yoko nevisirlua si naviranarena viuu tai nemio kiau yeririna lala. *Ser 31:33*

E naviranarena nena, yoko nekila sanini: neligan ruru kiau navisaluaena lala sike e kiela sitomena, nesiriar kiau visena lala sike e losinela.”

¹⁷ Ntewa pisa pa sanene ana sukol si pa la sane, pisa sanini sape

“Yoko kiela mlamulena viowa lala amio kiela napiowaena lala, tañatete si nesitomãlia.” Ser 31:34

¹⁸ Visena nene pisawal ke pupia naviewoena naña Ntewa kila pan ita rui, ana visae ve sa kemua nene, pe nalaen tañena re si ta naña tekilia telavia komin naviewoen kieta mlamulen viowa lala pona kieta napiowaena lala, komin naña Ntewa kila ruru ðisi rui.

Ve temaraun re va lavisinen Ntewa

¹⁹ Wolai a vineu lala, sa nena naña visena la nene apisa narui, kuruta kana Yesu pike mratavan ita rui, ana pe pon re si temarau poli, popon tokom ea teva loyumã e Yo Wa naña Ntewa sike ea.

²⁰ Sumo na pupia kulmrae nene telan mono kieta mrapa, ana pogos naña tasnena ne Yesu porovia, kulmrae mña nene purpa lepas lua, pietavan kieta mrapa na vaen loyumã. Nanagane tesike e mrapa wo ne narui, naña pe mrapa viu tai, a pe mrapa na vanonen malena.

²¹ Ana Yesu kila kieta mrapa navaen loyumã e Yo Wa sanene, naga pimi pe kieta pupia yar wa, naña naga pisuar make ita ga la naña na mratava puna ne Ntewa. ²² Kana kuruta war plan kieta kororak napiowaena la naña sike loyuman ita, kiena wii merarava kevan tasneta imi mekiki nena ga, ana ve temawa re sina, a tekilia teva loyumã. Tekilia teva lavisin Ntewa naña sineta la ve lelaga, teviawa manene marera e naga tesape yoko ve koven lua ita re, yoko naga worworun ita ga.

²³ Tekilia telelaga ruru tevisave yoko Ntewa kila wo ve sanene van ita, komin naña silaga, naga sumã kila nena taveve ya naña naga pisaaria. Ve tesitom ðele re sina, ana touarar ruru yumãena wo navisawalen va yar tañena lala sur tanea naña naga kila pan ita. ²⁴ Ana e ke sina ga e lepas na pun ita, popon tesitom ruruia, telual mrapa na yuren kieta sitomena lala vena sineta si manene ita la sane, a vena tekilakila ruru yumãena wo la van ita va laa sane. ²⁵ Pe pon re teligan ðelaga na viranar ruru itaen poli, sa naña yar lañas akila ke rui, ana popon teillaar ita silaga. Pelaga wo la nene, monar tekila lue ga van ita, a visae tevisu pogos marera na

legiena maro la asike lavisi narui, popon towo lue ga van ita sanene va m̃a ga.

Ve tesitom korenan re naliṗereena kiena ne Ntewa

²⁶ Popon teviun naviunena e lepas na pan ita naṗa tetol nakiliaen la e visena lelaga rui. Teviunia tesape visae ve tevisuar ruru ita re, sane tesuṃalun naṗa tekila ruru ke mlamulena viowa, yoko ve sanapen ita narui? Navisatameena nena, sanini, mlamulen viowa la ne sanene, pe kana kuṗaṗaena re si tai naṗa yoko war plan poli. ²⁷ Ya ga naṗa sike pa rui, nane navisaarena kiena ne Ntewa nalaen nakoena m̃arera vanonia, amio pupia lelen kapi naṗa yoko kekan make nena kiena nasinekar lala. Nanene naga pe sur tai naṗa monar temaraun vaṗisi.

²⁸ E navisaluaena marua kiena ne Mosis nanua sumo, visae yar tai kilaro kana visena ne tai, a visae yar ve lua pona ve telu avisave lelaga kemua, pe mrapa na sineyeena re si poli, yar nene yoko akilalua kiena malena veraga. ²⁹ Visae akila ve sanene va yar naṗa kilaro navisaluaena kiena ne Mosis, ana yoko ve sanapen yar naṗa pilon ke si m̃asina pa Narina ne Ntewa? Yoko naga kiena nakoena ve keviu manene laa na wa, komin naṗa naga ṗarnena kare kuruta naṗa naviranarena viu naṗa kila naga mekik rui e marana ne Ntewa. Yoko Ninuna na lemamiena loge viowagan ṗelaga nene vaṗisi, sinen kar li yar naṗa kila na wa. ³⁰ Yoko monar war nakoena nena, komin Ntewa pisaar sanene ṗa rui. Kiena Visena Wa tai sike e Tus na Visaluaena, naṗa pisa sanini, sape

“Naliṗereen mlamulen viowa, naga kiau in ga taaga.

Yoko nelamaran si van la m̃arera na m̃arera vanon kiela naviowaena lala.” Nav 32:35 A e ke e lele nene na wa, visena taṗena pisa ke m̃ena ga sanini, sape

“Yoko Ntewa na mava liṗere kiena yeririna lala.” Nav 32:36

³¹ Monar tevisuar ruruia, komin yar naṗa kila mlamulen viowa, pogos naṗa aligan naga e limana ne Ntewa vena visu vevea, nanene na pe narin sur re nene

poli, naga pe sur namarauen ke nene narui.

Viawaena m̃arera navisuen sur naṗa yoko imi m̃aliv na wa

³² Temninue kare narui aṃa yoko ve sanapen legiena la ne pimi ke ne wa, ana popon tesitomaṃal luen ga mrapa wo la naṗa Ntewa miila ita ea, e legiena la naṗa ṗaro pa rui. Nanua pogos na tepim toṃaliv e yomerarava, pe piavi re nena poli, tepane pogos m̃arera la paṗisi, naṗa akila piowa manene la pan ita naṗa temlelaga ke e Yesu. ³³ Pogos la ṗasa, e ga e maran yar lala, akoven visena viowa la pan ita, a pogos taṗena laṗasa, akilapel ita ga e ṗelaga viowa la naṗa piowa na piowa manene la. Pogos laṗasa, pe akila re pan ita poli ana akila pa kieta erau taṗena lala, ana tepa tesuṃal tesu temio la, temiila la.

³⁴ Ita laṗasa, akoven la apa e yuṃa nakoena, ana sineta miye la paṗisi, tepanon tekilali naṗa teila la vena towar plan re kiela pupia naloge viowaen naṗa apisu e yo nene. A pog taṗena si laṗasa, la naṗa sinela kar ita apimin kieta sur lala, aṗar plan kare petan ita naṗa tekilalu manene la sur lala. Ana e pogos nene, pe sineta kar la re poli, tetamaṃan ga, komin naṗa nasinekekaren tai sike e ita, sane sur la naṗa aṗar plan pavano lala ape na yomarava ga nini, ana kieta sur nowo la naṗa apowo manenea asike ga wa, naṗa taṗatete akovio pog tai, yoko ave kieta lue narui. ³⁵ Nane kieta pupia naulua itaena nane nanene narui, naṗa yoko Ntewa la van ita, ana komin naṗa nalaena tanea nene sike e marata, pe pon re si tekilapal nakiliaaren m̃arera naṗa sike e ita poli, ³⁶ ana monar tesuṃal ruru nena m̃arera tese Ntewa. Kieta sitomena la monar ve piavi ruruia vena tesuṃa tekila ga kiena nasinenanena ne lala, ana tekilia tetol sur la naṗa naga pisaar pan ita. ³⁷ A pog na tolona, pona ve ve piavi re yo, yoko imi m̃alivin ita, sa naṗa visena kiena ne Ntewa tai naṗa navisawalena Aṗakuk pisawalia, sape

“Yam ve plas la sina, ve ve piavi manene re, ana yerkawa naṗa yoko imi ne,

naga tařatete si su laa sane, yoko imi m̃alivi nenaga.

³⁸ *E pogos nene, kiau yar mesmes lala, yoko amal ruru nenaga, komin nařa amlelaga e inu, ana visae nevisu lala yar tai yepen mavin inu, weresu si naga, yoko tařatete nena nekekarania-a řisa.” Ařa 2:3-4*

³⁹ Ana pe ita re nene poli. In na pe nesitom re nesape ita yar sur la ne sanene yoko temaraun Ntewa poli. La nařa ařeresula sanene, yoko monar ava akovio ga narui, ana ita naviawaen m̃arera ea, monar tetol malena.

11

?Naviawaena naga ya ne?

¹ Kieta viawaena nena, yoko tevisave naga sur ya na sanene? Tekilia tevisave naga pe řelaga na wasine ruruen Ntewa m̃arera, nařa kilia kila kieta sitomena kapuru ruru wo e ga e naga, a kilia kila kieta lelagaena m̃arera, tesape sur la nařa pe tepisu re poli, ana pe lelaga nařa asuřa ga. ² Viawaena naga pe pupia sur tai pařisi e navisuena kiena ne Ntewa. Siar e repita nasumo lala pimi, mrapa taaga nena nanene nařa Ntewa kila sane kilia kekaran yaru. ³ řelaga naviawaena ne nanene narui kila ita tepisu kilale sane pe lelaga kemua, visena kiena ne Ntewa ga sii make suria, kila kieta yomarava nini pimi m̃alivi. Kiena m̃areraena ne nane mla sur la nařa yar tařatete visuia, miyuřaen make sur la nařa tepisu sike ea. ⁴ Popon tesitomyu si repita na sumo lařasa, sanape nařa la m̃ena apiawa e Ntewa nakonua.

Ta nařa naga yermarua Epol. E kiena naviawaena e Ntewa, naga mlotun e nalaena ta nařa mesmes pařisi, ana Ntewa kekarania, naga pisu po manenea taulu nalaena nařa wenla nařa Ken sinenan sape lavia. Ana Ken sinen mimi, m̃eřar wenla nena, ana řelaga wo naviawaena kiena ne Epol e Ntewa kila Ntewa pisu sane naga pe yar mesmes tai, a suri nene kilia iila ita ke vim tol nagane na wa.

⁵ Tařena sina, nane yermarua Inok. E kiena naviawaena e Ntewa, naga pe tol re marena poli. Naga pe yermarua, ana Ntewa ga pitomi řerelua naga, kovio e yomarava nini pa metava, ana akale pano-o pe ařal re poli. Ntewa kila sanene pania komin pogos nařa sike e yomarava nini, naga pe yar tanea tai nařa Ntewa kekaran pařisi.

⁶ Lelaga pařisi, visae naviawaen e Ntewa ve su re e ita, tařatete tekila nařa yoko Ntewa kekaran ita. Yar a nařa sinenan sape kilia Ntewa e kiena malena, sinenan sape imi lavisinia, naga monar viawa manene sanini. Naga monar lelaga sane pe lelaga kemua pařisi, Ntewa suřa ga, a monar wasinea sane yoko Ntewa kila wo vařisi va la nařa akale ke naga.

⁷ Yermarua si tai naga Noa. E kiena naviawaena e Ntewa, naga kila ya nařa pisa pania. Ntewa pisawal pupia womie nene pania, ana pogos nařa Noa pe pisu re nena kana kile ta poli wa, ana kila ga ya nařa Ntewa pisa pania, kila kiela pupia waa nena vena namratava puna lala akilia amal ea.

Naviawaena kiena ne Noa nene e Ntewa tamalia la nene, kila m̃ena pupia nakoena pimi m̃alivin make yar tařena lala e yomarava, komin nařa pe amlelaga re poli. Ana Noa naga pe na řegas kiena ne nalelagaena lala tai e Ntewa, ana Ntewa kila amesmes e marana.

⁸ Tařena si tai, naga yermarua Epraam. E kiena viawaena e Ntewa, naga mlogear ruru pařisi, molue petan yo nařa sike ea, pa e yo tařena tai, nařa Ntewa pisaar sape tařan vania. Naga mialin ke sape va ea, mminue kare sape ařa kope ke na wa, ana komin nařa Ntewa pio, naga pa ga narui. ⁹ Naga mial m̃a pano-o, pogos nařa pa m̃alivi ea, sa ga wolawa ga tai, ana purvanua ke nařa Ntewa pisaar pan narui. Ana řere yuřa tapolen m̃ene yo nena, sike e nene amio na mratava puna lala, sa nařa narina lala, nařa Aisak lala amio mapina lala nařa Sekop lala, nařa la m̃ena akus porotano nene nařa Ntewa tařan pan la ve kiela lue. ¹⁰ Ana Epraam tol yo nene, sike ea, ana pe kila re

pupia m̄ana yuṁa ta poli, m̄eke ga e yuṁa tapolen la naṁane. Naga nene komin naga kiliar ruru po paṁisi sape pe m̄ana uṁa re napo nene poli wa, ana naga sukoko ga e nene na wa, vena yoko va e pupia pulkumali kiena ne Ntewa, naṁa Ntewa pisirlua a miyuṁaen amio kana ṁeren m̄arera naṁa taṁatete si wororowa pogos tai.

¹¹ Ta sina, naga sira marua Sera. E kiena naviawaena e Ntewa, naga m̄eṁenan ṁesan narina naṁa Aisak. Nakonua nena, pe ṁarli re sisi poli wa pano-o pimi pe sira marua, ana suṁal m̄arera sike e naṁa sape yoko navisaarena kiena ne Ntewa ve lelaga vania amio wona yermarua Epraam, sape yoko lalua awar narila. ¹² Yermarua Epraam m̄ena ga sa naṁa mrae pito tano rui, ana narina naṁa ṁaria kila namratava puna la apim ape mok paṁisi. Ana siraunia aṁarliluen la apitom sanene, pano-o kiena lus lala apim ape mok sane verue la metava ma e sinapane, taṁatete si aulola, asaga mras nen none la garo losi narui.

¹³ Ana yermarua make la naṁa amlelaga e Ntewa sanene, Ntewa pisaar kiela sur wo lala pan la, ana aṁar ga kana narin kinakinas komṁasa, ana amar tan yomarava nini. Ana akilia asape Ntewa ṁar ligan ga laṁasa sike ga wa, yoko warpo nakeviu sirau, ana kila apisu kilale asape ape wolawa ga e yo nena. ¹⁴ Yomarava nini naga pe kiela yo re nena poli, ana kiela sitomena sike e m̄ala uṁa taṁena naṁa napo. ¹⁵ Ana visae yo naṁa asitom manenea naga purvanua ke naṁa amligan apim, visae la sinelania, akilia avilopu la awasuṁe si ava e wo ga. ¹⁶ Ana peraga, pe kiela sitomena ṁasuṁe re si pa e nanene poli, la asitom ke asape atol yo taṁena naṁa po manene la sane, sinelan ga uṁa nae ma e peni. Ntewa kila ruru make kiela pulkumali wo nene rui, ana naga sinenan paṁisi sape popon loge avisave naga pe kiela Ntewa kemua lelaga, a naṁa avisave m̄ana uṁa, naga ve m̄ala uṁa lue narui.

¹⁷ Ana e lepas kiena ne yermarua ke

la nene na wa, tevisayu si yermarua Epraam, naṁa e kiena nakilaliena m̄arera naṁa naga pisuia. E kiena naviawaena e Ntewa, naga taṁan nena narina taaga naṁa Aisak pania, taṁan sape kuṁaṁain ke sina ga vania. Aisak ke naṁa nanua ne Ntewa pisaar m̄arera pa arimana, sape

¹⁸ “E naruṁa nene, yoko kioṁa lus la aim ave moki.”

Jen 21:12

¹⁹ Ana pogos naṁa Aisak lavis mare, Epraam pe kiena sitomena re poli e navisaarena kiena ne Ntewa nene, ana naga mlelaga ke naṁa sape visae monar weṁar narina nene mare, Ntewa kilia tamalia si wo ga ne. Ana Ntewa pisu naṁa kiena naviawaena pe lelaga sanene, ana Aisak pe mare re si poli, ana ariman pisu ga naṁa Ntewa mla maran si malena kiena ne narina nene pania mligan e limana.

²⁰ Ana yermarua taṁena si tai, naga narina ne Epraam naṁa Aisak. E kiena naviawaena e Ntewa, mla kiena visena maro pan narina lua nene Sekop amio Esau, mlelaga m̄arera sane yoko sirau navisa ruruena imi van lalua sa ga naṁa pisaar pan la.

²¹ Ana Sekop m̄ena nene sanini, e kiena naviawaena e Ntewa, ṁasine ga naga sane yoko kila wo van kiena lus lelein la naṁa avim sirau. Naga ṁar narina naṁa Yosop, ana Yosop ṁar narina la lua. Ana pogos tai, lavis repila marua naṁa Yosop kovio, suṁalun kiena plasgai telan ṁarina pito tano vena lotun Ntewa, ṁisi na pisawal navisaarena navisa ruruena pan mapina la punu ga.

²² Arimala marua nene Yosop, naga m̄ena popon sa tesitoṁalia. E kiena naviawaena e Ntewa, naga mlelaga m̄arera sape Ntewa ve ligan re yeririna nae Israel la asulue Isip, ana yoko wereplan la awasuṁe si e kiela purvanua wawa. Naga pisawal sanene, ana pogos naṁa kiena malena lavis ṁisi, pisa m̄ena sape visae naga mare, ve asin re mon Isip, monar akus vano-o asin m̄ene kiela yo.

²³ Taṁena sina naga yermarua Mosis, kiena yermarua lua. E kiela naviawaena e Ntewa, pe amaraun re navisaluaena m̄arera kiena ne ṁarin Suṁe Pero poli,

pogos naña narila nane Mosis paeme, apinaia naga pañisi, pe atañan re añañar poli, ana akuswan naga mon moña ga, pano-o tol kupario telu.

²⁴ Ana Mosis nene, naga mēna, pogos naña kapuru pa keviu pae na, naga mēna pe yar na lelagaena. E kiena naviawaena e Ntewa, pe sitom manene re e kia wo naña amla pania, sa naña Parin Supe Pero narina naña sira, narina, ²⁵ ana naga sitom manene la kiena lus tañena lala, yeririna na mratava kiena ne Ntewa. Naga mligan uña mēna yar keviu, amio pēlaga la na yomarava nini, naña sane kana kekarena pe na pñane ga ne, pñisi na pa miakol amio kiena yeririna lala e malena na pog mārera la naña le Isip la akila ke pan la. ²⁶ E pogos nene, naga sumā sitom veve ke ga navisaruruena la naña kilia imi mālavin naga e pogos la naña pimi sirau. Naga mnunun sape visae kus ke naloge viowaena amio la vanon yuñāena kiena ne Navisaarena, naga po manene la taulu naña naga kus ke sur wo lala na malena memee ga e uña mēna ne yar keviu nae Isip. ²⁷ E kiena naviawaena e Ntewa, pe maraun re sur ya naña Parin Supe Pero kilia kila vania, ana naga mligan ga Isip sa naña Ntewa pisa pania. Naga pe pisu re marana ne Ntewa poli, ana pñar yon ga naña logearia sa ga naña pisu nena e kilamarana.

²⁸ Naga ke sina ga, e kiena naviawaena e Ntewa, naga pñuarar ruru mrapa nataliaena naña Ntewa pisa pania, a naga kila kiena yeririna lala aplan ke kuruta na sipsip e mēla pulutava lala, ana pogos naña Ntewa mligan kiena navisi na marena pitomi vena la nakoena va Pero, war ro ga kom metavan mēla uña lala, pa mēmar mēaru na uña punu ga nae Isip. ²⁹ Ana siraun nanene, yeririna nae Israel la nene añure matan Pero, amial apa atol Sive naña Pivaga. E kiela naviawaena e Ntewa, akusro pupia sive nene apa lepas pñasia, amial ke apano-o sa ga amial ke ga e porotano. Ana la nae Isip asirau apimin la, ana la mēna amial asape akusro sa ke ga, ana pupia sive nene pimi pranwo la sina, kila talilun make la ga amarmare.

³⁰ Ana pogos naña yeririna nae Israel lala amial apa la sane apa atol pupia kumali naña Seriko, amio kiena li na mara la naña asike loyuma e kana pupia kove naña amiyumaen e kilavaru telivi piora. E kiela naviawaena e Ntewa, la nae Israel amial atalivi e kumali nene pano tol legiena orai, pano-o tol legiena na olua, apisu naña Ntewa kila kove la nene amloloru veraga.

³¹ Ana loyuma e kumali nene, sira tai sumā ga, naña nanua sumo pe sira na mrapa, kiena kia Reap. Sumon, yar la lua navisu veveen yo kiena ne le Israel lala, la apa atapolou loyuma Seriko, ana pogos naña asike ea, sira nene pñerewan la e mēna yuñā, miila la keviu pañisi. Yaru tañena la nae kiena yo, pe sinelan re avatanon Ntewa poli, ana e pogos na mara, amarmare, ana e kiena naviawaena e Ntewa, Reap pe mare re poli, atamalia kiena malena.

³² Nane repita marua la pñasia naña ape purpēs nen yar naviawaena nakonua. Ana tekilia teva laa sane, vanon kia moki sike ga wa, sane yermarua la nene Kition, Parak, Samsen, Septa, amio Parin Supe Tepet, amio mēna Samiuel amio navisawalena tañena lala, ana nepisu sane torok ga wa, pe aora torokin re poli naña nekilia nesiri plan kiela suniena la veve taaga e la punu ga. ³³ Pe lelaga kemua, visae teloge ga sunena la nene na, apo na apo. E kiela naviawaena e Ntewa, kieta yermarua lala akila pupia sur la moki. Yoko tevisu naña akila mara ataulu purvanua mārera tañena lala, ana akila naña yeririna na yo viowa lala monar ayumaen ataveve navisaluaena na po, ana añaaran na tolen ya naña akilia asape Ntewa pisaar pan la. Yeririna tañena lala akuwanla apito e pñilipili na laion vena akan la, ana pe akan la re poli. ³⁴ Akuan la e pupia kapi, ana tañatete nena kekan la. Pogos lañasia apane playu na mara, ana añure matan poga ga, a pogos lañasia li na mara la akila kare la mēna pano-o pe puriula mārera re si poli, lavis ga pñisi. Ana siraunia, apisu ga naña apa sina metava, añaarera manene pañisi, akila mara amio kiela li na mara na purvanua

tañena la nene, pano-o ataulu la, añene plan la añasuñe sina.

³⁵ Lala ñas amarmare e pog ñarera la nene, ana ola la atagin la, ana amilan ga Ntewa mla si ninula pan la sina, pisir plan la amal sina.

La sina ñasia, nasinekar la akila yepe lalae moki pan la, a akilali la visae la avisave la pe amlelaga re si e Ntewa poli, yoko aligan la awasuñe la sina. A visae avisave asuñia amlelaga ke ga e Yesu wa, yoko akila ñarera la sane van la na wa.

Ana e pogos nene, yeririna lala kiena ne Ntewa asape visae akila ñarera la ve sanene van la, poga ga, ana tañatete aligan kiela Suñe. Asitoñal ga asape e pogos naña visae naga visirplan la sina, la sinelan suñalen se marana naña akekara, a ve amawan re sina.

³⁶ Lala ñasia apiar la, añure la apa añe la e yometava e maran yar la naña apisa kare la ke pañisi. La ñasia, pogos naña apiar la, nane e sen urmi lala, akuan la ñararia e yuñia na koaena. ³⁷ Lala ñas sina ga, akove monar la, la ñas apiliro la kompas lua e sowa, ñasia atemar la e playu na mara lala. La naña visae ve amare re, la ñena ga sur ñarera van la pa ñisi. Pe kiela sur re poli, limala plas pañisi, ñisi na asi plan ga kulus nen nane pona sipsip vena ayenia nakilaen yepela visusun. Sur la punu ga piowa lue ga pan la, a yar tañena lala pe apisuar la re nena ga, akila kare la keviu ñisa. ³⁸ Pe ñala uña re poli, a pe kiela yo re naña ava e poli, ñisi na asuñia amialialoro kar ga e yo mema a metava e tavie lala, asu kar ga e pulpe lala.

Nane yar na viawaena lala na sa nene. Yomarava nini na piowa manene la pan la, sa naña tekilia tevisa tesape yomarava nini pe torokin re si yeririna wo la na sanene ase poli, yar la na sanene popon asuñia ga ñala uña metava ma e peni. ³⁹ Tepisu sane la punu ga naña tepisayu la pa rui, apane pog ñarera la mok pañisi, ana pe amlor re poli, asuñal ñarera ga, kila temnunuu kilale kiela naviawaena e Ntewa keviu, a pe lelaga. Ana la ape na pog nane naviranarena marua nanua sumo, ana asuñia amloge navisaarena wo

lala kiena ne Ntewa, sane yoko naga kila mrapa naña akilia atol malena naña ve uro re, ana pe apisu re mras navisaarena nene molue pula poli. ⁴⁰ Ana Ntewa pisuveve sape popon kila mrapa viu tai van ita. Ana pitetalia Yesu pitom kila pae kiena yuñiaena, kila sane la nanua sumo ne, amio ita, ita punu ga towar mras na visaarena kiena ne Ntewa nene e mrapa ve taaga ga, a e pogos taaga ga.

12

Kilamarata suñia ga e Yesu, naña naga ñarera manene pano taulu pogos ñarera lala

¹ A la punu naña tepisayu la ñaro rui, la na sane ape pupia purpes nen viawaena lala, asa ga pupia pegas nena naña asuñal asuñia apisuveve ita ke ne, asuñia apisu ruru ke kieta viawaena, asape yoko tekirir va ve sanape. Sur ya naña suwo ke kieta mrapa, monar teyaslua, a mlamulen viowa la naña suñia piar kare ita ke ne, monar towarplania, ana toñareran kiririen e mrapa piavi naña sike e marata, naña sitomiena na liganena ve su re si e ita, kieta sitomen la ve piayavi ga.

² Tekira tevisuar manene Yesu, naña suñal sike e luas nen mrapa gare. Naga pe purpes nen mrapa na viawaena, a pe kana luas ñena ga, ana pogos naña tesitoñalia, yoko la ñareraena van ita. Tekilia tesitomyu si pogos naña naga ñar ke yepe lalaea a naloge viowaena meta e lak torovia, naga sitom korenan ga pogos ñarera naña naga panea. Naga mligan kiena sitomena ñarera su ga e pupia kekarena naña sike e marana, kila ña pano-o tauluia, ana nanagane teke e lepasnena ne Ntewa na ñamarua, e pupia leleni wa ma e peni. ³ Popon tesitomyu ña Yesu, e pogos naña yeririna viowa la nene akuan make viñen viowa la pania, sinela kar manene pañisi, ana naga tamian ga naga pano tol luas. Sanene, ita ñena popon ve sineta maren re yuñiaena vilaga, a tañatete temarau, ve tesitom re urmatanen ya naña monar tekila. ⁴ Pona

tesitom ke tesape temloge piowagan ki-laen mara temio ðelaga viowa ana torok yo narui, sineta mare, ana pe tetol re ya naða Yesu kila poli wa, pe tesu wo li re mlamulen viowa poli wa, pano-o kata kuruta mlau e yepeta. ⁵ A popon ve sineta ðesan re visena na iilaren naða Arimata Ntewa pisa pan ita, sape pio ita sane narina lala, sape

“Naruu, visae nevisu popon sane naloge viowaena tai imi tol ko, ve ositom korenan re,

pona visae yam laðasa nevisu sane monar nela nakoena van ko, kioña sitomena ve lor re, komin kiau ðelaga navian koena naga sanene.

⁶ *Visae la naða sineu sii la, yam laðasa monar nekila aloge viowa,*

a la naða nepe Arimala, yam laðasa monar nowela.”

Pakaiwa 3:11-12

⁷ Sanene, visae pog tai ovisu sane ve sanene van ko, monar omãrera, otamãan ga sane mrapa ke tai naða Ntewa sinenan sape vian ko e narui, sinenan sape kila ruru kioña malena ne. Ita punu naða tepe ata, tesuña tekila ke sanene pa narita lala, ana visae Ntewa pisu ita sane narina lala, naga monar kila mēna ve sa ke nene van ita. ⁸ Sur nene naga yoko ita make tetolia, a visae ve kila re van ita tai, naga pisu yaru nena sane pe pe narin ruru re napo poli, naga pe narin yar nae ga koyo tai. ⁹ A nanua sumo, ita make ga, pogos naða arimata la amla ke nakoena pan ita, pe sinetan re poli, ana pe lelaga, nenaga ne tepisu kilale sane amesmes ga, a kila sane tesitom la va la sane. Ve sanene na, popon manene tewatanon Arimata e ninuta, tekekaran ya naða kila pimi mālavin ita, vanon naga ke nene narui pe mrapa na malena.

¹⁰ Arimata lala amla ke nakoena pan ita e kas la naða tepe sisi ke ga wa, akila sanene komin asitom asape yoko wo la sane van la ke sina ga, ana pogos naða Ntewa mla nakoena pan ita, kila vena yoko wo ke sina ga van ita, vena ita mēna ga tekilia tetol kiena malena wa. ¹¹ Nakoena pe sur tai naða e ke e kana pog na kusena, pe kiki re nena ga, melkalka paðisi. Ana siraunia, visae

tetamãan naga vian ruru kieta malena, yoko war mras napo lala, sane ðelaga na momãuena a sumãrena, amio ðelaga na waena a na mesmesuena. ¹² Ve sanene, visae sur ya naða avitaweia, amiu akilali sane navisawaliena Aisea pisa sumo, naða sape

“Avisir plan limamiu la naða tayoi sike ne, akila la akulul sina, a purpur na lamiu la naða miyuyuwawa ke ne, akila la amãrera sina.” *Ais 35:3*

¹³ Sanene, amiu mēna ga akila ruru si kiamiu mrapa la amesmes ruru wo, ana kiamiu laulu la naða ayaloro atavevea, yoko lala ve viowa manene re la sane, ana yoko imi mãrera sina.

Avisuar ruruia ve akila pal re mrapa

¹⁴ Sur lua na waryoen silaga la sanini. Tai, naga ðelaga na ve erau woena amio yeririna taðena lala, a ta sina, naga ðelaga na malena wa naða yaru monar se ea visae sinenan sape visu marana ne Ntewa na mava. ¹⁵ Ana monar ayuñae mãrera vena ve amiu yar tai naða kirir mña pano-o ðisi ga e mrapa komsusia, naða pe tol re lemamiena kiena ne Ntewa poli wa. Ovisuar ruru mēna ga naða ve narin ðeligas melkalka ve imi tawa re e sinemã. Visae pere, ðisi na kapuru war mras la ve moki naða piowa e kioña malena, a kana kororak ne la ve kila kare re malena wa kiena ne li na lelagaena wa taðena lala. ¹⁶ Monar ðelaga viowa na yermēne amio sira ve imi re e amiu, a monar ve ðelaga nasineðesan ruruen re Ntewa, sa naða Esau kila nanua sumo. Esau nene, Ntewa kilologia naga pe mēaru kiena ne arimana vena kilia war lalimana ve kiena, ana pogos tai naða visokaria, mlopon ponos nen pursi wo naða wenla na vetokaki Sekop miyuñãenia, ana mias lua sitomiena kiena ne Ntewa e kiena malena, pisa pa wenla, pisape “Ei, ola pursi nene im van inu nagane, a lalimana ne ata make ga naða pe kiau, ana nela vaniko.” ¹⁷ Ana sa naða tekilia ða rui, siraunia Esau pisa sape yoko war maran si lalimana ne arimana ve kiena, ana apisalupar ga, vanon naga ðiliwilin plan rui. Ana mloge piowagania, tagi pano-o

kila ðele ga rui. Naga sitom ke sina ga, sape sa ve kila re ga, ana nagane kilalu rui.

Tavie naña Sinae na yomarava, amio tavie naña Saeon nae peni

¹⁸ Ana popon tesitomli si ve tokak ga e lepas nen navisaluaena na sumo wa, amio lologena wo kiena ne Yesu Kristo naña pimi ga na wa. Sur lalua nene pe tañena pañisi, ana sur nene tekilia tevisu kilale e kala tavie la lua.

Tavie na navisaluaena marua, nane Tavie Sinae, naña na yomarava ga nini. Kieta li marua le Yu lala akilia apisu e kilamarala, ana apisu sane pe pupia yo wa na marauena, naña kap ñeke ea a kana pulþalu ne lala yo malolo ga rui, amio kan yaku nena naña yemalolo kalo make ga, a lagi tai miyui lue ga ea. ¹⁹ Ana pupia kana kumasua nena miyelyelu ñalia, ana amloge pulgo tai pis naña urmi pañisi, kila sane amarau pano-o, atag asape ve visa re si sur tai van la. ²⁰ Apisu sane yo nene pe wa pañisi, akranwo ruru nena, sane visae sur mal ya naña waro lavisin tavie nene, kus pal laea, yoko monar akoveñaria. ²¹ Ana yermarua Mosis pisu sur la nene, naga ñena marau, pisape “Lelaga nañane, nemiyuwawan ga marena.”

²² Naga nene tavie wa na navisaluaena marua na sumo, ana nanagane na pe tepa re si e poli, tepim e tavie wa viu na lologena wo nene na Tavie Saion. Naga sike ma e peni, naña pulkumali kiena ne Ntewa mali ñeke ea, naga pe Yerusalem viu ne nae yo mava. Naga pulen ga navisi lala, mok na mok naña sane apulopule ga, naña asuvileviles kar ga vena kilaen yauena na kekarena. ²³ Ana likan la, ita ðegas na li na lelagaena wa la tesike lele taaga ea, naña ita tepe sane ñearu lala kiena ne Ntewa naña teþar lalimana. A amio ita ñena, ninuna ne kieta yar mare lala asike ea, nane la naña amesmes ruru pa rui e yomarava, ana pogos naña amare, aþure plan la apa atol luasnen mrapa natamaliaena, naña apa asu ruru e yo nene. A yaru nalipereena ñena tai totano teke metava e yo nene, naga

pe Ntewa na sur make ga. ²⁴ A amio sur wo tañena la naña asike e kieta kunus wa nalologena wo nene, tekilia tevisu Yesu, amio kana kuruta naña mlau, naña apeven pa e losineta lala vena kila temekiki. Kana kuruta nena, pe sa re kuruta kana ne yermarua Epol nanua poli, naña asape kuruta na ween yaru, a kuruta na kilamaranen napiowaena, ana kana ne Yesu naga pe kuruta na tamaliaena yaru, a pe kuruta na viewoena. Yesu kila po pañisi wa, naña suñal su likan Ntewa amio yaru, kila kiela naviranarena viu lalua suñalu ruruia, vena kila lalua ave erau wo sina.

Ayagogon ruru pulgona ne Ntewa

²⁵ Navisaluaena marua, naga sane visena na kilaþegeena ta naña paeme e yomarava nini, a lologena wo, naga sane visena na kilaþegeena ta naña pitom ma e peni. Ana la naña apilon ñasila pan navisaluaena marua nene, taþatete nena aurmatan nakoena þisa, ana visae ve sanene, yoko ve sanapen la naña apilon ñasila pan lologena wo? Yoko taþatete nena aur matan ve tokaki. Visae ve sanene, popon teyagogon ruru pulgona ne Ntewa, telogearia. ²⁶ E pogos naña Ntewa pis pa yermarua nasumo la nene, kiena visena urmi pañisi kila yemninu, ana siraunia, kiena visaaren tai pisa si mon metavana, sape

“Yoko yam si tai nokululun make yo punu ga, ve yomarava re ga nini, a amio make yo la ne ma metava yam veraga.” Akai 2:6

²⁷ Visena naña pisa e nini, naña sape “Yam si tai,” naga pisa ke sur keviu ta ne. Naga kana kinasa sape Ntewa kululun yo yam tai rui, ana kiena sitomena ñarera sike ga wa sape kululun li si yam tai ana visu ruru li make ga suria. E legiena maro yoko kululun wowa yomarava nini, amio sur make naña naga sii la sike ea, ana yoko sur naña taþatete kululun rovia yoko suñal ñarera sulue na sike ne. ²⁸ Sur ga tai naga kilia su lue na sike ne sanini, nane nasuþenena kiena ne kieta Ntewa nena, a potena pañisi naña mligan kieta malena su ruru sike loyuña

ea. Popon silaga tekila lotena wo tai vania naþa kilia kekarania, tepisu kilale naþa naga pe na wa paþisi, tewatanonia. ²⁹ Komin kieta Ntewa naga kapi ke nene narui, naþa kilia sikap van make sur punu ga.

13

Pelaga la naþa Ntewa kekarania

¹ Visen si laþas nini vena iila amiuena, naga sanini. Popon asumã akekaran amiu lue ga, sa naþa kam na ape mratava taaga ga amio Kristo. ² Ana ve akekaran amiu re ga, akekaran ke mēna wolawa lala, akekaran naþa avisuar la e māmīu uña lala. Popon akilakila sanene, komin pog laþasa, kam na amninue ga, ana wolawa la naþa avisuar la ke ne, la na navisi kiena ne Ntewa ke la narui. ³ Asitomã la naþa asike e yuña nakoena, awar pae kiela naloge viowaena lala, sa ga naþa akoven amiu mēna apa asike amio la. Kam na ve sinemiu þesan re mēna la naþa yar taþena la asumã akilakila kare la ke silaga, komin ita punu ga tesike e yomarava nini, a monar tokus pae pogos mārera la naþa yoko tevisuia.

⁴ Popon yar make ga avisu kilale þelaga na talopaena naga pe sur wo a pe sur wa mēna ga, a komin sur ne nanene, pe pon re si kororak tai imi kila kare tog naþa aþaenia pe mālala lalua naþa atalopa, komin lalua apisaaria asape yoko ve aure re si taþena. Yoko Ntewa la na liþereena va la naþa amiyalyal kar ga, sane li na talopaena naþa akila kolau, pona yar viu la naþa akila lau.

⁵ Ovisuar ruruia naþa ve oligan re kilavaru imi ve suri na sumo e kionã malena. Popon okila ko okekaran ga narin ya naþa teke e lumonã rui, komin navisaarena kiena ne Ntewa naþa sike pa rui, pisa sanini, sape
“Taþatete neligan ko yam tai, taþatete nevilon māsuu van ko.” Lev 31:6

⁶ Ana pogos naþa tesitomyu si naga nene, mla si namāreraena pan ita, vena tevisawal visena naþa sike e Tus na Yauena lala, pimi pe kieta visena, naþa tevisave

*“Yar na iila ruru inena, naga Ntewa na mava ga,
 ana ve nemarau re si narui, yoko yar taþena kilia kila si ya ne viowa van inu ne?”* *Yauena 118:6*

⁷ Sur taþena, popon asitomãlar mña kiamiu nasumonena lala, naþa apisawal þesan visena kiena ne Ntewa pan amiu. Avisu veve ruru mras naþa molue kome þelaga wo na kiela malena, a akila ga nono na kiela lelagaena mārera e kiamiu malena lala. ⁸ La amlelaga ruru po, ana ita mēna tekilia telelaga, komin Suþe Yesu Kristo naga piloulou re pogos tai poli, naga maran taaga sa ke nakoneva, þane, a peni, sulue na sike ne.

⁹ Popon tevisa mēna tevisave avisuar ruru amiun visena kar taþena lala amio navian wowenen lala ve aim aure plan amiu re vetan kove wo naþa kam na asike pae rui. Yar laþasa asitom manene la e þaþagenā wa lala, amio kala kinanena ne lala, ana kinanena la nene taþatete nena iila kiela malena lala. Sur taaga ga naþa kilia kila sineta la mārera ruruia, nane lemamiēna kiena ne Ntewa pimi pan ita. ¹⁰ Kinanēn la ne tai ne sanene, naga nane kilamñiu na kuþaþaena lala naþa yaru wa la akuan ke e wonta. Amlenwoia, akila pa yuñāena la e narui, ana siraunia akania sa naþa akinan kala ke narui. Yar wa la nene la amal ga e kinanena na wonta la nene, ana ita naþa temlelaga e Yesu, ita na pe tekian re e wonta nene poli, ita na kata wonta taþena mēke na, naþa temal e kana kuþaþaena nena naþa akuan su ea, naþa yar wa la pe apisu kilale re poli, a la taþatete akinana ea.

¹¹ La asumã akila ke kiela kuþaþaena la nene, ana tai na pe taþena towe laa sane, sa naþa asape kila totou na marena kiena ne Yesu, kuþaþaena nena naga naþa asape na lakorenanena na viewoen mlamulen viowa, ana pogos naþa þarin yar wa kila naga, naga pe kus make re tas nen sur mal pa loyuña naþa pe yo wa manene poli, ana þar ga kana kuruta, pa mligan se wonta. Ana tas nen sur mal nena, akuslua si petan uña, akus pa vanua, ana askapia.

¹² Naga sa nenaga naþa Yesu kila, naþa akus mēna naga pa vanua e purkove na pulkumali, akila mloge mña piowa pano-o kana kuruta mlau make nenaga, naþa pe mlau koren re poli, ana mlaun naþa kila ita kiena yeririna lala tepim tepe yar wa ruru nena napo lala e marana ne Ntewa.

¹³ Ana komin naþa Yesu kekaran sape kila ve sa nene vanon ita, ita mēna ga monar tekekaran teva tesuñal tesu temio naga vanua e umña, yar la avisu kare ita sa naþa apisu kare naga, tokus naloge viowaena ve sa ke ga naþa naga kusa. ¹⁴ Visae viowa ga van ita e yomarava nini sanene, sanene na pogaga ne, komin naþa pe tesitom re tesape yoko tesike e pulkumali tai e nini ana tesulue poli, ana temligan kieta sitomena sike ga e mñata umña napo e pulkumali viu naþa tepanon ke rui.

¹⁵ Popon kemua tesitomñal lue ga naþa Yesu kila po manene la pan ita, naga pietavan ita e mrapa rui ana silaga tekilia tevisa potena va Ntewa vanonia. Ve tekila re kuþaþaena e sur mal la vania, ana nalaena tai tomña ga naþa tekilia tela luen ga van silaga, naþa yoko kekaran vaþisi, naga nalaena na yeluarena. Tesuñña tepisirlua ke kiena kia sanene, ana visena na gota ne lala sa ga mralak tai naþa kiki ruru nena po pania. ¹⁶ Visae sanene, ve sineta þesan re naþa tekila yuññaena wo lala, komin naga sane kuþaþaena naþa tekilia tela va Ntewa. Tai naþa naga kekaran manene la sane, naga sanini, sape tekila luen ga wo va yar taþaena lala, tekekaran ga naþa teviovion kieta sur la temio la.

¹⁷ Sur si laþasa, sane monar telogear kieta nasumonena lala, monar tekekaran ga naþa tesu vatanon kiela visena lala. La aþion ke paþisi naþa avisuar ruru ita, komin naþa pupia yerkawa kerkeviu la naþa asu metavan la asumña apisu veve ke kiela yuññaena a kiela þelaga mēna lala. Visae kieta nasumonena lala, kiela sitomena la marmare, ana yoko yuññaen make ga va viowa nenaga, ana visae telogear ruru la wo, yoko kila yuññaena ve urmi manene re van la, akekarania, ana yoko wo manene mēna van ita, yar

na yuññaena lala.

¹⁸ Pogaga, lavis ke visena make la þisþis narui, ana sinemimin mesape meviun mēna tan amiu mesape asitomñal imimi e kiamiu leniena lala, vanon yomārera naþa mesike e nanagane. Pe mepisu re sur tai piowa teke e imimi poli, kiamimi sitomena la merarava ruru ga, a mesuñña mesuññalu mārera lue ga mesike e þelaga wo la naþa mesmesu e maran yar lala.

¹⁹ Ana sineun nesape visena la nene akila ruru vilaga, vena nekilia neviaþa e nini ve ve piavi re nowasuþe si neiñas pun amiu. ²⁰ In na nesuñña nemlen wo amiu ke mēna ga, nesape yoko Ntewa iila amiu. Naga pe Ntewa na suññare, naga pe Ntewa naþa sinena miye ita kiena sipsip lala, ana pitetalia kieta Suþe Yesu pitom e yomarava nini, pitom pe yerkawa na visuaren kieta sipsip lala, kana kuruta mlau vena visirluaen naviranarena viu naþa yoko sike sike nena. Naga pe Ntewa mēna naþa Yesu tañan kiena malena pania, ana naga þerelua petan marena, pisirlua malia sina, ²¹ ana noþasine naga nesape yoko la sur nowo make ga naþa kam na sinemiun ke nanagane vena ki-laen kiena yuññaena e yomarava nini sa naþa sinenania. Naga suñña miyuññaen ke e kieta malena la pe ve taaga, komin Yesu Kristo suñña miyuññaen ke kieta þelaga wo vim ve sa naþa naga sinenania, ana yoko teieluar manene naga vanon vano-o taþatete þisi, Sanene.

²² Na mratava pun inu lala e Kristo, nesiri mñaki nini piñasu pan amiu, pona visae ve ve piavi manene re yo, ana visae avisu ve sanape kam na ve sinemiu karin re, ana kam na ala kiau visena na iilaen la naþa sike ea.

²³ Sineun nesape nevisawal van amiu aloge kieta wolai naþa Timote, amligan lua si naga molue petan yuñña nakoena rui. Visae ve ve piavi re imi kom e nini, yoko imimi lua, meimñas mevisuveve amiu.

²⁴ Sinemimin mesape avisawal va kiamiu nasumonena lala, amio mēna yeririna taþena lala kiena ne Ntewa, avisave

mepiun ke mesape la asike sanape, asururuga pona sanape? A le Italia la naña asike e nini la mēna sinelan asape avisa pokolemalo van amiu. ²⁵ Kiau visena maro nae e nini, nane nesiri van amiu narui, nesape yoko lemamiēna wo a sinewo kiena ne Ntewa sike amio amiu make ga.

Maki Naña SEMES Siriyuia Visayuena Na Tusi Nene

Suniena plas na tusi nini

Maki kiena Semes, naga kiena visena wo lala naña vena vianen yeririna lala kiena Ntewa naña asu tetai asike e yo punuga e yomarava nini. Semes naga kila totou la mokliu e kiena visena vena iilaen yaru lala, vena atol sitomena a kiliaena wo lala. E maki nini, naga pisayu suri moki naña nalelagaena lala monar kiela sitomen tolia a monar akila. Naga sape nalelagaena naña limana korena, naga monar kekara pogos naña visae Ntewa visirlua naga va metava, a nalelagaena naña kiena suri moki, naga monar kekara pogos naña visae Ntewa ligan naga vito su tano. A pisayu ðelaga wo naña yaru monar kila, a naga sape lelagaena a yuñäena, suri lua nene lalua monar akiriri lele taaga. Pisayu mēna sape yaru naña kila ke ðelaga wo na iilaen yaru taþena, yoko kiena lelagaena mārera.

Semes pisayu suri lala na kilalien yaru lala, a naga sape yaru naña suri la aimi akilalia, ana naga suña þuarar ke ðelaga mesmesu, naga kilia loge wo. Pisa sape nalelagaena monar ve tañan re gona visa suri viowa, ana monar yeluar ga Ntewa ea. A pisayu manmaruaena naña Ntewa kiania, amio ðelaga taþena leþas naña po, sane ðelaga kiena yaru naña kila kiena sitomena pito ga tano, pona kila kiena sitomena piyavi. Pisayu mēna ðelaga laþas naña piowa, sane yaru la asumä apeveyu, apilave paþisi, amila nakoena pa yaru taþena, pona akila kiela sitomena pa metava.

E maki nini Semes pisayu lotena naña navisatameena sike ea, a suri keviyu si tai, pisawal ruruia naña lelagaena amio yuñäena wo, suri lua nene monar asike lele taaga e maliena kiena yaru naña

lelaga, ana nanini naga taveve sitomena kiena Ntewa.

Komþasnen tusi la na nini

Visena þesa 1:1

Pelaga na lelagaena a ðelaga na manmarua 1:2-8

La naña limala korena a yaru na suri moki lala 1:9-11

Suri na kilalien lelagaena kiena yaru 1:12-18

Yaru naga monar loge visena kiena Ntewa a monar kila suri la naña visena nini pisa 1:19-27

Visena na kila woen yaru pisu suri piowaga e yaru taþena 2:1-13

Lelagaena a yuñäena wo 2:14-26

Li nalelaga monar visuar ruruia e kiena visena 3:1-18

Li nalelagaena a ðelaga lala na yomarava 4:1—5:6

Suri taþena la naña Semes pisa 5:7-20

Visen þesia

¹ Inu Semes inu nepe yaru na yuñäena kiena ne Ntewa, a kiena ne kieta Suþe Yesu Kristo, naña inu nesiri lumäki nini pimi pan amiu naña amiu lus nae Israel lala lualima taaga pa lua naña amiu asutetai asu ke e narin þegas lala e yo punu ga e yomarava nini. Inu nepiun nesape sanapen amiu asu pogaga pona amiu na asike sanape?

Naviawaena amio namanmaruaena

² Puruvi lala a vineu lala, pogos naña na kilaliena lala imi e amiu, amiu na akilia avisu la sa naña suri nalogewonena. ³ Nanene na sa naña amiu akilia, pogos naña suri nakilaliena naga kilali kiamiu naviawaena lala, ana amiu atauluia, nanene kila kiamiu naviawaena imi mārera manenea vena suñalu sulue. ⁴ A pogos naña amiu asumälu mārera sanene, nanene naga kilia kila kiamiu malena mesmesu ruru wo vaþisi marua ruru nenaga a ule ruru e suri wo la punu ga, pe ðelaga wo re tai naña naga pe kiena re poli.

⁵ Ana visae amiu yaru tai naga sitom pisape kiena manmaruaena ve tokaki ga,

naga monar viun tan Ntewa e kiena leniena, ana Ntewa kilia la van naga. Vanon naþa e þelaga kiena ne Ntewa, Ntewa naga taþatete visi viowa va yaru naþa naga viun suri tania, vanon Ntewa naga mlaluen ga nalaena wo silaga e kiena sinewo. ⁶ Ana pogos naþa yaru viun suri sanene e kiena leniena, naga monar lelaga m̄arera, naþa naga ve sitom þele re sina, vanon naþa sitomena kiena ne yaru na sanene naga sane sive naþa lagi miyuia kulkululu, lagi suñña supon kare ga pa e yo punu ga. ⁷⁻⁸ Yaru na sanene, kiena sitomena peve lua, a kiena þelaga lala kar ga, ana yaru na sanene taþatete si sitom visave þisi na la suri wo tai e Ntewa.

Yaru la naþa kiela suri re poli, a yaru la naþa kiela suri la moki

⁹ Kieta puruvi laþasia limala korena ga, pe kiela suri re poli, ana la popon awarwar la vaþisi naþa Ntewa pisirlua kiela sitomena pa metava, ¹⁰ a kieta puruvi taþena m̄ena ga lala, naþa la kiela suri moki, ana la m̄ena ga popon awarwar la manene vaþisi, komin naþa Ntewa naga kila kiela sitomena la sike ga tano. Lala akilia akekara sa naþa la apisu kilale asape yaru naþa naga kiena suri moki, naga sa ga naþa meme tai naþa to yam plas ga. ¹¹ Pogos naþa mrae pa metava, naþa yo pisun paþisi, ana mlege meme la nene la apimi ameu, ana akekapili pito tano ana maran meme la nene kokovio. A e þelaga ke nene, e pogos naþa yaru na suri moki lala asum̄ña akilapolo ke kiela kilavaru lala wa, ana þisi na la aloru m̄ena ga akokovio.

Nakilaliena lala

¹² Yaru naþa suññalu m̄arera e nakilaliena lala naþa aimi e naga, navisa ruruena sike e naga, vanon pogos naþa naga taulu suri la nene þisi, ana Ntewa yowauia ruru naga e nalaena wo tai, naþa naga namalena nene naþa Ntewa naga pisaaria þisi rui pan la naþa la asitom manene naga. ¹³ Visae nakilaliena lala imi e amiu, ana la ataþali amiu, ana amiu na ve avisa re avisave “O, nataþaliena la nene la amolue e Ntewa.” Amiu taþatete

avisa ve sanene, vanon naþa taþatete suri viowa naga kilia taþali Ntewa, a þelaga nakilaliena yaru Ntewa naga pe kiena þelaga re nene poli. ¹⁴ Nataþaliena la nene apimi m̄arera e yaru, e ga e pogos naþa kiena nasinenanena viowa ga naþa kila luþeluþe naga, ana pure naga pano. ¹⁵ Siraunia, ana nasinenanena viowa nene naga pitovi pimi keviu ana naga þar narina, naþa mlamulena viowa, a siraunia, pogos naþa mlamulena viowa nene naga m̄ena ga pitovi pimi keviu, þisi na naga m̄ena ga þar narina, naþa naga marena.

¹⁶ Kiau puruvi wo lala, þisi na amiu avisuar ruru amiu, ve atañan re yaru la aimi avisa kotalia amiu, naþa la avisave “Nataþaliena naga pimi e Ntewa.” ¹⁷ Amiu na monar akilia sa naþa suri wo punu ga, a nalaena tanea punu ga, la amolue ma e peni la apitomi e ita. La amolue e Ntewa naþa naga sii suri lala punu ga naþa la apivavaga ke e sinapane, suri vivavaga la nene naþa la akilia avilolou la silaga, ana naga kiena þelaga pe pe taþena re nena pogos tai poli, naþa naga taþatete vilon m̄asina van ita pog tai, vena ligan ita tesuñña ga e yemalolo. ¹⁸ Nane Ntewa ne nanene naþa sane kiena sitomena ga, naga kila ita tepimi tepe narina, komin naþa ita temlelaga e kiena visena lelaga, vena ita na sa naþa teve mras þesia na yeririna moki lala naþa þisi na lala alelaga mare e Kristo sirau.

Ita monar telogear visena kiena Suþe

¹⁹ Kiau puruvi wo lala, þisi na ve sine-miu þesan re visena nene, naþa apisape yeririna punu ga monar avitaþilin yago-goena, a monar avis male ga. A monar ve avitaþilin re m̄ena ga sinekarena, ²⁰ komin naþa nasinemimienena kiena ne yaru, naga taþatete nenaga kilia kila þelaga namesmesuena kiena ne Suþe imi kate pog tai, peraga. ²¹ Ve sanene, amiu na monar akoven plan þelaga namname lala, a yuññaena viowa lala e kiamiu malena la wetelu, a amiu monar aligan kiamiu sitomena suñña vatano e Visena Wa naþa naga kilia tamalia amiu, naþa

Ntewa naga mapila e losinemiu lala p̄isi rui.

²² Amiu monar akila ya naṣa Visena Wa nene naga pisa, pe pon re naṣa amiu asuṃa avisa kotalia amiu ga poli, naṣa amiu asuṃa ayagogonia ana amiyagogo korena ga e Visena Wa nene, amiu pe akila re suri la naṣa pisa ke poli. ²³ Nanene sa ga naṣa yaru tai pisu marana e wii naṣa ato e kilika, ²⁴ naṣa pogos naṣa naga pure petania, pog plas laa ga nene, naga sinena p̄esan ke sina ga marana pisape ṃa naga marana sanape wa. ²⁵ Ana yaru naṣa naga pisu ruru loyuma e navisaluaena wo nene naṣa naga kilia wereplan ita e mlamulena viowa, a naga yagogo ruru ea, naṣa naga ve yagogo korena re ga p̄isi sinena p̄esania, ana naga logearia a naga yumaenia, yaru ne nanene narui p̄isi na Ntewa naga visa ruru naga e kiena yumaena punu ga.

²⁶ Visae yaru tai naga sitom ke sape naga pe yaru mesmesu nalelagaena tai, ana naga pe p̄uarar ruru re purmenena poli, naga suṃa pisa kotalia ke sina ga naga, a kiena nalelagaena pe suri korena ga. ²⁷ Ana p̄elaga na lelagaena naṣa mesmesu ruru po, a naṣa naga pe lelaga kemua naṣa po e marana ne Ntewa, naga sanini: p̄isi na amiu aialiali ninuyu lala a letano lala, vena aiila la e kiela malena ṃarera lala, a amiu auarar ruru kiamiu malena ṃarera vena p̄elaga viowa amio kororaki lala na yomarava ve atolkare amiu re.

2

Amiu na ve awaveve re yaru lala

¹ Kiau puruvi lala a vineu lala, sa naṣa amiu apiawa e kieta Suṣe Yesu Kristo, naṣa naga pe Suṣe Nawarwarena, p̄isi na amiu ve awaveve re yaru lala, naṣa amiu akila wo van laṣasia, a amiu akila viowa van laṣasia. ² Sa naṣa visae yaru la ve lua, aimi loyuma e kiamiu yuma na leniena, tai naṣa kiena suri la moki naṣa ṃana kulsota miyowau ruru po a naga miyen p̄iatliga tai naṣa pe kol teke e mrasilmana, a naṣa taṣena naga pe kiena suri re poli, naga ṃana kulsota

la pororo ga, ana p̄isi na amiu ve akila re ve taṣena van lalua nene. ³ Pe pon re naṣa amiu asitom manene yaru naṣa naga mien kulsota naṣa miyowau ruru po poli, naṣa amiu aure naga va e yo naṣa po a avisa vania avisave “Paraga leleṃa napo nanene, imimi sinemimi mesape ko ototano e yo nene,” a e yaru taṣena nene amiu avisa ga avisave “Pisi na ko osuṃalu ga osuṃa varau e naṃa, visae peraga oto ga tano e naṃa.” ⁴ Pogos naṣa amiu akila ke p̄elaga la ne sanene, amiu na asuṃa apisuvisu yaru laṣasia la apo, a yaru laṣasia la apiowa ga, nanene na vanon ga suri la naṣa la amien ke ne, a kiamiu navisuena na sanene naga pe p̄arpoyo re nena e sitomena wo nene poli.

⁵ Kiau puruvi lala, amiu aloge inu. Yeririna la naṣa na yomarava nini la naṣa limala korena ga, Ntewa naga pure plan la nene la ape kiena, vena naga kila sa naṣa la kieta suri wo lala e lepas nen kiela nalelagaena lala. A Ntewa kila ṃena ga ve sanene vena akilia ava ala kiela lalimana lala e nasuṣenena kiena, sa naṣa naga pisaar p̄isi rui pan la naṣa asitom manene naga. ⁶⁻⁷ Ana amiu na asuṃa apisuvisu ke yaru la naṣa la limala korena la sane ape kororak ga. Ana amiu na asitomyulia: ?A la naṣa la asuṃa aṃene amiu ke ne naṣa la asuṃa aṣure amiu ke apa kumali? ?A li pe ṃena ga la naṣa la asuṃa apiuelin amiu ke e kia keviu wo nene naṣa Ntewa naga mligan e amiu? Nanene na pe yeririna re la naṣa limala korena poli, ana nanene na yeririna la naṣa kiela suri moki.

⁸ Mrapa mesmesu naṣa amiu ataveve e nene naga sa naṣa purṣes nen navisaluaena kiena ne nasuṣenena kiena ne Ntewa pisa naṣa naga pisa pisape “Ko na ositom nalavis puṃa lala, okila wo van la, ve sa ke ga naṣa ko na ositom ko ṃaga.” ⁹ Ana visae amiu asuṃa avisuvisu ke yeririna lala awaveve la ke sanene, nanene na amiu asuṃa amlamula ke piowa nene ne, a navisaluaena kiena ne Ntewa p̄isi na naga liṣere amiu visae amiu na ape yaru na kilaroen navisaluaena. ¹⁰ Komin yaru naṣa naga kilaro ga visena kiena ne

navisaluaena ve taaga ga, naga kila ke mlamulena viowa ne e marana ne Ntewa, naga sa naña naga kilaroro make visena kiena ne navisaluaena la nene punu ga ãisi narui. ¹¹ Komin Ntewa nene naña naga pisa pisape “Pisi na amiu ve ataña re kolau,” nanene na Ntewa ke ga nene na wa naña naga pisa pisape “Pisi na amiu na ve aweñar re yaru.” A visae amiu ve ataña re kolau ana amiu aweñar ga yaru, ãisi na amiu na ave yaru na kilaroen ga navisaluaena narui. ¹² E pogos na liþereena, ãisi na Ntewa naga ve la re nakoena van amiu sa naña ãisi na naga la van yeririna viowa lala, ãisi na naga ure plan amiu e nakoena nene narui. Komin suri ne nanene, kiamiu visena lala a kiamiu yumãena lala naga monar ve sa naña amiu na pe akila re suri tai naña mesmesun naña amiu akus nakoena vanon poli. ¹³ Nanene na komin naña Ntewa naga sinena mie amiu, a kiena nasineyeena nene naga ãisi na yumuvanlua naliþereena naña naga mesmesun naña amiu akusia. A pogos naña Ntewa naga ãisi na liþere yeririna la naña la pe sinela mie re yeririna taþena poli, ãisi na naga mēna ga taþatete sinena ye la.

Pelaga na viawaena a na yumãena wo lala

¹⁴ ?Puruvi lala, sanapen naña visae yaru tai naga sumã visa ke visave naga piawa ke e Kristo, ana ãisi na naga pe kila re yumãena wo la poli? ?Pisi na kiena naviawaena ga nene naga kilia tamalia naga, pona peraga? Nanene na, taþatete suri wo tai kilia molue kome kiena visokanena naviawaena kiena ne yaru na sanene. ¹⁵ ?A sanapen mēna ga naña visae kieta puruvi laþasia amio vineta laþasia naña la pe m̃ala kulsota re poli, a la pe kala kinanena re poli? ¹⁶ Visae amiu yaru tai naga visin sineyeena van la visave “Ntewa naga visa ruru amiu, amiu na ve miava tol amiu re, a ve viso kar amiu re,” ana naga pe mla re nena suri tai pan la poli vena iila la, visave ve sanene pogaga ne pona pe po re nene poli? Peraga, kiena visena na sanene ana pe visena

korena ga. ¹⁷ A kieta naviawaena na sa ke ga nene narui, naña visae naga sumã naga taaga, a ve yumãena wo lala ve su re amio, ana kieta naviawaena nene pe naviawaen korena ga, mare ga ne.

¹⁸ Ana pona ãisi na yaru laþasia la aloge visena nene, ana ãisi na la akilali naña avisatamea avisave, “Naga pogaga, ana pe sa re nene poli. Ana naga sa ga naña yaru laþasia, la ape yaru na viawaena, a yaru laþasia, la ape yaru na kilaen yumãena wo lala.”

Ana ãisi na inu nevisatame la nevisave “Visae inu nevisu ko naña ko ovisa ovisave ko na ope yaru na viawaena ga, ana ko na pe yaru na kilaen re yumãena wo la poli, ana ve sanene ãisi na taþatete nevisu kile tai naña sane naviawaena kiomã pe lelaga. Ana visae ko ovisu naña nesumã nekila ke þelaga wo lala, nanene kilia kila merarava van ko sane kiau viawaena naga pe lelaga kemua.” ¹⁹ Ee, inu nekilia m̃aga naña ko omlelaga naña Ntewa taaga ga sike na, nanene na po paþisi nene. Ana nevisa van ko, yermare mēna ga lala la amlelaga sa ke ga, ana la asumã amiyuwawa paþisi vanonia. ²⁰ Sa naña nesumã nepisa ke ne, yaru naña naga pisape naga piawa m̃aga, ana pe kila re þelaga wo la poli, kiena naviawaena nene pe suri korena ga, yaru na sanene na pe wowe ga nene. ?Pona amiu sinemiun asape nevisa meraravanli la suri nene sane wa? ²¹ Pogaga, amiu asitomli repita naña Epraam ne. ?Ntewa naga kila Epraam naga mesmesu e marana vanon ya ne? Nanene komin naña Epraam naga þere narina naña Aisak, piar naga e wonta, ana tam̃an narina nene pisape kila kuþaþaena ea va Ntewa. ²² Amiu apisu ke ne, e lele nene ita tevisu naña naviawaena kiena ne Epraam a kiena yumãena lala, ana suri la lua nene amiyum̃ae ga lele taaga. Kiena yumãena lala la akila sane kiena naviawaena naga pe lelaga ruru kemua naña lelaga, ²³ a suri nene naga kila Visena Wa pe lelaga kemua, naña pisa pisape, “Epraam naga piawa ke e Ntewa, a pe miasi suri ne nanene, Ntewa naga kila Epraam mesmesu amio naga.”

A nanagane ita tesuũa tepio ke Epraam tesape naga pe erau kiena ne Ntewa. ²⁴ Komin suri ne la na nene, ita tekilia tekirawal sane Ntewa naga kila yaru mesmesu amio naga komin kiena þelaga wo na malena mēna ga, pe komin re ga kiena naviawaena poli. ²⁵ A amiu asitomli Reap nene, nanua sumo naga pe sira na mrapa ga tai. ?Ntewa kila naga mesmesu amio naga vanon ya ne? Nanene vanon naþa naga pisuar ruru le Israel la lua nene naþa lalua apim vinau ga apisape avisu kilia Seriko. Naga þerewan lalua nene e mēna yuũa, a þisi na naga kipian lalua nene e mrapa taþena tai vena lalua akilia aure ana awasuþela si akom ea.

²⁶ Pogaga, ana sa naþa tas nen yaru naþa naga pe ninuna re poli, naga mare, naviawaena mēna ga, naþa pe þelaga wo re laþas ayuũae veraga amio poli, naga mēna ga mare ga.

3

Ita monar touarar ruru purmeneta

¹ Puruvi lala a vineu lala, pe pon re naþa amiu ve moki akilali naþa auarar yuũaena na vianena e yuũa na lotuena la poli, vanon naþa amiu akilia mēga, e legiena na liþereena, þisi na Ntewa naga kila nalipereena van imimi navianena lala ana mārera laa sane. ² Visae yeririna tai naga pe kila pal re kiena visena pogos tai poli wa, yaru nene naga po na po, naga kilia þuarar ruru kiena malena wetelu. Ana peraga, ita punu ga ita tesuũa tekila pal luen ga kieta visena lala silaga. ³ Popon ita tesitomli narin pototo nene naþa ita temligan pa teke e logon wosi. Pogos naþa ita temligania, ita na tekilia tekila wosi nene logear ita, a ita tekilia tevilon pupia tas nen wosi nene naga va e yo naþa ita sinetan tesape naga va ea. ⁴ A ita na tesitomli mēna ga waa lala, naþa pe suri korena ga naþa aurmi paþisi, a pona pupia lagi miyuũa ana sinenan pisape supon vano, ana narin þeligas ga, naga kilia kila pupia waa nene va e yo naþa yaru na uararen þeligasia naga sinenan pisape va ea. ⁵ Purmeneta lala naga sa ke nene narui, naþa la ape narin suri ga

tai, ana la akilia avis molmolue ve keviu vaþisi.

Amiu na asitomli, naþa narin mēau na kapi ga tai, ana naga kilia kekan ga pupia laki lala e pupia yoñarua tai. ⁶ Ee, lelaga kemua, naþa purmeneta naga sane kapi ta ne. Komþas nen tasneta la moki, ana purmeneta naga ta naþa suri viowa punu ga na yomarava nini la apule manene la ea, a kiena naviowaena la nene la asuũa akila kare make kieta malena wetelu. Purmeneta nene na sumā mla ke kapi e lele na loge viowaena, a naga sumā kila ke kapi nene pivaga e kieta mrapa na malena punu ga. ⁷ Ita tekilia tepisu naþa yaru naga kilia kila suri tetan lala aimi amoũa, sane suri mali na yoñarua lala a manu lala, lomāra lala, a ika lala, ⁸ a pe yaru re tai naþa naga kilia kila purmenena moũa poli. A purmeneta lala la apiowa la, a taþatete touararia, a kiela visena lala la sa ga mrasuþapo naþa kilia kilamāar yaru. ⁹ Ita tesuũa tepis ke e kieta purmeneta nene vena teieluar Ntewa Wa nene naþa naga pe Arimata, ana siraunia, ita tepis ke sina ga ea ana tepiuelin yaru taþena lala naþa ita na pe tesitom re tesape Ntewa naga sii la poli. ¹⁰ E gota taaga ga, ita tesuũa tepis po ea, a tepis mēna ga piowa ea. Puruvi lala, suri nene naga piowa manene la. ¹¹ Pe puluwii re ta naþa mon mēga ana e pulusa si amio wii lalua akate veraga e poli. ¹² A sa ke mēna ga naþa purpik taþatete kilia war mraolip, a kilkerep taþatete war mravik. Taþatete mēna okilia ova ovio wii e pulusive.

Namanmaruaena wo naþa Ntewa naga mlavia

¹³ Visae amiu yaru laþasia naþa ape manmarua paþisi, la akilia ruru suri po, popon lala akila suri la nene imi merarava ruru wo sa naþa la kiela malena mesmesu, kiela sitomena lala monar vito ga tano, a kiela þelaga lala monar marua ruru wo. ¹⁴ Ana visae amiu asitom sa naþa amiu ape manmarua, ana kiamiu sitomena lala apulen navielueena amio mēna ga nakalawaena, visae ve sanene amiu na apisokani ke ga ne. Amiu na

ve avisvilaven re si vanon kiamiu visokanena na manmaruaena nene, vanon nanene na pe þelaga na manmaruaena re nenaga nene poli. ¹⁵ Nanene naga pe manmaruaena nae re ma e sinapane nene poli, ana naga manmaruaena na yomarava ga nini ne, a naga pe kiena ne yeririna viowa ga lala, naga pe manmaruaena naþa naga molue ruru ga kome Yermare. ¹⁶ Vanon pogos naþa yaru la naþa avielue ana la sinelan asape ato kalawa make yeririna taþena lala, ana suri la punu ga asutetai ga narui, taþatete si akirir ruru wo. ¹⁷ A visae yaru naþa naga tol namanmaruaena nae ma e peni, ana kiena þelaga ve taþena. A metava suri taþena lala, kiena malena ikik ruru wo, a naga ve yaru nasuþareena mþena ga, naga ve yaru moþau, naga ve erau ruru wo van yeririna taþena lala, a naga ve yeririna na sineyeena. A naga ve yeririna mþena ga tai naþa e kiena malena war mras la naþa po. A naga ve waveve re yaru lala, a kiena sitomena ve veve lua re. ¹⁸ Yaru na sanene, suri la punu ga e kiena malena naga mesmesu ruru po paþisi, a þisi na ve sa ke mþena ga e yaru la punu ga naþa la ape yeririna na suþare, naþa la amiyuþae ke e þelaga na suþarena.

4

Yaru naþa naga kila erau wo amio yomarava nini

¹ ?Ana visae suþarena nene ve su ruru re amio amiu, ana amiu asuþa akila ga mara van amiu, a aveveyun amiu, ana ya ne pe mias nen suri nene? Suri nene naga molue kome kiamiu nasinenanena lala, naþa la asuþa akila amiu amiyuþae mþarera paþisi vena akilali naþa aloge wo e suri punu ga naþa sike e yomarava nini. ² Amiu na sinemiun manene la suri la naþa sike e yomarava nini, ana amiu taþatete akusla, ana nane kila amiu na sinemiun asape awe yeririna vanonia. A amiu na sinemiun manene la suri kiena ne yeririna taþena lala, ana taþatete mþena ga akilia akusla, ana kila amiu apeveyu a aþe amiu mþaga vanon suri la nene. Ana amiu pe atol re suri laþas

naþa amiu sinemiun poli, vanon naþa pe apiun re tan Ntewa poli. ³ A pogos laþasia amiu apiun tan Ntewa, ana pe atol re poli, vanon naþa apiun pal ga. Ana nanene komin naþa amiu asuþa apiun ke ga vena kila kiamiu nasinenanena lala akilia awar ya naþa la sinelania vena aloge wo ea.

⁴ Amiu na sa naþa yeririna la naþa la pe ape lelaga re pa wola poli, naþa amiu pe akekarman manene re si kiamiu Ntewa poli, amiu pe ape lelaga re pan poli. Ana yaru naþa naga sinenan pisape naga ve erau wo amio yomerava nini a amio mþena ga kiena þelaga lala, ana naga sane suþa kila ke erau viowa amio Ntewa ne, naga sane pe nasinekar kiena ne Ntewa þisi narui. ⁵ Visena lelaga tai teke e Visena Wa, naþa naga pisa pisape “Ninuta naþa Ntewa naga mligan teke e ita, naga suþa sinenan pisape va viowa silaga e kiena nasinenanena viowa lala.”

A nanene naga pe pe visena korena re nene poli, ⁶ a Ntewa naga suþa miila ita keviu paþisi e kiena sinewo, vena ita ve tekila re si ve sanene. Ana naga nene sa naþa Visena Wa naga pisa, naþa naga pisa pisape

“Ntewa naga suþa pialuþar ke yaru naþa naga þarwaria, ana naga pe sinewo pa yaru naþa naga kiena sitomena to ga tano.”

⁷ Vanon suri ne nanene, amiu monar aligan amiu asuþa tano, vatano e limana ne Ntewa, a amiu na monar asuwo Yermare Lego, ana þisi na naga ure vetan amiu. ⁸ Amiu na monar aimi manene laa lavisin Ntewa sane wa, a þisi na naga mþena ga imi manene laa lavisin amiu sane. Amiu yeririna viowa lala, amiu monar akevan limamiu lala. A amiu naþa amiu kiamiu sitomena peve lua, amiu monar akila sinemiu lala imi ikik ruru wo. ⁹ Nanagane kana pogos ruru naþa amiu sinemiu viowagan kiamiu mlamlu-lena viowa la narui, amiu aloge viowa vanonia, amiu alokain tagiena. Popon amiu akila kiamiu vitalena imi ve kiamiu tagiena ga, a kiamiu kekarena imi ve kiamiu nasineyeena. ¹⁰ Ana amiu monar akila kiamiu sitomena su ga tano

e marana ne Ntewa, naþa naga mon metava a naga þisi na visirlua amiu.

Amiu na ve aliþere re kiamiu puruvi lala

¹¹ Puruvi lala a vineu lala, pe pon re amiu asumã avisa kare amiu poli, a aliþere amiu ke sina ga. Pelaga nene, Navisaluaena kiena ne Ntewa pialuþar þisi rui, ana yaru naþa naga sumã kila ke sanene pan kiena puruvi lala, naga sumã pisa kare ke mēna ga Navisaluaena nene, a naga sumã mliþere ke Navisaluaena nene pisape naga piowa ga. A pogos naþa amiu apisu Navisaluaena nene apisape piowa sanene, amiu asumã amligan amiu apa ke metava e naga, ana amiu pe asu re si vatanon naga poli. ¹² Ntewa nene naga kilia tamalia yaru a naga kilia kila yaru kovio, a mesmesun naþa naga taaga ligan Navisaluaena a naga liþere yaru. ?Ana amiu na asitom asape amiu ape Ntewa, vena akilia aliþere kiamiu puruvi la sanene?

Amiu avisuar ruru amiu, ve avis vilave re

¹³ Amiu laþasia akilia avisa avisave, “Pane pona peni þisi na imimi meva e pulkumali taþena tai. Ana e yo nene, þisi na imimi mesunã ga tol kas wetelu ve taaga, ana þisi na imimi mekila yuãena na warena kilavaru ve moki.” Ana amiu ayagogon inu. ¹⁴ Amiu na pe akilia re nenaga ya naþa þisi na naga kilia war-poyo e kiamiu malena peni poli. Kiamiu malena naga sa ga m̃au naþa pimi kate e tavie a naga su plas ga ana siraunia kokovio ke sina ga. ¹⁵ Ana visena naþa mesmesun naþa amiu avisa, naga sanini, pisape “Visave Ntewa naþa mon metava naga sinenan ve sanene, þisi na imimi mekilia mesunã memal re la ve plas ga na wa, ana þisi na imimi mekilali ve sanene ve sanene.” ¹⁶ Ana peraga, amiu asumã apisi vilave ga, a amiu aþarwar amiu paþisi wa, ana nanene na piowa nene. ¹⁷ Ana yaru naþa naga kilia ruru þelaga wo lala naþa mesmesu naþa naga kila, ana naga pe kila re poli, nanene naga kiena mlamulena viowa nene.

5

Yeririna na suri moki lala, monar maramē amiu

¹ Li na suri moki lala, popon amiu mēna ga ayagogon inu. Popon amiu na alokain tagiena vanon pogos m̃arera la naþa asumã apimin ke naþa atol amiu. ² E marana ne Ntewa, kiamiu suri wo lala sa ga suri la naþa apililua þisi rui, a m̃amiu kulsota wo mēna ga lala sa ga naþa kirara lala akarwowo þisi rui. ³ A kiamiu suri mēna ga lala naþa sane kilavaru, la sa naþa asumã asiar asape avililua narui, ana þisi na tasnemi mēna ga lala avililua, sa naþa kapi kekania, a nanene naga kila merarava pisape amiu na amiyum̃ae piowa ga amio kiamiu kilaveru la nene. Ita tesike e legiena maro la ne, ana amiu na asumã apanon aþarpolo manene ke kiamiu kilavaru la pa laa na wa. ⁴ Li na yuãena lala amiyum̃ae þisi rui e kiamiu lokove lala, ana amiu na pe apulila re poli wa. Kiela naulena lala naþa amiu apuarar sike na, naga sa naþa sumã mlokai keviu vena visawal naþa amiu apisokan ga. Li na yuãena mēna ga la nene asumã atagi, a kiela tagiena nene naga pa tol kili-gana ne Ntewa naþa naga pe Ntewa na m̃areraena. ⁵ E yomarava nini, kiamiu malena meme ga, naþa amiu akilia aul ga suri punu ga naþa amiu sinemiunia naþa alogewonia. Amiu na akan ga kinanena wo la silaga, ana inu nevisa van amiu, amiu na sa ga suri mali lala naþa yaru la apagan ruru la po pano-o amlapa ruru po paþisi, nanagane amloge po paþisi, ana legiena na we moñar laena pimi ke lavisi narui, ana suri mali la nene aminue ga. ⁶ Amiu na asumã apisu ke la naþa limala korena ga la apito ga tano. Amiu amla naliþereena viowa lala pan la, pe suri korena ga naþa la amesmesu ga. Amiu akila kare la m̃aga pano-o amiu añemoñar la amare. Suri la nene, amiu akila pan yeririna lala naþa taþatete nenaga la akilia avisaluþar amiu.

Amiu monar amalumu ga

⁷ Puruvi lala, amiu na monar amalumu ga vena asuñate mña ga kieta Supe vano vano-o naga wasupe sina ga. Naga sane yaru na lokove, naña naga to malumu ga toña ga toñate pogos wo na yuñanen kiena lokove lala, a vena yua naga imi kepapania, a vena war kinasa naña marua sike ea. ⁸ Ana amiu na monar amalumu mña ga sanene narui, vena asuñate kieta Supe naga wasupe sina ga imi. A amiu monar kiamiu sitomena lala asuñalu mñarera, vanon naña pñisi na naga ve ve piavi re ana naga imi ke sina ga.

⁹ Puruvi lala, amiu ve avismumun amiu re silaga, vena pñisi na Ntewa naga tařatete liřere amiu vanonia. Vanon naga pe yaru naliřereena, a sa ga naña naga suña suñalu ga sike e pulutava narui vena imi loyuma.

¹⁰ Puruvi lala, popon ita tesitomli navisawalena na sumo lala kiena ne Ntewa. La apian ita e mrapa wo tai, naña pogos na yeririna lala akila piowa pan la, la amalumu ga a kiela sitomena lala pe mloru re poli. ¹¹ La asuñalu mñarera asuña ga pano pano-o, ataulu suri la nene, a komin suri ne nanene, ita tepisua tepisape Ntewa naga pisa ruru la pařisi wa. Yeririna naña Sop, naga mña ga tai naña naga suñalu mñarera su piavi e suri mñarera la ne sanene, a ita tekilia suri wo lala naña Ntewa naga kila pania sirau pñisi. Nene na lelaga, Ntewa naga pe lemam pan yeririna la pařisi, naga sinena mie la pařisi.

Pelaga na visaena visena naña lelaga

¹² Kiau puruvi lala a vineu lala, metavan suri tařena la punu ga, pogos naña visae amiu apisaar suri tai, pona amiu apisa pupia visena keviu tai, pñisi na amiu ve avisa re amio kia kiena ne sinapane, a kia kiena ne yomarava nini, pona kia kiena ne suri tařena tai, vena kila kiamiu visena nene mñarera. Visae amiu avisa avisave “Lelaga,” monar avisa ga “Lelaga.” A visae amiu avisa avisave “Peraga,” monar avisa ga “Peraga.” Visae kiamiu visena ve lelaga ruru kemua sanene,

pñisi na Ntewa naga tařatete liřere amiu vanonia.

Leniena naña navisatañeena pimi ea

¹³ Visae amiu yaru tai naña naga mloge piowagan ke suri tai, naga popon len, a visae amiu yaru tai naga kekara, ana naga popon yeluar Ntewa e yauena. ¹⁴ A visae amiu yaru tai mai, nanene naga mesmesun naña naga vio nasumonena na suñare lala vena aimi avisu naga, ana pñisi na lala akilia alenwo naga, a la akilia ataron sirveve va e naga e kia kiena ne kieta Supe. ¹⁵ Ana komin naña apiawa mñarera e Ntewa, ana alen vania, pñisi na Ntewa naga tamalia namaiena nene, kila ruru sina ga naga. A visae maiena nene naña tol yaru nene naga vanon kiena mlamulena viowa lařasia, a visae yaru nene visa plan kiena mlamulena viowa la nene, pñisi na Ntewa naga viewo mña ga mlamulena viowa nene. ¹⁶ Komin suri ne nanene, ana popon amiu na asuña avisa plan kiamiu mlamulena viowa lala van amiu, a popon mña ga amiu asuña alenwo amiu ana vena pñisi na Ntewa naga kila amiu awo sina. Pogos naña yaru mesmesu naga len mñarera, kiena leniena kilia war mrasa ve moki. ¹⁷ Elaisa naga pe yeririna ga sa naña ita, ana naga mlen mñarera pisape yua pñisi, ana tol kas telu komsusa ana pe yua re nenaga e kiena yo poli. ¹⁸ Ana siraunia naga kila ke sina ga leniena, ana yua kove ke sina ga ana lokove lala ape kinas sina ga.

Amiu na monar aure si yeririna naña pure wasupe sina ga imi

¹⁹ Puruvi lala a vineu lala, visae amiu yaru tai molue vetan nalelagaena, ana amiu yaru tai naga vanon ure naga wasupe sina ga imi, naga nene na yuñana wo ta nene. ²⁰ Amiu na monar asitoñalia, sa naña visae yaru naña naga vilon yeririna viowa tai molue e mrapa naña piowa wasupe sina ga imi e mrapa naña mesmesu, naga tamalia yeririna viowa nene narui, ana pñisi na tařatete yeririna viowa nene naga kovio. A naga kila sa naña pñisi na Ntewa naga kilia ure plan

punu ga mlamulena viowa kiena ne yaru
viowa nene.

Maki Nasumo Naña PITA Siriyuia Visayuena Na Tusi Nene

Suniena plas na tusi nini

Maki ñesa kiena Pita, siria pan la naña amlelaga rui, naña naga pio la sape yeririna lala kiena Ntewa, naña naga ga pisirplan la. La naña asu tetai asike sane wolawa lala e provens makega e yo nene naña nagane tepio sape purvanua naña Teki. Sitomena keviu na maki nini, vena visirluaen sitomena kiena li nalelagaena la naña yaru la asumña akila ke mñarera manene panila pañisi, kila la añal ke mñarera panila pañisi komin naña amlelaga e Yesu Kristo. Naga pisa panila sape monar asitomñal lologena wo nene, naña Yesu Kristo maren ita, a mal sina, a yoko naga wasuñe si vitomi sina vena were kiena yeririna lala. Sitomena nene kilia iila ita vena tesumñalu mñarera, a kieta lelagaena la kilia mñarera sumña e Yesu Kristo.

Komin suri ne nanene, pogos naña atol pog mñarera, a yaru la akila suri mñarera la panila, akilia asumñalu mñarera, kiela sitomena tañatete loru, pe suri korena ga naña yaru la akila piowa manene panila. Visae akila sanene, yoko kila meraravan naña la amlelaga kemua e Yesu, a yoko atol suri wo la naña Ntewa miligan ruru sike mae peni, sape ve kiena kiena yeririna lala, e legiena naña yoko Yesu Kristo vitom mñalivi ea.

Amio visena nene na visirplanen kiela sitomena lala, naga pisi mñarera mñenaga panila, sape monar akila kiela maliena la mesmesu ruruia, komin naña ape yaru lala kiena ne Kristo.

Komñasnen tusi la na nini

Visena ñesa 1:1-2

Mrapa kiena Ntewa naña tamalia kiena yeririna lala 1:3-12

Maliena kiena li nalelagaena lala monar ve wa 1:13—2:10

Yumñaena kiena li nalelagaena lala pogos naña asike e nalogeviowaena 2:11—4:19

Sitomena kiena yaru na lelagaena monar vito ga tano 5:1-11

Visena na maro 5:12-14

Visena na sumo

¹ Erau lala, inu Pita nevisa pokolulagi a pokolemalo e kia kiena Yesu Kristo, naña in na nepe kiena nalogena.

Maki nini pimñasu pan amiu yeririna kiena ne Ntewa lala, naña nanua asike gar kiamiu yo Yerusalem, ana añene plan amiu, nagane kam na ape wolawa ga naña asike e pupia lepas la naña, Pontas, Kalesia, Kapatasia, Esia, amio Pitinia. ² Amloge piowagania, ana sineun nesape nevisawal van amiu, Ntewa armata naga kilia make mrapa na kiamiu malena nanua nanua rui. Naga mligan plan amiu nanua rui, ana Ninuna miyumñae ke e amiu, amlogear Yesu Kristo, amla e kiamiu malena, kana kuruta kevan amiu amekiki, apim ape kiena yar wa lala.

Kiau leniena nesape yoko naga ligan kiena lemamienna a sumñare vena sumña iila amiu silaga.

Natamaliaena naña nalelagaena la atolia

³ Popon tesitomñal sanape naña Ntewa Armanane kieta Suñe Yesu Kristo, naga kilali po pan ita wa. Temieluar naga pañisi, komin sinen miye ita laa, kila ita tepim tepaeme tepe urviu si e mratava puna. Sa naña naga kila narina Yesu Kristo mal si e marena, tekilia naña suri naña sike vamon ita, pe maren re si poli ana malena naña ve uro re. ⁴ Naga sane lalimana ne Ntewa naña po naña yoko tetol sirau. Naga kila ruru rui, mligan sike ma meta e peni, yoko tañatete menun, a tañatete viowa, tañatete si kovio pog tai. ⁵ Sur nene pe tetol re poli wa, ana temlelaga tesape yoko namñareraena kiena ne Ntewa suwo ruru ita nenaga, uarar ruru ita sumña vano-o tol legiena maro. Ana e pogos nene, yoko naga kilologia natamalia itaena e maran yar tañena lala.

⁶ Nekilia nesape nanagane, asumã aþar naurmiena na loge viowaena e nakilaliena la naþa asumã atol ke ne. Pona yoko sumã ga sanene yo e pogos laþas naþa pimi ke na wa, ana e sitomen la ne nepisa þisi ne, popon kila amiu akekara, sinemiu la loge wo sina. ⁷ Sur na kilalien la nene, apimin ga naþa kila kiamiu naviawaena sumã laa sane, imi m̃arera ruruia. Nanene naga sa naþa kol naþa visae sinelan asape ikik ruru wo, monar askap plan kororak la naþa sike ea, pona omlelege kiai okaweruruia imi mesmesu, ana ita m̃ena ga sa ke ga. Nakilaliena la naþa tetol ke ne, sane kap tai naþa kekanvan ke kieta naviawaena vena imi merarava ruruia, a m̃arera ruruia. Visae pogos naþa Yesu Kristo imi sina, naga lual kieta naviawaen ekik ruru sanene, ana yoko ita make ga tekekekara, tekilia tevisu ruru ita, teloge wo vaþisi.

⁸ Nesumã nepisayu ke Yesu sa nene, nesitoñal si nanua sumo nesike nemio naga, nekilia ruru naga, kam na peraga. Lelaga naþa nanua kam na pe amio re naga poli, ana pe sur koren ga, nagane na kam na akekaran paþisi, a pe apisuli re naga e kilamaramiu poli, ana asumã amlelaga ruru ke m̃arera e naga, sinemiu la kekanvan e pupia kekarena ta ne keviu paþisi, naþa pe atorokin re avisa meraravan poli. ⁹ Kiamiu kekarena nene, pe kiamiu mras nen nalelagaen wo tai naþa akilia akan nagane, ana pe naga re ga nene poli, komin amio m̃ena, e pogos la ne pimi ke ne, yoko akan tai naþa kiki laa sane, nane natamaliaen kiamiu malena.

¹⁰ Sur nene naþa tepisayuia, sa naþa natamaliaen malena ken yaru, naga sur tai naþa navisawalen nasumo la aþion kiliaen paþisi. Akilia ruru navisaarena kiena ne Ntewa po, naþa sape yoko naga sinen ye kiena yeririna lala, yoko tamalia la, ana asumã apisawal ke sanene.

¹¹ Apisa ke sanene, ana pe akilia meraravan re asape yoko naga kila ve sanape poli, pona yoko kila pogwai. Amloge ga naþa Ninuna Navisaarena sumã kipian la ke sape yoko akila kare þesan naga, sir- aunia, navisa ruruena lala imi m̃alm̃aliv, ana amninue asape Navisaarena naga yar

na sanape, pona naga ai. ¹² Sumo na asitom asape naga yerkawa yar ga tai na kiela pogos ne, ana siraunia, apisu kilale ga na wa asape sur la naþa apisa ke ne, pe e re e kiela pogos poli, a e kieta pogos la ne pimi ke sirau. Ana kam m̃ena apisu kilale asape suri la naþa navisawalena la apisawal nanua sumo, nane apim ape lelaga e visena kiena lologena wo naþa memlologon ke pan amiu e nam̃areraen kiena ne Ninuna Wa nae ma e peni rui.

A pe navisawalen re ga la poli, ana navisi m̃ena lala sinelan asape akilia sur la nene, ana peraga, pe kiela re naþa akilia poli. Sur la nene añalivi ga yo metava e kieta pog na wa.

Monar ove yar wa ruruia

¹³ Ana pogos naþa Yesu Kristo pitomi m̃aliv e yomarava e nena e kieta pogosa, ita ke narui monar tekila ruru kieta sitomena vena tom̃areran ruru naþa tekila kiena yuñena. Monar takawe ruru kieta malena, a ve tesitom re yomarava nini, a monar tesitoñal ga navisa ruruena wo naþa yoko towaria pogos naþa yoko Yesu vitom warpo si yo e yomarava nini.

¹⁴ Yoko monar teim teve sa sisi wo la naþa asumã amlogear ruru ke armala, a nasinenanen viowa na wowe lala, pe pon re si tetam̃an ave suþen kieta malena poli, sa nanua sumo e pogos naþa pe tekilia re sur tai poli.

¹⁵ Armata, naga ke narui naga pio ita, ana monar tekilia tesape naga naþa sinenan sape teim lavisinia, naga pe wa paþisi, ana ita m̃ena monar teve wa ruru e mrapa make ga na kieta malena.

¹⁶ Visen kiena ne Ntewa tai teke e kiena navisaluaena marua, pisa sanene rui sape *“In na nepe wa, kam m̃ena monar ave wa.”*

Lev 11:44,45

¹⁷ A sur si tai, yam mokliu naþa tesuñã tepio Armata vena iila ita, ana monar tevisu kilale tevisave naga sumã pisuveve ruru yaru lala mesmesu ga e kiela yuñena la pepe taaga, ana teyaloro e yomarava nini monar kieta sitomen vatanonia, temaraunia. Naga mligan ita tesike e yo nini yam plas ga sane ita tepe wolawa ga ea, ana monar tesitom

tevisave siraunia, yoko teva tesuñal nena tesu e marana.

¹⁸ Nanua sumo, kieta li marua lala pe akilia re Ntewa poli, ana akiakian lelein mña kiela malena na yemalolo pitomi pitomi tol pogos naña Yesu Kristo pimi p̄erelua ita petania. A sa naña akilia, naga kila sanene, pe pul plan ita re e sur na yomerava sane kilavaru poli pona kol pona ya si naña sane yoko kovio pogos tai.

¹⁹ Peraga, naga pul plan ita e kana kuruta nena napo, komin naga tamñan kiena malena kus leleta, naga tamñan naga sane narin sipsip tai naña pe narin maran sur tai pe to re e poli, vena kilaen kuḗpañaena ea.

²⁰ Ntewa kilalua Yesu vena tamalia itaena sanene nanua rui. Nanua e pogos naña si yomarava, ana p̄uarar narina nene sumña amio pano tol pogos naña sinen miye ita keviu, narui kila naga pitomi mñaliv ga na wa e legien maro la nini. ²¹ Naga pitomi mñalivi, naga pike mrapa pan ita na vaen si puna ne Ntewa po paḗisi. A pogos naña tomñal naña Ntewa kila malia si naga, mligan sike amio naga ma e kiena naurarena, toḗar sitomena naña tesape, Ntewa ne nanene narui, popon telelaga vania, teviawa ea, towasinea.

²² Siar e nene narui, amllelaga e visena lelaga kiena ne Ntewa, a kiamiu malena la mesmes ruru po, a asitom manene laa kiamiu erau taḗena lala. Ana ve akilakila re ga, monar amñareran li naña akekaran amiu e sinemiu lala ve keviu manenea.

²³ Apaeme apim ape urviu sina, atol malena viu rui, ana nanene na pe sa re naña mñamña la aḗar sisi poli. Kieta malena viu nene naga pimi p̄arpo ga yo e visena kiena ne Ntewa, pe visena mali, a visena naña taḗatete kovio pogos tai.

²⁴ Malena kien yar taḗatete su ve piavi, komin kapur ruru po sane mñaki, kilia imi wo vaḗisi sane meme, ana siraunia mñak nene kilia mano, ana meme kilia loru.

²⁵ Ana sur taaga naña sike sike lue, nane visena kiena Suḗe.

Ana visena ne nane, mesumña memlologon ke pan amiu siar nanua rui pimi tol pane.

2

¹ Ana komin naña lologena wo tol amiu rui, monar aligan p̄elaga viowa lala. Nasinekareena lala, visokanen lala, namlamulen wanen viowa lala, vielueen lala, a navis viowaena lala, p̄elaga la ne sanene monar awar plan vetan kiamiu malena.

² Sa naña sisi tomtom la sinelan manene munen mñala yu vena amal ea, kam mñena monar amñareran naña atol kiamiu kinanena a namunena wo naña kilia kila ninumiu kapur imi marua ruru, torokin p̄elaga kien yeririna la naña Ntewa tamalia la. ³ Akan li kinanena kana Suḗe rui, a visae akan kiki, popon akan lue ga, m̄eḗemiu ulen silaga.

Yesu naga pe purḗes nen kilavaru na p̄eren yuñña naña mali

⁴ Ntewa sinena sape visirlua yuñña wa tai, ana naga pisaar kilavaru na p̄eren yuñña tai naña mali, naña pisu po paḗisi, nane Yesu. Yar taḗena laḗasa yepel mavinia, akovenlua, ana ita tesitom naga paḗisi, tetavevea. ⁵ Ana Ntewa p̄ere ita, pisirlua ita tesu meta e kilavaru nena, naga pran kolkol ita sane kilavaru mali lala na mñana yuñña nena. Naga pisu ita sane kiena p̄egas nen yar wa na yuññaena lala, naña tekilia towar kuḗpañaena nowo vania naña naga kekaran la, naña towar vania komin ga yuññaena naña Yesu Kristo kila rui. ⁶ Sa ga visena tai naña sike e tus kiena yermarua navisawalen Aisea rui, naña Ntewa sape:

“Apisu kilale rui pona pere wa? In na nepisaar kilavaru wo na p̄eren mñau yuñña tai rui, naña nekekaran paḗisi. Yoko nevisirlua nena se kiau kumali wa naña Saeon.

Yaru ai naña visirlua kien malena se ea, taḗatete nena loru vito viowa pog tai.”

Ais 28:16

⁷ Ana ita naña temlelaga e kilavaru nene, tesape kieta visuena po na po, ana laḗasa pe sinelan re poli, akovenlua ga pano. Ana visen taḗena mñena kiena ne Ntewa e lepas nene sike e Tus na Yauena lala, naña sape:

“Pe sur koren naŕa yar na yuŕnaenen yuŕna asape kilavaru nene piowa ga, akovenlua, ana in na nemla kilavaru nena, nekila naga pe kilavaru na ŕeren ŕiau yuŕna wa nena napo.” **Ais 8:14**

⁸ A e ke sina e Tusi kiena Aisea, visen kiena ne Ntewa tai pisayu ke kilavaru nene wa, pisa sanini, sape:

“Kilavaru nene, yoko yar ve mok naŕa lala tau ea, kila ayal wowe.

Naga pe kilavaru tai naŕa yoko kila yeririna na yomarava nini aloloru.” **Ais 8:14**

Visae teviun tevisave ya ne kila amlolor sanene, naga komin ga naŕa pe amlogear re visena lelaga naŕa amloge poli, yoko akekapil make atotano e lele na kovioena naŕa su ruru sike pa rui ve kiela.

⁹ Ana e ita pe sa re nene po, ita tepe ŕegas taaga naŕa Ntewa pisirlua, ita tepe li na ŕarwa lala vena ve suŕenen kiena yo, ita tesike loyuŕna e kiena purvanua wa, ita tepe yeririna na mratava nena puna lala. Ita ke narui tepe yeririna na yeluaren naga vena visawalen kiena sinewo naŕa kila pan ita, naŕa ŕere plan ita petan yemalolo, mligan ita tesike e kiena yomerarava napo. ¹⁰ Nanua sumo ita tepe yeririna kar ga lala, ana nagane tepim tepe ŕegas kiena ne Ntewa taaga. Nanua sumo pe tetol re kiena sineyeena poli, ana nagane kiena sineyeena pulen ga kieta malena.

¹¹ Erau lala, visae ve sanene, popon avisu kilale naŕa yomarava nini pe ŕata uŕna re napo poli. Sa ga tepe yar taŕena ga lala, tepe sane wolawa ga, ana monar teligan ŕelaga nasinenanen naki-laen mlamulen viowa lala na yomerava nini, komin kiena napiowaena lala ape nasinekar nena na ninuta. ¹² Sila ga tesike likan la naŕa yepel mavin lelagaena, akawe ita silaga, a pogos naŕa tesike e marala, kieta malena monar wo na wo. Visae ve sanene, yoko akilia avisu kilale ya naŕa tesuŕna tekila ke ne naga po na po, ana visae la ŕmena alelaga, yoko ita make ga temio la teieluar Ntewa e pogos naŕa yoko imi ŕalivin ita sina.

Pelaga wo kiena li nalelagaena lala pogos naŕa asike e yomarava

¹³ Sa naŕa tepe li nalelagaena kiena Suŕe rui, kieta ŕelaga naŕa tesike e yomarava nini monar torokin ga kiena kia naŕa tesuŕna temlologonia.

Li nalelagaena lala monar avatanon yerkawa la naŕa apisir plan la vena visuaren yeririna lala. Suŕe la yo, pona yerkawa kerkeviu lala, ¹⁴ pona ŕarin suŕe keviu la, ana monar tevisu kilale la sane Ntewa ke narui naga mligan e limala vena liŕereen yar lala, vena laen nakoan va naŕa pe memes re poli, a vena yeluaren naŕa kila yuŕnaena wo. ¹⁵ Ntewa sinenan sape kiena yeririna la monar ayuŕnae wo, komin naŕa visae akila ŕna sanene silaga, yoko yar la naŕa pe akilia re sur po, naŕa asuŕna akoven ke ga visen kar lala kawe ita, yoko taŕatete avisa si sur tai. ¹⁶ E lepas tai, lelaga sane tekilia tekila ga ya naŕa sinetania, a e lepas komŕasa, yar naŕa mlelaga naga pe sitom manene re sanene po. Pona naga sitom ke sape visa ve sa nini yo, visave Ke, sur nene sike ga e in naŕane, nekilia nekila ga suri viowa ya naŕa sineunia. Ana pe sa re nena nene poli ŕisa, komin monar tevisu kilale tevisave ita la naŕa temlelaga tepe yar na yuŕnaena kiena ne Ntewa, ana monar tekila ya naŕa naga sinenania. ¹⁷ Li nalelagaena lala monar avatanon yar taŕena lala, monar akekaran manene wenla taŕena lala amio vinela taŕena lala e namratava puna ne Ntewa. Monar amaraun Ntewa, avatanonia, a monar avatanon ŕmena kiela suŕe lala.

¹⁸ E ŕegas nen li nalelagaena lala, laŕasa ape kiena ne yerkawa lala, naŕa ayuŕnae korena ga van la. A kiela yerkawa lala, laŕasa apowo paŕisi, a laŕasa aŕarera paŕisi, ana pe sur koren ga naŕa yerkawa naga po pona piowa ga sanene, ana yar na kiena yuŕnaena monar vatanon ruruia.

¹⁹ Pogos la ŕasa, pona yar na yuŕnaena miyuŕnae pogaga yo, ana kiena suŕe kilia sinen karkare vaŕisi, kilia viowa lue ga vania. Yar nene yoko loge viowagan

þelaga kiena ne kiena suþe naþa pe mesmes re poli, ana po paþisi visae torokin tañan ga ve sa nene, naþa e kiena sitomena þasine ga Ntewa, ana yoko loge kilale naþa Ntewa sike amio vena iilaena.

²⁰ Ana visae yar na yuñnaena kila sur viowa ve moki, pona yoko kiena yerkaawa monar visave ala nakoena vania. Ana visae pogos naþa ala nakoena van yar nene, naga va ruru ga teke na, yoko ve tevisa re tevisave naga pa ruruia komin naga pe yar wo tai, ana tekilia tevisave naga pe pis re poli komin pisu kilale kiena napiowaena.

Ana visae okila ga sur wo la sa naþa Ntewa sinenania, asuñalu sinela kar ko, ala nakoena mārera tai van ko, ana ova ruru ko ga, þelaga wo ke narui naþa Ntewa sinenania.

²¹ Sur nene naþa yar wo loge viowa ga naþa akila piowa pania, naga pe lepas nen kieta malena tai naþa Kristo pio itania, komin sa kemua nene pan naga sumo rui. Pe kila re sur tai poli, ana akila naga mloge piowa manene laa, ana naga tañan ga, vanon ita. Ana sa ke ga mrapa naþa kieta Suþe mial kome nanua sumo rui, monar teyal ga e lelen lana tetaveve tevano.

²² Visena Wa marua pisayu naga sumo rui, naþa pisa sanini, sape

“Naga pe kila re nena mlamulen viowa pogos tai poli,

visena na visokanena pe kate li re e gona poli.” **Ais 53:9**

²³ A sa ke ga naþa tekilia mñaga, pogos naþa akuan visen viowa la pania, pe pisamaran re si poli, a pogos naþa añe kare yepen lala, pe pisa re nena sur tai pan la. Pa ruru ga mon mñaga, mligan sur make ga sike ga e limana ne Ntewa Ari-manana naþa kiena nalipereen lala mesmes make ga.

²⁴ Pogos naþa Yesu telan mñeke e lak torovia, nakoena na kieta mlamulen viowa make ga mloru e tasnena, a kiena marena kila naþa þelaga na mlamulen viowa mare petan ita, ana kila þelaga na kilaen mesmesu mal suña e kieta malena.

Lelaga, kiena yepe lalaea lala kila kieta yepe lalaea lala pimi po nenaga.

²⁵ Sumo, tesuñña temyal wowe sane sipsip la naþa akila pal kiela mrapa, ana nagane yar na visuaren sipsip mñal ita si rui, nagane tepim tesu ruru tesike temio naga naþa pe yaru navisuarena kieta malena.

3

La naþa atalopa rui monar avatanon wola lala

¹ Sa naþa ita la naþa temlelaga monar tewatanon þarin suþe na purvanua, ita naþa tetalopa monar tewatanon mñena wota lala.

Nevis þesan van amiu kam sira lala, nesape monar avatanon ruru womiu na yermene lala. Pona sira tai, wona na yermene pe mlelaga re e Tus Wa poli, yepen mavin yagogonen wona na sira visayu vania, ana visae wona na sira kila lue ga wo vania, pona yoko kilia were mñena naga imi lelaga yo. ² Visen manenea taþatete taulu yar nene, ana pogos naþa visuveve þelaga na sitomena wa a þelaga na vatanoena kiena wona sira nene, yoko naga kekaran naþa lelaga.

³ Sira lala, popon avisu kilale naþa sane kiamiu purþes nen nawoena pe vanon re naþa avilovilon vilþarimiu veve taþena poli, pona atelan mrañalela lala, pona ayen kulmrae wo lala. ⁴ Sur nene, pe komin re naþa apaia ruru tasnemi la sanene poli, ana ya naþa yoko kila amiu aim awo ruru napo lelaga nane þelaga wo naþa teke loyumi e amiu. Ee, lemamiena naþa malumu a sinemi naþa vito ga tano, naga ke na kiamiu nawoena narui, a naga taþatete imi ve urmarua pog tai, nane þelaga ne nanene Ntewa pisu po paþisi.

⁵ Apua sira marua nasumo lala, la mñena kiela þelaga la sa ga nene. La aþasine Ntewa, ana amlelaga asape naga ga kilia iilala aim awo manene e marana a e maran yar taþena lala. A pogos naþa ola na yermene mñena lala apisu naþa wola na sira la nene apatanon ruru la sanene,

apisu po na po. ⁶ Sira tai naþa kilakila sanene naga sira marua Sera, naþa naga kekaran patanon ruru wona yermarua Epraam, pano pano-o pio ke naga sape kiena suþe. Sira marua Sera nene, tepisu ke naga sane aneta sira marua tanea, ana kam sira na nagane lala, visae asumña akila luen ga wo va womiu lala, sa naþa naga kila, kam na aim ave narina nena napo lala. Pona laþas amaraun asape sa þisi akila ve sa nene va wola na yermene lala yoko ve sanapen la, ana peraga, monar avatanon la ve sa naþa Ntewa sinenania.

⁷ Ana visena van amiu kam yermene lala, sape monar asitom urmi manene e womiu na sira lala. Visae yar tai sike umña mña amio wona na sira, monar visu kilale sape naga yermene, naga mārera manenea, ana wona na sira, naga pe mārera manene re sane naga poli. Monar sitomñal silaga sane Ntewa pe mla re ga malena viu pa yermene naga taaga poli, ana mla ga pan la luoka, yermene amio sira la ga luwoka maran taaga.

Ana visae yermene tai ve mārera manene re va wona, ana kiena sitomena vito ga tanonia, malum ruru wo vania, yoko lotena kiena lalua nene ve va map re ga mrapa komsusa, ana yalen silau va tol yo e naþa Ntewa sike ea.

Monar avatanon amiu vena kiamiu sitomen la imi ve taaga

⁸ Visen maro tai e lepas nene, nesape popon ala ruru sitomen la ne nepisawal ma meta ne. Kam punu ga, monar amāreranli naþa silaga asu ruru amio amiu naþa kiamiu sitomen la imi ve taaga ga. Sinemiu ye amiu, akekaran naþa sane kam na ape mratava taaga, awo van amiu, aligan amiu asike sina vatanon amiu. ⁹ Naga naþa kila piowa pan ko, ve okila maran re si viowa vania, a naga naþa viuelin ko, ve oviuelin maran re sina. Visae ya naþa imi van ko, yoko osuñña ola ga navisatamēena navisa ruruena wo vano. Pelaga wo la ne sanene Ntewa pio itania, vena tela ve sanene silaga, a visae tela navisa ruruena va yar taþena, yoko

Ntewa ligan kiena navisa ruruena sike e kieta malena. ¹⁰ Navisaarena la ne sanene sike e Tusi na Yauena la rui, naþa pisa sanini, sape:

“Yar naþa kekaran sape su ruru suñña wo e yomarava nini, pona sinenan sape kiena malena va wo, ve piavi, monar kilawo visena viowa lala ve molue re kome pulgona, monar visuar ruruia sa naþa ve visokan re.

¹¹ *Monar ligan naviowaena, kila ga wo. Monar māreran suñare, a monar þiyonli naþa silaga were imi lavisi likan yeririna lala.*

¹² *Suþe suñña pisu manene ruru ke yar naþa kila ke po, ten kiligana pan leniena kien yar wo la ne sanene. Ana la naþa akila ke piowa, maran mārera pan la, pilon ga māsina pan la.”* *Yauena 34:12-16*

Pogos naþa akila piowa pa yeririna wo kiena ne Ntewa lala

¹³ Visae tomāreranli naþa tekila ruru sur make ga wo na wo, ve tesitom re tevisave yar laþas sinela kar ita vanon poli. ¹⁴ Pona pogos tai avisu naþa tesuñña tekila ke po sa naþa Ntewa sinenania, ana teilan ga asumñalu akila kare ita vanonia. Ana visae ve sanene, monar tevisu sane naviowaena nene pe pe sur re tai poli, naga navisa ruruena ga tai naþa Ntewa mla pan ita. Tekilia tesitomñal visena na tus kiena ne yermarua navisawalena Aisea, naþa pisa sanini, sape:

“Yar kiena ne Ntewa, ve sinemña kurkur re, ve omaraun re ya naþa yeririna na yomarava la amaraunia.”

¹⁵ Visena nene sape monar ve temarau re, ana ya naþa monar tekila, e losineta, monar teligan Kristo ga su metavan sur make ga, naga taaga pe kieta Suþe. A monar tekila ruru ita silaga, sa naþa visae naviunena tai imi viun sape komin ya ne temlelaga, komin ya ne toþasine Yesu, ana monar tekilia ruru ve sanape naþa yoko tekilia tela navisatamēena tai naþa po vano. ¹⁶ A visae navisatamēena vano, monar va amio ga þelaga malum, a þelaga

navatanonen yaru. La naþa sinelan ke kila kareen la naþa amlelaga e Kristo, akilia akoan visen viowa ve moki vim van amiu, ana avisuar amiu, pe pon re si akuan maran si visen viowa la van la poli. Visae akila ve sa nene, siraunia akilia amawan si kiamiu visena m̄arera la nene vaþisi, a visae amom̄au ga van la, yoko la ga monar amawan si kiela visena m̄arera lala.

¹⁷ Visae Ntewa sinenan sape naloge viowaena kilia vim m̄alivin ita pog tai, pe pon re naloge viowaena nene vim m̄alivi komin ga sur viowa laþas naþa ita ga tekila poli. Ana popon manene laa naþa visae naloge viowaena nene vim m̄alivin ita, komin ga suri wo la naþa temiyum̄aen ke ne. ¹⁸ Asitom̄ali Kristo, naga sanene. Naga pe yar mesmes manene laa, ana naga mloge piowa manene paþisi komin yar viowa lala. Kieta mlamulen viowa ita yeririna na yomarava lala mok liu, ana e kiena marena yam taaga nene kila sur make rui naþa kila sane kieta mrapa sum̄a naþa kilia were ita teva lavisin Armata Ntewa. Akila kare m̄a tasnena Yesu sanene pano-o marþan nenaga, ana po paþisi naþa siraunia, naga mal sina e nam̄areraena kiena Ninuna ne Ntewa.

¹⁹ Ana sumon naþa mal si sanene, naþa m̄eke e lelen marena naþa, nam̄areraen kiena Ninuna ne Ntewa pimi pulemamaga ea, kila naga pa mlologon meraravan pa ninuna taþena la naþa asike e nene, sape nagane Ntewa taulu la narui, ana Yermare naga kila þele nena yonia. ²⁰ Ninuna la nene, nane yeririna sur la naþa yepel mavin Ntewa, sane la nanua e pogos kiena ne yermarua Noa. E pogos nene Ntewa sum̄ate la ke sape avilon la, mla pog piavi pan la. La asum̄a ga sane, Noa miyum̄aen m̄a kiena pupia waa nene, ana pe asitom re nenaga, ana pogos naþa womie pulemamaga la atalilu. La mok naþa akovio e pogos nene, ana yar la lua la ga naþa amal asike e pulu waa, nane Noa ga la orellu nene.

²¹ Ana pupia wii naþa kus la amal e kiela waa nene, naga kana kinasnena ya ne pan ita nagane? Naga kila tesitom̄al si wii taþena, wii na tamalia itaena, nane

wii naþa akee ita ea. Wii nakeena na nene, naga pe kila re sa naþa yepeta la mekik poli, ana kiar ruru ita sape Ntewa piowo kieta mlamulen viowa lala, ana ve temawan re sina vania.

Nakeena naga mligan kieta malena tesu ruru tesike temio Ntewa narui, ana popon tesitom̄al m̄ena tesape ane kila kieta mrapa sanene? Yesu Kristo ga kila, pimi kome kiena nasum̄alen si petan marena. ²² A siraun nene, þasuþe si pa ma e peni, pa totano teke amio Ntewa e li mana marua ma metava, naþa navisi lala, a pupia yerkawa lala, amio m̄areraena lala, la make ga asike vatanon kiena navesuþenena.

4

Nasinenanena kiena ne Ntewa naga su þes e kieta malena

¹ Sa naþa nepisa rui, Kristo naga tam̄an naþa þar naloge viowaena la moki e yepena, ana ita m̄ena ga monar tekila kieta sitomena ve sa ke ga nene. Yar naþa tasnena mloge piowa, ve visa re visave viowa, komin naþa visae naga va warpo yo e naloge viowaen ta sanene, kilia kila naga m̄arera manene laa sane, vena liganen þelaga na mlamulen viowa lala. ² Yar sur na sanene, naga pe pa manene re si e kiena malena na yomarava nini poli, naþa sinenanena viowa na þelaga kiena ne yeririna imi ve keviu manene e kiena sitomena, ana naga sitom ga sur mesmesu la naþa Ntewa sinenania. ³ Kieta malena, naþa tekila kare komþas keviu pa rui, naþa tesum̄a tetelivi ke ga temio erau la naþa pe amlelaga re poli. Ita temio la e malena viowa naþa pule e nakila maneneen þarita, na wereen sira lala, na mun maneneen wii pano tepe wowe, na veveyuena a na kilaen mara, na kilaen m̄aagena kar la pano-o yemlagi, nakilaroen navisaluaen lala, amio nalotunen nono lala.

⁴ Nane kieta malena ke na sumo narui, ana nagane, kieta erau nene aminue asape ita na sanape narui. Am̄al naþa pe sinetan re si taveve laen poli vena kieta malena talilu e pulmaran kiela sukopene,

ana pe akekaran re nenaga, kila sinela kar ita pañisi. ⁵ Ana ve tesitom re suria, yar sur la ne sanene yoko asuñalu ase marana ne naga naña yoko liþere yar mal lala amio mña yar la naña amarmare rui. Yoko monar avisawal kiela sur la vania, ana e pogos nene narui, yoko avisu kilale kiela napiowaena lala. ⁶ Ana taþatete ve sanene va nalelagaena lala. Pona yar na yomarava la aliþerela ala nakoena na yomarava van tasnela, kilia va tol naña akilalu kiela malena. Ana pogos naña asuñalu ase marana ne Ntewa, yoko naga la nalaena na malena van ninula. A malena ne nane pe pupia sur naña kila tesuñña temlologon ke lologena wo van yaru lala.

Pelaga kiena li nalelagaena lala e pogos naña legiena maro pimi ke lavis

⁷ Nesape nevisa sanini, sane lavis tetol luas nen sur make narui. E pog na sanene, nalelagaena lala monar asuñal ruruia naña kiela sitomen la ekik ruru wo, vena ve aursulan re leniena. ⁸ A metavan sur taþena make ga, monar asitom manene la si vañisi, komin naña visae tesitom yar tai, kila sa naña meme ga na viewoen kiena mlamulen viowa lala. Visena tai pisa sanene rui, sape mlamulen viowa mok liu, ana nasinesiena kilia kalo la make ga. ⁹ Sur taþena, li nalelagaena lala la monar akekaran ga naña avisuar la sina e mñala uña. ¹⁰ A la make mña lala monar akilia ruru nañareraena amio nakiliaena taþena taþena lala naña Ninuna mla pan la, monar ayuñae ruru amio vena iilaen kiela erau taþena lala. Visae avisuar ruruia, akilia akila naña yoko lemamiena wo kiena ne Ntewa imi warpo yo e la. ¹¹ Yar naña nakiliaena na visena teke ea, naga monar vis ruruia sa ga naña visen kiena ne Ntewa ga lelaga suñña þar wowo ke e pulgona. Yar naña nakiliaen naiilaen yuññaena sike ea, naga monar kila wo amio nañareraen make ga naña Ntewa mla pania. Visae silaga tekila make sur wo ve sa nene, yoko yar make akilia aieluar Ntewa vanonia, aieluar naga komin kia kiena ne Yesu Kristo, naña

naurarena make ga a nañareraen make ga ape kiena ga vano vano ve uro re.

Naloge viowaena kiena ne li nalelagaena lala

¹² Erau lala, nekilia nesape nagane apane ke pog na loge viowaena tai naña kila amloge piowa pañisi. Ana sineun nesape nevisa van amiu, sa naña ve ailan manene re, ve avisu re sur nene sane sur tai naña asitom ke asape taþatete imi mñalivin amiu pog tai yo. ¹³ Ana ya ga naña akila, akekaran ga naña akilia ave þegas amio Kristo e kiena naloge viowaena lala. Visae sanene, yoko sir- aunia, pupia kekarena vañisi van amiu, naña akilia ave þegas si amio e pogos naña imi mñaliv amio kiena naurarena. ¹⁴ Visae taþena la akilia asape kia kiena Kristo sike e ko, yoko akilia akoven viuelen viowa la imi, ana ve ositom manene re. Yoko pupia navisa ruruena sulue ga e ko, komin naña Ninuna ne naurarena kiena ne Ntewa nae ma e peni sike e kiomña malena. ¹⁵ Visae ala nakoena tai pona naloge viowaen tai imi van ko, pe pon re akila komin naña asape ko na yar na weñaren yaru, pona ope yar na vinauena, pona ope yar na kilaroen navisaluaena, pona ope yar na kilaen viowa yo.

¹⁶ A visae akila komin ga naña akilia asape ko na omlelaga ke e Kristo, ve okila re sane omawa, ana monar oyeluar Ntewa naña pisu ko ke sape ko na otoroki naña kia kiena ne Yesu Kristo sike e ko.

¹⁷ Nagane, pogos na liþereena siar ke rui, a yoko va mña tol þesan mratava mña ne Ntewa. A tepisu naña naga kilia tañan pog nañarera laþasia warpo yo e malena kiena narina lala, ana visae kila ve sa nene va la naña amlelaga, teminue kare narui aña yoko ve sanapen la naña pe sinelan re logearen kiena Lologena Wo poli. ¹⁸ Nanene na sane visena tai na Tus marua na Visena na Manmaruaena naña pisa sanini, sape:

“Yar naña asitom asape naga memes rui, pe sur nañarera tai naña Ntewa kilia tamalia.” *Þakaiwa 11:31*

Ana visae ve sanene, ositomyuli yar la naþa yepel mavin Ntewa, la ape yar na mlamulen viowa ga narui. Yoko ve sanapen la?

¹⁹ Pogaga, e nene nevisa narin visen tai van amiu naþa Ntewa tañan naloge viowaena pimi mñalivin amiu. Nesape asumña akilakila ga wo van yeririna make ga, a asumña aligan kiamiu malena sike e limana Ntewa. Naga pe Ntewa naþa sii make suria, naga pe Ntewa naþa masisun ruru sur make ga, a naga pe Ntewa naþa tekilia towasine ruru naga silaga.

5

Visena pa pa nasumonon lala

¹ Pogaga, nagane sineun nesape nevisawal sitomena laþasia van amiu nasumonon lala na sumare. Nesitom nesape netorokin nevis van amiu sanene, komin naþa in mñena nepe nasumonena, a metavana, in mñena tai naþa nepisu Kristo e kilamarau, pogos naþa kus ke naloge viowaena metava e lak torovia. Ana nekilia ruru nesape in mñena tai naþa yoko nesike loyumña e naurarena la naþa yoko imi sirau, nane nepisu sane popon nekila visen la nene vena iila amiu.

² Neviun manene tan amiu sanini, nesape monar avisuar ruru þegas nen sipsip la naþa Ntewa mligan sike vatanon kiamiu navisuarena. Nanene na yumñen tai naþa keviu paþisi, ana lelaga, pe pon re visae akila naþa pe sinemiun re nakilaena poli. Ana popon akila ga amio sitomena naþa kekaren nakilaena, sa naþa Ntewa sinenania. Ana yumñena ya naþa akila, ve akila re ga komin narin nalaen tai naþa yoko alavia, ana akila ga komin naþa narin sitomen tai teke e amiu sape akila vena iilaen yar taþena lala. ³ A la naþa asike e limamiu vena avisuar la, ve akila re naþa akilali awarar manene laa, ana monar asumon ruru la, avian la e mrapa, ana akilia ataveve lenen lamiau.

⁴ Visae ayumñae mña sanene vano, yoko þar na visuaren sipsip kiena ne Ntewa yoko kekaran amiunia. Pogos naþa imi mñaliv sina, yoko visir plan amiu sane kiena

þarin suþe lala, yoko vaia ruru amiu naþa kiena pupia navilavilaena naurarena vila e amiu naþa taþatete si vito tano pog tai.

Visena pa yar taþena lala

⁵ Nagane visena imi van amiu kam mñee lala. Nepiun manene pan amiu nesape monar akekaran naþa avatanon kiamiu yermarua lala a kiamiu nasumonena lala. Visen la ne sanene kam punu ga monar alavia, komin naþa popon silaga tekila þelaga na vatanoena van ita. Nanene sane visena tai na Tusi na Manmaruaena tai pisa nanua laa rui, naþa sape

“Ntewa pialuþar þelaga na vilaveena, ana miila þelaga na vatanoena.”

Pakaiwa 3:34

⁶ Sanene, popon tekila kieta sitomena su lue ga vatanon Ntewa. Teligan ita e limana, ana e kiena mñareraena yoko kilia visirlua ita si pogos tai. ⁷ Teligan kieta naurmiena la sike e mñasina, komin naga sitom ita paþisi, sinenan sape iila ita.

Avisaluþar Yermare

⁸ Nesape nevisa mñena visena na weþege amiuena tai, sane monar avisuar ruru amiu, monar avisu kilale towe laa mrapa. Kieta nasinekar naþa Yermare, naga telivwo ita lue ga, naga sane pupia sur mal tetan tai naþa sane visokarian manene laa nalelagaena lala, visae sumñalun la karwowa kare la vitolwowa la vaþisi. ⁹ Ana ve atañan re kila sanene, monar asumñal mñarera e kiamiu naviawaena vena avisaluþar ruru naga. Pe kam re ga naþa naga sumña kilali amiu ke poli, ana akilia rui sane kieta erau taþena la mok liu teliv e yomarava nini piora, naloge viowaena la pimi mñalivin la ke mñena ga, ana popon ita make ga tesumñal mñarera vena Yermare ve taulu re ita yar tai. ¹⁰ Lelaga naþa asumña amloge piowa towe laa e pogos nene, ana kieta Ntewa nalemamiena make ga yoko iila amiu. Naga ke narui naþa mligan plan amiu rui vena yoko amiu amio Kristo loyumña e kiena pupia naurarena, a naga ke narui yoko ligan ruru amiu sina nagane. Yoko sinemiun ve kurkur re, yoko ve akulul re, ana e kiena namñareraena, yoko akilia

aviawa ruru sina. ¹¹ Nane, teyeluar kieta Ntewa nene, komin kiena nam̃areraena sum̃a taulu make suria, a yoko sum̃a taulu vano-o tařatete řisi pog tai, sanene narui.

Visena maro

¹² Nesike e nini nemio kieta puruvi wo nařa Saelas, nořasine ke naga e sur moki, a naga miila inu sirilua kiamiu m̃aki nene. Nekilia nesape m̃aki nene plas laa ga, nepis ve tokak ga, ana ya nařa sike ea, nekilia nesape pisawal ruru řelaga wo tanea lala na lemamiena kięna ne Ntewa pe lelaga, nařa torokin amiu nařa asike e nagane. Ve sanene, auloia, alavia vena iilaen kiamiu sitomen lala, silaga asum̃alu m̃arera ase ea.

¹³ Lala na sum̃are nae nini Rom, amio m̃ena Mak, nařa nemla naga sa ga naruu narui, apisa po kolulag pona pokolemalo pan amiu. Mesike e nini, mepisu piowa towe ga, memloge sane mesike e pupia pulkumali viowa nasumo nařa asape řapilon. Ana naga pogaga, komin nařa mekilia mesape Ntewa mligan plan imimi nařa memio amiu, ita teve kięna.

¹⁴ Nevisa maron sanini, nesape pogos nařa aim lele taaga, aworworun amiu, amun pipimiu sa nařa akekaran ruru amiu.

Ana kiau leniena sa nařa sum̃arena wo kięna ne Yesu Kristo sike make amio amiu nařa ape kięna.

Inu, Pita.

Maki Nalua Naña PITA Siriyuia Visayuena Na Tusi Nene

Suniena plas na tusi nini

Maki kiena Pita na lua, Pita siria pan li nalelagaena lala e pogos tai naña navianiena la asike ne, ana kiela vianiena la pe mesmesu re poli, kila naña yaru la ataveve la asumã amloru e mlamulena viowa. Ana Pita pisawal pa li nalelagaena la nene vena monar avisuar ruruia vena yaru la nene ve avilovilon kare re kiela sitomena.

Ana na kila woen ðelaga viowa la nene, monar yaru kilia ruru Ntewa, a monar tañan Yesu Kristo, naña kieta Suþe, vimi ve suri na sumo e kiena maliena. Li nalelagaena lala e pogos nene, amloge lologena wo nene e yaru la naña apisu Yesu e kilamarala, a naña amloge kiena visena lala, e pogos naña pian ke yaru lala.

Pita siri maki nini vena visirluaen sitomena kiena li nalelagaena lala, komin naña e pogos nene, navianena la naña kiela vianena pe mesmesu re poli, asumã apisawal ke asape yoko Yesu taþatete si wasuþea.

Ana Pita sape Yesu pe þasuþe re polua komin naña Ntewa pe sinenan re yaru tai kovio poli. Naga sinenan sape yaru makega monar avilon kiela sitomena vetan kiela mlamulena viowa lala (3:9). Ana yoko naga monar ve ve piyavi re, Yesu wasuþe si imi.

Komþasnen tusi la na nini

Visena þesa 1:1-2

Malena kiena li nalelagaena lala 1:3-21
Navianena la naña kiela vianena pi-
owaga 2:1-22

Yesu yoko wasuþe sina 3:1-18

¹ Mak nini, inu Saemon Pita na nesiria, sa naña nepe yar na yuñãena kiena ne Yesu Kristo, a nepe kiena nalologena. Nesiri ke piñasu pan amiu, amiu naña atol naviawaena e naga rui po paþisi

sa ke ga naña metol sumo. Naga pe Ntewa a pe kieta natamaliaena ita punu ga, naga kila lue ga po pan ita silaga. ² Sanene, nesitoñal amiu, nemlen nesape yoko akilia ruru Ntewa kieta Suþe naña Yesu va re laa ga wa, vano yoko naga kila kiena lemamiena a sumãarena ulemamaga e kiamiu malena.

Yesu pio ita vena teve kiena

³ Yesu po pan ita paþisi, naña e mñareraena na kiena urarena a kiena sinewoena, naga pio ita vena tekilia ruru naga sanene. A pogos naña tekilia ruru naga, naga ga kila sur punu ga e kiena nañareraena wa nene, naña kila malena kiena ne Ntewa a kiena ðelaga wa ule e ita. ⁴ Yesu kila na tetol nalaena wo la nene naña apowo paþisi, tepisu naña taveve ruru nena ga kiena navisaarena lala. A e mrapa nene, tepisu naña naga kila kieta malena pa pranar ke amio malena wa kiena ne Ntewa, a sumã miila ita vena toure matan kororak lala na sinenanena viowa lala na yomarava nini. ⁵ Komin sur ne na nene, monar añareran naña akila kiamiu malena lala imi wo la ve sa nene. E naviawaena naña teke e amiu rui, popon asikol si sinewoena. E sinewoena nene, popon asikol si kiliaena amio manmaruaena. ⁶ E kiliaena amio manmaruaena nene, popon asikol si nawanar ruruena, a e nawanar ruruena nene, popon asikol si sitomena viavi, a e sitomena viavi nene, popon asikol si ðelaga wa. ⁷ E ðelaga wa nene, popon asikol si sitomena wo, a e sitomena wo nene, popon asikol si sinesiena.

⁸ Pelaga wo la punu ga nene, visae asike e amiu, a visae asumã akapur ke silaga, yoko kiamiu malena kilia war mras wo la naña kiki vaþisi. Pona kam na akilia kieta Suþe Yesu Kristo rui, a visae ðelaga la nene ve su re e amiu, yoko taþatete nena akila kiena yuñãena tai. ⁹ Yar na sanene pe kilamara þala ga, taþatete visu kilale suria a kiena sitomen plas ga. Naga sinen þesan sape akevan kiena mlamulen marua viowa lala, pe sitoñal re si sape sike e malena wo tai poli. ¹⁰ Erau lala, pe pon re yar ve sanene poli, ana nomñareran amiu ke nesape kam make veve taaga

monar aþionli naþa silaga akila yuþaena wo lala vena avisawal ke asape Yesu pio amiu ape kiena, naga pe pe sur na visokanen re nene poli, a pe pe sur na kirakiraen re mþena poli, ana naga pe sur na lelaga. ¹¹ Visae akilakila mþa sanene, yoko taþatete aloru pog tai, a pulutava na vaen loyuma e nasuþenena kiena ne Yesu Kristo naþa naga pe kieta Suþe a Nata-maliaena yoko suwowo ruru nena van amiu. Yoko aworworun ruru amiu vena ava asulue asike amio. ¹² Nekilia nesape visena la nene, pe pe urviu re pan amiu poli, komin naþa apuarar ruru yam piavi rui. Ana taþatete neligan naþa monar nevisasawal kaþaran mþa visena lelaga la nene van amiu. ¹³ Naga nene pe yuþaena na kiau malena, vena iila amiuena vena ve sinemiu ve þesan re, a nekilia yoko monar nekila mþa sanene vano vano-o tol pogos naþa kiau malena þisi. ¹⁴ Suþe Yesu Kristo pisawal pan inu rui sape in na ve ve piavi re yoko neligan tasneu nini nevavin, ¹⁵ a sumon nene, sineun nesape nesiri plan sur make su ruru sumþa ga. Ve sanene, visae nevavin, ana mrapa sike þa rui vena akilia asitomþal visena la nene silaga.

Visena kiena Pita amio nalogena taþena lala pe lelaga

¹⁶ Imimi nalogena lala mepian amiu mesape kieta Suþe Yesu Kristo yoko wasuþe sina amio kiena pupia namareraena. Ana pe pon re laþas avisayu navianena la nene asave nanene na visena na sitomen kien yar ga, pona avisave nanene na sa ga suniena marua ga lala. Mekilia mevisaar van amiu mesape pe sa re nene poli, komin namareraen kiena Yesu Kristo naga pe sur lelaga naþa mepisu e kilamaramimi rui. ¹⁷ Nanua na, mesike memio e pogos naþa Ntewa mligan naurarena nae ma e peni sike e naga, a mieluaria, naþa kiena visena tai molue kom meta pitomi pisayu naga, sape

“Nanene naga naruu nena napo naþa sineu si paþisi, nekekaran nena ga naga.”

1:17 Mat 17:1-5; Mak 9:2-7; Luk 9:28-35

¹⁸ Imimi ke narui memloge pulgon nae ma e peni naþa pisawal visena nene, naga nene e pogos naþa mesike memio Suþe ma e tavie wa naþani. ¹⁹ Ana komin sur la naþa mepisuia a memloge, mekilia ruru merarava e kiamimi sitomen lala, mesape nanene naga sur lelaga la naþa navisawalena nasumo la apisawalia. Kiela visena lala sane kapi vivaga wo tai vena vivagali yemalolo naþa tesike ea, ana popon touloyuia ana telavia. Sanene yoko kilologia mrapa van ita vano tol pogos naþa legiena viu imi mþalivin ita, a verue na kolulag vam metava e kieta sinapane vena tegoli kieta sitomen lala.

²⁰ Ana sineun nesape nevisa si sur tai e lepas na visawalena kiena ne navisawalena marua lala naþa asirilua sike e Tus Wa. Naga sanini, sa naþa navisawalen lala nene, taþatete yar tai sunþalu visave naga taaga kilia ruru kala kinasas. ²¹ Nanene komin naþa visawalena la nene, taþatete amolue vetan sitomen ken yaru, ana Ninuna ne Ntewa naga miyuma e la, sumon la vena avisawal visawalena kiena ne Ntewa lala.

2

La naþa apian ke visena navisokanena

¹ Ana sa naþa tekilia, e pogos kiena ne navisawalena wo la na sumo, pogos laþasia navisokaninen navisawalena mþena amþalmþalivi ke e marana ne yeririna kiena ne Ntewa lala. A yoko ve sa ke mþena nene van ita nagane, naþa pog tai, navianena navisokanena pona aim amþaliv yo. Navianena kar la ne sanene, yoko awar vinaun ga navianen laþas naþa pe pe lelaga re poli imi, la akilia asape amlelaga e Suþe na mava, asape naga tamalia la, ana kiela navianen la nene akawe ke sina ga naga. Navianen la nene kilia kila kare naviawaena kiena ne nalelagaena lala, ana navisokaninen vianena la nene pe apisu kilale re asape kiela nakoena pimin la ke vilaga narui.

² La apiowa manene paþisi, a temawan tevisayu ya naþa akilakila ke ne. La asape amlelaga, ana akila ke ga naþa yeririna

taþena la apisu kilale kiela þelaga, asumã apisa kare ke kieta mrapa na lelagaena paþisi. ³ Yar na visokanen lala, sinelan manene la sur lala, yoko akuan visena kiki la ve moki van amiu vaþisi, yoko akilayon li naþa aure amiu e suniena la naþa apule e suri la naþa pe pe lelaga re poli. Ana pogaga, Ntewa na pe momalio re poli. Naga mliþerela, kila ruru kiela nakoena su ruru sike nakonua rui.

⁴ Popon tevisu kilale þelaga kiena ne Ntewa naliþereen yaru a natamaliaen yaru nanua sumo. Naþesa, asitomyuli navisi kiena ne Ntewa la nanua sumo, naþa laþasa asumãlu asape asu metavana. Naga sape pe sur re tai nene poli, ana sumãlu koven plan la veraga, apito tano e puluyo malolo e kapi na loge viowaena, vena asumã e nene vano tol pupia legiena na liþere maronen yar lala.

⁵ Ana asitomyuli mēna yeririna nasumo la nene, naþa e pogos kiena ne yermarua Noa. Pogos naþa mlologon ke þelaga wo kiena ne Ntewa pan la, þarila mārera paþisi, yepel mavin ga. Ana Ntewa kila pupia womie þere plan la, ana Noa ga amio namratava puna la olua, tamalia la.

⁶ A naga sina, asitomyuli pupia pulkumali keviu lua nene naþa Sotom amio Komora. Ntewa māl kiela napiowaena lala, ana sikap mumu la apim ape posnoyavi nenaga, a naga nene vena visawalen sanape naþa yoko kila va la make ga naþa asike e malena viowa.

⁷ A nasitoñal maronen la nanua sumo ne, nane yaru naþa Lot. Nagape yar mesmes tai, a naga mloge lue piowagan þelaga na kororak kiena yar la naþa akilaroro ke navisaluaena, naþa naga sike likan la. ⁸ Legiena make ga naga sumã pisu ke kiela malena viowa lala, a sumã mloge ke kiela viuelen lala, ana Ntewa kila sanape? Mla nakoena pa yar viowa lala nene, ana tamalia kiena yeririna wo naþa Lot.

⁹ Ana visae tesitom ruru e la nene, yoko telual þelaga kiena ne Ntewa tai, naþa sanini. Naga kilia ruru ve sanape naþa wereplan kiena yeririna wo lala vetan sur na kilalien lala, a naga kilia uarar ruru yeririna viowa lala asumã

awar kiela nakoena lala. Yoko kila la awar malumun m̃a nagane sumo wa, ana e legiena naliþereena awar make ruru nena napo.

¹⁰ Visena nene tol make yeririna lala, ana tol manene laa naþa asumã ataveve ke nasinenanen viowa lala na þelaga na mlamulena naþa apaeme amio, ana tol mēna la naþa pe sinelan re yagogonen poli, ape þar mārera paþisi. Yar kar la ne sanene, aþarwarlan kiela þar mārera la ne sanene þisa, ana aplaven mēna kiela napiowaena lala, pano pe amaraun re si sur tai poli, ana apisa kare yerikawa kiena ne Ntewa lala. ¹¹ Navisi nae ma e peni añarera taulu la nene, ana akilia asape asike e marana ne Ntewa nae ma e peni, ana amaraun visa kareen yaru la nene, ana yar la nene na pe sa re nene poli, la asitom korenan ga sur la nene. ¹² Sur la mok liu naþa tepisu sane apa laa metava pona ape wa manene laa, ana yar la nene pe apisu kilale re poli, asumã aþarnena kare ga sur wa la nene. Kiela þelaga la sanene, kila narui la asaga sur mal tetan ga lala, naþa akila ke ga þarila pe akila re suri wo poli. Akila m̃a wowe sanene pano pano ailan ga sa naþa yaru la aligan lokulia la, awe momar la amare, a yoko ve sa ke mēna nene van la nene, ailan ga alual kiela marena. ¹³ Yar sur la ne sanene, akekarana ga akila þaþagena lala na ve torog kareen ga kolpae, a e pogos na kilaen kamiu kinanena wa lala apim asike loyumã, kiela sitomena pulen ga kekarena na kiela viowaena lala. La na sa ga kurka pona magka la naþa akila kare tasnemiwo lala, ana pe asitom re nena asape kiela napiowaena lala yoko kila ke sina ga la aloge viowa manene poli. ¹⁴ Kilamarala pulen ga sira na kilaen kolau, a akan m̃a mlamulen viowa pano-o pe sinela maren re poli. Kam laþas naþa amalum towe ga lala, aþere la narui apa amio la, a ape yar mēna la naþa apian ruru la sina e mrapa na vinayaen sur lala. Lelaga naþane, la nene ape þegas tai naþa yoko nasinemimiena kiena ne Ntewa yumu plan la make na wa. ¹⁵ Amligan mrapa mesmes rui apa ataveve ke narin mrapa la naþa tekilia

tesape mrapa kiena yaru naþa Palam Peor, naþa Visena Wa pisayu naga sane yar tai naþa pe navisawalen þesa, ana pano naga kekaran manene kan mras nen napiowaena. ¹⁶ Ana pogos tai, milan ga naþa Ntewa kila narin togki tai pis pania vanon kiena napiowaena lala. Togki lala pe akilia re apis poli, ana nanene naga pis sane yaru, þere mesmesun towe laa kiena þelaga viowa lala. ¹⁷ Yar viowa la naþa nepisayu la ke ne, nekilia nevisa mēna nesape la sa ga pulus nen wii naþa mema rui, yar naþa moto karia taþatete lual wii ea. Pona asaga lul malolo tai, tekekarania tomāpe yua kove, ana peraga, lagi mlelua pano. Ana yar la nene, lelela napo pe yemalolo ga mēke ga wa, yo ne nanene pe lele na loge viowaena. ¹⁸ Yoko monar awar nakoena na sanene, komin naþa gola la pulen ga visokanena amio visvilaveena naþa þere manene sitomena kiena yar taþena la paþisi. Yar taþena la nene, aþure matan yomarava nini apimi ga loyuma na wa, ana nagane yar viowa lala nene asumā apisa ke visena la naþa pagan nasinenanena viowa na mlamulen viowa la naþa sike e la pimi keviu manene laa narui, ana e mrapa ke nene asumā aþere plan la ke sina ga. ¹⁹ Kiela malena sike vatanon yerkaawa na kilaen mlamulen viowa rui, ana sanape naþa apisa kotalia ke yar la asape visae atavevela, yoko alual malena wo? Taþatete ve sanene, komin namareraena ya naþa pe suþen kioma malena, ko ope kiena yar na yumaena narui, sane la nene, naþa na nagane apim sa ga yar na yumaena na namareraena na mlamulena viowa narui. ²⁰ Visae lelaga naþa asape aňal kieta Suþe Yesu Kristo Natamaliaena e kiela malena, apisu kilale naþa þelaga na yomarava sumā kila kare la ga, kila narui aþure matania apim, sanene na po paþisi. A visae yam ve plas ga awasuþe ke sina ava e kiela malena naþa aþure matan ga na wa, nanene na yoko va viowa la narui. ²¹ Visae pe akiliali re nena mrapa na þelaga mesmes po, sanene na po towe laa pan la, ana pogos

naþa akilia ruru po, apa li e ve tokak ga, ana siraunia aþasuþela ke sina apa varau, nanene piowa paþisi. Visena wa kiena ne Ntewa la naþa amla pan la, la na akekaran þesan naþa ala e kiela malena lala, ana nagane aplon ke sina māsila pania.

²² Yar la ne sanene, visen lua naþa pisayu la, naþa tai, pisa sanini, sape

“Lokul ga kilia va kan ke sina ga kana liluaena,” *Þakaiwa 26:11*

a nalua, pisa sanini, sape

“Visae okevan ruru kioma nompui, yoko monar yal mesmesun ga sukoþene va kupo ke sina yo mēke ea.”

3

Legiena keviu kiena ne Suþe naþa wasuþe sina

¹ Erau lala, sa naþa apisu kilalea, nane kiau māk na lua pimi pan amiu. Ya naþa teke e kiau sitomena vena sirien māk la luoka ga nini, sineun visawalen visen wo laþas naþa yoko akilia asike lue e kiamiu sitomena la silaga vena iilaen kiamiu malena lala. ² Sineun nesape popon tesitomaľ mā visena kiena ne navisawalena wa la na sumo silaga, amio mēna navisaluaena viu la naþa kieta Suþe Natamaliaena mla pan imimi kiamiu li na lologena lala, naþa mepisawal liluen pimi pan amiu.

³ Sur þes naþa sineun nesape nevisa naga sanini, nesape monar akilia sa naþa e legiena maro lala, yoko yar la naþa na visa kareen yumaena kiena ne Ntewa akilia aim aňalivi. Þelaga kien la nene, la sinelan ke ga suri ya naþa asitomia, ana asitom korenan ga sitomen kiena yar taþena. ⁴ Sur tai naþa yoko avitalia ita vanonia, naga e lepas na visena kiena kieta Suþe naþa sape yoko wasuþe si imin ita. Yoko asumā aviuvionia, avisave *“Nawasupeen kiena kiamiu yerkaawa naþa pisaaria pan amiu, nanape? Siar e pogos kiena kata apua la pimi, sur make ga na yomarava nini sumā kiriri pogaga. Imimi na pe mepisu*

re nena sur tai poli wa, pona kam ga apisu yo?”

⁵ Ana pogos naþa apisa ke visena la nene, la pe asitom re naþa navisaarena kiena ne Ntewa naga pe lelaga silaga, a kana visena nena kana pupia m̄areraena sike ea. Sa naþa e pogos na siiena yomarava, kiena visena ga kila sinapane, a kila yomarava nini amio kana porotano lala a kana si lala. ⁶ A siraun nene, kiena visena kila pupia womie kalo sina yomarava nini, naþa þere plan make nena sur punu ga naþa sike ea e poglis nene. ⁷ A kiena visena nena miyumaẽ ke nagane na wa, sumã þuarar ruru ke sinapane a porotano na yomarava vena asumã vano tol naþa pupia kapi na legiena na liþereen yaru yoko imi kekan plan malena kien yar la naþa pe sinelan re Ntewa e kiela malena poli. Nanene pe m̄areraena kiena ne Ntewa, ana yaru la nene pe sinelan re naþa akilia poli.

⁸ Ana erau lala, e lepas naþa na visaarena na wasuþeen sina kiena ne Suþe nene, popon naþa ve sineta þesa re naþa Ntewa naga pe pulo re legiena amio kas sane ita poli. E kiena visuena, kas manu taaga pona legiena taaga, lalua maran taaga ga. ⁹ Pona yar laþasa asitom asape naga kila malen li sur yo, pe kila re ya naþa naga pisaar poli, ana pe sa re nene poli. Naga pe kila malion re sur poli, sumã kila ke kiena sitomen piavi paþisi, komin pe sinenan re yar tai kovio poli. Naga sinenan sape la pogos ve piavi sanene vena yar la akilia avilon kiela sitomena. ¹⁰ Ana lelaga, yoko pogos tai pupia legien kiena ne kieta Suþe imi m̄aliv e yomarava. Yoko ve sa yar na vinauena, naþa yomarava ninue sape pimi ke narui, ana yoko ilan ga naþa imi worunia. E pogos nene, yoko sinapane lala akakapuru sane polilu, yoko akokovio nenaga, a yoko kapi kekan make suria vano-o tol naþa yomarava amio sur make ga naþa sike ea, yokorena. ¹¹ Ana komin naþa yoko yomarava imi ve sur koren ga m̄eke na, nesape neviun tan amiu, nesape pogos naþa asike ea wa, popon

kam na ave yaru na sanape, a popon ave wa pona akila yumãena kiena ne Ntewa ve sanape? ¹² Monar akekaran legiena nene imi, a visae kam na ave yar wo lala, ayumaẽ m̄arera yoko akilia akila imi m̄alivi vilaga.

Yoko kapi kekan ma e peni, kekan makea, a yoko imi kekan mumu make sur naþa sike e yomarava. ¹³ Ana tesumãlu m̄arera tese kiena visaarena, naþa sape yoko m̄ata umã viu tai, naþa peni viu amio yomarava viu, naþa pe purþes nen þelaga mesmesu make ga.

¹⁴ Erau lala, nane tesumãte ke ne vena imi were ita teva e yo nene, ana pogos naþa pe tetol re poli wa, monar tom̄areran teve yar wa tesumã ga, teyekiki, a tesumã e sumãre.

¹⁵ Lelaga sane Suþe pimi re poli wa, a ve sesitom re viowa, monar tekekaran naþa mla pogos pan ita vena tevilon ita, mla m̄ena pulmas pa kieta erau lala, vena la m̄ena akilia atol natamaliaena. Sitomena nene, kieta puruvi wo naþa Pol naga m̄ena pisa pan amiu nanua sumo rui e m̄aki tai, naþa siri amio manmaruaena wo la naþa Ntewa mla pania. ¹⁶ A nane visena ke nene naþa sumã kiakian ke e kiena m̄aki taþena lala, pogos naþa pisayu si na wasuþeen si kiena ne Suþe.

Kiena m̄aki la nene po paþisi, ana pogos laþasa kala navianena la urmi towe m̄aga, kila sane visen laþas naþa naga siria yaru laþasia pe apulokilale re poli. Ana pogos tai, yaru la naþa pe þarila po re poli, naþa pe akilia ruru re sur poli, apuloia apulolon kare kana navianena ne lala pa pe taþena, sa naþa asumã akila ke yam mok li rui e visen taþena lala e siriena wa lala. Ana pogos naþa akila sanene, pe yar taþena re la naþa aloge viowagan poli, ana kila la ke ga apa e mrapa na kovioena.

¹⁷ Kiau erau wo lala, komin sur ne la nanene nesitom amiu paþisi. Nekilia nesape akilia ruru sur la nene rui, ana sineun nesape nela si visena m̄arera van amiu, nesape monar avisuar ruru amiu. Ve atamãn re sitomena navisokanen ken yar la naþa pe ataveve re navisaluaena

kiena ne Ntewa poli aim aure plan amiu sina. Lelaga, pe pon re si alor vetan yo wo na viawaena m̃arera naŋa asike pa e rui.

¹⁸ Kiau visena maro, nesape aka-puru aim amarua ruru e p̃elaga wo na lemamiēna a namanmaruaena kiena ne Yesu Kristo kieta Suŋe a kieta Natamali-aena. Ana tela maran si naurarena vania, nagane, a e pogos la naŋa pimi ke ga wa, vano vano-o ve uro re, ŋanene.

Inu, Pita.

Maki Nasumo Naþa YOANE Siriyuia Visayuena Na Tusi Nene

Suniena na plas na tusi nini

Maki þesa kiena Yoane, naga kiena sitomena keviu lua.

Nasumo, Yoane sinenan sape visirlua sitomena kiena li nalelagaena lala naþa aulo maki nini, vena silaga monar asikol la ruruia naþa kiela sitomena ve taaga ga, a vena asikola ruruia amio Ntewa, amio narina naþa Yesu Kristo.

A nalua, naga vena visaen vanilla vena ve ataveve re navianiena la naþa kiela vianena pe mesmesu re poli, komin navianena la nene akilia akila kare sumare e kiela visena na visokanen lala, ana yoko kilia kila naþa li nalelagaena la taþatete si asikol ruru la e sitomiena ve taaga.

Navianena la nene asumia apian ke yaru lala, asape þelaga viowa la apimi amlivi komin yaru la asike e yomarava, a amiyumae ke ga e suri na yomarava la ne. Amio nanene, asitom sape Yesu, naga narina Ntewa, ana pe pe yaru ruru re sane ita poli. La asumia apisa ke asape visae Ntewa tamalia yaru, yaru nena taþatete sitomali si malena na yomarava nini, a pe pe suri re poli visae yaru na sanene kila milamulena viowa po pe kila re milamulena viowa poli a pe pe suri re miena poli visae naga sinena si yaru taþena pona ve sinena si re, ana suri la nene maran taaga ga, pe suri na yomarava ga.

Yoane siri maki nini, sape kila meraravan naþa naga yepen mavin sitomiena la nene pano-o paþisi, a pisawal meraravan naþa Yesu Kristo, naga pe yaru nena sane ita. A naga pisaar marera sape yaru la naþa amlalaga e Yesu, a sinela si Ntewa, monar sinela sisi la mienaga.

Komþasnen Tusi La Na Nini

Visena þesa 1:1-4

Legiena a yemalo 1:5—2:29

Narina Ntewa lala a narina Yermare lala 3:1-24

Ninuna naþa pe purþesnen visena lelaga a ninuna naþa pe purþesnen visena na visokanena 4:1-6

Pelaga kiena yaru naþa sinena si yaru 4:7-21

Pelaga na lelagaena naþa kilia taulu make suri la silaga 5:1-21

*Yar na visawalen malena kiena ne
Ntewa van ita, naga pimi e yomarava þisi
rui*

¹ Sur tai, nanua sumo e pogos naþa yomarava siaria, ana nagane in na nemloge, nepisu e kilamarau, in na nepisu ruru pano-o, netol nena e luñau. Sur nene, kiena kia sanini, sape Navisawalen Malena, po Purþes nen Malena, po Malena Naþa Ve Uro Re Pogos Tai, nane in na sineun nesape nesiri van amiu. ² Sur nene, nanua sumo pe tekilia re poli, naga sumã ga amio Ntewa arimata pano-o, nagane na pimi þarpoyo merarava e marata e yomarava nini narui, ana imimi moki mepisuia, a mepisawal pan yeririna lala. ³ Imimi memloge ruru nena e kiligamimi lala, a mepisu nena e kilamaramimi, ana mesape mevisawal van amiu vena kam miena ga alelaga ea. Visae kam alelaga ea, yokorena kam miena aim ave taaga amio imimi, sa naþa imimi mepe taaga ga memio arimata Ntewa a narina Yesu Kristo rui. ⁴ Sur nene kila pupia kekarena sike amio imimi silaga, a visae auarar ruru visena la naþa nesape nevisa van amiu e maki nini, yoko pupia kekarena nene sike miena amio amiu, þisi na kila ita punu ga teloge wo vaþisi.

Ntewa naga pe purþes nen yomerarava

⁵ Visena naþa narina ne Ntewa mla pan imimi, pisape monar mevisawal van yeririna taþena lala, sa nene, naga pisa sape, Ntewa pe purþes nen yomerarava, pe narin yemalolo re nena tai teke puna.

⁶ Ve sanene, visae tepisawal ke tesape tepe taaga temio Ntewa, ana tekila ke ga þelaga na yemalolo la na wa, nanene tepisokan ke ga ne, pe tekila re sur na

lelaga nene poli. ⁷ Ana visae tesuñã teyal ñã e yomerarava naña Ntewa sike e silaga, kila yoko telapran ita ruru wo silaga, ana tevisu tana na narina, Yesu, kilia kevan ita temekiki e kieta mlamulena viowa lala.

Nayalena e yomerarava kiena ne Ntewa: Monar teligan plan ðelaga na mlamulena viowa lala

⁸ Yeririna naña pisawo ke, pisape naga pe naviowaena su re e kiena malena poli, kiena visena nene pe pe lelaga re poli, naga pisa kotalia ke sina ga naga. ⁹ Ana visae tevisa plan ga kieta naviowaena lala, yoko Ntewa viewo ita, ðisi na war plan kieta naviowaena lala vetan ita, kila ita temekiki. Naga ga kila ruru mrapa na kilaen sanene rui, ana ita towasine ga naga sane yoko kila van ita sanena naña pisaaria. ¹⁰ Ana visae tesuñã tevirovia, tevisa ñã tesape pe tekila re naviowaena poli na, nanene ita tekila sane Ntewa naga pisokan ga, a ita tekila sane kiena visena nowo na lelagaena, pe tepuarar ruru re nena e kieta malena la poli.

2

¹ Naruu lala, sineun nesape nesiri visena nini van amiu vena iila amiu avisuluþar sane pe pon re si ataþa mlamulena viowa poli. Ana visae pogos tai, amiu yar tai kila viowa, monar tesitoñal silaga Yesu sulue ga sike na, sane pe yar wa tai na waren kieta visena lala. Naga mesmes, a mekiki, naga kilia va suñal mesmes e mara Ntewa, kilia viun tania vena naga sinen ye ita, viewo itania. ² Ana mrapa na kilaen sa naña yoko Ntewa kilia viewo itania sanini, nane Yesu ga ne, komin naga pe kuþaþaena na warplanen kieta mlamulena viowa lala, ita yeririna punu ga na yomerava.

Nayalena e yomerarava kiena ne Ntewa: Monar telogear kiena navisaluaena lala

³ Visae yar tai viun ve sanini, visave: ?In na pe nekilia re poli, nekilia ruru Ntewa, pona pe nekilia ruru re naga poli? ?In na nepe kiena, pona pe nepe kiena

re poli? Ve sanene na, teviun si tania, tevisave, ?Sanape, ko na omlelaga ke e kiena visena lala, pona pe omlelaga re poli? ⁴ Nanene vanon naña visae yar tai visa sape naga kilia ruru sape Ntewa, naga pe kiena, a naga pe kila re sur la naña navisaluaena kiena ne Ntewa pisa ke ne, yar nene naga pe pisa re lelaga ne poli, pisokan ga. ⁵ Ana yar naña mlogear ruru visena kiena ne Ntewa, naga kila meraravan sane naga kekaran kemua lelaga, pimi keviu lue ga. Ana e mrapa na sanene narui tekilia ruru kemua tesape ita tepe kiena ne Ntewa na lelaga. ⁶ Yar naña naga pisa ke sape pe kie Yesu, yoko monar tevisuluþar naña naga mla kemua Yesu pe lelaga e kiena malena.

⁷ Erau lala, e lepas tai na, navisaluaena naña nesiri ke pan amiu, naga pe pe visena viu re tai naña na nanagane poli, naga pe visena tai na susumo, pe visena kiena ne Ntewa ga naña amloge pa na susumo rui. ⁸ Ana e lepas taþena tai na, pe lelaga ñena naña navisaluaena nene, naga sa ga pe urviu si tai pan ita, komin ita tepisu ke sane nagane þere ke yemalolo þaro pano, kila ke yomerarava na lelagaena pimi narui. Naga sane e malena kiena ne Yesu narui, a nanagane pimi ke ñena sanene e kieta malena la narui, ðisi na kila ita tepisu kilale ke visena viu nene pe lelaga kemua.

⁹ Visae yar tai visa sape mial ke pa e yomerarava rui, ana tepisu naga sinen kar ke wenla, kila ke piowa pania, yar nene sike e yemalolo wa. ¹⁰ Ana yar naña kekaran wenla, kila ke po pania, yar nene mial ke pa e yomerarava narui, taþatete sitoñal sape ðisi na yalwowe sina e yemalolo, lolor si pogos tai. ¹¹ Ana naga naña sinen kar ke wenla, naga ve ve sa re nene. Naga sike e yemalolo wa, yemalolo kila sane kilamarana þala, mial wowe lue ga e pupumalko, pe pisuluþar re kiena mrapa poli, pisuluþar re lele ne kom ke e poli.

Nayalena e yomerarava kiena ne Ntewa: Ve tekekaran re yomarava nini

¹² Amiu naruu lala, amiu kiau nin sisi lala e kieta na lelagaena, in na nesiri ke visena la nene pan amiu komin kam ke narui naña Ntewa arimata piewo kiamiu mlamulena viowa komin kia kiena Yesu Kristo, ana amiu akilia naga. ¹³ Kiamiu yermarua lala, in na nesiri ke visena la nene pan amiu komin kam ke narui akilia ruru laa naga rui, naña naga mali sike nanua sumo, sumon na siiena yomarava nini. ¹⁴ Kiamiu yar m̄ee lala, in na nesiri ke visena la nene pan amiu komin kam ke naña añarera ruru po narui, amligan ruru pa visena kiena ne Ntewa teke e kiamiu malena la rui, ataulu pa Yar Viowa nene rui. ¹⁵ Sineun nesape nevisa ve sanene van amiu, ve akekaran manene re yomarava nini, pona kiena sur lala. Yar na kekaran manene yomarava nini, naga tařatete kekaran ruru arimata. ¹⁶ Nanene komin naña sur na yomarava lala, pona kiena řelaga lala, ape tařena, pe sa re sur kiena ne arimata Ntewa amio kiena řelaga lala. Sur na yomarava la nene la sanini, lala ape purřes nen nasinenanen sur moki, ape purřes nen nawereen kilamarata, ape purřes nen warwarena e kieta malena. ¹⁷ Yomarava nini, amio kiena sur la naña yeririna la sinelan manene silaga, naga pimi ke vena kovioena ga, ana yar naña kila ke mesmes e nasinenanena kiena ne Ntewa, naga yoko sulue ga sike narui.

Nayalen e yomerarava kiena ne Ntewa: Monar tevisuar ruru ita vanon sinekar

¹⁸ Naruu lalo-o, nagane tesike e pog maro narui, sa naña amloge pa rui, na yar naña apio asape Nasinekar kiena ne Kristo, yoko kilia vim katenia. Pe tepisu re naga poli wa, ana tepisu pa narin yeririna moki na kila kareen Kristo rui, ana kila tepisuluřaria sane yoko ve ve piavi re na Legiena Maro m̄alivi. ¹⁹ Sinekar la naña nepisayu ke ne, kam na akilia ke ne. Nanua, la asu amio ita asu ga likan ita, ana siraunia, asuñalu narui, amligan ita ařure matan ita sina apano. Nanagane na, tepisuluřar la ruru nenaga, sane pe apimi re veraga ga amio ita poli, vanon visae peraga, yoko la asu

ruru ga amio ita. ²⁰ Ana kam naña asu ruru ke ga wa, yar wa Kristo piša ruru amiu pa rui, ana apisuluřar kiena visena, yoko tařatete aurmatan si naga. ²¹ Ve asitom re asape in na sineun nesape nevisi van amiu vanon sitomena tai naña asape amiu na amninue ga suria, vanon pe sa re nene poli. In na nepisu sane akilia aloge ruru kilale visena na lelaga a visena na visokanen řisi rui, amiu akilia pa rui visena navisokanena tařatete molue e visena nalelaga, ana nesape nevis van amiu ve naiilaar amiuena. ²² ?Ana visokanen ya ne la nene apisa ke ne? Visena ne nane, apisa sanene, asape Yesu naga pe pe Navisaarena re poli naña Ntewa mligan pimi tamalia yomarava nini. Visena nene naga pe visena kiena yar la naña sinela kar ke Yesu, ana yar naña pisa sanene, naga kawe ke Ntewa arimata, a kawe ke m̄ena narina. ²³ Yar naña pilopu m̄asina pa narina ne Ntewa, Ntewa tařatete se e naga, a yar naña pisawal ruruia pisape naga mla narina ne Ntewa e kiena malena, yoko Ntewa m̄ena ga sike amio naga silaga.

²⁴ Lologena wo naña amloge řesania nanua sumo, naga pe visen wo a pe lelaga, ana popon aligan ruruia e kiamiu malena lala. Visae ve sanene, yoko kiamiu malena naga suñna wo e Ntewa amio Narina silaga, ²⁵ nagane akilia atol malena naña naga pisaaria sape la maran si van ita, naña ve uro re pogos tai.

²⁶ Naga ga nene nesape nevisa van amiu e lepas kiena ne la naña apisa kotalia amiu ke ne, asape aure amiu ava ave tařena sina. ²⁷ Kristo na miawawo amiu pa rui, ana Ninuna Wa naña amiu atolia e pogos naña, naga sike amio amiu wa. Naga kilia vian amiu e sur punu ga naña pe lelaga a mesmes, ana tařatete si akale yar tai naña naga kilia vian amiu sina ga e sur lařasia. Yoko akilali ga sa naña Ninuna Wa pian amiun e řisi rui, naña pisape popon amiu aligan ruru kiamiu malena to ruru lue ga e Kristo. ²⁸ Naga nene, naruu lala, visae kieta malena naga su ruru lue ga e Kristo, tařatete teloge viowa pogos naña naga wasuře sina ga pun ita.

Ana visae peraga, pupia memawaena, ðisi na tesape tokuswan marata pogos naða tevisu naga vim. ²⁹ Tekilia tesape Kristo, kiena þelaga punu ga po a mesmesu, ana yar naða naga mēna sanene, tekilia tesape yar nene naga mēna pe narina ne Ntewa sane Kristo.

3

Ita tepe narina ne Ntewa lala

¹ Asitomveveli sitomena kiena ne arimata Ntewa e ita yeririna viowa lala. Naga kekaran ita keviu paðisi, pano-o kila pan ita sa ga naða tepisu ita sane narin ga lala. Ana pe ita re ga tepisu ita sa nene poli, naga mēna pisu ita sanene, komin naða pure ita tepa loyuma e namratava puna rui, sane narina wawa lala. Yar taþena lala e yomarava pe akilia ruru re arimata poli, sa naða ita tekilia naga, ana sur nene kila la pe apisu kilale ita re mēna poli, sane ita tepe narina lala. ² Erau lala, ita tekilia tevisa tesape tepe narina ne Ntewa, ana pe tekilia re poli wa, sane ðisi na sirau, yoko naga kila ita teim teve ya sina ga. Ana sur tai tekilia ruruia, naða visae Suþe Yesu warpoyo sina ga, yoko tevisu ruru nena naga e kilamarata napo, tevisu ruru naga, naga ke narui, ana pogos naða tevisu sanene, yoko teimi teve sa ga naga. ³ Ana yar naða sinenan sape yoko naga mēna imi ve sa Yesu Kristo, naga monar uarar ruru kiena malena mekiki ruruia a ve wa, sa ga Yesu.

Ita narina ne Ntewa lala: Monar teligan þelaga viowa lala

⁴ Yar naða taða mlamulena viowa, kilaro ke navisaluaena kiena ne Ntewa, komin purþes nen þelaga viowa, naga pe þelaga na monen logearen navisaluaena. ⁵ Ana pogos naða Yesu pimi e yomerava nini, naga pimi naða pe mlamulena viowa tai to re nene e naga, naga pimin vena war plan kieta mlamulena viowa lala. ⁶ Ana visae sanene, yar naða kiena malena teke ruru e naga, yoko mlamulena viowa ve su re si e naga, naga taþatete si kila naviowaena. Ana yar naða

mlamulena viowa teke e kiena malena silaga, naga pe pisu ruru re naga poli wa, naga pe kilia re nena naga. ⁷ Kiau narin sisi lala, piowa naða avisa kotalia amiu. Yar naða kiena malena po, naga pe yar mesmesu sane Kristo. ⁸ Yar naða kiena malena piowa, naga pe yeririna kiena Yermare, naða naga pe purþes nen mlamulena viowa e yomarava, siaria e nasiiena pimi tol nanagane. Þelaga viowa kiena ne Yermare kila narina ne Ntewa pitomi malivi e yomarava nini, vena we plan kiena yumaena viowa lala a kila kiena puriukawaena naga ðisi. ⁹ Yar naða sike loyuma e namratava kiena ne Ntewa, naga taþatete si taða mlamulena viowa, vanon malena kiena ne Ntewa te ea. Naga pe narina ne Ntewa, ana monar kus þelaga wo kiena ne arimana nene, ðisi na taþatete si kila viowa. ¹⁰ E mrapa ne la nene ita monar tevisu kilia ruru ga sane ane pe narina ne Ntewa, a ane pe narina ne Yermare. Yar naða pe kila re mesmes poli, pona yaru naða pe kekaran re namratava puna poli, yar na sanene naga pe pe nin sisi kiena ne re nena Ntewa poli.

Ita narina ne Ntewa lala: Monar telogear navisaluaena nasitomen yeririna taþena lala

¹¹ Lologena naða amiu amloge siar e purþesia pimi, na sanini, naða pisa sape: ita monar tekekaran ita silaga. ¹² Asitomaali yar sa Yermare nanua ne, Ken, naða pe kekaran re wenla naða Epol poli, naga memomaria. Piowa naða tekila sanene, ana popon tesitomvevelia mias ya ne naga kila sanene? Nanene vanon kiena yumaena lala, Ntewa pisu piowa ga, ana kiena ne wenla, naga mesmes ruru po, ana Ntewa kekarania, ðisi na kila Ken pieluen wenla panonia, sinen karia, memaria.

¹³ Erau lala, þelaga viowa na sa nene, yeririna la akila ke pimi tol nanagane, ana ve teilan re naða visae tevisu la avieluen ita mēna ga, avisa kare ita vanon yumaena wo lala kiena ne Ntewa naða visae teyumaenia. ¹⁴ Ana ita naða pe

sineta kar re yar la poli, tekekaran ruru na mratava pun ita, nanene pe mrapa na kila meraravanen sane temligan marena, tepim e malena rui. Ana yar naña sitomena pe to re e naga poli, naga sike e marena na wa. ¹⁵ Yar naña sinen kar na mratava puna tai, naga sane pe yar na wemoñaren yar la narui, ana sa naña ita tekilia ruru pa rui, yar na wemoñaren yaru, malena naña ve uro re pe to re e kiena malena poli.

¹⁶ Pona ita yar tai piun ke pisape, ana sur nañane sitomena, naga pe sur na sanape? Pogaga, tekilia tesape sitomena naña pe lelaga, naga sanini: Yesu Kristo tañan kiena malena wetelu panon ita, ana visae sitomena nene teke e ita, pisi na ita mēna tetañan kieta malena vanon kieta wolai lala. ¹⁷ Yar tai naga limana pulen sur nowo lala a, wenla tai, limana plas kemua lelaga, pe kiena sur re poli. Pisi na naga pisuluñar wenla nene, ana naga kila sinen mārera laa sane pania, pe miila re poli, yar na sanene sitomena kiena ne Ntewa pe to re nena e poli.

¹⁸ Naruu lala, kieta sitomena ve e re ga e kieta visena lala. Sitomena naña pe lelaga, naga pe sur re tai na visaen ga poli, pe sur na yumāenena a na kilaena. ¹⁹ Ana visae kieta sitomena p̄arlologia ruru marana sanene, nane pe mrapa naña ita tekilia tesape visena lelaga kiena ne Ntewa p̄ar ke mras e kieta malena. Ana ve sanene na, teloge ga wo vena vaen lavisin Ntewa, ve temaraun re si naga. ²⁰ Pogos laḡasia tekilia temaraun naga, vanon naña yoko kieta sitomena kilia liḡere ita sina, kila ita tesitomāal sina tese kieta naviowaena lala, ana Ntewa naga kilia ruru punu pa rui, ana kieta na viewoena na naga keviu manene laa sane, p̄ar plan petan ita. ²¹ Erau lala, visae losineta naga merarava ruru wo, pisi na naga taḡatete liḡere ita sina, kila pe temaraun re nena na va sumālen se marana ne Ntewa na viunen sur tania. ²² Visae telelaga mā e naga, tekila mā sur la naña naga sinenania, pisi na tekilia tetol suria la naña tepiun ke tania. ²³ Navisaluaena kiena ne Ntewa pan ita sanini, pisape:

Monar telelaga e kia kiena ne narina, Yesu Kristo, a monar tekekaran ita silaga, sa naña naga pisa pan ita. ²⁴ Yar naña mlogear e navisaluaena kiena ne Ntewa, naga sike amio Ntewa. Ntewa teke e kiena malena. ?A yoko ita tekilia tesape naga teke e ita sanape? Sur nene, Ninuna naña naga mla pan ita naga kilia kila ita teloge kilale sane pe lelaga.

4

Ita narina ne Ntewa: Monar tevisuar ruru vanon sinekar kiena ne Kristo lala amio p̄elaga na yomarava

¹ Erau lala: visae amiu yar tai visa ke sape Ninuna Wa teke e naga, kila ke naga pisawal ke kiena visena, popon sa amiu avisu ruruia aninuluñar ninuna na teke e naga, pe lelaga ninuna kiena ne Ntewa, po pe kiena re Ntewa poli. Ita monar tevisu ruruia komin navisawalena navisokanena lala moki asu make yo la ne e yomarava nini rui. ² ?Ana tekilia teninu luñar ninuna la nene ve sanape? Ita tekilia tevisu luñar Ninuna Wa kiena ne Ntewa komin naga pisawal pisape Yesu Kristo pimi pe yeririna, paeme e yomerava, ³ ana visae ninuna tai ve visa re sanene, ninuna nene pe pe kiena ne re Ntewa poli. Ninuna na sanene na molue kome nasinekar kena Kristo, naña amiu amloge pa rui sane pimi ke rui, pona sike pa e yomarava nini rui. ⁴ Ana naruu lala, ve amaraun re navisawalena la nene, komin amiu asike e lepas kiena ne Ntewa, akilia ataulu la ga. Lelaga paḡisi, naga naña teke e amiu naga mārera laa taulu naga naña sike e yomarava. ⁵ Yar na visokanen la ape yeririna na yomarava ga nini, ana visena la naña apisa ke ne molue ga e sitomena na yomarava nini, ana yeririna taḡena la na yomarava nini amiyagogan la. ⁶ Ana ita yeririna na lelagaena, ita na pe na yomarava re nini poli, ita tepe kiena ne Ntewa. Yar naña kilia ruru Ntewa, naga kekaran yagogon itaena, a naga naña pe kiena ne Ntewa re poli, mon yagogon itaena. E mrapa ne la nene ita tekilia teninu luñar

Ninuna na visena naþa lelaga, a ninuna na visokanena.

Pelaga na sinesiena

⁷ Erau lala, popon naþa tekekan ita silaga, komin sinesiena naga pe þelaga kiena ne Ntewa. Yar naþa sinen si yeririna, naga pe narina ne Ntewa, þarlologia ga þelaga kiena ne Ntewa, kilia ruru Ntewa e kiena malena. ⁸ Yar naþa pe sinen si re yeririna la poli, naga kilia re Ntewa poli, komin Ntewa na pe purþes nen nasinesiena. ⁹ ?Ana tepisu pupia nasinesiena kiena ne Ntewa nene pogwai? Tepisu kiena sinesiena nene e pogos naþa mligan narina taaga nene pimi e yomarava, vena kila ita tekilia temal. ¹⁰ Nanene nasinesiena naþa pe lelaga kemua: pe naga re naþa sineta si Ntewa poli, ana naþa naga sinena si ita, pano-o taþan narina pitomi pe kuþaþaena pe na kilaruruen marana ne kieta naviowaena lala.

¹¹ Erau lala, komin naþa Ntewa sinen si ita keviu sanene, kila po pan ita sanene, popon ita mþena ga sineta sisi ita ve sanene, tekila wo van ita. ¹² Yar taþatete kirawal Ntewa, ana visae ita sineta si manene ita, yoko tevisu sane Ntewa teke e kieta malena, ana þelaga na kiena sinesiena yoko imi ve keviu manene laa sane e kieta malena.

¹³ Ita tekilia Ntewa teke e kieta malena, a ita tesike ruru ga e losinena, komin naga mla Ninuna memes pan ita, pe na kilaen ita telogekilale tesape sur naþa pe lelaga. ¹⁴ Tekilia mþena ga pe lelaga ga naþa Arimata Ntewa mligan narina nene pitomi vena natamaliaena na yomarava, ve sa naþa ita tepisu pa e kilamarata rui a naþa tepisawal ke e yo punu ga. ¹⁵ Yar naþa pisawal ke sape Yesu pe narina ne Ntewa kemua lelaga, Ntewa teke e losinena, a naga mþena teke e losinena ne Ntewa. ¹⁶ Tekilia ruru po naþa Ntewa sinen si ita, komin naþa tekilia teloge kilia e kieta malena lala, ana tekilia telelaga e kiena visena naþa pisawal pan ita. Ntewa naga pe purþes nen nasinesiena, ana yar naþa þelaga na sinesiena pimi keviu e kiena

malena, naga teke e losinena Ntewa, a Ntewa teke e losinena. ¹⁷ Ntewa sinenan sape kila þelaga na sinesiena vim ve keviu la sane e kieta malena lala, vena kilaen kieta þelaga lala na yomarava nini ve sa ga þelaga kiena ne Kristo nanua ne. Ana visae kieta þelaga lala vim wo ve sa nene, yoko wo van ita vaþisi ne, vanon taþatete si temarau po tememawa e legiena na liþereena na pimi ke ne. ¹⁸ Visae yar tai naga marau, nanene vanon naþa naga pisu kiena nakoena tai pimi ke rui, a naga mloge kilale re sinesiena kiena ne Ntewa kila ruru kiena malena poli. Ana þelaga na sinesiena napo naga kilia mþenelua nena pupia marauena nene.

¹⁹ Visae sineta si ke yeririna taþena lala, nanene vanon Ntewa naga sinen si ita þesia. ²⁰ Yar naþa pisa sape naga sinen si Ntewa, ana sinen kar ke namratava tai puna, naga pisokan ke ga. Visae namratava puna naþa sumþa pisu lue ga ana naga pe sinen si re poli, naga taþatete sinen si Ntewa naþa naga pe pisu re e kilamarana poli. ²¹ Navisaluaena kiena ne Kristo e kieta malena naga sanini, sape: yar naþa sinenan sape ve yar nasinesiruruen Ntewa, naga monar sinen si ruru mþena namratava puna lala.

5

¹ Yar naþa mlelaga sape Yesu na pe Navisaarena, yar nene naga pe narina ne Ntewa lelaga. Ana visae narina ne Ntewa nene visa sape naga sinen si Arimana Ntewa, naga monar sinen si mþena narina ne Ntewa taþena lala. ² ?Ana yoko naga kilia sape sinen si ruru la ve sanape? Visae sinen si Ntewa, ana mlogear kiena navisaluaena lala, yoko naga visu naþa sinen si kemua narin Ntewa la pe lelaga ga. ³ Þelaga na sinen si Ntewa naga sanini: touarar ruru kiena visena. Kiena navisaluaena lala pe urmi manene re pan ita naþa teyumaen poli, ⁴ komin ita sisi la naþa tepaeme pu Ntewa, visae tesuþal mþarera e kieta naviawaena, ita tepe yeririna na tauluen pa yomerava nini rui. ⁵ Neviun si vetan amiu: ?Yar naþa taulu ke yomarava nini naga ai?

Naga ga naþa visae suñal m̃arera sape Yesu naga pe narina ne Ntewa kemua lelaga.

⁶⁻⁸ ?Ana tekilia ve sanape naþa Yesu naga pe narina ne Ntewa? Yar la telu naþa apisawal visena nene pan ita: tai na Ninuna Wa, tai na wii, a taþena na kuruta, a la telu nene apisawalia sane visena taaga ga. Wii naga pisa sape e þelaga kiena ne Yesu Kristo, naþa paeme e yomarava sanape, naga tol nakeena sanape, ita tekilia tevisuluþar sane naga pe narina ne Ntewa. Ana pe naga re ga nene poli, ana kuruta m̃ena pisa sape e þelaga kiena ne Yesu m̃a ke na wa, naþa naga mare sanape, ita tekilia tevisuluþar sane pe lelaga. Ana metavan si nanene, Ninuna Wa, naþa kiena visena pe lelaga lue ga, pisawal meraravan m̃ena e maran yeririna la nakonua rui. ⁹ Ana visena la naþa Ninuna Wa kila, la aurumi paþisi, visae ve sanene monar telelaga ga ea, komin nanene pe pe visena kie yeririna re ga la poli, naga pe visena kiena ne Ntewa navisawalen sape naga pisu Narina sanape. ¹⁰ Yar naþa naga mlelaga ruru e narina ne Ntewa ve lelaga, visena la nene tawa ruru ga sike e kiena sitomena, pe sitom þele re si poli, ana yar naþa pe mlelaga re e narina ne Ntewa poli, pe mlelaga re e sur naþa Ntewa pisa meraravan ke e narina poli, naga pisu sane Ntewa pisokan ga. ¹¹ Ana visena la naþa monar tesuñal m̃arera e silaga, sa nene, asape: Ntewa mla malena naþa ve uro re pogos tai pan ita, ana purþes nen malena nene na pe Narina ga. ¹² Yar naþa narina ne Ntewa teke e kiena malena, naga tol pa malena rui, ana naþa narina ne Ntewa pe to re e kiena malena poli, naga pe tol re malena poli wa.

Visen maro: Malena naþa pe luas to re e poli

¹³ Nesiri ke m̃aki nini pan amiu naþa amlelaga pa e kia kiena ne narina ne Ntewa rui, vena iila amiuena ve kiamiu sitomena ve veve lua re, vena akilia ruru sane atol pa malena naþa ve uro re. ¹⁴ Pogos naþa kieta sitomena ve pepe re,

ita tekilia tesuñalu m̃arera e naga, þisi na sur ya ne teviun tania mesmesun e kiena nasinenanena, yoko naga loge ita. ¹⁵ Ana visae tekilia ruru sane naga mloge ita pa rui, tekilia ruru m̃ena sane sur ya naþa tepiun tania, sa naþa tetol pa rui.

¹⁶ Visae tevisu kieta wolai tai naga kila ke naviowaena, naþa naviowaena nene pe keviu re poli, pe torokin re yar mare vanon poli, pona wereplan si yeririna lala vetan Yesu Kristo, ita tekilia telenwoia, þisi na Ntewa kilia tam̃an ga naga to loyuma e malena. Ana pe nepisa re ne sape poga ga amiu alenwo yar naþa kila pupia naviowaena, vanon naviowaena þasia naga na marena ga, ana visae yar tai naga kila sanene, yoko ita taþatete si tevisa sur tai. ¹⁷ Sur nataþaviowaena make ga naga mlamulena viowa nene, ana naviowaena þasia ape na marena, ana þasia pe na marena re poli.

¹⁸ Ana tekilia pa rui sane yar naþa pimi pe narina ne Ntewa, naga ve kila re si viowaena na marena pona viowaena na pe na marena re poli. Yar na sa nene monar visuar ruru naga, vilon mesmes ruru kiena malena, þisi na yar viowa nene taþatete si kila sur tai vania, taþatete kila kare si naga. ¹⁹ Yomarava wetelu nini sike vatanon puriukawaena kiena ne Yar Viowa nene, ana ita yeririna lala naþa temlelaga, tekilia ita tepe kiena ne Ntewa ga. ²⁰ Ita tekilia sane narina ne Ntewa pitomi, mla pan ita navisu kilaleena vena tekilia Ntewa naþa pe lelaga, ana ita tesike ga e naga ga narui, amio narina nene, Yesu Kristo. Kieta Ntewa nene naga pe lelaga, ana malena naþa mla pan ita naga pe luas re poli.

²¹ Naruu lala: amiu avisuar ruru amiu, amiu alotun Ntewa nene naga taaga ga silau, ve atam̃an re nono taþena lala aimi akus lelana e kiamiu sitomen lala.

Maki Nalua Naþa YOANE Siriyuia Visayuena Na Tusi Nene

Suniena plas na tusi nini

E maki kiena Yoane na lua, Yoane pio si naga sape “nasumonena”, a pisa ke sape siria “pa sira tai naþa Ntewa pisirlua naga”, a sape siri mēna “pa narina lala”. Kinasnen visena lalua nene “sira” amio “narina lala”, tesape naga pe pisa re sira tai amio narina lala, ana pisa ke “sumare” amio “nalelagaena lala”. Maki nini pisa panila vena sinela sisi la mē silaga, a naga pisa panila sape monar avisuar ruru la, vena navianena la naþa kiela vianiena la pe mesmesu re poli ve aimi akila kare la re e kiela vianiena na visokanena lala.

Komþasnen tusi la na nini

Visena þesa 1-3

Li nalelagaena lala monar sinela si yaru lala 4-6

Visena na visaþegeen li nalelagaena lala 7-11

Visena maro 12-13

Visena þesia

¹ Inu nasumonena marua nesiri maki nini pimi pan ko, sane ope sira tai naþa Ntewa pisirlua ko, ana narumē wa mēna lala. Sineu si paþisi na vitawe amiuena sina e maki nini, nesitom amiu paþisi, ana pe in ga taaga re poli, li na lelagaena taþena mēna lala asitomēal amiu silau. ² Sineta sisi ita ke sanene vanon visena lelaga kiena ne Ntewa teke e kieta malena la rui, ana tomē e ita vano ve uro re sina pogos tai.

³ Nemlen wo amiu, sane lemamena, sineyeena, a sumarena, vim kome arimata Ntewa, amio narina Yesu Kristo, sike e ita, kila þelaga na lelagaena a sitomena vim ve keviu manene laa sane e ita silau.

Ataveve þelaga na sinesiena silaga

⁴ Nesape nevisawal van ko, nepisu narumē la þasia e yo nini rui, ana

nekekaran la paþisi naþa nepisu la amial ruru ke e þelaga na visena na lelagaena po paþisi, sa naþa Arimata pisa pan ita. ⁵ Auia, nepisu sur nene, ana nesape neiilaar amiu sina, vena alogear kiena navisaluaena la, naþa ita tetol sumo e purþes rui, sa naþa ve nevisa re sur viu tai van amiu, ana nevisawal ga visena mē nena nene, naþa nesape ita monar sineta sisi ita silau. ⁶ Visae sinetan tesape tekila ve sa nene, naga kana mrapa sa nini: monar telogear visena kiena ne Ntewa. A kiena pupia navisaluaena naþa temloge nanua rui pimi tol nagane pisa sape monar teiali silau e þelaga na sinesiena.

⁷ Yeririna na visokanena lala la mokliu asike pa e yomarava rui, vena vilonen sitomena kiena ne yeririna lala. La apisa ke asape Yesu naga pe yar ga tai maran taaga ga sa ga ita, pe sinelan re asape yar la alelaga e Yesu poli, naþa asape pe Navisaarena pimi kome Ntewa a pe natamalia itaena. Yar la na sa nene, ape yar na taþalien yeririna ga lala, ape nasinekar lala kiena ne Kristo. ⁸ Visae ve sanene, monar avisuar ruru amiu e visena la ne sanene, vena ve akila pal re sina ga malena wo naþa memiyumēan māreran vanon amiu. Monar asumēal mārera ga, þisi na akilia atol kiamiu nalaena nowo punu ga sirau. ⁹ Yar naþa sumēalu, pula petan kove pa vanua, pe mlelaga re si e na vianena na Kristo, naga pe pe kiena ne re si Ntewa poli. Ana yar naþa sumēa ruru ga loyumē e kieta visena na lelaga lala, Ntewa arimata amio narina asike e naga.

¹⁰ Visae akirawal lala tai imi mēalivin amiu, ana pe pisa re visena la naþa mesmes sa naþa kieta na kilapianena poli, aligan lua si naga vano. Ve aure re naga va e mēmiu yumēa lala, ve aurear re naga su amio amiu, ¹¹ visae peraga, amiilaar ke naga pe na kilaen kiena yumēaena viowa nene pa ke metava ne.

Visena maro

¹² Visena moki navisaena sike ga wa, ana pe sineun re neligan se e maki nene poli. Yoko nekialia nevim nevisu amiu ga, vena tekilia tevisi ruru ga van ita e ga e

marata. Visae ve sanene naga po manene laa sane, yoko ita punu ga tekilia teloge wo vaṗisi.

¹³ Lueña taṗena ta nene, naṗa Ntewa pisirlar naga suñalu sa naṗa ko, narina ñena ga lala asike e nini, apisa ke asape Ntewa visa ruru amiu.

Nesape naga ga nene yo, naṗa nesape nevisa, visena maro ga e nene.

Maki Na Telu Naña YOANE Siriyuia Visayuena Na Tusi Nene

Suniena plas na tusi nini

E maki kiena Yoane na telu, naga pio si naga sape “nasumonena”, a naga siria pa yaru tai, kien kia Kaias, naña naga nasumonena tai na sumare. Mieluar Kaias nene, komin naga miila ke li nalelagaena lala, a pisa pania vena naga ve taveve re ðelaga kiena yaru viowa tai naña kiena kia Totriþas.

Komþasnen tusi la na nini

Visena þesa 1-4

Nasumonena mieluar Kaias 5-8

Nasumonena naga pisi kawe visena kiena Totriþas 9-10

Nasumonena kekaran ðelaga kiena Timitrias 11-12

Visena maro 13-15

Visena þesia

¹ In na yermarua nasumonena nesiri maki nini pirnasu, wolai naña Kaias. Pona ita laþasia apieluen ko ke yo, ana nesape nevisa van ko nekekara paþisi na nepitawe ko sina e maki nini, komin nesitom ko paþisi, taveve ðelaga wo na visena na lelaga kiena Suþe.

² Erau, nekilia sane ko na osumna ga omloge poga ga silaga komin kionna malena teke pa e limana ne Ntewa rui, ana nelenwo ko ke silau, vena kionna yumnaena la wo lue ga silau, a vena inanena ve kila kare re yeperna. ³ Nanagane na pe yam piavi re poli, wenlaita þasia apim atol e nini, la asunyu pan inu sanape naña ko na otaveve ke visena na lelaga kiena ne Suþe, okila ke kiena yumnaena wo lala pano o yar la apisu sane kionna malena naga memes nenaga. Kiela visawalena kila sineu kekara na kekara paþisi. ⁴ Pe sur re si ta naña kilia kila neloge wo sanene poli, ana pogos naña nemloge naru la

asumalu ke marera sanene e visena na lelaga kiena ne Suþe, naga nene na nepisu po paþisi.

Kaias naga pe yar tai naña akilia awasinea

⁵ Erau, potena van ko e yumnaena la naña omiyumnaen ke pe na iilaen yar la naña amial ke amio Lologena Wo, pogos naña apim atol amiu. La apim sane ape wolawa ga lala, ana amiu þasia amon visuar laena, a ko, ko na okila po pan la paþisi. ⁶ La apim apisawal pan na lelagaena lala e sumare nae e nini rui, asunyu yumnaena wo na kionna sinesiena. Ana nagane yar taþena si laþasia apim asike amio ko nanagane, ana nepiun tan ko vena ko oiila la mna ga. A visae akila yumnaena punu þisi, popon akilia avisuvevelia e narin sur tai, vena iila laena e kiela mrapa, sane memesun na kilaen van yar naña miyumnaen ke yumnaena kiena ne Ntewa. ⁷ Lala nene amialin ga sur nene, pogos naña la apa amlologon ke visena pan yar la naña pe amlelaga re poli wa, la pe sinelan re asape la nene avisuar la e sur tai poli, komin pe amla re Yesu e kiela malena poli wa. ⁸ Ana ita naña temla Yesu e kieta malena, teke e ita narui vena iila laena. Popon teiilaar la, teiila la, vena kilaen sane ita mna ga teyakolkol temio la, ita punu ga na yumnaenen veraga e visena na lelaga kiena ne Suþe.

Totriþas naga pisuar sumare pe po re poli

⁹ Pona ko na okilia pa yo rui naña in na nesiri maki panon sur nene pan nalelagaena lala e sumare rui, ana Totriþas nene, naga sinenan pisape ve suþen la, naga pe pisu kilale in re poli, naga pe sinenan re yagogonen kiau visena la poli, naga pisawo ke yumnaena kiena Suþe naña memiyumnaen ke ne. ¹⁰ Naga pis ke paþisi, pisa ke visena viowa lala moki pan imimi, pisa kotalia kare imimi paþisi. A pe pis viowa re ga poli, ana miyumnae mna piowa ga, vanon naña yar la naña akila ke yumnaen kiena ne

Ntewa aňalivin amiu, pe sinenan la re poli, pisape awasuđe la sina. A metavan nene, pogos nađa amiu ڤasia apisuar la, amiila la e yumãena nađa lala apiminia, a naga sumãalu koven plan amiu mēna petan sumãare. Sur la nađa naga kila ke ne pe mesmes re nena poli, pogos nađa sa neviňasu nekaten amiu, yoko ita punu ga teva lele taaga tevisaweke tekila ve sanapenia.

¹¹ Erau, nesape nevisa van ko, yar nene kila piowa pan ko paڤisi, a piowa ga nađa ko mēna okila si viowa sanene vania. Ve otaveve re ڤelaga viowa, ko na monar otaveve ڤelaga napo. Yar nađa kila po pan yeririna taڤena lala naga pe yeririna kiena ne Ntewa lelaga, ana yar nađa kila piowa pan yar taڤena, naga pe pisu re Ntewa poli wa, sike perina wa.

Timitrias naga pe yar wo tai

¹² Ana Timitrias nene, naga yoko iila ko. Yeririna la akekaran naga, apisa asape naga miyumãae po paڤisi, a visena kiena ne Ntewa pisayu ke ڤelaga la nađa sike e kiena malena, pisape po paڤisi. Ana in mēna nepisu sane pe yar wo tai, a nekilia sane ko na omlelaga e kiau visena, sane nepisa ke sur lelaga pan ko ne.

Visena maro

¹³ Sur la mokliu navisaen van ko sike ga wa, ana pe sineun re nesiri e maki nini poli. ¹⁴ Ana sineun nesape ve yam ve viavi re na neiňasu nevisu amiu, ڤisi na tekilia tevis van ita e ga e marata.

¹⁵ Sumãare sike amio ko. Kiomã erau lala nae e nini asape Ntewa visa ruru ko. Ana awis, ovisa van erau la punu ga nađa amiu asike ne, ovisave Ntewa visa ruru amiu mēna ga.

Nesape naga ga nene yo nađa nesape nevisa, visena maro e nene.

Maki Naþa SUT Siriyuia Visayuena Na Tusi Nene

Suniena plas na tusi nini

Maki kiena Sut, Sut siri e pogos naþa navisawalena a navianiena la moki asumãaga naþa la asape amlelaga e Yesu, ana kiela vianiena la pe mesmesu re poli. Ana komin suri ne nanene naga pisa pan li nalelagaena lala, vena monar avisuar ruruia vena yaru la ne sanene ve akom re varaun la, vena akila la aloru. Maki na plas ga nini, kana sitomiena naga maran taaga amio maki kiena Pita na lua, naþa sape li nalelagaena lala monar atarar þelaga na lelagaena naþa Ntewa mila panila m̃arera, naþa yoko sike sike luwe vano ve uro re.

Komþasnen tusi la na nini

Visena þesa 1-2

Pelaga a vianena kiena navianena piowa, a kiela nakoena 3-16

Visena na kilapegeen li na lelagaena lala 17-23

Visena maro 23-25

Visena þesia

¹ Inu Sut, naþa nepe yaru na yumãena kiena ne Yesu Kristo, a nepe wenla Semes, nesiri m̃aki nini piãasu. Nemligan pimi pan amiu yeririna la naþa Ntewa arimata pio amiu ape kiena rui, naþa naga sitom amiu paþisi, a naþa asike vatanon navisuar ruruena kiena ne Yesu Kristo. ² Kiau leniena nesape sineyeena, sumãarena, a sitomena, la aim aule e amiu, asumãa aim ave keviu manene laa silaga.

Maki nini na e lepas kiena ne la naþa apilon kare ke visena kiena ne Ntewa

³ Erau lala, sumo sineun nesape nesiri m̃aki tai van amiu vena visawalen sitomena laþasa e lepas na natamaliaena naþa ita punu tetolia, ana nanagane ga ne visena tai kom pun amiu pimi tol inu, ana

nepisu sane monar nesiriyu suri taþena nene narui.

Nemloge sane suri laþas pe po manene re poli, ana nesape nevisa van amiu aviawa m̃arera, a m̃areran naþa atarar ruru kieta nalelagaena. Kieta nalelagaena nene, Ntewa mligan pitomi pan li nalelagaena wa lala nasumo e pogos ta rui, ana pe nakepuen re si poli pona pe naliganen re si taþena mon metavan poli. ⁴ Ana suri naþa nemloge, nepisu sane yaru la naþa apimi aþarpran amiu, la akepu ke kieta nalelagaena rui. La nene, pe mesmesun re awarpran amiu poli, apim vinau ga, pe akom re e pulutava poli, ana nanagane asike pun amiu rui. La nene ape nasinekareen kieta nalotena, la pe sinelan re Yesu Kristo naþa naga taaga pe Yerkawa a pe kieta Suþe. Ntewa pisape sanene, sape e kiena lemamiena, naga kekaran viewoen kieta mlamulena viowa lala, ana la nene apilopu ke sina ga kiena visena, asumãa apisa ke asape visae sanene, akilia akila mlamulena viowa ya naþa la sinelania, pe pe sur re tai poli, yokorena Ntewa viewo la wo ga ne. Visena nene piowa paþisi, a la naþa asumãa apisa ke sanene, Visena Wa pisaar kiela nakoena nanua sumo rui.

Yeririna viowa la nene yoko monar atol nakoena

⁵ Popon asitomyuli la þas naþa akila piowa sanene, ana Ntewa mla ruru nena nakoena pan la. Suniena la nene apian ruru amiu e rui, pona sinemiu þesan yo rui, ana yoko nevisa si van amiu.

Nasumo, naga le Israel la nanua amiyumãae korena garu Isip. Ntewa tamalia pupia þegas nen yeririna la nene, þere plan la sina ga garu Isip, ana sirau-
nia, la mok liu naþa apilopu m̃asila pania, ana naga m̃e plan la amarmare.

⁶ A nalua, naga navisi la naþa asuþes ma e peni. Ntewa mligan la e yo wo tai naþa mon meta rui, ana pe sinelan re poli, sinelan asape akus ke sina ga lelana, ana kila sanene narui naga piar la e sen lala, naþa taþatete akekapil vetan la pogos tai. Naga kila lelela taþena e yemalolo, kuan

plan la apa asike ea asuṃa vano-o tol pupia nakoarena e Legiena Maro.

⁷ A natelu, naga le Sotom lala amio le Komora lala, amio yaru taṃena lala na pulkumali la naṃa lavisin la. La ṃena ga sa ke ga navisi la nene, kiela sitomena la pa laa metava. Pe ataveve ruru re ṃelaga mesmesu naṃa Ntewa mligan sike e ita poli, ana asuṃa akila ke ga naṃa yermene pa ṃere ke sina ga yermene, ana nasinenanena na kororak la ne sanene keviu manene la pu la silaga. Ana monar tesitom ruru ya naṃa pimi ṃalivin la nene. Pupia kapi kekan la, ana asuṃa atol ke nakoarena nene na wa e kapi taṃena naṃa ve vito re tano pogos tai.

Yaru viowa la nene la apano-o apiowa manene laa

⁸ Ana yaru viowa la nene naṃa apim asike amio amiu, la ṃena nene akila ke mlamulena piowa sa ke ga. Asuṃa apisu ke sur viowa lala e kiela ṃeniēna lala, ana ya naṃa la apisuia, sinelan asape akila. Akila suri piowa la e tasnela lala, akovenlua ga visena kiena yaru naṃa sape visli van la, a asuṃa apitalia kare ke naṃareraena wo taṃena la naṃa taṃatete tevisuia. ⁹ Ana naṃareraena taṃena la nene pe nakirakiraen re nena amio poli. Tekilia tevisu naṃa Parnavisi Maikel, pogos naṃa pepeyu ke amio Yermare, sape lalua nene ane yoko kus tasnena ne Mosis, ana pe pis re piowa pan poli. Pona tesitom ke tesape naga popon visa visena ṃarera pona visena na sinekarena lala van yo, ana naga pe pisa re poli, pisa ga pisape “Ntewa Namava yoko vis van ko na wa.” ¹⁰ Ana yaru la nene, apis piowa a apisin sinemimienā e suri punu ga. Suri la naṃa akilia pona sur naṃa pe akilia re poli, ana la apisayu kare pa piowa ga. Kiliaena naṃa la atolia, maran taaga ga amio kiliaena kiena ne suri mali, naṃa suri ya naṃa mloge sape kila, po pona piowa ga, ana kila ga narui. Pelaga piowa la naṃa asuṃa akila ke nene, kila sane kiela vianena lala pe na visokanen ga, pe mesmesu re poli, taṃatete nena suṃalu.

1:9 Nakilol 12:7

Yaru viowa la nene akila kare yuṃaena na suṃare lala

¹¹ La asuṃa amlulu ke mrapa namarena nene naṃa yaru nene Ken mlilu nanua sumo, komin naṃa naga sinen kar wenla. Ana yaru viowa la nene amligan la asike ṃena e yo viowa nene naṃa Navisawalena Pelamā mligan naga se sumo, komin naga pisa visena naṃa pe mesmesun re vena tauluen kilavaru e poli, ana kiena visena kila yeririna kiena ne Ntewa lala apa amlotun ntewa taṃena. A ta sina, amloru apito akovio e pulus nen porotano naṃa Kora nasumo pito kovio ea, na nene e pogos naṃa porotano naṃa naga suṃalu sike ea purṃaia, komin naṃa naga kawe visena kiena ne nasumonena naṃa Ntewa naga mliganaria.

¹² A pogos naṃa aim lele taaga vena kilaen kinanena naviranaren kiamiu sinewo, ana la nene asike sane piame tai naṃa tapolou ṃeke vatanon sive, naṃa visae waa va la lavisinia yoko va velan ga ṃeke ea. Akila kare ga kamiu kinanena la nene, naṃa akinan kar ga paṃisi, amun wii pano-o akilalu ṃarila, aṃaaga paṃisi, a pe asitom re yaru taṃena poli, pe asitom re sur ta poli.

Yaru la ne sanene sa ga lul naṃa lagi kus pa ṃaro ga, pe mligan ruru re kana yua pitomi kove kata lokove poli. La sa ga laki tai naṃa atelua mon ṃaga menunū, vanon pe ṃar re mras poli. ¹³ La sa ga pupia sive naṃa ṃan wowoia kuan kana sirpup amio lakee pe kororaki ga pa sike ura. La sa ga verue naṃa mlai e sinapane, naṃa asu yam plas ga ṃisi na akokovio make sina, apa asulue e pupia pupumalo na yemalolo.

Navisawalena Inok nasumo naga pisayu yaru la ne sanene rui

¹⁴ Asitomyuli ṃena visawalena tai kiena ne yermarua Inok nanua susumo laa rui, naṃa naga molue kome lus olua kiena ne Atam. Naga pisayu ke yaru viowa la ne sanene narui, naṃa naga pisa sanini, pisape “!Avisuarā! Yoko Ntewa Namava vitom amio kiena navisi wa la ve tenario, ¹⁵ vena liṃereen yaru viowa

na kilaen mlamulena naña pe amlogear re naga poli. Yoko naga la nakoena van la komin kiela yumãena naviowaena na þarnãrera, a komin kiela visen viowa na sinekar la naña akoven e marana.”

¹⁶ La naña apim asike pumiu, visena nene torokin la nenaga, vanon la ape yar na vis mumuena, la ape yar na kaween visena e sur punu ga, la ape yar la naña sinelan la ga, a la ape yar na vilavenen visaen pupia visena lala. Ana visae sinelan atol sur tai pumiu, monar avisuar ruru la, vanon la ape yar na visen kiki a ape yar na visruruena mēna ga.

Nalologena la mēna apisayu yaru la ne sanene

¹⁷ Ana amlilu kiau erau lala, popon asumã asitomyu mēna ya naña nalologena lala kiena ne Suþe Yesu Kristo apisape yoko imi mālivi na wa. ¹⁸ Asumã apisa ke pan ita apisape “E pogos maro, yoko yar la avitalia lele kare yumãena kiena ne Suþe amio kiena yeririna lala. Yoko akila þarila, akila ga ya naña kiela nasinenanena viowa la sinelania.” ¹⁹ Yaru la ne sanene la asape kiela þegas ga naga po, asape la ga amiyuñae ke e Ninuna, ana sineun nesape nevisawal van amiu nesape la amiyuñae ke ga e sitomena na yomarava nini, Ninuna Wa pe su re nena e la nene poli.

Visena na iilaaren li nalelagaena lelaga lala

²⁰ Ana amiu, kiau erau lala, popon kiamiu yumãena e kieta lelagaena wa naga sumã mārera lilue va metava. Monar alen silaga e namāreraena kiena ne Ninuna Wa. ²¹ Aligan ruru amiu asu luen ga vatano e sinesiena kiena ne Ntewa, a ava ruru amiu asumã avisu ga Suþe Yesu Kristo, vano-o naña naga, e kiena sineyeena, wereplan amiu ava e malena na pe luas re poli.

²² Yaru naña sitom þele ga, aiila naga vena kiena sitomena imi mārera sina. ²³ La moki na sanene asumã e is nen kapi, lavis akekapil avito e narui, ana avitaþilin aure plan la, atamalia la. Popon sinemiu ye yaru lala, ana laþas naña apiowa laa

sane, amaraun la towe mña ga. Kiela mlamulena a kiela namnamena, tol make ga kiela malena a kila kare kiela þelaga punu ga, a sumã e tasnela make ga, a monar ve ave erau manene re amio la, alon la towe mña ga.

Visena maro: Leniena na yeluaren Ntewa

²⁴ Ana teyeluar Ntewa, naña naga kilia tarar ruru ita vena ve telor re, vano-o naga were ita teva tesumãlu tese e kiena naurarena wa, naña kieta malena ikiki ruru wo e marana, a tetol pupia kekarena.

²⁵ Memieluar ko Ntewa na mava, naña ko ga taaga ope Natamaliaena. Mepisir-ilua kioñã kia, komin namāreraena a puriukawaena a nasuþeena naga pe kioñã ga. Memieluar ko pimi kome Yesu Kristo kiamimi Suþe, siar e pogos la nakonua rui, pimi tol nanagane, vano-o ve uro re, sanene.

NAKILOGIAENA

Naña Yoane Pisuia

Ana Siriyuia

Visayuena Na Tusi Nene

Suniena plas na tusi nini

E tusi nini, Yoani siriya suri la naña Yesu Kristo kila meraravan pania. Tusi nene, kiena kia na plas “*Nakilologiaena*”.

Yoane siri tusi nini e pogos naña le Rom lala akila suri m̄arera manene la pañisi pa li nalelagaena lala, a asum̄a am̄em̄om̄ari la ke amarmare, komin naña amlelaga e Yesu Kristo. Yoane siri m̄aki nini vena visirplanen sitomiena kiena la nene, vena asum̄alu m̄arera e pogos m̄arera lala.

E tusi nini, tekilia teulo suri la naña sane m̄eniena naña Yesu kila meraravan pa Yoane, naga pisayu totou na suri lala vena li nalelagaena la e pogos nene akilia alogakilalea kana kinasa. Ana yaru tañena lala tañatete akilia kana kinasa. Sitomien kiena totou lala na tusi nene sanini. Yesu Kristo, naga pe Ntewa namava, a pe kieta Suñe, a e limana, Ntewa yoko kila kare make nena Yermare amio nasinekar tañena lala. Pogos naña kila make yum̄aena nene, yoko naga la nalaena kiena yaru la naña asum̄alu m̄arera e kiela lelagaena lala. Yoko were la ava asike amio naga mae peni vii a e yomarava vii naña naga kila ruru make rui.

Kom̄pasnen tusi la na nini

Visena ãesa 1:1-8

Suri ãesa naña Yoane m̄enia pisuia, ana lum̄aki lala pae sum̄are olua 1:9—3:11

Tusi naña ve yaru vike re, naña suri la olua sike ea 4:1—8:1

Kumasua olua 8:1—11:19

Alkita amio suri mali lua naña la api-owa pañisi 12:1—13:18

Suri na m̄eniena tañena la naña Yoane pisuia 14:1—15:8

Pialora olua naña apulen sinemimiena kiena Ntewa 16:1-21

Ntewa kila kare pulkumali naña P̄apilon a taulu surmali naña piowa, amio navisaluaena kokani, amio Yermare 17:1—20:10

Ntewa la nakoena va yaru lala e legiena maro 20:11-15

Peni vii amio yomarava vii, a Yerusalem vii 21:1—22:5

Visena maro 22:6-21

Navisa meraravanen tus nini

¹ Tus nini naga nakilologiaena na sur ya la naña yoko aim am̄aliv e legiena la naña pimi ke na wa. Ntewa sinenan yar la naña amiyum̄ae kiena ke e yomarava la monar akilia ruru sur la nini, ana naga mla nakiliaena la nene pa Yesu Kristo, yoko Yesu pitetalia kiena navisi tai pimi m̄alivin kiena yar na yum̄aena naña Yoane, kila sur la nene pimi ãarpoyo e kiena m̄enien tai. ² Yoane tol m̄eniena nene, ana pisu kilale sape nanene visena kiena ne Ntewa pe lelaga, pe visena lelaga nena napo naña navisa meraravanen ya naña yoko Yesu Kristo yum̄aen sirau, kila narui siriwal ruru make sur naña naga pisuia, vena nasirau takilia tauloia.

³ Ana yoko yar a naña wolo visena na visawalen la nene, pona yagogonia, ligan ruru teke e sinena, yoko na visaruruena kiena ne Ntewa ve keviu e kiena malena, komin naña pogos na legiena keviu nene pimi ke lavis manene laa narui.

Yoane siar visawalen kiena m̄eniena e visen tai nayeluaren Ntewa

⁴ In na Yoane, nesiri plan visena la nini im̄asu van amiu ãegas na lelagaena la olua naña asike e pulkumali lala e pupia lepas naña tepio tesape Esia. Nekekaran naña nevitawe amiu e kia kien naga naña sike na konua rui, sike nanagane, a yoko sike sike lue. Nemlen wo amiu ke nesape pupia lemamiena a sum̄are sike e kiamiu malena la silaga, naña yoko tol amiu imi kome kieta Ntewa nene amio kiena nin-una olua naña asm̄al asike vamon kiena lele wa na totanoena. ⁵ A kilia imi m̄ena kome Yesu Kristo, naña naga masisu m̄a pano kana kuruta mlau, siraunia naga ães naña mal si petan marena, naña

nagane naga pe þarin suþe kiena ne þarin suþe na yomarava lala.

Ee, Yesu Kristo ke nanene narui naþa naga sinen sii ita paþisi pano-o tañan kana kuruta mlau vena ul plan ita vetan koaena na kieta mlamulen viowa lala, ⁶ ana naga pisirlua ita teim teve mratava ve taaga na lus kiena ne kiena narin suþe lala, a naga mligan plan ita vena teiila naga sa naþa tepe yar wa na yuñæena kiena ne arimana, nane Ntewa na mava.

Yesu na kila po pan ita sanene wa, ana popon teyeluar kiena kia, tevisirlua naga va manene laa metava, vano vano-o ve þisi re pogos tai, sanene.

⁷ Avisu ruruia! Naga ke narui naþa suñña kupanpo lul la metava mñalivin sape vitom tano! Yoko ita make ga kilamarata visuia, ore, amio mñena la naþa asuar naga e lak torovia, la mñena yoko avisu kilale si naga. Ana yoko pupia sineyeena a tagena molue e yeririna na yomarava lala pogos naþa asitomñal si e ya naþa la akila pan nanua sumo. Yoko ve sa ke nene narui, nevisa “sanene” ea.

⁸ Popon tevatanon Suþe Ntewa, Ntewa na mñareraena nae meta manenea, naga naþa sike kemua rui, sike nagane, a yoko sike sike lue, naþa kiena visena urmi tai pisa sanini, sape

“In na nepe purþesa, in na neve luasa.”

Yoane pisu totou na Yesu

⁹ Kam erau make lala, in Yoane in na nepe wenla amiu, naþa nevisawal sur make van amiu. Nesape nevisawal van amiu komin naþa ita ke narui naþa tepe kiena ne Yesu, ita ke narui naþa tesike vatanon kiena nasuþenena, ita ke narui naþa tesuñña toþar pae ke nalogeen viowa na pog mñarera nene, a ita ke narui naþa tesuñña takawean ita ke temio sitomena napiayavi.

Pogaga, kiau sunena va sanini, sane nanua sumo, nesuñña nepisawal ke visen kiena ne Ntewa, nemlologon mña Yesu Kristo pano-o, le Rom la amla nakoena pan inu, amligan inu nepim nemiyuñæe korena e narin purvanua nini, kien kia

Patmos. ¹⁰ Ana e Legiena Wa tai, nesuñña sane nemloge sane Ninuna pimi e inu, nemloge pulgo tai varaun inu, pulgon keviu sane kumasua mielu, pisa sanini sape

¹¹ “Ya ne yoko ovisu ne, ovisuia osirilua va e tus tai, yoko oligan va teliliv viora e suññare punu ga na lepas nae Esia, vena akilia auloia.

Suññare la nene, la olua, nane Episas, Suññana, Pekañam, Taeatara, Satis, Pilatelpia, a Laotisia.”

¹² Pulgo nene suñña pis pan inu sanene, ana sineun nesape nevisu ane sanene, noþarpu inu sane nepisu lan kantel ga la sike na, la olua naþa amiyuñæen e kol. ¹³ Lan kantel la asmñal ga asike sanene, ana yoko nomñal yar tai suññal sike likan la, naþa naga sanena naþa asape Narina ne Yeririna. Naga miyen kulsota piavi tai, amio kulmrae tai naþa amiyuñæen e kol, atelan þaro e yerena.

¹⁴ Vilþarina, miyuwowo na miyuwowo manene laa, a kilamarana tego sane kap naþa mluamene. ¹⁵ Lana mñarera ruru po, sane pototo naþa mñarera ruru po, pilavila, a pogos naþa naga pis, pulgona mñaaga sane sii naþa þanpo e piame.

¹⁶ Naga suññalar suñña ga sa naþa e limana marua, mlarar ke verue olua, a playu na mara naþa mal na mal e lepas luwoka molue ke kome logona. Marana mñena ga, suwala, miyuwowo na miyuwowo, sa naþa mrae tego mñarera kolpae.

¹⁷ Nepisu sanene, lelaga, kila narui nemare nenaga, nemlor nena e mialana. Ana kian limana marua pimi tol inu, pisape

“Ve omarau re, in naþa nepe nasiarena a nepe naluasa.

¹⁸ Naga naþa pe purþes nen malena, inu, komin nemali, þisna nemare, þisna nemal sina, ana nemal lue narui.

In ke narui naþa ki namarena amio ki na pulukapi viowa kiena ne yar na marena lala sike e luñau.

19 Ana marauen toko, osiri plan ga ya naña opisu ke ne, naña lepas nanagane, p̄arar lepas naña na legiena la naña pimi ke na wa.

20 A nevisa sur ta van ko sumo wa, e lepas na verue olua naña opisu e lum̄au, amio purp̄es nen kantel olua naña amiyum̄aen e kol. Sur la nene sane kiliaen tai naña tapolou, ana kala kinasa sanini, verue olua nene, naga navisi la olua vena visuaren sum̄are la olua.”

2

Lum̄aki na sum̄are olua

1 Ana Yesu pisa ke sina pan inu, sape “Nagane yoko nevisawal ya naña okilia osiri va vininua sum̄are olua nañani.”

Mak nasumo, naga va e sum̄are nae Episas, naga sum̄are naña pe sinesiiena su re e poli

“Osiri p̄esan m̄ak va van navisi na sum̄are na pulkumali naña Episas, osiri sanini, ovisave ‘Visena nene pimi pan amiu pimi kome naga naña mlarar ke verue olua e limana marua, sum̄a mialoro teteliv ke likan miasin kantel la olua nañani.

2 “Naga pisawal pan amiu sanini, sape, “In na nepisu kilale amiu rui. Nepisu kiamiu yum̄aena wo lala, nepisu naña āpio pāpisi, nepisu naña āmareran amiu amio kiamiu sitomena viayavi lala po pāpisi. Nepisu m̄ena po pāpisi sa naña pe atam̄an re yar viowa la apim akila kare amiu poli, komin naña lāpas, pog naña apim āmalivin amiu, apisape la ape li na lologena, ana sa naña kam na akilali la, a apisuveve ruru la, ana akirawal rui sane apisokan ga. 3 Komin ga kiau kia naña amla ke rui, kam na apane pog m̄arera lala, a la akila kare amiu, ana nekilia rui kam na pe amligan re poli wa, kam na apuarar ke m̄arera wa, a sitomen naña kam na asape sinemiu male pāpisi, pona amloge sa naña toroki, nanene naga pe to re nena e amiu poli.

4 “ ‘ “Kiamiu p̄elaga la nene na po pāpisi, ana lelaga, sur tai teke naña kam

na asum̄a akila ke ne naña in na pe nekekaran re nena ga, a nanene na popon nevisawal mesmesun nena van amiu. Naga sanini, naña sane pupia sinesiiena naña tōp̄esan e amiu, nagane pito laa tano, pe sa re si nanua poli. 5 Akilali naña sinemiu wasūpe si e pupia p̄elaga na sinesiiena wo nanua ne, naña sinemiu sii inu pāpisi, a sinemiu siisii amiu amio yar tāpena lala. E pogos nene na po na po, ana nagane na, pito tano na pito tano. Ana pogaga, monar avilon amiu ga, a monar awasūpe amiu e yo wo naña asūp̄es e sumo. Ana visae ve avilopu amiu re, nekilia nesape yoko neim nom̄alivin amiu, neurelua purp̄es nen kap vivaga naña sum̄al sike ne pivaga ke likan amiu nagane.

6 “ ‘ “Lelaga, naga nene naga kiamiu pupia napiowaena tai ne nepisa ga pan amiu na wa, ana sineun nesape nevisawal m̄ena van amiu sane kam na akila m̄ena pupia sur wo tai, naña nekekaran pāpisi. Nane naña kam na asum̄a akawe amiu ke amio la naña akila ke sur nawowe tāpena lala, naña yar naña Nikolaita mlologon p̄esania. Apiowa ga, in m̄ena ga yepmavin nenaga.

7 “ ‘ “Yar naña kiligan teke ea, popon loge kilale ya naña Ninuna ne Ntewa pisawal ke pa p̄egas nen li na lelagaena lala. Yar naña sum̄al m̄arera sum̄a vano o taulu naviowaena, yoko netam̄an vania vena kilia va su nena loyuniã likan lokove nowo kana ne Ntewa, va kan mrasnen lak na malena.” ’ ’”

Mak na lua, naga pa e sum̄are nae Sum̄ana, naga sum̄are naña yar la sinela karia

8 “Monar osiri m̄ak va va navisi na sum̄are na pulkumali naña Sum̄ana, ovisa sanini, ovisave ‘Visena naña pimi pan amiu, pimi kome naga naña naga p̄esa a naga maro, naña ām̄em̄ar mare, ana siraunia mal sina.

9 “ ‘ “Naga visawal van amiu sanini, sape “In na nekilia ruru pog m̄arera la naña kam na apisuia, a nekilia nesape limamiu

koren ga. A monar akilia naþa pe limamiu koren re poli, ana ape yar na sur moki paþisi! Ee, nekilia sane la naþa asape la ape le Yu, akuan ke visen viowa mok liu pan amiu, ana ve asitom re, pe nepisu re nena nesape la ape kiau le Yu la poli, peraga, la na ape yar na taveveen nena Yermare. ¹⁰ A pe lelaga, pona ve ve piavi re kam laþasa monar awar pupia naloge viowaena la yo, komin naþa amlelaga e inu, ana ve amarau re. Pona Yermare kilia kila naþa yoko akoven amiu laþas ava e yumã nakoena yo, vena kilali amiu, ana nekilia nevisave naga yoko kila kare amiu vano tol ga legiena ve lualima. Visae sanene, monar asumãl m̃arera vano-o tol naþa alalua kiamiu yalua, ana visae ve alor re e pogos nene, yoko pogos naþa aim am̃alivin inu, yoko nela pupia nalaena van amiu, nane karo naþarila namaliena naþa pe kol.

¹¹ “ ‘ “Yar naþa kiligan teke ea, popon naga loge kilale ya naþa Ninuna ne Ntewa sumã pisawal ke pa li na lelagaena lala. Yar naþa taulu þelaga viowa na malena nene, yoko naga ve va warpo re yo e marena na lua naþa yoko imi sirau.” ’ ”

Mak na telu, naga pa e sumãre nae Pekañam, naga sumãre naþa tañan navianena viowa taþena lala apim loyumuã

¹² “Yam si tai, monar osiri m̃ak va va navisi na sumãre na pulkumali nene Pekañam, ovisa sanini, ovisave ‘Visena naþa pimi pan amiu ne, pimi kome naga naþa þarar ke playu na mara naþa mal ga lepas luwoka.

¹³ “ ‘Naga pisawal pan amiu sanini, sape “Nekilia ruru sane e naþa kam asike e ne, naga lepas tai naþa likan nena yo naþa Yermare pe suþenia! Naga lelana lala sike ga ko pun amiu ne, ana kam na apuarar ke kiau kia na po paþisi. Nanua loyumuã e kiamiu pulkumali nene, pona tevisa tevisave pulkumali kiena Yermare, la am̃em̃ar kiamiu puruvi naþa Antiþas, ana la am̃areran asape kam na monar aluþar kiamiu lelagaena e inu. Ana peraga, sa naþa naga piawa m̃a m̃arera

e inu pano tol marena, kam m̃ena ga yar tai pe purmatan inu re poli.

¹⁴ “ ‘ “Naga nene naga lepas napo ne, ana sur laþasa naþa sineun nesape nevisa m̃ena van amiu. Sur þesa, loyumuã e kiamiu þegasa, yeririna laþasa asumã naþa ataveve ke sitomena laþasa sa ke ga Navisawalena Pelamã nanua. Visae asitomãl m̃aga, naga ke narui naþa pisayu mrapa laþasa pa Pelaka, ana pe piavi re poli Pelaka towea mlavia pa pisayu pa le Israel lala, kila sanene pe piavi re poli, la asumã akan kinanena wa la naþa yeririna taþena la akila kuþaþaena ea pa kiela nono lala, a la asumã akila lue ga kolau lala. Akila ke mlamulen piowa la ne sanene, ana taveve visena naþa amloge ne, la asitom asape pogaga.

¹⁵ “ ‘ “A kana na lua nena, laþas si naþa kam na atamãan la asike likan kiamiu li na lelagaena lala. Naga nene la naþa asumã ataveve ke navianena na wowe taþena la nene, naþa yar nene Nikolaita naga mlologon þesania.

¹⁶ “ ‘ “Visae ve sa nene, kam na monar avilopu kiamiu sitomen vetan naviowaena la nene! Visae peraga, yoko ve ve piavi re neim nakate pun amiu, a yoko visen la naþa nevisa e gou van la e pogos nene, yoko ve sa playu na mara naþa te kinekinela, kilapel la vaþisi.

¹⁷ “ ‘ “Yar naþa kiligan teke ea, popon naga loge kilale ya naþa Ninuna ne Ntewa pisawal ke pa þegas nen li na lelagaena lala. Naga naþa taulu napiowaena, yoko naga la kiena nalaena wo tai. Yoko nela kinanena tai vania, kinanena nena sa naþa le Yu la akan e yokorena, ana naga nene na pe kinanena tai naþa pe yar pisu re poli wa. A yoko nela kilavaru yuwowo tai vania, naþa ate kia viu tai sike ea, naþa naga naþa waria, naga ga yoko kilia ruru kana kinasa.” ’ ”

Mak na vari, naga pa e sumãre nae Taeatara, naga sumãre naþa tañan ga þelaga piowa sumã loyumuã ea

¹⁸ “Pogos si tai, monar osiri m̃ak va va navisi na sumãre na pulkumali nene Taeatara, ovisa sanini, ovisave ‘Visena

na pimi pan amiu pimi kome Narina ne Yeririna, naþa kilamarana pila a pivaga sane purmenen kapi, a lana m̃arera sane pototo. ¹⁹ Naga pisawal pan amiu sanini, sape “In na nekilia ruru kiamiu yum̃aena lala, a kiamiu sinesiiena lala amio kiamiu naviawaena, kiamiu yum̃aena m̃arera a sitomena la naþa piayavi, a metavanja nekilia nesape nagane kam na akila pa laa narui, taulu naþa akila þesania.

²⁰ “ “Naga nene naga kana lepas napo ne, ana sur si tai monar nevisa meraravan van amiu. Nanene e lepas na sira viowa nene, Sesepele, naþa apisu kilale kiena napiowaena lala, ana ataþan ga kila m̃a wowe e sur viowa la naþa kilakila ke ne. Naga sape naga pe sira tai naþa pe navisawalena, a pona kam na amlelaga e naga yo, ana naga pisokan ga ne. E kiena navianena lala, naga sum̃a þere yar na kiau yum̃aena la apa ape taþena la narui, naþa nagane asike e þelaga na mlamulena na kolauena rui, a asum̃a akan ke kinanena kana nono lala, a la asitom asape þelaga la nene na pogaga ne. ²¹ In na nemla pulmas pania vena sitom ruru sina, vilon naga vetan kororak la nene, ana naga yepen mavin ga.

²² “ “Pogaga, kiau sitomena teke rui sane yoko nekila naga m̃ene tog tai na maiena m̃arera lala, a yoko nekila yar la naþa akila kolau amio sira nene, visae ve avilon la re e kiela mlamulena viowa lala, yoko la m̃ena aloge viowa vaþisi na vaþisi. ²³ Sira nene, yoko taþatete narina mali, yoko sineu kar la make ga. Ana pogos naþa la na þegas nen li na lelagaena la avisu sur nene, yoko avisu kilale sane in ke narui, kiau navisuvevena telivi pano tol ya naþa teke e sinen yaru, a kilia lual ya naþa teke e kiena sitomena. A yoko avisu kilale m̃ena sane in ke narui nesum̃a nekila maran ke pa yar lala torokin ga þelaga na sur la naþa akila ke e kiela malena lala.

²⁴ “ “Ana e lepas na pun amiu kam yar taþena lala nae Taeatara, nekilia nesape kam na pe ataveve re navianena kiena ne sira nene poli. Naga kilali naþa koven visen kiki la pan amiu, sane yoko naga vike sitomena urmi la naþa tapolou

van amiu, ana kam na apisu kilale naþa Yermare ga naga pe purþesnen visena la nene. Yoko ve nevisa re si sur taþena van amiu, ²⁵ ana nevisa ga sane kam na auarar ga visena lelaga la nene m̃arera naþa kam na atol rui, ve aligan re, auarar la m̃a vano-o neim si na.

²⁶ “ “Naga naþa taulu na viowaena, kila ga taveve ya naþa sineunia vano-o tol luas nen pogos nini, yoko nela pupia nalaena vania. Yoko netam̃an vania naga ve suþen purvanua lala, ²⁷ sa ga naþa Tus na Yawena la pisayuia, naþa sape

Naga yoko ve suþen yeririna lala naþa laki naþa mlarar ke e limana, naga pe pototo m̃arera tai, a la naþa ape þarm̃arera, naga yoko kuan wowa la e porotano ave kinakinasia sane piaki tai naþa amiyum̃aen ga e porotano. *Yauena 2:9*

“ “Nam̃areraena na kilaen sanene, Ata tam̃an pan in rui, ana yoko netam̃an lein va kiau yaru nene. ²⁸ Ana pe naga re ga nene poli, ana yar nene, yoko neligan verue naþa Melag sike e limana.

²⁹ “ “Yar naþa kiligana teke ea, popon naga loge kilale ya naþa Ninuna ne Ntewa pisawal ke pa þegas nen li nalelagaena lala.” ’ ’ ”

3

Mak na lima, naga pa e sum̃are nae Satis, naga sum̃are naþa momalio ga mon m̃aga

¹ “Monar osiri si m̃ak va va navisi na pulkumali na sum̃are nae Satis, ovisa sanini, ovisave ‘Visena nene naþa pimi pan amiu ne, pimi kome naga naþa pisuar ke ninuna la olua kiena ne Ntewa amio kana verue ne la olua.

“Naga pisa pan amiu sanini, sape “In na nekilia ruru kiamiu yum̃aena lala. Amiyeluar amiu paþisi, asape kam na sum̃are tai naþa mal ruru po, ana peraga, in na nekilia ruru paþisi kam na amare ga aþeke na. ² Nagane pe pogos naþa kam na akirava towe narui. Kiamiu yum̃aena lala, in na nom̃al sane e visuena kiena ne Ntewa, kam na pe akila make ruru re poli, a kam na akila pe po re nenaga. Kiamiu kapi pe kovio make re poli wa, ana naga

sumña panon ke naþa lavis mare narui, ana komin sur ne nanene, nepisa ruru pan amiu nesape kam na monar ayumãen ruruia vena imi wo sina.

³ “ ‘ “Visae ve sanene, kam na monar asitomãal si visena wo la naþa amloge, a amla rui. Alogear ruruia, a avilon kiamiu malena wasuþe si na, komin naþa visae ve atavilo re, nekilia nevisa nena van amiu sanini, yoko neim nomãalivin amiu sane yar na vinauen tai naþa kam na taþatete akilia.

⁴ “ ‘ “Ana lelaga, nekilia nesape kam nae Satis, kam pe moki re poli naþa asumãa pogaga, naþa pe akila re mãala kulsota la namname poli sane laþasia. La ke narui amekiki ruru nenaga, ana yoko ayen sur yuwowo, ayaloro amio inu meva e kiau yo. ⁵ Yar a naþa taulu naviowaena, naga mēna yoko ayowa ruru wo e kulsota yuwowo la ne sanene. Naga, kiena kia taþatete nena neyumulua e tus namalena pogos tai, ana yoko nekilologia naga va Ata amio kiena navisi lala, nevisave yar nene naga pe kiau yar lelaga nena napo.

⁶ “ ‘ “Yar naþa kiligana teke na, popon naga loge kilia ya naþa Ninuna ne Ntewa sumña pisawal ke pa þegas nen li nalelagaena lala.” ’ ”

Mak na orai, naga pa e summare nae Pilatelpia, naga summare naþa pulmas wo na kilaen yumaena sike e marana

⁷ “Monar osiri si mãak va va navisi na summare na pulkumali naþa Pilatelpia, ovisa sanini, ovisave ‘Visena naþa pimi pan amiu ne, pimi kome naga naþa pe wa, a pe lelaga, naþa naga ke narui naga þar ke ki na kiluaen pulutava mēna Þarin Suþe Tepet nanua. Ya naþa naga vietavania, taþatete si yar tai kotawea, a ya naþa naga kotawea, taþatete si yar tai vietavania.

⁸ “ ‘Naga pisawal pan amiu sanini, sape “In na nekilia ruru kiamiu yuñãena rui. Ana monar avisu ruruia, in na nevietava e pulutava tai van amiu naþa yar tai taþatete si kotawea. Nekilia mãa naþa kiamiu m̃areraena ve tokak ga, ana nekekara paþisi naþa apuarar ruru ke

kiau visena, a pe akila kare re kiau kia naþa teke e amiu poli.

⁹ “ ‘ “La naþa ataveve ke Yermare, la apa ke lele taaga vena avisirlua kiela þegas, a la apisa ke asape la ape le Yu nena napo, ana pe sa re nene poli, apisokan ga. Ana siraunia yoko nekila la nene aim akinai e lamiu vena avisu kilale sane pe kiau sitomiena su re e la poli, ana sike ga e amiu.

¹⁰ “ ‘ “In na nepisa m̃a pan amiu nanua rui nesape monar asumãal m̃arera amio sitomen la naþa piayavi silaga, ana nepisu sane apuarar ruru kiau visena nene. Komin sur ne nanene narui, nekilia nevisaar van amiu sane visae pupia naloge viowaena yoko imi e yomarava vena kilali la naþa asike ea, ana yoko in na nesuwo amiu ruru nena ga, yoko sur nene taþatete tol amiu.”

¹¹ “ ‘ “Ve ve piavi re, neimin amiu sina. Ya naþa asumãal asike e rui, monar auarar ruru m̃a vano-o neim noworun amiu, ana yoko akilia ala kiamiu nalaena, ana taþatete yar taþena kilia warlua kiamiu karo na þarimiu naþa pe kol vetan amiu.

¹² Yar naþa taulu nakilaliena make ga vano-o neimi, yoko noure naga imi sane pupia kemraþe na loyumãa e yuñãa wa mēna Ntewa, yoko yar nene sulue sike loyumãa nene narui. Yoko neyowauia naga amio kia la naþa nesiri se ea, sane kia kiena ne kieta Ntewa, a kia kiena ne pupia pulkumali, na Yerusalem vii, naþa mligan ma e peni kiena ne kieta ne Ntewa pitomi, a amio la nene, yoko nesiri mēna kiau kia vii ea.

¹³ “ ‘ “Yar naþa kiligana teke ea, popon naga logekilale ya naþa Ninuna ne Ntewa sumña pisawal ke pa þegas nen li nalelagaena lala.” ’ ”

Mak na olua pa e summare nae Laotisia, naga summare naþa pa piowa rui, ana pe asitom re sur poli

¹⁴ “Na maro, monar osiri m̃ak van navisi na summare na pulkumali naþa Laotisia, ovisa sanini, ovisave ‘Visena naþa pimi pan amiu pimi kom pun naga naþa pe

řarin sur make ga, nařa naga ga kilia visave “Sanene.” Naga masisu pona pe lelaga e Ntewa vano tol nařa kana kuruta mlau, a naga pe suřen wetelun yomarava nařa Ntewa siia.

¹⁵ “ ‘Naga pisawal pan amiu sanini, sape “In na nekilia ruru kiamiu yuřaena lala, a nekilia nevisu kilale sane pe kiamiu sitomena la manin manene re poli, a pe pisun manene ruru re řena poli. Popon manene la nařa visae sinořan omanini, ko omanin ruruia, pona visae ovisunu, ovisun ruruia, ana nařa sinemiu la peve lua ga sanene, řelaga nene pe sineun re nenaga. ¹⁶ Ana komin nařa sinemiun amanini a sinemiun avisun sanene, in na nesape neluelua amiu e logou narui.

¹⁷ “ ‘ “Kam na asape amiyuwon polo kiamiu sur wo la mokliu, ana kam na asape tařatete yar tai kilia la sur van amiu, kam na amla ke rui. Ana peraga, e kiau navisuena pe sa re nene poli. Kam na pe apisu kilale amiu re poli, ana pe kiamiu sur wo re nena tai, kam na limamiu koren ga, kilamaramiu řala, a yepemiu mian ga. ¹⁸ Nevisa van amiu, popon awasuře si aim pun inu, aim awar kol nini nařa kap kekan van kana namname rui, vena akilia alarar sur wo tai e limamiu. A popon aim awar kulmrae la nařa miyuwowo, vena akalo amiu, vena ve amawa re, a popon aim awar řaki na vilanen e kilamaramiu, ana vena akilia akirava sina.

¹⁹ “ ‘ “Yaru ai nařa sineu siia, monar nevis vania vena nakawe ruru kiena malena, ve sanene, monar ala kiau visena lala, ana avilopu amiu. ²⁰ Ayagogo ruruia! In na nesuřal nesuřa nesigariga ke pulutava na kiořa malena. Ko nařa ologe pulgou pio, ovietavan inu, neimřasu loyuřa italua tesun, italua tekinana.

²¹ “ ‘ “Naga nařa suřal řarera vano o taulu naviowaena lala, netařan vania sane naga topae amio inu e leleu wa na totanoena, sa ke ga nařa in řena netaulu kiau nasinekar, ana siraunia Ata řere inu netotano ke nemio e lelana wa na totanoena.

²² “ ‘ “Yar nařa kiligana teke ea, popon naga logekilale ya nařa Ninuna ne Ntewa

pisawal ke pa řegas nen li nalelagaena lala.” ’ ’ ”

4

Ntewa na lelana nařa meta manene laa ma e peni

¹ Pogos nařa nepisu pae sur la nene, nořal ke sina ga pulutava tai navaen loyuřa ma e peni, řeke ga vamon inu. A nemloge ke sina ga pulgo nařa pis pan inu nanua, pis na pulgona miyelu keviu sane kumasua, ana pisa pan inu, sape “Ovam meta e nini sumo wa, vena nekila ovisu sur la nařa yoko aim sirau.”

² Pisa sanene, ana veraga ga, nemloge sane Ninuna ne Ntewa řerelua ninuu, mligan inu ma e peni, ana nekira pa e pupia lele wa na totanoena tai řeke ga e marau, nařa yerka wa tai totano teke ea. ³ Nepisu sa nařa pila, řar maran kilavaru la nařa po na po, a kana kap nena miyervivia sa ga kuperierier. ⁴ Kana pupia lele na totanoena nena řeke ga lika, a lele na totanoena řena lařasa miyervivia, nopuloia tol lualima yam lua pa vari [24]. E la peve taaga, yar taaga teke e tai kila sane la řena tol lualima yam lua pa vari [24], la nene ape nasumonena nae ma e peni lala. La nene, řala kulsota la miyuwowo pařisi, a amien karo na řarila nařa pe kol. ⁵ Nesuřa nepisu ke sane, nemilan řena yekarpla ke ga likan yo wa nařani, amio řaagena na pupia polilu tera ke ea. Vamonia, kap vivaga la olua asuřa apivavaga, naga nene nane ninuna ne Ntewa olua, ⁶ asuřal asike e yotop tai, nařa meri ga řeke na sa ga sive, pilavila a merarava ruru po sa ga kupito.

Ana likan yo nařani, yar mali la vari asuřaga, nařa kilamarala la moki liu sike vamon la a varaun la, asuřal lavisi, asuvivi pupia lele wa na totanoena.

⁷ Yar mal řes nene, sa ga laion, na lua sa ga puluk nařa purwolu, na telu naga řar ga maran yaru, na maro na sane pepauřa. ⁸ La nene, la make ga kupela la orai, nařa kilamarala la kalo make ruru řena kupela la nene, pa řena e pulugala.

La nene kiela yuñnaena, legiena a yemalo, la pe aparurula re pog ta poli, la asumal apisawal lue ga, asape “Ntewa na ñareraena na mava, naga su ñesa, naga sike nagane, a naga sike sike nena. Naga pe wa naña pe wa, naga pe wa pañisi.”

⁹ E visena la ne sanene, la asumña apisirlua ke kia kiena naga naña totano teke lele wa likan la, apatanon ke naga, asumña apisa ke potena pa naga naña yoko mal lue narui. Pogos naña asumña apisa ñaga, ¹⁰ nasumonena ñena la nene apatanonia, amlotun ke naga naña tañatete mare pogos tai. Ana siraunia, añar plan kiela karo na ñarila naña pe kol, amligan su tano se lana, asape:

¹¹ “Kiamim Suñe Ntewa, mesmesun naña naurarena, navatanonena a ñareraena make ga, ala van ko, kiomña ko ga taaga. Ko ke naña osii make sur narui,
e ga e kiomña nasinenanena atol kiela malena rui.”

5

Tus naña apulonaria, amio narin sipsip, naña lalua asike ma e peni

¹ Ana yokorena nepisu si yerkaawa nene naña totano teke e lelenu wa, naga mlarar ke sur tai e limana marua, sur nena naga tus tai, naña asiri ga e lepas luwoka, ñisi na apulonaria, ana atelan kana lok olua suwoia.

² Ana nemloge pupia navisi tai pion manene pa metava, piunia pisape “Ane torokin kilaroro lok la nene? Yar tai sike ne kilia vae tus nene woga pona peraga?”

³ Moña ga sanene pano-o, peraga, pe yar re tai naña ma e peni pona yomarava, pona vatanon yomarava, naña kilia vae tus nene poli, pe yar re nena tai naña torokin kira va loyuma e poli. ⁴ Nepisu sanene narui, nemloge piowa, netagi na netagi, naña tañatete yar tai kila.

⁵ Ana nasumonena la tai nene pis pan inu, pisape “E, ve otag re sina! Opisu ke ne, nanene naga laion naña molue kome yeririna la nae Suta, naña apio asape lus kiena ne Tepet, naga taulu make sur la

ñisi rui. Naga ke narui naga kilia kilaro lok la olua nene, naga ke naña yoko vae tus nene narui.”

⁶ Ana nekira pano, pe laion re poli, ana nepisu narin sipsip tai sumal sike likan yar mal la vari a nasumonena lala vamon yo wa nene. Naga pe narin sipsip ga, ana kana lamaliu olua amio kilamarana olua asike e ñarina. Naga sumal sike na, naga apisu sa naña akila kuñañaena e rui, ana mal ruru ga sumña ga. ⁷ Naga mial pimi, kuslua tus naña petan limana yerkaawa na ñamarua, metava e pupia lele wa na totanoena. ⁸ Mla pae, ana yar mal la vari nene amio nasumonena la lualima yam lua pa vari [24] nene amloru e lana. La pepe taaga añar kiela yukalele lala a kiela piala la naña amiyumaen e kol, pulen ga ponotaninu la naña asikapia, ana kala ponos taninu po pañisi naña pa ke metava, nane leniena lala kiena nalelagaena wa lala. ⁹⁻¹⁰ A la amiyaun ke yau viu tai naña sanini,

“Akuñañain ko,
ana e komña kuruta
opul plan yeririna lala ape kiena ne Ntewa,
naña amolue e ñegas nen yeririna make ga,
e visena kar make ga,
e purvanua kerkeviu make ga,
a e narin purvanua make ñena ga.
Ko osikol la apim ape ñegas taaga navatanonen ñarin suñe ve taaga ga,
aim ave yar wa lala na yuñnaena kiena ne Ntewa,
naña yoko ave suñen yomarava nini.
Ana komin naña okila sanene,
torokin sane ko ga taaga ola tus nene narui,
owar plan kana lok lala, ovae.”

¹¹ Nesuma nepisusu ke sanene, ana nemloge navisi la amiyau, la mok na moki, aña la tenario via na sanene. Amiervivi lele na totanoena wa amio yar mal lala a nasumonena la nene, ¹² amiyau ñarera pañisi, apisa sanini, asape, “Narin sipsip, naña akuñañainia, naga taaga po na po.
Ñareraena make ga, nawoena make ga,

manmaruaena make ga, puriu kawaena
make ga,
navatanonena make ga, naurarena make
ga, nayeluarena make ga,
torokin akila ga van naga taaga.”

¹³ Siraun nanene, nemloge si surmal
make ga la mēna amiyau, surmal la naḡa
asike ma e peni, amio la naḡa asike e
yomarava, pona e porotano pona e sive,
kiela yauena pisa sanini, pisape,

“Nayeluarena, navatanonena, naurarena,
a namāreraena va va yerkawa
naḡa totano teke e lele wa, amio
mēna narin sipsip, vano vano ve
uro re.”

¹⁴ Ana yar mal la vari naḡani api-
sawalia asape “Sanene” komin visena la
nene, ana nasumonena lala amloru, aki-
nai, amlotun lalua.

6

Lok la olua na tusi naḡa aplonaria

*Lok ḡesia: Yerkaḡa na ḡelaga na kilaen
mara, naḡa kus wosi yuwowo*

¹ Nepisu manene mēga, nepisu narin
sipsip naḡa kilaro lok na sumo na tus
nene. Naga kila pae, ana yar mal la vari
nene tai pio e pulgo tai sa naḡa polilu,
pisape “Oimi!”

² Ana noḡal ga wosi tai naḡa miyu-
wowo suḡal sike e marau veraga. Noḡal
yar tai teke meta ea, ḡar ke viu lamias,
ana la amligan karo na ḡarina kiena ḡarin
suḡe teke e ḡarina, ana kus kiena wosi
naḡani kirir pano sane yar namara tai
naḡa vanon vena taulu kiena nasinekar
lala.

*Lok na lua: Yerkaḡa na ḡelaga na
weḡaren yaru, naḡa kus wosi pivaga*

³ Yoko narin sipsip kilaro lok na lua.
Kila pae narui, ana nemloge yar mal na
lua pio, naga mēna sape “Oimi!”

⁴ Ana wosi taḡena ke sina ga pimi
kate veraga, naḡa pivaga. Yar naḡa
kusia, ataḡan pania vena va war plan
suḡarena naḡa sike e yomarava, vena
yar la asuḡa awewe moḡar la. Amligan
pupia playu na mara tai e limana, ana
naga mēna kiriri pano.

*Lok na telu: Yerkaḡa na ḡelaga na
visoena e yomarava, naḡa kus wosi malko*

⁵ Yoko, narin sipsip kilaro lok na telu.
Kila pae narui, nemloge yar na telu pio,
naga mēna pisape “Oimi!”

Ana nepisu ga wosi si tai naḡa malko
suḡal sike e marau veraga. Yar naḡa
kusa, naga mlarar ke skel tai e limana,
vena visuveve kinanena lala kana yeri-
rina na yomarava.

⁶ Ana nemloge visena tai molue ga
likan yar mal la vari naḡani, asape
“Ovano, ataḡan pan ko asape okilia okila
naḡa yo ve plasan kinanena, naḡa yoko
monar aul narin kinanena ga e kilavaru
keviu. Ana ve okila kare manene re
purḡes nen purolip lala naḡa amiyuḡaen
ke sirveve e mrasnela, a ve okila kare
manene re purḡes nen kilkerep lala naḡa
amiyuḡaen waen e mrasnela.” Apisa
sanene narui, a naga mēna kiriri pano.

*Lok na vari: Yerkaḡa na ḡelaga na
marena, naḡa kus wosi na yepen pe yavi*

⁷ Yoko, narin sipsip kilaro lok na vari,
kila pae ana nemloge yar mal na vari pio,
naga mēna sape “Oimi!”

⁸ Ana noḡal ga na wosi taḡena naḡa
yepena pe yavi suḡal ga sike e marau.
Yar naḡa kusia, apio kiena kia asape
Marena, a naga, kiena erau tai mial ke
amio, naḡa kiena kia asape Pulukapi. Ana
e lalua nene, ataḡan asape lalua akilia
akila viowa va yar ve moki e yomarava,
e playu na mara, pona e viso, pona e
maiēna, pona e surmal tetan lala. Visae
ve sanene, yar la vari asike yomarava,
la telu akilia asururu ga, ana taḡena tai
akilia akilapel naga sanene.

*Lok na lima: Li na lelagaena la naḡa
ape masisu pano-o aḡemoḡar la*

⁹ Yoko, narin sipsip kilaro lok na lima.
Kila pae, ana noḡal wonta pulen ninuna
ne yeririna lala amiyuwon la miyervivi
miasina. Nanene la naḡa aḡemoḡar la
komin aḡarera e logearen visena kiena
ne Ntewa, a asuḡal mārera asape amle-
laga e Yesu. ¹⁰ La nene, noḡal atag ke
pa Ntewa e pupia pulgo keviu, asape “Ake
Suḡe na sur make ga, ope wa a ope lelaga,

awis ovisu kilale kamim kuruta nene. Pogwai naþa yoko okila maran va yar viowa la naþa akila ke piowa sanene?”

¹¹ Apisa pa sanene narui, ana aþar kulsaket yuwowo la pan la amiyenia, ana apisa pan la asape sur naþa la apiunia naga pere wa. Asape monar asumate li ga ve plas ga wa, komin naþa kiela erau laþasa asike ga wa, amio mēna kiela puruvi taþena lala a vinela lala, naþa yoko la mēna monar awe momar la komin naþa amlelaga, ana pogos naþa la punu ga aimi toroki, yoko Ntewa kila ga ya naþa la apiun na wa.

Lok na orai: Legiena maro

¹² Yoko, nepisu naþa narin sipsip kilaro lok na orai. Kila narui, yemninu veraga, a pe piavi re poli mrae pimi malko yemalolo nenaga, a kupario pimi pivaga sane kuruta, ¹³ a verue la naþa asike ma e sinapane akekapil apitom tano e porotano, sa ga naþa mralak mene, pogos naþa pupia lagi miyui kululun lasa. ¹⁴ Yoko, avilonar sinapane sa naþa apilonar takue akus pano, a tavie make ga a purvanua make ga alen plan la vetan lelela lala.

¹⁵ Ana pogos naþa yar la avisu sur la nene, pupia marauena naþa pupia marauena. Parin suþe na yomarava lala, yerkawa lala, nasumonena kiena ne yar na mara lala, yar na sur moki lala, yar mārera lala, amio mēna kiela yaru na yumāena lala, a yar taþena make ga e yo kar ga lala, la make ga ayalin mesmesun puluve lala pona pulkilavaru, avavinin yo la metava e kunusa, akilayonli naþa atapolou ea. ¹⁶ Atol yo la nene, ana marauena pimi keviu manene laa, a apion pa kilavaru lala amio kunus lala, asape “Awis, aloru akalo ruru imimi, vena navisuenā kiena ne naga naþa teke meta e lele wa ve tol imim re, a vena nasinekar kiena ne narin sipsip ve kila kare imim re. ¹⁷ Pupia legiena na sinekar kien la lua nene pimi rui, a yoko ane kilia suñalu mali e pogos nene? Peraga ne, nagane yoko viowa manene laa van ita make ga.”

7

Ntewa pisaar kiena pupia þegas nen yeririna tai vena ave kiena

¹ Siraun sur la nene, nepisu navisi la vari asumal asike e mrapun yomarava varoka, asumā akilawo ke lagi vari naþa amiyui ke e yomarava, vena lagi la nene ve ayui re si e sive, pona e porotano, pona meta e lak lala. ² Yoko nepisu ke sina navisi taþena, þar sur na ween totou kiena ne Ntewa mali van kiena yeririna lala, ana naga molue e naþa mrae pa meta ea pimi. Naga kilia mā sape navisi vari nene, la aþar ke namareraena naþa akilia akila kare porotano a akilia akila kare sive, ana naga pion manene pan la, pisaluþar pan la vena ve akila re si sur tai. ³ Pisa sanini, sape “Ei, toko, ve akila kare re sive pona porotano pona lak lala, vano vano tol naþa teligan totou tai te piamenan yar mesmes lala naþa ape kiena ne kieta Ntewa.”

⁴⁻⁸ E pogos nene narui nemloge ga na wa naþa apisawal nena maran la naþa amligan totou e la. La nene amolue akom e lus nae Israel la lualima taaga pa lua, naga lus la naþa aþar kia kiena yermarua apua kan la nene, nane Suta, Rupen, Kat, Asa, Naptali, Manasa, Simion, Levi, Isak, Sepulan, Sosep, a Pensiman. Ana e lus make la nene, tai kana manu lala tol lualima taaga pa lua [12,000] amolue komea, kila la punu ga tol sane kana manu ne lala tol ponotia lualima yam vari pa vari [144,000].

Pupia þegas taþena lala naþa amiyen kulsota yuwowo lala

⁹ Ana siraunia, nekira pa vamon inu narui nomal pupia þina na yeririna lala, naþa moki na moki, taþatete auloia, la ke naþa amolue akom e lus taþena la narui. La ke naþa ape yeririna taþena lala na purvanua taþena lala, amio kiela visena taþena lala, apim asumal asike vamon pupia lele na totanoena naþa narin sipsip totano teke ea. La make ga amien kulmrae yuwowo nowo lala, a aþarar māñela lala, ¹⁰ a apio manene pa metava, asape

“Kieta Ntewa teke e kiena lelana wa, naga ga amio narin sipsip, lalua ape purpēs nen kieta natamaliaena.”

¹¹ Ana amio la nene, navisi mēna lala asumāl amiyervivi yo wa, a amiyervivi mēna nasumonena lala amio yar mal la vari nañani, ana la mēna akinai añan p̄arila pito tano vamon yo wa, amlotun Ntewa, ¹² asape

“Ee, lelaga pa!

Nayeluarena make ga, a naurarena, a namanmaruaena, a navisaen potena, a navisirluaena, a puriukawaena, a nam̄areraena,

la punu ga nene ape kiena ne kieta Ntewa naga taaga, a yoko ve sanene sulue na sike ne.

Yeluaren van Ntewa!”

¹³ Ana e pogos nene, nasumonena la tai piun tan inu, sape “Pupia p̄ina naña amiyen kulumrae yuwowo la ne, okilia osape a la nene, a okilia osape la asu pe na apimi?”

¹⁴ Ana nesape “E peraga, ana ko ope yerkaewa nae e nini tai, ko okilia m̄a yo?”

Ana pisatam̄ea sape “Ore, la ke nene narui naña añaro e pupia pogos naloge viowaena. Kulsota la ne amiyen ke ne, akevanla e kuruta kana narin sipsip nañani, nane apim amiyuwowo ruru sane opisu ke ne. ¹⁵ La na kiela yum̄aena sanini, sane

‘La asike vamon yo wa kiena ne Ntewa, legiena a lemalo amiyum̄ae kiena ke loyum̄a e m̄ana yum̄a wa, a naga naña totano teke meta ne, naga yoko visuar la,

¹⁶ Yoko tañatete si viso kar la, yoko ve moto karla re si narui, mrae ve kila kare la re sina, a pupia kapi ve visun la re sina,

¹⁷ komin narin sipsip naña teke likan yo wa meta ne, naga yoko vagan la, naga yoko sumon la ava e purpēs nen wii na malena, a yoko Ntewa yumu plan make wamarala.’”

8

Lok na olua: Yo pa ruru nenaga

¹ Siraun nene, nepisu narin sipsip kilaro lok na olua. Kila narui, sur make ga nae mae peni aparurula veraga, pe m̄aagena re si ta poli, yo m̄ano nena ga mon m̄a pano-o tol komsus nen aora taaga.

Kumasua la olua

² A pe yam piavi re nenaga, nom̄al navisi la olua naña asumāl asike e marana ne Ntewa vena kilaen kiena yum̄aena, a amla kumasua olua pan la, tai kus tai, tai kus tai.

Pias nen ponotaninu naña amiyum̄aen e kol

³ Ana siraunia, navisi tañena pimi. Naga kus pias nen ponotaninu tai, naña amiyum̄aen e kol, a naga kus pimi sum̄al sike e wonta, naña naga mēna amiyum̄aen e kol, a naña sike vamon lele wa na totanoena. Ana añar ponotaninu mokliu pania vena sikapia e wonta vena kila ponos wo, a amla mēna leniena lala kiena ne nalelagaena wa lala pania, vena ligana to meta e wonta sane nalaena tai. ⁴ A pogos naña kapi nene kekan ke ponotaninu nena, kana ponosa amio leniena kiena ne nalelagaena wa lala, amolue petan limana ne navisi nañani akaka ava atol marana ne Ntewa.

⁵ Yoko, navisi nañani p̄ar plategkap lañas naña apranar sike e wonta nene, kokonia pito e pias nen ponotaninu nene ana koven pito tano e yomarava. Ana pogos naña suri nene tol yomarava, kila polilu kapur kar ga e yo punu ga, amio kana mumuena sa naña kapiapo, amio m̄ena yekarpla, a yemninu.

Kumasua na miyelu p̄esa: yua amio kuruta

⁶ Ana navisi la olua naña añarar kumasua olua nene, asu ruru ke naña asape ayu narui.

⁷ Navisi na sumo miyu kiena kumasua, ana kila narui mrayua la naña m̄arera sane kururu kilavaru, amio kuruta naña pisusun sane kapi, aptom akila mom̄ar sur kar la e yomarava. Amiyum̄aen m̄a

sanene pano-o kapi kekan make yomarava komþasa amio kana purlaki ne lala, amio sur make naþa kapur sike ea.

Kumasua na lua miyelu: tavie na kapi

⁸ Ana siraunia, navisi na lua miyu kiena kumasua. Nanene kila pupia tavie kar tai, naþa kap molue ke komea, akovenlua pito e sive. Pogos na kove sive, ana sive komþas pimi sane kuruta, ⁹ ana kana sur mal ne lala amarmare, a waa la naþa asike e pupia lepas nene atalilu.

Kumasua na telu miyelu: verue naþa kirir ma e sinapane

¹⁰ Yoko navisi na telu miyu kiena kumasua. Nanene kila pupia verue tai, naþa kapi pivaga ke ea tegoli yo sane kapi vivaga, molue ma e sinapane, miere pitomi miae yomarava. Ana kana kapi nena pa tol wii la naþa mlau a þarin wii lala. ¹¹ Kia kien verue nene, asape Wii Melkalka, ana kila narui wii nae yo la moki pimi melkalka, ana yeririna la amun þele ga, moto karla mña pano-o amarmare.

Kumasua na vari miyelu: yemalolo

¹² Yoko navisi na vari miyu kiena kumasua. Nanene kila naþa mrae komþas pimi malolo, a kupario komþas pe tego re si poli, a verue la moki naþa pe añal la re si poli. Kila narui legiena pimi plas manene laa, a pe lepamiema re si poli, kila narui yemalolo paþisi e yomarava wetelu.

¹³ Nepisu manene ke sane, nomñal pupia pepauma tai ka ke metava, sumña mlolokai kar ke metava na, pisape “Yo piowa rui e, ana na nene naga kulus ke na wa. Navisi la telu asike ga wa, la kiela kumasua miyelu mñarera manene laa sane. Kam na yomarava, avisuar amiu, pupia na loge viowaena pimi mñaliv ke narui!”

9

Kumasua na lima miyelu: pulus naþa pito manene laa tano, naþa na þesia na loge viowaena mñarera na telu

¹ Yoko navisi na lima miyu kiena kumasua. Nanene kila verue taþena kirir mñalia þarpoyo ma e sinapane pitomi e yomarava. Verue nene, amla ki tai pania,

nanene ki naþa vietavan pulus naþa pito tol kap naþa garo tano. ² Pogos naþa mlalua keplamaran pulus nene, kapi piu þar wowo yo molmolue ke ea, sa naþa pupia kap tai piu, ana pa kar ga meta e sinapane, kilawo maran mrae, kila yemalo ke sina ga. ³ Ana pogos naþa kap piu kalo make yo sanene, kelsisi la amolue apitom tano e porotano, ana pe asa re si kelsisi poli ana apim sa naþa pupia kimi natano.

⁴ Apisaluþar la asape ve atol re purlaki lala a kinanena lala pona sur la naþa pitotovi sike e yomarava, ana atamñan asape akilia akila viowa va yeririna na yomarava lala, la naþa pe aþar re totou kiena ne Ntewa naþa naga mligan sike nena e piamenana ne kiena yeririna lala. ⁵ Kimi na tano la nene, pe atamñan la re naþa akilia awe moñar yar la poli, ana atamñan la ga ayuyur la mña va tol kupario ve lima. Ana pogos naþa akila mña sanene vano-o, yoko yar la aloge yepela la lalae kar vano vaþisi. ⁶ E pogos nene, la ve moki na asave popon amarmare ga, yoko akale mrapa la naþa amare ea, ana yoko marena yepen mavin la, ligan la asuñga ga sanene.

⁷ Ana kelsisi la nene, pogos naþa nepisu ruru la, atorokin wosi la naþa yar namara la akus ke ne. Amyen karo naþarila naþa pe kol suwo þarila, a pogos naþa nepisu ruru marala, nemilan la ga asa ga yaru. ⁸ Amñe vilþarila sane sira, ana maluela lala, sane na maluena laion. ⁹ Amyenwo yerela lala e pototo, a pogos naþa akaka tetai, kupela la kakapur mñalia sa naþa wosi la naþa aþere kiela kat lala akiriri ava akila mara. ¹⁰ Kelsisi la nene kesila sike e la, a sur na yuren yaru lala sike e la, naþa akilia ayur mña yar vano-o tol kupario ve lima.

¹¹ La kiela þarin suþe tai, naga navisi tai, ana pe navisi kiena ne Ntewa re poli, naga navisi naþa pisuar ke mratava na pulukapi. Yar nene, kiena kia e visena kiena le Epru lala, asikia asape Apatono, a e visena nae Krik, asikia Apoliono, kinas nen kia lua nene asape yar na warnena kareen suria.

¹² Kelsisi ne la nanene, naþa nasumo e naloge viowaena la telu nena nanene. Noñal naga þaro pa rui, ana lua sike ga wa.

Kumasua na orai miyelu: navisi lala na weñaren yaru, naþa nalua na naloge viowaena ñarera na telu nene

¹³ Yoko navisi na orai miyu kiena kumasua, nemloge visena tai molue kom e mrapun wonta wa nene varoka naþa amiyuñen e kol naþa sike e yo wa vamon Ntewa. ¹⁴ Visena naþa pisa pa navisi nene sanini, sape “Navisi la vari naþa apiar la asike e yo naþa wii mlau ke ea naþa kiena kia Yupretes, nagane kana pogos naþa ova okila plan la sina avavano narui.” ¹⁵ Navisi la nene, apuarar la ruru asuñña sanene pano-o tol nena kana aora na kana legiena na kana kupario, naþa akilia amolue ea vena akila kiela yuññaena. Ana navisi taþena pa mluþar plan la, kila sane amolue apano, apa kar ga e purvanua lala añe yar lala lavis tol komþas nen yeririna na yomarava.

¹⁶ Apa amio kiela yar namara lala naþa akus wosi namara lala, ana nemloge apisawal kana marana tol tenario tol ponotia lua [200,000,000]. ¹⁷ A pogos naþa nepisu manene wosi la nene amio yar la naþa akusia, noñal pototo sur tai naþa amligan mono ke yerela, amiyowa ruru la apivavaga sane kapi, amemaena sane lowe memaena, amleleru sane mrae. Kiela wosi lala ape taþena ga, naþa þarila sa ga laion, a pogos naþa amiyuveve noñal kapi a ñau a posnoyavi na kapiapo mleleru molue petan logola. ¹⁸ Sur la telu ne nanene, sane kapi a ñau a posnoyavi na kapiapo kila lavis yeririna na yomarava nini la komþas akokovio e pogos nene. ¹⁹ Nañareraena kien wosi la nene sike e ya naþa molue ke kome logola, a sike ñena e kesila lala, komin kesila la pilolon sane lomñara, a sur sane þarin lomñara ñena sike e luas nen kesila naþa mla ke pupia magka pa yeririna lala.

²⁰ Napiowaena la ne ñarera paþisi sanene, a pupia komþas nen yeririna lala, nane laþas naþa amal ke na wa, pe asitom re poli. Pe apulon la re nena e kiela

napiowaena la naþa akila ke e limala poli, ana asuñña akila luen ga lotena pa yermare lala, a asuñña akila ke leniena pa nono lala na kiela ntewa lala, naþa pe akirava re poli, a pe amloge kilale re sur poli, naþa pe amiyal re poli, naþa yar ga la amiyuñen e kol, pona selpa, pona pototo, pona kilavaru, pona laki.

²¹ A amio ñena nanini, pe apulon la re nenaga e þelaga na weñaren yaru poli, pona kimi lala, pona nakilaen viowa amio sira, pona e kiela vinauena la naþa asuñña akila ke ne.

10

Navisi tai mlarar narin tus naþa apilonaria

¹ Ana siraunia, nepisu si navisi ñarera taþena molue ma e peni pitomi tano. Naga mien lul sa naþa ñana kulsota, a kuperierier miervivi þarina, marana ñena ga sane mrae, ana lana luwoka sane pupia kemraþe ana ape kapi. ² Ana nepisu naga tarar ke narin tus tai, naþa pike þa teke e limana luwoka. Ana piaþereren lana marua piawa ke e sive a lana ñel piawa ke e porotano. ³ Naga suññalar ga suñña sanene, ana mligan pupia vioena tai naþa sa ga laion, a pogos naþa naga kila, polilu make kar ga lala apisatame pimi, apis kome kiela mumuena lala. ⁴ Pogos naþa polilu la atera sanene, sineun nesape nesiri plan kiela visena lala, ana lavis nekila narui, visena taþena molue ma e peni pitomi pan inu, sape “Toko, ve osiri re visena kiena ne la nene. Sur la naþa apisa, pe nakilaen re yeririna la akilia poli.”

⁵ Visena nene sanini, ana noñal ga navisi naþa piawa e sive amio porotano, kian limana marua pa ma e peni. ⁶ Ana pisa kiena visena ñarera tai, pisaar e kia kien naga naþa mal sulue, naþa sii peni amio ya la naþa asike ea, amio yomarava a ya la naþa asike ea, amio sive a ya la naþa asike ea. Kiena visena pa sanini, sape “Nagane pe pogos na suññateen re si poli! ⁷ Lavis ke navisi na olua nene yu kiena kumasua narui, a visae kila ga rui, vera na nasitomwanena kiena ne Ntewa

la imi m̃alivi rui, vera na sur make ga imi merarava ve sa ga naṣa naga pisawal ṣesan pa navisawalen la naṣa amiyum̃ae kiena ṣesa.”

⁸ Pisa pa sanene narui, in m̃ena nemloge visen taṣena molue ma e peni pitomi pan inu, sape “Narin tus naṣa pike teke e limana ne navisi naṣa sum̃al sike e sive a porotano, ova ola ke ne wa.”

⁹ Ana nepa lavisin navisi naṣani, nepiun narin tus nene tania. Ana tam̃an ga pan inu, sape “Poga, okilia olavia. Visae olavia monar okania. A nesape nevisa van ko sanini, pogos naṣa okania, yoko ologe kiki e logom̃a vaṣisi, ana sir- aunia, yoko ologe melkalka e mopom̃a.”

¹⁰ Ana nemlavia nakania, ana kiki e gou paṣisi. Ana nesinom pae, ana sanena naṣa pisa, naṣa sur nene melkalka, kila kare m̃eṣeu paṣisi. ¹¹ Yoko, visena pitomi si pan inu yam tai, sape “Yoko ve sa ga nene narui, komin navisawalena taṣena la asike ga wa naṣa yoko monar oto ovisawal sina, naṣa apisayu ṣegas nen yolai lala, purvanua punu ga, yaru na visena taṣena la punu ga, a ṣarin suṣe la naṣa asike e yomarava.”

11

Yar la lua na ũlaaren visen kiena ne Ntewa

¹ Ana e pogos nene amligan kiai tai te lum̃au, asape neva nela totou na yo la ea. Asape, “Ova e yum̃a wa m̃ana Ntewa, ola ruru kana totounena na keviu pa sanape, a ola totou na wonta naṣa sike loyum̃a ea, a oulo m̃ena yeririna la naṣa akila ke lotena e yo nene, sane m̃a tol via. ² Ana kana pupia yo naṣa m̃eke vanua, naga ve ola re kana totounena, komin yum̃a wa nene komṣasa yar la naṣa pe ape Yu re poli la yoko akusia. Wolawa la nene yoko aim ataulu pupia kumali wa nene Yerusalem, yoko aim loyum̃a ayalor kar ga ea sa naṣa la lelela, ana yoko akila ga va tol kupario ve lualima yam vari va lua [42]. ³ A pogos naṣa asike e nene, yoko yar lalua naṣa asum̃al m̃arera asike e kiau visen lelaga aim am̃alivi. Lalua

ayen ga kulupak sa naṣa m̃ala kulsota, a yoko avisawal kiau visena e siarena na kupario la nene va tol luasa, naṣa kana legiena nena tol manu ve taaga ponotia ve lua lualima yam orai [1260].”

⁴ Yar lalua nene visena wa kiena ne Ntewa pisayu la nakonua rui, naṣa pisayu sape purolip lalua asum̃a ga, pona naṣa pisayu kemraṣe na kantel lua, naṣa luoka ga asm̃al asike e marana ne kieta Ntewa naṣa naga pe suṣen yomarava wetelu.

⁵ A visae yar tai kilali naṣa kila viowa va lalua nene pogos tai, yoko kapi kilia molue e logola, yoko kilia kilapel ruru nena kiela nasinekar lala. Nane mrapa ne nanene naṣa visae yar sinenan sape kilam̃ar la, yoko naga ga kan ke sina kiena marena narui. ⁶ Lalua nene kiela nam̃areraena keviu liu, naṣa akilia akilawo sinapane metava vena yua taṣatete kove e pogos naṣa apisawal visena kiena ne Ntewa, a akilia akila wii lala imi ve kuruta, a akilia akila naṣa sur viowa kar ga imi pona pogos m̃arera imi kila kare yomarava e pogos ya naṣa lalua asitom asape akila.

⁷ Ana lalua nene, lalua ave navisawalen sanene vano tol pogos naṣa lalua akila yum̃aena na sanene ṣisi. E pog nene narui, yoko pupia sur mal viowa naṣa m̃eke tano e pulukapi molue vamin lalua, a yoko kiena nam̃areraena taulu la luwoka, kilam̃ar la. ⁸ A yoko akoven tasnela m̃eke likan mrapplepa e pupia pulkumali naṣa naga pulkumali m̃a nena naṣa kiela suṣe naga m̃ena am̃em̃aria meta e lak torovia. E nene, naṣa e ṣelaga na visawanen suria, apisa kia na kumali naṣani, pogos tai asape kia na kumali marua viowa naṣa Sotom, pona apio asape Isip. ⁹ Tasnela mom̃a ga e yepisun sanene yoko ṣegas nen yeririna lala, pona lus lala, pona visena lala, pona purvanua la aim avisu la, yoko avisaluṣar la ve asinla re vano-o tol legien ve telu komsusa. ¹⁰ A pogos naṣa apisusu m̃a tasnela yar mare lua nene pano-o yoko apisa karela paṣisi a apitalia kare la ṣisa. Yoko asitom̃al naloge viowaena lala naṣa navisawalena

lalua akila pimi pa yar na yomarava lala, ana yoko akekara na akekaran naña lalua nene amare pa rui, yoko akila pupia p̄aḡaḡena a yoko awarwar si nalaena lala van la vanonia.

¹¹ A pogos naña legiena telu nene kom-susa p̄aro pae, pe asin re luwoka poli wa, la amilan ga lagi na malena tai molue kome Ntewa pitomi tol maren lua naña ne, kila si la ga luwoka asuñal aḡanarla asuñal asikena. Pogos naña yar la apisuia, amarau na amarau, ¹² a pe yam piavi re poli, amloge pupia visena la kom ma e peni pitomi, pisa pan lalua, sape “Poga, amlua avam metava narui.” Ana la ga luwoka apa metava veraga, akus lul lala apa atol ma e peni, naña kiela nasinekar lala apisu sane asuñalu wowe ga asikena, logola suwowo ga rui apis re si poli.

¹³ A e ke e pogos nene, pupia yem-ninu, naña kila lepas nen pul kumali nene komḡas, yuñā make ga akekapil aporo-rowa make nenaga, a yeririna la naña amarmare e yemninu nene tol manu olua. La naña amal ruru ga asuñaga la apisu ke sur nene, amarau kar p̄an wa, ana apisu sane popon la ayeluar ga Ntewa nae peni komin kiena pupia m̄areraena naña la apisu kilale ga na wa.

¹⁴ Yemninu nene sur sane pupia naloge viowaena na lua p̄aro narui, kana yam telu nena pere wa, yoko naga ve ve piavi re na imi.

Kumasua na olua mielu: pogos na liḡereena, naña kana naloge viowaena m̄arera maro na teloka nanene

¹⁵ Yoko navisi na telu miyu kiena kumasua. Nanene narui kila pulgo la moki apisasawal ke pupia visena la ma e peni, amieluar Ntewa apisa sanini, asape

“Nagane narui yo punu ga naña sumo sike vatanon suḡe viowa na yomarava nini, la asike vatanon kieta Suḡe Ntewa narui, lalua kiena Navisaarena,

a yoko naga ve p̄arin suḡen vano-o taḡatete ḡisi pogos tai.”

¹⁶ A nasumonena m̄ena la lualima yam lua pa vari [24] amio la, naña atotano ateke e lelela la naña pa metava, akinai tano vamon Ntewa, amlotunia, ¹⁷ asape

“O Ntewa keviu nam̄areraena na mava, ko naña osu nakonua rui, ko naña osike nagane, ko naña ope na pogos la ne pimi ke ne.

Mepisa potena pan ko paḡisi wa, komin naña oḡarar kioñā pupia m̄areraena rui, nagane narui osuñalu m̄arera e kioñā nasuḡenena.

¹⁸ Purvanua make ga na yomarava nini sumo na sinela kar ko, ana pogos na kilologiaen kioñā sinekar van la narui.

Nagane kana pogos naña yoko oliḡere yar mare lala, a yoko okila kare yeririna la naña akila kare kioñā yomarava.

Ana kioñā yar na yuñāena lala, naña navisawalena lala, amio kioñā li nalelagaena wa lala, a la naña apatanon ke kioñā kia, yoko awar kiela nalaena wo la e pogos nene, pe sur koren ga naña ape yerkawa lala e kioñā yuñāena, pona pe ape yerkawa re poli.”

¹⁹ Ana e pogos nene apietavan yuñā wa m̄ana Ntewa ma e peni e marana yeririna lala, a añal pias nen navisaluaena wa mon m̄aga. Amilan ga yo pe taḡena veraga, komin nam̄areraena kiena ne Ntewa sike ea, naña yekarpla e yo punu ga, amio polilu tera, yo m̄aaga, yemninu, a pupia mras nen yua aes kekapili.

12

Sira nowo amio pupia nopi tai

¹ Nepisu manene ke sur nae peni lala wa, ana nemilan ga pupia kile tai. Naga sira tai, naga kus mrae, mien pe m̄ana kulsota, suñal sike e kupario, a karo na p̄arina, verue lualima taaga pa lua [12] sike ea. ² Sira nene m̄eḡena, ana mloge piowa mlokai na mlokai, komin kiena kupario ḡisi narui, lavis waria.

³ Nepisu manene mña sanene, pupia surmali taþena molue ma e peni, naga pe namarauena manene laa. Naga pupia arman nopi tai, pivaga, þarin olua naþa amien karo na þarin suþe olua sike e la, a lamñaliu mña sike e þarila, make ga tol lualima. ⁴ Ana nomñal ga sur naþa kuþin kesina sane, ku plan verue la mokliu akekapil akowowo yo tano e yomarava. Ana sur viowa naþani pimi suñalar se maran sira nene, naga sitom ruru rui sape sa sira nene war sisi, karnñar ke veraga.

⁵ Suñña sanene pano-o sira naþa þarlua narina, pe yermñene. Ana Ntewa sinenan sape sisi nene imi ve þarin suþe vena uarar pototo e limana vena ve suþen yeririna na yomarava lala, ana pogos naþa sur mal viowa nene pe tol re sisi nene poli wa, ana akuslua veraga, akuslua pa ma puna ne Ntewa mña kiena pupia lele na totanoena. ⁶ Ana sira nene marau, pure pa tapolou e yomema, e yo tai naþa Ntewa kila ruru pe lelena, ana pa tapolou e yo nene, apisuar ruru naga e legiena moki, legiena tol manu taaga ponotia lua lualima pa orai [1,260].

⁷ Ana e pogos nene pupia mara tai kapur ma e peni. Par navisi nene Maikel amio kiena navisi lala, akila mara amio pupia nopi naþani, ana naga mña ga amio kiena navisi lala akila mara mñarera paþisi pan la. ⁸ Akila mña mara sanene pano-o, tol naþa nopi nene, kiena namñareraena þisi, ana amio kiena navisi lala amloru apito tano. Ana akila kare la paþisi, amla nakoena pan la, aþar plan lelela ma e peni petan la. ⁹ Ana pupia nopi naþani, akovenlua nena ma e peni veraga pitomi e yomarava, naga amio kiena navisi lala.

Ana e poglis nene nepisu kilale ga pupia arman nopi nene na wa, naga ke ga naþa kus maran lomñara nanua sumo narui, naga yar sur naþa asape Yermare, pona Yermare Lego, naþa nanagane naga ke na wa, naga þere yomarava nini wetelu kuspall ke mrapa silaga.

¹⁰ Ana siraunia, nemloge pulgo tai pio þar make yo ma e peni, sape

“Nagane na natamaliaena kiena ne Ntewa suñalu, puriukawaena kiena ne Ntewa tauluia, nasuþenena kiena ne Ntewa pimi mñalivi, namñareraena kiena ne kiena Navisaarena pimi mñalivi, mon metavan make suria.

Yar viowa nene naþa suñña pisa kare mratava puna Yesu, akovenlua naga rui.

Legiena a lemalo suñal ga sike e marana Ntewa kilali naþa visawal mlamulen viowa kiena ne yeririna lala, ana nagane narui, akovenlua naga rui.

¹¹ Nalelagaena la mokliu naþa pe asitom re si kiela malena la poli, pe amaraun re si marena poli, ana la asmñal mñarera mña pano-o ataulu yar viowa naþani, a ya naþa la apuarar ke e limala vena akila mara amio, naga kuruta kana Narin Sipsip ga, amio visena lala navisawalen kiela lelaena e Yesu.

¹² Ataulu yar viowa nene rui, sane nagane ma e peni, amio la make naþa asike ea, akilia akekara na akekara, ana la naþa asike e yomarava pona sive, amloge piowa a monar amarau, komin Yermare pito tano sike likan la amio sinemimiena naþa pule manene laa, komin naga kilia sape kiena pogos plas ga teke na, lavis naga þisi narui, ana sirag manene laa.”

¹³ Visena nene yar tai pisawal ma e peni, nemloge pae, þisi na nomñal nopi nene pisu kilale naþa akovenlua naga pito tano e yomarava, ana sinena mimi laa narui, naga pisaar mñarera sape yoko monar tol sira naþa þarmare ga narina na yermñene nene na wa. ¹⁴ Naga pa mñareran si pa sira naþani, ana milan ga amligan kupen lua pa sira naþani, sa naþa kupen pepaunña, vena ka va tapolou e yo tai e yomema naþa akila ruru pa rui vena avisuar naga ea. Naga pa sanene narui pupia nopi nene taþatete si tol naga e yo nene, asape yoko naga sike e yo nene pogos ve piavi towe mña naþa kas tai,

siraunia kas ve lua, p̄isi komsus nen kas si tai.

¹⁵ Ana nopi naṣani pisu sira ka pano, naga kilia ga sape taṣatete si va war po yo, naga sinen mimi laa narui, plamolue mliluan pupia womie tai vena werelua sira nene va talilunia. ¹⁶ Pupia wii nene mlau pano, lavis tol sira naṣani, ana amilan ga yomarava sinen miye sira naṣani, miila naga naṣa porotano purṣa veraga pikepaia sa naṣa pupia logona, sinomlaun ga wii naṣa nopi nene mliluania. ¹⁷ Nopi pisu narui, nagane kiena sinemimiena pimi piowa laa narui, ana mligan sira naṣa sike na, sape vanon ga narina taṣena lala, nane yeririna la naṣa asuṃa ataveve ke navisaluaena kiena ne Ntewa, sane la naṣa apuarar ke visena kiena ne Yesu m̄arera.

¹⁸ Pisa pa sanene narui, pano amio kiena pupia sinemimiena, panon kila mara amio taṣena la nene.

13

Surmal viowa p̄esa, naṣa molue e sive, nopi mla naṃareraena pania

¹ Pupia nopi mialoro pitove, suṃal sike yepas nen sive. Ana pe piavi re poli, noṃal ga surmal tai molue e sive paminia. Yar naṣani naga p̄arina olua, a kana laṃaliu tol lualima, a e kana laṃaliu la peve taaga karo wa na p̄arila kiena ne p̄arin suṃe lala telan sike ea. A e piamenala la peve taaga, asiri kia tai sike e la, naṣa na viuelena nawarnena kareen Ntewa. ² Surmal nene, noṃal pe taṣena ga, naga sane sape ve sa towe ṃa laion, komin logona sanena laion, ana lana varoka sane lana surmal taṣena naṣa pea. Ana naga pimi suṃalu sike e nopi naṣani, a nopi mla puriukawa pania, kila naga pe p̄arin suṃe e kiena lepasa, taṃan naṃareraena make ga pania.

³ Ana nepisu veve ruru surmal naṣani amio p̄arina lala, noṃal p̄arin tai pupia piakapila na magka tai ṃeke ea, keviu paṣisi. Pogos naṣa p̄ar magka nene, naga pe na marena ga, ana yar na yomarava la amilan ga naṣa akila ruru pimi ṃao sina,

ana kila narui apilon kiela sitomena lala apim amlelaga e yar mal nene, ataveve ke naga.

⁴ Sanene, la akekaran maṃene laa surmali nene, ana pogos naṣa apisu nopi mla naṃareraena pania vena imi m̄arera manene laa, akekaran paṣisi, amlotun nopi, a amlotun yar mal nene naṣa suṃa sumon la. Apisa sanini, asape “Ane kilia taulu kieta yar mal na kilaen mara nene pogos tai? Nagane pe yar re si tai naṣa m̄arera manene torokin naga poli.”

⁵ Ana pogos naṣa yar mali nene pimi m̄arera ruru sanene, siar vena kila kiena napiowaena lala. Naga suṃa kila ke kiena visena na vilaveena lala, suṃa piuel kar ga, a suṃa miyuṃae ke amio kiena naṃareraena viowa, a kila ṃa pano tol kupario lualima yam vari pa lua [42], sane kas telu komsusa. ⁶ E pogos nene, naga suṃa p̄arnena kare Ntewa, piuelin ke kiena kia, a suṃa koven ke visena viowa pan peni amio yar wa la naṣa asike ea. ⁷ Puriukawa naṣa amla pania, torokin naga kila mara va va nalelagaena wa lala, vano-o kilia taulu la, a naṃareraena naṣa naga p̄ar ke na, torokin naṣa naga ve suṃen yolai make ga, yeririna make ga, visena make ga, amio purvanua make ga. ⁸ Naga kilia ve suṃe ṃa sanene vano-o yar make ga na yomarava nini yoko avatanonia, ana laṣasa yoko taṣatete avatanonia, a naga nene la ga naṣa siar e nasiiena yomarava pimi, kiela kia asiriar sike loyuṃa e tus na malena kiena ne narin sipsip naṣa aṃeṃaria.

⁹ Ko naṣa visae ologe visena la nene, visae kiligaṃa toṃa ga, popon ologe kilale ruruia. ¹⁰ Nalelagaena naṣa vena akusvinaun ga e kiena purvanua vena va yuṃae kiela, naga yoko monar va ga narui. A naga naṣa na teluaen kolmekina e playu na kilaen mara, ee, yoko playu na kilaen mara monar te ga kolmekina narui. Visae pogos m̄arera tai sanene, yoko li nalelagaena wa lala monar asuṃal m̄arera amio kiela sitomena viayavi lala, monar amasisu ṃa vano-o awar ro ea ava atol luasa.

Sur mali viowa na lua, naña molue e porotano

¹¹ Ana siraunia nepisu ke sina ga sur mal viowa tañena tai, naga molue e porotano pam. Naga kana lamãliu na ãarina lua ga, sa ga narin sipsip tai, ana pogos naña pis, pulgona sa ga nopi naña sumo.

¹² Ana surmal na sumo tamãan na lua nena yumãe amio kiena namãreraena mãrera make ga, naga kila mña pano-o yomarava amio kiena yeririna make ga la amlotun surmali na sumo nañani, naña ãar pupia magka na marena ga yoko mña sina. ¹³ Ana na lua nene asumã akila ke pupia kile lala amio pupia sur na ilanen lala, pano-o akila tai naña kap molue ke ma e peni pitom e yomarava e maran yar la naña apisu ke ne. ¹⁴ Ana e kile la nene naña naga kila ke ne e kia kiena ne sur mal na sumo, naga sumã pisa kotalia ke yeririna na yomarava lala, ãere la apa ape wowe laa narui.

Naga pisawal pan la sape ate nono kiena ne surmal nene, naña playu sia ana mal si momã ga. ¹⁵ Ana amiyumãen pae, amla mãreraena pan surmali na lua vena kila nono nene kilia yuveve, akilia vis, a amla mãreraena pania vena kilia weãar yar ai naña pe kekaran re vatanon naña lotun nono nene poli.

¹⁶ A amio mña nanini, naga mãreran make la ga vena awe tatu se limala marua, visae peraga, e piamenala. Yaru kar ga lala amio yerkawa lala, a la naña limala korena ga amio la naña limala pule, a yar la naña amiyumãe, amio kiela nasumonena lala, la make ga awar tatu nene. ¹⁷ Visae tatu nene ve su re e la, taãatete aul sur tai e yumã na wilwiliena, a taãatete awilwilin sur tai va yar tañena.

Tatu nene naña awe se e la, molue kome kia kiena ne surmali nene, naga marana na kiena kia.

¹⁸ Ko naña oulo tus nini monar omanmarua ruru e yo nene. Visae ovisu kilale make suria, yoko okilia olual marana na kia kiena ne yaru lala, ana apuloviraviran marana na kia na surmali nene, amãal tol

lualima yam orai pa orai, pona sa naña lañasa asape, orai orai orai [666].

14

Narin Sipsip amio la naña atol manu yam ponotia taaga lualima yam vari pa vari [144,000]

¹ Nekira ke sina pa yam tai, nomãal tavie nae Saeon mneke ga vamon inu, a ma e luasa nomãal Narin Sipsip sumãal sike ea, naga amio kiena pupia ãina na yeririna tai. La asiri kiena kia amio kia kiena ne arimana Ntewa sike e piamenala, a la moki pañisi, kana marana tol manu yam ponotia taaga lualima yam vari pa vari [144,000].

² Ana pupia mñaagena tai kom ma e peni pitomi, taulu naña sive ãanpo e piame pona polilu tera. Ana nemiagogonia, nemloge ga naña amne kita la amiyelu, ³ a la asumãal asike vamon yo wa, e marana ne yar mal la vari nene amio nasumonena lala, amiyaun ke yauena viu tai. La tañena la mokliu naña akekaran yauena nene pañisi, la sinelan mña asape ayau-
nia, ana akilayon ãelea. La ga naña akilia ayaunia, nane ãina na manu yam ponotia taaga lualima yam vari pa vari nene, naña apul plan la petan yomarava rui. ⁴ La ke naña pe akilali re piowa amio sira yam tai poli. La apuarar ruru kiela malena mekik ruru po silaga, a ataveve ke Narin Sipsip nene va e yo nape naña naga va ea. Yeririna la mokliu naña asike ne, ana la ke naña apul plan la petan tañena la narui, a la akilala apim sane mras ãesa nalaena va Ntewa amio Narin Sipsip.

⁵ La nene pe visokanen re tai molue kome logola poli, pe sur viowa re nena tai sike e kiela malena poli.

Navisi la telu

⁶ Ana e poglis nene, nomãal navisi tai momã kaka ke e yo punu ga ma metava. Amla lologena wo naña ve uro re pania, vena naga kilia va lologon va e yo punu ga va yeririna na yomarava lala, vena va tol purvanua make ga, yolai make ga, a visena make ga. ⁷ Naga pisawal ke pa e yo punu ga amio pulgona naña keviu, sape

“Amiu avatanon Ntewa,
avisirlua kiena kia,
komin naþa kiena aora na liþereen
yomarava m̄alivi rui.

Alotun naga naþa sii sinapane, yomarava,
a sive amio purþes nen wii lala.”

⁸ Ana siraun na nene, navisi nalua
taveve pimi naþa naga piovision ke sape
“Pupia pulkumali viowa naþa Papiilon
naga mlor rui!

Naga pa mla ntewa naþa pe pe lelaga re
poli, a þere plan yeririna mokliu
naþa apa ape wowe amio, la sa ga
yar na ve torogen ga lala.

Nanagane, pupia pulkumali nene pimi
piowa rui amio kiena nono lala.”

⁹ A yam si tai, navisi na telu taveve la
pimi, pisawal manenea sape “Yoko yar la
ve moki naþa akinai vena alotun yar mali
viowa amio kiena nono, a yoko yar la
ve moki naþa atañan awe kiena tatu se
piamenala pona limala.

¹⁰ Ana yar naþa kila sanene, yoko naga
m̄ena ga mun e piala naþa pulen
kuruta namunena naþa melkalka
na pupia sinemimiena kiena ne
Ntewa. Yar na sanene, mapu-
lukapi luamene lege kare tasnena e
marana navisi wa lala a e marana
Narin Sipsip.

¹¹ Ponoyom̄e na kiela naloge viowaena
yoko molue lue e kapi naþa
taþatete mare pog tai. La naþa
amlotun ke Sur mal Viowa, ap-
atanon kiena nono, amio la naþa
aþar ke tatu na kiena kia e tasnela,
la taþatete atol yo wo na va ruru
laena, ana yoko ayum̄aen ga loge
viowaena ko legiena a kolemalu
nalua ga narui.”

¹² Nakoena nini naþa navisi pisa
m̄arera paþisi, ana kana kinasa sape ita
li nalelagaena wa lala monar tesum̄alu
m̄arera temio kieta sitomena viayavi.
Monar telogear navisaluaena lala kiena
ne Ntewa, a silaga monar teve lelaga e
Yesu.

¹³ Ana nemloge visena tai molue ma e
peni, sape “Nanene visena tai naþa yoko

osirilua, naþa sape, siar nagane vano, la
naþa yoko amare, naþa kiela malena su
ruru sike e limana Suþe rui, yoko awar
pupia navisa ruruena.”

Visena nene þisi, ana nemloge Ninuna
tam̄ania, sape “Ee, la nene yoko kiela
yum̄aena wo la avam metava amio la, a
nagane yoko taþatete si ayum̄ae narui, la
atol kiela navaruruena wo rui.”

*Navisi la telu apito aþar kinanena naþa
marua e yomarava nini*

¹⁴ Nekira si pano, ana lul yuwowo tai
m̄eke ga vamon inu, ana nom̄al yar tai,
sane Narin Yeririna, totano teke e lul nene
rui. Totano teke amio karo na þarila
kiena ne þarin suþe lala e þarina, naþa
amiyum̄aen e kol, a e limana tarar ke
uknaep tai naþa mal paþisi vena teen kras
nen kinanena lala. ¹⁵ Ana navisi taþena
molue e yum̄a wa, pio ke naþa teke tano
e wos nen lul nene, sape “Poga, osum̄alu,
otar kiom̄a playu ova osiar yum̄aena.
Kinanena la naþa sike e yomarava amar-
marua rui, nagane pogos na teen narui.”

¹⁶ Ana naþa teke tano e lul sum̄alu, silin
kiena playu pa e yo kar ga e yomarava, te
kinanena la naþa marua sike ea.

¹⁷ Ana navisi taþena molue e yum̄a wa
ma e peni, naþa naga m̄ena þarar ke
kiena playu naþa pe uk, naga m̄ena mal
na mal. ¹⁸ Ana navisi ke sina tai pitomi,
naga naþa pe navisuaren pulukapi, ana
naga þaro e wonta pimi pio taþena naþa
mlarar ke playu, sape “Pogaga, ko m̄ena
ga, pogos naþa oto okila kiom̄a narui.
Otar kiom̄a playu oto owar punu kilis nen
kerep la nene teliv e yomarava nini viora,
ote polo mras la naþa marua telan sike e
kilisa.”

¹⁹ Ana navisi naþa mloge, teran kiena
playu e yomarava, pito þarpolo mras nen
kilkerep e yomarava, koven la e lele na
winplanen was nela naþa asike vanua e
pulkumali. ²⁰ Ana nasinemimiena kiena
ne Ntewa kilapel la ga, pumumu kare
la pano-o kuruta mlau þarpoyo, mlau
pimi keviu sa ga womie, kokonia make
purvanua wetelu merorol pa tol kolmekin
yaru, pano pano kilamarala plasania.

15

Navisi olua amio pog viowa maro olua

¹ Nepisuveve ke sur la ma e peni wa, ana pe yam piavi re poli wa nepisu pupia kile taņena naņa pe pupia sur na ilanena paņisi, nane navisi la olua, naņa la aņar maron pog viowa la olua. La maro sanene komin naņa visae la awar ro pae, nane kila sane pupia nasinemimiena kiena ne Ntewa yoko Ńisi ruru nenaga. ² Ana nomal pupia yotop tai, meri ga pano mēke na sa ga sive, ana naga kap mēke ea, ana pila na pila. Ana e lepas nen yo nene, nepisu yar la mokliu asumal asike ea, a la nene, naga yeririna make la naņa ataulu yar tetan, la ataulu kiena namareraena, a la ataulu puriukawa na marana na tatu naņa aņe sike ea, naņa yar nene Ńaria sane kiena kia nowo tai.

La naņa atauluia, asumalu asike amio kiela kita lala naņa Ntewa Ńar pan la, ³ ana asumā aņe ke kita la naņani, la asumā amiyaun ke kiela yauena tai naņa yauena kiena ne yar na yuņaena kiena ne Ntewa naņa Navisawalena Mosis, ana nagane pimi naņa apio asape yauena kiena ne Narin Sipsip. Yauena nene pa sanini, sape

“Akee Ata Ntewa na Mareraena kionā yuņaena la akerkeviu paņisi, apowo paņisi, ko ope Ńarin Suņe kiena pog make ga, kionā Ńelaga la mesmesu a ape lelaga.

⁴ Ko ope Suņe, pe yar re nena tai naņa ve maraun ko re.

Pe yar re nena tai poli naņa ve vatanon re kionā kia.

Ko ga ope na wa kemua lelaga, ana yolai make ga monar akinai tano alotun ko,

komin nagane, sur mesmes la naņa ko okila, lala aņaliv apim amerarava ruru e kilamaran yeririna na yomarava la rui.”

⁵ Ńisi na nekira ke sina ga pa loyuma ma e peni ana nomal pulutava na yuņa wa lala suwowo ga sike na. Nepisu sane silparpara na tapolen nena nanua sumo akutarar kome yomema pimi, naņa amligan ruru navisaluaena kiena ne Ntewa

sike ea. ⁶ Apike pae, ana navisi la olua amolue ea. La amiyen kulmrae urmi la naņa amekik ruru po, apilavila, a atelan kulka naņa amiyumaen e kol Ńaro e yerela. Ana amial apim, amio pog viowa olua naņa aņar ke ne.

⁷ La apim asumal asu narui yar mal la vari tai nene kian piala naņa pe kol olua pan la, tai kus tai, tai kus tai, naņa apulen ga nasinekar kiena ne kieta Ntewa naņa sulue na sike ne.

⁸ La akuspae, ana komin pupia nau-rarena na namareraena kiena ne Ntewa sike e yuņa wa nene, kapiu Ńar punu yo paņisi, kila yar taņatete va loyuma. Ana sumā sanene pano-o tol naņa pogos viowa olua kiena ne navisi la olua nene Ńisi ruru nenaga.

16

Pias nen nasinekar kiena ne Ntewa olua naņa puleule nenaga

¹ Ana nemloge visena marera tai molue ma e peni pa pa navisi la olua nene, sape “Nagane, pogos na yumaen kiamiuena narui. Ataron plan pias nen nasinekar kiena ne kiamiu Ntewa veve taaga vito e yomarava.”

² Pisa pae, ana navisi na sumo pa taron plan kiena piasia pito e porotano, ana kana wii nena mlau pa kila magka wa la molmolue kalo tas nen yeririna la naņa aņe tatu na sur mal viowa sike e yepela, naņa la amlotun ke kiena nono, aņar kare magka pano-o Ńisa amloge sinelalaea pano-o paņisi.

³ Yoko navisi na lua towe taron plan kiena piasia pito e sive, ana kana wii mlau pito tol sive kila pimi pe kuruta sane na yar mare, a sur mal la naņa sike ea amarmare make nenaga.

⁴ Yoko navisi na telu taron kiena piasia pito e wii lala naņa amlau, Ńarar purņes nen wii lala, ana kana wii mlau pitove kila la mēna apim ape kuruta veraga.

⁵ Ana nemloge visen tai pitomi e navisi nene naņa pe Ńarun ke wii na yomarava lala, naga sape

“Ko na osike mā na konua rui, a osike nagane, ope Nawa,

kioṃña nakoarena la nene aṃarera manene laa, ana kioṃña naliṓereena mesmes ga.

⁶ Lelaga naṓa yar na yomarava lala, aṃemonaṃ kioṃña yar wa lala, akila kuruta na kioṃña navisawalen la mlau, ana omla maran ke sina pan la pogaga, naṓa ṃala wii namunena ape kuruta make ga.”

⁷ A visen taṓena si molue ṃena e wonta, sape

“Ntewa na meta manenea, pe lelaga paṓisi, kioṃña naliṓereena lala amesmes ruru nenaga, ape lelaga paṓisi.”

⁸ Yoko navisi na vari taron plan kiena piasa pito e mrae, ana kana wii kila mrae yo pisun manene laa, kilia lege yeririna na yomarava la sane kapi. ⁹ Ana amloge yepisusun, yepisun kekan la pano-o apiuelin kare kia kiena ne Ntewa paṓisi. Akilia ke asape naga mligan ke nakoarena la nene pimi, akilia ṃa asape naga visae sinenania kilia visaluṓaria, ana yepela mavin ga vilon laena, asape taṓatete avatanon naga, a taṓatete aieluar naga pog tai.

¹⁰ Yoko navisi na lima taron plan kiena piasa pito e pupia lele na totanoena kiena ne sur mal viowa naṓani, ana kana wii mlau pito kila lepas wetelu na kiena nasuṓenena, yo malolo make nenaga. Yar la amloge piowagan nakoarena nene ṓisa, akarar purmenela la pano-o, ¹¹ apiuelin kare Ntewa nae peni komin kiela yepelalaea a kiela magka wa lala, ana apisaluṓar ga, asape taṓatete nenaga avilopu la e kiela naviowaena.

¹² Yoko, navisi na orai taron plan kiena piasa pito e pupia wii naṓa mlau, kiena kia Yupretes, ana kana wii nena mlau pito ṓartaṓe wii naṓa mlau ke ne pimi mema nena ga. Nanene kila narui ṓarin suṓe na purvanua make lala na lepas naṓa mrae ṓarpo yo ke ea, pe kiela mrapa narui, vena waroen yo ea aimi amio kiela yar na mara lala.

¹³ Ana noṃal ninuna viowa telu naṓa sane prok, naṓa tai molue e logona pupia arman nopi, tai molue kome logona Surmal Viowa, a tai molue kome logona navisawalena na visokanena. ¹⁴ La telu nene, ninuna ne yermare la telu naṓa asuṃa akila ke kile lala, a asuṃa aṓaro make puna ṓarin suṓe na purvanua lala na yomarava, aṓerela apim lele taaga vena akila ruru make suria komin pupia mara naṓa yoko kapur e pupia legiena maro naṓa Ntewa na mava pisaar rui. Ntewa pisayu legiena nene rui e kiena visena tai, naṓa sape

¹⁵ “Avisuar amiu, yoko noṃalivin amiu vinau ga, yoko ailan inu sa naṓa visae yar na vinauena tai imi.

Yar naṓa kon ruru kiena sur lala, naga su ruru ke narui, a tavolo ke ga wa, vena suṃate inu, vena imimi lua mevano, yoko wo van vaṓisi.

Ana yoko laṓasa ailan sane yepela ve sinas ga akiriri tetai, amawa vaṓisi e pogos nene.”

¹⁶ Ana noṃal pog na mara na legiena maro pimi ṓarpoyo, a ninuna la nene aure ṓarin suṓe na yomarava la ava lele taaga, nane e yo naṓa visena na Epru sikia sape Aṃaketan.

¹⁷ Yoko navisi na olua taron plan kiena piasa, ana taron plan ga pitomi metava e yepesinas na ṃeke ne. Ana visen tai molue kome yo wa na totanoena loyuṃa e yuṃa wa nae ma peni e pogos nene, pion manenea sape

“Nagane pogos na luas nen sur make ga.”

¹⁸ Ana yekarpla siar e yo punu ga veraga, ṓarar kana polilu ne la naṓa atera, a navioena lala a ṃaagena lala. A ṓarar ṃena, pupia yemninu, yemninu ṃa pano-o pa piowa manene laa sa naṓa pe yar tai pisuli re yam tai poli wa, siar e naṓa yar mal e yomarava pimi tol nagane.

¹⁹ Ana yemninu nene kilaṓa porotano, kila pulkumali lala na purvanua make ga teliv e yomarava nini piora amloloru, a kila pupia pulkumali naṓa Papilon purṓa lepas telu.

Ntewa suña sitomañal ke yo nene, þarar kiena napiowaena lala, ana kila karepel manene paþisi torokin nena kiena þelaga naþa kilakila ke ne, kila naga mun e piala naþa pulemamagan kuruta na munena na mareraena na kiena nasinekar. ²⁰ A þarar yemninu nene, narin purvanua la apureure apano akokovio, a tavie la nanua asmal asu ne, aal la re si poli. ²¹ Aes yua la meta e sinapane amloloru sane pupia kilavaru lala, a monar yeririna la naþa asike e yomarava. Amloge manene laa piowagania, apisu naþa sur viowa nene marera manene laa, pano-o asuma apisalele kare Ntewa.

17

Sira viowa teke tano e surmal viowa

¹⁻² Ana e pogos nene navisi tai pimi, naga na navisi la olua tai naþa akus ke piawi pias olua nene. Naga pimi mesmesun in ga, pisawal sape “Otaveve inu. Yoko nekipian ko e pupia pulkumali viowa naþa Pabilon, naþa meke e naþa pupia wii la mlau ke ea. Pulkumali nene miyuae piowa ga, sa ga sira na mrapa tai. Naga sa ga þarin suþe na purvanua taþena apa akila ke kolau pania, a sa naþa mana kuruta na munen kila sitomena kien yeririna na yomarava la apa apiowa laa narui. Ana oimi, yoko nekila ko ovisu ya naþa yoko imi malivinia e pogos naþa yoko naga war ruru kiena nakoena napo.”

³ Ana navisi naþani pimi þerelua ninuu, mligan inu nesike e yomema tai. Ana nepisu sira tai totano teke meta e purwolu na puluk tai. Sur mal nene pivaga make ga, naga þarina olua, a kana lamaliu lala tol lualima, a e yepen make ga asiri kia viowa lala navisalelekareen Ntewa. ⁴ A sira naþani, naga miyowau paþisi e kulsota la naþa amemaena a apivaga, a apaia kare yepena lala e mrakotal lala, a e pialaliga lala, a e sur la naþa pe kol, a e kilavaru la naþa merarava po naþa kana kilavaru ne pa metava paþisi, amio sur la naþa asike loyua e mratamelilivi. Naga mlarar ke piala tai naþa pe kol, a

piala nene pulen ga kiena þelaga viowa lala amio kiena kolau. ⁵ Asiri visena tai sike e piamenana, pe visen wan ga tai, visena naþani naga sane kia tai, naþa pisa sanini, sape

“Pabilon naþa keviu, anenane sira na mrapa lala, purþes nen þelaga la naþa ape kororaki e yomarava.”

⁶ Nepisu manene ma sira nene sanene, nepisu kilale sane mun wii ana maran telivi, a pe komin re naþa mun kuruta na munena poli, ana komin naga mun ke kuruta kana li na lelagaena wa lala, nane la naþa aemomañar la komin naþa ataveve Yesu. Nepisu sira naþa sanene narui, yepeu þili na þili!

⁷ Ana navisi pisa pan inu, sape “E, ya ne kila omila manene sanene? Osuwa, yoko nevisa meraravan van ko na wa. Sira nene, þarar purwolu puluk naþa teke e wos nena, a þarar þarina olua a kana lamaliu lualima, suri la nene kala kinasia sua ga, a yoko nekila ovisu kilale ne.

⁸ “Purwolu puluk naþa opisus ne, naga meke kemua nakonua rui, ana naga pe su re si nagane poli. Ana e pog tai naþa pimi ke ga wa, yoko molue si vetan pulus naþa meke e nagane, yoko vanon marþanun kiena nakoena. Ana e pogos nene, yoko yeririna na yomarava la naþa asike ga wa, yoko avisu purwolu naþane. Nane la naþa siar e nasiiena yomarava pimi, kiela kia pe su re e Tus na Malena poli. Pog naþa avisuia, ailan vaþisi, komin akilia asape naga sike kemua na konua rui, yoko pe su manene re si yam piavi poli, ana siraunia, naga molue sina. ⁹ A yar naþa pe manmarua ruru po, yoko naga kilia visu kilale ruru kinas nen sur la naþa yoko nevisa.

“Nasumo, þarina la olua. Kana kinas, pisa pulkumali tai naþa sira nene pe suþenia, kunus olua sike ea. A kunus la nene, la mena kala kinas sua ga, naþa sape pupia þarin suþe la olua asuma ga. ¹⁰ Tol nagane, þarin suþe la lima nene aþis rui, a tai sual sike nanagane. Tai mena

ga pe m̄alivi re poli wa, sike ga wa, a pog naḗa imi, yoko su towe laa ve piavi na wa.

¹¹ “Ana purwolu puluk m̄ena, naḗa suḗes nanua a nagane pe mon re si poli, nanua sumo naga m̄ena ḗarin suḗe la olua nene tai. Naga la ke tai narui, ana yoko wasuḗe sina sane ḗarin suḗe na orelu tai. Naga pe yerikawa sanene, ana pe sur koren ga, komin yoko naga m̄ena ḗisi, va war kiena nakoena m̄arera.

¹² “Sur taḗena na vike meraravanena, nane lam̄aliu la lualima naḗani. Nanene kala kinasia nane ḗarin suḗe si lualima. La nene pe asum̄al re poli wa vena ave suḗen kiela lepas lala, ana yoko akila ga kiela yuḗaen la na wa e pogos na purwolu nene sum̄alu. Yoko ave suḗen pae yomarava nini amio, ana nane naga pe na yam plas ga, sa ga aora taaga.

¹³ “La lualima naḗani, la taḗatete akila kiela yuḗaena lala, ana la ape nakilaen ga yuḗaen kiena purwolu puluk nene, vena kiela nam̄areraena iila naga, vena kila naga imi ve keviu la sane. ¹⁴ Yoko la punu nene aim veraga vena akilali mara amio Narin Sipsip, ana taḗatete atauluia. Peraga, ana yoko naga taulu la, komin naga ke narui naga pe suḗe kien suḗe lala, naga pe ḗarin suḗe kien ḗarin suḗe lala, a kiena yeririna nowo lala, nane la naḗa naga pio la, naga mligan plan la, a la nane ave lelaga e naga.

¹⁵ “Sur navisa meraravanena taḗena, naga wii lala amio sive lala naḗa opisu sira viowa nene naḗa towar la ke ne. Kala kinasa, naga yeririna la naḗa asike e yomarava, amio yolai lala, a purvanua lala, a visena lala.

¹⁶ “Ana siraunia, purwolu puluk nene amio kana lam̄aliu lualima, yoko yepel mavin sira viowa naḗani. Yoko asum̄alu akila imi viowa van vaḗisi, naḗa ayen plan m̄ana kulsota lala ve plamon̄e e maran yar lala, a yoko akan make kana kilam̄iu lala ana okoven kana puriu lala vito kapi kekania.

¹⁷ “E mrapa ne nanene naḗa yoko akila va sira nene, tepisu sane torokin nena nakoena naḗa Ntewa pisawal e kiena

visen tai nanua sumo rui, sinenan sape sira nene monar waria. Naga ga mligan e kiela sitomena lala amio purwolu puluk nene, vena akila sanene vania.”

¹⁸ Ana navisi naḗani kila make kiena visena e poglis nene, sape “Nane navisa meraravanen sira nene narui, naḗa naga pupia pulkumali naḗa pe suḗen ḗarin suḗe taḗena lala e yomarava.”

18

Pulkumali viowa naḗa P̄apilon mloru

¹ Yoko, nepisu navisi taḗena molue ma e peni pitomi tano. Naga pe navisi m̄arera tai kiena ne Ntewa, pitomi ḗarar pupia nam̄areraena, a kana nategoliena kila yomarava pilavila. ² Naga pio e pupia pulgo tai naḗa pisawal sape

“Pupia pulkumali viowa naḗa P̄apilon, mloru rui.

Nagane, yo nene pimi pe um̄a tai m̄ana yermare lala a pe yo tai naḗa nin-una viowa la atapolou ea.

Manu make ga naḗa akila ke ḗelaga na kororak viowa lala, la m̄ena am̄e m̄ala ponovi sike ea.

³ Naga pa ḗere ntewa la naḗa pe ape lelaga re poli, a ḗere yeririna taḗena la apa ape wowe amio, la sa ga yar la naḗa amun wii ḗarila telivi. Sa ga naḗa naga pa ḗere ḗarin suḗe na purvanua taḗena lala, apa akila kolau amio, a yar la naḗa amiyuḗaen ke kilavaru e yomarava telivi piora, la ataulu kilavaru namname paḗisi e yuḗaena viowa lala na pulkumali nene, pano pano-o apim ape yar na sur moki manene laa.”

⁴ Navisi pisayu sanene ḗisi, ana nem-loge visen taḗena kom ma e peni pitomi, pisa sanini, sape

“Kiau yeririna lala, o! Popon aurmatan yo nini vilaga,

visae peraga, naga warar amiu ava e kiena mlamulena viowa lala,

visae peraga, naga warar amiu m̄ena ava e kiena nakoena lala.

⁵ Kiena mlamulena viowa lala ponpolo m̃aga pa tol ma e peni, a Ntewa taṭatete sinen ṽesan naṽa naga kilaroro kiena navisaluaena yam via.

⁶ Popon ga naṽa alamaran si naloge viowaena vania sa naṽa naga kila pa yar taṽena lala, popon aul maran vania va yam ve lua e ya naṽa naga kila rui.

Wii melkalka naṽa naga kila yar taṽena la amunia, popon akokonia ruru m̃ana piala ulemamaga.

⁷ Nanua, kiena nalogewoena e kiena malena meme ga, naga keviu paṽisi, ana yoko vilon imi ve naloge viowaena e yepe lalaea lala amio tagiena lala.

Ana nanene na pere ke na wa, komin naga pilaven ke kiena sitomena na wa, sum̃a pisa ke pania, sape ‘Ke, in na nepe ṽarin suṽe sira sanene, neto ruru na neteke ne. Sur make ga po manene laa pan inu, ana taṭatete nena neve sa letano tai naṽa pe kiena sur re poli, taṭatete nena netagin naloge viowaena pogos tai.’

⁸ Ana naga, e legiena ta ne pimi ke ne, yoko sur viowa la kila kare ruru naga veraga. Yoko marena, warar tagiena, amio viso, a yoko kapi kekalele kare naga.

Naga pe sitom re sur poli, ana Suṽe Ntewa naṽa yoko liṽere naga, kiena nam̃areraena naga keviu manene laa.”

⁹ Ana navisi pisa sanini, sape “ṽarin suṽe make ga na yomarava nini telivi piora, la naṽa apa amlotun ke ntewa lala na pupia kumali nene, yoko avisu kilale naṽa naga mlor rui. La ke narui naṽa sane apa akila ke kolau amio, apa amloge po amio naga e kiena malena wo pano-o, pe asitom re nena sur tai.

“Ana pogos naṽa mloru, kana kap la naṽa kekan ke ne piuyu pa metava, nanene narui yoko sinela viowagan vaṽisi, yoko ataginia. ¹⁰ Yoko avisu nakoena la naṽa naga sum̃a ṽaria, yoko

kila la m̃ena asiar ayuyuwawa. Yoko asu la gar perina akira avisusuia, avisave ‘Ake, pupia Papilon, pulkumali nam̃areraena, sinemimi miye ko paṽisi.

Lelaga naṽane, osu ruru m̃a pano-o, ana e aora taaga ga nene om̃al kiom̃a luasa, omloru, oṽisi nenaga.’”

¹¹ A ṽarar m̃ena, yar na stoa lala e yomarava wetelu yoko atagi a sinela yea, komin naṽa pe yar na ulen re si kiela sur la poli. ¹² Nanua sumo, akila kiela waa lala pulen ga tegaki nowo lala, sane sur la naṽa amiyum̃aen e kol ṽarar selpa, amio kilavaru na kupito naṽa pupia kilavaru, amio sur naṽa sike e mrakiav, a kulmrae la naṽa kala marala la powo, a lak la naṽa ponotaninu, a sur la naṽa amiyum̃aen e maluen elepen, pona e lak lala, pona e pototo lala, pona e kilavaru lala, ana nagane, kiela yum̃aena na tauluen kilavaru la nene apim amlolor make ga. ¹³ A e legien nene, yoko yar la ve aul re si sur na kilaen kinanen lala, sa naṽa m̃aki lala, ṽarar mrasil lala, pona yago lala, puluyavi na kilaen kilaparavi amio kona lala, ṽarar m̃ena sur na munen lala sane kuruta na munena. Yoko yar ve ul re si sur la ne sane ponotaninu a sirveve na mras nen olip, a sur na tauluen kilavaru la ea sa nanua sumo, sane puluk, sipsip, wosi ṽarar kana sur naṽa ṽerewerea. Laṽasa nanua sumo apuliwilin yar lala apim amiyum̃ae korena ga pan yerkawa la sane, yoko ve akila re si narui, komin pogos naṽa pupia pulkumali nene mloru, yoko yum̃aena toko narui, ana yar taṭatete si taulu kilavaru na visuaren kiena malena.

¹⁴ E pogos nene narui, yoko avisayu yo nene, avisave

“Ko sinom̃an osape owar mrasnom̃a la naṽa ve kerkeviu ve moki, ana naga pe marua re poli wa, kekapil make rui.

Nanua, ko na lumom̃a pule ruru nenaga, kiom̃a sur la punu ga po tanea paṽisi wa, ana nagane kokovio make nenaga, taṭatete nena yar tai visu si sur wo tai e ko narui.”

15 A yar na wilwilinen sur la nene, naña la ataulu kilavaru la mok li e rui, yoko asumñal ga asike perina akira vano, ailania a amaraun nakoena naña pupia pulkumali nene sumña pñaria. Yoko sinela ye vano-o vañisi, 16 yoko atagin vañisi, avisave

“Ake, pupia kiamimi pulkumali, mesitom ko pañisi wa.

Nanua sumo ko na omyowau ruru po pañisi wa,

oñar kotal a na kolmekimña la naña pe kol piataliga la pñar punu yepenña lala, ana nagane na ko na peraga narui, kap mare.

17 Sanapen na kioñña pupia sur mok la nene kovio ga e narin aora taaga ga sanene?”

A yar lala na uararen pñeligas nen waa la naña nanua añarwar ke tegaki lala, pñarar kiela yar na yuññaena lala, amio la naña akomkom ke e waa, pona ataulu kilavaru e sive, la mñena asumñal ga asike perina apisu manene ke yo nañani. 18 Pogos naña kana kap ne la piu, pa ke ma e sinapane, yoko avisasa yo nene avisave “Lelaga o, pulkumali nene na yo ta nene nañane,

e yomerava nini yo tai pe sa re si nene poli.”

19 La asitom sanene, a amloge piowa, akoven kare posnoyavi e pñarila pñisa, atagi, asape

“Ake, kiamimi pupia pulkumali, piowa pan ko pañisi wa.

Ko na opulen ga kilavaru, ana memiyuñae e kiamimi waa lala, moñar kioñña tegaki lala, pano pano-o imimi mñena ga moñal kilavaru naña miila imimi,

ana nagane piowa narui.

E pogos plas ga nene, ana opim ope yo na kovioena ga.”

20 Ana pogos naña pupia yo viowa nene mloru sanene, visena tai molue kom ma e peni, sape

“Ma e peni, pupia kekarena a logewoena. Amiu nalelagaena wa lala, a nalologena lala a navisawalena kiena ne Ntewa, amiu akilia aieluar naga vañisi, komin naga mliñere sira

viowa nene rui, kila maran si pania komin napiowaena la naña kila pan amiu nanua.”

21 Ana e pogos nene, navisi tai pimi kawelua pupia kilavaru tai, kusyaun pa metavan pñarina koven pito kopo sive, talilu pito kovio. Siraunia navisi nañani pisa sanini, sape

“Pupia pulkumali viowa naña Pñapilon nanene narui, yoko akoven lua va ve sanene, akila naga loru vena tañatete si kilia sumñalu pog tai.

22 A ko Pñapilon, visena na van ko sanini, sape

yauena veraga amio yuka lala, yoko tañatete yar tai loge si e ko,

yar na kilaen yuññaena lala, yoko tañatete si tai se ko pogos tai,

a yoko ve mñaagena na vilien re si kina-nena lala.

23 Yomerarava na kapi vivaga lala tañatete si tegoli kioñña yo lala,

a yoko tañatete si ologe visena na kekarena kiena mñee amio sira mñee naña atalopa mare ga na wa.

Yar na kilaen kioñña kilavaru lala, e yomarava nini pe tai torokin la re poli,

a namñareraena kiena ne kioñña kimi lala a kioñña navisokanena ga lala kila oñere sitomena kiena purvanua tañena lala apa ape wowe.”

24 Nane tepisu naña Pñapilon nene, naga pe yo tai naña pe purñes nen napiowaena manenea. Navisawalena ai pona nalelagaena wa pona yar tañena naña añmñar la komin naña ape kiena ne Ntewa, ana kala kuruta la mlau e porotano na pulkumali nena, naga ke nene narui, naña kila naliñereena a nakoena kiena ne Ntewa mloru ea mñarera manene pañisi.

19

Pupia kekarena ma metava komin naña ma e peni taulu make suria

1 Siraun naga nene, nemloge pupia pñina ma e peni apion manenea, asape

“Potena pan kieta Ntewa!

Tamaliaena, urarena a mñareraena naga taaga ga kiena.

² Kiena naliṭereena make ga ape lelaga a amesmesu paṭisi.

Sira na mrapa la nene anela naga piowa ga,

kiela na kolauena la akila yomarava pimi pe kororaki paṭisi, ana Ntewa mliṭere naga rui.

Ana naga mla pupia nakoena tai pania komin kuruta kana kiena yar na yuṃaena la naṭa mlau.”

³ Asumā amlolokai ṃa sanene, ana asikol ke sina ga, asape

“Potena pa Ntewa! Kapi kekan ke kororaki la nene rui, yoko kana kapi nena viu lue ga va metava narui.”

⁴ Ana nasumonena la lualima yam lua pa vari [24] amio sur mali la vari akinai e marana ne Ntewa naṭa totano teke meta e kiena yo wa, ana amlotun ke naga. Apionia, asape

“Po paṭisi! Potena pan keviu!”

⁵ A visen tai molue ṃena e yo wa naṭani, pisa sanini sape

“Kam na yar na kilaen yuṃaena kiena ne Ntewa,

amiu yerikawa lala a yeririna kar ga lala, kam make ga naṭa amlogear naga, nagane kana pog nena napo naielua-arena.”

⁶ Ana nemloge sina pupia ṭina naṭa pio naṭa kiela ṃaagena sa naṭa sive ṭanpoia mumu, sane polilu. La asape

“Potena pania!

Kieta Suṭe Ntewa na Mava, naga taulu make sur rui!

⁷ Teieluar naga,

tevisirlua kiena kia, tekekarania.

Nagane pog wo na kilaen ṭaṭagena na talopaena kiena narin sipsip narui.

Wona na sira paia ruru naga su ruru ga sike na,

⁸ a amiyowauia ruru naga e kulmrae viu wo lala, apowo a amerarava paṭisi.”

Ana kulmrae nowo naṭa miyuwowo ne naṭa wona narin sipsip na sira miyenia, naga kana kinas toṃa ga, kana kinasa sane yuṃaena wo la naṭa nalelagaena wa lala kiena ne Ntewa la akila rui.

⁹ Ana navisi naṭa sike amio inu e pogos nene pis pan inu, sape

“Yoko nevisa kiomā visena tai vena osirilua e kiomā tus nene. Visena sanini, sane yar naṭa yoko avio naga vena naga ṃena va e kinanena na ṭaṭagena na talopaena kiena Narin Sipsip, yoko naga loge wo na wo vaṭisi.”

A sikol sina visena nene, sape

“Naga visena lelaga tai kiena ne Ntewa naṭa pe lelaga paṭisi.”

¹⁰ Ana nemloge naga pisa sanene pan inu, nekinai pania, nesape nelotunia, ana naga pisalupaia. Pisape “Toko, ve okila re sanene van inu! Monar olotun ga Ntewa naga taaga. In na nepe kiena yar na yuṃaena ga, sane ko, a sa ṃena wolai taṭena la naṭa apiawa ṃarera ke e visena lelaga lala kiena ne Yesu. A po paṭisi naṭa amiu asumā akila ke sanene, komin naṭa purṭes nen kinas nen navisawalena lelaga make ga naṭa apisawal nanua pimi, naga Yesu ga ne, amio kiena visena lelaga la naṭa apuarar ke ṃarera.”

Yar ṃarera naṭa kus wosi na miyuwowo

¹¹ Ana e pogos nene, ma e peni pietava pan inu, nekira pa loyūṃa, nepisu wosi yuwowo tai naṭa po paṭisi suṃalar ga sike na, a yar ṃarera tai naṭa kusa totano teke ea. Naga ke narui naṭa kila mara suwo napiowaena, pona pogos naṭa kila kiena naliṭereena, ana naga miyuṃae nena mesmes paṭisi. Yar nena, apio kiena kia asape Parin Suṭe Lelaga Naviawaena.

¹² Ana kiena kia taṭena ṃena tai asiri sike ea pe yar tai kilia re kana kinas poli, naga taaga manene kilia. Kilamarana pilavila sane kap naṭa pivaga, a e ṭarina miyen ke karo na ṭarila kiena ne ṭarin suṭe lala.

¹³ Naga miyen ṃena ṃana kulkota viavi tai naṭa aputon pito e kuruta vena kila ve maran la ea, ana naga kiena kia si tai na naṭa asumā apio naga ea, naga sanini, asape Visena Wa kiena ne Ntewa.

¹⁴ Ana e pogos nene, ṭegas nen yar na mara lala nae ma e peni, amiyowau ruruia e kulmrae yuwowo a akus kiela

wosi yuwowo lala, asuñña ataveve ke kiela nasumonena nene apano. ¹⁵ Naga ðere la apano, kiena visena molue ke kome gona sane playu na mara naþa mal ga lepas luwoka, naþa yoko te plan purvanua na yomarava la akekapil. A siraun naþa yoko naga taulu la, yoko naga suñalu ve suþen la, a naga þuarar ke plaki e limana, pototo tai naþa urmi. Nakoarena mārera ya naþa sinemimiena kiena ne Ntewa na mava ligan va yar la akusia, ana yerkawa ne nanene narui yoko naga war imi mālivi.

¹⁶ Ana naga kiena kia taþena sike ga wa, naþa asiri e mñana kulkota a e lana, sape “Parin Suþe kiena ne þarin suþe lala, Yerkaawa kiena ne yerkaawa lala.”

¹⁷ Nepisu navisi tai suñalar sike na naþa yepisun tegolia, naga pion pa manu lala naþa akaka ke metava ne, sape “Ei, kam punu ga aim lele taaga e pupia þaþagena kiena ne Ntewa. ¹⁸ Kam manu na kanen tata lala, yoko ve ve piavi re ayuñnen kinanena tai torokin amiu nenaga, naþa tas nen yar mare lala kiena ne nasinekar kiena ne Ntewa. Parin suþe lala, pupia yerkaawa na mara lala, yar mārera lala, wosi na mara lala, amio la naþa aþerela ke ne, amio yeririna kar ga lala la naþa ape yerkaawa pona ape yar ve torokaki na yuñnaena ga lala, la make ga asuñalu vena akila mara va Ntewa, ana naga taulu la kila moñar la pa ke ne.”

¹⁹ Ana nepisu surmal viowa amio þarin suþe na yomarava amio kiela þegas na kilaen mara lala, apim amiyuwon vain la ke lele taaga. A sinelan asape akila mara amio naþa kus ke wosi yuwowo ne amio kiena yar na kilaen mara lala.

²⁰ Ana asape akila mara narui, ana yar viowa lala amilan ga naþa lepas kiena ne Ntewa asuñal veraga apa atarar kiela na sumonen luwoka naþa atarar ruru la nenaga, nane sur mal viowa amio navisawalena naþa pisosokan ga ne na pe yar naiilaena e kimi lala a sur nailanena lala. Sumo, naga miyuñnen sur la nene pisa kotalia ruru nena yar lala naþa ðere kiela sitomena pano atañan añe tatu na

sur mal viowa pa e piamenala, apa amlot wowe pa kiena nono.

Ana la atarar ruru nena nasumonena luwoka na þegas viowa nene, ana akuwanpran luwoka pito e pulukapi naþa mumu ke ne.

²¹ Ana taþena la pe akila re mara poli wa, amilan ga playu na mara tai molue kome gona naþa kus ke wosi yuwowo ne, pa sanene, pa sanene, te moñar kare la amarmar pa ke ne. Ana taveve ya naþa nepisuia, manu na kanen kilañiu lala apim atewowa tas nen marena la naþani, akan pano-o meþela la puleule.

20

Apiar Yermare pa tol kas manu taaga [1000]

¹ Ana nepisu navisi tai molue ma e peni pitomi tano, mlarar ke ki tai e limana, ki na pulutava na pulus nen marena naþa pito na pitove pe luas re poli, a amio ki nena, þarar mñena sen mārera tai. ² Ana naga ðere mesmesun pupia nopi nene, naþa pe yermarua loñara naþa Yermare naþa Yermare Lego, pa tarar ruru mārera, piar ruruia e sen, pisaar sape yoko mon mña sanene va tol kas manu ve taaga. ³ Ana kutarar naga amio kana sen naþani koven pito e pupia pulus naþa pito manene tano ne, ana kotawea, kiar ruru mñeke ea, vena yar viowa nene ve va re si kilali yeririna lala na purvanua wetelu, va tol naþa kas manu ve taaga nene warovia. A kiena māreraena taþatete þisi make na wa, komin naþa siraunia, e narin pogos tai ve plas ga, yoko naga kilia molue vena kila ke sina ga þarina yam tai.

⁴ Ana nepisu yo wa lala, amio la naþa atotano ateke e wos nela, naga la naþa apisir plan la rui vena akilia aliþere yar lala. A nepisu mñena ninun yar la moki naþa asuñña ga amio la, nane yar þes la naþa amlologon Yesu amio visena wa kiena ne Ntewa, ana ateroro kolmekilania. La nene pe amlotun re sur mal viowa nene poli, pe akinain re kiena wonta poli, a pe aþar re kiena tatu e piamenala poli,

pona e limala, ana Ntewa kekaran la, kila la amal sina vena akilia asumal amio Kristo vena avisuar yo punu ga va tol luas nen kas manu ve taaga nañani.

⁵ Naña amal si sanene, naga pogos p̄esia naña yeririna lala amal si petan marena, ana la ga nene atolia. Tañena lala naña amare ga asike na wa e pogos nene, la nene yoko atol ga kiela malena na wa e kana nalua nena, nane e luas nen kas na manu taaga nene. ⁶ Navisa ruruena wo kiena ne Ntewa sike e la naña amal p̄es sina vetan marena nene, naña la na kiela malena pe wa ruruia. Marena na lua tañatete nena tol la, ana yoko la ayum̄ae sane la ape yar wa kiena ne Ntewa, ape yar wa kiena Kristo, a yoko naga visir plan la avisuar yo amio naga e kas manu ve taaga nene.

Yermare, kana luas

⁷ Ana pogos naña kas manu ve taaga nene p̄isi pae, yoko Yermare kilia molue sina e lele nakoena naña sike ea. ⁸ E pogos nene, yoko naga va kar ga e purvanua punu ga e yomarava nini, visa kotalia si yar lala, a yoko naga werepran pupia p̄egas lua nene aim ve taaga, nane yer Koko lala amio yer Makoko lala, vena aim si ave taaga vena akila mara va yeririna lala kiena ne Ntewa. A visae p̄egas lua nene aimi ave taaga, la ave moki na ave moki, sane mras nen none la garo losi.

⁹ Ana apureviraviran ruru la sa naña li na kilaen mara lala, amial vera ga akusro yomarava apim atol yo Yerusalem, yo naña Ntewa kekaran pañisi, naña naga yo kiena ne kiena yeririna la naña asike ea. Ana amiervivi ruru nena pupia pulkumali nañani, asape sinelan siaren mara narui. Ana amilan ga pupia kap tai molue veraga kom ma e peni pitomin la, kekan la pano-o kekan make la nena ga. ¹⁰ A Yermare, naña naga pisa kotalia la sumo rui, akoven lua naga pa e pupia pulukapi naña mumu ke ne, nane kapi mā nena naña akoven surmali viowa amio navisawalena navisokanena lalua apa asike e rui. Ana la telu nene yoko akus naloge viowaena e yo nene ko

legiena a kolemallo, vano vano-o ve uro re.

Naliḡereena maro kiena ne la naña pe amlelaga re poli

¹¹ Ana nepisu pupia yo na liḡereen yar lala, naña miyuwowo na miyuwowo, amio suḡe keviu naliḡereen yar lala totano teke metava ea. Kiena naurarena kokonia ruru make yo nene, kila porotano amio sinapane la luwoka aḡure apevenin plan la apano akovio. ¹² Ana nepisu pupia p̄egas nen yar la tai, naga yar la naña amare nanua rui e yomarava, pupia yerkawa lala a yar kar make ga lala. Ana apim aḡalivi e nañani vena asumal ase marana ne suḡe keviu naliḡereen yaru. Nepisu tus laḡas pike p̄a sum̄a ga, ana apa akus ke sina tañena, naga asape Tus na Malena, ana naga m̄ena apike. Ana apisu vevea asape alual ya naña asiriyu sike e tus nene e lepas kiena ne yar mare la nene, ana la peve taaga akus kiela nakoena taveve tus la nene. ¹³ A yar mare la nene, amio m̄ena la naña amarmare asike e sive, amio m̄ena la naña amare apa asike e yo nalogeen viowa rui, la make ga aimin si naña aliḡerela taveve kiela yun̄aena lala.

¹⁴ Ana amliḡere yar mare la nene pano-o p̄isi, asum̄alu akus sur lua nene naña marena amio m̄ena yo nalogeen viowa nene, ana akovenpran ga luwoka veraga vito e pulukapi. Ana marena naña yaru la atol e yo nene, naga asape marena na lua. ¹⁵ A a si naña pe aḡal re kiena kia sike e Tus na Malena poli, naga ke narui akoven m̄ena naga vito e pupia pulukapi.

21

Pulkumali viu naña Yerusalem

¹ Ana siraun nene, nepisu peni viu amio yomarava viu aḡalivi, komin peni nasumo amio yomarava nasumo amio kana porotano lala a kana sive nena, akokovio make nena rui. ² A nepisu pulkumali wa wo nene, Yerusalem viu, molue kom puna ne Ntewa ma e peni pitomi tano e yomarava. Nepisu naña apaia ruru po

wa, sane sira tai naña amiyowauia po pañisi imin vena akila talopa amio wona.

³ A e pogos nene nemloge visena wo tai molue ma e peni, pisawal sanini, sape “Nagane, Ntewa sinenan sape sike amio yeririna lala na yomarava, sinenan sape kila mña umña sike pu la.

Yoko aim ave kiena yeririna lala, komin naña yoko naga amio la lue narui, yoko naga imi ve kiela Ntewa lelaga.

⁴ Wamarala make ga, yoko naga yumuplania, yoko marena pona tagena pona yepelalaena pona naloge viowaena, la nene peraga narui, komin naña pogos marua nakonua la ãaro pano pa kovio rui.”

⁵ Visena nene ãisi, ana yar wa naña totano teke metava pisawalia, sape “Ee, lelaga pañisi ãan wa! Yoko in na nekila make sur la imi ve urviu sina!”

A naga sikol ke sina ga pisawal nena pan inu, sape “Nanini yoko nevisa visen tai van ko naña pe lelaga nena napo, naña okilia owasine ruru nenaga, a popon osirilua.”

⁶ Ana naga pis mña ga, sape “Kiau yumñaena make ga, nekila punu ruru nena ga!

In na in ãesia a in maro, in na nasiarena a naluasia.

Yar naña loge moto karia, yoko nevio mña wii tai e purþes nen wii na malena, nela vania mun korenan ga sanene.

⁷ Yaru naña kiena malena ãaro e pog mñarera lala, sumñal mñarera sumñal vano-o taulu viowaena, yoko naga tol navisa ruruena lala sane kiena lalimana. Yoko nesumña neve kiena ne Ntewa kemua lelaga, yoko noure naga imi ve naruu.

⁸ Ana yar viowa lala, la mña yoko atol kiela lalimana lala. Nane yar sur la naña pe apiawa re mñarera e in poli, naña pe amlelaga re poli, kiela ãelaga piyowa pañisi, amñemar yar taþena, akila piowa amio sira pona yermene, aþar kimi, amlotun nono,

ape yar navisokanena. La ke nene narui yoko ava atol marena na lua, nane e lelela ke napo narui, nane pulukapi naña pe ponoyomne, naña mñewo ãele ga.”

⁹ Visena nene nane ãisi ne, ana navisi nasumo la olua nene lala tai, naña aþar piyas nen sur olua na loge viowaena maro la olua na yomerava, pimi pio inu. Sape “Oim ke ne sumo wa, yoko nekila ovisu sira va talopa, nanene wona Narin Sipsip.” ¹⁰ Ana ãerelua inu nepa ga e ninuu, ana imimi lua mepa metol pupia tavie tai metava. Imimi lua mesumñalu mese yo nene narui, kipian inu e pupia pulkumali wa naña Yerusalem, nepisu sina nomñal naña molue ma puna ne Ntewa ma e peni pitomi ke tano.

¹¹ Pitomi ke sanene narui, naurarena kiena ne Ntewa sumña puleule, kila tego pañisi, sa naña sur tai naña pilavila ruru po pañisi. ¹² A kana pupia kove nena miyervivi nenaga, pa metava na pa metava, a pupia pulutava lualima yam taaga pa lua [12] sike ea, naña kana navisi la pepe taaga apisuar ruru la mña. A pulutava la make ga, tai kia sike ea, tai kia sike ea, naña kia kiena ne lus nae Israel la lualima yam taaga pa lua, ¹³ naña pulutava telu sike lepas na lagawa, telu sike lepas na lagi pasipuruia, telu sike lepas na mrae molue ea, a telu sike lepas na mrae pito tano ea. ¹⁴ A pupia kove nena sumñalu sike e kana pupia kemraþe nena tol lualima yam taaga pa lua, asiri kia sike e pepe taaga, naña kia la nene kiena nalologena la lualima yam taaga pa lua kiena narin sipsip.

¹⁵ Ana navisi naña imimi lua mesun ke ne, naga kus ke natotou viavi tai naña kol e limana, vena va lual totou na pulkumali nene keviu sanape, amio kana kove nena a kana mratava lala. ¹⁶ Kove na pulkumali nene, lepas varoka piavi maran taaga, ana navisi pa mla kana totou nena, taulu tasme manu lua [2000]. A mla mña totou na yepasia siar tano pa tol metava, maran taaga ke sina ga e kana lepas la vari nene. ¹⁷ Þisi na pa pisu kana kove, mla totou na

kana merorol nena, polo kana merpu ne lala pa taulu nena lualima yam orai [60] veraga. ¹⁸ A kove nene pe amiyum̃aen re e kilavaru kar ga la poli, ana miyum̃aen e kilavaru tai naṣa kana marana la po paṣisi, a pulkumali yepas make ga lala amiyum̃aen ga e kol, mekiki po na po, pilavila po na po paṣisi. ¹⁹ A pupia kana kemraṣe na kove nena, la m̃ena ga apaia ruru la amio kilavaru la naṣa powo, naṣa tai amiyowa e kana kilavaru naṣa maran taaga sanene, tai m̃ena amiyowa e kana kilavaru naṣa maran taaga sa ke ga, pano pano-o tol make kana kemraṣe lualima yam taaga pa lua nene. A kia kiena ne kilavaru lualima yam taaga pa lua la nene, sanini. Nasumo, kiena kia saspā, na lua kiena kia sapaia, na telu, naga kalseton, na vari naga emrol, ²⁰ na lima naga satonik, na orai naga kanelion, na olua naga krisolaet, na orelu naga perol, na ovari naga toṣas, na lualima naga krisopres, na lualima yam taaga pa taaga naga sasin, a na maro naṣa lualima yam taaga pa lua naga ametis.

²¹ A kana mratava lala, la make pepe taaga ape pupia perel pepe taaga. Ana nepisu m̃ena pupia mrapa na pulkumali nene, naṣa naga amiyum̃aen make nena e kol, po na po, pilavila paṣisi.

²² Ana sur tai naṣa nemilania, nom̃ape yoko nelual pupia yum̃a wa tai m̃eke likan pulkumali wa naṣani, ana nekira nom̃al re tai poli. Yo nene na pe yum̃a re na sanene poli, komin Ntewa na mava amio narin sipsip, yar la apa amlotun la e yo punu ga silaga. ²³ A nom̃al naṣa e pulkumali nene naga mrae amio kupario pe tego re e poli, komin narin sipsip naga sane kana yomerarava nena, naurarena kiena ne Ntewa kila yo make ga asike ga e yemlagi silaga. ²⁴ Purvanua taṣena lala yoko ayal e kana pupia yomerarava nena, a sur wo ya la naṣa pupia ṣarin suṣe taṣena na purvanua lala aṣar m̃aga pe kiela, yoko awar van Yerusalem viu nene, sane kiela nalaena lala. ²⁵ Yo nene yemalolo taṣatete yoko imi e pogos tai, kila sanene pupia kana mratava ne lala kilia suwowo ga sum̃a silaga, ²⁶ a nau-

rarena a sur wo lala na purvanua taṣena lala yoko asum̃a aim lue ga loyum̃a e silaga. ²⁷ Ana e lepas na sur la naṣa pe mekik ruru re nena poli, yoko taṣatete nena tai va loyum̃a e nene pogos tai, a yar ai naṣa kila yum̃aena naṣa na mawaena pona na visokanena, yoko naga m̃ena ga taṣatete va loyum̃a ea. La naṣa navaen loyum̃a, naga la ga naṣa kiela kia, narin sipsip siri sike loyum̃a e kiena Tus na Malena rui.

22

Purṣes nen wii na malena

¹ Siraunia, navisi kilologia purṣes nen wii na malena pan inu. Nepisu kana wii wo nena, merarava na merarava, mlau siar e yo wa kiena ne Ntewa naṣa Narin Sipsip sike ea. ² Kana wii ne mlau pano, kana yo naṣa mlau pa ea mlau nena pa likan pupia mrapa na pulkumali viu naṣa Yerusalem. Wii na malena nene mlau sanene pano, a purṣes nen lak na malena lala asum̃al asike lepas luwoka. Laki la nene apo paṣisi, komin naṣa aṣar mrasa e kupario make ga, yam lualima yam taaga pa lua [12] e kas taaga. A m̃as m̃ena lala, apowo paṣisi, komin naṣa akilia akila ruru maiena kien yolai na purvanua make ga na yomarava.

³ Sanene, yoko ṣelaga viowa la kiena ne Yermare na kila kareen sur make ga, yoko e pulkumali nene naga peraga narui. Narin sipsip sike e yo wa kiena ne Ntewa e yo nene, a pulen ga kiena yar lala naṣa kiela yum̃aena, amlot lue ga e silaga. ⁴ Asike ga lavisinia, a asiri kiena kia sike e piamenala. ⁵ E yo nene, pe yemalolo re si poli, yo merarava make silaga, a pe yomerarava na kap vivaga re tai poli, pona mrae. Peraga, Suṣe Ntewa ga pe purṣes nen yomerarava naṣa tegoli ruru ke yo nene, a naga ṣere kiena yeririna la naṣani, pisir plan la ape ṣarin suṣe na visuaren sur make ga.

Nawasupeena kiena ne Yesu

⁶ Ana navisi naṣa pis pan inu, sape “Sur la naṣa opisuiā pona omloge, ape lelaga paṣisi, a yoko aim ave lelaga make nena

napo. Kieta Suŕe keviu, naga Ntewa naŕa navisawalena na sumo lala amiyuŕae e kiena ninuna, naga pitetalia imimi kiena navisi lala mepim moŕalivin ko vena mekipian ko e sur la nene. Naga kila sanene komin naŕa naga sinenan sape kiena yeririna lala monar akilia sur la naŕa yoko ve ve piavi re aim aŕalivi.”

⁷ A visena kiena ne Yesu e lele nene pa pan kiena yeririna lala sanini, sape “Avisuaria! Ve ve piavi re, neimin noŕalivin amiu sina. Yar naŕa tarar visena la nene ŕarera, naŕa apisawal sike e kiau tus wa nene, yoko wo van vaŕisi, yoko naga loge wo vaŕisi.”

Yoane pis maro

⁸ Inu naŕa nepisu sur lala nene, nemloge visena la nene, inu yermarua Yoane. A pogos naŕa nepisu make pae, nemloru nekinai e lana navisi naŕa naga kipian inunia, nemloge sane sineun nesape nelotunia. ⁹ Ana naga pisaluŕar inu, sape “Toko, ve okila re sanene. In ŕena nepe yar na yuŕaena kiena ne Ntewa ga, sanene ko omio womla la naŕa navisawalena la nanua sumo, amio ŕena yar taŕena la naŕa apuarar ruru ke visena na tus wa la nene. Popon telotun kieta Ntewa naga taaga ga.”

¹⁰ A naga pisa ŕena visen taŕena pan inu, sape “Ve owarwan re navisawalena lala naŕa sike e tus nene. Pog pimi ke lavis narui, popon yar la akilia ya naŕa asuŕa apisa ke ne. ¹¹ Yar naŕa yepena ma yagogeno, yoko kila kiena ŕelaga viowa va viowa laa sane, yoko kororaki na kiena mlamulen viowa lala va viowa ve keviu manene laa. Ana yar naŕa loge, yoko kiena yuŕaena mesmes lala aimi awo vaŕisi, yoko kiena ŕelaga wo lala aim ave wa ruru nenaga.”

¹² Visena kiena Yesu e lele nene, naga sanini, sape “Avisuaria! Nepimin ke naŕa ve ve piavi re nenaga noŕalivin amiu. Neimi nemio kiau nalaen wo lala naŕa powo, naŕa yoko nekian plan va yar lala taveve yuŕaena wo la naŕa akila pan inu. ¹³ Inu ŕesia a inu maro, inu nasumo a inu

nasirau, inu nasiarena a inu naluasia na sur make ga.

¹⁴ “Ve ve piavi re, yoko pupia navisa ruruena imi ŕalivin ruru nena kiau yeririna lala. Apuvan ruru ŕala kulsota lala, amiyowau ruru rui, ana akilia ava awarpo yo e pulutava vena ava loyuŕa e pulkumali wa kiena ne Ntewa, akilia ava atol purlaki na malena. ¹⁵ Ana yar taŕena la mokliu naŕa taŕatete avam loyuŕa. Nane yar la naŕa asuŕa apa kar ga sane lokul lala, amio la naŕa aŕar kimi, amio la naŕa ataŕa kolau amio lau, la naŕa aŕeŕar yaru, la naŕa amlotun nono lala, a la naŕa sinelan asape akila ŕelaga lala na visokanena.

¹⁶ “In na Yesu, nemligan navisi nene pimin vena visawal visena la nene van ko, vena okilia ova ola va kiau suŕare make ga. Navisaarena naŕa apisaar asape molue kome lus kiena ne yermarua Parin Suŕe Tepet nanua, in ne nanini. In na nepe verue naŕa ŕelag, naŕa pisawal ke sape lavis yelagi imi warpoyo narui.”

¹⁷ Ninuna ne Ntewa mloge visena nene, pisawal pa Yesu sape “Pogaga, okilia oimi!”

Sira naŕa na talopaena amio, sape “Ee, popon oim narui!”

A yar ai naŕa loge visena la nene, popon naga ŕena visawalia, visave “Ake Yesu, visae oim ga rui!”

Yar naŕa loge moto karia, avietava vana vena kilia vam loyuŕa. Yar naŕa sinenan imiena, yoko naga kilia tol ŕana wii na malena, sa naŕa kiena nalaena tai naŕa pimi ga sa ga nene.

¹⁸ Ana nevisa visena ŕarera tai van amiu naŕa yoko aloge visena lala na visawalena lala na tus wa nene. Visae yar tai sukol si visen taŕena tai to metavan naŕa sike pa rui, yoko Ntewa kila naga war naloge viowaena make ga naŕa tus nene pisa ke pa rui. ¹⁹ Pona visae yar tai lalua si visena laŕas naŕa sike pa rui, yoko Ntewa lalua si lalimana vetania naŕa sike e purlaki na malena, yoko naga taŕatete tol sur wo la sa naŕa tus wa nene sape asike loyuŕa e pulkumali wa.

²⁰ Naga naŕa pisawal visena la nene, pisape “Sa ke nene narui. Ve ve piavi re, yoko neim nomalivin amiu.”

A sitomena kiena ne yeririna kiena ne Ntewa lala, asape “Visae ve sa nene, wo vaŕisi. Awis Yesu, oim vilaga!”

²¹ A visena maro na lepas na sunena na kiau mēniena, in yermarua Yoane nemlen nesape yoko lemamiena wo kiena kieta Suŕe Yesu sike amio amiu, kam yeririna lala kiena ne Ntewa.

Sanene.